॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनागमदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी महाराज-विरचित-
विपाकचन्द्रिकाटीकासमलङ्कृतम्

॥ श्री विपाकश्रुतसूत्रम् ॥

(मङ्गलाचरणम्)

मालिनीवृत्तम्-

परमगुणगभीरं तीर्णसंसारतीरं
वृजिनघनसमीरं कोपवह्नेः सुनीरम् ।
क्षपितमिह शरीरं कार्मणं येन वीरं,
भविजनवरहीरं नौमि तं धीरवीरम् ॥ १ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

आनन्तराऽऽगमसुधारसनिर्झरेण,
संसिच्य धर्मतरुसद्रुचिराऽऽलवालम् ।
स्वर्गापवर्गसुखराशिफलं प्रदाय,
मोक्षं गतं तमिह गौतममानमामि ॥ २ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

कमलकोमलमञ्जुपदद्विकं, विमलबोधिदबोधविबोधकम् ।
सुजनसत्सहृदोरुकवल्लिकं, गुरुवरं प्रणमामि विशोधकम् ॥ ३ ॥

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

विपाकश्रुतसूत्रस्य, भावार्थानां प्रकाशिका ।
विपाकचन्द्रिका टीका, घासीलालेन तन्यते ॥ ४ ॥

अवतरणिका–

इह खलु मिथ्यात्वाविरतिकषायादिमता ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मकदर्थितानां प्राणिनां संसारे वैराग्यजननार्थं भगवताऽस्य विपाकसूत्रस्यार्थः प्रतिबोधितः । कस्य कस्य कर्मणः कीदृशः कीदृशो विपाको भवतीति बोधेन वैराग्यमुत्पद्यते, वैराग्येण च परम्परया मोक्षसिद्धिः ॥

विपाकश्रुत सूत्रकी विपाकचन्द्रिका टीका का हिन्दी अनुवाद

अवतरणिका—

संसारस्थ समस्त प्राणी मिथ्यात्व, अविरति और कषाय आदि कर्मबंध करानेवाले कारणों से सदा सतत एवं ज्ञानावरणीय आदि आठ प्रकार के कर्मों से निरंतर अत्यन्त त्रस्त हो रहे हैं। सच्ची आत्मिक शांति क्या है? इस बात का उन्हें भान नहीं होता है। क्यों कि आत्मिक शांति का सच्चा उपाय एक वैराग्य ही है। उस वैराग्य से वे सर्वथा पराङ्मुख हैं, अतः उन्हें संसार से वैराग्य हो इस लिये भगवान इस विपाकश्रुतसूत्र का अर्थ प्रकट करते हैं। इसमें वे यह स्पष्ट करेंगे कि–किस२ कर्म का कैसा२ विपाक होता है? इसके श्रवण से जीवों को वैराग्य की उत्पत्ति होगी, उस से अन्तमें उन्हें परंपरा संबंध से मुक्ति का लाभ और सच्ची आत्मिक शांति की प्राप्ति होगी।

વિપાકશ્રુત સૂત્રની વિપાક ચન્દ્રિકા ટીકાનો ગુજરાતી અનુવાદ

અવતરણિકા—

સંસારમાં રહેનારા તમામ પ્રાણીઓ મિથ્યાત્વ અવિરતિ અને કષાય આદિ કર્મબન્ધ કરાવનારા કારણો વડે હમેશા ખૂબ અકળાયેલા એટલે કે– જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકારના કર્મોથી હમેશા બહુજ પીડિત થઈ રહ્યા છે, સાચી આત્મશાંતિ કેવી હોય? તે વિષેનું તેને જ્ઞાન થતું નથી, કારણકે આત્મિક શાંતિનો સાચો ઉપાય એક વૈરાગ્યજ છે અને વૈરાગ્યથી તે જીવો હમેશા વિમુખ છે, તે કારણથી તેઓને સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય થાય તે માટે ભગવાન આ વિપાકશ્રુત સૂત્રનો અર્થ પ્રકટ કરે છે આ સૂત્રમાં તે આ સ્પષ્ટ કરશે કે– કયા કયા કર્મોનો કેવો કેવો વિપાક થાય છે? એના સાંભળવાથી જીવોને વૈરાગ્ય ની ઉત્પત્તિ થશે અને છેવટે તેના પરમ્પરા સમ્બન્ધથી મોક્ષનો લાભ અને સાચી આત્મિક શાંતિ પ્રાપ્ત થશે

आस्रवात् कर्मागमनं भवति, आस्रवश्च–कायवाङ्मनसां योगः। स द्विविधः–साम्परायिककर्मास्रवः, ईर्यापथकर्मास्रवश्चेति। सकषायजीवस्य योगः साम्परायिकस्य कर्मण आस्रवो भवति। अकषायजीवस्य योगः–ईर्यापथस्यैव कर्मण आस्रवो भवति, न तु साम्परायिकस्य। ईर्यापथस्य कर्मणः स्थिति-

कर्मों के आने का नाम आस्रव है। आस्रव से आत्मा में नवीन२ ज्ञानावरणीय आदि कर्मों का आना होता है, अर्थात्–जीव मिथ्यादर्शन आदि कर्मबन्धक कारणों से निरन्तर कार्मण वर्गणाओं को योगों द्वारा खींचता रहता है आगत कार्मण वर्गणाएँ कषाय के सम्बन्ध से भिन्न२ ज्ञानावरणीय आदि रूप से खाये हुए भोजन के परिपाक की तरह परिणत होती रहती हैं। मन, वचन और काय की क्रिया का नाम योग है और वही आस्रव है।

भावार्थ— मन, वचन और काय के द्वारा आत्मा के प्रदेशों में जो परिष्पन्द (हलन-चलन) होता है, उसे योग कहते हैं। योग के तीन भेद हैं– मनोयोग, वचनयोग और काययोग।

मनोयोग– मन के निमित्त से आत्मा के प्रदेशों में परिष्पन्द होना।

वचनयोग वचन के निमित्त से आत्मा के प्रदेशों में परिष्पन्द होना।

કર્મોનુ આવવુ તેનુ નામ આસ્રવ છે આસ્રવ વડે કરીને આત્માને વિષે નવા–નવા જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મો આવે છે અર્થાત્– જીવ મિથ્યાદર્શન આદિ કર્મબંધ કરાવનારા કારણો વડે હમેશા કાર્મણ વર્ગણાઓને યોગો દ્વારા ખેચતો રહે છે અને તે કાર્મણ વર્ગણાઓ કષાયના સબધથી જૂદા જૂદા જ્ઞાનાવરણીય આદિ રૂપ વડે ખાધેલા ભોજનના પરિપાકની માફક પક્વ થતી રહે છે મન, વચન અને કાયાની જે ક્રિયા તેનુ નામ યોગ છે, અને તેજ આસ્રવ છે

ભાવાર્થ—મન, વચન અને કાયા દ્વારા આત્માના પ્રદેશોમા જે પરિષ્પન્દ હલન–ચલન થાય છે તેને યોગ કહે છે, તે યોગના ત્રણ ભેદ છે મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ

મનોયોગ–મનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમા જે હલન–ચલન થાય છે તે મનોયોગ છે, વચનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમા જે હલન–ચલન

कालः-एक एव समयः, स च मध्यम' समयः । तत्राद्यो बन्धसमयः, द्वितीयो वेद्यमानकर्मसमयो मध्यम', तृतीयः परिशाटसमयः । वेद्यमानकर्मसमयमाश्रित्य एकसमयस्थितिक शातवेदनीयरूपमीर्यापथमित्युच्यते । सर्वसमयविवक्षया तु त्रिसमयस्थितिक तदिति बोध्यम् ।

काययोग– काय के निमित्त से आत्मा के प्रदेशों मे परिष्पन्द होना ।

इन तीनों योगों की उत्पत्ति मे वीर्यान्तराय कर्म का क्षयोपशम कारण है । यह तीन प्रकार का योग ही आस्रव है । जिस प्रकार कुए के भीतर पानी के आने मे झिर कारण होता है, उसी प्रकार आत्मा मे कर्म आने में योग कारण हैं । कर्मों के आनेके द्वारका नाम आस्रव है, यद्यपि योग आस्रव के होने मे कारण है तथापि यहा पर कारण मे कार्यका उपचार कर उसे आस्रवरूप कह दिया है—जैसे प्राणों की स्थिति में कारण होनेसे अन्न ही प्राण कह दिये जाते है ।

यह योग शुभ और अशुभ के भेद से दो प्रकार का है । शुभ परिणामों से रचे हुए योग का नाम शुभ और अशुभ परिणामों से रचे हुए योग का नाम अशुभ है । शुभ

થાય છે તે વચનયોગ છે અને કાયાના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમા જે હલન-ચલન થાય છે તેને કાયયોગ કહે છે

આ ત્રણ યોગોની ઉત્પત્તિમા વીર્યાન્તરાય કર્મનો ક્ષયોપશમ કારણરૂપ છે આ ત્રણ પ્રકારના યોગજ આસ્રવ છે, જે પ્રમાણે કુવાની અદર પાણી આવવામા કે તળાવમા પાણી આવવામા જેમ ગરનાળુ કારણરૂપ છે તેવીજ રીતે આત્મામા કર્મનો પ્રવેશ થવામા યોગ કારણભૂત છે કર્મોના આવવાના દરવાજાનુ નામ આસ્રવ છે જો કે યોગ આસ્રવ થવામા કારણ રૂપ છે તો પણ અહિ કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરીને તેને આસ્રવરૂપ કહેલુ છે, જેવી રીતે પ્રાણોની સ્થિતિમા કારણરૂપ અન્ન હોવાથી અન્નનેજ પ્રાણ કહેવાનો વ્યવહાર છે

તે યોગ શુભ અને અશુભના ભેદથી બે પ્રકારના છે શુભ પરિણામો દ્વારા રચેલા યોગનુ નામ શુભ અને અશુભ પરિણામો દ્વારા રચેલા યોગનુ નામ

योग से पुण्य और अशुभ योग से पाप का आस्रव होता है। " पुनाति आत्मानं पुण्यं " जो आत्मा को पवित्र करे वह पुण्य और ' पाति-रक्षति शुभात् आत्मानं तत्पापम् " जो आत्मा को अच्छे कार्यो से बचावे-दूर करे उसे पाप कहते हैं।

यह योग कषाय सहित जीवों के साम्परायिक आस्रव और कषायरहित जीवों के ईर्यापथ आस्रव का कारण होता है। आत्मा का जो कषै-अर्थात् चारों गतियो मे भटकाकर दुःख देवे-वह कषाय है। यह कषाय मुख्य अनन्तानुबंधी अप्रत्याख्यानावरण प्रत्याख्यानावरण और संज्वलन के भेद से ४ प्रकार की है। जिस आस्रव का प्रयोजन संसार ही है, वह साम्परायिक आस्रव है। स्थिति और अनुभाग बंध रहित कर्मो के आस्रव का नाम ईर्यापथ आस्रव है। यह बंध पूर्व भव की अपेक्षा ११ वे, तथा इस भव की अपेक्षा मोक्षगामी को १२ वे १३ वे गुणस्थान तक के जीवों के होता है। इसके पहिले गुणस्थानो मे साम्परायिक आस्रव होता है। ईर्यापथ आस्रव की स्थिति सर्वसमय की अपेक्षा ३ समय का तथा बंध आदि की अपेक्षा से एक ही समय मात्र की है। यहा मध्यम समय का ही ग्रहण किया गया है। पहिली अवस्था बंध की, द्वितीय अवस्था

અશુભ યોગ છે શુભ યોગથી પુણ્ય અને અશુભ યોગથી પાપનો આસ્રવ થાય છે " पुनाति आत्मानं पुण्यं " જે આત્માને પવિત્ર કરે તે પુણ્ય અને ' पाति- रक्षति शुभात्-आत्मानं तत्पापम् ' જે આત્માને સારા કાર્યોથી દૂર રાખે તેને પાપ કહે છે

આ યોગ કષાયસહિત જીવોને સાંપરાયિક આસ્રવ અને કષાયરહિત જીવોને ઈર્યાપથ અસ્રવના કારણરૂપ છે આત્માને જે કષૈ-અર્થાત્-ચાર ગતિમા ભટકાવીને દુ:ખ આપે છે તે કષાય છે એ કષાય મુખ્ય અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને સંજ્વલનના ભેદથી ચાર ૪ પ્રકારના જે આસ્રવનુ પ્રયોજન સંસારજ છે તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે, સ્થિતિ અને અનુભાગ બંધ રહિત કર્મોના આસ્રવનુ નામ ઈર્યાપથ આસ્રવ છે આ બંધ પૂર્વ ભવની અપેક્ષા અગિયાર (૧૧)મા તથા આ ભવની અપેક્ષા મોક્ષગામીઓને બારથી તેરમા (૧૨ થી ૧૩) ગુણસ્થાન સુધીના જીવોને હોય છે એના પહેલા ગુણસ્થાનોમા સાંપરાયિક આસ્રવ હોય છે ઈર્યાપથ આસ્રવની સ્થિતિ સર્વ સમયની અપેક્ષા ત્રણ ૩ સમયની તથા બંધ આદિની અપેક્ષાથી એકજ સમય માત્રની છે અહિ મધ્યમ સમયને જ ગ્રહણ કરવામા આવ્યો છે પહેલી અવસ્થા બંધની બીજી અવસ્થા

साम्परायिककर्मास्रवः, ईर्यापथकर्मास्रवश्चेति द्विविध आस्रव उक्त, तत्र साम्परायिककर्मास्रवभेदाः कियन्त ? इत्युच्यते-सपरैति=परिभ्रमति अस्मिन्नात्मेति सपरायः=चातुर्गतिकः ससारः। 'सम्' इति समन्तादर्थे, 'परा' इति भृशार्थे, स सम्पराय प्रयोजनमस्य कर्मण इति साम्परायिक-ससारपरिभ्रमणहेतुः। साम्परायिककर्मास्रवभेदाः-पञ्चेन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि,

---

वेदन की और तृतीय अवस्था निर्जरा की है। इस अपेक्षा से इन अवस्थाओं के भिन्न२ समय ही यहा मध्यम समय समझना चाहिये, अर्थात् एक मध्यम समय में ही सातावेदनीय कर्म के बंध की ये सब अवस्थाएं होती हैं— भिन्न२ दूसरे समयों में नहीं। यह क्षीण मोह केवली की अपेक्षा से कहा है उपशांत मोह की अपेक्षा से अनुत्तरविमानवासी देवों की ३३ तेतीस सागरोपम की स्थिति है।

साम्परायिक आस्रव के भेद—

चतुर्गतिरूप संसार का नाम संपराय है यह संपराय ही जिस आस्रव का प्रयोजन हो वह साम्परायिक आस्रव है। ससार में परिभ्रमण करने का जो कारण है वह सांपरायिक आस्रव है, इसके भेद—श्रोत्रादि पाच इंद्रिय, क्रोधादिक ४ कषाय, हिंसादिक ५

વેદનની અને ત્રીજી અવસ્થા નિર્જરાની છે, આ અપેક્ષાથી તે અવસ્થાઓનો ભિન્ન ભિન્ન સમયજ તેને આ સ્થળે મધ્યમ સમય સમજવો જોઇએ અર્થાત્-એક મધ્યમ સમયમાજ સાતાવેદનીય કર્મના બંધની એ તમામ અવસ્થાઓ થાય છે ભિન્ન-ભિન્ન બીજા બીજા સમયોમા થતી નથી આ ક્ષીણમોહ કેવલીની અપેક્ષાથી કહેલુ છે ઉપશાંત મોહની અપેક્ષાથી અનુત્તરવિમાનવાસી દેવોની તેત્રીસ ૩૩ સાગરોપમની સ્થિતિ છે

સામ્પરાયિક આસ્રવના ભેદ

ચતુર્ગતિરૂપ સંસારનુ નામ સંપરાય છે આ સમ્પરાય જ જે આસ્રવનુ પ્રયોજન હોય તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે સંસારમા પરિભ્રમણ કરવાનુ જે કારણ છે તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે, તેના ભેદ- શ્રોત્રાદિ પાચ ઇન્દ્રિયો, ક્રોધાદિક ચાર કષાય,

चत्वारः कषायाः क्रोधादयः, पञ्चाव्रतानि हिंसादीनि, पञ्चविंशतिः क्रियाः कायिक्यादयः।

संसारपरिभ्रमणजनकं साम्परायिकं कर्म बध्नतां सकषायजीवानां किं तत्कर्मबन्धस्तुल्य एव भवति, उत तत्र विशेषः?।

उच्यते अस्ति विशेषः, जीवानां हि परिणामोऽनेकरूपस्तद्भेदात् कर्मबन्धा नियमतः प्रतिविशिष्टा एव भवन्ति। तुल्या अतुल्याश्च कर्मबन्धा भवन्ति, न तु नियमतस्तुल्या एव भवन्ति, नापि वा नियमतोऽतुल्या एव। कदाचित् कदाचित् तुल्यपरिणामानां तुल्या अपि भवन्ति, विषमपरिणामानामतुल्याश्च।

अव्रत और कायिकी आदि २५ क्रियाएँ, इस प्रकार ३९ भेद हैं। इस आस्रव की विशेषता में ये नीचे लिखे भाव कारण हैं— अर्थात् संसारमें परिभ्रमण कराने वाले इन कर्मों का बंध करने वाले सकषाय जीवों के कर्मबन्ध तुल्य ही होता हो सो बात नहीं है–किन्तु तीव्रभाव, मंदभाव, मध्यमभाव ज्ञातभाव, अज्ञातभाव अधिकरणविशेष और वीर्यविशेष से इस आस्रव में विशेषता मानी गई है। जीवों के परिणाम जब अनेक रूप होते हैं तब उनके भेद से आये हुए कर्मों का बंध भी अनेक प्रकार का होता है–कभी तुल्य भी होता है और कभी अतुल्य भी होता है, यह नियम नहीं है कि तुल्य ही हो या अतुल्य ही हो।

હિંસાદિક પાંચ અવ્રત અને કાયિકી આદિ પચીશ ક્રિયાઓ આ પ્રમાણે ૩૯ ઓગણચાલીશ ભેદ છે આ આસ્રવની વિશેષતામાં અહિં નીચે લખેલા ભાવ કારણરૂપ છે અર્થાત્–સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવવા વાળા એ કર્મોનો બંધ કરનાર સકષાય જીવોને કર્મબંધ તુલ્ય જ થઈ જાય છે તે વાત નથી, પરન્તુ તીવ્રભાવ, મંદભાવ, મધ્યમભાવ, જ્ઞાતભાવ, અજ્ઞાતભાવ, અધિકરણ વિશેષ અને વીર્ય વિશેષથી એ આસ્રવમાં વિશેષતા માનવામાં આવી છે

જીવોના પરિણામ જ્યારે અનેકરૂપ થાય છે, ત્યારે તેના ભેદથી કર્મના બંધ પણ અનેક પ્રકારના થઈ જાય છે ક્યારેક સમાન પણ હોય છે અને ક્યારેક અસમાન પણ થાય છે, આ નિયમ નથી કે સમાન કે અસમાન જ હોય,

ननु कतिविधास्ते परिणामा येषां विशेषाः कर्मबन्धान् विशेषयन्ति ?।

उच्यते–तीव्र–मन्द–मध्यमभावास्तथा ज्ञातभावोऽज्ञातभावश्च कर्म बन्धानां विशेषे हेतवो भवन्ति, एवं वीर्यविशेषस्तथाऽधिकरणविशेषोऽपि तत्र हेतु ।

तत्र तीव्र–प्रकृष्टो भाव–परिणामस्तीव्रभावः, स च सातिशय, तद्यथा–तीव्रस्तीव्रतरस्तीव्रतम इति। कारणभेदात् कार्यभेदो भवति, कार्य भेदोऽपि कारणभेद ज्ञापयति, अत परिणाममात्रापेक्षया आत्मा कर्म बध्नाति। तथा मन्दभाव–स्वल्पपरिणामस्तस्माच्च स्वल्प एव कर्मविशेषोऽवश्यभावी।

तुल्य परिणामवाले जीवो के कर्मो का बध तुल्य और अतुल्य परिणामवाले जीवो के कर्मो का बध अतुल्य भी होता है, अत्यन्त बढे हुए क्रोधादि कषायो द्वारा जो प्रकृष्ट–तीव्र-परिणाम होते हैं वे तीव्र भाव है। "तीव्रभाव" यह सामान्य शब्द है। तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम इस प्रकार इस भावकी ३ अवस्थाएँ होती हैं। इसकी इन तीन अवस्थाओं के होने का कारण कारणभेद है। कषायो के अश भी अनेक प्रकार के है। इन तमाम अशो का समावेश इन तीनों अवस्थाओं में हो जाता है। इसी प्रकार जब तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम, ये परिणाम जीवों के होते हैं तो उस समय उन परिणामों की अपेक्षा से होने वाले आस्रव में भी तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम ये तीन अवस्थाएँ होती हैं। तीव्र परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्र और तीव्रतर परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्रतर, एव तीव्रतम

સમાન પરિણામો વાળા જીવોને કર્મોનો બધ સમાન અને અસમાન પરિણામ વાળા જીવોને કર્મોનો બધ અસમાન પણ હોય છે, બહુજ વધેલા ક્રોધાદિક કષાયો દ્વારા જે પ્રકૃષ્ટ-તીવ્ર પરિણામ થાય છે તે તીવ્રભાવ છે "તીવ્રભાવ" આ સામાન્ય શબ્દ છે તીવ્ર-તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પ્રમાણે આ ભાવની ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે તેની ત્રણ અવસ્થાઓ થવાનુ કારણ-કારણભેદ છે, કષાયોના અશના પણ અનેક પ્રકાર છે, એ તમામ અશોનો સમાવેશ આ ત્રણ અવસ્થાઓમા થઈ જાય છે એ પ્રમાણે જ્યારે તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પરિણામ જીવોને થાય છે ત્યારે તે સમયે તે પરિણામોની અપેક્ષાથી થવાવાળા આસ્રવમા પણ તીવ્ર તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે તીવ્ર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્ર અને તીવ્રતર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતર, એ પ્રમાણે તીવ્રતમ

आन्तर' परिणामो यदा मृदुर्भवति, तदा कर्मबन्धोऽपि स्वल्पपरिणामापेक्षत्वान्मृदुरेव भवति, तत्र न कदाचिन् तीव्रभावतुल्यो बन्धः। मन्दभावोऽपि-सातिशयः, तद्यथा-मन्दो मन्दतरो मन्दतम इति। एव मध्यमभावोऽपि सातिशयः, तद्यथा-मध्यमो मध्यमतरो मध्यमतम इति।

परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्रतम होगा। स्थिति बंध मे भी इस प्रकार से अन्तर समझ लेना चाहिये। स्वल्पपरिणाम से-कषायों की मंदता से जो भाव होते हैं वे मंद भाव है। इन मे भी मन्द, मन्दतर और मंदतम ये अवस्थाएँ हुआ करती है। इन मंद भावों की अपेक्षा से भी आस्रव मे मन्द, मन्दतर और मंदतम इस प्रकार की ३ तीन अवस्थाएँ होंगी। अर्थात् मंदभावों से उपार्जित आस्रव भी मंद होगा, एवं मंदतर और मंदतम परिणामों से उपार्जित मंदतर और मंदतम होगा। तीव्रभावों से जिस प्रकार आस्रव में तीव्रता आती है, उसी प्रकार मंदभावो से उपार्जित आस्रव मे मंदता आती है-तीव्रता नहीं। जो परिणाम न तीव्र हो और न मंद हो किन्तु मध्यम दशा वाले हों वे परिणाम मध्यम हैं। ये भी मध्यम मध्यमतर और मध्यमतम इस प्रकार से तीन भेद वाले होते हैं।

પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતમ થાય છે સ્થિતિબંધમાં પણ આ પ્રમાણે અન્તર સમજી લેવું જોઈએ સ્વલ્પ પરિણામથી-કષાયોની મંદતાથી જે ભાવ થાય છે તે મંદભાવ છે તેમાં પણ મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ એ અવસ્થાઓ થયા કરે છે તે મંદભાવોની અપેક્ષાથી પણ આસ્રવમાં મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ આ પ્રમાણે ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે અર્થાત્-મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ પણ મંદ હોય છે, એ પ્રમાણે મંદતર અને મંદતમ પરિણામોથી ઉપાર્જિત મંદતર અને મંદતમ થશે, તીવ્ર ભાવોથી જે પ્રમાણે આસ્રવમાં તીવ્રતા આવે છે તે પ્રમાણે મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવમાં મંદતા આવે છે-તીવ્રતા નહી, જે પરિણામ તીવ્ર ન હોય અને મંદ પણ ન હોય પરન્તુ મધ્યમ દશાવાળા હોય તે પરિણામ મધ્યમ છે તે પણ મધ્યમ, મધ્યમતર અને મધ્યમતમ, એ પ્રમાણે ત્રણ ભેદવાળા હોય છે

एते च तीव्रमन्दमध्यमभावाः प्रकर्षापकर्षवर्तित्वादधिमात्रादिभेदेन पुन र्विभिन्ना भवन्ति, तद्यथा–स तीव्रभावः–कदाचिदधिमात्रः, कदाचिदधि मात्रमध्यः, कदाचिदधिमात्रमृदु'। तथा–मध्याधिमृदु'। तथा–मध्याधिमात्रः, मध्य मध्य', मध्य मृदु । एव कदाचिन्मृद्वधिमात्रः, मृदु मध्य', मृदु-मृदु', इति।

अथ ज्ञातभाव' क पदार्थ'?, उच्यते–ज्ञातमस्यास्तीति ज्ञात' आत्मा, 'अर्शआदिभ्यादच्' ज्ञानादुपयुक्तस्यात्मनो यो भाव–परिणाम' स ज्ञात भाव', इच्छया प्राणातिपातादौ यदि प्रवृत्ति स्यात्तदाऽऽत्मनो योऽध्यवसाय

ये तीव्र म द और मध्यमभाव तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम आदि रूप से प्रकर्ष और अप्रकर्ष वृत्तिवाले होने से अधिमात्रादिक के भेद से भी अनेक प्रकार के माने गये हैं, जैसे–तीव्रभाव–कभी२ अधिमात्र, कभी२ अधिमात्र–मध्य और कभी२ अधिमात्र मृदु होता है उसी प्रकार मध्य अधिमात्र, मध्य मध्य और मध्य मृदु भी होता है, इसी प्रकार कभी२ मृदु-अधिमात्र, मृदु-म य और मृदु मृदु भी वह हाता है।

ज्ञात नाम आत्मा का है– ज्ञान से उपयुक्त आत्मा का जो परिणाम है वह ज्ञान भाव है, जैसे– यदि कोई प्राणी अपनी इच्छा से प्रेरित हो कर प्राणातिपात आदि अशुभ कार्यों के करनेमें प्रवृत्ति करता है तो उसका उस तरहका परिणाम ज्ञातभाव है। अज्ञात-

---

એ તીવ્ર, મન્દ અને મધ્યમભાવ તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ આદિ રૂપથી પ્રકર્ષ અને અપ્રકર્ષ વૃત્તિવાળા હોવાથી અધિમાત્રાદિકના ભેદથી પણ અનેક પ્રકારના માનવામા આવે છે જેમકે તીવ્રભાવ ક્યારેક ક્યારેક અધિમાત્ર, ક્યારેક ક્યારેક અધિમાત્ર–મધ્ય અને ક્યારેક અધિમાત્ર–મૃદુ હોય છે એ પ્રમાણે મધ્ય અધિમાત્ર, મધ્ય-મધ્ય અને મધ્ય-મૃદુ પણ હોય છે તેવી રીતે ક્યારેક મૃદુ-અધિ માત્ર, મૃદુ મધ્ય અને મૃદુ-મૃદુ પણ તે હોય છે

જ્ઞાત નામ આત્માનું છે જ્ઞાનથી ઉપયુક્ત આત્માનુ જે પરિણામ છે તે જ્ઞાતભાવ છે, જેમ કોઇ પ્રાણી પોતાની ઇચ્છાથી પ્રેરિત થઇને પ્રાણાતિપાત આદિ અશુભ કર્મો કરવામા પ્રવૃત્તિ કરે છે તો તેનુ તે પરિણામ જ્ઞાત-ભાવ છે

स ज्ञातभाव इति। अज्ञातभावस्तु तद्विपरीतः। यत्राज्ञातभावस्तत्रापि कर्मबन्धविशेषो द्रष्टव्यः। यो हि-'मृगं व्यापादयामी'-त्यभिसन्धाय मृगमेव लक्ष्यीकृत्य शरं प्रक्षिपति, यश्च 'स्थाणुं विध्यामी'-त्यभिप्रायेण शरं प्रक्षिपति, तेन शरेण तदन्तरालवर्ती मृगः कपोतो वा निपातितः, तत्र तुल्येऽपि प्राणातिपातक्रियाद्वये निमित्तविशेषात् बन्धविशेषो बोध्यः। अभिसन्धानेन प्राणातिपातकारिणः प्रकृष्टो बन्धः, अभिसन्धानरहितस्य कषायादिप्रमादवशवर्तिनस्तु

भाव इस से विपरीत होता है। अर्थात् प्रमाद अथवा अज्ञान से प्रवृत्ति होने का नाम अज्ञातभाव है। अज्ञातभाव में भी कर्मबन्ध में विशेषता होती है। कल्पना कीजिये-कोई एक व्यक्ति इस प्रकार के विचार से कि-"मैं इस मृग को मारूँ" मृगको मारने के लिये ही बाण छोडता है, और दूसरा कोई एक व्यक्ति इस अभिप्राय से युक्त होकर कि-"मैं इस स्थाणु को गिरा दूं" बाण छोडता है और उसके बीचमें रहे हुए किसी कबूतर या मृगका वध हो जाता है तो इस प्रकार की परिस्थितिमें हिंसा यद्यपि उन दोनों से हुई है परन्तु फिर भी परिणामों की अपेक्षा से कर्मबन्ध में विशेषता ही होगी। कारण कि जिसने संकल्प करके मृगका वध किया है उसका परिणाम ज्ञातभाव है। इससे उसे प्रकृष्ट कर्म का बंध होगा। संक्लिष्ट भाव ही अतिशय रूप से कर्मबंध का कारण माना

અજ્ઞાત ભાવ તેનાથી ઉલટો હોય છે અર્થાત્-પ્રમાદ અથવા અજ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિ થવી તેનું નામ અજ્ઞાતભાવ છે અજ્ઞાતભાવમાં પણ કર્મ બન્ધમાં વિશેષતા હોય છે કલ્પના કરો કે -કોઇ એક વ્યક્તિ આ પ્રમાણેના વિચારથી કે "હું આ મૃગને મારૂં" મૃગને મારવા માટે બાણ છોડે છે અને બીજી કોઇ એક વ્યક્તિ એ અભિપ્રાયથી યુકત થઇને બાણ છોડે છે કે-"હું આ સ્થાણુ-ઝાડનું સુકું થડ પાડી નાખું" આ પ્રમાણે બાણ છોડતાં વચ્ચમાં કોઇ કબૂતર અથવા તો મૃગનો વધ થઇ જાય છે તો તે પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં હિંસા એ બન્નેથી થઇ છે પણ તેના પરિણામોની અપેક્ષાથી કર્મબંધમાં વિશેષતાજ થશે, કારણ કે જેણે સંકલ્પ કરીને મૃગનો વધ કર્યો છે તેના પરિણામ જ્ઞાતભાવ છે તે કારણથી તેને પ્રકૃષ્ટ કર્મનો બંધ થશે, સંક્લિષ્ટ ભાવજ અતિશય રૂપથી કર્મબંધનું કારણ માન

पूर्वकादल्पः कर्मबन्ध। प्रमादश्च–प्रकृष्टकषायलेश्याबलात् ज्ञानाज्ञानप्रभवं पौरुषेयपरिणामसमुत्थानं कटुविपाकजनको नरकपाताऽऽहितसंस्कारः तीव्रादि सातिशय, मध्यकषायलेश्यापरिणतिप्रमादबलाधिष्ठानवासनावासितस्तु मन्द-मन्दतरादिभेद।

गया है। संकल्प के विना कषाय आदि प्रमाद के वशवर्त्ती होकर जिससे अचानक ही मृग आदि का वध हो गया है, उसके यद्यपि कर्म का बंध तो होगा ही पर वह प्रकृष्ट नहीं किन्तु अल्प होगा, क्यों कि उससे जो हिंसा हुई है वह अज्ञात भावसे हुई है ज्ञात भाव से नहीं। प्रकृष्ट कषाय और लेश्या के बल के जोर से जो अज्ञातरूप भाव उपन्न होता है उससे इस प्रमाद की उत्पत्ति होती है, इसका विपाक कटुक–दुर्गति का दाता माना गया है। प्रमाद दशा संपन्न व्यक्ति के भीतर नरकमें उत्पत्ति के योग्य ही संस्कार उत्पन्न होते है। यह प्रमाद भी तीव्र, तीव्रतर और तीव्रतम के भेद से अनेक प्रकार का शास्त्रों में वर्णित हुआ है। जिस प्रमाद में मध्यम कषाय और लेश्या के उदय रूप बल का जोर रहता है यह मध्यम मध्यमतर आदि भेदवाला होता है, परन्तु जो प्रमाद अल्प कषाय और लेश्या की परिणति के बल से विशिष्ट होता है उसके मंद मंदतर आदि भेद होते हैं।

વામાં આવે છે સંકલ્પ વિના કષાય આદિ પ્રમાદને વશવર્ત્તી થઇને જેનાથી અચાનકજ મૃગ આદિનો વધ થઇ ગયો છે તેનાથી કર્મબન્ધ તો થશેજ પરન્તુ તે પ્રકૃષ્ટ નહી પણ અલ્પ થશે કારણ કે તેનાથી જે હિંસા થઇ છે તે અજ્ઞાત ભાવથી થઇ છે જ્ઞાતભાવથી થઈ નથી પ્રકૃષ્ટ કષાય અને લેશ્યાના બલના જોરથી જે અજ્ઞાતરૂપભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી આ પ્રમાદની ઉત્પત્તિ થાય છે તેનો વિપાક કટુક દુર્ગતિ આપનાર માનવામાં આવે છે પ્રમાદ દશા સંપન્ન વ્યક્તિમાં નરકમાં ઉત્પત્તિ થવા યોગ્યજ સંસ્કાર ઉત્પન્ન થાય છે, આ પ્રમાદ પણ તીવ્ર, તીવ્રતર, અને તીવ્રતમના ભેદથી અનેક પ્રકારનો શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલો છે જે પ્રમાદમાં મધ્યમ કષાય અને લેશ્યાના ઉદયરૂપ બળનું જોર રહે છે તે મધ્યમ, મધ્યમતર આદિ ભેદવાળો હોય છે પરન્તુ જે પ્રમાદ અલ્પ કષાય અને લેશ્યાની પરિણતિના બળથી વિશિષ્ટ હોય છે તેના મંદ, મંદતર આદિ ભેદ હોય છે

अथ को वीर्यविशेषः? इति, उच्यते-वीर्यान्तरायकर्मक्षयोपशमजन्या लब्धिर्वीर्यम्-आत्मनः शक्तिः सामर्थ्यं महाप्राणता। तच्च वज्रर्षभनाराचसंहननवतामेव त्रिपृष्ठादिवासुदेवादीनां संरब्धसिंहपाटनादावभिव्यक्तं, सिंहादीनां च मदमत्तमहागजादिविदारणेऽभिव्यक्तं भवति, तस्य विशेषः=अतिशयस्तस्माद् वीर्यविशेषात् कर्मबन्धविशेषः। अत्राप्यधिमात्रादिभेदप्ररूपणा पूर्ववत् करणीया। मन्दप्राणस्य तु न तादृगुत्कर्षो भवति, यादृशो महाप्राणस्य। अतो वीर्यविशेषः कर्मबन्धविशेषे कारणं भवतीति।

वीर्यान्तराय कर्मके क्षयोपशम से उत्पन्न हुई लब्धि का नाम वीर्य है। शक्ति, सामर्थ्य और महाप्राणता ये सब इसके पर्यायवाची शब्द हैं। इसकी स्पष्ट रूपसे अभिव्यक्ति वज्रऋषभनाराच संहननवाले त्रिपृष्ठादि वासुदेवों में बलिष्ठ सिंहादिकी विदारण क्रिया करते समय प्रतीत होती है, सिंहादिकों की शक्ति की अभिव्यक्ति भी मदोन्मत्त गजराज के विदारण से ज्ञात होता है। वीर्य का अतिशय ही वीर्यविशेष है। इससे भी कर्म के बंधमें विशेषता आती है। यह वीर्यविशेष भी अधिमात्रादिके भेदसे पूर्वकी तरह अनेक भेदवाला है, जिस प्रकार महाप्राण-प्रबलशक्ति मे अधिमात्रादिक भेदों की प्ररूपणारूप उत्कर्ष पाया जाता है उस प्रकारका उत्कर्ष मन्दप्राणता मे नहीं होता है।

વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિનુ નામ વીર્ય છે શક્તિ, સામર્થ્ય અને મહાપ્રાણતા એ સર્વ તેના પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેની સ્પષ્ટ રૂપથી ઓળખાણ વજ્રઋષભનારાચ સહનન વાળા ત્રિપૃષ્ઠાદિ વાસુદેવોમા બળવાન સિહાદિકની વિદારણ -તોડી નાખનારી-ક્રિયા કરવા સમયે દેખાય છે, સિહ આદિકની શક્તિનો પરિચય પણ મદોન્મત્ત હાથીનુ જ્યારે વિદારણ કરે છે ત્યારે જાણી શકાય છે વીર્યનુ અતિશય તેજ વીર્યવિશેષ છે તેનાથી પણ કર્મબધમા વિશેષતા આવે છે એ વીર્યવિશેષ પણ અધિમાત્ર આદિના ભેદથી પૂર્વ-પ્રમાણે અનેક ભેદોવાળુ છે જેવી રીતે મહાપ્રાણ-પ્રબલશક્તિ-મા અધિમાત્ર આદિ ભેદોની પ્રરૂપણારૂપ ઉત્કર્ષ જાણી શકાય છે તેવા પ્રકારનો ઉત્કર્ષ મદપ્રાણતામા હોય નહિ

अथाधिकरणविशेष उच्यते—अधिक्रियते येनात्मा दुर्गतिस्थान प्रति, तदधिकरण तस्य विशेषोऽतिशय' अधिकरणविशेषस्तस्मात् कर्मबन्धविशेषः। जीवान् अजीवान वा विषयीकृत्य प्राणिन' प्रवर्तन्ते तीव्रादिभावेन। ते च जीवा अजीवा वा तीव्रादिभावेन भवितु परिणन्तुरात्मनो विषया भूत्वा साम्परायिककर्मबन्धहेतवो भवन्तीति दुर्गतिप्रस्थाननिमित्तत्वादधिकरणशब्दवाच्या भवन्ति। तथा च यः साम्परायिककर्मबन्धस्य निमित्तत्वेन विषयः सोऽधिकरणमित्युच्यते।

अधिकरण नाम आस्रव आदि के आधार का है, जिससे आत्मा दुर्गतिरूप स्थान का पात्र बनता है ऐसे अधिकरण विशेष से भा कर्मो के बध मे विशेषता आती है। प्राणा, जीव और अजीवों को विषय करके तीव्रादिभावों द्वारा प्रवृत्ति क्रिया करते हैं। अर्थात् अधिकरण के दो भेद है— एक जीवाधिकरण और दूसरा अजीवाधिकरण। ये दोनों ही अधिकरण तीव्रादिभावसपन्न व्यक्ति के विषयभूत होकर सापरायिक कर्मबध के निमित्त होते है इसलिये ये दोनों ही जीव और अजीव अपने को आश्रय करके प्रवृत्ति करनेवाले जीव के लिये दुर्गति पथ के निमित्त होने से अधिकरण शब्द के द्वारा कहे गये है।

અધિકરણ આસ્રવ આદિના આધારનુ નામ છે જેના વડે આત્મા દુર્ગતિરૂપ સ્થાનનુ પાત્ર બને છે એવા અધિકરણવિશેષથી પણ કર્મોના બધમા વિશેષતા આવે છે પ્રાણી જીવ અને અજીવોનો વિષય કરીને તીવ્રાદિભાવો દ્વારા પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, અર્થાત્-અધિકરણના બે ભેદ છે (૧) એક જીવાધિકરણ, (૨) અને બીજો અજીવાધિકરણ, એ બન્ને અધિકરણ તીવ્રાદિભાવસપન્ન વ્યક્તિને વિષયભૂત થઇને સાપરાયિક કર્મબધનુ નિમિત્ત થાય છે એટલા માટે એ બન્ને જીવ અને અજીવ પોતાને આશ્રય કરીને પ્રવૃત્તિ કરનારા જીવ માટે દુર્ગતિપથનુ નિમિત્ત હોવાથી અધિકરણ શબ્દ દ્વારા કહેવામા આવ્યુ છે

तत्र (१) जीवविषयं जीवाधिकरणम्। तद् द्रव्यभावभेदेन द्विविधम्। तत्र द्रव्याधिकरण-द्रव्यरूपमधिकरण छेदनभेदनादि द्रव्यशस्त्रम्। तद् दशविधमेव, तत्र कुठारादि लौकिक शस्त्रमेकम्, अपराणि नव लोकोत्तराणि शस्त्राणि—दहन-विष लवण-स्नेह-क्षारा ऽम्लानि, अनुपयुक्तस्य च मनो-

भावार्थ- कोई भी प्राणी क्यो न हो वह जीव को निमित्त लेकर या अजीव को निमित्त लेकर हो तीव्रादिभावो से युक्त हो अपनी प्रत्येक क्रिया चालू करता है, इस अपेक्षा मे वह तन्निमित्तक, सापरायिक आस्रव का बधक होता है सापरायिक आस्रव मे ये दोनो यथायोग्यरूप मे जीव की प्रत्येक प्रवृत्ति मे निमित्तभूत या विषयभूत होते ही हैं इसलिये निमित्त होनेमे इन दोनो को सापरायिक आस्रव का अधिकरण कहा गया है। (१) जो जीव को विषय कर सापरायिक आस्रव होगा वह जीवाधिकरण और जो अजीव को निमित्त लेकर सापरायिक आस्रव होगा वह अजीवाधिकरण होगा। द्रव्य और भावके भेद से इस जीवाधिकरण के दो प्रकार हैं। छेदन, भेदन आदि द्रव्यरूप अधिकरण है। अर्थात् जीवो का छेदन करना, भेदन करना आदि जो द्रव्यशस्त्र है वह द्रव्याधिकरण है, इसके भी लौकिक और लोकोत्तर ये दो भेद हैं। कुठार आदि लोक मे शस्त्ररूपसे प्रसिद्ध होने से लौकिकशस्त्र कहलाते हैं। यह एक ही भेदवाला है। लोकोत्तरशस्त्र–दहन, विष, लवण, स्नेह, क्षार, अम्ल तथा अनुपयुक्त व्यक्तिके मन, वचन और कायके भेद से नव प्रकारका

ભાવાર્થ—કોઈ પણ પ્રાણી હોય તે જીવને નિમિત્ત લઇને અથવા અજીવને નિમિત્ત લઇને જ તીવ્રાદિ ભાવોથી યુક્ત થઇ ક્રિયા ચાલુ કરે છે એ અપેક્ષાથી તે તન્નિમિત્તક સામ્પરાયિક આસ્રવનુ બધક થાય છે સામ્પરાયિક આસ્રવમા એ બન્ને (જીવ-અજીવ) યથાયોગ્ય રૂપથી જીવની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમા નિમિત્તભૂત અથવા વિષયભૂત થાયજ છે એટલા માટે નિમિત્ત હોવાથી એ બન્નેને સાપરાયિક આસ્રવના અધિકરણ કહેવામા આવે છે (૧) જે જીવનો વિષય થઇને સામ્પરાયિક આસ્રવ થાય છે તે જીવાધિકરણ અને જે અજીવને નિમિત્ત લઇને સાપરાયિક આસ્રવ થાય છે તે અજીવાધિકરણ છે દ્રવ્ય અને ભાવ ના ભેદથી એ જીવાધિકરણના બે પ્રકાર છે છેદન, ભેદન આદિ દ્રવ્યરૂપ અધિકરણ છે અર્થાત જીવોનુ છેદન, ભેદન આદિ કરવુ તે, દ્રવ્યશસ્ત્ર છે તે દ્રવ્યાધિકરણ છે તેના પણ લૌકિક અને લોકોત્તર એ બે ભેદ છે કુઠાર આદિ લોકમા શસ્ત્રરૂપથી પ્રસિદ્ધ હોવાથી તે લૌકિક શસ્ત્ર કહેવાય છે તે એકજ ભેદવાળુ છે લોકોત્તર શસ્ત્ર, દહન, વિષ, લવણ, સ્નેહ, ક્ષાર, અમ્લ તથા અનુપયુક્ત-વિવેકહીન વ્યકિતના મન, વચન

वाक्कायास्त्रय'। एतेन द्रव्याधिकरणेन समिलितौ जीवाजीवौ विषयीकृत्य साम्परायिक कर्म बध्यते। तद्यथा–करचरणग्रीवादीना कुठारादिना छेद'। वह्निना दहन सचेतनानाम्, विषेण मारणम्। लवणेन पृथिवीकायाद्युप घातः। स्नेहेन=घृततैलादिना चैषामेवोपघातः। क्षारेण सकलत्वङ्मासाग्र-वकर्तनम्। अम्लेनाप्यारनालादिना पृथिवीकायाद्युपघातः। अनुपयुक्तस्य मनो-वाक्काया या या चेष्टा कुर्वन्ति, तया तया कर्म बध्यते।

है, कुठारादि लौकिक शस्त्र १, दहनादि लोकोत्तर शस्त्र ९, एव दश प्रकारके शस्त्र होते हैं। लोकोत्तर शस्त्र इन्हें इसलिये कहा है कि जिस प्रकार कुठार तलवार आदि द्रव्य लोक में " शस्त्र " इस नाम से प्रसिद्ध हैं उस प्रकार ये दहन करना–जलाना आदि क्रियाएँ शस्त्ररूप से प्रसिद्ध नहीं हैं इसलिये इन्हें लोकोत्तर शस्त्र कहते है। जीव इस द्रव्यरूप अधिकरण का जीव और अजीवके ऊपर प्रयोग करन से सापरायिक कर्म का बध करता है। हाथ, पैर और ग्रीवा–गर्दन आदिका कुठार आदि से काटना छेद है। सचेतन वृक्ष आदि का अग्नि से जलाना–दहन है। विष देकर किसी को मारना, नमक डालकर विखेर कर पृथिवीकाय आदि जीवों का उपघात करना घृत अथवा तेल आदि से जीवों का विघात करना क्षार से समस्त चमडे और मास आदि का काटना, अरनाल आदि अम्लद्रव्य से

અને કાયાના ભેદથી નવ પ્રકારના ભેદવાળુ છે કુઠારાદિક લૌકિક શસ્ત્ર ૧, દહનાદિ લોકોત્તર શસ્ત્ર નવ પ્રકારનુ, એ પ્રમાણે દસ પ્રકારનુ શસ્ત્ર છે લોકોત્તર શસ્ત્ર એટલા માટે કહ્યુ છે કે જે પ્રમાણે કુઠાર, તલવાર આદિ દ્રવ્ય લોકમા " શસ્ત્ર " આ નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે પ્રમાણે એ દહન કરવુ-બાળવુ આદિ ક્રિયાઓ શસ્ત્ર રૂપથી પ્રસિદ્ધ નથી તે-માટે તેને લોકોત્તર શસ્ત્ર કહે છે, જીવ આ દ્રવ્યરૂપ અધિ કરણનો જીવ અને અજીવ ઉપર પ્રયોગ કરવાથી સામ્પરાયિક કર્મનો બધ કરે છે હાથ પગ, અને ગ્રીવા ગરદન–(ગળાનો પાછલો ભાગ) આદિને કુઠાર આદિથી કાપવુ તે છેદન છે સચેતન વૃક્ષ આદિને અગ્નિથી બાળવુ તે દહન છે, વિષ–ઝેર આપીને કોઇને મારવુ, નિમક ખાર નાખી–વખેરી પૃથિવીકાય આદિ જીવોનો ઉપઘાત કરવો, ઘૃત–ઘી–તેલ આદિ વડે જીવોનો વિઘાત કરવો, ક્ષાર વડે કરી તમામ ચામડી અને માસ વગેરે કાપવુ, અરનાર–કાજી–રાખ આદિ આમ્લ–

अथ भावाधिकरणमुच्यते—भावः=आत्मनस्तीव्रादिपरिणामः, स एवा धिकरणं भावाधिकरणम्, अनेनापि समिलितौ जीवाजीवौ निमित्तीकृत्य साम्परायिकं कर्म बध्यते। तच्चाष्टोत्तरशतविधम्, तद्यथा—इद भावाधिकरणरूपं जीवाधिकरण संक्षेपतस्तावत् त्रिविधम्—सरम्भ १ समारम्भः २, आरम्भः ३,

---

पृथिवीकाय आदि जीवों का उपघात करना, ये समस्त लौकिक और लोकोत्तरिक द्रव्य-शस्त्र साम्परायिक कर्मबन्ध के कारण हैं। इसी प्रकार अनुपयुक्त व्यक्ति की मानसिक, वाचिक और कायिक क्रियाएँ और चेष्टाएँ भी अपने आश्रित जीव को कर्मबंध का कारण होती हैं।

आत्मा के तीव्र, तीव्रतर आदि जो भाव हैं वे भावाधिकरण हैं। इस भावाधिकरण से संमिलित जीव और अजीव का निमित्त करके साम्परायिक कर्म का बंध होता है। यह भावाधिकरण १०८ प्रकार का है– (१) सरंभ, (२) समारंभ (३) आरंभ। इनको ३ योगों-मनोयोग, वचनयोग, और काययोग से गुणा करने पर ९ भेद होते हैं। इन नौ भेदों को कृत, कारित और अनुमोदना, इन तीन से गुणा करने पर २७ और २७ को क्रोध, मान माया एवं लोभ इन चार कषायों से गुणित करने पर १०८ प्रकार निष्पन्न होते हैं। हिंसादिक कार्य के करनेका संकल्प—इरादा करना सरम्भ, उस कार्य की सामग्री

ખાટી-ચીજો વડે પૃથિવીકાય આદિ જીવોનો ઉપઘાત કરવો તે સમસ્ત લૌકિક અને લોકોત્તરિક દ્રવ્ય-શસ્ત્ર સાંપરાયિક કર્મ બંધનું કારણ છે એ પ્રમાણે અનુપયુકત–ઉપયોગ વિનાના વ્યકિતની માનસિક, વાચિક અને કાયિક ક્રિયાઓ અને પ્રવૃત્તિ પણ પોતાના આશ્રિત જીવને કર્મબંધનું કારણ થાય છે

આત્માના તીવ્ર, તીવ્રતર આદિ જે ભાવ છે તે ભાવાધિકરણ છે આ ભાવાધિકરણથી સંમિલિત જીવ અને અજીવને નિમિત્ત કરીને સાંપરાયિક કર્મનો બંધ થાય છે આ ભાવાધિકરણ ૧૦૮ એકસો આઠ પ્રકારનો છે (૧) સંરંભ, (૨) સમારંભ, (૩) આરંભ તેના ત્રણ યોગો–મનોયોગ, વચનયોગ, અને કાયયોગના ભેદથી નવ ભેદ તેના કૃત, કારિત અને અનુમોદના, આ ત્રણથી ગુણતા સત્તાવીસ, ૨૭ અને તેને ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, આ ચાર કષાયોથી ગુણતા ૧૦૮ પ્રકાર–ભેદો થાય છે હિંસાદિક કાર્ય કરવાનો સંકલ્પ–વિચાર કરવો

इति । एतत् पुनः प्रत्येकं कायवाङ्मनोभेदेन त्रिविधम् । तदप्येकशः कृत कारिता--ऽनुमतभेदात् त्रिविध भवति । तदपि पुनरेकशः कषायचतुष्टयभेदाच्चतुर्विधमिति । संरम्भादीना व्याख्यामेवमाहुः—

सरम्भ सकल्प., परितापनया भवेत् समारम्भः ।
प्राणिवधस्त्वारम्भः, त्रिविधो योगस्ततो ज्ञेय' ॥

की आयोजना करना या उसे एकत्रित करना अथवा जीवों को सताप पहुँचाना कष्ट देना समारम्भ और प्राणिका वध—हिंसा करना आरभ है ।

कहा भी है—" सरभ संकल्प, परितापनया भवेत् समारभ ।
प्राणिवधस्त्वारभ, त्रिविधो योगस्ततो ज्ञेय " ॥

भावार्थ—मन से सरभ करना, मन से समारभ करना और मन से आरभ करना, वचन से सरभ करना, वचन से समारभ करना और वचन से आरभ करना, काय से सरभ करना, काय से समारभ करना और काय से आरभ करना, इस प्रकार ये सरभ के योगों के साथ ९ भेद होते है, इसी प्रकार मन से स्वय सरंभ करना, मन से दूसरों से सरभ कराना, मन से संरभ करनेवालों की अनुमोदना करना तथा वचन से सरभ करना, वचन से सरभ कराना, और वचन से संरभ करनेवालों की अनुमोदना करना, एव काय से सरभ करना, काय से सरभ कराना और कायसे सरभ करनेवालों की अनुमोदना

ते सरભ, ते કાર્યની સામગ્રીનું આયોજન—એકત્રિત કરવું તે, અથવા જીવોને સંતાપ પહોંચાડવો—કષ્ટ દેવું તે સમારભ અને પ્રાણીનો વધ—હિંસા કરવી તે આરભ છે કહેલું છે કે —

' सरभ सकल्प परितापनया भवेत् समारभ ।
प्राणिवधस्त्वारम्भ, त्रिविधो योगस्ततो ज्ञेय ॥ ",

ભાવાર્થ—મનથી સરભ કરવો, મનથી સમારભ કરવો, અને મનથી આરભ કરવો, વચનથી સરભ કરવો, વચનથી સમારભ કરવો, અને વચનથી આરભ કરવો, કાયથી સરભ કરવો, કાયથી સમારભ કરવો, અને કાયથી આરભ કરવો, એ પ્રમાણે સરભના યોગોની સાથે નવ ભેદ થાય છે, એ પ્રમાણે મનથી સ્વય સરભ કરવો, મનથી બીજા પાસે સરભ કરાવવો, મનથી સરભ કરવાવાળાને અનુમોદન આપવું, તથા વચનથી સરભ કરવો, કરાવવો, અને અનુમોદન આપવું, તેમજ કાયાથી સરભ કરવો, કરાવવો, અનુમોદન આપવું, એ પ્રમાણે ૯ નવ ભેદ

(२) अजीवाधिकरण च संक्षेपतस्तावच्चतुर्विधम्, तद्यथा-निर्वर्तनाधिकरण१, निक्षेपाधिकरण२, संयोगाधिकरण३, निसर्गाधिकरण४, चेति। अजीवविषयान् निर्वर्तना-निक्षेप-संयोग-निसर्गान् कुर्वन् रागद्वेषवान् आत्मा साम्परायिक कर्म बध्नाति।

करना, इस प्रकार ये ९ भंग एक संरंभ के होते हैं। इसी प्रकार समारंभ और आरंभ के भी योगों के द्वारा १८ भंग होंगे, अतः पूर्वोक्त ९ और ये १८ इस प्रकार २७ भंग हो जाते हैं। मन से जो व्यक्ति स्वयं संरंभ करता है, वह किसी न किसी कषाय के आवेश से ही करेगा-विना इसके नहीं-इसलिये मनसे या वचन से किसी भी योग से संरंभादि करते समय क्रोध आदि ४ चार कषायों में से किसी न किसी कषाय का सद्भाव होने से इस भावाधिकरण के १०८ भेद हो जाते हैं। इस प्रकार जीवाधिकरण का यहां तक कथन किया।

अब अजीवाधिकरण का कथन करते हैं—

यह अजीवाधिकरण संक्षेप से ४ प्रकार का है— (१) निर्वर्तनाधिकरण, (२) निक्षेपाधिकरण, (३) संयोगाधिकरण, और (४) निसर्गाधिकरण।' प्राणी, अजीवविषयक इन ४ अधिकरणों को करता हुआ रागद्वेष से सम्पन्न होकर सांपरायिक कर्म का बंध करता है।

એક સંરભના થાય છે એ પ્રમાણે સમારભ અને આરભના પણ યોગો દ્વારા ૧૮ અઢાર ભેદ થાય છે તેથી પ્રથમના નવ-૯ અને બીજા ૧૮ અઢાર, એ પ્રમાણે સત્તાવીશ ભેદ થાય છે, જે વ્યક્તિ મનથી સ્વયં સંરભ કરે છે તે કોઇ પણ કષાયના આવેશથીજ કરે છે તે વિના થતો નથી એટલા માટે મનથી અથવા તો વચનથી, કોઇ પણ યોગથી સંરભાદિ કરવા સમયે ક્રોધ આદિ ચાર કષાયોમાંથી કોઇ એક કષાયનો સદ્ભાવ હોવાથી આ ભાવાધિકરણના એકસો આઠ ૧૦૮ ભેદ થાય છે આ પ્રમાણે જીવાધિકરણનો પ્રસંગ અહિં સુધી કહ્યો છે

હવે અજીવાધિકરણ સંક્ષેપથી કહે છે—આ અજીવાધિકરણ સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો છે, (૧) નિર્વર્તનાધિકરણ, (૨) નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સંયોગાધિકરણ અને (૪) નિસર્ગાધિકરણ, પ્રાણી, અજીવ-વિષય આ ચાર અધિકરણોને કરતા કરતા રાગ-દ્વેષથી સંપન્ન થઇને સાંપરાયિક કર્મનો બંધ કરે છે

निर्वर्त्यमानमजीवद्रव्य सस्थानादिक निर्वर्तना, तद्रूपमधिकरण निर्वर्त्तनाधिकरणम्, तद् द्विविधम् मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम् १, उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं २ च । अथ किं नाम मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम्?, उच्यते मूल चासौ गुणश्च मूलगुणः, मूलमाद्य सस्थानाख्यो गुणो मूलगुण., स एव निर्वर्तनाधिकरणं मूलगुण निर्वर्तनाधिकरणम्, मूलगुणो हि निर्वृत्तः सन् अधिकरणी भवति कर्म-बन्धस्य । औदारिकादीना पञ्चविधशरीराणा स्वस्ववर्गणाप्रायोग्यद्रव्यनिर्मा

---

(१) निर्वर्त्तनाधिकरण– रचना के विषयभूत अजीवद्रव्य का जो सस्थान आदिक है वह निवर्तना है। निर्वर्तना नाम रचना का है, रचनारूप अधिकरण ही निर्वर्तनाधिकरण कहलाता है। मूलगुणनिर्वर्तना और उत्तरगुणनिर्वर्तना इस प्रकार से निर्वर्तना के २ भेद हैं। " मूलं चासौ गुणश्च मूलगुण , मूलमाद्य सस्थानाख्यो गुण मूलगुण " मूलरूप गुण का नाम मूलगुण है। यहाँ आदि का जो सस्थान है वही मूलगुण का वाच्य है। वह निर्वर्तना का अधिकरण होने से मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणरूप से कहा है। रचना का विषय-भूत हुआ यह मूलगुण कर्मबध का अधिकरण होता है। औदारिक, वैक्रियिक, आहारक, तैजस और कार्मण, इन पौद्गलिक पाच शरीरों के आकार अपनी२ वर्गणारूप योग्य द्रव्यों से

---

(१) નિર્વર્ત્તનાધિકરણ—નિર્વર્ત્તના અર્થાત્ રચનાના વિષયભૂત અજીવ દ્રવ્યના જે સંસ્થાન આદિક છે તે નિર્વર્ત્તના છે નિર્વર્ત્તના નામ રચનાનુ છે રચનારૂપ અધિકરણજ નિર્વર્ત્તનાધિકરણ કહેવાય છે મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તના અને ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તના, આ પ્રમાણે નિવર્ત્તનાના બે ભેદ છે—'मूल चासौ गुणश्च मूलगुण मूलमाद्य सस्थानाख्यो गुण मूलगुण अर्थात મૂલરૂપ ગુણ તેનુ નામ મૂલગુણ છે અહિ આદિનું જે સંસ્થાન છે તે મૂલગુણનુ વાચ્ય છે તે નિર્વર્ત્તનાનું અધિકરણ હોવાથી મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણ રૂપથી કહે છે રચનાના વિષયભૂત થયેલ આ મૂલગુણ કર્મબધનો અધિકરણ થાય છે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ એ પૌદ્ગલિક પાચ શરીરોના આકાર પોત-પોતાની વર્ગણારૂપ

पितानि सस्थानानि प्रथमसमयादारभ्य मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणरूपाणि, बन्ध-निमित्तत्वात्। तत्रौदारिकशरीरस्याङ्गोपाङ्गशुद्धिकर्णवेधावयवसस्थानादि, तथा वैक्रियशरीरस्याङ्गोपाङ्ग-केश-दशन-नखादिकम्, आहारकशरीरस्य चाङ्गो पाङ्गादिकम् उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण बोध्यम्, कार्मण तैजस शरीरयोरुत्तर-गुणनिर्वर्तनाधिकरण नास्त्यत्र, तयोरङ्गोपाङ्गाद्यभावात्। तथा-वाङ्मनोवर्गणा-

---

रचे जाते हैं। ये आकार ही कर्मबंध के कारण होने से प्रथम समय से लेकर मूलगुण निर्वर्तना के अधिकरणरूप होते हैं। औदारिक शरीर में हाथ पैर आदि अग और अगुलि वगैरह उपागो की शुद्धि करना, कान आदि अवयवों का बींधना, शरीरके आकार का रचना-विशेष करना, यह औदारिक शरीर का उत्तरगुणनिर्वर्तना है। वैक्रियिक शरीर की, अग और उपागरूप केश, दात, नख आदि की रचना, हाथ पैर आदि रूप आकार के होने का नाम उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण है। एव आहारक शरीर में जो अग उपाग आदि की रचना है, वह भी उत्तरगुणनिर्वर्तना है। तैजस और कार्मण शरीर में उत्तरगुणनिर्वर्तना-धिकरण सभावित नहीं है, क्यों कि वहा पर अग और उपागों की रचना नहीं है। इसी प्रकार वचनवर्गणा एव मनोवर्गणा से निष्पादित मन और वचन भी आकार विशेष है, अत ये मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरण ही है। उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणता इनमें नहीं आती है, क्योंकि उत्तरगुणनिर्वर्तना का सबध अग उपाग आदि से है। प्राण और अपान

યોગ્ય દ્રવ્યોથી રચાય છે, એ આકારજ કર્મબધના કારણરૂપ હોવાથી પ્રથમ સમયથી લઇને મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તનાના અધિકરણરૂપ થાય છે ઔદારિક શરીરમા હાથ-પગ, આદિ અગ અને અગુલી વગેરે ઉપાગોની શુદ્ધિ કરવી, કાન આદિ-અવયવોને વિધવુ શરીરના આકારની રચનાવિશેષ કરવી તે ઔદારિક શરીરની ઉત્તરગુણ નિર્વર્ત્તના છે વૈક્રિય શરીરની, અગ અને ઉપાગ રૂપ કેશ, દાત, નખ આદિની રચના હાથ-પગ આદિ રૂપ આકાર થવુ તેનુ નામ ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણ છે એજ પ્રમાણે આહારક શરીરમા જ અગ-ઉપાગ આદિની રચના છે તે પણ ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તના છે તૈજસ અને કાર્મણ શરીરમા ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તનાધિકરણ સભાવિત નથી, કારણ કે અહિ અગ અને ઉપાગોની રચના નથી એ પ્રમાણે વચનવર્ગણા અને મનોવર્ગણાથી નિષ્પાદિત મન અને વચન પણ આકાર વિશેષ છે, તે કારણથી એ મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણજ છે, ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણતા તેમા આવતી નથી, કારણકે ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તનાનો સબધ અગ-ઉપાગ

योग्यद्रव्यनिर्मापितौ वाङ्मनःसंस्थानविशेषौ मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम्। तथा प्राणापानवर्गणायोग्यपुद्गलद्रव्यनिर्मापितौ उच्छ्वासनिःश्वासाकारौ मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम्। एषां वागादीनामप्युत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं न सम्भवत्येव, अङ्गोपाङ्गाद्यभावात्। उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं–काष्ठकर्म–पुस्तकर्म–चित्रकर्मादीनि। तत्र काष्ठकर्म–रथपुत्तलिकादिकं, तन्निर्माणं च। पुस्तकर्म–चित्रकर्मणी अपि स्त्रीपुरुषादीनामाकृते प्रतिकृतिरूपे, तन्निर्माणरूपे च। एवमन्यदपि–लेप्य, पत्रच्छेद्य, जलकर्म, भूकर्मेति–उत्तरगुणनिर्वर्तनाधि

(श्वासोच्छ्वास) वर्गणायोग्य पुद्गलद्रव्य से निष्पन्न उच्छ्वास और निःश्वास रूप आकार भी मूलगुणनिर्वर्तना है। श्वासोच्छ्वास में भी उत्तरगुणनिर्वर्तनारूपता इसलिये संभवित नहीं है कि वहां पर अंग उपांगादिक का अभाव है। भाव यह है कि—

शरीर मन और श्वासोच्छ्वास की रचना का होना मूलगुणनिर्वर्तना है। उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण–काष्ठकर्म, पुस्तकर्म और चित्रकर्म आदि है। अर्थात् काष्ठ, मिट्टी आदि से चित्र वगैरह की रचना करना उत्तरगुणनिर्वर्तना है। काष्ठ से रथ, पुतली आदि का बनाना काष्ठकर्म है। मिट्टी आदि से स्त्री पुरुष आदि का चित्राम (आकृति) बनाना पुस्तकर्म है। फोटो वगैरह बनाना यह चित्रकर्म है। इसी प्रकार लेप्यकर्म, पत्रच्छेद्यकर्म, जलकर्म और भूकर्म आदि समस्त चित्राम क्रियाएँ

આદિ સાથે છે પ્રાણ અને અપાન (શ્વાસોચ્છ્વાસ) વર્ગણા યોગ્ય પુદ્ગલ દ્રવ્યથી નિષ્પન્ન ઉચ્છ્વાસ અને નિઃશ્વાસરૂપ આકાર પણ મૂલગુણનિર્વર્ત્તના છે શ્વાસોચ્છ્વાસમાં પણ ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તનારૂપતા એટલા માટે સંભવિત નથી કે ત્યાં અંગ ઉપાંગાદિકનો અભાવ છે આનો ભાવ એ છે કે—

શરીર, મન અને શ્વાસોચ્છ્વાસની રચના થવી તે મૂલગુણનિર્વર્ત્તના છે ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તનાધિકરણ–કાષ્ઠકર્મ પુસ્તકર્મ અને ચિત્રકર્મ આદિ છે, અર્થાત કાષ્ઠ, માટી આદિથી ચિત્ર વગેરેની રચના કરવી તે ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તના છે, કાષ્ઠથી રથ પુતલી આદિનું બનાવવું તે કાષ્ઠકર્મ છે માટી આદિથી સ્ત્રી–પુરૂષ આદિના ચિત્રામણ (આકૃતિ) બનાવવી તે પુસ્તકર્મ છે ફોટો વગેરે બનાવવું તે ચિત્રકર્મ છે એ પ્રમાણે લેપ્યકર્મ, પત્રચ્છેદકર્મ, જલકર્મ અને ભૂકર્મ આદિ સમસ્ત

करण बोध्यम्। एवं कृपाणादिगतवधस्थानता मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणं, तत्र तीक्ष्णतोज्ज्वलतादि-उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं ज्ञेयम्।

(२) अथ निक्षेपाधिकरणमुच्यते निक्षिप्यते=स्थाप्यतेऽसाविति निक्षेपः-स्थाप्यः कश्चिदजीवपदार्थ एव। तद्रूपमधिकरणं निक्षेपाधिकरणम्। तच्चतुर्विधम्-अप्रत्युपेक्षितनिक्षेपणाधिकरण १, दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण २, सहसा-निक्षेपाधिकरणम् ३, अनाभोगनिक्षेपाधिकरणं ४ चेति। चक्षुषाऽनवलोकिते भूप्रदेशे निक्षेप्यस्य=स्थापनीयस्य वस्त्रपात्रादेर्निक्षेपः=स्थापनम् अप्रत्युपेक्षिताधिकरणम् १।

उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण समझना चाहिये। तलवार आदि में जो मारने की योग्यता है अथवा तलवार आदि की जो रचना है वह मूलगुणनिर्वर्तना है उसमें तीक्ष्णता, उज्ज्वलता आदि की रचना-उत्तरगुणनिर्वर्तना है।

(२) निक्षेपाधिकरण इस प्रकार है-वस्तु के रखने का नाम निक्षेप है। अजीवपदार्थ ही रखने योग्य होता है। निक्षेपरूप जो अधिकरण है वह निक्षेपाधिकरण है। यह ४ प्रकार का है—(१) अप्रत्युपेक्षितनिक्षेपाधिकरण, (२) दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण, (३) सहसानिक्षेपाधिकरण, और (४) अनाभोगनिक्षेपाधिकरण।

विना देखे जमीन पर रखनेयोग्य-वस्त्र एवं पात्रादिक उपकरणका रखना अप्रत्युपेक्षितनिक्षेपाधिकरण है १। देखकर के भी, विना अच्छी तरह पूंजे, अथवा

ચિત્રામણ કિયાઓ તે ઉત્તરગુણનિર્વર્તનાધિકરણ સમજી લેવું જોઈએ તલવાર આદિમાં જે મારવાની યોગ્યતા છે, અથવા તલવાર આદિની જે રચના છે, તે મૂલગુણનિર્વર્તના છે તેમાં તીક્ષ્ણતા, ઉજ્જવલતા આદિની રચના તે ઉત્તરગુણ નિર્વર્તના છે

(૨) નિક્ષેપાધિકરણ આ પ્રમાણે છે કે —વસ્તુને રાખવાનું નામ નિક્ષેપ છે, અજીવ પદાર્થ જ રાખવા યોગ્ય હોય છે, નિક્ષેપરૂપ જે અધિકરણ છે તે નિક્ષેપાધિકરણ છે, તે ચાર પ્રકારના છે-(૧) અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ (૨) દુષ્પ્રમાર્જિત-નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ, અને (૪) અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ

નજરે બરાબર જોયા વિના જમીન ઉપર રાખવા યોગ્ય વસ્ત્ર અને પાત્રાદિક ઉપકરણને રાખવું તે અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૧), સારી રીતે

प्रत्यवेक्षितेऽपि भूप्रदेशे दुष्प्रमार्जिते, रजोहरणेनाऽप्रमार्जिते वा निक्षेपः= स्थापनं दुष्प्रमार्जिताधिकरणम् । एकस्मिन् स्थाने त्रिःप्रमार्जनेन सुप्रमार्जितं भवति, तद्विपरीतं दुष्प्रमार्जितम् २ । अप्रत्युपेक्षित-दुष्प्रमार्जितदेशे शक्त्यभावात् सहसा निक्षेपः सहसानिक्षेपाधिकरणम् ३ । अनाभोगोऽत्यन्तविस्मृतिः, यस्यैव मपि स्मरणं नास्ति-'मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेप्तव्यम्' इति, तेन यो निक्षेपः क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४ ।

नहीं पूजे स्थान पर वस्त्र पात्रादिकका रखना-यतना रहित होकर वस्तु रखना-वह दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण है । रखने योग्य स्थान को कमसे कम रजोहरण द्वारा ३बार पूजना चाहिये तभी वह सुप्रमार्जित होता है, अन्यथा वह दुष्प्रमार्जित है २ । प्रतिलेखना प्रमार्जना किये विना भूमिपर शक्ति के अभावसे सहसा-एकदम ही वस्त्र पात्रादिक का रख देना-वह सहसानिक्षेपाधिकरण है ३ । अत्यन्त विस्मृति का नाम अनाभोग है, जिसे इतनी भी स्मृति नहीं रहती है कि "मुझे ये वस्त्र पात्रादिक अच्छी तरहसे प्रतिलेखित और प्रमार्जित किये गये स्थान पर ही रखना चाहिये" उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है अर्थात् किसी वस्तु को योग्य स्थानमें न रखकर विना प्रतिलेखित विना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४ ।

જોયું હોય તો પણ સારી રીતે પૂજ્યા વિના અથવા તો પૂજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખવા, યતના-રહિત થઇને કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત નિક્ષેપાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવા યોગ્ય સ્થાનને ઓછામા ઓછું ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂજવું જોઇએ ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨), પ્રતિલેખના પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા એકદમ-વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને રાખી દેવું તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩), અત્યંત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવું તેનું નામ અનાભોગ છે જેથી કરીને એટલી યાદિ પણ નથી રહેતી કે -'મારે આ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના-પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવા જોઇએ તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામા આવે છે તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે અર્થાત્-કોઇ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતા પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યા રાખી દેવું તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

(२) संयोजनं संयोगः= मिश्रणम्, एकत्रीकरणं वा, तद्रूपमधिकरण-संयोगाधिकरणम्। तद् द्विविधम्-भक्तपानसंयोगाधिकरणम्, उपकरणसंयोगाधिकरणं चेति। तत्र भक्तम्-अशन-खाद्य-स्वाद्यभेदात् त्रिधा। तस्य संयोजनं=पात्रे मुखे वा व्यञ्जन-गुडोपदंश-फल-शाकादिना सह मिश्रणम् एकत्वीकरणं वा, तथा-पानस्य द्राक्षा-दाडिमपानकादेरपि प्रासुकजलारनाला-देश्च खण्डशर्करामरिचादिभिः सह पात्रे मुखे वा संयोजनं तत्। उपकरण-

---

(३) संयोगाधिकरण—मिला देने का नाम अथवा एकमेक करने का नाम संयोग है। इस रूप जो अधिकरण है वह संयोगाधिकरण है। यह भी दो प्रकार का है—(१) भक्तपानसंयोगाधिकरण, (२) उपकरणसंयोगाधिकरण। अशन, खाद्य और स्वाद्य के भेद से भक्त ३ प्रकार का है। पात्र में अथवा मुख में व्यञ्जन,गुड़, फल, और शाक आदि के साथ भक्त–भोजन–का मिलाना, अथवा, भोजन का इनके साथ एकमेक करना वह भक्तसंयोगाधिकरण है, इसी प्रकार पीने योग्य द्राक्षा दाडिम आदि के रस, एवं अन्य प्रासुक जल अरनाल आदि को मिश्री, शक्कर और मिर्च आदि के साथ पात्रमें या मुख में मिश्रित करना वह पानसंयोगाधिकरण है। अर्थात्– आहार पानी आदि को दूसरे आहार पानी आदि के साथ मिलाना वह भक्तपान

---

(૩) સંયોગાધિકરણ–મેળવી દેવુ તેનું નામ અથવા તો બે વસ્તુને એક-મેક કરી દેવુ તેનુ નામ સંયોગ છે સંયોગરૂપ જે અધિકરણ છે તે સંયોગાધિકરણ છે તેના પણ બે પ્રકાર છે (૧) ભકતપાન–સંયોગાધિકરણ, (૨) ઉપકરણ–સંયોગાધિકરણ, અશન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યના ભેદથી ભકતના ત્રણ પ્રકાર છે પાત્રમા અથવા મુખમા વ્યંજન, ગોળ, ફળ અને શાક આદિની સાથે ભકત–ભોજનનું મેળવી દેવુ, અથવા ભોજનને તેની સાથે મેળવી દેવુ તે ભકત-સંયોગાધિકરણ છે એ પ્રમાણે પીવા યોગ્ય દ્રાક્ષ, દાડમ આદિનો રસ, તેમજ અન્ય પ્રાસુક પાણી, અરનાલ–કાંજી આદિને ખાંડ, સાકર અને મરી આદિની સાથે પાત્રમા અથવા મુખમા મેળવી દેવુ તે પાનસંયોગાધિકરણ છે અર્થાત્—આહાર પાણી આદિકને બીજા આહાર–પાણી વગેરેની સાથે મેળવી દેવુ તે ભકતપાન

प्रत्यवेक्षितेऽपि भूप्रदेशे दुष्प्रमार्जिते, रजोहरणेनाऽप्रमार्जिते वा निक्षेपः= स्थापनं दुष्प्रमार्जिताधिकरणम् । एकस्मिन् स्थाने त्रिःप्रमार्जनेन सुप्रमार्जितं भवति, तद्विपरीतं दुष्प्रमार्जितम् २ । अप्रत्युपेक्षित–दुष्प्रमार्जितदेशे शक्त्यभावात् सहसा निक्षेपः सहसानिक्षेपाधिकरणम् ३ । अनाभोगोऽत्यन्तविस्मृतिः, यस्यैव मपि स्मरण नास्ति–' मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेप्तव्यम् ' इति, तेन यो निक्षेप' क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४ ।

नहीं पूजे स्थान पर वस्त्र पात्रादिकना रखना–यतना रहित होकर वस्तु रखना–यह दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण है । रखने योग्य स्थान का कमसे कम रजोहरण द्वारा ३बार पूजना चाहिये तभी वह सुप्रमार्जित होता है, अन्यथा वह दुष्प्रमार्जित है २ । प्रतिलेखना प्रमार्जना किये विना भूमिपर शक्ति के अभावसे सहसा–एकदम ही वस्त्र पात्रादिक का रख देना–वह सहसानिक्षेपाधिकरण है ३ । अत्यन्त विस्मृति का नाम अनाभोग है, जिस इतनी भी स्मृति नहीं रहती है कि " मुझे ये वस्त्र पात्रादिक अच्छी तरहसे प्रतिलेखित और प्रमार्जित किये गये स्थान पर ही रखना चाहिये " उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है अर्थात् किसी वस्तु का योग्य स्थानमें न रखकर विना प्रतिलेखित विना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४ ।

જોયુ હોય તો પણ સારી રીતે પૂજ્યા વિના અથવા તો પૂજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખવા, યતના રહિત થઈને કોઈ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત નિક્ષેપાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવા યોગ્ય સ્થાનને ઓછામા ઓછુ ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂજવુ જોઈએ ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨), પ્રતિલેખના પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા એકદમ–વસ્ત્ર–પાત્રાદિકને રાખી દેવુ તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩), અત્યત વિસ્મૃતિ–તદ્દન ભૂલી જવુ તેનુ નામ અનાભોગ છે જેથી કરીને એટલી યાદિ પણ નથી રહેતી કે –' મારે આ વસ્ત્ર–પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના–પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવા જોઈએ તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામા આવે છે તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે અર્થાત્–કોઈ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતા પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યા રાખી દેવુ તે અનાભોગ–નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

(३) संयोजनं संयोगः= मिश्रणम्, एकत्वीकरणं वा, तद्रूपमधिकरण-संयोगाधिकरणम्। तद् द्विविधम्-भक्तपानसंयोगाधिकरणम्, उपकरणसंयोगाधिकरणं चेति। तत्र भक्तम्-अशन-खाद्य-स्वाद्यभेदात् त्रिधा। तस्य संयोजनं=पात्रे मुखे वा व्यञ्जन-गुडोपदंश-फल-शाकादिना सह मिश्रणम् एकत्वीकरणं वा, तथा-पानस्य द्राक्षा-दाडिमपानकादेरपि प्रासुकजलारनाला-देश्च खण्डशर्करामरिचादिभिः सह पात्रे मुखे वा संयोजनं तत्। उपकरण-

---

(३) संयोगाधिकरण—मिला देने का नाम अथवा एकमेक करने का नाम संयोग है। इस रूप जो अधिकरण है वह संयोगाधिकरण है। यह भी दो प्रकार का है—(१) भक्तपानसंयोगाधिकरण, (२) उपकरणसंयोगाधिकरण। अशन, खाद्य और स्वाद्य के भेद से भक्त ३ प्रकार का है। पात्र में अथवा मुख में व्यञ्जन, गुड़, फल, और शाक आदि के साथ भक्त—भोजन—का मिलाना, अथवा, भोजन का इनके साथ एकमेक करना वह भक्तसंयोगाधिकरण है, इसी प्रकार पीने योग्य द्राक्षा दाडिम आदि के रस, एवं अन्य प्रासुक जल आरनाल आदि को मिश्री, शक्कर और मिर्च आदि के साथ पात्रमें या मुख में मिश्रित करना वह पानसंयोगाधिकरण है। अर्थात्— आहार पानी आदि को दूसरे आहार पानी आदि के साथ मिलाना वह भक्तपान

---

(૩) સંયોગાધિકરણ–મેળવી દેવું તેનું નામ અથવા તો બે વસ્તુને એક-મેક કરી દેવું તેનું નામ સંયોગ છે સંયોગરૂપ જે અધિકરણ છે તે સંયોગાધિકરણ છે તેના પણ બે પ્રકાર છે (૧) ભકતપાન–સંયોગાધિકરણ, (૨) ઉપકરણ–સંયોગાધિકરણ, અશન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યના ભેદથી ભકતના ત્રણ પ્રકાર છે પાત્રમાં અથવા મુખમાં વ્યંજન, ગોળ, ફળ અને શાક આદિની સાથે ભકત–ભોજનનું મેળવી દેવું, અથવા ભોજનને તેની સાથે મેળવી દેવું તે ભકત-સંયોગાધિકરણ છે એ પ્રમાણે પીવા યોગ્ય દ્રાક્ષ, દાડમ આદિનો રસ, તેમજ અન્ય પ્રાસુક પાણી, આરનાલ–કાંજી આદિને ખાંડ, સાકર અને મરી આદિની સાથે પાત્રમાં અથવા મુખમાં મેળવી દેવું તે પાનસંયોગાધિકરણ છે અર્થાત્—આહાર પાણી આદિકને બીજા આહાર–પાણી વગેરેની સાથે મેળવી દેવું તે ભક્તપાન

प्रत्यवेक्षितेऽपि भूप्रदेशे दुष्प्रमार्जिते, रजोहरणेनाऽप्रमार्जिते वा निक्षेपः= स्थापनं दुष्प्रमार्जिताधिकरणम् । एकस्मिन् स्थाने त्रिःप्रमार्जनेन सुप्रमार्जितं भवति, तद्विपरीतं दुष्प्रमार्जितम् २ । अप्रत्युपेक्षित-दुष्प्रमार्जितदेशे शक्त्यभावात् सहसा निक्षेपः सहसानिक्षेपाधिकरणम् ३ । अनाभोगोऽत्यन्तविस्मृतिः, यस्यैव मपि स्मरणं नास्ति-'मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेप्तव्यम्' इति, तेन यो निक्षेपः क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४ ।

नहीं पूजे स्थान पर वस्त्र पात्रादिकना रखना-यतना रहित होकर वस्तु रखना-वह दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण है। रखने योग्य स्थान को कमसे कम रजोहरण द्वारा ३बार पूजना चाहिये तभी वह सुप्रमार्जित होता है, अन्यथा वह दुष्प्रमार्जित है २ । प्रतिलेखना प्रमार्जना किये विना भूमिपर शक्ति के अभावसे सहसा-एकदम ही वस्त्र पात्रादिक का रख देना-वह सहसानिक्षेपाधिकरण है ३ । अत्यन्त विस्मृति का नाम अनाभोग है, जिस इतनी भी स्मृति नहीं रहती है कि "मुझे ये वस्त्र पात्रादिक अच्छी तरहसे प्रतिलेखित और प्रमार्जित किये गये स्थान पर ही रखना चाहिये" उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है अर्थात् किसी वस्तु को योग्य स्थानमें न रखकर विना प्रतिलेखित विना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४ ।

જોયુ હોય તો પણ સારી રીતે પૂજ્યા વિના અથવા તો પૂજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખવા, યતના રહિત થઇને કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત નિક્ષેપાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખના યોગ્ય સ્થાનને ઓછામા ઓછુ ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂજવુ જોઇએ ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨), પ્રતિલેખના પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા એકદમ-વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને રાખી દેવુ તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩), અત્યત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવુ તેનું નામ અનાભોગ છે જેથી કરીને એટલી યાદિ પણ નથી રહેતી કે-'મારે આ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના-પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવા જોઇએ તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામા આવે છે તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે અર્થાત્-કોઇ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતા પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યા રાખી દેવુ તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

ऽपि त्यागः=प्रेरण शास्त्रोपदेशान्ते, इति भावः। मनोनिसर्गः=मनसो दुष्प्रवृत्तिः। अत्र बहिर्व्यापारापेक्षया शरीरादीनामजीवनिसर्गाधिकरणत्वमुक्तम्। जीवाधिकरणे चात्मनः परिस्पन्दरूपान्तर्व्यापारापेक्षया मनोवाक्कायानां ग्रहणम्, मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणे संस्थानमात्रं तेषामिति विशेषः।

है १। वचन की दुष्प्रवृत्ति करना दूसरों को हिंसादिक पापकर्म करने की ओर उपदेश द्वारा प्रेरित करना वह वाङ्निसर्गाधिकरण है २। मानसिक दुष्प्रवृत्ति का नाम मनोनिसर्गाधिकरण है ३। यहां बाह्यव्यापार की अपेक्षा से मन, वचन और काय में अजीवाधिकरणता कही गयी है। जीवाधिकरण में आत्मा के परिस्पन्द रूप अन्तर्व्यापार की अपेक्षा से मन वचन और काया का ग्रहण किया गया है। मूलगुणनिर्वर्त्तना में मन वचन और काय का आकार मात्र गृहीत हुआ है।

भावार्थ— अजीवाधिकरण के भेदरूप मूलगुणनिर्वर्तना में तथा निसर्गाधिकरण में एवं जीवाधिकरण के १०८ भेदों में मन, वचन, और काय का ग्रहण हुआ है, अतः इस प्रकार इनके ग्रहण करने से पुनरुक्ति दोष का प्रसंग होता है इस प्रकार की आशंका का परिहार करने के लिये टीकाकार कहते हैं कि–ऐसी आशंका नहीं करनी चाहिये क्यों कि अजीवाधिकरण के भेदरूप निसर्गाधिकरण में मन, वचन और काय के बाह्य व्यापार

બીજા માણસોને હિંસાદિક પાપકર્મ કરવાનો ઉપદેશ આપી પ્રેરણા કરવી તે વાઙ્નિસર્ગાધિકરણ છે ૨, માનસિક ખોટી પ્રવૃત્તિનું નામ મનોનિસર્ગાધિકરણ છે ૩, અહિં બાહ્ય વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયામાં અજીવાધિકરણતા કહેવામાં આવે છે જીવાધિકરણમાં આત્માના હલન-ચલનરૂપ અન્તર્વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયાનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે મૂલગુણનિર્વર્ત્તનામાં મન, વચન અને કાયાનો આકાર માત્ર ગ્રહણ કર્યો છે

ભાવાર્થ—અજીવાધિકરણના ભેદ રૂપ મૂલગુણ નિર્વર્તનામાં, તથા નિસર્ગાધિકરણમાં, એ પ્રમાણે જીવાધિકરણમાં ૧૦૮ એકસો આઠ ભેદોમાં મન, વચન અને કાયાને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે એટલા માટે એ પ્રમાણે તેના ગ્રહણ કરવાથી પુનરૂક્તિ દોષ આવવાનો પ્રસંગ બને છે આ પ્રકારની જે શંકા થાય છે તેનો પરિહાર કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે–એવી શંકા નહિ કરવી જોઇએ કારણ કે અજીવાધિકરણના ભેદરૂપ નિસર્ગાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયરૂપ યોગનું ગ્રહણ

सयोगाधिकरण तु–उपकरणस्य वस्त्रपात्रादे' रक्तपीतादिवर्णे', तत्प्रान्तभागस्य च शोभार्थं वस्त्रान्तरादिभिश्च नानावर्णसूत्रैश्च सह संयोजनम् ।

(४) निसर्जन निसर्गः= त्याग, उज्झनम्, तद्रूपमधिकरण निसर्गाधिकरणम्। तत् त्रिविधम्-कायनिसर्गाधिकरण १, वाङ्निसर्गाधिकरण २, मनोनिसर्गाधिकरणम् ३, इति । तत्र कायनिसर्ग' क. पदार्थः? इति चेत्, उच्यते–काय'= शरीरम् औदारिकादि, तस्य निसर्गो न्यायापेतमुज्झनम्=अविधिना त्याग., स्वयमेव शस्त्रपाटनाग्निजलप्रवेशोद्बन्धनादिभिरिति भावः । वाङ्निसर्ग'=वाचो

संयोगाधिकरण है १। वस्त्र पात्र आदि का रक्त, पीत आदि वर्णो के साथ तथा शोभा के निमित्त उसके प्रान्तभाग को अन्य दूसरे वस्त्रों के साथ, तथा अनेक वर्ण के धागो के साथ युक्त करना सो उपकरणसंयोगाधिकरण है २ ।

(४) निसर्गाधिकरण– त्याग अथवा छोडन का नाम निसर्ग है । निसर्गरूप अधिकरण का नाम निसर्गाधिकरण है । यह तीन प्रकार का है– (१) कायनिसर्गाधिकरण, (२) वाङ्निसर्गाधिकरण, और (३) मनोनिसर्गाधिकरण । औदारिक आदि शरीर का अविधिरूप से त्याग करना–शस्त्र आदि से घात कर उसका त्यागना, अग्नि में गिरकर जल जाना, जल में डूबकर मरजाना, गले मे फाँसी लगाकर अपनी हत्या कर लेना आदि लोकविरुद्ध अपमृत्यु के कारणों से शरीर का स्वय विनाश करना सो कायनिसर्गाधिकरण

સંયોગાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્ર આદિને લાલ, પીળા આદિ રંગોની સાથે તથા શોભા માટે તેના એક ભાગને બીજા વસ્ત્રોની સાથે તથા અનેક રંગવાળા દોરાઓની સાથે જોડી દેવુ તે ઉપકરણ-સંયોગાધિકરણ છે

(૪) નિસર્ગાધિકરણ—ત્યાગ કરવો અને છોડી દેવુ તેનું નામ નિસર્ગ છે નિસર્ગરૂપ અધિકરણનું નામ નિસર્ગાધિકરણ છે અને તે ત્રણ પ્રકારના છે (૧) કાયનિસર્ગાધિકરણ (૨) વાઙ્નિસર્ગાધિકરણ, (૩) અને મનોનિસર્ગાધિકરણ ઔદારિક આદિ શરીરનો અવિધિ પણે કરેલો ત્યાગ—શસ્ત્ર આદિથી ઘાત કરીને ત્યાગ કરવો, અગ્નિમા પડીને બળી મરવુ, પાણીમા ડૂબીને મરણ પામવુ, ગળામા ફાંસી નાખી પોતાની હત્યા કરવી વગેરે લોકવિરૂદ્ધ અપમૃત્યુના કારણોથી પોતાના શરીરનો નાશ કરવો, તે કાયનિસર્ગાધિકરણ છે ૧ વચનની માઠી પ્રવૃત્તિ કરવી,

गतिरत्रोपलक्षणमात्रं योगमात्रमत्यपत्वात्। गच्छतस्तिष्ठतो वा कषाय-रहितजीवस्य त्रिसमयस्थितिको बन्धो भवति। अकषायो द्विविधः—वीतरागः सरागश्च। तत्र वीतरागस्त्रिविधः—उपशान्तमोह, क्षीणमोह, केवली च। तत्र क्षीणमोह–केवलिनौ सर्वथोन्मूलितघातिकर्मराशिकौ। सरागस्तु–संज्वलन कषायवानपि यः खल्वविद्यमानोदय सोऽकषाय एव।

आगमकी विधिके अनुसार जो गमन होता है वह ईर्या है, यह ईया ही जिस कर्मके आगमन का मार्ग है वह ईर्यापथ कर्म है। ईर्यापथ कर्म क आन मे जो ईर्या को कारण रूप से कहा है वह सिर्फ उपलक्षण मात्र है, अर्थात् ईर्यापथ आस्रव केवल योग से ही होना है कषाय से नहीं। वह योगी चाह चल रहा हो चाहे बैठा हो, उसके तीन समय की स्थितिवाला ईर्यापथ आस्रव ही होगा साम्परायिक आस्रव नहीं, और उसी का बन्ध होगा। अकषायी–जिनके कषाय का उदय नहीं है ऐसे जीव दो प्रकार के होते हैं– एक सरागी और दूसरे वीतरागी। उपशान्तमोहगुणस्थानवाले, क्षीणमोहगुणस्थानवाले और केवली, ये तीन जीव सर्वथा कषाय से रहित हैं, क्यों कि कषाय का उदय १० वे गुणस्थान तक ही होता है, आगे के गुणस्थानों मे नहीं। सरागी जीव यद्यपि सञ्ज्वलनकषाययुक्त भी होते हैं फिर भी जिनके इसका उदय नहीं है वे जीव भी उनके उदयाभावकी अपेक्षा कषायरहित ही माने गये हैं।

આગમની વિધિ પ્રમાણે જે ગમન થાય છે તે ઇર્યા છે તે ઇર્યા જે કર્મના આગમનનો માર્ગ છે તે ઇર્યાપથ કર્મ છે ઇર્યાપથ કર્મના આવવામા જે ઇર્યાને કારણરૂપ કહેલ તે કેવળ ઉપલક્ષણ માત્ર છે, અર્થાત્ ઇર્યાપથ આસ્રવ કેવળ યોગ માત્રથી જ થાય છે, કષાયથી નહિ, તે યોગી ઇચ્છા મુજબ ચાલે અથવા તો બેઠા રહે તો પણ તેને ત્રણ સમયની સ્થિતિવાળો ઇર્યાપથ આસ્રવ લાગશે જ, પણ સામ્પરાયિક આસ્રવ લાગશે નહિ અને તેનો બંધ થશે અકષાયી-જેને કષાયનો ઉદય નથી એવા જીવો બે પ્રકારના હોય છે (૧) એક સરાગી અને (૨) બીજો વીતરાગી ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનવાળા, ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનવાળા અને કેવલી, એ ત્રણ જીવો સર્વથા કષાયથી રહિત છે કારણ કે કષાયનો ઉદય દસમા ગુણસ્થાન સુધીજ હોય છે પણ આગળના ગુણસ્થાનોમા થતો નથી સરાગી જીવ જો કે સંજ્વલન કષાય યુક્ત પણ હોય છે તો પણ જેને તેનો ઉદય નથી તે જીવ પણ તેના ઉદયાભાવની અપેક્ષા કષાયરહિત જ માનવામા આવેલ છે

साम्परायिक कर्म ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधम् ।

" अकषायजीवस्य ईर्यापथस्यैव कर्मण आस्रवो भवति, न तु साम्परायिकस्ये "-ति यदुक्त, तत्र किं नाम ईर्यापथ कर्मेति ?, उच्यते-ईरणम् ईर्या=आगमानुसारिणी गति., सैव प थ =मार्ग प्रवेशो यस्य कर्मणस्तदीर्यापथम् ।

का ही ग्रहण किया गया है- मन, वचन, कायरूप योग का नहीं । मन की, वचन की और काय की बाह्य दुष्प्रवृत्ति ही वहा गृहीत हुई है । निर्वर्तनाधिकरण में मन, वचन और काय के आकार का ग्रहण हुआ है, मन, वचन और काय की प्रवृत्ति का नहीं । जीवाधिकरण मे मन वचन और कायरूप योग को जो आत्मा के प्रदेशों का परिस्पद रूप अतरग परिणाम है ग्रहण किया है । योग क्या है ? इस विषय का खुलाशा पीछे किया जा चुका है ।

आठ प्रकार का जो ज्ञानावारणीय आदि कर्म है वही साम्परायिक कर्म है ।

" जो जीव कषाय से रहित है उनके ईर्यापथ कर्म का आस्रव होता है, साम्परायिक कर्म का नहीं " यह जो बात पहिले कही है सो ईर्यापथ कर्म क्या है ? इस प्रकार की जिज्ञासा का समाधान करने निमित्त टीकाकार कहते हैं कि-" ईरणं ईर्या=आगमानुसारिणी गति., सैव पन्था =मार्ग प्रवेशो यस्य कर्मणः, तदीर्यापथम् "

કર્યું નથી મનની વચનની અને કાયાની બાહ્ય માઠી પ્રવૃત્તિને ત્યા સ્વીકારવામા- ગ્રહણ કરવામા આવી છે નિર્વર્ત્તનાધિકરણમા મન, વચન અને કાયાના આકારને ગ્રહણ કરેલ છે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિનુ ગ્રહણ નથી જીવાધિકરણમા મન વચન અને કાયરૂપ યોગને જે આત્માના પ્રદેશોના હલન-ચલન અન્તરગ પરિણામ છે તેનુ ગ્રહણ કર્યું છે યોગ એ શુ છે ? એ વિષયનો ખુલાસો પાછળ કરી આપેલો છે

આઠ પ્રકારના જે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મ છે, તે સામ્પરાયિક કર્મ છે

" જે જીવ કષાયથી રહિત છે તેને ઇર્યાપથ કર્મનો આસ્રવ થાય છે, સામ્પરાયિક કર્મનો થતો નથી " એ વાત જે પ્રથમ કહી છે ને ઇર્યાપથ કર્મ શુ છે ? એ પ્રકારની જીજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે — ईरण ईर्या=आगमानुसारिणी गति, सैव पन्था=मार्ग प्रवेशो यस्य कर्मण तदीर्यापथम् '

सर्वथा कर्मक्षयो मोक्ष इति विवेकः । निर्जरा द्विविधा—विपाकजा, अविपाकजा च । विपाकः—उदयः । उदीरणा त्वविपाकः । संसारसागरे परिप्लवमानस्यात्मनः शुभाशुभस्य कर्मणो विपाककालप्राप्तस्य यथायथमुदयावलिकास्रोतसि पतितस्य फलोपभोगादुपजाते स्थितिक्षये या निवृत्तिः सा विपाकजा निर्जरा । यत्तु कर्म—अप्राप्तविपाककालम् औपक्रमिकक्रियाविशेषसामर्थ्यादनुदीर्णं बलादुदीर्य—उदयावलिकामनुप्रवेश्य वेद्यते पनसाम्रफलपाकवत् सा त्वविपाकजा निर्जरा । विपाको निर्जराया कारणम् । तपोऽपि निर्जराया कारणं भवति । अतो द्विविधा निर्जरा भवति ।

आत्मा के प्रदेशों से सबंध का विच्छेद होता है । निर्जरा और मोक्ष मे यही अन्तर है संचित कर्मो का थोडा२ नाश होना निर्जरा है और उनका सर्वथा विनाश होना मोक्ष है- विपाकजा और अविपाकजा के भेद से निर्जरा दो प्रकारकी है। उदय का नाम विपाक और उदीरणा का नाम अविपाक है। स्थिति विना पूरी किये ही कर्मो के फल देने का नाम उदीरणा है । संसार सागर मे अनादिकाल से गोते खानेवाली आत्मा के साथ क्षीरनीर की तरह सबंधित हुए शुभ और अशुभ कर्मो का यथायोग्य रीति से अपने समय पर प्राप्त फल के उपभोग से स्थिति के क्षय हो जाने पर जो आत्मा से उनकी निवृत्ति हो जाती है वह विपाकजा निर्जरा है । जिस कर्म का उदयकाल प्राप्त न हो उस कर्म को औपक्रमिक क्रिया विशेष के प्रभाव से उदय मे लाकर खपा देना इसका नाम अविपाकजा निर्जरा है । जैसे आम तथा पनस की डाली मे लगा हुआ फल जो अपने समय पर पक

પ્રદેશો સાથેના સમ્બન્ધનો વિચ્છેદ થાય છે નિર્જરા અને મોક્ષમા એ જ ભિન્નતા રૂપ અતર છે-સચિત કર્મોનો થોડો નાશ થવો તે નિર્જરા, અને તેનો સર્વથા નાશ થવો તે મોક્ષ છે વિપાકજા અને અવિપાકજાના ભેદથી નિર્જરાના બે પ્રકાર માનવામા આવે છે ઉદયનુ નામ વિપાક અને ઉદીરણાનુ નામ અવિપાક છે સ્થિતિ વિના પૂરી કરેલા કર્મો જે ફળ આપે તેનુ નામ ઉદીરણા છે સસાર સાગરમા અનાદિ કાળથી ગોથા ખાનાર આત્માની સાથે ક્ષીર-નીર-પ્રમાણે સબધમા આવેલા શુભ અને અશુભ કર્મોનો યથાયોગ્ય રીત પ્રમાણે પોતાના સમય ઉપર પ્રાપ્ત ફળના ઉપભોગથી સ્થિતિનો ક્ષય થતા જે આત્માથી તેની નિવૃત્તિ થઇ જાય છે તે વિપાકજા નિર્જરા છે જે કર્મનો ઉદયકાળ આવ્યો ન હોય તે કર્મને ઔપક્રમિક ક્રિયા વિશેષના પ્રભાવથી ઉદયમા લાવીને ખપાવી દેવુ તેનુ નામ અવિપાકજા નિર્જરા છે જેવી રીતે આંબા તથા પનસની ડાળીમા લાગેલુ

साम्परायिकेर्यापथकर्मबन्धा नियमेन प्रतिविशिष्टा एव भवन्तीत्युक्तम्। अथ तस्य साम्परायिकस्येर्यापथस्य च कर्मणः परिणामः फलं च विपाक इत्युच्यते, स च-उदयो वेदना चेत्युभयरूपः। तत्र-उदयः=उदयावलिकाप्रवेशः, वेदना=रसानुभवः। तत् कर्म पीडानुग्रहावात्मनः प्रदाय भुक्तभक्तादिविकार वन्निवर्तते= निःसरति, अवस्थानहेत्वसद्भावात्। अत्रेदमुक्तं भवति-विपाकात् कर्मणो निर्जरा=आत्मप्रदेशेभ्यः परिपतनं भवति। देशतः कर्मक्षयो निर्जरा,

साम्परायिक और ईर्यापथ कर्म का बंध जीवों के नियम से विशिष्ट ही होता है, अर्थात् साम्परायिक कर्म का बंध कषायसहित जीवों के होने से उसमे स्थिति बंध और अनुभागबंध विशिष्ट होता है- जब कि ईर्यापथ आस्रव मे कषाय का सर्वथा अभाव होने से स्थिति और अनुभागबंध नहीं होता, सिर्फ प्रकृतिबंध और प्रदेशबंध ही होता है। इन दोनों प्रकार के कर्मो का जो परिणाम एवं फल है उस का नाम विपाक है, यह विपाक उदय और वेदना इस रूप से दो प्रकार का होता है। उदयावलि मे कर्मो का प्रवेश होना-स्थिति को पूरी करके फल देना-उदय है। रसानुभव का नाम वेदना है। उदय और वेदना अवस्थारूप विपाकवाला कर्म आत्मा को पीडा और अनुग्रहरूप फल देकर खाये हुए भोजन के विकृत परिपाक की तरह बाद मे झड जाता है-आत्मा से दूर हो जाता है, फिर वहां अपनी स्थिति पूरी हो जाने से ठहरता नहीं है। कहने का तात्पर्य यह है-विपाक से कर्मो की निर्जरा होती है-कर्मो का थोडा२ आंशिकरूप से

साम्परायिक अने ईर्यापथ कर्मनो बंध जीवोने नियमथी विशिष्ट ज होय छे अर्थात्-साम्परायिक कर्मनो बंध कषायसहित जीवोने होवाथी तेमां स्थिति बंध अने अनुभागबंध विशिष्ट होय छे त्यारे के ईर्यापथ आस्रवमां कषायनो सर्वथा अभाव होवाथी स्थिति अने अनुभाग बंध थतो नथी केवल प्रकृतिबंध अने प्रदेशबंध ज थाय छे आ बन्ने प्रकारना कर्मोनुं जे परिणाम-फळ छे तेनुं नाम विपाक छे ए विपाक उदय अने वेदना ए प्रमाणे बे प्रकारनो छे उदयावलिमां कर्मो प्रवेश थईने स्थितिने पूरी करीने फळ आपे छे ते उदय छे रसानुभवनुं नाम वेदना छे उदय अने वेदना अवस्थारूप विपाकवाळा कर्म आत्माने पीडा अने अनुग्रहरूप फळ आपीने खाधेला खोराकना विकृत परिपाक नी पेठे पछीथी छुटी जाय छे अर्थात् आत्माथी दूर थई जाय छे फरीने त्यां पोतानी स्थिति पूरी थवाथी स्थिरता करता नथी कहेवानो आशय ए छे के-विपाकथी कर्मोनी निर्जरा थाय छे-कर्मोनो थोडा-थोडा अंशरूपथी आत्माना

द्वादशविधेन तपसा परीषहजयेन वा जातो विपाकः, स नियमेन बुद्धिपूर्वको भवति, स कुशलमूल इत्युच्यते। अयमात्मनः कल्याणकारको विपाकः। अयं हि यदा सकलकर्मक्षयलक्षणो भवति, तदा मोक्षस्य साक्षात्कारणं भवति।

से प्रेरित हो जो कर्मो की निर्जरा करने में प्रवृत्ति करता है, वह परिणाम विपाक, बुद्धिपूर्व है, क्यों कि "बुद्धि पूर्वा यस्य स बुद्धिपूर्वः" जिस विपाक के पहिले "कर्मो की मैं निर्जरा करूँ" इस प्रकार की बुद्धि होती है वह बुद्धिपूर्व माना गया है। इसी का नाम दूसरा कुशलमूल है। इस प्रकार की बुद्धि जिस परिणाम के पूर्व में नहीं हो, वह अबुद्धिपूर्व परिणाम है। यह अबुद्धिपूर्व परिणाम ज्ञानावरणीय आदि कर्मो का जो अपने२ आत्मिक गुणों का आवरण करनेरूप फल है, जब वह अपने समय पर नरक, तिर्यञ्च, मनुष्य और देव पर्याय में परिपक्व होकर उदय में आता है तब वह अपनी स्थिति के पूर्ण होने से अवश्य२ निर्जरित हो जाता है। यही अबुद्धिपूर्वक विपाक है, क्यों कि यह विपाक-रूप कर्म की निर्जरा बुद्धिपूर्वक नहीं हुई है किन्तु अपने समयानुसार ही हुई है, अतः यह आत्मा का हितविधायक नहीं है, प्रत्युत संसारानुबन्धी ही है। जो कर्म का विपाक १२ प्रकार के तप के आराधन से अथवा २२ प्रकार के परीषहों के जीतने से होता है वह नियम से बुद्धिपूर्वक ही होता है, इससे ही आत्मा का कल्याण होता है, और यही जिस

निर्जरा करु आ प्रकारनी बुद्धिथी प्रेरित थईने जे कर्मोनी निर्जरा करवामा प्रवृत्ति करे छे ते परिणाम-विपाक बुद्धिपूर्व छे कारण के "बुद्धि पूर्वा यस्य स बुद्धिपूर्वः" जे विपाकना पहेला "कर्मोनी हु निर्जरा करु" आ प्रकारनी बुद्धि थाय छे, ते बुद्धिपूर्व मानवामा आवे छे आनु बीजु नाम कुशलमूल छे आ प्रकारनी बुद्धि जे परिणामना पूर्वमा नथी थई ते अबुद्धिपूर्व परिणाम छे आ अबुद्धिपूर्व परिणाम ज्ञानावरणीय आदि कर्मोनु, जे आपणा आत्मिक गुणोने आवरण करवा रूप फल छे ते ज्यारे पोताना समय उपर नरक, तिर्यञ्च, मनुष्य अने देव पर्यायमा परिपक्व थईने उदय आवे छे त्यारे ते पोतानी स्थिति पूरी थता अवश्य निर्जरित थई जाय छे-खरी जाय छे, ते अबुद्धिपूर्व विपाक छे कारण के ए-विपाक रूप कर्मनी निर्जरा बुद्धिपूर्वक नथी थई परन्तु पोताना समय अनुसार ज थई छे, तेथी ते आत्महित साधक नथी पण संसारानुबंधी ज छे जे कर्मोनो विपाक बार प्रकारना तपनी आराधनाथी, अथवा बावीस प्रकारना परिषहोने जीतवाथी थाय छे ते बुद्धिपूर्वक होय छे, तेथी आत्मानु कल्याण थाय छे

निर्जरा कर्मणः परिणामः, अतः साऽपि विपाक इति व्यपदिश्यते। तदभिप्रायेणाऽपि विपाकस्य द्वैविध्यमुच्यते, तद्यथा–विपाको द्विविधः–अबुद्धिपूर्वः १, कुशलमूलश्च २। तत्राबुद्धिपूर्वः कः पदार्थः?, इत्युच्यते–बुद्धिः पूर्वा यस्य स बुद्धिपूर्वः, 'कर्म शाटयामि' इत्येवंरूपा बुद्धिः प्रथम यस्य स बुद्धिपूर्वः, न बुद्धिपूर्वोऽबुद्धिपूर्वः। ज्ञानावरणीयादिकर्मणो यदावरणादिरूपं फल तस्मिन् नरकतिर्यङ् मनुष्यदेवेषु विपच्यमानेऽनुभूयमाने सति यस्तस्य कर्मणो निर्जरण रूपो विपाक, स भवत्यबुद्धिपूर्वकः। अय ससारानुबन्धी विपाकः। यस्तु

कर टूट पडता है, उसके स्थानापन्न विपाकजा निर्जरा है। इस से आत्मा का कुछ भी हित नहीं होता है। जो फल कि जिसका विपाक काल प्राप्त नहीं हुआ है, डाली से तोड़-कर पाल में रख दिया जाता है, वह समय के पहिले भी पक जाता है, इसके स्थानापन्न अविपाकजा निर्जरा है, यह तपश्चर्या आदि द्वारा साध्य हुआ करती है, और इसी से आत्म-कल्याण का मार्ग हाथ लगता ह। जिस प्रकार विपाक निर्जरा का कारण होता है, उसी प्रकार तप भी निर्जरा का कारण होता है। इस प्रकार निर्जरा दो प्रकार होती है।

कर्म का परिणाम निर्जरा है। इस अपेक्षा निर्जरा भी विपाक है, ऐसा व्यपदेश होता है। इस अभिप्राय से भी विपाक अबुद्धिपूर्व और कुशलमूल के भेद से दो प्रकार का माना गया है। 'कर्म शाटयामि" 'मैं कर्मो की निर्जरा करूँ' इस प्रकार की बुद्धि

ફળ તે પોતાના સમય પર પાકીને તુટી જાય છે તેને સ્થાનાપન્ન વિપાકજા નિર્જરા છે તેનાથી આત્માનુ કોઇ પ્રકારે હિત થતુ નથી જે ફળ તેનો વિપાકકાલ પ્રાપ્ત નથી થયો અને ડાલી ઉપરથી તોડીને તેને ઘાસમા રાખવામા આવે છે તે સમય પહેલા પણ પાકી જાય છે, તેને સ્થાનાપન્ન અવિપાકજા નિર્જરા છે તે તપશ્ચર્યા આદિ દ્વારા સાધ્ય થયા કરે છે અને તે વડે કરીને આત્મ–કલ્યાણનો માર્ગ હાથમા આવે છે જેવી રીતે વિપાક એ નિર્જરાનુ કારણ હોય છે તે પ્રમાણે તપ પણ નિર્જરાનુ કારણ થાય છે આ પ્રમાણે નિર્જરા બે પ્રકારે છે

કર્મનુ જે પરિણામ તે નિર્જરા છે એ અપેક્ષા નિર્જરા પણ વિપાક છે, એવો વ્યપદેશ થાય છે એ અભિપ્રાયથી પણ વિપાક અબુદ્ધિપૂર્વ અને કુશલમૂલના ભેદથી બે પ્રકારનો માનવામા આવે છે 'कर्म शाटयामि' 'હુ કર્મોની

सुखविपाकाख्यश्च। तत्र प्रथमश्रुतस्कन्धे दशाध्ययनानि सन्ति, तत्र प्रथमाध्ययनं वर्णयन्निदमाद्य सूत्रमाह—" तेण कालेण " इत्यादि।

॥ मूलम्–सू. १ ॥

तेण कालेण तेण समएण चंपा णामं णयरी होत्था। वण्णओ। तत्थण चंपाए णयरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभद्दे चेइए होत्था। वण्णओ। तेण कालेणं तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्जसुहम्मे णाम अणगारे जाइसपण्णे कुलसपण्णे, वण्णओ, चउदसपुव्वी चउनाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव जेणेव पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ। परिसा निग्गया। धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ १ ॥ सू० ॥

॥ टीका–सू. १ ॥

' तेण कालेण तेण समएण ' तस्मिन् काले सामान्येऽवसर्पिणीलक्षणे चतुर्थारके इत्यर्थ, तस्मिन् समये विशिष्टे तदेकदेशभूते हीयमानलक्षणे इत्यर्थ। सूत्रे सप्तम्यर्थे तृतीया। चम्पा नाम नगरी ' होत्था ' आसीत्।

प्रथम विभाग में दश अध्ययन हैं, उनमे से प्रथम अध्ययन का वर्णन करते हुए सूत्रकार इस आदि सूत्र का कथन करते है— " तेण कालेण " इत्यादि।

उस काल उस समय अर्थात् अवसर्पिणी काल के चौथे आरे मे चम्पा नामकी एक नगरी थी। भूतकालिक " आसीत् " क्रियापद का प्रयोग इस बात को लक्ष्य मे लेकर किया गया है कि—जिस प्रकार वह चपा नगरी चौथे आरे मे ऋद्धि आदि से

તેમાથી પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન કરતા સૂત્રકાર આ પ્રથમ સૂત્રનું કથન કરે છે— " तेण कालेण ' ઇત્યાદિ।

તે કાલ–ને સમય અર્થાત્—અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાને વિષે ચમ્પા નામની એક નગરી હતી, ભૂતકાલિક आसीत् ક્રિયાપદનો પ્રયોગ એ વાતનું લક્ષ્ય રાખીને કરેલો છે કે જે પ્રમાણે તે ચપાનગરી ચોથા આરામા ઋદ્ધિ આદિથી સપન્ન હતી તેવી સુધર્મા સ્વામીના સમયમા રહી ન હતી ચપા

एवंविधनिर्जरारूपस्य विपाकस्य मोक्ष प्रति साक्षात्कारणत्वमिति जैनागमसिद्धान्तः ।

विपाकस्य प्रतिपादकं=बोधकं श्रुतं=प्रवचनं विपाकश्रुतम् । इदमेकादशमङ्गम् । इदं च विपाकस्य शुभाशुभकर्मसम्बन्धित्वेन शुभाशुभकर्मफलभूतं वेदनारूपं विपाकं वर्णयितुं प्रस्तुतम् । वेदनारूपो विपाकः दुःखसुखभेदेन द्विविधः । अतोऽस्य शास्त्रस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ भवतः–दुःखविपाकाख्यः,

---

समय समस्त कर्मो का क्षय स्वरूप होता है उस समय मुक्ति का साक्षात्कारण होता है । इस प्रकार निर्जरारूप विपाक में मुक्ति के प्रति साक्षात्कारणता सिद्ध है । ऐसा जैन-सिद्धान्त का कथन है, इसमे कोई भी विरोध नहीं है ।

इस विपाक का प्रतिपादन करना ही इस शास्त्र का मुख्य उद्देश है, इसलिये विपाक का प्रतिपादक होने से यह सूत्र भी " विपाकश्रुत " इसी नाम से प्रसिद्ध कोटि में आया है। उदय और वेदनारूप से विपाक दो प्रकार का पहिले वर्णित हुआ है, उनमें से इस शास्त्र में अशुभ और शुभ कर्मो के फलभूत वेदनारूप विपाक का कथन किया जायगा । यह वेदनारूप विपाक भी दुःख और सुख के भेद से दो प्रकार का है । इस लिये दुःखविपाक और सुखविपाक इस नाम से यह शास्त्र दो विभागो में विभक्त हुआ है।

અને તે જે સમય સમસ્ત કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ થાય છે તે સમય મુક્તિનું સાક્ષાત્કારણ થાય છે આ પ્રમાણે નિર્જરારૂપ વિપાકમા મુક્તિ તરફ સાક્ષાત કારણતા સિદ્ધ છે એ પ્રમાણે જૈન સિદ્ધાન્ત કહે છે, તેમા કોઇ પ્રકારનો વિરોધ નથી

એ વિપાકનું પ્રતિપાદન કરવુ તે જ આ શાસ્ત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે એટલા માટે વિપાકનું પ્રતિપાદક હોવાથી આ સૂત્ર પણ " विपाकश्रुत " એ નામથી પ્રસિદ્ધ કોટીમા આવ્યુ છે, ઉદય અને વેદના રૂપથી વિપાકના બે પ્રકાર પ્રથમ વર્ણવેલા છે તેમાથી આ શાસ્ત્રમા અશુભ અને શુભ કર્મોના ફળભૂત વેદનારૂપ વિપાકનું વર્ણન અથવા કથા કહેવામા આવશે એ વેદનારૂપ વિપાકના પણ દુ ખ અને સુખના ભેદથી બે પ્રકાર છે એટલા માટે દુ ખવિપાક અને સુખવિપાક એ નામથી આ શાસ્ત્ર બે વિભાગમા વહેચાએલુ છે પ્રથમ વિભાગમા દસ અધ્યયન છે

सुखविपाकाख्यश्च । तत्र प्रथमश्रुतस्कन्धे दशाध्ययनानि सन्ति, तत्र प्रथमाध्ययनं वर्णयन्निदमाद्यं सूत्रमाह—" तेण कालेण " इत्यादि ।

॥ मूलम्-सू० १ ॥

तेण कालेण तेण समएण चंपा णामं णयरी होत्था । वण्णओ । तत्थण चंपाए णयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभद्दे चेइए होत्था । वण्णओ । तेण कालेणं तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्जसुहम्मे णाम अणगारे जाइसंपण्णे कुलसंपण्णे, वण्णओ, चउद्दसपुव्वी चउनाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव जेणेव पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ । परिसा निग्गया । धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ १ ॥ सू० ॥

॥ टीका-सू० १ ॥

' तेण कालेण तेण समएण ' तस्मिन् काले सामान्येऽवसर्पिणीलक्षणे चतुर्थारके इत्यर्थः, तस्मिन् समये विशिष्टे तदेकदेशभूते हीयमानलक्षणे इत्यर्थः । सूत्रे सप्तम्यर्थे तृतीया । चम्पा नाम नगरी ' होत्था ' आसीत् ।

प्रथम विभाग में दश अध्ययन हैं, उनमें से प्रथम अध्ययन का वर्णन करते हुए सूत्रकार इस आदि सूत्र का कथन करते हैं— " तेण कालेण " इत्यादि ।

उस काल उस समय अर्थात् अवसर्पिणी काल के चौथे आरे मे चम्पा नामकी एक नगरी थी । भूतकालिक " आसीत् " क्रियापद का प्रयोग इस बात को लक्ष्य मे लेकर किया गया है कि—जिस प्रकार वह चंपा नगरी चौथे आरे मे ऋद्धि आदि से

તેમાંથી પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન કરતા સૂત્રકાર આ પ્રથમ સૂત્રનું કથન કરે છે— " तेण कालेण ' ઇત્યાદિ ।

તે કાલ-ને સમય અર્થાત્—અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાને વિષે ચમ્પા નામની એક નગરી હતી, ભૂતકાલિક आसीत् ' ક્રિયાપદનો પ્રયોગ એ વાતનું લક્ષ્ય રાખીને કરેલો છે કે જે પ્રમાણે તે ચંપાનગરી ચોથા આરામાં ઋદ્ધિ આદિથી સંપન્ન હતી તેવી સુધર્મા સ્વામીના સમયમાં રહી ન હતી ચંપા

यद्यप्यधुनाऽपि साऽस्ति, तथाप्यवसर्पिणीकालस्य हीयमानत्वात् सुधर्मस्वामिन' समये सा वक्ष्यमाणवर्णकविशिष्टा नास्तीति कृत्वा 'आसीत्' इति भूतकाल-विवक्षया निर्देशः। कीदृशी सा नगरी?—त्यत आह—'वण्णओ' वर्णकः—अस्या वर्णनम्, स च—'रिद्धत्थिमियसमिद्धा, पमुइयजणजाणवया' इत्यादिरौप-पातिकसूत्राद् विज्ञेय इत्यर्थः। तत्र ऋद्धस्तिमितसमृद्धा—ऋद्धा=नभःस्प-र्शिबहुलप्रासादयुक्ता बहुलजनसंकुला च, स्तिमिता=स्वपरचक्रभयरहिता, समृद्धा=धनधान्यादिपूर्णा, (पदत्रयस्य कर्मधारयः) विभवविस्तीर्णा शान्तिसम्पन्ना चेत्यर्थः, 'प्रमुदितजनजानपदा' प्रमुदिता'=प्रमोद प्राप्ताः, जनाः=नागरिका, जानपदाः=अशेषदेशवासिनो यस्या सा तथा, इष्टप्रभूतवस्तुसौलभ्यात् प्रमु

संपन्न थी वैसी सुधर्मा स्वामी के समय नहीं रही। चपा नगरी तो अब भी है, परन्तु पहिले जैसी नहीं है। इसका सविस्तर वर्णन औपपातिक सूत्र मे है। 'ऋद्धा' ऊंचे ऊंचे महल थे। और वह जनसंख्या स भरी हुई थी। 'स्तिमिता' जहा स्वचक्र परचक्र का भय नहीं था, 'समृद्धा' धन धान्य और विभव से परिपूर्ण थी। वहा का प्रत्येक जन आनद मे सदा मग्न रहता था दूसरे देशों से आये हुए मनुष्य वहा पर किसी भी वस्तु की अप्राप्तिजन्य कष्ट का अनुभव नहीं करते थे। वे भी सदा प्रफुल्लित चित्त रहते थे, कारण कि वहा पर जीवननिर्वाह की समस्त साधन सामग्री बहुत ही प्रचुर-रूप मे सुलभ थी। उस नगरी मे ऐसा कोई भी स्थान नहीं था जो जनसमुदाय से व्याप्त न रहता हो।

નગરી તો હાલમા પણ છે પરતુ પહેલા જેવી નથી તેનું સવિસ્તર વર્ણન ઓપપાતિક સૂત્રમા છે 'ऋद्धा ઉચા ઉચા મહેલ હતા અને તે નગરી માણુ-સોથી ભરપૂર હતી 'स्तिमिता જ્યા સ્વચક્ર-પરચક્રનો ભય ન હતો 'समृद्धा' ધન્ય ધાન્ય અને વૈભવથી પરિપૂર્ણ હતી, ત્યાના દરેક માણસો આનદમા મગ્ન રહેતા હતા, બીજા દેશોમાથી આવેલા માણસો આ નગરીમા કોઈ પણ વસ્તુ વિના દુખ પામતા નહિ, અને તે પણ હમેશા પ્રફુલ્લિત મનથી રહેતા હતા, કારણ-કે અહિં જીવન-નિર્વાહની તમામ સાધન-સામગ્રી વિશેષ પ્રમાણમા બહુજ સુલભ હતી, આ નગરીમા એવુ કોઇ પણ સ્થાન ન હતુ કે જ્યા માણસોની વસ્તી ન હોય

दितनिर्विघ्नजनेत्यर्थः। तत्र खलु चम्पायां नगर्यां बहिः=तस्या बाह्यप्रदेशे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसाभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे, 'पुण्णभद्दे' पूर्णभद्रं=पूर्णभद्रनामक, 'चेइए' चैत्यम्=उद्यानम्, आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः= वर्णनम्, स च-'चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते' इत्यादिरौपपातिकसूत्रे द्रष्टव्य इत्यर्थः। तत्र-'चिराइए' चिरादिकं=चिरकालिकम्, अत एव-'पुव्वपुरिसपण्णत्ते' पूर्वपुरुष-प्रज्ञप्तं-पूर्वपुरुषैः=प्राचीनपुरुषैः प्रज्ञप्तं=कथितम्, इदं बहुकालतः प्रसिद्धमित्यर्थः।

तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी= शिष्यः 'अज्जसुहम्मे णाम अणगारे' आर्यसुधर्मा स्वामी नामानगारः विहरतीत्य-न्वयः। स कीदृशः? इत्याह-'जाइसंपण्णे' जातिसम्पन्नः=सुविशुद्धमातृवंशयुक्तः, 'कुलसंपण्णे' कुलसम्पन्नः=कुलं-पैतृकः पक्षस्तत्सम्पन्नः, उत्तमपैतृकपक्षयुक्त इत्यर्थः। 'वण्णओ' वर्णकः वर्णनम्, स चान्यत्रोक्तः-'बलसंपण्णे, विणयसंपण्णे,

---

उस चंपा नगरी के बाहर ईशान कोनमे एक पूर्णभद्र नामका बहुत प्राचीन उद्यान था। इसका भी वर्णन औपपातिक सूत्र मे "चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते" इत्यादि सूत्रद्वारा किया गया है, यह उद्यान चिरकाल का बना हुआ है। एक समय की बात है कि-भगवान महावीर के शिष्य श्री आर्य सुधर्मा स्वामी अनगार उसी अवसर्पिणी काल के उसी चौथे आरे मे तीर्थंकरों की परंपरा से विहार करते हुए उस उद्यान मे अपने ५०० शिष्यों सहित पधारे। वह कैसे थे सो कहते है-जातिसंपन्न-जिनका मातृपक्ष विशुद्ध था, कुलसंपन्न-जिनका पितृपक्ष निर्मल था। शास्त्रों में इनका वर्णन इस प्रकार आता है-"बलसंपण्णे, विणयसंपण्णे, लाघवसंपण्णे, ओयंसी

આ ચંપાનગરીની બહાર ઈશાન કોણમાં એક પૂર્ણભદ્ર નામનો બહુજ પ્રાચીન બગીચો હતો, તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં 'चिराइए पुव्वपुरिस पण्णत्ते' ઇત્યાદિ સૂત્ર વડે કર્યું છે આ ઉદ્યાન બહુ લાંબા સમયનો બનેલો છે, એક સમયની વાત છે કે ભગવાન મહાવીરના શિષ્ય શ્રી આર્ય સુધર્મા સ્વામી તે અવસર્પિણી કાલના તે ચોથા આરામાં તીર્થંકરોની પરંપરાથી વિહાર કરતા તે ઉદ્યાન-બગીચામાં પોતાના પાંચસો ૫૦૦ શિષ્યો સહિત પધાર્યા છે તે કેવા હતા તે કહે છે-જાતિસંપન્ન-જેનું માતૃપક્ષ વિશુદ્ધ હતું, કુલસંપન્ન-જેનું પિતૃપક્ષ નિર્મલ હતું શાસ્ત્રોમાં તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે

लाघवसपण्णे, ओयसी, तेयमी, वयसी, जससी जियकोहमाणमायाळोहे, जीवियासा मरणभयविप्पमुक्के' इत्यादि। अस्य व्याख्या–बलसम्पन्नः लाघवसम्पन्नः=लाघव द्रव्यत' स्वल्पोपधित्वम्, भावतो गौरवत्रयनिवारण तत्सम्पन्न', ओजस्वी= ओज'–तपःप्रभृतिप्रभावात् समुत्थतेजः तद्वान. तेजस्वी = तेजोलेश्यादिमान, वचस्वी=वच.–आदेय वचनं, सकलप्राणिगणहितसम्पादक निरवद्यवचन, तद्वान् इत्यर्थ', यशस्वी, जितक्रोधमानमायालोभ'=क्रोधादिकषायविजयीत्यर्थ', जीवि-

---

तेयसी, वयसी जससी, जियकोहमाणमायालोहे जीवियासामरणभयविप्पमुक्के" इत्यादि, वे आर्य सुधर्मा स्वामी अनगार बलयुक्त, विनयसपन्न तथा लाघवगुणविशिष्ट थे। द्रव्य और भाव की अपेक्षा लाघव दो प्रकार का होता है, अत्यत अल्प उपधि रखना ये द्र य की अपक्षा लाघव गुण है तीन गौरवों स रहित हाना भाव की अपेक्षा लाघव गुण है। तपश्चर्या आदि के प्रभाव स जा तेज प्रकट होता है वह ओज, तथा तजोलेश्या स उद्भूत शारिरिक चमक तेज कहलाती है, श्री सुधर्मा स्वामी इन दानों से समन्वित थे–आजस्वी थे और तेजस्वी भी थे। वे वचस्वी थे–उनक वचनों क प्रति समस्त प्राणियों के हृदय मे स्नेह था, क्यों कि उनके उन वचनों स सदा हित होता था, कभी वे सावद्य वचन नहीं बालते थे। वचनों मे सावद्यता कषायचतुष्टय के सद्भाव स ही आती है, वे मुनिराज क्रोध, मान, माया और लाभ के सर्वथा विजयी थे। उन्हे न जीवन स मोह था और

આવે છે— बलसपण्णे विणयसपण्णे लाघवसपण्णे ओयसी तेयसी वयसी जससी जियकोहमाणमायालाहे जीवियासामरणभयविप्पमुक्क ઇત્યાદિ તે આર્ય સુધર્માસ્વામી અણુગાર બળયુક્ત, વિનયસમ્પન્ન તથા લાઘવગુણવિશિષ્ટ હતા, દ્રવ્ય અને ભાવની અપેક્ષા લાઘવ બે પ્રકારનુ છે, બહુજ થોડી ઉપધિ-ઉપકરણ રાખવુ તે દ્રવ્યની અપેક્ષા લાઘવ ગુણ છે ત્રણ ગૌરવથી રહિત થવુ તે ભાવની અપેક્ષા લાઘવ ગુણ છે, તપશ્ચર્યા આદિના પ્રભાવથી જે તેજ પ્રગટ થાય છે, તે ઓજ, તથા તેજોલેશ્યાથી ઉત્પન્ન શારીરિક પ્રકાશ તે તેજ કહેવાય છે શ્રી સુધર્મા સ્વામી એ બન્નેથી સમન્વિત હતા એટલે ઓજસ્વી અને તેજસ્વી હતા, વચસ્વી હતા, તેમના વચનો પર તમામ પ્રાણીઓના હૃદયમા સ્નેહ હતો કારણકે તેમનાથી સૌનુ સદા હિત થતુ હતુ, કોઈ પણ વખત તેઓ સાવદ્ય વચન બોલતા નહિ વચનોમા સાવદ્યતા કષાયચતુષ્ટયના સદ્ભાવથી જ આવે છે તે મુનિરાજે ક્રોધ, માન માયા અને લોભને સર્વથા જીતી લીધા હતા તેમને જીવન ઉપર મોહ કે મરણ પ્રતિ ભય

ताऽऽशामरणभयविप्रमुक्त, इत्यादि। पुनस्तद्वर्णनमाह–'चउद्दसपुव्वी' चतुर्दशपूर्वी–चतुर्दशपूर्वधारी, 'चउणाणोवगए' चतुर्ज्ञानोपगत = केवलवर्जितमत्यादिचतुर्ज्ञानवान्, पञ्चभिरनगारशतै सार्धं संपरिवृत, 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थंकरोक्तपरम्परया, 'चरमाणे' चरन्=विहरन् 'जाव' यावत्–ग्रामानुग्राम द्रवन्नित्यर्थः, यत्रैव पूर्णभद्र चैत्य तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'अहापडिरूव' यथाप्रतिरूप=साधुकल्प्यम् अवग्रहमाज्ञाम्, 'जाव' यावत् यावच्छब्देन-'अवगृह्य संयमेन तपसा चात्मान भावयन्' इत्यर्थस्य संग्रह, विहरति।

'परिसा निग्गया' परिषन्निर्गता=श्री सुधर्मस्वामिन वन्दितु धर्मकथा श्रवणार्थं च परिषद्–वृन्दरूपेण जनसहतिर्नगरान्निर्गता=नि.सृता पञ्चविधाभिगमपुर-

---

न मरण से भय हो, जीवन और मरण के प्रति उनके हृदय मे सदा समभाव था। न वे जीविताशसी थे और न मरणाशसी थे। वे ग्यारह अग और चौदह पूर्व के धारी, तथा मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मन पर्ययज्ञान, इन चार ज्ञानो से सुशोभित थे।

उस उद्यान मे पधार कर मुनिकल्प के अनुसार अवग्रह–आज्ञा लेकर उतरे और तप सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। चपानगरी के निवासियों को ज्यों ही सुधर्मा स्वामी के उस उद्यान मे आने की खबर मिली कि इतने मे ही जनपरिषद् उनको वदना और उनसे धर्म श्रवण करने के लिये बडी उमंग से अपने२ स्थान से प्रस्थान कर उस उद्यान मे पाच प्रकार के अभिगमपूर्वक एकत्रित हुई।

न હતો જીવન અને મરણ પ્રતિ તેમના હૃદયમા હમેશા સમભાવ હતો તે જીવિતાશસી ન હતા અને મરણાશસી પણ ન હતા તે અગિયાર અગ અને ચૌદ પૂર્વોના જ્ઞાન ધરાવનાર, તથા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મન-પર્યયજ્ઞાન, એ ચાર જ્ઞાનોથી સુશોભિત હતા

તે ઉદ્યાનમા પધારીને મુનિકલ્પ અનુસાર અવગ્રહ–આજ્ઞા લઈને ઉતર્યા અને તપ સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા ચપા-નગરીના નિવાસી જનોને ' સુધર્મા સ્વામી આ ઉદ્યાનમા પધાર્યા છે તેવા ખબર મળ્યા એટલામા પરિષદ્–માણસોનો સમુદાય તેમને વદના તેમજ ધર્મ સાભળવા માટે બહુજ ઉમગથી પોતાના સ્થાનથી પ્રયાણ કરીને તે ઉદ્યાનમા પાચ પ્રકારના

स्सरत् तत्र समागता । एवमत्र योजना–धर्मः कथितः=तेन सुधर्मस्वामिना धर्म उपदिष्टः । धर्मं श्रुत्वा निशम्य यस्या एव दिशः परिषत् प्रादुर्भूता=आगता तामेव दिशं प्रतिगता । १ ॥

सुधर्मास्वामी ने आई हुई उस परिषद् को धर्मदेशना दी, धर्म सुनकर परिषद्जन अपने२ स्थान पर गये ॥१॥

भावार्थ— अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे मे चंपा नाम की एक नगरी थी, जो अपनी अनुपम कांति और प्रभाव से प्रसिद्ध थी, जिस मे आकाशतलचुम्बी बडे२ सुंदर महल और मकान बने थे। जहां की जनता हरएक प्रकार से संपन्न और सुखी थी। शांति का जहां एकछत्र राज्य छाया हुवा था। जिस मे ऐसा कोई सा भी स्थान नहीं था जो निर्जन हो। हरतरह से यह नगरी सुखी और लक्ष्मी से हरी भरी थी। इसके बाहर ईशान कोण मे एक बहुत प्राचीन पूर्णभद्र नामका मनोहर उद्यान था, जो देखने वालों के मन को अपनी ओर बलात् आकृष्ट कर लेता था। जहां छह ऋतुओं का निवास जनता को सब प्रकारसे सुखित और शांति प्रदान करता रहता। एक समय की बात है कि–ग्रामानुग्राम विहार करते हुए उस समय श्री सुधर्मा स्वामी अनेक गुण गणोंसे मण्डित, शांत, दांत और चतुर्दशपूर्वके धारी थे, उस उद्यान में अपने ५०० शिष्यों

અભિગમ પૂર્વક એકત્ર થઈ સુધર્મા સ્વામીએ આવેલી આ, परिषदने ધર્મદેશના આપી ધર્મ સાભળીને તે परिषद પોત-પોતાના સ્થાને ગઈ ૧

ભાવાર્થ—અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા ચંપા નામની એક નગરી હતી, જે પોતાની અનુપમ કાંતિ અને પ્રભાવથી તે પ્રસિદ્ધ હતી જેમા આકાશનો સ્પર્શ કરતા હોય તેવા મોટા મોટા સુન્દર મહેલ અને મકાન બનેલા હતા ત્યાની જનતા તમામ પ્રકારથી સંપન્ન અને સુખી હતી શાંતિનું જ્યા એકછત્ર રાજ્ય હતુ જેમા માણુસ-વસ્તી વિનાનું કોઇ પણ સ્થાન ખાલી ન હતુ તમામ પ્રકારથી આ નગરી સુખી અને લક્ષ્મીથી હરી ભરી હતી તે નગરીની બહાર ઇશાન કોણમા એક બહુજ પ્રાચીન પૂર્ણભદ્ર નામનો મનોહર ઉદ્યાન-બગીચો હતો, જે બગીચો જોનાર માણુસના મનને પોતાના તરફ આકર્ષણ કરતો હતો જ્યા છ ઋતુઓ નગરીની પ્રજાને સર્વ પ્રકારે સુખ અને શાંતિ આપતી હતી એક સમયની વાત છે કે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા તે સમયે શ્રી સુધર્મા સ્વામી અનેક ગુણ-ગણોથી શોભતા, શાંત, દાંત, અને ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનાર

मूलम्—सू० २

तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्स अंतेवासी अज्जजंबू णामं अणगारे सत्तुस्सेहे जहा गोयमसामी तहा जाव झाणकोट्ठोवगए विहरइ। तएणं अज्जजंबू णामं अणगारे जायसड्ढे जाव जेणेव अज्जसुहम्मे अणगारे तेणेव उवागए, तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, णमंसइ वंदित्ता णमंसित्ता जाव पज्जुवासइ। एवं वयासी–जइ णं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दसमस्स अंगस्स पण्हावागरणाणं अयमट्ठे पण्णत्ते, एक्कारसमस्स णं भंते! अंगस्स विवागसुयस्स समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते?। तएणं अज्जसुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी–एवं खलु जम्बू! समणेणं जाव संपत्तेणं एक्कारसमस्स अंगस्स विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता, तंजहा–दुहविवागा य सुहविवागा य ॥ सू० २ ॥

॥ टीका–सू. २ ॥

'तेणं कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये आर्यसुधर्मणः=

सहित पधारे। नगरनिवासियो को ज्योंही इस उद्यान में सुधर्मा स्वामी के पधारनेकी खबर पड़ी त्योंही नगरजन सब के सब उनके वंदन दर्शन एवं उनसे धर्म श्रवण करने के निमित्त बड़ी ही उत्कंठा से वहां पर आये, सुधर्मा स्वामीने धर्मका उपदेश दिया। उपदेश सुनकर वे सब अपने अपने स्थान गये ॥ सू० १ ॥

"तेणं कालेणं" इत्यादि—

उसी काल में और उसी समय में आर्य सुधर्मा स्वामी के शिष्य श्री जम्बूस्वामी

તેઓ તે ઉદ્યાનમાં પોતાના પાંચસો શિષ્યો સહિત પધાર્યા નગર નિવાસીઓને જે વખતે 'આ ઉદ્યાનમાં સુધર્મા સ્વામી પધાર્યા છે' તે ખબર થઈ તેજ વખતે નગરીના તમામ માણસો તેમને વંદન દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવાના નિમિત્તથી બહુજ ઉત્કંઠાથી ત્યાં ગયા, સુધર્મા સ્વામીએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, ઉપદેશ સાંભળી તે સૌ પોતપોતાના સ્થાન પર ગયા ॥ સૂ૦ ૧ ॥

'તેણં કાલેણં' ઇત્યાદિ—

તે કાલમાં અને તે સમયમાં આર્ય સુધર્મા સ્વામીના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામી

स्सर् तत्र समागता । एवमत्र योजना-धर्मः कथितः=तेन सुधर्मस्वामिना धर्म उपदिष्टः । धर्मं श्रुत्वा निशम्य यस्या एव दिशः परिषत् प्रादुर्भूता=आगता तामेव दिशं प्रतिगता । १ ॥

सुधर्मास्वामी ने आई हुई उस परिषद् को धर्मदेशना दी, धर्म सुनकर परिषद्जन अपने २ स्थान पर गये ॥१॥

भावार्थ— अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में चपा नाम की एक नगरी थी, जो अपनी अनुपम कांति और प्रभाव से प्रसिद्ध थी, जिस में आकाशतलचुम्बी बडे २ सुंदर महल और मकान बने थे । जहां की जनता हरएक प्रकार से संपन्न और सुखी थी । शांति का जहा एकछत्र राज्य छाया हुवा था । जिस में ऐसा कोई सा भी स्थान नहीं था जो निर्जन हो । हरतरह से यह नगरी सुखी और लक्ष्मी से हरी भरी थी । इसके बाहर ईशान कोण में एक बहुत प्राचीन पूर्णभद्र नामका मनोहर उद्यान था, जो देखने वालों के मन को अपनी ओर बलात् आकृष्ट कर लेता था । जहा छह ऋतुओं का निवास जनता को सब प्रकारसे सुखित और शांति प्रदान करता रहता । एक समय की बात है कि-ग्रामानुग्राम विहार करते हुए उस समय श्री सुधर्मा स्वामी अनेक गुण गणोंसे मण्डित, शांत, दांत और चतुर्दशपूर्वके धारी थे, उस उद्यान में अपने ५०० शिष्यों

અભિગમ પૂર્વક એકત્ર થઈ સુધર્મા સ્વામીએ આવેલી આ પરિષદને ધર્મદેશના આપી ધર્મ સાભળીને તે પરિષદ્ પોત-પોતાના સ્થાને ગઈ ૧

ભાવાર્થ—અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા ચપા નામની એક નગરી હતી, જે પોતાની અનુપમ કાતિ અને પ્રભાવથી તે પ્રસિદ્ધ હતી જેમા આકાશનો સ્પર્શ કરતા હોય તેવા મોટા મોટા સુન્દર મહેલ અને મકાન બનેલા હતા ત્યાની જનતા તમામ પ્રકારથી સપન્ન અને સુખી હતી શાતિનુ જ્યા એકછત્ર રાજ્ય હતુ જેમા માણસ-વસ્તી વિનાનુ કોઇ પણ સ્થાન ખાલી ન હતુ તમામ પ્રકારથી આ નગરી સુખી અને લક્ષ્મીથી હરી ભરી હતી તે નગરીની બહાર ઇશાન કોણમા એક બહુજ પ્રાચીન પૂર્ણભદ્ર નામનો મનોહર ઉદ્યાન-બગીચો હતો, જે બગીચો જોનાર માણસના મનને પોતાના તરફ આકર્ષણ કરતો હતો. જ્યાં છ ઋતુઓ નગરીની પ્રજાને સર્વ પ્રકારે સુખ અને શાતિ આપતી હતી એક સમયની વાત છે કે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા તે સમયે શ્રી સુધર્મા સ્વામી અનેક ગુણ-ગણોથી શોભતા, શાત, દાત, અને ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનાર

लक्षणोपेताः) यस्य संस्थानस्य तत् समचतुरस्रं=तुल्यारोहपरिणाहं, तच्च संस्थानम्=आकारविशेष इति समचतुरस्रसंस्थानं तेन संस्थितः=समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितः । तथा वज्रर्षभनाराचसंहननः=नाराचम्=उभयतो मर्कटबन्धः, ऋषभः=तदुपरि वेष्टनपट्टाकृतिकोऽस्थिविशेषः, वज्र=कीलिकाऽस्थि उभयमस्थि दृढीकर्तुं तद्वेधकमस्थि, तेषां समाहारः, तद्रूपं संहननम्=अस्थ्नां बन्धविशेषो यस्य स वज्रर्षभनाराचसंहननः । कनकपुलकनिकषपद्मगौरः=कनकस्य=सुवर्णस्य, पुलकः=खण्डं तस्य निकषः शाणनिघृष्टरेखा, 'पद्म' शब्देन पद्मकिञ्जल्कं गृह्यते, पद्मं पद्मकिञ्जल्कं च तद्वद् गौरः इति । यद्वा-कनकस्य-सुवर्णस्य पुलकः-सारो वर्णातिशयस्तत्प्रधानो

छह संस्थानों में से यह प्रथम संस्थान है। वज्रर्षभनाराचसंहनन से वे युक्त थे। आजू बाजू दोनों ओर मर्कट बंध का नाम नाराच, उसके ऊपर वेष्टनपट्टककी आकृति जैसी जो हड्डी विशेष है वह ऋषभ, दोनों हड्डियों को दृढ करने के लिये कील जैसी हड्डी का नाम वज्र है। इस संहनन में वज्र के हाड, वज्र के वेठन और वज्र की कीलिया होती है। यह सब से उत्तम प्रकार का शरीर का बांधा है। इसमें आजू-बाजू के दोनों हाड परस्पर में जुडे हुए रहते हैं। इन दोनों को आरपार जोडने वाली वज्रखील होती है। इनका शारीरिक सौन्दर्य भी सुवर्ण के भीतरी भाग का, कसौटी पर कसी गई रेखा के समान अधिक उज्ज्वल और कमल के केसर के तुल्य चमकीला एवं गौरवर्ण का था। कसौटी पर सुवर्ण की रेखा जैसे अधिक उज्ज्वल और चमकीली नजर आती है, और कमल के केसर जैसे अधिक मनोमोहक होता है, ये दोनों वस्तुएँ पीतवर्ण गौरवर्ण ही होती है, फिर भी

એ પ્રથમ સંસ્થાન છે વજ્રઋષભનારાચ સંહનનથી તે યુક્ત હતા, આજુ બાજુ બન્ને તરફ મર્કટ બંધ તેનું નામ નારાચ, તેના ઉપર વેષ્ટનપટ્ટકની આકૃતિ જેવું જે હાડકું હોય છે તે ઋષભ, બન્ને હાડકાઓને મજબૂત કરવા માટે કીલ-ખીલા જેવા હાડકાનું નામ વજ્ર છે આ સંહનનમાં વજ્રના હાડકા, વજ્રનું વેઠન આચ્છાદન અને વજ્રની ખીલીઓ હોય છે એ સૌથી ઉત્તમ પ્રકારના શરીરના બાંધા છે તેમાં આજુબાજુના બન્ને હાડકા પરસ્પરમાં જોડાએલા રહે છે એ બન્નેને આરપાર જોડનારી વજ્ર ખીલી હોય છે તેનું શારીરિક સૌન્દર્ય પણ સોનાના અંદરના ભાગને કસોટી પર કસતા જે રેખા દેખાય છે તેના સમાન અધિક ઉજ્જ્વલ, અને કમલના કેસર તુલ્ય ચમકતું એ પ્રમાણે ગૌર વર્ણનું હતું એ બન્ને વસ્તુ

आर्यस्य सुधर्मस्वामिनोऽनगारस्य अन्तेवासी=शिष्य' आर्यजम्बूनामाऽनगार., अस्य 'विहरती' त्यनान्वयः। स कीदृशः? इत्याह 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेधः सप्तहस्तप्रमाण-शरीर इत्यर्थः। 'जहा गोयमसामी तहा' यथा गौतमस्वामी तथा=गौतमस्वामी प्रथमगणधरो यथा भगवतीसूत्रे वर्णितस्तथायं वर्णनीय इत्यर्थः 'जाव' यावत्= यावच्छब्देन— 'समचउरंससठाणसठिए, वज्जरिसहनारायसघयणे, कणगपुलगनिघसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततव, महातवे, उराले घोरे, घोरव्वए, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरबभचेरवासी, उच्छूढसरीरे, संखित्तविउलतेउलेस्से उड्ढजाणू, अहोसिरे, कयजलिपुडे, उक्कुडासणे' इत्येषा सग्रह । अस्य व्याख्या समचतुरस्रसस्थानसस्थित'=समा =तुल्याः अन्यूनाधिका, चतस्रोऽस्रय —हस्तपादोपर्यधोरूपाश्चत्वारोऽपि विभागा (शुभ-

थे । इनके शरीर की ऊचाई सात हाथ की थी । भगवती सूत्र में प्रथम गणधर श्री गौतम स्वामी का जिस प्रकार वर्णन किया गया है इसी प्रकार इनका भी वर्णन समझना चाहिये । सूत्रस्थ ' जाव " यह पद " समचउरंससठाणसठिए वज्जरिसहनाराय-सघयणे, कणगपुलगनिघसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततवे महातवे, उराले, घोरे, घोरव्वए, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरबभचेरवासी, उच्छूढसरीरे, संखित्त-विउलतेउलेस्से, उड्ढजाणू, अहोसिरे, कयजलिपुडे, उक्कुडासणे " इन सब विशेषणों का सूचक है । इन सबका अर्थ इस प्रकार है— वे आर्य जम्बूस्वामी अनगार समचतुरस्रसस्थानविशिष्ट थे । जिसमें हस्त, पाद, एव ऊपर और नीचे के शरीर के विभाग न न्यून हों और न अपने प्रमाण से अधिक ही हों, वह समचतुरस्रसस्थान है,

હતા તેમના શરીરની ઉંચાઇ સાત હાથ હતી, ભગવતી સૂત્રમા પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમ સ્વામીનું જે પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે તે પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીનું વર્ણન સમજવુ જોઇએ સૂત્રમા जाव એ પદ समचउरंससठाणसठिए, वज्जरिसहनाराय-सघयणे कणगपुलगनिघसपम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे महातवे उराले घोरे घोरव्वए, घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेउलेस्से उड्ढजाणू अहोसिरे कयजलिपुडे उक्कुडासणे આ સર્વ વિશેષણોના સૂચક છે તે સર્વનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—તે આર્ય જમ્બૂ સ્વામી અણગાર સમચતુરસ્રસસ્થાનવિશિષ્ટ હતા, હાથ, પગ, તથા ઉપર અને નીચેના શરીરનો કોઇ પણ ભાગ પોતાના પ્રમાણથી ન્યૂનાધિક ન હોય તે સમચતુરસ્રસ્થાન કહેવાય છે છ સસ્થાનોમા

अष्टविधकर्म भस्मीभवति, कर्मनिर्जरणार्थं तपस्यावानित्यर्थः। महातपाः=महत्-बृहत् प्रशस्तं वा तपो यस्य स तथा। उदारः=सकलजीवैः सह मैत्रीभावात्। घोरः=परिषहोपसर्गकषायशत्रुगणाशविषये भयानकः। घोरव्रतः=घोरं-कातरैः दुश्चरं व्रतं=सम्यक्त्वशीलादिकं यस्य स तथा। घोरतपस्वी=घोरैः-तपोभिः तपस्वी। घोरब्रह्मचर्यवासी=घोरम्-अल्पसत्त्वदुश्चरत्वेन दारुणं यद् ब्रह्मचर्यं, तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा। उच्छूढशरीरः=उच्छूढं-त्यक्तं शरीरं-शरीरशोभाकरणं येन स तथा, शोभनार्थशरीरसंस्कारपरित्यागीत्यर्थः। संक्षिप्तविपुल-तेजोलेश्यः=संक्षिप्ता शरीरान्तर्गतत्वेन संकुचिता, विपुला-विस्तीर्णा-अनेकयोजन-

---

ठीक इसी प्रकार इनकी तपश्चर्या भी कर्मरूपी वन को दग्ध करने में प्रदीप्त थी। उनकी तपस्या से ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मों की प्रतिक्षण निर्जरा होती थी। इस से अविपाक निर्जरा के वे अधिकरूप में धनी थे, यह बात स्पष्ट होती है। तपश्चर्या उनकी बृहत् एवं प्रशस्त थी। समस्त संसारी जीवों के साथ उनका मैत्री भाव था। वे परीषह और उपसर्गों के विजयी थे। कषायरूप शत्रुओं के मर्दन करने में वे अतिशय धीर थे। कायरों से दुश्चर सम्यक्त्व एवं शील आदि व्रतों के वे आराधक थे। वे घोरतपस्वी थे। घोरब्रह्मचारी थे ब्रह्मचर्य जैसे महाकठिन व्रत के वे मन वचन और काया से पालन करने वाले थे। शारीरिक शोभा की ओर उनका बिल्कुल भी लक्ष्य नहीं था। शरीर के भीतर

નાખીને આગળ આગળ અધિક મનોજ્ઞ થતો જાય છે તે પ્રમાણે તેમની તપશ્ચર્યા પણ કર્મરૂપી વનને બાળવામાં પ્રદીપ્ત હતી તેમની તપસ્યાથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોની પ્રતિક્ષણ નિર્જરા થતી હતી તે કારણથી અવિપાક નિર્જરાના અધિક રૂપમાં ધનિક હતા, એ વાત સ્પષ્ટ છે તેમની તપશ્ચર્યા વિશેષ એવં વખાણવા લાયક હતી સર્વ સંસારી જીવોની સાથે તેમને મૈત્રીભાવ હતો તેમણે પરિષહો અને ઉપસર્ગો પર વિજય મેળવ્યો હતો કષાયરૂપ શત્રુઓનું મર્દન કરવામાં તેઓ અતિશય ધીર પુરૂષ હતા કાયર જીવોને કઠિન જણાતા સમ્યક્ત્વ અને શીલ આદિ વ્રતોના તે આરાધક હતા, ઘોરતપસ્વી હતા, ઘોરબ્રહ્મચારી હતા, બ્રહ્મચર્ય જેવા મહાકઠિન વ્રતનું મન, વચન અને કાયાથી પાલન કરનાર હતા શારીરિક શોભા તરફ તેમનું બિલકુલ લક્ષ જ ન હતું, શરીરની અંદરજ તેમણે તેજોલેશ્યાને ગોપવી રાખી હતી, બહારમાં તેમણે

यो निकषः—शाणनिघृष्टसुवर्णरेखा, तस्य यत् पक्ष्म—बहुलत्व तद्वद् गौरः=शाण निघृष्टाऽनेकसुवर्णरेखावच्चाकचिक्ययुक्तगौरशरीरः। उग्रतपाः = उग्र—विशुद्ध मवृद्धपरिणामवत्त्वात्, पारणादौ विचित्राभिग्रहवत्त्वाच्च,अप्रगल्भमनशनादि द्वादश-विध तपो यस्य स तथा, तीव्रतपोधारीत्यर्थ । दीप्ततपाः=दीप्त—कर्मवनदाहकत्वे नाग्निवज्ज्वलत्तेजस्क तपो यस्य स तथा । तप्ततपाः=तप्त तापित तपो येन स तप्ततपाः । तादृश तपस्तप्त, येन कर्माणि सन्ताप्यन्त, येन तपसा ज्ञानावरणीया

जैसे इनमे अधिक कांति रहती है उसी प्रकार जम्बूस्वामी का शरीर भी अधिक सतेज और चमकीला था। अतिशय अर्थ में भी "पुलक" शब्द का प्रयोग होता है। शाण पर बार२ एक ही जगह सोने की मिली हुई रेखाएँ जिस प्रकार अधिक से अधिक चमकीली होती है उसी प्रकार उनका वह शरीर भी अधिक से अधिक कांति का पुज था, गौरवर्णयुक्त वह शरीर भी खूब जगमगता था। अनशन आदि १२ बारह प्रकार की तपस्या करने मे उनके परिणाम सदा उत्तरोत्तर वृद्धियुक्त रहा करते थे, तथा पारणाके दिवस मे भी वे अनेक प्रकार के अभिग्रह करते थे, इस लिये उनकी तपस्या मे किसी भी प्रकार से हीनता नहीं आने पाती थी, इसलिये वे उग्रतपस्वी थे—तीव्र तपों के तपन वाले थे। कर्मरूपी वन का विनाशक होने से अग्नि की तरह उनका तप अधिक प्रज्वलित था। अग्नि जिस प्रकार वन को भस्मसात् करती हुई आगे२ अधिक सतेज होती है,

---

પીતવર્ણ અને ગૌરવર્ણજ હોય છે અને જેની તેમા બહુજ કાંતિ રહે છે એ પ્રમાણે જબૂ સ્વામીનું શરીર પણ અધિક તેજસ્વી અને પ્રકાશમાન હતુ અતિશય અર્થમા પણ 'પુલક' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે કસોટીના પથ્થર પર વાર'વાર એકજ જગ્યાએ મળેલી સોનાની રેખાઓ જે પ્રમાણે અધિકથી અધિક ચમકતી હોય છે તે પ્રમાણે તેમનુ શરીર પણ વધારેમા વધારે કાંતિનો ઢગલો હતુ ગૌર વર્ણ યુક્ત તે શરીર પણ ખૂબ પ્રકાશતુ હતુ, અનશન આદિ બાર પ્રકારની તપસ્યા કરવામા તેમના મનના પરિણામ હમેશા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિયુક્ત રહ્યા કરતા, તથા પારણાના દિવસે પણ અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ તે કરતા હતા, તેથી તેમની તપસ્યામા પણ કોઇ પ્રકારની ખામી-ઉણપ આવતી નહિ તેથી તે ઉગ્રતપસ્વી હતા તીવ્ર તપોના કરનારા હતા કર્મરૂપી વનના વિનાશક હોવાથી અગ્નિ પ્રમાણે તેમનુ તપ અધિક પ્રજ્વલિત હતુ અગ્નિ જે પ્રમાણે વનને બાળી ભસ્મ કરી

नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रैवं योजना–संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति–आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारः यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वयः। स जम्बूनामानगारः कीदृशः? इत्याह 'जायसड्ढे' जातश्रद्धः–जाता–प्रागभूता, संप्रति सामान्येन प्रवृत्ता, तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स तथा,वक्ष्य

थी। इस प्रकार उग्रतपस्यावाले, दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदाराकृतिवाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले उच्छूढशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनेवाले, विपुल तेजोलेश्या का संवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसंपन्न, अधोमस्तकयुक्त अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे।

वे श्री आर्यजम्बू स्वामी अनगार ग्यारहवें अंग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मा स्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे। वे (जम्बू०) कैसे थे सो कहते हैं- "जायसड्ढे" पहिले नहीं जाग्रत हुई वह अब सामान्यरूप से तत्त्वों के विपाक का निर्णय करने के लिये जिनकी वाञ्छा जगी थी। 'जायसड्ढे" पद के साथ का "जाव" यावत शब्द-"जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध, संजातसंशय, संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल" इन अन्य विशेषणों का

અન્તર્મુખી બની રહી હતી એ પ્રમાણે ઉગ્ર તપસ્યા વાળા દીપ્ત તપવાળા તપ્ત તપવાળા, મહાતપ વાળા, ઉદારકૃતિ વાળા, ઘોર અને ઘોર વ્રત વાળા, ઘોરગુણ વાળા, ઘોર તપસ્યા વાળા, ઘોર બ્રહ્મચર્યવ્રત વાળા, ઉચ્છૂઢ શરીર વાળા અર્થાત્– શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા ઉર્ધ્વજાનુ-સંપન્ન, અધોમસ્તક (નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા

તે આર્ય જમ્બૂસ્વામી અણગાર અગિયારમા અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યાં શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા તે (જમ્બૂ૦) કેવા હતા તે કહે છે– जायसड्ढ પ્રથમ નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના વિપાકનો નિર્ણય કરવા માટે જેની ઇચ્છા જાગી હતી जायसड्ढे પદ સાથેના 'जाव યાવત્ શબ્દ 'जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध संजातसंशय, संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક

परिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्था तेजोलेश्या-विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेष समुत्पन्नतेजोज्वाला यस्य स तथा, शरीरान्तर्लीनतेजोलेश्यावानित्यर्थः। ऊर्ध्वजानुः=ऊर्ध्वे जानुनी यस्य स तथा। अधःशिराः=नतमस्तकः, इतस्ततश्चक्षुर्व्यापारं निवर्त्य नियमितभूमिभागनियतदृष्टिरित्यर्थः। कृताञ्जलिपुटः=मस्तकन्यस्तसपुटीकृतहस्तः। उत्कुटासन=उत्कुटं भूमावलग्नपुतम्, आसनं यस्य स तथा, भूप्रदेशास्पृष्टपुततयोपविष्टः। ध्यानकोष्ठोपगत=ध्यान-धर्मध्यानं शुक्लध्यानं च, तदेव कोष्ठः-कुशूलो ध्यानकोष्ठः, तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति, तथैव ध्यानत इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो बहिर्न यान्तीति भावः,

---

ही उन्हों ने तेजोलेश्या को संवृत कर रखा था, बाहर मे उसका उन्होंने कहीं पर भी किसी भी समय उपयोग नहीं किया। इस लेश्या की प्राप्ति जीवों को विशिष्ट तपस्या द्वारा ही होती है। यह तेजोलेश्या अनेक योजनतक क्षेत्रस्थ वस्तुओं का संहार करनेवाली होती है। दोनों घुटनों को ऊंचे करके नतमस्तक होकर रहते थे। मस्तक पर जिन्होंने अंजली कर रखी है। वे उत्कुटासन वाले थे-जिस आसन मे बैठक जमीन को स्पर्श नहीं करती है किन्तु दोनों पैरों के सहारे बैठा जाता है उसका नाम उत्कुट आसन है। तथा जिस प्रकार कोठे के भीतर रखा हुआ धान्य आदि जहां-तहां बिखर कर खराब नहीं हो सकता है तथा सुरक्षित बना रहता है, ठीक इसी प्रकारसे जिनकी इन्द्रिय और मन की वृत्ति धर्म और शुक्ल ध्यान के बल से बाह्य व्यापार से निवृत्त होकर अन्तर्मुखी बनी हुई

તેનો કોઇ સ્થળે અને કોઇ સમયે ઉપયોગ કર્યો ન હતો આ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ જીવોને વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે આ તેજોલેશ્યા અનેક યોજન સુધી ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓનો સંહાર કરનારી હોય છે બન્ને ઘુટણોને ઉંચે રાખી નતમસ્તક થઇને રહેતા હતા મસ્તક-માથાપર જેમણે અંજલી કરી (બે હાથ જોડેલા) રાખી છે તે ઉત્કુટાસનવાળા હતા જે આસનમા બેઠક જમીનનો સ્પર્શ કરતી નથી પરંતુ બન્ને પગના આધારે બેસાય છે, તેનું નામ ઉત્કુટાસન છે, તથા જે પ્રમાણે કોઠારમા રાખેલું અનાજ આદિ જ્યાં ત્યાં ખરાબ થઇને વિખરાઇ નહિ જતા સુરક્ષિત રહે છે, તેજ પ્રમાણે જેની ઇન્દ્રિયો અને મનની વૃત્તિ ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનના બળથી બહારના વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઇને

नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रेयं योजना–संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारः यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वयः । स जम्बूनामानगारः कीदृशः? इत्याह 'जायसड्ढे' जातश्रद्धः=जाता–प्रागभूता, सम्प्रति सामान्येन प्रवृत्ता, तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स तथा, वक्ष्य

थी । इस प्रकार उग्रतपस्यावाले दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदारकृतिवाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले, उच्छूढशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनेवाले, विपुल तेजोलेश्या का संवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसंपन्न, अधोमस्तकयुक्त अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे ।

वे श्री आर्यजम्बू स्वामी अनगार ग्यारहवें अंग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मा स्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे । वे (जम्बू०) कैसे थे सो कहते हैं- "जायसड्ढे" पहिले नहीं जाग्रत हुई वह अब सामान्यरूप से तत्त्वों के विपाक का निर्णय करने के लिये जिनकी वाञ्छा जगी थी । 'जायसड्ढे' पद के साथ का "जाव" यावत शब्द-"जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध, संजातसंशय, संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल" इन अन्य विशेषणों का

અન્તર્મુખી બની રહી હતી એ પ્રમાણે ઉગ્ર તપસ્યા વાળા દીપ્ત તપવાળા તપ્ત તપવાળા, મહાતપ વાળા, ઉદારકૃત વાળા, ઘોર અને ઘોર વ્રત વાળા, ઘોરગુણ વાળા, ઘોર તપસ્યા વાળા, ઘોર બ્રહ્મચર્યવ્રત વાળા, ઉચ્છૂઢ શરીર વાળા અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા ઉર્ધ્વજાનુ સંપન્ન, અધોમસ્તક (નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઇને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા

તે આર્ય જમ્બૂસ્વામી અણગાર અગિયારમા અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યાં શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા તે (જમ્બૂ૦) કેવા હતા તે કહે છે- जायसड्ढे પ્રથમ નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના વિપાકનો નિર્ણય કરવા માટે જેની ઇચ્છા જાગી હતી जायसड्ढे પદ સાથેના 'जाव યાવત્ શબ્દ 'जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध, संजातसंशय संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક

परिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्था तेजोलेश्या-विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेष समुत्पन्नतेजोज्वाला यस्य स तथा, शरीरान्तर्लीनतेजोलेश्यावानित्यर्थः। ऊर्ध्वजानुः=ऊर्ध्वे जानुनी यस्य स तथा। अधःशिराः=नतमस्तकः, इतस्ततश्चक्षुर्व्यापारं निवर्त्य नियमितभूमिभागनियतदृष्टिरित्यर्थः। कृताञ्जलिपुटः=मस्तकन्यस्तसंपुटीकृतहस्तः। उत्कुटासनः=उत्कुटं भूमावलग्नपुतम्, आसनं यस्य स तथा, भूप्रदेशास्पृष्टपुततयोपविष्टः। ध्यानकोष्ठोपगतः=ध्यानं-धर्मध्यानं शुक्लध्यानं च, तदेव कोष्ठः-कुशूलो ध्यानकोष्ठः, तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति, तथैव ध्यानत इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो बहिर्न यान्तीति भावः,

---

ही उन्हों ने तेजोलेश्या को संवृत कर रखा था, बाहर मे उसका उन्होंने कहीं पर भी किसी भी समय उपयोग नहीं किया। इस लेश्या की प्राप्ति जीवों को विशिष्ट तपस्या द्वारा ही होती है। यह तेजोलेश्या अनेक योजनतक क्षेत्रस्थ वस्तुओं का संहार करनेवाली होती है। दोनों घुटनों को ऊंचे करके नतमस्तक होकर रहते थे। मस्तक पर जिन्होंने अंजली कर रखी है। वे उत्कुटासन वाले थे-जिस आसन मे बैठकर जमीन को स्पर्श नहीं करती है किन्तु दोनों पैरों के सहारे बैठा जाता है उसका नाम उत्कुट आसन है। तथा जिस प्रकार कोठे के भीतर रखा हुआ धान्य आदि जहां-तहां बिखर कर खराब नहीं हो सकता है तथा सुरक्षित बना रहता है, ठीक इसी प्रकारसे जिनकी इन्द्रिय और मन की वृत्ति धर्म और शुक्ल ध्यान के बल से बाह्य व्यापार से निवृत्त होकर अन्तर्मुखी बनी हुई

તેનો કોઈ સ્થળે અને કોઈ સમયે ઉપયોગ કર્યો ન હતો આ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ જીવોને વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે આ તેજોલેશ્યા અનેક યોજન સુધી ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓનો સંહાર કરનારી હોય છે બન્ને ઘુંટણોને ઉંચે રાખી નતમસ્તક થઈને રહેતા હતા મસ્તક-માથાપર જેમણે અંજલી કરી (બે હાથ જોડેલા) રાખી છે તે ઉત્કુટાસનવાળા હતા જે આસનમાં બેઠક જમીનનો સ્પર્શ કરતી નથી પરંતુ બન્ને પગના આધારે બેસાય છે, તેનું નામ ઉત્કુટાસન છે, તથા જે પ્રમાણે કોઠારમાં રાખેલું અનાજ આદિ જ્યાં ત્યાં અગાળ થઈને વિખરાઈ નહિ જતા સુરક્ષિત રહે છે, તેજ પ્રમાણે જેની ઇન્દ્રિયો અને મનની વૃત્તિ ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનના બળથી બહારના વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઈને

नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रैवं योजना–संयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरति=आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारः यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वय । स जम्बूनामानगार कीदृश'? इत्याह 'जायसड्ढे' जातश्रद्ध =जाता–प्रागभूता, सम्प्रति सामान्येन प्रवृत्ता, तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स तथा,वक्ष्य-

थी । इस प्रकार उग्रतपस्यावाले दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदारकृतिवाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले उच्छूढशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनेवाले, विपुल तेजोलेश्या का संवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसपन्न, अधोमस्तकयुक्त अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे ।

वे श्री आर्यजम्बू स्वामी अनगार ग्यारहवे अंग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मा स्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे । वे (जम्बू०) कैसे थे सो कहते हैं- "जायसड्ढे" पहिले नहीं जाग्रत हुई वह अब सामान्यरूप से तत्त्वों के विपाक का निर्णय करने के लिये जिनकी वाञ्छा जगी थी। 'जायसड्ढे" पद के साथ का "जाव" यावत शब्द-"जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल संजातश्रद्ध, संजातसंशय संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल" इन अन्य विशेषणों का

અન્તર્મુખી બની રહી હતી એ પ્રમાણે ઉગ્ર તપસ્યા વાળા દીપ્ત તપવાળા તપ્ત તપવાળા, મહાતપ વાળા, ઉદારકૃત વાળા, ઘોર અને ઘોર વ્રત વાળા, ઘોરગુણ વાળા, ઘોર તપસ્યા વાળા, ઘોર બ્રહ્મચર્યવ્રત વાળા, ઉચ્છૂઢ શરીર વાળા અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા ઉર્ધ્વજાનુ-સંપન્ન, અધોમસ્તક (નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા

તે આર્ય જમ્બૂસ્વામી અણગાર અગિયારમા અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યા શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યા પહોચ્યા તે (જમ્બૂ૦) કેવા હતા તે કહે છે– જાયસડ્ઢે પ્રથમ નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના વિપાકનો નિર્ણય કરવા માટે જેની ઇચ્છા જાગી હતી જાયસડ્ઢે પદ સાથેના 'જાવ યાવત્ શબ્દ जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध, संजातसंशय संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल ' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક

माणतत्त्वजिज्ञासावानित्यर्थः, 'जायसंसए' जातसंशयः—जातः प्रवृत्तः संशयो यस्य स तथा। दशमाङ्गे प्रश्नव्याकरणसूत्रे भगवत्प्रोक्तमास्रवसंवरयोः स्वरूपं धर्माचार्यसमीपे श्रुतं, तद्विपाकविषये संशयोत्पत्त्या जातसंशय इति भावः। 'जायकोउहल्ले' जातकुतूहलः—जातं—प्रवृत्तं कुतूहलम्—औत्सुक्यं यस्य स तथा, 'मत्प्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं मम धर्माचार्यो वक्ष्यति' तच्छ्रोतुमौत्सुक्यवानित्यर्थः। 'उप्पन्नसड्ढे' उत्पन्नश्रद्धः=उत्पन्ना—विशेषेण उत्कृष्टतया जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा—

सूचक है, इनका अर्थ इस प्रकार है-"जातसंशय" श्री जम्बूस्वामी पहिले भगवान द्वारा प्रतिपादित दशम अंग प्रश्नव्याकरण नामक सूत्र में आस्रव और संवर के भाव श्री सुधर्मा स्वामी के पास सुना था अतः उनके विपाक के विषय में उन्हे संशय की उत्पत्ति हुई। "जातकुतूहलः" जब उन्हे उस विषयमे उत्कंठा उत्पन्न हुई तब यह बात भी स्वाभाविक है कि—उस शंका की निवृत्ति के निमित्त, जिनके पास वे पहुंचे हैं वहाँ यह भी एक प्रकार से उत्कंठा होती है कि—'मेरी शंका का समाधान धर्माचार्य से किस रूप मे मुझे मिलेगा' इस बातको सुननेके लिये उनके चित्त मे उत्कंठा जगी थी। "उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल" ये पद यद्यपि पूर्वोक्त इन "जातश्रद्ध जातसंशय जातकुतूहल" पदों के समानार्थक जैसे प्रतीत होते हैं, परन्तु सूक्ष्म दृष्टि से विचार करने पर इनके अर्थ में भेद है, और वह इस प्रकार से है—"जात-

છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે,— 'जातसंशय' શ્રી જંબૂ સ્વામી પ્રથમ, ભગવાન દ્વારા પ્રતિપાદિત દશમ અંગ પ્રશ્ન વ્યાકરણ નામના સૂત્રમાં આસ્રવ અને સંવરના ભાવ શ્રી સુધર્મા સ્વામી પાસે સાંભળ્યા હતા તેના વિપાકના વિષયમાં તેમને સંશયની ઉત્પત્તિ થઈ 'जातकुतूहल' તેમને જ્યારે તે વિષયમાં ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઈ ત્યારે એ વાત પણ સ્વાભાવિક છે કે—તે શંકાની નિવૃત્તિના નિમિત્ત, જેની પાસે તેઓ પહોંચ્યા હતા ત્યાં એક પ્રકારની ઉત્કંઠા થાય કે 'મારી શંકાનું સમાધાન ધર્માચાર્ય પાસેથી કેવી રીતે મને મળી શકશે' એ સમાધાન સાંભળવા માટે તેમના ચિત્તમાં ઉત્કંઠા જાગી હતી 'उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय उत्पन्नकुतूहल,' એ પદ જો કે પૂર્વોક્ત આ 'जातश्रद्ध जातसंशय, जातकुतूहल' પદોના સમાન અર્થના સૂચવનાર જેવા દેખાય છે, પરંતુ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં તેના અર્થમાં ભિન્નતા છે, અને તે આ પ્રમાણે છે,— 'जातश्रद्ध, जातसंशय, जातकुतूहल' એ પદો

श्रद्धाया' स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्ध', तस्याः स्वरूपस्य प्रादुर्भावे तु उत्पन्न श्रद्ध इति भावः। एवम् 'उप्पन्नससए उप्पन्नकोउहले' उत्पन्नसशयः, उत्पन्नकुतूहल., इति। 'सजायसड्ढे, सनायससए, सजायकोउहले' संजातश्रद्ध', सजातसशय., सजातकुतूहल'। अत्र 'स' शब्दः प्रकर्षविशेषादिवाचकः, तेन सविशेषेण भिन्नभिन्नवस्तुस्वरूपनिर्णयेच्छारूपेण जाता-प्रवृत्ता श्रद्धा यस्य स तथा। एवमग्रेऽपि।

श्रद्ध, जातसशय, जातकुतूहल " इन पदों द्वारा श्रद्धा आदि की जा उनमें जाग्रति प्रकट की है, वह केवल सामान्यरूपसे ही की गई समझनी चाहिये। उपन्नश्रद्ध, इत्यादि पदो द्वारा उनमें श्रद्धा, सशय और कुतूहल की उपत्ति विशेषरूपसे प्रकट की जा रही है। श्रद्धा–तत्त्वो के निणयविषयक वाञ्छा जब अपने स्वरूप से अप्रकट अवस्था में रहता है तब वह सामान्यरूपसे उत्पन्न हुई कही जाती है। इसी प्रकार सशय और कुतूहल के जात और उत्पन्न विशेषणो में भी यही सामान्य और विशेष धर्म की अपेक्षासे समाधान जान लना चाहिये। सामान्यरूपसे उपन्न हुई श्रद्धा जब विशेषरूपसे प्रकट होती है, तब वहा पर " उत्पन्नश्रद्ध " इस पद की सार्थकता समझना चाहिये। इसा प्रकार " सजातश्रद्ध, सजातसशय, सजातकुतूहल " इन पदो मे जा " स " यह शब्द है वह पूर्वकथित विशेष की अपेक्षा भी अधिक विशेष आदि अर्थ का द्योतक है। ये पद

द्वारा श्रद्धा આદિની તેમનામા જાગ્રતિ પ્રકટ કરી છે તે કેવલ સામાન્ય રૂપથીજ કરી છે એમ સમજવુ જોઇએ 'उत्पन्नश्रद्ध ઇત્યાદિ પદો દ્વારા તેમનામા શ્રદ્ધા સશય, અને કુતૂહલની ઉત્પત્તિ, વિશેષરૂપથી કરવામા આવી છે શ્રદ્ધા–તત્ત્વના નિર્ણયવિષયક ઇચ્છા જ્યારે પોતાના સ્વરૂપથી અપ્રકટ અવસ્થામા રહે છે, ત્યારે તે સામાન્યરૂપથી ઉત્પન્ન થઇ એમ કહેવાય છે એ પ્રમાણે સશય અને કુતૂહલનુ ઉત્પન્ન થવુ તે વિશેષણોમા પણ એ સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મની અપેક્ષા છે એ રીતે સમાધાન જાણી લેવુ જોઇએ સામાન્યરૂપથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા જ્યારે વિશેષરૂપમા પ્રકટ થાય છે ત્યારે ત્યા આગળ उत्पन्नश्रद्ध' એ પદની સાર્થકતા સમજવી જોઇએ એ પ્રમાણે 'सजातश्रद्ध, सजातसशय, सजात कुतूहल એ પદોમા જે 'स' એ શબ્દ છે તે પૂર્વકથિત વિશેષની અપેક્ષાએ પણ અધિક વિશેષ આદિ અર્થનો દ્યોતક છે તે પદ શ્રદ્ધા, સશય અને કુતૂહલન

'समुप्पण्णसड्ढे, समुप्पण्णससए, समुप्पण्णकोउहल्ले' समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहलः, तत्र-समुत्पन्ना-सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स तथा। एवमग्रेऽपि।

श्रद्धा, सशय एव कुतूहल के भिन्न२ वस्तुस्वरूप के निणय में जाग्रति प्रदर्शित करते है। तथा समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसशय, समुत्पन्नकुतूहल " ये पद भी श्रद्धा आदि की उत्पत्ति मे सर्वथारूपसे जाग्रति प्रकट करने वाले है। "समुत्पन्ना-सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स" अथात् सर्व प्रकार स उत्पन्न हुई है श्रद्धा जिसके वह समुत्पन्नश्रद्धा वाला कहलाता है।

शका- सूत्र में सर्व प्रथम "जातश्रद्ध" इत्यादिक जो पद रखे गये हैं, वे सर्वथा व्युत्क्रमवाले है, क्यो कि जबतक सशय या कुतूहल नहीं होंगे तबतक श्रद्धा हो ही नहीं सकती, इसीलिये सर्वप्रथम सूत्रमें सशय आदि का पाठ रखना उचित था, बाद मे श्रद्धा का।

समाधान-शका ठीक नहीं, क्यो कि इस प्रकार के पाठ से विशिष्ट अर्थ की प्रतीति सूत्रकार को करानी इष्ट है और वह इस प्रकार से। यह यद्यपि ठीक है कि सशयादिपूर्वक ही श्रद्धा की सगति यहा ठीक जचती है, तो भी श्रद्धा मे सशय और

ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુસ્વરૂપના વર્ણનમા જાગ્રતિ પ્રદર્શિત કરે છે તથા समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसशय, समुत्पन्नकुतूहल એ પદ પણ શ્રદ્ધા આદિની ઉત્પત્તિમા સર્વથા રૂપથી જાગ્રતિ પ્રકટ કરનારા છે 'समुत्पन्ना=सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स' અર્થાત્ સર્વ પ્રકારથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા જેને તે સમુત્પન્નશ્રદ્ધાવાળા કહેવાય છે

શકા—સૂત્રમા સૌથી પ્રથમ 'जातश्रद्ध' ઇત્યાદિક જે પદ રાખેલા છે તે સર્વથા વ્યુત્ક્રમ વાળા છે કારણ કે જ્યા સુધી સશય અથવા કુતૂહલ નહિ થાય ત્યા સુધી શ્રદ્ધા હોઇ શકેજ નહિ એટલા માટે સૌથી પ્રથમ સૂત્રમા સશય આદિ જે પાઠ છે તે રાખવો જોઇતો હતો, ત્યાર પછી શ્રદ્ધા વગેરે પાઠની જરૂર હતી

ઉત્તર—શકા બરાબર નથી, કારણકે આ પ્રકારના પાઠથી વિશિષ્ટ અર્થની પ્રતીતિ સૂત્રકારને કરાવવી ઇષ્ટ છે અને, તે આ પ્રકારથી, એ જો કે, ઠીક છે કે સશયાદિપૂર્વક જ શ્રદ્ધાની સગતિ કરવી તે અહિ ઠીક લાગે છે, તો પણ

श्रद्धादयः शब्दा व्याख्याता एव । अत्रैव श्रद्धादौ कार्यकारणभावोऽवगन्तव्यः प्रश्न-वाञ्छा जिज्ञासारूपा श्रद्धा जाता, तस्याः कारणं संशयः, कुतूहलं चेति। अन्ये त्वाहुः-जातश्रद्धादिपदत्रयेणावग्रहः, उत्पन्नश्रद्धादिपदत्रयेण ईहा, संजातश्रद्धादिपदत्रयेण अवायः समुत्पन्नश्रद्धादिपदत्रयेण च धारणा प्रतिबोध्यते, इति । ईदृशाऽनेकगुण-

कुतूहल पूर्वकता आने से उनमे परस्पर मे कार्य–कारणभाव प्रदर्शित होता है, प्रश्न के वश से जिज्ञासारूप श्रद्धा होती है उसका कारण संशय और कुतूहल होते है । (१) जातश्रद्ध , जातसंशय , जातकुतूहल , (२) उत्पन्नश्रद्ध , उत्पन्नसंशय , उत्पन्न-कुतूहल , (३) संजातश्रद्ध संजातसंशय , संजातकुतूहल , (४) समुत्पन्नश्रद्ध , समुत्पन्नसंशय , समुत्पन्नकुतूहल ," । यहा कोई इस प्रकार भी समाधान उपस्थित करते हैं कि–" जातश्रद्ध " इत्यादि तीन पदो से सूत्रकार यह बात पुष्ट करते है कि–जंबू-स्वामी मे जो सर्वप्रथम श्रद्धा, संशय एवं कुतूहल उत्पन्न हुए वे अवग्रहरूप मे ही हुए, ईहा, अवाय और धारणारूप से नहीं । " उत्पन्नश्रद्ध ' इत्यादि तीन पदो से यह पुष्ट होता है कि वे सब बाद मे ही उनमे ईहारूप से, पश्चात् अवायरूपसे और फिर धारणारूप से पुष्ट हुए ।

भाव यह है–कि आस्रव और संवर के विपाक के विषय में जो उन्हे श्रद्धा

श्रद्धामा संशय अने कुतूहल–पूर्वकता आववाथी तेमा परस्परमा कार्य–कारण भाव प्रदर्शित थाय छे प्रश्नना वशथी जिज्ञासारूप श्रद्धा थाय छे, तेनु कारण संशय अने कुतूहल होय छे (१) जातश्रद्ध , जातसंशय , जातकुतूहल (२) उत्पन्नश्रद्ध उत्पन्नसंशय , उत्पन्नकुतूहल , (३) संजातश्रद्ध संजातसंशय , संजातकुतूहल (४) समुत्पन्नश्रद्ध , समुत्पन्नसंशय , समुत्पन्नकुतूहल अहि कोई आ प्रमाणे समाधान करे छे के –' जातश्रद्ध ' इत्यादि त्रण पदोथी सूत्रकार ए वात पुष्ट करे छे के– जम्बू स्वामीमा जे सर्व प्रथम श्रद्धा, संशय अने कुतूहल उत्पन्न थया ते अवग्रह रूपमा ज थया छे, ईहा, अवाय अने धारणा रूपथी नही " उत्पन्नश्रद्ध " इत्यादि त्रण पदोथी ए पुष्ट थाय छे के ए सर्व पछी तेमनामा " ईहा ' रूपथी अने पाछळथी " अवाय ' रूपथी अने ते पछी धारणा ' रूपथी पुष्ट करेल छे

भाव ए छे के–आस्रव अने संवरना विपाक विषयमा जे तेमने श्रद्धा,

सपन्नः श्रीजम्बूस्वामी यत्रार्य. श्रीसुधर्मा स्वामी वर्तते तत्रागत्य, 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्व'-त्रीन वारान् 'आयाहिणपयाहिण' आदक्षिण-प्रदक्षिणम् = अञ्जलिपुट

सशय और कुतूहल हुए वे उन्हे सर्वप्रथम अवग्रहरूप मे हुए, क्यो कि सर्वप्रथम पदार्थ का अवग्रहरूप ही ज्ञान होता है। बाद मे वहापर स शय के होने पर उसके निराकरणरूप जो प्रयत्नविशेष-झुकता हुआ ज्ञान होता है वह ईहा कहलाती है। बिना अवग्रह के ईहा-ज्ञान नहीं होता है। ईहा के पश्चात् अवाय-पदार्थ का निश्चयस्वरूप ज्ञान होता है, और फिर धारणा-यह वह संस्कार है जो उस पदार्थ के ज्ञान को बहुत काल तक आत्मा मे स्थिर कर रखता है। यहा पर भी यही बात घटित होती है, क्यो कि 'जात' पद से अवग्रह का, 'उत्पन्न' पद से ईहा का 'सजात' पद से अवायका और 'समुत्पन्न' पद स धारणा का बोध सूत्रकारने जंबू स्वामी के आस्रव और सवर के विषय में उत्पन्न हुई श्रद्धा आदि ज्ञान विशेषो मे कराया है। इनमे 'गृहीतार्थ ग्राहकता'-पुनरुक्ति इसलिये नहीं है कि ये पूर्व-पूर्वकी अपेक्षा उत्तरोत्तर विशेष विषय के सूचक होते हैं।

श्री जम्बू स्वामी सुधर्मा स्वामी के समीप जाकर सुधर्मा स्वामी को हाथ जोडकर

સશય અને કુતહલ થયા છે તે તેમને સર્વ પ્રથમ અવગ્રહ રૂપમા થયા છે, કારણ કે- સર્વ પ્રથમ પદાર્થના અવગ્રહ રૂપ જ જ્ઞાન થાય છે ત્યાર પછી જ્યા આગળ સશય થતા તેના નિરાકરણ રૂપ જે પ્રયત્નવિશેષ-તે તરફ ઢળતુ જ્ઞાન થાય છે, તે ઇહા, પછી અવાય-પદાર્થના નિશ્ચયસ્વરૂપ જ્ઞાન થાય છે અને ત્યાર બાદ ધારણા તે એ સસ્કાર છે, જે, તે પદાર્થના જ્ઞાનને બહુજ કાળ સુધી આત્મામા સ્થિર કરીને રાખે છે

અહિં આગળ એ વાત પણ ઘટી શકે છે કે- "जात' પદથી "અવગ્રહ'નો 'उत्पन्न પદથી "ઇહા' નો "सजात' પદથી "અવાય' નો અને "समुत्पन्न' પદથી "ધારણા"નો બોધ સૂત્રકારે જમ્બૂ સ્વામીના આસ્રવ અને સવરના વિષયમા ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા આદિ જ્ઞાનવિશેષમા કરાવ્યો છે તેમા "ગૃહીતાર્થ-ગ્રાહકતા -पुनरुक्ति એટલા માટે નથી કે- એ પૂર્વ-પૂર્વની અપેક્ષા ઉત્તરોત્તર વિશેષ વિષયના સૂચક થાય છે

શ્રી જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીની પાસે જઇને સુધર્મા સ્વામીને હાથ

बद्ध्वा, तं बद्धाञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारं परिभ्राम्य ललाटप्रदेशे स्थापनरूपं करोति । कृत्वा—आदक्षिणप्रदक्षिणं त्रिःकृत्वा, 'वंदइ' वन्दते—स्तौति, 'णमसइ' नमस्यति=नमस्करोति । 'वंदित्ता' वन्दित्वा 'णमसित्ता' नमस्यित्वा 'जाव' यावत् 'पज्जुवासइ' पर्युपास्ते=सेवते । अत्र यावच्छब्देन—एवं योजनाऽवगन्तव्या— 'सुस्सूसमाणे, नमंसमाणे, विणएण पंजलिउडे, अभिमुहे' इति । अस्य च्छाया—शुश्रूषमाणः, नमस्यन्, विनयेन प्राञ्जलिपुटः, अभिमुखः, इति । तत्र श्रीसुधर्मस्वामिनं सेवमानः श्रीजम्बूस्वामी 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्—श्रीसुधर्मस्वामिनमपृच्छदित्यर्थः ।

यदि खलु हे भदन्त != हे भगवन् । श्रमणेन भगवता महावीरेण 'जाव

आदक्षिण-प्रदक्षिणपूर्वक तीनवार वंदना नमस्कार किया । अंजलिपुट को बांधकर दक्षिण कान से लेकर मस्तक के पास से घुमाते हुए बाये कानतक जो उन्हे घुमाकर फिर मस्तकपर रखाजाता है वह आदक्षिण-प्रदक्षिण है । वन्दना शब्द का अर्थ स्तुति और नमस्कार का अर्थ-दो हाथ दो पैर और एक मस्तक, इन पांच अंगो को झुकाना है । वन्दना और नमस्कार करके पर्युपासना (सेवा) करने लगे । सूत्रस्थ 'यावत्' शब्द से " सुस्सूसमाणे, नमंसमाणे विणएण पंजलिउडे, अभिमुहे " इन शब्दों की भी यहां योजना होती है ।

श्री सुधर्मास्वामी की सेवा करते हुए श्री जम्बूस्वामीने पूछा कि—हे भदंत ! धर्म की आदि करनेवाले, तीर्थंकर, स्वयंसंबुद्ध एवं सिद्धिगति को प्राप्त हुए श्रमण भगवंत

જોડીને આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણાપૂર્વક ત્રણવાર વંદના-નમસ્કાર કર્યા બે હાથ જોડી જમણા કાનથી લઈને મસ્તક પાસે ફેરવીને ડાબા કાન સુધી લઈ જઈને ફરી તે મસ્તક પાસે રાખવામાં આવે છે તે આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણા છે વન્દના શબ્દનો અર્થ સ્તુતિ, અને નમસ્કારનો અર્થ-બે હાથ, બે પગ, એક મસ્તક, એ પાંચ અંગોને નમાવવું તે, વન્દના અને નમસ્કાર કરીને પર્યુપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા, સૂત્રસ્થ 'यावत्' શબ્દથી " सुसूससमाणे नमंसमाणे, विणएण पंजलिउडे, अभिमुहे " એ શબ્દોની પણ અહિં યોજના થાય છે

શ્રી સુધર્મા સ્વામીની સેવા કરતા કરતા શ્રી જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછયું કે— હે ભદંત ! ધર્મની આદિ કરવા વાળા, તીર્થંકર, સ્વયંસંબુદ્ધ, ઇત્યાદિ વિશેષણોથી

सपत्तेण' यावत् संप्राप्तेन, अत्र यावच्छन्दादेवं बोध्यम्-आदिकरेण, तीर्थकरेण, स्वयंसम्बुद्धेन, यावत्-सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं संप्राप्तेन=गतेन दशमस्याङ्गस्य 'पण्हावागरणाणं' प्रश्नव्याकरणानां=प्रश्नव्याकरणाख्यस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः' आस्रवसंवरनिरूपणरूपोऽर्थः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः', प्ररूपितः-प्रतिबोधित इत्यर्थः, एकादशस्य खलु हे भदन्त ! अङ्गस्य 'विवागसुयस्स' विपाकश्रुतस्य श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः'? । तत'=जम्बूस्वामिनः प्रश्नकरणानन्तरं 'ण' खलु आर्यसुधर्माऽनगारो जम्बूस्वामिनमनगारम्, 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी अवादीत्-एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन 'जाव' यावत्-भगवता महावीरेण यावत्-सिद्धिगतिस्थानं 'संपत्तेण' समाप्तेन-गतेन एकादशस्याङ्गस्य विपाकश्रुतस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ प्रज्ञप्तौ, 'तंजहा' तद्यथा-'दुहविवागा य' दुःखविपाकाश्च=दुःखविपाकाख्यश्च, विपच्यन्ते-वेद्यन्ते अनुभूयन्ते इति विपाकाः, दुःखान्येव विपाका वाच्यतया यत्र स दुःखविपाकः,

---

श्री महावीर प्रभुने प्रश्नव्याकरण नामक दशम अंग का यह भाव फरमाया है, परन्तु हे भगवन्! ग्यारहवा अंग विपाकश्रुत का क्या भाव फरमाया है? । इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामी कहते है कि-हे जंबू ! सिद्धिगतिप्राप्त श्री महावीर प्रभुने ग्यारहवे अंग श्री विपाकश्रुत के दो श्रुतस्कंध कहे हैं- एक दुःखविपाक और दूसरा सुखविपाक । जिनका अनुभव किया जाय वे विपाक हैं, जिस श्रुतस्कंध मे दुःख ही

વિશિષ્ટ અને સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રમણ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુએ પ્રશ્ન વ્યાકરણ નામના દસમા અંગના એ ભાવ ફરમાવ્યા છે, પરન્તુ હે ભગવન્! અગિયારમું અંગ જે વિપાકશ્રુત, તેમા શું ભાવ કહેલા છે ? આ પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછયું ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે- હે જમ્બૂ ! સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ અગિયારમા અંગ શ્રી વિપાકશ્રુતના બે શ્રુતસ્કંધ કહેલા છે- (૧) એક દુઃખવિપાક અને (૨) બીજુ સુખવિપાક જેનો અનુભવ કરવામા આવે તે વિપાક છે જે શ્રુતસ્કંધમા દુઃખજ વિપાક શબ્દના વાચ્ય (અર્થ) રૂપથી પ્રકટ કરેલ છે, તે દુઃખવિપાક છે આ શ્રુતસ્કંધનું નામ દુઃખરૂપ

दुःखरूपविपाकबोधकतया दुःखविपाकनामकः प्रथमः श्रुतस्कन्ध इत्यर्थः । 'सुह विवागा य' सुखविपाकाश्च सुखविपाकाख्यश्च, सुखान्येव विपाका यत्र स सुखविपाकः सुखरूपविपाकबोधकतया सुखविपाकनामको द्वितीयः श्रुतस्कन्ध इत्यर्थः ॥२॥

विपाक शब्द के वाच्य (अर्थ) रूपसे प्रकट किये जाये वह "दुःखविपाक" है। इस श्रुत-स्कंध का नाम दुःखरूप विपाक का बोधक होने से ही दुःखविपाक है। दूसरे श्रुतस्कंध का नाम सुखविपाक है, इसमे सुख ही विपाकरूपसे वर्णित है, अतः सुखरूप विपाक का बोधक होनेसे इसका नाम "सुखविपाक" है।

भावार्थ—सभा विसर्जित हो चुकने के बाद श्री जंबूस्वामी, जहा श्री सुधर्मा-स्वामी विराजमान थे वहा पहुचे और उन्हे अपनी समाचारी के अनुसार ३ वार वंदना एव नमस्कार कर उनके सन्मुख बैठ गये। बैठकर विनयके साथ गुरुदेव से प्रश्न किया कि—हे भदन्त! भगवान महावीर प्रभुने १०वें अंग में आस्रव और संवर तत्त्व का वर्णन भलीभांति किया है। अब मैं आप से यह जानना चाहता हूँ कि भगवानने ११ वे अग मे उनके विपाक का किस रूप मे कथन किया है? सुधर्मा स्वामीने जम्बू स्वामी से कहा कि—हे जम्बू! इस ११ वे अंगका भगवान ने दो श्रुतस्कंध मे वर्णन किया है। (१) प्रथम श्रुतस्कन्ध का नाम दुःखविपाक और

વિપાકનો બોધ કરાવનારૂ હોવાથી તેનું નામ 'दुःखविपाक' છે બીજા શ્રુતસ્કંધનુ નામ सुखविपाक છે તેમા સુખ જ વિપાકરૂપથી વર્ણન કરાએલુ છે, તેથી કરી સુખરૂપ વિપાકનુ બોધક હોવાથી તેનુ નામ 'सुखविपाक' છે

ભાવાર્થ—સભા વિસર્જન થયા પછી શ્રી જમ્બૂસ્વામી જ્યા આગળ શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યા પહોચીને પોતાની સમાચારી પ્રમાણે ત્રણ વાર વંદના નમસ્કાર કરીને તેના સન્મુખ બેસી ગયા, બેસીને વિનય સાથે ગુરૂદેવને પ્રશ્ન પૂછયો કે–હે ભદન્ત! ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ દસમા અંગમા આસ્રવ અને સંવર તત્ત્વનુ વર્ણન બહુ સારી રીતે કર્યું છે હવે હુ આપના પાસેથી એ જાણવા ઇચ્છા કરૂ છુ કે ભગવાને અગિયારમા અંગમા તેના વિપાકનુ કેવી રીતે વર્ણન કર્યું છે? સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીને કહ્યુ કે હે જમ્બૂ! એ અગિયારમા અંગનુ ભગવાને બે શ્રુતસ્કંધરૂપમા વર્ણન કર્યું છે. (૧) પ્રથમ

मूलम्—सू० ३

पढमस्स ण भंते ! सुयक्खधस्स दुहविवागण समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ?। तएण सुहम्मे अणगारे जम्बूअणगार एव वयासी—एव खलु जबू ! समणेण२ आइगरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, तजहा—

१ २ ३ ४ ५ ६
मियाउत्ते, उज्झियए, अभग्ग, सगडे, वहस्सई, नंदी ।

७ ८ ९ १०
उवर, सोरियदत्ते, य देवदत्ता य, अजू य, ॥ १ ॥ ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

जम्बूस्वामी पुनः पृच्छति—'पढमस्सण भंते !' इत्यादि । प्रथमस्य खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रुतस्कन्धस्य दुःखविपाकाना—दुःखविपाकनामकस्य श्रमणेन

दूसरे श्रुतस्कंध का नाम सुखविपाक है इनमें प्रथम में दुःखरूप विपाक का और द्वितीय में सुखरूप विपाक का वर्णन है ॥ २ ॥

"पढमस्स ण भत०" इत्यादि—

सूत्रस्थ "यावत्" शब्द से 'आदिकरेण तीर्थकरेण स्वयसबुद्धेन' इत्यादि, 'सिद्धिगतिनामधेयं स्थान सप्राप्तेन' इन अन्य पदों का ग्रहण है । जबूस्वामी श्री सुधर्मास्वामी से पूछते हैं—कि आदिकर—अपने शासन की अपेक्षा से धर्मके प्रथम प्रवतक, तीथकर स्वयसबुद्ध—विना दूसरे के उपदेश से बोध पाये हुए इत्यादि विशेषणा से विशिष्ट, और सिद्धिगति नामक स्थान में विराजमान ऐसे श्री श्रमण

श्रुतस्कधनु नाम दुःखविपाक बीजा श्रुतस्कधनु नाम सुखविपाक छे तेमा प्रथममा दुःखरूप विपाकनु, अने बीजामा सुखरूप विपाकनु वर्णन करेलु छे ॥ २ ॥

'पढमस्सण भंते०' इत्यादि—

सूत्रस्थ यावत् शब्दथी 'आदिकरेण तीर्थकरेण स्वयसबुद्धेन' इत्यादि सिद्धिगतिनामधेय स्थान सप्राप्तेन' ए अन्य पदोनु ग्रहण थाय छे जम्बू स्वामी श्री सुधर्मा स्वामीने पूछे छे के—हे भदन्त ! आदिकर—पोताना शासननी अपेक्षाथी धर्मना प्रथम प्रवर्तक तीर्थंकर स्वयसबुद्ध—बीजाना उपदेश विना बोध पाम्या आ विशेषणोथी विशिष्ट, सिद्धि गति नामना स्थानमा बिराजमान एवा श्री

यावत् संप्राप्तेन 'के अट्ठे पण्णत्ते' कोऽर्थः=को भावः प्रज्ञप्तः? । ततः खलु सुहम्मे' सुधर्मा-सुधर्मा स्वामी अनगारो जम्बूनामकमनगारम् 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता महावीरेण 'आइगरेण' आदि-करेण-स्वशासनापेक्षया धर्मस्य प्रथमप्रवर्तकेन, 'जावसंपत्तेणं' यावत्-सिद्धिगति स्थानं संप्राप्तेन 'दुहविवागाणं' दुःखविपाकानां दुःखविपाकनाम्नः प्रथमश्रुतस्कन्ध स्येत्यर्थः दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि । अध्ययननामान्याह– 'मियाउत्ते' इत्यादि । 'मियाउत्ते' मृगापुत्रः १, 'उज्झियए' उज्झितकः २, 'अभग्ग' अभग्नः ३, 'सगडे' शकटः ४, 'बहस्सई' बृहस्पतिः ५, 'नंदी' नन्दि ६, 'उंबर' उदुम्बरः ७, 'सोरिय दत्तेय' शौरिकदत्तश्च ८, 'देवदत्ताय' देवदत्ता च ९, 'अंजूय' अञ्जूश्च १० ॥सू० ३॥

भगवंत श्री महावीर प्रभुने हे भदन्त ! दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध का क्या भाव प्ररूपित किया है ? इस प्रश्न के समाधान निमित्त श्री सुधर्मास्वामी अपने शिष्य श्री जम्बूस्वामी से कहते हैं कि–'आदिकर' आदि विशेषणों से विशिष्ट उन श्री श्रमण भगवंत महावीर प्रभुने दुःखविपाकनामक श्रुतस्कंध के अर्थ को स्पष्ट रूप से प्ररूपित करने के लिये दश अध्ययनों की प्ररूपणा की है । वे १० अध्ययन ये हैं—(१) मृगापुत्र, (२) उज्झितक, (३) अभग्न, (४) शकट (५) बृहस्पति (६) नन्दि, (७) उदुम्बर, (८) शौरिकदत्त, (९) देवदत्ता, और १० अञ्जू ।

भावार्थ– पूर्व में विपाक के दुःखविपाक और सुखविपाक इस प्रकार से दो भेद प्रकट किये गये हैं, उनमें श्री सुधर्मास्वामी से जम्बूस्वामी यह पूछ रहे हैं कि-हे

શ્રમણ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુએ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં શું ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે ? આ પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે–આદિકર, ઇત્યાદિ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પ્રભુએ દુઃખ વિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના અર્થને સ્પષ્ટ રૂપથી પ્રરૂપિત કરવા માટે દસ અધ્યયનોની પ્રરૂપણા કરી છે તે દસ અધ્યયન આ પ્રમાણે છે (૧) મૃગાપુત્ર, (૨) ઉજ્ઝિતક, (૩) અભગ્ન, (૪) શકટ, (૫) બૃહસ્પતિ (૬) નન્દિ, (૭) ઉદુમ્બર, (૮) શૌરિકદત્ત (૯) દેવદત્તા, (૧૦) અંજૂ

ભાવાર્થ—પૂર્વમાં વિપાકના દુઃખવિપાક અને સુખવિપાક એ પ્રમાણે બે ભેદ પ્રકટ કર્યા છે તેમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને જમ્બૂ સ્વામી એ પૂછી રહ્યા છે

मूलम्—सू० ४

जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थयरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता, तंजहा–मियाउत्ते य जाव अंजू य । पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए णं सुहम्मे अणगारे जंबूअणगारं एवं वयासी–एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं मियागामे णामं णयरे होत्था, वण्णओ । तस्स णं मियागामस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए चंदणपायवे णामं उज्जाणे होत्था । सव्वोउय, वण्णओ । तत्थ णं चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था । चिराइए, जहा पुण्णभद्दे ।

तत्थ णं मियागामे णयरे विजए णामं खत्तिए राया परिवसइ । वण्णओ । तस्स णं विजयस्स खत्तियस्स मिया णामं देवी होत्था । सुकुमालपाणिपाया, अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा, वण्णओ । तस्स णं विजयखत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियाउत्ते णामं दारए होत्था, जाइअंधे जाइमूए, जाइबहिरे, जाइपंगुले य, हुंडे य वायव्वे य, णत्थि णं तस्स दारगस्स हत्था वा, पाया वा, कण्णा वा, अच्छी वा, णासा वा, केवलं से तेसिं अंगोवंगाणं आगिई आगिइमेत्ते । तए णं सा मियादेवी तं मियापुत्तं दारगं रहस्सियंसि भूमिघरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी पडिजागरमाणी विहरइ ॥ सू० ४ ॥

भदन्त ! प्रथम दुःखविपाक नामक श्रुतस्कन्ध के भाव की क्या प्ररूणा है ? । तब श्री सुधर्मास्वामी इस श्रुतस्कंध को विशेपरूप से प्रतिपादित करने के लिये मृगापुत्रादि १० अध्ययनों द्वारा दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के भाव प्रकट करते हैं ॥ ३ ॥

છે,– હે ભદન્ત ! પ્રથમ દુઃખવિપાક નામે શ્રુતસ્કંધના ભાવની પ્રરૂપણા શું છે ? ત્યારે સુધર્મા સ્વામી એ શ્રુતસ્કંધનું વિશેષરૂપથી પ્રતિપાદન કરવા માટે મૃગાપુત્રાદિ દસ અધ્યયનો દ્વારા દુઃખવિપાક નામનું પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ, તેના ભાવ પ્રકટ કરે છે ॥૩॥

टीका—मू० ४

श्रीजम्बूस्वामी पृच्छति–'जइण भंते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण आदिकरेण तीर्थकरेण 'जाव' यावत्=सिद्धिगतिस्थान – सपत्तेण' समाप्तेन=गतेन, 'दुहविवागाण' दुःखविपाकाना=दुःख विपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, दश=दशसंख्यकानि, अध्ययनानि, प्रज्ञप्तानि, तद्यथा–मृगापुत्रश्च यावद् अञ्जूश्च। तत्र प्रथमस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्–सिद्धिगतिनामधेय स्थान 'सपत्तेण' समाप्तेन गतेन कोऽर्थः प्रज्ञप्त' ?।

'जइण भते० !' इत्यादि—

'भते' हे भदन्त–भगवन् ! 'जइ णं' यदि आइगरेण तित्थयरेणं जाव संपत्तेण, आदिकर–स्वशासन की अपेक्षा धर्मके आदि प्रवर्तक, तीर्थकर और सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हुए 'भगवया,' भगवान् 'महावीरेणं,' महावीरने 'दुहविवागाण' दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कध के 'तजहा–मियाउते य जाव अंजूय' मृगापुत्र अध्ययन से ले कर अञ्जू नामक अतिम अध्ययन तक जो 'दृश अज्झयणा' दश अध्ययन 'पण्णत्ता' प्ररूपित किये हैं। उनमें से 'भते'—हे भगवन् 'दुहविवागाण' दुःखविपाकके 'पढमस्स ण अज्झयणस्स' प्रथम मृगापुत्रनामक अध्ययन का 'समणेण जाव सपत्तेण' आदिकर आदि विशेषणों से विशिष्ट

'जइण भते !०' ઇત્યાદિ

(भते) હે ભદન્ત–ભગવન્ (जइण) યદિ (आइगरेण तित्थयरेणं जाव सपत्तेण) આદિકર–સ્વશાસનની અપેક્ષાએ ધર્મના આદિ પ્રવર્તક, તીર્થંકર અને સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા (भगवया) ભગવાન્ (महावीरेण) મહાવીરે (दुहविवागाण) દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના (तजहा मियाउत्ते य जाव अजू य) મૃગાપુત્ર અધ્યયનથી આરંભીને અંજૂ નામના છેલ્લા અધ્યયન સુધી જે (दस अज्झयणा) દસ અધ્યયન (पण्णत्ता) પ્રરૂપિત કર્યાં છે તેમાથી (भंते) હે ભગવન્ ! (दुहविवागाण) દુઃખ વિપાકના (पढमस्स-अज्झयणस्स) પ્રથમ મૃગાપુત્ર નામના અધ્યયનનુ (समणेण जाव सपत्तेण) આદિ-

'तएणं' ततः खलु = श्री जम्बूस्वामिनः प्रश्नकरणानन्तरं खलु 'सुहम्मे अणगारे' श्रीसुधर्मा स्वामी अनगारः श्रीजम्बूस्वामिनमनगारम्, 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्=कथयति स्म। हे जम्बूः! एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण खलु तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'मियागामे णाम' मृगाग्रामनामकं 'णयरे' नगरं 'होत्था' आसीत्। वर्णकः-वर्णनं, स चौपपातिकसूत्राच्चम्पानगरीवद् बोध्यः। तस्य खलु मृगाग्रामस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः-बाह्यप्रदेशे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए'

उन श्रमण भगवान महावीरने 'के अट्ठे पण्णत्ते' क्या अर्थ कहा है। 'तएणं' श्री जंबू स्वामी के इस प्रकार के प्रश्न करने के पश्चात् 'सुहम्मे अणगारे' वे सुधर्मा स्वामीने जंबूअणगार' उन जंबू स्वामी के प्रति 'एवं वयासी इस प्रकार से कहा-कि 'जंबू एवं खलु', हे जम्बू! तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है- सुनो- 'तेणं कालेणं तेणं समएणं मियागामे णयरे होत्था' उस अवसर्पिणी कालके चतुर्थ आरे मे मृगाग्राम नाम का एक नगर था। 'वण्णओ' औपपातिक सूत्र मे जिस प्रकार से चंपानगरी का वर्णन किया गया है-ठीक इसी प्रकार से इस नगर का भी वर्णन समझना चाहिये-चंपानगरी जिस प्रकार की अद्भुत शोभा आदि गुणो से विशिष्ट है-उसी प्रकार से यह नगर भी अपने अनुपम सौन्दर्य से युक्त है। 'तस्स णं मियागामस्स णयरस्स' उस मृगाग्राम नामक नगर के 'बहिया' बाह्यप्रदेशमे 'उत्तर-

---

કર આદિ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (के अट्ठे पण्णत्ते) શું અર્થ કર્યો છે? (तएणं), શ્રી જમ્બૂ સ્વામીએ આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો ત્યાર પછી (सुहम्मे अणगारे) તે સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ અણગાર પ્રતિ (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહ્યું કે —(जंबू एवं खलु), હે જમ્બૂ! તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે સાંભળો (तेणं कालेणं तेणं समएणं मियागामे णयरे होत्था) તે અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં મૃગાગ્રામ નામનું એક નગર હતું (वण्णओ) ઓપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે ચંપાનગરીનું વર્ણન કરેલું છે, તે પ્રમાણે આ નગરીનું વર્ણન સમજી લેવું જોઈએ, ચંપાનગરી જે પ્રમાણે અદ્ભુત શોભા આદિ ગુણોથી વિશિષ્ટ છે, તે પ્રમાણે આ નગર પણ પોતાના અનુપમ સૌન્દર્યથી યુક્ત છે (तस्स णं मियागामस्स णयरस्स) આ મૃગાગ્રામ નામના નગરના (बहिया) બાહ્ય પ્રદેશમાં (उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए) ઉત્તર અને

उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे ईशानकोणे, 'चंदणपायवे णाम उज्जाणे' चन्दनपादपनामकमुद्यानम् 'होत्था' आसीत्, तत् कीदृश?-मित्याह-'सव्वोउय' सर्वर्तुकम्-सर्वे ऋतवो वसन्तादयः सन्ति यत्र तत् तथा, सर्वर्तुपुष्पफलसमन्वितमित्यर्थः। 'वण्णओ' वर्णकः-वर्णनम्, स च कुसुमसंछन्ननन्दनवनप्रकाशमित्यादिर्विज्ञेयः। तत्र खलु चन्दनपादपस्य 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेशभागे-सर्वथा मध्यभागे 'सुहम्मस्स जक्खस्स सुधर्मनाम्नो यक्षस्य 'जक्खायणय' यक्षायतनम्, 'होत्था' आसीत्। तच्च यक्षायतनं वर्णयन्नाह-'चिराइए जहा पुण्णभद्दे' चिरादिकं = चिरकालिकम्, यथा पूर्णभद्रं = पूर्णभद्रचैत्यसदृशम्, - पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तमित्यादिविशेषणमौपपातिकसूत्राद् विज्ञेयम्।

पुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तर और पूर्वदिशा के भाग-ईशान कोन मे 'चंदणपायवे णाम उज्जाणे होत्था' चंदनपादप नाम का एक उद्यान-बगीचा था। 'सव्वोउय' इसमे समस्त ही ऋतुओं की शोभा थी-समस्तऋतुसंबंधी पुष्प और फलों से यह सदा हरा-भरा बना रहता था। 'वण्णओ' वर्णन 'कुसुमसंछन्न नंदनवनप्रकाश' अनेक जाति के सुगंधित फूलों से यह सुरम्य और इन्द्र के नंदनवन जैसा मन को आनंदित करने वाला था। 'तत्थणं चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए' उस चंदनपादप नामक बगीचा के ठीक मध्यभाग में 'सुहम्मस्स जक्खस्स' सुधर्म नामके यक्ष का 'जक्खायणे होत्था' एक यक्षायतन था। 'चिराइए, जहा पुण्णभद्दे' पूर्णभद्र चैत्य की तरह यह भी बहुत अधिक प्राचीन था। इसके वर्णन मे भी 'पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तम्' इत्यादि

પૂર્વ દિશાના ભાગ-ઇશાન કોણ-મા चंदणपायवे णाम उज्जाणे होत्था ચંદન પાદપ નામનો એક ઉદ્યાન-બગીચો હતો, તે सव्वोउय છએ ઋતુઓની તેમા શોભા હતી તમામ ઋતુના પુષ્પો અને ફળોથી તે બગીચો હમેશા ભરપુર હતો 'वण्णओ' વર્ણન 'कुसुमसंछन्न नन्दनवनप्रकाशं' અનેક જાતિના સુગંધિત ફુલોથી તે સુરમ્ય અને ઇન્દ્રના નંદનવન પ્રમાણે મનને આનન્દ આપનારો હતો 'तत्थणं चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए' એ ચંદન પાદપ નામના બગીચાના મધ્ય ભાગમા सुहम्मस्स जक्खस्स' સુધર્મ નામના યક્ષનુ जक्खायणे होत्था' એક યક્ષાયતન હતુ 'चिराइए जहा पुण्णभद्दे' પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યની પ્રમાણે આ યક્ષાયતન પણ બહુ પ્રાચીન હતુ તેના વર્ણનમા પણ 'पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तम्

तत्र खलु मृगाग्रामे नगरे 'विजए णाम खत्तिए राया परिवसइ' विजयनामकः क्षत्रियो राजा परिवसति। 'वण्णओ' वर्णकः-वर्णनम्, स च 'महयाहिमवंत-महंत मलय-मंदर-महिंदसारे' इत्यादिरौपपातिकवद् बोध्यः, अस्य व्याख्या-महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार'=महांश्चासौ हिमवान् महाहिमवान्, स इव महान् अन्यमहापर्वतापेक्षया, मलयो=मलयाचल', मन्दरो=मेरुगिरिः महेन्द्रः=सुरपतिः, पर्वतविशेषो वा, तद्वत् सारः=प्रधानो यः स तथा।

तस्य खलु विजयस्य क्षत्रियस्य राज्ञः 'मिया णाम देवी' मृगानाम्नी देवी 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी ?-त्याह- 'सुकुमालपाणिपाया सुकुमारपाणिपादा=

औपपातिकसूत्रकथित इन समस्त विशेषणो का यहा पर भी संघटन करलेना चाहिये।

'तत्थण मियागामे णयरे' उस मृगाग्राम नगर में 'विजए णाम खत्तिए राया परिवसइ' विजय नामक एक क्षत्रिय राजा रहता था 'वण्णओ' इस नरेश का वर्णन भी औपपातिक सूत्रमे वर्णित कूणिक राजा की तरह समझना चाहिये, यथा- 'महयाहिमवतमहतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्यादि, पर्वतों मे जैसे महाहिमवान् पर्वत प्रधान माना जाता है, मलयाचल जैसे श्रेष्ठ गिना जाता है, मेरु पर्वत जिस प्रकार सर्वोत्तम है और महेन्द्र-सुरेन्द्र अथवा पर्वतविशेष जैसे मुख्य माना जाता है, उसी प्रकार यह राजा भी अन्य राजाओं में प्रधान-श्रेष्ठ था।

'तस्सण विजयस्स खत्तियस्स मियाणाम देवी होत्था' क्षत्रिय वंश में

ઇત્યાદિ ઔપપાતિક સૂત્રમા કહેલા તમામ વિશેષણોને અહિ લગાડી દેવા જોઇએ

तत्थण मियागामे णयरे આ મૃગાગ્રામ નગરમા विजयणाम खत्तिए राया परिवसइ' વિજય નામના એક ક્ષત્રિય રાજા રહેતા હતા वण्णओ' આ રાજાનુ વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમા વર્ણવેલા કૂણિક રાજા પ્રમાણે સમજી લેવુ જોઇએ જેમ 'महया-हिमवंत-महंत-मलय-मंदर-महिंद-सारे') ઇત્યાદિ પર્વતોમા જેવી રીતે મહા હિમવાન પર્વત પ્રધાન માનવામા આવે છે, મલયાચલ જેવો શ્રેષ્ઠ માનવામા આવે છે મેરૂ પર્વત જેવી રીતે સર્વોત્તમ છે અને મહેન્દ્ર-સુરેન્દ્ર અથવા પર્વતવિશેષ જેવી રીતે મુખ્ય માનવામા આવે છે તે પ્રમાણે આ રાજા પણ અન્ય રાજાઓમા મુખ્ય અને શ્રેષ્ઠ હતો, 'तस्सण विजयस्स खत्तियस्स मियाणाम देवी होत्था' ક્ષત્રિય વંશમા

कोमलकरचरणा, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा – अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपतः, प्रतिपूर्णानि लक्षणतः पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन्, तत्, तथाविधं शरीरं यस्याः सा तथा। 'वण्णओ' वर्णकः–वर्णनं, स चास्याः औपपातिकसूत्राद् धारिणीदेवीवद् विज्ञेय इत्यर्थः। तस्य खलु विजयक्षत्रियस्य=विजय नामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञः 'पुत्ते' पुत्रः 'मियाए देवीए' मृगाया देव्याः 'अत्तए' आत्मजः 'मियापुत्ते णाम दारए' मृगापुत्रनामको दारकः=बालकः, 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह–'जाइअंधे' इत्यादि। जात्यन्धः=जन्मकालादारभ्यान्ध एवेत्यर्थः, 'जाइमूए' जातिमूकः–जन्मतो मूकः–वाक्शक्तिरहितः, 'जाइबहिरे' जातिबधिरः=जन्मतः श्रवणशक्तिरहितः, 'जाइपंगुले य' जातिपङ्गुलश्च=जन्मतः पङ्गुः=खञ्जः, चरणविकल

तिलक स्वरूप उस विजय नृपति की रानी का नाम मृगादेवी था। '**सुकुमालपाणिपाया अहीण० वण्णओ**' इसके हाथ और पैर अयत सुकुमार थे। शरीर भी इसका स्वरूप की अपेक्षा न्यूनतारहित, तथा लक्षण की अपेक्षा परिपूर्ण पाचों इन्द्रियों से युक्त था। औपपातिक सूत्र में जिस प्रकार का वर्णन धारिणी देवी का किया गया है ठीक उसी प्रकार का वर्णन इस मृगा देवी का भी समझना चाहिये '**तस्स णं विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियापुत्ते णामं दारए होत्था**' उस विजय नामक क्षत्रिय राजा के एक पुत्र था जिस का नाम मृगापुत्र था–जो मृगादेवी से उत्पन्न हुआ था। वह '**जाइअंधे, जाइमूए, जाइबहिरे जाइपंगुले य, हुंडे य, वायव्वे य**' जन्म से ही अंधा, और जन्म से ही मूंगा था। जन्म से बहिरा और जन्म से ही पागला था। इसके शारीरिक अवयवों की रचना भी ठीक

તિલક સ્વરૂપ એ વિજય રાજાની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતુ '**सुकुमालपाणिपायाअहीण०वण्णओ**' તેના હાથ-પગ બહુજ સુકોમલ હતા, તેના શરીરની અપેક્ષાએ સ્વરૂપવાન અને લક્ષણની અપેક્ષાએ પાચ ઇન્દ્રિયોથી પૂર્ણ યુક્ત હતા ઓપપાતિક સૂત્રમા ધારિણી રાણીનું દેવીનું વર્ણન કરેલુ છે, તેવુજ વર્ણન મૃગાદેવીનું સમજી લેવુ જોઇએ '**तस्सणं विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियापुत्ते णाम दारए होत्था**' તે વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજાને એક પુત્ર હતો તેનું નામ મૃગાપુત્ર હતુ જે મૃગાદેવી થકી ઉત્પન્ન થયા હતા, તે કુવર '**जाइअंधे, जाइमूए, जाइबहिरे, जाइपंगुले य हुंडे य, वायव्वे य**' જન્મથી આધળો, અને જન્મ

इत्यर्थः । 'हुडे य' हुण्डश्च=हुण्डसंस्थानवान्, सर्वावयवप्रमाणहीन इत्यर्थः । यत्र पादाद्यवयवा यथोक्तप्रमाणरहिताः प्रायस्तद् हुण्डसंस्थानम् । 'वायव्वे य' वायव्यश्च वायुरस्यास्तीति वायव्यः वायुरोगी वातरोगवानित्यर्थः । नत्थि खलु तस्य दारकस्य हस्तौ वा, पादौ वा, कर्णौ वा, अक्षिणी=चक्षुषी वा, नासे वा । केवलम् एतेषामङ्गोपाङ्गानाम्, अङ्गानि–शिरःप्रभृतीन्यष्टौ – शिरः १, उरः २, पृष्ठम् ३, उदरम् ४, बाहुद्वयम् ५-६, पादद्वयं च ७ ८, । उपाङ्गानि– अङ्गावयवभूतानि– कर्णनयननासाङ्गुल्यादीन्यनेकविधानि । तेषाम् 'आगिई' आकृति =आकार, 'आगिइमेत्ते' आकृतिमात्रम्=आकारमात्र, न तु तदुचितस्वरूपमित्यर्थः । ततः खलु

नहीं थी हुण्डक संस्थान था–प्रत्येक अवयव अपनेर प्रमाणमें रचना से हीन थे, उसके शरीर की बनावट सुन्दर नहीं थी–आकृति दुर्दर्शनीय थी, जिस प्रमाणमें जिस अंग और उपांग की रचना होनी चाहिये उस प्रकार की रचना से हीन अंग और उपांगों का होना ही हुण्डकसंस्थान है, इस नाम कर्मके उदय से शरीर अंग और उपांग किसी खास आकार के नहीं होते हैं । वह वातरोगसे भी पीडित था । **'णत्थि णं तस्स दारगस्स हत्था वा पाया वा कण्णा वा, अच्छी वा णासा वा'** उस लडके के न हाथ थे, न पैर थे, न कान थे न आँखे थीं और न नाक ही थी **'केवलं से तेसिं अंगोवंगाणं आगिइमेत्ते'** केवल अंगों–मस्तक, उरस्थल, पृष्ठ, उदर–पेट, दो बाहु दो पांव, और उपांगों–अंग के अवयव स्वरूप कान, नाक, आंखे और अंगुलि आदि के चिह्न मात्र ही थे ।

થીજ મુંગો હતો, જન્મથી બહેરો અને જન્મથીજ લુલો હતો તેના શરીરની રચનામાં અવયવોની રચના પણ સારી ન હતી, હુંડક સંસ્થાન હતું, દરેક અવયવ પોતાની સ્વાભાવિક રચનાથી અધુરા હતા, તેના શરીરની રચનામાં સુંદરતા ન હતી નજરે જોતાં ગમે નહિ તેવી તેની આકૃતિ હતી જે પ્રમાણે જે જે અંગ ઉપાંગોની વ્યવસ્થા થવી જોઇએ તેવી ન હતી પણ હીન અંગ-ઉપાંગવાળું શરીર તે હુંડક સંસ્થાન છે તે નામકર્મના ઉદયથી શરીર (અંગ–અને ઉપાંગ) કોઇપણ પ્રકાર–ખાસ આકાર વિનાનું હતું તે વાયુના રોગથી પીડિત હતો ' **णत्थि णं तस्स दारगस्स हत्था वा, पाया वा, कण्णा वा अच्छी वा, णासा वा** તે કુમારને (પુત્રને) હાથ પગ, કાન, આંખ, નાક કાંઇ પણ ન હતું ' **केवलं से तेसिं अंगोवंगाणं आगिई आगिइमेत्ते** ' કેવળ અંગો, મસ્તક, ઉરસ્થળ, પૃષ્ઠ, ઉદર પીઠ, બે હાથ, બે પગ અને ઉપાંગો અંગના અવયવ સ્વરૂપ કાન, નાક, આંખ

सा मृगादेवी त मृगापुत्र दारक 'रहस्सियसि' राहसिके=प्रच्छन्ने गुप्ते जनेनाविदिते इत्यर्थ., 'भूमिघरसि' भूमिगृहे–भूम्यधोभागवर्तिनि गृहे, 'रहस्सिएण' राहसिकेन=प्रच्छन्नेन, 'भत्तपाणेण' भक्तपानेन 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२= पालयन्ती२ 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ४ ॥

'तएण सा मियादेवी त मियापुत्त दारग रहस्सियंसि भूमिघरसि' इस प्रकार की परिस्थितिसपन्न उस बालकको उस मृगादेवीने लोगोंकी दृष्टि से छुपे हुए तलघर में रक्खा था और 'रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ' छिपा२ कर भोजन–पान से उसका सावधानीपूर्वक पालन–पोषण करती थी।

भावार्थ—१० अध्ययनों में से प्रथम मृगापुत्र नामक अध्ययन का क्या भाव है–इस प्रकार श्री जम्बूस्वामी द्वारा पूछे जाने पर श्री सुधर्मा स्वामी इस अध्ययन का स्पष्टीकरण करते हुए कहते हैं–मृगाग्राम नामक एक बहुत विशाल और सुरम्य नगर था। उसके बाहर ईशान कोणकी ओर छह ऋतुओं की शोभासे विशिष्ट एक चदनपादप नामका बहुत ही प्राचीन नदन वन जैसा विस्तृत मनोहर बगीचा था। उसके ठीक बीचोबीच सुधर्मनामक यक्ष का एक आयतन था। उस नगर का शासक

અને આંગળીઓના માત્ર ચિન્હજ હતા 'तएण सा मियादेवी त मियापुत्त दारगं रहस्सियसि भूमिघरसि' એ પ્રમાણે એ પરિસ્થિતિ સપન્ન તે બાલકને મૃગાદેવી માણસોની નજરે ન પડે એવી રીતે ખાનગી ઘરના નીચેના ભાગમા રાખતી હતી અને 'रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ' અને છાની રીતે ભોજન-અન્ન, પાણી, આપીને સાવધાનીપૂર્વક તેનું પાલન પોષણ કરતી હતી

ભાવાર્થ—દશ અધ્યયનોમા પ્રથમ અધ્યયન મૃગાપુત્ર નામે અધ્યયનનો શુ ભાવ છે? આ પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીએ જ્યારે પ્રશ્ન પૂછયો ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનનું સ્પષ્ટીકરણ કરતા થકા કહે છે કે — મૃગાગ્રામ નામનું એક બહુજ વિશાલ અને સુન્દર નગર હતુ, તેના બહારના ભાગમા ઇશાન કોણમા છ ઋતુઓની શોભાથી વિશેષ શોભતો ચન્દનપાદપ નામનો એક ઘણોજ પ્રાચીન નન્દનવન જેવો વિસ્તાર વાળો મનોહર બગીચો હતો તેના મધ્ય ભાગમા સુધર્મ નામના યક્ષનું એક નિવાસસ્થાન હતુ તે નગરનો અમલ કરનાર ક્ષત્રિયકુલાવતસ

मूलम्—सू० ५

तत्थणं मियागामे णयरे एगे जाइअंधे पुरिसे परिवसइ। से णं एगेणं सचक्खुएणं पुरिसेणं पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे फुट्टहडाहड-सीसे मच्छियाचडगरपहकरेणं अण्णिज्जमाणमग्गे मियागामे णयरे गिहे गिहे कालुण्णवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

क्षत्रियकुलावतंस विजय नामक कोई एक राजा था, जो बहुत प्रतापी एवं नरपतियों का मुखिया था। उसकी रानी का नाम मृगादेवी था। वह बहुत ही सुंदर एवं सुकुमार अंगवाली थी। शारीरिक सौंदर्य से जिसके समक्ष रति भी लज्जित होती थी। उसका शरीर प्रत्येक अंग और उपांगों की परिपूर्णता से भरा हुआ था, किसी भी अंग और उपांग में कोई भी न्यूनता नहीं थी। उसके एक पुत्र हुआ—जिसका नाम मृगापुत्र था। वह बेचारा जन्म से ही अंधा, बहिरा, गूंगा और लंगडा था। संस्थान भी इसका हुंडक था। न इसके हाथ पैर आदि अंग थे और न अंग के अवयवभूत कोई उपांग ही, सिर्फ उसके शरीर में इनकी आकृतिमात्र ही थी। वह वातरोगी था। मृगादेवी उस बालक को लोगों से छिपाकर मकान के तलघर में ही रखती और वहीं पर उसे खाना—पीना देकर उसका पालन—पोषण करती थी ॥ ४ ॥

વિજય નામનો કોઇ એક રાજા હતો તે વધારેજ પ્રતાપી અને રાજાઓના સમુદાયમાં મુખ્ય હતો તેની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું તે પણ બહુજ સુંદર અને સુકોમલ અંગવાળા હતા રાણીના શરીરની સુંદરતા એવી હતી કે તેના રૂપ પાસે કામદેવની સ્ત્રી પણ લજ્જા પામી જતા હતા રાણીના શરીરના પ્રત્યેક અંગ ઉપાંગો પરિપૂર્ણ અને સ્વાભાવિકતાથી ભરેલા હતા અંગ—ઉપાંગમાં કોઇ પ્રકારની ન્યૂનતા ન હતી, તે રાણીને એક પુત્ર થયો જેનું નામ મૃગાપુત્ર હતું તે બિચારો જન્મથીજ આંધળો, બહેરો મુંગો અને લંગડો હતો, હુંડક સંસ્થાન હતું તેને હાથ, પગ આદિ અંગ અને તેના અવયવભૂત કોઇ ઉપાંગ ન હતા, માત્ર તેની આકૃતિ હતી તે પુત્ર વાયુના રોગ વાળો હતો મૃગાદેવી તે બાળકને લોકોથી છુપાવીને મકાનના નીચેના ભાગમાં રાખતી હતી અને ત્યાં આગળ ખાવા પીવાનું આપીને તેનું પાલન પોષણ કરતી હતી ॥૪॥

टीका—मू० ५

'तत्थण' इत्यादि । तत्र खलु मृगाग्रामे नगरे एकः 'जाइअंधे' जात्यन्धः=जन्मकालतोऽन्धः पुरुषः परिवसति । स खलु एकेन 'सचक्खुएण' सचक्षुष्केण पुरुषेण पुरतो दण्डकेन 'पगड्ढिज्जमाण पगड्ढिज्जमाण' प्रकृष्यमाण प्रकृष्यमाणः-नीयमानो नीयमान, 'फुट्टहडाहडसीसे' स्फुटितहडाहडशीर्षः=स्फुटित-स्फुटित-केश 'हडाहड' अत्यर्थम् 'हडाहड' अत्यर्थवाचको देशीयशब्दः, शीर्षं शिरो यस्य स तथा, 'मच्छियाचडगरपहकरेण' मक्षिकाचटकरपहकरेण-मक्षिकाणां चटकर प्रधानो-विस्तरवान् यः पहकरः-समूह स तथा तेन, 'अण्णिज्जमाणमग्गे' अन्वीयमानमार्गः-अनुगम्यमानमार्गः, तस्य जात्यन्धस्य मार्गे मक्षिकाः पृष्ठतोऽनुधावमाना आसन् मल्युक्तत्वादिति भावः । तथाविधोऽसौ मृगाग्रामे नगरे गृहे गृहे

'तत्थण०' इत्यादि—

'तत्थण मियागामे णयरे' इसी मृगाग्राम नगर में 'एगे जाइअंधे' एक जन्म से अंधा कोई पुरुष रहता था। 'से ण एगेण सचक्खुएण' वह दूसरे किसी एक नेत्रयुक्त पुरुष की सहायता से 'पुरओ दडएण पगड्ढिज्जमाणे०' यष्टि-लकडी के सहारे चलता था। चलते चलते 'फुट्टहडाहडसीसे' इसके शिर के बाल बिलकुल अस्तव्यस्त-बिखरे हुए थे और 'मच्छियाचडगरपहकरेण अण्णिज्जमाणमग्गे' मक्खियो का बहुत अधिक समूह उसके माथे के ऊपर उडता हुआ रस्ते भर पाछेर चलता था। क्यों कि वह मलिन तन था। इस प्रकार की दुरवस्थासपन्न वह बिचारा 'मियागामे णयरे गिहे गिहे' उस मृगाग्राम नगर

'तत्थण' ઇત્યાદિ

'तत्थण मियागामे णयरे' તે મૃગાગ્રામ નગરને વિષે 'एगे जाइअंधे' એક જન્મથી આંધળો કોઇ પુરુષ રહેતો હતો. से ण एगेण सचक्खुएण તે બીજા કોઇ નેત્રવાળા પુરુષની સહાયતાથી पुरओ दडएण पगड्ढिज्जमाणेर' લાકડીના આધારે ચાલતો હતો ચાલતા ચાલતા 'फुट्टहडाहडसीस' તેના માથાના બાલ એકદમ વિખરાએલા હતા અને मच्छियाचडगरपहकरेण अण्णिज्जमाणमग्गे' માખીઓનો મોટો સમૂહ તેના માથા ઉપર ઉડતો હતો અને તેના સાથે સાથે રસ્તામા તે સમૂહ પણ જતો, કારણકે તેનુ શરીર બહુજ મેલુ હતુ આ પ્રકારની દુર્દશા વાળો તે બિચારો' मियागामे णयरे गिहे गिहे'

' कालुण्णवडियाए ' कारुण्यवृत्त्या-दयाजनकवृत्त्या स्वदैन्य प्रदर्शयतस्तस्योपरि लोकाना दया समुत्पद्यत इति भावः, 'वित्तिं' वृत्तिं=जीविका 'कप्पेमाणे' कुर्वाणः सन् विहरति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—सू० ६

तेण कालेण तेण समएण समणे भगव महावीरे जाव समोसरिए। परिसा णिग्गया। तएण से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाण जहा कूणिए तहा निग्गए, जाव पज्जुवासइ ॥ सू० ६ ॥

में घर घर ' कालुण्णवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ ' दीनतापूर्वक-दया उत्पन्न हो इस प्रकार से जीविका-भीख माग कर अपना निर्वाह-करता था।

भावार्थ-उसी मृगाग्राम नगर में एक दूसरा भी जन्माध मनुष्य रहता था। उसे सहारा देने वाला वहा एक और दूसरा भिखमगा व्यक्ति था-जो अधा नहीं था। उसकी सहायता के बलपर ही यह सब अपना काम किया करता था। वह जन्माध जब भीख मागने निमित्त जहाँ कहीं पर जाने के लिये उद्यत होता, तो वह उसे लकडी पकडवा कर ले जाता। अधिक गदा रहने के कारण दुर्गंध से आकृष्ट मक्खियों का झुड का झुड इसके आस-पास माथे पर भिनभिनाता रहता। वह घर२ अपनी दीनता प्रकाशित करता हुआ भीख माग२ कर अपना गुजारा चलाता था ॥५॥

તે મૃગાગ્રામ નગરમા ઘરે ઘરે કાલુણ્ણવડિયાએ વિત્તિં કપ્પેમાણે વિહરઇ ' દીનતાપૂર્વક દયા ઉત્પન્ન થાય તેવી સ્થિતિમા ભીખ માગીને પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો

ભાવાર્થ—તે મૃગાગ્રામ નગરમા એક બીજો પણ જન્માધ માણસ રહેતો હતો, તેને સહાય આપનારો એક ભીખારી માણસ બીજો હતો, તે આધળો ન હતો તેથી તેની સહાયતાના બળથી તે પોતાનુ તમામ કામ કરતો હતો, તે જન્માધ જ્યારે ભીખ માગવા નિમિત્તે જ્યા-ત્યા જવા માટે તૈયાર થતો ત્યારે તે ભીખારી તેને લાકડી પકડાવીને લઇ જતો હતો એકદમ ગદો રહેવાથી દુર્ગંધથી ખેચાઇને માખીઓના ટોળાઓ તેના આસ-પાસ માથા ઉપર ફર્યા કરતા હતા તે ઘેર-ઘેર પોતાની દીનતા જાહેર કરીને ભીખ માગી-માગીને પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતો હતો ॥ ૫ ॥

टीका—मू० ६

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः 'जाव' यावत्, इह यावत्कारणाद् इदं द्रष्टव्यम्—'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेण विहरमाणे' इत्यादि। पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखसुखेन विहरन् यत्रैव मृगाग्रामनामकं नगरं, यत्रैव चन्दनपादपनामकमुद्यानं तत्र समवसृतः। 'परिसा णिग्गया' परिषद् निर्गता=श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं धर्मकथाश्रवणार्थं च परिषद्=वृन्दरूपेण जनसंहतिर्नगरान्निर्गता-निःसृतेत्यर्थः।

'तेण कालेण' इत्यादि—

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय में 'समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए' श्रमण भगवान् महावीर, यहाँ 'यावत्' शब्द से इन अन्य विशेषणों का ग्रहण हुआ है—'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुह-सुहेण विहरमाणे इत्यादि' तीर्थंकरप्रतिपादित विहारक्रिया के अनुसार एक ग्राम से दूसरे ग्राम मे विचरते हुए सुखशातापूर्वक वहा पर आये। श्री महावीर प्रभु को वंदना करने तथा उनसे धर्मदेशना सुनने के लिये वहा का जनसमूह वहा पर एकत्रित हो गया। तएणं से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' पश्चात् वह विजय नामका नृपति जब उसे यह खबर पडी कि—'श्रमण भगवान महावीर पूर्वानुपूर्वी से ग्रामा-

---

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ—

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए' શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, અહીં 'यावत्' શબ્દથી બીજા વિશેષણોનું ગ્રહણ કરેલું છે 'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुह सुहेण विहरमाणे' ઇત્યાદિ તીર્થંકરે પ્રતિપાદન કરેલી વિહાર કરવાની ક્રિયા-પદ્ધતિ પ્રમાણે એક ગામથી બીજે ગામમા વિચરતા થકા સુખશાંતિપૂર્વક અહિ આવ્યા તે સ્થળના પ્રજાજનોનો સમુદાય શ્રી મહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા તેમજ ધર્મદેશના સાભળવા માટે તે સ્થળે સૌ એકત્રિત થઈને ગયા 'तएणं से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' પછીથી તે વિજય નામના રાજાને ખબર પડી કે—'શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા-કરતા આ

ततः खलु स विजयः=विजयनामकः क्षत्रियो राजा, 'इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' अस्याः कथाया लब्धार्थः सन्='श्रमणो भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः', इह संप्राप्तः, इह समवसृतः, इहैव मृगाग्रामस्य बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूपं-कथाकल्प्यम् अवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरती' त्यस्याः कथाया ज्ञातार्थः सन्नित्यर्थः । 'जहा कूणिए तहा निग्गए' यथा कूणिकस्तथा निर्गतः-यथा कूणिकनामको राजा भगवन्तं वन्दितुं गृहान्निर्गतस्तद्वद् विजयनामकः क्षत्रियो राजा हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमना

नुग्राम विहार करते हुए इस मृगाग्राम नगर के बाहिर चदनपादप नामके बगीचा मे साधुसमाचारी के अनुसार अवग्रह लेकर तप और सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरते है' तब 'जहा कूणिए तहा निग्गए' जिस प्रकार कूणिक राजा बडे ठाठ बाट के साथ प्रभु की वदना एव धर्मश्रवण करने की इच्छा से निकला उसी प्रकार यह विजयनामक क्षत्रिय राजा भी भगवान को वदन करने के लिये बडे ठाठ-बाट से निकला । अर्थात् भगवान के पधारने की वार्त्ता सुनते ही राजाका चित्त अपूर्व आनद से भर गया था । हृदय मे अपूर्व उत्साह था । प्रभु के दर्शन वन्दन और उनसे धर्मश्रवण करने की तीव्र लालसा अत करण मे बढती चली जा रही थी । चित्तमे थोडी सी भी उदासीनता नही थी, प्रभु की ओर ही विचारधारा का एक२ विचार बह रहा था । मानसिक परिणति बिलकुल राजकाज की चिता से निवृत्ति पाकर अपूर्व हर्षोल्लास

મૃગાગ્રામ નગરના બહાર ચદનપાદપ નામના બગીચામા સાધુ-સમાચારી અનુસાર અવગ્રહ લઈને તપ અને સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરે છે ત્યારે 'जहा कूणिए तहा निग्गए' જે પ્રમાણે કૂણિક રાજા બહુજ ઠાઠ-માઠથી-પ્રભુને વદના અને ધર્મ સાભળવાની ઇચ્છાથી નીકળ્યા હતા તે પ્રમાણે આ વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજા પણ ભગવાનને વદના કરવા માટે મોટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા, અર્થાત્ ભગવાનના પધારવાની વાત સાભળતાજ રાજાનુ ચિત્ત અપૂર્વ આનદથી ભરાઈ ગયુ હૃદયમા અપૂર્વ ઉત્સાહ હતો, પ્રભુના દર્શન વન્દન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાભળવાની તીવ્ર લાલસા અતકરણમા વધવા લાગી, ચિત્તમા થોડી પણ ઉદાસીનતા ન હતી, પ્રભુની તરફજ પોતાની વિચાર ધારાનો એક-એક પ્રવાહ વહેતો હતો, માનસિક પરિણતિ એકદમ રાજકાજની

परमसौमनस्यित हर्षवशविसर्पद्हृदय , स्नातः, कृतबलिकर्म्मा, कृतकौतुकमङ्गल प्रायश्चित्त , शुद्धप्रवेश्यानि=शुद्धानि–निर्मलानि, प्रवेश्यानि–राजसभाप्रवेशार्हाणि, मङ्गलानि वस्त्राणि प्रवरपरिहित', अल्पमहार्घाभरणाङ्कृतशरीरः, आभिषेक्य हस्ति-रत्नमारूढः, पुर प्रस्थिताष्टाष्टमङ्गलक• सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन, श्वेत-वरचामरैरुद्धूयमाने वैश्रमण इव नरपति अमरपतिसन्निभया ऋद्ध्या प्रथितकीर्ति'

स युक्त हो परमशाति का अनुभव कर रहा था। हर्ष के आवेग मे राजा का हृदय भर रहा था। फिर राजा न स्नान किया, काक आदि प्राणियो के लिए अन्नदेनेरूप बलि कर्म किया, रात्रि के दु स्वप्न आदि दोषो की निवृत्ति के लिए कौतुक–मषीतिलकादि, मगल–दधि अक्षत आदि रूप प्रायश्चित्त किया, और सभा मे जाने के योग्य सुन्दर बहु-मूल्य वस्त्र, तथा भारसे थोडे भारवाले मूल्यस अधिकमूल्य वाले अलकार पहिन। सब प्रकार से सज–धजकर वह सुन्दर गजराज पर आरूढ हुआ। उस समय राजाके मस्तक पर कोरण्ट क पुष्पो की माला से सुशोभित छत्र अपनी पूर्ण आभासे सूर्य की आभा को निवारण करता हुआ चमक रहा था। आजूबाजू दोनों ओर शरद् ऋतुके बादलके समान शुभ्र–उज्ज्वल दो चामर ढुल रहे थे। देखने वालों को राजा उस समय साक्षात् कुबेर जैसा प्रतीत होता था। इन्द्र के समान विशिष्ट विभूति से युक्त वह नरपति

ચિન્તાથી નિવૃત્તિ પામીને અપૂર્વ હર્ષોલ્લાસથી યુક્ત થઈ પરમ શાંતિનો અનુભવ કરી રહી હતી, હર્ષના આવેગમા રાજાનું હૃદય ભરાઇ ગયુ હતુ, રાજાએ સ્નાન કર્યું અને કાગડા આદિ પ્રાણીઓને માટે અન્ન દેવા રૂપ બલિકર્મ કર્યું, રાત્રીમા માઠા સ્વપ્ન થયા હોય તેના દોષોની નિવૃત્તિ માટે કૌતુક–મષી તિલકાદિ, મંગલ–દધિ, અક્ષત (ચોખા) આદિરૂપ પ્રાયશ્ચિત કર્યું, અને સભામા જવા યોગ્ય સુન્દર બહુ મૂલ્યવાન વસ્ત્ર, તથા તદ્દન ઓછા ભારવાળા છતા મૂલ્યના અધિક એવા અલંકાર પહેર્યા, તમામ પ્રકારથી સજ્જયમાન થઇને એક સુંદર ગજરાજ (હાથી) પર સ્વારી કરી, તે સમય રાજાના મસ્તક પર કોરંટના પુષ્પો (ફૂલ) ની માલાથી શોભતુ છત્ર – પોતાના તેજથી સૂર્યના તેજ નિવારણ કરતુ ચમકી રહ્યુ હતુ આજુ–બાજુ બન્ને તરફ શરદ ઋતુના વાદળ સમાન શુભ્ર–ઉજ્જવલ બે ચામર ઢળી રહેતા હતા જોનારાઓને એ સમયે રાજા સાક્ષાત કુબેર જેવા દેખાતા હતા, ઇન્દ્રના સમાન વિશેષ પ્રકારની સંપત્તિથી યુક્ત એ રાજા પોતાની ચતુર

ततः खलु स विजयः=विजयनामकः क्षत्रियो राजा, 'इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' अस्याः कथाया लब्धार्थः सन्='श्रमणो भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः, इह समाप्तः, इह समवसृतः, इहैव मृगाग्रामस्य बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूपं-कथाकल्प्यम् अवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति' इत्यस्याः कथाया ज्ञातार्थः सन्नित्यर्थः। 'जहा कूणिए तहा निग्गए' यथा कूणिकस्तथा निर्गतः-यथा कूणिकनामको राजा भगवन्तं वन्दितुं गृहान्निर्गतस्तद्वद् विजयनामकः क्षत्रियो राजा हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमना

नुग्राम विहार करते हुए इस मृगाग्राम नगर के बाहिर चंदनपादप नामके बगीचा मे साधुसमाचारी के अनुसार अवग्रह लेकर तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरते है' तब 'जहा कूणिए तहा निग्गए' जिस प्रकार कूणिक राजा बडे ठाठ बाट के साथ प्रभु की वंदना एवं धर्मश्रवण करने की इच्छा से निकला उसी प्रकार यह विजयनामक क्षत्रिय राजा भी भगवान को वन्दन करने के लिये बडे ठाठ-बाट से निकला। अर्थात् भगवान के पधारने की वार्त्ता सुनते ही राजाका चित्त अपूर्व आनंद से भर गया था। हृदय मे अपूर्व उत्साह था। प्रभु के दर्शन वंदन और उनसे धर्मश्रवण करने की तीव्र लालसा अंतःकरण मे बढती चली जा रही थी। चित्तमे थोडी सी भी उदासीनता नहीं थी, प्रभु की ओर ही विचारधारा का एकर विचार बह रहा था। मानसिक परिणति बिलकुल राजकाज की चिंता से निवृत्ति पाकर अपूर्व हर्षोल्लास

મૃગાગ્રામ નગરના બહાર ચંદનપાદપ નામના બગીચામાં સાધુ-સમાચારી અનુસાર અવગ્રહ લઈને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરે છે ત્યારે 'जहा कूणिए तहा निग्गए' જે પ્રમાણે કૂણિક રાજા બહુજ ઠાઠ-માઠથી-પ્રભુને વંદના અને ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છાથી નીકળ્યા હતા તે પ્રમાણે આ વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજા પણ ભગવાનને વંદના કરવા માટે મોટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા, અર્થાત્ ભગવાનના પધારવાની વાત સાંભળતાંજ રાજાનું ચિત્ત અપૂર્વ આનંદથી ભરાઈ ગયું હૃદયમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ હતો, પ્રભુના દર્શન વન્દન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાંભળવાની તીવ્ર લાલસા અંતઃકરણમાં વધવા લાગી, ચિત્તમાં થોડી પણ ઉદાસીનતા ન હતી, પ્રભુની તરફજ પોતાની વિચાર ધારાનો એક-એક પ્રવાહ વહેતો હતો, માનસિક પરિણતિ એકદમ રાજકાજની

सर्वौत्सुक्येन, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारेण, 'सर्वत्रुटितशब्दसंनिनादेन' = सर्वेषां त्रुटितानां=वाद्यानां शब्दस्तस्य संनिनादेन–प्रतिध्वनिना, महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदयेन, 'महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन' महता=बृहता, वरत्रुटितानां=श्रेष्ठविविधवाद्यानां, यमकसमकेन=युगपत्प्रवादितेन 'शङ्ख–पणव–पटह–भेरी–झल्लरी– खरमुखी–हुडुक्क –मुरज–मृदङ्ग दुन्दुभि निर्घोष-नादितरवेण–शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यानां निर्घोषस्य नादितरवेण–प्रति ध्वनिना मृगाग्रामनगरस्य मध्यमध्येन निर्गत इति भावः । 'जाव पज्जुवासइ' यावत् पर्युपास्ते । अत्र यावच्छब्दादेवं योजनाऽवगन्तव्या– स विजयनामको राजा मृगाग्रामनगरतो निर्गत्य यत्रैव चन्दनपादपनामकमुद्यानं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य किञ्चिद्दूरे छत्रादिकान् तीर्थकरातिशयान् पश्यति, दृष्ट्वा आभिषेक्यं हस्तिरत्नं स्थापयति, स्थापयित्वा तस्माद् हस्तिरत्नात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य, खड्गछत्रमुकुटादिकानि राजचिह्नानि यक्त्वा, यत्रैव श्रमणो

बजते हुवे शंख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, मृदंग, और दुंदुभि आदि बाजों की गगनभेदी गडगडाहट से उस मृगाग्राम नगर को शब्दमय करता हुआ ठीक उसके मध्यभाग से निकला। 'जाव पज्जुवासइ' चलतेर जब वह बगीचा के निकट पहुँचा तो उसे कुछ दूर पर भगवान की अतिशय स्वरूप छत्र चामर आदि बाह्य विभूति दृष्टिपथ हुई। उसके दिखते ही वह हाथी से उतर गया, और तलवार छत्र एवं चामर आदि राजचिह्नों का परित्याग कर जहां श्रमण भगवान महावीर प्रभु विराजमान थे उस ओर पांच प्रकारके अभिगम से

સંભ્રમની સાથે અનેક પ્રકારના એક સાથે વાગતા શંખ, પણવ, પટહ, ભેરી, ઝાલર, મૃદંગ દુન્દુભિ આદિ વાજીંત્રોના ગગનભેદી ગડગડાટ સાથે મૃગાગ્રામને શબ્દમય કરતા ગામના મધ્ય ભાગમાંથી નિકળ્યા છે 'जाव पज्जुवासइ ચાલતા ચાલતા જ્યારે તે બગીચાની નજીક પહોંચ્યા ત્યારે તેણે થોડે દૂર પર ભગવાનના અતિશયરૂપ છત્ર, ચામર આદિ બાહ્ય વિભૂતિ પોતાની દૃષ્ટિએ પડી, તેને જોતા જ તે રાજા હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયા અને તલવાર, છત્ર, ચામર આદિ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કરીને જે સ્થળે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ બિરાજમાન હતા તેમની તરફ પાંચ પ્રકારના અભિગમ યુક્ત થઇને ચાલતા

हयगजरथयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया समनुगम्यमानमार्गः यत्रैव चन्दन पादपनामकमुद्यानं तत्रैव प्राधारयद् गमनाय। यस्य पुरतो महान्त अश्वा', अश्ववराः, उभयपार्श्वयोर्नागा नागा. नागवरा', पृष्ठतो रथसमूहः, तथा यस्य पुरतश्चाष्टाष्टमङ्गलानि प्रस्थितानि स विजयनामकः क्षत्रियो राजा प्रगृहीततालवृन्तः=प्रगृहीतं तालवृन्तं यस्मै स तथा 'उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः' उच्छ्रितम्-उपरिवितानितं, श्वेत-शुक्लवर्णं छत्रं यस्मै स तथा, 'प्रवीजितबालव्यजनिकः' प्रवीजिता-प्रचलिता बालव्यजनिका यस्मै स तथा, 'सर्वर्द्ध्या' सकलया ऋद्ध्या, 'सर्वद्युत्या' सकलवस्त्राभरणप्रभया, 'सर्वबलेन' सर्वसैन्येन, सर्वसमुदयेन'=सर्वपरिवारादिसमुदायेन, 'सर्वादरेण' सर्वप्रयत्नेन, 'सर्वविभूत्या' सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण

अपनी चतुरंगिनी-हय, गज, रथ, और पदातियों से समन्वित सेना स सहित होकर जिस ओर चंदनपादप नाम का उद्यान था उसी ओर जाने को प्रस्थान किया। इस राजा के आगे बडे२ घोडों पर बैठे हुए सवार चल रहे थे। दोनों तरफ दिग्गज जैसे मदोन्मत्त गजराज, पीछे की ओर रथो का समूह, आगे२ और भी अष्ट अष्ट मंगल इसके मार्ग को मंगलमय बनाते हुए चल रहे थे॥ इस प्रकार वह विजय नामक राजा कि जिसपर पंखे ढोर जा रहे हैं, सफेद छाता जिसके ऊपर तना हुआ है और चामर जिसके दोनो ओर ढुल रह है 'वह' अपनी समस्त ऋद्धि समस्त द्युति-सकल वस्त्र और आभरणों की कान्ति, समस्त सैन्य, समस्त परिवार आदि के समूह और समस्त अपनी विभूति से अच्छी तरह सुसज्जित हो बडे ही संभ्रमके साथ अनेक प्रकार के साथ२

गिणी-घोडा-हाथी-रथ अने पायदलथी समन्वित सेना सहित जे तरफ चंदन पादप नामनो बगीचो हतो ते तरफ जवा माटे चालता थया, ते राजाना आगळ मोटा-मोटा घोडाओ पर स्वार थयेला रक्षको चालता हता, बन्ने तरफ दिग्गज जेवा मदोन्मत्त गजराज छे पाछळना भागमा रथोनो समूह छे, आगळ-आगळ आठ आठ मंगळ तेना मार्गने मंगळमय बनावीने चाले छे, ए प्रमाणे ते विजय नामना राजा के जेना पर पंखा ढोळाइ रह्या छे, श्वेत छत्र जेना उपर धारण छे, अने चामर जेनी बन्ने बाजु ढाळी रहेल छे, ते पोतानी समस्त ऋद्धि, समस्त समृद्धि, सकल वस्त्र अने आभरणोनी कान्ति, समस्त सैन्य समस्त परिवार आदिनो समूह अने पोतानी तमाम विभूतिथी सारी रीते सुसज्जित थइने मोटा

मूलम्—सू० ७

तएण से जाइअंधे पुरिसे तं महाजणसद्दं जाव सुणेत्ता तं पुरिसं एवं वयासी-किन्नं देवाणुप्पिया ! अज्ज मियागामे णयरे इंदमहेइ वा० जाव निग्गच्छंति ? । तएणं से पुरिसे तं जाइअंधपुरिसं एवं वयासी – नो खलु देवाणुप्पिया ! इंदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे जाव विहरइ । तएणं एए जाव णिग्गच्छंति । तएणं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी– गच्छामो णं देवाणुप्पिया अम्हे वि समणं भगवं जाव पज्जुवासामो । तएणं से जाइअंधे पुरिसे पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, तिक्खुत्तो आयाहिणपया

पधारे । उनको वंदना तथा उनसे धर्मदेशना सुनने के निमित्त इस बात की खबर पडते ही जनसमूह एकत्रित होकर उस बगीचे में जा पहुँचा । विजय राजा भी भगवान के आगमनवृत्तान्त को सुनकर अत्यंत हर्षित हो पूरे ठाटबाट के साथ अपनी समस्त सेना को साथ लेकर प्रभु की वंदना के लिये राजमहल से हाथी पर सवार होकर निकले । चलते२ जब प्रभु की बाह्य विभूति कुछ दूरसे उन्हें दृष्टि गोचर होने लगी तब वे हाथी को खडा कर उससे उतर पडे और राजचिह्नों का परित्याग कर पांच अभिगमों से युक्त हो प्रभु के निकट पहुँचे । पहुँचते ही उन्होंने भगवान को तीन बार हाथ जोडकर वंदना की, नमस्कार किया, मन वचन काय, एवं त्रिविध से पर्युपासना-सेवा करने लगे ॥ ६ ॥

વાન પધાર્યા' એ વાતની ખબર પડતા જનસમૂહ એકઠો થયો અને સૌ મળીને બગીચામા જઇ પહોચ્યા વિજય રાજા પણ ભગવાનનું આગમન સાંભળીને અત્યંત હર્ષ પામી પૂરા ઠાઠ-માઠથી પોતાની તમામ સેનાને સાથે લઇને પ્રભુની વંદના કરવા માટે રાજમહેલમાથી હાથીપર સ્વાર થઇને નીકળ્યા, ચાલતા ચાલતા જ્યારે પ્રભુની બાહ્ય વિભૂતિ થોડા દૂરથી નજરે પડી ત્યારે તુરતજ હાથીને ઉભો રાખી નીચે ઉતરીને રાજાના તમામ ચિહ્નોને છોડી આપી પાંચ અભિગમોથી યુક્ત થઇને પ્રભુની નજીક પહોચ્યા, પહોચતાજ તેણે પ્રભુને ત્રણવાર હાથ જોડીને વંદના-નમસ્કાર કર્યા, અને મન, વચન, કાય, એ ત્રણ પ્રકારથી પર્યુપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા ॥૬॥

भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति । उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीर पञ्चविधे नाभिगमेन-सत्कारविशेषेण अभिगच्छति । पञ्चविधोऽभिगमस्त्वेवम्-सचित्ताना हरितफलकुसुमादिद्रव्याणा त्याग' १, अचित्ताना वस्त्राभरणादीनामत्याग. २, एकशाटिकोत्तराऽऽसङ्गकरणम्=भाषायतनार्थमस्यूतेनैकपटेन उत्तरासङ्गकरणम् ३, चक्षु'स्पर्शे-श्रीमहावीरस्वामिनि दृष्टिपथमागते, अञ्जलिप्रग्रह.-सयोजितकरद्वय-सपुटीकरण चेति ४, मनसस्तस्मिन्नेव भगवति स्थिरीकरणम् ५। पञ्चाभिगमपूर्वक भगवत्समीपे गत्वा श्रमण भगवन्त महावीर त्रिकृत्व.- वारत्रयम् आदक्षिणप्रद क्षिण करोति । कृत्वा, वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, कायिकी-वाचिकी-मानसिकीभेदेन त्रिविधया पर्युपासनया 'पर्युपास्ते =सेवते इति ॥सू० ६॥

युक्त होकर चला। ५ प्रकार के अभिगम ये हैं– (१) सचित्त फूलमाला आदि का त्याग करना, (२) अचित्त वस्त्र आभरण आदि का त्याग नहीं करना, (३) भाषाका सयमित करने के लिये एक साचित वस्त्र (मुखपोतिका के सदृश) रखना, (४) प्रभु के दृष्टिपथ होते ही हाथ जोडना, (५) मनको भगवान मे ही स्थिर करना । इन पाच अभिगमो से भगवान के सनिकट पहुचकर उसने प्रभुको ३बार आदक्षिण–प्रदक्षिणापूर्वक वदना की और नमस्कार किया । पश्चात् मानसिक, कायिक और वाचिक ३ प्रकार की उपासना से प्रभु की उपासना करने लगा ।

भावार्थ— उस समय श्रमण भगवान महावीर पूर्वानुपूर्वी से विहार करते हुए उस मृगाग्राम नगर के बाह्यप्रदेश मे स्थित उस चदनपादप नामके बगीचे में

થયા પાચ પ્રકારના અભિગમ એ છે–(૧) સચિત્ત ફુલ–માળાનો ત્યાગ કરવો, (૨) અચિત્ત વસ્ત્ર આભરણ આદિનો ત્યાગ નહિ કરવો, (૩) ભાષાનો સયમ સાચવવા માટે એક સાબીત વસ્ત્ર (મુખવસ્ત્રિકા જેવુ) રાખવુ, (૪) પ્રભુને પોતાની દૃષ્ટિએ જોતાજ બે હાથ જોડવા, (૫) મનને ભગવાનમાજ સ્થિર કરવુ આ પાચ અભિગમો સાથે ભગવાનની નજીકમા પહોચીને તેણે પ્રભુની ત્રણવાર આદક્ષિણ–પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા, પછી માનસિક, કાયિક અને વાચિક ત્રણ પ્રકારની ઉપાસના વડે પ્રભુની ઉપાસના કરવા લાગ્યા

ભાવાર્થ—તે સમય ભગવાન મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી વિહાર કરતા થકા તે મૃગાગ્રામ નગરના બ્રાહ્યપ્રદેશમા આવેલા ચદનપાદપ નામના બગીચામા પધાર્યા, તેમને વદના કરવા તથા તેમની પાસેથી ધર્મ ઉપદેશ સાભળવાના નિમિત્ત 'ભગ-

यावत् एकस्या दिशि एकाभिमुखाः, इति सग्रह', निर्गच्छन्ति। ततः खलु स=सचक्षुष्कः पुरुषस्त जात्यन्ध पुरुषम् एव–वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्–नो खलु हे देवानुप्रिय! अत्र मृगाग्रामे नगरे इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवो यावद् निर्गच्छन्ति, एव खलु हे देवानुप्रिय! श्रमणो भगवान महावीर', इह यावच्छब्देनैवं दृश्यम्–पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इह समागतः, इह संप्राप्तः, इह समवसृतः 'जाव विहरइ' यावद् विहरति। इहैव मृगाग्रामे बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरति। तत' खलु एते 'जाव णिग्गच्छति' यावन्निर्गच्छन्ति उग्रा भोगा यावदेकस्या दिशि एकाभि-

---

'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! 'नो इदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति' न तो आज इस नगर मे इन्द्र का उत्सव है और न स्कन्द या रुद्र का उत्सव है, किन्तु 'एव खलु देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! बात यह है कि 'समणे जाव विरहइ' श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए तप और संयम से आत्मा को भवित करते हुए इस नगर के बाह्य प्रदेश में स्थित चदनपादप नामके उद्यान में जो ईशान दिशा की ओर है आये हुए हैं 'तएण एए जाव णिग्गच्छति' इसलिये उनके वंदन एव उनसे धर्मश्रवण करने के लिये ये समस्त ही नगरनिवासी जन तथा बडे२ श्रीमत और नरेश आदि उग्र भाग कुल वाले मानवश्रेष्ठ एक ही दिशा की ओर चले जा रहे है, इस

મોટા કુલીન માણસો એકજ દિશામા એકજ તરફ ચાલ્યા જાય છે ? આ વાતને સાભળીને 'तपण से पुरिसे त जाइअध पुरिस' તે દેખતો માણસ–આખવાળો માણસ, આધળા માણસને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે–'देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! नो इदमहेइ वा जाव णिग्गच्छ ति' આજે નગરમા ઇન્દ્રનો ઉત્સવ નથી તેમજ સ્કન્દ કે રૂદ્રનો પણ ઉત્સવ નથી, પરન્તુ 'एव खलु देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! એમ વાત છે કે–'समणे जाव विहरइ' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા તપ અને સયમથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા આ નગરના બહારના પ્રદેશમા રહેલો ચદનપાદપ નામનો જે બગીચો ઇશાન કોણમા છે, ત્યા પધાર્યા છે 'तपण पए जाव णिग्गच्छति' એટલા માટે વદન કરવા અને ધર્મ સાભળવા તેમની પાસે તમામ નગરનિવાસી માણસો તથા મોટા-મોટા શ્રીમતો અને રાજાઓ આદિ ઉગ્ર ભોગ

हिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ। तएणं समणे भगवं महावीरे विजयस्स रन्नो तीसे य महइमहालयाए परिसाए विचित्त धम्मं परिकहेइ। जहा जीवा वज्झंति। परिसा जाव पडिगया। विजए वि गए ॥ सू० ७ ॥

टीका—सू० ७

'तएण से' इत्यादि। ततः खलु स 'जाइअंधे' जात्यन्धः=जन्मान्ध' पुरुषस्तं 'महाजणसद्द' महाजनशब्द=महान्तं जनशब्द यावत्, इह यावच्छब्दादिदं द्रष्टव्यम्-जनव्यूहशब्दं जनबोल=जनानामव्यक्तवर्णकं ध्वनिम्, इति। 'सुणेत्ता' श्रुत्वा तं=सचक्षुष्कं स्वसहायकं पुरुषम् एवम्=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'किन्नं' किं-कुतः खलु हे देवानुप्रिय! अद्य मृगाग्रामे नगरे 'इंदमहेइ वा' इन्द्रमह'=इन्द्रोत्सव', अत्र 'इवा' शब्दो वाक्यालंकारार्थं, 'जाव णिग्गच्छंति' यावत् निर्गच्छन्ति, अत्र यावच्छब्देन- स्कन्दमह, रुद्रमह' यावत्-यत् खलु बहव उग्रा भोगाः उग्रपुत्रादयो

'तएणं से' इत्यादि—

'तएणं' इसके अनन्तर 'से जाइअंधे पुरिसे' वह जात्यंध पुरुष 'महाजणसद्द जाव सुणेत्ता' मनुष्यों के कोलाहल को सुनकर 'तं पुरिसं' उस अपने सहायकभूत मनुष्य से 'एवं वयासी' इस प्रकार बोला—कि देवाणुप्पिया किन्नं' हे देवानुप्रिय! यह कोलाहल क्यों हो रहा है। क्या 'अज्ज मियागामे णयरे इंदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति आज इस मृगाग्राम नगर में इन्द्रोत्सव है, स्कन्दोत्सव या रुद्रोत्सव है जो उग्रकुल के भोगकुल आदि के बडे२ कुलीन व्यक्ति भी एक ही दिशा की तरफ एक ही ओर चले जा रहे हैं? इस बात को सुनकर 'तएणं से पुरिसे तं जाइअंधं पुरिसं' वह चक्षुष्मान पुरुष अंधे से 'एवं वयासी' इस प्रकार बोला कि—

'तएणं से०' ઇત્યાદિ—

'तएणं' ते पछी 'से जाइअंधे पुरिसे' ते જાત્યંધ પુરૂષ-'महाजणसद्द जाव सुणेत्ता' મનુષ્યોનો કોલાહલ સાંભળીને 'तं पुरिसं' તે પોતાના સહાયક પુરૂષને 'एवं वयासी' આ પ્રમાણે બોલ્યો કે — 'देवाणुप्पिया किन्नं' હે દેવાનુપ્રિય! આ કોલાહલ કેમ થઈ રહ્યો છે? શું? 'अज्ज मियागामे णयरे इंदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति' આજ આ મૃગાગ્રામ નગરમાં ઇન્દ્રોત્સવ છે? શું સ્કન્દોત્સવ અથવા રૂદ્રોત્સવ છે કે જે ઉગ્રકુલ, ભોગકુલ આદિના મોટા

'आयाहिण पयाहिण' आदक्षिणप्रदक्षिण=अञ्जलिपुटं बद्ध्वा त बद्धाञ्जलिपुट दक्षिण-कर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकार त्रि: परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूप, करोति। कृत्वा—आदक्षिणप्रदक्षिण कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावत् पर्युपास्ते।

तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरो विजयस्य=विजयनामकस्य राज्ञ-स्तस्याश्च महत्या महालयाया परिषदः 'विचित्त' विचित्रम्=अनेकविध —श्रुतचारित्र रूप 'धम्म परिकहेइ' धर्म परिकथयति, 'जहा जीवा बज्झंति' यथा—जीवा बध्यन्ते मुच्यन्ते कर्मभिः, इत्यादि। 'परिसा जाव पडिगया' परिषद् यावत् प्रतिगता। अत्र यावच्छब्दादेव योजना-'परिषत्-जनसंहति. भगवतः समीपे सविधिवन्दनपुरस्सर

तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ' पहुँचते ही उसके साथ उसने भगवान् महावीर को हाथ जोडकर तीनवार अजलि की 'करित्ता वदइ नमसइ' फिर वदना की और नमस्कार किया—पश्चात् 'वदित्ता नमसित्ता जाव पज्जुवासइ' वन्दना नमस्कार करने बाद त्रिविधरूप स उनकी सेवा करने लगा। 'तएण समणे भगव महावीरे विजयस्स रन्नो तीसे य महइमहालयाए परिसाए विचित्तं धम्म परिकहेइ' तदन्तर श्रमण भगवान महावीर ने विजयनरेश और महती जनमेदिनी के समक्ष श्रुत और चारित्ररूप धर्म की देशना दी, जिसमे यह प्रकट किया गया कि 'जहा जीवा बज्झंति' यह जीव कर्मों से किस प्रकार बधाता है और उनसे किस प्रकार छूटता है ? इत्यादि, 'परिसा जाव पडिगया विजए वि गए' प्रभु को इस प्रकार वंदना कर विधिपुरस्सर धर्मकथा

तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ' પહોંચતાની સાથેજ તેમણે ભગવાન મહાવીરને હાથ જોડીને ત્રણવાર અંજલી કરી 'करित्ता वदइ नमसइ' ફરી વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા, 'वदित्ता नमसित्ता जाव पज्जुवासइ' વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી ત્રિવિધ રૂપથી તેમની સેવા કરવા લાગ્યા 'तएण समणे भगव महावीरे विजयस्स रन्नो तीसे य महइमहालयाए परिसाए विचित्त धम्म परिकहेइ' તે પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે, વિજય રાજા અને મોટી માનવમેદિનીના સમક્ષ શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો ત ઉપદેશમા એ પ્રગટ કર્યું કે— આ જીવ કર્મોથી जहा जीवा बज्झति કેવી રીતે બધાય છે અને કેવી રીતે છૂટે છે, ઇત્યાદિ, 'परिसा जाव पडिगया विजए वि गए' પ્રભુને આ પ્રમાણે વંદના કરીને વિધિ

मुखा निर्गच्छन्तीत्यर्थः। ततः खलु सोऽन्धपुरुषस्त=सचक्षुष्क पुरुषमेवमवादीत्-गच्छामः खलु हे देवानुप्रिय ! वयमपि श्रमण भगवन्त महावीर यावत् पर्युपास्महे।

ततः खलु स जात्यन्धः पुरुष पुरतो दण्डकेन 'पगड्ढिज्जमाण पगड्ढिज्जमाणे' प्रकृष्यमाण प्रकृष्यमाणः=नीयमानो नीयमानः, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर-स्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'तिक्खुत्तो' अय देशीयः शब्दः, त्रिकृत्व', त्रीन् वारान

लिये जनसमूह का यह कोलाहल हो रहा है 'तएण से अधपुरिसे त पुरिस एव वयासी' इस बात को सुनकर पश्चात् वह जन्माध व्यक्ति उस अपने सहायक व्यक्ति से कहने लगा कि गच्छामो ण देवाणुप्पिया अम्हे वि' हे देवानुप्रिय ! चलो अपन भी चले और 'समण भगव जाव पज्जुवासामो' वहा चलकर श्रमण भगवान महावीर की वदना, नमस्कार और त्रिविधरूप से पर्युपासना करे। 'तएण से जाइ अंधे पुरिसे' इस प्रकार उस जन्माध के कथन को सुनकर वह चक्षुष्मान पुरुष उस जन्माध को 'पुरओ दडएण पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ' उसी ओर मार्ग मे आगे२ लकडा के एक छोडका उस पकडवाकर और दूसरे छोड को स्वय पकड कर उसके सहारे उस ले चला और चलते२ भगवान महावीर जहाँ पर विराजमान थे वहा क्रमश पहुँचा 'उवागच्छित्ता

કુળવાળા માનવશ્રેષ્ઠ એક દિશામાજ ચાલ્યા જાય છે એટલા માટે જનસમૂહનો આ કોલાહલ થઇ રહ્યો છે 'तपण से अधपुरिसे त पुरिस एव वयासी' આ વાતને સાભળીને પછી તે જન્માધ માણુસ પોતાના સહાયક માણુસને કહેવા લાગ્યો કે -' गच्छामोण देवाणुप्पिया अम्हे वि હે દેવાનુપ્રિય ! આપણે પણ ત્યા જઈએ અને 'समण भगव जाव पज्जुवासामो' ત્યા જઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના નમસ્કાર અને ત્રિવિધ રૂપથી પર્યુપાસના - સેવા કરીએ 'तपण से जाइअधे पुरिसे આ પ્રમાણે તે જન્માધ માણુસના વચનને સાભળીને તે નેત્રવાળો માણસ તે જન્માધ માણુસને पुरओ दडएण पगड्ढिज्ज-माणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ' લઇને ત માર્ગે લાકડીનો એક છેડો જન્માધ માણુસના હાથમા આપી બીજો છેડો નેત્રવાળા માણુસે હાથમા રાખી તેના આધારે ચાલતા થયા અને ચાલતા ચાલતા ભગવાન મહાવીર જ્યા આગળ બિરાજમાન હતા ત્યા હળવે હળવે પહોચ્યા 'उवागच्छित्ता,

मूलम्—सू० ८

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अन्तेवासी इंदभूई णामं अणगारे जाव विहरइ। तएणं से भगवं गोयमे तं जाइअन्धपुरिसं पासइ, पासित्ता जायसड्ढे जाव एवं वयासी—अत्थिणं भंते केइ पुरिसे जाइअंधे, जाइअंधरूवे ?, हंता अत्थि, कहिणं भंते से पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे ?, एवं खलु गोयमा ! इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नामं दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे, नत्थि णं तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते। तएणं सा मियादेवी जाव पडिजागरमाणी२ विहरइ।

तएणं से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते ! अहं तुम्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे मियापुत्तं दारगं पासित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया !। तएणं से भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठे तुट्ठे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता अतुरियं जाव सोहेमाणे साहेमाणे जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मियागामं णयरं मज्झमज्झेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ ॥ सू० ८ ॥

कर वह जन्मान्ध व्यक्ति भी "चलो अपन भी प्रभु के दर्शन आदि के लिये चलें" इस भावना से प्रेरित होकर उसकी सहायता के बलपर प्रभु के दर्शन के लिये चला। वहाँ पहुँच कर वह भगवान् महावीर की सन्निधि वंदना नमस्कार कर के सेवा करने लगा। भगवानने उस आई हुई परिषद् एवं विजय नरेश के समक्ष श्रुत चारित्र रूप धर्म का उपदेश किया। उसमें व यह प्रकट किया कि यह जीव कर्मों से किस प्रकार बंधता है

પણ પ્રભુના દર્શન આદિ માટે જઈએ' આવી ભાવનાથી મનમા વિચાર કરીને તેની સહાયતાના બળ પર પ્રભુના દર્શન કરવા માટે ચાલ્યા પ્રભુની પાસે જઈને ભગવાન મહાવીરને વિધિપૂર્વક વંદના—નમસ્કાર કરીને સેવા કરવા લાગ્યા ભગવાને તે આવેલી જનસમુદાયની પરિષદ્ અને વિજય રાજાના સમક્ષમા શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, તેમા એ વસ્તુ જણાવી કે—'આ જીવ કર્મો વડે કેવી રીતે બંધાય છે, અને કયા પ્રકારે છુટી શકે છે ઈત્યાદિ ઉપદેશ સાંભળીને

धर्मकथा श्रुत्वा यस्या दिशः सकाशात् प्रादुर्भूता=आगता, तामेव दिशं प्रतिगता, इति। 'विजए वि गए' विजयोऽपि गतः। विजयनामकः क्षत्रियो राजाऽपि धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य स्वस्थानं प्रतिगत इत्यर्थः ॥ सू० ७ ॥

का श्रवण कर वह परिषद् जिस ओर से आई थी उसी ओर प्रफुल्लित चित्त होकर चली गई। विजय राजा भी धर्मकथा को सुनकर भगवान को वंदना और नमस्कार कर अपने स्थान गया।

भावार्थ—एक दिशा की ओर ही एक तरफ जाते हुए जनसमूह के कोलाहल की आवाज जब उस जन्मांध व्यक्ति के कानों में पडी, तब वह अपने सहायभूत उस सूझते हुए व्यक्ति से पूछने लगा कि—हे भाई! आज यह कोलाहल इस नगर मे क्यों हो रहा है क्या कोई आज—यहां इन्द्रमहोत्सव आदि विशिष्ट उत्सव है? उसकी इस प्रकार की बात सुनकर वह सूझता व्यक्ति बोला कि—भाई इस नगर में इस समय कोई भी उत्सव नहीं है किंतु कोलाहल जो हो रहा है उसका कारण यह है कि श्रमण भगवान महावीर इस नगर के चंदनपादप नामक बगीचे में आकर विराजमान हुए हैं। राजा और प्रजा दोनों भक्ति और आनंद के आवेग से प्रेरित होकर बडी सजधज के साथ उनके दर्शन एवं धर्म श्रवण करने के लिये जा रहे हैं। उस की इस प्रकार की बात को हृदयंगम

પૂર્વક ધર્મકથાને સાભળીને તે માનવસમુદાય જે ઠેકાણેથી આવ્યો હતો તે તરફ પ્રફુલિત ચિત્તથી ચાલ્યો ગયો, અને વિજય રાજા પણ ધર્મકથાને સાભળીને ભગવાનને વદના અને નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાનકે ગયા

ભાવાર્થ—એકજ દિશા તરફ જતા જનસમુદાયના કોલાહલનો અવાજ જ્યારે જન્માધ માણસે સાભળ્યો ત્યારે તે પોતાને સહાય કરનાર નેત્રવાળા માણસને પૂછવા લાગ્યો કે–હે ભાઇ! આ નગરમા આજે કોલાહલ શુ થાય છે? શુ આજે અહિં ઇન્દ્રમહોત્સવ આદિ વિશિષ્ટ ઉત્સવ છે? તેની આ પ્રકારની વાત સાભળીને તે નેત્રવાળા માણસે જવાબ આપ્યો કે–ભાઇ! આ નગરમા આજે કોઇ પણ ઉત્સવ નથી પરન્તુ જે કોલાહલ થઇ રહ્યો છે તેનું કારણ એ છે કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આ નગરના ચદનપાદપ નામના બગીચામા આવીને બિરાજમાન થયા છે, રાજા અને પ્રજા બન્ને ભક્તિ અને આનદના વેગમા ઉત્સાહપૂર્વક ભારે ઠાઠ–માઠથી તેમના દર્શન અને ધર્મશ્રવણ કરવા માટે જઇ રહ્યા છે તેની આ પ્રમાણે વાત સાભળીને હૃદયમા ઉતારીને તે જન્માધ માણસ પણ 'ચાલો આપણે

ततः खलु स भगवान् गौतमस्तं जात्यन्धं=जन्मान्धं पुरुषं पश्यति, दृष्ट्वा जातश्रद्धो यावत्–जातसंशयः, जातकुतूहलः, इत्यारभ्य समुत्पन्नकुतूहलः, इति द्वितीयसूत्रे प्रागुक्तोऽर्थो विज्ञेयः । एवंभूतः सन् गौतमस्वामी यत्र श्रमणो भगवान् महावीरस्वामी वर्तते तत्रागत्य त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावदेवमवादीत्–अस्ति खलु हे भदन्त ! हे भगवन् ! 'केइ पुरिसे जाइअंधे–जाइअंधरूवे' कोऽपि पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्ध-

---

गोयमे' तदनन्तर उन गौतम स्वामीने 'तं जाइअंधं पुरिसं पासइ' उस जन्मांध पुरुष को देखा 'पासित्ता' देखकर उन्हें उसके विषय में पूछने की श्रद्धा उत्पन्न हुई, संशय उत्पन्न हुआ और उत्सुकता भी उत्पन्न हुई। इसी तरह उन्हें उस में और भी द्वितीय सूत्र मे प्रतिपादित उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणाम उद्भूत हुए। यही बात 'जाय-सड्ढे जाव' इस पद द्वारा यहां प्रदर्शित की गई है। जातश्रद्धा आदि परिणामों में और उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणामों में क्या अन्तर है? इस विषय का स्पष्टीकरण यहां द्वितीय सूत्र की व्याख्या में किया जा चुका है। 'एवं वयासी' उस जन्मांध को देखकर पूर्वोक्त श्रद्धा आदि परिणामों से युक्त वे गौतम गणधर श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामी के समीप आकर और उन्हें अपने आचार के अनुसार तीनवार वंदना और नमस्कार कर विनययुक्त बोले कि–'भंते! अत्थिणं केइ पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' हे भगवन्! इस के अतिरिक्त और भी कोई जन्मांध और जन्मांधरूप पुरुष है क्या?'। जन्म

તે પછી એ ગૌતમ સ્વામીએ 'तं जाइअंधं पुरिसं पासइ' તે જન્માંધ પુરૂષને જોયા, 'पासित्ता' જોઇને તે બાબત પૂછવાની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ, સંશય ઉત્પન્ન થયો અને ઉત્સુકતા પણ ઉત્પન્ન થઇ, આ પ્રમાણે તેમને એમાં બીજા સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલી 'ઉત્પન્નશ્રદ્ધા' આદિ પરિણામ ઉત્પન્ન થયા એ વાત 'जायसड्ढे जाव' આ પદ દ્વારા અહિં પ્રદર્શિત કરી છે 'जातश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં અને 'उत्पन्नश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં શું અંતર છે? એ વિષયનું સ્પષ્ટીકરણ અહિં બીજા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરેલું છે 'एवं वयासी' તે જન્માંધને જોઇને પૂર્વ કહેલી શ્રદ્ધા આદિથી યુક્ત તે ગૌતમ ગણધર શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમીપ આવીને તેમણે પોતાના આચાર અનુસાર ત્રણવાર વંદના અને નમસ્કાર કરી વિનયયુક્ત બોલ્યા કે —'भंते! अत्थिणं केई पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' હે ભગવન્! આનાથી બીજો કોઇ જન્માંધ અને જન્માંધ

टीका—मू० ८

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे अंतेवासी' ज्येष्ठोऽन्तेवासी=मुख्यशिष्यः, 'इंदभूई णाम अणगारे' इन्द्रभूतिनामकोऽनगार, 'जाव विहरइ' यावद्विहरति। अत्र यावच्छब्देन सप्तोत्सेधः= सप्तहस्तप्रमाणशरीरः, समचतुरस्रसंस्थानसंस्थित, इत्यादि वर्णनं भगवतीसूत्रतो विज्ञेयम्। तथाविधोऽसौ ऊर्ध्वजानु', अधःशिरा, कृताञ्जलिपुट' उत्कुटुकासन' ध्यानकोष्ठोपगत संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन विहरतीत्यर्थः।

और किस प्रकार छूटता है? इत्यादि, उपदेश श्रवण कर राजा और प्रजा सभी प्रभु को वंदना नमस्कार करके अपने२ स्थान पर हर्षोल्लसित होकर चले गये ॥ ७ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि—

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान महावीर के 'जेट्ठे अंतेवासी' बडे शिष्य 'इंद भूई नाम अणगारे' इंद्रभूति नामके अनगार थे 'जाव विहरइ' जो सात हाथ की अवगाहना वाले और समचतुरस्र संस्थान से युक्त थे। जो जानु को उंचे और मस्तक को नीचे किये हुए हाथ जोड कर उकडे आसन से बैठते थे। ये ध्यानरूपी कोष्ठ में निमग्न हुए संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे। 'तएणं से भगवं

રાજા અને પ્રજા તમામ પ્રભુને વંદના નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાન પર ગો માણસો હર્ષ અને ઉલ્લાસ પામીને ચાલ્યા ગયા ॥૭॥

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अंतेवासी' મોટા શિષ્ય 'इंदभूई नाम अणगारे' ઇંદ્રભૂત નામના અણગાર હતા, તે સાત હાથની અવગાહના વાળા અને સમચતુરસ્ર સંસ્થાનથી યુક્ત હતા, જે ઢીંચણોને ઉંચે રાખીને તથા મસ્તકને નીચે નમાવીને હાથ જોડીને ઉકડાસનથી–પગથી એડી પર ઉભડક બેઠા હતા, અને તે ધ્યાનરૂપી કોષ્ઠમા એક તાર થઇને સંયમ તથા તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરતા હતા 'तएणं से भगवं गोयमे

ततः खलु स भगवान् गौतमस्तं जात्यन्धं=जन्मान्धं पुरुषं पश्यति, दृष्ट्वा जातश्रद्धो यावत्-जातसंशयः, जातकुतूहलः, इत्यारभ्य समुत्पन्नकुतूहलः, इति द्वितीयसूत्रे प्रागुक्तोऽर्थो विज्ञेयः। एवंभूतः सन् गौतमस्वामी यत्र श्रमणो भगवान् महावीरस्वामी वर्तते तत्रागत्य त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावदेवमवादीत्-अस्ति खलु हे भदन्त! हे भगवन्! 'केइ पुरिसे जाइअंधे-जाइअंधरूवे' कोऽपि पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्ध

गोयमे' तदनन्तर उन गौतम स्वामीने 'तं जाइअंधं पुरिसं पासइ' उस जन्मांध पुरुष को देखा 'पासित्ता' देखकर उन्हें उसके विषय में पूछने की श्रद्धा उत्पन्न हुई, संशय उत्पन्न हुआ और उत्सुकता भी उत्पन्न हुई। इसी तरह उन्हें उस में और भी द्वितीय सूत्र में प्रतिपादित उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणाम उद्भूत हुए। यही बात 'जाय-सड्ढे जाव' इस पद द्वारा यहां प्रदर्शित की गई है। जातश्रद्धा आदि परिणामों में और उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणामों में क्या अंतर है? इस विषय का स्पष्टीकरण यहीं द्वितीय सूत्र की व्याख्या में किया जा चुका है। 'एवं वयासी' उस जन्मांध को देखकर पूर्वोक्त श्रद्धा आदि परिणामों से युक्त वे गौतम गणधर श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामी के समीप आकर और उन्हें अपने आचार के अनुसार तीनबार वंदना और नमस्कार कर विनययुक्त बोले कि-'भंते! अत्थिणं केइ पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' हे भगवन्! इस के अतिरिक्त और भी कोई जन्मांध और जन्मांधरूप पुरुष है क्या?। जन्म

તે પછી એ ગૌતમ સ્વામીએ 'तं जाइअंधं पुरिसं पासइ' તે જન્માંધ પુરૂષને જોયા, 'पासित्ता' જોઈને તે બાબત પૂછવાની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ, સંશય ઉત્પન્ન થયો અને ઉત્સુકતા પણ ઉત્પન્ન થઈ, આ પ્રમાણે તેમને એમાં બીજા સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલી 'ઉત્પન્નશ્રદ્ધા' આદિ પરિણામ ઉત્પન્ન થયા એ વાત 'जायसड्ढे जाव' આ પદ દ્વારા અહિં પ્રદર્શિત કરી છે 'जातश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં અને 'उत्पन्नश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં શું અંતર છે? એ વિષયનું સ્પષ્ટીકરણ અહિં બીજા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરેલું છે 'एवं वयासी' તે જન્માંધને જોઈને પૂર્વ કહેલી શ્રદ્ધા આદિથી યુક્ત તે ગૌતમ ગણધર શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમીપ આવીને તેમણે પોતાના આચાર અનુસાર ત્રણવાર વંદના અને નમસ્કાર કરી વિનયયુક્ત બોલ્યા કે —'भंते! अत्थिणं केई पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' હે ભગવન્! આનાથી બીજો કોઈ જન્માંધ અને જન્માંધ

रूपः=एवमन्योऽपि कश्चित् पुरुषः जात्यन्धः=जन्मान्धः जन्मत एव दर्शनशक्ति रहित., जात्यन्धरूप =जन्मान्धरूपः, आदित एव नयनयोरनुत्पत्त्याऽतीव दृष्टि-हीन' कुत्सिताङ्गरूप इत्यर्थः, अतो नात्र पुनरुक्तिदोषः। विद्यते किम्? इत्यर्थ.। भगवानाह- 'हता अत्थि' हन्त अस्ति, 'हन्त' इति-स्वीकारार्थकमव्ययम्, हे गौतम! अस्त्येव जन्मान्धो जन्मान्धरूप इत्यर्थ। गौतमः पुन पृच्छति-'कहिण भंते!' इत्यादि। कुत्र खलु हे भदन्त! स पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्धरूपः?, भगवान् कथयति-एव खलु गोयमा!' इत्यादि। एव खलु हे गौतम! इहैव मृगाग्रामे नगरे विजयस्य-विजयनामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञ. पुत्रो मृगादेव्या आत्मजो

से ही दर्शनशक्ति से जो विकल होता है वह जात्यंध, एव जन्म से ही जो नयन-नेत्र की अनुत्पत्ति से युक्त होता है, वह जन्मांधरूप है। जन्मांध के नेत्र की आकृति तो होती है पर वह देखने की शक्ति से हीन होता है, जन्मांधरूप के नेत्रों की आकृति तक भी नहीं होती वह कुत्सितरूप होता है, यही जन्मांध और जन्मांधरूप में अन्तर है। इस प्रश्न के उत्तर में भगवान ने कहा कि हे गौतम! 'हता अत्थि' हां है। पुन गौतम स्वामीने प्रश्न किया-'कहिण भंते से पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' भगवन्! वह जात्यंध और जात्यन्धरूप पुरुष कहां है कहिये। 'एव खलु गोयमा' हे गौतम! सुनो 'इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नाम दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे' इसी मृगाग्राम नगर मे जो विजय

રૂપ પુરૂષ છે? જન્મથીજ નેત્રથી જોવાની શક્તિ જેને દર્શનશક્તિ કહે છે, તે શક્તિથી જે વિકલ-રહિત હોય છે, તે જાતિઅંધ, અને જન્મથીજ જો નેત્રની ઉત્પત્તિ થઇ ન હોય તે જન્માંધરૂપ છે જન્માંધને નેત્રની આકૃતિ તો હોય છે પરન્તુ દેખવાની શક્તિ રહિત હોય છે, જન્માંધરૂપને તો નેત્રોની આકૃતિ પણ હોતી નથી અને કુત્સિતરૂપ-ધિક્કારવા યોગ્ય રૂપ હોય છે આટલું અંતર જન્માંધ અને જન્માંધરૂપમાં છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભગવાને કહ્યું કે — હે ગૌતમ! હંતા અત્થિ' હા છે પુન (ફરીથી) ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો-'કહિણ ભંતે સે પુરિસે જાઇઅંધે જાઇઅંધરૂવે' હે ભગવન્! તે જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ પુરૂષ ક્યાં છે? કહો! 'એવં ખલુ ગોયમા' હે ગૌતમ! સાંભળો 'इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नाम दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे' આ મૃગાગ્રામ નગરમાં જે વિજય રાજા

मृगापुत्रनामको दारकः=बालकः जात्यन्धो जात्यन्धरूपः, न स्तः खलु तस्य दारकस्य जाव आगिइमित्ते' यावत्, इह यावच्छब्देन='हस्तौ वा पादौ वा' इत्यादिरत्रैव चतुर्थसूत्रे द्रष्टव्यः केवल तस्य तेषामङ्गोपाङ्गानाम् आकृतिमात्र विद्यते। ततः खलु सा मृगादेवी 'जाव' यावत्, इह यावच्छब्दादेव योजनीयम्–तं मृगापुत्रदारकं राहसिके भूमिगृहे राहसिकेन भक्तपानेन 'परिजागरमाणी२' परिजाग्रती२=पालयन्ती२ विहरति। तत खलु स भगवान गौतम श्रमण भगवन्तं महावीर वन्दते नमस्यति,

नृपति और उनकी रानी जो मृगादवी है–उन दोनों क एक पुत्र जिसका नाम मृगापुत्र है वह जमाध एव जन्माध प है 'नत्थि ण तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते' उसक कोई भी हाथ पैर आदि अग और उपाग नहा हैं। सिर्फ उनकी आकृति मात्र ही है। 'तएण सा मियादेवी जाव पडिजागरमाणीर विहरइ' इमीलिये वह मृगादेवी उस विद्रूप अपन मृगापुत्र को मकान क एकान्त तलघर (भोंयरे) मे छिपाकर रखती है और वहीं पर उम खाना पाना देती है, और बडी सावधानी स उसका पालन पोपण करती रहती है। 'तएण' इस प्रकार प्रभु क द्वारा कहे जान पर पश्चात् 'से भगव गोयमे' उन गौतम स्वामाने समण भगव महावीर वदइ नमंसइ' श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामी का तानवार प्रदक्षिणापूर्वक वदना की और नमस्कार किया। 'वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी' वदना नमस्कार कर के फिर उन्होंने कहा कि–'भते' हे

અને તેની રાણી જે મૃગાદેવી છે, તે બન્નેને એક પુત્ર છે જેનું નામ મૃગાપુત્ર છે તે જન્માંધ અને જન્માધરૂપ છે 'नत्थि ण तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते' તેને કોઇ પણ હાથ પગ આદિ અગ અને ઉપાગ નથી, કેવળ તેની આકૃતિ માત્ર જ છે तएण सा मिया देवी जाव पडिजागरमाणी २ विहरइ' એટલા માટે મૃગાદેવી તે વિરૂપ–કુરૂપ પોતાના મૃગાપુત્રને મકાનના એકાંત તળીયાના ભાગમા (ભોયરામા) છુપાવીને રાખે છે, અને તેને તે ઠેકાણેજ ખાવા પીવાનું આપે છે, અને ભારે સાવધાનીથી તેનું પાલન પોષણ કરતી રહે છે तएण' આ પ્રમાણે પ્રભુના દ્વારા આ વાત સાભળીને પછી 'से भगव गोयमे' તે ગૌતમ સ્વામીએ 'समण भगव महावीर वंदइ नमसइ' શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના અને નમસ્કાર કર્યા 'वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी' વદના નમસ્કાર કરીને ફરીથી તેમણે

वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि खलु हे भदन्त ! अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् मृगापुत्रं दारकं द्रष्टुम् । भगवानाह—'अहासुहं देवाणुप्पिया !' यथा सुखं हे देवानुप्रिय !=यथा सुखं भवेत् तथा क्रियतामित्यर्थः ।

ततः खलु स भगवान् गौतमः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् हृष्टतुष्टः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिआओ' अन्तिकात्=समीपात् पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति'= निर्गच्छति । प्रतिनिष्क्राम्य, 'अतुरियं' अत्वरितं मनःस्थैर्यादिति भावः 'जाव' यावत्, अत्र यावच्छब्दादेवं द्रष्टव्यम्—अचवलमसंभंत

भदन्त ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे अहं मियापुत्तं दारगं पासित्तए इच्छामि' यदि आप आज्ञा प्रदान करें तो मैं उस मृगापुत्र को देखना चाहता हूँ । इस प्रकार गौतम स्वामी की आकांक्षा देखकर श्रमण भगवान महावीर बोले कि—' अहासुहं देवाणुप्पिया ' हे देवानुप्रिय ! तुम्हें जैसा सुख हो वैसा करो । 'तएणं' भगवान की इस प्रकार आज्ञा पाकर 'से भगवं गोयमे ' वे गौतमस्वामी 'समणेणं भगवया माहवीरेणं ' श्रमण भगवान महावीर प्रभु द्वारा अब्भणुन्नाए समाणे' आज्ञा पाकर 'हट्ठे तुट्ठे' बहुत ही अधिक आनंदित होते हुए 'समणस्स भागवओ महावीरस्स अंतियाओ ' उन श्रमण भगवान महावीर के पास से ' पडिनिक्खमइ ' निकले । और ' पडिनिक्खमित्ता ' निकलकर ' अतुरियं ' धीरे धीरे ' जाव सोहेमाणे सोहेमाणे ' मानसिक स्थिरता और कायिक चपलतासे रहित होकर वे ईर्यासमिति से

કહ્યું કે ' भंते હે ભદન્ત ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे अहं मियापुत्तं दारगं पासित्तए इच्छामि જો આપ આજ્ઞા આપો તો હું તે મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા રાખું છું આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીની ઇચ્છા જોઇને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બોલ્યા કે-' अहासुहं देवाणुप्पिया હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જે પ્રકારે સુખ થાય તેમ કરો ' तएणं ' ભગવાનની એ પ્રમાણે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને से भगवं गोयमे' તે ગૌતમ સ્વામી ' समणेणं भगवया महावीरेणं ' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ દ્વારા अब्भणुन्नाए समाणे ' આજ્ઞા મેળવીને हट्ठे तुट्ठे બહુજ વધારે આનંદ પામીને 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ' તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસેથી 'पडिनिक्खमइ' નીકળ્યા અને 'पडिनिक्खमित्ता નીકળીને ' अतुरियं ' ધીરે ધીરે ' जाव सोहेमाणे' માનસિક સ્થિરતા અને ચપળતાથી

जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ रियं' अचपलं-कायचापल्याभावात्, अत्वरितम-चपलमिति इय क्रियाविशेषणम्। तथा 'असभंते' असंभ्रान्त'=सम्भ्रमरहितः 'जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए' युगान्तरप्रलोकनया दृष्ट्या-युग-यूपस्तत्प्रमाणो-धूसरा प्रमाण -चतुर्हस्तप्रमाण' भूमिभागोऽपि युगम्, तस्यान्तरे मध्ये प्रलोकनं यस्याः सा तथा, तया दृष्ट्या=चक्षुषा 'पुरओ' पुरत =अग्रे, 'रियं' ईर्या=ईर्या-गति', अत्रेर्या शब्देन गतिविषयो मार्गोऽपि गृह्यते, अत'-ईर्या-मार्गं 'सोहेमाणे सोहेमाणे' शोधयन् शोधयन्-प्रेक्षमाण प्रेक्षमाण यत्रैव मृगाग्रामनामकं नगरं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मृगाग्राम नगरं मध्यमध्येन अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य यत्रैव मृगादेव्या गृह तत्रैवोपागत ॥ सू० ८ ॥

'जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए' धूसरा प्रमाण या चार हाथ प्रमाण आगे की भूमिका अच्छी तरह से अवलोकन करनेवाली दृष्टि से अर्थात् ईर्यासमितिपूर्वक गमन करते हुए 'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' जहा मृगाग्राम नामका नगर था वहा पर पहुँचे 'उवागच्छित्ता मियागाम णयर मज्झमज्झेण अणुपविसइ' पहुँचते ही वे उस नगर मे ठीक उसके बीचाबीच मार्ग से प्रविष्ट हुए 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ' प्रविष्ट होकर जहा मृगादेवी का महल था वहा पहुंचे।

भावार्थ— भगवान के बडे शिष्य गौतम स्वामी जो कि सात हाथ की अवगाहना वाले और समचतुरस्रसंस्थान आदि विशेषणों से युक्त थे। उन्हों ने उस

રહિત થઇને ઇર્યા સમિતિથી ખાસ 'जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए' ધોસરા પ્રમાણ અર્થાત્ ચાર હાથ પ્રમાણ આગળની ભૂમિનું સારી રીતે અવલોકન થઇ શકે તેવી દૃષ્ટિથી અર્થાત્ ઇર્યાસમિતિપૂર્વક ગમન કરીને 'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' જ્યાં મૃગાગ્રામ નામનું નગર હતું ત્યાં પહોંચ્યા 'उवागच्छित्ता मियागाम णयर मज्झमज्झेण अणुपविसइ' પહોંચતાજ બરાબર નગરના વચલા માર્ગેથી પ્રવેશ કર્યો 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ' પ્રવેશ કરીને જ્યાં મૃગાદેવીનો મહેલ હતો ત્યાં ગયા.

ભાવાર્થ—ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી જો કે સાત હાથની અવગાહનાવાળા અને સમચતુરસ્ર સંસ્થાન આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હતા,

मूलम्—सू० ९

तएण सा मियादेवी भगवं गोयमं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ जाव एवं वयासी—संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमागमणप्पओयणं ?, तएणं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी—अहण्णं देवाणुप्पिए ! तव पुत्तं पासिउं हव्वमागए। तएणं सा मियादेवी मियापुत्तस्स दारयस्स अणुमग्गजायए चत्तारि पुत्ते सव्वालंकारविभूसिए करेइ, करित्ता भगवओ गोयमस्स पाएसु पाडेइ पाडित्ता एवं वयासी—एए णं भंते ! मम पुत्ते पासह। तएणं से भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी—नो खलु देवाणुप्पिए ! अहं एए तव पुत्ते पासिउं हव्वमागए, तत्थ णं जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे, जं णं तुमं रहस्सियंसि भूमिघरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी२ विहरसि, तं णं अहं पासिउं हव्वमागए ॥ सू० ९ ॥

जन्मांध व्यक्ति को देखकर बडे विनय और नम्रता के साथ दोनों हाथ जोडकर प्रभु से प्रश्न किया कि—हे भगवन् ! जिस प्रकार यह मनुष्य जन्मांध और जन्मांधरूप है क्या इस प्रकार का और भी कोइ व्यक्ति है—प्रभु ने उत्तर देते हुए कहा कि—हे गौतम ! हां है और वह इसी मृगाग्राम नगर के राजा विजय और रानी मृगावती का पुत्र है, उसके न कोई अंग है और न उपांग, सिर्फ इनकी उसमें आकृतिमात्र ही दृष्टिगोचर होती है, रानी उस अपने पुत्र को महल के भोंयरे में रखती है और वहाँ उसे खानापीना देती है। प्रभु द्वारा इस प्रकार कहे जाने पर गौतम स्वामीने फिर साधु समाचारी के अनुसार विनयावनत भाव से प्रभु से प्रार्थना की कि भगवन् ! यदि आपकी आज्ञा हो तो

તેમણે એ જન્માંધ વ્યક્તિને જોઇને બહુજ વિનય અને નમ્રતા સાથે બે હાથ જોડીને પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો કે — હે ભગવન્ ! જે પ્રમાણે આ માણસ જન્માંધ અને જન્માંધરૂપ છે, તેવી રીતે બીજો કોઇ માણસ છે? પ્રભુએ ઉત્તર આપતા કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! હા છે અને તે આ મૃગાગ્રામ નગરના રાજા વિજય અને રાણી મૃગાદેવીનો પુત્ર છે, તેને કોઇ અંગ નથી તેમજ કોઈ ઉપાંગ પણ નથી, કેવળ તેની આકૃતિ માત્ર તેનામાં છે, તે નજરે પડે છે રાણી પોતાના પુત્રને મહેલના ભોંયરામાં રાખે છે અને તેને ત્યાં ખાવા-પીવા આપે છે પ્રભુ પાસેથી આ વાત સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીએ ફરીથી સાધુ સમાચારીના નિયમાનુસાર વિનય ભાવથી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે હે ભગવન્ ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું

टीका—मू० ९

'तएण' इत्यादि । ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्त गौतमम् 'एज्जमाण' आगच्छन्त पश्यति । दृष्ट्वा हृष्टा तुष्टा यावत् एवमवादीत्—'सदिसतु ण' सदिशन्तु—ब्रुवन्तु खलु हे देवानुप्रियाः! किमागमनप्रयोजनम्? तत खलु भगवान् गौतमो

मैं उस मृगापुत्र का देखना चाहता हू, भगवानने कहा—जैसा सुख हो वैसा करो। गौतम स्वामी वहा से प्रभु की आज्ञा प्राप्त कर उस को देखने के लिये शान्तभाव मे मृगाग्राम की ओर ईर्यासमितिपूर्वक चले, और जहा मृगादेवी का महल था वहा आये ॥सू ८॥

'तएण सा०' इत्यादि—

'तएण' कुछ समय बाद 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'एज्जमाण भगवं गोयमं पासइ' महल की ओर आते हुए भगवान गौतम स्वामी को देखा 'पासित्ता' देख कर 'हट्ठतुट्ठजाव एव वयासी' वह बहुत ही अधिक हर्षित और भक्ति से पुलकित अन्त करण हो कर बोली 'संदिसतु ण देवाणुप्पिया! किमागमण-पओयण' आज्ञा कीजिये—कहिये भदन्त! आपका किस निमित्त से पधारना हुआ है? 'तएण भगव गोयमे मियादेविं एव वयासी' मृगादेवी के इस विनयपूर्ण प्रश्न को सुनकर भगवान गौतम ने उससे कहा कि—'देवाणुप्पिए अह ण तव पुत्त पासिउं

ते मृगापुत्रने जोवानी इच्छा राखु छु भगवाने कह्यु के—जेम सुख उपजे तेम करो. गौतम स्वामी प्रभुनी आज्ञा प्राप्त करीने त्याथी ते मृगापुत्रने जोवा माटे शान्तभावथी मृगाग्राम तरफ ईर्यासमिति-पूर्वक चाल्या, अने ज्या मृगादेवीनो महेल हतो त्या आव्या ॥ ८ ॥

'तएण सा०' इत्यादि

तएण' केटलाक समयबाद 'सा मियादेवी' ते मृगादेवीए 'एज्जमाण भगव गोयम पासइ' महेलनी तरफ आवता भगवान गौतम स्वामीने जोया पासित्ता' जोइने 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव एव वयासी' बहुज हर्षित अने सतुष्ट थइने तेमना समीप नजीकमा आवीने विनय अने भक्तिथी पुलकित अत करण थइने बोली 'सदिसतु ण देवाणुप्पिया! किमागमणपओयण' कहो—आज्ञा करो भदत! आपनु शु निमित्तथी अहि पधारवु थयु छे? 'तएण भगव गोयमे मियादेविं एव वयासी' मृगादेवीना विनयपूर्ण ए प्रश्नने सांभळीने भगवान गौतमे तेमने कह्यु के — देवाणुप्पिए अह ण तव पुत्त पासिउ हव्वमागए'

मृगादेवीमेवमवादीत्-अह खलु हे देवानुप्रिये ! तव पुत्र द्रष्टु 'हव्वमागए' हव्य मागत.-शीघ्रमागतोऽस्मि ।

ततः खलु सा मृगादेवी मृगापुत्रस्य दारकस्य 'अणुमग्गजायए' पश्चाज्जातकान् , 'अणुमग्ग' इति-पश्चाद्वाचको देशीयः शब्द• । पश्चात्काले मृगापुत्र दारकजन्मान्तर जातका =जन्म प्राप्ता ये ते तथा, तान् 'चत्तारि पुत्ते' चतुरः पुत्रान् सर्वालङ्कारविभूषितान् करोति । कृत्वा भगवतो गौतमस्य 'पाएसु' पादयो• -चरणयो -चरणद्वयोपरि 'पाडेइ' पातयति । 'पाडित्ता' पातयित्वा, एवमवादीत्- एतान् खलु हे भदन्त ! मम पुत्रान् पश्यत । ततः खलु स भगवान् गौतमो मृगादेवीमेवमवादीत्-नो खलु हे देवानुप्रिये ! अहमेतास्तव पुत्रान् द्रष्टु हव्य-

---

हव्वमागए ' हे देवानुप्रिये ! मैं तेरे पुत्र को देखने के लिये ही यहा आया हू। ' तएण ' इस प्रकार गौतम स्वामी की बात सुनकर ' सा मिया देवी ' वह मृगादेवी ' मियापुत्तस्स दारगस्स ' मृगापुत्र के ' अणुमग्गजायए ' पछे उत्पन्न हुए अपने ' चत्तारि पुत्ते ' चार पुत्रों को ' सव्वालंकारविभूसिए करेइ ' समस्त अलकारों से विभूषित करने लगी ' करित्ता ' और जब वे पूर्णरूप से अलंकृत हो चुके तब उसने उन्हें ' भगवओ गोयमस्स ' भगवान गौतम के पाएसु पाडेइ ' चरणों में सादर उपस्थित किये और ' पाडित्ता ' तत्पश्चात् ' एव वयासी ' वह इस प्रकार बोली कि–' भते ' हे भदन्त ! 'एए ण मम पुत्ते पासह' ये मेरे पुत्र हैं, आप इन्हे देखिये । ' तएण ' उसके इस प्रकार के शिष्टतापूर्ण व्यवहार को देखने के पश्चात् ' से भगव

હે દેવાનુપ્રિયે ! હુ તારા પુત્રને જોવા માટે અહિ આવ્યો છુ ' तएण આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીની વાત સાભળીને ' सा मियादेवी ' તે મૃગાદેવી ' मियापुत्तस्स दारगस्स મૃગાપુત્રના ' अणुमग्गजायए પછીથી ઉત્પન્ન થયેલા પોતાના ' चत्तारि पुत्ते ' ચાર પુત્રોને सव्वालंकारविभूसिए करेइ ' તમામ અલકારોથી શણગારવા લાગી, ' करित्ता ' અને જ્યારે તેને તમામ શણગાર થઇ રહ્યો ત્યારે તેણે તે પુત્રોને 'भगवओ गोयमस्स ' ભગવાન ગૌતમના ' पाएसु पाडेइ ' ચરણોમા આદર સહિત લાવીને ઉભા રાખ્યા અને ' पाडित्ता ,' તે પછી एव वयासी તે આ પ્રમાણે બોલી કે — भते હે ભદન્ત ! 'एए ण मम पुत्ते पासह ' આ મારા પુત્ર છે, આપ તેને જુઓ, ' तएण ' તેના આ પ્રકારના શિષ્ટતા પૂર્ણ વ્યવહારને જોઇને પછી ' से भगव गोयमे તે ભગવાન ગૌતમ

मागतः-एतान् द्रष्टुं नागतोऽस्मीति संक्षिप्तार्थः, 'तत्थ' तत्र-तेषु तव पुत्रेषु, खलु योऽयौ तव ज्येष्ठो मृगापुत्रो दारको जात्यन्धो जात्यन्धरूपः, य खलु त्वं 'रहस्सियंसि भूमिघरंसि' राहसिके भूमिगृहे, अन्यजनेनाऽविदिते भूम्यधोवर्तिनि गृहे, 'रहस्सिएणं भत्तपाणेणं' राहसिकेन भक्तपानेन 'पडिजागरमाणीर' प्रतिजाग्रतीर= सावधानं पालयन्तीर विहरसि, तं खलु अहं 'पासिउं' द्रष्टुं हव्यमागतः ॥सू०९॥

गोयमे' व भगवान गौतम 'मियादेविं एवं वयासी' पुन उस मृगादेवी से कहने लगे 'देवाणुप्पिए हे देवानुप्रिये! अहं एए तव पुत्ते पासिउं नो खलु हव्वमागए' मैं तेरे इन पुत्रों को देखने के लिये यहां पर नहीं आया हूं, किन्तु-'तत्थ णं जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे' इन सब में जो तेरा ज्येष्ठ पुत्र मृगापुत्र है और जो जन्मान्ध और जन्मान्धरूप है 'जं णं तुमं रहस्सियंसि भूमिघरंसि' जिसे तुम अपने महल के एकान्त भोंयरे में रखती हो और जिसे तुम 'रहस्सिएणं भत्तपाणेणं' गुप्त-रूप से भोजन पान देकर 'पडिजागरमाणीर विहरसि' पालन-पोषण कर रही हो 'अहं तं णं पासिउं हव्वमागए' मैं उस तुम्हारे पुत्र को देखने के लिये यहां पर आया हूं।

भावार्थ— चलते२ जब वे मृगादेवी के महल में प्रविष्ट हुए तब महल में आते हुए उन्हें देखकर मृगादेवी हर्षित हुई और अधिक से अधिक आनंदित एवं

'मियादेविं एवं वयासी' फरीथी ते मृगादेवीने कहेवा लाग्या 'देवाणुप्पिये' हे देवानुप्रिये! 'अहं एए तव पुत्ते पासिउं नो खलु हव्वमागए' हुं तारा आ पुत्रोने जोवा माटे अहिं आगळ आव्यो नथी, परन्तु 'तत्थ णं जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे' ए सर्वमां जे तारो मोटो पुत्र मृगापुत्र छे अने जे जन्मांध तथा जन्मांधरूप छे 'जं णं तुमं रहस्सियंसि भूमिघरंसि' जेने तमे तमारा महेलना एकान्त भागना भोयरामां राख्यो छे, अने जेने तमे 'रहस्सिएणं भत्तपाणेणं' गुप्तरूपथी भोजन-पान आपीने 'पडिजागरमाणीर विहरसि' पालन पोषण करी रह्या छो, अहं तं णं पासिउं हव्वमागए हुं ते तमारा पुत्रने जोवा माटे अहिं आगळ आव्यो छुं

भावार्थ—चालता-चालता ज्यारे तेमणे मृगादेवीना महेलमां प्रवेश कर्यो त्यारे महेलमां आवता तेमने जोईने मृगादेवी-हर्ष अने वधारेमां वधारे आनंद

मूलम्—मू० १०

तएण सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी–से के णं गोयमा ! तहारूवे णाणी वा तवस्सी वा जे णं तव एसमट्ठे मम ताव रहस्सिकए तुब्भं हव्वमक्खाए जओ णं तुब्भे जाणह ?, तएणं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम धम्मायरिए समणे भगवं महावीरे, जओ णं अहं जाणामि । जावं च णं मियादेवी भगवया गोयमेण सद्धिं एयमट्ठं संलवइ, तावं च णं मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था ।

तएण सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी–तुब्भेणं भंते ! इह चेव चिट्ठह, जा णं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमि–त्तिकट्टु-जेणेव भत्तपाण-घरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता, वत्थपरियट्टयं करेइ, वत्थपरियट्टयं करित्ता, कट्ठसगडियं गिण्हइ, गिण्हित्ता विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ, भरित्ता तं कट्ठसगडियं अणुकड्ढमाणी२ जेणेव भगवं गोयमे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भगवं गोयमं एवं वयासी–एह णं तुब्भं भंते ! मम अणुगच्छह, जाणं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमि । तएणं से भगवं गोयमे मियं देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ ॥ सू० १० ॥

संतुष्ट चित्त होकर बडे ही विनय के साथ उनके समक्ष सात आठ कदम जाकर वंदन नमस्कार करने के पश्चात् भगवान से बोली कि–हे भदन्त ! कहिये आज किस कारण आप यहां पधारे ? । इस बात को सुनकर गौतम स्वामीने कहा कि–हे देवानुप्रिये ! मेरे आनेका मुख्य कारण तुम्हारे पुत्र को देखना है । इस प्रकार गौतम स्वामी का वचन सुनकर वह अपने मृगापुत्र के पीछे हुए चार पुत्रों को वस्त्र और भूषण आदि से अलंकृत

પામી અર્થાત્ સંતુષ્ટ ચિત્ત થઇને મહાન વિનય સાથે એમના સમક્ષ સાત-આઠ પગલાં આગળ જઇને વંદન નમસ્કાર કરીને પછી ભગવાનને કહેવા લાગી કે–હે ભદન્ત ! કહો આજ શું કારણથી આપ અહિં પધાર્યા છો ? આ વાતને સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું કે — હે દેવાનુપ્રિયે ! મારૂં આવવાનું મુખ્ય કારણ તમારા પુત્રને જોવાનું છે આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીના વચન સાંભળીને તેણે પોતાના મૃગાપુત્રની પછીથી થયેલા ચાર પુત્રોને વસ્ત્રો અને ઘરેણાં આદિથી શણગારીને તેમના ચરણોમાં ઉભા રાખ્યા ગૌતમે તેને જોઇને મૃગાદેવીને કહ્યું

टीका—सू० १०

'तएण' इत्यादि। ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्त गौतममेवमवादीत्—स कः खलु हे गौतम ! 'तहारूवे' तथारूपः तादृशो ज्ञानी वा तपस्वी वा येन तव एषोऽर्थो मम तावद् 'रहस्सिकए' राहसिकः=प्रच्छन्नः, गुप्त इत्यर्थः, युष्मभ्यमेवमाख्यातः, यतः खलु यूय जानीथ ?, ततः खलु भगवान् गौतमो मृगा

करके चरणों में उपस्थित किये। गौतम स्वामी इन्हे देखकर मृगादेवी से कहा कि–मैं तुम्हारे इन पुत्रों को देखने के लिये नहीं आया हू, मैं तो उस पुत्र को देखना चाहता हू कि जो इन सब में बडा है और जिसे तुम एकान्त अपने महल के भोंयरे में रखे हुए हो, तथा वहाँ पर जिसके खाने–पीने की पूर्ण व्यवस्था कर रही हो ॥ ९ ॥

'तएण सा०' इत्यादि – ॥ १० ॥

'तएण' भगवान गौतम की इस प्रकार की बात सुनकर 'सा मियादेवी' वह मृगादेवी 'भगवं गोयम एव वयासी' भगवान गौतम से इस प्रकार बोली कि–'गोयमा ! से के ण तहारूवे णाणी वा तवस्सी वा' हे भदन्त ! यह तो कहो, ऐसा वह कौनसा ज्ञानी अथवा तपस्वी है 'जेण' जिसने 'तव' आपसे 'मम एसमट्ठो ताव रहस्सिकए हव्वमक्खाए' हमारा यह गुप्त समाचार कहा है 'जओ ण तुब्भे जाणह' कि जिससे आप इस समाचारको जाने हो।

કે–હુ તમારા આ પુત્રોને જોવા માટે આવ્યો નથી, હુ તો એ પુત્રને જોવા ઇચ્છુ છુ કે જે બધાથી મોટો છે અને જેને તમે એકાન્તમા તમારા મહેલના ભોયરામા રાખેલો છે, તથા ત્યા આગળ ખાવા પીવાની પૂર્ણ વ્યવસ્થા તમે કરી રહ્યા છો ॥ ૯ ॥

તએણ સા૦' ઇત્યાદિ

'તએણ' ભગવાન ગૌતમની આ પ્રકારની વાત સાભળીને 'सा मियादेवी' તે મૃગાદેવી 'भगवं गोयमं एवं वयासी' ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે બોલી કે –'गोयमा से के ण तहारूवे णाणी वा तवस्सी वा' હે ભદન્ત ! એ તો કહો એવા તે કોણ જ્ઞાની અથવા તપસ્વી છે જેણ' જેણે 'तव' આપને 'मम एसमट्ठो ताव रहस्सिकए हव्वमक्खाए' અમારા આ ગુપ્ત સમાચાર કહ્યા છે जओ णं तुब्भे जाणह' કે જેનાથી આપે આ સમાચાર જાણ્યા છે 'तएण'

देवीमेवमवादीत्-एवं खलु हे देवानुप्रिये ! मम धर्माचार्यः श्रमणो भगवान् महावीरः यतः खलु अहं जानामि 'जाव च णं' यावत्=यावति काले च खलु मृगादेवी भगवता गौतमेन सार्धम्, 'एयमट्ठं' एतमर्थं 'संलवइ' संलपति-भाषते, 'तावं च णं' तावत्काले च खलु मृगापुत्रस्य दारकस्य 'भत्तवेला' भक्तवेला=भोजनावसरः, 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत् ।

ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्तं गौतममेवमवादीत्-यूयं खलु हे भदन्त ! 'इह चेव चिट्ठह' इहैव तिष्ठत । 'जाण' यावत् खलु-यावति काले खलु

'तएणं' मृगादेवी की इस बात को सुनने के बाद 'भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी' गौतमस्वामी ने उससे कहा कि-'देवाणुप्पिये एवं खलु' हे देवानुप्रिये ! यह सब बात इस प्रकार है- 'मम धम्मायरिए समणे भगवं महावीरे' मेरे धर्माचार्य श्रमण भगवान महावीर हैं 'जओ णं अहं जाणामि' उनसे मैंने इस गुप्त बात को जानी है 'मियादेवी जाव च णं भगवया गोयमेणं सद्धिं एयमट्ठं संलवइ' मृगादेवी जबतक भगवान गौतम के साथ इस प्रकार की बातचीत कर रही थी कि 'तावं च णं मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था' इतने में ही मृगापुत्र के भोजन का समय भी हो गया ।

'तएणं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी' पश्चात् वह मृगादेवी भगवान गौतमस्वामी से इस प्रकार कहने लगी कि-'भंते ! तुब्भेणं इह चेव

મૃગાદેવીની આ વાતને સાંભળીને પછી 'भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी' ગૌતમ સ્વામીએ તેને કહ્યું કે-'देवाणुप्पिये एवं खलु હે દેવાનુપ્રિયે ! આ તમામ વાત એ પ્રકારે છે કે- मम धम्मायरिए समणे भगवं महावीरे મારા ધર્માચાર્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે 'जओ णं अहं जाणामि' તેના પાસેથી મેં આ ગુપ્ત વાતને જાણી છે 'मियादेवी जाव च णं भगवया गोयमेणं सद्धिं एयमट्ठं संलवइ મૃગાદેવી જ્યારે ભગવાન ગૌતમની સાથે આ પ્રકારની વાતચીત કરતી હતી, 'तावं च णं मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था' એટલામાં મૃગાપુત્રના ભોજનનો સમય પણ થઈ ગયો. तएणं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी પછી તે મૃગાદેવી ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે-

अह युष्मभ्य मृगापुत्र दारक 'उवदंसेमि' उपदर्शयामि, 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा-इत्युक्त्वा यत्रैव भक्तपानगृह तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'वत्थपरियट्टय' वस्त्र-परिवर्त=वस्त्रस्य परिवर्तः=परिवर्तनम्, स वस्त्रपरिवर्तस्त साधारणवस्त्रपरिधान 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'कट्ठसगडिय' काष्ठशकटिका काष्ठमय लघुशकट-गाडी' इति प्रसिद्ध 'गेण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा विपुलस्याऽशनपानखाद्यस्वाद्यस्य 'भरेइ' भरति-पूरयति, अत्र कर्मण शेषत्वविवक्षाया षष्ठी। भृत्वा काष्ठशकटिकाम् अणुकड्ढमाणी२' अनुकर्षन्ती२=अनुसरन्ती२, यत्रैव भगवान् गौतमस्तत्रैवोपा-

---

चिट्ठह' हे भगवन्! आप कुछ समय तक यहीं पर ठहरिये-'जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि' मैं जब तक आपके लिये मृगापुत्र को दिखलाती हू 'त्तिकट्टु' ऐसा कह कर 'जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ' वह जहा भक्तपानगृह था वहा पर गई और 'उवागच्छित्ता' जाकर 'वत्थपरि-यट्टय करेइ' वस्त्र परिवर्तन करने लगी 'वत्थपरियट्टय करित्ता' वस्त्र परिवर्तन कर लेने के बाद 'कट्ठसगडिय गिण्हइ' उसने एक छोटी सी लकडी की बनी हुई गाडी ली और उसमें उसने 'विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ' विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्यके भेद से चारों प्रकार के आहार पानी भरे, भर कर 'त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणी २' वह उसे खेंचती हुई 'जेणेव भगवं गोयमे' जहा गौतम स्वामी खडे थे 'तेणेव उवागच्छइ' वहा ही पहुँची 'उवागच्छित्ता'

भते! तुब्भेण इह चेव चिट्ठह हे लगवान! आप थोडो समय रोकाओ 'जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि' એટલામા હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ 'त्तिकट्टु' એ પ્રમાણે કહીને 'जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ' તે જ્યા ભોજનગૃહ હતુ ત્યા ગઇ અને 'उवागच्छित्ता' જઇને 'वत्थपरियट्टय करेइ' વસ્ત્ર પરિવર્ત્તન કરવા લાગી 'वत्थपरियट्टय करित्ता' વસ્ત્ર બદલાવ્યા પછી कट्ठसगडिय गिण्हइ તેણે એક નાની લાકડાની બનાવેલી ગાડી લીધી અને તેમા તેણે विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ' સારી રીતે અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યના ભેદથી ચારેય પ્રકારના આહાર પાણી પૂરી રીતે ભરીને 'त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणीर' તે તેને ખેચતી થકી 'जेणेव भगव गोयमे' જ્યા ગૌતમ સ્વામી ઉભા હતા, 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાજ

गच्छति, उपागत्य, भगवन्तं गौतममेवमवादीत्- 'एहणं' एत=आगच्छत खलु यूय हे भदन्त ! मम 'अणुगच्छह' अनुगच्छत-मम पश्चाद्‌आगतः समागच्छतेत्यर्थः, 'जाण' यावत्-यावत्काले खलु, अह युष्मभ्य मृगापुत्र दारकम् 'उवदसेमि' उपदर्शयामि। ततः खलु स भगवान् गौतमो मृगादेवीं पृष्ठतः समनुगच्छति ॥१०॥

और पहुँच कर 'भगवं गोयमं एवं वयासी' भगवान् गौतम से इस प्रकार कहने लगी 'भंते ! तुब्भे एह णं' हे भदन्त ! आप आइये और 'मम अणुगच्छह' मेरे पाछे२ चलिये 'जाण अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदसेमि' मैं आपको मृगापुत्र दिखलाती हूँ 'तएणं से भगवं गोयमे मियं देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' मृगादेवी की इस प्रकार की बात सुनकर वे श्री गौतम स्वामी उसके पीछे२ चले।

भावार्थ—गौतम स्वामी की इस प्रकार की मृगापुत्र को देखने की इच्छा जान कर मृगादेवी विस्मित सी होकर कहने लगी—भगवन् कहिये तो सही—आप को हमारे इस पुत्र का समाचार किससे ज्ञात हुआ है। मृगादेवी के इस प्रश्न का उत्तर देते हुए गौतमने कहा कि—हे देवी ! मेरे धर्माचार्य धर्मगुरु श्री श्रमण भगवान महावीर हैं, मैं उन्हीं का अन्तेवासी हू, अतः मुझे यह समाचार उन्हीं से परिज्ञात हुआ है। परस्पर में उन दोनों का जब तक इस प्रकारका विचार-विनिमय हो रहा था कि इतने में ही

પહોચી 'उवागच्छित्ता' અને પહોચીને 'भगवं गोयमं एवं वयासी'-ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી-'भंते तुब्भं एह णं' હે ભદન્ત ! આપ આવો અને 'मम अणुगच्छह' મારા પાછળ-પાછળ ચાલો. 'जाण अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदसेमि' હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ 'तएणं से भगवं गोयमे मियादेविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને તે શ્રી ગૌતમ સ્વામી તેના પાછળ-પાછળ ચાલ્યા

ભાવાર્થ-ગૌતમ સ્વામીની આ પ્રકારની મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા જાણીને તે મૃગાદેવી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે-હે ભગવાન કહો તો ખરા-આપને અમારા આ પુત્રના સમાચાર કોના પાસેથી જાણવામા આવ્યા છે મૃગાદેવીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા થકા ગૌતમે કહ્યુ કે - દેવી ! મારા ધર્માચાર્ય ધર્મગુરૂ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે, હુ તેમનો અન્તેવાસી (શિષ્ય) છુ તેથી મને આ સમાચાર તેમના પાસેથી જાણવામા આવ્યા છે પરસ્પરમા એ બન્નેના વિચારની આપ-લે થતી હતી તેવામા મૃગાપુત્રના ભોજનનો સમય

मूलम्—सू० ११

तएण सा मियादेवी त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणीर जेणेव भूमिघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चउप्पुडेण वत्थेण मुह बंधेइ, मुह बंधमाणी भगव गोयम एव वयासी–तुब्भेवि ण भंते ! मुहपोत्तियाए मुह बधेह, तएणं से भगव गोयमे मियादेवीए एव वुत्ते समाणे मुहपोत्तियाए मुह बधेइ, तएण सा मियादेवी परम्मुही भूमिघरस्स दुवार विहाडेइ, तओ ण गधे निग्गच्छइ से जहा नामए अहिमडेइ वा जाव तओऽवि ण अणिट्ठतराए चेव जाव गधे पण्णत्ते, तएण से मियापुत्ते दारए तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गधेण अभिभूए समाणे तसि विपुलसि असणपाणखाइमसाइमंसि मुच्छिए, तं विउल असण४ आसएण आहारेइ, आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ, विद्धसित्ता, तओ पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ। तपि य ण पूय च सोणिय च आहारेइ ॥ सू० ११ ॥

मृगापुत्र के भोजन का समय भी हो गया। भोजन की वेला जान कर मृगादेवीने कहा कि–हे भदन्त ! आप थोडा ठहरिये मैं आपको उसे दिखलाती हू। ऐसा कह कर वह मृगादेवी वहा से उठी और एक काष्ठनिर्मित गाडी पर उसने खाने पीने आदि की समस्त विपुल सामग्री को भर कर वह पुन गौतम स्वामी के समीप पहुँच कर कहने लगी– भदन्त ! आइये और मेरे पीछे२ पधारिये, मैं आप को मृगापुत्र दिखलाती हू। मृगादेवी की इस प्रकार बात सुनकर गौतम स्वामी उसके पीछे२ चलने लगे ॥ १० ॥

પણ થઇ ગયો, ભોજનની વેળા જાણીને મૃગાદેવીએ કહ્યુ કે – હે ભદન્ત ! આપ થોડો સમય થોભી જાઓ, હુ આપને તે મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ આ પ્રમાણે કહીને તે મૃગાદેવી ત્યાથી ઉઠી અને એક લાકડાની ગાડીમા તે પુત્રને ખાવા પીવાની તમામ સામગ્રી સારા પ્રમાણમા ભરીને તે ફરી ગૌતમ સ્વામીના નજીક જઇને કહેવા લાગી– ભદન્ત ! આવો અને આપ મારા પાછળ–પાછળ પધારો હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ, મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને ગૌતમ સ્વામી તેના પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા ॥૧૦॥

गच्छति, उपागत्य, भगवन्त गौतममेवमवादीत्- 'एहण' एत=आगच्छत खलु यूय हे भदन्त ! मम 'अणुगच्छह' अनुगच्छत-मम पश्चाद्धागतः समागच्छतेत्यर्थः, 'जाण' यावत्-यावत्काले खलु, अह युष्मभ्य मृगापुत्र दारकम् 'उवदसेमि' उपदर्शयामि। ततः खलु स भगवान् गौतमो मृगादेवीं पृष्ठतः समनुगच्छति ॥१०॥

और पहुँच कर 'भगव गोयम एव वयासी' भगवान् गौतम से इस प्रकार कहने लगी 'भते ! तुब्भे एह ण' हे भदन्त ! आप आइये और 'मम अणुगच्छह' मेरे पीछे२ चलिये 'जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि' मैं आपको मृगापुत्र दिखलाती हूँ 'तएण से भगव गोयमे मिय देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' मृगादेवी की इस प्रकार की बात सुनकर वे श्री गौतम स्वामी उसके पीछे२ चले।

भावार्थ—गौतम स्वामी की इस प्रकार की मृगापुत्र को देखने की इच्छा जान कर मृगादेवी विस्मित सी होकर कहने लगी—भगवन् कहिये तो सही—आप को हमारे इस पुत्र का समाचार किससे ज्ञात हुआ है। मृगादेवी के इस प्रश्न का उत्तर देते हुए गौतमने कहा कि—हे देवी ! मेरे धर्माचार्य धर्मगुरु श्री श्रमण भगवान महावीर हैं, मैं उन्हीं का अन्तेवासी हू, अत मुझे यह समाचार उन्हीं से परिज्ञात हुआ है। परस्पर में उन दोनों का जब तक इस प्रकारका विचार—विनिमय हो रहा था कि इतने में ही

પહોચી 'उवागच्छित्ता' અને પહોચીને 'भगव गोयम एव वयासी -ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી-'भते तुब्भ एह ण' હે ભદન્ત ! આપ આવો અને 'मम अणुगच्छह મારા પાછળ-પાછળ ચાલો जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि' હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ 'तएण से भगव गोयमे मियादेविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને તે શ્રી ગૌતમ સ્વામી તેના પાછળ-પાછળ ચાલ્યા

ભાવાર્થ-ગૌતમ સ્વામીની આ પ્રકારની મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા જાણીને તે મૃગાદેવી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે-હે ભગવાન કહો તો ખરા-આપને અમારા આ પુત્રના સમાચાર કોના પાસેથી જાણવામા આવ્યા છે મૃગા દેવીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા થકા ગૌતમે કહ્યુ કે – દેવી ! મારા ધર્માચાર્ય ધર્મગુરૂ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે, હુ તેમનો અન્તેવાસી (શિષ્ય) છુ તેથી મને આ સમાચાર તેમના પાસેથી જાણવામા આવ્યા છે પરસ્પરમા એ બન્નેના વિચારની આપ-લે થતી હતી તેવામા મૃગાપુત્રના ભોજનનો સમય

मान्छादयतेत्यर्थः, 'तएण से भगव गोयमे मियादेवीए एव वुत्ते समाणे मुहपोत्तियाए मुह बधेइ' तत खलु स भगवान गौतमो मृगादेव्या एवमुक्तः सन मुखपोतिकया, मुख घ्राणति–नासिकामाच्छादयतीत्यर्थः।

'मुह बंधमाणी', 'मुह बधेह', 'मुह बधेइ', इतिवाक्यत्रये 'मुह' शब्दो लक्षणया घ्राणस्य बोधकः। भूमिगृहद्वारोद्घाटनकाले दुर्गन्धाऽऽघ्राणवारणाय मुखबन्धनमनुपपन्नम्, मुखेन गन्धग्रहणाऽसम्भवात्, तस्मादत्र 'मुह' शब्दो न मुखपरः, किन्तु यथा–'गङ्गाया घोष.' इत्यत्र प्रवाहरूपे मुख्यार्थे घोषान्वयतात्पर्यानुपपत्त्या तत्समीपवर्तिनि तीरे लक्षणा मन्यते, तथा दुर्गन्धाऽऽघ्राण

'से भगव गोयमे' वे गौतम स्वामी 'मियादेवीए एव वुत्ते समाण' जब मृगादेवीके द्वारा इस प्रकार कहे जाने पर 'मुहपोत्तियाए' मुखप्राञ्छनिका से 'मुह बंधेइ' अपनी नाक को ढक लिया।

'मुह बधमाणी' 'मुह बधेह' 'मुह बधेइ' इस वाक्यत्रय से 'मुख' यह पद लक्षणा से 'नाक' इस अर्थ का बाधक है, ऐसा समझना चाहिये। क्यों कि यहा पर जो मुख का आवरण करना प्रकट किया गया है वह नाक को ढकने के उद्देश से ही समझना चाहिये, कारण कि भूमिगृह के द्वार का उद्घाटन करने से जो तीव्रतम–असह्य दुर्गंध आवेगी उस का सूंघना–कार्य मुख नहीं कर सकता है, यह काम तो नासिका का है अत जिस प्रकार 'गगाया घोष' इस वाक्य में गगापद की लक्षणा तीर में होती है, क्यों कि घोष का सद्भाव प्रवाहरूप मुख्य अर्थ मे बाधित होता

ગોતમ સ્વામી 'मियादेवीए एव वुत्ते समाणे' મૃગાદેવીના કથન પ્રમાણે 'मुहपोत्तियाए' મુખપ્રોછની વડે 'मुह बधेइ' પોતાનું નાક ઢાંકી લીધું

मुह बंधमाणी' 'मुह बंधेह' मुह बधेइ' આ ત્રણ વાક્યથી 'મુખ' એ પદ લક્ષણાથી 'નાક' એ અર્થનો બોધ કરે છે એમ સમજવું જોઇએ, કારણ કે અહિં આગળ જે મુખનું આવરણ કરવાનું પ્રકટ કર્યું છે તે નાક ઢાંકવાના ઉદ્દેશથીજ સમજવું જોઇએ, કારણ કે ભોંયરાના દરવાજાને ઉઘાડવાથી જે તીવ્રતમ–અસહ્ય દુર્ગંધ આવે તેની ગંધ લેવી તે કાર્ય મુખનું નથી એ કામ તો નાકનું છે, તેથી કરી જેવી રીતે 'गगाया घोष એ વાક્યમાં ગંગાપદની લક્ષણા તીર–કાંઠામાં હોય છે, કારણ કે ઘોષનો સદ્ભાવ પ્રવાહ

टीका—सू० ११

'तएण' इत्यादि । ततः खलु सा मृगादेवी ता काष्ठशकटिकाम् ' अणुकड्ढमाणी२' अनुकर्षन्ती२ अनुसरन्ती२ यत्रैव भूमिगृह तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'चउप्पुडेण वत्थेण ' चतुष्पुटेन वस्त्रेण ' मुह बधमाणी ' मुख=घ्राण बध्नती=आच्छादयन्ती भगवन्त गौतमम् एवमवादीत्=यूयमपि खलु हे भदन्त ! ' मुहपोत्तियाए मुह बधेह ' मुखपोतिकया – मुखप्रोञ्छनिकया, रजःस्वेदादिप्रोञ्छनार्थं यदन्यद् वस्त्रखण्ड हस्ते ध्रियते, सा मुखप्रोञ्छनिकेत्युच्यते । तया, मुख बध्नीत=घ्राण

' तएण सा० ' इत्यादि—

' तएण ' इसके बाद ' सा मियादेवी ' वह मृगादेवी ' त कट्ठसगडिय ' उस गाडी को ' अणुकड्ढमाणी२ ' खेंचती२ ' जेणेव भूमिघरे ' जहा पर भोंयरा था ' तेणेव उवागच्छइ ' वहा पर पहुँची और ' उवागच्छित्ता ' पहुँचते ही उसने ' चउप्पुडेण वत्थेण ' चारघरी किये हुए वस्त्र से ' मुह बंधेइ ' मुख—नाक को ढक लिया । और ' मुह बधमाणी ' मुख नासिका को ढकती हुई 'भगव गोयम एव वयासी ' भगवान गौतम से कहने लगी कि—' भते ' हे भदन्त ! ' तुब्भेवि ण मुहपोत्तियाए मुह बधेह ' आप भी अपनी नाकको मुखप्रोञ्छनिका से अर्थात्—धूलि एव पसीना आदि को पोंछने के लिये जो एक दूसरा वस्त्रखड हाथ में रखा जाता है उसको मुखप्रोञ्छनिका कहते हैं, उससे अपनी नाँक को ढक लीजिए ' तएण ' तत्पश्चात्

तएण सा ઇત્યાદિ

तएण ત્યાર પછી सा मियादेवी ' તે મૃગાદેવી ' त कट्ठसगडिय ' તે ગાડીને अणुकड्ढमाणी २ ખેચતી ખેચતી जेणेव भूमिघरे ' જ્યા આગળ ભોયરૂ હતુ ' तेणेव उवागच्छइ ત્યા આગળ પહોચી અને उवागच्छित्ता' પહોચીને તેણે ' चउप्पुडेण वत्थेण ' ચાર ઘડી વાળેલા વસ્ત્રથી ' मुह बधेइ ' મુખ—નાકને ઢાકી લીધા અને मुह बधमाणी મુખ—નાસિકાને ઢાકીને ' भगव गोयम एव वयासी ' ભગવાન ગૌતમને કહેવા લાગી કે—' भते ' હે ભદન્ત ! तुब्भेवि ण मुहपोत्तियाए मुह बधेह ' આપ પણ આપના નાકને મુખપ્રોઞ્છનિકા વડે અર્થાત્ ધૂલ અને પરસેવા આદિને લુછવા માટે જે એક બીજુ વસ્ત્રખડ-કપડાનો ટુકડો હાથમા રાખવામા આવે છે તને મુખપ્રોઞ્છનિકા કહે છે, તેના વડે આપના નાકને ઢાકી લ્યો तएण ' ત્યારપછી से भगव गोयमे ' તે

मिति । हनुकपोलनासानयनभ्रूभालादेर्मुखावयवतया मुखत्वव्यपदेशो भवति, हनुकपोलादौ विकृते सति 'अस्य मुख विकृत, विरुपम्, असुन्दर'-मिति, शोभने तु तस्मिन्, 'अस्य मुख सुन्दर सुरूप कमनीय'-मिति च प्रयोगो लोके दृश्यते, तत्र नासाऽपेक्षया मुखस्य प्रधानतया मुखशब्दः प्रयुक्त, मुखसमीपवर्तित्वाद् गन्धग्रहणशक्तिमत्त्वाच्च घ्राणस्य बोधः सुकर इति भावः ।

केचित्तु वदन्ति-गौतमस्वामिनो मुखोपरि मुखवस्त्रिका बद्धा नासीत्, किन्तु

नेत्र भ्रू, और भाल आदि, ये सब मुख के ही अवयव हैं, इसलिये इनमे मुख का व्यपदेश होता है । जब किसी प्राणी के दाढो कपाल आदि विकृत होते हैं तब व्यवहार मे यही कहा जाता है कि-इसका मुख सुन्दर नहीं है । और दाढी कपोल आदि जब सुन्दर होते है तब कहा जाता है कि-देखो इसका मुख कितना सुन्दर है । यहांपर 'नाक' न कह कर जो उस अर्थ मे मुख शब्द का प्रयोग सूत्रकार ने किया है उसका कारण यही है कि नाक को अपेक्षा मुख की ही प्रधानता मानी जाती है । फिर मुख शब्द से नाकका ही जो यहा पर ग्रहण किया गया वह इस लिये कि एक तो वह मुख के बिलकुल समीपवर्ती है, दूसरे गन्ध के ग्रहण करने मे वही शक्तिसम्पन्न है अन्य नहीं ।

कोई २ ऐसा जो कहते हैं कि-गौतम स्वामीने मुख पर मुखवस्त्रिका नहीं बाधी

નોજ બોધક છે, મુખનો નહિ દાઢી, ગાલ, નાક, નેત્ર, ભ્રૂ અને કપાલ આદિ એ તમામ મુખનાજ અવયવો છે, એટલા માટે તેમા મુખનો વ્યપદેશ-આરોપ થાય છે જ્યારે કોઇ પ્રાણીની દાઢી ગાલ આદિ વિકૃત હોય છે ત્યારે વ્યવહારમા એવી રીતે કહેવામા આવે છે કે-તેનું મુખ સુદર નથી, અને દાઢી, ગાલ આદિ જ્યારે સુન્દર હોય છે ત્યારે કહેવામા આવે છે કે-જુઓ તેનુ મુખ કેટલુ સુદર છે ? અહિ આગળ નાક' નહિ કહેતા તે અર્થમા 'મુખ' શબ્દનો પ્રયોગ સૂત્રકારે કર્યો છે તેનુ કારણુ એ છે કે-નાકની અપેક્ષા મુખની પ્રધાનતા માનવામા આવે છે બીજુ કારણુ એ છે કે-'મુખ શબ્દથી નાકનુ જે અહિ ગ્રહણુ કરવામા આવ્યુ છે, તે એટલા માટે છે કે-એક તો નાક તે મુખના એકદમ નજીક છે, બીજી વાત એ છે કે — ગન્ધને ગ્રહણુ કરવામા તે નાકજ શક્તિ ધરાવે છે બીજુ અવયવ નહિ

કોઇ કોઇ એવી રીતે જે કહે છે કે-ગૌતમ સ્વામીએ મુખ પર મુખ

वारणोद्देशेन मुखोपरि वस्त्रबन्धन नोपपद्यते, मुखबन्धने कृतेऽपि घ्राणेन्द्रियस्यानावरणेन तदुद्देशसिद्ध्यसम्भवादिति बन्धनान्वयतात्पर्यानुपपत्त्या तत्समीपवर्तिनि घ्राणे लक्षणा गम्यते। किञ्च-मुखोपरि सदोरकमुखवस्त्रिका बद्धैवासीत्, तत्र पुनर्वस्त्रबन्धनविधानमनर्थकम्। तस्मादत्र 'मुह' इति पद नासिकार्थे लाक्षणिक

है अत तत्समीपवर्ती तीररूप अर्थ में लक्षणा स उसका सद्भाव अगीकार किया जाता है, ठीक इसी प्रकार दुर्गंध का वारण करने के लिये मुख के ऊपर वस्त्र का आवरण करना भी युक्तिसंगत प्रतीत नहीं होता है। कारण कि मुखके आवृत करलेने पर भी दुर्गंध को नहीं सूघने का जो उद्देश है वह किसी प्रकार स सिद्ध नहीं होता है, क्यों कि इस उद्देश की सिद्धि का साक्षात्कारण जो नासिका है, उस के आवृत करने से ही सिद्ध होता है, इसलिये जिस प्रकार गगापद की लक्षणा तत्समीपवर्ती तीर मे गृहीत होती है इसी प्रकार यहा पर भी 'मुख' शब्द से लक्षणा स तत्समीपवर्ती नासिका का ही ग्रहण होगा।

किञ्च-गौतमस्वामीने जब अपने मुख पर डोरे सहित मुखपोतिका बाध ही रखी थी तब क्या आवश्यकता थी कि वे वहा पुन वस्त्र स बधन करते, अत वहा पुन वस्त्र का बधन सर्वथा अनर्थक ही है, इसलिये भी यही मानना चाहिये कि-मुखशब्द लक्षणा से '**नासिका**' इस अर्थ का ही बोधक है मुख का नहीं। डाढा, गाल, नासा,

રૂપ મુખ્ય અર્થમા બાધિત થાય છે તેથી કરી તત્સમીપવર્તી તીરરૂપ અર્થમા લક્ષણાથી તેનો સદ્ભાવ અગીકાર કરવામા આવે છે એ પ્રમાણે દુર્ગંધનુ વારણુ કરવા માટે મુખ ઉપર વસ્ત્રને ઢાકવુ તે યુક્તિસગત જણાતુ નથી કારણુ કે મુખને ઢાકવાથી પણુ દુર્ગંધ નહિ સુઘવાનો જે ઉદ્દેશ છે તે કોઇ પ્રકારે સિદ્ધ થતો નથી કારણુ કે એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિનું સાક્ષાત્કારણુ જે નાસિકા નાક છે તેને ઢાકવાથીજ સિદ્ધ થાય છે એટલા માટે જે પ્રમાણે ગગાપદની લક્ષણા તત્સમીપવર્તી તીરમા ગ્રહણુ થાય છે, એ પ્રમાણે અહિ પણુ 'મુખ' શબ્દથી લક્ષણા વડે તત્સમીપવર્તી નાસિકા-નાકનુંજ ગ્રહણુ થઇ શકે છે

વળી-ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના મુખ પર દોરાસહિત મુખપોતિકા બાધી જ રાખી હતી તો પછી ફરીને વસ્ત્ર બાધવાની શુ આવશ્યકતા હતી? કે જેથી કરી આ સ્થળે ફરી વસ્ત્ર બાધવાની હકીકત સર્વથા નિરર્થક છે એટલા માટે એજ માનવુ જોઇએ કે મુખ શબ્દ લક્ષણાથી "નાસિકા-નાક" એ અર્થ

मिति। हनुकपोलनासानयनभ्रूभालादेर्मुखावयवतया मुखलव्यपदेशो भवति, हनुकपोलादौ विकृते सति 'अस्य मुखं विकृतं, विरूपम्, असुन्दर'-मिति, शोभने तु तस्मिन, 'अस्य मुखं सुन्दरं सुरूपं कमनीय'-मिति च प्रयोगो लोके दृश्यते, तत्र नासाऽपेक्षया मुखस्य प्रधानतया मुखशब्दः प्रयुक्त, मुखसमीपवर्तित्वाद् गन्धग्रहणशक्तिमत्त्वाच्च घ्राणस्य बोध' सुकर इति भाव।

केचित्तु वदन्ति-गौतमस्वामिनो मुखोपरि मुखवस्त्रिका बद्धा नासीत्, किन्तु

नत्र भ्रू, और भाल आदि, ये सब मुख के ही अवयव है, इसलिये इनमे मुख का व्यपदेश होता है। जब किसी प्राणी के दाढी कपाल आदि विकृत होते हैं तब व्यवहार मे यही कहा जाता है कि-इसका मुख सुन्दर नहीं है। और दाढी कपोल आदि जब सुन्दर होते हैं तब कहा जाता है कि-देखो इसका मुख कितना सुन्दर है। यहापर 'नाक' न कह कर जो उस अर्थ मे मुख शब्द का प्रयोग सूत्रकार ने किया है उसका कारण यही है कि नाक को अपेक्षा मुख को ही प्रधानता मानी जाती है। फिर मुख शब्द से नाकका हो जो यहा पर ग्रहण किया गया वह इस लिये कि एक तो वह मुख के बिलकुल समीपवर्ती है, दूसरे गंध के ग्रहण करने मे वही शक्तिसम्पन्न है अन्य नहीं।

कोई २ ऐसा जो कहते हैं कि-गौतम स्वामीने मुख पर मुखवस्त्रिका नहीं बाधी

નોજ બોધક છે, મુખનો નહિ દાઢી, ગાલ, નાક, નેત્ર, ભ્રૂ અને કપાલ આદિ એ તમામ મુખનાજ અવયવો છે, એટલા માટે તેમા મુખનો વ્યપદેશ-આરોપ થાય છે જ્યારે કોઇ પ્રાણીની દાઢી ગાલ આદિ વિકૃત હોય છે ત્યારે વ્યવહારમા એવી રીતે કહેવામા આવે છે કે-તેનું મુખ સુંદર નથી, અને દાઢી, ગાલ આદિ જ્યારે સુન્દર હોય છે ત્યારે કહેવામા આવે છે કે-જુઓ તેનુ મુખ કેટલું સુંદર છે? અહિ આગળ નાક' નહિ કહેતા તે અર્થમા 'મુખ' શબ્દનો પ્રયોગ સૂત્રકારે કર્યો છે તેનુ કારણુ એ છે કે-નાકની અપેક્ષા મુખની પ્રધાનતા માનવામા આવે છે બીજુ કારણુ એ છે કે-'મુખ' શબ્દથી નાકનું જે અહિં ગ્રહણુ કરવામા આવ્યુ છે, તે એટલા માટે છે કે-એક તો નાક તે મુખના એકદમ નજીક છે, બીજી વાત એ છે કે — ગન્ધને ગ્રહણુ કરવામા તે નાકજ શક્તિ ધરાવે છે બીજુ અવયવ નહિ

કોઇ કોઇ એવી રીતે જે કહે છે કે-ગૌતમ સ્વામીએ મુખ પર મુખ

वारणोद्देशेन मुखोपरि वस्त्रबन्धन नोपपद्यते, मुखबन्धने कृतेऽपि घ्राणेन्द्रियस्यानावरणेन तदुद्देशसिद्ध्यसम्भवादिति बन्धनान्वयतात्पर्यानुपपत्त्या तत्समीपवर्तिनि घ्राणे लक्षणा गम्यते । किञ्च-मुखोपरि सडोरकमुखवस्त्रिका बद्धैवासीत्, तत्र पुनर्वस्त्रबन्धनविधानमनर्थकम् । तस्मादत्र मुह ' इति पद नासिकार्थे लाक्षणिक

है अत तत्समीपवर्ती तीररूप अर्थ में लक्षणा से उसका सद्भाव अगीकार किया जाता है, ठीक इसी प्रकार दुर्गंध का वारण करने के लिये मुख के ऊपर वस्त्र का आवरण करना भी युक्तिसंगत प्रतीत नहीं होता है। कारण कि मुखके आवृत करलेने पर भी दुर्गंध को नहीं सूघने का जो उद्देश है वह किसी प्रकार से सिद्ध नहीं होता है, क्यों कि इस उद्देश की सिद्धि का साक्षात्कारण जो नासिका है, उस के आवृत करने से ही सिद्ध होता है, इसलिये जिस प्रकार गगापद की लक्षणा तत्समीपवर्ती तीर मे गृहीत होती है इसी प्रकार यहा पर भी ' मुख ' शब्द से लक्षणा से तत्समीपवर्ती नासिका का ही ग्रहण होगा ।

किञ्च—गौतमस्वामीने जब अपने मुख पर डोर सहित मुखपोतिका बाध ही रखी थी तब क्या आवश्यकता थी कि वे वहा पुन वस्त्र से बधन करते, अत वहा पुन वस्त्र का बधन सर्वथा अनर्थक ही है, इसलिये भी यही मानना चाहिये कि—मुखशब्द लक्षणा से ' नासिका ' इस अर्थ का ही बोधक है मुख का नहीं । डाढा, गाल, नासा,

રૂપ મુખ્ય અર્થમા બાધિત થાય છે તેથી કરી તત્સમીપવર્તી તીરરૂપ અર્થમા લક્ષણાથી તેનો સદ્‌ભાવ અગીકાર કરવામા આવે છે એ પ્રમાણે દુર્ગંધનુ વારણ કરવા માટે મુખ ઉપર વસ્ત્રને ઢાકવુ તે યુક્તિસગત જણાતુ નથી કારણ કે મુખને ઢાકવાથી પણ દુર્ગંધ નહિ સુઘવાનો જે ઉદ્દેશ છે તે કોઇ પ્રકારે સિદ્ધ થતો નથી કારણ કે એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિનુ સાક્ષાત્કારણ જે નાસિકા નાક છે તેને ઢાકવાથીજ સિદ્ધ થાય છે એટલા માટે જે પ્રમાણે ગગાપદની લક્ષણા તત્સમીપવર્તી તીરમા ગ્રહણ થાય છે, એ પ્રમાણે અહિ પણ 'મુખ' શબ્દથી લક્ષણા વડે તત્સમીપવર્તી નાસિકા—નાકનુજ ગ્રહણ થઇ શકે છે

વળી—ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના મુખ પર દોરાસહિત મુખપોતિકા બાધી જ રાખી હતી તો પછી ફરીને વસ્ત્ર બાધવાની શુ આવશ્યકતા હતી ? કે જેથી કરી આ સ્થળે ફરી વસ્ત્ર બાધવાની હકીકત સર્વથા નિરર્થક છે એટલા માટે એજ માનવુ જોઇએ કે મુખ શબ્દ લક્ષણાથી " નાસિકા—નાક ' એ અર્થ

ततः खलु सा मृगादेवी 'परम्मुही' पराङ्मुखी=विमुखी भूमिगृहस्य द्वार 'विहाडेइ' विघटयति—उद्घाटयतीत्यर्थः । 'तओ ण' ततः खलु—तस्माद् भूमिगृहाद् 'गंधे निग्गच्छइ' गन्धो निर्गच्छति—दुर्गन्धो बहिर्निःसरतीत्यर्थः। कीदृशः स दुर्गन्ध इति दृष्टान्त प्रदर्शयितुमाह— 'से जहानामए' स यथानामकम्—'नामकम्' इति वाक्यालङ्कारे, सः=दुर्गन्धः यथा यत्प्रकारस्तथा दृष्टान्तेन दर्शयतीति भावः। तथा हि-'अहिमडेइवा' अहिमृतक इति वा,'इति वा' उभयमपि वाक्यालङ्कारे, अहिमृतकस्य यथा गन्धो भवेदित्यर्थ यथा मृतसर्पकलेवरस्य गन्धो दुःसहस्ततोऽप्यनिष्टतरो गन्ध इत्यग्रेऽन्वयः। 'जाव' यावत्—इह यावच्छब्दात्—"गोमडेइ वा, सुणगमडेइ वा, दीवगमडेइ वा, मज्जारमडेइ वा, मणुस्समडेइ वा, महिसमडेइ वा, मूसगमडेइ वा, आसमडेइ वा, हत्थिमडेइ वा, सीहमडेइ वा, वग्घमडेइ वा, विगमडेइ वा, दीवियमडेइ वा" इति। अस्य छाया—गोमृतक, शुनकमृतक, दीपकमृतक, मार्जारमृतकः, मनुष्यमृतकः, मूषकमृतकः, अश्वमृतकः, हस्तिमृतकः, सिंहमृतकः, व्याघ्रमृतकः, वृकमृतकः,

---

विषय का जिसे जानने की अभिलाषा हो, वे दशवैकालिक सूत्र के प्रथम अध्ययन की आचारमणिमञ्जूषा नामकी टीका में देख सकते हैं।

मृगादेवी के वचन से जब गौतम स्वामीने वस्त्र से नाक को बांध लिया 'तएणं' तब 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'परम्मुही' तिरछा मुख करके 'भूमिघरस्स दुवारं विहाडेइ' उस भूमिघर—भोंयरे के द्वार को खोल दिया। खुलते ही 'तओ णं' उससे 'गंधे निग्गच्छइ' दुर्गंध निकली 'से जहा नामए' वह कैसी थी सो कहते है— 'अहिमडेइ वा जाव' जिस प्रकार मृत सर्प यावत्—अर्थात्—गाय के, कुत्ते के, गिरगिट के, मार्जार के, मनुष्य के, महिष के, मूषक के, घोडे के, हस्ति के, सिंह के, व्याघ्र के,

---

રાખતા હોય તેમણે દશવૈકાલિકસૂત્ર ના પહેલા અધ્યયનની આચારમણિ મંજૂષા નામની ટીકામાં જોઈ લેવું

મૃગાદેવીના વચનથી ગૌતમ સ્વામીએ વસ્ત્રથી જ્યારે નાકને ઢાંકી લીધું, तएणं ત્યારે सा मियादेवी તે મૃગાદેવીએ 'परम्मुही ત્રાંસું મુખ કરીને 'भूमिघरस्स दुवारं विहाडेइ' તે ભોયરાનો દરવાજો ઉઘાડ્યો ઉઘાડતાંજ 'तओणं' તેમાંથી 'गंधे निग्गच्छइ' દુર્ગન્ધ નીકળી 'से जहा नामए' તે કેવી હતી તે કહે છે 'अहिमडे इ वा जाव' જે પ્રકારે મરેલા સર્પ યાવત્ અર્થાત્—ગાય, કુતરા, કાકીંડા, બિલાડું, માણસ, પાડા, ઉંદર, ઘોડા, હાથી,

हस्त एव धृता, अत एव मृगादेवी दुर्गन्धाघ्राणप्रतिबन्धाय 'तुम्मे वि ण भंते! मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह' इति प्रार्थितवतीति, तन्न सम्यक् अनावृतमुखे सपातिमसूक्ष्मव्यापिजीवानां रक्षणार्थं, तथोड्डीयमानसचित्तरजोरक्षणार्थं, वायुकाय रक्षणार्थं च मुखवस्त्रिकाबन्धनस्य सकलजैनागमतात्पर्यविषयतया मुखवस्त्रिका नासीदिति कल्पनं तावन्मिथ्यात्वविलसितं सकलागमविरुद्धं च। अधिकं जिज्ञासमानैस्तु दशवैकालिकसूत्रस्य मत्कृताऽऽचारमणिमञ्जूषाटीकायां प्रथमाऽध्ययने मुखवस्त्रिकाविचारो द्रष्टव्यः।

थी, किन्तु उसे हाथमें ही रखा था जो मुख पर मुखवस्त्रिका बंधी होती तो मृगादेवी 'तुब्भे वि ण भंते' मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह' हे भदन्त! आप भी अपने मुख को मुखवस्त्रिका से आवृत कर लीजिये, ऐसा क्यों कहती? अतः इस कथन से यही साबित होता है कि-उन्होंने उसे हाथ में ही ले रखी थी। ऐसा कहना ठीक नहीं है, क्यों कि-इस प्रकार की मान्यता मिथ्यात्व का विलास तथा आगम मार्ग से विपरीत है। मुख पर जब मुखवस्त्रिका बंधी नहीं होती तो सपातिम सूक्ष्म जीवों का संरक्षण, तथा उड़ते हुए सचित्तरज कणों का, एवं वायुकाय के जीवों का भी रक्षण कैसे हो सकता?, इन्हीं सब जीवों की रक्षा को लक्ष्य में रखकर ही तो मुख पर साधुजन मुखवस्त्रिका बांधते हैं, और इसी उद्देश से मुखवस्त्रिका बांधने का मुखपर का आगममें विधान किया गया है। विशेष रीति से इस

વસ્રિકા બાધી ન હતી, પરન્તુ તેમણે હાથમાજ રાખી હતી જો મુખ પર મુખ વસ્રિકા બાધી હોત તો મૃગાદેવી 'तुब्भेवि ण भंते मुहपोतियाए मुहं बंधेह' હે ભદન્ત! આપ પણ આપના મુખને મુખવસ્રિકાથી ઢાકી લેજો આ પ્રમાણે શા માટે કહે? એટલા માટે આ કથનથી સાબિત થાય છે કે તેમણે (ગૌતમ સ્વામીએ) તેને હાથમાજ લઇ રાખી હતી એ કહેવુ ઠીક નથી કારણ કે-એ પ્રકારની માન્યતા મિથ્યાત્વનો વિલાસ તથા આગમમાર્ગથી વિપરીત છે જો મુખ પર મુખવસ્રિકા બાધી ન હોય તો સપાતિમ સૂક્ષ્મ જીવોનુ સંરક્ષણ, તથા ઉડતા સચિત્ત રજકણો તથા વાયુકાયના જીવોનુ પણ રક્ષણ કેવી રીતે થઇ શકે?, એ તમામ જીવોની રક્ષાને લક્ષમા રાખીનેજ સાધુ પુરૂષ મુખવસ્રિકા બાધે છે, અને એજ ઉદ્દેશથી મુખવસ્રિકાને મુખ પર બાધવાનુ આગમમા વિધાન કરવામા આવ્યુ છે વિશેષ પણે આ વિષયને જેઓ જાણવાની અભિલાષા

ततः खलु स मृगापुत्रो दारकस्तस्य विपुलस्याशनपानखाद्यस्वाद्यस्य गन्धेन अभिभूतः=आकृष्टः सन् तस्मिन् विपुलेऽशनादिके मूर्च्छितः, तं विपुलमशन पान खाद्य स्वाद्य 'आसएण' आस्येन=मुखेन 'आहारेइ' आहारयति=भुङ्क्ते। भुक्तं सः 'खिप्पामेव विद्धंसइ' क्षिप्रमेव विध्वंसते=विनश्यति, जठराग्नौ पचतीति भावः। ततः पश्चात् 'पूयत्ताए य' पूयतया च–दुर्गन्धश्वेतवर्णविकृतरक्ततयेत्यर्थः, 'सोणि-

'तओवि ण अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे पण्णत्ते' उससे भी अधिक अनिष्ट दुर्गंध उस भौयरे से निकला।

'तएणं' जब मृगादेवीने भोयरे के किवाड खोल और अशन पान आदि की गाडी वहां पर धकेली उस समय 'से मियापुत्ते दारए' वह मृगापुत्र 'तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गंधेण' उन विपुल अशन, पान, खादिम, और स्वादिम वस्तुओं की सुगंध से 'अभिभूए समाणे' आकृष्ट होता हुआ 'तंसि विउलंसि असणपाणखाइमसाइमंसि मुच्छिए' उस अनेक प्रकार की विपुल अशनादिक खाद्य सामग्री में मूर्च्छित होकर वह 'तं विउलं असणं ४ आसएणं आहारेइ' उस समस्त खाद्य सामग्री को अपने मुख से ही उठा कर खा गया। 'आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ' खाते के साथ ही उसका वह समस्त आहार भस्म हो गया–जठराग्नि द्वारा पचा दिया गया। 'विद्धंसित्ता तओ पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ।

अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे पण्णत्ते तेनाथी पण वधारे अनिष्ट दुर्गन्ध ते भोयरामांथी नीकळी

'तएणं' ज्यारे मृगादेवीए भोयरानुं कमाड उघाडयुं अने अशन पान–भोजन–पाणी आदिनी गाडी त्यां आगळ धकेली ते समये 'से मियापुत्ते दारए' ते मृगापुत्र 'तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गंधेण' ते पुष्कळ अशन, पान, खादिम अने स्वादिम वस्तुओनी सुगंधथी 'अभिभूए समाणे' आकर्षण पामतो थको 'तंसि विउलंसि असण-पाण-खाइम-साइमंसि मुच्छिए' ते अनेक प्रकारनी पुष्कळ अशनादिक खाद्य सामग्रीमां मूर्च्छित थईने ते 'तं विउलं असणं४ आसएणं आहारेइ' समस्त खाद्य सामग्रीने पोताना मुखथी उपाडीने खाई गयो 'आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ' खावानी साथेज तेनो ए आहार भस्म थई गयो–जठराग्नि द्वारा पाचन थई गयो 'विद्धंसित्ता तओ पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ'

द्वीपिकमृतकः। तत्र गोमृतकः-गोर्मृतको मृतकलेवरमित्यर्थः। शुनकमृतक'=शुनकस्य=कुकुरस्य मृतको मृतकलेवरम्। दीपकमृतक'=दीपक -कृकलासः 'गिरगिट' इतिप्रसिद्धस्तस्य मतकः शव =मृतकलेवरमित्यर्थः। एव-मार्जारमृतकाद्यो व्याख्येयाः, द्वीपिको व्याघ्रविशेष 'चित्ता' इति भाषाप्रसिद्धः। कीदृशोऽहिमृतकादिरिति तद्विशेषणान्याह-'मयकुहियविणट्ठ-दुरभि वावण्ण दुब्भिगंधे' इत्यादि। मतकुथित-विनष्ट दुरभि व्यापन्न-दुरभिगन्ध =मतो-जीवविमुक्त एव सन कुथित =कोथमुपगतः शटित इत्यर्थ', तथा विनष्ट =स्वरूपादपेत सन् दुरभि -तीव्रतर दुष्टगन्धोपेतः, तथा व्यापन्न' शकुनिशृगालादिभिभक्षितत्वाद् विरूपा बीभत्सावस्था प्राप्त सन् दुरभिगन्ध.=दुरभिगन्धोऽस्यास्तीत्यर्थेऽच्, परमतीव्रदुर्गन्धवानित्यर्थ। तत. पदत्रयस्य कर्मधारय'। यथा-'किमिजालाउलससत्ते' कृमिजालाकुलससक्तः-कृमिजालैः=कीटसमूहैराकुल-व्याप्त यथा भवति तथा ससक्त.=परिपूर्ण। तथा-'असुइ विलीण-विगय बीभच्छदरिसणिज्जे' अशुचि विलीन विकृत-बीभत्सदर्शनीय -अशुचिः=स्पर्शकरणायोग्यत्वात्, विलीन =जुगुप्सासमुत्पादकत्वात्, विकृत = चित्तसमुद्वेगजनकत्वात्, बीभत्स =द्रष्टुमयोग्यत्वात्, एव दर्शनीय =दृश्यमान य स तथा। एव भूते सर्पादिमृतके यादृशो गन्धो भवेत्, ततोऽप्यनिष्टतरो गन्धो भूमिगृहतो निर्गच्छतीत्याह-'तओवि ण अणिट्ठतराए' इत्यादि, ततोऽपि=अहिमृतकादेरपि खलु अनिष्टतरक एव यावद् गन्ध =दुर्गन्ध' प्रज्ञप्त।

वृक (भेडिया) के और द्वीपिक चीता के मृतक-मरे हुए, कुथित सडे हुए अतएव विनष्ट-आकृतरहित, दुरभि-दुर्गन्धयुक्त,-व्यापन्न-शृगालादि स खाये जाने पर विरूप आकार के कि जिसमें कीडा का समूह बिलबिला रहा है, और इसी लिये जो स्पर्श के अयोग्य होने से अशुचि, घृणा का उत्पादक होने से विलीन, चित्त में उद्वेग का जनक होने से विकृत, और देखने के अयोग्य होने से बीभत्स, उनसे जिस प्रकार असह्य दुर्गन्ध निकलती है

સિંહ, વાઘ, ઘેટું, ચીત્તો વગેરેના મુડદા, સડેલા અર્થાત્ આકૃતિ વિનાના, દુર્ગન્ધથી ભરપૂર અને જેને શિયાલીયા ખાઈ જાય તે પછી તે વિરૂપ આકારવાળા, કે જેમા કીડાઓનો જથ્થો ખીચોખીચ ભર્યો છે (ખદબદી રહ્યો છે) એટલા માટે તે સ્પર્શ કરવા યોગ્ય પણ નથી તેથી એકદમ અશુચિ અને ઘૃણાપાત્ર હોવાથી વિલીન, ચિત્તમા ઉદ્વેગનુ કારણ હોવાથી વિકૃત અને દેખવામા અયોગ્ય હોવાથી બીભત્સ, તેમાથી જે પ્રકાર અસહ્ય દુર્ગન્ધ નિકળે છે तओवि ण

टीका—सू० १२

'तएण' इत्यादि। ततः खलु भगवतो गौतमस्य सकल्प समुदपद्यत इत्यन्वयः। तं मृगापुत्रं दारक दृष्ट्वा 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूप, अज्झथिए आध्यात्मिक –आत्मगत., 'चिंतिए' चिन्तित.–पर्यालोचितः–पुनः

कर लिया तब मृगादेवीने उस भोहरे का दरवाजा पीछे की ओर मुखकर उघाडा। उसके उघडते ही यहां म जो दुर्गंध निकली वह मरे हुए सर्पादिक के सडे गले कलेवर की दुर्गंधसे भी अधिक असह्य था। उस खाद्य सामग्री की सुगंधि से आकृष्ट हो वह मृगापुत्र उसमे अधिक आसक्तचित्त बनकर उस अपने मुख से ही उठाकर कर खा गया। खाते के साथ ही वह शीघ्र पच गया और पचते ही वह पीप और खून के रूप में परिणत भी हो गया। मृगापुत्र को उसी समय खून और पीप की उल्टी (वमन) हुई, वह उसको भी चाट गया॥ ११॥

'तएण भगवओ०' इत्यादि।

'तएण' इसके बाद 'मियापुत्तं दारय' मृगापुत्र की परिस्थिति का 'पासित्ता' अवलोकन कर 'भगवओ गोयमस्स' भगवान गौतम को 'अयमेयारूवे' इस प्रकार का 'अज्झत्थिए' आत्मगत 'संकप्पे' सकल्प 'समुप्प-

---

દરવાજો વાંસુ મુખ રાખીને ઉઘાડયો, તે ઉઘાડતાની સાથેજ તેમાથી દુર્ગન્ધ નીકળી, તે સડી ગયેલા સર્પ આદિના મડી અને કોહાઇ ગયેલા કલેવરમાથી જે દુર્ગન્ધ નીકળે તેનાથી પણ અધિક અસહ્ય દુર્ગન્ધ નીકલી હતી, પછી તે ખાવાની સામગ્રીની સુગન્ધથી આકર્ષણ પામીને તે મૃગાપુત્ર તેમા અધિક આસક્ત ચિત્ત બનીને તેને પોતાના મુખથી ઉપાડી-ઉપાડી ખાઇ ગયો, ખાવાની સાથેજ એકદમ તુરત તેને પાચન થઇ ગયુ અને પચતાની સાથે તે પરૂ અને લોહી રૂપે પરિણત પણ થઇ ગયુ તે સમયે મૃગાપુત્રને લોહી અને પરૂની ઉલટી થઇ તેને પણ તે ચાટી ગયો ॥૧૧॥

'तएण भगवओ' ઇત્યાદિ—

'तएण ત્યાર બાદ मियापुत्त दारय મૃગાપુત્રની પરિસ્થિતિનુ–'पासित्ता અવલોકન કરીને भगवओ गोयमस्स ભગવાન ગૌતમને 'अयमेयारूवे આ પ્રકારનો अज्झत्थिए આત્માને વિષે सकप्पे સંકલ્પ समुप्पज्जित्था' ઉત્પન્ન થયો

यत्ताए य' शोणिततया च 'परिणामेइ' परिणमयति। तदपि च खलु पूयं च शोणितं च वमति, वान्त्वा 'आहारेइ' आहारयति=भुङ्क्ते ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—सू० १२

तएणं भगवओ गोयमस्स तं मियापुत्तं दारयं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए पत्थिए, मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था–'अहो णं इमे दारए पुरा–पोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ, ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे णरयपडिरूवियं वेयणं वेएइ'– त्तिकट्टु मियं देविं आपुच्छइ, आपुच्छित्ता मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता, मियागामं णयरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण–पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी ॥सू० १२॥

'तं पि य णं पूयं च सोणियं च आहारेइ' और पचते ही उसका परिणमन पीप और शोणित के रूप में हो गया। पश्चात् उस मृगापुत्र ने पीप और खून का उल्टी (वमन) की, और उस उर्दित पीव और खून को भी वह चाट गया।

भावार्थ— मृगादेवी के पीछे २ चलते हुए गौतम स्वामी भौंहरे के पास पहुँचे। मृगादेवीने पहुँचते ही अपने अशनादिक से भरे हुए गाडे को रोककर चार पुट किये गये कपडे से अपनी नाकको आवृत किया और गौतम स्वामी से भी नाक ढकने के लिये प्रार्थना की। जब उसने और गौतमस्वामी ने अपनी२ नाकको अच्छी तरह आवृत

'तंपि य णं पूयं च सोणियं च आहारेइ' પાચન થતાજ તેનું પરિણમન પરુ અને લોહીના રૂપમા થઇ ગયું, પછી તે મૃગાપુત્રને પરૂ અને લોહીની ઉલટી–વમન થઇ અને તે ઉલટીમા બહાર આવેલ પરૂ અને લોહીને પણ તે ચાટી ગયો

ભાવાર્થ–મૃગાદેવીના પાછળ–પાછળ ચાલતા થયેલા ગૌતમ સ્વામી ભોયરાની પાસે પહોચ્યા, મૃગાદેવી ત્યા પહોચતાજ તે અશનાદિક (ખોરાક)ની ભરેલી ગાડીને રોકીને ચાર વડા કપડાથી પોતાના નાકને ઢાકી લીધુ અને ગૌતમ સ્વામીને નાક ઢાકવા માટે પ્રાર્થના કરી, જ્યારે તેણે તથા ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના નાકને સારી રીતે ઢાકી લીધા ત્યારે મૃગાદેવીએ તે ભોયરાનો

विशेष –अवस्थाविशेषस्तम्, 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्–भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति।

ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा' न मया दृष्टा नरका वा, नैरयिका वा, 'पच्चक्ख खलु अय पुरिस' प्रत्यक्ष खलु अयं पुरुष॰ 'णरयपडिरूविय' नरकप्रतिरूपिका–नरकसदृशी, 'वेयण' वेदना 'वेएइ' वेदयति–अनुभवति, इति कृत्वा= इति मनसि कृत्वा मृगादेवीम 'आपुच्छइ' आपृच्छति–गच्छामीति, आपृच्छय

भी जिन का इसन प्रायश्चित्त आदि द्वारा सशोधन नहीं किया है, और इसी कारण जिन की यह परम्परा वर्द्धित होती चली आ रही है। उन्हीं अशुभ कर्मों के खोटे फल को यह भोग रहा है।

यद्यपि 'ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा मैंने प्रत्यक्षरूप मे नरक और नारकियों का नहीं देखा है तो भी इसे देखकर मुझे नरक और नारकियो का प्रत्यक्ष अनुभव होता है, क्यों कि 'पच्चक्ख खलु अय पुरिसे णरयपडिरूविय वेयण वेएइ' यह पुरुष प्रत्यक्षरूप मे ही नरक जैसी वेदना का अनुभव कर रहा है 'त्तिकट्टु' ऐसा मनमे विचार कर 'मियादेविं' उन्होंने मृगादेवी से 'आपुच्छइ' जाने के लिये पूछा और 'आपुच्छित्ता' पूछकर 'मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ' फिर वे मृगादेवी के घर से निकले और 'पडिनिक्खमित्ता' निकलकर 'मियागाम

ર્જિત કરેલ છે, અને ઉપાર્જિત કરીને પણ જેણે એ પાપનું પ્રાયશ્ચિત આદિ દ્વારા સંશોધન કર્યું નથી,એજ કારણથી એની એ પરમ્પરા વૃદ્ધિ થતી રહી છે તેજ અશુભ કર્મોનું માઠું ફળ આ ભોગવી રહેલ છે

જો કે ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा પ્રત્યક્ષ રૂપમા નરક અને નારકીના જીવોને મે દેખ્યા નથી તો પણ આ જીવને જોઇને મને નરક અને નારકીઓનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે કારણ કે– पच्चक्ख खलु अय पुरिसे णरयपडिरूविय वेयण वेएइ' આ પુરૂષ પ્રત્યક્ષ રૂપમાજ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહ્યો છે 'त्तिकट्टु એ પ્રમાણે મનમા વિચાર કરીને 'मियादेविं' તેમણે મૃગાદેવીને 'आपुच्छइ' જવા માટે પૂછ્યું અને 'आपुच्छित्ता' પૂછીને 'मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ' પછી તે મૃગાદેવીના ઘેરથી નિકળ્યા અને पडिनिक्खमित्ता નિકળીને 'मियागाम णगर मज्झमज्झेण निग्गच्छइ' મૃગા

पुन स्मृतः, 'कप्पिए' कल्पितः-कल्पनायुक्तः, 'पत्थिए' प्रार्थितः जिज्ञासितः। 'मणोगए' मनोगतं-मनोवर्ती 'संकप्पे' सङ्कल्पः-विचारः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=प्रादुर्भूत। 'अहो' आश्चर्यं खलु अयं दारकः 'पुरापोराणाणं' पुराणानां पूर्वसम्बन्धिनां पुरातनानां 'दुच्चिण्णाणं' दुश्चीर्णानां=दुष्टभावेनाचरितानां, 'दुप्पडिक्कंताणं' दुष्प्रतिक्रान्तानां-प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना अप्रतिक्रान्तानाम्-पश्चात्तापादिभिरनिवर्तितानामित्यर्थः। 'असुभाणं' अशुभानाम्-अशुभजनकानाम्, 'पावाणं' पापानाम् कृतानां कर्मणां ज्ञानावरणीयादीनाम् 'पावगं' पापकम्-अशुभम् 'फलवित्तिविसेसं' फलवृत्तिविशेषं फलरूपः-परिणामरूपो या वृत्ति-

---

ज्जित्था' उत्पन्न हुआ। जिसमे 'चिंतिए' उन्हों ने बार२ विचार किया 'कप्पिए' उस विचार मे उनके हृदय मे अनेक प्रकार की कल्पना भी उठी। 'पत्थिए' इन कल्पनाओं मे सिर्फ एक यही विचार बार२ जिज्ञासित था कि-यह इस प्रकारकी हालत से युक्त क्यों हुआ है? 'मणोगए' यह उनका संकल्प अभीतक आत्मगत होकर भी बाह्यरूप मे प्रकट नहीं हुआ था-सिर्फ मनके भीतर ही था। विचार की परम्परा की स्थिरता होने पर उन्हें ज्ञात हुआ कि-'अहो' आश्चर्य है 'इमे दारए पुरा पोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' इस बालक की इस परिस्थितिसंपन्न होने का कारण एक इसके पूर्वभव-उपार्जित ज्ञानावरणीयादिक अशुभ कर्म ही है, जिन्हें इसने पूर्वभव मे बडे ही प्राणातिपातादिरूप दुष्ट भावों से अर्जित किये हैं और उपार्जित करके

જેમા 'चिंतिए' તેમણે વારવાર વિચાર કર્યો 'कप्पिए' તે વિચારમા તેમના હૃદયમા અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ પણ થવા લાગી 'पत्थिए' આ કલ્પનાઓમા કેવલ એક એ વિચાર વારંવાર જીજ્ઞાસાપૂર્વક થયો કે – આ જીવ આ પ્રકારની હાલતમા કેવી રીતે આવ્યો? 'मणोगए' આ પ્રમાણે તેમનો સંકલ્પ હજુ સુધી આત્મગત થઈને પણ બાહ્યરૂપમા પ્રકટ થયો ન હતો-કેવળ મનની અંદરજ હતો, વિચાર પરમ્પરાની સ્થિરતા થતા તેમને જાણવામા આવ્યુ કે- અહો આશ્ચર્ય છે 'इमे दारए पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' આ બાલકની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામા કારણ એક તેના પૂર્વ ભવના સંચિત જ્ઞાનાવરણીય આદિક અશુભ કર્મ જ છે, તેને આ જીવે પૂર્વ ભવમા મોટા પ્રાણાતિપાત આદિરૂપ દુષ્ટ ભાવોથી ઉપા

रूप धारणा किया तो उन्हें ज्ञात हुआ कि–इसने पूर्वभव में बड़े ही अशुभ भावों से जो अशुभतम कर्मों का बंध किया है, वे ही इसकी इस कठिनतम आपत्ति और विपत्ति के मूलकारण है। जो इसने पहिले अशुभतम कर्म कमाये है उनकी इसके द्वारा किसी भी रूप में प्रायश्चित करके शुद्धि नहीं की गई है, यही कारण है कि वे अब इसे फूटर कर निकल रहे हैं। नरक और नारकी ये दोनों बातें शास्त्रप्रतिपादित वस्तुएँ हैं, फिर भी इसे देखकर उन दोनों बातों का मुझे प्रत्यक्ष भान होता है—नरकों में नारकी जीव जिस भयकर वेदना का अनुभव करते हैं, ठीक वैसी ही वेदना यह भी भोग रहा है, अत इसकी यह करुणाजनक परिस्थिति साक्षात् नरकों की प्रत्यक्षता का ज्ञापक है, नरकों में भी तो नारकी जीव ऐसे ही अनत कष्टों का अनुभव करते रहते हैं। इस प्रकार विचार कर वे गौतमस्वामी मृगादेवी से पूछ कर वहासे निकले और निकल कर मृगाग्राम नगर के बीचों–बीच होते हुए जहा श्री श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहा पर आये और आते ही उन्होंने भगवान को तीन वार प्रदक्षिणा पूर्वक वदना और नमस्कार किया। पश्चात् भगवान से उन्होंने अपने जाने से आने तक का समस्त वृतान्त इस प्रकार कहा—॥ सू० १२ ॥

તેમના વિચારધારા સ્થિરતા પામી ત્યારે તેણે જાણ્યું કે આ જીવે પૂર્વ ભવમા મોટા અશુભ ભાવોથી જે અશુભતમ કર્મોનો બધ કર્યો છે, તેજ એની આ મહાન કઠિન આપત્તિ અને વિપત્તિનુ મૂળ કારણ છે જે એ જીવે પહેલા અશુભ કર્મની કમાણી કરી હતી તેની કોઇ પણ રૂપમા તેણે પ્રાયશ્ચિત કરીને શુદ્ધિ કરી નથી તેજ કારણ છે કે તે કર્મ આજે ફુટી-ફુટીને નીકળી રહ્યા છે નરક અને નારકી એ બન્ને વાતો શાસ્ત્રથી પ્રતિપાદન કરેલી વસ્તુઓ છે વળી પણ આને જોઇને એ બન્ને વાતોનુ મને પ્રત્યક્ષ ભાન થાય છે-નરકમા નારકી જીવ જે ભયકર વેદનાનો અનુભવ કરે છે, બરાબર તેવીજ વેદના આ પણ ભોગવી રહેલ છે, જેથી કરી તેની આ કરૂણાજનક પરિસ્થિતિ સાક્ષાત્ નરકોની પ્રત્યક્ષતાનુ જ્ઞાપક–જ્ઞાન કરાવનાર છે, નરકોમા પણ નારકી જીવો આવીજ રીતે અનત કષ્ટોનો અનુભવ કરી રહે છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમ સ્વામીએ મૃગાદેવીને પૂછીને ત્યાથી પ્રયાણ કર્યું, અને પ્રયાણ કરીને મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય ભાગમા થઇને જ્યા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યા આગળ આવ્યા અને આવતાજ તેમણે ભગવાનને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના અને નમસ્કાર કર્યા પછી તે ગૌતમ સ્વામીએ પોતે ત્યાથી ગયા અને પાછા આવ્યા ત્યા સુધીની તમામ હકીકત આ પ્રમાણે કહી– ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

मृगादेव्या गृहात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य मृगाग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति। निर्गत्य यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरो विराजते, तत्रैवोपागच्छति। उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः 'आयाहिण-पयाहिण' आदक्षिणप्रदक्षिणम्- अञ्जलिपुटं बद्ध्वा तं बद्धाञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारं त्रिः परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूपं 'करेइ' करोति। कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्=अभाषत-॥ सू० १२ ॥

णयरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ' मृगाग्राम नगर के ठीक बीचोंबीच होकर 'जेणेव समणे भगवं महावीरे' जहां पर श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे 'तेणेव उवागच्छइ' वहां पर आ पहुँचे। 'उवागच्छित्ता' आते ही उन्होंने 'समणं भगवं महावीरं' श्रमण भगवान महावीर को 'तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ' तीन बार प्रदक्षिणापूर्वक वन्दना और नमस्कार किया, 'वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी' वन्दना और नमस्कार करने के बाद वे भगवान महावीर से इस प्रकार बोले-

भावार्थ—गौतमस्वामीने अपनी आँखों से उस मृगापुत्र की ऐसी परिस्थिति देखकर बडा ही आश्चर्य किया। उनके हृदयमें अनेक प्रकार की कल्पनाएँ होने लगीं। उन्होंने सोचा कि-इस प्रकारकी इसकी हालत का मूल कारण क्या है?। क्यों यह इस प्रकारसे अत्यंत दुःखी हो रहा है?। जब उनकी विचारधाराने स्थिरता की

ગ્રામ નગરની બરાબર વચમાં થઈને 'जेणेव समणे भगवं महावीरे' જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં આવી પહોંચ્યા 'उवागच्छित्ता' આવતાં તરતજ તેમણે 'समणं भगवं महावीरं' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને 'तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ' ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વન્દના અને નમસ્કાર કર્યાં 'वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी' વંદના અને નમસ્કાર કરીને ભગવાન મહાવીર પાસે આ પ્રમાણે બોલ્યા-

ભાવાર્થ—ગૌતમ સ્વામી પોતાની નજરે એ મૃગાપુત્રને એવી પરિસ્થિતિમાં જોઈને બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યા, તેના હૃદયમાં અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ થવા લાગી તેમણે વિચાર કર્યો કે-આ પ્રમાણે આ જીવની હાલત-દશા થવાનું મૂળ કારણ શું છે? શું કારણથી આ પ્રમાણે તે અત્યંત દુઃખી થઈ રહેલ છે જ્યારે

शोणितं चाहारयति। ततः खलु मम 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः-आत्मगतः, 'चिंतिए' चिन्तितः पर्यालोचितः, 'कप्पिए' कल्पितः=कल्पनायुक्तः 'पत्थिए' प्रार्थितः-जिज्ञासितः, 'मणोगए' मनोगतः-मनस्यवस्थितः, 'संकप्पे' सङ्कल्पः-विचारः, 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत-संजातः-अहो! खलु अयं दारकः, पुरा यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दात् 'पुराणानां=पुरातनानां पूर्वभवसम्बन्धिनामित्यर्थः, दुश्चीर्णानां दुश्चरितानां, दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरती'-ति योज्यम्। मृगापुत्रस्य

सोणियं च आहारेइ वह बहुत ही अधिक हर्षित और संतुष्ट हुई। इस प्रकार की गौतम स्वामीने अपने जाने से लेकर 'वह मृगापुत्र पीप और शोणित का आहार करता है' यहा तक का समस्त वृत्तान्त श्री श्रमण भगवान महावीर से सविनय निवेदन किया। और फिर यह भी निवेदन किया कि-'तएणं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे-समुप्पज्जित्था' मैंने उस मृगापुत्र की जो परिस्थिति देखी और देखकर मेरे अन्तःकरण में उसके प्रति यह अध्यवसाय उत्पन्न हुआ कि-इसकी इस परिस्थिति का कारण इसके द्वारा पूर्वभव में अशुभतम भावों से अर्जित अशुभतम ज्ञानावरणीयादि कर्मों का निकाचित बंध है। इन अशुभतम कर्मों की, कि जो इसे सदा पाप प्रकृतियों के ही बंध कराने वाले हुए हैं इसने कभी भी आलोचना आदि से शुद्धि नहीं की। इस प्रकार गौतमस्वामी मृगापुत्र के वृत्तान्त का और अपने

'हट्ठ तु चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ' તે બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પોતે ત્યાં ગયા ત્યાંથી આરંભી 'તે મૃગાપુત્ર પરૂ અને શોણિતનો આહાર કરે છે ત્યાં સુધીની વાત શ્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વિનય સહિત જણાવી અને એ પણ નિવેદન કર્યું કે-'तएणं मम इमे अज्झत्थिए-चिंतिए कप्पिए, पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था' મે તે મૃગાપુત્રની એ પરિસ્થિતિ જોઈ અને તેને જોયા પછી મારા અન્તઃકરણમાં તેના માટે આ પ્રમાણે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયા કે-આ જીવની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામાં કારણરૂપ તેણે પૂર્વભવમાં અશુભતમ ભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ અશુભતમ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનો નિકાચિત બંધ છે એ અશુભતમ કર્મો, જે તેને પાપ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરાવવાવાળા થયા છે, તેની તેણે કોઈ સમય પણ આલોચના આદિથી શુદ્ધિ કરી નથી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામી મૃગાપુત્રના

मूलम्—सू० १३

एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे मियागामं णयरं मज्झं-मज्झेणं अणुपविसामि० जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागए। तएणं सा मिया देवी ममं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठ तं चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ। तएणं मम इमे अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, संकप्पे समुप्पज्जित्था–अहो णं इमे दारए पुरा जाव विहरइ, से णं भंते! पुरिसे पुव्व-भवे के आसि, किंणामए वा किंगोत्तए वा, कयरंसि गामंसि वा, णयरंसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता, केसिं वा पुरापोराणाणं दुच्चि ण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणु ब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'एवं खलु' इत्यादि। हे भगवन्! एवं खलु अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् मृगाग्रामनामकं नगरं मध्यमध्येन=सर्वथा मध्यमार्गेण 'अणुपविसामि' अनु-प्रविशामि अनुप्रविष्ट इत्यर्थः, यत्रैव मृगादेव्या गृहं तत्रैवोपागतः, ततः=खलु सा मृगादेवी मामागच्छन्तं पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट–तुष्टा यावत् तदेव सर्वं यावत् पूयं च

'एवं खलु अहं' इत्यादि सू० १३

भगवन्! 'तुब्भेहिं एवं खलु अब्भणुण्णाए समाणे' आपकी आज्ञा से 'अहं' मैं 'मियागामं णयरं' मृगाग्राम नगरमें 'मज्झंमज्झेणं' ठीक उसके मध्यमार्ग से 'अणुपविसामि' गया और जहां मृगादेवी का महल था वहां पर पहुँचा 'तएणं' बाद मे 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'ममं एज्जमाणं पासइ' मुझे आते हुए देखा और 'पासित्ता' देख कर वह 'हट्ठ तं चेव सव्वं जाव पूयं च

'एवं खलु अहं' इत्यादि

ભગવન્! 'तुब्भेहिं एवं खलु अब्भणुण्णाए समाणे' આપની આજ્ઞાથી 'अहं' હું 'मियागामं णयरं' મૃગાગ્રામ નગરમાં–'मज्झंमज्झेणं' બરાબર નગરના મધ્ય માર્ગે થઇને अणुपविसामि ગયો–પ્રવેશ કર્યો અને જ્યાં મૃગા-દેવીનો મહેલ હતો ત્યાં પહોંચ્યો तएणं' તે પછી 'सा मियादेवी' તે મૃગા દેવીએ 'ममं एज्जमाणं पासइ' મને આવતો જોયો અને 'पासित्ता' જોઇને તે

शोणितं चाहारयति । ततः खलु मम 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः-आत्मगतः, 'चिंतिए' चिन्तितः पर्यालोचितः, 'कप्पिए' कल्पितः=कल्पनायुक्तः 'पत्थिए' पार्थितः-जिज्ञासितः, 'मणोगए' मनोगतः-मनस्यवस्थितः, 'संकप्पे' संकल्पः-विचारः, 'समुप्पज्जित्था' समुत्पन्नः-संजातः-अहो ! खलु अयं दारकः, पुरा यावद् विहरति अत्र यावच्छब्दात् 'पुराणानां=पुरातनानां पूर्वभवसम्बन्धिना-मित्यर्थः, दुश्चीर्णानां दुश्चरितानां, दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरती'-ति योज्यम् । मृगापुत्रस्य

सोणियं च आहारेइ' वह बहुत ही अधिक हर्षित और संतुष्ट हुई । इस प्रकार की गौतम स्वामीने अपने जाने से लेकर 'वह मृगापुत्र पीप और शोणित का आहार करता है' यहां तक का समस्त वृत्तान्त श्री श्रमण भगवान महावीर से सविनय निवेदन किया । और फिर यह भी निवेदन किया कि-'तएणं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे-समुप्पज्जित्था' मैंने उस मृगापुत्र की जो परिस्थिति देखी और देखकर मेरे अन्तःकरण में उसके प्रति यह अध्यवसाय उत्पन्न हुआ कि-इसकी इस परिस्थिति का कारण इसके द्वारा पूर्वभव में अशुभतम भावों से अर्जित अशुभतम ज्ञानावरणीयादि कर्मो का निकाचित बंध है । इन अशुभतम कर्मों का, कि जो इसे सदा पाप प्रकृतियों के ही बंध कराने वाले हुए हैं इसने कभी भी आलोचना आदि से शुद्धि नहीं की । इस प्रकार गौतमस्वामी मृगापुत्र के वृत्तान्त का और अपने

'हट्ठ तुट्ठ चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ' ते બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પોતે ત્યાં ગયા ત્યાંથી આરંભી 'તે મૃગાપુત્ર પરૂ અને શોણિતનો આહાર કરે છે ત્યાં સુધીની વાત શ્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વિનય સહિત જણાવી અને એ પણ નિવેદન કર્યું કે-'तएणं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए, पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था' મે તે મૃગાપુત્રની એ પરિસ્થિતિ જોઈ અને તેને જોયા પછી મારા અન્તઃકરણમાં તેના માટે આ પ્રમાણે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયા કે-આ જીવની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામાં કારણરૂપ તેણે પૂર્વભવમાં અશુભતમ ભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ અશુભતમ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનો નિકાચિત બંધ છે એ અશુભતમ કર્મો, જે તેને પાપ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરાવવાવાળા થયા છે, તેની તેણે કોઈ સમય પણ આલોચના આદિથી શુદ્ધિ કરી નથી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામી મૃગાપુત્રના

मूलम्—सू० १३

एव खलु अह तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे मियागाम णयर मज्झ-मज्झेण अणुपविसामि० जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागए। तएण सा मिया देवी मम एज्जमाण पासइ, पासित्ता हट्ठ त चेव सव्व जाव पूय च सोणिय च आहारेइ। तएण मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, सकप्पे समुप्पज्जित्था–अहो ण इमे दारए पुरा जाव विहरइ, से ण भते ! पुरिसे पुव्व-भवे के आसि, किणामए वा किंगोत्तए वा, कयरसि गामसि वा, णयरसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता, केसिं वा पुरापोराणाण दुच्चि ण्णाण दुप्पडिक्कताण असुभाण पावाण कम्माण पावग फलवित्तिविसेस पच्चणु ब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'एव खलु' इत्यादि। हे भगवन् ! एव खलु अह युष्माभिरभ्यनुज्ञात. सन् मृगाग्रामनामकं नगर मध्यमध्येन=सर्वथा मध्यमार्गेण 'अणुपविसामि' अनु प्रविशामि अनुप्रविष्ट इत्यर्थ , यत्रैव मृगादेव्या गृह तत्रैवोपागत., ततः=खलु सा मृगादेवी मामागच्छन्त पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट–तुष्टा यावत् तदेव सर्व यावत् पूय च

'एव खलु अह' इत्यादि सू० १३

भगवन् ! 'तुब्भेहिं एव खलु अब्भणुण्णाए समाणे' आपकी आज्ञा से 'अह' मैं 'मियागाम णयर' मृगाग्राम नगरमे 'मज्झंमज्झेण' ठीक उसके मध्यमार्ग से 'अणुपविसामि' गया और जहा मृगादेवी का महल था वहीं पर पहुँचा 'तएण' बाद मे 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'मम एज्जमाण पासइ' मुझे आते हुए देखा और 'पासित्ता' देख कर वह 'हट्ठ त चेव सव्व जाव पूय च

'एव खलु अह' ઇત્યાદિ

ભગવન્ ! 'तुब्भेहिं एव खलु अब्भणुण्णाए समाणे' આપની આજ્ઞાથી 'अह' હું 'मियागाम णयर' મૃગાગ્રામ નગરમા–'मज्झमज्झेण' બરાબર નગરના મધ્ય માર્ગે થઈને अणुपविसामि' ગયો–પ્રવેશ કર્યો અને જ્યા મૃગા-દેવીનો મહેલ હતો ત્યા પહોચ્યો 'तएण' તે પછી 'सा मियादेवी' તે મૃગા દેવીએ 'मम एज्जमाण पासइ' મને આવતો જોયો અને 'पासित्ता' જોઈને તે

भावार्थ— भगवन् आपसे आज्ञा प्राप्तकर मैं मृगाग्राम नगर के मध्यभाग से मृगादेवी के घर पहुँचा। ज्यों ही मृगादेवीने मुझे अपने महलमें आते हुए देखा त्यों ही वह विशेषरूपसे हर्षित और संतुष्ट हुई। और उसने सविनय वन्दन कर मेरे वहां पहुचने का कारण पूछा, मेरे आगमन के कारण से परिचित हो वह मृगापुत्र की खान पान आदि की समस्त विपुल सामग्री को एक काष्ठ के गाडे मे भरकर उसे खेंचती हुई मेरे आगे२ चली, मैं उसके पीछे२ चला, इत्यादि यावत् 'वह मृगापुत्र पीव और शोणित का आहार करता है' यहां तक का समस्त वृत्तान्त श्री गौतमस्वामीने श्री श्रमण भगवान् महावीर के समक्ष सुस्पष्टरूप में कह सुनाया और साथमे मृगापुत्र की दयनीय परिस्थिति को देखकर जो उनके मनमें अनेक प्रकार के संकल्पविकल्परूप मानसिक अध्यवसाय उठे थे वे भी सब कह दिये। पश्चात फिर निवेदन किया कि—भगवन्! यह तो कृपा कर कहिये कि यह मृगापुत्र जो इस प्रकार की नारकीय यातना भोग रहा है उसका क्या कारण है? इसने कौन से ऐसे अशुभतम कर्मो का निकाचित बन्ध किया है जो इसे इस प्रकार की परिस्थिति का कारण हुआ है?, यह पूर्वभवमें कौन था?, क्या इसका नाम

ભાવાર્થ—ભગવન્! આપની આજ્ઞા મેળવીને હું મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય ભાગથી તે મૃગાદેવીને ઘેર પહોચ્યો, જ્યાં મૃગાદેવીએ મને પોતાના મહેલમાં આવતો જોયો કે તેજ વખતે તે બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી અને તેણે સવિનય વન્દન કરીને મારૂ અહિંઆ આવવાનું કારણ પૂછ્યું, મારા આવવાનું કારણ પુરૂ જાણીને તે મૃગાપુત્ર માટે ખાવા-પીવાની આદિ તમામ સામગ્રી પૂરી રીતે એક લાકડાની ગાડીમાં ભરીને તેને ખેંચતી થકી મારા આગળ-આગળ ચાલી, હું તેના પાછળ પાછળ ચાલ્યો, ઇત્યાદિ, યાવત્-જ્યાં સુધી 'તે મૃગાપુત્ર પરૂ અને લોહીનો આહાર કરે છે' ત્યાં સુધીનો તમામ વૃત્તાન્ત શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે સ્પષ્ટ રૂપમાં કહી સંભળાવ્યો, અને તે સાથે મૃગાપુત્રની દયાજનક પરિસ્થિતિને જોઇને જે તેમના મનમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ માનસિક અધ્યવસાય ઉઠયા હતા તે પણ તમામ કહ્યા, પછી ફરીને નિવેદન કર્યું કે-ભગવન્! કૃપા કરીને એ તો કહો કે-આ મૃગાપુત્ર જે આ પ્રકારની નારકીય યાતના ભોગવી રહેલ છે, તેનું શું કારણ છે? તેણે એવા ક્યા અશુભતમ કર્મોનો નિકાચિત બંધ કર્યો છે કે જે તેને આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિ થવામાં કારણભૂત થયો છે?, તે પૂર્વભવમાં કોણ હતો?, તેનું નામ અને ગોત્ર શું હતું?, ક્યા ગામ

दारकस्य यथादृष्ट वृत्त भगवत पुरतोऽभिधाय गौतमः पृच्छति– ' से ण भंते ! '
इत्यादि । हे भदन्त ! हे भगवन ! स खलु पुरुषः पूर्वभवे – पूर्वजन्मनि क
आसीत्?, किंनामको वा किंगोत्रको वा, कस्मिन ग्रामे वा नगरे वा, ' किं वा
दच्चा' किं वा कुपात्रे दान दत्त्वा, किं वा भोच्चा' किं भुक्त्वा मद्यमासादिक 'किं वा
समायरित्ता' किं वा समाचर्य=किं प्राणातिपातादि दुष्कर्म कृत्वेत्यर्थः, केषा वा
पुरापुराणाना दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभाना पापाना कृताना कर्मणा
पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन् विहरति ॥ सू० १२ ॥

मानसिक परिणामों को भगवान् से सुस्पष्ट कह कर फिर पूछने लगे कि– ' भंते ' हे
भदन्त ! वह व्यक्ति–मृगापुत्र ' पुव्वभवे के आसी ' पूर्वभवमे कौन था ' किंणामए
वा किंगोत्तए वा ' उसका क्या नाम और क्या गोत्र था । ' कयरंसि गामंसि वा
णयरंसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता ' किस ग्राम अथवा
नगर मे वह रहता था । ऐसा क्या इसने पूर्वभवमे कुपात्र को दान दिया अथवा मद्य
मास आदि अभक्ष्य का भक्षण किया, या प्राणातिपातादिक दुष्कर्मो का आचरण किया ।
अथवा ' केसिं वा ' कौन से ऐसे ' पुरापोराणाण ' इत्यादि, पूर्व के अनेक भावोंमे
दुर्भावों से उपार्जित दुष्कर्मो का इसने निकाचित बध किया कि–जिनके कारण यह इस
प्रकार के भयकर दु खरूप फल को भोग रहा है ?।

वृत्तान्तने तथा पोताना मानसिक परिणामोने भगवान पासे स्पष्ट रूपथी कहीने
फरीथी पूछवा लाग्या के-' भंते ' हे भदन्त ! ते व्यक्ति-मृगापुत्र ' पुव्वभवे
के आसी पूर्वभवमा कोण हतो ? ' किंणामए वा किंगोत्तए वा तेनु नाम
शु अने गोत्र शु हतु ? 'कयरंसि गामंसि वा णयरंसि वा किं वा दच्चा किं वा
भोच्चा किं वा समायरित्ता ' क्या गाम अथवा नगरमा रहेतो हतो, एवु कयु
पाप एणे पूर्व भवमा कर्यु ? शु कुपात्रने दान आप्यु अथवा मद्य, मास
आदि अभक्ष्यनु भक्षण कर्यु, अथवा प्राणातिपातादिक दुष्ट कर्मोनु आचरण
कर्यु ? अथवा केसिं वा एवु कयु 'पुरापोराणाण इत्यादि, पूर्वना अनेक
भवोमा दुर्भावोथी मेळवेला दुष्टकर्मोनो तेणे निकाचित बध कर्यो के जेना कारणथी
ते आ प्रमाणे भयकर दु खरूप फळने भोगवी रह्यो छे ?

हे गौतम ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'सयदुवारे णाम णयरे' शतद्वारनामक नगरं 'होत्था' आसीत्। तत् कीदृशमित्याह- 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्-ऋद्ध-सम्पत्सम्पन्नं स्तिमितं=स्वचक्रपरचक्रभयरहितं च तत् समृद्धं=उत्तरोत्तरवर्धमानधनधान्यपूर्णमित्यर्थः, 'वण्णओ' वर्णकः-अस्य नगरस्य वर्णनम्, स च औपपातिकसूत्राद् विज्ञेय इति भावः। तत्र खलु शतद्वारनामके नगरे धनपतिनामको राजा, 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णक-अस्य राज्ञो वर्णनम्, स च- 'महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार' इत्यादिरौपपातिकसूत्राद् द्रष्टव्य। तस्य खलु शतद्वारनामकस्य नगरस्य 'अदूरसामंते' नातिदूरे नातिसमीपे 'दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए' दक्षिणपौर

इस प्रकार से कहना प्रारंभ किया कि-'एवं खलु गोयमा' हे गौतम ! तुम जो पूछ रहे हो सो उसका उत्तर इस प्रकार है-'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समयमें 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे' इसी जंबूद्वीप नामके द्वीपमें 'भारहे वासे' भरत क्षेत्र में 'सयदुवारे णामं णयरे होत्था' शतद्वार नामक एक नगर था। यह नगर औपपातिक सूत्रमें वर्णित 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे वण्णओ' इस प्रकार के वर्णन से विशिष्ट था, इस नगर में लक्ष्मी का सदा निवास था, अर्थात् यह नगर सदा लक्ष्मी से युक्त था इस मे प्रजा सदा स्वचक्र और परचक्र के भय से मुक्त थी, जनता यहा की उत्तरोत्तर धनधान्यादि से परिपूर्ण बनी रहती, इत्यादि। 'तत्थ णं सयदुवारे णयरे धणवई णामं राया होत्था' उस नगर का शासक धनपति नामक राजा था। तस्स णं सयदुवारस्स णयरस्स

ભગવાન ગૌતમ પ્રતિ આ પ્રમાણે કહેવાનો આરંભ કર્યો કે - 'एवं खलु गोयमा' હે ગૌતમ! તમે જે પૂછો છો તેનો ઉત્તર આ પ્રકારે છે 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાલતે સમયને વિષે 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे' આ જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં 'भारहे वासे' ભરતક્ષેત્રમાં 'सयदुवारे णामं णयरे होत्था' શતદ્વાર નામનું એક નગર હતું આ નગર ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલા 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे वण्णओ' આ પ્રકારના વર્ણનથી વિશિષ્ટ હતું આ નગરમાં લક્ષ્મી હમેશા નિવાસ કરતી હતી, અર્થાત્ આ નગર હમેશા લક્ષ્મીથી પૂર્ણ હતું તે નગરમાં પ્રજા હમેશા સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી મુક્ત હતી અહીંની પ્રજા ઉત્તરોત્તર ધનધાન્યાદિથી પરિપૂર્ણ રહેતી હતી 'तत्थ णं सयदुवारे णयरे धणवई णामं राया होत्था' તે નગરના શાસક ધનપતિ નામના રાજા હતા 'तस्स णं सयदुवारस्स णयरस्स

मूलम्—सू० १४

गोयमाइ समणे भगव महावीरे भगव गोयम एव वयासी–एव खलु गोयमा ! तेण कालेण तेण समएण इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सयदुवारे णाम णयरे होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे वण्णओ। तत्थ ण सयदुवारे णयरे धणवई णाम राया होत्था, वण्णओ। तस्स ण सयदुवारस्स णयरस्स अदूरसामन्ते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे णाम खेडे होत्था, रिद्धत्थिमिय॰ वण्णओ।

तस्स ण विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पचगामसयाइ आभोए यावि होत्था। तंसि ण विजयवद्धमाणखेडसि एक्काई णाम रट्ठकूडे होत्था–अहम्मिए जाव दुप्पडि याणदे। से ण एक्काई णाम रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पचण्ह गामसयाण आहेवच्च पोरेवच्च सामित्त भट्टित्त महत्तरगत्त आणाईसरसेणावच्च कारेमाणे पालेमाणे विहरइ ॥ सू० १४ ॥

टीका—सू० १४

'गोयमाइ' इत्यादि। 'गोयमाइ'' गौतम इति। हे गौतम ! इत्येवमामन्त्र्य श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्त गौतमम् एवमवादीत्–एवं खलु

और क्या गोत्र था ?, किस ग्राम अथवा नगर का यह निवासी था ?, कौन से अङ्ग यों से इसने इस प्रकार की अपनी हालत का बिगाडने वाले कर्मो का बध किया था ? तथा कौन से पुराने बहुत काल के दुश्चीर्ण प्राणातिपातादिक से उपार्जित कर्मो का यह फल भोग रहा है ? ॥ १३ ॥

'गोयमाइ०' इत्यादि।

तब 'गोयमाइ' हे गौतम इस प्रकार संबोधितकर 'समणे भगव महावीरे' श्रमण भगवान महावीर स्वामीने 'भगवं गोयमे एव वयासी' भगवान गौतम के प्रति

અથવા નગરમાં તે રહેતો હતો?, કયા પ્રકારની અકૃત્યોથી તેણે આ પ્રકારે હાલતને બગાડે તેવા કર્મોનો બંધ કર્યો હતો?, તથા કયા પુરાણા ઘણાંજ લાંબા સમયના દુર્ચીર્ણ પ્રાણાતિપાતાદિક વડે પ્રાપ્ત કરેલ કર્મોનું આ ફળ ભોગવી રહ્યો છે? ॥ ૧૩ ॥

ગોયમાઇ ઇત્યાદિ—

ત્યારે 'ગોયમાઇ હે ગૌતમ! આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને– સમણે ભગવ મહાવીરે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ 'ભગવં ગોયમ એવ વયાસી'

'अहम्मिए' अधार्मिकः यावत्, इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम्-'अधम्माणुगए, अधम्मसेवी अधम्मिट्ठे, अधम्मक्खाई, अधम्माणुराई, अधम्मपलोई, अधम्मजीवी, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अधम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ,* 'हण, छिंद, भिंद, विकत्तए लोहियपाणी, चंडे, रुद्दे, खुद्दे, असमिक्खियकारी, साहस्सिए, उक्कंचण, वंचण, माई, नियडी कूडमाई साइसंपओगबहुल, दुप्परिचार दुच्चरिए दुरणुणए, दुस्सीले, दुव्वए इति। तत्र-अधर्मानुगतः=अधर्म-श्रुतचारित्राभावमनुगतः, अधर्मसेवी-अधर्मं सेवितुं शीलं यस्य स तथा। तत्र हेतुं प्रदर्शयन् विशेषणान्याह-अधर्मेष्टः= अधर्म एवेष्टो यस्य स तथा, अत एव-अधर्माख्यायी=अधर्मोपदेशकः, अधर्मानुरागी=अधर्मानुरागवान्, अधर्मप्रलोकी=अधर्ममुपादेयतया प्रलोकयति प्रेक्षते यः सोऽधर्मप्रलोकी। अधर्मजीवी=अधर्मेणैव जीवनशीलः, अधर्मप्ररञ्जनः=

* 'हण' इत्यारभ्य 'दुप्पडियाणंदे' इत्यन्तानि विशेषणानि दशाश्रुतस्कन्धसूत्रे वर्तन्ते।

दुप्पडियाणंदे' महा अधर्मी था। 'यावत्' शब्द से 'अधम्माणुगए, अधम्मसेवी, अधम्मिट्ठे' इत्यादि पदों का यहां पर ग्रहण हुआ है इनका अर्थ इस प्रकार है-यह अधर्मानुगत था, श्रुत चारित्ररूप धर्म की पालना से रिक्त था, यह अधर्मसेवी अधर्म का ही उपासक था, इसमें कारण यह था कि यह अधर्मेष्ट था अधर्म ही इसे अभीष्ट था। यह अधर्माख्यायी-सदा अधर्म की ही प्ररूपणा करता था। अधर्मानुरागी-अधर्म में ही यह सदा अनुरागी था, अधर्मप्रलोकी-यह इसलिये था कि यह अधर्म को ही उपादेयरूप से मानता था। अधर्मजीवी-अधर्म ही इसका जीवन था, अतः अधर्मप्ररञ्जन-अधर्म में

अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' મહા અધર્મી હતો 'यावत्' શબ્દથી 'अधम्माणुगए, अधम्मसेवी, अधम्मिट्ठे' ઇત્યાદિ પદનું આ સ્થળે ગ્રહણ થયું છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-તે 'अधर्मानुगत' અધર્મ માર્ગે ચાલનાર શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ પાલનથી દૂર હતો, તે 'अधर्मसेवी' અધર્મનું સેવન કરનાર, અને અધર્મનો ઉપાસક હતો, તેમાં કારણ એ હતું કે એ 'अधर्मिष्ठ' હતો એટલે કે તેને અધર્મજ વહાલો હતો તે 'अधर्माख्यायी' અધર્મી હોવાથી હંમેશાં અધર્મનીજ પ્રરૂપણા કરતો હતો, 'अधर्मानुरागी'-અધર્મમાજ તે હંમેશાં પ્રીતિવાળો હતો, 'अधर्मप्रलोकी' તે અધર્મનેજ ઉપાદેય માનતો હતો, 'अधर्मजीवी'-અધર્મ એજ તેનું જીવન હતું તેથી 'अधर्मप्ररञ्जन' અધર્મમાજ પ્રસન્ન રહેનાર-અધ

स्त्ये दिग्भागे–आग्नेयकोणे 'विजयवद्धमाणे णाम ' विजयवर्धमाननामकं, 'खेडे ' खेटं–खेड इति भाषा प्रसिद्धं, धूलीप्राकारवेष्टितं लघुनगरम् , 'होत्था ' आसीत् । तत् कीदृशम् इत्याह– 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् 'वण्णओ ' वर्णकः–वर्णनम् स च पूर्ववद् बोध्यः । तस्य खलु विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्चग्रामशतानि ' आभोए ' आभोगे=उपभोगे ' यावि होत्था ' चाप्यासन् । तस्मिन् खलु विजयवर्धमानखेटे ' एक्काई णाम ' एकादिनामकः , ' रट्ठकूडे ' राष्ट्रकूटः– माण्डलिकः मण्डलोपजीवी राजनियोगिक इत्यर्थः, आसीत्, स कीदृशः ? इत्याह–

अदूरसामंते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे णाम खेडे होत्था ' उस शतद्वार नामक नगर के न अधिक दूर और न अधिक निकट–अग्निकोण मे विजयवर्द्धमान नाम से प्रसिद्ध एक खेड था । यह भी ऋद्धिसंपन्न था, लघु नगर का नाम खेड है । इसके चारों ओर धूलि का प्राकार होता है और यह समतलभूमिभाग से ऊँचे स्थल पर होता है ।

' तस्स णं विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचगामसयाइं आभोए यावि होत्था ' उस विजयवर्द्धमान खेड के पांचसौ ग्राम लगते थे, अर्थात् पांचसौ गाँव उसके अधिकार में थे, उनका कामकाज सब यहां ही होता और यहां ही उन सब का भाग आता । तंसि णं विजयवद्धमाणखेडंसि एक्काई णाम रट्ठकूडे होत्था ' उस विजय वर्द्धमान खेट मे ' एकादि ' इस नामका एक मण्डलाधिपति था । यह 'अहम्मिए जाव

अदूरसामंते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे णाम खेडे होत्था ' ते शतद्वार नामना नगरथी बहु दूर नहि तेमज नजीक पण नहि एवी रीते अग्निकोणमां विजयवर्धमान नामनुं एक प्रसिद्ध खेड हतुं, ते पण ऋद्धि संपन्न हतुं लघुनगरनुं नाम खेड छे तेनी चारे बाजु धूळीनो कोट होय छे अने ए समतल भूमिभागथी उंचा स्थळ पर होय छे

' तस्स णं विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचगामसयाइं आभोए यावि होत्था ' ते विजयवर्द्धमान खेडना पांचसो गाम हता, अर्थात् पांचसो गाम तेना अधिकारमां हता, तेनुं कामकाज तमाम त्यांज थतुं हतुं, अने त्यांज ए सौना भाग आवता हता ' तंसि णं विजयवद्धमाणखेडंसि एक्काई णाम रट्ठकूडे होत्था ते विजयवर्द्धमान खेडामां ' एकादि ' आ नामनो एक मंडलाधिपति हतो, ते

सातिसम्प्रयोगबहुलः=सातिसम्प्रयोगः=लोकवञ्चनार्थं बहुमूल्यवस्तुनि हीनमूल्यवस्तु-सम्मेलन, स बहुलो यस्य स तथा, दुष्परिचयः=दुस्सङ्गकारकः, दुश्चरितः=दुष्टचरित्रवान्, दुरनुनयः=अविनीतः-केनापि वशीकर्तुमशक्यः, दुःशीलः=दुष्ट-दोषयुक्तं शील-स्वभावो यस्य स तथा, दुर्व्रतः=दुष्टं मांसभक्षणादिकं व्रतम्-आचरणं यस्य स तथा, 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः-दुष्कृत्यकरणेष्वेव प्रसन्नमनाः, स खलु एकादिनामको राष्ट्रकूटः, विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्चानां ग्रामशतानां 'आहेवच्चं' आधिपत्यं, 'पोरेवच्चं' पुरोवर्तित्वम्=अग्रेसरत्वम्, 'सामित्तं' स्वामित्व=

'सातिसम्प्रयोगबहुल' अच्छी वस्तु में बुरी वस्तु को मिलाकर अच्छी वस्तु के भाव से बेच देता था। 'दुष्परिचय' उसके दुष्टों की ही संगति थी, 'बहुदुश्चरित' बडा दुश्चरित्र था और 'दुरनुनय' किसीका भी कहना नहीं मानने वाला था। 'दुश्शील' इसका स्वभाव भी दुष्ट था, 'दुर्व्रत' मांसभक्षणादिक करना इसका दैनिक आचार था। 'दुष्प्रत्यानन्द' यह दुष्कृत्य करने में ही सदा आनन्द मानता था, यह एकादि नाम का माण्डलिक नरपति इस वर्द्धमान खेट के पांचसौ गाँवों का स्वयं अधिपतित्व करता था और अपने नियोगिजनों से भी उनका अधिपतित्व कराता था। स्वयं उनका मुखिया बना हुआ था, और अपने नियोगिजनों को भी उनका मुखिया बनाये हुए था। स्वयं भी उनका नायक था और अपने नियोगिजनों को भी उनके नायक बना

કપટ વડે છુપાવનારો હતો, 'सातिसम्प्रयोगबहुल' સારી વસ્તુમાં નઠારી વસ્તુ મેળવીને સારી વસ્તુના ભાવથી વેચી દેતા હતા, दुष्परिचय તેને દુષ્ટ માણસોની સોબત હતી, बहुदुश्चरित' બહુજ ભૂંડા ચારિત્ર વાળો હતો અને 'दुरनुनय' કોઇનું કહેવું માનતો નહિ दुश्शील' તેનો સ્વભાવ પણ દુષ્ટ હતો. 'दुर्व्रत'-માંસભક્ષણ કરવું, તે તો તેનો હમેશાનો આચાર હતો અને 'दुष्प्रत्यानन्द' તે દુષ્ટકર્મ કરવામાંજ હમેશાં આનન્દ માનતો હતો, આ એકાદિ નામનો માંડલિક રાજા આ વર્દ્ધમાન ખેડના પાંચસો ગામોનું પોતે અધિપતિ પણું કરતો હતો, અને પોતાના નિયોગી જનો પાસે તે ગામોનું અધિપતિત્વ કરાવતો હતો. અને પોતે તેઓનો ઉપરી બનીને રહેતો હતો, અને પોતાના નિયોગીજનો ને (આજ્ઞામાં રહેનાર વિશ્વાસુ માણસોને) પણ તેના મુખિયા બનાવ્યા હતા, પોતે સૌનો નાયક હતો, અને પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પણ નાયક તરીકે ગણેલા

अधर्मे प्ररज्यते यः स तथा, अधर्मशीलसमुदाचार'=आचारविचारशून्य', अधर्मेणैव वृत्तिं=जीविका कल्पयन्=कुर्वाण, विहरति । पुन'-जहि=मारय, छिन्धि=छेदय, भिन्धि=भेदय, इति भाषणशील., विकर्त्तक =नासिकादिकर्त्तनशील', अत एव-लोहितपाणि.=रुधिरखरण्टितहस्त', चण्डः-कोपनः, रुद्र =भयजनकः, क्षुद्रः=क्षुद्रबुद्धिकः, असमीक्षितकारीः=अविमृश्यकारी, अत एव-साहसिक.=दुस्साहसवान्, उत्कञ्चनः=उत्कोचग्राही, वञ्चनः=प्रतारक' मायी=मायाकरणशील., निकृतिः=निकृतिमान्=गूढमायी, कूटमायी=गूढमायाच्छादनार्थं पुनर्मायाकारक.,

मस्त रहता था, यह अधर्मशीलसमुदाचार–सुन्दर आचार और विचारों से सदा रहित था, और अधर्म से ही अपनी आजीविका करता था । फिर यह* हण' इत्यादि–मारो, काटो, भेदन करो ' इत्यादि वाक्य बोलता रहता था । ' विकर्तक ' प्राणियों के नाक आदि अवयवों को काटनेवाला था, इसलिए ' लोहितपाणि ' इसके हाथ खून से भरे रहते थे । यह ' चड ' बडा क्रोधी और ' रुद्र ' भयानक था, ' क्षुद्र ' बुद्धि इसकी तुच्छ थी यह ' असमीक्षितकारी ' विना विचारे कार्य कर बैठता था, अत यह ' साहसिक ' बडा ही दुस्साहस वाला था, " उत्कंचन ' घूस–रिश्वत–खानेवाला पूरा था, ' वञ्चन ' दूसरे को ठगने मे बडा चतुर था, ' मायी ' कपटशील, ' निकृति गूढकपटी और ' कूटमायी ' किये हुए एक कपट को दूसरे कपट से छिपा लेता था,

* ' हण ' यहा से लेकर दुप्पडियाणदे ' तक के विशेषण ' दशाश्रुतस्कन्धसूत्र' मे हैं।

र्मभा मस्त रहेनार હતો त ' अधर्मशीलसमुदाचार '–એટલે કે સુન્દર આચાર અને વિચારોથી હમેશા રહિત હતા, અને અધર્મથી આજીવિકા કરતા હતા વળી પાછો *' हण 'મારો કાપો'ઇત્યાદિ વાકય બોલ્યા કરતો હતો 'विकर्त्तक પ્રાણીઓના નાક આદિ અવયવાને કાપવાવાળો હતો, તેથી કરી 'लोहितपाणि–તેના હાથ લોહીથી ખરડાએલા રહેતા ત 'चड–મહાન ક્રોધી અને 'रुद्र–ભયાનક હતા 'क्षुद्र–તુચ્છ બુદ્ધિ વાળો હતો તેમજ असमीक्षितकारी'–વિના વિચાર કાર્ય કરી બેસતો હતો તેથી તે ' साहसिक ભારે સાહસ કરનાર હતો, 'उत्कंचन–લાચ–રૂશ્વત ખાવાવાળો પૂરો હતા ' वञ्चन બીજાને ઠગવામા બહુજ ચતુર હતો, ' मायी માયા–કપટમા કુશળ "निकृति –ગૂઢકપટી, कूटमायी–કરેલા એક કપટને બીજા

* '–हण ' અહીંથા લઇને ' दुप्पत्यानन्द ' સુધીના વિશેષણ दशाश्रुतस्कन्धसूत्र માં છે

मूलम्—सू० १५

तएणं से एक्काई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचगामसयाइं बहूहिं करेहि य भरेहि य विद्धीहि य उक्कोडाहि य पराभवेहि य दिज्जेहि य भिज्जेहि य कुंतेहि य, लंछपोसेहि य आलीवणेहि य पंथकोट्टेहि य ओवीलेमाणे ओवीलेमाणे, विहम्मेमाणे विहम्मेमाणे, तज्जेमाणे तज्जेमाणे तालेमाणे तालेमाणे, निद्धणे करेमाणे२, विहरइ।

तएणं से एक्काई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स बहूणं राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियसेट्ठिसत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं बहुसु कज्जेसु य, कारणेसु य, मंतेसु य, कुडुंबेसु य, गुज्झेसु य, रहस्सेसु य, निच्छएसु य, ववहारेसु य, सुणमाणे भणइ–न सुणेमि असुणमाणे भणइ–सुणेमि, एवं पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे। तएणं से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे, एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे सुबहुं पावकम्मं कलिकलुसं समज्जिणमाणे विहरइ ॥ सू० १५ ॥

भी काँपते रहते थे। इसी नगर के कुछ निकट अग्निकोण मे विजयवर्धमान नामका एक खेट बसा हुआ था। इसमे पाचसौ गाँव लगते थे। इसका अधिपति 'एकादि' इस नाम का एक माडलिक राजा था। यह नीति और न्याय मार्ग से विपरीतवृत्तिवाला था। धर्म-कर्म से इसे बिलकुल ही प्रीति नहीं थी। यह महा अधर्मी और महा अन्यायी था। दुराचारी और व्यभिचारी था। मासादिक भक्षण करना और कराना इसका दैनिक आचार था। इसकी आजीविका भी ऐसे ही अधार्मिक कार्यों से संपन्न होती थी। श्रुत चारित्ररूप धर्म का नाम सुनते ही इसके मस्तिष्क का पारा अपनी मर्यादा को उल्लघन

અગ્નિકોણમા વિજયવર્દ્ધમાન નામનો એક ખેડ વસેલો હતો તેના તાબામા પાચસો ગામ હતા, તેનો રાજા 'એકાદિ' આ નામનો એક માડલિક અધિપતિ હતો તે નીતિ તથા ન્યાય માર્ગથી વિપરીત વૃત્તિ વાળો હતો, ધર્મ-કર્મમા તેને બિલકુલ પ્રીતિ ન હતી, તે મહા અધર્મી અને મહા અન્યાયી હતો, દુરાચારી અને વ્યભિચારી હતો, માંસાદિક ભક્ષણ કરવુ અને કરાવવુ એ તેનો દૈનિક આચાર હતો, તેની આજીવિકા પણ એવીજ અધાર્મિક કાર્યોથી સમ્પન્ન થતી હતી. શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનુ નામ સાભળતાજ તેના મસ્તકનો પારો પોતાની મર્યાદાનુ

नायकत्वं 'भट्टित्त' भर्तृत्वम्-पोषकत्वम्, 'महत्तरगत्त' महत्तरकत्वम्=उत्तमत्वम् 'आणाईसरसेणावच्चं' आज्ञेश्वरसैनापत्यम्=आज्ञेश्वरस्य=आज्ञाप्रधानस्य यत् सैनापत्य=सेनापतित्वं तत् 'कारेमाण' कारयन्=नियोगिकैरिति भाव', 'पालेमाण' पालयन् स्वयमेव 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १४ ॥

रखे थे। स्वय भी उनका पोषक था और अपने नियोगिजनों को भी उनके पोषक किये हुए था। स्वय भी यह उन गॉवों में महत्तरत्व-सर्वोत्तमरूप से विख्यात था, तथा अपने नियोगिजनों को भी यह उनमे महत्तररूप से प्रसिद्ध किये था। इसकी और इसके नियोगिजनों की आज्ञा उन गॉवों मे प्रधानरूप से चलती थी। एक तरह से यह और इसके नियोगी ही मानों उन गावों के सेनापति थे।

भावार्थ— अब श्री श्रमण भगवान महावीर मृगापुत्र के पूर्वभव का वर्णन करते है कि- हे गौतम! इस जबूद्वीप के भरतक्षेत्र मे उस काल और उस समय जन और धन आदि से सर्वप्रकार से परिपूर्ण शतद्वार नामका एक सुदर नगर था। यह अपने वैभव आदि से देवलोक की तुलना करता था। जनता इसका निर्भय होकर रहती थी। हरतरह से प्रजा मे आनन्द का एकछत्र राज्य था। इस नगर का शासक धनपति नामका नरेश था, जिसके शौर्य और पराक्रम की धाक के मारे प्रबल पराक्रमी शत्रुजन

હતા પોતે તેનો પોષક હતો તેમજ વિશ્વાસુ માણસોને પણ તેના પોષક બનાવ્યા હતા પોતેજ તે ગામોમા સર્વોત્તમરૂપથી પ્રખ્યાત હતો, તથા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પણ સર્વોત્તમ રૂપથી પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા પોતાની તથા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા તે ગામોમા પ્રધાનપણે ચાલતી હતી, એક રીતે તે પોતે તથા તેના વિશ્વાસુ માણસો (નિયોગીજનો) જ જાણે કે તે ગામોના સેનાપતિ હતા

ભાવાર્થ—હવે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મૃગાપુત્રના પૂર્વભવનુ વર્ણન કરે છે કે—હે ગૌતમ ! આ જમ્બૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમા તે કાલ અને તે સમયને વિષે જન અને ધન આદિ સર્વપ્રકારથી પરિપૂર્ણ શતદ્વાર નામનુ એક સુન્દર નગર હતુ, તે પોતાના વૈભવ આદિ વડે દેવલોકની તુલના કરતુ હતુ, ત્યાના માણસો ભયરહિતપણે રહેતા હતા, દરેક પ્રકારે પ્રજામા એકછત્ર રાજ્ય હતુ આ નગરનો શાસક ધનપતિ નામનો રાજા હતો જેના શૌર્ય અને પરાક્રમના ભયથી પ્રબલ પરાક્રમી શત્રુઓ પણ કાપતા હતા, આ નગરની થોડી નજીકમા-

घूस' इति भाषायाम्। 'पराभवेहि य' पराभवैश्च = तिरस्कारकरणैः, 'दिज्जेहि य' देयैश्च=सकलवस्तुषु करविशेषैश्च, 'भिज्जेहि य' भेद्यैश्च=दण्डद्रव्यैः–कञ्चिदपराधमाश्रित्य सम्पूर्णग्रामादिषु ग्राह्यैरित्यर्थः। 'कुन्तेहि य' कुन्तैश्च=कुन्तकम्–'एतावद् द्रव्यं त्वया देय' मित्येवं नियन्त्रणया यत् समर्पणमिति। 'लछपोसेहि य' लञ्छपोषैश्च=लञ्छाः=चौरविशेषाः, तेषां पोषाः–पोषणानि तैः, 'आलीवणेहि य' आदीपनैश्च=ग्रामादीनां दाहनैश्च, 'पंथकोट्टेहि य' पान्थकुट्टैश्च=पान्थानां शस्त्रप्रहारेण धनापहरणैश्च, 'ओवीलेमाणे२' अवपीडयन्२ 'विहम्मेमाणे२' विधर्मयन्२–सदाचारच्युतानि कुर्वन्२, 'तज्जेमाणे२' तर्जयन्२,

---

'उक्कोडाहि य' लाच–घूस आदि से 'पराभवेहि य' तिरस्कार आदि से, 'दिज्जेहि य' समस्तचीजों पर कर 'टेक्स' आदि के लेने से, 'भिज्जेहि य' भेद–किसीपर कोई अपराध लगाकर समस्त गाव पर दण्ड कर के वसूल किये द्रव्य से 'कुंतेहि य' 'तुम्हें इतना द्रव्य देना पडेगा' इस प्रकार की अनुचित यन्त्रणा से लिये गये द्रव्य से 'लछपोसेहि य' ग्राम आदि को लुटवाने के अभिप्राय से किये गये चोरों के पोषण से 'आलीवणेहि य' ग्राम आदि में अग्नि के लगाने से 'पंथकोट्टेहिय' रास्तागीरों को शस्त्रों के प्रहार द्वारा लूटने से 'ओवीलेमाणे२' दुःखित करता हुआ और 'विहम्मेमाणे२' सदाचार से भ्रष्ट करता हुआ 'तज्जेमाणे२' तर्जित–'देखो याद रखो, जो तुम लोग मुझे अमुक वस्तु न दोगे तो फिर तुम्हारा भला नहीं' इस प्रकार

'उक्कोडाहि य' લાંચ–રૂશ્વત આદિથી 'पराभवेहि य' તિરસ્કાર આદિથી 'दिज्जेहि य' તમામ ચીજો પર કર (ટેક્સ) આદિ લેવાથી 'भिज्जेहि य' ભેદ–કોઇપણ માણસ પર કોઇપણ પ્રકારનો અપરાધ-ગુન્હો મૂકીને સમસ્ત ગામનો દંડ કરીને મેળવેલા દ્રવ્યથી 'कुंतेहि य' 'તમારે આટલું દ્રવ્ય-ધન આપવું પડશે' આવા પ્રકારના અનુચિત હુકમ વડે લીધેલા દ્રવ્યથી 'लछपोसेहि य' ગામ આદિને લુંટવાના અભિપ્રાયથી કરેલા ચોર લોકોના પોષણ વડે 'आलीवणेहि य' ગામ આદિને અગ્નિ લગાડવાથી 'पंथकोट्टेहि य' રસ્તાગીરોને હથીઆરના પ્રહાર દ્વારા લુંટવાથી ओवीलेमाणे મહા દુઃખિત અને-'विहम्मेमाणे२' સદાચારથી ભ્રષ્ટ કરતો થકો तज्जेमाणे२' તર્જિત-'જુઓ યાદ રાખો, જો તમે લોકો મને અમુક વસ્તુ નહિ આપો તો પછી તમારી સલામતિ નથી' એ પ્રમાણે આગળી ઉંચી કરીને

टीका—मू० १५

'तएण से' इत्यादि। ततः खलु सः 'एकाई' एकादिः—एकादिनामको राष्ट्रकूट, विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्चग्रामशतानि बहुभिः 'करेहि य' करैश्च= क्षेत्रादनिमित्तकै राज्ञे देयद्रव्यैश्च, 'भरेहि य' भरैश्च=राजग्राह्यकराणामेनाधिक्यैः, 'विद्धाहि य' वृद्धिभिश्च=कृषीवलादीनां दत्तस्य धान्यस्य द्विगुणादेर्ग्रहणैश्च, 'उक्कोडाहिय' उत्कोडाभिश्च='उक्कोडा' इति देशीयः शब्दो लञ्चार्थकः, लाँच',

कर जाता था। स्वय अधर्मी दुराचारी, और अन्यायी तो यह था ही और दूसरों को भी इसी प्रकार स बनने का उपदेश आदि देता रहता था। उस खेट में और उस से लगे हुए उन पाचसो ग्रामो में इसकी और इस के नियोगिजनो की आज्ञा चलती था। यह और इन के नियोगीजन ही यहा के अधिपति थे, मुखिया थे, रक्षक थे, स्वामी थे और सनापति आदि थे ॥१४॥

"तएण से एकाई०" इत्यादि—

'तएण से एकाई' फिर वह एकादि नामना माडलिक राजा 'विजयवद्धमाणस्स' उस विजय वर्धमान खेट के 'पचगामसयाइ' उन पाचसौ गावो के निवासिजनो को 'बहूहिं' बहुत अधिक 'करेहिं' करों से 'भरेहिं' करों की अधिकतासे 'विद्धीहिं' वृद्धि—किसान आदि को दिये गये धान्य आदि को दूने आदि रूप में लेने से,

ઉદ્ઘ ઘન કરી જાતો હતો પોતે અધર્મી, દુરાચારી, અને અન્યાયી તો તે હતોજ અને બીજાને પણ એ પ્રમાણે બનાવવાનો ઉપદેશ આપતો હતો તે ખેડ-કસબો અને તેની સાથેના તે પાચસો ગામોમા તેની અને તેના નિયોગીજનો-વિશ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા ચાલતી હતી તે પોતે તથા તેના વિશ્વાસુ માણસો ત્યાના અધિપતિ હતા, મુખીયા હતા, રક્ષક હતા, સ્વામી હતા અને સેનાપતિ આદિ હતા ॥ ૧૪ ॥

'तपण से पक्काई इत्यादि—

तण्ण से पक्काई' પછી તે એકાદિ નામનો માડલિક રાજા विजयवद्ध- माणस्स તે વિજયવર્ધમાન ખેડના पचगामसयाइ' તે પાચસો ગામોના નિવાસી જનોને बहूहिं' બહુજ અધિક 'करेहिं કરોથી 'भरेहिं' કરોની આધકતાથી, विद्धीहिं' વૃદ્ધિ ખેડુત આદિને આપેલુ જે ધાન્ય આદિને બમણા રૂપમા લેવાથી

महाजना, सार्थवाहाः–स्वद्रव्येण व्यापारं कारयित्वा लोकोपकारकाः, तेषां द्वन्द्वः, तेषां, 'अन्नेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'गामेल्लपुरिसाणं' ग्रामीणपुरुषाणां–ग्रामीणाः–ग्रामनिवासिनो ये पुरुषास्तेषामित्यर्थः, बहुषु 'कज्जेसु य' कार्येषु च=कर्तव्येषु प्रयोजनेष्विति यावत्। 'कारणेसु य' कारणेषु च=कार्यजातसंपादक-हेतुषु 'मंतेसु य' मन्त्रेषु च=कर्त्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु 'कुडुंबेसु य' कुटुम्बेषु च–स्वान्वयेषु, 'गुज्झेसु य' गुह्येषु च=लज्जया गोपनीयेषु व्यवहारेषु, 'रहस्सेसु य' रहस्येषु च=रहसि एकान्ते भवा रहस्यास्तेषु प्रच्छन्नव्यवहारेष्विति यावत् 'निच्छएसु य' निश्चयेषु च=पूर्णनिर्णयेषु, 'ववहारेसु य' व्यवहारेषु च=व्यवहारप्रवृत्येषु, 'सुणमाणे' शृण्वन् 'भणइ' भणति=वदति, 'न सुणेमि' न

व्यक्ति, सेठ–साहूकार–महाजन, सार्थवाह–अपनी पुंजी देकर व्यापार–कार्य कराकर लोकों के उपकारक तथा और भी बहुत से ग्रामीण अन्य पुरुषों के 'बहुसु, कज्जेसु य, कारणेसु य, मंतेसु य, कुडुंबेसु य, गुज्झेसु य, निच्छएसु य, ववहारेसु य' अनेक कार्यों–कर्तव्ययोग्य प्रयोजनों में, कारणों–कार्यसाधक हेतुओं में, मंत्रों–कर्तव्य को निश्चय करने के लिये किये गये गुप्त विचारों में, अपने२ कुटुंब के योग्य सलाह में, अथवा कुटुम्बीजनों के लज्जा आदि वश गोपनीय व्यवहारों में, रहस्य–गुप्त बातों में, निश्चय–अनिश्चित पदार्थ के पूर्ण निश्चय करने में और व्यवहार–व्यावहारिक बातों में 'सुणमाणे' जब उससे कोई ऐसा प्रश्न करता कि–'हे स्वामिन्! हमने सुना है कि आप क्या यह अमुक कार्य करते न?' तो वह इस बात को सुनता हुआ भी 'असुणमाणे भणइ',

મુખ્ય માનવામાં આવતા પુરૂષ, શેઠ, શાહુકાર, મહાજન, સાર્થવાહ–પોતાની મુડી આપીને વેપાર કરાવીને લોકો પર ઉપકાર કરનાર તથા બીજા પણ ઘણા ગ્રામીણ અન્ય પુરૂષોના बहुसु कज्जेसु य, कारणेसु य मंतेसु य कुडुंबेसु य, गुज्झेसु य, निच्छएसु य ववहारेसु य અનેક કાર્યો–કરવા યોગ્ય પ્રયોજનોમાં, કારણો–કાર્યસાધક હેતુઓમાં મંત્રો–કર્તવ્યોનો નિશ્ચય કરવા માટે કરેલા ગુપ્ત વિચારોમાં પોતપોતાના કુટુંબને યોગ્ય સલાહમાં, અથવા કુટુંબી જનોના લાછન આદિ ખાનગી રાખવા યોગ્ય વ્યવહારોમાં, રહસ્ય–ગુપ્ત વાતોમાં, નિશ્ચય–અનિશ્ચિત પદાર્થોનો પૂર્ણ નિશ્ચય કરવામાં અને વ્યવહારિક વાતોમાં 'सुणमाणे' જ્યારે તેને કોઈ એવો પ્રશ્ન કરે છે કે–હે સ્વામી! અમે સાંભળ્યું છે કે—

'अरे ? ज्ञास्यसि अथ यन्ममेदं न दत्से' इत्येवमङ्गुल्यादिनिर्देशेन भीषयन्नित्यर्थः, 'तालेमाणे२' ताडयन्२, कशाचपेटादिभिरिति भावः, 'निद्धणे करेमाणे२' निर्धनानि कुर्वन्२, विहरति।

ततः खलु स एकादी राष्ट्रकूटो विजयवर्धमानस्य खेटस्य बहूनां 'राईसरतलवरमाडबियकोडुबियसेट्ठिसत्थवाहाणं' राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकश्रेष्ठिसार्थवाहानाम्–तत्र राजेश्वराः, युवराजा वा, तलवरा'–नगररक्षका 'कोटवाल' इतिख्याता, माडम्बिका'–मडम्बाधिपतयः, मडम्बश्च ग्रामविशेषः यस्य चतुर्दिक्षु योजनपर्यन्तमन्यः कोऽपि ग्रामो न विद्यते स इत्यर्थः, कौटुम्बिकाः–ग्रामप्रधाना, कुटुम्बं–परिजनस्तस्य नायका वा, श्रेष्ठिनः–'शेठ' इति प्रसिद्धा

अंगुली उठाकर उनकी भर्त्सना करता हुआ एवं तालेमाण' ताडित–कोडा, थप्पडों, लात और घूसा आदि से उन पर प्रहार करता हुआ, अंतमें 'निद्धणे करेमाणे२ विहरइ' उन्हें निर्धन–दरिद्री बनाता हुआ रहता था।

'तएणं से एक्काई रट्ठकूडे' जब वह एकादि माडलिक राजा 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स' विजयवर्द्धमान खेट के 'बहूहिं राईसरतलवरमाडंबियकोडुबियसेट्ठिसत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं' अनेक राजा, ईश्वर अथवा युवराज, तलवर–नगर रक्षक कोटवाल, मडम्बाधिपति (जिसके चारों ओर एक योजन तक कोई भी गाव न हो वह मडंब कहा जाता है–उसके जो शासक होते हैं वे मडबाधिपति कहे जाते हैं) कौटुम्बिक–गाव के मुखिया पुरुष, अथवा मनुष्यों में प्रधान माने गये

ભર્ત્સના, એવ तालेमाणे२' તાડિત–કોયડા, થપ્પડો, લાત, ઠોસા આદિ વડે તેના પર પ્રહાર કરતો થકો તેમજ निद्धणे करेमाणे२ विहरइ તેઓને નિર્ધન–દરિદ્રી બનાવતો થકો રહેતો હતો.

तएणं से एक्काई रट्ठकूडे ' જ્યારે તે એકાદિ માડલિક રાજા ' विजयवद्धमाणस्स खेडस्स (વિજય-વર્દ્ધમાન ખેડના ' बहूहिं राईसर-तलवर-माडबियसेट्ठि-सत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं અનેક રાજા, ઈશ્વર અથવા યુવરાજ, તલવર, નગરરક્ષક, કોટવાલ મડંબાધિપતિ, (જેની ચારે બાજુ એક યોજન સુધી કોઈ પણ ગામ ન હોય તેને મડંબ કહે છે, તેનો જે શાસક હોય તેને મડંબાધિપતિ કહે છે) કૌટુમ્બિક, ગામના મુખ્ય પુરુષ, અથવા માણસોમાં

'एयप्पहाणे' एतत्प्रधानः-एतन्निष्ठः, 'एयविज्जे' एतद्विद्यः-एषैव विद्या-विज्ञान यस्य स तथा, 'एयसमायारे' एतत्समाचारः- एष: समाचार:-आचरणं यस्य स तथा, सुबहु पापकर्म=ज्ञानावरणीयादिकमशुभं कर्म, 'कलिकलुसं' कलिकलुष-कलहहेतुकलुषं 'समज्जिणमाणे' समर्जयन् विहरति ॥ सू० १५ ॥

एक कार्य प्रधान था-यही जिसके जीवन की साधना थी, यही जिसका एक अनुपम विज्ञान था, और यही जिसके सिद्धान्तानुसार सर्वोत्तम आचरण था 'सुबहु पावकम्मं' अविक-उत्कृष्टस्थितिसंपन्न-बहुत ज्यादा ज्ञानावरणीयादिक अशुभ पाप कर्मोंका 'कलिकलुसं' जो आत्मा को अतिशय कलह-दुःखों के दाता होने से मलीमस-मैलतुल्य मलिन है उनका 'समज्जिणमाणे विहरइ' बंध करता हुआ रहता था।

भावार्थ—मनमानी करने वाले उस एकादि माडलिक राजा के राज्य में किसी को सुख नहीं था। प्रजा हरतरह से दुःखी थी। वह प्रजा को अपनी आँखों से सुखी नहीं देख सकता था। और जुल्म से प्रजा पर अपने अधिकार का दुरुपयोग करता था। अपनी अनुचित आवश्यकताओं की पूर्ति के लिये अथवा प्रजा में अपने भयंकर आतंक की सिक्का जमाने के लिये वह हर एक अवैध उपायों द्वारा उसके जन और धनका संहार और अपहरण कर आनंदित होता था। करवृद्धि से प्रजा दुःखी रहती थी। कृषक

સમજતો હતો. જીવનમાં જેને એજ કામ મુખ્ય હતું, એજ જેના જીવનની ભાવના હતી, એજ જેના જીવનમાં અનુપમ વિજ્ઞાન હતું અને એજ જેણે પોતાના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે સર્વોત્તમ આચરણ માન્યું હતું 'સુબહુ પાવકમ્મં' અધિક ઉત્કૃષ્ટ-સ્થિતિસંપન્ન બહુજ વધારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ અશુભ કર્મો 'કલિકલુસં' જે આત્માને અતિશય કલહ-દુઃખોને આપનાર હોવાથી મલીમસ-મેલ જેવા મલિન હોય છે તેનો 'સમજ્જિણમાણે વિહરઈ' બંધ કરતો થકો રહેતો હતો.

ભાવાર્થ—મન માની કરવા વાળા તે એકાદિ માંડલિક રાજાના રાજ્યમાં કોઈને સુખ ન હતું, પ્રજા દરેક પ્રકારથી દુઃખી હતી. તે પોતાની આંખોથી પ્રજાને સુખી જોઈ શકતો ન હતો, જોર-જુલમથી પ્રજા પર પોતાના અધિકારનો દુરૂપયોગ કરતો હતો. પોતાની બુરી આવશ્યકતાઓની પૂર્તિ માટે અથવા પ્રજામાં પોતાની ભયંકરતાનો પ્રભાવ જમાવવા માટે તે દરેક 'અવૈધ'—નહિ કરવા યોગ્ય-ઉપાયો દ્વારા તેના જન અને ધનનો સંહાર અને અપહરણ કરીને આનંદ પામતો હતો. કરવૃદ્ધિથી પ્રજા દુઃખી રહેતી હતી, ખેડુતોને પોતાના પાસેથી જે

शृणोमि, ' असुणमाणे ' अशृण्वन् भणति-वदति, 'सुणेमि' शृणोमि एवं 'पासमाणे' पश्यन् ' भासमाणे ' भाषमाणः, ' गिण्हमाण ' गृह्णन् ' जाणमाणे ' जानन् अय मर्थः-पश्यन् वदति न पश्यामीति अपश्यन् वदति-पश्यामीति, तथा भाषमाणो वदति नाहं ब्रवीमि, अभाषमाणस्तु वदति-अहं ब्रवीमीति, तथा गृह्णन् वदति-न गृह्णामीति, अगृह्णन् भणति-गृह्णामीति, जानन् भणति-न जानामीति, अजानन् वदति-जानामीति। ततः खलु स एकादी राष्ट्रकूटः ' एयकम्मे ' एतत्कर्मा

अनसुनी करता कहता है कि- न सुणेमि ' तुम क्या कहते हो, मैं सुनता नहीं हूं। तथा ' असुणमाणे ' जो कोई की बात सुनने में न आई हो तो उसे अपने मन में पैदा कर ' भणइ ' कहता ' सुणेमि ' अरे ! भाई ! यह क्या बात है, जो तुम्हारी मैं इस बात को सुन रहा हूं। 'एवं पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे' इसी प्रकार नहीं देखे को देखा और देखे हुए को अदेखा, कहा हुई बात को नहीं कही हुई और नहीं कही हुई को कही हुई, नहीं लिये हुए को लिया हुआ और लिये हुए को नहीं लिया हुआ, और ज्ञात को अज्ञात और अज्ञात को ज्ञात कहता था। इस प्रकार की वचनामय अशुभतम मायाचारी परिणति से 'तएणं से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे ' उस एकादि राष्ट्रकूट-माडलिक राजाने जो इस प्रकार वचनामय मायाचारी परिणति को ही अपना कर्तव्य समझे हुए था, जीवन में जिसके यही

આપ શું આ અમુક કાર્ય કરો છો ' તો તે એ વાતને સાંભળતા છતાં પણ ન સાંભળ્યું હોય તેમ કહે છે કે- न सुणेमि તમે શું કહો છો હું સાંભળતો નથી તથા असुणमाणे ' જો કોઈની વાત સાંભળવામાં ન આવી હોય તો તેને પોતાના મનમાંથી પેદા કરીને भणइ કહે છે सुणेमि ' અરે ! ભાઈ આ શું વાત છે જે તમારી હું એ વાતને સાંભળી રહ્યો છું एव पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे આ પ્રમાણે નહિ જોએલીને જોઈ છે, અને જોએલીને નથી જોઈ, કહેલી વાતને નથી કહી, અને નહિ કહેલી વાતને કહી છે, નહિ લીધેલી (વસ્તુ)ને લીધી છે અને લીધેલીને નથી લીધી અને જાણેલને નથી જાણતો અને નથી જાણતો તેને જાણું છું, એમ કહેતો હતો આ પ્રમાણે ઠગાઈ ભરેલ અશુભતમ માયાચારી પરિણતિથી 'तएण से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे તે એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ-માંડલિક નરેશ જે આ પ્રમાણે પરવચનામય માયાચારી પરિણતિનેજ પોતાનું કર્તવ્ય,

राजाकी आज्ञा के अनुसार नहीं चलते अपने कर्तव्यका पालन करते हुए नीति मार्गका अनुसरण करते तो राजा उन के घरों में आग लगवा देता था। पथिकों को सदा तस्करों द्वारा किये गये अनेक प्रहारों के साथ २ धनका अपहरण सहन करना पडता था। जो कोई विरोध करता राजाकी तरफ से वह दण्डित किया जाता-दुःखित किया जाता था। सदाचारियों को सदाचार से च्युत और धर्मात्माओं को धर्म से पराङ्मुख करवाने में ही करने में ही राजा को आनंद आता था। तर्जना, भर्त्सना और ताडनाजन्य दुःखों का सदा प्रत्येक प्रजाजन को भोगाना और निर्धन बनाकर उन्हें रखना बस यही इस राजाकी नीति और रीति थी। यह था इस राजा के मनमाने शासन का नमूना।

राजा, ईश्वर, तलवर माडम्बिक आदि जन जब इसके साथ बैठ कर कार्यों, कारणों मंत्र (सलाह) और गुप्त बातों आदि के विषय में विचारविमर्श करते और पूछते कि—'हमने सुना है कि सरकार अमुक कार्य प्रारंभ करने वाले हैं और अमुक कार्य कर रहे हैं' तो वह झट से कह उठता कि हमने तो ऐसी कोई बात नहीं की है, और न सुना ही है, तुमने कहां से सुना?। तथा जिस बात का कोई भी विषय

કરે જે માણસ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે નહિ ચાલતા-પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરતા થકા નીતિ માર્ગથી ચાલતા-તો રાજા તે માણસના ઘરમાં આગ લગાડી દેતો હતો. મુસાફરોને હમેશાં ચોરો દ્વારા થયેલા પ્રહારો સાથે ધનનું અપહરણ પણ સહન કરવું પડતું હતું. જો કોઈ વિરોધ કરતા તે તેને રાજા તરફથી દંડ કરવામાં આવતા હતો, તથા તે દુ:ખી કરવામાં આવતો હતો, સદાચારીઓને સદાચારથી ભ્રષ્ટ અને ધર્માત્માઓને ધર્મથી વિમુખ કરવામાં રાજાને આનંદ આવતો હતો તર્જના ભર્ત્સના અને તાડના જન્ય (તિરસ્કાર-અપમાનજનક વચન અને મારવું એ) દુઃખો હમેશાં દરેક પ્રજાજનને ભોગવાવવા અને પ્રજાને નિર્ધન બનાવી રાખવી એજ તે રાજાની નીતિ અને રીતિ હતી, આ હતો તે રાજાના મનમાન્યા કારભારનો નમુનો.

રાજા, ઈશ્વર, તલવર, માડંબિક આદિ તમામ માણસો જ્યારે તેના સાથે બેસીને કામ-કાજની સલાહ અને ગુપ્ત વાતો આદિ માટે વિચારની આપલે કરતા ત્યારે પૂછતા કે-'અમે સાંભળ્યું છે કે સરકાર અમુક કામનો પ્રારંભ કરનાર છે, અને અમુક કામ કરી રહ્યા છે તો તે જલદીથી કહી દેતો કે-'અમે તો એવી કોઈ કરી નથી અને સાંભળી પણ નથી, તમે ક્યાંથી સાંભળી? તથા જે વાતનો કોઈ પત્તો પણ ન હોય તેને તે પોતાની માનસિક કલ્પનાથી

आदिकों के लिये जो इसकी ओर से क्षेत्रों में बोने आदि के लिये धान्य वितरित किया जाता उसे यह दुगुना तिगुना कर उन से बडी निर्दयता से वसूल करता था। लाच और घूस का इस अन्यायी राजा के राज्य में सर्वत्र एकच्छत्र राज्य छाया हुआ था। इसकी कृपा से दुर्जन और प्रजापीडक जन वहां आनंदित रहते, और न्यायी एवं धर्मात्माओं को अपना जीवन कष्टमय बीताना पडता था। इस के शासन में सज्जनों एवं न्यायप्रिय व्यक्तियोंका कोई आदर नहीं था, झूठे और दगाबाजों की ही वहां चलती थी। प्रत्येक वस्तु-चाहे वह उपयोगी हो चाहे अनुपयोगी हो-सब पर कर (टेक्स) की मुद्रा लगी हुई रहती थी। जरा जरा से अपराध में लोगों पर मनमाना दण्ड किया जाता था, दण्ड की तो यहां तक दशा थी कि किसी एक व्यक्ति के अपराधी घोषित होने पर उस के पूरे गांववालों से इच्छानुसार दण्ड लिया जाता था। 'तुम्हें इतना दण्ड देना पडेगा।' इस प्रकार की राजघोषणा होने पर फिर उसकी किसी भी कचहरी में अपील नहीं होती थी। राजाज्ञा ही सर्वोपरि मान्य थी। इस राजा के शासन में चोरों को इस लिये पुष्ट किया जाता था कि वे प्रजाका धन अपहरण कर राजभण्डार की वृद्धि करें। जो व्यक्ति

ખેતરમા વાવવા માટે અનાજ-ધાન્ય આપતો હતો તે પાછું લેતો ત્યારે બમણું ત્રણગણું કરીને બહુજ નિર્દયતાથી વસુલ કરતો હતો, લાંચ અને રૂશ્વતનું તે અન્યાયી રાજ્યમા તમામ ઠેકાણે એકછત્ર રાજ્ય છવાઇ ગયું હતું, તેની કૃપાથી દુર્જન અને પ્રજાને પીડા કરનાર માણસો તેના રાજ્યમા આનન્દ કરતા હતા અને જે ન્યાયપરાયણ તથા ધર્માત્મા હતા તેઓને પોતાનું જીવન કષ્ટથી વીતાવવું પડતું હતું, તેના શાસનમા સજ્જનો અને ન્યાયપ્રિય માણસોને કોઇ પ્રકારે આદર-ભાવ મળતો નહિ જૂઠા અને દગાબાજોનું ત્યા તમામ પ્રકારે ચલણ હતું, દરેક વસ્તુઓ ઉપયોગી હોય અગર ઉપયોગી ન હોય તે તમામ પર કર (ટેક્સ) ની છાપ લાગેલી રહેતી હતી જરા-જરા જેટલા અપરાધમા પણ માણસો પર પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે દંડ કરતો, દંડની તો ત્યા સુધી દશા કરી હતી કે કોઇ એક માણસનો અપરાધ જાણવામા આવતા તેના તમામ ગામવાળા માણસો પાસેથી ઇચ્છાનુસાર દંડ લેવામા આવતો હતો "તમારે આટલો દંડ આપવો જ પડશે" આ પ્રકારનો રાજા તરફથી ઢંઢેરો થતા તેની કચેરીમા કોઇ પ્રકારે અપીલ થઇ શક્તી નહિં રાજાની આજ્ઞાજ સર્વોપરિ માન્ય રાખવી પડતી હતી, આ રાજાના રાજ્યમા ચોર લોકોને એટલા માટે પુષ્ટ રાખવામા આવતા હતા કે તે ચોર લોકો પ્રજાના ધનને હરણ કરી રાજાના ભંડારમા વધારો

टीका—सू० १६

'तएणं तस्स०' इत्यादि। ततः खलु तस्य 'एक्काइयस्स' एकादिकस्य–एकादिनामकस्य 'रट्ठकूडस्स' राष्ट्रकूटस्य 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'सरीरगंसि' शरीरे 'जमगसमगमेव' युगपदेव=एकस्मिन्नेव समये तस्य घोरप्राणातिपातादिकर्मोदयवशात् षोडश रोगातङ्का उत्पन्ना इत्याह–'सोलस' इत्यादि। 'सोलस रोगातंका पाउब्भूया' षोडश रोगातङ्काः–रोगाश्चातङ्काश्चेति द्वन्द्वः, तत्र रोगा दाहज्वरादयः, आतङ्का शूलादयः, यद्वा–रोगाश्च ते आतङ्का रोगातङ्का –रोगा–व्याधयस्त एव आतङ्का–तीव्रकष्टकारिणः, प्रादुर्भूता –समुत्पन्ना। तद्यथा–'सासे' श्वासः=ऊर्ध्वश्वासः १, 'कासे' कास –

कषायों से उत्कृष्ट स्थिति को लिये हुए दुःखदायी प्रकृष्ट ज्ञानावरणीय आदि पाप कर्मो का उपार्जन करता रहता था ॥ १५ ॥

'तएणं तस्स०' इत्यादि—

'तएणं' कुछ कालके पश्चात् 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स' उस एकादि नामक राष्ट्रकूटके 'सरीरगंसि' शरीर मे 'अण्णया कयाइ' कोई एक समय 'जमगसमगमेव' एक ही साथ 'सोलस रोगायंका' सोलह रोग और आतङ्क, दाहज्वर आदि रोग और शूल वगैरह आतंक, अथवा तीव्र कष्टकारक होने से रोगरूप आतंक 'पाउब्भूया' उत्पन्न हुए। 'तजहा' वे ये हैं–'सासे १, कासे २, जरे, दाहे ४, कुच्छिसूले ५, भगंदरे ६, अरिसा ७, अजीरए ८, दिट्ठि ९,

અને કષાયોથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સાથે થયેલા દુઃખદાયી પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય આદિ પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરતો રહેતો હતો ॥૧૫॥

"'तएणं तस्स' ઇત્યાદિ—

'तएणं' કેટલોક કાળ વિત્યા પછી 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स' તે એકાદિ નામક રાષ્ટ્રકૂટના 'सरीरगंसि' શરીરમાં 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમયે 'जमगसमगमेव' એક સાથે 'सोलस रोगातंका' સોળ રોગ અને આતંક, દાહજ્વર આદિ રોગ અને શૂલ વગેરે આતંક અથવા તીવ્ર કષ્ટકારક હોવાથી રોગરૂપ આતંક 'पाउब्भूया' ઉત્પન્ન થયા, 'तजहा' તે એવી રીતે કે –

१ सासे, २ कासे, ३ जरे, ४ दाहे, ५ कुच्छिसूले, ६ भगंदरे ७ अरिसा ८ अजीरए, ९ दिट्ठि

मूलम्–सू० १६

तएणं तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स अण्णया कयाइं सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगातंका पाउब्भूया तंजहा–सासे१, कासे२, जरे३, दाहे४, कुच्छिमूले ५, भगंदरे ६। अरिसा ७, अजीरए ८, दिट्ठि ९, मुद्धसूले १०, अरोयए ११, ॥ १ ॥ अच्छिवेयणा १२, कण्णवेयणा १३, कंडू १४, उदरे १५, कोढे १६ ॥ तएणं से एक्काई रट्ठकूडे सोलसहिं रोगातंकेहिं अभिभूए समाणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता, एवं वयासी–गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणा२ एवं वदह–एवं खलु देवाणुप्पिया ! एक्काइरट्ठकूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तंजहा–सासे १, कासे २, जरे ३, जाव कोढे १६, तं जो णं इच्छइ देवाणुप्पिया ! विज्जो वा विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा, तेइच्छिओ वा तेइच्छियपुत्तो वा, एक्काइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए तस्स णं एक्काई रट्ठकूडे विपुलं अत्थसंपयाणं दलयइ। दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह, उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति ॥ सू० १६ ॥

नहीं होता उसे यह अपनी मानसिक कल्पना से खड़ी कर देता और लोगों को दुःखित किया करता मतलब ऐसे नृपालों की यही रीति होती है जो सुनी को अनसुनी और अनसुनी को सुनी कहते हैं। इसी प्रकार देखी गई, कही गई, ग्रहण की गई और जानी गई को अदेखी, नहीं कही गई, नहीं ग्रहण की गई और नहीं जानी गई कहता और विपरीत को अविपरीत कहता था। इस प्रकार की मायाचारी परिणति से ही यह अपने शासन को चलाता था। इस अशुभतम परिणतिमें मग्न इस राजाने संक्लिष्टयोगों और

ઉભી કરી દેતો અને લોકોને દુઃખી કર્યા કરતો, મતલબ કે —આવા રાજાઓની માયાવી રીત ભાત હોય છે જે સાંભળેલી વાતને નથી સાંભળી, તથા ન સાંભળી વાતને સાંભળી કહે છે, આ પ્રમાણે જોયેલી, કહેલી, ગ્રહણ કરેલી અને જાણેલીને નહિ જોયેલી, નહિ કહેલી, નહિ ગ્રહણ કરેલી અને નહિ જાણેલી તે પ્રમાણે વિપરીતને અવિપરીત કહેતો હતો આ પ્રકારની માયાચારી પરિણતિથીજ તે પોતાનું રાજકાજ ચલાવતો હતો આ અશુભતમ પરિણતિમાં મગ્ન આ રાજાએ સંક્લિષ્ટ યોગ

टीका—मू० १६

'तएणं तस्स०' इत्यादि । ततः खलु तस्य 'एक्काइयस्स' एकादिकस्य–एकादि-नामकस्य 'रट्ठकूडस्स' राष्ट्रकूटस्य 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन समये 'सरीरगंसि' शरीरे 'जमगसमगमेव' युगपदेव=एकस्मिन्नेव समये, तस्य घोरप्राणातिपातादिकर्मोदयवशात् षोडश रोगातङ्का उत्पन्ना इत्याह–'सोलस' इत्यादि । 'सोलस रोगातंका पाउब्भूया' षोडश रोगातङ्काः–रोगाश्चातङ्काश्चेति द्वन्द्वः, तत्र रोगा दाहज्वरादय, आतङ्का शूलादयः, यद्वा–रोगाश्च ते आतङ्का रोगातङ्काः–रोगा–व्याधयस्त एव आतङ्का–तीव्रकष्टकारिणः, प्रादुर्भूता –समुत्पन्ना । तद्यथा–'सासे' श्वासः=ऊर्ध्वश्वास. १, 'कासे' कासः–

कषायों से उत्कृष्ट स्थिति को लिये हुए दुःखदायी प्रकृष्ट ज्ञानावरणीय आदि पाप कर्मो का उपार्जन करता रहता था ॥ १५ ॥

'तएण तस्स०' इत्यादि—

'तएण' कुछ कालके पश्चात् 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स' उस एकादि नामक राष्ट्रकूटके 'शरीरगंसि' शरीर मे 'अण्णया कयाइ' कोई एक समय 'जमगसमगमेव' एक ही साथ 'सोलस रोगायंका' सोलह रोग और आतङ्क, दाहज्वर आदि रोग और शूल वगैरह आतंक, अथवा तीव्र कष्टकारक होने से रोगरूप आतंक 'पाउब्भूया' उत्पन्न हुए । 'तजहा' वे ये हैं–'सासे १, कासे २, जरे, दाहे ४, कुच्छिमूले ५, भगंदरे ६, अरिसा ७, अजीरए ८, दिट्ठि ९,

---

અને કષાયોથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ માટે થયેલા દુઃખદાયી પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય આદિ પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરતો રહેતો હતો ॥૧૫॥

'' तएण तस्स ' ઇત્યાદિ—

' तएण ' કેટલોક કાળ વિત્યા પછી ' तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स તે એકાદિ નામક રાષ્ટ્રકૂટના ' शरीरगंसि ' શરીરમા ' अण्णया कयाइ ' કોઇ એક સમયે ' जमगसमगमेव ' એક સાથે ' सोलस रोगायंका ' સોળ રોગ અને આતંક, દાહજ્વર આદિ રોગ અને શૂલ વગેરે આતંક અથવા તીવ્ર કષ્ટકારક હોવાથી રોગરૂપ આતંક ' पाउब्भूया ' ઉત્પન્ન થયા, ' तजहा તે એવી રીતે કે –

१ सासे, २ कासे, ३ जरे, ४ दाहे, ५ कुच्छिसूले, ६ भगंदरे ७ अरिसा ८ अजीरए, ९ दिट्ठि

श्लेष्मविकारः २ 'जरे' ज्वरस्तापः ३, 'दाहे' दाहः=दाहज्वरः ४, 'कुच्छिसूले' कुक्षिशूलः ५, 'भगंदरे' भगन्दरः ६, 'अरिसा' अर्शः=गुदाङ्कुररोग ७, 'अजीरए' अजीर्णकः=आहारस्यापरिणतिः ८, 'दिट्ठी' दृष्टिः=दृष्टिशूल=नेत्रशूलम् ९, 'मुद्धसूले' मूर्धशूलम्-मस्तकपीडा १०, 'अरोअए' अरोचकः=आहारादावरुचिः ११, 'अच्छि वेयणा' अक्षिवेदना १२, 'कण्णवेयणा' कर्णवेदना १३, 'कडू' कण्डूः-खर्जूः 'खाज' इति प्रसिद्धः १४, 'उदरे' उदरम्-उदररोगः-जलोदरम् १५, 'कोढे' कुष्ठ १६।

ततः खलु स 'एकाई रट्ठकूडे' एकादी राष्ट्रकूटः षोडशभी रोगातङ्कैरभिभूतः सन् 'कोडुंबियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान्-आदेशकारिणः पुरुषान् 'सद्दावेइ'

मुद्धसूले १०, अरोयए ११ ॥१॥ अच्छिवेयणा १२, कण्णवेयणा १३, कडू १४, उदरे १५, कोढे १६ ॥ श्वास-ऊर्ध्वश्वास १, कास-श्लेष्मविकार २, ज्वर-ताव ३, दाह-दाहज्वर ४, कुक्षिशूल-उदरशूल ५, भगदर ६, अर्श बवासीर ७, अजीर्ण अपचन ८, दृष्टिशूल ९, मस्तकशूल १०, आहारादिक में अरुचि ११, नेत्रवेदना १२, कर्णवेदना १३, कडू-खाज १४, उदररोग-जलोदर १५, और कुष्ठ-कोढ १६।

'तएणं' पश्चात् 'से एक्काई रट्ठकूडे सोलसेहिं रोगायंकेहिं' उस एकादि राजाने इन सोलह रोगों से 'अभिभूए समाणे' अत्यंत पीडित होकर 'कोडुंबियपुरिसे' अपने आज्ञाकारी पुरुषोंको 'सद्दावेइ' बुलाया, और 'सद्दावित्ता'

---

१० मुद्धसूले, ११ अरोयए, १२ अच्छिवेयणा १३ कण्णवेयणा, १४ कडू, १५ उदरे, १६ कोढे, ॥

१ શ્વાસ-ઉર્ધ્વશ્વાસ २ કાસ-ઉધરસ-શ્લેષ્મવિકાર, ૩ જ્વર-તાવ, ४ દાહ-દાહજ્વર, ५ કુક્ષિશૂલ-ઉદરશૂલ, ६ ભગંદર, ७ અર્શ-બવાશીર, ८ અજીર્ણ-અપચો, ९ દૃષ્ટિશૂલ, १० મસ્તકશૂલ, ११ ખાવામાં અરૂચી, १२ નેત્રવેદના, ૧૩ કાનની વેદના, १४ કંડુ-ખરજ, १५ ઉદરરોગ-જલોદર, १६ અને કુષ્ટ-કોઢ,

तएणं પછી से एक्काइ रट्ठकूडे सोलसेहिं, रोगातंकेहिं તે એકાદિ રાજાએ તે સોળ રોગોથી 'अभिभूए समाणे' અત્યંત પીડિત થતા

शब्दयति—आह्वयति शब्दयित्वा—आहूय, एवं 'वयासी' अवादीत्—गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः! विजयवर्धमाने खेटे—'सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु' शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु=शृङ्गाटक=त्रिकोणमार्ग', त्रिक = त्रिपथम्, यत्र त्रयो मार्गा मिलिता सन्ति तत् स्थानम्, चतुष्क=चतुष्पथ=यत्र चत्वारो मार्गा मिलितास्तत् स्थानम्, चत्वरम्=अनेकमार्गसंगमस्थानम्, महापथ = राजमार्गः, पन्थाः=मार्गः, एषां द्वन्द्वः, तेषु शृङ्गाटकादिषु जनसमूहस्थानेषु 'महया२' महता२ 'सद्देणं' शब्देन=नादेन 'उग्घोसेमाणा२' उद्घोषयन्तः२ एवं वदत—एवं खलु हे देवानुप्रियाः! 'एकाइरट्ठकूडस्स' एकादिराष्ट्रकूटस्य शरीरे षोडश रोगातङ्का प्रादुर्भूता', तद् यथा—श्वास १, कासः २, ज्वरः ३, यावत्कुष्ठ. १६,

---

बुलाकर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि—'देवाणुप्पिया! तुब्भे गच्छह णं' हे देवानुप्रिय! आप लोग जाओ और 'विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु' विजयवर्द्धमान खेट के शृंगाटक तीन कोने वाले मार्गमें त्रिक त्रिपथ-तीन मार्ग जहां मिलते हों वहां, चतुष्क चतुष्पथ चार रास्ते जहां मिलते हों वहां, चत्वर बहुत रास्ते जहां मिलते हों वहां, महापथ राजमार्ग में और पथ सामान्य मार्ग में 'महया२' जोर २ की 'सद्देणं' आवाज से 'उग्घोसेमाणा २ एवं वदह' बार बार घोषणा कर यह कहो कि—'एवं खलु देवाणुप्पिया! हे देवानुप्रियो! 'एकाइरट्ठकूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगातंका पाउब्भूया' एकादि राष्ट्रकूट राजाके शरीर में सास खास आदि सोलह रोग एक साथ उत्पन्न हुए हैं 'तं' सो 'जो णं' जो कोई व्यक्ति

'कोडुंबियपुरिसे' પોતાના આજ્ઞાકારી પુરૂષોને 'सद्दावेइ' બોલાવ્યા, અને 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एवं वयासी' આ પ્રમાણે કહ્યું—હે देवाणुप्पिया 'तुब्भे गच्छह णं' હે દેવાનુપ્રિય! તમે જાઓ અને 'विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु' વિજય વર્દ્ધમાન ખેડના શૃંગાટક-ત્રણ ખુણા વાળા માર્ગમાં, ત્રિક ત્રિપથ-ત્રણ માર્ગ જ્યાં મળે છે ત્યાં ચતુષ્ક ચતુષ્પથ-ચાર રસ્તા જ્યાં મળેછે ત્યાં, ચત્વર ઘણા રસ્તા જ્યાં મળતા હોય ત્યાં, મહાપથ રાજમાર્ગમાં અને પથ-સામાન્ય માર્ગમાં 'महया२' જોર-જોર 'सद्देणं' અવાજથી उग्घोसेमाणा२ एवं वदह વારંવાર ઘોષણા કરી એમ કહો કે-एवं खलु देवाणुप्पिया હે દેવાનુપ્રિયો! 'एकाइरट्ठकूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगातंका पाउब्भूया'

'तं' तत्=तस्मात् 'जो ण' यः खलु इच्छति हे देवानुप्रियाः! 'विज्जो वा' वैद्यो वा, 'विज्जपुत्तो वा' वैद्यपुत्रो वा, 'जाणओ वा' ज्ञायको वा, 'जाणयपुत्तो वा' ज्ञायकपुत्रो वा, 'तेइच्छिओ वा' चैकित्सिको वा, 'तेइच्छियपुत्तो वा' चैकित्सिकपुत्रो वा एकादिराष्ट्रकूटस्य एषां षोडशानां रोगातङ्कानां मध्ये एकमपि रोगातङ्कम् 'उवसामित्तए' उपशमयितुं=निवर्तयितुं 'य' खलु इच्छति=शक्तनामनेकार्थत्वात्-शक्नोति तस्य खलु एकादिराष्ट्रकूटो विपुलाम् 'अत्थसंपयं ण' अर्थसंपदं खलु 'दलयइ' ददाति=दास्यति। भो देवानुप्रिया.! एवमिदं वाक्यं 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि उद्घोषयत, उद्घोष्य 'एयमाणत्तियं' एताम्-उक्त

चाहे वह 'विज्जो वा विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा तेगिच्छिओ वा तेगिच्छियपुत्तो वा' वैद्य हो या वैद्यका पुत्र हो, ज्ञायक-(रोगोंका ज्ञाता) हो या ज्ञायकका पुत्र हो, इलाज करने वाला हो या इलाज करने वाले का पुत्र हो, कोई भी क्यों न हो 'एकाइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए इच्छइ' एकादि राष्ट्रकूट के इन १६ प्रकार के रोगों में से किसी एक रोग को भी दूर कर सकता हो तो 'तस्स णं एकाई रट्ठकूडे विउलं अत्थसंपयं णं दलयइ' उसके लिये निश्चय से यह एकादि राष्ट्रकूट बहुत अधिक अर्थसंपत्ति प्रदान करेगा। 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' इस प्रकार की घोषणा एक बार, दो बार, और तीन बार तक करो 'उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' और घोषणा करके पीछे मुझे खबर दो

એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાના શરીરમાં શ્વાસ, કાસ આદિ સોળ રોગ એક સાથે ઉત્પન્ન થયા છે તે તે 'जो ण' જે કોઇ માણસ ગમે તે 'विज्जो वा' 'विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा तेइच्छिओ वा तेइच्छियपुत्तो वा' વૈદ્ય હોય કે વૈદ્યનો પુત્ર હોય, રોગના જાણકાર હોય કે જાણકારના પુત્ર હોય, ઇલાજ કરનારો હોય અથવા ઇલાજ કરનારનો પુત્ર હોય, કોઇ પણ કેમ ન હોય 'एकाइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगातंकाणं एगमवि रोगातंकं उवसामित्तए इच्छइ' એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટના એ સોળ પ્રકારના રોગોમાંથી કોઇ પણ એક રોગને પણ દૂર કરવાની ઇચ્છા રાખતા હોય અર્થાત્ દૂર કરી શકતા હોય તો 'तस्स णं एकाइ रट्ठकूडे विउलं अत्थसंपयं णं दलयइ' તેને માટે નિશ્ચયથી તે એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ઘણીજ અર્થ-સંપત્તિ પ્રદાન કરશે 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' આ પ્રકારની ઘોષણા એક વાર બે વાર અને ત્રણ વાર સુધી કરો 'उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' પછી મને ખબર

रूपाम्, आज्ञप्तिकाम्-आज्ञावचन 'पच्चप्पिणह' मत्यर्पयत-मदुक्तानुसार कार्य संपाद्य मा कथयतेत्यर्थ । ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा यावत् शृङ्गाटकादिषु घोषणा कृत्वा, 'पच्चप्पिणंति' प्रत्यर्पयन्ति='स्वामिन ! भवदाज्ञानुसारेणास्माभिः शृङ्गाटकादिषूद्घोषित'मिति निवेदयन्तीत्यर्थ ॥ सू० १६ ॥

कि 'हमने इस घोषणा को कर दी है' इस प्रकार राजाकी आज्ञा पाकर 'ते कोडुंबिय पुरिसा जाव पच्चप्पिणंति' उन कौटुंबिक पुरुषों ने विजयवर्द्धमान नगर में जाकर शृंगाटक, त्रिपथ और चतुष्पथ आदि मार्गों में पूर्वोक्त राजा की बार२ घोषणा कर पीछे आकर "घोषणा कर दी है" इस प्रकार राजा को खबर दी ।

भावार्थ—अपनी अधार्मिक प्रवृत्ति और अनीति मार्ग के आसेवन से संचित अशुभ कर्मों का विपाक हुआ तब उस राजा के शरीर में कुछ काल के बाद ही एक ही साथ श्वास, कास, ज्वर से लेकर कुष्टतक भयकर १६ रोग फूट निकले । जो उस बात की साक्षी पूरते थे कि-संसार में रहकर अधार्मिक प्रवृत्ति ही चालू रखना मनुष्य के लिये हितकर मार्ग नहीं है । राजा इन रोगों से अत्यन्त त्रस्त था । उसने अपने आदेशकारी जनों को बुलाकर कहा कि— 'हे देवानुप्रिय ! तुम जाओ और नगरमें प्रत्येक मार्ग पर इस बात की जोरदार शब्दों में बार२ घोषणा करो कि—'एकादि राजा के शरीर में श्वास

આપો કે-'અમે એ ઘોષણા કરી દીધી છે' આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા પામીને 'ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति' તે કૌટુંબિક પુરૂષોએ વિજયવર્દ્ધમાન નગરમાં જઇને શૃંગાટક, ત્રિપથ અને ચતુષ્પથ આદિ માર્ગોમાં રાજાએ કહેલી પૂર્વોક્ત ઘોષણા વારંવાર કરી, પછી આવીને 'ઘોષણા કરી દીધી છે' આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા.

ભાવાર્થ— પોતાની અધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને અનીતિમાર્ગના સેવનથી સંચય કરેલા અશુભ કર્મોનો વિપાક પરિપાક થયો ત્યારે તે રાજાના શરીરમાં કેટલાક સમય પછી એકજ સાથે શ્વાસ, કાસ, જ્વરથી આરંભીને કોઢ સુધીના ભયંકર સોળ રોગો ફુટી નીકળ્યા, જે એ વાતની સાક્ષી પૂરતા હતા કે — સંસારમાં રહીને અધર્મમય પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવી તે માણસ માટે હિતકર માર્ગ નથી રાજા આ રોગોથી અત્યંત ત્રાસ પામતો હતો તેણે પોતાના આજ્ઞાકારી માણસોને બોલાવીને કહ્યું કે–હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જાઓ અને નગરમાં પ્રત્યેક માર્ગ પર આ વાતની બહુજ જોર-શોર શબ્દોથી વાર-વાર ઘોષણા કરો કે —

मूलम्—सू० १७

तएणं विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा निसम्म बहवे विज्जा य ६ सत्थकोसहत्थगया सएहिंतो २ गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता विजयवद्धमाणस्स खेडस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव एगाइरट्ठकूडस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एकाइसरीरयं परामुसंति, तेसिं रोगाणं नियाणं पुच्छंति। एकाइरट्ठकूडस्स बहुहिं अब्भंगेहि य उव्वट्टणाहि य सिणेहपाणेहि य वमणेहि य विरेयणेहि य सिंचणेहि य अवद्दहणेहि य अणुवासणाहि य वत्थिकम्मेहि य निरूहेहि य सिरावेहेहि य तच्छणेहि य पच्छणेहि य सिरवत्थीहि य तप्पणेहि य पुडपागेहि य छल्लीहि य वल्लीहि य मूलेहि य कंदेहि य पुप्फेहि य पत्तेहि य फलेहि य बीएहि य सिलियाहि य गुलियाहि य ओसहेहि य भेसज्जेहि य इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए, णो चेव णं संचाएंति उवसामित्तए।

तएणं ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य० जाहे नो संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए, ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं पडिगया ॥ सू० १७ ॥

कासादिक रोगों ने भयंकर रूप से अपना घर बना लिया है सो जो भी कोई वैद्य या उसका पुत्र वगैरह जो इन रोगों की चिकित्सा करने में सिद्धहस्त हो वह आकर राजाकी चिकित्सा करेगा, राजा उस के लिये अधिक से अधिक अर्थसंपत्ति का प्रदान करेगा'। राजा की यह आज्ञा पाकर उन व्यक्तियों ने (सेवकों ने) विजयवर्द्धमान नगर में जाकर प्रत्येक मार्ग पर खडे होर कर बार बार राजा की आज्ञा की जोर२ से घोषणा की, और पछे आकर "आप की पूर्ण आज्ञा सुनादी गई है" इस प्रकार की राजा को खबर दी ॥ १६ ॥

'એકાદિ રાજાના શરીરમાં શ્વાસ કાસ આદિ સોળ રોગોએ ભયંકર રૂપથી પોતાનું ઘર બનાવી દીધું છે, તો જો કોઇ પણ વૈદ્ય અથવા તો વૈદ્યનો પુત્ર વગેરે જે એ રોગની ચિકિત્સા કરવામાં સિદ્ધહસ્ત હોય તે આવીને રાજાની ચિકિત્સા કરશે તો રાજા તેને વધારેમાં વધારે ધન-સંપત્તિ આપશે રાજાની આ પ્રમાણેની આજ્ઞા પામીને તે સેવકોએ વિજયવર્દ્ધમાન નગરમાં જઇ પ્રત્યેક રસ્તા પર ઉભા રહીને વારંવાર રાજાની આજ્ઞાની જોર-શોરથી ઘોષણા કરી, પછી આવીને 'આપની પૂર્ણ આજ્ઞા સંભળાવી દીધી છે' આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા ॥૧૬॥

टीका—सू० १७

'तएण' इत्यादि । ततः खलु विजयवर्द्धमाने खेटे इमामेतद्रूपामुद्घोषणां श्रुत्वा निशम्य बहवो वैद्याश्च वैद्यपुत्राश्च, ज्ञायकाश्च ज्ञायकपुत्राश्च चैकित्सिकाश्च चैकित्सिकपुत्राश्च 'सत्थकोसहत्थगया' शस्त्रकोशहस्तगताः — शस्त्रकोशो नख-च्छेदनादिभाजनं हस्ते गतोऽवस्थितो येषां ते तथा, 'सएहिंतो२' स्वकेभ्यः स्वकेभ्यः, 'गिहेहिंतो' गृहेभ्यः, 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रामन्ति-निर्गच्छन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य विजयवर्द्धमानस्य खेटस्य मध्यमध्येन यत्रैव 'एक्काइरट्ठकूडस्स'

'तएणं' इत्यादि—

'तएणं' घोषणा पिट जाने के बाद 'विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा' विजयवर्द्धमान खेट में राजा की पूर्वोक्त घोषणा को सुनकर और 'निसम्म' हृदय में उसका निश्चय कर 'बहवे विज्जा यह' अनेक वैद्य और वैद्यों के पुत्र, ज्ञायक और उनके पुत्र, चिकित्सक और उनके पुत्र, ये सब सत्थकोसहत्थगया' छुरा, नहरणी आदि शस्त्रों की पेटी को हाथ में ले लेकर 'सएहिंतो२ गिहेहिंतो' अपने२ घरों से 'पडिनिक्खमंति' निकले और 'पडिनिक्खमित्ता' निकल कर 'विजय-वद्धमाणस्स खेडस्स' विजयवर्द्धमानखेट के 'मज्झंमज्झेणं' बीचों बीच होकर 'जेणेव एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' जहां एकादि राष्ट्रकूट राजा का गृह था 'तेणेव उवागच्छंति' वहां पर पहुँचे और 'उवागच्छित्ता' पहुँच कर उन्होंने 'एक्काइसरीरयं' एकादि

'तएणं' ઇત્યાદિ

'तएणं જાહેરાત કર્યા બાદ विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा' વિજયવર્દ્ધમાન ખેડમાં રાજાની પૂર્વોક્ત જાહેરાતને સાંભળીને અને 'निसम्म' હૃદયમાં તેનો નિશ્ચય કરીને 'बहवे विज्जा यह' અનેક વૈદ્ય અને વૈદ્યોના પુત્રો, જાણકાર અને તેના પુત્રો, ચિકિત્સક અને તેના પુત્રો, એ તમામ 'सत्थकोसहत्थगया' છરી, નહરણી, આદિ શસ્ત્રોની પેટીને હાથમાં લઇને 'सएहिंतो२ गिहेहिंतो' પોતપોતાના ઘરેથી 'पडिनिक्खमंति' નીકળ્યા અને 'पडिनिक्खमित्ता' નિકળીને 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स' વિજયવર્દ્ધમાન ખેડના 'मज्झंमज्झेणं' વચ્ચોવચ્ચ થઇને 'जेणेव एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' જ્યાં એકાદ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાનું નિવાસસ્થાન હતું 'तेणेव उवागच्छंति' ત્યાં આવ્યા અને 'उवागच्छित्ता' આવીને 'एक्काइसरीरयं' તમણે એકાદિ રાજાના શરીરનો

एकादिनामकस्यराष्ट्रकूटस्य गृहं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'एक्काइस्सरीरयं' एकादिशरीरकम्=एकादिनामकस्य राष्ट्रकूटस्य शरीरं 'परामुसंति' परामृशन्तिः= स्पृशन्ति। तेषां 'रोगाणां 'नियाणं' निदानम् उत्पत्तिकारणं पृच्छन्ति। एकादि-राष्ट्रकूटस्य 'बहुहिं' बहुभिः=बहुविधैः 'अब्भंगेहिं य' अभ्यङ्गैश्च=तैलमर्दनैश्च 'उव्वट्टणाहि य' उद्वर्तनैश्च–मलापकर्षकद्रव्यप्रयोगविशेषेण शरीरोपमर्दनैश्च, 'सिणेह पाणेहि य' स्नेहपानैश्च=औषधपरिपक्वघृतादिपानैश्च, 'वमणेहि य' वमनैश्च 'विरेयणेहि य' विरेचनैश्च, सिंचणेहि य' सेचनैश्च,=उष्णजलाभिषेकैश्च, 'अवदहणेहि य' अवद-हनैश्च दम्भनैश्च तप्तलोहकोशादिना शरीरावयवविशेषे दाहकरणैश्च, 'डाभ' इति भाषाप्रसिद्धे, 'अणुवासणाहि य' अनुवासनैश्च विरेचनविशेषैः यन्त्रद्वाराऽपानमार्गं

नृपति के शरीर का 'परामुसंति' स्पर्श किया। पश्चात् 'तेसिं रोगाणं' उन रोगों का 'नियाणं' निदान–'उत्पत्ति का मूल कारण क्या है' यह 'पुच्छइ' पूछा। पूछने के बाद उन्होंने 'एक्काइरट्ठकूडस्स' उस एकादि राष्ट्रकूट का 'बहूहिं अब्भंगेहिय' बहुत प्रकार के अभ्यंगों–तैलों की मालिश के द्वारा 'उव्वट्टणाहि।' उद्वर्तनों मल को शरीर से बाहर निकलने वाली औषधियों के संयोगविशेष से शारीरिक मालिश के द्वारा 'सिणेहपाणेहि य' औषधि डालकर पकाये गये घृतादिक के पिलाने द्वारा 'वमणेहि य' उल्टी–कय करवाने के द्वारा 'विरेयणेहि य' विरेचनों द्वारा 'सिंचणेहि य' गरम–गरम जल से अभिसेचन द्वारा, 'अवदहणेहि य' अग्नि मे लाल किये हुए लोहे के तकुवे आदि से डाभ देने द्वारा, 'अणु वासणाहि य' यन्त्र से गुदा द्वारा पेट मे तैल आदि के प्रवेश, अर्थात् इनीमा के

'परामुसंति' स्पर्श कर्यो पछी 'तेसिं रोगाणं' ते रोगोनुं 'नियाणं' निदान– उत्पत्तिनुं मूल कारण शुं छे? ए 'पुच्छति' पूछयुं पूछयां पछी तेमणे 'एक्काइरट्ठकूडस्स' ते एकादि राष्ट्रकूटना 'बहूहिं अब्भंगेहि य' घणांज प्रकारना अभ्यंगो–तेलोना मालिश द्वारा 'उव्वट्टणाहि य' पीठीओ–मेळोने शरीरमांथी बहार काढनारी ओषधिओना संयोगविशेषथी शारीरिक मालिश द्वारा 'सिणेहपाणेहि य' ओषधि मेळवीने पकावेला घृतादिकना पान द्वारा 'वमणेहि य' उलटी करावीने 'विरेयणेहि य' विरेचनो–जुलाबो द्वारा 'सिंचणेहि य' गरम– गरम पाणीना अभिसेचन द्वारा 'अवदहणेहि य' अग्निमां तपावेली लोढानी नराज आदिथी डाम देवा द्वारा, 'अणुवासणाहि य' यन्त्रथी गुदाद्वारा पेटमां तेल

णोदरे तैलादिप्रवेशनम्पै, 'इनीमा' इति प्रसिद्धैः, 'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्मभिश्च=मलनिर्गमार्थं गुदे वर्त्यादिप्रक्षेपैश्चेत्यर्थः, 'निरूहेहि य' निरुहैश्च-द्रव्यपक्वतैलप्रयोगेण विरेचनविशेषैश्च 'सिरावेहेहि य' शिरावेधैश्च-विकृतरुधिरनिःसारणार्थं नाडीवेधैश्चेत्यर्थः, 'तच्छणेहि य' तक्षणैश्च-क्षुरमादिना त्वकूछेदनैश्च, 'पच्छणेहि य' प्रतक्षणैश्च क्षुरमादिना हस्तलाघवेन त्वच' प्रतनूकरणैश्चेत्यर्थः 'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्तिभिश्च=शिरसि चर्मकोश दत्त्वा तत्र संस्कृततैलादिपूरणैश्चेत्यर्थः, 'तप्पणेहि य' तर्पणैश्च-स्निग्धद्रव्येण शरीरसंवाहनैश्च 'पुडपागेहि य' पुटपाकैश्च=पाकविशेषनिष्पन्नौषधविशेषैश्च, 'छल्लीहि य' छल्लीभिश्च=निम्बादित्वग्भिश्च, 'वल्लीहि य' वल्लीभिश्च=

प्रयोग द्वारा, 'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्म-संचित-दूषित मलको निकालने के लिये गुदा मे औषधिनिर्मित बत्ती आदिके प्रक्षेप द्वारा, 'निरूहेहि य' निरूह-औषधिया डालकर पकाये गये तैल के प्रयोगसे विरेचनविशेष द्वारा, 'सिरावेहेहि य' शिरावेध-विकृत रस-रुधिर का निकालन के लिये नाडी के वेध-काटने द्वारा, 'तच्छणेहि य' तक्षण-क्षुरा आदि से चमडी का छेदने द्वारा, 'पच्छणेहि य' प्रतक्षण-क्षुरा आदि से सधे हुए हाथो की सफाईपूर्वक बढी हुई चमडी को छीलने आदि द्वारा, 'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्ति-सिर में चर्मका कोस बांधकर दवासे निर्मित तैल के भरने द्वारा 'तप्पणेहि य' तर्पण-स्निग्ध द्रव्यसे शारीरिक मालिश द्वारा 'पुडपागेहि य' पुटपाक-पाकविशेष से तयार की गई औषधियो द्वारा 'छल्लीहि य नीम वगैरह की भीतरकी छाल द्वारा 'वल्लीहि य' गुडूची आदि

આદિન પ્રવેશ અર્વાત્ એનીમા દ્વારા 'वत्थिकम्मेहि य' બસ્તિકર્મથી સંચિત દૂષિત મળને કાઢવા માટે ગુદામા ઓષધિની બનાવેલી વાટ આદિ નાખીને તે દ્વારા 'निरूहेहि य' નિરૂહ-ઓષધો નાખીને પકાવેલા તેલના પ્રયોગથી વિરેચન-વિશેષ દ્વારા, 'सिरावेहेहि य' શિરાવેધ-વિકૃત રસ-રુધિરને કાઢવા માટે નાડીના વેધ-કાપના દ્વારા, 'तच्छणेहि य' તક્ષણ-ક્ષુરા વડે ચામડીના છેદન દ્વારા 'पच्छणेहि य' પ્રતક્ષણ-છરી આદિથી સાધેલી હાથોની સફાઈપૂર્વક વધેલી ચામડીને છોલવા દ્વારા 'सिरवत्थीहि य શિરોબસ્તી-શિરમા ચામડાનો કોશ નાખી દવાથી બનાવેલું તેલનું ભરવુ તે દ્વારા 'तप्पणेहि य' તર્પણ-સ્નિગ્ધ દ્રવ્યથી શારીરિક માલિશ દ્વારા 'पुडपागेहि य' પુટપાક-પાકવિશેષથી તૈયાર કરેલી ઓષધિઓ દ્વારા છલ્લીહિ ય લીંબડા વગેરેની અંતરછાલ દ્વારા

गुडूच्यादिलताभिश्च. मूलैश्च, कन्दैश्च, पुष्पैश्च, पत्रैश्च, फलैश्च, बीजैश्च, 'सिलियाहि य' शिलिकाभिश्च, शिलिका=किराततिक्तः 'चिरायता' इति प्रसिद्ध ओषधिविशेषः। 'गुलियाहि य' गुलिकाभिश्च 'ओसहेहि य' औषधैश्च 'भेसज्जेहि य' भैषज्यैश्च-अनेकौषधिमिश्रितरूपैः, इच्छन्ति तेषां षोडशानां रोगातङ्कानामेकमपि रोगातङ्कमुपशमयितुम्, किन्तु नो चैव खलु 'संचाएंति उवसामित्तए' शक्नुवन्त्युपशमयितुम्, एकमपि रोगातङ्कं निवारयितुं न शक्नुवन्तीत्यर्थः। ततः खलु ते बहवो वैद्याश्च वैद्यपुत्राश्च, अत्र चकारग्रहणात् ज्ञायकादीनामपि समुच्चयः। 'जाहे' यदा नो शक्नुवन्ति तेषां षोडशानां रोगातङ्कानामेकमपि रोगातङ्कमुपशमयितुम्, 'ताहे'

लताओ द्वारा 'मूलेहि य, कंदेहि य, पुप्फेहि य, पत्तेहि य, फलेहि य, बीएहि य, सिलियाहि य, गुलियाहि य, ओसहेहि य, भेसज्जेहि य' मूल, कंद, पुष्प, पत्र, फल, बीज, शिलिका-चिरायता, गुलिका, औषध और भैषज्य-अनेक औषधियों से मिश्रित दवा विशेष द्वारा 'इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' उन पूर्वोक्त १६ रोगों को दूर करने लगे परंतु 'णो चेव णं संचाएंति उवसामित्तए' उन १६ सोलह रोगों में से वे एक भी रोग को दूर करने के लिये समर्थ नहीं हुए। 'तएणं' इस के बाद 'ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य जाहे नो संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' जब कि वे समस्त वैद्य और उनके पुत्र आदि उन १६ रोगोंमें से एक भी रोग को

'वल्लीहि य' गળો આદિ લતાઓ દ્વારા 'मूलेहि य कंदेहि य पुप्फेहि य पत्तेहि य, फलेहि य, बीएहि य सिलियाहि य गुलियाहि य, ओसहेहि य, भेसज्जेहि य' મૂલ, કન્દ, ફૂલ, પત્ર ફળ, બીજ, કરીઆતુ, ગુલિકા આદિ ઔષધિ અને અનેક ઔષધોથી મિશ્રિત દવાવિશેષ દ્વારા 'इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' તે પૂર્વોક્ત સોળ રોગોને દૂર કરવાને મહેનત કરવા લાગ્યા, પરન્તુ 'णो चेव णं संचाएंति उवसामित्तए' તે સોળ રોગોમાંથી એક પણ રોગને તે દૂર કરવા માટે સમર્થ થયા નહિ-અર્થાત્ એક પણ રોગ મટાડી શક્યા નહિ 'तएणं' તે પછી 'ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य जाहे नो संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' જ્યારે તે તમામ વૈદ્ય અને તેના પુત્ર આદિ તે સોળ રોગોમાંથી એક પણ રોગને

तदा 'संता' श्रान्ताः=श्रमातुराः, 'तंता' तान्ताः=खिन्नाः, 'परितंता' परितान्ताः=सर्वथा खिन्नाः, रोगातङ्कमपनेतुमसमर्थाः सन्तः, यस्या एव दिशः प्रादुर्भूताः–आगतास्तामेव दिशं प्रतिगताः ॥ सू० १७ ॥

उपशांत करने के लिये समर्थ नहीं हुए 'ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं पडिगया' तब थक कर, खेदखिन्न हो और हताश हो कर जहां से व आये थे वहीं पर वापिस चले गये।

भावार्थ—उन रोगों से अत्यंत ही पीडित हुए उस राजाने कि जिसे वेदना के मारे न रात को निंद थी और न दिन का चैन ही था, अपने आज्ञाकारी मनुष्यो द्वारा जब सारे नगर मे अपने रोगों की चिकित्सा करने वालो के लिये धनसंपत्ति के लाभ की घोषणा करवाई तब उस घोसणा को सुन कर वहां के जितने भी वैद्य और उनके पुत्र आदि चिकित्सक थे वे सब अपने२ रोग का इलाज करने के साधनो से सज्जित हो कर राजा के पास आ पहुंचे। आते ही सब ने राजा के शरीर का तापमान आदि जानने के लिये अपने २ हाथों से स्पर्श किया, तथा 'रोग का मूल कारण क्या है' ऐसा पूछकर विचार किया। विचार–विमर्श हो चुकने पर राजा की चिकित्सा प्रारंभ हुई। चिकित्सामें अनेक प्रकार के तैल आदि के मालिशों का, उद्वर्तना–

નિવારણ કરવા સમર્થ થયા નહિ 'ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया' ત્યારે થાકીને ખેદ પામી, ખિન્ન થઇ અને હતાશ બનીને જ્યાંથી તે આવ્યા હતા, ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા

ભાવાર્થ—તે રોગોથી બહુજ પીડા પામીને તે રાજાને વેદનાથી રાત્રિ અને દિવસ નિદ્રા આવતી નહિ, તેમજ કોઇ ઠેકાણે ચેન પડતુ નહિ, પોતાની આજ્ઞામા રહેનારા માણસો દ્વારા જ્યારે આખા નગરમા પોતાના રોગની ચિકિત્સા કરવા વાળા માટે 'ઘણુ જ ધન–સંપત્તિ આદિ લાભ મળશે' એવી જાહેરાત કરાવી ત્યારે, તે જાહેરાતને સાંભળીને ત્યાંના જેટલા વૈદ્ય અને તેના પુત્રો આદિ ચિકિત્સક હતા તે સર્વ રોગના ઇલાજ કરવાના પોત–પોતાના સાધનો લઇને રાજાની પાસે આવી પહોંચ્યા, આવીને તુરતજ સૌ વૈદ્યોએ રાજાના શરીરના તાપમાન વગેરે જાણવા માટે પોત–પોતાના હાથથી સ્પર્શ કર્યો, તથા રોગનું મૂળ કારણ શું છે? એ પૂછીને વિચાર કર્યો પરસ્પર વિચાર-વિનિમય કર્યા પછી, રાજાની ચિકિત્સા કરવાનો પ્રારંભ કર્યો ચિકિત્સા–ઉપચારમા અનેક પ્રકારના તેલો વડે માલિશ,

मूलम्—सू० १८

तएण एकाई रट्ठकूडे विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए परियारगपरिचत्ते निव्विण्णोसहभेसज्जे सोलसरोगायंकेहिं अभिभूए समाणे रज्जे य रट्ठे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए, रज्जं च रट्ठं च आसाएमाणे पत्थेमाणे पीहेमाणे अभिलसमाणे अट्टदुहट्टवसट्टे अड्ढाइज्जाइं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसेणं सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइत्ताए उववन्ने। से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स मियादेवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववन्ने ॥ सू० १८ ॥

(उवटनो–पीठियो) का, औषधि मे परिपक्क किये गये घृतादिकोका, वमनकारक औषधियोका, विरेचक चूर्णोका, गर्म जलका, डाम देनेका, इनामाका, गुदाभाग मे बत्ती आदि लगाने का, विशेष२ विरेचक दवाइयों का, नाडी का काटन का, छुरा आदिसे चमडी के छेदन और भेदन करने आदिका प्रयोग किया गया, परन्तु अशुभ कर्म की अतिशय प्रबलता का उदय होने से उस राजा को इन तमाम प्रकारकी चिकित्साओं द्वारा वे लोग थाडा सा भी लाभ न पहुँचा सके। दवा करतेर वे लोक थक गये परन्तु राजाका उन रोगो मे से एक भी रोग दूर नहीं हुआ। जब उन्होनेरोगकी थोडीसी भी क्षीणता नहीं देखी, तब हताश और खेदखिन्न हो कर वे सब के सबही अपने २ घर पर वापिस लौट गये ॥१७॥

ઉદ્વર્તનો-ચોળવાના ઔષધોથી પરિપક્વ કરેલા ઘૃતાદિકના માલિશ, વમન (ઉલટી) કરાવનારી દવાઓ, વિરેચન ઔષધો, ગરમ જલ ડામ દેવા, બસ્તિ (એનીમા), ગુદાભાગમા વર્તિ (દીવેટ) નાખવી, ઉગ્ર-ભારે તેજ વિરેચક દવાઓ, નસ ખોલવી, છરી થડે કરી ચામડીનું છેદન-ભેદન આદિ ઉપર જણાવેલા તમામ પ્રયોગો કર્યા, પરન્તુ આ રોગો તેના અશુભ કર્મોના અતિશય-બળવાન ઉદય થવાથી થયેલા હતા તેથી તે રાજાને તમામ પ્રકારના ઉપચારો કરવામા આવ્યા છતા તેને જરા પણ રોગની શાંતિરૂપ લાભ થયો નહિ તેમજ રોગ મટયો નહિ ત્યારે તે બધા વૈદ્યો આદિ એકદમ હતાશ થઇ, અને મનમા ખેદ પામી પોત-પોતાના સ્થાને પાછા ચાલ્યા ગયા ॥ ૧૭ ॥

टीका—सू० १८

'तएण' इत्यादि। ततः खलु एकादिराष्ट्रकूटः वैद्यैश्च वैद्यपुत्रैश्च, ज्ञायकैश्च ज्ञायकपुत्रैश्च, चिकित्सकैश्च चिकित्सकपुत्रैश्च 'पडियाइक्खए' प्रत्याख्यातः-परित्यक्तः, 'परियारगपरिचत्ते' परिचारकपरित्यक्त —सेवाकारिभिरपि परित्यक्तः असाध्यरोगदर्शनादिति भाव, 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' निर्विण्णौषधभैषज्यः= औषधभैषज्यकरणे विरक्तः षोडशरोगातङ्करभिभूत सन् 'रज्जे य' राज्ये च, 'रट्ठे य' राष्ट्रे च, यावत्, 'अतउरे य' अन्तःपुरे च मूर्च्छित, राज्यं च राष्ट्रं च

'तएण एकाई' इत्यादि—

'तएण' इसके पश्चात् जब वह 'एकाई रट्ठकूडे' एकादि राष्ट्रकूट 'विज्जेहि य ६ पडियाइक्खए' वैद्य, वैद्यपुत्र आदि चिकित्सकों द्वारा असाध्य जानकर छोड दिया गया तथा 'परियारगपरिचत्ते' इसके जो परिचारक जन थे उन्होंने भी इसे छोड दिया तब 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' राजाने भी स्वय औषधि और भैषज्य के सेवन से उपेक्षावृत्ति करली, इस अवस्था में 'सोलसरोगायकेहिं अभिभूए समाणे' इसके सोलह रोग दिन प्रतिदिन अधिकाधिकरूप मे बढते गये और वह उनसे बहुत ही अधिकरूप मे पीडित होने लगा। फिर भी 'रज्जे य रट्ठे य जाव अतेउरे य मुच्छिए' राज्य, राष्ट्र और अन्तःपुर आदि मे अत्यत मूर्च्छित बना हुआ यह 'रज्ज च रट्ठ च आसाएमाणे, पत्थेमाणे, पीहेमाणे, अभिलसमाणे' भोगे हुए

'तएण एकाई' ઇત્યાદિ—

'तएण' ત્યાર પછી જ્યારે તે एकाई रट्ठकूडे એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાને 'विज्जेहि य ६ पडियाइक्खए' વૈદ્ય, વૈદ્યપુત્ર આદિ ચિકિત્સકોએ રોગ અસાધ્ય જાણી છોડી દીધો તથા 'परियारगपरिचत्ते' તેની જે સારવાર કરનાર પરિચારક જન હતા તેમણે પણ રાજાને છોડી દીધા ત્યારે 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' રાજાએ પોતે પણ ઓષધ સેવન કરવામાં ઉપેક્ષાવૃત્તિ કરી લીધી ત્યારે તે અવસ્થામાં 'सोलसरोगायकेहिं अभिभूए समाणे' તેના સોળ રોગો દિન-પ્રતિદિન વધારે-વધારે થતા ગયા,અર્થાત્ એકદમ વધતા ગયા અને તે કારણથી તે રાજા ઘણોજ પીડા પામવા લાગ્યો તો પણ તે રાજા 'रज्जे य रट्ठे य जाव अतेउरे य मुच्छिए' રાજ્ય, રાષ્ટ્ર અને અન્તઃપુર આદિમા એકદમ ભારે મૂર્છા પામેલો તે 'रज्ज च रट्ठ च आसाएमाणे, पत्थेमाणे, पीहेमाणे, अभिलसमाणे' ભોગવેલા રાજ્ય

'आसाएमाणे' आस्वादयन् 'पत्थेमाणे' प्रार्थयन्, 'पीहेमाणे' स्पृहयन्–विशेषेण वाञ्छन्, 'अभिलसमाणे' अभिलषन्, 'अट्टदुहट्टवसट्टे' आर्तदुःखार्तवशार्तः=आर्तः–मनसा दुःखित, दुःखार्तः=देहेन, वशार्तः–राज्यसमासक्तेन्द्रियवशेन तत्सुखवियोग–सम्भावनया पीडितः, एषा कर्मधारये आर्तदुःखार्तवशार्तः–आर्तध्यानोपगत इत्यर्थः। 'अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ' अर्धतृतीयानि वर्षशतानि–सार्धद्वयवर्षशतानि, 'परमाउय' परमायुष्कम् उत्कृष्टायुष्क पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्या, 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सागरोवमट्ठिइएसु' सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पन्नः। स खलु ततो-

---

राज्य सुखो की अभिलाषा से राज्य आदि मे गृद्ध हुआ रातदिन इन्हीं विचारों मे मग्न रहा करता कि–' कहीं इस अवस्था मे मेरा यह राज्य मुझ से छूट न जाय ? ' अत इसकी प्रार्थना का, स्पृहा–चाहना का, और अभिलाषा–वाञ्छा का, यदि कोई विषय था तो वह एक राज्य ही था, उसी मे यह स्पृहाशील और अभिलाषासपन्न बना हुआ था। 'अट्टदुहट्टवसट्टे' मानसिक दु खो और शारीरिक कष्टों की परपरा से, एव इन्द्रिय सबधी वैषयिक सुखो की अभिलाषा से अत्यत दु खित बना हुआ यह राजा 'अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ परमाउय पालइत्ता' ढाइसौ (२५०) वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर 'कालमासे काल किच्चा' अ त मे स्थिति के क्षय होते ही कालगत होकर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी के 'उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने' उत्कृष्ट एक सागर की स्थितिवाले प्रथम

सुખોની અભિલાષાથી રાજ્ય આદિમા આસક્ત થયેલો રાત્રી–દિવસ તેના વિચારોમા ડુબ્યો રહેતો કે–'મારી આ અવસ્થા–સ્થિતિમા મારૂ રાજ્ય મારા પાસેથી છુટી ન જાય' તેથી તેને પ્રાર્થના, સ્પૃહા, ચાહના અને અભિલાષા, વાછનાનો કોઈપણ વિષય હોય તો તે એક રાજ્યજ હતો અને રાજ્યમાજ તે વાસના–અભિલાષા અને સ્પૃહાશીલ બની રહ્યો હતો, अट्टदुहट्टवसट्टे' માનસિક દુ ખો અને શારીરિક કષ્ટોની પરપરાથી એ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયસબધી વિષયના સુખોની અભિલાષાથી બહુજ દુ ખિત બનેલો તે રાજા अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ परमाउय पालइत्ता અઢીસો (૨૫૦) વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાલન કરીને 'कालमासे काल किच्चा અન્તમા આયુસ્થિતિનો ક્ષય થતાજ કાળ મરણ પામીને इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने

ऽनन्तर=ततः-तस्मात् स्थानात् पश्चात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य-निःसृत्य इहैव मृगाग्रामे नगरे 'विजयखत्तियस्स' विजयक्षत्रियस्य विजयनामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञः', मृगादेव्याः 'कुच्छिंसि' कुक्षौ-गर्भे 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया 'उववन्ने' उत्पन्नः ॥ सू० १८ ॥

नरकमे नारकीरूप से उत्पन्न हुआ। वहा के अनंत दुःखो को भोगतेर जब इसको नारकीय स्थिति पूर्ण हो गई, तब 'से' वह 'अणतर' पश्चात् 'तओ' वहा स 'उव्वट्टित्ता' निकल कर 'इहेव' इसी भरतक्षेत्र मे स्थित इस मृगाग्राम नगर मे 'विजयखत्तियस्स' विजय क्षत्रिय राजा की 'मियाए देवीए' रानी मृगादेवी की 'कुच्छिंसि' कुक्षि-कूँख मे 'पुत्तत्ताए उववन्ने' पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ।

भावार्थ — जब वैद्य आदि को के वापिस अपनेर घर लौट जाने से, राजा के परिचारको को 'राजा की बीमारी असाध्यकोटी मे पहुँचचुकी है' यह निश्चय हो गया तब उन्होने भी राजाकी परिचर्या आदि करने की ओर से विमुखता धारण करली, ऐसा होने पर स्वय राजाने भी औषधि और भैषज्य आदि का सेवन करना छोड दिया। इस परिस्थिति मे रोगो का उपद्रव राजा के शरीर ऊपर दिन दूना और रात चौगुना होने लगा, राजा की इस समय की अवस्था बडी ही दयनीय थी। इस हालत मे

ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમની સ્થિતિ વાળા પ્રથમ-પહેલા નરકમા નારકી પણે ઉત્પન્ન થયો ત્યાના અનત દુખોને ભોગવતો-ભોગવતો જ્યારે તેની નારકીની સ્થિતિ પૂરી થઇ ગઇ ત્યારે 'से' તે अणतर ' પછી तओ ત્યાથી उव्वट्टित्ता નીકળીને 'इहेव' ભ ત ક્ષેત્રમા રહેલા આ મૃગાગ્રામ નગરમા विजयखत्तियस्स વિજય ક્ષત્રિય રાજાની 'मियाए देवीए રાણી મૃગાદેવીની કૂખ-ગર્ભમા पुत्तत्ताए उववन्ने પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો

ભાવાર્થ—જ્યારે વૈદ્ય આદિ ઉપચારકો પોત-પોતાના સ્થાને પાછા ચાલ્યા ગયા તેથી રાજાના પરિવારોને ખાત્રી થઇ કે, રાજાનો રોગ અસાધ્ય સ્થિતિમા આવી ગયો છે, આ પ્રકારનો નિશ્ચય થઇ ગયો ત્યારે તેઓએ પણ રાજાની સેવા ચારવાર કરવામા ઉપેક્ષા ધારણ કરી લીધી આ પ્રમાણે જ્યારે થયુ ત્યારે રાજા પણ જાણી ગયો અને પોતે પણ ઔષધ ખાવાનુ અને ઉપચારો કરવાનુ છોડી દીધુ આ પરિસ્થિતિમા રાજાને રોગોનો ઉપદ્રવ શરીરમા દિન-પ્રતિદિન વધવા લાગ્યો રાજાને પીડા થવાથી રાત્રી મોટી હોય તેમ અર્થાત્ ચાર ગણી જણાવા લાગી, આ સમયની રાજાની અવસ્થા ઘણીજ કરૂણાજનક હતી, આવી હાલતમા

'आसाएमाणे' आस्वादयन् 'पत्थेमाणे' प्रार्थयन, 'पीहेमाणे' स्पृहयन–विशेषेण वाञ्छन् 'अभिलसमाणे' अभिलषन, 'अट्टदुहट्टवसट्टे' आर्तदुःखार्तवशार्तः=आर्तः–मनसा दुःखित, दुःखार्तः=देहेन, वशार्त –राज्यसमासक्तेन्द्रियवशेन तत्सुखवियोग-सम्भावनया पीडित', एषां कर्मधारये आर्तदुःखार्तवशार्तः–आर्तध्यानोपगत इत्यर्थः। 'अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ' अर्धतृतीयानि वर्षशतानि–सार्धद्वयवर्षशतानि, 'परमाउय' परमायुष्कम् उत्कृष्टायुष्कं पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्या, 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सागरोवमट्ठिइएसु' सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पन्नः। स खलु ततो-

राज्य सुखो की अभिलाषा से राज्य आदि मे गृद्ध हुआ रातदिन इन्हीं विचारों मे मग्न रहा करता कि–'कहीं इस अवस्था मे मेरा यह राज्य मुझ से छूट न जाय ?' अत इसकी प्रार्थना का, स्पृहा–चाहना का, और अभिलाषा–वाञ्छा का, यदि कोई विषय था तो वह एक राज्य ही था, उसी मे यह स्पृहाशील और अभिलाषासपन्न बना हुआ था। 'अट्टदुहट्टवसट्टे' मानसिक दु खो और शारीरिक कष्टों की परपरा से, एव इन्द्रिय-सबंधी वैषयिक सुखो की अभिलाषा से अत्यत दु खित बना हुआ यह राजा 'अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ परमाउय पालइत्ता' ढाइसौ (२५०) वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर 'कालमासे काल किच्चा' अ त मे स्थिति के क्षय होते ही कालप्राप्त होकर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी के 'उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने' उत्कृष्ट एक सागर की स्थितिवाले प्रथम

सुખોની અભિલાષાથી રાજ્ય આદિમા આસક્ત થયેલો રાત્રી–દિવસ તેના વિચારોમા ડુબ્યો રહેતો કે–'મારી આ અવસ્થા–સ્થિતિમા મારૂ રાજ્ય મારા પાસેથી છુટી ન જાય' તેથી તેને પ્રાર્થના, સ્પૃહા, ચાહના અને અભિલાષા, વાછનાનો કોઈપણ વિષય હોય તો તે એક રાજ્યજ હતો અને રાજ્યમાજ તે વાસના–અભિલાષા અને સ્પૃહાશીલ બની રહ્યો હતો, अट्टदुहट्टवसट्टे' મા સિક દુ ખો અને શારીરિક કષ્ટોની પરપરાથી એ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયસ૦ ધી વિષયના સુખોની અભિલાષાથી બહુજ દુખિત બનેલો તે રાજા अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ परमाउय पालइत्ता અઢીસો (૨૫૦) વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાલન કરીને 'कालमासे काल किच्चा અન્તમા આયુસ્થિતિનો ક્ષય થતાજ કાળ મરણ પામીને इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने

मूलम्—सू० १९

तएण तीसे मियादेवीए सरीरे वेयणा पाउब्भूया, उज्जला जाव जलता। जप्पभिइं च ण मियापुत्ते दारए मियादेवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने तप्पभिइं च ण मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स अणिट्ठा अकंता अप्पिया अमणुण्णा अमणामा यावि होत्था। तएण तीसे मियादेवीए अण्णया-कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए इमे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था – एवं खलु अह विजयस्स खत्तियस्स पुव्विं इट्ठा कंता पिया वेसासिया अणुमया आसी, जप्पभिइ च ण मम इमे गब्भे कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने, तप्पभिइं च ण विजयस्स खत्तियस्स अह अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था, नेच्छइ ण विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए, किमंग ! पुण दंसण वा परिभोगं वा त सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं साडणाहि य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य साडित्तए वा ४। एवं संपेहेइ, संपेहित्ता बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य गब्भसाडणाणि य खायमाणी य, पीयमाणी य, इच्छइ त गब्भं साडित्तए वा ४, नो चेव ण से गब्भे सडइ वा ४। तएण सा मियादेवी जाहे नो संचाएइ तं गब्भं साडित्तए वा ४, ताहे संता तंता परितंता अकामिया असवसा त गब्भं दुहं–दुहेण परिवहइ। तस्स ण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ, अट्ठ नालीओ बाहिरप्पवहाओ, अट्ठ पूयप्पवहाओ, अट्ठ सोणियप्पवहाओ, दुवे दुवे कण्णंतरेसु, दुवे दुवे अच्छितरेसु, दुवे दुवे नक्कतरेसु, दुवे दुवे धमणिअंतरेसु, अभिक्खणं२ पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ२ चेव चिट्ठंति।

तस्स ण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए नामं वाही पाउब्भूए जेण से दारए जं आहारेइ, से ण खिप्पामेव विद्धंसमागच्छइ पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ। त पिय से पूय च सोणिय च आहारेइ।

वेदनाजन्य अपार कष्टों को भोगकर अपनी वहा की स्थिति के पूर्ण होते ही वहा से निकल कर इस मृगाग्राम नगर मे विजय क्षत्रिय राजा के यहा मृगादेवी की कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥ १८ ॥

આદિ વેદના આપનાર અપાર કષ્ટોને ભોગવીને ત્યાંની સ્થિતિને પૂરી કરી ત્યાંથી નીકળીને આ મૃગાગ્રામ નગરમાં વિજય ક્ષત્રિય રાજાને ત્યાં, મૃગાદેવીની કુક્ષિ-કૂખમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો-ગર્ભમાં આવ્યો ॥ ૧૮ ॥

भी वह राज्य राष्ट्र एवं अन्तःपुर में ही बडा मूर्च्छित बना हुआ था। वह रात्-दिन यही चिन्ता करता रहता था कि-' यदि मैं इस हालत से आक्रान्त होकर मर गया तो ये सब सुख मुझ से छूट जायेंगे हाय ! मैं इन्हे कैसे छोडू ? यह राज्य कि जिसमे मैंने देवदुर्लभ सुखो का सेवन किया है, अपनी मनमानी इच्छाओं की पूर्ति जहा मैंने की है, विलास और वैभव मे ही मैं लगा हुआ रहता था, हाय ! इतना सुन्दर यह राज्य, मुझ से कैसे छोडा जायगा, मुझे इस ससार मे कुछ नहीं चाहिये बस, मेरी यह चाह, यही इच्छा, और यही अभिलाषा है कि-'मैं और मेरा यह राज्य, ये दोनो सदा इस ससार में स्थिर रहे '। इस प्रकार के अनेक सकल्प और विकल्पो मे, पडा हुआ यह नरेश कि जिसकी शारीरिक स्थिति अत्यत बिगड चुकी थी, जो मरणतुल्य कष्ट से अत्यत त्रस्त था, राज्य के ऊपर जिसका अत्यत मोह था, इन्द्रियसबधी विषयभोगो के भोगने के लिये जिसे इस दशामे भी तीव्र लालसा जग रही थी। वह अपनी ढाईसौ (२५०) वर्ष की आयु समाप्त कर आर्त्तध्यान से बिलबिलाता हुआ मरकर १सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले १प्रथम नरक मे जाकर उत्पन्न हुआ, और वहा के अनत और अमर्यादित अशुभतम शीतादि

પણ તે રાજા પોતાના રાજ્ય, રાષ્ટ્ર અને અન્તઃપુરમાંજ બહુજ આસક્ત બની ગયો હતો, અને તે દિવસ રાત્રી એનીજ ચિન્તા કરતો હતો કે-' જો આવી સ્થિતિમાં હુ દુઃખી થઇ મરણ પામીશ તો આ તમામ સુખ મારા પાસેથી જતુ રહેશે, હાય ! હુ તેને કેવી રીતે છોડી શકુ ? આ રાજ્ય કે જેની અંદર દેવોને દુર્લભ એવા સુખોનુ સેવન કર્યું છે, મારી દરેક ઇચ્છાઓ જે મન-માની હતી તે આ રાજ્યમા મેં પરિપૂર્ણ કરી છે વિલાસ અને વૈભવમાજ હુ લાગેલો રહેતો હતો, હાય ! આટલુ સુન્દર આ રાજ્ય હુ કેવી રીતે છોડી શકીશ ?, મને આ સસારમા બીજુ કશુ ય જોઇતુ નથી, ફક્ત મારી એક એજ અભિલાષા અને ચાહના છે કે -'હુ અને મારૂ આ રાજ્ય બન્ને હમેશ માટે, આ સસારમા સ્થિર રહીએ ' આ પ્રકારના અનેક સકલ્પ અને વિકલ્પોમા પડેલો તે રાજા કે, જેની શારીરિક સ્થિતિ બહુજ બગડી ગઇ હતી અને તે મરણતુલ્ય કષ્ટથી બહુજ ત્રાસ પામતો હતો, રાજ્ય ઉપર જેને ઘણોજ મોહ હતો, ઇન્દ્રિયોસબન્ધી વિષયભોગો ભોગવવા માટેની આવી દશામા પણ તીવ્ર લાલસા જાગતી હતી તે રાજા પોતાની અઢીસો (૨૫૦) વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરીને આર્ત્તધ્યાનથી આકુળ-વ્યાકુલતા પામતો થકો મરણ પામીને એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પ્રથમ નરકમા નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, અને ત્યાના અનત અને અમર્યાદિત અશુભતમ શીત-

वने ' गर्भत्वेनोत्पन्नः-गर्भावस्था मासः, गर्भे समागत इत्यर्थः, ' तप्पभिइं च ण ' तत्प्रभृति च खलु तदारभ्य-तस्माद्दिवसादारभ्य मृगादेवी विजयस्य क्षत्रियस्य राज्ञः, ' अणिट्ठा ' अनिष्टा-प्रतिकूला, ' अकंता ' अकान्ता=अकमनीया-अमनोहरेत्यर्थः, ' अप्पिया ' अप्रिया द्वेष्या, ' अमणुण्णा ' अमनोज्ञा-असुन्दरा, ' अमणामा ' अमनोऽमा=अमनोगता मनस्यनवस्थितेत्यर्थः, ' यावि ' चापि 'होत्था' अभवत्, गर्भधारणकालत प्रभृति स्वपत्याऽपमानिता जातेत्यर्थः ।

ततः खलु तस्या मृगादेव्याः, ' अण्णया कयाइ ' अन्यदा-कदाचित् कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये ' पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि ' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये-रात्रेः पूर्वो भागः पूर्वरात्रः, रात्रेरपरो भागः-अपररात्रः, तावेव तदुभयमिलितो यः कालः समयः-कालरूपः समयः, मध्यरात्र इत्यर्थः, इह चार्षत्वादेकरेफलोपेन अपररात्रशब्दोऽयमिति, तस्मिन् ' कुडुंबजागरियाए ' कुटुम्बजागरिकया-कुटुम्बार्थजागरणेन-कुटुम्बचिन्तया, ' जागरमाणीए ' जाग्रत्याः-अजातनिद्रायाः,

---

दिन से लगाकर ' मियादेवी ' वह मृगादेवी ' विजयस्स खत्तियस्स ' अपने पति के लिये ' अणिट्ठा, अकंता, अप्पिया, अमणुण्णा, अमणामा यावि होत्था ' अनिष्ट-प्रतिकूल, अकमनीय-अमनोहर, अप्रिय-द्वेष्य, अमनोज्ञ-असुन्दर और अमनोगत-मन मे नहीं रहने योग्य-अनगमती बन गई ।

' तएणं तीसे मियादेवीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए ' कुछ समय पश्चात् एक दिन, उस मृगादेवी के रात्रि के पूर्वभाग और अपरभाग से मिलित समय-मध्यरात्रि मे जब कि वह कुटुम्ब की चिन्ता से

તે દિવસથી આરભીને ' सा मियादेवी ' તે મૃગાદેવી- ' विजयस्स खत्तियस्स ' પોતાના પતિ વિજય ક્ષત્રિય માટે ' अणिट्ठा, अकंता, अप्पिया, अमणुण्णा, अमणामा यावि होत्था ' પ્રતિકૂલ, અમનોહર, અપ્રિય, અમનોજ્ઞ અસુન્દર અને અણગમતી બની ગઇ

' तएणं तीसे मियादेवीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंमि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए ' કેટલાક સમય પછી એક દિવસ તે મૃગાદેવીને રાત્રીના પૂર્વભાગ અને અપર ભાગથી મિશ્ર (રાત્રીના પ્રથમ અને પાછળના મિશ્ર સમયે) એટલે કે મધ્ય રાત્રીમા જ્યારે તે કુટુંબની ચિન્તાથી જાગી રહી હતી, જેને અર્ધી રાત્રી સુધી પણ નિદ્રા આવી ન હતી તે સમયે इमे अज्झत्थिए जाव

तएणं सा मियादेवी अन्नया कयाइ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया जाइअंधं जाव आगिइमेत्तं ॥ सू० १९ ॥

टीका—सू० १९

'तएणं' इत्यादि। ततः खलु तस्या मृगादेव्याः 'सरीर'—देहे 'वेयणा' वेदना=पीडा, 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूता—समुत्पन्ना, सा वेदना कीदृशी? त्याह—'उज्जला' उज्ज्वला=उत्कटा, 'जाव जलंता' यावत् ज्वलन्ती, अत्र याव-च्छब्दादेवं द्रष्टव्यम्—'विउला, कक्कसा, पगाढा, चंडा, दुहा, तिव्वा, दुरहियासा' इति। विपुला=महती, कर्कशा=कठोरा, प्रगाढा=निविडा वेदनाया विरामा भावात् निरन्तरेत्यर्थः, चण्डा=उग्रा—भयावहेत्यर्थः, 'दुहा' दुःखा—दुःखोत्पा दिका 'तिव्वा' तीव्रा=दुस्सहा, कष्टसह्येत्यर्थः 'दुरहियासा' दुरधिसहा=कदा चित् कष्टतरेण सह्या, ज्वलन्ती=ज्वलन्तीव ज्वलन्ती—दाहं कुर्वतीव। 'जप्प भिइं च णं' यत्प्रभृति च खलु यदारभ्य=यस्माद्दिवसादारभ्येत्यर्थः, 'मियापुत्ते दारए' मृगापुत्रो दारकः—मृगापुत्रनामकः पुत्रः, मृगादेव्या कुक्षौ 'गब्भत्ताए उव-

'तएणं तीसे०' इत्यादि—

'तएणं' गर्भस्थिति होने बाद 'तीसे मियादेवीए' उस मृगादेवी के 'शरीरे' शरीरमे 'वेयणा' अनेक वेदनाये 'पाउब्भूया' उत्पन्न हुई जो वेदना 'उज्जला जाव जलंता' महाविकट, विपुल, कर्कश, प्रगाढ, उग्र, भयावह, दुःखोत्पादक, तीव्र—दुःसह, (कष्टसह्य) और दुरधिसह—अधिककष्ट से सहन करने योग्य और शरीर भर मे दाह को उत्पन्न करती रहती थीं। तथा 'जप्पभिइं च णं' जिस दिन से लेकर 'मियादेवीए' मृगादेवी की 'कुच्छिसि' कुक्षी मे 'मियापुत्ते दारए' वह मृगापुत्र दारक 'गब्भत्ताए उववन्ने' गर्भरूप से उत्पन्न हुआ 'तप्पभिइं च णं' उसी

तएणं तीसे० ઇત્યાદિ—

तएणं' ત્યાર પછી—ગર્ભસ્થિતિ થયા પછી 'तीसे मियाए देवीए' તે મૃગાદેવીના 'सरीरे' શરીરમા 'वेयणा' વેદનાઓ 'पाउब्भूया' ઉત્પન્ન થઈ, જે વેદના उज्जला जाव जलता મહાવિકટ, ભારે સખત, પ્રગાઢ—બહુ દૃઢ, ઉગ્ર આકરી જલદ ભય કરનારી, દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારી તીવ્ર દુઃસહ અને અધિક કષ્ટથી સહન કરવા યોગ્ય એવી, તથા આખા શરીરમા દાહ ઉત્પન્ન કરતી હતી जप्पभि-इं च णं જે દિવસથી 'मियाए देवीए મૃગાદેવીના કુક્ષિમા—ઉદરમા 'मियापुत्ते दारए' મૃગાપુત્ર દારક 'गब्भत्ताए उववन्ने ગર્ભરૂપથી ઉત્પન્ન થયો. 'तप्पभिइं च णं

नाम वा गोत्रं वा 'गिण्हित्तए' ग्रहीतुम्, मत्प्राणनाथो मम नाम गोत्र वा ग्रहीतु नेच्छतीत्यर्थः, किमङ्ग ! पुनर्दर्शन वा परिभोग वा कर्तुमिति, 'त' तत्-तस्मात् कारणात् 'सेय' श्रेय' खलु मम एतं गर्भ 'बहुहिं' बह्वीभि' 'साडणाहि य' शाटनाभिश्च गर्भस्य खण्डश' करणेन विनाशनैश्च, 'पाडणाहि य' पातनाभिश्च 'गालणाहि य' गालनाभिश्च 'मारणाहि य' मारणाभिश्च 'साडित्तए वा' शार्टायतु वा पातयितु वा गालयितु वा मारयितु वा श्रेय, इति पूर्वेणान्वयः। एव 'सपेहेइ' समेक्षते, स्वमनसि विचारयतीत्यर्थ :। 'सपेहित्ता' सप्रे क्ष्य=विचार्य, बहून् 'खाराणि य' क्षाराश्च, 'कडुयाणि य' कटुकाश्च, 'तूवराणि य' तुवराश्च कषायरसाश्चेत्यर्थ., 'गभसाडणाणि य' गर्भशाटनाश्च 'खाय-

---

क्या कहू प्राणनाथ तो मेरे नाम और गोत्र तक के भी लेने मे लज्जित होते है तो फिर उनकी मुझे देखने की और परिभोग का तो बात ही क्या है अत अब इसी में मेरी भलाई है कि–मैं इस गर्भ के विनाश करनेवाले प्रयोगो द्वारा खण्डखण्ड करदूँ, गिरानेवाले उपायो द्वारा गिरादूँ, गलानेवाले प्रयोगो द्वारा गलदू, और मारनेवाल उपायो द्वारा मारदूँ। ऐसा उसने अपने मनमे विचार किया। 'संपेहित्ता' विचारकर 'बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य गब्भसाडणाणि य खायमाणी य पीयमाणी य इच्छइ त गब्भ साडित्तए वा ४' फिर वह गर्भ के नाश आदि करने वाले अनेक प्रकार के क्षार पदार्थो को, कटुक–कडवे पदार्थो को और तूवर–कषाय रस

તો મારા નામ અને ગોત્રનું નામ લેવામા પણ લજ્જા પામે છે, તો પછી તે મને જોવાની કે પરિભોગની તો વાતજ કયા રહી ?, મારે માટે બસ એજ માર્ગ સારો છે કે–આ ગર્ભનો વિનાશ થાય તેવા પ્રયોગો દ્વારા એના ટુકડે ટુકડા કરી નાખુ ગર્ભ ગળી જાય તેવા ઉપાયો દ્વારા ગાળી નાખુ, મરણ પામે તેના ઉપાયોથી મારી નાખુ એ પ્રમાણે તેણે પોતાના મનમા વિચાર કર્યો 'સપેહિત્તા વિચાર કરીને 'बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य, गब्भसाडणाणि य खायमाणी य पीयमाणी य इच्छइ य त गब्भ साडित्तए वा ४' તે ગર્ભનો નાશ કરનારા અનેક પ્રકારના ક્ષાર પદાર્થોનો, કડવા પદાર્થોનો, તુરા રસ વાળા પદાર્થોનો, ખાવામા અને પીવામા ઉપયોગ કરતી હતી કે જેના વડે તે ગર્ભ નાશ

'इमे' अयम् 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मविषयः यावत् संकल्पो= विचारः समुदपद्यत-एवं खलु अहं विजयस्य क्षत्रियस्य पूर्वमिष्टा, कान्ता, 'भिज्जा' ध्येया=चिन्तनीया, 'विस्सासिया' विश्वासिता विश्वासः सजातोऽस्यामिति विश्वासपात्रमित्यर्थः, 'अणुमया' अनुमता=संमता 'आसी' आसम्, यत्प्रभृति च खलु ममायं गर्भः 'कुच्छिसि' कुक्षौ=उदरे गर्भत्वेनोत्पन्नः, तत्प्रभृति च खलु विजयस्य क्षत्रियस्याहमनिष्टा यावत् अमनोऽमा= अमनोगता जाता चाप्यभवत्। नेच्छति खलु विजयः क्षत्रियो राजा=मम

जग रही थी-जिसे अभीतक भी नींद नहीं आई थी 'इमे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था' निज मन मे, चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित और मनोगत ऐसा विचार उत्पन्न हुआ कि-'एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्विं इट्ठा कंता भिज्जा, वेसासिया, अणुमया आसी' मैं अपने पति के लिये पहिले, इष्ट, कान्त, मनोज्ञ, ध्येय चिन्तनीय, विश्वासपात्र और संमत थी, परन्तु 'जप्पभिइं च णं मम इमे गब्भे कुच्छिंसि गब्भत्ताए उववन्ने' जिस दिन मेरी कुक्षि मे यह जीव आया है 'तप्पभिइं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था' उसी दिन से लेकर मैं अपने पति के लिये अनिष्ट, अकान्त, अप्रिय अमनोगत हो गई हूं। 'णेच्छइ णं विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए किमंग! पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं साडणाहिं य पाडणाहिं य गालणाहिं य मारणाहिं य, साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ' अरे!

समुप्पज्जित्था પોતાના મનમા ચિન્તા, કલ્પના, પ્રાર્થના અને મનમા એવા વિચારો ઉત્પન્ન થયા કે-'एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्विं इट्ठा, कंता, भिज्जा वेसासिया, अणुमया आसी' હુ મારા પતિને પ્રથમ ઇષ્ટ વહાલી, કાંત, સુંદર, મનોજ્ઞ-મનહરણ કરનારી, ધ્યેય-ચિન્તનીય અને વિશ્વાસપાત્ર તથા માનીતી હતી, પરન્તુ जप्पभिइं च णं मम इमे गब्भे कुच्छिंसि गब्भत्ताए उववन्ने' જે દિવસથી મારા ગર્ભમા આ જીવ આવ્યો છે 'तप्पभिइं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था તે દિવસથી હુ મારા પતિને અનિષ્ટ, અકાન્ત, અપ્રિય, અને અણમાનીતી થઇ ગઇ છુ 'णेच्छइ णं विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए किमंग' पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं साडणाहिं य पाडणाहिं य गालणाहिं य मारणाहिं य साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ' અરે! શુ કહુ પ્રાણનાથ

तस्य खलु दारकस्य गर्भगतस्यैव 'अट्ठ नालीओ' अष्टौ नाड्य=शिराः, 'अब्भितरप्पवहाओ' अभ्यन्तरप्रवहाः=अभ्यन्तरे=शरीरस्याभ्यन्तर एव प्रवहाः-प्रवहन्तीति प्रवहाः-रुधिरादिस्राविण्यः, तथा-अष्ट नाड्यः, 'बाहिरप्पवहाओ' बहिःप्रवहाः=शरीराद् बहिः पूयादिवाहिन्यः, एता एव षोडश नाड्यः पुनर्विभज्यन्ते-'अट्ठ' इत्यादि। तत्र षोडशसु नाडीषु अष्टौ पूयप्रवहाः, अष्टौ शोणितप्रवहा इत्यर्थः। केन प्रकारेण तास्ता अष्टाष्टसंख्यका इति जिज्ञासायामाह-'दुवे दुवे' इत्यादि। द्वे द्वे=द्वे पूयप्रवहे द्वे शोणितप्रवहे कर्णान्तरयोः=श्रोत्ररन्ध्रयोः, द्वे द्वे अक्ष्यन्तरयोः, द्वे द्वे नासान्तरयोः, द्वे द्वे=द्वे पूयप्रवहे, द्वे शोणितप्रवहे 'धमणिअंतरेसु' धमन्यन्तरेषु=हृदयकोष्ठकान्तर्वर्तिनाडीमध्येषु,

---

वहाओ, दुवे दुवे कण्णंतरेसु, दुवे दुवे अच्छितरेसु, दुवे दुवे नक्कंतरेसु, दुवे दुवे धमणिअंतरेसु अभिक्खणं अभिक्खणं पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ२ चेव चिट्ठति' जब वह मृगापुत्र गर्भमें था तब उस की आठ नाडियां तो शरीर के भीतर रुधिर आदि को बहाती थी और आठ नाडियां शरीर से बाहिर पीप आदि को। इस प्रकार ये सोलह नाडियां जो शरीर के भीतर और बाहर रुधिर एवं पीप आदि अपवित्र और अशुचि द्रवरूप रस को बहाती थीं, उनमें से दो दो नाडियां कानों के दोनों रन्ध्रों में, दो दो आंखों के भीतर में, दो दो नाक के नथनों के भीतर में, और दो दो हृदयकोष्ठ के भीतर रही हुई नाडियों के बीच में निरन्तर बार२ पीप और शोणित को बाहर और भीतर बहाती रहती थीं। तस्स णं दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए

वहाओ अट्ठ सोणियप्पवहाओ, दुवे दुवे कण्णंतरेसु, दुवे दुवे अच्छितरेसु दुवे दुवे नक्कंतरेसु, दुवे दुवे धमणिअंतरेसु अभिक्खणं अभिक्खणं पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ२ चेव चिट्ठति' જ્યારે તે મૃગાપુત્ર ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેની આઠ નાડીઓ તો શરીરની અંદર રૂધિર (લોહી) આદિને વહેવરાવતી હતી અને બીજી આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પરૂ આદિને વહેવરાવતી હતી, આ પ્રમાણે સોળ નાડીઓ શરીરની અંદર અને બહાર લોહી અને પરૂ આદિ અપવિત્ર પ્રવાહી રૂપ રસને વહેવરાવતી હતી, તેમાંથી બે બે નાડીઓ કાનના બન્ને છિદ્રોમાં, બે બે નાડીઓ નેત્રની અંદર, બે બે નાકના નસ્કોરામાં, બે બે નાડી હૃદયના કોઠાની અંદર રહેલી નાડીઓના વચમાં નિરંતર વારંવાર પરૂ અને રૂધિરને

माणी य पीयमाणी य ' खादन्ती च पिबन्ती च इच्छति त गर्भ शाटयितुं वा, पातयितुं वा गालयितु वा, मारयितु वा, नो चैव खलु स गर्भः शटति वा, पतति वा, गलति वा, म्रियते वा। ततः खलु सा मृगादेवी यदा नो शक्नोति त गर्भ शाटयितु वा पातयितु वा, गालयितु वा मारयितु वा, ' ताहे ' तदा, श्रान्ता=श्रमातुरा, तान्ता=खिन्ना, परितान्ता=सर्वथा खिन्ना, 'अकामिया' अकामिका=निराशा, ' अस्सवसा ' अस्ववशा=अस्वाधीना, त गर्भ ' दुह-दुहेण ' दु.ख-दु.खेन=अतिदुःखेन ' परिवहइ ' परिवहति=धारयति।

वाले पदार्थों का खाती थी और पीती थी कि जिस से वह गर्भ नष्ट हो जावे। परतु ' णो चेव ण से गब्भे सडइ वा ४ ' वह गर्भ न नष्ट हुआ, न गिरा, न गला और न मरा ही। ' तएण सा मिया देवी जाहे नो सचाएइ त गब्भ साडित्तए वा ४' पश्चात् जब वह मृगादेवी उस अपने गर्भ को नष्ट करने के लिये, गिराने के लिये, गलाने के लिये और मारने के लिये समर्थ न हुई ' ताहे सता तता परितता अकामिया अस्सवसा त गब्भ दुह-दुहेण परिवहइ ' तब वह मन में अत्यत खेदखिन्न हुई शरीर में भी उसके बहुत कष्ट का अनुभव हुआ एव वह मन और शरीर, इन दोनो मे एक ही साथ विशेषरूप स पीडित रहने लगी और अभिलाषारहित होती हुई उसने उपाय या वश नहीं चलने से परवश होकर जिस किसी भी तरह—बडे ही दु ख के साथ उस गर्भ को धारण किया। ' तस्स ण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ अट्ठ नालीओ बाहिरप्पवहाओ अट्ठ पूयप्पवहाओ अट्ठ सोणियप्प

પામી જાય, પરન્તુ ' णो चेव ण से गब्भे सडइ वा ४ તે ગર્ભ નાશ પામ્યો નહિ, ગળી ન ગયો તેમજ મરણ પણ પામ્યો નહિ ' तएण सा मियादेवी जाहे नो सचाएइ त गब्भ साडित्तए वा ४ પછી જ્યારે તે મૃગાદેવી પોતાના ગર્ભનો નાશ કરવા, ગાળી દેવા, પાડી દેવામા અને મારી નાખવામા સફળ થઇ નહિ ताहे सता तता परितता अकामिया अस्सवसा त गब्भ दुह-दुहेण परिवहइ ' ત્યારે મનમા અત્યત ખેદથી પીડા પામીને તેના શરીરમા બહુજ દુ ખ થયુ અને મન તથા શરીર બન્નેમા એક સાથે વિશેષરૂપથી પીડા થવા લાગી અને અભિલાષ રહિત થઇને કોઇ પણ ઉપાય નહિ ચાલ્યો તેથી પરવશ થઇને દરેક પ્રકારે ભારે દુ ખની સાથે તેણે ગર્ભને ધારણ કર્યો ' तस्सण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ अट्ठ नालीओ बाहिरप्पवहाओ अट्ठ पूयप्प

'जाइअंध' जात्यन्धम् जन्मकालादारभ्यान्ध=नेत्रहीनम्, यावत्-इह यावत्करणात् 'जाइमूयं' जातिमूकम् इत्यादि बोध्यम्, 'आगिइमेत्तं' अङ्गोपाङ्गानाम् आकृतिमात्रम् ॥ सू० १९ ॥

हुआ, जो जन्म से ही अंधा और गूगा आदि था। इसके कोई भी अंग और उपांग पूर्ण नहीं थे किन्तु उन सबकी केवल आकृति मात्र ही थी।

भावार्थ मृगापुत्र के अशुभ कर्मों की अतिशय प्रबलता प्रकट करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि-जब से यह गर्भ मे आया था तभी से इसे सुख नहीं मिला और इसके निमित्त से विचारी माताको भी सुख नहीं मिला। इस अभागे के गर्भ मे आते ही माता को अनेक प्रकार के शारीरिक और मानसिक असह्य दुःखो को भोगना पडा। अपने पति के लिये यह गर्भावस्था के पहिले जितनी प्राणो से भी अधिक प्रिय आदि रूप मे थी-गर्भ रहने पर वह उतनी ही अपने पति के लिये अप्रिय और अनगमती बन गई। इसके पति की तो इसके ऊपर यहां तक उपेक्षावृत्ति हो गई कि-इसका नाम लेना भी उसको नहीं गमता। हर तरह से पति द्वारा उपेक्षित हुई उसने, एक दिन जब कि वह कुटुम्ब की चिन्ता से अत्यंत व्यथित होने की वजह से मध्यरात्रि तक मे भी निद्रा से वंचित हो रही थी, इस अपने पति की उपेक्षा का मूल कारण एक मात्र

આંધળો અને મુંગો હતો, તેનું કોઇ પણ અંગ ઉપાંગ પૂરૂં ન હતું, પરન્તુ તે તમામની આકૃતિ માત્ર જ હતી

ભાવાર્થ—મૃગાપુત્રના અશુભ કર્મોની પ્રબળતા પ્રગટ કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે—જ્યારથી તે ગર્ભમાં આવ્યો હતો તે સમયથી તેને સુખ મળ્યું ન હતું, તેમજ તેના નિમિત્તથી બિચારી તેની માતાને પણ સુખ મળ્યું ન હતું એ અભાગી જીવ ગર્ભમાં આવતાજ માતાને અનેક પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક અસહ્ય પીડા-દુઃખ વગેરે ભોગવવું પડ્યું, ગર્ભાવસ્થા પહેલા પોતાના પતિને જે પ્રમાણે પ્રાણથી અધિક પ્રિય આદિ રૂપમાં હતી, તે ગર્ભમાં આવ્યા પછી તેટલી વહાલી પોતાના પતિને ન રહી પરન્તુ ઉલટી અપ્રિય અને અણુગમતી બની ગઇ તેના ઉપર તેના પતિને એટલે સુધી અણુગમો અને ઉપેક્ષાવૃત્તિ થઇ ગઇ કે રાજાને તેણીનું નામ લેવું પણ ગમતું નહિ દરેક રીતે પતિદ્વારા ઉપેક્ષિત થયેલી તેણે એક દિવસ જ્યારે તે કુટુમ્બની ચિન્તાથી બહુજ દુઃખિત થવાના કારણથી અર્ધરાત્રી સુધીમાં પણ નિદ્રા નહિ આવી, ત્યારે તેણે પોતાના તરફ પોતાના પતિની ઉપેક્ષાનું મૂળ કારણ એક માત્ર આ ગર્ભજ છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય

अभीक्ष्णमभीक्ष्ण=पुनः पुनः पूयं च शोणितं च 'परिस्सवमाणीओ२,' चेव, परिस्रवन्त्य २ एव=वहन्त्यः२ एव 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति।

तस्य खलु दारकस्य गर्भगतस्यैव 'अग्गिए नामं वाही' अग्निकनामको व्याधिः=भस्मकनामको वातजनितो रोगविशेषः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः। अग्निक-व्याधेः' स्वभावमाह– जेण स' इत्यादि, येन व्याधिना स दारकः यत् खलु आहार यति, तत् खलु क्षिप्रमेव विध्वसमागच्छति–परिणामान्तर प्राप्नाति, तदेवाह– 'पूयत्ताए' इत्यादि, पूयतया शोणिततया च परिणमति। तदपि च 'से' स'=दारक, पूयं च शोणित च आहारयति।

ततः खलु सा मृगादेवी अन्यदा कदाचित् नवाना मासाना बहुप्रति पूर्णाना दारकं=पुत्रं, 'पयाया' प्रजाता प्रजनितवती। कीदृश दारकमित्याह–

नाम वाही पाउब्भूए, जेणं से दारए जे आहारेइ से ण खिप्पामेव विद्धसमागच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ' तथा गर्भ मे रहे हुए ही इस मृगापुत्र के वहाँ पर एक भस्मक व्याधि भी उत्पन्न हो चुकी थी, जिससे जो कुछ भी यह माता के द्वारा खाये हुए आहार आदि को लेता था वह शीघ्र ही भस्म हो जाता, और पीप तथा रुधिर के रूप मे परिणत हो जाता। 'त पिय से पूय च सोणिय च आहारेइ' उस भी यह खा जाता। 'तएण सा मियादेवी अन्नया कयाइ नवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारग पयाया जाइअध जाव आगिइमेत्त' मृगादेवी के जब गर्भ के नौ माह क पूरे दिन निकल चुके तब उसके इस पुत्र का जन्म

આહાર અને અંદર વહેવરાવતી હતી, 'तस्सण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए नाम वाही पाउब्भूए, जेण से दारए जे आहारेइ, से ण खिप्पामेव विद्धस मागच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ' તથા ગર્ભમા રહેલા તે મૃગાપુત્રને એક ભસ્મક નામનો રોગ પણ ઉત્પન્ન થઇ ચુક્યો હતો તેથી જે કાંઇ તની માતા ખોરાક ખાતી હતી–જેનો આહાર તે મૃગાપુત્ર લેતો હતો તે તુરત જ બળીને ભસ્મ થઇ જતો હતો, અને પરૂ તથા રૂધિરના રૂપમા પરિણત પણ થઇ જતો હતો, 'त पिय से पूय च सोणिय च आहारेइ' તેને પણ તે ખાઇ જતો હતો 'तएण सा मियादेवी अन्नया कयाइ नवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारग पयाया जाइअध जाव आगिइमेत्त' મૃગાદેવીને જ્યારે ગર્ભને નવ માસના પૂરા દિવસ થયા ત્યારે તેને એક પુત્રનો જન્મ થયો, તે જન્મથીજ

'जाइअंध' जात्यन्धम् जन्मकालादारभ्यान्ध=नेत्रहीनम्, यावत्-इह यावत्करणात् 'जाइमूयं' जातिमूकम् इत्यादि बोध्यम्, 'आगिइमेत्तं' अङ्गोपाङ्गानाम् आकृतिमात्रम् ॥ सू० १९ ॥

हुआ, जो जन्म से ही अधा और गूगा आदि था। इसके कोई भी अग और उपाग पूर्ण नहीं थे किन्तु उन सबकी केवल आकृति मात्र ही थी।

भावार्थ मृगापुत्र के अशुभ कर्मों की अतिशय प्रबलता प्रकट करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि—जब से यह गर्भ मे आया था तभी से इसे सुख नहीं मिला और इसके निमित्त से विचारी माताको भी सुख नहीं मिला। इस अभागे के गर्भ मे आते ही माता को अनेक प्रकार के शारीरिक और मानसिक असह्य दुःखो को भोगना पडा। अपने पति के लिये यह गर्भावस्था के पहिले जितनी प्राणो से भी अधिक प्रिय आदि रूप मे थी—गर्भ रहने पर वह उतनी ही अपने पति के लिये अप्रिय और अनगमती बन गई। इसके पति की तो इसके ऊपर यहा तक उपेक्षावृत्ति हो गई कि—इसका नाम लेना भी उसको नहीं गमता। हर तरह से पति द्वारा उपेक्षित हुई उसने, एक दिन जब कि वह कुटुम्ब की चिन्ता से अत्यत व्यथित होने की वजह से मध्यरात्रि तक मे भी निद्रा से वंचित हो रही थी, इस अपने पति की उपेक्षा का मूल कारण एक मात्र

આંધળો અને મુંગો હતો, તેનું કોઇ પણ અંગ ઉપાંગ પૂરૂં ન હતું, પરન્તુ તે તમામની આકૃતિ માત્ર જ હતી

ભાવાર્થ— મૃગાપુત્રના અશુભ કર્મોની પ્રબળતા પ્રગટ કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે—જ્યારથી તે ગર્ભમા આવ્યો હતો તે સમયથી તેને સુખ મળ્યું ન હતું, તેમજ તેના નિમિત્તથી બિચારી તેની માતાને પણ સુખ મળ્યું ન હતું એ અભાગી જીવ ગર્ભમા આવતાજ માતાને અનેક પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક અસહ્ય પીડા-દુઃખ વગેરે ભોગવવું પડયું, ગર્ભાવસ્થા પહેલા પોતાના પતિને જે પ્રમાણે પ્રાણથી અધિક પ્રિય આદિ રૂપમા હતી, તે ગર્ભમા આવ્યા પછી તેટલી વહાલી પોતાના પતિને ન રહી પરન્તુ ઉલટી અપ્રિય અને અણગમતી બની ગઇ તેના ઉપર તેના પતિને એટલે સુધી અણગમો અને ઉપેક્ષાવૃત્તિ થઇ ગઇ કે રાજાને તેણીનું નામ લેવું પણ ગમતું નહિ દરેક રીતે પતિદ્વારા ઉપેક્ષિત થયેલી તેણે એક દિવસ જ્યારે તે કુટુમ્બની ચિન્તાથી બહુજ દુઃખિત થવાના કારણથી અર્ધરાત્રી સુધીમા પણ નિદ્રા નહિ આવી, ત્યારે તેણે પોતાના તરફ પોતાના પતિની ઉપેક્ષાનું મૂળ કારણ એક માત્ર આ ગર્ભજ છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય

गर्भ ही निश्चित किया। उसने उस गर्भ को नष्ट विनष्ट आदि करने के लिये अनेक गर्भविध्वसक क्षार आदि ओषधियो का और उपायो का आश्रय लिया परन्तु फिर भी वह नष्ट न हुआ और न गिरा, न गला और न मरा ही। जब उसका कोई उपाय और वस न चला तब उसने किसी तरह से बडी उपेक्षा और दु खित चित्तवृत्ति स उस वहन किया।

गर्भ अवस्था मे ही इस बालक की १६ नाडिया से रात और दिन खून और पीप की धाराएँ बहती रहतीं–८नाडिया तो शरीर के भीतर खून आदि बहातीं और ८नाडिया शरीर के बाहर पीप आदि बहातीं। इस प्रकार जो ८नाडिया रक्त को और ८नाडिया पीप को बहाने वाली थीं, इनमे स २–२ खून और पीपको बहाने वाली नाडियों का स्राव कानों के भीतर और बाहर था, २–२ का आखो के भीतर और बाहर, २–२ का नासिका के भीतर और बाहर और २–२ का हृदय कोष्ठ के भीतर और बाहर था। इस पुण्यहीन अभागे गर्भ के दु खो का अ त नहीं था। इसके एक और भयकर, अनिष्ट व्याधि थी, जिसके कारण इसके आहार किये हुए भोजन का खातेर ही पचन हो जाता था और भूखे का भूखा ही बना रहता था। इस व्याधि का नाम भस्मक व्याधि है

કર્યો પછી તેણે તે ગર્ભનો નાશ આદિ કરવા માટે અનેક પ્રકારના ગર્ભનાશ કરનારા ક્ષાર આદિ ઓષધોનો અને ઉપાયોનો આશ્રય લીધો પરન્તુ તે ગર્ભનાશ પામ્યો નહિ તેમજ ગર્ભપાત પણ થયો નહિ, જ્યારે તેનો કોઇ પણ ઉપાય ચાલ્યો નહિ ત્યારે તે વાતની ઉપેક્ષા કરીને બહુજ દુ ખ પામીને તેણી ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી

ગર્ભાવસ્થામાજ આ બાળકની ૧૬નાડીઓમાથી રાત્રી અને દિવસ રૂધિર અને પરૂની ધારાઓ વહેતી રહેતી–આઠ નાડીઓ તો શરીરની અ દર રૂધિરને વરાહેવતી અને આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પરૂને વહેવરાવતી આ પ્રમાણે જે આઠ નાડીઓ રૂધિર અને આઠ નાડીઓ પરૂને વહેવરાવતી હતી તેમાથી બે બે રૂધિર અને પરૂને વહેવરાવતી નાડીઓનો શ્રાવ કાનોની અ દર અને બહાર હતો, બે બે નો નેત્રમા તથા નેત્રની બહાર બે બે નો નાસિકાની અ દર અને બહાર અને બે બે નો હૃદયના કોઠાની અ દર અને બહાર હતો, આ પુણ્યહીન અભાગી ગર્ભને દુ ખનો છેડો ન હતો તેને બીજી પણ એક અનિષ્ટ–ભય કર વ્યાધિ હતી તેના કારણથી તેનુ ખાધેલુ ભોજન ખાવાની સાથેજ પાચન થઇ જતુ હતુ તેથી ભૂખ્યો ભૂખ્યો થઇ રહેતો હતો આ વ્યાધિ–રોગનુ

मूलम्—सू० २०

तएण सा मियादेवी त दारग हुंडं अधरूवं पासइ, पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा सजायभया अम्मधाइ सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी गच्छ ण देवाणुप्पिया ! तुमं एय दारग एगते उक्कुरुडियाए उज्झाहि। तएण सा अम्मधाई मियादेवीए तहत्ति एयमट्ठ पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी–एव खलु सामी ! मियादेवी नवण्ह मासाण जाव आगिइमेत्तं। तएण सा मियादेवी तं हुडं अधरूव पासइ, पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा संजायभया ममं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एव वयासी–गच्छ ण तुम देवाणुप्पिया ! एयं दारगं एगते उक्कुरुडियाए उज्झाहि, त संदिसह ण सामी ! तं दारग अह एगते उज्झामि, उदाहु मा ?, तएण से विजए खत्तिए तीसे अम्मधाईए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा तहेव संभते उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मियादेविं एववयासी–देवाणुप्पिया ! तुम्ह पढमे गब्भे, त जइ ण तुम एय एगते उक्कुरुडियाए उज्झासि,

---

इसमे खाया हुआ भोजनादि पदार्थ पेटमे पहुँचते ही भस्म हो जाता है क्षुधा की निवृत्ति एक क्षण के लिये भी नहीं होती है, यही दशा इस गर्भस्थ बालककी थी। खाये हुए भोजन का परिपाक इसका रुधिर और पीप के ही रूपमे होता था, उसे भी यह नहीं छोडता–खा ही जाता था। अपने नौ माह की पूरी स्थिति पूर्ण कर यह मृगादेवी की कुक्षि से जन्मा, और जन्म से ही अंधा और गूंगा, आदि हुआ। किसी भी अंग और उपांग की पूर्ति इसके नहीं थी, किन्तु यह केवल उन सबकी आकृतिमात्र से ही युक्त था ॥ १९ ॥

નાભ ભસ્મક રોગ હતુ આ રોગમા ખાધેલો ખોરાક પેટમા જતાજ ભસ્મ થઇ જાય છે તેથી ક્ષુધા–ભૂખ એક ક્ષણ માત્ર પણ મટતી નથી, આવી દશા આ ગર્ભમા રહેલા બાળકની હતી, અને ખાધેલા ખોરાકનો પરિપાક રૂધિર અને પરૂના રૂપમા થતો હતો, તેને પણ આ મૂકતો નહિ, એટલે કે ખાઈ જતો હતો પોતાના નવ માસની સ્થિતિ પૂરી કરીને તે મૃગાદેવીના ઉદરથી જન્મ પામ્યો અને જન્મ થીજ તે આંધળો અને મુંગો હતો તેને કોઇ પણ અંગ કે ઉપાંગની પૂર્તિ ન હતી, પરન્તુ તેની આકૃતિમાત્ર હતી ॥૧૯॥

गर्भ ही निश्चित किया । उसने उस गर्भ को नष्ट विनष्ट आदि करने के लिये अनेक गर्भविध्वंसक क्षार आदि औषधियो का और उपायो का आश्रय लिया परन्तु फिर भी वह नष्ट न हुआ और न गिरा, न गला और न मरा ही । जब उसका कोई उपाय और वस न चला तब उसने किसी तरह से वडी उपेक्षा और दुःखित चित्तवृत्ति से उसे वहन किया ।

गर्भ अवस्था मे ही इस बालक की १६ नाडियों से रात और दिन खून और पीप की धाराएँ बहती रहतीं–८नाडिया तो शरीर के भीतर खून आदि बहातीं और ८नाडिया शरीर के बाहर पीप आदि बहातीं । इस प्रकार जो ८नाडिया रक्त को और ८नाडिया पीप को बहाने वाली थीं, इनमे से २–२ खून और पीपको बहाने वाली नाडियों का स्राव कानों के भीतर और बाहर था, २–२ का आखो के भीतर और बाहर, २–२ का नासिका के भीतर और बाहर और २–२ का हृदय कोष्ठ के भीतर और बाहर था । इस पुण्यहीन अभागे गर्भ के दुःखो का अन्त नहीं था । इसके एक और भयकर, अनिष्ट व्याधि थी, जिसके कारण इसके आहार किये हुए भोजन का खातेर ही पचन हो जाता था और भूखे का भूखा ही बना रहता था । इस व्याधि का नाम भस्मक व्याधि है

कर्यो पछी तेणे ते गर्भनो नाश आदि करवा माटे अनेक प्रकारना गर्भनाश करनारा क्षार आदि औषधोनो अने उपायोनो आश्रय लीधो परन्तु ते गर्भनाश पाम्यो नहि तेमज गर्भपात पण थयो नहि, ज्यारे तेनो कोइ पण उपाय चाल्यो नहि त्यारे ते वातनी उपेक्षा करीने बहुज दुःख पामीने तणी गर्भने धारण करवा लागी

गर्भावस्थामाज आ बाळकनी १६नाडीओमाथी रात्री अने दिवस रुधिर अने परुनी धाराओ वहेती रहेती–आठ नाडीओ तो शरीरनी अदर रुधिरने वराहेवती अने आठ नाडीओ शरीरनी बहार परुने वहेवरावती आ प्रमाणे जे आठ नाडीओ रुधिर अने आठ नाडीओ परुने वहेवरावती हती तेमाथी बे बे रुधिर अने परुने वहेवरावती नाडीओनो श्राव कानोनी अदर अने बहार हतो, बे बे नो नेत्रमा तथा नेत्रनी बहार बे बे नो नासिकानी अदर अने बहार अने बे बे नो हृदयना कोठानी अदर अने बहार हतो, आ पुण्यहीन अभागी गर्भने दुःखनो छेडो न हतो तेने बीजी पण एक अनिष्ट–भयकर व्याधि हती तेना कारणथी तेनु खाधेलु भोजन खावानी साथेज पाचन थइ जतु हतु तेथी भूख्यो भूख्यो थइ रहेतो हतो आ व्याधि–रोगनु

'सजायभया' संजातभया=भयजनितकम्पेन प्रचलितगात्रा, अम्बधात्री 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्-गच्छ खलु हे देवानुप्रिये! त्वमेतं दारकमेकान्ते=निर्जने, 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकायाम्=कचवरनिक्षेपस्थाने 'उज्झाहि' उज्झ=उत्सृज क्षिपेत्यर्थः। ततः खलु सा 'अम्मधाई' अम्बाधात्री मृगादेव्या 'तहत्ति' तथाऽस्तु इत्युक्त्वा एतमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति। प्रतिश्रुत्य यत्रैव विजयः क्षत्रियः, तत्रैवोपागच्छति उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत्-एवं खलु

धाय माता को 'सद्दावेइ' बुलाया 'सद्दावित्ता' बुलाकर 'एवं वयासी' उसने ऐसा कहा कि-'देवाणुप्पिया गच्छ णं तुमं' हे देवानुप्रिये! तुम शीघ्र जाओ और 'एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए' इस बालक को ले जाकर किसी एकान्त स्थान में उकुरडी-कचरे के पुंजमें 'उज्झाहि' डाल आओ 'तएणं सा अम्मधाई' मृगादेवी के इस प्रकार के कहे हुए वचनों को सुनकर वह धायमाता 'तहत्ति' 'तथास्तु' ऐसा कहकर 'मियादेवीए एयमट्ठं पडिसुणेइ' मृगादेवी के कथित अभिप्राय को स्वीकृत किया। 'पडिसुणित्ता' स्वीकृत कर 'जेणेव विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ' वह फिर जहां पर विजय क्षत्रिय थे वहां पर आई 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी' आकर उसने दोनों हाथ जोड मस्तक पर अञ्जलि करके इस प्रकार निवेदन किया-'सामी' हे स्वामिन्!

धाय माताने 'सद्दावेइ' બોલાવી 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एवं वयासी' તેને આ પ્રમાણે કહ્યું કે — 'देवाणुप्पिया गच्छ णं तुमं' હે દેવાનુપ્રિયે! તમે જલદી જાઓ અને 'एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए' આ બાળકને લઈ જઈને કોઈ પણ એકાન્ત સ્થાનમાં ઉકરડા કે કચરાના ઢગલામાં 'उज्झाहि' નાખી આવો 'तएणं सा अम्मधाई' મૃગાદેવીના આ પ્રકારના કહેલા વચનોને સાંભળીને ધાય માતા 'तहत्ति' तथास्तु (તમે કહ્યું તે પ્રમાણે કરીશ) એ પ્રમાણે કહીને 'मियादेवीए एयमट्ठं पडिसुणेइ' મૃગાદેવીના કહેલા અભિપ્રાયને સ્વીકાર કર્યો 'पडिसुणित्ता' સ્વીકાર કરીને 'जेणेव विजये खत्तिए तेणेव उवागच्छइ' તે પછી જ્યાં વિજય ક્ષત્રિય હતા ત્યાં આવી 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी' આવીને તેણે બન્ને હાથ જોડી માથા પર અંજલી કરીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું - 'सामि'

तओ ण तुम्ह पया नो थिरा भविस्सइ-। तो ण तुम एय दारग रहस्सियगंसि भूमिघरसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणीर विहराहि, तो ण तुम्ह पया थिरा भविस्सइ।

तएण सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति एयमट्ठ विणएण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता त दारग रहस्सियसि भूमिघरसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणीर विहरइ। एव खलु गोयमा! मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाण जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥ सू० २० ॥

टीका—सू० २०

'तएण' इत्यादि। तत खलु सा मृगादेवी त दारक 'हुड' हुण्डम्=अव्यवस्थिताङ्गावयव सर्वावयवप्रमाणविकलसस्थानेन युक्तमित्यर्थ। 'अधरूव' अन्धरूप 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा भीया' भीता=भययुक्ता भयजनकविकृताकारदर्शनात् 'भीया' इत्यत्र 'तत्था, उव्विगा, सजायभया' इति द्रष्टव्यम्। 'तत्था' त्रस्ता=त्रासमुपगता, "अयमस्माकं कीदृशमशुभ विधास्यती"ति चिन्तनात् 'उव्विगा' उद्विग्ना-व्याकुला-कम्पमानहृदयेत्यर्थ,

'तएण सा' इत्यादि–

'तएण' बालक के जन्म होनेके पश्चात् 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'हुड' हुण्डक-खास आकार से रहित एव समस्त अवयवों के प्रमाण से शून्य सस्थानवाला तथा 'अधरूव' अधरूप 'त दारग' उस पुत्र को 'पासइ' देखा 'पासित्ता' देखते ही 'भीया, तत्था, उव्विगा, सजायभया' यह इस विचार से कि-"यह हमारा क्या अनिष्ट करेगा" अत्यत डर गई एव त्रस्त हुई, उद्विग्न-व्याकुल हुई, तथा भय से उसका शरीर कापने लग गया। पश्चात् 'अम्मधाइ

'तएण सा०' ઇત્યાદિ

'तएण' બાળકનો જન્મ થયા પછી सा मियादेवी તે મૃગાદેવીએ हुड' હુંડ-ખાસ આકારરહિત એટલે કે તમામ અવયવોના પ્રમાણથી શૂન્ય સંસ્થાન વાળા તથા अधरूव અંધરૂપ 'त दारग' તે પુત્રને पासइ જોયો पासित्ता' દેખતાજ 'भीया तत्था उव्विग्गा सजायभया' તે એ વિચારથી કે "આ અમારૂં કેવું અનિષ્ટ કરશે" બહુજ ભય પામી ગઈ અને પીડિત થઈ, વ્યાકુળ પણ થઈ, તથા ભય વડે તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું, પછી 'अम्मधाइ

दारकमहमेकान्ते 'उज्झामि क्षिपामि 'उदाहु मा' उताहो मा—अथवा न क्षिपामि ?। ततः खलु स विजयः क्षत्रियस्तस्या अम्बाधात्र्या अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा तथैव—तत्काले यथावस्त्रादिकं शरीरे परिहृतमासीत् तेनैव स्वरूपेण सम्भ्रान्त-उत्सुकः 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थया-उत्थानशक्त्या उत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव मृगादेवी, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मृगादेवीमेवमवादीत्—हे देवानुप्रिये ! 'तुम्हं' तव अय 'पढमे गब्भे' प्रथमो गर्भ, 'त' तत्=तस्मात्—यदि खलु त्वमेतमेकान्ते 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकाया कचवरनिक्षेपस्थाने 'उज्झासि' उज्झसि—क्षिपसि, 'तओ ण' तत खलु 'तुम्ह' तव 'पया' प्रजा=संततिः,

---

एगते उज्झामि उदाहु मा ? ' इस बालक को रानी मात के कहे अनुसार किसी एकान्त स्थान मे छोड आऊँ या नहीं ? । 'तएण से विजए खत्तिए तीसे अम्मधाईए अंतिए एयमट्ठ सोच्चा तहेव सभंते उट्ठाए उट्ठेइ' इस प्रकार वह विजय राजा उस धायमाता के मुख से ऐसा वचन सुनकर राजा जिस रूप मे जैसा बैठा था उसी रूप मे सम्भ्रान्त हो उठ खडा हुआ, और 'उट्ठित्ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छइ' उठकर जहाँ मृगादेवी थी वहाँ पर पहुँचा । 'उवागच्छित्ता मियादेविं एवं वयासी—देवाणुप्पिया ! तुम्ह पढमे गब्भे' पहुँचते ही उसने मृगादेवी से इस प्रकार कहा—हे देवानुप्रिये ! यह तुम्हारा पहिला ही पहिला गर्भ है 'त जइ ण तुम एय एगते उक्कुरुडियाए उज्झासि' जो यदि तुम इस एकान्त स्थानमे डलवाती हो 'तओ ण तुम्ह पया नो थिरा भविस्सइ' तो फिर तुम्हारी संतान स्थिर नहीं होगी

उदाहु मा ?' આ બાળકને રાણીના કહેવા પ્રમાણે કોઈ એકાન્ત સ્થાનમાં મૂકી આવું કે નહિ ? 'तएण से विजए खत्तिए तीसे अम्मधाईए अंतिए एयमट्ठ सोच्चा तहेव सभंते उट्ठाए उट्ठेइ' આ પ્રકારે ધાયમાતાના મુખથી એવાં વચન સાંભળીને રાજા જે રૂપમાં બેઠા હતા તેજ રૂપમાં સંભ્રાન્ત થઈને ઉભા થઈ ગયા, અને उट्ठित्ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छइ ઉઠીને જ્યાં મૃગાદેવી હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા उवागच्छित्ता मियादेविं एवं वयासी देवाणुप्पिया तुम्ह पढमे गब्भे' આવીને તેણે મૃગાદેવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયે આ તમારો પહેલો ગર્ભ છે 'त जइ ण तुम एय एगते उक्कुरुडियाए उज्झासि માટે તમે એને એકાન્ત સ્થાનમાં નખાવી આપો છો તો तओ ण तुम्ह पया नो थिरा भविस्सइ તો પછી તમારાં ભવિષ્યમાં થનારાં

हे स्वामिन ! मृगादेवी नवानां मासानां यावत्, अत्र यावच्छब्देनैव द्रष्टव्यम्-बहुप्रतिपूर्णानां दारकं प्रजनितवती जात्यन्धं यावत् अङ्गोपाङ्गानाम्-आकृतिमात्रम्, ततः खलु सा मृगादेवी तं हुण्डमन्धरूपं पश्यति, दृष्ट्वा भीता त्रस्ता उद्विग्ना संजातभया मां शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्-गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! एतं दारकमेकान्ते उत्कुरटिकायां-कचवरस्थाने, 'उज्झ हि' उज्झ-क्षिप, 'तं' तत्-तस्मात्-'संदिसह' संदिशत यूयं खलु हे स्वामिन! तं

'मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव आगिइमेत्ते' मृगादेवी के नौ मास के पूर्ण समय होने पर पुत्र प्रसव हुआ है, वह जन्मान्ध और जन्मान्धरूप है। एवं जिसके कोई भी अंग और उपांग पूर्ण नहीं है, सिर्फ उन सबकी उसमें आकृतिमात्र ही है। 'तएणं सा मियादेवी तं हुडं अंधरूवं पासइ, पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा, संजयभया ममं सद्दावेइ' जब मृगादेवीने उस हुण्डक और अंधरूप बालक को देखा तो देखते ही बहुत कुछ डरगई, चित्तमे विशेष उद्विग्न हुई, एवं मारे भयके उसके समस्त शरीर मे कपकपी छूटने लगी। एसी हालत मे उसने मुझे बुलाया और 'सद्दावित्ता एवं वयासी' बुलाकर कहने लगी कि-'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिये ! 'तुमं णं गच्छ' तुम जाओ और 'एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए उज्झाहि' इस बालक को किसी एकांत स्थान में कूडे-कचरे मे डाल आओ 'तं' तो 'सामी' हे स्वामिन् ! 'संदिसह' आप आज्ञा दीजिये, क्या मैं 'तं दारगं

હે સ્વામિન્ ! 'मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव आगिइमेत्ते' મૃગાદેવીને નવ માસનો સમય પૂરો થતાં પુત્રનો જન્મ થયો છે તે જન્માંધ અને જન્માંધરૂપ છે એટલે કે જેને કોઇ પણ અંગ અને ઉપાંગ પૂર્ણ નથી, કેવળ તે સર્વની તેનામાં આકૃતિ માત્રજ છે 'तएणं सा मियादेवी तं हुडं अंधरूवं पासइ पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा संजायभया ममं सद्दावेइ' જ્યારે મૃગાદેવીએ તે હુંડક અને અંધરૂપ બાળકને જોયો તથા જોતાંની સાથેજ તે બહુજ ડરી ગઇ ચિત્તમાં વિશેષ પણે ઉદ્વેગ પામી અને ભયના કારણે તેના શરીરમાં ધ્રુજારી છુટી આવી હાલતમાં તેણે મને બોલાવી અને 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एवं वयासी' આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે 'देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિયે ! 'तुमं णं गच्छह' તમે જાઓ અને 'एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए उज्झाहि' આ બાળકને કોઇ એકાંત સ્થાનમાં ઉકરડામાં કે કચરામાં નાખી આવો 'तं' તો 'सामी' હે સ્વામિન્ ! 'संदिसह' આપ આજ્ઞા આપો, શું હું 'तं दारगं एगंते उज्झामि

एवं खलु हे गौतम ! मृगापुत्रो दारकः ' पुरा पोराणाणं ' पुरा=पूर्वकाले कृतानामिति भावः, अत एव पुराणानां-चिरन्तनानां ' जाव पच्चणुब्भवमाणे ' यावत् प्रत्यनुभवन्, अत्र यावच्छब्देन ' दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं ' अत्रत्यत्रयोदशसूत्रगत' पाठोऽनुसन्धेयः। दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरतीत्यन्वयः ॥ २० ॥

गोयमा ! मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ' इस प्रकार हे गौतम ! मृगापुत्र दारक पूर्वकालीन अत एव चिरन्तन और दुश्चीर्ण–अशुभतम खोटे अध्यवसायों से उपार्जित तथा आलोचना आदि शुद्धि से अनिवर्तित–दूर नहीं किये गये अशुभ अपने किये हुए पापकर्मों का अशाता-रूप अशुभ फल भोग रहा है।

भावार्थ–इस बालक का हुण्डक संस्थान है, इसके अवयव किसी खास आकार के नहीं है, और न वे अपने प्रमाणानुसार ही हुए हैं, यह तो एक विलक्षण आकृति मात्र है, न जाने इसके कारण क्या अशुभ होनेवाला है और यह कौन सा अनिष्ट करेगा, इत्यादि विचारों से त्रस्त एवं उद्विग्न बनी हुई मृगादेवी का शरीर सहसा भावी अनिष्ट की आशंका से कंप उठा। उससे रहा नहीं गया और धायमाता

પાન આપીને પાલન પોષણ કરવા લાગી ' एवं खलु गोयमा मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ' એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! મૃગાપુત્ર દારક પૂર્વ કાલના અર્થાત્ ચિરન્તન પુરાતન અને દુશ્ચીર્ણ અશુભતમ માઠા અધ્યવસાયોથી ઉપાર્જિત (મેળવેલા) તથા આલોચના આદિ શુદ્ધિ વડે કરી દૂર નહિ કરેલા એવા અશુભ પોતાના કરેલા પાપકર્મોના અશાતારૂપ અશુભ ફળને ભોગવી રહ્યો છે

ભાવાર્થ–આ બાળકનું હુંડક સંસ્થાન છે, તેના અવયવોમાં કોઇ પ્રકારનો ખાસ આકાર નથી અને તે અવયવો પોતાના પ્રમાણ અનુસાર પણ નથી આતો એક વિલક્ષણ આકૃતિમાત્ર છે શું કહી શકાય કે આ કારણથી શું અશુભ થવાનું હશે ? અને એ કેવા પ્રકારનું અનિષ્ટ કરશે, ઇત્યાદિ વિચારોથી ત્રાસ અને ઉદ્વેગ પામેલી તો મૃગાદેવીનું શરીર એકદમ ભવિષ્યમાં અનિષ્ટ થવાની શંકાથી કંપવા લાગ્યું પોતાથી ન રહી શકાયું માટે ધાય માતાને બોલાવીને કહ્યું કે–

नो 'थिरा' स्थिरा भविष्यति । 'ता ण' तस्मात् खलु त्वमेत दारक 'रह स्सियसि' भूमिगृहे–भूम्यधोवर्तिगृहे 'रहस्सिएणं भत्तपाणेण' राहसिकेन भक्तपानेन 'पडिजागरमाणी २' प्रतिजाग्रती २=पालयन्ती २ 'विहराहि' विहर, 'तो ण' तस्मात् खलु तव प्रजा स्थिरा भविष्यति ।

तत खलु सा मृगादेवी विजयस्य क्षत्रियस्य स्वपते' 'तथाऽस्तु' इत्युक्त्वा एतमर्थं विनयेन 'पाडसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य त दारक राहसिके भूमिगृहे राहसिकेन भक्तपानेन प्रतिजाग्रती२=पालयन्ती२ विहरति ।

तो' इसलिये निश्चित 'तुम एय दारग रहस्सियगंसि भूमिघरंसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणीर विहराहि' तुम इस बालक को मनुष्यों स अविदित भोयरे मे प्रच्छन्न रूप स रख कर और वहीं पर गुप्तरूप स भात पानी खिला पिला कर इसका पालन पोषण करो । 'तो ण' ऐसा करने से ही 'तुम्ह पया थिरा भविस्सइ' आगामी काल मे हानेवाली तुम्हारी सतान स्थिर हागी । 'तएण सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति एयमट्ठ विणएण पडिसुणेइ' इस प्रकार वह मृगादेवी अपने पति विजय राजा के कथन को 'तथास्तु' कह कर बडे ही विनय से स्वीकार किया और 'पडिसुणित्ता त दारग रहस्सियसि भूमिघरमि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणीर विहरइ' स्वीकार कर उस बालक का एकान्त गुप्तरूप भौंहरे में रखकर प्रच्छन्नरूप स दिये गये भाजन और पान स पालन पोषण करने लगा । 'एव खलु

સતાન સ્થિર થશે નહિ અર્થાત બીજા સતાન જીવશે નહિ 'तो ण' એટલા માટે નિશ્ચિત 'तुम एय दारग रहस्सियगसि भूमिघरंम्मि रहस्सिपण भत्तपाणेण पडिजागरमाणीर विहराहि' તમે આ બાળકને મનુષ્યો ન જાણે તેવી રીતે ભોયરામા ગુપ્ત રૂપથી રાખો અને ત્યા ગુપ્ત પણે ખાન-પાન આપીને તેનું પાલન પોષણ કરો 'तो ण' એવી રીતે કરવાથી જ तुम्ह पया थिरा भविस्सइ હવે પછી થનારી તમારી પ્રજા-સતાન સ્થિર થશે (જીવતા રહેશે) 'तएण सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति पयमट्ठ विणपण पडिसुणेइ' આ પ્રમાણે તે મૃગાદેવીએ પોતાના પતિ વિજય રાજાના વચનને "તથાસ્તુ" કહીને બહુજ વિનયથી તેનો સ્વીકાર કર્યો અને 'पडिसुणित्ता त दारग रहस्सियसि भूमिघरंसि रहस्सिपण भत्तपाणेण पडिजागरमाणीर विहरइ' સ્વીકાર કરીને તે બાળકને એકાન્ત ગુપ્તરૂપ ભોયરામા રાખીને ગુપ્તરૂપથી ભોજન-

मूलम्—सू० २१

मियापुत्ते णं भंते ! दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमिहिइ?, कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! मियापुत्ते दारए बत्तीसं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले सीहकुलंसि सीहत्ताए पच्चायाहिइ, सेणं तत्थ सीहे भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए बहुं पावं जाव समज्जिणइ, समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु जाव उववज्जिहिइ । से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सरीसिवेसु उववज्जिहिइ तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं०, सेणं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता पक्खीसु उववज्जिहिइ, तत्थ वि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं०, से णं तओ सीहेसु य०, तयाणंतरं चउत्थीए०, उरगो, पंचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ, अहे सत्तमाए० ।

तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता से जाइं इमाइं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं मच्छ-कच्छभ-गाह-मगर-सुसुमाराऽऽईणं अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइं, तत्थ णं एगमेगंसि जोणिविहाणंसि अणेगसयसहस्सखुत्तो उद्दाइत्ता२ तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाइस्सइ ।

प्रदर्शित पद्धति के अनुसार ही उस बालक की सब प्रकारकी व्यवस्था कर उसका पालन पोषण करने लगी। श्री वीर प्रभु गौतम स्वामी से कहते हैं कि—हे गौतम ! यह तुम्हारे प्रश्न का उत्तर है, इससे तुम समझ गये होंगे कि—यह मृगापुत्र पूर्वभव में बांधे हुए चिर तन अपने दुश्चीर्ण और दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ पाप कर्मो का अशुभ फल भोग रहा है ॥ २० ॥

અનુમતિનો સ્વીકાર કરીને રાજાએ બતાવેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે જ તે બાળક માટે રાણી તમામ પ્રકારની ગોઠવણ કરીને પાલન-પોષણ કરવા લાગી શ્રી વીરપ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે, આ ઉપરથી તમે સમજી ગયા હશો કે -આ મૃગાપુત્ર પૂર્વભવમાં બાંધેલાં ચિરન્તન-પુરાતન પોતાનાં દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ પાપકર્મોનું અશુભ ફળ ભોગવી રહ્યો છે ॥ ૨૦ ॥

को बुलाकर कहा कि–तुम इस बालकको किसी एकान्त स्थानमें जाकर उकुरडो पर कूडे कचरे में छोड आओ रानी की इस बात को सुनते ही वह 'तथास्तु' कहकर विजय नरेश के निकट उनका अभिप्राय जानने के लिये पहुँची और रानी के उस पुत्र प्रसव का समस्त समाचार एवं रानी का हार्दिक विचार आद्योपान्त कह सुनाया। राजा सुनकर आश्चर्यचकित हो उठा, और जैसा बैठा था वैसा ही रानी के निकट आ पहुँचा। आते ही उसने अपना निजी विचार रानी से प्रकट किया और कहा कि–ऐसा करना योग्य नहीं है, कारण कि यह तुम्हारा प्रथम गर्भ है। इसमें इस प्रकारका कृत्य भावी संतान की स्थिरता में बाधक होगा, अत अब यह जैसा हुआ है सो सब ठीक है, इस विषयमें विशेष चिन्ता न कर इसके पालन पोषण की ही चिन्ता करना अब विशेष श्रेयस्कर है, इसलिये इस का सर्वोत्तम यही उपाय है कि तुम इसे अपने महलके भौंहरे में गुप्तरूप से रखो, वह स्थान ऐसा है कि जहां पर कोई भी व्यक्ति आ जा नहीं सकता, अत वहीं पर गुप्तरूप से इसके खान पीन की पूर्ण व्यवस्था रखो, ऐसा करने से भावी संतान स्थिर होगी और इसका भी पालन पोषण हो जायगा। राजा की इस संमति को स्वीकृत कर, रानीने राजाके द्वारा

તમે આ બાળકને કોઇ એકાન્ત સ્થાનમા જઇને ઉકરડામા–કચરામા મૂકી આવો, રાણીની આ વાતને સાભળીને 'તથાસ્તુ' કહીને તે વિજય નરેશ પાસે તેમનો અભિપ્રાય જાણવા માટે પહોંચી ગઇ અને રાણીને આ પુત્ર પ્રસવ થયો તેના તમામ સમાચાર તથા રાણીના અતરના જે વિચાર હતા તે તમામ પહેલેથી છેવટે સુધીના કહી સભળાવ્યા રાજા હકીકત સાભળીને આશ્ચર્યચકિત થઇ બેઠા થઇ જ્યા રાણી હતા ત્યા આવી પહોચ્યા આવીને રાજાએ પોતાના જે વિચારો હતા તે રાણી પાસે જણાવી દીધા અને કહ્યુ કે–એ પ્રમાણે કરવુ તે યોગ્ય નથી કારણ કે આ તમારો પ્રથમ ગર્ભ છે તેમા આ પ્રકારનું કૃત્ય તમારા ભાવિ સતાનોની સ્થિરતામા બાધક નિવડશે, તેથી જે થયુ તે સર્વ ઠીક છે આ બાબતમા વિશેષ ચિન્તા ન કરતા તેના પાલન–પોષણની ચિન્તા કરવી તે હાલ વિશેષ કલ્યાણકારી છે, એટલા માટે એનો સૌથી સારો ઉપાય એ છે કે–તમે એ બાળકને પોતાના મહેલના ભોયરામા ગુપ્તરૂપમા રાખો, તે એવુ સ્થાન છે કે જ્યા આગળ કોઇ પણ વ્યકિત આવી કે જઇ શકે તેમ નથી, તેથી ત્યા ગુપ્ત પણે તેના ખાવા–પીવાની પૂરી વ્યવસ્થા રાખો અને તે પ્રમાણે કરવાથી ભાવિ સતાન પણ સ્થિર થશે અને આ બાળકનું પણ પાલન–પોષણ થઇ જશે રાજાની આ પ્રકારની

षड् वर्षाणि, क्वचित् 'षड्त्रिंशतिवर्षाणि' इत्युपलभ्यते, परमायुष्कं पालयित्वा कालमासे-मरणसमये प्राप्ते कालं कृत्वा-मरणं प्राप्य इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपादमूले-वैताढ्यनामकपर्वतस्याधोभागे-समीपे 'सीहकुलंसि' सिंहकुले 'सीहत्ताए' सिंहतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते, स खलु तत्र सिंहो भविष्यति। कीदृशोऽसौ भविष्यति? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव साहसिए' यावत् साहसिकः, अत्र यावच्छब्देन-'सूरे दढप्पहारी' इत्यादि बोध्यम्। बहु=बहुविधं पापं प्राणातिपातादिलक्षणं यावत्=कलिकलुषम् इत्यस्य संग्रहः, 'समज्जिणइ' समर्जयति=

दीवे भारहे वासे' यह मृगापुत्र बालक बत्तीस वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर स्थिति के क्षय होने पर मर कर इस मध्य जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्य पर्वत की तलहटी में 'सीहकुलंसि' सिंह के कुल में 'सीहत्ताए पच्चायाहिइ' सिंह की पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तत्थ सीहे भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए' वह वहाँ ऐसा सिंह होगा कि जो अधर्मी, शूर, दृढप्रहारी एवं साहसिक होगा। 'जाव' शब्द से ही यहाँ 'सूरे दढप्पहारी' इन पदों का संग्रह किया गया है। 'बहु पाव जाव समज्जिणइ' यावत् शब्द से यहाँ पर भी 'कलिकलुष' इस पद का ग्रहण हुआ है, उस सिंहने अपनी पर्याय से अनेक प्रकार के कलिकलुष प्राणातिपातादिरूप पापकर्मों का संचय करेगा। समज्जि-

किच्चा इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे આ મૃગાપુત્ર બાલક બત્રીસ વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યનું પાલન કરીને સ્થિતિનો ક્ષય થતાં મરણ પામીને આ મધ્ય જમ્બૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં 'वेयड्ढगिरिपायमूले' વૈતાઢ્ય પર્વતની તળેટીમાં, 'सीहकुलंसि' સિંહના કુલમાં 'सीहत्ताए पच्चायाहिइ' સિંહની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, 'से णं तत्थ सीहे भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए' તે ત્યાં આગળ એવા પ્રકારનો સિંહ થશે કે જે અધર્મી, શુરવીર, દ્રઢપ્રહારી અર્થાત્ સાહસિક થશે 'जाव' શબ્દથી અહિં, 'सूरे दढप्पहारी' આ પદોનો સંગ્રહ કર્યો છે 'बहु पाव जाव समज्जिणइ' યાવત્ શબ્દથી અહિં આગળ પણ 'कलिकलुस' એ પદનું ગ્રહણ થયું છે, તે સિંહ પોતાના પર્યાયથી અનેક પ્રકારના કલિકલુષ પ્રાણાતિપાતાદિરૂપ પાપ કર્મોનો સંચય કરશે 'समज्जिणित्ता

सेण तओ उव्वट्टित्ता एव चउप्पएसु उरपरिसप्पेसु भुयपरिसप्पेसु खहयरेसु चउरिंदिएसु तेइंदिएसु बेइंदिएसु वणप्फइएसु कडुयरुक्खेसु कडुयदुद्धिएसु वाऊ० तेऊ० आऊ० पुढवीसु अणेगसयसहस्सक्खुत्तो०, सेण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सुपइट्ठपुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ ।

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे जाव्वणगमणुपत्ते अन्नया कयाइ पढमपाउसंसि गगाए महाणइए खलीणमट्टिय खणमाणे तडीए पेल्लिए समाणे कालंगए तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ ॥ सू० २१ ॥

टीका—सू० २१

मृगापुत्रस्य पूर्वभववृत्तान्त सर्व भगवद्वचनादवगत्य गौतमो भगवन्त पृच्छति—' मियापुत्ते ण भते ' इत्यादि । हे भदन्त !—हे भगवन् ! मृगापुत्र खलु दारकः ' इओ ' इत —अस्माद् भवात् कालमासे= मरणावसरे काल कृत्वा ' कहिं गमिहिइ ' कुत्र गमिष्यति ?, ' कहिं उववज्जिहिइ ' कुत्रोत्पत्स्यते ?, भगवानाह—' गोयमा ' इत्यादि । हे गौतम ! मृगापुत्रो दारकः द्वात्रिं

' मियापुत्ते ण ' इत्यादि—

इस प्रकार श्री गौतम स्वामीने श्री वीर प्रभु के मुख से मृगापुत्र का समस्त पूर्वभव का वृत्तान्त जानकर पुन प्रभु से यह पूछा कि— ' भते '–हे भदन्त ! ' मियापुत्तेण दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमिहिइ ' मृगापुत्र बालक इस भव से मरण के अवसर में मर कर कहा जायगा ' कहिं उववज्जिहिइ ' कहा पर उत्पन्न होगा ? प्रत्युत्तर मे प्रभुने कहा—' गोयमा ' हे गौतम ! ' मियापुत्ते दारए बत्तीस वासाइ परमाउय पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इहेव जबूदीवे

' मियापुत्त ण ' ઈત્યાદિ

આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રી વીર પ્રભુના મુખથી મૃગાપુત્રના સમસ્ત પૂર્વભવના વૃત્તાન્તને (સાંભળીને) જાણી કરીને ફરી પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછ્યુ કે — ' भते ' હે ભદન્ત ! मियापुत्ते ण दारए इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गमिहिइ ' મૃગાપુત્ર બાલક આ ભવથી મરણ પામીને ક્યા જશે ? ' कहिं उववज्जिहिइ ' ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? પ્રત્યુત્તરમા પ્રભુએ કહ્યુ—' गोयमा હે ગૌતમ ! ' मियापुत्ते दारए बत्तीस वासाइ परमाउय पालइत्ता कालमासे काल

यस्या पृथिव्या सप्त सागरोपमानि स्थितिं प्राप्स्यति । स खलु 'तओ' तत – तत्पश्चात् 'सीहेसु य' सिंहेषु चोत्पत्स्यते । 'तयाणतर' तदनन्तर 'चउत्थीए०' चतुर्थ्यां पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतयोत्पत्स्यते । तत उद्वृत्य 'उरगो' उरगः–सर्पो भविष्यति । तत्रापि कालं कृत्वा 'पचमीए' पञ्चम्या पृथिव्या नैरयिकेषूत्पत्स्यते । तत उद्वृत्य स खलु 'इत्थी' स्त्री भविष्यति । तत्रापि काल कृत्वा 'छट्ठीए' षष्ठ्या पृथिव्या नैरयिकेषूत्पत्स्यते । तत उद्वृत्य स खलु 'मणुओ' मनुज'–मनुष्यो भविष्यति, तत्रापि काल कृत्वा 'अहेसत्तमाए' अधःसप्तम्या पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतयोत्पत्स्यते ।

तर चउत्थीए०, उरगो०, पचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ, अहे सत्तमाए०, वहा से मर कर सातसागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले तृतीय नरक मे, वहा से निकल कर तिर्यग्गति मे सिंह की पर्याय मे, वहा से मर कर दश सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले चतुर्थनरक मे, वहा से अपने समय मे मर कर सर्पपर्याय मे, वहा से मरकर फिर सत्रह (१७) सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले पचम नरक मे, वहा से मर कर स्त्री पर्यायमें, वहा से पश्चात् मर कर बाईस सागर की उत्कृष्ट स्थितियुक्त छठवे नरकमे, वहा से निकलकर मनुष्य पर्याय में और अन्त में वहा से भी मर कर तेतीस (३३) सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले सातवे नरक मे उत्पन्न होगा । तओ अणतर उव्वट्टित्ता से जाइ इमाइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाण मच्छ-कच्छभ–गाह–मगर–सुसुमारा

सागरोवमाइ० से ण तओ सीहेसु य० तयाणतर चउत्थीए०, उरगो, पचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ अहेसत्तमाए० ' पछी त्याथी नीકળીને તિર્યંચ ગતિમા સિંહની પર્યાયમા મરણ પામીને સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા ત્રીજા નરકમા, ત્યાથી નીકળીને તિર્યંચ ગતિમા સિંહની પર્યાયમા, ત્યાથી મરણ પામીને દસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા ચોથા નરકમા, ત્યાથી તે સ્થિતિ પૂરી કરીને, સર્પપર્યાયમા, ત્યાથી મરણ પામીને ફરી સત્તર (૧૭) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પાચમા નરકમા, ત્યાથી મરણ પામીને સ્ત્રી પર્યાયમા, ત્યાથી મરણ પામીને બાવીસ (૨૨) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા છઠ્ઠા નરકમા, ત્યાથી નીકળીને મનુષ્ય-પર્યાયમા અને અન્તમા ત્યાથી મરણ પામીને તેત્રીસ (૩૩) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા સાતમા નરકમા ઉત્પન્ન થશે 'तओ अणतर उव्वट्टित्ता से जाइ इमाइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाण मच्छ–कच्छभ–गाह–मगर–सुसुमारादीण

उपार्जयति । 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य-पापकर्मोपार्जनं कृत्वा, कालमासे कालं कृत्वा, अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या 'उक्कोस' उत्कृष्टतया सागरोपमस्थितिकेषु यावत्-'नैरयिकेषु नैरयिकतया' इति संग्रहः, 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरम्=तत्पश्चात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=रत्नप्रभापृथिव्या निर्गत्य 'सरीसिवेसु' सरीसृपेषु नकुलादिषु 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। तत्र खलु कालं कृत्वा 'दोच्चाए पुढवीए' द्वितीयस्यां पृथिव्याम्, उत्कर्षेण त्रीणि सागरोपमानि स्थितिं प्राप्स्यति। स खलु ततोऽनन्तरं 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=द्वितीयस्याः पृथिव्या निर्गत्य पक्षिषूत्पत्स्यते। तत्रापि कालं कृत्वा 'तच्चाए पुढवीए' तृती

णित्ता कालमासे कालं किच्चा' उनका संचय कर के कालमास-मृत्यु अवसर में मरकर वह 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु जाव उववज्जिहिइ' अब इसी रत्नप्रभा-पृथिवी के एक सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले प्रथम नरकमें नारकीरूप से उत्पन्न होगा। 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सरीसिवेसु उववज्जिहिइ, तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं' पश्चात् वह वहां से निकल कर सरीसृप-नकुल आदि योनियों मे उत्पन्न होगा। पश्चात् वहां की स्थिति के क्षय होने पर वह द्वितीय नरक कि जहां पर तीन सागर की उत्कृष्ट स्थिति है, उसमे जन्म धारण करेगा, फिर 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता पक्खीसु उववज्जिहिइ' वह वहां से निकलकर पक्षियो के कुल में उत्पन्न होगा 'तत्थ वि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं० से णं तओ सीहेसु य० तयाणं

कालमासे कालं किच्चा तेनो संचय करीने मृत्युना अवसरे मरण पामीने इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु जाव उववज्जिहिइ पछी ते जीव आ रत्नप्रभा पृथ्वीना उत्कृष्ट એક સાગરની સ્થિતિ વાળા પહેલા નરકમા નારકીરૂપે ઉત્પન્ન થશે 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सरीसिवेसु उववज्जिहिइ तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेण तिन्नि सागरोवमाइं' પછીથી તે ત્યાંથી નીકળી સરીસૃપ-નકુલ (નોળીયા) આદિની યોનિઓમા ઉત્પન્ન થશે પછી ત્યાંની સ્થિતિનો ક્ષય કરીને તે બીજા નરકમા જ્યાં આગળ ત્રણ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેમા જન્મ ધારણ કરશે પછી से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता पक्खीसु उववज्जिहिइ' તે ત્યાંથી નીકળીને પક્ષિઓના કુળમા ઉત્પન્ન થશે तत्थवि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त

मत्स्यायास्यति, उत्पत्स्यते । 'स ण' स खलु 'तओ' ततः-'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निर्गत्य, एवं 'चउप्पएसु' चतुष्पदेषु गवादिषु 'उरपरिसप्पेसु' उर परिसर्पेषु = उरगेषु सर्पादिषु - इत्यर्थः, 'भुयपरिसप्पेसु' भुज परिसर्पेषु=भुजगामिषु नकुलगोधिकासु 'खहयरेसु' खचरेषु=गगनचरेषु पक्षिषु, चतुरिन्द्रियेषु, त्रीन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु, 'वणप्फइएसु' वनस्पतिकेषु, 'कडुयरुक्खेसु' कटुवृक्षेषु, 'कडुयदुद्धिएसु' कटुकदुग्धकेषु अर्कादिषु, 'वाउसु' वायुषु, 'तेउसु' तेजस्सु, 'आउसु' अप्सु, 'पुढवीसु' पृथिवीषु अनेकशतसहस्रकृत्वः-अनेकलक्ष-वारम् उत्पत्स्यते । ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निर्गत्य 'सुपइट्ठपुरे णयरे' सुप्रतिष्ठपुरे नगरे, गोणत्ताए' गोत्वेन=वृषभत्वेन बलीवर्दतयेत्यर्थः, 'पच्चाया-हिइ प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ।

'स ण' स खलु तत्र 'उम्मुक्कभावे' उन्मुक्तबालभाव =बाल्यावस्था-क्रान्त, 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकमनुप्राप्त'=तारुण्यमुपागत, 'अन्नया कयाइ'

कर वह चतुष्पद गाय आदि तिर्यचो मे, उरपरिसर्प सर्पादिको मे, भुजपरिसर्प नकुल गोह आदि को मे, खचर-पक्षियो मे, चतुरिन्द्रियो मे, तेइन्द्रियो मे, द्वीन्द्रिय जीवो मे और एकेन्द्रिय वनस्पतिकाय कडुवृक्षों मे, कडुकदुग्धवाले आकडा आदि वृक्षों मे, वायुकाय मे, तेजस्काय मे अप्काय मे, और पृथिवीकाय मे लाखोवार उत्पन्न होगा । 'से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सुपइट्ठपुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ' पश्चात् वहा से निकलकर वह सुप्रतिष्ठितपुर नगर मे गोण-साडरूप स उत्पन्न होगा । 'से ण तत्थ' वहा पर वह 'उम्मुक्कबालभावे' बाल्यावस्था को छोडकर 'जोव्वणगमणुपत्ते' जब यौवन अवस्था को प्राप्त करेगा, तब 'अन्नया कयाइ' कोई एक समय 'पढम-

---

પછી ત્યાથી નીકળીને તે જીવ ચતુષ્પદ-ગાય આદિ તિર્યચોમા, ઉરપરિસર્પ-સર્પાદિકોમા ભુજપરિસર્પ-નોળીઆ ઘો આદિમા, ખેચર-પક્ષિયોમા, ચતુરિન્દ્રિ-યોમા, તેઇન્દ્રિયોમા, દ્વીન્દ્રિયોના જીવોમા અને એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાય-કડુક વૃક્ષોમા, કડુકદુધવાળા-આકડા આદિ વૃક્ષોમા, વાયુકાયમા, અગ્નિકાયમા અપ્કાયમા અને પૃથિવીકાયમા લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે, 'से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सुपइट्ठ पुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ' પછી ત્યાથી નીકળીને તે સુપ્રતિષ્ઠિતપુર નગરમા ગોણુ-સાઢ રૂપથી ઉત્પન્ન થશે 'से णं तत्थ' ત્યા તે 'उम्मुक्कबालभावे' (સાઢ) બાલ્યાવસ્થાને પૂરી કરીને 'जोव्वणगमणुपत्ते' જ્યારે યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે ત્યારે 'अन्नया कयाइ' કોઇ એક સમય 'पढमपाउसंसि' પ્રાથમિક વર્ષા

'तओ अणतर' ततोऽनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=अधःसप्तम्याः पृथिव्या निर्गत्येत्यर्थः, 'से' स मृगापुत्रदारकजीवः, यानि इमानि जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाना मत्स्यकच्छपग्राहमकरसुसुमारादीना 'अद्धतेरसजाइकुल कोडिजोणिपमुहसयसहस्साइ' अर्धत्रयोदशजातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि=जातौ पञ्चेन्द्रियजातौ कुलकोटीना योनिप्रमुखाणि-योनिद्वारकाणि योनिशतसहस्राणि-तानि अर्धत्रयोदशानि-सार्धद्वादशशतसहस्राणि-सार्धद्वादशलक्षाणीत्यर्थ पञ्चेन्द्रियजातौ सार्धद्वादशलक्षकुलकोटीन प्राप्स्यतीति यावत्। तत्र खलु एगमेगसि' एकैकस्मिन् 'जोणिविहाणसि' योनिविधाने=योनिभेदे 'अणगसयसहस्सक्खुत्तो' अनेकशतसहस्रकृत्व -अनेकलक्षवारम् 'उद्दाइत्तार' उत्पद्य 'तत्थेव' तत्रैव 'भुज्जो,' भूयो भूय.-पुन पुनः, 'पच्चायाइस्सइ'

दीण अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइ' पश्चात् वहा स निकल कर वह मृगापुत्र का जाव पचेन्द्रिय तिर्यचो के भेदस्वरूप जलचर--मच्छ, कच्छप, ग्राह, मगर और सुसुमार आदि तिर्यचगति नामकर्मविशिष्ट तिर्यञ्च जीवो की पञ्चेन्द्रिय जाति मे जो साढा बारह (१२॥) लाख कुलकोटि है उनमे उत्पन्न होगा। 'तत्थ ण एगमेगसि जोणिविहाणसि अणेगसयसहस्सखुत्तो उद्दाइत्तार तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाइस्सइ' उनमे एक२ योनि के भेद में लाखोवार, वार-वार जन्म मरण करेगा। 'से ण तओ उव्वट्टित्ता एव चउप्पएसु, उरपरिसप्पेसु भुयपरिसप्पेसु, खहयरेसु, चउरिंदिएसु, तेइंदिएसु, वेइंदिएसु, वणप्फइएसु, कडुयरुक्खेसु, कडुयदुद्धिएसु, वाऊ०, तेऊ०, आऊ०, पुढवीसु, अणेगसयसहस्सखुत्तो' पश्चात् वहासे निकल

અદ્ધતેરસજાઇકુલકોડિજોણિપમુહસયસહસ્સાઇ' પછી ત્યાંથી નીકળીને તે મૃગાપુત્રનો જીવ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના ભેદસ્વરૂપ જલચર, મચ્છ, કાચબો, ગ્રાહ, મગર અને સુસુમાર આદિ તિર્યચગતિનામકર્મવિશિષ્ટ તિર્યચ જીવોની પંચેન્દ્રિય જાતિમાં જેના સાડાબાર લાખ (૧૨॥) કુલકોટી છે તેમાં ઉત્પન્ન થશે 'તત્થ ણ એગમેગંસિ જોણિવિહાણંસિ અણેગસયસહસ્સખુત્તો ઉદ્દાઇત્તાર તત્થેવ ભુજ્જો ભુજ્જો પચ્ચાયાઇસ્સઇ' તેમાં એક એક યોનિના ભેદમાં લાખો વાર વારંવાર જન્મ અને મરણ કરશે 'સે ણ તઓ ઉવ્વટ્ટિત્તા એવ ચઉપ્પએસુ, ઉરપરિસપ્પેસુ, ભુયપરિસપ્પેસુ, ખહયરેસુ ચઉરિંદિસુ, તેઇંદિએસુ વેઇંદિએસુ વણપ્ફઇએસુ, કડુયરુક્ખેસુ, કડુયદુદ્ધિએસુ, વાઊ૦, તેઊ૦ આઉ૦, પુઢવીસુ, અણેગસયસહસ્સખુત્તો'

पर्याय का परित्याग करेगा तब वह सर्वप्रथम इस जम्बूद्वीपस्थित भरतक्षेत्रान्तगत वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे सिंह की पर्याय को धारण करेगा। उसमे वह अपनी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट, दृढप्रहारकारी एव साहसिक प्रवृत्ति से अनेक प्रकार क अशुभतम प्राणातिपातादिरूप पापकर्मो का उपार्जन करेगा। उसके प्रभाव से अपनी आयु क परिसमाप्त होते ही यह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा, वहा की १ सागर की स्थिति समाप्त कर जब वहा स निकल कर फिर यह तिर्यंच पयाय में सरीसृप आदि जीवो की पर्याय को धारण कर और मर कर द्वितीय नरकका नैरयिक होगा। वहा की तीन सागर की स्थिति भोगकर जब वहा स निकलेगा तब फिर स यह पक्षियो के कुल मे पक्षीरूप से जन्मेगा। यहा की प्राप्तस्थिति भोगकर फिर मर कर तृतीय नरक में जायगा। वहा की सातसागर की उत्कृष्ट स्थिति की समाप्ति कर, मर कर वहा से पुनरपि सिंह के भव को प्राप्त करेगा। यहा से मरकर चतुर्थनरक, कि जहा १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है उसमें नैरयिक का जीव होगा। वहा से उस स्थिति की पूर्णता होते ही सर्प की योनि मे जन्म लेगा। यहा से मर कर १७ सागर की पाचवे नरककी स्थिति को वहा के दु खो को

(३२) वर्षनी आयुष्यने पूरी करीने ज्यारे ते पर्यायनो त्याग करशे, त्यारे ते सौथी प्रथम आ जम्बूद्वीपमा रहेल भरतक्षेत्रनी अदरना वैताढ्य पर्वतनी तळेटीमा सिंहनी पर्यायने धारण करशे, तेमा ते पोतानी अधार्मिक शौर्यविशिष्ट दृढ प्रहारकारी साहसिक प्रवृत्तिथी अनेक प्रकारना अशुभतम प्राणातिपातादि रुप पापकर्माने मेळवशे तेना प्रभावथी पोतानी आयुष्य पूरी थताज ते मरण पामीने प्रथम नरकनो नारकी थशे त्यानी एक १ सागरनी स्थिति पूरी करीने त्याथी नीकळीने पाछो ते तिर्यंच पर्यायमा सरीसर्प आदि जीवोनी पर्यायने धारण करशे पछी त्याथी मरण पामीने बीजा नरकमा नारकी थशे त्यानी त्रण सागरना स्थिति भोगवीने ज्यारे त्याथी नीकळशे पछी फरीथी ते पक्षियोना कुलमा पक्षीरूपथी जन्म पामशे त्यानी प्राप्त स्थिति भोगवीने मरण पामीने त्रीजा नरकमा जशे त्या सात ७ सागरनी उत्कृष्ट स्थितिने पूरी करी मरण पामीने त्याथी फरी पण सिंहना भवमा आवशे त्याथी मरण पामीने चोथु नरक के ज्या दस १० सागरनी उत्कृष्ट स्थिति छे तेमा नारकीनो जीव थशे ते स्थिति पूरी थताज ते सर्पनी योनिमा जन्म पामशे त्याथी मरण पामीने सत्तर (१७) सागरनी पाचमा नरकनी स्थिति वडे त्याना दुःखोने भोगवीने आयुष्यने समा

अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन समये ' पढमपाउससि ' प्रथमप्रावृषि=प्रथम वर्षाकाले, ' गंगाए महाणइए ' गङ्गाया महानद्याः ' खलीणमट्टिय ' खलीन मृत्तिका=खलीनं-नदीतट तस्य या मृत्तिका, ताम्, ' खणमाणे ' खनन्=उत्खनन् ' तडीए ' तट्या, पतितायामितिशेषः, ' पेल्लिए समाणे ' पीडितः सन् ' काल-गए ' काल गतः-मृतः । तत्पश्चात्-तत्रैव 'सुपइट्ठपुरे' सुप्रतिष्ठपुरे सुप्रतिष्ठपुरनामके नगरे श्रेष्ठिकुले पुत्रतया ' पच्चायाइस्सइ ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥ सू० २१ ॥

पाउससि ' प्राथमिक वर्षकाल मे ' गंगाए महाणईए ' गंगामहानदी के ' खलीण-मट्टिय खणमाणे तडीए पल्लिए समाणे कालगए ' तीर की मिट्टी को अपने सींगों से खोदेगा और खोदते २ जब तट उस पर गिर पडेगा उसके नीचे दबजाने से उसकी मृत्यु हो जायगी, और मर कर वह ' तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चाया इस्सइ ' वहीं पर सुप्रतिष्ठितपुर नगर मे किसी एक श्रेष्ठी-सेठ के घरमे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा ।

भावार्थ— श्रमण भगवान महावीर के श्रीमुख से मृगापुत्र का समस्त पूर्व-भवीय वृत्तान्त यथावत् जानकर श्री गौतम स्वामीने उनसे फिर यह प्रश्न किया कि-हे प्रभो ! आप यह और प्रकट करने की कृपा करें कि वह मृगापुत्र मरकर कहां उत्पन्न होगा ?, तब प्रभुने गौतमस्वामीके इस प्रश्न का उत्तर देते हुए इस प्रकार कहा कि-हे गौतम ! वह मृगापुत्र अपनी उत्कृष्ट बत्तीस (३२) वर्ष की आयु को समाप्त कर जब इस

કાલમા ' गंगाए महाणईए ' ગંગા મહાનદીના ' खलीणमट्टिय खणमाणे तडीए पल्लिए समाणे कालगए ' તીરની માટીને પોતાના શીંગડાથી ખોદશે અને ખોદતા ખોદતા તે કાંઠો ઉપર પડી જશે અને તેના પર માટી પડવાથી તે દબાઈ જશે તેથી તેનું મૃત્યુ થશે અને તે મરણ પામીને ' तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ ' ત્યાં સુપ્રતિષ્ઠતપુર નગરમાં કોઇ એક શેઠના ઘેર પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થશે

ભાવાર્થ—શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખથી મૃગાપુત્રના તમામ પૂર્વ ભવના વૃત્તાન્તને યથાવત જાણીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને ફરીથી આ પ્રશ્ન કર્યો કે —હે પ્રભો ! આપ એ પણ જણાવવાની કૃપા કરો કે તે મૃગાપુત્ર મરણ પામી ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ત્યારે પ્રભુએ ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા આ પ્રમાણે કહ્યું કે —હે ગૌતમ ! તે મૃગાપુત્ર પોતાના ઉત્કૃષ્ટ બત્રીશ

पर्याय का परित्याग करेगा तब वह सर्वप्रथम इस जम्बूद्वीपस्थित भरतक्षेत्रान्तर्गत वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे सिंह की पर्याय को धारण करेगा। उसमे वह अपनी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट, दृढप्रहारकारी एव साहसिक प्रवृत्ति से अनेक प्रकार के अशुभतम प्राणातिपातादिरूप पापकर्मो का उपार्जन करेगा। उसके प्रभाव से अपनी आयु के परिसमाप्त होते ही वह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा, वहा की १ सागर की स्थिति समाप्त कर जब वहा से निकल कर फिर यह तिर्यंच पर्याय में सरीसृप आदि जीवो की पर्याय को धारण कर और मर कर द्वितीय नरक का नैरयिक होगा। वहा की तीन सागर की स्थिति भोगकर जब वहा से निकलेगा तब फिर से यह पक्षियो के कुल मे पक्षीरूप से जन्मेगा। वहा की प्राप्तस्थिति भोगकर फिर मर कर तृतीय नरक में जायगा। वहा की सातसागर की उत्कृष्ट स्थिति की समाप्ति कर, मर कर वहा से पुनरपि सिंह के भव को प्राप्त करेगा। वहा से मरकर चतुर्थनरक, कि जहा १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है उसमें नैरयिक का जीव होगा। वहा से उस स्थिति की पूर्णता होते ही सर्प की योनि मे जन्म लेगा। वहा मे मर कर १७ सागर की पाचवे नरक की स्थिति को वहा के दुःखो को

---

(૩૨) વર્ષની આયુષ્યને પૂરી કરીને જ્યારે તે પર્યાયને ત્યાગ કરશે, ત્યારે તે સૌથી પ્રથમ આ જમ્બૂદ્રીપમા રહેલ ભરતક્ષેત્રની અદરના વૈતાઢ્ય પર્વતની તળેટીમા સિંહની પર્યાયને ધારણ કરશે, તેમા તે પોતાની અધાર્મિક શૌર્યવિશિષ્ટ દૃઢ પ્રહારકારી સાહસિક પ્રવૃત્તિથી અનેક પ્રકારના અશુભતમ પ્રાણાતિપાતાદિ રૂપ પાપકર્મોને મેળવશે તેના પ્રભાવથી પોતાની આયુષ્ય પૂરી થતાજ તે મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે ત્યાની એક ૧ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાથી નીકળીને પાછો તે તિર્યંચ પર્યાયમા સરીસર્પ આદિ જીવોની પર્યાયને ધારણ કરશે, પછી ત્યાથી મરણ પામીને બીજા નરકમા નારકી થશે ત્યાની ત્રણ સાગરની સ્થિતિ ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે પછી ફરીથી તે પક્ષિયોના કુલમા પક્ષીરૂપથી જન્મ પામશે ત્યાની પ્રાપ્ત સ્થિતિ ભોગવીને મરણ પામીને ત્રીજા નરકમા જશે ત્યા સાત ૭ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પૂરી કરી મરણ પામીને ત્યાથી ફરી પણ સિંહના ભવમા આવશે ત્યાથી મરણ પામીને ચોથુ નરક કે જ્યા દસ ૧૦ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેમા નારકીનો જીવ થશે તે સ્થિતિ પૂરી થતાજ તે સર્પની યોનિમા જન્મ પામશે ત્યાથી મરણ પામીને સત્તર (૧૭) સાગરની પાચમા નરકની સ્થિતિ વડે ત્યાના દુખોને ભોગવીને આયુષ્યને સમા-

भोगतेर आयुष्य को समाप्त कर वहा से मर स्त्रीपर्याय मे आयगा। वहा से मर कर छठे नरक की २२ सागर की स्थिति को वहा नारकी की पर्याय लेकर समाप्त कर वहा से निकल फिर मानव पर्याय को पा सातवे नरक का नैरयिक होगा, जहा ३३ सागर तक यह अनत अपार कष्टों का भोक्ता बनेगा। सप्तम नरक की ३३ सागरप्रमाण स्थिति को भोगकर यह वहा से निकल जलचर पचेन्द्रिय तिर्यञ्चों मे साढेबारह (१२॥) लाख कुलकोडि मे बारर अनेक योनियों मे लाखों बार जन्म–मरण कर चतुष्पद–गाय आदि की पर्याय मे, उरपरिसर्प आदिको मे, चतुरिन्द्रिय जीवो मे, तेइन्द्रिय जीवो मे, द्वीन्द्रिय जीवो मे और एकेन्द्रियजीव–वनस्पतिकाय मे कटुकवृक्षों मे कटुकक्षीर वाल अर्क आदि वृक्षों मे, वायुकाय मे, तैजसकाय मे, अप्काय एव पृथिवीकाय में भी लाखो बार जन्म मरण करेगा। पश्चात् सुप्रतिष्ठितपुर नामक नगर में वह एक मदोन्मत्त साड होगा। यह साड जब अपनी बाल्यावस्था को व्यतीत कर अपनी पूर्ण जवानी के जोशमें चढेगा तब गगानदी के तट का मिट्टी को सींगोंद्वारा खोदेगा। उस नदी का तट उस पर गिर पडेगा इससे वह मर कर उसी नगर में किसी एक सेठ के यहा पुत्र होगा ॥२१॥

પ્ત કરતા મરણ પામીને પછી સ્ત્રી પર્યાયમા આવશે ત્યાથી મરણ પામીને છઠ્ઠા નરકની ૨૨ બાવીસ સાગરની સ્થિતિને નારકી જીવ પણે સમાપ્ત કરીને ત્યાથી નીકળીને મનુષ્ય પર્યાયને પામીને સાતમા નરકમા નારકી જીવ થશે, જ્યા ૩૩ તેત્રીશ સાગર સુધી અનત–અપાર કષ્ટોને ભોગવશે, સાતમા નરકની તેત્રીશ સાગર પ્રમાણ સ્થિતિને ભોગવીને તે ત્યાથી નીકળીને જલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોમા સાડા બાર લાખ (૧૨॥) કુલકોટીમા વારવાર અનેક યોનિયોમા લાખો વાર જન્મ–મરણ કરીને ચતુષ્પદ ગાય આદિ પર્યાયમા ઉરપરિસર્પ આદિમા, ચતુરિન્દ્રિય જીવોમા, તેઇન્દ્રિય જીવોમા, દ્વીન્દ્રિય જીવોમા અને એકેન્દ્રિય જીવ–વનસ્પતિ કાયમા, કટુક વૃક્ષોમા, કટુક દુધવાળા આકડા આદિ વૃક્ષોમા, વાયુકાયમા તૈજસ કાયમા, અપ્કાયમા, અને પૃથિવીકાયમા પણ લાખો વાર જન્મ–મરણ કરશે, પછીથી સુપ્રતિષ્ઠિતપુર નામના નગરમા તે એક મદોન્મત્ત સાઢ થશે તે સાઢ જ્યારે પોતાની બાલ્યાવસ્થાને પૂરી કરીને પોતાની પુરી જુવાનીના જોશમા ચઢશે ત્યારે ગગા નદીના કાઠે તે કાઠાની માટીને શીગડા દ્વારા ખોદશે, ત્યારે તે નદીનો કાઠો તેના પર પડશે તેથી મરણ પામીને તેજ નગરમા કોઇ એક શેઠના ઘેર પુત્ર રૂપે જન્મ પામશે ॥ ૨૧ ॥

मूलम्—सू० २२

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सइ। से णं तत्थ अणगारे भविस्सइ-ईरियासमिए जाव बंभयारी।

से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता आलोइय-पडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ। से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया, कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ।

एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि ॥ सू० २२ ॥

॥ विवागसुए मियापुत्तीयं पढमं अज्झयणं समत्तं ॥ १ ॥

टीका—सूत्र० २२

'से णं' इत्यादि। स खलु 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबाल्यभाव — बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः-विज्ञातम्= अवबुद्धं परिणतमात्रम्=अवस्थान्तरं येन स तथा, बाल्यावस्थामतिक्रम्य परिज्ञात यौवनारम्भ इत्यर्थः। यौवनकमनुप्राप्तः, तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके धर्मं

'से णं तत्थ' इत्यादि—

'से णं तत्थ' वह पुत्र वहां जब 'उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते' कौमार अवस्था बीत जाने पर यौवनावस्था के प्रारंभ को जानने वाला हो यौवन अवस्था मे प्राप्त होगा तब 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म' तथारूप स्थविर आचार्यो के समीप धर्म का श्रवण और उसे हृदय

'से णं तत्थ०' ઇત્યાદિ

'से णं तत्थ' તે પુત્ર ત્યાં જ્યારે उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणय मेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते' બાલ્યાવસ્થા પૂરી થયા પછી જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવશે ત્યારે तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म તથારૂપ સ્થવિર આચાર્યોના પાસે જઇ ધર્મને સાંભળી તે ધર્મને હૃદયમાં ધારણ કરીને

श्रुत्वा निशम्य मुण्डो भूत्वा, अगारात्=अगार-गृह परित्यज्येत्यर्थः, अनगारितां प्रव्रजिष्यति, साधुत्वं प्राप्स्यति। स खलु तत्र अनगारो भविष्यति। कीदृशः? इत्याह-ईर्यासमितः विवेकपूर्वकगमनवान यावद् ब्रह्मचारी=ब्रह्मचर्यपालक।

स खलु तत्र बहूनि वर्षाणि 'सामण्णपरियाग' श्रामण्यपर्याय=संयम-पर्याय 'पाउणित्ता' पालयित्वा, 'आलोइयपडिक्कंत' आलोचितप्रतिक्रान्तः= आलोचित-गुरवे निवेदित यदतिचारजात तत् प्रतिक्रान्त-गुरूपदिष्टप्रायश्चित्तेन पुनरकरणप्रतिज्ञया विशोधित येन स तथा, 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्तः= समाधि-शुभध्यानम् प्राप्तः=उपगतः कालमासे काल कृत्वा 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मे

मे धारण कर 'मुंडे भवित्ता' मुडित हो 'अगाराओ' गृहका परित्याग करके 'अणगारियं पव्वइस्सइ' अनगार-अवस्था को अगीकार करेगा 'से ण तत्थ अणगारे भविस्सइ, ईरियासमिए जाव बभयारी' वह मुनि पाचसमिति तीनगुप्ति का आराधक और गुप्त ब्रह्मचारी होगा। 'से ण तत्थ बहूहिं वासाइ सामण्णपरियाग पाउणित्ता' वह उस अवस्था मे अनेक वर्षो तक उस श्रमणपर्याय का-सयम भाव का पालन कर 'आलोइयपडिक्कंते' अपने लगे हुए अतिचारो का गुरुदेव से निवेदन कर और उनके द्वारा कथित शुद्धि के अनुसार फिर नहीं करने की प्रतिज्ञा से उनका सशोधन कर 'समाहिपत्ते' शुभ ध्यानरूप समाधि में लवलीन हो 'कालमासे काल किच्चा' अपनी आयुकर्म की स्थिति पूर्ण होने पर काल कर वहां से 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्म नामक प्रथम देवलोक में 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवरूप में उत्पन्न

मुंडे भवित्ता मुंडित थईने 'अगाराओ' घरनो परित्याग करीने अणगारियं पव्वइस्सइ अणुगार (साधु) अवस्थाने अगीकार करशे सेणं तत्थ अणगारे भविस्सइ ईरियासमिए जाव बंभयारी' पछी ते मुनि पांच समिति, त्रणु गुप्तिना आराधक अने गुप्त ब्रह्मचारी थशे 'से ण तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियाग पाउणित्ता ते मुनि-अवस्थामा अनेक वर्षो सुधी श्रमणु-पर्याय-सयम भावने पाळीने 'आलोइयपडिक्कंते पोताने लागेला अतिचारोने गुरुदेव पासे निवेदन करी अने तेमणे कहेली शुद्धिने अनुसरीने फरीथी अतिचार नही करवानी प्रतिज्ञाथी तेनुं सशोधन करी समाहिपत्ते' शुभ ध्यानरूप समाधिमा तल्लीन थई, कालमासे कालं किच्चा' अने पोताना आयुष्य कर्मनी स्थिति पूर्ण थता मरणु पामीने त्याथी 'सोहम्मे कप्पे सौधर्म नामना प्रथम

कल्पे=प्रथमे देवलोके, 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरं चयं=शरीरं देवदेहमित्यर्थः 'चइत्ता' त्यक्त्वा महाविदेहे वर्षे= महाविदेहक्षेत्रे यानि कुलानि भवन्ति 'अड्ढाइं' आढ्यानि, तेषां खलु अन्यतरस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते। 'जहा दढपइन्ने' यथा दृढप्रतिज्ञः, औपपातिकसूत्रे यथा दृढप्रतिज्ञनामको भव्यो वर्णितस्तथाऽयमपि वाच्य इत्यर्थः। 'सा चेव वत्तव्वया' सैव वक्तव्यता या दृढप्रतिज्ञस्य वक्तव्यता=वर्णनं, सैवास्यापि वक्तव्यतेत्यर्थः। तामेव स्मारयन्नाह–'कलाओ' इति – कलाः अनेन द्वासप्ततिसंख्यकाः ग्रहीष्यन्ते, यथा दृढप्रतिज्ञेन गृहीता इति भावः। 'जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' यावत् सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति, इति भावः, अत्र यावच्छब्देन–सेत्स्यति,

होगा। 'से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया, कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' पश्चात् अपनी पूर्ण आयु का परिभोग कर उस देवपर्याय का परित्याग कर वह वहां से च्यवकर महाविदेह क्षेत्र में जो भी समृद्धिशाली कुल हैं उनमें किसी एक कुल में पुत्ररूप उत्पन्न होगा। औपपातिक सूत्र में जिस प्रकार से दृढप्रतिज्ञ का वर्णन किया गया है ठीक उसी प्रकार से इसे भी समझना चाहिये। 'कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' यही बात इन पदों से सूत्रकार ने स्पष्ट की है कि– जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ ७२ कलाओं में प्रवीण था उसी प्रकार से यह भी उनमें निपुणमति होगा, वह जिस प्रकार समस्त कर्मों का अन्त करने वाला हुआ, यह भी उसी प्रकार होगा। यावत्

દેવલોકમાં 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' દેવરૂપમાં ઉત્પન્ન થશે 'से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' પછી પોતાની પૂરી આયુષ્યને ભોગવીને તે દેવ પર્યાયનો ત્યાગ કરી ત્યાંથી ચ્યવીને મહા વિદેહક્ષેત્રમાં જે સમૃદ્ધિશાલી કુલ છે, તેમાંના કોઈ પણ એક કુલમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થશે ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે બરાબર તેજ પ્રમાણે આ પ્રસંગને પણ સમજવું જોઈએ, 'कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' એ વાત આ પદોથી સૂત્રકારે સ્પષ્ટ કરી છે કે–જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞ બહોતેર (૭૨) કલાઓમાં પ્રવીણ હતો તે પ્રમાણે આ પણ તેમાં નિપુણ બુદ્ધિ વાળો થશે, તે જે પ્રમાણે સમસ્ત કર્મોનો અન્ત કરનાર થયા, તેજ પ્રમાણે આ

भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, इत्येषां संग्रहः । तत्र सेत्स्यति=सिद्धो भविष्यति कृतकृत्यो भविष्यति, भोत्स्यते=केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेयं ज्ञास्यति, मोक्ष्यते=सकलकर्मबन्धाद् विमुक्तो भविष्यति, परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुखं प्राप्स्यति। सर्वदुःखानाम्-अन्तं=नाशं करिष्यति ।

श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनमाह-' एवं खलु जम्बू ! ' इत्यादि । एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थानं संप्राप्तेन 'दुहविवागाणं ' दुःखविपाकानां=दुःखविपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्क

शब्द से 'सेत्स्यति भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति' इन पदों का ग्रहण है, इन का अर्थ इस प्रकार है- ' सेत्स्यति ' वह सिद्ध-कृतकृत्य होगा, ' भोत्स्यते ' केवल ज्ञान से समस्त ज्ञेयों का ज्ञाता होगा, ' मोक्ष्यते ' समस्त कर्मों के बन्धन से सर्वथा मुक्त होगा, ' परिनिर्वास्यति ' पारमार्थिक आत्मिक अनन्त अव्याबाध सुखों को प्राप्त करेगा । ' सर्वदुःखानां अन्तं करिष्यति ' इस प्रकार के कहने का तात्पर्य यह है कि वह समस्त दुःखों का और उनके कारणभूत समस्त कर्मों का विनाश करने वाला होगा ।

' एवं खलु जंबू ! समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि '

इस प्रकार श्री 'सुधर्मास्वामी जंबूस्वामी से कहते हैं कि-हे जम्बू ! सिद्धिगति स्थान को प्राप्त हुए श्री महावीर प्रभुने दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के प्रथम

પણ થશે યાવત્ શબ્દથી 'સેત્સ્યતિ, ભોત્સ્યતે, મોક્ષ્યતે, પરિનિર્વાસ્યતિ ' એ પદોનું ગ્રહણ કરવાનું છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે- તે સિદ્ધ-કૃતકૃત્ય-થશે, કેવળ જ્ઞાનથી જાણવા યોગ્ય સમસ્ત પદાર્થોના જાણકાર થશે, સમસ્ત કર્મોના બન્ધનથી સર્વથા મુકત થશે, પારમાર્થિક આત્મિક અવ્યાબાધ સુખોને પ્રાપ્ત કરશે 'સર્વદુઃખાનાં અન્તં કરિષ્યતિ ' આ પ્રકારે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે તે સમસ્ત દુઃખો અને તેના કારણભૂત સમસ્ત કર્મોનો વિનાશ કરનારા થશે

'एवं खलु जम्बू ! समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि' ॥

આ પ્રમાણે શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે-હે જમ્બૂ ! સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ 'દુઃખવિપાક 'નામના પ્રથમ શ્રુત

न्तस्येत्यर्थः, 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथमस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः-मृगापुत्रस्यातीतवर्तमानानागतभवसम्बन्धिदुःखविपाकरूपोऽर्थः, 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=कथितः। 'इति बेमि' इति ब्रवीमि=हे जम्बूः! यथा भगवताऽभिहितं तथैव त्वां कथयामि न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः॥ सू० २२॥

अध्ययन का यह मृगापुत्र के अतीत आनागत और वर्तमान भवसम्बन्धी दुःखविपाकरूप भाव का कथन किया है। इसलिये उन्होंने जैसा कहा वैसा ही मैंने तुम से कहा है, इसमें निजकल्पना से मैंने कुछ भी नहीं कहा है॥

भावार्थ— वह पुत्र जब क्रमशः अपने कुमारावस्था के बीतने पर युवावस्था के आगमन को जानकर यौवन अवस्था को प्राप्त करेगा तब वह तथारूप स्थविरों के पास धर्म की देशना के श्रवण से और हृदय में उसका मनन करने से संसार, शरीर और भोगों से विरक्त हो गृहस्थावस्था का त्याग कर मुनिदीक्षा को अंगीकार कर संयमी हो जावेगा। उस अवस्था में वह अनेक वर्षों तक संयमभाव की सच्ची आराधना करने वाला होगा, और जो कुछ अतीचार लगे होंगे उनकी आलोचना और प्रतिक्रमण से शुद्धिकर शुभध्यानरूप समाधि मे मग्न होकर अपनी अवस्था की पूर्णता होते ही वह सर्वप्रथम प्रथम देवलोकमे देव होगा। वहां की सुखराशि को भोगकर फिर वहां से चवेगा और महाविदेह क्षेत्रमें किसी समृद्धिशाली कुल में पुत्ररूप से जन्म लेकर दृढप्रतिज्ञ की तरह

સ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનનો આ મૃગાપુત્રના ગયા સમયના આવતા સમયના અને વર્તમાનભવસંબંધી દુઃખવિપાક રૂપ ભાવનું કથન કર્યું છે, એટલા માટે તેમણે જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તેવુંજ મેં તમને કહ્યું છે, તેમાં મેં મારી સ્વતંત્ર-પોતાની કલ્પનાથી કાંઈ પણ કહ્યું નથી ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ—તે પુત્ર જ્યારે ક્રમે-ક્રમે પોતાની બાલ અવસ્થાને પૂરી કરતાં યુવાવસ્થાના આગમનને જાણીને યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે તે તથારૂપ સ્થવિરો પાસેથી ધર્મના ઉપદેશને સાંભળી હૃદયમાં તેનું મનન કરવાથી સંસાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઈને ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરી મુનિદીક્ષાને અંગીકાર કરી સંયમી થઈ જશે તે અવસ્થામાં અનેક વર્ષો સુધી સંયમભાવની સાચી આરાધના કરવાવાળા થશે, અને જે કાંઈ અતીચાર લાગ્યા હશે તેની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરી શુદ્ધ બની શુભધ્યાનરૂપ સમાધિમાં તલ્લીન થઈને પોતાની અવસ્થા પૂરી થતાંજ સૌથી પ્રથમ પહેલા દેવલોકમાં દેવ થશે, ત્યાંના સુખોના ભંડારને ભોગવી પછી ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કોઈ

॥ इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त- 'जैन शास्त्राचार्य'–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य- जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री–विपाक- श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां मृगापुत्रनामकं प्रथममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ ॥

प्रत्येक कलाओं मे विशारद बन अन्त मे समस्त कर्मो का अन्त कर निर्वाणस्थान को प्राप्त करने वाला होगा।

इस प्रकार श्री सुधर्मास्वामी अपने शिष्य श्री जंबूस्वामी को संबोधन करते हुए कहते हैं कि–हे जम्बू! इस दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का यह मृगापुत्र के अतीत अनागत और वर्तमान भव संबंधी दुःखविपाकरूप अर्थ का कथन श्री वीरप्रभुने किया है अतः जैसा मैंने उनसे सुना वैसा ही तुमसे कहा है अपनी कल्पना से कुछ नहीं कहा है ॥ २२ ॥

श्री विपाकश्रुत के दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध की विपाकचन्द्रिका नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद में मृगापुत्रनामक प्रथम अध्ययन संपूर्ण हुआ ॥ १ ॥

સમૃદ્ધિશાલી કુળમાં પુત્રરૂપે જન્મ પામીને દૃઢપ્રતિજ્ઞ પ્રમાણે દરેક કલાઓમાં વિશારદ બની અંતમાં સમસ્ત કર્મોનો અંત કરી નિર્વાણસ્થાનને પ્રાપ્ત કરનાર થશે.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામીને સંબોધન કરીને કહે છે કે–હે જંબૂ! આ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનનો આ મૃગાપુત્રના ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન–ભવસંબંધી દુઃખવિપાકરૂપ અર્થનું કથન શ્રી પ્રભુએ કર્યું છે તથી જે રીતે મે તેમના પાસેથી સાંભળ્યું છે, તેવું જ મે તમને કહ્યું છે, મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઈપણ કહ્યું નથી ॥ ૨૨ ॥

શ્રી વિપાકશ્રુતના દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની વિપાકચંદ્રિકા નામની હિન્દી ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં મૃગાપુત્ર નામનું પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ થયું ॥ ૧ ॥

॥ अथ द्वितीयमध्ययनम् ॥

श्री-जम्बूस्वामी दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य प्रथमाध्ययनगत संपूर्णमर्थं श्रुत्वा द्वितीयाध्ययनार्थं श्रोतुमुत्कण्ठितः सन् श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति— 'जइ णं भंते' इत्यादि।

॥ मूलम्—सू० १ ॥

जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दोच्चस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ?, तएणं से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणियग्गामे णामं णयरे होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए दूइपलासे णामं उज्जाणे होत्था, तत्थ णं दूइपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खायायणे होत्था, वण्णओ ॥ सू० १ ॥

॥ टीका—सू० १ ॥

यदि खलु हे भदन्त ! हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन 'दुहविवागाणं' दुःखविपाकानां=दुःखवि-

---

द्वितीय अध्ययन

श्री जंबूस्वामी दुखविपाक श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन के अन्तर्गत संपूर्ण अर्थ का अवधारण कर द्वितीय अध्ययन को सुनने के लिये उत्कंठित होते हुए श्री सुधर्मास्वामी से पूछते हैं- 'जइणं भंते' इत्यादि—

'भंते' हे भदन्त ! 'जइ णं' यदि खलु 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमण भगवान महावीरने कि जो सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त कर चुके हैं 'दुहविवागाणं'

દ્વિતીય અધ્યયન

શ્રી જમ્બૂસ્વામી દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનમાં આવેલા સમ્પૂર્ણ અર્થનું અવધારણ કરીને બીજા અધ્યયનને સાંભળવાની ઉત્કંઠા ધરાવતા તેઓ શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે- 'जइणं भंते !' ઈત્યાદિ।

'भंते !' હે ભદન્ત ! 'जइ णं' જો 'समणेणं जाव संपत्तेणं' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કે જેણે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરેલ છે તેણે 'दुहविवागाणं दुःख

पाकस्य श्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, आदरार्थे विपाकत्वाहुल्यविवक्षया वा इह बहुवचनम्, प्रथमस्याध्ययनस्य अयमर्थः–पूर्वमुक्तोऽर्थः प्रज्ञप्तः, द्वितीयस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकश्रुतस्कन्धसम्बन्धिनः श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थानं समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ?–भगवता दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य द्वितीयाध्ययने कोऽर्थः कथित इत्यर्थः ।

'ततः खलु स श्रीसुधर्माऽनगारः श्रीजम्बूनामकमनगारमेव=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–एवं खलु हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वाणियग्गामे णाम णयरे' वाणियग्रामनामकं नगरं 'होत्था' आसीत्। तत् कीदृश?–मित्याह–'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्=ऋद्ध–नभःस्पर्शि

दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथम अध्ययन का 'अयमट्ठे पण्णत्ते' यह पूर्वोक्त अर्थ प्रतिपादित किया है तो 'भंते' हे भदन्त! 'दुह-विवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स' इसी दुःखविपाक नामक श्रुतस्कंध के द्वितीय अध्ययन का 'समणेणं जाव संपत्तेणं' उन्हीं श्री श्रमण भगवान महावीर प्रभु ने कि जो सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हो चुके हैं 'के अट्ठे पण्णत्ते' क्या भाव प्रतिपादित किया है ? 'तएणं से सुहम्मे अणगारे' इस प्रकार श्री जम्बूस्वामी के प्रश्न को सुनकर वे सुधर्मास्वामी अनगार 'जंबू-अणगारं' जंबूस्वामी अनगार के प्रति 'एवं वयासी' इस प्रकार बोले 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल उस समय मे 'वाणियग्गामे णामं णयरे होत्था' वाणियग्राम नाम का एक नगर था 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे'

विपाक नामना प्रथम श्रुतस्कंधना 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथम अध्ययननो पूर्वोक्त अर्थ प्रतिपादन कर्यो छे तो 'भंते' हे भदन्त ! 'दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स' आ दुःखविपाक श्रुतस्कंधना बीजा अध्ययनो 'समणेणं जाव संपत्तेणं' ते श्री श्रमणु भगवान महावीर प्रभु जे सिद्धिगति नामना स्थानने प्राप्त थई चुकया छे तेणे 'के अट्ठे पणत्ते' शु भाव प्रतिपादन कर्यो छे ? 'तएणं से सुहम्मे अणगारे' आ प्रकारना श्री जम्बू स्वामीना प्रश्नने सांभळीने सुधर्मा स्वामी अणुगार 'जम्बू-अणगारं' जम्बू स्वामी अणुगार प्रति 'एवं वयासी' आ प्रमाणे बोल्या-'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते काळ अने ते समयने विषे 'वाणियग्गामे णामं णयरे होत्था' वाणियग्राम नामनुं ओक नगर हतुं 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' जे नगरमां आकाशनो स्पर्श

बहुलप्रासादयुक्तं बहुजनसङ्कुलं च, स्तिमितं=स्वचक्रपरचक्रभयरहितं, समृद्धं च=धनधान्यादिसमृद्धिसम्पन्नम्, अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयः।

तस्य खलु वाणियग्रामस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे ईशानकोण इत्यर्थः, 'दूईपलासे णाम उज्जाणे' दूतीपलाशनामकमुद्यानम् 'होत्था' आसीत्। तत्र खलु दूतीपलाशे 'सुहम्मस्स' सुधर्मस्य=सुधर्मनामकस्य 'जक्खस्स' यक्षस्य यक्षायतनम्=व्यन्तरदेवविशेषस्थानम्, आसीत् 'वण्णओ' वर्णकः=यक्षायतनस्य वर्णनम्, स चान्यत्रोक्तरीत्या बोध्य इत्यर्थः॥ सू० १॥

जिसमें नभस्तलस्पर्शी अनेक बड़े ऊँचे प्रसाद थे, और जो अनेकानेक जनों से व्याप्त था। जहां पर प्रजा सदा स्तिमित—स्वचक्र और परचक्र के भय से रहित था। जो धन और धान्य आदि महा ऋद्धियों से संपन्न था। 'तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उस वाणियग्रामनगर के ईशान कोण में 'दूईपलासे णाम उज्जाणे०' एक 'दूतीपलाश' इस नाम का बगीचा था। 'तत्थ णं दूईपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था वण्णओ' उस बगीचे में सुधर्मा नामके व्यन्तरदेव का एक आयतन था। इसका वर्णन औपपातिक सूत्रमें 'चिराइए' इत्यादि पदों द्वारा वर्णित पूर्णभद्र चैत्य जैसा समझना चाहिये।

भावार्थ— श्री जम्बूस्वामी सुधर्मास्वामी से दुःखविपाकश्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का भाव यथावत् श्रवण कर द्वितीय अध्ययन के भाव को श्रवण करने के लिये उत्कंठित होकर उनसे पूछते हैं कि— हे भदन्त! इसके द्वितीय अध्ययन का क्या भाव

કરે તેવા ઘણા મોટા-મોટા ઉંચા મહેલો હતા અને જે અનેક માણસોથી પરિપૂર્ણ હતું, જ્યાં પ્રજા હમેશાં ચંચળતા રહિત, તથા સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી રહિત હતી ધન-ધાન્ય આદિ મહાન ઋદ્ધિથી ભરેલું હતું. तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए તે વાણિજ્યગ્રામ નગરના ઈશાનકોણમાં 'दूईपलासे णाम उज्जाणे' એક 'દૂતીપલાશ' નામનો બગીચો હતો. तत्थ णं दूईपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था वण्णओ તે બગીચામાં સુધર્મ નામના વ્યન્તર દેવનું એક રહેવાનું સ્થાન હતું, તેનું વર્ણન ઔપપાતિકસૂત્રમાં 'चिराइए' ઇત્યાદિ પદો વડે કરેલ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવું.

ભાવાર્થ— શ્રી જમ્બૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામી પાસેથી દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનનો ભાવ યથાવત્ સાંભળીને દ્વિતીય- બીજા અધ્યયનના ભાવને સાંભળવાની ઉત્કંઠા થવાથી તેમને પૂછવા લાગ્યા કે-હે ભદન્ત! દુઃખવિપાક

पाकस्य श्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, आदरार्थे विपाकबाहुल्यविवक्षया वा इह बहुवचनम्, प्रथमस्याध्ययनस्य अयमर्थः—पूर्वमुक्तोऽर्थः प्रज्ञप्तः, द्वितीयस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दुःखविपाकश्रुतस्कन्धसम्बन्धिनः श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थानं समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः?—भगवता दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य द्वितीयाध्ययने कोऽर्थः कथित इत्यर्थः।

ततः खलु स श्रीसुधर्माऽनगारः श्रीजम्बूनामकमनगारमेवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-एवं खलु हे जम्बूः! तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वाणियगामे णामं णयरे' वाणिजग्रामनामकं नगरं 'होत्था' आसीत्। तत् कीदृश?—मित्याह—'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्=ऋद्ध—नभःस्पर्शि

दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथम अध्ययन का 'अयमट्ठे पण्णत्ते' यह पूर्वोक्त अर्थ प्रतिपादित किया है तो 'भंते' हे भदन्त! 'दुह-विवागाणं दोचस्स अज्झयणस्स' इसी दुःखविपाक नामक श्रुतस्कंध के द्वितीय अध्ययन का 'समणेणं जाव संपत्तेणं' उन्हीं श्री श्रमण भगवान महावीर प्रभु ने कि जो सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हो चुके हैं 'के अट्ठे पण्णत्ते' क्या भाव प्रतिपादित किया है? 'तएणं से सुहम्मे अणगारे' इस प्रकार श्री जंबूस्वामी के प्रश्न को सुनकर वे सुधर्मास्वामी अनगार 'जंबू-अणगारं' जंबूस्वामी अनगार के प्रति 'एवं वयासी' इस प्रकार बोले 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल उस समय में 'वाणियगामे णामं णयरे होत्था' वाणियग्राम नाम का एक नगर था 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे'

વિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના 'पढमस्स अज्झयणस्स' પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોક્ત અર્થ પ્રતિપાદન કર્યો છે તો 'भंते' હે ભદન્ત! 'दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स' આ દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના બીજા અધ્યયનો 'समणेणं जाव संपत्तेणं' તે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ જે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થઇ ચુક્યા છે તેણે 'के अट्ठे पण्णत्ते' શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે? 'तएणं से सुहम्मे अणगारे' આ પ્રકારના શ્રી જમ્બૂ સ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને સુધર્મા સ્વામી અણગાર 'जम्बू-अणगारं' જમ્બૂ સ્વામી અણગાર પ્રતિ 'एवं वयासी' આ પ્રમાણે બોલ્યા-'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાળ અને તે સમયને વિષે 'वाणियग्गामे णामं णयरे होत्था' વાણિજ્યગ્રામ નામનું એક નગર હતું 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' જે નગરમાં આકાશનો સ્પર્શ

धणीरहस्सपयाया वि होत्था। बहूणं गणियासहस्साणं आहेवच्च पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणी पालेमाणी विहरइ।

तत्थ णं वाणियग्गामे विजयमित्ते णामं सत्थवाहे परिवसइ, अड्ढे। तस्सणं विजयमित्तस्स सुभद्दा णामं भारिया होत्था, अहीण०। तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णामं दारए होत्था। अहीण जाव सुरूवे ॥ सू० ३ ॥

टीका—सूत्र० ३

'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र खलु वाणियग्रामे 'मित्ते णामं राया' मित्रनामको राजा, 'होत्था' आसीत्। तत्र खलु मित्रस्य राज्ञः 'सिरी णामं देवी' श्रीनाम्नी राज्ञी 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः—अस्या वर्णनम् स चौपपातिकसूत्रे द्वादशसूत्रोक्तधारिणीदेवीवर्णनवद् बोध्यः।

तत्र खलु वाणियग्रामे कामज्झया णामं गणिया' कामध्वजानाम्नी गणिका, 'होत्था' आसीत। सा कीदृशी? आह—'अहीणजावसुरूवा' अत्र

'तत्थ णं' इत्यादि—

'तत्थ णं' उस 'वाणियग्गामे' वाणियग्राम नगर मे 'मित्ते णाम-राया होत्था' मित्र इस नाम से प्रसिद्ध एक राजा था 'तत्थणं' वहां उस 'मित्त-स्स रन्नो सिरी णाम देवी होत्था' मित्र राजा की श्री नाम की रानी थी। 'वण्णओ' औपपातिकसूत्र के १२ वें सूत्र मे धारिणी देवी का जैसा वर्णन किया गया है, ठीक इसी प्रकार से इसका भी वर्णन समझना चाहिये। 'तत्थ वाणियग्गामे कामज्झया णाम गणिया होत्था' उसी वाणियग्राम नगर मे 'कामध्वजा' इस नामकी एक गणिका—वेश्या थी। 'अहीण जाव सुरूवा' यहां 'जाव' शब्द से 'अहीणपडि

'तत्थ णं' ઇत्यादि

'तत्थ णं' त्यां 'वाणियग्गामे' वाणिज्यग्राम नगरमां 'मित्ते णाम राया होत्था' मित्र એ नामथी प्रसिद्ध એક राજા હતા 'तत्थ णं' त्यां 'मित्तस्स रन्नो सिरी णाम देवी होत्था' ते मित्र राજાને श्री नामनी राણी હતી, 'वण्णओ' ઓપપાતિકસૂત્રના (૧૨મા) બારમા સૂત્રમાં ધારિણી દેવીનું જે પ્રમાણે વર્ણન કરેલું છે તેજ પ્રમાણે આ શ્રી-નામની રાણીનું વર્ણન સમજી લેવું 'तत्थ वाणियग्गामे कामज्झया णाम गणिया होत्था' તે વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં કામધ્વજા નામની એક ગણિકા-વેશ્યા રહેતી હતી 'अहीण जाव सुरूवा'

मूलम्—मू० २

तत्थ णं वाणियग्गामे मित्ते णामं राया होत्था। तस्स णं मित्तस्स रन्नो सिरी णामं देवी होत्था। वण्णओ। तत्थ णं वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्था। अहीण जाव सुरूवा बावत्तरिकलापडिया चउसट्ठि गणियागुणोववेया एगूणतीसे विसेसे रममाणी एक्कतीसरइगुणप्पहाणा बत्तीस पुरिसोवयारकुसला णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्ठारसदेसीभासाविसारया सिंगारागारचारुवेसा गीयरइगंधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसलावनिउणजुत्तोवयारकुसला सुंदरथणजहणवयणकरचरणलावण्णविलासकलिया ऊसियज्झया, सहस्सलंभा विदिण्णछत्तचामरवालवीयणिया,

---

है ? तब श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं— हे जंबू ! उस काल और उस समय मे नभस्तल स्पर्शी प्रासादो एवं जनमेदिनी से परिपूर्ण एक वाणियग्राम नाम का नगर था। जहा पर प्रजामे हरएक प्रकार का सुख और आनंद था कोई भी किसी भी प्रकार से दुःखी नहीं था। वहा प्रजा को न अपने राजा की तरफ से कोई कष्ट था, और न अन्य राजाओं की तरफ से कष्ट था। प्रजा मे धन धान्य आदि ऋद्धियों की कमी नहीं थी। उस नगर के ईशान कोण मे दूतीपलाश नामका एक उद्यान था, जो बहुत प्राचीन था। हरएक प्रकार के वृक्षों से और षट्ऋतु की शोभा से जो सदा अलंकृत रहता था। यहा सुधर्मनामके एक व्यंतर देव का आयतन था। इसकी शोभा पूर्णभद्र चैत्य जैसी थी॥१॥

નામક શ્રુતસ્કંધના આ બીજા અધ્યયનના ભાવ શું છે? ત્યારે શ્રી સુધર્માસ્વામી કહે છે કે-હે જમ્બૂ! તે કાળ અને તે સમયને વિષે આકાશને સ્પર્શ કરે તેવા બહુજ ઉંચા મહેલો અને માનવમેદિનીથી ભરપૂર એક વાણિયગ્રામ નામનું નગર હતું, જ્યાં પ્રજાને તમામ પ્રકારના સુખો અને આનંદ મળતા હતા, કોઇ પ્રકારે કોઇ પણ માણસ દુઃખી ન હતું, તેમજ તે નગરની પ્રજાને પોતાના રાજવી તરફથી પણ કોઇ પ્રકારે દુઃખ ન હતું, તેમજ પરરાજ્ય અર્થાત્ બીજા રાજ્યો તરફનો પણ ભય ન હતો પ્રજાને ધન-ધાન્ય આદિ તમામ પ્રકારની ઋદ્ધિઓની ખોટ ન હતી, તે નગરના ઇશાનકોણમાં 'દૂતીપલાશ' નામનો એક બગીચો હતો તે ઘણોજ પ્રાચીન હતો, દરેક પ્રકારના વૃક્ષોથી અને છ ઋતુઓની શોભાથી હંમેશાં તે શોભતો હતો જેમાં મન્દ, મન્દ શીતળ અને સુગન્ધિત પવન વહેતો હતો ત્યાં સુધર્મનામના એક વાણવ્યંતર દેવનું નિવાસસ્થાન હતું તેની શોભા ઔપપાતિકસૂત્રમાં વર્ણવેલ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય જેવીજ હતી ॥૧॥

जलादि निःसरति, तदा स पुरुषादिर्मानवानुच्यते, तस्य शरीरावगाहनाविशेषो मानमत्र गृह्यते। उन्मानम्=ऊर्ध्वमानं यत् तुलायामारोप्य तोलनेऽर्धभारप्रमाणं भवति तत्। प्रमाण=निजाङ्गुलीभिरष्टोत्तरशताङ्गुलिपरिमितोच्छ्रायः, मानं च उन्मानं च प्रमाणं चेति मानोन्मानप्रमाणानि तैः प्रतिपूर्णानि=संपन्नानि, अत एव सुजातानि=यथोचितावयवसंनिवेशयुक्तानि, सर्वाणि=सकलानि, अङ्गानि=मस्तकादारभ्य चरणान्तानि यस्मिंस्तत्, तादृशम्, अत एव सुन्दरमङ्ग=वपुर्यस्याः सा तथोक्ता। 'शशिसौम्याकारा कान्ता प्रियदर्शना'–शशीव=चन्द्र इव, सौम्यः=सुन्दरः, आकारः=स्वरूपं यस्याः सा तथा, कान्ता=कमनीया मनोहरा, प्रियं=हृदयाह्लादकं दर्शनं यस्याः सा तथा। सुरूपा–शोभनं रूपं यस्याः

होने पर जब उससे द्रोणपरिमित जल बाहर निकलता है तब वह पुरुष मानवाला कहलाता है। यह मान शरीर की अवगाहना विशेषरूप ही यहां गृहीत हुआ है। तराजू पर चढाकर तोलने पर जो अर्धभार प्रमाण होता है वह उन्मान है। अपनी अंगुलियोंद्वारा १०८ अंगुलिपरिमित जो उंचाई होती है वह प्रमाण है। अर्थात् उसके शारीरिक समस्त मस्तक से लेकर पैर तक के अवयव मान, उन्मान एवं प्रमाण से युक्त थे, तथा जिन अवयवों की जैसी सुन्दर रचना होनी चाहिये, वैसी ही सुन्दर रचना से वे विशिष्ट थे–किसी भी अंग की रचना न्यूनाधिक नहीं थी। इसीलिये जिसका शरीर सर्वाङ्गसुन्दर था। जिसका आकार चन्द्रमा के समान सौम्य था। जो मन को हरण करनेवाली होने से कमनीय थी। जिसका दर्शन भी अन्तःकरण को आह्लादकारी था। इसीलिये जिसका

કરતા તેમાથી દ્રોણ–પ્રમાણ પાણી બહાર નીકળે ત્યારે તે પુરૂષ માનવાળા કહેવાય છે એ માન તે શરીરની અવગાહનાવિશેષરૂપે જ અહિં ગ્રહણ કરેલ છે ત્રાજવા પર ચઢાવીને તોળવાથી જે અર્ધભાર પ્રમાણ થાય છે તે ઉન્માન છે પોતાની આંગળીઓથી ૧૦૮ આંગળીઓના પ્રમાણમા જે ઉંચાઇ હોય તે પ્રમાણ કહેવાય છે અર્થાત તે વેશ્યાનું તમામ શરીર મસ્તકથી લઇને પગ સુધીના તમામ અવયવો માન, ઉન્માન અને પ્રમાણથી યુક્ત હતા, તથા જે જે અવયવોની જેવી રીતે સુન્દરતા અને રચના હોવી જોઇએ તવીજ સુન્દર રચનાથી તે પૂર્ણ હતી, કોઇ પણ અંગની રચના ન્યૂનાધિક ન હતી, એટલે કે તેનું શરીર સર્વાંગસુન્દર હતુ, જેનો આકાર ચન્દ્રમાસમાન સૌમ્ય હતો, તેમજ મનહરણ કરવા વાળી હોવાથી ચાહના થાય તેવી સુંદર હતી જેનું દર્શન પણ અન્તઃકરણને આહ્લાદ આપે તેવુ હતુ, એટલે કે તેનુ રૂપ વિશિષ્ટશોભાપૂર્ણ હતુ,

यावच्छन्दादेव योजना द्रष्टव्या–' अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणो ववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगी, ससिसोमाकारा कंता पियदंसणा, सुरूवा ' इति । तत्र ' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा' – अहीनानि=लक्षणतः, सपूर्णलक्षणानीत्यर्थं, परिपूर्णानि=स्वरूपत, नातिह्रस्वानि नातिदीर्घाणि नातिपीनानि नातिकृशानि, पञ्च इन्द्रियाणि यत्र तद् हीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रिय, तादृश शरीर यस्या' सा तथा, ' लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता ' लक्षणानि=चिह्नानि हस्तरेखादिरूपाणि स्वस्तिकादीनि, व्यञ्जनानि-मशतिलादीनि तान्येव गुणाः प्रशस्तरूपाः, तैरुपपेता–समुपपन्ना । ' मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गी, मान=जलादिपरिपूर्णकुण्डादिप्रविष्टे पुरुषादौ यदा द्रोणपरिमित

पुण्णपंचिंदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगी, ससिसोमाकारा कंता, पियदंसणा, सुरूवा, ' इन पदों का ग्रहण हुआ है जिनका अर्थ इस प्रकार है– लक्षण की अपेक्षा अहीन–अर्थात् समस्त लक्षणों स युक्त, तथा स्वरूप की अपेक्षा परिपूर्ण–न अधिक ह्रस्व, न अधिक दीर्घ, न अधिक पीन और न अधिक कृश, अपनेर प्रमाण से विशिष्ट ऐसी पांचों इन्द्रियों से जिसका शरीर सुशोभित था । हस्त की रेखा आदि चिह्नरूप जो स्वस्तिक आदि हुआ करते है वे लक्षण कहजाते हैं । मसा, तिल आदि जो शरीर मे हुआ करते है वे व्यञ्जन हैं । इन दोनों प्रकार के चिह्नों से जो सपन्न थी । जल से भरे हुए कुण्ड मे मनुष्य के प्रविष्ट

આ સ્થળે ' जाव શબ્દથી अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा लक्खण वंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुदरंगी, ससि सोमाकारा कंता पियदंसणा सुरूवा ' આ ઉપર કહેલા પદો ગ્રહણ કરવામા આવ્યા છે તેમનો અર્થ આ પ્રમાણે છે – લક્ષણની અપેક્ષાએ અહીન અર્થાત સમસ્ત લક્ષણોથી યુક્ત, તથા સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ પણ જરાપણ નાના મોટાપણું નહિ તેમજ બહુ લબાઇ કે ટુંકાપણું પણ નથી બહુજ દુબળાપણું કે જાડાપણું પણ નથી શરીરના દરેક અગો પોતપોતાના પ્રમાણમા હતા તેમજ સંપૂર્ણ શક્તિ વાળી પાચ ઇન્દ્રિયોથી જેનું શરીર સુશોભિત હતું, હાથની રેખા વગેરેના ચિહ્નરૂપ જે સ્વસ્તિક આદિ હોય છે તેને લક્ષણ કહેવામા આવે છે, મસા, તિલ, આદિ જે ચિન્હ શરીરમા થાય છે તેને વ્યજન કહે છે તે ઉપર જણાવેલા બન્ને પ્રકારના ચિહ્નોથી તે યુક્ત હતી પાણીના ભરેલા કુડમા મનુષ્ય પ્રવેશ

'गीयरइगधव्वणट्टकुसला' गीतरतिगन्धर्वनाट्यकुशला=गीतरतिश्चासौ गन्धर्वनाट्य कुशला चेति समासः। गन्धर्वं-नृत्ययुक्तगीत, नाट्य तु नृत्यमेव, तत्र कुशला। 'सगयगयहसियभणियविहियविलासललियसलावनिउणजुत्तोवयारकुसला' संगतगतहसितभणितविहितविलासललितसंलापनिपुणयुक्तोपचारकुशला-सगतेषु = समुचितेषु गत-हसित-भणित-विहित-विलास-ललितसंलापेषु निपुणा, तत्र गत-गमन गजहंसादिवत्, हसितं-स्मित, भणित-वचन कोकिलवीणादिस्वरेण च युक्त, विहित चेष्टित विलासो-नेत्र-चेष्टा, ललितसलापः-वक्रोक्त्या द्यलङ्कारसहित परस्पर भाषण, तेषु निपुणा=चतुरा, तथा युक्तेषु=समुचितेषूपचारेषु कुशला, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'सुन्दरथणजहणवयणकरचरण-

यारकुसला, सुदरथणजहणवयणकरचरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया' सगीतविद्या मे, रतिविद्या मे और गधर्व, नाट्यकला (नृत्य युक्त गीत का नाम गधर्व, और केवल नचने का नाम नाट्य) इनमे कुशल, सगत-समुचित गत-गज एव हस आदि जैसी चाल चलने मे, हसित-हसने मे, भणित-कोकिल जैसी वाणी बोलने मे, विहित-अनेक प्रकार की मनको लुभाने वाली चेष्टाओं मे, विलास-नेत्र की चेष्टा मे, ललितसलापनिपुण-वक्रोक्ति आदि अलकारसहित परस्पर संभाषण करने मे विशेष विशारद उचित उपचार करने मे बहुत ही कुशल, सुदर अग प्रत्यगो मे युक्त, रमणीय जघायो से मनोहर, चद्रतुल्य मुख स सपन्न, कमल जैसे करपल्लव मे मनोहर, अनियारे दीर्घ नयनो से चित्ताकर्षक, तथा लावण्य और विलास से विशिष्ट, अथवा लावण्य के विलास

સુન્દરથણ, - જહણ, -વયણ -કર, -ચરણલાવણ્ણવિલાસકલિયા, ઊસિયજ્ઝયા' સગીત-વિદ્યામા, રતિ-વિદ્યામા અને ગધર્વ, નાટ્યકલા (નૃત્યયુક્ત ગીતનુ નામ ગધર્વ, અને ફક્ત નાચવાનુ નામ નાટ્ય) તેમા કુશલ, સગત-સમુચિતગત-ગજ અને હસ આદિ જેવી ચાલ ચાલનારી હસિત હસવામા, ભણિત-કોકિલા જેવી વાણી બોલવામા, વિહિત-અનેક પ્રકારની મનને લોભાવે તેવી ચેષ્ટાઓમા, વિલાસ-નેત્રની ચેષ્ટામા, લલિતસલાપ-નિપુણ વક્રોક્તિ આદિ અલકારસહિત પરસ્પર સભાષણ કરવામા વિશેષ વિશારદ, ઉચિત ઉપચાર કરવામા બહુજ કુશળ સુન્દર અગ-પ્રત્યગોથી યુક્ત, રમણીય જઘાઓથી મનોહર ચદ્રતુલ્ય મુખસપન્ન જેના હાથ કમળ સરખા મનને આનદ આપનાર, વિલક્ષણ દીર્ઘ દૃષ્ટિથી ચિત્તનુ આકર્ષણ કરનાર, તથા લાવણ્ય અને વિલાસથી વિશિષ્ટ અથવા લાવણ્યપૂર્ણ-

सा तथा। 'बावत्तरिकलापडिया' द्वासप्ततिकलापण्डिता, चतुःषष्टिगणिकागुणोपपेता, एकोनत्रिंशद्विशेषेषु रममाणा, एकत्रिंशद्रतिगुणप्रधाना, द्वात्रिंशत् पुरुषोपचारकुशला, नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधिता, अष्टादशदेशीयभाषाविशारदा, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेषा=शृङ्गारम्य=शृङ्गाररमम्य अगारमिव=गृहमिव चारु=शोभनो वेषो=नेपथ्य वस्त्रादिरचना यस्याः सा तथा।

रूप विशिष्ट शोभा से युक्त था। वह 'बावत्तरिकलापडिया' बहत्तर (७२) कलाओ मे निपुण थी। 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' गणिका के चोसठ (६४) गुणो से युक्त थी। 'एक्कतीसरइगुणप्पहाणा' रतिसंबंधी ३१ गुणो मे अतिशय चतुर थी 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' ३२ ऐसे गुण कि–जिनसे पुरुषवर्ग अपनी ओर आकृष्ट हो–रीझे, उनमे विशेष चतुर, 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' सोयेहुए नव अंग दो कान दो नेत्र, दो नाक, एक जीभ, एक चमडा और एक मन–ये जिसके जगचुके है अर्थात् जिसकी समस्त इन्द्रिया अपना२ विषय ग्रहण करने मे बडी निपुण हैं, ऐसी थी, 'अट्ठारसदेसीभासाविसारया' १८ देश की भाषा जाननेवाली थी, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृंगार रस का घर, सुंदर वस्त्राभूषणों से सज्जित वेषभूषा वाली, 'गीयरइगंधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसलावनिउणजुत्तोव

ते बावत्तरिकलापण्डिया' બહોતેર (૭૨) કલાઓમા નિપુણ હતી 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' ગણિકાના ચોસઠ ગુણો તેનામા પૂરા હતા 'एगूणतीसं विसेसे रममाणी' (૨૯) ઓગણત્રીશ વિષયસંબંધી વિશેષોમા રમણ કરવા વાળી હતી 'एक्कतीसरइगुणप्पहाणा' રતિસબધી (૩૧) એકત્રીશ ગુણોમા અતિશય ચતુર હતી 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' એવા બત્રીશ ગુણો તેનામા હતા કે જેનાથી પુરૂષવર્ગનુ પોતાના તરફ આકર્ષણ થાય અને તેના પર પ્રસન્ન થાય તે ગુણોમા વિશેષ ચતુર હતી 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' સૂતેલા નવ અંગ-બે કાન બે નેત્ર, નાકના બે છિદ્ર, એક જીભ એક ચામડી અને એક મન, તે જેનામા જાગી ચૂકેલા હતા, અર્થાત્ જેની તમામ ઇન્દ્રિયો પોત–પોતાના વિષયોનુ ગ્રહણ કરવામા બહુજ નિપુણ હતી 'अट्ठारसदेसीभासाविसारया' અઢાર દેશની ભાષા જાણનારી હતી 'सिंगारागारचारुवेसा' શૃંગારરસનું ઘર, સુન્દર વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જિત વેષ ભૂષાવાળી, गीयरइगंधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसला,

'गीयरइगंधव्वणट्टकुसला' गीतरतिगन्धर्वनाट्यकुशला=गीतरतिशास्त्रौ गन्धर्वनाट्य कुशला चेति समासः। गन्धर्व–नृत्ययुक्तगीत, नाट्य तु नृत्यमेव, तत्र कुशला। 'सगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसलावनिउणजुत्तोवयारकुसला' सगत-गतहसितभणितविहितविलाससललितसल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशला–सगतेषु = समुचितेषु गत–हसित–भणित–विहित–विलास–ललितसल्लापेषु निपुणा, तत्र गत–गमन गजहंसादिवत्, हसितं–स्मित, भणित–वचन कोकिलवीणादिस्वरेण च युक्त, विहित चेष्टित विलासो–नेत्र–चेष्टा, ललितसल्लाप'–वक्रोक्त्या ह्यलङ्कारसहित परस्पर भाषण, तेषु निपुणा=चतुरा, तथा युक्तेषु=समुचितेषूपचारेषु कुशला, तत पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'सुन्दरथणजहणवयणकरचरण-

---

यारकुसला, सुंदरथणजहणवयणकरचरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया' संगीतविद्या मे, रतिविद्या मे और गंधर्व, नाट्यकला (नृत्ययुक्त गीत का नाम गंधर्व, और केवल नचने का नाम नाट्य) इनमे कुशल, सगत–समुचित गत–गज एव हस आदि जैसी चाल चलने मे, हसित–हसने मे, भणित–कोकिल जैसी वाणी बोलने मे, विहित–अनेक प्रकार की मनको लुभाने वाली चेष्टाओं मे, विलास–नेत्र की चेष्टा मे, ललितसलापनिपुण–वक्रोक्ति आदि अलकारसहित परस्पर संभाषण करने मे विशेष विशारद उचित उपचार करने मे बहुत ही कुशल, सुदर अग प्रत्यगो मे युक्त, रमणीय जघाओ से मनोहर, चद्रतुल्य मुख से सपन्न, कमल जैसे करपल्लव मे मनोहर, अनियारे दीर्घ नयनो मे चित्ताकर्षक, तथा लावण्य और विलास से विशिष्ट, अथवा लावण्य के विलास

सुन्दरथण, – जहण, –वयण –कर, –चरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया' સંગીત–વિદ્યામા, રતિ–વિદ્યામા અને ગંધર્વ, નાટ્યકલા (નૃત્યયુક્ત ગીતનું નામ ગંધર્વ, અને ફક્ત નાચવાનું નામ નાટ્ય) તેમા કુશલ, સગત–સમુચિતગત–ગજ અને હંસ આદિ જેવી ચાલ ચાલનારી હસિત હસવામા, ભણિત–કોકિલા જેવી વાણી બોલવામા, વિહિત–અનેક પ્રકારની મનને લોભાવે તેવી ચેષ્ટાઓમા, વિલાસ–નેત્રની ચેષ્ટામા, લલિતસલાપ–નિપુણ વક્રોક્તિ આદિ અલંકારસહિત પરસ્પર સંભાષણ કરવામા વિશેષ વિશારદ, ઉચિત ઉપચાર કરવામા બહુજ કુશળ સુન્દર અંગ–પ્રત્યંગોથી યુક્ત, રમણીય જંઘાઓથી મનોહર ચંદ્રતુલ્ય મુખસંપન્ન જેના હાથ કમળ સરખા મનને આનંદ આપનાર, વિલક્ષણ દીર્ઘ દૃષ્ટિથી ચિત્તનું આકર્ષણ કરનાર, તથા લાવણ્ય અને વિલાસથી વિશિષ્ટ અથવા લાવણ્યપૂર્ણ–

सा तथा । 'बावत्तरिकलापडिया' द्वासप्ततिकलापण्डिता, चतुःषष्टिगणिका गुणोपपेता, एकोनत्रिंशद्विशेषेषु रममाणा, एकत्रिंशद्रतिगुणप्रधाना, द्वात्रिंशत् पुरुषोपचारकुशला, नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधिता, अष्टादशदेशीयभाषाविशारदा, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेषा=शृङ्गारम्य=शृङ्गाररसस्य अगारमिव=गृहमिव चारु=शोभनो वेषो=नेपथ्य वस्त्रादिरचना यस्याः सा तथा।

रूप विशिष्ट शोभा से युक्त था। वह 'बावत्तरिकलापडिया' बहत्तर (७२) कलाओं मे निपुण थी। 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' गणिका के चोसठ (६४) गुणों से युक्त थी। 'एकतीसरइगुणप्पहाणा' रतिसंबधी ३१ गुणो मे अतिशय चतुर थी 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' ३२ ऐसे गुण कि–जिनसे पुरुषवर्ग अपनी ओर आकृष्ट हो–रीझे, उनमे विशेष चतुर, 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' सोयेहुए नव अंग दो कान दो नेत्र, दो नाक, एक जीभ, एक चमडा और एक मन–ये जिसके जगचुके है अर्थात् जिसकी समस्त इन्द्रिया अपना२ विषय ग्रहण करने मे बडी निपुण हैं, ऐसी थी, 'अट्ठारसदेसीभासाविसारया' १८ देश की भाषा जाननेवाली थी, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृंगार रस का घर, सुदर वस्त्राभूषणों से सज्जित वेषभूषा वाली, 'गीयरइगधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलासललियसलावनिउणजुत्तोव

તે બાવત્તરિકલાપડિયા' બહોતેર (૭૨) કલાઓમા નિપુણ હતી ચઉસટ્ઠિગણિયાગુણોવવેયા' ગણિકાના ચોસઠ ગુણો તેનામા પૂરા હતા 'एगूणतीसे विसेसे रममाणी (૨૯) ઓગણત્રીશ વિષયસબધી વિશેષોમા રમણ કરવા વાળી હતી 'एक्कतीसरइगुणप्पहाणा' રતિસબધી (૩૧) એકત્રીશ ગુણોમા અતિશય ચતુર હતી 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' એવા બત્રીશ ગુણો તેનામા હતા કે જેનાથી પુરૂષવર્ગનુ પોતાના તરફ આકર્ષણ થાય અને તેના પર પ્રસન્ન થાય તે ગુણોમા વિશેષ ચતુર હતી 'णवंगसुत्तपडिबोहिया સૂતેલા નવ અગ–બે કાન બે નેત્ર, નાકના બે છિદ્ર, એક જીભ એક ચામડી અને એક મન, તે જેનામા જાગી ચૂકેલા હતા, અર્થાત્ જેની તમામ ઇન્દ્રિયો પોત–પોતાના વિષયોનું ગ્રહણ કરવામા બહુજ નિપુણ હતી अट्ठारसदेसीभासाविसारया અઢાર દેશની ભાષા જાણનારી હતી 'सिंगारागारचारुवेसा શૃગારરસનું ઘર, સુન્દર વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જિત વેષ ભૂષાવાળી, गीयरइगंधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलासललियसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसला,

बहूना गणिकासहस्राणाम् 'आहेवच' आधिपत्य=नेतृत्वम्, 'पोरेवच' पौरोवृत्त्य=पुरोवर्तित्वम्–अग्रेसरत्वमित्यर्थः, 'सामित्तं' स्वामित्व=प्रभुत्व 'भट्टित्त' भर्तृत्व=पोषकत्वम्, 'महत्तरगत्तं' महत्तरकत्वम्=अन्यवेश्यापेक्षया श्रेष्ठत्वम्, 'आणाईसरसेणावच्च' आज्ञेश्वरसेनापत्यम्=आज्ञेश्वर–आज्ञाप्रधानो यः सेनापतिस्तस्य भावः कर्म वा–आज्ञेश्वरसेनापत्यम्, तदिव तत् तथा, तत् 'कारेमाणी' कारयन्ती परैः, 'पालेमाणी' स्वय पालयन्ती विहरति।

गणियासहस्साणं आहेवच्च पोरेवच्च सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्च कारेमाणी पालेमाणी विहरइ' वह वेश्या समस्त गणिकाओं में मुख्य थी इसीलिये हजारो वेश्याओं का नेतृत्व करती थी, उन सब मे अग्रेसर मानी जाती थी, स्वामिनीरूप से उनमे प्रसिद्ध थी। उन सबका यह पोषण करती थी, अन्य वेश्याजनो की अपेक्षा इसी कारण यह श्रेष्ठ गिनी जाती थी। जिस प्रकार अपनी सेना का नायक सेनापति समस्त अपनी सेना में आज्ञाप्रधान सेनापतित्व पद का उपभोग करता है, अथवा अपनी आज्ञानुसार उसका सचालन करता है, ठीक यह भी समस्त वेश्याजनरूप अपनी सेना का सचालन करती और उसमे अपनी आज्ञा का एकच्छत्र राज्य स्थापित करती थी। इसकी इच्छा के विरुद्ध वहा एक भी वेश्या प्रवृत्ति नहीं करती। जो भी कोई नियम यह बनाती उसका यह स्वय पालन करती हुई दूसरी वेश्या से भी पालन कराती थी।

आहेवच्च पोरेवच्च सामित्त भट्टित्त महत्तरगत्त आणाइसरसेणावच्च कारेमाणी पालेमाणी विहरइ ते वेश्या समस्त वेश्याओमां मुख्य हती तेथी करीने आ कामध्वजा बीजी हजारो वेश्याओनु नेतृत्व–नेतापणु करती हती अने ते सर्वमा अग्रेसर मनाती हती, बीजी तमाम वेश्याओमा स्वामिनीरूपथी तेनी प्रसिद्धि हती अने ते सौ वैश्याओनु पोषण करती हती आ कारणथी ते सौमा श्रेष्ठ गणाती हती जे प्रमाणे पोतानी सेनानो नायक–सेनापति पोतानी तमाम सेनामा आज्ञाप्रधान सेनापतिपदनो उपभोग करे छे, अथवा पोतानी आज्ञाप्रमाणे ते सेनानु सचालन करे छे, बराबर तेवीज रीते कामध्वजा वेश्या पण तमाम वेश्याजनरूप पोतानी सेना, तेनु सचालन करती अने तेना पर पोतानी आज्ञानु एकछत्र राज्य स्थापित करती हती, तेनी इच्छाविरुद्ध त्यानी एक पण वेश्या कोई पण काम करती नहि पोते जे काई नियम करे तेनु पोते पालन करती अने बीजी वेश्याओ पासे पालन करावती हती.

नयणलावण्णविलासकलिया ' सुन्दरस्तनजघनवदनकरचरणनयनलावण्यविलास कलिता, सुन्दरस्तनजघनादिनयनान्तेषु लावण्यविलासयुक्तेत्यर्थः । 'ऊसियज्झया ' उच्छ्रितध्वजा–ऊर्ध्वीकृतजयपताका, 'सहस्सलंभा ' सहस्रलाभा, सहस्र लाभ'–गीतनृत्यादिकलाप्रदर्शनस्य शुल्कं यस्या सा तथा, 'विदिण्णछत्तचामरबालवीयणिया ' वितीर्णछत्रचामरबालव्यजनिका–छत्रं च चामरं च बालव्यजनिका चेति द्वन्द्वः, छत्रचामरबालव्यजनिकाः, ता वितीर्णा भूपेन पारितोषिकतया दत्ता यस्यै सा तथा, 'कण्णीरहप्पयाया वि ' कर्णीरथप्रयाताऽपि=कर्णीरथः–प्रवहणविशेषः, तेन प्रयात–गमन यस्याः सा तथा, कर्णीरथो हि केषाञ्चिदेव ऋद्धिमतां भवतीति, सोऽपि तस्या अस्तीत्यतिशयप्रतिपादनार्थोऽपिशब्द इति । 'होत्था ' आसीत्, सा कामध्वजानाम्नी वेश्या एवं विधाऽऽसादिति भावः । सा गणिकासु मुख्याऽऽसीदित्याह–'बहूण ' इत्यादि ।

से सहित, ऐसी थी, एवं जिसके विलासभवन पर सदा विजयपताका फहराती रहती थी। ऐसी 'सहस्सलभा ' गीत, नृत्य आदि कलाओ से सहस्र लाभ कमाने वाली 'विदिण्णछत्तचामरवालवीयणिया ' राजा की ओर से जिसे पारितोषिकरूप मे छत्र, चामर और बाल व्यजन प्रदान किये गये, ऐसी, और 'कण्णीरहप्पयाया वि ' जो कर्णीरथ–प्रवहणविशेष मे बैठकर गमन करनेवाली, ऐसी वह कामध्वजा नामकी वेश्या 'होत्था ' थी 'कण्णीरहप्पयाया वि ' मे अपि शब्द इस बात की पुष्टि के निमित्त सूत्रकारने दिया है कि यह कर्णीरथ विशेषधनिक व्यक्तियो के ही घर पर होता है, वह भी उसके पास था इससे उसकी ऋद्धि की अतिशयता जानी जाती है। 'बहूण

વિલાસ સહિત હતી અને જેના વિલાસભવન ઉપર તેના નામની સદાય વિજયધ્વજા ફરકતી હતી એવી 'सहस्सलभा ' ગીત, નૃત્ય આદિ કલાઓ વડે કરી વિધ-વિધ પ્રકારના હજારો લાભ મેળવવા વાળી विदिण्णछत्तचामर बालवियणिया ' રાજા તરફથી જેણે ઇનામમા છત્ર, ચામર, અને બાલવ્યજન મેળવ્યા હતા, અને कण्णीरहप्पयायावि ' જે કર્ણીરથ–બેસવામા અને વહન કરવામા વિશેષ, તેમા બેસીને જવા આવવાવાળી હતી આ પ્રમાણે શક્તિ ધરાવનારી તે 'કામધ્વજા ' નામની વેશ્યા होत्था હતી "कण्णीरहप्पयायावि' આ પદમા જે ' અપિ ' શબ્દ, એ વાતની પુષ્ટિ માટે સૂત્રકારે આપેલ છે કે–આવા કર્ણીરથ, વિશેષ ધનવાન માણસોના ઘેર જ હોય છે, તે રથ પણ તેની પાસે હતો, તે ઉપરથી તેની ઋદ્ધિની વિશેષતા જાણી શકાય છે 'बहूण गणियासहस्साणं'

भावार्थ— उस वाणियग्राम नामके नगर में मित्र नामसे प्रसिद्ध एक राजा था। उसकी रानी का नाम श्रीदेवी था। वह समस्त स्त्रियों के उचित सद्गुणों से विभूषित थी। रानी धारीणी जैसी ही यह था। उस नगर में कामध्वजा नाम की एक वेश्या रहती थी। जो सौन्दर्य से भरी हुई थी। वेश्याओं में जितने भी गुण होने चाहिये वे सब इसमे थे। ७२ कलाओं की यह पूर्ण चतुर थी। गणिका के ६४ गुणों से यह तन्मय थी। वैषयिक २९ प्रकार के गुणों मे यह पूर्ण दक्ष थी। ३१ प्रकार के रतिविषयक गुणों की यह पूर्ण जानकार थी। परपुरुषों के रिझाने मे हेतुभूत ३२ प्रकार के उपचारों मे यह पूर्णरूप से कुशल थी। शृंगाररस की यह पराकाष्ठा थी। सुन्दर वेषभूषा से यह सदा सुसज्जित रहा करती, एवं गीत, रति और गंधर्वनृत्य मे यह विशेषरूप से प्रसिद्ध थी। इसकी चाल मत्तगजराज जैसी थी। कोकिल एवं वीणा का स्वर भी इसके सामने फीका था। चेष्टाएँ भी इसकी मनको मुग्ध करने वाली थीं। नेत्रों का नर्तन इस का अजीब प्रकार का था। वक्रोक्ति आदि अलंकार तो इसके भाषण मे भरे ही रहते थे। इसके सब अंग प्रत्यंग सुन्दर थे। चंद्रमा भी इसके मुखश्री के समक्ष लज्जित होता रहता

ભાવાર્થ—તે વાણિયગ્રામ નગરમાં મિત્ર નામથી પ્રસિદ્ધ એક રાજા હતો, તેની રાણીનું નામ શ્રી દેવી હતું, તે તમામ સ્ત્રીઓના ઉચિત સદ્‌ગુણોથી શોભાયમાન હતી ધારિણી રાણી જેવી તે હતી તે નગરમાં કામધ્વજા નામની એક વેશ્યા રહેતી હતી તે સૌંદર્યથી ભરપુર હતી વેશ્યાઓમાં જેટલા ગુણો હોવા જોઈએ તે તમામ તેનામાં હતા, બહોતેર કલાઓમાં તે પૂરી ચતુર હતી, ગણિકાના ચોસઠ ગુણોમાં તે તન્મય હતી વિષયના (૨૯) ઓગણત્રીશ પ્રકારના ગુણોમાં તે પૂરી રીતે કુશળ હતી, (૩૧) એકત્રીશ પ્રકારના રતિવિષયક ગુણોની પૂરી જાણકાર હતી પરપુરૂષને રીઝાવવામાં ઉપયોગી (૩૨) બત્રીસ પ્રકારના ઉપચારોમાં તે પૂરી રીતે કુશલ હતી શૃંગારરસમાં તો તે અવધિ હતી, સુન્દર વેષ–ભૂષાથી એ હમેશાં સુસજ્જિત રહેતી હતી એ પ્રમાણે ગીત, રતિ અને ગંધર્વ નૃત્યમાં તે ખાસ કરીને વધારે પ્રસિદ્ધ હતી, તેની ચાલ મદોન્મત્ત હાથી જેવી હતી સ્વરમાં કોયલ અને વીણાના સ્વર પણ તેના સ્વર પાસે ફીકા લાગતા હતા, તેની દરેક ચેષ્ટાઓ પણ મનને મુગ્ધ કરનારી હતી, નેત્રના પલકારા પણ વિચિત્ર પ્રકારના હતા, વક્રોક્તિ આદિ અલંકાર તો તેના ભાષણમાં ભરેલાજ રહેતા હતા તેના તમામ અંગ–ઉપાંગ સુન્દર હતા ચન્દ્રમા પણ તેના મુખ

तत्र खलु वाणियग्रामे 'विजयमित्ते णाम सत्थवाहे' विजयमित्रनामकः सार्थवाहः परिवसति। स कीदृशः? इत्याह-'अड्ढे' आढ्यः=समृद्धिसम्पन्नः। तस्य खलु विजयमित्रस्य 'सुभद्दा णाम भारिया' सुभद्रानाम्नी भार्या 'होत्था' आसीत्, सा कीदृशी? इत्याह-'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा। तस्य खलु विजयमित्रस्य पुत्रः सुभद्राया भार्याया आत्मजः-अङ्गजः, 'उज्झियए णाम दारए' उज्झितकनामको दारकः=बालकः, 'होत्था' आसीत्, स कीदृशः? इत्याह-'अहीण जाव सुरूवे' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः, यावत् सुरूपः=सुन्दराकृतिकः ॥ २ ॥

'तत्थ णं वाणियगामे' उस वाणिजग्राम नगर में 'विजयमित्ते णामं सत्थवाहे परिवसइ' विजयमित्र नामका एक सार्थवाह रहता था। 'अड्ढे' वह बहुत अधिक धनी था 'तस्स णं विजयमित्तस्स सुभद्दा णामं भारिया होत्था' उस विजयमित्र सार्थवाह की सुभद्रा नाम की पत्नी थी। 'अहीण०' वह अहीन और परिपूर्ण पंचेंद्रियों से विशिष्ट शरीर वाली थी। 'तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णामं दारए होत्था' उस विजयमित्र सार्थवाह का एक पुत्र था जो सुभद्राभार्या का अंगजात था, एवं जिसका नाम उज्झित था। यह 'अहीण जाव सुरूवे' 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे, लक्खणवंजणगुणोववेए, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुदरंगे, ससिसोमाकारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे' इन सूत्रोक्त समस्त विशेषणों से युक्त था। इनका अर्थ पिछले सूत्रमें स्पष्ट लिखा जा चुका है।

'तत्थ णं वाणियगामे' તે વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં 'विजयमित्ते णामं सत्थवाहे परिवसइ' વિજયમિત્ર નામનો એક સાર્થવાહ (શેઠ) રહેતો હતો. 'अड्ढे' તે બહુજ ધનવાન હતો. 'तस्स णं विजयमित्तस्स सुभद्दा णामं भारिया होत्था' તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહની સુભદ્રા નામની પત્ની હતી. 'अहीण०' તે ખોટ-ખાપણ વિનાની (સંપૂર્ણ અંગવાળી) અને તમામ પાંચ ઇન્દ્રિયોથી વિશિષ્ટ શરીરવાળી હતી. 'तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णामं दारए होत्था' તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહને એક પુત્ર હતો, જેનું નામ ઉજ્ઝિત હતું, જે સુભદ્રા સ્ત્રી થકી જન્મ પામેલો હતો, તે 'अहीण जाव सुरूवे' 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे लक्खणवंजणगुणोववेए माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुदरंगे ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे, सुरूवे' આ સૂત્રમાં કહેલા તમામ વિશેષણોથી યુક્ત હતો, એ પદોનો અર્થ પાછળના સૂત્રમાં સ્પષ્ટ લખ્યો છે.

॥ मूलम्—मू० ३ ॥

तेण कालेण तेणं समएणं भगवं जाव समोसड्ढे। परिसा निग्गया। रायावि निग्गओ। जहा कूणिओ निग्गओ धम्मो कहिओ। परिसा राया पडिगया ॥ मू० ३ ॥

॥ टीका—मू० ३ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः 'जाव' यावत् पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव वाणियग्रामनगरस्य दूतीपलाशनामकमुद्यानं, यत्रैव सुधर्मयक्षस्य यक्षायतनं वर्तते, तत्रैव 'समोसड्ढे' समवसृतः—समागतः। 'परिसा' परिषद् जनसंहतिः, 'निग्गया' निर्गता—भगवद्वन्दनार्थं नगरतो निःसृता। 'रायावि' राजाऽपि

'तेण कालेण' इत्यादि—

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय मे 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे, परिसा निग्गया, राया वि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' श्रमण भगवान महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए जहा वाणियग्राम नाम के नगर में दूतीपलाश नाम का उद्यान था और उसमें जहा पर सुधर्मयक्ष का आयतन था वहा पर पधारे। प्रभु का आगमन सुनकर नगर की परिषद् एकत्रित होकर प्रभु के दर्शन और धर्मश्रवण के लिये हर्षित होती हुई निकली। राजा भी कूणिक नरेश की तरह बडे ही ठाटबाट से अपने

तेण कालेण इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' ते काळ अने ते समयने विषे 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे परिसा निग्गया रायावि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' श्रमण भगवान महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वीथी ग्रामानुग्राम विहार करता थका ज्यां वाणिज्यग्राम नामना नगरनुं दूतिपलाश नामनुं उद्यान (बगीचा) हतुं, अने तेमां जे ठेकाणे सुधर्म यक्षनुं निवासस्थान हतुं ते ठेकाणे पधार्या प्रभुनुं आगमन सांभळीने नगरनी परिषद एकठी थईने प्रभुना दर्शन अने तेमना पासेथी धर्म सांभळवा माटे हर्ष पामीने नीकळी, नगरना राजा पण कूणिक राजा जे प्रमाणे ठाठमाठथी गया हता, ते प्रमाणे ठाठमाठथी पोताना राजमहेलथी प्रभुने वंदना

था । इसके करपल्लव कमल के समान कोमल थे । अनियारे दीर्घ नयना की चितवन तो अद्भुत ही थी । जिसके विलासभवन पर सदा ध्वजा फहराती रहती थी । एक बार के ही गीतनृत्य आदि मे जिसे हजारों मुद्राओं की प्राप्ति हो जाया करती थी। राजा की ओर से भी जिसे पुरस्काररूप में छत्र चामर आदि प्राप्त हुए थे । जहा पर भी यह जाती थी कर्णीरथ में बैठकर ही जाती, इतनी तो यह विभूतिमती थी । यह अपने समस्त गणिकाओं के समूह का नेतृत्व करती थी । सब ही इसकी आज्ञानुसार चलती और इसके प्रत्येक आदेश को शिरमाथे पर चढाती थी । मतलब कहने का यह कि–जिस प्रकार सेनापति अपनी सेना का सचालन करता है–ठीक उसीप्रकार यह भी वेश्याओं की सेनापति जैसी ही सचालिका थी । उस नगर मे एक विजयमित्र नामका सार्थवाह रहता था जो विशेषरूप से धनसपन्न था । इसकी पत्नी का नाम सुभद्रा था । इसके उज्झित नामका एक पुत्र था । यह बहुत ही अधिक सौन्दर्यसंपन्न था । इसका प्रत्येक अग और उपाग लावण्यता से भरा हुआ था ॥२॥

પાસે લજ્જાયમાન થઇ જતો હતો તેના બન્ને હાથ કમલ જેવા કોમળ હતા, સૌથી અજબ લાંબા નેત્રોની ચિતવન અદ્દભુતજ હતી, તેના વિલાસભવન પર હમેશા ધ્વજા ફરકતી રહેતી એકજ વખતના તેને ગીત અને નૃત્યમા હજારો રૂપિઆની પ્રાપ્તિ થતી હતી એટલુજ નહિ પણ રાજા તરફથી તેને છત્ર, ચામર આદિ સત્કારરૂપે મળેલા હતા, અને જ્યા જતી હતી ત્યા કર્ણીરથમા બેસીને જતી હતી આ પ્રમાણે તે વૈભવશાલી હતી તે પોતાની તમામ ગણિકાઓનુ નેતાપણુ કરતી, અને તમામ તેની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતી, તેમજ તેના દરેક હુકમને ગણિકાઓ પોતાના માથા પર ચઢાવતી હતી, તાત્પર્ય એજ કે–જે પ્રમાણે સેનાપતિ પોતાની સેનાનુ સચાલન કરે છે તેજ પ્રમાણે કામધ્વજા પણ વેશ્યાઓનુ સેનાપતિ પ્રમાણે સચાલન કરતી હતી તે નગરમા એક વિજયમિત્ર નામનો સાર્થવાહ (ધનવાન સઘનો નાયક) રહેતો હતો અને તે વિશેષરૂપમા ધનસપન્ન હતો તેની પત્નીનુ નામ સુભદ્રા હતુ તેને ઉજ્ઝિત નામનો એક પુત્ર હતો, તે પણ બહુજ વધારે સૌદર્યથી સપન્ન હતો તેના પ્રત્યેક અગ અને ઉપાગ લાવણ્યતાથી ભરેલા શોભતા હતા ॥૨॥

॥ मूलम्—सू० ३ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं जाव समोसड्ढे। परिसा निग्गया। रायावि निग्गओ। जहा कूणिओ निग्गओ धम्मो कहिओ। परिसा राया पडिगया ॥ सू० ३ ॥

॥ टीका—सू० ३ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीर 'जाव' यावत् पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्राम द्रवन् यत्रैव वाणियग्रामनगरस्य दूतीपलाशनामकमुद्यानं, यत्रैव सुधर्मयक्षस्य यक्षायतन वर्तते, तत्रैव समोसड्ढे' समवसृतः—समागतः। 'परिसा' परिषद् जनसहतिः, 'निग्गया' निर्गता—भगवद्वन्दनार्थं नगरतो निःसृता। 'रायावि' राजाऽपि

'तेण कालेण' इत्यादि—

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय मे 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे, परिसा निग्गया, राया वि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' श्रमण भगवान महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए जहा वाणियग्राम नाम के नगर में दूतीपलाश नाम का उद्यान था और उसमे जहा पर सुधर्मयक्ष का आयतन था वहा पर पधारे। प्रभु का आगमन सुनकर नगर की परिषद् एकत्रित होकर प्रभु के दर्शन और धर्मश्रवण के लिये हर्षित होती हुई निकली। राजा भी कूणिक नरेश की तरह बडे ही ठाटबाट से अपने

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' ते કાળ અને તે સમયને વિષે 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे परिसा निग्गया रायावि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પૂર્વાનુપૂર્વીથી ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા થકા જ્યા વાણિયગ્રામ નામના નગરનું દૂતિપલાશ નામનું ઉદ્યાન (બગીચા) હતુ, અને તેમા જે ઠેકાણે સુધર્મ યક્ષનું નિવાસસ્થાન હતુ તે ઠેકાણે પધાર્યા પ્રભુનુ આગમન સાભળીને નગરની પરિષદ એકઠી થઈને પ્રભુના દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાભળવા માટે હર્ષ પામીને નીકળી, નગરના રાજા પણ કૂણિક રાજા જે પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી ગયા હતા, તે પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી પોતાના રાજમહેલથી, પ્રભુને વદના

मित्रनामा नृपश्च 'निग्गओ' निर्गतः= भगवन्त वन्दितु स्वनगरतो निर्गतः। जहा कूणिओ निग्गओ' यथा कूणिको निर्गतः, यथा कूणिको राजा हस्ति स्कन्धवरगतः सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन श्वेतवरचामरैरुद्धूयमाने वैश्रमण इव नरपतिः, अमरपतिसन्निभया ऋद्ध्या प्रथितकीर्तिः, हयगजरथ प्रवरयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया समनुगम्यमानमार्गः सर्वालङ्कारविभू

राजमहल से प्रभु को वदन करने के लिये निकला। प्रभु की वन्दना के लिये कूणिक राजा जिस प्रकार की तयारी के साथ निकला था, उसका वर्णन इस प्रकार है– श्री श्रमण भगवान महावीर जिस समय चपानगरी के उद्यान में विहार करते हुए पधारे थे उस समय उनके आगमन का वृत्तान्त सुनकर उनके वदन के लिये राजा कोणिक भी श्रेष्ठ गजराज पर बैठ कर गया था। उसके ऊपर छत्रधारियोंने जो सफेद राज्यचिह्न स्वरूप छत्र ताना हुआ था वह कोरट के पुष्पों की माला से चारों ओर से वेष्टित था, कोरट की मालाएँ उसके चारों ओर लटक रही थीं। उसके दोनों पार्श्वभाग की तरफ सफेद सुन्दर दो चामर ढुल रहे थे। राजा उस समय देखनेवालों को कुबेर जैसा मालूम होता था। इन्द्र जैसी विभूति से इसकी निर्मल कीर्ति खूब बढ़ रही थी। इसके आगे चतुरंगिणी सेना–जिसमें हस्ति, घोडा, रथ और बलिष्ठ योद्धाओं का समूह था– चल रही थी। इसके शरीर पर राज्यविभूति के परिचायक और नृपति को धारण करने योग्य समस्त ही आभरण और अलंकार अपनी पूर्ण आभासे चमक दमक

કરવા માટે નીકળ્યા, પ્રભુની વંદના માટે કૂણિક રાજા જે પ્રમાણે તૈયારી કરીને નીકળ્યો હતો, તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે— શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સમયે ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમાં વિહાર કરતા થકા પધાર્યા હતા તે સમયે તેમના આવવાની વાત સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે રાજા કૂણિક પણ સૌથી સારા હાથી પર બેસીને ગયા હતા તેના ઉપર છત્રધારીઓ જે સફેદ રાજ્યચિન્હસ્વરૂપ છત્ર રાખ્યું હતું તેને કોરંટના પુષ્પોની માળા ચારે બાજુ વીંટાએલી હતી અને ચારે બાજુ તે માળાઓ લટકતી હતી અને તેની બન્ને બાજુ–તરફ સફેદ સુન્દર બે ચામર ઢળી રહ્યા હતા આ સમયે રાજાનો દેખાવ, જોનારાઓને કુબેર જેવો જણાતો હતો, ઇન્દ્ર જેવી વિભૂતિથી તેની નિર્મલ કીર્તિ ખૂબ વધતી જતી હતી તેના આગળ–આગળ ચતુરંગિણી સેના, જેમાં હાથી ઘોડા, રથ અને બલવાન યોદ્ધાઓનો સમૂહ હતો આ પ્રમાણે સેના ચાલતી હતી તેના શરીર પર રાજ્ય વિભૂતિની ઓળખાણ આપનારા અને રાજાએ ધારણ કરવા યોગ્ય તમામ આભરણ–આભૂષણ અને અલંકાર પોતાની

पितो महत्या ऋद्धया महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता वर-त्रुटितयमगसमगप्रवादितेन शङ्ख-पणव-पटह-भेरि-झल्लरि खरमुखी-हुडुक्क-मुरज मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोषनादितरवेण चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन भगवन्त वन्दितु निर्गतस्तथा मित्रनामको भूपोऽपि वाणियग्रामनगरान्निर्गत इत्यर्थः। निर्गत्य यत्रैव दूतीपलाशाख्यमुद्यान तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य नातिदूरे नातिसमीपे छत्रादिकं तीर्थकरातिशयं पश्यति, दृष्ट्वा आभिषेक्य हस्तिरत्न स्थापयति, स्थापयित्वा आभिषेक्याद् हस्तिरत्नात्-

करते हुए सुशोभित हो रहे थे। इस प्रकार यह राजा विशिष्ट ऋद्धि से शरीर की विशिष्ट कान्ति से, अपनी समस्त सेना से, उमराव आदि सर्व प्रकार के परिवार के समुदाय से और सर्व प्रकारके वादित्रो के एक ही साथ किये गये गर्जारवसे युक्त शंख, पणव, पटह, भेरी, झालर, खरमुखी, हुंदकी, मुखमृदंग (रणसिंघा) और दुदुभी आदि के निर्घोषो की महाध्वनि से सहित होकर चपानगरी के ठीक बीचो बीच से होकर प्रभु को वदन करने के लिये निकला था, इसी प्रकार की सजावट से मित्रराजा भी प्रभु के आगमन का वृत्तान्त सुनकर उनके वदन के लिये अपने नगर से निकला। निकल कर वह वहा पहुँचा, जहाँ दूतीपलाश नाम का बगीचा था। उसके कुछ पास पहुँचते ही उसने भगवान् की छत्रचामर आदि बाह्यविभूति के जो तीर्थंकर प्रकृति के अतिशय स्वरूपथी दिखते ही अपने गजराज को महावत से खडा करवाया

પૂર્ણ તેજ કાન્તિથી ચમકતા હતા અને શોભતા હતા આ પ્રમાણે આ રાજા વિશેષ પ્રકારની સંપત્તિથી, શરીરની વિશેષ કાન્તિથી, પોતાની સમસ્ત સેનાથી ઉમરાવ આદિ સર્વ પ્રકારના પરિવાર સમુદાયથી અને સર્વ પ્રકારના વાજીંત્રોના એક સાથે થતી ગર્જનાથી યુક્ત, શંખ, પણુવ, પટહ, ભેરી, ઝાલર, ખરમુખી, હુંદકી, મુખમૃદંગ (રણુસિંઘા) અને દુદુભી આદિના આવાજના મહાધ્વનિસહિત ચંપાનગરીના મધ્ય રસ્તા પર થઈને પ્રભુને વંદન કરવા માટે નિકલ્યા હતા, આવાજ પ્રકારની સજાવટથી મિત્રરાજા પણ પ્રભુના આગમનની હકીકત સાંભળીને તેમના વંદન માટે પોતાના નગરથી નીકળ્યા, અને નીકળીને જ્યા દૂતિપલાશ નામનો બગીચો હતો ત્યા પહોંચી ગયા નજીકમા જતાજ તેણે ભગવાનના છત્ર ચામર આદિ બહારની વિભૂતિ કે જે તીર્થંકરપ્રકૃતિના અતિશયરૂપ હતી, તેને જોતાજ પોતાના માવતને સૂચના કરી હાથીને ઉભો રાખ્યો અને હાથી ઉપરથી ઉતરીને

मत्स्यत्ररोहति मत्स्यवरुय खड्ग छत्रचामरमुकुटादिराजचिह्नानि त्यत्त्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीरं पञ्चविधेनाभिगमेन अभिगच्छति। पञ्चविधेनाभिगमेन अभिगत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य त्रीन् वारान आदक्षिणप्रदक्षिण करोति। कृत्वा वन्दते नमस्यति। वन्दित्वा नमस्यित्वा कायिक्यादिकया त्रिविधपर्युपासनया पर्युपास्ते।

और उससे उतर कर वह अपने समस्त खड्ग, छत्र, चमर और मुकुट आदि राजचिह्नो का परित्याग कर पाच अभिगमो से युक्त हो जहा प्रभु विराजमान थे वहा पहुँचा। पाच अभिगम ये हैं– पुष्प माला आदि सचित्त द्रव्यो का छोडना १, अचित्त द्रव्य–वस्त्र आभरण आदि का रखना २, मुख की यतना के लिये एकपट साडो का उत्तरासन करना ३, प्रभु को देखते ही हाथ जोडना ४, और मन को अन्य कार्यों से हटाकर उनको ही भक्ति मे तन्मय करना ५। पहुँचते ही उसने प्रभु का तीनवार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार किया। पश्चात् मन वचन और काया से प्रभु की उपासना–सेवा करने लगा। प्रभु के समक्ष अपने समस्त अगो का सकोचन करना और नम्रीभुत होकर दोनो हाथ जोड उनके सन्मुख बैठना यह काय से उपासना है, प्रभु के वचन निकलते ही 'भदन्त धन्य है आपके वचन बिलकुल सत्य है' इत्यादि वचनो का उच्चारण करना सो वचन से उपासना है, भगवान की सेवा भक्ति मे मन लगाना सो मनद्वारा

પોતાના તમામ ખડગ, છત્ર ચામર અને મુકુટ આદિ જે રાજચિહ્નો હતા તેને છોડીને પાચ અભિગમોથી યુક્ત થઇને જ્યા પ્રભુ વિરાજમાન હતા ત્યા પહોચ્યા પાચ અભિગમો આ પ્રમાણે છે — પુષ્પની માલા આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોને ત્યજી દેવુ (૧), અચિત્ત દ્રવ્ય-વસ્ત્ર-આભરણ આદિ રાખવુ (૨), મુખની યતના માટે એકપટ સાડીનુ ઉત્તરાસન કરવુ (૩), પ્રભુને જોતાજ હાથ જોડવા (૪), અને મનને બીજા કાર્યમાથી હઠાવીને પ્રભુનીજ ભક્તિમા તન્મય કરવુ (૫) ત્યા પહોચીને તેણે પ્રભુને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા પછી મન વચન અને કાયાવડે પ્રભુની ઉપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા પ્રભુના સમક્ષ પોતાના તમામ અગોનુ સકોચન કરવુ અને નમ્ર થઇને બે હાથ જોડીને સન્મુખ બેસવુ તે કાયા વડેની ઉપાસના છે પ્રભુના વચન નીકળતાજ 'ભદન્ત! ધન્ય છે "આપના વચન બિલકુલ સત્ય છે" ઇત્યાદિ વચનોનો ઉચ્ચારણ કરવો તે વચનથી ઉપાસના છે, ભગવાનની સેવા-ભક્તિમા મન લગાડવુ તે મન દ્વારા ઉપાસના છે પ્રભુએ પરિષદ

'धम्मो कहिओ' धर्मः- श्रुतचारित्रलक्षणो धर्मः कथितः-भगवता निगदितः। 'परिसा राया पडिगया' परिषत्, राजा मित्रभूपश्च, सर्वे प्रतिगताः-यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतास्तामेव दिशं प्रतिगता इत्यर्थः ॥ ३ ॥

मूलम्—सू० ४

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई जाव तेउलेस्से छट्ठं-छट्ठेणं जहा पण्णत्तीए पढमाए जाव जेणेव वाणियगामे तणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वाणियगामे उच्चनीचकुलाइं अडमाणे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तत्थ णं बहवे हत्थी पासइ, सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए उप्पीलियकच्छे उद्दामियघंटे णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे उत्तरकंचुइए पडिकप्पिए झयपडागवरपंचामेले आरूढहत्थारोहे गहियाउहप्पहरणे। अण्णे य तत्थ बहवे आसे पासइ, सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ओचूलमुहचंडाधरचामरथासकपरिमंडियकडिए, आरूढस्सारोहे गहिआउहप्पहरणे, तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ, अवओडगबंधणं उक्खित्तकण्णनासं णेहतुप्पियगत्तं वज्झकरकडिजुयणियत्थं कंठे गुणरत्तमल्लदामं चुण्णगुंडियगायं चुण्णयं वज्झपाणप्पियं तिलं तिलं चेव छिज्जमाणं काकणिमंसखावियं पावं खक्खरसएहिं हम्ममाणं अणेगणरणारिसंपरिवुडं चच्चरे चच्चरे खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाणं, इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं सुणेइ-णो खलु देवाणुप्पिया! उज्झियगस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झंति ॥ ४ ॥

उपासना है। प्रभुने आई हुई परिषद और राजा को धर्मका उपदेश दिया। श्रुतचरित्ररूप धर्मका उपदेश श्रवणकर परिषद जहां से आई थी वहां वापिस गई। राजा भी अपने नगर को वापिस गया॥ इसका भावार्थ स्पष्ट है। ॥ ३ ॥

तथा राजाने धर्मनो उपदेश आप्यो. श्रुतचारित्ररूप धर्मनो उपदेश सांभळीने परिषद् ज्यांथी आवी हती त्यां पाछी गई, राजा पण पोताना नगर तरफ पाछो गयो. आनो भावार्थ स्पष्ट छे ॥ ३ ॥

टीका—सूत्र० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्य 'इदभूई' इन्द्रभूति., 'जाव तेउलेस्से यावत् तेजोलेश्यः, अत्र यावच्छब्दात्—'णामं अणगारे गोयमगोत्ते' इत्यादि 'संखित्तविउलतेउलेस्से' इति द्रष्टव्यम्। इन्द्रभूतिनामकोऽनगारो गौतमगोत्रो यावत् संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्य', 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' षष्ठ षष्ठेन यथा प्रज्ञप्तौ=भगवतीसूत्रे यथा कथित तथा वाच्यमित्यर्थ' तत्र हि 'छट्ठ छट्ठेण अणिक्खित्तेण तवोकम्मेण अप्पाण भावेमाणे विहरइ, तएण से भगव गोयमे छट्ठक्खमणपारणगंसि' इत्युक्तम्। अस्य च्छाया-षष्ठ-षष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपःकर्मणाऽऽत्मान भावयन् विहरति। ततः खलु स भगवान् गौतम' षष्ठक्षपणपारणके, 'पढमाए' प्रथमायां 'जाव' यावत्—इह यावत-करणादिद द्रष्टव्यम्—'पोरसीए सज्झाय करेइ' बीयाए पोरसीए झाण झियाइ, तइयाए पोरसीए अचवलमसभते मुहपोत्तिय पडिलेहेइ वत्थाइ पडिलेहेइ, भायणाणि पमज्जइ, भायणाणि उग्गाहेइ, जेणव समण भगव महावीर तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अतेवासी इदभूई' भगवान महावीर के बडे शिष्य इन्द्रभूति अनगार 'जाव तेउलेस्से' जो गौतम गोत्रके थे एव तपके प्रभाव स उद्भूत विस्तृत तेजोलेश्या जिन्होने अपने शरीरके भीतर ही सक्षिप्त करके दबा रखी थी 'छट्ठं-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' और छठ-छठ तप करते थे। वे छठ (बेले) के पारणाके दिन जिसप्रकार भगवतीसूत्रमे कही है उसी विधिके अनुसार 'पढमाए जाव' प्रथम पौरुषीमें स्वाध्याय

तेण कालेण ઇત્યાદિ

तेण कालेण तेण समएण તે કાલ અને તે સમયમા 'भगवओ महावीरस्स जेट्ठ अतेवासी इदभूई' ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય ઇન્દ્રભુતિ અણગાર जाव तेउलेस्से જે ગૌતમ ગોત્રના હતા, તે તપના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી વિસ્તૃત તેજોલેશ્યા જેમણે પોતાના શરીરની અદરજ સક્ષિપ્ત કરીને દબાવી રાખી હતી 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' અને છઠ્ઠ-છઠ્ઠનો તપ કરતા હતા છઠ્ઠ (બેલા)ના પારણાના દિવસે જે પ્રમાણે ભગવતીસૂત્રમા જે વિધિ કહી છે તે વિધિ-અનુસાર 'पढमाए जाव' પ્રથમ પૌરસીમા સ્વાધ્યાય અને બીજી પૌરસીમા

महावीरं वंदइ नमसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे छट्ठक्खमणपारणगंसि वाणियगामे णयरे उच्चणीयमज्झिमाइं कुलाइं घर-समुदाणस्स भिक्खायरियाए अडित्तए अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह, तएणं भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता अतुरियमचवलमसंभंते जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ इरियं सोहेमाणे इति। पौरुष्यां स्वाध्यायं करोति, द्वितीयायां पौरुष्यां ध्यानं ध्यायति, तृतीयायां पौरुष्याम् अचपलमसंभ्रान्तो मुखपोतिका—सदोरक मुखवस्त्रिकामित्यर्थः प्रतिलेखयति, वस्त्राणि प्रतिलेखयति, भाजनानि=पात्राणि प्रमार्जयति, भाजनानि उद्ग्राहयति गृह्णातीत्यर्थः, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि खलु हे भदन्त! युष्माभिरनुज्ञातः षष्ठक्षपणपारणके वाणियग्रामे नगरे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षाचर्यायै अटितुम्, भिक्षानयनार्थं गन्तुमिच्छामीत्यर्थः। भगवा-नाह—'अहासुहं'मित्यादि। यथासुखं हे देवानुप्रिय! प्रतिबन्धं—विलम्बं मा कुरु।

और द्वितीय पौरुषीमें ध्यान किया। तृतीय पौरुषीमें अचपलरीति से असंभ्रांत होकर सदोरक मुखवस्त्रिका की, वस्त्रों की एवं पात्रों की प्रतिलेखना कर व पात्रों को लेकर जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां आये। आकर वे उन्हें वंदन एवं नमस्कार किया। वंदन और नमस्कार कर प्रभुसे इस प्रकार कहा—हे भदन्त! आज मेरी यह इच्छा है कि मैं यदि आप आज्ञा प्रदान करें तो इस षष्ठ—क्षपण के पारण के निमित्त वाणियग्राम में उच्च नीच एवं मध्यम कुलोंके घरों में भिक्षाचर्या के लिये जाऊं। उनकी इसप्रकार प्रार्थना सुनकर भगवान्‌ने कहा कि—हे देवानुप्रिय! तुम्हें जैसा सुख हो वैसा करो, विलम्ब न

ध्यान कर्युं त्रीजी पोरसीमां चंचलतारहित असंभ्रांत थईने दोरासाथेनी मुखवस्त्रिका अने वस्त्रो, तथा पात्रोना प्रतिलेखना करीने ते पात्रोने लईने ज्यां श्रमण भगवान महावीर हता त्यां आव्या, आवीने तेमणे वंदन—नमस्कार कर्या वंदना—नमस्कार करी प्रभुने आ प्रमाणे कह्युं—हे भदन्त! आज मारी ए इच्छा छे के जो आप आज्ञा आपो तो हुं आ षष्ठ—क्षपणना पारणानिमित्ते वाणियग्राममां उच्च, नीच अने मध्यम कुळोना घरोमां भिक्षाचरी करवा माटे जाउं तेमनी ए प्रमाणेनी प्रार्थना सांभळी भगवाने कह्युं के—हे देवानुप्रिय! तमने जे प्रकारे सुख थाय ते प्रमाणे

टीका—सूत्र० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्य 'इंदभूई' इन्द्रभूति, 'जाव-तेउलेस्से' यावत् तेजोलेश्यः, अत्र यावच्छब्दात्–'णाम अणगारे गोयमगोत्ते' इत्यादि 'संखित्तविउलतेउलेस्स' इति द्रष्टव्यम्। इन्द्रभूतिनामकोऽनगारो गौतमगोत्रो यावत् संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्य, 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' षष्ठ षष्ठेन यथा प्रज्ञप्तौ=भगवतीसूत्रे यथा कथित तथा वाच्यमित्यर्थः तत्र हि 'छट्ठ छट्ठेण अणिक्खित्तेण तवोकम्मेण अप्पाण भावेमाणे विहरइ, तएण से भगव गोयमे छट्ठक्खमणपारणगंसि' इत्युक्तम्। अस्य छाया–षष्ठ–षष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपःकर्मणा ऽऽत्मान भावयन् विहरति। ततः खलु स भगवान् गौतम षष्ठक्षपणपारणके, 'पढमाए' प्रथमाया 'जाव' यावत्–इह यावत्–करणादिद द्रष्टव्यम्–'पोरसीए सज्झाय करेइ' बीयाए पोरसीए झाण झियाइ, तइयाए पोरसीए अचवल-मसभते मुहपोत्तिय पडिलेहेइ वत्थाइ पडिलेहेइ, भायणाणि पमज्जइ, भायणाणि उग्गाहेइ, जेणेव समण भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अतेवासी इदभूई' भगवान महावीर के बडे शिष्य इन्द्रभूति अनगार 'जाव तेउलेस्से' जो गौतम गोत्रके थे एव तपके प्रभाव से उद्भूत विस्तृत तेजोलेश्या जिन्होंने अपने शरीरके भीतर ही सक्षिप्त करके दबा रखी थी 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' और छठ–छठ तप करते थे। वे छठ (बेले) के पारणाके दिन जिसप्रकार भगवतीसूत्रमे कही है उसी विधिके अनुसार 'पढमाए जाव' प्रथम पौरुषीमें स्वाध्याय

तेण कालेण ઇત્યાદિ

તેણ કાલેણ તેણ સમએણ તે કાલ અને તે સમયમા 'ભગવઓ મહાવીરસ્સ જેટ્ઠે અંતેવાસી ઇંદભૂઈ' ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય ઇન્દ્રભૂતિ અણગાર 'જાવ તેઉલેસ્સે' જે ગૌતમ ગોત્રના હતા, તે તપના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી વિસ્તૃત તેજોલેશ્યા જેમણે પોતાના શરીરની અદરજ સંક્ષિપ્ત કરીને દબાવી રાખી હતી 'છટ્ઠ-છટ્ઠેણ જહા પણ્ણત્તીએ' અને છટ્ઠ-છટ્ઠનો તપ કરતા હતા છટ્ઠ (બેલા)ના પારણાના દિવસે જે પ્રમાણે ભગવતીસૂત્રમા જે વિધિ કહી છે તે વિધિ-અનુસાર 'પઢમાએ જાવ' પ્રથમ પૌરસીમા સ્વાધ્યાય અને બીજી પૌરસીમા

तान् 'उप्पीलियकयत्थे' उत्पीडितकयत्थान उत्पीडिता-गाढतरसंलग्ना हस्तिबन्धनरज्जुर्येषां ते तथा-'कयत्थ' इति देशीयः शब्दो हस्तिबन्धनरज्जुवाचकः। यद्वा-'कयत्थ' इति पृष्ठरक्षार्थमुपधानाकारं तूलपूर्णमुपकरणं 'कूथ' इति प्रसिद्धम्, तद् उत्पीडित-गाढतरबद्धं येषां ते तथा, तान, तथा 'उद्दामियघंटे' उद्दामितघण्टान-उद्दामिताः=अपनीतबन्धना प्रलम्बिता इत्यर्थः, घण्टा येषां ते तथा,-तान, तथा-'णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे' नानामणिरत्नविविधग्रैवेयकान=नानामणिरत्नमयानि विविधानि ग्रैवेयकानि=ग्रीवाभरणानि येषां ते तथा, तान, 'उत्तरकंचुइए' उत्तरकञ्चुकितान-उत्तरकञ्चुकाः-तनुत्राणविशेषाः सञ्जाता येषां ते तथा, तान 'परिकप्पियज्झयपडागवरपंचामेले' परिकल्पितध्वजपताकवर-

'उप्पीलयकयत्थे' 'कयत्थ' यह देशीय शब्द है, इसका अर्थ 'हाथियों के बांधने की रस्सी' ऐसा है। अथवा 'कयत्थ' शब्द का अर्थ भाषा में 'कूथ' भी होता है। यह हाथियों पर पृष्ठ-पीठ की रक्षा के निमित्त बांधा जाता है। इसमें रूई भरी होती है और इसका आकार विस्तृत तकिया जैसा होता है। 'उद्दामियघंटे' इन प्रत्येक हाथियों की आजु-बाजु झुल के पास दोनों ओर बडे२ घंट लटक रहे थे। 'णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे' इन सबों के गलों में ग्रैवेयक-कण्ठाभरण पहिनाये गये थे। जो भी कण्ठाभरण ये सब पहिने हुए थे वे नाना मणियों एवं रत्नों से खचित थे। 'उत्तरकंचुइए' तनुत्राणविशेष का नाम उत्तरकंचुक है यह भी सब हाथियों के पहिने हुए थे। 'परिकप्पियज्झयपडागवरपंचामेले' जो

હતા, તે તમામ મોટા મોટા દોરડાથી તેનાપર કસી કસીને બાંધેલા હતા 'उप्पीलियकयत्थे' 'कयत्थ' આ શબ્દ દેશી છે તેનો અર્થ હાથીઓને બાંધવાની રસ્સી (દોરડી) એવો થાય છે અથવા "કયત્વ" શબ્દનો, અર્થ ભાષામાં-કૂથ-પણ થાય છે તે હાથીઓના પીઠની રક્ષા માટે બાંધવામાં આવે છે, તેમાં રૂ ભરેલું હોય છે, અને એનો વિસ્તૃત આકાર તકીયા જેવો હોય છે— 'उद्दामियघंटे' તે પ્રત્યેક હાથીઓને આજુ-બાજુ ઝુલની પાસે બન્ને બાજુ મોટા-મોટા ઘંટ લટકી રહ્યા હતા 'णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे' તે તમામના ગળામાં ગ્રૈવેયક-કંઠાભરણ પહેરાવેલા હતા જે જે કંઠાભરણ પહેર્યા હતા તે તમામ નાના મણિઓ અને રત્નોથી જડેલા હતા, 'उत्तरकंचुइए' તનુત્રાણવિશેષનું નામ ઉત્તરકંચુક છે તે પણ તમામ હાથીઓને પહેરાવેલા હતા, 'परिकप्पियज्झयपडागवरपंचामेले' જે

ततः खलु भगवान् गौतमः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्=भगवतः समीपात्, प्रतिनिष्क्रामति। प्रतिनिष्क्रम्य अत्वरितम्=शीघ्रतारहितम् अचपलम्=चंचलतारहितम्, असम्भ्रान्तः=उद्वेगरहितः युगान्तरप्रलोकनया=पुरोवर्तिचतुर्हस्तप्रमाणभूभागमध्यावलोकनतत्परया दृष्ट्या पुरतः ईर्यां=गमनं शोधयन् 'जेणेव वाणियग्गामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव वाणिजग्रामनामकं नगरं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य वाणिजग्रामे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि अटन्-विचरन् यत्रैव 'रायमग्गे' राजमार्गः-तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, तत्र खलु बहून् 'हत्थी' हस्तिनः-गजान् 'पासइ' पश्यति। कीदृशान् हस्तिनो दृष्टवान्? इत्याह-'सण्णद्ध०' इत्यादिना। 'सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए' सन्नद्धबद्धवर्मितगुडितान्-सन्नद्धं बद्धा सन्नद्धबद्धाः रज्ज्वादिना कवचस्य दृढबन्धनं प्राप्ताः, अत एव वर्मिताः कवचिताः सन्नाहयुक्ताः, ते चामी गुडिताः=गुडाः-हस्तिकवचाः-सञ्जाता एषामिति गुडिताः-हस्तिकवचधारका इत्यर्थः, अत्र गोबलीवर्दन्यायेन वर्मितेति विशेषणोपादानम्,

---

करा। इस तरह प्रभु के फरमाने पर गौतमस्वामी भगवान् के पास से उठकर अचपलरीति से उद्वेगरहित होकर 'जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ' वाणियग्राम में आये। 'उवागच्छित्ता वाणियग्गामस्स उच्चनीचमज्झिमकुलाइं अडमाणे' आकर वहां के समस्त ही उच्च नीच एवं मध्यम कुलों के घरों में फिरते हुए 'जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ' जहां राजमार्ग था वहां आये। 'उवागच्छित्ता तत्थ णं बहवे हत्थी पासइ' आते ही उन्होंने वहां अनेक हाथियों को देखा। वे हाथी किस प्रकार के थे सो कहते हैं- 'सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए' इन सब हाथियों को जो कवच पहिराये गये थे, वे सब मोटे२ रस्सों से उन पर कस कर बंधे हुए थे।

કરો વિલંબ ન કરો. આ પ્રમાણે પ્રભુની આજ્ઞા થતાં ગૌતમસ્વામી ભગવાનની પાસેથી ઉઠીને અચપલપણે ઉદ્વેગરહિત થઈ 'जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ' વાણિયગ્રામમાં આવ્યા 'उवागच्छित्ता वाणियग्गामस्स उच्चनीचमज्झिमकुलाइं अडमाणे' આવીને ત્યાંના તમામ ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુળવાળાના ઘરમાં ફરીને 'जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ' જ્યાં રાજમાર્ગ હતો ત્યાં આવ્યા 'उवागच्छित्ता तत्थ णं बहवे हत्थी पासइ' આવતાંજ તેમણે ત્યાં અનેક હાથીઓને જોયા, તે હાથી કેવા પ્રકારના હતા તે કહે છે-'सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए' એ તમામ હાથીઓને જે કવચ પહેરાવેલા

कवचा गुडिता=अश्वकवचवन्तः, गुडशब्दोऽश्वकवचेऽर्थेपि वर्तते। अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयसमासः। तान्। एतत्पदबोधितमेवार्थं स्पष्टीकुर्वन्नाह-' आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ' इति। आविद्धगुडान् आविद्धाः=संलग्नाः, गुडाः= कवचा येषां ते तथा, तान्, तथा अवसारितपक्खरान्-अवसारितानि=अवलम्बितानि, पक्खराणि=कवचा येषां ते तथा, तान् ' पक्खर ' इति देशीय-शब्दोऽश्वकवचवाचकः। तथा उत्तरकञ्चुकितान्-उत्तरकञ्चुकाः=तनुत्राणविशेषाः संजाता येषामिति तथा, तान्। ' ओचूलमुहचंडाधरचामरथासगपरिमंडियकडिए ' अवचूलकमुखचण्डाधरचामरस्थासकपरिमण्डितकटीन्=अवचूलमुख =वल्गायुक्तमुखम्, अत एव चण्डाधर-भयानकाधरोष्ठ येषां ते तथा, चामरैः, स्थासकैः-दर्पणैः परि-मण्डिता कटिर्येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः, तान्। 'आरूढअस्सारोहे' आरूढाश्वारोहान् आरूढाः अश्वारोहा येषु ते तथा तान्। ' गहियाउहप्पहरणे ' गृहीतायुधप्रहरणान् गृहीतानि,-धृतानि, आयुधानि-शस्त्राणि, प्रहरणानि-अस्त्राणि येषु ते तथा

कवचो से युक्त थे और थे घोडे घोडेसंबंधी कवचों से युक्त थे, मतलब इनका यही है कि— ये घोडे ऐसे थे कि जिन पर कवच लटक रहे थे और शरीर की रक्षा के लिये जिन्हें विशेष परिधान भी पहिनाये गये थे। इनके मुखमें लगामें लगी हुईं थीं, इनकी वजह से इनके मुखके अधरोष्ठ बडे भयानक दीखते थे। इनका कटिभाग स्थासकों (दर्पणों) से शोभित हो रहा था। इन सब पर भी बडे२ अश्वारोही-सवार थे। इन पर भी अस्त्र शस्त्र लदे हुए थे, अथवा-सब सवारों के हाथों में अस्त्र शस्त्र सुसज्जित थे। गौतमस्वामीने इन घोडों के देखने के पश्चात् ' तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ '

હાથીના કવચોથી યુક્ત હતા ત્યારે આ ઘોડાઓ ઘોડાસંબંધી કવચોથી યુક્ત હતા તાત્પર્ય એજ કે-ઘોડા એવા હતા કે જેના પર કવચ લટકી રહ્યા હતા, અને શરીરની રક્ષા માટે જેને વિશેષ પરિધાન પણ પહેરાવ્યા હતા તેના મોઢામાં લગામ લાગેલી હતી તે કારણથી તેના મોઢાનો નીચેનો ભાગ ભયાનક દેખાતો હતો, તેની કમરનો ભાગ દર્પણોથી શોભતો હતો તે દરેક ઘોડાઓ પર મોટા-મોટા સવાર બેઠા હતા, તેના ઉપર પણ શસ્ત્ર-અસ્ત્ર લાદેલા હતા અર્થાત્ તમામ સવારોના હાથમાં હથિયાર શોભતા હતા-એટલે કે હથિયાર સજ્જ હતા ગૌતમસ્વામીએ આ ઘોડાઓને જોયા પછી तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं

पञ्चापीडान्-परिकल्पिताः ध्वजपताकवरा एव पञ्च आपीडाः=शिरोभूषणानि येषा ते तथा, ध्वजत्रितयमध्ये पताकाद्वयमेतत्पञ्चकं हस्तिशिरोभूषणमिति भावः। 'आरूढहत्थारोहे' आरूढहस्त्यारोहान्-आरूढाः हस्त्यारोहाः-हस्तिपका 'महावत' इति प्रसिद्धाः येषु ते तथा, तान् 'गहियाउहप्पहरणे' गृहीतायुधप्रहरणान्, गृहीतानि=धृतानि आयुधानि=शस्त्राणि प्रहरणानि=अस्त्राणि येषु ते तथा, तान्, एवंविधान् गजान् गौतमः पश्यति स्मेत्यर्थः। अन्याश्च तत्र बहून् अश्वान् पश्यति। कीदृशानश्वान्? इत्याह-'सण्णद्ध' इत्यादि। 'सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए' सनद्धबद्धवर्मितगुडितान्=सनद्धबद्धाः, अत एव वर्मिता =कृत

हाथियो के शिर के पाच आभूषण होते हैं वे भी इनके अपने२ मस्तक पर धारण किये हुए थे। इनमें ध्वजा और पताका मुख्य होती हैं। तीन ध्वजाओं के बीच मे दो पताकाएँ, ये पाँच, हाथियों के शिर के आभूषण हैं। 'आरूढहत्थारोहे' इन सब पर हस्तिपक-महावत बैठे हुए थे। कोई भी ऐसा हाथी नहीं था कि जिन पर महावत न बैठा हो। 'गहियाउहपहरणे' शस्त्र एवं अस्त्र इन सब हाथियो पर लदे हुए थे, अथवा इन समस्त हस्तिपको (महावतों) के हाथों मे अस्त्र शस्त्र सुसज्जित थे। 'अण्णे य तत्थ बहवे आसे पासइ' हाथियो के बाद गौतमस्वामीने अनेक घोडो को भी देखा। ये घोडे भी 'सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे, उत्तरकंचुइए, ओचूलमुहचडाधरचामरथासकपरिमंडियकडिए' हाथियों के जैसे कवच धारण किये हुए थे वैसे इन घोडों के भी थे, फर्क सिर्फ इतना ही था कि हाथी हस्ति

હાથીઓના માથા ઉપર રાખવાના પાચ આભૂષણ હોય છે તે પણ તે હાથીઓના માથા પર ધારણ કરાવેલા હતા, તેમા ધ્વજા અને પતાકા મુખ્ય હોય છે, ત્રણ ધ્વજાઓના વચમા બે પતાકાઓ એ પાચ, હાથીઓના માથાના આભૂષણ છે 'आरूढहत्थारोहे એ તમામ ઉપર માહવત બેઠા હતા, કોઈ પણ એવો હાથી ન હતો કે જેના પર મહાવત બેઠો ન હોય गहियाउहपहरणे' શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર એ તમામ હથીઆરો તે તમામ હાથી પર લાદેલા હતા અથવા તો એ તમામ મહાવતોના હાથમા શસ્ત્ર-અસ્ત્ર સુસજ્જિત હતા। 'अण्णे य तत्थ बहवे आसे पासइ' હાથીઓ પછી ગૌતમસ્વામીએ અનેક ઘોડાઓને પણ જોયા એ ઘોડા પણ सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ओचूलमुहचडाधरचामरथासकपरिमंडियकंडिए હાથીઓને જે પ્રમાણે કવચ ધારણ કરેલા હતા તેવા આને પણ હતા ફરક માત્ર એટલોજ હતો કે હાથી

गुण्ठितं=लिप्तं गात्रं=शरीरं यस्य स तथा गैरिकरागरक्तदेहमित्यर्थः, तम्, 'चुण्णय' चूर्णक-संत्रस्तम् 'वज्झपाणप्पिय' वध्यमाणप्रिय=व-याः-वधदण्ड-योग्याः प्राणाः-उच्छ्वासादयः प्रिया यस्य स तथा तम्, प्राणदण्डं प्राप्तुमर्हमित्यर्थः। 'तिल तिल चेव छिज्जमाण' तिलं तिलं चैव छिद्यमानम्-तिलशस्तिलशश्छेद्यमित्यर्थः 'काकणिमसखाविज्ज' काकणिमांसखाद्यं 'कागणि' लघुतराणि मांसानि=मांसखण्डानि-काकादिभिः खाद्यानि यस्य स तथा तम्, 'णगग्वरसएहिं हम्ममाण' नवखर्वरशतैर्हन्यमानम्-खर्वर=अश्वत्रासनार्थ-चर्ममयतोत्रविशेष', 'चाबुक' इति भाषाप्रसिद्धः, स्फुटितवंशो वा। शतसंख्यकाश्च ते नव्याः खर्वरास्तैर्हन्यमानं = ताड्यमानम्, 'अणेगणरणारिसपरिवुड' अनेकनरनारीसंपरिवृतं, 'चच्चरे चच्चरे' चत्वरे चत्वरे-अनेकमार्गसमिलिते स्थाने २ खण्डपटहेन-खण्डः = खण्डितः स्फुटितो यः पटहः ढोल'

जो अत्यन्त संत्रस्त था। 'वज्झपाणप्पिय' जिसके उच्छ्वास आदि प्यारे प्राण, वधदण्ड के योग्य हो रहे थे-जो प्राणदण्ड प्राप्ति के योग्य हो रहा था। 'तिल-तिल चेव छिज्जमाण' जिसका शरीर तिल-तिल के बराबर कटा हुआ हो रहा था 'काकणिमसखाविज्ज' जिसका मांस छोटे२ टुकडे कर कौवा आदि पक्षियों के खिलाने के लायक हो रहा था। 'णवीखवरखरसएहिं हम्ममाण' सैंकडों नवीनचर्म निर्मित कोडों से जो पीटा जा रहा था। 'अणेगणरणारिसपरिवुड' जिसे देखने के लिये अनेक नर और नारियों का समूह एकट्ठा हुआ था, और इसीलिये जो इन सब से घिरा हुआ था। 'चच्चरे२ खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाण' प्रत्येक चौहट पर

હતો 'वज्झपाणप्पिय' જેના શ્વાસોચ્છ્વાસ આદિ વહાલા પ્રાણ, વધ દંડને લાયક થઇ રહ્યા હતા-જે પ્રાણદંડ પામવા યોગ્ય બની રહ્યો હતો. 'तिल तिल चेव छिज्जमाण' જેનું શરીર તલ-તલ જેવડા નાના-નાના ટુકડા જેવું કપાઇ ગયેલું થઈ રહ્યું હતું, काकणिमसखाविज्ज જેનું માંસ નાના-નાના ટુકડા કરીને કાગડા આદિ પક્ષીઓને ખવરાવવા લાયક થઇ રહ્યું હતું णवीखक्खर सएहिं हम्ममाण સેંકડો નવીન ચામડાના તૈયાર કરેલા કોયડા વડે કરીને જેને માર મારવામાં આવતો હતો 'अणेगणरणारिसपरिवुड' જેને જોવા માટે અનેક નર નારીઓનો સમુદાય એકઠો થયો હતો અને તે માટે તે સૌથી ઘેરાએલો હતો. 'चच्चरे२ खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाण' પ્રત્યેક ચોટા-ગલીગલીમાં જેના વિષયમાં

तान्। 'तेसिं च ण पुरिसाण मज्झगय एग पुरिस पासइ' तेषाम् हस्त्यारूढानाम् अश्वारूढाना च खलु पुरुषाणा मध्यगतम् एकं पुरुष पश्यति। कथम्भूत पुरुष पश्यती? त्याह–'अवओडगबधण' इत्यादि। अवकोटकबन्धनम्=रज्ज्वा गलं हस्तद्वय च मोटयित्वा पृष्ठभागे हस्तद्वयस्य बन्धन यस्य स तथा तम् 'उक्कत्तकण्णनास' उत्कृत्तकर्णनासम्=छिन्नकर्णनासिकम्, 'णेहतुप्पियगत्त' स्नेहतुप्पियगात्रम्-स्नेहेन-घृतेन 'तुप्पिय' लिप्त स्निग्धमित्यर्थ' गात्र यस्य स तथा तम्, 'तुप्पिय' इति देशीयः शब्दो घृतलिप्तवाचकः। 'बज्झकरकडिजुयणियत्थ' बद्धकरकडियुगन्यस्तम्, बद्धौ करौ कडियुगे न्यस्तौ=निक्षिप्तौ यस्य स तथा तम् 'कडि' इति–लोहमयं बन्धन 'हथकडी' इति भाषा प्रसिद्धम्। 'कंठेगुणरत्तमल्लदाम' कण्ठे गुणरक्तमाल्यदामान=कण्ठे गले गुण इव=कंठसूत्रमिव रक्त=लोहित माल्यदाम=पुष्पमाला यस्य स तथा त, रक्तकणेर पुष्पमालायुक्तमित्यर्थः। 'चुण्णगुंडियगाय' चूर्णगुण्डितगात्रम्=चूर्णेन गैरिकेण

उन सब हस्तिपकों एव घुडसवारों के बीचमे एक ऐसे पुरुष को देखा, जो 'अवओडगबधण, उक्कत्तकण्णणास णेहतुप्पियगाय' अवकोटकबन्धनस–गले और दोनों हाथों को मोडकर पृष्ठभाग मे रस्सी से दोनों हाथों के बंधन से युक्त था, कान और नाक जिसके कटे हुए थे। तैल से जिसका शरीर चिकना हो रहा था 'बद्धकरकडिजुयणियत्थ' बधे हुए हाथ जिसके कडियुग पर रखे हुए थे– जिसके दोनों हाथो मे हथकडिया पडी हुई थीं। 'कठेगुणरत्तमल्लदाम' कठमे जिसके डोरे के समान कनर के लाल पुष्पोंकी माला पहिनी हुई थी। 'चुण्ण गुडियगाय' शरीर भी जिसका गैरिक–गेरु–के चूर्ण से लिप्त हो रहा था। 'चुण्णय'

एग पुरिसं पासइ ते तमाम હાથીના મહાવતો અને ઘોડેસવારોના વચ્ચમા એક એવા પુરૂષને જોયો જે अवओडगबंधण उक्कत्तकण्णणास णेहतुप्पियगाय અવકોટક બન્ધનથી-ગળામા અને બન્ને હાથોને બાંધીને પાછલા ભાગમા દોરાથી બન્ને હાથના બંધનથી યુક્ત હતા, કાન અને નાક જેના કપાઇ ગયેલા હતા જેનુ શરીર તેલ વડે કરીને ચીકાસ વાળુ થઇ રહેલ હતુ 'बद्धकरकडिजुयणियत्थ' બાંધેલા હાથ જેણે કડિયુગ પર રાખેલા હતા, જેના બન્ને હાથમા હાથકડી પડી હતી 'कठेगुणरत्तमल्लदाम જેના કંઠમા (ગળામા) જેને દોરા જેવી લાલ કરેણના ફૂલોની માળા પહેરી હતી चुण्णगुडियगाय શરીર પણ જેનુ ગેરૂના ચૂર્ણથી લિપ્ત થઇ રહ્યુ હતુ चुण्णय' અને જે બહુજ ત્રાસી ગયેલ

गुण्डितं=लिप्त गात्रं=शरीरं यस्य स तथा गैरिकरागरक्तदेहमित्यर्थः, तम्, 'चुण्णय' चूर्णक-संत्रस्तम् 'वज्झपाणप्पिय' वध्यमाणप्रियं=वध्याः-वधदण्ड-योग्याः प्राणाः-उच्छ्वासादयः प्रिया यस्य स तथा तम्, प्राणदण्डं प्राप्तुमर्ह-मित्यर्थः। 'तिल तिलं चेव छिज्जमाण' तिलं तिलं चैव छिद्यमानम्-तिलश-स्तिलशश्छेद्यमित्यर्थः. 'काकणिमसखाविज्ज' काकणिमांसखाद्यं 'कागणि' लघुतराणि मांसानि=मांसखण्डानि-काकादिभिः खाद्यानि यस्य स तथा तम्, 'णवाणवक्खरसएहिं हम्ममाण' नवखर्खरशतैर्हन्यमानम्-खर्खर=अश्वत्रासनार्थ-चर्ममयप्रतोदविशेष, 'चाबूक' इति भाषाप्रसिद्ध, स्फुटितवंशो वा। शतसंख्यकाश्च ते नव्याः खर्खरास्तैर्हन्यमान = ताड्यमानम्, 'अणेगणरणारि-सपरिवुड' अनेकनरनारीसपरिवृतं, 'चच्चरे चच्चरं' चत्वरे चत्वरे-अनेक मार्गसमिलिते स्थाने २ खण्डपटहेन-खण्डः = खण्डितः स्फुटितो यः पटहः ढोल'

जो अत्यन्त संत्रस्त था। 'वज्झपाणप्पिय' जिसके उच्छ्वास आदि प्यारे प्राण, वधदंड के योग्य हो रहे थे-जो प्राणदंड प्राप्ति के योग्य हो रहा था। 'तिल-तिल चेव छिज्जमाण' जिसका शरीर तिल-तिल के बराबर कटा हुआ हो रहा था 'काकणिमसखाविज्ज' जिसका मांस छोटे२ टुकडे कर कौवा आदि पक्षियों के खिलाने के लायक हो रहा था। 'णवीलक्खरसएहिं हम्ममाण' सैंकडों नवीनचर्मनिर्मित कोडों से जो पीटा जा रहा था। 'अणेगणरणारिसपरिवुड' जिसे देखने के लिये अनेक नर और नारियों का समूह एकट्ठा हुआ था, और इसीलिये जो इन सब से घिरा हुआ था। 'चच्चरे२ खंडपडहएण उग्घोसिज्जमाण' प्रत्येक चौहट पर

હતો 'वज्झपाणप्पिय' જેના શ્વાસોચ્છ્વાસ આદિ વહાલા પ્રાણ, વધ દંડને લાયક થઈ રહ્યા હતા-જે પ્રાણદંડ પામવા યોગ્ય બની રહ્યો હતો 'तिल तिल चेव छिज्जमाण' જેનું શરીર તલ-તલ જેવડા નાના-નાના ટુકડા જેવું કપાઈ ગયેલું થઈ રહ્યું હતું, काकणिमसखाविज्ज જેનું માંસ નાના-નાના ટુકડા કરીને કાગડા આદિ પક્ષીઓને ખવરાવવા લાયક થઈ રહ્યું હતું णवीलक्खर सएहिं हम्ममाण સેંકડો નવીન ચામડાના તૈયાર કરેલા કોયડા વડે કરીને જેને માર મારવામાં આવતો હતો 'अणेगणरणारिसपरिवुड' જેને જોવા માટે અનેક નર નારીઓનો સમુદાય એકઠો થયો હતો અને તે માટે તે સૌથી ઘેરાએલો હતો 'चच्चरे२ खंडपडहएण उग्घोसिज्जमाण' પ્રત્યેક ચોટા-મજાગમાં જેના વિષયમાં

इति प्रसिद्धो वाद्यविशेषस्तेन उद्घोष्यमाणम्, इत्थम्भूत पुरुष भगवान गौतमः पश्यति, इमा वक्ष्यमाणा च खलु 'एयारूव' एतद्रूपाम् उद्घोषणा शृणोति- नो खलु हे देवानुप्रिया' ! उज्झितकस्य दारकस्य कोऽपि राजा वा राजपुत्रो वा 'अवरज्झइ' अपराध्यति 'अप्पणो से सयाइ कम्माइ अवरज्झंति' आत्मनस्तस्य स्वकानि कर्माणि अपराध्यन्ति ॥ सू० ४ ॥

जिसके विषयमे घोषणा की जा रही थी, ऐसे पुरुषको श्री गौतमस्वामीने देखा। 'इम च ण एयारूव उग्घोसण सुणेइ' उसके विषय मे घोषणा इस प्रकारकी की जारही थी गौतमने इसे भी सुना -' णो खलु देवाणुप्पिया उज्झियस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइ कम्माइ अवरज्झति' हे देवानुप्रियो ! सुनो इस उज्झित दारक की इस प्रकार की दशा का कारण न राजा है और न राजा का पुत्र है किन्तु- इसके स्वयकृत कर्म ही इसकी इस परिस्थिति मे कारण हैं ॥

भावार्थ प्रभु के मुखारविन्द से धर्म का यथार्थ व्याख्यान सुनकर जब आई हुई समस्त परिषद अपने२ स्थान पर गई। भगवान् की धर्मदेशना हो जाने के बाद भगवान् के बडे शिष्य श्री गौतमस्वामी कि जो बडे तपस्वी थे एव इन्होंने तपस्या-के प्रभाव से अनेक विशिष्ट ऋद्धियों को प्राप्त कर लिया था, इन्ही में से इन्हे एक तेजोलेश्या भी प्राप्त हो चुकी थी और उसे अपने शरीर के भीतर ही जिन्होंने

જાહેરાત કરવામા આવતી હતી એવા પુરૂષને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ જોયો 'इम च णं एयारूव उग्घोसण सुणेइ' તેની બાબતમા આ પ્રકારની જાહેરાત કરતા હતા તેને ગૌતમે પણ સાભળી-'णो खलु देवाणुप्पिया उज्झियस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ अप्पणो से सयाइ कम्माइ अवरज्झति' હે દેવાનુપ્રિયો ! સાભળો આ ઉજ્ઝિત દારકની આ પ્રકારની દશા થવાનુ કારણ રાજા નથી અને રાજાના પુત્ર પણ નથી પરન્તુ એના પોતાના કરેલા કર્મ જ તેની આ પરિસ્થિતિમા કારણ રૂપ છે

ભાવાર્થ— પ્રભુના મુખારવિન્દથી ધર્મનુ યથાર્થ વ્યાખ્યાન સાભળીને જ્યારે આવેલી તમામ પરિષદ પોતાના સ્થાન પર ગઇ ભગવાનની દેશના થઇ રહ્યા પછી ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી કે જે મોટા તપસ્વી હતા અને જેણે તપસ્યાના પ્રભાવથી અનેક પ્રકારની વિશેષ ઋદ્ધિયો પ્રાપ્ત કરી હતી, તેમા એક તેજોલેશ્યા પણ પ્રાપ્ત થઇ હતી અને તેને પોતાના શરીરની

संकुचित कर दबा रखी थी। वे निरन्तर छट्ठ-छट्ठ की तपस्या करते थे, और जिनका आज पारणा का दिवस था, वे श्री गौतमस्वामी भगवान के समीप आये और उन्हे वंदन नमस्कार कर प्रार्थना करने लगे कि- हे भदन्त! यदि आप की आज्ञा हो तो मैं आज इस आराधित षष्ठ तप (बेले) के पारणा के निमित्त गोचरी के लिये वाणिय-ग्राम में जाऊँ, और वहां के उच्च नीच एवं मध्यमकुलों के घरों मे भ्रमण कर भिक्षा प्राप्त करूँ। इस प्रकार गौतमस्वामी की प्रार्थना सुनकर प्रभुने कहा कि- हे देवानुप्रिय! तुम्हे जिसमे सुख हो वैसा करो। इस प्रकार प्रभु से आज्ञा पाकर वे उस वाणिय-ग्राम नगर मे आये, और वहां के घरों मे गोचरी के लिये घूमते हुए ज्यों ही राजमार्ग पर आते हैं तो वहां इन्होंने एक बडी ही विकट परिस्थिति देखी अनेक हाथी और घोडे एक ओर खडे हैं, वे सब कवचों से सुसज्जित हैं। बडी२ झूले इन पर ओढाई हुई हैं। घोडे भी सुसज्जित हैं। लगामों से उनके अधरोष्ठ कम्पित हो रहे हैं। अस्त्र एवं शस्त्रों को लिये हुए घुडसवार एवं महावत घोडों और हाथियों पर बैठे हुए हैं। इन सब के बीच मे एक ऐसा पुरुष है जो बंधा हुआ है, कान और नासिका जिसकी काटी जा चुकी है, गले मे लाल कनेर के पुष्पों की माला जिसे पहिनायी

અંદરજ જેણે સંકુચિત કરીને દબાવી રાખી હતી, તે નિરન્તર છઠ્ઠ - છઠ્ઠની તપસ્યા કરતા હતા અને જેને આજે પારણાનો દિવસ હતો, તે ગૌતમ સ્વામી ભગવાનની સમીપ આવ્યા અને ભગવાનને વંદન - નમસ્કાર કરીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે - હે ભદન્ત! જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું આજ આ આરાધિત ષષ્ઠતપ (બેલા) ના પારણા નિમિત્તે ગોચરી માટે વાણિયગ્રામમાં જાઉં અને ત્યાંના ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોના ઘરોમાં ફરીને ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરૂં, આ પ્રકારની ગૌતમ સ્વામીની પ્રાર્થના સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિય! તમને જેમાં સુખ થાય તેમ તમે કરો, આ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને તે વાણિયગ્રામ નગરમાં આવ્યા, અને ત્યાંના ઘરોમાં ગોચરી માટે ફરતા ફરતા જ્યાં રાજમાર્ગ છે ત્યાં આવ્યા, તો ત્યાં તેમણે એક ભારે-બહુજ વિકટ પરિસ્થિતિ જોઈ અનેક હાથી અને ઘોડા એક બાજુ ઉભા છે તે તમામ કવચોથી સુસજ્જિત છે મોટી-મોટી ઝૂલો તેમને ઓઢાડી છે, ઘોડા પણ સુસજ્જિત છે, લગામો વડે તેનો અધરોષ્ઠ (નીચલો હોઠ) કમ્પે છે અસ્ત્ર અને શસ્ત્રને ધારણ કરી ઘોડાના સ્વાર અને મહાવત ઘોડા તથા હાથી પર બેઠેલા છે, તે સૌના વચમાં એક એવો પુરૂષ છે કે જે બાંધેલો છે, જેના નાક અને કાન કાપી નાખેલા છે, ગળામાં લાલ કરેણના પુષ્પોની માળા

मूलम्—सू० ५

तएणं से भगवओ गोयमस्स तं पुरिसं पासित्ता इमे अज्झत्थिए५- अहो णं इमे पुरिसे जाव णरयपडिरूवियं वेयणं वेएइ त्तिकट्टु वाणियग्गामे णयरे उच्चनीचमज्झिमकुलेसु जाव अडमाणे अहापज्जत्तं समुदाणं गिण्हइ, गिण्हित्ता वाणियग्गामस्स मज्झं-मज्झेणं जाव पडिदंसेइ, समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी-एवं खलु अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामं जाव तहेव निवेएइ। से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि ? जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—सूत्र० ५

'तएणं' इत्यादि। ततः खलु स तस्य 'भगवओ गोयमस्स' भगवतो

गई है, जिसकी दशा बहुत बुरी की जा रही है, प्राणदंड के योग्य जो घोषित किया जा चुका है। जिसका मांस कौवा और कुत्तों के खाने योग्य हो रहा है। ऐसी दयनीय दशासे परिपूर्ण इस पुरुष को देखकर इन्हें बड़ा ही अफसोस हुआ। इसके विषय में यह घोषणा भी जो उस समय प्रत्येक चौराहे पर की जा रही थी उन्होंने सुनी। घोषणा में यह कहा जा रहा था कि- इस पुरुष की इस दशा का कारण न यहां का राजा है और न राजा का पुत्र है किन्तु यह स्वयं ही अपने किये हुए कर्मो का फल भोग रहा है ॥ ४ ॥

'तएणं से' इत्यादि—

'तएणं' इस प्रकार इस विकट भयंकर हृदय को कंपाने वाले दुःखमय

જેને પહેરાવી છે જેની દશા બહુજ બુરી કરાય છે, પ્રાણદંડ યોગ્ય હોવાની જાહેરાત થઈ ચૂકી છે જેનું માંસ કાગડા અને કુતરાને ખાવા યોગ્ય થઈ રહ્યું છે આવી દયાજનક દશાથી પરિપૂર્ણ આ પુરૂષને જોઈને તેમને ભારે અફસોસ થયો, આ માણસના બાબતમાં જે જાહેરાત તે સમયે દરેક સ્થળે ચૌટામાં થઈ રહી હતી તે પણ સાંભળી, જાહેરાતમાં કહેવામાં આવતું હતું કે-આ પુરૂષની આવી દશા થવાનું કારણ અહિંના રાજા નથી તેમજ રાજાનો પુત્ર પણ નથી, પરન્તુ આ પોતેજ કરેલા કર્મોનું ફળ ભોગવી રહેલછે ॥ ૪ ॥

'तएणं से०' ઇત્યાદિ

'तएणं' આ પ્રકારે આ વિકટ-ભયંકર હૃદયને કંપાવે તેવા દુઃખમય

गौतमस्य तं पुरुष दृष्ट्वा, ',इमे' अयम् ' अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मनोगए' आत्मगत', चिन्तितः, कल्पित., मार्थितः, मनोगतः, अन्यथिए ' इत्यादीना पञ्चाना पदाना व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता। ' सकप्पे ' सकल्पः–विचारः ' समुप्पज्जित्था ' समुदपद्यत–समुत्पन्न'–अहो? खलु अय पुरुषः ' जाव ' यावत्–अत्र यावच्छब्देन–प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रस्य पाठो योजनीयः–' पुरा पोराणाण दुच्चिण्णाण दुप्पडिकंताण असुभाण पावाण कडाण कम्माण पावग फलवित्तिविसेस पच्चणुब्भवमाणे विहरइ, न मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा पच्चक्ख खलु अय पुरिसे णरयपडिरूविय ' इति। ' पुरा ' पूर्वकाले पुराणाना–पूर्वभवसम्बन्धिना दुश्चीर्णाना–दुश्चरिताना, दुष्प्रतिक्रान्ता-नाम्–अकृतप्रायश्चित्तानाम्–अनिवर्तितविपाकानामित्यर्थः, अशुभानाम्–असुखहे-

दृश्य के देखने से ' से भगवओ गोयमस्स ' उस भगवान गौतमस्वामी के हृदय मे यह ' अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए पत्थिए मणोगए सकप्पे ' आध्यात्मिक––आत्मविषयक विचार, चिन्तित–बार बार स्मरणरूप विचार, कल्पित–भगवान को पूछनेरूप कार्य के आकार मे परिणत हुआ विचार, प्रार्थित–पूछने का अभीष्टरूप से स्वीकृत विचार और मनोगत सकल्प–'मुझे इस विषयमे भगवान को अवश्य पूछना है ' इस प्रकार का मानसिक निश्चयरूप विचार उत्पन्न हुआ और मन ही मन कहने लगे कि–' अहो ण इमे पुरिसे जाव णरयपडिरूविय वेयण वेएइ ' अहो! देखो यह पुरुष (यावत्) पूर्वकाल मे पूर्वभवसंबधी दुश्चीर्ण दुष्प्रतिकान्त–प्रायश्चित जिनका नहीं किया गया–ऐसे दु खके हेतु, अपने किये हुए अशुभ कर्मो–ज्ञानावरणीयादिकों का

દૃશ્યને જોવાથી ' से भगवओ गोयमस्स ' તે ભગવાન ગૌતમ સ્વામીના હૃદયમા આ ' अज्झत्थिए चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए सकप्पे ' આધ્યાત્મિક–આત્મ વિષયક વિચાર, ચિન્તિત–વારવાર સ્મરણરૂપવિચાર કલ્પિત-ભગવાનને પૂછવા રૂપ કાર્યના આકારમા પરિણત થયેલો વિચાર, પ્રાર્થિત–પૂછવાના અભીષ્ટ રૂપથી સ્વીકૃત વિચાર અને મનોગતસંકલ્પ–'મારે આ વિષયમા ભગવાનને જરૂર પૂછવુ છે આ પ્રકારના માનસિક નિશ્ચયરૂપ વિચાર ઉત્પન્ન થયો, અને પોતાના મન વડે મનમાજ કહેવા લાગ્યા કે — अहो ण इमे पुरिसे जाव णिरयपडिरूविय वेयण वेएइ ' અહો! જુઓ! આ પુરૂષ (યાવત) પૂર્વકાલમા પૂર્વભવ સબન્ધી દુશ્ચીર્ણ–દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પ્રાયશ્ચિત જેનું કર્યું નથી એવા દુખના હેતુરૂપ

तूनाम्, पापाना-दुष्टस्वभावाना कृताना कर्मणा-ज्ञानावरणीयादीनाम्, पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन् विहरति । 'न मे दिट्ठा' न मे=मया दृष्टाः नरका वा नैरयिका वा, प्रत्यक्ष=प्रत्यक्षदृष्टः खलु अय पुरुषः 'णरयपडिरूविय' नर कप्रतिरूपिका-नरकतुल्या वेदना 'वेएइ' वेदयति-अनुभवति । 'त्ति कट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि निधाय, वाणिज्यग्रामे नगरे 'उच्चणीयमज्झिमकुलेसु' उच्चनीचमध्यमकुलेषु 'जाव अडमाणे' यावत् अटन्-विचरन्, 'अहापज्जत्त' यथापर्याप्तम्-स्वमर्यादाऽनुसारेण 'समुदाण' समुदानम्-अनेकगृहेभ्यः स्व-ल्प-स्वल्प गृहीत भिक्षासमूहं 'गेण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा वाणिज्यग्रामस्य नग रस्य 'मज्झ मज्झेण' मध्यमध्येन, 'जाव पडिदंसे' यावत् प्रतिदर्शयति= धर्माचार्यस्य भगवतो महावीरस्य पुरत स्थापयित्वा दर्शयतीत्यर्थः । 'पडि दसित्ता' प्रतिदर्श्य-भैक्ष दर्शयित्वा, श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते, नमस्यति,

---

पापमय फलको भोग रहा है, न मैंने नरक को देखा और नारको को, किन्तु यह साक्षात नरक जैसी वेदना भोग रहा है। इस मे कारण इसके पूर्वकाल मे सचित अशुभतम कर्म है। 'त्ति कट्टु वाणियग्गामे णयरे उच्चनीचमज्झिमकुलेसु जाव अडमाणे अहापज्जत्त समुयाण गिण्हइ' इस प्रकार विचार कर उन्होंने उस वाणियग्राम नगर मे उच्च नीच एव मध्यम कुलो के घरों से यथापर्याप्त समुदानी भिक्षा ली फिर वे गिण्हित्ता वाणियग्गामस्स णयरस्स मज्झ मज्झेण जाव पडिदंसेइ' उसे लेकर उस वाणियग्राम नगर से ठीक बीचोबीच होते हुए अपने स्थान पर आये। आकर प्राप्तभिक्षा प्रभु को दिखलायी। दिखलाने के बाद उन्हों ने 'समण भगव महावीर

પોતે કરેલા અશુભ-જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મો ના પાપમય ફળને ભોગવી રહ્યો છે, મે નરકને જોયુ નથી, તેમજ નારકી જીવોને પણ જોયા નથી, પરન્તુ આ સાક્ષાત નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે તેનુ કારણ તેણે પૂર્વકાળમા સચય કરેલા અશુભતમ કર્મ છે 'त्ति कट्टु वाणियग्गामे णयरे उच्च-नीच-मज्झिम-कुलाइ जाव अडमाणे अहापज्जत्त समुयाण गिण्हइ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમ સ્વામીએ તે વાણિયગ્રામ નગરમા ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરોમાથી યથાપર્યાપ્ત-જરૂરપૂરતી સમુદાની ભિક્ષા લીધી પછી તે 'गिण्हित्ता वाणियग्गामस्स णयरस्स मज्झ-मज्झेण जाव पडिदंसेइ' ભિક્ષા લઇને તે વાણિયગ્રામ નગરના બરાબર મધ્ય ભાગના રસ્તા પર થઇને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવી, પછી તેમણે 'समण भगव

वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'एव'–वक्ष्यमाणप्रकारेण, 'वयासी' अवादीत्–एवं खलु अहं हे भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् वाणियग्रामं 'जाव तहेव निवेएइ' यावत् तथैव निवेदयति, स खलु हे भदन्त ! पुरुषः 'पुव्वभवे के आसि' पूर्वभवे क आसीत् ? 'जाव पच्चणुब्भवमाणे' यावत् प्रत्यनुभवन्, अत्र यावच्छब्देन–प्रथमाध्ययनोक्तत्रयोदशसूत्रस्थपाठोऽनुसन्धेयः–'किंणामए वा किंगोत्ते वा कयरंसि गामंसि वा णयरंसि वा किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता केसिं वा पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं' इति। किंनामको वा किंगोत्रो वा, कतरस्मिन् ग्रामे वा नगरे वा, किं वा दत्त्वा, किं वा भुक्त्वा, किं वा समाचर्य,

---

वंदइ नमसइ' श्रमण भगवान् महावीर को वंदन और नमस्कार किया। 'वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी' वंदना और नमस्कार करने के अनन्तर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा– 'एवं खलु अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामं जाव तहेव निवेइए' हे भदन्त ! मैं आप से आज्ञा पाकर जब भिक्षाचर्या के लिये वाणियग्राम नगर मे गया तब वहां राजमार्ग पर इस पूर्वोक्त प्रकार का दृश्य देखा। प्रभो! कहिये 'से णं भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसि' वह पुरुष पूर्वभव मे कौन था ?, उसका नाम और गोत्र क्या था ?, वह किस गाम और किस नगर मे रहता था ?। इसने ऐसा क्या कुपात्र मे दान दिया ?, अथवा किस मद्य मांस आदि अभक्ष्य का भक्षण किया ?, या किन प्राणातिपातादिक दुष्कर्मों का आचरण किया ?,

---

महावीरं वंदइ नमंसइ' श्रमण ભગવાન મહાવીરને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા 'वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी' વંદના અને નમસ્કાર કરીને પછી તેમણે પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું — 'एवं खलु अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामे जाव तहेव निवेएइ' હે ભદંત ! હું આપની આજ્ઞા મેળવીને જ્યારે ભિક્ષાચર્યા કરવા માટે વાણિયગ્રામ નગરમાં ગયો ત્યારે ત્યાં રાજમાર્ગો પર આ પૂર્વોક્ત પ્રકારનું એક દૃશ્ય જોયું પ્રભુ કહો ! 'से णं भन्ते पुरिसे पुव्वभवे के आसि' તે પુરૂષ પૂર્વભવમાં કોણ હતો અને તેનું નામ અને ગોત્ર શું હતું ? તે કયા ગામમાં અને કયા નગરમાં રહેતો હતો? તેણે એવું શું કુપાત્રને દાન આપ્યું અથવા તો મદ્ય–માંસાદિ કયા અભક્ષ્યનું ભક્ષણ કર્યું અથવા તો કયા પ્રાણાતિપાતાદિક દુષ્કર્મોનું આચરણ કર્યું, અથવા કેવા પ્રકારના પૂર્વના

केषां वा पुरापुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ॥

अथवा कौनसे ऐसे पूर्वके अनेक भवो मे दुर्भावो से उपार्जित दुष्कर्मो का निकाचित बंध किया कि– जिसके कारण यह इस प्रकार के भयंकर दुःखरूप फलको भोग रहा है ?।

भावार्थ — प्रभु गौतमने जब उसकी इस प्रकार दयनीय दशा का अवलोकन किया–तब उनके अंतःकरण मे अनेक विचारधाराओं मे उथल–पुथल होने लगी। वे वाणियग्राम नगर से यथापर्याप्त भिक्षा लेकर प्रभु के समीप आये। प्राप्तभिक्षा प्रभुको दिखला कर एवं उन्हे वंदन एवं नमस्कार कर फिर इस प्रकार बोले– हे नाथ! आज मैं आप से आज्ञा लेकर गोचरी के लिये वाणियग्राम नगर में गया था। वहा के उच्चनीचादि कुलो के घरों से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्तकर ज्योंही मैं आरहा था कि राजमार्ग में इस प्रकार का एक करुणाजनक बडा दृश्य देखा। हे भगवन्! कहिये–यह पुरुष इस प्रकार की दशा का पात्र क्यो हुआ है ?, इसने पूर्वभव मे ऐसे कौनसे अशुभ कर्म किये है कि जिनकी वजह से यह इस भयंकर दशाको भोग रहा है ?, पूर्वभव में इसका क्या नाम था ?, क्या गोत्र था ?, इत्यादि गौतमने पूछा ॥ ५ ॥

અનેક ભવોમાં દુર્ભાવોથી ઉપાર્જન કરેલા દુષ્કર્મોનો નિકાચિત બંધ કર્યો કે જેના કારણથી તે આ પ્રકારના ભયંકર દુઃખો રૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે ?

ભાવાર્થ—પ્રભુ ગૌતમે જ્યારે તેની આ પ્રકારની દયાજનક દશાનું અવલોકન કર્યું, ત્યારે તેના અંતઃકરણમાં અનેક પ્રકારની વિચારધારાઓમાં ઉથલ-પાથલ થવા લાગી, તે વાણિયગ્રામ નગરમાંથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા લઈને પ્રભુની સમીપમાં આવ્યા, પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તેમને વંદન અને નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા–હે નાથ! આજ હું આપની આજ્ઞા લઈને ગોચરી માટે વાણિયગ્રામ નગરમાં ગયો હતો, ત્યાંના ઉચ્ચ નીચ આદિ કુલોના ઘરમાંથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને હું જ્યાં આવતો હતો ત્યાં–રાજમાર્ગમાં આ પ્રકારનું એક કરુણાજનક મોટું દૃશ્ય જોયું, હે ભગવાન! કહો તે માણસ આવી દશાને શા કારણથી પ્રાપ્ત થયો? તેણે પૂર્વ ભવમાં એવું કયું અશુભ કર્મ કર્યું છે કે જેના કારણથી તે આવી ભયંકર દશાને ભોગવી રહ્યો છે? પૂર્વભવમાં એનું નામ શું હતું? શું ગોત્ર હતું? ઇત્યાદિ હકીકત ગૌતમે પૂછી ॥ ૫ ॥

मूलम्—मू० ६

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था, रिद्ध०। तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणंदे णामं राया होत्था, महयाहिमवंतमलयमंदर०। तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था। अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे पासाईए ४। तत्थ णं बहवे णगरगोरूवा सणाहा य अणाहा य णयरगावीओ य णयरबलीवद्दा य णयरपड्डियाओ य णयरमहिसीओ य णयरमहिसा य णयरवसभा य पउरतणपाणियणिब्भया णिरुव्विग्गा सुहं-सुहेण परिवसंति।

तत्थ णं हत्थिणाउरे भीमे णाम कूडग्गाहे होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तस्स णं भीमस्स कूडग्गाहस्स उप्पला णाम भारिया होत्था, अहीण० ॥६॥

टीका—मू० ६

गौतमवचनं श्रुत्वा भगवानाह—'एवं खलु गोयमा' इत्यादि।

एवं खलु हे गौतम ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे हस्तिनापुरनामकं नगरमासीत्। तत् कीदृश? मित्याह—'रिद्ध०' इत्यादि।

'एवं खलु' इत्यादि—

गौतम के पूर्वोक्त वचनों को सुनकर प्रभुने कहा 'गोयमा' हे गौतम ! सुनो 'एवं खलु' तुम्हारे प्रश्नों का उत्तर इस प्रकार है— 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय मे 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' इसी मध्य जम्बूद्वीप में एवं इसी भरतक्षेत्र मे एक हस्तिनापुर नाम का नगर था। 'रिद्ध०' यह नगर 'ऋद्ध'—नभस्तलस्पर्शी अनेक

'एवं खलु' ઇત્યાદિ

ગૌતમના પૂર્વોક્ત વચનો સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! સાંભળો 'एवं खलु' તમારા પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે— 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાળ અને તે સમયને વિષે 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' આ મધ્ય જંબૂદ્વીપમાં એવં આ ભરતક્ષેત્રમાં એક હસ્તિનાપુર નામનું નગર હતું 'रिद्ध०' આ નગર ऋद्ध—નભસ્તલસ્પર્શી

ऋद्धस्तिमितसमृद्धं-ऋद्धम्-नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्तं बहुलजनसङ्कुलं च स्तिमित-स्वपरचक्रभयरहितं, समृद्धम्-धनधान्यादिपरिपूर्णम् ।

तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'सुणदे णामं राया' सुनन्दनामको राजा 'होत्था' आसीत् । स कीदृशः? इत्याह 'महया' इत्यादि । 'महयाहिमवंतमहंत मलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः, अस्य व्याख्या ज्ञातासूत्रस्य प्रथमाध्ययने श्रेणिकभूपवर्णनेऽस्माभिरुक्ता । तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेशभागे-सर्वथामध्यभागे महान् एको गोमण्डप आसीत् । स कीदृशः? इत्याह-'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे' अनेकस्तम्भशतसन्निविष्ट-अनेकानि स्तम्भशतानि सन्निविष्टानि यत्र स तथा, अनेकशतस्तम्भयुक्त इत्यर्थः । तथा-'पासाईए' प्रासादीयः-मनःप्रसन्नताजनकः, अत्र-'दरिसणिज्जे,

---

प्रासादों से युक्त, एवं बहुलजनों से व्याप्त, 'स्तिमित'-स्वचक्र एवं परचक्र के भय से रहित और 'समृद्ध'-धनधान्यादि से परिपूर्ण था । 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणदे णामं राया होत्था' उस हस्तिनापुर में एक सुनंद नामका राजा रहता था । 'महयाहिमवंतमलयमंदर०' यह महाहिमवान्, महामलय, मन्दर, एवं महेन्द्र के जैसे विशिष्ट सार से युक्त था । (इन पदों की व्याख्या ज्ञातासूत्र के प्रथम अध्ययन में की गई है) 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था' उस हस्तिनापुर नगर में ठीक उसके मध्यभाग में एक विशाल गोमंडप-गोशाला था । 'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे पासाईए ४' वह गोमण्डप अनेक खंभों से युक्त था । देखने वालों के चित्त में प्रसन्नता का उत्पादक था । देखते२ जिससे आंखें

(આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા ઉંચા ઉંચા) અનેક મહેલોથી યુક્ત અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર, स्तिमित-સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી રહિત તથા समृद्ध ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ હતુ 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणदे णामं राया होत्था હસ્તિનાપુરમાં એક સુનંદ નામના રાજા રહેતા હતા (महयाहिमवंतमलयमंदर०) તે મહા હિમવાન, મહામલય, મન્દર એવં મહેન્દ્રના જેવા વિશિષ્ટ સારથી યુક્ત હતા, (આ પદોની વ્યાખ્યા જ્ઞાતાસૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં કરવામાં આવી છે) 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था' તે હસ્તિનાપુર નગરમાં બરાબર તેના મધ્યભાગમાં એક વિશાલ ગોમંડપ-ગોશાળા હતી 'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे पासाईए ४' તે ગોમંડપ અનેક સ્તંભોથી યુક્ત હતો, જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરે તેવો હતો, જેને જોતા જોતા નેત્રને થાકજ

'अभिरूवे, पडिरूवे' इति पदत्रयस्य संग्रहः, दर्शनीयः-यस्य दर्शने चक्षुषो श्रान्तिर्न भवतीत्यर्थः। अभिरूप'-अभिमतरूपः-यस्य दर्शनं पुनः पुनरभिलषितं भवतीत्यर्थः। प्रतिरूप'-नवं नवमिव दृश्यमानं रूपं यस्य स इत्यर्थः। तत्र खलु बहवो गोरूपाः सनाथाश्च अनाथाश्च नगरगव्यश्च नगरबलीवर्दाश्च, 'णयरपड्डियाओ य' 'पड्डिया' इति देशीयः शब्दः, नगरावस्थायिन्यो बाल महिष्य इत्यर्थः 'पाडी' इति भाषाप्रसिद्धाः। 'णयरमहिसीओ य' नगरमहिष्यश्च, 'णयरमहिसा य' नगरमहिषाश्च 'णयरवसभा य' नगरवृषभाश्च 'साढ' इति भाषाप्रसिद्धाश्च, 'पउरतणपाणियणिब्भया' प्रचुरतृणपानीय निर्भयाः-अधिकतरतृणपानीयलाभेन वधादिभयान्निर्भयाः, 'णिरुव्विग्गा' निरु

नहीं थकती थीं। एकबार जिसे देखनेपर पुनः दर्शकको जिसके देखने की इच्छा होती रहती थी। जिसकी सुन्दरता देखनेवालों के लिये नवीन२ जैसी ही प्रतिभासित होती थी। 'तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य, णयरगावीओ य णयरबलीवद्दा य, णयर पड्डियाओ य, णयरमहिसीओ य, णयरमहिसा य, णयरवसभा य, पउरतणपाणियणिब्भया णिरुव्विग्गा सुह-सुहेण परिवसंति' नगर में रहा हुई इस शाला में नगर की अनेक सनाथ और अनाथ गायें रहती थीं। नगर के अनेक बैल रहते थे। नगर की अनेक बालभैंसे-पाडियाँ रहती थीं। नगर की अनेक भैंसे रहती थीं। नगरके अनेक भैंसे रहते थे। नगर के अनेक साड रहते थे। इन्हें वहां यथासमय पानी और घास मिलता था। ये सब जानवर वहां सुरक्षितरीति से निर्भय बन कर रहते थे।

લાગતો નહિ, એક વખત જેણે જોયો હોય તો પણ જોનાર માણસને તે ફરીથી જોવાની ઇચ્છા રહ્યા કરતી, જેની સુંદરતા જોનાર માણસને માટે નવીન-નવીન હોય તેવી દેખાતી હતી 'तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य णयरगावीओ य, णयरबलीवद्दा य, णयरपड्डियाओ य, णयरमहिसीओ य, णयरमहिसा य, णयरवसभा य पउरतणपाणियणिब्भया णिरुव्विग्गा सुह-सुहेण परिवसन्ति' નગરની એ શાળામાં નગરની અનેક સનાથ અને અનાથ ગાયો રહેતી હતી, નગરના અનેક બળદો રહેતા હતા, નગરની અનેક બાળ ભેંસો (પાડીઓ) રહેતી હતી, નગરની અનેક ભેંસો રહેતી હતી, નગરના અનેક પાડા રહેતા, નગરના અનેક સાંઢ પણ રહેતા હતા, તે તમામને યથાસમય પાણી અને ઘાસ મળતું હતું, અને તે તમામ જાનવર ત્યાં સુરક્ષિતપણે

द्विग्नाः-आहारादिचिन्तारहिताः, 'सुहसुहेण परिवसति' सुखसुखेन-अति सुखेन परिवसन्ति।

तत्र खलु हस्तिनापुरे भीमनामको 'कूडग्गाहे' कूटग्राहः, कूटेन-कपटेन गृह्णातीति कूटग्राहः-मायामपञ्चकरणेन धनापहारकः, वञ्चक इत्यर्थः। यद्वा कूटं गृह्णाति-धारयतीति कूटग्राहः-कपटी मायावीत्यर्थः। 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः, 'जाव दुप्पडियाणदे' यावद्-अत्र यावच्छब्दबोध्य पाठ प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रव्याख्यावसरेऽस्माभिः प्रदर्शितः। दुष्प्रत्यानन्द -दुस्-दुर्लभः प्रत्यानन्दः-परमाह्लादो यस्य स तथा, सतोषाभावात् सत्यसुखवञ्चित इत्यर्थः। तस्य खलु भीमस्य कूटग्राहस्य 'उप्पला णाम भारिया' उत्पला नाम्नी भार्या=पत्नी 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी?-त्याह-'अहीण०' इति, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, प्रथमाध्ययने चतुर्थसूत्रे व्याख्यातमिदमस्माभिः॥ सू० ६॥

आहारादिक की इन्हे चिन्ता ही नहीं थी, इसलिये ये सबके सब चौपाये निरुद्विग्नचित्त होकर सुखपूर्वक शांति से रहते थे। 'तत्थ ण हत्थिणाउरे भीमे णाम कूडग्गाहे होत्था' उसी हस्तिनापुर मे भीम नामका एक कूटग्राह—मायाके प्रपञ्च से परधन का अपहारक—ठगिया भी रहता था। 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' यह महा अधार्मिक एव दुष्प्रत्यानदी था। इसे दूसरे को दुःख पहुँचाने मे ही आनन्द होता था, यह सत्यसुख से वचित था। 'तस्स ण भीमकूडग्गाहस्स उप्पला णाम भारिया होत्था' इस भीम कूटग्राह की स्त्री का नाम उत्पला था 'अहीण०' यह सौन्दर्य से

નિર્ભય થઈને રહેતા હતા ખાવા-પીવાની તેને ચિન્તાજ ન હતી, તેથી કરીને તમામ ચાર પગવાળા જાનવરો ઉદ્વેગરહિત ચિત્તથી સુખ-શાંતિ પૂર્વક રહેતા હતા 'तत्थ ण हत्थिणाउरे भीमे णाम कूडग्गाहे होत्था' તે હસ્તિનાપુરમા ભીમ નામનો એક કૂટગ્રાહ-માયાના પ્રપંચ વડે કરી પરધનનું અપહરણ કરનાર એક ઠગ માણસ પણ રહેતો હતો 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી (અધર્મના કામમા આનંદ માનનાર) તેની મનોવૃત્તિજ એવી હતી કે બીજા પ્રાણીને દુઃખ પહોચાડવામા આનંદ રહે તે સાચા સુખથી રહિત હતો 'तस्स ण भीमकूडग्गाहस्स उप्पला णाम भारिया होत्था' આ ભીમ કૂટગ્રાહની સ્ત્રીનું નામ ઉત્પલા હતુ 'अहीण०' તે સૌન્દર્યથી પૂર્ણ અને

युक्त एव रूपलावण्य से भरी थी। इसका शरीर, प्रमाण एव लक्षण से युक्त था। इसके पाचो इन्द्रियाँ पूरी थीं।

भावार्थ - गौतम के प्रश्नों का उत्तर देने के लिये भगवान् ने इस प्रकार कहा—चतुर्थकाल के इस चौथे आरे में इस जम्बूद्वीप में जो भरत क्षेत्र है, इसमे एक हस्तिनापुर नामका नगर था। यह बडा ही सुरम्य एव जन–धनादि से खूब परिपूर्ण था। इसमे मकानात बहुत ही ऊँचे बडे ही विस्तृत बने हुए थे। यह जन–धन से परिपूर्ण था। जनता को यहा किसी भी प्रकार का भय नहीं था। यहा का राजा सुनद था। यह विशिष्ट शक्ति और बल का घर था। हिमवान आदि पर्वतों जैसा यह बलिष्ठ था। इस नगर मे एक गोशाला थी इसमे नगर के समस्त सनाथ अनाथ पशु रहते हैं। उन की सवप्रकार की यहा खाने पाने की पूर्ण व्यवस्था थी। गोशाला की बनावट बहुत ही सुन्दर एव चित्ताकर्षक थी। अनेक खमों से यह सुशोभित थी। इसी नगर मे एक ठगिया भी रहता था। जिसका नाम भीम कूटग्राह था यह बडा ही पापी एव लुचा था, शाति एव सतोप से यह रहित था इसकी रूपवती उत्पला नाम की भार्या थी। ॥ ६ ॥

રૂપ લાવણ્યથી ભરપૂર હતી, તેનુ શરીર–પ્રમાણ અને લક્ષણોથી પૂર્ણ હતુ તેને પાચ ઇન્દ્રિયો પૂરી હતી

ભાવાર્થ—ગૌતમના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવા માટે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યુ — ચતુર્થકાલના એ ચોથા આરામા આ જમ્બૂદ્વીપમા જે ભરતક્ષેત્ર છે તેમા એક હસ્તિનાપુર નામનુ નગર હતુ, તે ઘણુજ રમ્ય અને માણસ તથા ધન–ધાન્ય આદિથી પરિપૂર્ણ હતુ, તેમા મકાનો બહુજ ઉચા અને મોટા વિસ્તાર વાળા હતા, જન–ધનથી પરિપૂર્ણ હોવાથી ત્યાની જનતાને કોઇ પણ પ્રકારનો ભય ન હતો, ત્યાના રાજા સુનદ નામના હતા, તે પૂરા શક્તિશાળી અને બળવાન હતા, હિમવાન આદિ પર્વતો જેવા તે બળવાન હતા આ નગરમા એક ગોશાળા હતી, તેમા નગરના તમામ સનાથ અને અનાથ પશુ રહેતા હતા તે તમામ પશુઓ માટે સર્વ પ્રકારની ખાવા–પીવાની ત્યા પૂરી વ્યવસ્થા હતી, ગોશાળાની રચના બહુજ સુદર ચિત્તાકર્ષક હતી, અનેક સ્તભોથી સુશોભિત હતી, આ નગરમા એક ઠગ માણસ પણ રહેતો હતો તેનું નામ ભીમ કૂટગ્રાહ હતુ, તે બહુજ પાપી અને લુચ્ચો હતો શાતિ અને સતોષથી તે રહિત હતો, તેની સ્ત્રીનું નામ ઉત્પલા હતુ અને તે બહુજ રૂપવાન હતી ॥૬॥

मूलम्—सू० ७

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइ आवण्णसत्ता जाया यावि होत्था। तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए। धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले, जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य, थणेहि य वसणेहि य, छिप्पाहि य ककुहेहि य वहेहि य कण्णेहि य अक्खिहि य णासाहि य जिब्भाहि य ओट्ठेहि य कंबलेहि य, सोल्लेहि य, तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य लावणिएहि य, सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीधुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभाएमाणीओ परिभुंजमाणीओ दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं णयर० जाव विणेमि-त्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा निम्मंसा ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा नित्तेया दीणविमणवयणा पंडुइयमुही, जाव झियायइ ॥ सू० ७ ॥

टीका—सूत्र०७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'उप्पला' उत्पला–उत्पलानाम्नी कूटग्राहिणी 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'आवण्ण सत्ता' आपन्नसत्त्वा=गर्भवती– 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। ततः खलु 'तीसे उप्पलाए' तस्या उत्पलायाः 'कूडग्गाहिणीए' कूटग्राहिण्याः=भीम-

---

'तए णं सा उप्पला०' इत्यादि—

'तए णं सा उप्पला' वह उत्पला 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'आवण्णसत्ता जाया' गर्भवती हुई। 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' उस उत्पला कूटग्राहिणी के गर्भ के ३ माह जब पूरे निकल चुके तब उसे इस प्रकार का दोहला

तए णं सा उप्पला० ઇત્યાદિ

'तए णं सा उप्पला०' તે ઉત્પલા 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય 'आवण्णसत्ता जाया' ગર્ભવતી થઇ 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીને ગર્ભના ત્રણ માસ જ્યારે પૂરા થઇ ગયા ત્યારે તેને એક પ્રકારનો દોહલો ઉત્પન્ન

नामकस्य कूटग्राहस्य भार्यायाः, 'तिण्ह मासाणं' त्रयाणां मासानां 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णानां=सर्वथा पूर्णानां मासत्रयेषु सर्वथा पूर्णेषु सत्सु इत्यर्थः, 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः—वक्ष्यमाणस्वरूपः, 'दोहले' दोहदः—गर्भस्थजीवप्रभावजनितोऽभिलाषः, 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः=सञ्जातः। स कीदृशः? इत्याह—'धण्णाओ णं' इत्यादि। 'धण्णाओ णं' धन्याः—प्रशंसनीयाः खलु 'ताओ अम्मयाओ' ता अम्बाः=मातरः, 'जाव' यावत्—अत्र यावच्छब्देन—'सपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ, तासिं अम्मयाणं' इत्यस्य संग्रहः। सपुण्याः खलु ता अम्बाः, कृतपुण्याः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, कृतविभवाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बानां 'सुलद्धे' सुलब्धं=सुष्ठु प्राप्तम्, 'जम्मजीवियफले' जन्मजीवितफलम्, ताभिः—जननीभिः स्वकं जन्म जीवितं च सफलीकृतमित्यर्थः। कास्ता अम्बाः? इत्याकाङ्क्षायामाह—'जाओ णं' इत्यादि। याः खलु अम्बाः, 'बहूणं'

उत्पन्न हुआ— 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ४ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले' वे माताएँ धन्य हैं, कृतार्थ हैं, कृतलक्षण हैं, उन्होंने अपने जन्म और जीवित का फल अच्छी तरह पाया है 'जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य थणेहि य वसणेहि य छिप्पाहि य ककुएहि य वहेहि य कण्णेहि य अक्खिहि य णासाहि य जिब्भाहि य ओट्ठेहि य, कवलेहि य सोल्लेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य लावणिएहि य सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाए-

---

थयो। 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ८ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले ते माताओ धन्य छे-कृतार्थ छे, कृतलक्षण छे, तेणेज पोताना जन्म अने जीवननुं फळ सारी रीते प्राप्त कर्युं छे 'जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य, थणेहि य वसणेहि य, छिप्पाहि य, ककुएहि य वहेहि य, कण्णेहि य, अक्खिहि य, णासाहि य, जिब्भाहि य ओट्ठेहि य कवलेहि य, सोल्लेहि य, तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य, लावणिएहि य सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभाएमाणीओ

मूलम्—सू० ७

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइ आवण्णसत्ता जाया यावि होत्था। तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए। धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले, जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य, थणेहि य वसणेहि य, छिप्पाहि य ककुहेहि य वहेहि य कण्णेहि य अक्खिहि य णासाहि य जिब्भाहि य ओट्ठेहि य कंबलेहि य, सोल्लेहि य, तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य लावणिएहि य, सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभाएमाणीओ परिभुंजमाणीओ दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं णयर० जाव विणेमि-त्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा निम्मंसा ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पंडुइयमुही, जाव झियायइ ॥ सू० ७ ॥

टीका—सूत्र०७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'उप्पला' उत्पला-उत्पलानाम्नी कूटग्राहिणी 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'आवण्णसत्ता' आपन्नसत्त्वा=गर्भवती- 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। ततः खलु 'तीसे उप्पलाए' तस्या उत्पलायाः 'कूडग्गाहिणीए' कूटग्राहिण्याः=भीम-

---

'तए णं सा उप्पला०' इत्यादि—

'तए णं सा उप्पला' वह उत्पला 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'आवण्णसत्ता जाया' गर्भवती हुई। 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' उस उत्पला कूटग्राहिणी के गर्भ के ३ माह जब पूरे निकल चुके तब उसे इस प्रकार का दोहला

तए णं सा उप्पला० ઇત્યાદિ

तए णं सा उप्पला० તે ઉત્પલા 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય 'आवण्णसत्ता जाया' ગર્ભવતી થઈ 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીને ગર્ભના ત્રણ માસ જ્યારે પૂરા થઈ ગયા ત્યારે તેને એક પ્રકારનો દોહલો ઉત્પન્ન

सीधुं=मद्यविशेष–गुडधातकीसभवं च। 'पसण्णं च' प्रसन्नां च, प्रसन्ना–द्राक्षादिद्रव्यजन्या मदिरा तां च, 'आसाएमाणीओ' आस्वादयन्त्यः–ईषत् स्वादयन्त्यः, 'परिभाएमाणाओ' परिभाजयन्त्यः–विभागं कुर्वन्त्यः, 'परिभुंजेमाणीओ' परिभुञ्जानाः 'दोहलं' दोहदं, 'विणेंति' विनयन्ति, विशेषेण प्राप्नुवन्ति, पूरयन्तीत्यर्थः, 'तं' तत्=तस्मात्, 'जइ' यदि 'ण' खलु अहमपि बहूनां 'णयर–जाव विणेमि' नगर–यावत्–विनयामि, अत्र यावच्छब्दात्–नगरगोरूपाणां सनाथानां–मनाथानां नगरगवीनां नगरबलीवर्दानां नगरपड्डिकानां नगरमहिषीणां नगरमहिषाणां नगरवृषभाणाम्, ऊधःस्तनवृषणपुच्छककुदादिभिरग्निपक्वैस्तलितैर्भर्जितैः परिशुष्कैर्लवणादिसंस्कृतैः सहानेकविधां सुरां मधु चास्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना दोहदं विनयामीत्यर्थो बोध्यः।

को, सींधु–गुड एवं महुओं के संयोग से बनी हुई मदिरा को, प्रसन्ना–द्राक्षा आदि फलों से बनाई गई मदिरा को रुच रुच कर आस्वादन करती है, विशेषरीति से उसे खाती हैं, दूसरों को भी देती है, एवं सब के साथ हिलमिल कर जो आनंद के साथ मनमानेरूप में खाती हैं और अपने गर्भ के प्रभाव से उद्भूत दोहले–मनोरथ को पूर्ण करती है 'तं जइ णं अहमवि बहूणं णयर० जाव विणेमि–त्तिकट्टु' तो जो इसी तरह से मैं भी उन नगर के सनाथ अनाथ गाय आदि से लेकर सांड पर्यंत के जानवरों के ऊधस् में लगाकर सास्नाओं के साथ जो सडासीसे पकडकर अग्नि में पकाये आदि रूपसे तैयार किये हुए हों उनको सुरा मधु, मेरक आदि जातिवाली मदिरा के साथ खाऊँ, खिलाऊँ और विभककर दूसरों को भी दूं कि जिससे

મદિરા, પ્રસન્ના–દ્રાક્ષાદિક ફળોથી તયાર કરાએલી મદિરા ખુશી–ખુશી થઈને સ્વાદ પૂર્વક ખાય છે બીજાઓને પણ આપે છે અર્થાત્ સૌની સાથે હળીમળીને આનંદ પૂર્વક ઇચ્છા પ્રમાણે ખાય છે અને પોતાના ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા દોહલા મનોરથને પૂર્ણ કરે છે 'तं जइ णं अहमवि बहूणं णयर० जाव विणेमि–त्तिकट्टु' તો જો આ પ્રમાણે હું પણ એ નગરની સનાથ–અનાથ ગાય આદિથી લઈને સાંઢ પર્યન્તના જાનવરોના ઉધસ-(થાન) થી લઈને સાસ્ના (ગળાની નીચે લટકતી ચામડી) ઓ સાથે જે સાણસીથી પકડીને અગ્નિમાં પકાવેલા–આદિ રૂપથી તૈયાર કરેલા હોય તેને સુરા, મધુ, મેરક (દારૂની જૂદી–જૂદી જાતો) આદિ જાતિની મદિરા સાથે માંસ ખાઉં ખવરાવું, અને વહેંચીને બીજાને પણ આપું કે જેના વડે કરી મારો પણ આ દોહદ પૂર્ણ થાય, આ પ્રમાણે તેને વિચાર કર્યો પરન્તુ

बहूना=बहुविधाना, 'णयरगोरूवाण' नगरगोरूपाणा 'सणाहाण य' सना थाना च 'जाव वसभाण य' यावद् वृषभाणाम् अत्र यावच्छब्देन–अनाथाना नगरगवीनां बलीवर्दाना, नगरपड्डिकाना–बालमहिषीणाम्, नगरमहिषीणा, नगर-महिषाणा, नगरवृषभाणाम्, इति बोध्यम्, 'ऊहेहि य' ऊधोभिश्च=गवादीना स्तनोपरिभागै', 'थणेहिय' स्तनैश्च 'वसणेहि य' वृषणै –अण्डकोशैश्च, 'छिप्पाहि य' पुच्छैश्च–'छिप्पा' इति देशीयः शब्द' पुच्छवाचक'। 'ककुएहि य' ककुदैश्च 'वहेहि य' वहै –स्कन्धैश्च, 'कण्णेहि य' कर्णैश्च, 'अच्छिहि य' अक्षिभिश्च, 'णासाहि य' नासाभिश्च, 'जिब्भाहि य' जिह्वाभिश्च 'ओट्ठेहि य' ओष्ठैश्च, 'कवलेहि य' कम्बलैः=सास्नाभिश्च, 'सोल्लेहि य' पक्वै'–सन्दशनेन-वह्निपक्वैश्च, 'तलिएहि य' तलितैः–तैले घृते वा पक्वैश्च, 'भज्जिएहि य' भर्जितैश्च, 'परिसुक्केहि य' परिशुष्कैश्च, 'लावणिएहि य' लावणिकैः–लवणादिसस्कृतैश्च, 'सुरच' सुरा=मदिरा च, 'महुच' मधु च=पुष्पनिष्पन्न 'मेरग' मेरक=मद्यविशेषं तालफलनिष्पन्नम्, 'जाइ च' जातिं च-मद्यविशेष च, 'सीहुंच'

माणीओ परिभाएमाणीओ परिभुंजमाणीओ दोहल विणेंति' जो नगर निवासी अनक सनाथ एव अनाथ गाय आदि स लेकर साड पर्यन्त के जानवरों के स्तन के उपर के भागों को, स्तनों का, अण्डकोशों का, पुच्छों को, ककुदों को, स्कधों को, कानो को, आखों को, नाकों को, जिह्वाओं का, ओष्ठों को एव सास्नाओं (गले के नीचे लटकती हुई चमडी) को काट काट कर लाये हुए जा संडासी द्वारा अग्नि मे पके हुए हों, तैल अथवा घृत मे जो तले गये हों, भुजे गये हों, सुकाये हुए हों, एव नमक मिर्च आदि मसाला से जो सुसस्कृत किये गये हों, उनके साथ मदिरा को, मधु का, मेरक–ताडी को, जाति–मद्यविशेष

परिभुजमाणीओ दोहल विणेंति જે નગરમા રહેનારી અનેક સનાથ અને અનાથ ગાય આદિથી લઇને સાઢ પર્યન્તના જાનવરોના સ્તનના ઉપરના ભાગોને, થાનોને, સ્તનોને–આચળોને, અડકોશોને, પુછડાઓને, કકુદોને (સાઢના કાધના પાછળના ભાગનું માસપિંડ) સ્કધોને, કાનોને, આખો, નાક, જીભ, હોઠ અને સાસ્નાઓ (ગળાની નીચે લટકતી ચામડી) વગેરેને કાપી લાવેલ, જે સાણસીદ્વારા અગ્નિમા પકાવેલા હોય, ઘી અને તેલમા તળેલા હોય ભુજેલા હોય સુકવેલા હોય, મીઠુ મરચા આદિ મસાલાથી તૈયાર કરેલા હોય તેની સાથે મદિરા (દારૂ) મેરક-તાડી, જાતિ–મદ્યવિશેષને, તેમજ મીધુ–ગોળ અને મહુડાના યોગથી બનેલી

में ही अपना सब समय व्यतीत करने लगी ॥

भावार्थ एक समय की बात है कि वह उत्पला गर्भवती हुई। जब उसका गर्भ ठीक तीन माह का हो चुका तब गर्भ के प्रभाव से उसे इस प्रकारका एक दोहला उत्पन्न हुआ कि– वे माताएँ धन्य हैं, और उन्हीं का जन्म और जीवन सफल है जो अपने दोहलों की पूर्ति जानवरों के मांस के साथ अनेक प्रकार की मदिरा के सेवन से करती हैं। खुद खाती पीती हैं और दूसरों को भी खिलाती पिलाती रहती हैं। उन जैसी भाग्यशालिनी और कौन हो सकती हैं, जो पकाये गये भुजे गये और तले गये ऊधस आदि अवयवों को अनेक प्रकार की मदिराओं के साथ खा खा कर जो आनंद मनाती है! मैं भी अपने को भाग्यशालिनी तब ही मानूंगी कि जब मुझे भी इस प्रकार का अवसर हाथ लगे–मैं भी जानवरों के पकाये गये ऊधस् आदि अवयवों के साथ अनेक प्रकार की मदिरा पाऊँ और पिलाऊँ। उसका जब यह दोहद पूर्ण नहीं हुआ तब वह उसकी पूर्ति की चिंता के मारे रातदिन चिन्तित रहने लगी। वह बहुत दुबली भी हो गई। खान पान की रुचि उसकी जाती रही। बीमार जैसी उसकी हालत हो गई। मुख उसका निस्तेज और विवर्ण बन गया। सारा शरीर उसका पीला पड गया ॥ ७ ॥

થઈ ગઈ, અને આર્ત્તધ્યાનમાંજ પોતાનો તમામ સમય વીતાવવા લાગી

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે તે ઉત્પલા ગર્ભવતી થઈ, જ્યારે તેનો ગર્ભ બરાબર ત્રણ માસનો થઈ ગયો ત્યારે તે ગર્ભના પ્રભાવથી તેને એવા પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે–તે માતાઓ ધન્ય છે, અને તેનો જન્મ તથા જીવન સફળ છે કે જે પોતાના દોહલાની પૂર્તિ જાનવરોના માંસ સાથે અનેક પ્રકારના મદિરાસેવનથી કરે છે, ખુદ પોતે ખાય પીયે છે, અને બીજાને પણ ખવરાવ-પીવરાવે છે, તેના જેવી બાઈ કોણ હોઈ શકે છે જે પકાવેલા ભુંજેલા અને તળેલા ઉધમ આદિ અવયવોને અનેક પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ખાવાજ કરીને જે આનંદ માણે છે, હું પણ મને પોતાને ત્યારેજ ભાગ્યશાળી માનું કે જ્યારે મને પોતાને પણ એવો સમય હાથમાં આવે–હું પણ જાનવરોના પકાવેલા ઉધમ આદિ અવયવોની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા પીઉં અને પાઉં તેનો જ્યારે દોહદ પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તે તેના પૂર્તિની ચિંતાને કારણે ઘણીજ દુબલી પડી ગઈ, ખાવા પીવાની રૂચી પણ જતી રહી અને બીમાર જેવી તેની હાલત થઈ ગઈ, તેનું મુખ તેજહીન અને ફીકું પડી ગયું, અને તમામ શરીર પીળું પડી ગયું (૭)

इतिकृत्वा–इति मनसि निधाय 'दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' दोहदे अविनीयमाने–अपूर्यमाणे सति, 'सुक्का' शुष्का 'भुक्खा' बुभुक्षिता 'निम्मसा' निर्मांसा 'ओलुग्गा' अवरुग्णा 'ओलुग्गसरीरा' अवरुग्णसरीरा, णित्तेया' निस्तेजा'–गतकान्ति, 'दीणविवण्णवयणा' दीनविवर्णवदना=दीन–दैन्ययुक्तम्, अत एव विवर्ण–शोभारहित, वदनं–मुख यस्याः सा तथा, 'पडुइयमुही' पाण्डुकितमुखी–पाण्डुरीभूतवदना यावत्, यावच्छब्देन–'ओमथियनयणवयणकमला जहोचिय पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं अपरिभुंजमाणी करयलमलियव्व कमलमाला ओहय-मणसंकप्पा इति संग्रहः। अवमथितनयनवदनकमला=अधःकृतनेत्रमुखकमला यथोचित=यथायोग्य पुष्पवस्त्रगंधमालालङ्कारम् अपरिभुञ्जन्ती=असेवमाना करतलमलिता=हस्ततलमर्दिता कमलमालेव कान्तिहीना, अपहतमनःसङ्कल्पा=कर्त्तव्याकर्त्तव्यविवेकविकला सती ध्यायति=आर्तध्यान करोति॥ सू० ७॥

मेरा भी दोहद पूर्ण हो। इस प्रकार उसने विचार किया। परन्तु 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा निम्मसा ओलग्गा ओलग्गसरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पडुइयमुही जाव झियायइ' उस के उस दोहले की पूर्ति नहीं हुई इसलिये वह दिन प्रतिदिन सूकने लगी, और भूखी रहने लगी, पर्याप्त भोजन नहीं खाने के कारण उसका शरीर भी मासरहित हो गया और वह बीमार जैसी रहने लगी, कांति उसकी फीकी पड गई, मुख भी उसका दीन और शोभा से रहित होता हुआ बिलकुल पीला पड गया, चिंता के मारे उसके नेत्र और मुख, नीचे की ओर ही रहता था, पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों को भी यथोचितरूप से धारण नहीं करती, वह हाथ से कुचली हुई कमलमाला के समान कांतिहीन हो गई और आर्त्तध्यान

'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा निम्मसा ओलग्गा ओलग्ग-सरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पडुइयमुही जाव झियायइ' તેના તે દોહલાની પૂરતી થઇ નહિ તે માટે તે દિન–પ્રતિદિન સૂકાવા લાગી, અને ભૂખી રહેવા લાગી પૂરી રીતે ભોજન નહિ ખાવાથી તેનું શરીર પણ માંસ વિનાનું થઈ ગયું, અને તે બિમાર જેવી રહેવા લાગી, કાંતિહીણ થઈને ફીકી પડી ગઇ, મુખ પણ દીન અને શોભાહીન બની ગયું અને એકદમ પીળી પડી ગઇ તે ચિંતાના કારણથી તેના નેત્ર અને મુખ નીચે રહેલા–ઢળેલા રહેતા ફુલ, વસ્ત્ર, ચંદન, માલા અને અલંકારોને પણ જોઇએ તેવા પ્રમાણમાં ધારણ કરતી નહિ, તે હાથ વડે કરીને કચરી નાખેલી કમળની માળા સમાન કાન્તિહીન

मवादीत्–' किण्ण ' किं=कस्मात् खलु त हे देवानुप्रिये ! अपहतमनःसङ्कल्पा यावद् ध्यायसि । ततः खलु सा उत्पला भार्या भीमकूटग्राहमेवमवादीत्–एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! मम त्रयाणां मासानां बहुप्रतिपूर्णानां दोहदः प्रादुर्भूतः, धन्याः खलु ता अम्बाः, पुण्याः खलु ता अम्बाः, कृतार्थाः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बानां सुलब्धं जन्मजीवितफलं, याः खलु बहूनां नगरगोरूपाणां यावद् नगरवृषभाणाम् ' ऊहेहिय ' ऊधोभिश्च यावत्–अत्र यावच्छब्देन–स्तनैश्च वृषणैश्च पुच्छैश्च ककुद्भिश्च स्कन्धैश्च यावत् कर्णैश्च वह्निपक्वैश्च तलितैश्च=भर्जितैश्च परिशुष्कैश्चेति बोध्यम् ' लावणिएहि य ' लावणिकैश्च=लवणमरिचजीरकादिभिः संस्कृतैश्च सह सुरां चानेकविधां मधु च

पिया ! ओहय जाव झियायसि ' हे देवानुप्रिये ! तुम क्यों चिन्तामग्न बन कर आर्त्तध्यान कर रही हो ? क्या कारण है ? । ' तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडग्गाहं एवं वयासी ' इस प्रकार अपने पति के वचन सुनकर उस उपला कूटग्राहिणीने कहा कि– ' एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए ' हे देवानुप्रिय ! आयपुत्र ! सुनो, मेरी चिन्ता का कारण यह है– मेरे गर्भ के ३ माह अब पूर्ण हो चुके हैं अतः मुझे इस प्रकार का एक दोहला उत्पन्न हुआ कि– ' धण्णा णं ४ जाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं च ६ आसाएमाणीओ ४ दोहलं विणेंति ' वे माताएँ धन्य हैं ४ जो अनेक गोरूप जानवरों के ऊधस् आदि अवयवों के साथ२ कि–जो पके तले एवं भुने

ઓહયો ' किण्णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जावज्झियायसि હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે શા માટે ચિંતાતુર થઈને આર્ત્તધ્યાન કરી રહ્યા છો ? શું કારણ છે ? तए णं सा उप्पला भारिया भीमगाकूडग्गाहं एवं वयासी' આ પ્રમાણે પોતાના પતિના વચન સાભળીને તે ઉત્પલા કુટગ્રાહિણીએ કહ્યુ કે 'एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए ' હે દેવાનુપ્રિય ! આર્ય પુત્ર ! સાભળો મારી ચિંતાનું કારણ એ છે કે મારા ગર્ભને હાલમા ત્રણ માસ પૂરા થઈ ગયા છે, તેથી મને આ પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે–'धण्णा णं ४ जाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं च६ आसाएमाणीओ४ दोहलं विणेंति ' તે માતાને ધન્ય છે ૪ જે અનેક ગોરૂપ જાનવરોના ઉધસ આદિ અવયવો જે પકાવેલા, તળેલા, ભુંજેલા છે અને મીઠુ-મરચા

मूलम्—सू० ८

इमं च णं भीमे कूडग्गाहे जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी—किण्णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियायसि ?,

तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडग्गाहं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए, धण्णाओ ४ जाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं च ६ आसाएमाणीओ ४ दोहलं विणेंति, तए णं अहं देवाणुप्पिया ! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि ।

तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी—मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय० झियाहि, अहं णं तं तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ, ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ ॥ सू० ८ ॥

टीका—सू० ८

'इमं च णं' इत्यादि । इतश्च खलु भीमनामकः कूटग्राहो यत्रैव उत्पला नाम्नी कूटग्राहिणी भार्या तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य उत्पलां कूटग्राहिणीं भार्याम् 'ओहय जाव' अपहतमनःसङ्कल्पा यावत्—यावच्छब्देन करयलपल्हत्थमुहिं भूमिगयदिट्ठियं अट्टज्झाणोवगयं' इति सङ्ग्रहः । करतलपर्यस्तमुखीं—करतले पर्यस्तं=निक्षिप्तं—निहितं मुखं यस्याः सा तथा ताम्, भूमिगतदृष्टिकाम्, आर्त्तध्यानोपगताम् इति बोध्यम्, 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा एवं-

'इमं च णं' इत्यादि—

अब एक समय की बात है कि— यह 'भीमे कूडग्गाहे' भीमकूटग्राह 'जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी' जहां वह उत्पला कूटग्राहिणी थी 'तेणेव उवागच्छइ' वहां आये 'उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ' आकर उसने उसे आर्त्तध्यान में तन्मय देखा । 'पासित्ता एवं वयासी' देख कर फिर बोला 'किण्णं तुमं देवाणु

'इमं च णं' ઇત્યાદિ

હવે એક સમયની વાત છે કે તે 'भीमे कूडग्गाहे' ભીમકૂટ ગ્રાહ 'जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी' જ્યાં તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણી હતી 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં આવ્યો 'उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ' આવીને તેણે તે ઉત્પલાને આર્તધ્યાનમાં તન્મય જોઈ 'पासित्ता एवं वयासी' જોઈને તે

आर्तध्यानं मा कुरु इत्यर्थः 'अहं णं' अहं खलु 'तं' तत्–तस्मात् 'तहा-करिस्सामि' तथा करिष्यामि, 'जहा णं' यथा खलु, तव दोहदस्य 'संपत्ती' सम्पत्तिः=सिद्धिः, 'भविस्सइ' भविष्यति। 'ताहिं' ताभिः 'इट्ठाहिं' इष्टाभिः, 'कंताहिं' कान्ताभिः 'जाव' यावत् 'वग्गूहिं' वाग्भिः 'समासा-सेइ' समाश्वासयति ॥ सू० ८ ॥

जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ' मैं इस प्रकार का उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारे इस दोहद की भले प्रकार से पूर्ति हो जायगी 'ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ' इस प्रकार भीम कूटग्राहने उस अपनी भार्या को इन इष्ट और कान्त वचनो से आश्वासित किया।

भावार्थ— एक समय की बात है कि भीमकूटग्राह जहां वह उत्पला अपनी भार्या बैठी हुई थी वहां पहुँचा। पहुँचते ही उसने उसकी आकृति देखी। देखकर वह बोला कि– हे देवानुप्रिये! यह क्या बात है? तुम आज मुझे चिन्तित एवं विवर्णवदन (तेजहीन मुखवाली) क्यों दिखती हो? क्या कारण है? जल्दी कहो। पति के इस प्रकार के वचन सुनकर वह बोली– हे नाथ! गर्भ के अब तीन महीने पूर्ण होने पर मुझे एक दोहला उत्पन्न हुआ है, और वह इस प्रकार–धन्य हैं वे माताएँ जो गो आदि जानवरों के ऊधस् आदि अवयवों के साथ२ अनेक प्रकार की

भविस्सइ' હું હમણાંજ એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેના વડે કરીને તમારા એ દોહદની રૂડી રીતે પૂર્તિ થઇ જશે 'ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ' આ પ્રમાણે ભીમકૂટગ્રાહે તે પોતાની પત્નીને આવા ઇષ્ટ અને કાન્ત વચનોથી આશ્વાસન આપ્યું

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે – ભીમકૂટગ્રાહ જ્યાં તે ઉત્પલા પોતાની પત્ની બેઠી હતી ત્યાં ગયો, જતાની સાથેજ તેણે તેની આકૃતિ જોઇ, જોઇને બોલ્યો કે–હે દેવાનુપ્રિયે! આ શું વાત છે? તમે આજે બહુજ ચિન્તાતુર હો તેમ મને લાગે છે અને તમારૂં મુખ તેજહીન કેમ દેખાય છે? શું કારણ છે? જલ્દી કહો પતિના આ પ્રકારના વચન સાંભળીને તે બોલી કે– હે નાથ! હાલ મારા ગર્ભના ૩ માસ પૂરા થયેલા હોવાથી મને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે અને તે આ પ્રમાણે છે કે — ધન્ય છે તે માતાઓ જે ગોઆદિ જાનવરોના ઉધસ આદિ અવયવોના સાથે

'आसाएमाणीओ' आस्वादयन्त्यो विस्वादयन्त्यः परिभाजयन्त्यः परिभुञ्जाना दोहदं 'विणेंति' विनयन्ति-पूरयन्ति । 'तए णं' ततः खलु अहं हे देवानुप्रियाः ! 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने= अपूर्यमाणे यावद् 'झियामि' ध्यायामि=आर्तध्यानं करोमि । 'तए णं' ततः खलु स भीमकूटग्राहः, उत्पलां भार्यामेवमवादीत्-'मा णं' मा खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! 'ओहय०' अपहतमनःसङ्कल्पा यावत् 'झियाहि' ध्याय,

---

हुए हैं, एवं जो लवण मिर्च मसाला डालकर संस्कृत किये गये हैं, अनेक प्रकार की ६ मदिरा के साथ खाती है, दूसरों को खिलाती हैं एवं बांटती हैं और इस प्रकार से अपने गर्भ के प्रभाव से उत्पन्न हुए दोहले की पूर्ति करती हैं । 'तए णं अहं देवाणुप्पिया ! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि' मुझे भी अपने दोहले की इसी प्रकार के साधनोद्वारा पूर्ति करने का विचार हुआ है परन्तु वह पूरा नहीं हो रहा है । 'अब किस प्रकार से उसकी पूर्ति हो सकती है' बस इसी विचार में मैं तन्मय बनी हूँ, और यही मेरे आर्त्तध्यान का कारण है 'तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी' इस तरह उसकी बात सुनकर उस भीमकूटग्राहने उससे कहा कि-'मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय० झियाहि' हे देवानुप्रिये ! तुम चिंता मत करो और न आर्त्तध्यान ही करो 'अहं णं ते तहा करिस्सामि

વગેરે મસાલા નાખીને સારા બનાવેલા છે તે અનેક પ્રકારની મદિરા સાથે ખાય છે, બીજાને પણ ખવરાવે છે અને વહેંચે છે અને એ પ્રમાણે પોતાના ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ દોહલાની પૂર્તિ કરે છે 'तए णं अहं देवाणुप्पिया' तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि' મને પણ મારા દોહલાની એ પ્રમાણેના સાધનોદ્વારા પૂર્તિ કરવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે, પરંતુ તે વિચાર પૂરો થતો નથી, "હવે કયા ઉપાયથી તેની પૂર્તિ થઇ શકે છે? બસ આજ વિચારમાં હું તન્મય બની ગઇ છું અને તેજ મારા આર્ત્તધ્યાનનું કારણ છે 'तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी' આ પ્રમાણે તેની વાત સાંભળીને તે ભીમકૂટગ્રાહે તેને કહ્યું કે— 'मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय० झियाहि' હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ચિન્તા કરશો નહિ અને આર્ત્તધ્યાન પણ કરશો નહિ 'अहं णं ते तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती

टीका—सूत्र० ९

'तए णं' इत्यादि । ततः खलु स भीमकूटग्राहः 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रकालसमये, 'एगे' एकः-एकाकी-अन्यजनसहायरहित इत्यर्थः, 'अबीए' अद्वितीयः-धर्माभावाद् यस्य द्वितीयः सहायो धर्मोऽपि नास्ति स इत्यर्थः, 'सण्णद्ध-जाव-पहरणे' सन्नद्ध-यावत्-प्रहरण, अत्र यावच्छब्दात्-'सण्णद्ध-बद्धवम्मियकवए, उप्पीलियसरासणपट्टिए,' इत्यादि-'गहियाउहप्पहरणे' इत्येव योजनाऽवगन्तव्या। सन्नद्धबद्धवर्मितकवचः, उत्पीडितशरासनपट्टिकः, इत्यादि गृहीतायुधप्रहरणः, इति बोध्यम् । 'साओ गिहाओ' स्वकाद् गृहात्, 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति निःसरति, निर्गत्य हस्तिनापुरं मध्यमध्येन यत्रैव गोमण्डपस्तत्रैवो

'तए णं से' इत्यादि—

'तए णं से भीमे कूडग्गाहे' उस को समझा बुझा देने के बाद वह भीमकूटग्राह 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रि के समय 'एगे' अकेला ही 'अबीए' किसी अन्यजन की सहायता के विना 'सण्णद्ध जाव पहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ' कवच पहिर, हाथ में धनुष ले अपने घर से निकला । 'णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउरं मज्झमज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' निकल कर ठीक हस्तिनापुर के बीचोबीच से होकर जहा वह गोशाला था वहां पहुँचा । 'उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाणं अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदइ, अप्पेगइयाणं कंबलए छिंदइ, अप्पेगइयाणं अण्णमण्णाणं अंगोवंगाइं वियंगेइ'

'तए णं से०' ઇત્યાદિ

'तए णं से भीमे कूडग्गाहे' તેને સમજાવી-બોધ આપીને પછી તે ભીમ કૂટગ્રાહ 'अद्धरत्तकालसमयंसि' અર્ધરાત્રીના સમયને વિષે 'एगे' એકલોજ 'अबीए' કોઇ બીજા માણસની સહાયતા વિના જ 'सण्णद्धजावपहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ' કવચ પહેરીને હાથમાં ધનુષ લઇને પોતાના ઘરથી નીકળ્યો 'णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउरं मज्झमज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' નીકળીને બરાબર હસ્તિનાપુર શહેરના મધ્ય ભાગમાં થઇને જ્યાં તે ગોશાળા હતી ત્યાં પહોચ્યો, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाणं अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदइ अप्पेगइयाणं कंबलए छिंदइ, अप्पेगइयाणं अण्णमण्णाणं

मूलम्—सू० ९

तए णं से भीमे कूडग्गाहे अद्धरत्तकालसमयंसि एगे अबीए सण्णद्ध जाव-पहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ। णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउरं मज्झं मज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाण य अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदइ, अप्पेगइयाणं कंबलए छिंदइ, अप्पेगइ-आणं अंगोवंगाइं वियंगेइ, वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ। तए णं सा उप्पला भारिया तेहिं बहुहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं सुरं च ६ आसाएमाणी ४. तं दोहलं विणेइ। तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी संपुण्णदोहला संमाणियदोहला विच्छि-ण्णदोहला संपण्णदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ॥ सू० ९॥

मदिरा का परिभोग करती हुई अपने दोहले की पूर्ति करती हैं। मैं भी इसी प्रकार से करू। पर विवश हू नाथ! क्या करू! अभीतक मेरा यह मनोरथ सफल नहीं हो सका है, मैं अपने आप को इसीलिये अधन्य मान रही हू, और यही मेरी चिन्ता और आर्त्तध्यान का कारण है। इस प्रकार उसका अभिप्राय जानकर उसने उसकी चिन्ता की निवृत्ति के लिये कहा—हे देवानुप्रिये! तुम खेदखिन्न मत होओ, मैं इस प्रकार का उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारा यह दोहद पूर्ण हो जायगा। इस प्रकार भीमने अपनी पत्नी को प्रिय वचनों द्वारा संतुष्ट किया॥ ५॥

અનેક પ્રકારની મદિરાનો ઉપભોગ કરતી થકી પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે, હું પણ એ પ્રમાણે કરૂ, પણ હું લાચાર છું નાથ! શું કરૂં! આજ સુધી મારો એ મનોરથ સફળ થયો નથી તેથી હું મને પોતાને ભાગ્યશાલી માનતી નથી અને એજ મારી તે ચિન્તા અને આર્ત્તધ્યાનનું કારણ છે, આ પ્રમાણે તેનો અભિપ્રાય જાણીને તે કૂટગ્રાહે પોતાની પત્નીની ચિન્તા નિવારણ માટે કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ખેદ ન કરો-ખિન્ન ન થાઓ હું એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેથી કરી તમારો એ દોહદ પૂર્ણ થશે આ પ્રકારે ભીમકૂટગ્રાહે પોતાની પત્નીને પ્રિય વચનો વડે સંતુષ્ટ કરી॥ ૮॥

पूरयतीत्यर्थः। ततः खलु सा उत्पला कूटग्राहिणी सम्पूर्णदोहदा=समस्ताभिलषितपूरणात्, संमानितदोहदा-वाञ्छितार्थसमानयनात्, विच्छिन्नदोहदा=निवृत्ताभिलाषा-अभिलषितलाभेन वाञ्छाया विच्छेदादिति भावः। 'सपन्न दोहला' अभिलषितवस्तुभक्षणात् तं गर्भं 'सुहंसुहेण' सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवहइ' परिवहति-धारयति ॥ सू० ९ ॥

सपुण्णदोहला सम्माणियदोहला विच्छिन्नदोहला सपन्नदोहला तं गब्भं सुहंसुहेण परिवहइ' इस प्रकार उस उत्पला कूटग्राहिणी का दोहद समस्त अभिलाषित की पूर्ति से, वांछित पदार्थ की प्राप्ति से, अभिलाषित के लाभ से एवं इच्छित वस्तु के भक्षण से जब संपूर्ण संमानित, विच्छिन्न एवं निवृत्त हो गया तब वह कूटग्राहिणी उस गर्भ को सुखपूर्वक धारण करने लगी ॥

भावार्थ— पत्नी को आश्वासित एवं समझा बुझाकर भीमकूटग्राहने उसके दोहद की पूर्ति करने का उपाय किया। वह एक दिन अर्धरात्रि के समय घर से कवच एवं अस्त्रशस्त्रों से सुसज्जित हो धनुष बाण हाथ मे लेकर एकाकी निकला और चलते२ उस गोशाला में पहुँचा। वहाँ उसने समस्त जानवरों के अंग एवं उपांगो का छेदन किया। छेदन कर वह वापिस उसी रात मे अपने घर लौट आया, और आकर उसने वे अपनी भार्या को दे दिये। उसने उन्हें भूजकर तलकर

सपुण्णदोहला सम्माणियदोहला विच्छिन्नदोहला सपन्नदोहला तं गब्भं सुहंसुहेण परिवहइ આ પ્રમાણે તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીનો દોહદ તમામ ઇચ્છાની પૂર્તિ થવાથી, વાંછિત પદાર્થની પ્રાપ્તિથી, ઇચ્છેલી વસ્તુનો લાભ મળવાથી અને ઇચ્છેલી વસ્તુના ભક્ષણથી જ્યારે સંપૂર્ણ સંમાનિત વિચ્છિન્ન અર્થાત્ નિવૃત્ત થઇ ગયો ત્યારે તે કૂટગ્રાહિણી તે ગર્ભને સુખપૂર્વક ધારણ કરવા લાગી

ભાવાર્થ—પત્નીને આશ્વાસન આપી અર્થાત્ સમજાવી બુઝાવીને ભીમકૂટ ગ્રાહે તેના દોહદની પૂર્તિ કરવાનો ઉપાય કર્યો તે એક દિવસ અર્ધ રાત્રીના સમયે ઘેરથી કવચ અને અસ્ત્ર-શસ્ત્રોથી સુસજ્જિત થઇને ધનુષ-બાણ હાથમા લઇને, એકલોજ ચાલી નીકળ્યો અને ચાલતા-ચાલતા તે ગોશાળામા પહોંચ્યો અને ત્યા જઇને તેણે તમામ જાનવરોના અંગ-ઉપાંગોને કાપ્યા, પછી તે પાછો તેજ રાત્રીમા પોતાના ઘેર પહોંચ્યો અને આવીને તેણે લાવેલા તમામ પદાર્થો પોતાની સ્ત્રીને આપ્યા, તેણે તે પદાર્થોને, સેકી તળીને તેમા મીઠુ મરચુ મસાલા

पागच्छति, उपागत्य बहूना नगरगोरूपाणा यावत् वृषभाणा चाप्येकेषाम् ऊधः, 'छिंदइ' छिनत्ति, अप्येकेषा कम्बलान् छिनत्ति, अप्येकैकेषाम् 'अण्णमण्णाण' अन्योन्येषाम्-अन्येषाम् अन्येषाम् केषाञ्चित् केषाञ्चिदित्यर्थः, 'अगोवगाइ' अङ्गोपाङ्गानि, 'वियगेइ' व्यङ्गयति-छिनत्ति, व्यङ्गयित्वा=छित्त्वा यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, उत्पलाया कूटग्राहिण्याः 'उवणेइ' उपनयति-पुरतः स्थापयति, ततः खलु सा उत्पला भार्या तैर्बहु भिर्गोमासैः गोमासादिभिः 'सल्लेहिं' पक्वैः सुरा चास्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना त दोहद 'विणेइ' विनयति=विशेषेण प्राप्नोति

वहा पहुँच कर उसने गो आदि पशुओ मे किन्हीं के उधस् को काटा, किन्ही के गलकबलो को काटा, और किन्हीं किन्हीं पशुओं के अग और उपागो को काटा। इस प्रकार 'वियगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' काटकर वह जहा अपना घर था वहा वापिस आया। और 'उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ' आकर उसने जानवरों के काटे हुए वे समस्त अग और उपाग अपनी भार्या के लिये दिये। 'तए ण सा उप्पला भारिया तेहि बहुहि गोमसेहि सोल्लेहि० सुरं च० आसाएमाणी ४ त दोहल विणेइ' पीछे उस उत्पला कूटग्राहिणीने पकाये गये, भुजे गये, एव तलकर नमक मिर्च आदि मसालेद्वारा सस्कृत किये गये गो आदि के मासस्वरूप उन ऊधस् आदि अवयवो के साथ२ अनेक प्रकारकी मदिरा के सेवन से अपने दोहल की पूर्ति की। 'तए ण सा उप्पला कूडग्गाहिणी

अगोवगाइ वियगेइ' त्या पहोंचीने तेणे गाय आदि पशुओमाथी केटलीकना उधसने काप्या केटलीना गलकबल (गळाना भागनी चामडी) ने काप्या, अने कोई-कोई पशुओना अग अने उपागोने काप्या, आ प्रमाणे वियगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' कापीने ते ज्या पोतानु घर हतु त्या पाछो आव्यो अने 'उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ' आवीने तेणे कापेला जानवरोना समस्त अग-उपागो पोतानी स्त्रीने आप्या तए ण सा उप्पला तेहि बहुहि गोमसेहि सोल्लेहि सुरं च ६ आसाएमाणी४ दोहल विणेइ' पछी ते उत्पला कूटग्राहिणीए तेने पकाव्या (राध्या) भूज्या सेकया तथा तळी करीने तेमा नमक (मीठु) मरचाथी तमाम प्रकारना सस्कार कर्या आवा गो आदिना मास स्वरूप ते उधस आदि अवयवोनी साथे साथे अनेक प्रकारनी मदिराना सेवनथी पोताना दोहलाने पूरो कर्यो तए ण सा उप्पला कूडग्गाहिणी

मात्रेणैव महता २ शब्देन 'विघुट्ठे' विघुष्टं चीत्कृत 'विस्सरे' विस्वर=कर्णकटुस्वरयुक्त 'आरसिए' आरसितं=क्रन्दितम्। ततः खलु तस्य दारकस्य 'आरोयसद्द' आरोदशब्द=रोदनशब्द 'सोचा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य, हस्तिनापुरे नगरे बहवो नगरगोरूपा यावद्-नगरवृषभा 'भीया' भीताः-भययुक्ता भयजनकशब्दश्रवणात्, 'भीया' इत्यत्र-'तत्था, उव्विगा, संजातभया' इति द्रष्टव्यम् 'तत्था' त्रस्ताः-त्रासमुपगताः 'कोऽप्यस्माकं प्राणापहारको जन्तुः समागत' इतिज्ञानात् 'उव्विगा' उद्विग्ना=व्याकुलाः कम्पमानहृदया इत्यर्थः, 'संजातभया' संजातभया=भयजनितकम्पेन प्रचलितगात्राः सन्तः, सर्वतः समन्ताद्=दिक्षु विदिक्षु 'विप्पलाइया' विपलायिताः=हस्तिनापुरनगरस्य गोबलीवर्दादयो भयादुद्विग्नाः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु पलायिता इत्यर्थः। ततः

बालकने बडे जोर-शोर के शब्दो से रोना चिल्लाना प्रारभ किया। 'विस्सरे आरसिए' रोने चिल्लाने का उसका वह शब्द बडा ही कर्णकटुक था। 'तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्द सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समता विप्पलाइया' उस बालक के आरोदन शब्द को सुनकर और 'यह महा अप्रिय है' ऐसा विचार कर हस्तिनापुर नगर मे नगर के गाय आदि से लेकर साड तक समस्त ही पशु 'कोई हमारे प्राणों का अपहारक जीव आया है' इस ख्याल मे भयान्वित हुए। उन सबका हृदय कपित होने लगा, और हृदय के कपन से जब इनके समस्त शरीर मे कपन बढ गया तो वे विचारे सब के सब इधर-उधर दिशा और विदिशाओं मे भाग गये। 'तए णं तस्स दारगस्स

બહુજ જોર શોરના શબ્દોથી રોવા અને રાડ પાડવાનો પ્રારભ કર્યો 'विस्सरे आरसिए' રોવા અને ચીસો પાડવાનો તેનો એ શબ્દ બહુજ કાનને કડવો લાગે તેવા હતો तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्द सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया४ सव्वओ समता विप्पलाइया તે બાળકનાં આ રોદન (રોવા અને ચીસો) ના શબ્દને સાભળીને અને "આ મહા અપ્રિય છે' એવું વિચારીને હસ્તિનાપુર નગરમા નગરના ગાય આદિથી લઇને સાંઢ સુધીના તમામ પશુઓ, "કોઇ અમારા પ્રાણોનો નાશ કરનારો જીવ આવ્યો છે આ ખ્યાલથી ભયભીત થઇ ગયા, તે સૌના હૃદય કપવા લાગ્યા, અને હૃદય કપવાથી જ્યારે તેના તમામ શરીરમા કપારી વધી ગઇ ત્યારે તે બિચારા તમામ જ્યા-ત્યા દિશા-વિદિશાઓમા ભાગી ગયા 'तए णं तस्स दारगस्स

मूलम्—सू० १०

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया। तए णं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया२ सद्देणं विघुट्ठे विस्सरे आरसिए, तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया, तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो इयमेयारूवं णामधेज्जं करेंति-जम्हा णं अम्हं इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया २ सद्देणं विघुट्ठे विस्सरे आरसिए, तए णं एयस्स दारगस्स आरसियसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे गोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया, तम्हा णं होउ अम्हं दारए गोत्तासे णामेणं। तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाव जाए यावि होत्था ॥ सू० १० ॥

टीका—सू० १०

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा उत्पला कूटग्राहिणी अन्यदा कदाचित् नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णानां 'दारगं' दारक-बालकं 'पयाया' प्रजाता-प्रजनितवतीत्यर्थः। ततः खलु तेन दारकेण 'जायमेत्तेणं चेव' जात

एवं उनमें नमक मिर्च मसाले मिलाकर मदिरा के साथ खा पीकर अपने दोहद की पूर्ति की, और सुखपूर्वक उस गर्भ को धारण करने लगी ॥ ९ ॥

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' अनन्तर 'सा उप्पला कूडग्गाहिणी' उस उत्पला कूटग्राहिणीने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'णवण्हं मासाणं' नौ महिना के 'बहुपडिपुण्णाणं' पूर्ण होनेपर 'दारगं पयाया' पुत्र को जन्म दिया। 'तए णं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया२ सद्देणं विघुट्ठे' उत्पन्न होते ही उस

મેળવીને મદિરાની સાથે ખાઇ-પીને પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરી અને તે સુખપૂર્વક ગર્ભ ધારણ કરવા લાગી ॥ સૂ ૯ ॥

તए णं सा' ઇત્યાદિ

'तपणं' ત્યાર પછી 'सा उप्पला कूडग्गाहिणी' તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીએ 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય 'णवण्हं मासाणं' નવ માસ 'बहुपडिपुण्णाणं' પૂરા થતા 'दारगं पयाया' પુત્રને જન્મ આપ્યો. 'तएणं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया२ सद्देणं विघुट्ठे' ઉત્પન્ન થતાંજ તે બાલકે

मूलम्—सू० ११

तए णं से भीमे कूडग्गाहे अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेणं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ।

तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारयं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ, तए णं से गोत्तासे दारए कूडग्गाहे जाए यावि होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाव जाए यावि होत्था' यह गोत्रास अब क्रमशः अपनी बाल्यावस्था को छोडकर तरुणावस्था को प्राप्त हुआ ॥

भावार्थ— गर्भ जब नौ माह का हो गया तब उत्पला के एक पुत्र हुआ। उत्पन्न होते ही इसने बडी बुरी तरह से रोना चिल्लाना प्रारंभ कर दिया। उसका वह शब्द लोगों को बडा ही कर्णकटुक लगा। यहांतक कि गो आदि पशु भी त्रस्त हुए, वे सब के सब अपने२ स्थान से इधर-उधर भागने लगे। मातापिताने जब यह हालत देखी, तब गो आदि पशुओं को इसके विरस शब्द से त्रास होनेके कारण उन्होंने इसका नाम गोत्रास रख दिया। यह गोत्रास नाम से जनता मे प्रसिद्ध हो गया। गोत्रास क्रमशः बढतर तरुणावस्था को प्राप्त हुआ ॥ १० ॥

तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाव जाए यावि होत्था' આ ગોત્રાસ હવે ક્રમશઃ પોતાની બાલ્યાવસ્થા મૂકીને તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો.

ભાવાર્થ— ગર્ભ બરાબર જ્યારે નવ માસનો થઇ ગયો ત્યારે ઉત્પલાને એક પુત્ર થયો, તે ઉત્પન્ન થતાજ તેણે બહુજ ભૂડી રીતે રોવા અને ચીસો પાડવાનું શરૂ કર્યું, તેનો તે શબ્દ લોકોના કાનને ઘણોજ કડવો લાગ્યો, એટલે સુધી-કે ગો-ગાય આદિ પશુ પણ ત્રાસ પામી ગયા, તે સૌ પોત-પોતાના સ્થાનથી જ્યા-ત્યા ભાગવા લાગ્યા, માતા-પિતાએ જ્યારે આ પ્રમાણેની પરિસ્થિતિ-હાલત જોઇ ત્યારે ગાય આદિ પશુઓને આ બાળકના વિરસ શબ્દથી ત્રાસ થવાના કારણે તેણે એ બાળકનું નામ "ગોત્રાસ" રાખ્યું તે ગોત્રાસ નામથી જનતામા પ્રસિદ્ધ થઇ ગયો ગોત્રાશ ક્રમશ-ક્રમે-ક્રમે વધતો તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો ॥૧૦॥

खलु तस्य दारकस्य ' अम्मापियरो ' मातापितरौ इदमेतद्रूप—वक्ष्यमाणस्वरूप नामधेय कुरुतः—' जम्हा ण ' यस्मात् खलु ' अम्ह ' अस्माकम् अनेन दारकेण जातमात्रेणैव महता २ शब्देन विघुष्ट विस्वरमाररसितम्, ततः खलु एतस्य दारकस्य ' आरसियसद्दे सोच्चा णिसम्म ' आरसितशब्द क्रान्दितं श्रुत्वा निशम्य हस्तिनापुरे नगरे बहवो गोरूपा यावद् भीताः ४ सर्वतः समन्ताद् विपला यिताः=विद्रुताः, ' तम्हा ण ' तस्मात् खलु ' होउ ' भवतु अस्माक दारक ' गोत्तास णामेण ' गोत्रासो नाम्ना, अयमस्माक पुत्रो गोत्रासनामको भवतु इत्यर्थः। तत खलु स गोत्रासो दारकः ' उम्मुक्कबालभावे ' उन्मुक्तबालभावः=बाल्या वस्थामतिक्रान्तः यावत् प्राप्ततारुण्यः, ' जाए यावि होथा ' जातश्चाप्यभवत् ॥ सू० १० ॥

अम्मापियरो इयमेयारूव णामधेज्जं करेंति ' इस प्रकार की परिस्थिति देखकर उस बालक के मातापिताने इस ख्याल से उसका नाम ऐसा रखा कि ' जम्हा ण अम्ह इमेण दारएण जायमेत्तेण चेव महया२ सद्देण विघुट्ठे, विस्सरे आरसिए तए ण एयस्स दारगस्स आरसिए सद्दे सोचा णिसम्म हत्थिण उरे णयरे वहवे गोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समता विप्पलाइया ' यह जब उपन्न हुआ तब बहुत जोर शोर से रोया और चिल्लाया उसके उस शब्द को कि—जो अत्यत कर्णकटुक था, सुनकर हस्तिनापुर नगर मे अनेक गो आदि पशुओं के हृदय में त्रास उत्पन्न हुआ, ' तम्हा होउ अम्ह दारए गोत्तासे णामेण ' इस लिये हमारे इस लडके का नाम ' गोत्रास ' हो। अर्थात् इस बालक का नाम गोत्रास ' रक्खा।

अम्मापियरो इयमेयारूव णामधेज्ज करेंति ' આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ જોઇને તે બાળકના માતા-પિતાએ તે ખ્યાલથી તેનું નામ આવુ રાખ્યુ કે-' जम्हा ण अम्ह इमेण दारएण जायमेत्तेण चेव महयार सद्देण विघुट्ठे, विस्सरे आरसिए तए ण एयस्स दारगस्स आरसियसद्द सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे गोरूवा जाव भीया४ सव्वओ समता विप्पलाइया' તે જ્યારે ઉત્પન્ન થયો ત્યારે બહુજ જોર-શોરથી રોયો અને ચીસો પાડી ત્યારે તે શબ્દ બહુજ કાનને કડવો લાગતો હતો, તે સાભળીને હસ્તિનાપુર નગરમા અનેક ગો આદિ પશુઓના હૃદયમા ત્રાસ ઉત્પન્ન થયો, तम्हा होउ ण अम्ह दारए गोत्तासे णामेण આ કારણથી અમારા આ પુત્રનું નામ ગોત્રાસ થાઓ અર્થાત્ એનું નામ ગોત્રાસ રાખ્યુ

ततः खलु स 'सुणदे राया' सुनन्दनामको राजा गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ' स्थापयति। ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए कूटग्राहो जातः-पितुः पदे तदधिकारे कूटग्राहतया मानश्चाऽभवत्। स कीदृशः कूटग्राहो जातः? इत्याह-'अहम्मिए अधार्मिकः, जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दात्-'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे अधम्मक्खाई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति संग्रहः। अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्मारव्यायी, यद्वा अधर्मख्यातः, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन् विहरति, दुःशीलः, दुर्व्रतः इति, एषा व्याख्याऽत्रैव प्रथमाऽध्ययने चतुर्दश१४सूत्रे कृताऽस्माभिः' 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः-अन्येषां दुःखप्रदानेनैव प्रसन्नमना भवति स इत्यर्थः, यद्वा-संतोषाभावाद् दुस्तोषणीय इत्यर्थः॥ सू० ११॥

'तए णं से सुणदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया से अवकाश पा चुकने के बाद गोत्रास दारकको किसी एक समय सुनंद राजाने इसके पिता के स्थान पर-कूटग्राह के पद पर-स्थापित किया। 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूटग्राह' इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया। यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी-वह दूसरों को दुःख देने में ही आनंद मानता था, अथवा जीवन में जिसे कभी भी संतोष प्राप्त नहीं हुआ, ऐसा था।

'तए णं से सुणदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया કરી ગયા પછી જ્યારે અવકાશ મળ્યો, ત્યારે પછી ગોત્રાસ દારકને કોઈ એક સમય સુનંદ રાજાએ તેના પિતાના સ્થાનપર-એટલે કે કૂટગ્રાહના પદ પર સ્થાપિત કર્યા 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' હવે તે ગોત્રાસ 'કૂટગ્રાહ' આ નામથી જનતામાં પ્રસિદ્ધ પણ થઈ ગયો 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી-બીજાને દુઃખ દેવામાંજ આનંદ માનતો હતો, અથવા જીવનમાં જેને ક્યારેય પણ સંતોષ પ્રાપ્ત થયો ન હતો એવો તે હતો.

टीका—सू० १९

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स भीमकूटग्राहः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्, अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्त इत्यर्थः, 'तए णं से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः, 'बहुणा' बहुना, 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, 'सद्धिं' सार्धं 'संपरिवुडे' संपरिवृतः, 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रुदन् क्रन्दन् विलपन् भीमस्य कूटग्राहस्य 'णीहरणं' निर्हरणं=निर्गमनं नगराद् बहिर्निःसारणं 'करेइ' करोति=स्वपितरं भीमकूटग्राहं श्मशानभूमिं दग्धुं नयतीत्यर्थः। कृत्वा बहूनि 'लोइयमयकिच्चाइं' लौकिकमृतकृत्यानि अग्निसंस्कारादारभ्य तन्निमित्तकदानभोजनादिपर्यन्तानि कर्माणि 'करेइ' करोति।

'तए णं से भीमे०' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनंतर 'से भीमे कूडग्गाहे' वह भीम कूटग्राह 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल धर्म को पाया—मर गया। 'तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' पिताकी मृत्यु होनेके बाद गोत्रास दारक ने अनेक मित्र, ज्ञातिजन, एवं अपने स्वजन संबंधी परिजनो के साथ मिलकर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं विलाप करते हुए भीमकूटग्राह की श्मशानयात्रा निकाली। 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार होने के पश्चात् गोत्रास दारकने और भी पिता के लौकिक मरणकृत्य किये।

'तए णं से भीमे०' ઇત્યાદિ

'तए णं' ते पछी 'से भीमे कूडग्गाहे' ते भीमકૂટગ્રાહ 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમયે 'कालधम्मुणा संजुत्ते' કાલ ધર્મને પામ્યો મરણ પામ્યો 'तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' પિતાનું મૃત્યુ થયા પછી ગોત્રાસ પુત્રે અનેક મિત્ર જ્ઞાતિજન અને પોતાના સ્વજન સંબંધી પરિજનોની સાથે મળીને આક્રન્દ-વિલાપ કરતા કરતા ભીમકૂટગ્રાહની શ્મશાનયાત્રા કાઢી 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' દાહ-અગ્નિસંસ્કાર કરી રહ્યા પછી ગોત્રાસ દારકે બીજી પણ પિતાની લૌકિક ક્રિયા કરી

ततः खलु स 'सुणंदे राया' सुनन्दनामको राजा गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ' स्थापयति। ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए' कूटग्राहो जातः-पितुः पदे तदधिकारं कूटग्राहता मानश्चाप्यभवत्। स कीदृशः कूटग्राहो जातः? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः, 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दात्-'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे अधम्मक्खाई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति संग्रहः। अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, यद्वा अधर्मख्यातः, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन् विहरति, दुःशीलः, दुर्व्रतः इति, एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दश१४सूत्रे कृताऽस्माभिः 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=अन्येषां दुःखप्रदानेनैव प्रसन्नमना भवति स इत्यर्थः, यद्वा-संतोषाभावाद् दुस्तोषणीय इत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया से अवकाश पाजुकने के बाद गोत्रास दारकको किसी एक समय सुनंद राजाने इसके पिता के स्थान पर-कूटग्राह के पद पर-स्थापित किया। 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूटग्राह' इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया। यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी-वह दूसरों को दुःख देने में ही आनंद मानता था, अथवा जीवन में जिसे कभी भी संतोष प्राप्त नहीं हुआ, ऐसा था।

'तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया कर्या पछी ज्यारे अवकाश मळ्यो, त्यारे पछी गोत्रास दारकने कोई एक समय सुनंद राजाए तेना पिताना स्थानपर एटले के कूटग्राहना पद पर स्थापित कर्यो 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' हवे ते गोत्रास 'कूटग्राह' आ नामथी जनतामां प्रसिद्ध पण थई गयो 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानंदी-बीजाने दुःख देवामांज आनंद मानतो हतो, अथवा जीवनमां जेने क्यारेय पण संतोष प्राप्त थयो न हतो एवा ते हता.

टीका—सू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स भीमकूटग्राहः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्, अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्त इत्यर्थः, 'तए णं से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः, 'बहुणा' बहुना, 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, 'सद्धिं' सार्धं 'संपरिवुडे' संपरिवृतः, 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रुदन् क्रन्दन् विलपन् भीमस्य कूटग्राहस्य 'णीहरणं' निर्हरणं=निर्गमनं नगराद् बहिर्निःसारणं 'करेइ' करोति=स्वपितरं भीमकूटग्राहं श्मशानभूमिं दग्धुं नयतीत्यर्थः। कृत्वा बहूनि "लोइयमयकिच्चाइं" लौकिकमृतकृत्यानि अग्निसंस्कारादारभ्य तन्निमित्तकदानभोजनादिपर्यन्तानि कर्माणि "करेइ" करोति।

'तए णं से भीमे०' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनंतर 'से भीमे कूडग्गाहे' वह भीम कूटग्राह 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल धर्म को पाया—मर गया। 'तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' पिताकी मृत्यु होनेके बाद गोत्रास दारक ने अनेक मित्र ज्ञातिजन, एवं अपने स्वजन संबंधी परिजनो के साथ मिलकर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं विलाप करते हुए भीमकूटग्राह की श्मशानयात्रा निकाली। 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार होने के पश्चात् गोत्रास दारकने और भी पिता के लौकिक मरणकृत्य किये।

'तए णं से भीमे०' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से भीमे कूडग्गाहे' તે ભીમકૂટગ્રાહ 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમયે 'कालधम्मुणा संजुत्ते' કાલ ધર્મને પામ્યો. મરણ પામ્યો 'तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' પિતાનું મૃત્યુ થયા પછી ગોત્રાસ પુત્રે અનેક મિત્ર જ્ઞાતિજન અને પોતાના સ્વજન સંબંધી પરિજનોની સાથે મલીને આક્રન્દ–વિલાપ કરતા કરતા ભીમકૂટગ્રાહની શ્મશાનયાત્રા કાઢી 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' દાહ–અગ્નિસંસ્કાર કરી રહ્યા પછી ગોત્રાસ દારકે બીજી પણ પિતાની લૌકિક ક્રિયા કરી

ततः खलु स 'सुणदे राया' सुनन्दनामको राजा गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ' स्थापयति। ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए' कूटग्राहो जातः-पितुः पदे तदधिकारं कूटग्राहता मानश्चाऽभवत्। स कीदृशः कूटग्राहो जात? इत्याह-'अहम्मिए जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दात्-'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे अधम्मक्खाई, अधम्मपलज्जण, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति सङ्ग्रहः। अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, यद्वा अधर्मख्यातः, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन् विहरति, दुःशीलः, दुर्व्रतः इति, एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दश१४सूत्रे कृताऽस्माभिः 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=अन्येषां दुःखप्रदानेनैव प्रसन्नमना भवति स इत्यर्थः, यद्वा-संतोषाभावाद् दुस्तोषणीय इत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से सुणदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया से अवकाश पाचुकने के बाद गोत्रास दारकको किसी एक समय सुनंद राजाने इसके पिता के स्थान पर-कूटग्राह के पद पर--स्थापित किया। 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूटग्राह' इस नाम से जनता मे प्रसिद्ध हो गया। यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी-वह दूसरों को दुःख देने में ही आनंद मानता था, अथवा जीवन मे जिसे कभी भी संतोष प्राप्त नहीं हुआ, ऐसा था।

तए णं से सुणदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया करी रह्या पछी ज्यारे अवकाश मळ्यो, त्यारे पछी गोत्रास दारकने कोई एक समय सुनंद नरेशे तेना पिताना स्थानपर-एटले के कूटग्राहना पद पर स्थापित कर्या तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' हवे ते गोत्रास 'कूटग्राह' आ नामथी जनतामां प्रसिद्ध पण थई गयो 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानंदी-बीजाने दुःख देवामांज आनंद मानता हता, अथवा जीवनमां जेने क्यारेय पण संतोष प्राप्त थयो न हतो एवा ते हता

मूलम्—मू० १२

तए ण से गोत्तासे दारए कूडग्गाहे कलाकलिं अद्धरत्तकालसमयंसि एगे अबीए सण्णद्धबद्धकवए जाव गहियाउहपहरणे साओ गिहाओ णिज्जाइ, णिज्जित्ता जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाण सणाहाण य जाव वियंगेइ, वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, तए ण से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहूहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं सुरं च ६ आसाएमाणे ४ विहरइ ॥ सू० १२ ॥

टीका—मू० १२

'तए ण' इत्यादि । ततः खलु स गोत्रासो दारकः कूटग्राहः 'कला

भावार्थ— गोत्रास के तरुण होने पर उसका पिता भीमकूटग्राह कालकवलित हो गया। गोत्रासने मित्र ज्ञाति आदिजनो के साथ मिलकर पिताकी श्मशान यात्रा निकाली। दाहसंस्कार से निवृत्त हो चुकने के पश्चात् उसने उस समय के और भी लौकिक मरणकृत्य किये। जब वह सर्व प्रकार से निश्चिंत हो चुका तब वहा के राजाने इस अपने पिता के पद पर नियुक्त कर दिया। यह भी अपने पिता के स्थान पर बैठते ही उस जैसा कूटग्राह बन गया। जैसा वह महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी था— ठीक उसी तरह का यह भी उसकी प्रतिच्छाया की तरह लोगो की दृष्टि मे आ गया ॥ ११ ॥

'तए ण से गोत्तासे' इत्यादि—

'तएण' इसके बाद 'से गोत्तासे दारए' वह गोत्रास दारक जो

ભાવાર્થ— ગોત્રાસ તરૂણ થયા પછી તેના પિતા ભીમકૂટગ્રાહ કાળનો કોળીઓ થઇ ગયા (મૃત્યુ પામ્યા) ગોત્રાસે મિત્ર, જ્ઞાતિજનોની સાથે મળીને પિતાની શ્મશાનયાત્રા કાઢી, દાહસંસ્કાર કરી નિવૃત થયા પછી તે મરણ સમયની બીજી પણ લૌકિક ક્રિયા કરી જ્યારે તે સર્વ પ્રકારથી નિશ્ચિંત થઇ ગયો ત્યારે તે ગામના રાજાએ તેને તેના પિતાના પદ પર નિયુક્ત કરી દીધો, તે પણ પોતાના પિતાના સ્થાન પર બેસતાજ તેના પિતા જેવો કૂટગ્રાહ બની ગયો જેવો પિતા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો, એમ તેવીજ રીતે આ પણ તેની પ્રતિછાયાની માફક લોકોની દૃષ્ટિમા આવી ગયો અર્થાત્ બીજો કૂટગ્રાહ હોય તેમ લોકોમા દેખાવા લાગ્યો ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

'तए ण से गोत्तासे०' ઇત્યાદિ

'तए ण' તે પછી 'से गोत्तासे दारए' તે ગોત્રાસ દારક જે કૂટગ્રાહ

कल्लिं' कल्याकल्यम्=प्रतिदिनम् 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रिकालसमये-मध्यरात्रे 'एगे' एकः-एकाकी सहायकद्वितीयजनरहित, 'अबीए' अद्वितीयः-यस्य धर्मेऽपि द्वितीयः सहायो नास्ति स इत्यर्थः, 'सण्णद्धबद्धकवचः, यावत् गृहीतायुधप्रहरणः, स्वस्माद् गृहाद् 'णिज्जाइ' निर्याति-निर्गच्छति, निर्याय=निर्गत्य यत्रैव गोमण्डपस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य बहूना नगरगोरूपाणा सनाथाना च यावत्-अङ्गोपाङ्गानि 'वियंगेइ' व्यङ्गयति छिनत्ति 'वियंगित्ता' व्यङ्गयित्वा=छित्त्वा, यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति । 'तए णं' ततः खलु स गोत्रास कूटग्राहस्तैर्बहुभिर्गोमासैः=गोमासादिभि 'सोल्लेहिं'

कूटग्राहपने से प्रसिद्ध हो चुका था 'कल्लाकल्लिं' प्रतिदिन 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रि के समय उठकर 'एगे' अकेला ही 'अबीए' बिना किसी दूसरे की सहायता के 'सण्णद्धबद्धकवए जाव गहियाउहपहरणे' कवच पहिन कर और आयुध एवं प्रहरण लेकर 'साओ गिहाओ' अपने घर से 'णिज्जाइ' निकलता । 'णिज्जित्ता जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' और निकलकर जहा वह गोशाला थी वहाँ जाता । 'उवागच्छित्ता बहूणं नयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वियंगेइ' जाकर वह वहा के अनेक गो आदि समस्त पशुओं के चाहे वे सनाथ हो चाहे अनाथ हो उन सबके अंग और उपांगो को काटता 'वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' काटकर फिर वह वापिस अपने घर आ जाता । 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहुहिं गोमसेहिं सोल्लेहिं सुरं च द

પણાથી પ્રસિદ્ધ થયો હતો. 'कल्लाकल्लिं' પ્રતિદિન अद्धरत्तकालसमयंसि અર્ધ રાત્રીના સમયે ઉઠીને 'एगे' એકલોજ 'अबीए' બીજા કોઇ માણસની સહાયતા વિના सण्णद्धबद्धकवए जाव गहियाउहपहरणे કવચ પહેરીને અને આયુધ -હથિઆરને લઇને साओ गिहाओ પોતાના ઘેરથી णिज्जाइ' નિકળતા 'णिज्जित्ता जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' અને નીકળીને જ્યાં તે ગોશાળા હતી ત્યાં જતો. 'उवागच्छित्ता बहूणं नयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वियंगइ' જઇને તે ત્યાંના અનેક ગાય આદિ સમસ્ત પશુઓને ચાહે તે સનાથ હોય કે અનાથ હોય તે તમામના અંગ-ઉપાંગોને કાપતા હતા. वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ કાપીને પછી તે પાછો પોતાના ઘેર આવતા હતા. 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहुहिं गोमसेहिं सोल्लेहिं सुरं चद आसाय

पक्कैः 'सुर' सुरां च ६, अत्र 'मदु च, मेगर च, जाइ च, सीहु च, पसण्ण च' इत्यस्यैवाध्ययनस्य सप्तमसूत्रोक्तपाठोऽनुसन्धेयः, व्याख्याऽपि मत्कृता तत्रैव द्रष्टव्या, 'आसायमाणे ४' आस्वादयन् विस्वादयन परिभाजयन परिभुञ्जानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १२ ॥

आसाएमाणे ४ विहरई' बाद में वह गोत्रास कूटग्राह उस नाना प्रकार के गोमास के साथ२ जो पका भूजा एव तला हुआ होता था अनेक प्रकार की मदिरा का आस्वादन विस्वादन आदि करता हुआ अपना समय निकालने लगा।

भावार्थ— गोत्रास मे माता क दोहद की पूर्ति के संस्कार अब जग उठ। जब यह पिता के पद पर आसीन हो चुका तब उस संस्कार की जागृति स वह गात्रास प्रतिदिन अर्धरात्रि क समय अकेला उठता और निभय होकर कवच आदि स सुसज्जित हो अस्त्र-शस्त्र ले अपने घर स निकल उसी गोशाला मे जाता-जहा पहिले इसक पिता गया था। वहाँ पहुँच कर यह वहाँ के पशुओं के अंग एव उपागों को काट कर चुप क से अपने घर ले आता, और उस गो आदि पशुओं के पकाये हुए मास के साथ नाना प्रकार की मदिरा का सेवन करता और दूसरों को भी खाने पीने को देता। इस प्रकार की नृशस (निर्दय) क्रियाओं के करते२ गोत्रास का अपना समय निकलने लगा॥ १२ ॥

माणेइ विहरइ પછી તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ તે નાના પ્રકારના ગોમાસની સાથે-સાથે-જે પકાવેલા, સેકેલા, તળેલા થયા કરતા હતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું આસ્વાદન વિસ્વાદન (રસાનુભવ) આદિ કરીને પોતાને સમય પૂરો કરવા લાગ્યો

ભાવાર્થ— ગોત્રાસમા માતાના દોહદની પૂર્તિના સસ્કાર હાલમા જાગી ઉઠયા છે, જ્યારે તે પોતાના પિતાના સ્થાન-પદ પર આરૂઢ થયો ત્યારે તે સસ્કાર જાગૃત થવાથી તે ગોત્રાસ-પ્રતિદિન અર્ધરાત્રીના સમયે એકલો ઉઠીને અને નિર્ભય થઇને કવચ આદિથી સજ્જ થઇ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઇને ઘેરથી નીકળીને તે ગોશાળામા જતો, જ્યા પ્રથમ તેના પિતા ગયા હતા, ત્યા જઇને તે ત્યાના પશુઓના અગ-ઉપાગોને કાપીને છાનો-માનો પોતાને ઘેર લઇ આવતો અને તે ગાય આદિ પશુઓના પકાવેલા માસની સાથે જુદા-જુદા પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો અને બીજાને પણ ખાવા-પીવા આપતો હતો આવા પ્રકારની ઘાતકી ક્રિયાઓ કરીને ગોત્રાસ પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો, ॥૧૨॥

मूलम्—मू० १३

तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे एयकम्मे एयपहाणे एयविज्जे एयसमायारे सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता पंचवाससयाइं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टोवगए कालमासे कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोस तिसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। तए णं सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था। [तीए] जाया २ दारगा विणिहायमावज्जंति ॥ सू० १३ ॥

टीका—मू० १३

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स गोत्रासः कूटग्राहः 'एयकम्मे' एतत्कर्मा, गवादिहिंसामद्यपानादिक्रियाकारकः, 'एयप्पहाणे' एतत्प्रधानः=गवादिहिंसामद्यपानादितत्परः, 'एयविज्जे' एतद्विद्यः=हिंसादिपापबुद्धिः, 'एयसमायारे' एतत्समाचारः=गवादिहिंसाविविधमद्यपानाऽऽचरणशीलः, सुबहु पाप-

'तए णं से गोत्तासे०' इत्यादि—

'तए णं' इस प्रकार 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' वह गोत्रास कूटग्राह 'एयकम्मे' कि जिसका गो आदि की हिंसा और मद्यपान आदि क्रिया करना यही एकमात्र कर्तव्य था, 'एयप्पहाणे' इन्हीं क्रियाओं के करने मे जो रातदिन तत्पर रहा करता था, 'एयविज्जे' यही एक जिसके जीवन की विद्या थी, और 'एयसमायारे' यहा गो आदिको की हिंसा करना और मदिरा के नशे में धुत रहना ही जिसका एक आचरण बन चुका था 'सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता'

'तए णं से गोत्तासे०' ઇત્યાદિ

'तए णं' આ પ્રમાણે 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ 'एयकम्मे' કે જેનું ગો-ગાય આદિની હિંસા અને મદ્યપાન આદિ ક્રિયા કરવી એજ એક માત્ર કર્તવ્ય હતું 'एयप्पहाणे' એ ક્રિયાઓ કરવામાંજ રાત્રી દિવસ તૈયાર રહેતો હતો, 'एयविज्जे' એજ એના જીવનની એક વિદ્યા હતી, અને 'एयसमायारे' તે ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવી અને મદિરાપાનના નિશામાં ચકચૂર રહેવું એજ જેનું એક આચરણ-વ્યવહાર બની ગયો હતો. 'सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता' અનેક વિધ પાપ કર્મોનું ઉપાર્જન (કમાણી)

पक्वे' 'सुर' सुरा च ६, अत्र 'महु च, मेगर च, जाइ च, साहु च, पसण्ण च' इत्यस्यैवाध्ययनस्य सप्तमसूत्रोक्तपाठोऽनुसन्धेयः, व्याख्याऽपि मत्कृता तत्रैव द्रष्टव्या, 'आसायमाणे ४' आस्वादयन् विस्वादयन परिभाजयन् परिभुञ्जानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १२ ॥

आसाएमाणे ४ विहरइ' बाद में वह गोत्रास कूटग्राह उस नाना प्रकार के गोमास के साथ२ जो पका भूजा एव तला हुआ होता था अनेक प्रकार की मदिरा का आस्वादन विस्वादन आदि करता हुआ अपना समय निकालने लगा।

भावार्थ— गोत्रास मे माता क दोहद की पूर्ति के संस्कार अब जग उठे। जब यह पिता के पद पर आसीन हो चुका तब उस संस्कार की जागृति से वह गोत्रास प्रतिदिन अर्धरात्रि के समय अकेला उठता और निभय होकर कवच आदि स सुसज्जित हो अस्त्र-शस्त्र ले अपने घर स निकल उसी गोशाला मे जाता—जहा पहिले इसक पिता गया था। वहाँ पहुँच कर यह वहाँ के पशुओं के अग एव उपागों को काट कर चुप के से अपने घर ले आता, और उस गो आदि पशुओं के पकाये हुए मास के साथ नाना प्रकार की मदिरा का सेवन करता और दूसरों को भी खाने पीनें को देता। इस प्रकार की नृशस (निर्दय) क्रियाओं के करते२ गोत्रास का अपना समय निकलने लगा ॥ १२ ॥

माणे४ विहरइ पछी ते गोत्रास कूटग्राह ते नाना प्रकारना गोमासनी साथे-साथे-जे पकावेला, सेकेला, तळेला थया करता हता तेनी साथे अनेक प्रकारनी मदिरानु आस्वादन विस्वादन (रसानुभव) आदि करीने पोतानो समय पूरो करवा लाग्यो

भावार्थ— गोत्रासमा मातना दोहदनी पूर्तिना सस्कार हालमा जागी उठ्या छे, ज्यारे ते पोताना पिताना स्थान-पद पर आरूढ थयो त्यारे ते सस्कार जागृत थवाथी ते गोत्रास-प्रतिदिन अर्धरात्रीना समये एकलो उठीने अने निर्भय थईने कवच आदिथी सज्ज थई अस्त्र-शस्त्र लईने घेरथी नीकळीने ते गोशाळामा जतो, ज्या प्रथम तेना पिता गया हता, त्या जईने ते त्याना पशुओना अग-उपागोने कापीने छानो-मानो पोताने घेर लई आवतो अने ते गाय आदि पशुओना पकावेला मासनी साथे जुदा-जुदा प्रकारनी मदिरानु सेवन करतो हतो अने बीजाने पण खावा-पीवा आपतो हतो आवा प्रकारनी घातकी क्रियाओ करीने गोत्रास पोतानो समय पूरो करवा लाग्यो, ॥१२॥

मूलम्—सू० १४

तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे दोच्चाओ पुढवीओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव वाणियग्गामे णयरे विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दाए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइ णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया। तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही तं दारगं जायमेयं चेव एगंते उक्कुरुडियाए उज्झावेइ, उज्झावित्ता दोच्चंपि गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अणुपुव्वेणं सारक्खेमाणी संगोवेमाणी संवड्ढेइ। तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडियं च चंदसूरपासणियं च जागरियं च महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं करेंति। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते, संपत्ते बारसाहे इयमेयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं णामधेज्जं करेंति, जम्हा णं अम्हं इमं दारए जायमेत्तए चेव एगंते उक्कुरुडियाए उज्झिए, तम्हा णं होउ अम्हं दारए उज्झिए णामेणं॥ सू० १४॥

टीका—सूत्र० १४

'तए णं से' इत्यादि। ततः खलु स गोत्रासः कूटग्राहो 'दोच्चाओपुढवीओ'

गो आदिक पशुओं की हिंसा करने और मांस एवं मदिरा के पीने में नष्ट कर दिया। इसके फलस्वरूप अशुभतम कर्मों का बंध कर वह जब मृत्यु के अवसर पर मरा तब आर्त्तध्यानी होकर मरा और मर कर द्वितीय पृथिवी के उत्कृष्ट तीनसागर की स्थितिवाले नरक में नारकीकी पर्याय से उत्पन्न हुआ। विजयमित्र शेठ की सुभद्रा शेठानी जातिनिंदुका थी। इसके बच्चे होते ही मरजाते थे॥ सू० १३॥

'तए णं से' इत्यादि—

'तए णं से' इसके अनन्तर 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' वह गोत्रास

સમસ્ત સમય ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવામાં અને માંસમદિરા ખાવા-પીવામાં નાશ કર્યો હતો. તેના ફલસ્વરૂપ અશુભતમ કર્મોનો બંધ કરીને તેને જ્યારે મરણનો સમય આવ્યો ત્યારે તે આર્ત્તધ્યાન કરતાં મરણ પામ્યો. તેથી બીજી પૃથિવીના ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, વિજય મિત્ર શેઠની સુભદ્રા શેઠાણી જાતિનિંદુકા હતી તે કારણથી તેને બાળકો જન્મતાજ મરણ પામતા હતા ॥ સૂ-૧૩ ॥

'तए णं से०' ઇત્યાદિ

'तए णं से' તે પછી 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહનો

कर्म ' समज्जिणित्ता ' समर्ज्य=उपार्जित कृत्वा, पञ्चवर्षशतानि परमायु:=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा, ' अट्टदुहट्टोवगए ' आर्तदुर्घट्टोपगतः=आर्तम्=आर्तध्यान, दुर्घट्टं-दुर्धर्ष-दुर्वारम् उपगतः=प्राप्तः, कालमासे कालं कृत्वा द्वितीयस्यां पृथिव्याम् ' उक्कोस ' उत्कृष्टम् ' तिसागरोवमट्ठिइएसु ' त्रिसागरोपमस्थितिकेषु ' णेरइएसु ' नैरयिकेषु ' णेरइयत्ताए ' नैरयिकतया ' उववण्णे ' उपपन्नः=उत्पन्नः ।

ततः खलु सा विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य सुभद्रा भार्या 'जाइणिंदुया यावि' जातिनिन्दुका चाऽपि=जातेर्जन्मत आरभ्य, निन्दुका=निन्दुरेव निन्दुका मृतवत्सा जन्मकालादेव मृतवत्सात्वदोषयुक्तेत्यर्थः । 'होत्था' आसीत्, तस्याः ' जाया जाया ' जाता जाता दारकाः, ये ये शिशवः समुत्पन्नास्तेते, ' विणिहायमावज्जंति ' विनिघातमापद्यन्ते=मृता भवन्तीत्यर्थः ॥ सू० १३ ॥

अनेकविध पापकर्मों का उपार्जन कर ' पचवाससयाइं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टोवगए कालमासे कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसं तिसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ' पांचसौ (५००) वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु भोगकर मृत्यु के अवसर आर्तध्यान से मरा और मरकर दूसरी पृथिवी मे जहां उत्कृष्ट तीनसागर की स्थिति है, ऐसे नरकों मे नारकीकी पर्याय से उत्पन्न हुआ । 'तए णं सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था' विजयमित्र सार्थवाह की सुभद्रा शेठानी ' जातिनिंदुका ' थी । ' जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जति ' इसके बच्चे होते ही मरजाते थे ॥

भावार्थ— गोत्रासने अपनी ५०० वर्ष की आयु का समस्त समय

કરીને ' पचवाससयाइं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टोवगए कालमासे कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसं तिसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ૫૦૦ પાંચસો વર્ષની પોતાના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને મરણ સમયે આર્તધ્યાનથી મરણ પામીને બીજી પૃથ્વીમાં જ્યાં ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરની સ્થિતિ છે એવા નરકમાં નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો ' तए णं सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था ' વિજયમિત્ર સાર્થવાહની સુભદ્રા શેઠાણી જાતિનિંદુકા હતી ' जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जंति તેને બચ્ચા-બાળક થતાજ મૃત્યુ પામતા હતા

ભાવાર્થ— ગોત્રાસે પોતાની ૫૦૦ પાંચસો વર્ષની આયુષ્યનો

मूलम्—सू० १४

तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे दोच्चाओ पुढवीओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव वाणियग्गामे णयरे विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दाए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइ णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया। तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही तं दारगं जायमेयं चेव एगंते उक्कुरुडियाए उज्झावेइ, उज्झावित्ता दोच्चंपि गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अणुपुव्वेणं सारक्खेमाणी संगोवेमाणी संवड्ढेइ। तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडियं च चंदसूरपासणियं च जागरियं च महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं करेंति। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते, संपत्ते बारसाहे इयमेयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं णामधेज्जं करेंति, जम्हा णं अम्हं इमं दारए जायमेत्तए चेव एगंते उक्कुरुडियाए उज्झिए, तम्हा णं होउ अम्हं दारए उज्झिए णामेणं॥ सू० १४॥

टीका—सूत्र० १४

'तए णं से' इत्यादि। ततः खलु स गोत्रासः कूटग्राहो 'दोच्चाओपुढवीओ'

गो आदिक पशुओं की हिंसा करने और मांस एवं मदिरा के पीने में नष्ट कर दिया। इसके फलस्वरूप अशुभतम कर्मों का बंध कर वह जब मृत्यु के अवसर पर मरा तब आर्त्तध्यानी होकर मरा और मर कर द्वितीय पृथिवी के उत्कृष्ट तीनसागर की स्थितिवाले नरक में नारकीकी पर्याय से उत्पन्न हुआ। विजयमित्र शेठ को सुभद्रा शेठानी जातिनिंदुका थी। इसके बच्चे होते ही मरजाते थे॥ सू० १३॥

'तए णं से' इत्यादि—

'तए णं से' इसके अनन्तर 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' वह गोत्रास

સમસ્ત સમય ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવામાં અને માંસમદિરા ખાવા-પીવામાં નાશ કર્યો હતો તેના ફ્લસ્વરૂપ અશુભતમ કર્મોનો બંધ કરીને તેને જ્યારે મરણનો સમય આવ્યો ત્યારે તે આર્ત્તધ્યાન કરતાં મરણ પામ્યો તેથી બીજી પૃથિવીના ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, વિજય મિત્ર શેઠની સુભદ્રા શેઠાણી જાતિનિંદુકા હતી તે કારણથી તેને બાળકો જન્મતાંજ મરણ પામતા હતા ॥ સૂ-૧૩ ॥

'तए णं से०' ઇત્યાદિ

'तए णं से' તે પછી 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહનો

'अम्मापियरो' मातापितरौ 'एक्कारसमे दिवसे णिवत्ते' एकादशे दिवसे निवृत्ते= व्यतीते सति, 'संपत्ते बारसाहे' संप्राप्ते द्वादशाहे–द्वादशे दिवसे समागते सतीत्यर्थः, 'इयमेयारूव' इदमेतद्रूप=वक्ष्यमाणस्वरूप 'गोण' गौण=गुण-सम्बन्धि, 'गुणणिप्फण्ण' गुणनिष्पन्नं=गुणमाश्रित्य संजात 'णामधेज्ज' नामधेय, 'करेंति' कुरुत.–'जम्हा ण' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकम्, अय दारक जातमात्र एव एकान्ते 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकाया कचवरपुञ्जे 'उज्झिए' उज्झित =निक्षिप्त 'तम्हा ण' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु अस्माक दारकः 'उज्झिए णामेण' उज्झितो नाम्ना, नाम्ना उज्झितो भवतु, इत्यन्वयः ॥सू० १४॥

अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते सपत्ते बारसाहे' पश्चात् जब बच्चे की उत्पत्ति के ११ दिन भलभाति निकल गये और १२ वा दिवस जब प्रारभ हुआ तब मातापिताने 'इयमेयारूवे' इस प्रकार का 'गोण गुणनिप्फण्ण' गुणके अनुसार इसका 'नामधिज्ज करे ति' नाम रखा कि– 'जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए' हमारा यह दारक उत्पन्न होते ही एकान्तस्थानस्वरूप कूडाकरकट डालने के स्थान पर छुडवाया दिया गया था। 'तम्हाण' इस लिये 'होउ अम्ह दारए उज्झिए णामेण' इस हमारे बालक का नाम 'उज्झित' ऐसा होओ।

भावार्थ— गोत्रास का जीव नारकीय विविध यातनाओं को भोगकर जब अपनी वहा की स्थिति पूर्ण कर वहा से निकला, तो इसी सुभद्रा शेठानी के गर्भ में

'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते संपत्ते बारसाहे' પછી જ્યારે તે બાળકના જન્મના ૧૧ અગીયાર દિવસ સારી રીતે નીકળી ગયા અને બારમા દિવસનો જ્યારે પ્રારભ થયો ત્યારે માતાપિતાએ 'इयमेयारूवे આમ 'गोण गुणनिप्फण्ण તેના ગુણ પ્રમાણે 'नामधिज्ज करेति તેનું નામ રાખ્યુ કે–' जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए અમારો આ દારક–બાલક ઉત્પન્ન થતાં જ એકાન્ત સ્થાનરૂપ ઉકરડામા છોડવામા આવ્યો હતો 'तम्हाण તેથી 'होउ अम्ह दारए उज्झिए અમારા બાળકનું નામ "ઉજ્ઝિત" એવુ થાય

ભાવાર્થ— ગોત્રાસનો જીવ નારકીય વિવિધ યાતનાઓને ભોગવીને જ્યારે ત્યાની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાથી નીકળ્યો ત્યારે આજ સુભદ્રા શેઠાણીના

मूलम्—सू० १५

तए णं से उज्झिए दारए पंचधाईपरिग्गहिए। तं जहा-खीरधाई १, मज्जणधाई २, मंडणधाई ३, कीलावणधाई ४, अंकधाई ५, जहा दढपइण्णे, जाव णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहंसुहेणं संवड्ढेइ ॥ सू० १५ ॥

पुत्ररूप से आया। यह तो जातिनिन्दुका थी, अतः जब गर्भ ठीक नौ माह का हो चुका और जब जिन्दा पुत्र उत्पन्न हुआ तब इसने उसे शीघ्र ही किसी उकुरडा पर डलवा दिया, ताकि जातिनिन्दुक दोष की निवृत्ति हो जाय। उकुरडी पर डलवाने के कुछ समय बाद ही फिर उसने वहां से उसे उठवा लिया। बालक का अब पालन पोषण होने लगा। शेठानी इसे बाहर नहीं निकालती थी, और न कभी इसे उघाडा ही रखती थी। भौंहरे में कपडे से ढका हुआ ही रखती थी। बालक क्रमशः बढने लगा। मातापिताने कुलक्रमागत पुत्रजन्मजन्य सभी उत्सव बडे ही ठाठबाट से किये। जब बालक ११ दिन का हो गया और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ तब मातापिताने परस्पर में सलाह कर इसका नाम 'उज्झित' रखा। यह नाम इसका इस लिये रखा गया कि-यह उत्पन्न होते ही कूडे कचरे के ढेर में छोडा गया था, अतः यह इसका नाम गुणनिष्पन्न गुणानुसार हुआ ॥ सू० १४ ॥

ગર્ભમાં પુત્રરૂપથી આવ્યો, શેઠાણી તો જાતિનિન્દુકા હતી તથા જ્યારે ગર્ભ નવ માસનો થઇ ગયો અને જ્યારે જીવતો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો ત્યારે તેણે તે બાળકને તુરતજ કોઇ એક ઉકરડામાં નખાવી આપ્યો કે જેથી કરી તેના જાતિનિન્દુક દોષની નિવૃત્તિ થઇ જાય ઉકરડામાં નખાવ્યા પછી થોડાજ સમય પછી તે બાળકને ત્યાંથી પાછો ઉઠાવી લેવરાવ્યો, અને બાળકનું પાલન-પોષણ થવા લાગ્યું, શેઠાણી તેને બહાર કાઢતી નહિ, અને ઉઘાડો પણ રાખતી નહિ ભોયરામાં કપડાથી ઢાંકીને રાખતી આ પ્રમાણે સમય જતાં બાળક ક્રમે-ક્રમે વધવા લાગ્યો માતાપિતાએ કુળક્રમાગત પુત્રજન્મસંબંધી બધા મણીરૂપ ઉત્સવ ઠાઠમાઠથી કર્યાં જ્યારે બાળકને જન્મ પછી અગિયાર ૧૧ દિવસ પૂરા થઇને બારમા (૧૨મા) દિવસનો આરંભ થયો ત્યારે માતા-પિતાએ મળીને પરસ્પર સલાહ કરીને તેનું નામ ઉજ્ઝિત રાખ્યું, આ નામ એટલા માટે રાખ્યું હતું કે તે ઉત્પન્ન થતાંની સાથે ઉકરડામાં મૂકવામાં આવ્યો હતો, તેથી આ નામ ગુણ નિષ્પન્ન (ગુણાનુસાર) થયું ॥૧૪॥

'अम्मापियरो' मातापितरौ 'एक्कारसमे दिवसे णिवत्ते' एकादशे दिवसे निर्वृत्ते=व्यतीते सति, 'संपत्ते बारसाहे' संप्राप्ते द्वादशाहे-द्वादशे दिवसे समागते सतीत्यर्थः, 'इयमेयारूव' इदमेतद्रूप=वक्ष्यमाणस्वरूप 'गोण' गौण=गुणसम्बन्धि, 'गुणणिप्फण्ण' गुणनिष्पन्नं=गुणमाश्रित्य संजात 'णामधेज्ज' नामधेयं, 'करेंति' कुरुतः-'जम्हा ण' यस्मात् खलु 'अम्ह' अस्माकम्, अय दारक जातमात्र एव एकान्ते 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकायां कचवरपुञ्जे 'उज्झिए' उज्झित =निक्षिप्त. 'तम्हा ण' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु अस्माक दारकः 'उज्झिए णामेण' उज्झितो नाम्ना, नाम्ना उज्झितो भवतु, इत्यन्वय. ॥सू० १४॥

अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते सपत्ते बारसाहे' पश्चात् जब बच्चे की उत्पत्ति के ११ दिन भलभाति निकल गये और १२ वा दिवस जब प्रारभ हुआ तब मातापिताने 'इयमेयारूवे' इस प्रकार का 'गोण गुणनिप्फण्ण' गुणके अनुसार इसका 'नामधिज्ज करे ति' नाम रखा कि- 'जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए' हमारा यह दारक उत्पन्न होते ही एकान्तस्थानस्वरूप कूडाकरकट डालने के स्थान पर छुडवाया दिया गया था। 'तम्हाण' इस लिये 'होउ अम्ह दारए उज्झिए णामेण' इस हमारे बालक का नाम 'उज्झित' ऐसा हाआ।

भावार्थ— गोत्रास का जीव नारकीय विविध यातनाओं को भोगकर जब अपनी वहा की स्थिति पूर्ण कर वहा से निकला, तो इसी सुभद्रा शेठानी के गर्भ में

'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते संपत्ते बारसाहे' પછી જ્યારે તે બાળકના જન્મના ૧૧ અગીયાર દિવસ સારી રીતે નીકળી ગયા અને બારમા દિવસનો જ્યારે પ્રારભ થયો ત્યારે માતાપિતાએ 'इयमेयारूवे આમ 'गोण गुणनिप्फण्ण તેના ગુણ પ્રમાણે 'नामधिज्ज करेंति તેનું નામ રાખ્યુ કે-' जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए અમારો આ દારક-બાળક ઉત્પન્ન થતાજ એકાન્ત સ્થાનરૂપ ઉકરડામા છોડવામા આવ્યો હતો 'तम्हाण तेथी 'होउ अम्ह दारए उज्झिए અમારા બાળકનું નામ "ઉજ્ઝિત' એવુ થાય

ભાવાર્થ— ગોત્રાસનો જીવ નારકીય વિવિધ યાતનાઓને ભોગવીને જ્યારે ત્યાની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાથી નીકળ્યો ત્યારે આજ સુભદ્રા શેઠાણીના

मणिकुट्टिमतलेषु परिगृह्यमाणः' इतिपर्यन्तो बोध्यः। 'णिव्वायणिव्वाघायगिरि-कंदरमल्लीणेव' निर्वातनिर्व्याघातगिरिकन्दरालीन इव 'चंपगपायवे' चम्पक-पादप'-चम्पकवृक्षः, यथा वायुकृतोपद्रवरहितो वन्यजन्तुकृतव्याघातरहितश्च पर्वतकन्दरावस्थितश्चम्पकवृक्ष' परिवर्धते, तथाऽयमुज्झितो दारक' सुखसुखेन 'वड्ढइ' वर्धते ॥ सू० १५ ॥

और भी कई एक कुब्जा आदि दासियो के समूहने भी सुन्दर महल मे रखकर इस उज्झित दारक का रक्षण एव परिवर्धन किया 'णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदर-मल्लीणेव चंपगपायवे सुह-सुहेण संवड्ढेइ' जिस प्रकार गिरि की कंदरा मे अवस्थित चपक का वृक्ष वायुकृत उपद्रव स एवं जंगली जानवरो के व्याघातो से रहित होकर आनद से बढता रहता है उसी प्रकार इन पाच धायमाता आदि की देख-रेख मे रहा हुआ यह उज्झितदारक भी आनंदपूर्वक बढने लगा ॥

भावार्थ— उज्झित दारकने शेठ के यहा जन्म लिया इस लिये इसकी रक्षा एव पालन के लिये भिन्न२ कामो को करने वाली ५ धाये नियुक्त हुईं। इनमे किसीने इसे दूध पिलाया, किसीने इसे स्नान कराया किसीने इसे खिलाया, किसीने इसे मंडित किया और किसीने इसे गोद मे लेकर लालन-पालन किया। इस प्रकार दृढप्रतिज्ञ की तरह इस उज्झित दारक का लालन-पालन बडे ही आनद और

કુબડી આદિ દાસીઓના સમૂહે પણ સુંદર મહેલમા રાખીને આ ઉજ્ઝિત બાળકનું રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું 'णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहसुहेण वड्ढेइ' જે પ્રમાણે પર્વતની ગુફામા રહેલ ચંપાનું ઝાડ-વાયુના ઉપદ્રવથી અને જંગલી જાનવરોના પ્રહારથી રહિત બની આનંદથી વધે છે, તે પ્રમાણે તે પાચ ધાયમાતા આદિની દેખ-રેખમા રહીને આ ઉજ્ઝિત બાળક પણ આનંદપૂર્વક વધવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ— ઉજ્ઝિત બાળકે શેઠના ઘેર જન્મ લીધો તેથી તેની રક્ષા અને પાલન માટે જુદા-જુદા કામો કરનારી પાચ ધાયોને રાખવામા આવી, તેમા એક બાળકને દૂધ પાતી, બીજી સ્નાન કરાવતી, ત્રીજી ભોજન કરાવતી, ચોથી મંડિત કરતી અને પાચમી પોતાના ખોળામા બેસાડીને લાલન-પાલન કરતી આ પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞની પ્રમાણે ઉજ્ઝિત બાળકનું લાલન પાલન ભારે આનંદથી અને ઠાઠ-માઠથી થવા લાગ્યું પર્વતની ગુફામા રહેલું ચંપાનું ઝાડ

टीका—मू० १५

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स उज्झितो दारकः 'पंचधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः पञ्चभिर्धात्रीभिः सुरक्षितोऽभवदित्यर्थः। 'तं जहा' तद्यथा—धात्रीणां नामानि प्रोच्यन्ते—क्षीरधात्री १, मज्जनधात्री २, मण्डनधात्री ३, क्रीडापनधात्री ४, अङ्कधात्री ५। 'जहा दढपइण्णे' यथा दृढप्रतिज्ञः—यथा दृढप्रतिज्ञस्य धात्रीपञ्चकैर्बह्वीभिर्दासीभिश्च क्षीरपान-मज्जन-मण्डन-क्रीडापनादिभिः सुरक्षणं परिवर्धनं च संजातं तद्वदयमुज्झितो दारकः सुरक्षितः परिवर्धितश्चाभूदिति भावः। 'जाव' यावत् अत्र यावच्छब्देन—पञ्चभिर्धात्रीभिरन्याभिश्च बह्वीभिः कुब्जाभिश्चिलातिकाभिर्विदेशपरिमण्डिताभिः स्वदेशनेपथ्यगृहीतवेषाभिर्विनीताभिरिङ्गितचिन्तितप्रार्थितविज्ञायिकाभिर्निपुणकुशलाभिश्चेटिकाचक्रवालवरतरुणीवृन्दपरिवारसंपरिवृतः, इत्यादि०, 'रम्येषु

'तए णं से उज्झिए०' इत्यादि—

'तए णं' पश्चात् 'से उज्झिए दारए' यह उज्झित दारक 'पंचधाईपरिग्गहिए' पांच धायमाताओं की देख-रेख में सुरक्षित रहने लगा। 'तंजहा' पांच धायमाताओं के नाम इस प्रकार है— 'खीरधाई' १ क्षीरधात्री, 'मज्जणधाई' २ मज्जनधात्री, 'मंडणधाई' ३ मंडनधात्री, 'कीलावणधाई' ४ क्रीडापनधात्री, एवं 'अंकधाई' ५ अंकधात्री,। 'जहा दढपइण्णे' जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ का पंचधात्रियों एवं अनेक दासियोंने क्षीरपान, मज्जन, मंडन एवं क्रीडापन आदि द्वारा सुरक्षण एवं परिवर्धन किया उसी प्रकार इन पूर्वोक्त धायमाताओंने 'जाव' यावत्

तए णं से उज्झिए इत्याहि

'तए णं' પછી 'से उज्झिए दारए' આ ઉજ્ઝિત બાળક 'पंचधाइपरिग्गहिए' પાંચ ધાયમાતાઓની દેખરેખમાં સુરક્ષિત રહેવા લાગ્યો. 'तंजहा' પાંચ ધાયમાતાઓના નામ આ પ્રમાણે છે— 'खीरधाई१' ક્ષીરધાત્રી 'मज्जणधाई२' મજ્જનધાઇ 'मंडणधाई३' મંડનધાઈ, 'कीलावणधाई४' ક્રીડાપનધાઇ અને 'अंकधाई५' અંકધાઇ 'जहा दढपइण्णे' જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞ પાંચ ધાઇઓ અને અનેક દાસીઓએ ક્ષીરપાન (દૂધપાવું) મજ્જન-સ્નાન, મંડન-શણગાર અને ક્રીડાપન રમાડવું આદિ વડે રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું તે પ્રમાણે આગળ કહેલી ધાયમાતાઓએ 'जाव' યાવત્ ત્યાં સુધી કે બીજી પણ અનેક કુબ્જા

मापनयोग्य—वस्त्रादिकम् 'पारिच्छेज्जं च' परिच्छेद्य च=यस्य विक्रयः परिच्छेदेन=परीक्षणेन भवति तद्वस्तु—रत्नादिकमित्यर्थः, 'चउव्विहं भंडगं' चतुर्विधं भाण्डकं—पण्यं विक्रयणीयं वस्तु 'गहाय' गृहीत्वा लवणसमुद्रं 'पोयवहणेण' पोतवहनेन—नौरूपेण यानेन, 'उवगए' उपगतः—प्रविष्टः। ततः खलु स विजयमित्रः सार्थवाहस्तत्र लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या पोतस्य=जलयानस्य विपत्तिः=ब्रुडनं पोतविपत्तिस्तया समुद्रस्य प्रबलतरतरङ्गतः सघट्टं प्राप्य पोतस्य ब्रुडनेनेत्यर्थः 'णिव्वुड्डभंडसारे' निमग्नभाण्डसारः=निमग्नानि जलान्तर्गतानि भाण्डानि=पण्यानि तान्येव साराणि=धनानि यस्य स तथा, 'अत्ताणे' अत्राणः 'असरणे' अशरणः 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्तवानित्यर्थः।

मेय—मापकर जो बेचा जाता है ऐसा कपडा आदि और परिच्छेद्य—जिनकी परीक्षा से बिक्री होती है ऐसे रत्न आदि, इन चारों प्रकार की विक्रयणीय वस्तुओं को भरकर 'लवणसमुद्दं पोयवहणेणं उवगए' जहाजद्वारा लवणसमुद्र मे प्रविष्ट हुआ। 'तए णं से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए निव्वुड्डभंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मुणा संजुत्ते' जब इसका जहाज आगे बढ रहा था तब समुद्र की उत्ताल तरङ्गों से टकरा कर वह उलट पडा और डूब गया। इस प्रकार समस्त वस्तुसार के जलमे मग्न हो जाने पर यह भी अरक्षित एवं अशरण दशामे वहीं पर डूब कर मर गया। 'तए णं तं विजयमित्तं सत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय इब्भ-सेट्ठ-सेणावइ सत्थवाहा लवण-

મેય માપ કરીને વેચાય છે એવા કાપડ આદિ અને પરિચ્છેદ્ય—જેની પરીક્ષા કરીને વેચાય છે એવા રત્ન આદિ એવી ચાર પ્રકારની વેચાણ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓને ભરીને 'लवणसमुद्दं पोयवहणेण उवगए' વહાણ દ્વારા લવણ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કર્યો 'तए णं से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए निव्वुड्ड भंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मुणा संजुत्ते' જ્યારે તેનું વહાણ આગળ વધી રહ્યું હતું ત્યારે સમુદ્રની ભારે ઊન્નત તરંગોથી અથડાઈને ઉંધું પડી ગયું અને ડુબી ગયું અને વહાણમાં ભરેલી તમામ વસ્તુઓ પાણીમાં ડુબી જતાં તે પણ અત્રાણ અને અશરણ દશામાં આવી જતાં ત્યાં ડુબીને મરણ પામ્યો. 'तए णं तं विजयमित्तं सत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर तलवर माडंबियकोडुंबिय

मूलम्—सू० १६

तए णं से विजयमित्ते सत्थवाहे अण्णया कयाइ गणिमं च धरिमं च मेज्जं च पारिच्छेज्जं च चउव्विहं भंडगं गहाय लवणसमुदं पोयवहणेणं उवगए। तए णं से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मुणा संजुत्ते।

तए णं तं विजयसत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहा लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए निवुड्डभंडसारं कालधम्मुणा संजुत्तं सुणेति ते तहा हत्थणिक्खेवं च बाहिरभंडसारं च गहाय एगंतं अवक्कमंति ॥ सू० १६ ॥

टीका—सूत्र० १६

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स विजयमित्रनामकः सार्थवाहः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्-कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'गणिमं च' गणनया=सङ्ख्यया विक्रयणीयं वस्तु-नारिकेलादिकं च 'धरिमं च' तुलाया-मुत्तोल्य विक्रयणीयं वस्तु धान्यादिकं च, 'मेज्जं च' मेयं च=मानयोग्यं च-

---

ठाटबाट के साथ होने लगा। पर्वत की गुफा में रहने वाला चंपकवृक्ष जैसे निरुपद्रव रीति से बढता है उसी प्रकार उज्झितदारक भी निर्विघ्नरीति से बढने लगा ॥१५॥

'तए णं से' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनंतर 'से विजयमित्ते सत्थवाहे' वह विजयमित्र सार्थवाह 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'गणिमं च, धरिमं च मेज्जं च, परिच्छेज्जं च, चउव्विहं भंडगं गहाय' गणिम-गिनकर जो वेचे जाते हैं ऐसे नारियल आदि, धरिम-तुला से तोलकर जो बेचे जाते हैं ऐसे चावल धान्य आदि,

---

જેવી રીતે ઉપદ્રવ રહિત રહીને વધે છે તે પ્રમાણે ઉજ્ઝિત બાળક પણ નિર્વિઘ્ન પણે વધવા લાગ્યો ॥૧૫॥

'तए णं से०' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से विजयमित्ते सत्थवाहे' તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહ 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય गणिमं च धरिमं च मेज्जं च परिच्छेज्जं च चउव्विहं भंडगं गहाय ગણિમ-ગણીને જે વેચવામાં આવતા નારિયેલ આદિ, ધરિમ-તોળીને જે વેચવામાં આવે છે એવા ચાવલ-ચોખા ધાન્ય આદિ,

मूलम्—सू० १७

तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही विजयमित्त सत्थवाह लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं कालधम्मुणा संजुत्त सुणेइ, सुणित्ता महया पइसोएण अप्फुण्णा समाणी परसुनियत्ता विव चंपगलया धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिया। तए णं सा सुभद्दा मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी बहुहिं मित्त-जावपरिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ। तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी २ कालधम्मुणा संजुत्ता। तए णं णयरगुत्तिया सुभद्दं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति, णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति ॥ सू० १७ ॥

भावार्थ— एक समय की बात है कि विजयमित्र सार्थवाह दूसरे अन्य देश मे व्यापार करने के लिये वेचन योग्य समस्त वस्तुओं का जहाज मे भरकर लवणसमुद्र में होकर जा रहा था कि—इतने मे समुद्र की उत्ताल तरंगो ने उसके जहाज को उलट दिया। उलटते ही जहाज सब सामानसहित डूब गया। विजयमित्र भी बचने का कोई उपाय न होने से वहीं पर डूब कर मर गया। जब यह समाचार नगर में लोगो को ज्ञात हुआ तो, जिन पर इसका लेनदेन था वे सब के सब बडे से बडे महाजन वाणियग्राम को छोडकर ऐसी जगह जा पहुँचे, जहाँ उनका पता लगना भी मुश्किल हो ॥ १६ ॥

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે- વિજયમિત્ર સાર્થવાહ બીજા દેશમા વેપાર કરવા માટે વેપારમા વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓનુ વહાણુ ભરીને લવણુસમુદ્રમા થઇને જતા હતા, એવામા સમુદ્રના આરે તરંગોએ વહાણુને ઉધુ નાખી દીધુ, ઉધુ પડતાંજ તમામ સામાનસહિત વહાણુ ડૂબી ગયું, વિજયમિત્રને પણુ બચવાનો કોઇ ઉપાય નહિ રહેવાથી ત્યા તે પણુ ડૂબીને મરી ગયો. જ્યારે આ સમાચાર નગરના લોકોના જાણુવામા આવ્યા ત્યારે, જેની પાસે તેનું લેણુ–દેણું હતુ તે તમામ સૌથી મોટા મહાજન પણુ વાણિયગ્રામને છોડી ત્યજી દઇને એવી જગ્યાએ જઇ પહોચ્યા, કે જ્યા તેનો પત્તો લાગવો પણુ મુશ્કેલ થઇ પડે ॥ ૧૬ ॥

'तएण' ततः खलु त 'विजयमित्तसत्थवाह' विजयमित्रसार्थवाह ये यथा बहवः, 'ईसर-तलवर-माडम्बिय-कोडुम्बिय-इब्भ-सेट्ठ-सेणावइ-सत्थवाहा' ईश्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिकेभ्य-श्रेष्ठि-सेनापति-सार्थवाहाः लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतस्य विपत्तिः=नाशः पोतविपत्तिस्तया 'निव्वुड्डभडसार' निमग्नभाण्डसार निमग्नानि=समुद्रान्तर्गतानि भाण्डानि=विक्रयणीयानि साराणि=धनानि यस्य स निमग्नभाण्डसारस्तम्, 'कालधम्मुणा सजुत्त' कालधर्मेण संयुक्त-मृत 'सुणे ति' शृण्वन्ति, ते तथा 'हत्थणिक्खेव' हस्तनिक्षेप=हस्ते निक्षेपो यस्य तत् तथा, तत्, साक्षिरहित हस्तनिक्षिप्त धनमित्यर्थः 'बाहिरभडसार च' बाह्यभाण्डसार, बाह्य-बहिष्कृतजनैर्विदित ससाक्षिक प्रदत्त पण्यधन चेत्यर्थः, 'गहाय' गृहीत्वा 'एगत' एकान्त-अलक्षितस्थानम् 'अवक्कमति' अपक्रामन्ति=वाणियग्रामतः पलायित्वा प्रयान्तीत्यर्थः ॥ सू० १६॥

समुद्दे पोयविवत्तीए निव्वुड्डभडसार कालधम्मुणा संजुत्त सुर्णेति' कुछ समय बाद ज्यो ही विजयमित्र की लवणसमुद्र में नौका के डूब जाने के और साथ मे 'उसका समस्त भाडसार भी उसी मे डूब गया है और वह शेठ स्वय भी डूब कर मर गया है' इस समाचार को ईश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, श्रेष्ठी, सेनापति और सार्थवाहोने सुना 'ते तहा हत्थणिक्खेव च बाहिरभडसार च गहाय एगत अवक्कमति' त्यो ही वे ईश्वर तलवर आदि कि जिनके पास शेठ का लेणा था वे सब के सब साक्षिरहित-अपने ही हाथ से दिये गये और साक्षिसहित-अन्य लोगो की जान मे दिये गये धन को लेकर वहा से बाहर दूसरी जगह किसी अन्य स्थान मे चले गये ॥

इब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहा लवणसमुद्द पोयविवत्तीए निव्वुड्डभडसार कालधम्मुणा संजुत सुर्णेति કેટલોક સમય ગયા પછી 'વિજયમિત્રનુ વહાણ લવણસમુદ્રમા ડુબી ગયુ અને સાથે તેનો તમામ ભાડસાર (વપારનુ મૂળ ધન) પણ તેમા ડુબી ગયુ છે ત શેઠ પણ ડુબી મરણ પામ્યા છે' આ સમાચારને જ્યારે ઇશ્વર, તલવર, માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, શેઠ સેનાપતિ અને સાર્થવાહોએ સાભળ્યા 'ते तहा हत्थणिक्खेव च बाहिर भडसार च गहाय एगत अवक्कमति' ત્યારે તરતજ તે ઇશ્વર, તલવર આદિ સૌ જેની પાસે શેઠનુ લેણુ સાક્ષીરહિત-પોતાના હાથથી આપેલ ધન અને સાક્ષી સહિત બીજા માણસ જાણે તેવી રીતે આપેલુ ધન, તે લઇને ત્યાથી બહાર બીજા સ્થળે ચાલ્યા ગયા

मूलम्—सू० १७

तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही विजयमित्तं सत्थवाहं लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डुभंडसारं कालधम्मुणा संजुत्तं सुणेइ, सुणित्ता महया पइसोएणं अप्फुण्णा समाणी परसुनियत्ता विव चंपगलया धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं संणिवडिया। तए णं सा सुभद्दा मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी बहूहिं मित्त–जावपरिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ। तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी २ कालधम्मुणा संजुत्ता। तए णं णयरगुत्तिया सुभद्दं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति, णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति ॥ सू० १७ ॥

भावार्थ— एक समय की बात है कि विजयमित्र सार्थवाह दूसरे अन्य देश मे व्यापार करने के लिये बेचने योग्य समस्त वस्तुओं को जहाज में भरकर लवणसमुद्र में होकर जा रहा था कि–इतने मे समुद्र की उत्ताल तरंगो ने उसके जहाज को उलट दिया। उलटते ही जहाज सब सामानसहित डूब गया। विजयमित्र भी बचने का कोई उपाय न होने से वहीं पर डूब कर मर गया। जब यह समाचार नगर मे लोगों को ज्ञात हुआ तो, जिन पर इसका लेनदेन था वे सबके सब बडे से बडे महाजन वाणियग्राम को छोडकर ऐसी जगह जा पहुँचे, जहाँ उनका पता लगना भी मुश्किल हो ॥ १६ ॥

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે-વિજયમિત્ર સાર્થવાહ બીજા દેશમા વેપાર કરવા માટે વેપારમા વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓનુ વહાણુ ભરીને લવણુસમુદ્રમા થઇને જતા હતા, એવામા સમુદ્રના આર તરંગોએ વહાણુને ઉધુ નાખી દીધુ, ઉધુ પડતાંજ તમામ સામાનસહિત વહાણુ ડૂબી ગયું, વિજયમિત્રને પણુ બચવાનો કોઇ ઉપાય નહિ રહેવાથી ત્યા તે પણુ ડૂબીને મરી ગયો જ્યારે આ સમાચાર નગરના લોકોના જાણુવામા આવ્યા ત્યારે, જેની પાસે તેનું લેણું-દેણું હતુ તે તમામ સૌથી મોટા મહાજન પણુ વાણિયગ્રામને છોડી (ત્યજી દઇને) એવી જગ્યાએ જઇ પહોચ્યા, કે જ્યા તેનો પત્તો લાગવો પણુ મુશ્કેલ થઇ પડે ॥ ૧૬ ॥

टीका—सू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा सुभद्रा सार्थवाही विजयमित्र सार्थवाह लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन 'निब्बुड्डभंड-सारं' निमग्नभाण्डसारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्यजनकमित्यर्थः', 'काल धम्मुणा संजुत्तं' कालधर्मेण संयुक्त-मृत 'सुणेइ' शृणोति, श्रुत्वा महता पतिशोकेन 'अप्फुणा समाणी' आस्पृष्टा=आहता-व्याकुला सती 'परसुनियत्ता विव' परशुनिकृत्तेव परशुना-कुठारेण निकृत्तेव-छिन्नेव चम्पकलता, 'धसत्ति' 'धस' इति शब्द-पूर्वक 'धरणीतलंसि' धरणीतले-भूमौ, 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः-सकलावयवैः छिन्नकदलीस्तम्भवत् 'संणिवडिया' संनिपतिता।

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' इस घटना के घट जाने के बाद 'सा सुभद्दा सत्थवाही' सुभद्रा शेठानीने जब 'विजयमित्त सत्थवाह' अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लवणसमुद्दे' लवणसमुद्र में 'पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं' पोत उलट गया है और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी डूब गई हैं 'कालधम्मुणा संजुत्तं' और स्वयं वे कालधर्म से युक्त हो चुके हैं, इस वृत्तान्त को सुना तो 'सुणित्ता' सुनते ही वह 'महया पइसोएणं' असह्य पति के मरण-शोक से 'अप्फुण्णा-समाणी' व्याकुल होती हुई 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' तीक्ष्णफरशा से निकृत्त-कटी हुई चंपकलता के समान 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' इस शब्द पूर्वक धड़ाम से भूमि पर 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' सर्वांगों से पछाड़खाकर गिरपड़ी।

'तए णं सा०' ઇત્યાદિ

'तए णं' આ ઘટના બની ગયા પછી 'सा सुभद्दा सत्थवाही' સુભદ્રા શેઠાણીને જ્યારે 'विजयमित्त सत्थवाह' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું 'लवणसमुद्दे' લવણ સમુદ્રમાં 'पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं' વહાણ ઉંધુ પડી ગયું છે અને વેપારમાં વચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણ ડુબી ગઈ છે 'कालधम्मुणा संजुत्त' અને પોતે વિજયમિત્ર પણ કાલધર્મ પામી ગયા છે આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે 'सुणित्ता' તે સાંભળતાજ તે 'महया पइसोएणं' પતિ મરણના અસહ્ય શોકથી 'अप्फुण्णा समाणी' વ્યાકુળ થઈ ગઈ અને 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' તીક્ષ્ણ ફરશા-કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' સર્વાંગોથી પછાટ ખાઈને પડી ગઈ

ततः खलु सा सुभद्रा मुहूर्तान्तरेण 'आसत्था' आस्वस्था=ईषत्स्वस्था=प्राप्तचेतनेत्यर्थः 'समाणी' सती, बहुभिः 'मित्त–जाव–परिवुडा' मित्र यावत् परिवृता–अत्र यावच्छब्देन मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिवृतेत्यर्थो बोध्यः। 'रोयमाणी, कंदमाणी, विलवमाणी' रुदती=अश्रूणि मुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती=उच्चस्वरेण क्रन्दनं कुर्वती, विलपन्ती=आर्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवती, विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य 'लोइयाइं' लौकिकानि, 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि करोति। ततः खलु सा सुभद्रा अन्यदा कदाचित् 'लवणसमुद्दोत्तरणं च' लवणसमुद्रावतरणं च–लवणसमुद्रे प्रवेशं च, 'लच्छिविणासं च' लक्ष्मीविनाशं–च संपद्विनाशं च,

'तए णं' इसके पीछे 'सा सुभद्दा' फिर वह सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' जब थोडी देर के बाद सचेत हुई तो 'बहुहिं मित्तजाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि स्वजन परिजनों से परिवृत रोती हुई, आंसू बहाती हुई, आक्रंदन करती हुई, उच्चस्वर से विलाप करती हुई और खूब विलाप करती हुई, आर्तस्वर से करुणवचन बोलती हुई उसने अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु के अवसर के समस्त लौकिक कृत्य किये। 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइं लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणीर कालधम्मुणा संजुत्ता' किसी एक समय वह सुभद्रा सेठानी भी पतिका लवणसमुद्र में जाना, वहां उनके जहाजका डूबना, लक्ष्मी का विनाश

'तए णं' पछी 'सा सुभद्दा' ફરીને તે સુભદ્રા 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' જ્યારે થોડી વાર પછી સચેત થઈ ત્યારે 'बहुहिं मित्त–जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' અનેક મિત્રાદિ સ્વજનાથી વીંટાઈને રૂદન કરતી, આંસુ ટપકાવતી, આક્રન્દન કરતી, ઉંચા સ્વરથી વિલાપ કરતી, અને ખૂબ વધારે વિલાપ કરતી આર્ત્તસ્વરથી કરૂણ બોલતી તણ્ પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહની 'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' મૃત્યુ સમયની તમામ લૌકિક ક્રિયાઓ કરી 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइं लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोयविणासं च पतिमरणं च अणुचिंतमाणीर कालधम्मुणा संजुत्ता' કોઈ એક સમયને વિષે તે સુભદ્રા શેઠાણી પણ પતિનું લવણ સમુદ્રમાં જવું, ત્યાં તેના વહાણનું ડૂબવું, લક્ષ્મીનો નાશ થવો

टीका—सू० १७

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु सा सुभद्रा सार्थवाही विजयमित्रं सार्थवाहं लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन 'निव्वुड्डभंडसारं' निमग्नभाण्डसारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्यधनकमित्यर्थः, 'कालधम्मुणा संजुत्तं' कालधर्मेण संयुक्तं-मृतं 'सुणेइ' शृणोति, श्रुत्वा महता पतिशोकेन 'अप्फुणा समाणी' आस्पृष्टा=आहता-व्याकुला सती 'परसुनियत्ता विव' परशुनिकृत्तेव परशुना-कुठारेण निकृत्तेव-छिन्नेव चम्पकलता, 'धसत्ति' 'धस' इति शब्दपूर्वकं 'धरणीतलंसि' धरणीतले-भूमौ, 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः-सकलावयवैः छिन्नकदलीस्तम्भवत् 'संणिवडिया' संनिपतिता।

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' इस घटना के घट जाने के बाद 'सा सुभद्दा सत्थवाही' सुभद्रा शेठानीने जब 'विजयमित्तं सत्थवाहं' अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लवणसमुद्दे' लवणसमुद्र में 'पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं' पोत उलट गया है और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी डूब गई हैं 'कालधम्मुणा संजुत्तं' और स्वयं वे कालधर्म से युक्त हो चुके हैं, इस वृत्तान्त को सुना तो 'सुणित्ता' सुनते ही वह 'महया पइसोएणं' असह्य पति के मरण-शोक से 'अप्फुण्णा-समाणी' व्याकुल होती हुई 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' तीक्ष्णफरशा से निकृत्त-कटी हुई चंपकलता के समान 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' इस शब्द पूर्वक धडाम से भूमि पर 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' सर्वांगों से पछाडखाकर गिरपडी।

'तए णं सा०' ઇત્યાદિ

'तए णं' આ ઘટના બની ગયા પછી 'सा सुभद्दा सत्थवाही' સુભદ્રા શેઠાણીએ જ્યારે 'विजयमित्तं सत्थवाहं' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું 'लवणसमुद्दे' લવણ સમુદ્રમાં 'पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं' વહાણ ઉંધું પડી ગયું છે અને વેપારમાં વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણ ડૂબી ગઈ છે 'कालधम्मुणा संजुत्तं' અને પોતે વિજયમિત્ર પણ કાલધર્મ પામી ગયા છે આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે 'सुणित्ता' તે સાંભળતાજ તે 'महया पइसोएणं' પતિ મરણના અસહ્ય શોકથી 'अप्फुणा समाणी' વ્યાકુળ થઈ ગઈ અને 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' તીક્ષ્ણ ફરશા-કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' સર્વાંગોથી પછાટ ખાઈને પડી ગઈ

ततः खलु सा सुभद्रा मुहूर्तान्तरेण 'आसत्था' आस्वस्था=ईषत्स्वस्था=प्राप्तचेतनेत्यर्थः 'समाणी' सती, बहुभिः 'मित्त-जाव-परिवुडा' मित्र-यावत् परिवृता-अत्र यावच्छब्देन मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिवृतेत्यर्थो बोध्यः। 'रोयमाणी, कंदमाणी, विलवमाणी' रुदती=अश्रूणि मुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती=उच्चस्वरेण क्रन्दनं कुर्वती, विलपन्ती=आर्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवती, विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य 'लोइयाइं' लौकिकानि, 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि करोति। ततः खलु सा सुभद्रा अन्यदा कदाचित् 'लवणसमुद्दोत्तरणं च' लवणसमुद्रावतरणं च-लवणसमुद्रे प्रवेशं च, 'लच्छिविणासं च' लक्ष्मीविनाशं च संपद्विनाशं च,

---

तए णं' गिरने के पीछे 'सा सुभद्दा' फिर वह सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' जब थोडी देर के बाद सचेत हुई तो 'बहूहिं मित्तजाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि स्वजन परिजनों से परिवृत रोती हुई, आंसू बहाती हुई, आक्रंदन करती हुई, उच्चस्वर से विलाप करती हुई और खूब विलाप करती हुई, आर्तस्वर से करुणवचन बोलती हुई उसने अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लोइयाई मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु के अवसर के समस्त लौकिक कृत्य किये। 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी२ कालधम्मुणा संजुत्ता' किसी एक समय वह सुभद्रा सेठानी भी पतिका लवणसमुद्र में जाना, वहां उनके जहाजका डूबना, लक्ष्मी का विनाश

'तए णं' पछी 'सा सुभद्दा' फरीने ते सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' ज्यारे थोडी वार पछी सचेत थई त्यारे 'बहूहिं मित्त-जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि स्वजनोथी वींटाईने रुदन करती, आंसु टपकावती, आक्रन्दन करती, ऊंचा स्वरथी विलाप करती, अने खूब वधारे विलाप करती आर्तस्वरथी करुण बोलती तणे पोताना पति विजयमित्र सार्थवाहनी 'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु समयनी तमाम लौकिक क्रियाओ करी। 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोयविणासं च पतिमरणं च अणुचिंतेमाणी२ कालधम्मुणा संजुत्ता' कोई एक समयने विषे ते सुभद्रा शेठाणी पण पतिनुं लवण समुद्रमां जवुं त्यां तेना वहाणनुं डूबवुं, लक्ष्मीनो नाश थवा

टीका—मू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा सुभद्रा सार्थवाही विजयमित्रं सार्थवाहं लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन 'निव्बुड्डभंडसारं' निमग्नभाण्डसारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्यधनकमित्यर्थः, 'कालधम्मुणा संजुत्तं' कालधर्मेण संयुक्तं-मृतं 'सुणेइ' शृणोति, श्रुत्वा महता पतिशोकेन 'अप्फुणा समाणी' आस्पृष्टा=आहता-व्याकुला सती 'परसुनियत्ता विव' परशुनिकृत्तेव परशुना-कुठारेण निकृत्तेव-छिन्नेव चम्पकलता, 'धसत्ति' 'धस' इति शब्द-पूर्वकं 'धरणीतलंसि' धरणीतले-भूमौ, 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः-सकलावयवैः छिन्नकदलीस्तम्भवत् 'संणिवडिया' संनिपतिता।

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' इस घटना के घट जाने के बाद 'सा सुभद्दा सत्थवाही' सुभद्रा शेठानीने जब 'विजयमित्तं सत्थवाहं' अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लवणसमुद्दे' लवणसमुद्र में 'पोयविवत्तीए णिव्बुड्डभंडसारं' पोत उलट गया है और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी डूब गई हैं 'कालधम्मुणा संजुत्तं' और स्वयं वे कालधर्म से युक्त हो चुके हैं, इस वृत्तान्त को सुना तो 'सुणित्ता' सुनते ही वह 'महया पइसोएणं' असह्य पति के मरण-शोक से 'अप्फुण्णा-समाणी' व्याकुल होती हुई 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' तीक्ष्णफरशा से निकृत्त-कटी हुई चंपकलता के समान 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' इस शब्द पूर्वक धडाम से भूमि पर 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' सर्वांगों से पछाड खाकर गिरपडी।

तए णं सा० ઇત્યાદિ

'तए णं' આ ઘટના બની ગયા પછી 'सा सुभद्दा सत्थवाही' સુભદ્રા શેઠાણીને જ્યારે 'विजयमित्तं सत्थवाहं' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું 'लवणसमुद्दे' લવણ સમુદ્રમાં 'पोयविवत्तीए णिव्बुड्डभंडसारं' વહાણ ઉંધુ પડી ગયું છે અને વેપારમાં વહાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણ ડૂબી ગઈ છે 'कालधम्मुणा संजुत्तं' અને પોતે વિજયમિત્ર પણ કાલધર્મ પામી ગયા છે આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે 'सुणित्ता' તે સાંભળતાંજ તે 'महया पइसोएणं' પતિ મરણના અસહ્ય શોકથી 'अप्फुणा समाणी' વ્યાકુળ થઈ ગઈ અને 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' તીક્ષ્ણ ફરશી-કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' સર્વાંગોથી પછાટ ખાઈને પડી ગઈ

मूलम्—सू० १८

तए णं से उज्झियदारए सयाओ गिहाओ निच्छूढे समाणे वाणिय गामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु जूयखलएसु वेसियाघरएसु पाणागारेसु य सुहंसुहेण विहरइ। तए णं से उज्झियए दारए अणोहट्टए अणिवारए सच्छंदमई, सइरप्पयारे मज्जप्पसंगी चोरजूयवेसदारप्पसंगी जाए यावि होत्था। तए णं से उज्झिए दारए अण्णया कयाइ कामज्झयाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे जाए यावि होत्था, कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोग-भोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ सू० १८ ॥

टीका—सूत्र० १८

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स उज्झितदारकः स्वकाद् गृहाद् 'निच्छूढे' निक्षिप्तः- बहिष्कृतः-निःसारित इत्यर्थ. 'समाणे' सन् वाणिय

एवं लक्ष्मी के विनाश से चिन्तित रहने लगी। चिन्ता करते२ ही यह विचारी स्वयं भी एक दिन मर गई। अब उज्झित दारक का अपना संसार में कोई नहीं रहा। यह नि सहाय बन गया। राज्यकर्मचारियोंने इसे दुराचारी समझकर घर से बाहिर निकाल दिया और इसका घर दूसरों को सौंपदिया ॥ १७ ॥

'तए णं से०' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनन्तर 'से उज्झियदारए' वह उज्झित दारक 'सयाओ गिहाओ' अपने घर से 'णिच्छूढे समाणे' निकाला गया होकर 'वाणियग्गामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु' उसी वाणियग्राम नगर में शृंगाटक

રાત્રી દિવસ પતિશોકથી વ્યાકુલ થઇને તથા લક્ષ્મી નાશ પામી તેથી ચિન્તાતુર રહેવા લાગી, ચિન્તા કરતી-કરતીજ બિચારી તે પણ એક દિવસ મૃત્યુ પામી હવે ઉજ્ઝિત દારકને સંસારમાં સ્વજન-પોતાના તરીકે કોઇ ન રહ્યું, અને નિઃસહાય બની ગયો, રાજના કર્મચારીઓએ તેને દુરાચારી સમજીને તેનો ઘરમાંથી તેને બહાર કાઢી મૂક્યો અને તેનું ઘર બીજાને સોંપી દીધું ॥૧૭॥

'तए-णं-से०' ઇત્યાદિ.

तए णं ते પછી से उज्झिए दारए' તે ઉજ્ઝિત દારક 'सयाओ गिहाओ' પોતાના ઘરમાંથી 'णिच्छूढे समाणे' કાઢી મૂકાયેલો 'वाणियग्गामे णयरे सिंघाडग -जाव- पहेसु' તે વાણિયગ્રામ નગરમાં શૃંગાટક

'पोतविणासं च' जलयानविनाश च, पतिमरण चानुचिन्तयन्तीर 'कालधम्मुणा संजुत्ता' कालधर्मेण संयुक्ता-पतिशोकेन मृतेत्यर्थः।

ततः खलु 'णयरगुत्तिया' नगरगोप्तृकाः नगररक्षकाः सुभद्रा सार्थ वाही कालगता ज्ञात्वा उज्झितक दारक स्वकाद् गृहाद् 'णिच्छुभति' निक्षिपन्ति=बहिर्निःसारयन्ति तस्य दुराचारित्वादिति भावः। निक्षिप्य, तद् गृहमन्यस्मै 'दलयति' ददति ॥ सू० १७ ॥

होना और पति का भी मरण होना इन्हीं सब बातों का बार बार सोच विचार एवं शोक करतेर मर गई। 'तए ण णगरगुत्तिया सुभद्द सत्थवाहि कालगय जाणित्ता उज्झियग दारग साओ गिहाओ णिच्छुभति' नगररक्षकों ने सुभद्रा को भी जब मरी हुई जाना तब उसके पुत्र उज्झित दारक को दुराचारी होने से उसके अपने घर से निकाल दिया और 'णिच्छुभित्ता त गिह अण्णस्स दलयति' निकाल कर उसके घर को किसी दूसरे के लिये सौंप दिया।

भावार्थ— सुभद्रा सेठानी ने ज्यों ही अपने पति का लवणसमुद्रमें जहाज के पलट जाने से मरण सुना तो वह विचारी सुनते ही मूर्च्छा खा कर धडाम से एकदम जमीन पर गिर पडी। कुछ समय बाद सचेत होने पर फिर उसने रो रो कर एवं चिल्ला चिल्लाकर अपने मित्रादि परिजनों से सहित होकर मृत्यु के अवसर पर किये जाने वाले समस्त ही लौकिक कृत्य किये। अब यह रात–दिन पति के शोक से व्याकुल

અને પતિનુ પણ મરણ પામવુ, આવી તમામ વાતોને વારવાર સભારી-વિચારીને શોક કરતી-કરતી મરણ પામી 'तए ण णयरगुत्तिया सुभद्द सत्थवाहिं कालगय जाणित्ता उज्झियग दारग साओ गिहाओ णिच्छुभति', નગરના રક્ષણ કરનારાઓને જ્યારે 'સુભદ્રા પણ મરણ પામી છે' એવુ જાણવામા આવ્યુ ત્યારે તેના પુત્ર ઉજ્ઝિત બાળકને દુરાચારી થવાથી તેના પોતાના ઘરમાથી કાઢી મૂક્યો અને णिच्छुभित्ता त गिह अण्णस्स दलयति એને બહાર કાઢીને તેનુ ઘર બીજાને સોપી દીધુ.

ભાવાર્થ— સુભદ્રા શેઠાણીએ જ્યા પોતાના પતિનુ વહાણ લવણસમુદ્રમા ઊધુ પડવાથી, પતિનુ મરણ સાભળ્યુ તો તે બીચારી સાભળતાજ મૂર્છા ખાઈને ધડામ કરીને એકદમ જમીન પર ઢળી પડી. થોડા સમય પછી સચેત થતા પાછી ફરીને રોવા લાગી-વિલાપ કરતા-કરતા પોતાના સબધીજનો સહિત, મરણના સમયે કરવા યોગ્ય તમામ લૌકિક ક્રિયાઓ કરી, હવે, તે શેઠાણી

तत्प्रेमजालबद्धः, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः—अधि—आधिक्येन उपपन्नः—संलग्नमनाः, अत एव—'अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे' अन्यत्र कुत्रापि स्मृतिं—स्मरणं च, रतिं—प्रीतिं च, धृतिं—चित्तस्थैर्यं च अविन्दन्—अलभमानः, 'तच्चित्ते' तच्चित्तः—तस्यामेव चित्तं यस्य स तथा, 'तम्मणे' तन्मनाः—तस्यामेव मनो यस्य स तथा, 'तल्लेसे' तल्लेश्यः—तद्गताऽशुभात्मपरिणामविशेषवान्, 'तदज्झवसाणे' तदध्यवसानः—तस्या—तद्विषयकम् अध्यवसानं—चिन्तनं यस्य स तथा, 'तदट्ठोवउत्ते' तदर्थोपयुक्तः—तदर्थे—तत्प्राप्त्यर्थे—उपयुक्तः—उपयोगवान्, 'तयप्पियकरणे' तदर्पितकरणः—तस्यामेवार्पितानि—करणानि—इन्द्रियाणि येन स तथा, 'तब्भावणाभाविए' तद्भावनाभावितः—तद्भावनया—कामध्वजाचिन्तया भावितः—वासितो यः स तथा, कामध्वजायाः गणिकाया बहूनि

अधिक उस मे मग्न था कि जब वह उससे वियुक्त किया गया तो उसे और कहीं पर भी न किसी की याद आई, न उसकी किसी से प्रीति ही बधी और न चित्त मे इसके स्थिरता ही रही। 'तच्चित्ते तम्मणे तल्लेस्से तदज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तयप्पियकरणे तब्भावणाभाविए' केवल कामध्वजा में ही इसका मन लवलीन रहा, उसी मे इसकी आत्मा की दुश्चित्तवृत्तिरूप परिणति जाग्रत रही, उसी एक की रटन चित्त मे जमकर निरंतर इसे सताती रही उसी मे इसकी समस्त इन्द्रियों का व्यापार अर्पित रहा और कामध्वजा की चिंता से ही यह सदा वासित भी बना रहा। तथा 'कामज्झयाए गणियाए' उस कामध्वजा वेश्या को पुनः अपनाने के लिये 'बहूणि अंतराणि य' अनेक अवसरों की— राजा इसके यहां से कब निकले और मैं कब

જકડાએલો હતો તથા એટલો બધો તેનામાં મગ્ન હતો કે - જ્યારે તેને તે વેશ્યાથી જુદો કર્યો ત્યારે તેને કોઈ સ્થળે કોઈ પણ યાદ ન આવ્યું, તેમજ તેની કોઈ સાથે પ્રીતિ ન બંધાણી અને તેના ચિત્તમાં કોઈ પ્રકારની સ્થિરતા રહી નહિ 'तच्चित्ते तम्मणे तल्लेस्से तदज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तयप्पियकरणे तब्भावणाभाविए' કેવલ કામધ્વજામાંજ તેનું મન લવલીન રહ્યું તેનામાં ઉજ્ઝિતના આત્માની દુશ્ચિત્તવૃત્તિરૂપી પરિણતિ જાગ્રત રહી, તેનામાં તે દારકની તમામ ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર અર્પિત રહ્યો અને તેની ચિન્તામાંજ સદા ભરપુર રહ્યો, તથા 'कामज्झयाए गणियाए' તે કામધ્વજ વેશ્યાને ફરી મેળવી લેવા માટે 'बहूणि अंतराणि य' અનેક અવસરો (તક)ની 'રાજા તેની

कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'उज्झियय दारय' उज्झितकं दारकं काम ध्वजाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभावेइ' निक्षेपयति=बहिर्निःसारयति। 'णिच्छुभावित्ता' निक्षेप्य=बहिर्निःसार्य कामध्वजा गणिकाम् 'अब्भितरय' आभ्यन्तरिका=भवनाभ्यन्तरवर्तिनीं कृत्वा, 'त्वया गृहाद् बहिर्नगन्तव्य'-मिति विवशा कृतेत्यर्थः 'ठवेइ' स्थापयति, स्थापयित्वा कामध्वजया गणिकया सार्धम् उदारान् यावद् भोगान भुञ्जानो विहरति।

ततः खलु स उज्झितको दारकः कामध्वजाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभाविए समाणे' निक्षेपितः—निःसारितः सन कामध्वजाया गणिकाया 'मुच्छिए' मूर्छितः—आसक्तः 'गिद्धे' गृद्धः—आकाङ्क्षावान, 'गढिए' ग्रथितः—

कयाइ' किसी समय 'उज्झियय दारय कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ' उज्झित दारक को कामध्वजा वेश्या के घर से बाहर निकलवा दिया। 'णिच्छुभावित्ता कामज्झय गणिय अब्भितरय ठवेइ' और निकलवा कर उस कामध्वजा वेश्या को उसके मकान के अंदर ही बंद कर दिया, तथा 'तूँ अब बाहर मत आना जाना' इस प्रकार उस से कह दिया। 'ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरइ' मकान मे ही रोक कर राजाने उस कामध्वजा वेश्या के साथ उदार, मनुष्यसम्बन्धी कामभोगो को भोगने लगा। 'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे' वह उज्झित दारक कामध्वजा वेश्या मे इतना अधिक मूर्छित गृद्ध एवं प्रेमपाश से जकडा हुआ था, तथा इतना

રાજાએ अण्णया कयाइ' કોઈ સમય उज्झियय दारय कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ ઉજ્ઝિત દારકને કામધ્વજા વેશ્યાના ઘરથી બહાર કાઢી મૂકયો 'णिच्छुभावित्ता कामज्झय गणिय अब्भितरय ठवेइ અને કઢાવીને તે કામધ્વજા વેશ્યાને પણ તેના મકાનની અંદર બંધ કરી દીધી તથા તારે હવેથી બહાર જવું નહિ એ પ્રમાણે તેને કહી આપ્યું ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरइ મકાનમાં તેને રોકી રાખીને રાજા તે કામધ્વજા વેશ્યાની સાથે ઉદાર, મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો 'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे' તે ઉજ્ઝિત દારક કામધ્વજા વેશ્યામાં એટલો અધિક મૂર્ચ્છિત ગૃદ્ધ અર્થાત્ પ્રેમપાશથી

मूलम्—सू० २०

तए णं से उज्झियए दारए अण्णया कयाइ कामज्झयाए गणियाए अंतरं लभेइ, लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ। इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तत्थ णं उज्झियं दारयं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते ४ तिवलिं भिउडिं णिडाले साहट्टु उज्झियं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ, कारित्ता अवओडगबंधणं कारेइ, कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ।

एवं खलु गोयमा! उज्झियए दारए पुरा पोराणाणं जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥ सू० २० ॥

इस वेश्या में लगा हुआ था अपने पुरुषों से पकडवा कर वहां से बाहिर निकलवा दिया। उज्झित को इस बात से असह्य कष्ट हुआ। राजाने वेश्या को उसके मकान के भीतर ही बंध कर दिया। उज्झित जो वेश्या के प्रेम में पागल हो चुका था, एवं अपना सबकुछ भूल चुका था, जिसे एक क्षण भी उसके विना चैन नहीं पड़ता था, अब इस अवसर की प्रतीक्षा करने लगा कि— 'कब राजा यहाँ से निकले और मैं कब कामध्वजा के साथ रहूँ।' बस इसी ख्याल से वह उस के मकान के ही आस-पास फिरता रहा। दूसरी जगह कहीं पर भी नहीं गया ॥ १९ ॥

રહ્યો હતો તેને પોતાના નોકરો દ્વારા પકડાવીને ત્યાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો. ઉજ્ઝિતને આ વાતથી અસહ્ય દુઃખ થયું. રાજાએ વેશ્યા જે ઘરમાં હતી તે મકાનમાંજ તેને પૂરી દીધી. ઉજ્ઝિત પોતે વેશ્યાના પ્રેમમાં ગાંડો બની ગયો હતો એટલે પોતાના તમામ હિતને ભૂલી ગયો હતો, તેને વેશ્યા વિના એક ક્ષણ પણ ચેન પડતું નહિ તે એ તકની રાહ જોવા લાગ્યો કે 'ક્યારે રાજા ત્યાંથી નીકળે અને હું ક્યારે કામધ્વજા વેશ્યા સાથે રહું,' બસ એજ ધૂનમાં તે વેશ્યાના મકાનની આસપાસ ફરતો રહ્યો અને બીજી કોઈ જગ્યાએ ગયો નહિ ॥૧૯॥

'अतराणिय' अन्तराणि च अवमरान-'कदा राजाऽस्या गृहान्निःमरिष्यती'ति भावः। 'छिद्दाणि य' छिद्राणि च राजपुरुषनिर्गमनरूपाणि 'राजपुरुषा अपि इतः कदा निःसरिष्यन्ती'ति भावः। 'विवराणि य' अन्यजनाभावेन तत्र निःशङ्कगमनयोग्यावसरान् 'पडिजागरमाणे २' परिजाग्रत् २-गवेषयन् २ विहरति-कामध्वजायाः गृहोपान्ते इतस्ततो भ्राम्यतीत्यर्थः ॥ सू० १९ ॥

इसके पास जाऊँ' इस प्रकार के समय को 'छिद्दाइ' छिद्रों का- 'राजपुरुष भी यहां से कब हटे और मैं कब उस से मिलूं' इस प्रकार के अवसर की, तथा विवरों की- अन्यजनों के अभाव से उसके साथ निःशंकरूप से वसने के समय का 'पडिजागरमाणे२' गवेषणा-प्रतीक्षा करता हुआ कामध्वजा वेश्या के मकान के ही आस पास इतस्ततः 'विहरइ' घूमता फिरता रहा।

भावार्थ — एक समय की बात है कि- मित्रराजा की रानी श्रीदेवी के योनि-शूल की व्याधि उत्पन्न हुई, इस से राजा उसके साथ यथेच्छ प्रसंग करने से वंचित रहने लगा। विषयसेवन का उपाय उसने उसी कामध्वजा वेश्या को समझा। अतः उसने उसे ही अपनी विषयवासना का लक्ष्य बनाया। परन्तु एक म्यान में दो तलवारों का जिस प्रकार असंभव है उसी प्रकार राजा को भी कामध्वजा वेश्या का अपने सिवाय दूसरे पुरुष का होना सह्य नहीं हुआ। उसने तुरंत ही उज्झित को-जो

પાસેથી ક્યારે નીકળે અને હું ક્યારે તેના પાસે (વેશ્યા પાસે) જાઉં' આ પ્રકારની તકની 'छिद्दाणि य' છિદ્રોની 'રાજપુરૂષ પણ ક્યારે ત્યાંથી જાય અને હું ક્યારે તેને મળું' આ પ્રકારના અવસરની તથા 'विवराणि य' અન્ય માણસોના અભાવથી તેની સામે નિઃશંકપણે વસવાના સમયની पडिजागरमाणे२ ગવેષણા-પ્રતીક્ષા કરતો થકો કામધ્વજા વેશ્યાના મકાનની આસપાસ આમ-તેમ 'विहरइ' ફર્યા કરતો હતો.

ભાવાર્થ — એક સમયની વાત છે કે મિત્ર રાજાની રાણી શ્રી દેવીને યોનિશૂલનો રોગ ઉત્પન્ન થવાના કારણે તેની સાથે રાજા ઇચ્છા પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવવાથી વંચિત રહેવા લાગ્યો. વિષયસેવનનો ઉપાય તેણે કામધ્વજા વેશ્યાને સમજીને તેણે તે વેશ્યાનેજ પોતાની વિષયવાસનાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું પરન્તુ એક મ્યાનમાં બે તલવારોનું રહેવું જે પ્રમાણે અસંભવિત છે, તેજ પ્રમાણે રાજાને પણ કામધ્વજા વેશ્યાનું પોતાના વિના બીજો પુરૂષ સેવન કરે તે અસહ્ય બની ગયું તે રાજાએ તુરંતજ ઉજ્ઝિતને કે જે વેશ્યામાં લાગી

रसवागुराए ' मनुष्यवागुरया–वागुरा=समुदाय., मनुष्याणां वागुरा=मनुष्य-वागुरा=मनुष्यसमूहः, तया ' परिक्खित्ते ' परिक्षिप्त' – वेष्टितः, यत्रैव काम ध्वजाया गणिकाया गृह तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तत्र खलु उज्झितक दारक कामध्वजया गणिकया सार्धमुदारान् यावद् भोगभोगान् भुञ्जान= विहरन्त पश्यति, दृष्ट्वा ' आसुरुत्ते ४ ' आशुरक्तः=शीघ्रमेव रोषाक्रान्तः, अत्र– 'कुपित. चण्डकित मिसमिसायमान' इति सग्रह' 'तिवलिं भिउडिं णिलाडे साहट्टु' त्रिवलिं भ्रुकुटिं ' णिलाडे ' ललाटे–भाले ' साहट्टु ' संहृत्य–सकोच्य, भ्रूविकारेण ललाटे रेखात्रय कृत्वेत्यर्थ, उज्झितं दारक ' पुरिसेहिं ' पुरुषैः–स्वभृत्यैः पुरुषैरित्यर्थ । ' गिण्हावेइ ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा ' अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण '

कौए आदि पक्षियो को अन्नदेनरूप बलिकर्म से निपट कर कौतुक मगल एव प्रायश्चित विधि समाप्त कर और वस्त्र आभूषण आदि पहिन कर राज्यकर्मचारियो से परिवृत हो ' जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ ' जहा कामध्वजा वेश्या का घर था वहा गया । ' उवागच्छित्ता ' जाकर उसने ' तत्थ ण उज्झिय दारय कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरमाण पासइ ' वहा उज्झित दारक का कामध्वजा गणिका के साथ उदार मनुष्यसबधी भोगभोगो को भोगते हुए देखा । ' पासित्ता आसुरत्ते ४ तिवलिं भिउडिं णिलाडे साहट्टु उज्झिय दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ ' देखते के साथ ही राजा रोपाक्रान्त बन गया और भ्रूविकार से ललाट मे तीन रेखाओं को कर उस उज्झित दारक को अपने

આપવારૂપ બલી કર્મથી નિવૃત્ત થઈ કૌતુક, મંગલ, અને પ્રાયશ્ચિતવિધિ પૂરી કરીને અને વસ્ત્ર આભૂષણ આદિ પહેરીને રાજ કર્મચારીઓથી વીંટાઇને પોતાના સાથમાં ' जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ ' જ્યાં કામધ્વજા વેશ્યાનું ઘર હતું ત્યાં ગયો ' उवागच्छित्ता ' જઇને તેણે ' तत्थ ण उज्झिय दारय कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरमाण पासइ ' ત્યાં ઉજ્ઝિત દારકને કામધ્વજા વેશ્યાની સાથે ઉદાર મનુષ્યસબંધી ભોગોને ભોગવતો જોયો ' पासित्ता आसुरत्ते४ तिवलिं भिउडिं णिलाडे साहट्टु उज्झिय दारय पुरिसेहिं गिण्हावेइ ' જોતાની સાથેજ રાજા એકદમ ક્રોધમાં આવી ગયા અને બે નેત્રના વચલા ભાગથી લલાટ–કપાલમાં ત્રણ રેખાઓ કરીને તે ઉજ્ઝિત દારકને પોતાના માણસોથી પકડાવી લીધો ' गिण्हावित्ता

टीका—सूत्र० २०

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स उज्झितको दारकः, अन्यदा कदाचित् कामध्वजाया गणिकाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः 'लभइ' लभते, 'लभित्ता' लब्ध्वा कामध्वजाया गणिकाया गृहं 'रहस्सियं' राहसिकं=प्रच्छन्नं 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति अनुप्रविश्य कामध्वजया गणिकया सार्धम् उदारान् यावद् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति।

'इमं च णं' इतश्च खलु=अस्मिन्नवसरे इत्यर्थः मित्रो राजा स्नातो यावत् कृतवलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः सर्वालङ्कारविभूषितः 'मणु

'तए णं से उज्झियए०' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनन्तर 'से उज्झियए दारए' उस उज्झित दारकने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कामज्झयाए गणियाए' कामध्वजा गणिका के घर मे प्रवेश करने के लिये 'अंतरं लभेइ' अवकाश प्राप्त कर लिया। 'लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही वह कामध्वजा वेश्या के घरमे प्रच्छन्नरीति से घुस गया। 'अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ' और घुसकर उसने कामध्वजा गणिका के साथ उदार मनुष्यसबंधी कामभोगों को भोगने लगा। 'इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए माणुस्सवागुराए परिक्खित्ते' इस अवसर मे मित्रराजा स्नान करके

तए णं से उज्झियए० ઇત્યાદિ

तए णं' તે પછી 'से उज्झियए दारए' તે ઉજ્ઝિત દારકે 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય कामज्झयाए गणियाए કામધ્વજા વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવા માટે 'अंतरं लभेइ' અવકાશ મેળવી લીધો. लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ અવસર મળતાજ તે કામધ્વજા વેશ્યાના ઘરમાં છાની રીતે પેસી ગયો. 'अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ' અને પેસીને કામધ્વજા વેશ્યા સાથે ઉદાર મનુષ્ય-સંબંધી કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો. इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए मणुस्सवागुराए परिक्खित्ते' એટલામાં મિત્ર રાજા સ્નાન કરીને કાગડા આદિ પક્ષીઓને અન્ન

पुरातनाना ' जाव ' यावत्-इह यावच्छब्देन-' दुचिण्णाण दुप्पडिक्कताण ' इत्यादि-' पावग फलवित्तिविसेस ' इत्यन्तस्य संग्रहः । ' दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानाम्, इत्यादि, पापक फलवृत्तिविशेष ' एषा पदाना व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादश-सूत्रे कृताऽस्माभिः । ' पच्चणुभवमाणे विहरइ ' प्रत्यनुभवन् विहरति ॥सू० २०॥

जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ ' अपने पूर्वभव मे उपार्जित दुश्चीर्ण एव दुष्प्रतिक्रान्त पुराने पापकर्मो का फल भोग रहा है ॥

भावार्थ— किसी समय उज्झित दारक को ऐसा मौका हाथ लग गया कि जिसकी वजह से वह प्रच्छन्नरीति से कामध्वजा वेश्या के पास जा पहुँचा और उसके साथ मनुष्यसबधी भोग भोगने लगा। जब यह कामध्वजा के साथ मनुष्यसंबधी कामभोगो को भोग रहा था, तब एक दिन अचानक ही राजा स्नानादि से निपट कर अपने सवको के साथ कामध्वजा के मकान पर आया। उज्झित दारक को देखकर वह क्रोधित हो गया और शीघ्र ही उसने अपने पुरुषो से उसे पकडवा कर खूब पीटवाया। उन्होने भी उसे इतनी बुरी तरह से पीटा कि वह उनकी मार खाता२ अधमरा हो गया। इसे अधमरा कर फिर उन्होने इसके दोनो हाथो को पीठ की तरफ मोडकर कस कर बाध दिया। जब वह अच्छी तरह से बध चुका तब राजाने अपने

પચ્ચણુભવમાણે વિહરઇ ' પોતાના પૂર્વભવમા મેળવેલા દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પુરાણા પાપકર્મોનું ફળ ભોગવી રહ્યો છે

ભાવાર્થ— કોઇ એક સમયે તે ઉજ્ઝિત દારકને એવો જોગ હાથમા આવી ગયો કે જેના આધારે તે ગુપ્ત-છાની રીતથી કામધ્વજા વેશ્યાની પાસે જઇ પહોચ્યો, અને તેની સાથે મનુષ્યસબધી ભોગ ભોગવવા લાગ્યો જ્યારે તે કામધ્વજા વેશ્યા સાથે મનુષ્યસબધી કામ-ભોગોને ભોગવી રહ્યો હતો તેવામા એક દિવસ અચાનકજ રાજા સ્નાન આદિ કામથી નિવૃત્ત થઇને પોતાના સેવકોની સાથે કામધ્વજાના મકાન પર આવ્યા અને ઉજ્ઝિત દારકને જોઇને તે બહુજ ક્રોધમા આવી ગયા, અને તુરતજ તેને પોતાના નોકરો પાસે પકડાવીને ખૂબ માર માર્યો, તેને એવી સખત રીતે માર માર્યો કે તે માર ખાતા-ખાતા અર્ધ-મરેલા જેવો થઇ ગયો, તેને એવી રીતે અર્ધ-મરેલા જેવો કરીને પછી તેના બન્ને હાથોને પીઠની તરફ લઇ જઇને કસીને બાધી દીધા, જ્યારે તે હાથ સારી રીતે બધાઇ ગયા ત્યારે રાજાએ પોતાના

अस्थिमुष्टिजानुकूर्परप्रहारेण 'संभग्गमहियगत्तं' संभग्नमथितगात्रं 'कारेइ' कारयति कारयित्वा 'अवउडगबंधणं' अवकोटकबन्धन–अवकोटकेन कृकाटिकाया अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा, ग्रीवायाः पश्चाद्भागेन बद्धमित्यर्थः, 'कारेइ' कारयति कारयित्वा 'एएणं विहाणेणं' एतेन विधानेन 'कानून' इति प्रसिद्धेन 'वज्झं' वध्यः=हन्तव्यम्, 'आणवेइ' आज्ञापयति–'ताडनबन्धनपूर्वकमयं हन्तव्यः' इति स्वपुरुषानादिशतीत्यर्थः।

भगवानाह–'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि। एवं खलु हे गौतम! उज्झितको दारकः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वकाले–पूर्वभवे कृतानां

पुरुषो से पकडवा लिया। 'गिण्हावित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ' पकडवा कर अस्थि, मुष्टि, जानु एवं कूर्परों कुहनियों द्वारा इतनी बुरी तरह से उसे पिटवाया कि जिस से वह अधमरा हो गया। 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' अधमरा होने पर फिर उसने उसकी मुश्कें बंधवा दीं गर्दन के नीचे दोनों हाथों को कर पीछे को और उन्हें हथकडियों से जकडवा दिया। 'कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' जकडवा कर फिर उस राजाने उन राजपुरुषों से कहा कि– यह इस कानून से मारने योग्य है-ताडन बंधनपूर्वक यह प्राणदंड का पात्र है॥

भगवान कहते है– 'एवं खलु गोयमा!' इस प्रकार हे गौतम! उज्झित दारक की इस प्रकार की दुर्दशा का यह कारण है। यह 'पुरा पोराणाणं

अट्ठिमुट्ठिजाणु कोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ' पकडावीने अस्थि, मुष्टि जानु कोणियो वडे करीने एवो सख्त रीते तेने मार मार्यो के तेथी ते अर्ध मुवो जेवो थइ गयो 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' अर्ध-मरण पाम्यां जेवो कर्यो पछी तेने मुश्के–(खभा अने कोणी वच्चेनो हाथनो भाग) बंधावी दीधो–गरदननी नीचे बन्ने हाथोने लावीने पाछला भागमां तेने हाथकडीयोथी बांधी दीधो 'कारित्ता एएणं विहाणेणं, वज्झं आणवेइ' बांधी करीने पछी राजाए पोताना नोकरोने हुकम कर्यो के, आ, माणुस ए विधान (कानून)थी मारवा योग्य छे-ताडनबंधनपूर्वक आ प्राणदंडने पात्र छे

भगवान् कहे छे के–'एवं खलु गोयमा!' आ प्रमाणे हे गौतम! उज्झित दारकनी आ प्रकारनी दुर्दशानुं ए कारण छे ते 'पुरापोराणाणं जाव

तओ सरीसिवेसु, ससारो, तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु, से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव जम्बूदीवे भारहे वासे चपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिइ। से ण तत्थ अण्णया कयावि गोट्ठिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ॥ सू० २१ ॥

टीका—सूत्र० २१

गौतम' स्वामी पृच्छति–' उज्झियए ण भंते ' इत्यादि ।

उज्झितक' खलु दारक' 'इओ' इतः–अस्मात् भवात् कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं गमिहिइ' कुत्र गमिष्यति, ' कहिं उववज्जिहिइ ' कुत्रोत्पत्स्यते ?। भगवानाह– ' गोयमा ' इत्यादि । हे गौतम ! उज्झितको दारकः पञ्चविंशतिं वर्षाणि परमायुः=पूर्णमायुः पालयित्वा, अद्यैव त्रिभागावशेषे–अवशिष्यते इत्यवशेषः, त्रिभागेभ्योऽवशेष –त्रिभागावशेषस्तस्मिन् दिवसे दिवसस्य चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः शूलभिन्नः कृत. सन् कालमासे कालं कृत्वा ' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ' अस्या-

' उज्झियएण भते ' इत्यादि—

गौतमने पुन पूछा– ' भते ' हे भदन्त ! उज्झियए ण दारए ' यह उज्झित दारक ' इओ ' इस भव से ' कालमासे ' मृत्यु के अवसर पर ' काल किच्चा ' मर कर ' कहिं गमिहिइ ' कहा जायगा ' कहिं उववज्जिहिइ ' कहा उत्पन्न होगा ?। ' गोयमा ' हे गौतम ! ' उज्झियए दारए ' यह उज्झित दारक ' पणवीस वासाइ परमाउ पालइत्ता ' पचीस (२५) वर्ष की उत्कृष्ट आयु को भोग कर ' अज्जेव तिभागावसेसे ' आज ही त्रिभाग से अवशिष्ट दिवस में–दिवस के चतुर्थ प्रहर मे ' सूलभिण्णे कए ' शूली से विदीर्ण हो ' इमीसे रयणप्पभाए

' उज्झियए ण भंते० इत्यादि—

ગૌતમે ફરીથી પૂછ્યુ ' भंते ' હે ભદન્ત ! ' उज्झियए ण दारए ' તે ઉજ્ઝિત દારક ' इओ આ ભવમાંથી ' कालमासे ' મરણના સમયે ' काल किच्चा ' મરણુ પામીને ' कहिं गमिहिइ ' ક્યાં જશે ? कहिं उववज्जिहिइ ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? ' गोयमा ! ' હે ગૌતમ ! ' उज्झियए दारए ' તે ઉજ્ઝિત દારક ' पणवीस वासाइ परमाउ पालइत्ता (२५) પચીસ વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને अज्जेव तिभागावसेसे ' આજેજ ત્રણ ભાગના બાકીના દિવસમાં–દિવસના ચોથા પ્રહરમાં ' सूलभिण्णे कए શૂળીથી વિદીર્ણ થઇ इमीसे

मूलम्—सू० २१

उज्झियए ण भंते दारए इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गमिहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ? । गोयमा ! उज्झियए दारए पणवीस वासाइ परमाउ पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे मूलभिण्णे कए समाणे कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ । से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव जम्बूदीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले वाणरकुलसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ । से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ । एयकम्मे ४ कालमासे काल किच्चा इहेव जंबूदीवे भारहे वासे इदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ । तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति । तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे इम एयारूव णाम धेज्ज करेहिंति । होउ ण पियसेणे णपुंसए।

तएण से पियसेणे णपुसए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमित्ते रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ । तए ण से पियसेणे णपुसए इंदपुरे णयरे बहवे राईसर जाव पभिईओ बहुहि य विज्जापओगेहि य मतचुण्णेहि य उड्डावणेहि य णिह्नवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहिं य अभियोगित्ता उरालाइ माणुस्साइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्सइ । तए ण से पियसेणे णपुसए एयकम्मे ४ सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससय परमाउ पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ।

पुरुषो से कहा कि इसे प्राणदड की सजा दे दो । भगवान् कहते है— इस प्रकार की दुर्दशा का यह कारण है । यह अपने पूर्वभव मे उपार्जित दुश्चीर्ण एव दुष्प्रतिक्रान्त पुराने पापकर्मो का फल भोग रहा है ॥ २० ॥

નોકરોને હુકમ કર્યો કે– આ માણસને પ્રાણદંડની સજા કરો ભગવાન કહે છે કે– આ પ્રકારે હે ગૌતમ ! ઉજ્ઝિત દારકની આ પ્રકારની દુર્દશા થવાનું કારણ એ છે કે- તેણે પોતાના પૂર્વ ભવમા પ્રાપ્ત કરેલા દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પુરાણા પાપકર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે ॥ ૨૦ ॥

विशिष्टानिति भावः । 'वहेहिइ' हनिष्यति–मारयिष्यतीत्यर्थः । 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मा=एतद्–जातमात्रवानरार्भकवधकरणरूप कर्म यस्य स तथा, अत्र 'एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' इति त्रयाणा पदाना सग्रहः, एषा व्याख्या अस्मिन्नेवाध्ययने (१३) त्रयोदशसूत्रे कृताऽस्माभिः । कालमासे काल कृत्वा इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे इन्द्रपुरे नगरे गणिकाकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते । ततः खलु त दारकम् 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'जायमेत्तग' जातमात्रक 'वद्धेहिंति' वर्धयिष्यतः=वर्धितक करिष्यतः नपुसकचेष्टारूपकुकर्मकरणार्थ लिङ्ग छित्त्वा नपुसक करिष्यत इत्यर्थः । तत' खलु तस्य दारकस्य मातापितरौ 'णिव्वत्ते एक्कारसमे दिवसे' निवृत्ते=

उस पर्याय मे इसका 'एयकम्मे, एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' जातमात्र वानरियों के बच्चों का वध करना यही एक मात्र काम होगा । इसी क्रिया मे तत्पर रहेगा, यही एक इसके जीवन की विद्या होगी, यह बानरियो के बच्चों को मारने की धुन में ही लगा रहेगा । फिर 'कालमासे काल किच्चा इहेव जंबूदीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' जब वहा की पर्याय की इसकी आयु पूर्ण हो जायगी, तब वहा से मरण के अवसर पर मर कर यह इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए इंद्रपुर नगर मे वेश्या के कुल मे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा । 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' उत्पन्न होते ही इसके माता–पिता इसे वर्धित कर डालेंगे, नपुंसक बना देंगे । 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिवत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे

બચ્ચાઓને મારતો રહેશે તે પર્યાયમા તેને 'एयकम्मे एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' જાતમાત્ર (જન્મેલા તમામ) વાદરીઓના બાળકોનો નાશ કરવો એજ એક માત્ર કામ રહેશે એ ક્રિયામા તત્પર રહેશે, એ એક તેના જીવનની વિદ્યા હશે તે વાદરીઓના બચ્ચાઓને મારવાની ધૂનમાજ લાગ્યો રહેશે, પછી 'कालमासे काल किच्चा इहेव जबूदीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' જ્યારે ત્યાની પર્યાયની આયુષ્ય તેની પૂરી થઇ જશે, ત્યારે ત્યાથી મરણ સમયે મરણ પામીને તે આ જબૂદ્વીપ ભરતક્ષેત્રમા રહેલા ઇંદ્રપુર નગરમા વેશ્યાના કુલમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે. 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' ઉત્પન્ન થતા જ તેના માતા-પિતા તેને વર્ધિત કરી નાખશે–નપુસક બનાવી દેશે 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो

रत्नप्रभाया पृथिव्यां 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया उत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरम् 'उवट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपादमूले-वैताढ्यनामकपर्वताधोभागे 'वाणरकुलंसि' वानरकुले 'वाणरत्ताए' वानरतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु तत्रोन्मुक्तबालभाव -बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'तिरियभोएसु' तिर्यग्भोगेषु 'मुच्छिए' मूर्छितः=आसक्त 'गिद्धे' गृद्धः=आकाङ्क्षावान् 'गढिए' ग्रथितः-तत्प्रेमजालबद्धः, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः अधि=आधिक्येन उपपन्नः=संलग्नमनाः सन् 'जाए-जाए' जातान् जातान् 'वाणरपोए' वानरपोतान्-वानरशिशून्, पुंस्त्व

पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी मे 'णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता' वहा से बाद मे निकल कर 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ' यह इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र मे जो वैताढय पर्वत है, उसकी तलहटी में वानरकुल मे वानर की पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ' वहा पर जब यह बाल्य अवस्था से अतिक्रान्त होकर यौवन अवस्थावाला होगा, तब तिर्यंचसंबंधी भोगो मे मूर्च्छित, गृद्ध, एवं तत्संबंधी अधिक आसक्ति मे रात-दिन जकडा रहकर तथा अध्युपपन्न-इन्हीं के सेवन मे क्षण२ मे वासित अन्तःकरण वाला बना हुआ यह वानरियो के पुंस्त्वविशिष्ट बच्चों को मारता रहेगा।

रयणप्पभाए पुढवीए' आ रत्नप्रभा पृथिवीमा 'णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' नारकीना पर्यायथी उत्पन्न थशे 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता' पछी त्याथी नीकळीने 'इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ' ते आ जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमा जे वैताढ्य पर्वत छे, तेनी तळेटीमा वानरकुलमा वानरनी पर्यायथी उत्पन्न थशे 'से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ' त्या ते बाल-अवस्थाने पूरी करीने ज्यारे यौवन अवस्थामा आवशे त्यारे तिर्यंचसम्बन्धी भोगोमा मूर्च्छित, गृद्ध अने ते सम्बन्धी अधिक आसक्तिमा रात्री-दिवस बंधायेलो तथा अध्युपपन्न तेना सेवनमा क्षणे-क्षणे भावित अन्तःकरणवाळो थईने ते वानरीना पुरुषजातिविशिष्ट

विशिष्टानिति भावः। 'वहेहिइ' हनिष्यति-मारयिष्यतीत्यर्थः। 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मा=एतद्-जातमात्रवानरार्भकवधकरणरूप कर्म यस्य स तथा, अत्र 'एयप्प हाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' इति त्रयाणा पदाना सग्रहः, एषा व्याख्या अस्मिन्नेवाध्ययने (१३) त्रयोदशसूत्रे कृताऽस्माभिः। कालमासे काल कृत्वा इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे इन्द्रपुरे नगरे गणिकाकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते। ततः खलु त दारकम् 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'जायमेत्तग' जातमात्रक 'वद्धेहिंति' वर्धयिष्यतः=वर्धितक करिष्यतः नपु सकचेष्टारूपकुकर्मकरणार्थं लिङ्ग छित्त्वा नपुसक करिष्यत इत्यर्थः। ततः खलु तस्य दारकस्य मातापितरौ 'णिव्वत्ते एक्कारसमे दिवसे' निवृत्ते=

उस पर्याय मे इसका 'एयकम्मे, एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' जातमात्र वानरियों के बच्चों का वध करना यही एक मात्र काम होगा। इसी क्रिया मे तत्पर रहेगा, यही एक इसके जीवन की विद्या होगी, यह वानरियो के बच्चों को मारने की धुन में ही लगा रहेगा। फिर 'कालमासे काल किच्चा इहेव जंबूदीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' जब वहा की पर्याय की इसकी आयु पूर्ण हो जायगी, तब वहा से मरण के अवसर पर मर कर यह इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए इंद्रपुर नगर मे वेश्या के कुल मे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा। 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' उत्पन्न होते ही इसके माता-पिता इसे वर्धित कर डालेंगे, नपुंसक बना देंगे। 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिवत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे

બચ્ચાઓને મારતો રહેશે તે પર્યાયમા તેને 'एयकम्मे एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' જાતમાત્ર (જન્મેલા તમામ) વાદરીઓના બાળકોનો નાશ કરવો એજ એક માત્ર કામ રહેશે એ ક્રિયામા તત્પર રહેશે, એ એક તેના જીવનની વિદ્યા હશે તે વાદરીઓના બચ્ચાઓને મારવાની ધૂનમાજ લાગ્યો રહેશે, પછી 'कालमासे काल किच्चा इहेव जबूदीवे भारहे वासे इदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' જ્યારે ત્યાની પર્યાયની આયુષ્ય તેની પૂરી થઇ જશે, ત્યારે ત્યાથી મરણ સમયે મરણ પામીને તે આ જબૂદ્વીપ ભરતક્ષેત્રમા રહેલા ઇંદ્રપુર નગરમા વેશ્યાના કુલમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' ઉત્પન્ન થતા જ તેના માતા-પિતા તેને વર્ધિત કરી નાખશે-નપુસક બનાવી દેશે 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो

व्यतीते, एकादशे दिवसे 'सपत्ते बारसाहे' संप्राप्ते द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे इदमेतद्रूप नामधेय करिष्यतः, भवतु खलु 'पियसेणे णपुंसए' प्रियसेनो नपुसक इति। पूर्वभवकृतनरजातिद्वेषजन्यकर्मफलमेतदित्यवगेयम्।

ततः खलु स प्रियसेनो नपुंसकः, उन्मुक्तबालभावः, यौवनकमनुप्राप्त', 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्र', रूपेण च यौवनेन च, लावण्येन च, 'उक्किट्ठे' उत्कृष्टः=उत्कर्षवान् 'उक्किट्ठसरीरे' उत्कृष्टशरीरो भविष्यति। ततः खलु स प्रियसेनो नपुसक', इन्द्रपुरे नगरे 'बहवे' बहून्

इम एयारूव णामधेज्ज करेहिंति' इस बालक की उत्पत्ति के ११ ग्यारह दिवस जब पूर्ण हो जायेंगे और १२ वाँ दिन ज्यो ही प्रारभ होगा तब इसके माता पिता इसका नाम ऐसा धरेंगे कि-- 'होउ ण पियसेणे णपुंसए' यह हमारा पुत्र 'प्रियसेन नपुसक' इस नाम वाला होओ। पूर्व भवकी वानरपर्याय में नरजातिके साथ किये गये द्वेषजन्य कर्मोंका यह फल होवेगा, ऐसा समझना चाहिए। 'तएण से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते' यह प्रियसेन नपुसक क्रमश बाल्यावस्था का परित्याग कर तरुणावस्थाको प्राप्त होगा। 'विण्णायपरिणयमित्ते' उस समय यह अपनी युवावस्था को जानता हुवा 'रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ' रूप, यौवन एव लावण्य के उत्कर्ष से सहित होता हुआ उत्कृष्ट शरीरसपन्न हो जायगा। 'तए ण' इसके बाद 'से पियसेणे णपुसए' यह प्रियसेन नपुसक 'इंदपुरे णयरे'

णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे सपत्ते बारसाहे इम एयारूव णामधेज्ज करेहिंति ते બાળકની ઉત્પત્તિના અગિયાર ૧૧ દિવસ જ્યારે પૂરા થઇ જશે અને બારમા (૧૨) મા દિવસનો જ્યા પ્રારંભ થશે, ત્યારે તેના માતા-પિતા તેનું નામ એવુ પાડશે-ધરાવશે કે- 'होउ ण पियसेणे णपुसए' આ અમારો પુત્ર 'પ્રિયસેન નપુસક' આ નામ વાળો થાઓ પૂર્વભવમા નરજાતિની સાથે કરેલા દ્વેષરૂપ કર્મોનું આ ફલ થશે, એમ સમજી લેવુ तए ण से पियसेणे णपुसए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते' તે પ્રિયસેન નપુસક ક્રમે-ક્રમે બાલ-અવસ્થા પૂરી કરીને યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે 'विण्णायपरिणयमित्ते' તે સમયે તે પોતાની યુવાવસ્થાને જાણતો થકો रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ' રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યના ઉત્કર્ષ સાથે ઉત્કૃષ્ટશરીરસંપન્ન થઇ જશે 'तए ण' તે પછી 'से पियसेणे णपुसए' તે પ્રિયસેન નપુસક 'इंदपुरे णयरे'

'राईसर-जाव-पभिईओ' राजेश्वर-यावत्-प्रभृतीन्=राजेश्वरतलवरमाडम्बिक-कौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसार्थवाहप्रभृतीन् बहुभिश्च 'विज्जापओगेहि य' विद्याप्रयोगैश्च=मन्त्रप्रयोगैश्च, कीदृशैर्विद्याप्रयोगैरित्याह-'मंतचुण्णेहि य' मन्त्रचूर्णैश्च, 'उद्दावणेहि य' उद्द्रावणैश्च-आकर्षणैश्चेत्यर्थः, 'णिण्हवणेहि य' निह्नवनैश्च=अदृश्यकरणैश्च, 'पण्हवणेहि य' प्रस्नवनैश्च=क्षरणैः प्रस्रवणैरित्यर्थ, काष्ठपाषाणादितोऽपि जलदुग्धादिनिर्झरणैरिति भाव। 'वसीकरणेहि य' वशीकरणैश्च=वश्यताकारकैश्च, एवंविधैः 'आभिओगेहिं' आभियोगिकैः-अभियोगः=पारवश्यं प्रयोजनं येषां ते आभियोगिकास्तैः, 'अभिओगित्ता' अभियोज्य=वशीकृत्य उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरिष्यति। ततः खलु स प्रियसेनो

उस। इन्द्रपुर नगर में 'बहवे राईसर जाव-पभिईओ बहुहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उद्दावणेहि य णिण्हवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहि य आभियोगित्ता उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्सइ' अनेक राजा, ईश्वर, तलवर माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाह आदि जनों को अनेक प्रकारकी विद्याओं के प्रयोगों से कि-जिनमें मन्त्रित चूर्णों का, आकर्षणों की, अदृश्य करनेवाले विधानों की काष्ठ पाषाण से भी जल दूध आदि की धारा बहवाने वाले उपायों की और वशीकरण आदि साधनों की ही मुख्यता रहेगी-उनसे मोहित कर उदार ऐसे मनुष्यसबंधी कामभोगों को भोगता हुआ रहेगा। 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्मे ४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससयं परमाउ पालइत्ता कालमासे कालं

તે ઇન્દ્રપુર નગરમાં 'बहवे राईसर० जाव पभिईओ बहुहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उद्दावणेहि य णिण्हवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहि य आभियोगित्ता उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरिस्सइ' અનેક રાજા, શેઠ, તલવર, માડંબિક, કૌટુમ્બિક ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠી સેનાપતિ અને સાર્થવાહ આદિ માણસોને અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી, કે જેમાં મંતરેલા ચૂર્ણોની, આકર્ષણોની અદૃશ્ય કરનારા વિધાનોની, લાકડા અને પથ્થરમાંથી પણ પાણી અને દૂધ આદિની ધારા વહે તેવી વિદ્યાના ઉપાયોની અને વશીકરણ આદિ સાધનોની મુખ્યતા રહેશે, તેનાથી મોહિત કરીને ઉદાર એવા મનુષ્ય સમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવતો રહેશે 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससयं परमाउ

नपुसकः एतत्कर्मा-४ एतत्-मन्त्रप्रयोगरूप कर्म यस्य स तथा, सुबहु पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'एक्कवीस वाससय' एकविंशतिं वर्षशतानि परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा, 'इमीसे रयणप्पभाए' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते 'तओ' ततः रत्नप्रभायाः पृथिव्या निःसृत्य 'सरीसिवेसु' सरीसृपेषु=नकुलादिषु 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'ससारो तहेव जहा पढमे' संसारस्तथैव यथा प्रथमे ससारः=भवाद् भवान्तर भ्रमणम् तथैव यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रस्य वर्णितः। 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु अनेकशतसहस्रकृत्वः-अनेकलक्षवारमुत्पत्स्यते। अत्र यद्वाच्यं तदत्र प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमे सूत्रे द्रष्टव्यम्।

किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' इस प्रकार यह प्रियसेन नपुसक इन मन्त्रों के प्रयोगरूप कर्मों में ही मग्न हो कर अनेकविध पाप कर्मों का उपार्जन करता २ अपनी २१०० इक्की सौ वर्ष की समस्त आयुको समाप्तकर मृत्यु के अवसरमे मर कर उन सचित पापकर्मों के उदय से प्रथमपृथिवी (रत्नप्रभा) का नारकी होगा। 'तओ सरीसिवेसु ससारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' वहा से निकलकर फिर यह सरीसृप-नकुल आदि मे उत्पन्न होगा। इसका एक भवसे दूसरे भवों में भ्रमण प्रथम अध्ययन मे वर्णित मृगापुत्र के भ्रमण की तरह जान लेना चाहिये। यह अन्तमे लाखों बार पृथिवीकाय मे उत्पन्न होगा यहा पर जो कुछ भाव है प्रथम अध्ययन के २१ वे सूत्र मे देख लेना चाहिये इसके बाद—

पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' આ પ્રમાણે તે પ્રિયસેન નપુસક તેના મત્રોના પ્રયોગરૂપ કર્મોમા જ મગ્ન થઈને અનેકવિધ પાપકર્મોનુ ઉપાર્જન કરતો-કરતો એકવીશસો ૨૧૦૦ વર્ષની તમામ આયુષ્યને પૂરી કરીને મૃત્યુ પામીને તે સચય કરેલા પાપકર્મોના ઉદયથી પ્રથમ પૃથિવી-રત્નપ્રભામા નારકી થશે 'तओ सरीसिवेसु ससारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' ત્યાથી નીકળીને ફરી તે સરીસૃપ-નોળીઆ આદિમા ઉત્પન્ન થશે તેનુ એક ભવમાથી બીજા ભવોમા ભ્રમણ તે પ્રથમ અધ્યયનમા વર્ણવેલા મૃગાપુત્રના ભ્રમણ પ્રમાણે જાણી લેવુ જોઇએ તે છેવટે લાખો વાર પૃથિવીકાયમા ઉત્પન્ન થશે આહીં આગળ જે કાઇ ભાવ છે, તે પ્રથમ અધ્યયનના ૨૧ એકવીસમા સૂત્રમાં જોઇ લેવું જોઇએ તે પછી 'से ण तओ अणंतर'

'से णं' स खलु 'तओ अणंतरं' ततः-तस्माद् भवाद् अनन्तरम्, 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे चम्पायां नगर्यां 'महिसत्ताए' महिषतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते। स खलु तत्रान्यदा कदाचित् 'गोट्ठिल्लएहिं' एकमण्डलीसदस्यैः समानवयस्कैर्महिषमित्रैः 'जीवियाओ' जीवितात्, 'ववरोविए समाणे' व्यरोपितः सन् तत्रैव चम्पायां नगर्यां श्रेष्ठिकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥सू० २१॥

'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव जंबूदीवे भारहे वासे चंपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिइ। से णं तत्थ अण्णया कयावि गोट्ठिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' यह वहां से निकल कर इस जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्र में जो चंपा नाम की नगरी है उसमें महिष (पाडा) की पर्याय से उत्पन्न होगा। वहां यह समानवयवाले मित्रों-महिषों द्वारा मारा जाने पर उसी चम्पानगरी में किसी श्रेष्ठिकुल में पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा।

भावार्थ— गौतम ने पुनः पूछा कि- हे भदन्त! यह उज्झित दारक इस पर्याय से मरकर अब कहां जायगा और कहाँ उत्पन्न होगा? प्रभु ने गौतम के इसी प्रश्न का उत्तर इस २१ वे सूत्र में दिया है। वे इस में यह प्रकट कर रहे हैं कि-हे गौतम! उज्झित के जीवन का आज अन्तिम समय है। इसका जीवन आज चतुर्थ प्रहर में समाप्त हो जायगा। यह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा।

उव्वट्टित्ता इहेव जंबूदीवे भारहेवासे चंपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिइ से णं तत्थ अण्णया कयावि गोट्ठिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ त्यांथी नीकळीने आ ज जंबूद्वीपना भरत क्षेत्रमां जे चंपा नामनी नगरी छे त्यां महिष (पाडा)नी पर्यायथी उत्पन्न थशे त्यां आगळ तेनुं समान उंमर वाळा मित्रो-पाडाओ द्वारा मृत्यु थशे पछी ते चम्पानगरीमां कोई शेठना कुलमां पुत्ररूपथी उत्पन्न थशे

भावार्थ—गौतमे फरीवार पूछ्युं के-हे भदन्त! ते उज्झित दारक आ पर्यायथी मरण पामीने हवे क्यां जशे? अने क्यां उत्पन्न थशे? प्रभुए गौतमना ए प्रश्ननो उत्तर आ २१ एकवीसमा सूत्रमां आप्यो छे ते एमां ए हकीकत प्रगट करी रह्या छे के— हे गौतम! उज्झितना जीवननो आजे छेल्लो समय छे तेनुं जीवन आज चोथा प्रहरमां पूरुं थई जशे अने त

क्यो कि इसने अपने जीवन का प्रत्येक क्षण पापमय व्यापारों के सेवन में ही व्यतीत किया है उससे जिन अशुभतम पापकर्मों का इसने बध किया है, उन्हीं के उदय का इसे प्रबल दुःख प्रथम नरक मे जाकर भोगना है। इसने २५ पचीस वर्ष की अपनी आयु पापों के सेवन करने मे ही समाप्त की है। प्रथम नरक की स्थिति समाप्त कर जब यह वहाँ से निकलेगा, तो वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे बंदर होगा। वहा भी यह विषयभोगों मे अत्यन्त गृद्ध होगा। 'मेरे सामने अन्य बदर विषय को न भोग सके' इस ख्याल से यह वहा जितने भी बंदरीयों के पुल्लिङ्ग शिशु होंगे उन सब का घातक होगा। जब यह यहा से मरेगा तो इन्द्रपुर मे किसी वेश्या के घर मे जन्म लेगा। वहा इस का नाम 'प्रियसेन नपुंसक' होगा। क्यों कि इसने बंदर की पर्याय मे पुल्लिङ्ग से द्वेष किया था, इसलिये इसका फल इसे इस पर्याय मे भोगने को मिलेगा। उत्पन्न होते ही इसे नपुंसक बना दिया जायगा। बाल्यावस्था से जब यह युवावस्था मे आवेगा और जब यह समझदार हो जावेगा, एव रूप यौवन तथा लावण्य से सपन्न होगा, तब यह अनेक प्रकार की विद्याओं के प्रयोगों से वहा के लोगों को मुग्ध कर मनुष्यसंबंधी भोगों को भोगता-

મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે કારણ કે તેણે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ, પાપમય વ્યાપારોના સેવનમાજ વ્યતીત કરી છે તેથી જે અશુભતમ પાપકર્મોનો તેણે બંધ કર્યો છે તેના ઉદયનું તેને પ્રબલ દુઃખ પ્રથમ નરકમા જઈને ભોગવવાનું છે તેણે પોતાની ૨૫ પચીસ વર્ષની આયુષ્ય પાપોનું સેવન કરવામાજ પૂરી કરી છે તે પ્રથમ નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે, ત પછી વૈતાઢ્ય પર્વતની તલેટીમા વાનર થશે ત્યા પણ તે વિષયભોગોમા અત્યન્ત આશક્ત રહેસે 'મારા સામે બીજા વાદરા વિષયો ન ભોગવી શકે' એજ દૃષ્ટિથી તે ત્યા આગળ જેટલા નરજાતિના વાનર બાળક હશે તે સર્વનો નાશ કરનાર થશે જ્યારે તે સ્થળમા મરણ પામશે ત્યાર પછી ઇંદ્રપુરમા કોઇ વેશ્યાના ઘરમા જન્મ લેશે ત્યા તેનું નામ 'પ્રિયસેન નપુંસક' રહેશે કારણકે તેણે વાનરની પર્યાયમા નરજાતિ સાથે દ્વેષ કર્યો હતો, એ માટે તેનું ફળ એ પર્યાયમા ભોગવવાનું મળશે ઉત્પન્ન થતાજ તેને નપુંસક બનાવી દેવામા આવશે બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે તે યુવાવસ્થામા આવશે અને જ્યારે તે સમજણ વાળો થઇ જશે, અને રૂપ, યૌવન તથા લાવણ્યથી સંપન્ન થશે, [illegible] અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી ત્યાના લોકોને મુગ્ધ કરી [illegible] ભોગવતો થકો પોતાનો સમય પૂરો કરશે

मूलम्—सू० २२

से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाण थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ। अणगारे०, सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ, णिक्खेवो ॥ सू० २२ ॥

॥ दुहविवाग ण विइय अज्झयणं समत्त ॥ २ ॥

टीका—सू० २२

'से ण तत्थ' इत्यादि। स खलु तत्रोन्मुक्तबालभावस्तथारूपाणा

हुआ अपना समय व्यतीत करेगा। इस प्रकार के कुकृत्यों में यह २१०० इक्कीस सौ वर्ष की अपनी आयु को समाप्त कर अनेकविध पापकर्मो का सचय करता हुआ ही मरेगा, और रत्नप्रभा नरक का पुनरपि नैरयिक बनेगा। वहा की एक सागर की उत्कृष्ट स्थिति को समाप्त कर यह सरीसृपों नकुल आदि योनियों में जन्म लेकर मृगापुत्र की तरह ससार में अनेक यानियों में परिभ्रमण करेगा। पश्चात् चपा नगरी में यह भैंसा की पर्याय से उत्पन्न होगा, और वहा अपने सजातीय समवयस्क मित्रों (भैंसों) द्वारा मारा जायगा। अन्त मे भैंसा की पर्याय छोडकर उसी नगरी मे सेठ के कुल मे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा ॥ सू० २१ ॥

'से ण तत्थ०' इत्यादि—

'से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे' यह जब वहा बाल्यावस्था से तरुणावस्था को प्राप्त करेगा, तब 'तहारूवाण थेराण अंतिए केवल बोहिं बुज्झिहिइ'

આ પ્રકારના કુકર્મોમા તે ૨૧૦૦ એકવીસ સો વર્ષની પોતાની આયુષ્ય પુરી કરીને અનેક વિધ પાપ કર્મોનો સચય કરીને મરણ પામશે અને રત્નપ્રભા નરકમા ફરીને નારકીપણે ઉત્પન્ન થશે, ત્યાની એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પુરી કરીને તે સરીસૃપ નોળીઆ આદિ યોનિમા જન્મ લઇને મૃગાપુત્રના ભ્રમણ પ્રમાણે સસારમા અનેક યોનિઓમા પરિભ્રમણ કરશે, પછી ચપા નગરીમા પાડાની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે, અને ત્યા પોતાના સજાતીય સમાનવયના મિત્ર-પાડાઓ દ્વારા માર્યો જશે (મરણ પામશે) છેવટે તેજ નગરીમા પાડાની પર્યાયથી છુટીને શેઠના કુલમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે ॥ ૨૧ ॥

'से ण तत्थ' ઇત્યાદિ

'से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे' તે જયારે ત્યા બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે 'तहारूवाण थेराण अंतिए केवल बोहिं बुज्झि

क्यो कि इसने अपने जीवन का प्रत्येक क्षण पापमय व्यापारों के सेवन में ही व्यतीत किया है उससे जिन अशुभतम पापकर्मों का इसने बध किया है, उन्हीं के उदय का इसे प्रबल दुःख प्रथम नरक मे जाकर भोगना है। इसने २५ पचीस वर्ष की अपनी आयु पापों के सेवन करने मे ही समाप्त की है। प्रथम नरक की स्थिति समाप्त कर जब यह वहाँ से निकलेगा, तो वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे बंदर होगा। वहा भी यह विषयभोगों मे अत्यन्त गृद्ध होगा। 'मेरे सामने अन्य बदर विषय को न भोग सके' इस ख्याल से यह वहा जितने भी बदरीयों के पुल्लिङ्ग शिशु होगे उन सब का घातक होगा। जब यह यहा से मरेगा तो इन्द्रपुर मे किसी वेश्या के घर मे जन्म लेगा। वहा इस का नाम 'प्रियसेन नपुसक' होगा। क्यों कि इसने बंदर की पर्याय मे पुल्लिङ्ग से द्वेष किया था, इसलिये इसका फल इसे इस पर्याय मे भोगने को मिलेगा। उत्पन्न होते ही इसे नपुंसक बना दिया जायगा। बाल्यावस्था से जब यह युवावस्था मे आवेगा, और जब यह समझदार हो जावेगा, एव रूप यौवन तथा लावण्य से सपन्न होगा, तब यह अनेक प्रकार की विद्याओं के प्रयोगों से वहा के लोगों को मुग्ध कर मनुष्यसंबधी भोगों को भोगता

મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે કારણ કે તેણે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ, પાપમય વ્યાપારોના સેવનમાજ વ્યતીત કરી છે તેથી જે અશુભતમ પાપકર્મોનો તેણે બધ કર્યો છે તેના ઉદયનુ તેને પ્રબલ દુખ પ્રથમ નરકમા જઇને ભોગવવાનુ છે તેણે પોતાની ૨૫ પચીસ વર્ષની આયુષ્ય પાપોનુ સેવન કરવામાજ પૂરી કરી છે તે પ્રથમ નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે, તે પછી વૈતાઢ્ય પર્વતની તલેટીમા વાનર થશે ત્યા પણ તે વિષયભોગોમા અત્યત આશક્ત રહેસે 'મારા સામે બીજા વાદરા વિષયો ન ભોગવી શકે' એજ દૃષ્ટિથી તે ત્યા આગળ જેટલા નરજાતિના વાનર બાળક હશે તે સર્વનો નાશ કરનાર થશે જ્યારે તે સ્થળમા મરણ પામશે ત્યાર પછી ઇદ્રપુરમા કોઇ વેશ્યાના ઘરમા જન્મ લેશે ત્યા તેનુ નામ 'પ્રિયસેન નપુસક' રહેશે કારણકે તેણે વાનરની પર્યાયમા નરજાતિ સાથે દ્વેષ કર્યો હતો, એ માટે તેનુ ફળ એ પર્યાયમા ભોગવવાનુ મળશે ઉત્પન્ન થતાજ તેને નપુસક બનાવી દેવામા આવશે બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે તે યુવાવસ્થામા આવશે અને જ્યારે તે સમજણુ વાળો થઇ જશે, અને રૂપ, યૌવન તથા લાવણ્યથી સપન્ન થશે, ત્યારે તે અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી ત્યાના લોકોને મુગ્ધ કરી મનુષ્યસમ્બન્ધી ભોગોને ભોગવતો થકો પોતાનો સમય પૂરો કરશે

स्वामी कथयति—' एवं खलु ' इत्यादि । एवं खलु हे जम्बूः ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां द्वितीयस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त इति ब्रवीमि=यथा भगवता प्रोक्तं तथैव त्वां कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० २२ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-जैन शास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री-विपाकश्रुते दुःखविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् उज्झितकनामकं द्वितीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥१। २॥

सुधर्मास्वामी कहते हैं कि—हे जम्बू ! श्रमण भगवान् महावीर ने जो सिद्धिगतिस्थान को पा चुके हैं, दुखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के इस द्वितीय अध्ययन का उज्झित दारक के आख्यानरूप में यह भाव प्रकट किया है,- ऐसा मैं कहता हूँ। यह जो कुछ भी तुमसे कहा है वह अपनी कल्पना से कथन नहीं किया है, किन्तु प्रभु के कथनानुसार ही कहा है ॥ २२ ॥

श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की ' विपाकचन्द्रिका ' नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद में ' उज्झित ' नामक

॥ द्वितीय अध्ययन सम्पूर्ण हुआ ॥ १ । २ ॥

હે જમ્બૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિગતિ સ્થાનને (સિદ્ધપદને) પામેલા છે, તેમણે દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ । આ બીજા અધ્યયનના ઉજ્ઝિત દારકના આખ્યાનરૂપમાં જે ભાવ પ્રગટ કર્યા છે એવીજ રીતે હું કહું છું આ જે કાંઇ તમારી પાસે કહ્યું છે તે મારી કલ્પનાથી કહેલું નથી, પરન્તુ પ્રભુના કહેવા પ્રમાણેજ કહેલ છે ॥ ૨૨ ॥

શ્રી વિપાકશ્રુતના દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની ' विपाकचन्द्रिका नामनी टीકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં ' उज्झित नामनुं

બીજું અધ્યયન સંપૂર્ણ થયું ॥ ૧ । ૨ ॥

स्थविराणामन्तिके केवलं 'बोहिं' बोधिं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते, सम्यक्त्वं लप्स्यते इत्यर्थः। अनगारो भावितात्मा भविष्यति। ततः स कालमासे कालं कृत्वा 'सोहम्मे कप्पे'-सौधर्मे कल्पे 'जहा पढमे' यथा प्रथमेऽध्ययने प्रोक्तं तथाऽत्र वाच्यमित्यर्थः, तेनायमर्थो लभ्यते-'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवत्वेनोत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरं देवशरीरं त्यक्त्वा, महाविदेहे वर्षे, यानि कुलानि भवन्ति आढ्यानि, तेषां खलु अन्यतरस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते। 'जाव अंतं करेहिइ' यावद् अन्तं करिष्यति-सर्वदुःखानामन्तं=नाशं करिष्यति।

'णिक्खेवो' निक्षेपः=निगमनं समाप्तिवाक्यं वाच्यमित्यर्थः, तद्यथा-'एवं खलु जम्बू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं बिइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते'-त्तिबेमि। अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्रीसुधर्मा-

तथारूप स्थविरों के समीप निर्मल समकित को प्राप्त करेगा, भावितात्मा अनगार होगा, 'सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ णिक्खेवो' पश्चात् यह मृत्यु के अवसर मर कर सौधर्मकल्प में देवपने उत्पन्न होगा। वहां की स्थिति समाप्त कर यह फिर महाविदेह क्षेत्र में जो वहां आढ्य कुल हैं उनमें से किसी एक आढ्यकुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होगा। पश्चात् योग्य समय पर भागवती दीक्षा अंगीकार कर समस्त कर्मों का सर्वथा नाश कर मोक्ष को पावेगा। 'णिक्खेवो' यह पद द्वितीय अध्ययन की समाप्ति का सूचक है, जिसका भाव यह है- 'एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं बिइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि' इस अध्ययन की समाप्ति के समय श्री

हिइ' તથારૂપ સ્થવિરોની પાસે જઈને નિર્મલ સમકિતને પ્રાપ્ત કરશે, ભાવિતાત્મા અણગાર-મુનિ થશે; 'सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ णिक्खेवो' પછી તે મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને સૌધર્મકલ્પમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થશે ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને, તે પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે ત્યાં આઢ્ય (સર્વ સંપત્તિ સમ્પન્ન) કુળો છે તેમાંના કોઈ એક આઢ્ય કુળમાં પુત્ર રૂપથી ઉત્પન્ન થશે પછી યોગ્ય સમય પ્રાપ્ત થતાં ભાગવની દીક્ષા અંગીકાર કરીને સમસ્ત કર્મોનો સર્વથા નાશ કરીને મોક્ષ પદને પામશે 'णिक्खेवो' આ પદ બીજા અધ્યયનની સમાપ્તિનું સૂચક છે, જેનો ભાવ એ છે કે 'एवं खलु जम्बू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं बिइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि' આ અધ્યયનની સમાપ્તિના સમયે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-

जम्बूस्वामी सुधर्मस्वामिनं पृच्छति–' जइ ण ' इत्यादि । यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान प्राप्तेन दुःखविपाकाना द्वितीयस्याध्ययनस्य ' अयमट्ठे ' अयमर्थः=विजयमित्रसार्थवाहपुत्रस्योज्झितकस्य यः स्वकृतदुष्कृतफलदुःखविपाकस्तद्रूपोऽर्थः प्रज्ञप्त, तृतीयस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन कोऽर्थ प्रज्ञप्त ? । ततः खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बूनामकमनगारमेव=वक्ष्यमाणप्रकारेण ' वयासी ' अवादीत्– ' एव खलु जबू ' इत्यादि ।

एव खलु हे जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये पुरिमतालनामक नगरमासीत् तत् कीदृश? मित्याह–' रिद्ध० ' इत्यादि ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्–'ऋद्धं'=

श्रमण भगवान् महावीर ने कि जो सिद्धिगति को प्राप्त कर चुके हैं दुःखविपाक के द्वितीय अध्ययन का ' विजयमित्र सार्थवाह के पुत्र उज्झित ने अपने पूर्वोपार्जित दुष्कृतों के फल स्वरूप अनेकविध दुःखों को भोगा है ' इसरूप जो भाव कहा है वह तो हमने सुन लिया है, अब हे भदन्त ! दुःखविपाक के तृतीय अध्ययन का उन्हीं श्रमण भगवान् महावीर ने कि जो सिद्धिगति मे विराजमान है क्या भाव प्रदिपादित किया है ' इस प्रकार जबूस्वामी के प्रश्न को सुनकर श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं— ' एव खलु जबू ' इत्यादि—

हे जबू ! इस तृतीय अध्ययन का भाव इस प्रकार है–' तेण कालेण तेण समएण ' उस काल और उस समय मे ' पुरिमताले णाम णयरे होत्था ' एक पुरिमताल नामका नगर था । यह नगर ' रिद्ध० ' नभस्पर्शी

મહાવીરે કે જે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરી ચૂકયા છે દુઃખવિપાકના બીજા અધ્યયનના ' વિજયમિત્ર સાર્થવાહના પુત્ર ઉજ્ઝિતે પોતાના પૂર્વભવના મેળવેલા દુષ્કૃતોના ફળસ્વરૂપ અનેકવિધ દુઃખોને ભોગવ્યા છે ' તે રૂપ જે ભાવ કહ્યા છે તે તો મે સાભળી લીધા છે, હવે હે ભદન્ત ! દુઃખવિપાકના ત્રીજા અધ્યયનના તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કે જે સિદ્ધિગતિમા વિરાજમાન છે શુ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યા છે, આ પ્રકારના જમ્બૂ સ્વામીના પ્રશ્નને સાભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે — ' एव खलु जबू ' ઇત્યાદિ

હે જમ્બૂ ! આ ત્રીજા અધ્યયનના ભાવ આ પ્રમાણે છે– तेण कालेण तेण समएण તે કાલ અને તે સમયને વિષે, ' पुरिमताले णाम णयरे होत्था ' એક પુરિતમાલ નામનું નગર હતુ– તે નગર रिद्ध આકાશનો સ્પર્શ કરે

॥ अथ तृतीयमध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

तच्चस्स उक्खेवो। एवं खलु जम्बू! तेणं कालेणं तेणं समएणं पुरिमताले णामं णयरे होत्था, रिद्ध०। तस्स णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए एत्थ णं अमोहदंसी उज्जाणे, तत्थ णं अमोहदंसिस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

'तच्चस्स' इत्यादि। 'तच्चस्स' तृतीयस्याऽध्ययनस्य 'उक्खेवो' उत्क्षेपः=उपोद्घातः प्रस्तावनेत्यर्थः। तृतीयाऽध्ययनस्य प्रस्तावनाऽत्र वक्तव्येति भावः। अत्रैवमुत्क्षेपोऽनुसन्धेयः –

'जइ णं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, तच्चस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते, तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी–' इति।

॥ तृतीय अध्ययन ॥

'तच्चस्स' इत्यादि।

'तच्चस्स उक्खेवो' तीसरे अध्ययन का उत्क्षेप यहां बोलना चाहिये, वह इस प्रकार—जंबूस्वामी ने श्री सुधर्मा स्वामी से पूछा—'जइ णं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते तच्चस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी' हे भदंत!

ત્રીજું અધ્યયન

'तच्चस्स' ઇત્યાદિ

'तच्चस्स उक्खेवो' ત્રીજા અધ્યયનનો ઉત્પેક્ષ અહીં બોલવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે-જંબૂ સ્વામીએ શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું — 'जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते तच्चस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी' હે ભદન્ત! શ્રમણ ભગવાન

टीका—मू० २

'तत्थ ण' इत्यादि। तत्र खलु 'पुरिमताले'=पुरिमतालनामके नगरे महाबलो नाम राजाऽऽसीत्। तस्य खलु पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे 'देसप्पते' देशप्रान्ते=मण्डलान्तर्गते 'एत्थ णं' अत्र खलु 'अडवीसंसिया' अटवीसंश्रिता=महावनान्तर्गता 'सालाडवीणाम' शालाटवीनाम्नी चोरपल्ली=चोराणां वृक्षवंशलतादिगहनाश्रितं वासस्थानम् आसीत्। सा कीदृशी आसीत्?—'विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा' विषमगिरिकन्दरकोलम्बसन्निविष्टा=विषमं यद् गिरेः कन्दरं तस्य यः कोलम्बः=प्रान्तस्तत्र संनिविष्टा या सा तथा। 'वसीकलंकपागारपरिक्खित्ता' वंशीकलङ्कप्राकारपरिक्षिप्ता=वंशीकलङ्का=वंशजालमयी वृत्तिः,

'तत्थ ण०' इत्यादि मूत्र० २

'तत्थ णं पुरिमताले' उस पुरिमताल नगर में 'महब्बले णाम राया होत्था' 'महाबल' इस नाम का एक राजा था। 'तस्स णं पुरिमतालणयरस्स' उस पुरिमताल नगर के 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' ईशानकोण में 'देसप्पते' न अति निकट न अति दूर 'अडवीससिया एक अटवी थी जिसमें 'सालाडवी णाम चोरपल्ली होत्था' 'शालाटवी' इस नाम से प्रसिद्ध चोरपल्ली थी। यह 'विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा' गिरि पहाडों के विषम कंदरों के प्रान्तभाग में स्थित थी। 'वसीकलंकपागारपरिक्खित्ता' इसके चारों ओर वांसों की बाड तनी हुई थी, उससे यह ऐसी मालूम पडती थी कि यह

'तत्थ णं' ઇત્યાદિ

'तत्थ णं पुरिमताले' તે પુરિમતાલ નગરમાં महब्बले णाम राया होत्था મહાબલ એ નામનો રાજા હતો तस्स णं पुरिमतालणयरस्स' તે પુરિમતાલ નગરના 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' ઇશાન કોણમાં 'देसप्पते' બહુજ નજીક તેમજ બહુ દૂર પણ નહિ अडवीसंसिया એક અટવી-વન હતું જેમાં 'सालाडवी णाम चोरपल्ली होत्था' 'શાલાટવી નામથી પ્રસિદ્ધ એક ચોરપલ્લી હતી તે 'विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा ગિરિ-પહાડોના વિષમ કંદરો (ગુફાઓ)ના પ્રાન્ત ભાગોમાં (ખુણામાં) રહેલી હતી वंसीकलंकपागारपरिक्खित्ता' તેની ચારેય બાજુ વાંસોની વાડ કરેલી હતી, તેથી કરીને એવી રીતે દેખાતી હતી કે તે જાણે કોટથી ઘેરી લીધેલી હોય

नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्त, बहुजनसकुल च, 'स्तिमित'=स्वचक्रपरचक्रभय-रहितम्, 'समृद्ध'=धनधान्यादिपूर्णम्। तस्य खलु पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे इत्यर्थ। अत्र खलु 'अमोहदसी' अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकमुद्यानमासीत्। तत्र खलु 'अमोहदसिस्स जक्खस्स' अमोघदर्शिन.=अमोघदर्शिनामकस्य यक्षस्य यक्षाय-तनमासीत् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

तत्थ ण पुरिमताले महब्बले णाम राया होत्था। तस्स ण पुरिमता-लस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए देसप्पते एत्थ ण अडवीससिया साला-डवी णाम चोरपल्ली होत्था, विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा, वंसीकलंक पागारपरिक्खित्ता, छिण्णसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा, अब्भितरपाणिया सुदुल्लभजलपेरंता अणेगखंडी विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेस्सा यावि होत्था ॥ सू० २ ॥

बहुत स मकानो स युक्त एव बहुजनो स सकुल था। यहा के निवासियो को स्वप्न मे भी स्वचक्र और परचक्र का भय नहीं था। यहा की प्रजा बिलकुल निर्भय थी। नगर मे सर्व तरफ धन और धान्य की राशियों क ढेर लगे रहते थे। '**तस्स ण पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए**' उस पुरिमतालनगर क ईशानकोणमें '**तत्थ ण अमोहदसी उज्जाणे**' एक अमोघदर्शी नामका उद्यान था। '**तत्थ ण अमोहदसिस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था**' उस उद्यान में अमोघदर्शी नामक यक्षका एक यक्षायतन था। भावार्थ—स्पष्ट है ॥ १ ॥

તેવા ઉંચા ઘણાજ મકાનોથી યુક્ત અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર હતુ ત્યાના નિવાસીઓને સ્વપ્નામા પણ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ભય ન હતો ત્યાની પ્રજા એકદમ નિર્ભય હતી– નગરમા ચારેય બાજુ ધન અને ધાન્યના ઢગલા લાગેલા હતા '**तस्स ण पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए**' તે પુરિતમાલ નગરના ઇશાન કોણમા '**तत्थ ण अमोहदसी उज्जाणे**' એક અમોઘદર્શી નામનો બગીચો હતો '**तत्थ ण अमोहदसिस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था**' તે ઉદ્યાન બગીચામા અમોઘદર્શી નામના યક્ષનું એક યક્ષસ્થાન હતુ ભાવાર્થ–સ્પષ્ટ છે ॥૧॥

मूलम्—सू० ३

तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए विजए णामं चोरसेणावई परिवसइ, अहम्मिए जाव लोहियपाणी बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्दवेही असिलट्ठिपढममल्ले। से णं तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पंचण्हं चोरसयाणं आहेवच्चं जाव विहरइ। तए णं से विजए चोरसेणावई बहूणं चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य, खंडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूणं छिण्णभिण्णबाहिराहियाणं कुडंगे यावि होत्था। तए णं से विजए-चोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमिल्लं जणवयं बहूहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पंथकोट्टेहि य खत्तखणणेहि य उव्वीलेमाणे२ विद्धंसेमाणे २ तज्जेमाणे २ तालेमाणे २ णित्थाणं, णिद्धणं, णिक्कणं, करेमाणे २ विहरइ। महब्बलस्स रण्णो अभिक्खणं २ कप्पाइं गिण्हइ। तत्थ णं विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरी णामं भारिया

उनके लिये तो यह सर्वथा दुष्प्रवेश थी।

भावार्थ— पुरिमताल नगर के राजा का नाम महाबल था। नगर के न अति निकट और न अति दूर एक घनी अटवी थी। इसमें एक चोरपल्ली था। इसका नाम शालाटवी था। इसके आस पास गिरि पहाड़ों की विषम कंदराएँ थीं। चोरपल्ली चारों ओर से बांसों की बाड से घिरी हुई थी। इस के पास के पहाडों की छोटी२ टेकरियां खोद डाली गई थीं, अतः उनके गढे इस शालाटवी की खाई जैसे मालूम देते थे। चोरों ने सब प्रकार की व्यवस्था इसके भीतर ही कर रखी थी। पानी

કઠિન હતુ, સર્વથા તે શત્રુઓને પ્રવેશ કરાય તેવી ન હતી

ભાવાર્થ— પુરિમતાલ નગરના રાજાનુ નામ મહાબલ હતુ નગરથી બહુ દૂર તેમજ અતિ નજીક પણ નહિ એવી એક ઘેરી અટવી (વન) હતી તમા એક ચોરપલ્લી હતી, તેનુ નામ શાલાટવી હતુ, તેની આસપાસ ગિરિની (પર્વતની) વિષમ ગુફાઓ હતી ચોરપલ્લીને ચારેય બાજુથી વાસોની વાડથી ઘેરેલી હતી તેની આજુબાજુના પહાડોની નાની ટેકરીઓ ખોદેલી હતી તેથી તેના ખાડા તે શાલાટવીની ખાઇ જેવા દેખાતા હતા, ચોરો માટેની તમામ પ્રકારની અનુકૂળતાની વ્યવસ્થા તેની અંદર જ કરી રાખેલી હતી ત્યાના

सेव प्राकारस्तेन परिक्षिप्ता=वेष्टिता 'छिण्णसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा' छिन्न शैलविषमप्रपातपरिखोपगूढा=छिन्नः=विदीर्णः शैलस्तस्य ये विषमप्रपाताः= गर्ता, त एव परिखा, तयोपगूढा=वेष्टिता, 'अब्भिंतरपाणिया' अभ्यन्तरपा- नीया=अभ्यन्तरजलयुक्ता 'सुदुल्लभजलपेरंता' सुदुर्लभजलपर्यन्ता=सुदुर्लभम्=अति- दुर्लभं जलं पर्यन्ते यस्याः सा तथा, 'अणेगखंडी' अनेकखंडी=अनेकाः खण्ड्यः=अपद्वाराणि–गुप्तद्वाराणि यस्याः सा तथा, 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' विदितजनदत्तनिर्गमप्रवेशा=विदितानां=परिचितानामेव जनानां दत्तः निर्गमः प्रवे शश्च यस्यां सा तथा 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा' सुबहुकस्यापि कुपि तस्य=कोपाविष्टस्य वैरिण इत्यर्थः जनस्य दुष्प्रवेशा=दुष्करः प्रवेशो यस्यां सा तथा, 'यावि' चापि 'होत्था' आसीत् ॥ सू० २ ॥

कोट से घिरी है 'छिन्नसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा' इसके आस पास की छोटी२ टेकरिया खोद डाली गई थीं इससे भूमी में जगह२ गढे हो गये थे, इससे देखने वालों को ऐसा ज्ञात होता था कि मानो यह खाई से परिक्षिप्त हो रही है। 'अब्भितरपाणिया' चोरपल्ली के भीतर ही पानी का प्रबंध था। पानी लाने के लिये वहां से लोगों को बाहर नहीं जाना पडता था। 'सुदुल्लभजलपेरंता' क्यों कि इसके बाहर बहुत दूर तक पानी का कोई साधन नहीं था। 'अणेगखंडी' इसमें अनेक गुप्तद्वार भी थे। विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' जान पहिचान वाले जन ही इसमें आ जा सकते थे, अपरिचित नहीं। सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा यावि होत्था' शत्रुओं को तो इसमें प्रवेश करना भी मुश्किल था।

'छिन्नसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा તેની આસપાસની નાની ટેકરીઓ ખોદી નાખેલી હતી તે કારણથી જમીનપર ઠેકાણે ઠેકાણે ખાડા થઇ ગયા હતા તેથી જોનાર માણુસને એવું લાગતું હતું કે જાણે તે ખાઇઓથી પરિક્ષિપ્ત થઇ રહી છે 'अब्भितरपाणिया' ચોરપલ્લીની અંદરજ પાણીનો પ્રબંધ હતો, તેથી પાણી લાવવા માટે ત્યાંથી લોકોને બહાર જવું પડતું નહિ 'सुदुल्लभ जलपेरंता કારણ કે તેનાથી બહાર બહુજ દૂર સુધી પાણી માટે કોઇ સાધન હતું નહિ 'अणेगखंडी તેમાં અનેક ગુપ્તદ્વાર પણ હતા 'विइयजणदिण्ण णिग्गमप्पवेसा જે જાણુવા પીછાણુવા વાળો માણુસ હોય તેજ તેમાં આવી જઇ શકતો હતો, અજાણ્યો માણસ આવી શકતો નહિ सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा यावि होत्था શત્રુઓને તો તેમાં પ્રવેશ કરવો તે પણ

'लोहियपाणी' लोहितपाणि'–लोहितौ = शस्त्रकर्तितपशुपक्षिदेहोद्गतरुधिरसंपर्केण रक्तौ पाणी=हस्तौ यस्य स तथा, 'बहुणगरणिग्गयजसे' बहुनगरनिर्गतयशाः= बहुषु नगरेषु निर्गत=प्रसृत यशः=प्रसिद्धिर्यस्य स तथा, 'सूरे' शूरः 'दढप्पहारे' दृढप्रहार., दृढः=कठोर', दुस्सह प्रहारो यस्य स तथा, 'साहसिए' साहसिक'=असमीक्ष्यकारी, 'सद्दवेही' शब्दवेधी–शब्द=ध्वनिम् अनुसृत्य वेधितु = बाणेन विद्ध कर्तु शीलमस्येति तथा 'असिलट्ठिपढममल्ले' असियष्टिप्रथममल्लः– असिः=खड्गः, यष्टि = 'लाठी' इति भाषाप्रसिद्धा तयोः प्रथमः=प्रधानो मल्लः =योद्धा, खड्गयष्टिप्रहरणकुशल इत्यर्थ । स खलु तत्र शालाटव्या चोरपल्ल्या पञ्चाना चोरशतानामाधिपत्य 'जाव' यावत्–अत्र यावच्छब्देन–'पोरेवच्च, सामित्त, भट्टित्त, महत्तरगत्त, आणाईसरसेणावच्च, कारेमाणे, पालेमाणे' इति

पक्षियों को मारा करता था। 'बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्दवेही असिलट्ठिपढममल्ले' इसकी प्रसिद्धि अनेक नगरों मे हो चुकी थी, यह बड़ा ही शूरवीर था। इसका प्रहार बड़ा कठोर होता था। बिना विचारे ही यह समस्त काम कर डालता था। 'भविष्य मे इसका परिणाम क्या होगा' इसे इसकी बिल्कुल चिंता ही नहीं होती थी। यह शब्दवेधी बाणविद्या मे विशेष पटु था। तलवार और लाठी के चलाने में इसने विशिष्ट निपुणता प्राप्त की थी–तलवार और लाठी इन दोनों द्वारा प्रहार करने मे यह प्रथम नम्बर गिना जाता था। 'से ण तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पंचण्ह चोरसयाण आहेवच्च जाव विहरइ' यह उस चोरपल्ली मे ५०० चोरो का आधिपत्य करता था। इनमे यह

વડે હમેશા પશુ પક્ષિઓને માર્યા કરતો હતો 'बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्दवेही असिलट्ठिपढममल्ले' તેની પ્રસિદ્ધિ અનેક નગરોમા થઇ ચુકી હતી, તે બહુજ સાહસિક હતો, કોઇ પ્રકારનો વિચાર કર્યા વિના તે તમામ કામ કરતો હતો, 'ભવિષ્યમા તેનુ શુ પરિણામ આવશે' તેની બિલકુલ ચિન્તા તે કરતોજ નહિ, તે શબ્દવેધી બાણુવિદ્યામા વિશેષ કુશળ હતો તલવાર અને લાઠી ચલાવવામા તેણે ઉત્તમ પ્રકારની કુશળતા પ્રાપ્ત કરી હતી—તલવાર અને લાઠી એ બન્ને વડે પ્રહાર કરવામા તે પહેલા નબરમા ગણાતો હતો 'से ण तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पचण्ह चोरसयाण आहेवच्च जाव विहरइ' તે એ ચોરપલ્લીમા ૫૦૦ પાચસો ચોરોનુ અધિપતિપણુ કરતો હતો

होत्था। अहीण० तत्थ णं विजयचोरसेणावइस्स पुत्ते खंदसिरीए भारियाए अत्तए अभग्गसेणे णामं दारए होत्था, अहीण० ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र खलु 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटव्यां चोरपल्ल्यां 'विजए णाम' विजयो नाम=विजयनामकः, 'चोरसेणावई' चोरसेनापतिः=चोराणां नायकः, 'परिवसइ' परिवसति। 'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव' यावत्—अत्र यावच्छब्देन 'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे, अधम्मक्खाई, अहम्मपलोई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अधम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे दुस्सील दुव्वए' इति संग्रहः। अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन्, दुःशीलः, दुर्व्रतः, इति। एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रव्याख्यावसरे कृताऽस्माभिः।

वगैरह लाने के लिये वहा के निवासियों को बाहर नहीं जाना पडता था। परिचित के सिवाय और दूसरे जनों का यहां आना जाना अशक्य था ॥ सू २ ॥

'तत्थ णं सालाडवीए०' इत्यादि

'तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए' उस शालाटवी नामक चोरपल्ली में 'विजए णाम चोरसेणावई परिवसइ' विजय नामका एक चोरों का सरदार रहता था। यह 'अहम्मिए जाव लोहियपाणी' महा अधार्मिक अधर्मानुग, अधर्मिष्ठ, अधर्माख्यायी, अधर्मप्रलोकी अधर्मप्ररञ्जन, अधर्मशीलसमुदाचारी, एवं अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाने वाला था। साथ में दुःशील एवं दुराचारी भी था। इसके दोनों हाथ सदा खून से ही रंगे रहते थे, क्यों कि यह शस्त्र से प्रतिदिन पशु एवं

નિવાસીઓને પાણી લેવા માટે પણ બહાર જવું પડતું નહિ અને તે અટવીના માર્ગના જાણકાર વિના કોઈ બીજા માણસથી આવવા જવાનું બની શકતું નહિ (૨)

'तत्थ णं सालाडवीए० ઇત્યાદિ

'तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए' તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં 'विजए णाम चोरसेणावई परिवसइ' વિજય નામનો એક ચોરોનો સરદાર રહેતો હતો, તે 'अहम्मिए जाव लोहियपाणी' મહાઅધર્મી, અધર્માનુગ, અધર્મિષ્ઠ અધર્માખ્યાયી, અધર્મપ્રલોકી, અધર્મપ્રરંજન, અને અધર્મથીજ પોતાની આજીવિકા ચલાવનાર હતો સાથે દુઃશીલ અને દુરાચારી પણ હતો તેના બન્ને હાથ હમેશાં લોહીથી રંગાએલા રહેતા હતા કારણ કે તે હથિઆરો

बहिराहितानां-छिन्ना हस्तादिषु, भिन्ना नासिकादिषु बहिराहिताः-नगराद् बहिष्कृताः, तेषां द्वन्द्वः-छिन्नभिन्नबहिराहितास्तेषां, 'कुडंगे' कुटङ्कः-कुटङ्क इव कुटङ्कः=वंशगहनमिव तेषामावरकः-गोपक इत्यर्थः 'यावि होत्था' चाप्यभवत्।

ततः खलु विजयचोरसेनापतिः पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमिल्लं' उत्तरपौरस्त्यम्=उत्तरपूर्वान्तरालस्थं जनपदं बहुभिः 'गामघायएहि य' ग्रामघातकैश्च 'णयरघायएहि य' नगरघातकैश्च 'गोग्गहणेहि य' गोग्रहणैश्च=गवां पहरणैः, 'बंदिग्गहणेहि य' बन्दिग्रहणैश्च=बन्दिनः कारागारस्थास्तेषां ग्रहणैरपहर-

जिनकी नाक आदि कटी रहती थीं, एवं जो बहिराहित-नगर से बहिष्कृत किये हुए होते थे, उन सबका भी यह कुटङ्क-बांस की झाडी के समान गोपक था। जिस प्रकार बांस की झाडी अपने अंदर छिपी हुई वस्तु की रक्षा करती है उसे प्रकट नहीं होने देती है, उसी प्रकार से यह भी इन सब की रक्षा करता था, इसके सहारे आने पर किसी का भी कोई बाल बांका नहीं कर सकता था। 'तए णं से विजयचोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरित्थिमिल्लं जणवयं बहूहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पंथकोट्टेहि य उव्वीलेमाणे२ विद्धंसेमाणे२ तज्जेमाणे२ तालेमाणे२ णित्थाणं णिद्धणं णिक्कणं करेमाणे२ विहरइ' यह विजय चोरसेनापति पुरिमताल नगर के उत्तर और पूर्वदिशा के अन्तराल में रहे हुए जनपदों को ग्रामों के घातनेरूप, नगरों के घातनेरूप, गायों को चुरानेरूप, कारागार में बंद हुए बंदियों को भगानेरूप,

કપાઈ ગયેલા રહેતા હતા, જેના નાક કાપેલા હતા, તેમજ જે ગામમાંથી બહિષ્કૃત બહાર કાઢી મૂકેલા હતા તે, તથા ઉપર ગણાવેલા સૌ માટે તે વાંસની ઝાડી પ્રમાણે તેનો રક્ષક હતો, જે પ્રમાણે વાંસની ઝાડી પોતાની અંદરની વસ્તુનું રક્ષણ કરે છે, તેને પ્રગટ થવા દેતી નથી તે પ્રમાણે આ ચોર પણ સૌની રક્ષા કરતો હતો તેનો સહકાર મળતા તેના આશ્રયે રહેનારનો કોઈ પણ વાળ વાંકો કરી શકતા નહિ 'तए णं विजयचोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमिल्लं जणवयं बहूहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पंथकोट्टेहि य खत्तखणणेहि य उव्वीलेमाणे२ विद्धंसेमाणे२ तज्जेमाणे२ तालेमाणे२ णित्थाणं णिद्धणं णिक्कणं करेमाणे२ विहरइ' ते विજય ચોર સેનાપતિ પુરિમતાલ નગરના ઉત્તર અને પૂર્વદિશાના મધ્યમાં રહેતા જનપદો-દેશોને ગામોને મારવારૂપ, નગરોનો ઘાત કરવારૂપ, ગાયોને ચોરવારૂપ,

संग्राह्यम्। एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाऽध्ययने चतुर्दशसूत्रे कृताऽस्माभिः। 'विहरइ' विहरति सुखेन तिष्ठतीत्यर्थः। ततः खलु स विजयनामकश्चोर सेनापतिर्बहूना चोराणा च 'पारदारियाण य' पारदारिकाणा च=परस्त्रीलम्पटाना च 'गठिभेयगाणा य' ग्रन्थिभेदकाना च, 'संधिच्छेयगाण य' सन्धिच्छेदकाना च, 'खडपट्टाण य' खण्डपट्टाना च खण्डः=अपरिपूर्णः, पट्टः=परिधानवस्त्र येषा ते तथा तेषाम्, ये खलु वस्त्रखंडेन चरण परिवेष्ट्य कुष्ठव्रणादिव्याजेन गमनशक्त्यभाव ज्ञापयन्ति, अथवा–स्वचरित्र गोपयन्तो ये कन्था धारयन्ति तेषामित्यर्थः। अन्येषा च बहूना 'छिण्णभिण्णबाहिराहियाण' छिन्नभिन्न

अग्रेसर था। इनका स्वामी एव पोषक था। इनमे यह पूर्ण मान्य था और इन सबका आज्ञाप्रधानसेनापतित्व करता हुवा रहता था। 'तत्थ ण से विजए चोरसेणावई बहूण चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य खडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूण छिण्णभिण्णबाहिराहियाण कुडगे यावि होत्था' ५०० चोरों के आधिपत्य करने के सिवाय अन्य चोरों का, परदारलंपटो का, गाठकतरनेवालो का, संधिभेदको का–मकानो मे सेंध लगाकर जो चोरी करने वाले थे उनका, खडवस्त्रवालों का–जो व्रणादिक के बहाने से पैरों मे चीथडे लपेटकर 'हम में चलने की शक्ति नहीं है' इस प्रकार का देखाव करनेवाले थे उनका, अथवा अपने चरित्र को छुपाते हुए जो कन्था को धारण करने वाले थे उनका, एव और भी बहुत से छिन्न–जिनका हाथ वगैरह कटा रहता था, भिन्न–

તેઓમા તે અગ્રેસર હતો, તેઓનો સ્વામી અર્થાત્ પોષણ કરનાર હતો તે ચોરોમા તેનું પૂરૂ માન હતુ અને તે સૌનો આજ્ઞાપ્રધાન સેનાપતિ પણ કરતો અને રહેતો હતો, 'तत्थ ण से विजए चोरसेणावई बहूण चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य खडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूण छिण्णभिण्णबाहिराहियाण कुडगे यावि होत्था' ५०० ચોરોનુ અધિપતિ પણુ કરતો, તે સિવાય બીજા ચોરોના, પરસ્ત્રીલપટોના ગઠિછોડાના, સધિભેદો કરનારાના–મકાનમા સેધ (ખાતર પાડવા માટે કાણુ પાડવુ તે) કાણુ પાડી જે ચોરી કરનારા હતા તેના, ખડવસ્ત્ર વાળાઓ–જે ગુમડા થવાના બહાનાથી પગમા લુગડાના ચીથરા લપેટનારા, 'અમારામા ચાલવાની શક્તિ નથી' આ પ્રકારના દેખાવ કરનારા હતા તેના, અથવા જે પોતાના ચરિત્રને છુપાવીને કન્થા-ગોદડી ધારણ કરનારા હતા તેના, તથા બીજા પણ ઘણાજ, જેના હાથ વગેરે

'तत्थ ण' तत्र खलु=शालाटव्यां चोरपल्ल्यां विजयस्य=विजयनामकस्य चोरसेनापतेः 'खंदसिरी णामं भारिया' स्कन्दश्रीनाम्नी भार्या 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशीत्याह-'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा=कोमलकरचरणा, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपत, प्रतिपूर्णानि लक्षणत,, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन् तत् तथाविध शरीर यस्याः सा तथा ॥ सू० ३ ॥

हिस्सा है अत मुझे दो' राजा के ग्राह्य अंश को लेता रहता था। 'तत्थ णं विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीणाम भारिया होत्था' इस विजय चोर सेनापति की भार्या का नाम स्कंदश्री था। 'अहीण०' यह प्रमाण और लक्षण से उपेत पांचों इन्द्रियों से परिपूर्ण शरीर युक्त थी। इसके हाथ और पैर बहुत ही सुकुमार थे।

भावार्थ— इस चोरपल्ली में ५०० चोरों का नायक एक विजय नामका चोरसेनापति रहता था। इसका व्यवहार जनता के प्रति महारौद्र-निकृष्ट था। जीवन भी इसका महा अधार्मिक था। शुभ कार्य क्या है? सहृदयता का व्यवहार कैसा होता है? यह इस बात को स्वप्न में भी नहीं जानता था। रातदिन शिकार करना और पशु-पक्षियों के रुधिर से अपने हाथों को रंगे रखना, बस यही इसका दैनिक कार्य था। इसकी निर्दयता की कथा गांव में फैल चुकी थी। लोग इसका

આપો એમ કહીને રાજાનો ભાગ લેતો હતો 'तत्थ ण विजयस्स चोरसेणावइस्स खधसिरी णाम भारिया होत्था' આ વિજયચોર સેનાપતિની સ્ત્રીનું નામ સ્કંદશ્રી હતું 'अहीण०' તે લક્ષણ અને પ્રમાણો સહિત પાંચ ઇંદ્રિયોથી પરિપૂર્ણ શરીર વાળી હતી તેના હાથ પગ બહુજ સુકોમળ હતા

ભાવાર્થ— તે ચોરપલ્લીમાં ૫૦૦ પાંચસો ચોરોનો નાયક વિજય નામનો ચોરોનો સેનાપતિ રહેતો હતો. માણસો સાથે તેનો વ્યવહાર બહુજ ભૂડો હતો, તેનું જીવન પણ મહા અધર્મથી ભરેલું હતું, સારૂં કામ કેવું કહેવાય? સહૃદયતાનો વ્યવહાર કેવો હોય? તે વાતને સ્વપ્નમાં પણ જાણતો નહિ રાત્રી—દિવસ શિકાર કરવો પશુ-પક્ષિઓના લોહી વડે પોતાના હાથને રંગીને રાખવા, એજ તેનું હમેશાનું કામ હતું તેની નિર્દયતા વિષેની વાત આખા ગામમાં ફેલાઇ ગઈ હતી, ગામના માણસો તેનું નામ

णैरित्यर्थः, ' पथकोट्टेहि य ' पान्थकुट्टैश्च=बलात् पान्थाना हननेन ताडनेन वा तद्धनापहरणैश्चेत्यर्थः, ' खत्तखणणेहि य ' खत्तखननैश्च-' खत्त ' इति देशीयः शब्द. ' खत्त ' गृहे प्रवेशार्थं तद्भित्तौ छिद्र ' सेंध ' इति भाषाप्रसिद्ध तस्य खननै श्चेत्यर्थः, ' उव्वीलेमाणे २ ' उत्पीडयन् २ स्वर्णरूप्यरजतवस्त्राद्यपहरणैः, ' विद्धसमाणे २ ' विध्वसयन् २ कपाटमञ्जूषादिभङ्गकरणैः, ' तज्जेमाणे २ तर्जयन् २ दुर्वचनैः, ताळेमाणे २ ' ताडयन् २ कशादिभि', ' णिथाणे ' निः-स्थान=स्थानवर्जितं गृहात् निष्कामनेन, ' णिद्धणे ' निर्धन=गोमहिष्यादिरहित, ' णिक्कणे ' निष्कण=धान्यकणरहित सर्वधान्यापहरणादिति भाव., ' करेमाणे २' कुर्वन् २ विहरति । महाबलस्य राज्ञ अभीक्ष्णम् २ = पुन पुनः ' कप्पाइ ' कल्प्यानि = ग्राह्याणि द्रव्याणि, ' गिण्हइ ' गृह्णाति जनपदे राज्ञोऽसे स्वभाग-कल्पयित्वाऽपहरतीत्यर्थ ।

मुसाफिरो को बलात्कार से मारने या ताडन करने से उनका धनापहरण करनेरूप एव मकानों मे सेंध लगाकर घुसनेरूप क्रियाओं द्वारा स्वर्ण, चांदी एव वस्त्र आदिको के हरण करने से उत्पादित करता, वहा के कपाट मञ्जूषा आदिक तोडने फोडने से विध्वस करता, दुर्वचनो द्वारा तर्जित करता, कशा-कोडाओ से ताडित करता, एव वहा के जनो को स्थानान्तरित करता, धनरहित करता, खान पान की वस्तुओं के चुराने से कणरहित करता रहता था, तथा ' महब्बलस्स रण्णो अभिक्खण २ कप्पाइ गिण्हइ ' महाबल राजा के कल्प्य-ग्राह्य द्रव्यादिको का महसूल आदि का भी अपहरण करता रहता था । अर्थात् जनपदवासियो से ऐसा कह कर कि ' राजा के ग्राह्य अंश मे मेरा भी

બધીખાને-જેલમા પડેલા ચોરને નસાડવારૂપ, મુસાફરોને જોર જુલમથી મારવા રૂપ, અને તેના પાસેથી ધન હરણુ કરવા રૂપ અને મકાનોમા કાણા પાડવારૂપ ક્રિયાઓથી લોકોના સોનુ, ચાદી અને વસ્ત્રોનુ હરણુ કરીને પીડા-દુ ખ આપતો, ત્યાના કપાટ, પેટીઓ તોડી ફોડીને તેનો નાશ કરતો, ખરાબ વચનોથી તિરસ્કાર કરતો, અને કશા કોયડાઓ વડે ત્યાના માણુસોને મારતો, અને એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે લઇ જતો, ધનવિનાના કરતો, ખાવા-પીવાની વસ્તુઓની ચોરી કરીને કણરહિત કરતો હતો. તથા ' महब्बलस्स रण्णो अभि क्खण २ कप्पाइ गिण्हइ મહાબલ રાજાને ગ્રહણુ કરવા યોગ્ય મહેસૂલ આદિ જે ધન તેનુ પણુ હરણુ કરતો હતો, અને નગરના માણુસોને કહેતો હતો કે રાજાનો જે મહેસૂલ હક છે તેમા (રાજના કરવેરામા) મારો પણુ ભાગ છે તેથી તે મને

मूलम्—सू० ४

तेण कालेण तेणं समएण समणे भगवं महावीरे जेणेव पुरिमताल-णामं णयरे जेणेव अमोहदंसी उज्जाणे तेणेव, समोसढे। परिसा निग्गया। राया निग्गओ। धम्मो कहिओ। परिसा पडिगया। रायावि गओ॥ सू० ४॥

दिया था। जगह२ की गायों का हरण कर वहा की जनता को त्रसित कर रक्खा था। वंदियों को कारागार से भगाकर इसने अपनी वीरता का परिचय दिया था। अनेक रास्तागीरों को मार पीट कर बलात्कार से उनका धन छीन लेता था। कई मकानों मे सेंध लगाकर इसने चोरियां की थीं। जनता इससे हरतरह दुःखी थी और त्राण२ के लिये तरसा करती थी। कई लोग तो इसके भय के मारे अपने२ स्थानों को छोड कर दूसरी जगह रहने लगे थे। राजा भी इससे तंग आ गया था। इस विजय चोरसेनापति की भार्या का नाम स्कन्धश्री था। विजय चोर सेनापति का स्कन्धश्री भार्या की कुक्षि से उत्पन्न हुआ एक पुत्र था, जिसका नाम अभग्नसेन था। यह भी अपनी माता जैसा ही सुंदर था॥ सू० ३॥

નગરોને ઉજ્જડ કરી નાખ્યા હતા દરેક ઠેકાણેથી ગાયોનું હરણ કરી ત્યાંની જનતાને ત્રાસ પમાડી દીધી હતી જેલમાં પડેલા ચોર લોકોને જેલમાંથી ભગાડીને પોતાની શૂરવીરતા બતાવી હતી, રસ્તે ચાલતા અનેક માણસોને મારી-કૂટી બળાત્કારથી તેઓના સોના, ચાંદી આદિ ધન લૂટી લેતો હતો. કેટલાક મકાનોમાં કાણાં પાડી તેણે ચોરીઓ કરી હતી, જનતા દરેક રીતે તેનાથી દુઃખી હતી અને ત્રણ-ત્રણ માટે તરસ્યા કરતી હતી કેટલાક માણસો તેના ભયથી પોતાના સ્થાન મુકીને બીજા સ્થળે રહેવા ગયા હતા, રાજા પણ તેનાથી તંગ-સખ્ત મુંઝવણ વાળો થઇ ગયો હતો રાજાનો પ્રજા પાસેથી આવતો કર તે પણ પોતે લઇ લેતો હતો, આ વિજય ચોરસેનાપતિની સ્ત્રીનું નામ સ્કંધશ્રી હતું વિજયચોરસેનાપતિની સ્કંધશ્રી સ્ત્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો તેનું નામ અભગ્નસેન હતું, તે પોતાની માતા જેવોજ સુંદર હતો. ॥ સૂ ૩ ॥

नाम सुनकर काप जाते थे। यह सशक्तशरीर था। प्रहार इसका असह्य होता था। जो भी कुछ काम यह करता आगे पीछे का उसमे निलकुल विचार नहीं करता था। शब्दवेधी बाणविद्या में यह बडी निपुणता रखता था। लकडी और तलवार चलाने में यह प्रथम नबर का माना जाता था। यह प्रथम नबर का बदमाश, निर्दयी और हत्यारा था। मानव के रूप में दानव था– मनुष्य के रूप में राक्षस था। ससार की जितनी दुर्वृत्तिया थीं उन सब का सम्मिलितरूप मे यह एक घर था। इसके अधीन ५०० चोर थे। उन सब का यह सरदार था। साकार पाप की मूर्ति था। जितने भी परदारलपटी थे, ग्रन्थिछेदक थे, संधिकर्ता थे, खडपट्टधारक थे, लुचे लफगे और बदमाश थे, नकटे लगडे प्राणी थे, जनता से बहिष्कृत मनुष्य थे– वे सब इसके पासही आश्रय पाते थे। यह इन सब की दुर्वृत्तियों को प्रोत्साहित करता हुआ इन्हे कुमार्गगामी बनाने का ही जाल रचा करता था। इसके आतक से पुरिमताल नगर के आस पास के जितने भी जनपद थे वे सब आतङ्कित बन चुके थे। इसने कितनेक गावों को भस्मसात् कर दिया था– वहा के अनेक निवासियों को मौत के घाट उतारा था। अनेक नगरों को ऊजड कर

સાભળીને કપતા હતા તે શરીરે શક્તિવાન હતો તેનો માર બહુજ અસહ્ય હતો તે જે જે કામ કરતો તેના વિષે આગળ-પાછળના પરિણામનો કાંઈ પણ વિચારજ કરતો નહિ શબ્દવેધી બાણુવિદ્યામા તે બહુજ કુશળતા રાખતો હતો, લાકડી અને તલવાર ચલાવવામા તે પહેલા નબરનો ગણાતો હતો, તેમજ પ્રથમ નબરનો બદમાસ નિર્દય અને હત્યાકારી હતો માણસના રૂપમા તે અસુર-રાક્ષસ હતો સસારના જેટલા ભૂડા-ભયકર કામો તે તમામ તેનામા ઘર કરીને રહેલા હતા તેની આજ્ઞામા ૫૦૦ પાચસો ચોર રહેતા હતા તે સૌનો આ વિજય ચોરસેનાપતિ સરદાર હતો પાપની સાક્ષાત મૂર્તિ હતો, જેટલા પરસ્રીલપટ હતા ગઠીછોડા હતા, મકાનમા કાણા પાડી ચોરી કરનારા હતા ખડપટ્ટ – ચીથરા ધારણ કરનાર, તથા લુચ્ચા, બદમાસ, નક્કટ – નકટા, ગામમાથી બહિષ્કૃત કરેલા આ તમામ માણસોને તેના પાસે આશ્રય મળતો હતો તે સૌ પાપીઓની પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપતો અને તેને હમેશા કુમાર્ગે જવાની જાલ રચતો રહેતો હતો, તેના ભયથી પુરિતમાલ નગરની આસપાસ જેટલા નગરો હતા તેની પ્રજા હમેશા ભયભીત બની રહેતી હતી તેણે કેટલાક ગામોને બાળી નાખ્યા હતા, ત્યાના નિવાસીઓને મોતના પજામા મુકયા હતા, અનેક

मूलम्—सू० ५

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी गोयमे जाव रायमग्ग समोगाढे, तत्थ णं बहवे हत्थी जाव पासइ। तए णं ते पुरिसे रायपुरिसा पढमंसि चच्चरंसि णिसियाविंति, णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएंति, घाइत्ता, कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुणं काकणिमंसाइं खावेंति, खावित्ता रुहिरपाणं च पाएंति १।

तयाणंतरं च णं दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएंति, घाइत्ता० २, एवं तच्चे० अट्ठ महापिउए० ३, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ ४, पंचमे पुत्ता ५ छट्ठे० सुण्हा ६, सत्तमे० जामाउए० ७, अट्ठमे० धूयाओ० ८, णवमे णत्तुए ९ दसमे णत्तुइणीओ १०, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तुईओ १२, तेरसमे पिउस्सियावई १३, चउदसमे पिउस्सियाओ १४, पण्णरसमे, माउस्सियावई १५, सोलसमे माउस्सियाओ १६, सत्तरसमे माउला १७, अट्ठारसमे, माउलियाओ १८, एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं अग्गओ घाएंति, घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुणं काकणिमंसाइं खावेंति, रुहिरपाणं च पाएंति॥ सू० ५॥

टीका—सू० ५

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः गौतमो यावत्, इह यावच्छब्देन—अत्रैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रस्य व्याख्यायां वर्णितेन विधिना भगवदाज्ञा

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेट्ठे अंतेवासी गोयमे' बडे शिष्य गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे वे द्वितीय अध्ययन में वर्णित विधि के

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अंतेवासी गोयमे' મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી હતા તે બીજા અધ્યયનમાં વર્ણવેલ

टीका—सू० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः यत्रैव पुरिमताल नाम नगरं यत्रैव 'अमोहदंसी' अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकम्, 'उज्जाणे' उद्यानं तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः=समागतः। 'परिसा' परिषत्=जनसहतिः निर्गता श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरान्निर्गतेत्यर्थः, 'राया' राजा=महाबलनामको नृपश्च 'निग्गओ' निर्गतः—श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरात् निस्सृत इत्यर्थः। यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः=भगवता श्रुतचारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः। परिषत् धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिगता। राजाऽपि 'गओ' गतः=स्वस्थानं प्रतिगत इत्यर्थः ॥ सू० ४ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान् महावीर 'जेणेव पुरिमतालणाम णयरे जेणेव' उस पुरिमताल नगर मे जहा वह 'अमोहदंसी' अमोघदर्शी 'उज्जाणे' उद्यान था 'तेणेव' वहा 'समोसढे' समवसृत हुए। 'परिसा णिग्गया' परिषद प्रभु का आगमन सुनकर उस बगीचे में पहुँची। 'राया निग्गओ' राजा भी पहुचा। 'धम्मो कहिओ' आई हुई परिषद एव राजा को प्रभु ने श्रुत–चारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया। 'परिसा पडिगया रायावि गओ' राजा प्रजा दोनों धर्मदेशना सुनकर अपने२ स्थान पर वापिस गये। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'समणे भगवं महावीरे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર 'जेणेव पुरिमताले णाम णयरे जेणेव' તે પુરિમતાલ નગરમાં જ્યાં તે 'अमोहदंसी' અમોઘદર્શી 'उज्जाणे' બગીચો હતો 'तेणेव' ત્યાં 'समोसढे' સમવસૃત થયા 'परिसा निग्गया' પરિષદ્ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તે બગીચામાં પહોંચી 'राया निग्गओ' રાજા પણ ત્યાં પહોંચ્યા 'धम्मो कहिओ' આવેલી પરિષદ્ અને રાજાને પ્રભુએ શ્રુત–ચારિત્ર–રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, 'परिसा पडिगया रायावि गओ' રાજા પ્રજા બન્ને ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીને પોતાના સ્થાનકે પાછા ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૪॥

मूलम्—सू० ५

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी गोयमे जाव रायमग्ग समोगाढे, तत्थ ण बहवे हत्थी जाव पासइ। तए ण तं पुरिसं रायपुरिसा पढमसि चच्चरसि णिसियावेंति, णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएंति, घाइत्ता, कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुण काकणिमंसाइ खावेंति, खावित्ता रुहिरपाणं च पाएंति १।

तयाणंतरं च ण दोच्चसि चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएंति, घाइत्ता० २, एवं तच्चे० अट्ठ महापिउए० ३, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ ४, पंचमे पुत्ता ५, छट्ठे० सुण्हा ६, सत्तमे० जामाउए० ७, अट्ठमे० धूयाओ० ८, णवमे णत्तुए ९ दसमे णत्तुइणीओ १०, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तुईओ १२, तेरसमे पिउस्सियावइ १३, चउदसमे पिउस्सियाओ १४, पण्णरसमे, माउस्सियावई १५, सोलसमे माउस्सियाओ १६, सत्तरसमे माउला १७, अट्ठारसमे, माउलियाओ १८, एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं अग्गओ घाएंति, घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुण काकणिमंसाइ खावेंति, रुहिरपाणं च पाएंति ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू० ५

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः गौतमो यावत्, इह यावच्छब्देन—अत्रैव द्वितीया-ध्ययने चतुर्थसूत्रस्य व्याख्यायां वर्णितेन विधिना भगवदाज्ञा

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेट्ठे अंतेवासी गोयमे' बडे शिष्य गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे वे द्वितीय अध्ययन में वर्णित विधि के

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अंतेवासी गोयमे' મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી હતા તે બીજા અધ્યયનમા વર્ણવેલ

टीका—सू० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः यत्रैव पुरिमताल नाम नगरं यत्रैव 'अमोहदंसी' अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकम्, 'उज्जाणे' उद्यानं तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः=समागतः। 'परिसा' परिषत्=जनसंहतिः निर्गता श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरान्निर्गतेत्यर्थः, 'राया' राजा=महाबलनामको नृपश्च 'निग्गओ' निर्गतः—श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरान् निस्सृत इत्यर्थः। यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः=भगवता श्रुतचारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः। परिषत् धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिगता। राजाऽपि 'गओ' गतः=स्वस्थानं प्रतिगत इत्यर्थः॥ सू० ४॥

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएणं' उसी काल और उसी समय 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान् महावीर 'जेणेव पुरिमतालणामं णयरे जेणेव' उस पुरिमताल नगर में जहां वह 'अमोहदंसी' अमोघदर्शी 'उज्जाणे' उद्यान था 'तेणेव' वहां 'समोसढे' समवसृत हुए। 'परिसा णिग्गया' परिषद् प्रभु का आगमन सुनकर उस बगीचे में पहुँची। 'राया निग्गओ' राजा भी पहुंचा। 'धम्मो कहिओ' आई हुई परिषद एवं राजा को प्रभु ने श्रुत–चारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया। 'परिसा पडिगया रायावि गओ' राजा प्रजा दोनों धर्मदेशना सुनकर अपने२ स्थान पर वापिस गये। भावार्थ स्पष्ट है॥ सू० ४॥

तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે समणे भगवं महावीरे' શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર 'जेणेव पुरिमताले णाम णयरे जेणेव' તે પુરિમતાલ નગરમાં જ્યાં તે 'अमोहदंसी' અમોઘદર્શી उज्जाणे' બગીચો હતા तेणेव ત્યાં समोसढे સમવસ્રત થયા परिसा निग्गया' પરિષદ્ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તે બગીચામાં પહોંચી 'राया निग्गओ' રાજા પણ ત્યાં પહોંચ્યા धम्मो कहिओ આવેલી પરિષદ્ અને રાજાને પ્રભુએ શ્રુત–ચારિત્ર–રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, 'परिसा पडिगया रायावि गओ' રાજા પ્રજા બન્ને ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીને પોતાના સ્થાનકે પાછા ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૪॥

यन्ति=मारयन्ति । 'घाइत्ता' घातयित्वा, 'कसप्पहारेहिं' कशाप्रहारैः, तं पुरुष 'तालेमाणा २' ताडयन्तः २, 'कलुण' करुणम्, इदं क्रियाविशेषणम्-सरोदनमित्यर्थः, 'काकणिमसाइ' काकणीमासानि काकणीरूपाणि तिलशः कृतानि लघुलघूनि मासानि=मासखण्डानि घातितानां तेषामित्यर्थः 'खावेंति' खादयन्ति । 'खावित्ता' खादयित्वा 'रुहिरपाण च' रुधिरपानं च 'पाएति' पाययन्ति तस्य पुरुषस्य पितुर्लघुभ्रातृणां रक्तानि पाययन्तीत्यर्थः । 'तयाणतर चण' तदनन्तरं च खलु 'दोचसि' द्वितीये 'चच्चरसि' चत्वरे=चतुष्पथे, 'अट्ठ' अष्टौ, 'लहुमाउयाओ' लघुमातृकाः=लघुमातॄः मातुर्लघुयातॄरित्यर्थः, 'काकी' इति भाषाप्रसिद्धाः अग्रतो घातयन्ति । घातयित्वा त पुरुष तासां लघुमास-

जान से मारडाला है। 'घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुण काकणिमंसाइ खावेंति' मार कर फिर उन्हो ने कशाओं के प्रहारों से उसे ताडित किया ताडित करने के पश्चात् करुण विलाप करते हुए उस पुरुष को उन्हो ने काकणिप्रमाण-तिल२ बराबर करके मारे हुए उन पुरुषों के मास को खिलाया। 'खावित्ता रुहिरपाण च पाएति' खिलाकर बाद मे उसके लिये फिर रुधिरका पान करवाया। 'तयाणतर च ण' इसके अनन्तर 'दोचंसि चच्चरसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएति' वे सब के सब उसे द्वितीय चौराहे पर ले गये वहा बैठाकर उसके समक्ष ही उन्होंने आठ जो उसकी काकिया थीं उन सबको मारा 'घाइत्ता०' मारकर फिर उन्होंने उस व्यक्ति को कशा के प्रहारों से ताडित किया, पश्चात् विलाप करते हुए उसे उन्हों ने मारी हुई काकियों का मास

कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुण काकणिमसाइ खावेंति' मारीने पाछी तेने કોયડાના પ્રહારોથી માર મારી અને પછીથી કરૂણ વિલાપ કરતા તે પુરૂષને તેઓએ તલતલ જેવડા ટુકડા કરીને મારેલા પુરૂષોના માસને ખવરાવ્યુ 'खावित्ता रुहिरपाण च पाएति' ખવરાવીને પછી ફરીને તેને રૂધિરનું પાન કરાવ્યુ 'तयाणतर च ण' તે પછી 'दोचसि चच्चरसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएति' તેને બીજા ચોટા પર લઈ ગયા ત્યા તેના સમક્ષમાજ તે રાજપુરૂષોએ તે આઠ તેની જે કાકીઓ હતી તે તમામને મારી નાખી 'घाइत्ता०' મારીને પછી તેઓએ તે વ્યક્તિને કોયડાના પ્રહાર કર્યા અને તે પછી વિલાપ કરતો તેને મારેલી કાકીઓના માસના તલ-તલ જેવડા ટુકડા કરીને ખવરાવ્યા તથા

मुपादाय भिक्षानयनार्थं पुरिमतालनगरे उच्चनीचमध्यमकुलानि अटन्, इति सम्रा ह्यम्। 'रायमग्ग' राजमार्गं 'समोगाढे' समवगाढः=समागतः। 'तत्थ ण' तत्र खलु 'बहवे हत्थी' बहून् हस्तिनः 'पासइ' पश्यति। अत्रेदं द्रष्टव्यम्- 'अन्याश्च तत्र बहूनश्वान् पश्यति। तेषा हस्त्यारूढानामश्वारूढाना च खलु पुरुषाणा मध्यगतमेक पुरुष पश्यति' इति।

'तए ण' ततः खलु, 'त पुरिस' तं पुरुष राजपुरुषाः 'पढमसि चच्चरसि' प्रथमे चत्वरे=चतुष्पथे, 'णिसियाविंति' निषादयन्ति=उपवेशयन्ति। 'णिसियावित्ता' निषाद्य=उपवेश्य, 'अट्ठ' अष्टौ 'चुल्लपिउए' क्षुल्लपितॄन्= पितुर्लघुभ्रातॄन्, 'अग्गओ' अग्रतः तस्य पुरुषस्याग्रे इत्यर्थः, 'घाएति' घात

अनुसार अपनी कृत तपस्या की पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा लेकर भिक्षा लाने के लिये पुरिमताल नगर में उच्च नीच एव मध्यम कुलों के घरों मे गोचरी के लिये घूमते हुए 'रायमग्ग' राजमार्ग पर 'समोगाढे' आनिकले 'तत्थ ण बहवे हत्थी जाव पासइ' वहा उन्होंने अनेक हाथियों को कि जिन पर महावत बैठे हुए हैं देखा। इसी प्रकार अनेक घोडों को भी देखा। हस्तिपकों एव अश्वारोहियों के मध्य मे एक पुरुष भी देखा। 'तए ण त पुरिस रायपुरिसा पढमसि चच्चरसि णिसियाविंति' साथ मे यह भी देखा कि उस पुरुष को राजपुरुषों ने प्रथम चौहट्टे पर बैठा दिया है और 'णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएंति' बैठाकर उसी के समक्ष उसके पिता के आठ छोटे भाइयों को उन्होंन

વિધિ પ્રમાણે પોતાની કરેલી તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ભગવાનની આજ્ઞા લઈને ભિક્ષા લેવા માટે પુરિતમાલ નગરને વિષે ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોના ઘરોમા ગોચરી માટે ફરતા-ફરતા 'रायमग्ग' રાજમાર્ગપર 'समोगाढे' આવ્યા 'तत्थ ण बहवे हत्थी जाव पासइ' ત્યા આગળ તેમણે અનેક હાથીઓને કે જેના ઉપર મહાવત બેઠા હતા તેને જોયા, તેજ પ્રમાણે અનેક ઘોડાઓને પણ જોયા મહાવતો અને ઘોડાસ્વારોના વચ્ચમા એક પુરૂષને પણ જોયો. तए ण त पुरिस रायपुरिसा पढमसि चच्चरंसि णिसियाविंति' સાથે તે પણ જોયુ કે જે વચ્ચમા પુરૂષ હતો તેને રાજપુરૂષોએ પ્રથમ ચોટા-ચાર રસ્તા પર બેસારી દીધો અને 'णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएति બેસાડીને તેના સમક્ષમા તેના પિતાના આઠ નાના ભાઈઓને તેઓએ જાનથી મારી નાખ્યા 'घाइत्ता

नप्तृकान्–पौत्रान दौहित्रांश्च, दशमे 'णत्तुइणीओ' नप्तृकीः=नप्तार एव नप्तृका इतेषा भार्याः नप्तृवयस्ताः पौत्रपत्नीः, दौहित्रपत्नीश्च, अग्रतो घातयन्तीत्यादि पूर्ववत्। 'एगारम' एकादशे चत्वरे 'णत्तुयावइ' नप्तृकापतीन्=पौत्रीपतीन् दौहित्रीपतीन च, तथा द्वादशे चत्वरे 'णत्तुईओ' नप्त्रीः=पौत्री, दौहित्रीश्च, 'तेरसमे' त्रयोदशे 'पिउस्सियावइ' पितृष्वसृपतीन्, 'फुफा' इति प्रसिद्धान् 'चउदसमे' चतुर्दशे 'पिउस्सियाओ' पितृष्वसृ. 'भूआ' इति भाषाप्रसिद्धाः 'पण्णरसमे' पञ्चदशे 'माउस्सियावइ' मातृष्वसृपतीन् 'मासा' इति भाषाप्रसिद्धान 'सोलसमे' षोडशे 'माउस्सियाओ' मातृष्वसृः 'मासी' इति प्रसिद्धाः 'सत्तरसमे' सप्तदशे 'माउला' मातुलान् 'मामा' इतिप्रसिद्धान 'अट्ठारसमे' अष्टादशे 'माउलियाओ' मातुलानीः, 'मामी' इति प्रसिद्धा' 'एगूणवीसइमे' एकोनविंशतितमे 'अवसेस' अवशेष 'मित्तणाइणियगसयण सबंधिपरियण' मित्र–ज्ञाति–निजक–स्वजन–सम्बन्धि–परिजनम्=मित्राणि–सुहृद', ज्ञातय.=समानगोत्रजाः निजका.=पिता, मातरश्च, स्वजना.=मातुलपुत्रादयः, सम्बन्धिन'=श्वशुरशालकादय', परिजनो=दासीदासादिः, तेषा समाहार', तत्तथा तत्, सर्वान् मित्रादीन् इत्यर्थ 'अग्गओ' अग्रतः, 'घाए ति' घात-

की पत्नियो को, ग्यारहवे पर पौत्रियों के एव दौत्रियो के पतियो को, बारहवे पर पौत्री एव दौहित्रियो को, तेरहवे पर पिता की बहिनों के पतियो को, चौदहवे पर पिता की बहिनों को, पन्द्रहवे पर मौसियो के पतियो (मासा) को, सोलहवे पर मोसियो को, सत्तरहवे पर मामाओ को अठारहवे पर मामियो को और उन्नीसवे पर बाकी और भी जो उसके मित्र–सुहृद, ज्ञाति–समानगोत्रज, निजक–मातापिता, स्वजन–मामापुत्र आदि, सम्बन्धी–श्वशुर के पुत्र साले आदि, परिजन–दासदासी आदि थे उन सब को उन्हों ने उसके समक्ष मारे और 'घाइत्ता

દિકરાઓને, તથા દૌહિત્રોને, દશમાપર પૌત્રો તથા દૌહિત્રોની પત્નીઓને અગીઆરમા પર પૌત્રિઓ તથા દૌહિત્રિઓના પતિઓને બારમા પર પૌત્રિઓ અને દૌહિત્રિઓને, તેરમા પર પિતાની બેનો (ફુઈ) ના પતિઓને (ફુવાઓને) ચૌદમા પર પિતાની બેનો-ફુઈઓને, પંદરમા પર મામાને, સોલમા પર મામીયોને, સતરમા પર બાકી રહેલા બીજા તેના મિત્ર-સુહૃદ, જ્ઞાતિ-સમાનગોત્રજ, નિજક-માતા-પિતા, સ્વજન-મામાપુત્ર આદિ, સંબંધી-સસરાના પુત્ર (સાળા) આદિ, પરિજન-દાસ-દાસી આદિ જે હતા તે તમામને તે

खण्डानि सकरुण खादयन्ति, रुधिर च पाययन्तीति समन्वयो बोध्य', एवं मग्रेऽपि सर्वत्र चत्वरे समन्वयः। 'एव तच्चे' एवम् = उक्तप्रकारेण तृतीय ऽपि चत्वरे 'अट्ठ' अष्टौ 'महापिउए' महापितृकान पितुर्ज्येष्ठभ्रातॄन् इत्यर्थः। अग्रतो घातयन्ती-त्यादि पूर्ववत् । 'चउत्थे' चतुर्थे-चत्वरे 'अट्ठ महामाउयाओ' अष्ट महामातृकाः=मातुर्ज्येष्ठयातॄः, 'बडामाँ' इति भाषाप्रसिद्धा., अग्रतो घातयन्तीत्यादि पूर्ववत् । 'पचमे', पञ्चमे ,चत्वरे 'पुत्ता' पुत्रान्, 'छट्ठे' षष्ठे चत्वरे 'सुण्हा' स्नुषाः=पुत्रवधू' 'सत्तमे' सप्तमे 'जामाउए' जामातृकान्-जामातॄन् 'अट्ठमे' अष्टमे 'धुयाओ' दुहितॄ =पुत्रीः, नवमे 'णत्तुए'

तिलर बराबर कर खिलाया और खून पिलाया। इसी प्रकार वे उसे 'तच्चे अट्ठ महापिउए, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ, पचमे पुत्ता, छट्ठे सुण्हा, सत्तमे जामाउए, अट्ठमे धुयाओ, णवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तुईओ, तेरसमे पिउस्सियावई, चउद्दसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सियावई, सोलसमे माउस्सियाओ, सत्तरसमे माउला, अट्ठारसमे माउलियाओ, एगूणवीसइमे अवसेस मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियण अग्गओ घाएति' तृतीय चत्वर – (अनेक रास्ता जहा मिले, वहा) पर ले गये, वहा उन्हों ने उसी के समक्ष उसके आठ पिताके ज्येष्ठ भाईयों को, चौथे चौटे पर लेजाकर उसकी आठ बडी माताओं को, पाचवे पर लेजाकर उसके आठ पुत्रों को, छठवे पर उसकी आठ पुत्रवधुओं को, सातव पर जमाईओं को, अठवे पर पुत्रियों को, नवमे पर पौत्रों एव दौहित्रों को, दशवे पर पौत्री और दौहित्री

રુધિર પાયું આ પ્રમાણે તેને 'तच्चे अट्ठ महापिउए, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ पचमे पुत्ता छट्ठे सुण्हा, सत्तमे जामाउए अट्ठमे धूयाओ, णवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तुईओ तेरसमे पिउस्सियावई चउद्दसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सियावई सोलसमे माउस्सियाओ, सत्तरसमे माउला अट्ठारसमे माउलियाओ एगूणवीसइमे अवसेस मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियण अग्गओ घाएति' ત્રીજા ચત્વર (અનેક રસ્તા જ્યાં ભેગા થાય છે ત્યાં) પર લઈ ગયા, ત્યાં આગળ તેઓએ તેના સમક્ષ તેના પિતાના આઠ મોટા ભાઈઓને, ચોથામાં લઈ જઈને તેની આઠ મોટી માતાઓને, પાંચમા પર લઈ જઈને તેના આઠ પુત્રોને, છઠ્ઠા પર તેની આઠ પુત્રવધુઓને, સાતમા પર જમાઈઓને, આઠમા પર પુત્રિઓને, નવમા પર પૌત્રો-દૌહિત્રોના

मूलम्—मू० ६

तएण से भगवओ गोयमस्स तं पुरिसं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए ५ समुप्पण्णे० जाव तहेव णिग्गए एवं वयासी–एवं खलु अहं भंते !० से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसी० जाव विहरइ ॥ मू० ६ ॥

टीका—मू० ६

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'से' तस्य 'भगवओ गोयमस्स' भगवतो गौतमस्य तं पुरुषं दृष्ट्वा 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूप

हुए देखा। साथ में महावत और सईसों के बीच में एक ऐसा भी व्यक्ति उन की दृष्टि में आया जिसे राजपुरुष वहां के १९ चोहट्टों पर क्रमशः बिठा बिठाकर एक एक चौहट्टे पर उसके ही समक्ष उसके काका आदि से लेकर परिजनों तक की हत्या कर उन का मांस तिल२ बराबर कर के उसे खिलाते थे और पानी के स्थान पर उनका लोहू पिलाते थे। जब२ यह नहीं खाता तो वे इसे कोडों द्वारा इतनी बुरी तरह पीटते कि बेचारा अधमरा हो जाता था। मार पड़ते समय यह बडी बुरी रीति से कि जिसे सुनकर दया आजाय चिल्लाता–रोता और बिल्लाता था ॥ सू० ५ ॥

'तए णं भगवओ गोयमस्स०' इत्यादि

'तए णं भगवओ गोयमस्स' भगवान् गौतम को 'तं पुरिसं पासित्ता' उस पुरुष को देखकर 'अयमेयारूवे अज्झत्थिए५ समुप्पण्णे० जाव

ઘેરેલા જોયા, સાથે મહાવત અને ઘોડેસ્વારોની વચમાં એક એવી પણ વ્યક્તિ તેમના જોવામાં આવી કે જેને રાજપુરૂષો ત્યાંના ૧૯ ચોટા પર ક્રમશ બેસાડીને એક એક ચોટાપર તેના સમક્ષમાં તેના કાકા આદિથી લઇને પરિજનો સુધીની હત્યા કરીને તેઓના માંસને તિલ તિલ બરાબર કટકા કરીને તેને ખવરાવતા હતા, અને પાણીના ઠેકાણે તેઓનું રૂધિર–લોહી પાતા હતા, જ્યારે તે ન ખાતો પીતો ત્યારે તેને કોયડાથી બહુજ બુરી રીતે મારતા હતા કે જેથી તે બિચારો અર્ધમરણતુલ્ય થઇ જતો. માર પડવા સમયે તે ભારે ભૂંડી રીતે કે જેને સાંભળીને દયા આવી જાય તેમ ચિલ્લાતો રોતો અને બિલ બિલ કરતો હતો ॥૫॥

'तए णं भगवओ गोयमस्स०' ઇત્યાદિ

'तए णं भगवओ गोयमस्स' ભગવાન ગૌતમએ 'तं पुरिसं पासित्ता' તે પુરૂષને જોઇને 'अयमेयारूवे अज्झत्थिए५ समुप्पण्णे० जाव तहेव णिग्गए';

यन्ति । ' घाइत्ता ' घातयित्वा, त पुरुष ' कसप्पहारेहिं ' कशाप्रहारैः, ' ताले माणा २ ' ताडयन्त' २ ' कलुण ' करुण ' काकणिमंसाइ ' काकणीरूपाणि लघुलघूनि मासानि=मासखण्डानि, ' खावेंति ' खादयन्ति, ' रुहिरपाण च ' रुधिरपान च ' पाएंति ' पाययन्ति ॥ सू० ५ ॥

कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुण काकणिमसाइ खावेंति रुहिरपाण च पाएंति ' मार कर कशा के प्रहारों द्वारा उस भी खूब पीटा, फिर बाद मे बुरी तरह विलाप करते हुए उस सब का भिन्न२ चौहट्टे पर नठा तिल२ बरानर कर माम खिलाया और उनका उसे पानी के स्थान पर खून पिलाया ।

भावार्थ— जनता के वापस चले जाने पर भगवान् के बडे शिष्य श्री गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे अपने स्थान से उठे और उठकर प्रभु के निकट आये । आकर प्रर्थना की कि–हे भदत ! आज छट्ठ के पारणे मैं आप से पुरिमताल नगर मे भिक्षाचर्या के निमित जाने की आज्ञा चाहता हूँ । प्रभु ने गौतम की प्रार्थना स्वीकार कर पुरिमताल नगर मे जाने की आज्ञा प्रदान की। आज्ञा प्राप्त करते ही गौतम अमोघदर्शी उद्यान से चलकर भिक्षा के लिये पुरिमताल मे आये । ऊँच नीच एव मध्यम कुलों मे पर्यटन करते हुए जब वे राजमार्ग पर आये तो वहा उन्होंने अनेक हाथी और घोडो को सब साज–बाज से सजे

વ્યક્તિના સમક્ષમા માર્યા અને ' घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुण काकणिमसाइ खावेंति रुहिरपाण च पाएंति ' મારીને કોયડાના પ્રહારદ્વારા તેને પણ ખૂબ પીટ્યુ, પછીથી ખૂબ ભૂડી રીતે વિલાપ કરતા તેને જૂદા-જૂદા ચોટા પર એમારીને તિલ-તિલ બરાબર કરીને તેઓનુ માસ ખવરાવ્યુ અને તેને તેનુ પાણી પીવા દેવાને બદલે રૂધિર પાયુ

ભાવાર્થ— માણુસો પાછા ગયા પછી ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી હતા, તે પોતાના સ્થાનથી ઉઠયા અને પ્રભુની નજીક આવ્યા, આવીને પ્રાર્થના કરી કે ભદન્ત ! છઠના પારણાના નિમિત્તે હુ આપના પાસે પુરિમતાલ નગરમા ભિક્ષાચર્યા કરવા જવા માટેની આજ્ઞા ચાહુ છુ પ્રભુએ ગૌતમની પ્રાર્થના સ્વીકારીને પુરિમતાલ નગરમા જવાની આજ્ઞા આપી આજ્ઞા મેળવીને ગૌતમ અમોઘદર્શી બગીચામાથી નીકળીને ભિક્ષા માટે પુરિમતાલ નગરમા આવ્યા, ઉચ્ચ-નીચ અને મધ્યમ કુલોમા ફરીને જ્યારે તે રાજમાર્ગ પર આવ્યા તો ત્યાં તેમણે અનેક હાથી અને ઘોડાઓને સર્વ સાજથી

वीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीर यावत् भिक्षा प्रति दर्शयति, दर्शयित्वा श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, ' एव वयासी ' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=उक्तवान्।

' एव खलु अह भंते ! ' हे भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् पुरिमतालनगर भिक्षानयनार्थमनुप्रविष्टोऽहं राजमार्गे चत्वरे चत्वरे राजपुरुषैस्ताड्यमानमेक पुरुषं नरकप्रतिरूपिका वेदना वेदयन्तमपश्यम्। इत्युक्त्वा गौतमो भगवन्तं पृच्छति-'से ण भंते ! पुरिस' स खलु हे भदन्त ! पुरुष' 'पुव्वभवे के आसी' पूर्वभवे क आसीत् ? ' जाव विहरइ ' यावद् विहरति। अत्र यावच्छब्देन प्रथमाऽध्ययनोक्तत्रयोदशसूत्रस्थपाठो द्रष्टव्य.। केषा पूर्वकृतपापकर्मणा फलं प्रत्यनुभवन् विहरतीति सक्षिप्तार्थ' ॥ सू० ६ ॥

श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे, वदना नमस्कार कर ग्रामभिक्षा प्रभु को दिखलायी। दिखलाकर फिर वदना नमस्कार कर प्रभु स ' एव वयासी ' इसप्रकार कहने लगे कि– ' एव खलु अह भंते ' हे भदंत ! आप स आज्ञा पाकर आज मैं पुरिमताल नगर में भिक्षा लेने के लिये गया था। ज्यों ही मैं राजमार्ग पर आया तो वहा प्रत्येक चतुष्पथ (चार रास्ते) पर राजपुरुषोंद्वारा पीटा जाता एक पुरुष देखा–जो नरक जैसी वेदना भोग रहा था। इस प्रकार कहकर गौतम ने भगवान से पूछा ' से ण भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी ' हे भदंत ! यह पुरुष पूर्वभव में कौन था। ' जाव विहरइ ' यह किन पूर्वकृत पाप कर्मों का इस प्रकार को फल भोग रहा है ?।

પહોચ્યા. વદના નમસ્કાર કરી લાવેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવી પછી ફરી વદના નમસ્કાર કરીને પ્રભુને ' एव वयासी ' એ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે ' एव खलु अह भंते હે ભદન્ત ! આપના પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને આજ હુ પુરિમતાલ નગરમા ભિક્ષા લેવા માટે ગયો હતો જ્યા હુ રાજમાર્ગ પર આવ્યો તો ત્યા આગળ દરેક ચાર રસ્તા પર રાજપુરૂષો જેને મારતા હતા તેવો એક પુરૂષ જોયો, જે નરકના જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો હતો આ પ્રમાણે કહીને ભગવાનને ગૌતમે પૂછ્યુ – से ण भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी હે ભદન્ત ! તે પુરૂષ પૂર્વભવમા કોણુ હતો ? ' जाव विहरइ ' તે કયા પૂર્વકૃત પાપકર્મોનું આ પ્રકારે ફળ ભોગવી રહ્યો છે ?

' अज्झत्थिए ५ ' आध्यात्मिक', अत्रेमानि चत्वारि पदानि विज्ञेयानि–' चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए ' इति। चिन्तित' कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः, ' अज्झत्थिए ' इत्यादीना पञ्चाना पदाना व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता। सङ्कल्प'=विचारः ' समुप्पण्णे ' समुत्पन्न'। ' जाव तहेव णिग्गए ' यावत् तथैव निर्गत –यथाऽत्रैव द्वितीयाध्ययने पञ्चमसूत्रे वर्णितस्तथा निर्गत इत्यर्थः। तथा च–अत्र यावच्छब्देनेव द्रष्टव्यम्–' अहो! खलु अयं पुरुप' पुरापुराणाना दश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभाना पापाना कृताना कर्मणा पापक फलवृत्ति विशेष प्रत्यनुभवन् विहरति, न मे दृष्टा नरका वा नैरयिका वा, प्रत्यक्ष खलु अय पुरुप नरकप्रतिरूपिका वेदना वेदयतीति कृत्वा पुरिमतालनगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु यावत् अटन् यथापर्याप्तं समुदान=भैक्ष गृह्णाति, गृही त्वा पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन निर्गत.। निर्गत्य यत्रैव श्रमणो भगवान् महा-

तहेव णिग्गए ' आध्यात्मिक चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित एव मनोगत सङ्कल्प–इस विधि से ५ पांच प्रकार का विचार उद्भूत हुआ। अहो! आश्चर्य है यह पुरुष पूर्वभव में उपार्जित प्राचीन दुश्चीर्ण दुष्प्रतिकान्त ऐसे अशुभतम पापमय कृत कर्मों का पापस्वरूप ही फल भोग रहा है, न तो मैंने नरक देखे और न नारकी ही देखे, परन्तु इसकी वेदना देखकर ऐसा ही मालूम पडता है कि प्रत्यक्षरूप में नरक की जैसी वेदना का यह अनुभव कर रहा है। इस प्रकार विचार कर वे उस पुरिमताल नगर से उच्च नीच कुलादिकों से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्तकर अपने स्थान पर वापिस आगये। आते ही वे वहा पहुँचे जहा

આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત અને મનોગત સંકલ્પ, આ વિધિથી પાચ પ્રકારનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો-અહો આશ્ચર્ય છે કે આ પુરૂષ પૂર્વભવમા સંચય કરેલા પ્રાચીન–જૂના દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત એવા અશુભતમ પાપમય કરેલા કર્મોના પાપસ્વરૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે મે નરક જોયા નથી તેમજ નારકીના જીવોને પણ જોયા નથી પરન્તુ આ માણસની વેદના–પીડા જોતાજ એવુ જણાય છે કે પ્રત્યક્ષ રૂપમા નરકના જેવીજ વેદના–પીડાનો અનુભવ એ કરી રહેલ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે પુરિમતાલ નગરમાથી ઉચ્ચ–નીચ કુલોમાથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા મેળવીને પોતાના સ્થાન પર પાછા આવી ગયા, આવીને તે જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યા

टीका—मू० ७

भगवानाह-'एवं खलु गोयमा !' इत्यादि। एवं खलु हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे पुरिमताल नामकं नगरमासीत्, तत् कीदृशमित्याह-'रिद्धथिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, ऋद्ध=नमःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्तं बहुलजनसंकुलं च, स्तिमित=स्वपरचक्रभयरहितम्, समृद्धम्=धनधान्यादिपूर्णं, पदत्रयस्य कर्मधारयः। विभववित्स्तीर्णं शान्तिसम्पन्नं चेत्यर्थः। तत्र खलु पुरिमतालनगरे 'उदये णाम

घटना प्रभु से निवेदन की। निवेदन करने के पश्चात् प्रभु से उन्होंने यह भी पूछा कि-हे प्रभो! इस प्रकार नरक जैसी दुर्दशा का पात्र यह प्राणी किन उपार्जित कर्मों के उदय से हो रहा है। पूर्वभव में यह कौन था ॥ सू० ६ ॥

'एवं खलु गोयमा०' इत्यादि

भगवान् ने कहा 'गोयमा!' हे गौतम! तुमने जो पूछा है उसका समाधान इस प्रकार है- 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय में 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था रिद्ध०' इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में पुरिमताल नामका नगर था। यह गगनस्पर्शी अनेक प्रासादों से युक्त और अनेक जनो से संकुल था। स्वचक्र और परचक्र का यहां भय नहीं था। एवं धान्यादिक से यह सदा परिपूर्ण रहता था। 'तत्थ णं पुरिमताले उदये णामं राया होत्था' वहां पुरिमताल नगर में

કરી, નિવેદન કર્યા પછી પ્રભુને તેમણે એ પણ પૂછયું કે-હે પ્રભુ! આવી નરકના જેવી દુર્દશાને પામેલ આ પ્રાણી કયા સંચય કરેલા કર્મોના ઉદયથી આવું ફળ ભોગવી રહેલ છે? પૂર્વભવમાં તે કોણ હતો?॥ સૂ-૬ ॥

'एवं खलु गोयमा' ઇત્યાદિ

ભગવાને કહ્યું કે 'गोयमा' હે ગૌતમ! તમે જે પૂછયું છે તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે-'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था रिद्ध०' આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં પુરિમતાલ નામનું એક નગર હતું, તે ગગનસ્પર્શી અનેક મહેલોથી યુકત અનેક વસ્તીથી ભરપુર હતું, સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ત્યાં ભય ન હતો, ધન અને ધાન્યથી હંમેશાં તે પૂર્ણ હતું 'तत्थ णं पुरिमताले

मूलम्—सू० ७

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था, रिद्ध० ३। तत्थ णं पुरिमताले उदये णाम राया होत्था, महया०। तत्थ णं पुरिमताले निन्नए णाम अंडयवाणियए होत्था, अड्ढे० जाव अपरिभूए, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे।

तस्स णं णिण्णयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति गेण्हित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते सुबहुए कागि-अंडए य घूइ-अंडए य पारेवइ-अंडए य टिट्टिभि-अंडए य बगि-अंडए य मऊरि-अंडए य कुक्कुडि-अंडए य, अण्णेसिं चेव बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाईणं अंडाइं गेण्हंति, गेण्हित्ता पत्थियपडिगाइं भरेंति भरित्ता, जेणेव णिण्णए अंडवाणियए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता णिण्णयस्स अंडवाणियस्स उवणेंति।

तए णं तस्स णिण्णयस्स बहवे पुरिसा कागिअंडए य जाव कुक्कुडिअंडए य अण्णेसिं च बहूणं जल-थल-खयरमाईणं अंडए तवएसु य कंडएसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलंति भज्जंति सोल्लंति, तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य रायमग्गंसि अंतरावणंसि अंडयपणिएणं वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति। अप्पणोवि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहुहिं काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ ॥ सू० ७ ॥

भावार्थ— दुर्दशासंपन्न उस व्यक्ति को देखकर गौतम स्वामी को अनेक प्रकार के विचार उत्पन्न होने लगे। वे वहा से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्त कर वापिस अपने स्थान पर आये और आते ही जो कुछ भिक्षा में मिला था उसे प्रभु को दिखलाया। वंदना नमस्कार करने के अनन्तर उस पुरुष पर बीतती हुई वह सब

ભાવાર્થ— દુર્દશાને પામેલ તે વ્યકિતને જોઇને ગૌતમ સ્વામીને અનેક પ્રકારના વિચારો ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા તે નગરમાંથી જે મળે તે ભિક્ષાને લઇને પાછા પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, અને આવતાજ જે કાંઇ ભિક્ષા લાવ્યા હતા તે પ્રભુને બતાવી, પછી વંદના-નમસ્કાર કર્યા બાદ તેમણે જે દુઃખી વ્યક્તિને જોયેલ અને તેના પર જે વીતતી હતી તે તમામ હકીકત પ્રભુ પાસે નિવેદન

भक्तरूप वेतन लेता ने तथा, तत्र भृतिः=द्रव्यादि, भक्तम्=अन्नादि। 'कल्ला-कल्लिं' कल्याकल्ये अनुदिनमित्यर्थ 'कोद्दालियाओ' कुद्दालिकाः 'कुदाली इति भाषाप्रसिद्धाः। 'पत्थिए य' पत्थिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि 'टोकरी' इति भाषायाम्, 'पडिए य' पटिकाः=वस्त्रकाः=वस्त्रनिर्मितभाजनानि, 'थैला' इति प्रसिद्धाः, 'गेण्हंते' गृह्णन्ति, गृहीत्वा पुरिमतालस्य नगरस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते समीपे 'सुबहुए' सुबहूनि, 'कागि-अंडए य' काकाण्डकानि=काक्या अण्डकानि च 'घूई-अंडए य' घूकाण्डकानि घूक्या= उलूक्या अण्डकानि च, 'पारेवइ-टिट्टिभि-बगि-मऊरि-कुक्कुडि-अंडए य' पारावताण्डकानि, टिट्टिभाण्डकानि, बकाण्डकानि, मयूराण्डकानि, कुक्कुटाण्डकानि च, 'अण्णेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'जलयर-थलयर-खहयर-माईणं' जलचर-स्थलचर-खचरादीनाम्, 'अंडाइं', अण्डानि 'गेण्हंति' गृह्णन्ति। गृहीत्वा

कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति' प्रतिदिन कुदाली टोकरी एवं थैला लेते थे 'गेण्हित्ता' ले लेकर 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते पुरिमताल नगर के आस पास चारों ओर फिरते रहते और 'कागि-अंडए य घूइ-अंडए य, पारेवइ-अंडए य, टिट्टिभि अंडए य, बगी-अंडए य, मऊरि-अंडए य, कुक्कुडि-अंडए य, अण्णेसिं चेव बहूणं जलयर-थलयर-खहयर-माईणं अंडाइं गेण्हंति' कौवी के अंडों को, उल्लू के अंडों को, कबूतरों के अंडों को, टिट्टिभी के अंडों को, बगुली के अंडों को, मयूरी के अंडों को, मुर्गी के अंडों को, तथा और भी जलचर, थलचर एवं खेचर आदि पक्षियों के अंडों को ढूंढ कर मिलन

પગારમાં મળતા હતા. कल्लाकल्लिं कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति' હમેશાં કોદાળી ટોપલી અને થેલા લેતા 'गेण्हित्ता' લઈને 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते' પુરિમતાલ નગરની આસપાસ ચારે તરફ ફરતા રહેતા અને 'कागिअंडए य घूइअंडए य, पारेवइअंडए य, टिट्टिभिअंडए य बगीअंडए य, मऊरिअंडए य, कुक्कुडिअंडए य अण्णेसिं चेव बहूणं जलयर थलयरखहयरमाईणं अंडाइं गेण्हंति' કાગડીના ઇંડા, ઘુવડના ઇંડા, કબૂતરના ઇંડા, ટિટ્ટિભ-કાગડા જેવું પ્રાણી તેના ઇંડા, બગલીના ઇંડા, મોરડીના ઇંડા, મરઘીના ઇંડા તથા બીજા જલચર, થલચર અને ખેચર આદિ- પક્ષિઓના ઇંડાને જ્યાં ત્યાંથી શોધી-શોધીને મેળવી લઈને પોતાની સાથે લાવેલ ટોપલી-

राया ' उदयनामको राजा ' होत्था ' आसीत्, ' महया० ' महाहिमवन्मलयमन्दरमहेन्द्रसार. । ' तत्थ ण ' तत्र खलु पुरिमताले नगरे ' निन्नए णाम अंडयवाणियए ' निर्नयनामको अण्डकवाणिजकः—अण्डान्येवाण्डकानि, तेषां वाणिजकः ' होत्था ' आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—' अड्ढे जाव अपरिभूए ' इत्यादि, आढ्यो यावदपरिभूतः, तत्र—आढ्यः=धनसम्पन्नः, यावद् अपरिभूतः= परकृतपराभवरहितः ' अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ' अधार्मिको यावद् दुष्प्रत्यानन्दः । एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रे गता ।

तस्य खलु ' णिण्णयस्स ' निर्नयस्य ' अंडयवाणियस्स ' अण्डकवाणिजकस्य बहवः पुरुषाः ' दिण्णभइभत्तवेयणा ' दत्तभृतिभक्तवेतनाः—दत्त भृति

उदय नामका एक राजा था । यह ' महया० ' विशिष्ट शक्ति एवं बल से संपन्न था । ' तत्थ णं पुरिमताले निन्नए णामं अंडयवाणियए होत्था ' उसी पुरिमताल नगर में एक निर्नय नामका व्यापारी था । इसके यहां अंडों का व्यापार होता था । ' अड्ढे० जाव अपरिभूए ' यह धनशाली था, साथ में परकृत पराभव से भी रहित था । ' अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ' अधार्मिक एक नंबर का था । संतोष और शांति से रहित था, यह दूसरों को दुःख पहुंचाने में ही आनंद मानता था ।

'तस्स णं णिण्णयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा।' उस निर्नय अंडव्यापारी के पास ऐसे कितनेक पुरुष थे, जिन्हें इसकी तरफ से द्रव्यादिरूप भृति एवं अन्नादिरूप भक्त वेतन में प्राप्त होता था । ' कल्लाकल्लिं

उदये णाम राया होत्था ' त्यां पुरिमताल नगरमां उदय नामनो એક राजा हतो. ते ' महया० ' विशिष्ट शक्ति अने बल संपन्न हतो. ' तत्थ णं पुरिमताले निन्नए णामं अंडयवाणियए होत्था ' ते पुरिमतालमां એક निर्नय नामनो वेपारी रहेतो हतो. तेने त्यां इंडाओनो वेपार हतो. ' अड्ढे० जाव अपरिभूए ' ते धनवान हतो, साथे बीजा कोई पण तेनो पराभव करी शके नहि तेवो हतो. 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ' अधर्ममां पूरो हतो अर्थात् पहेला नंबरनो हतो. संतोष अने शांतिथी रहित हतो, अने बीजा जीवोने दुःख पहोंचाडवामांज आनन्द मानतो हतो.

' तस्स णं णिण्णयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा ते निर्नय अंड-इंडाना वेपारीना पासे एवा केटलाक पुरुषो हता के—जेओने तेना तरफथी द्रव्यादिरूप भृति एटले के अन्नादिरूप खावाना पदार्थो, वेतन—

भक्तरुप वेतन येषां ते तथा, तत्र भृतिः=द्रव्यादि, भक्तम्=अन्नादि। 'कल्ला-कल्लिं' कल्याकल्ये अनुदिनमित्यर्थः 'कोद्दालियाओ' कुद्दालिकाः 'कुदाली इति भाषाप्रसिद्धा'। 'पत्थिए य' पत्थिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि 'टोकरी' इति भाषायाम्, 'पडिए य' पटिकाः=वस्त्रिकाः=वस्त्रनिर्मितभाजनानि, 'थैला' इति प्रसिद्धाः, 'गेण्हंते' गृह्णन्ति, गृहीत्वा पुरिमतालस्य नगरस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते समीपे 'सुबहुए' सुबहूनि, 'कागि-अडए य' काकाण्डकानि=काक्या अण्डकानि च 'घूइ-अडए य' घूकाण्डकानि घूक्या=उलूक्या अण्डकानि च, 'पारेवइ-टिट्टिभि-बगि-मऊरि-कुक्कुडि-अडए य' पारावताण्डकानि, टिट्टिभाण्डकानि, बकाण्डकानि, मयूराण्डकानि, कुक्कुटाण्डकानि च, 'अण्णेसिं च बहूण' अन्येषां च बहूनां 'जलयर-थलयर-खहयर-माईण' जलचर-स्थलचर-खचरादीनाम्, 'अंडाइं', अण्डानि 'गेण्हंति' गृह्णन्ति। गृहीत्वा

कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति' प्रतिदिन कुदाल टोकरी एवं थैला लेते थे 'गेण्हित्ता' ले लेकर 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते पुरिमताल नगर के आस पास चारों ओर फिरते रहते और 'कागि-अडए य घूइ-अडए य, पारेवइ-अडए य, टिट्टिभि अडए य, बगी-अडए य, मऊरि-अडए य, कुक्कुडि-अडए य, अण्णेसिं चेव बहूण जलयर-थलयर-खहयर-माईण अडाइं गेण्हंति' कौवी के अंडों को, उल्लू के अंडों को, कबूतर के अंडों को, टिट्टिभी के अंडों को, बगुली के अंडों को, मयूरी के अंडों को, मुर्गी के अंडों को, तथा और भी जलचर, थलचर एवं खेचर आदि पक्षियों के अंडों को ढूंढ२ कर मिलन

પગારમાં મળતા હતા कल्लाकल्लिं कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंते' હમેશા કોદાળી ટોપલી અને થેલા લેતા 'गेण्हित्ता' લઈને 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते' પુરિમતાલ નગરની આસપાસ ચારે તરફ ફરતા રહેતા અને 'कागिअडए य घूइअंडए य, पारेवइअडए य, टिट्टिभिअडए य बगीअडए य, मऊरिअडए य, कुक्कुडिअडए य अण्णेसिं चेव बहूण जलयर थलयरखहयरमाईण अडाइं गेण्हंति' કાગડીના ઇંડા, ઘુવડના ઇંડા, કબૂતરના ઇંડા, ટિટ્ટિભ-કાગર જેવું પ્રાણી તેના ઇંડા, બગલીના ઇંડા, મોરડીના ઇંડા, મરઘીના ઇંડા તથા બીજા જલચર, થલચર અને ખેચર આદિ- પક્ષિઓના ઇંડાને જ્યાં ત્યાંથી શોધી-શોધીને મેળવી લઈને પોતાની સાથે લાવેલ ટોપલી

'पत्थियपडिगाइ' पत्थिकापटिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि वस्त्रनिर्मितभाजनानि च 'भरेति' भरन्ति=पूरयन्ति। भृत्वा=पूरयित्वा, यत्रैव 'णिण्णए' निर्णयः अण्डवाणिजकः, तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य निर्णयस्याण्डवाणिजकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति=पुरतः स्थापयन्ति।

ततः खलु तस्य निर्णयस्याण्डवाणिजकस्य बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतना, बहूनि काकाण्डकानि च, यावत् कुक्कुटाण्डकानि च, अन्येषां च बहूनां जलस्थलखेचरादीनामण्डकानि 'तवएसु य' तपकेषु=' तवा ' इतिभाषाप्रसिद्धेषु तलनपात्रेषु च, 'कदुसु य' कन्दुषु च कटाहेषु 'भज्जणएसु य' भर्जनकेषु=भर्जनपात्रेषु च, 'इगालेसु य' अङ्गारेषु च=

पर अपनीर टोकरियों में अपनेर थैलों में भर लिया करते 'भरित्ता जेणेव णिण्णए अडवाणियए तेणेव उवागच्छति' और भर कर निर्णय अडव्यापारी के यहा ले आते 'उवागच्छित्ता णिण्णयस्स अडवाणियस्स उवणेंति' एव लाकर उस अडव्यापारी को सौंप देते।

'तए णं तस्स णिण्णयस्स बहवे पुरिसा' उस निर्णय व्यापारी के यहा ऐसे भी और कई मनुष्य काम पर नियुक्त थे जो 'काइ-अडए य जाव कुक्कुडि-अडए य अण्णेसिं च बहूणं जल-थल-खयर-माईण अडए' उन कौवी आदि के अंडों को एव जल, थल और खेचर आदिकों के अडो को 'तवएसु य' तवों पर रखकर 'कंडएसु य' कडाहियों में रखकर 'भज्जणएसु य' भुंजने के पात्रों में रखकर 'इगालेसु य' और अगारों पर रखकर 'तलेंति'

ઓમાં થેલાઓમાં ભરતા હતા 'भरित्ता जेणेव णिण्णए अडवाणियए तेणेव उवागच्छति' અને ભરીને પછી નિર્ણય ઇંડાના વેપારીને ઘેર લાવતા હતા 'उवागच्छित्ता णिण्णयस्स अडवाणियस्स उवणेंति' અને તે ઇંડાના વેપારીને સોંપી દેતા હતા

'तए णं तस्स णिण्णयस्स बहवे पुरिसा' તે નિર્ણય વેપારીને ત્યાં એવા કેટલાક માણસોને કામપર લગાડયા હતા કે જેઓ 'काइअडए य जाव कुक्कुडिअडए य अण्णेसिंच बहूणं जलथलखयरमाईणं अडए' તે કાગડી આદિના ઇંડાઓ તથા જલ, થલ અને ખેચર આદિ પક્ષિયોના ઇંડાઓને 'तवएसु' તાવડામાં રાખીને 'कडएसु' કડાઇઓમાં રાખીને 'भज्जणएसु' ભુંજવાના પાત્રમાં રાખીને 'इगालेसु य' અને અંગાર પર રાખીને 'तलेंति भज्जेंति सोल्लेंति'

निर्धूमेषु काष्ठाग्निषु 'तलेंति' तलयन्ति, 'भज्जेंति' भर्जयन्ति, 'सोल्लंति' पचन्ति-अङ्गारोपरि पचन्तीत्यर्थः। 'तलित्ता, भज्जित्ता, सोल्लित्ता' तलयित्वा भर्जयित्वा पक्त्वा च, 'रायमग्गंसि' राजमार्गे 'अंतरावणंसि' अन्तरापणे हट्टस्य क्रयशालायाम् 'अंडयपणिएण' अण्डकपण्येन=अण्डविक्रयेण वृत्तिं कल्पयन्तो विहरन्ति। 'अप्पणोवि य' आत्मनाऽपि च=स्वयमपि खलु स 'णिण्णए अंडवाणियए' निर्णयनामकोऽण्डवाणिजकः-'तेहिं' तैर्भृत्यानीतैः, बहुभिः काकया अण्डकैश्च यावत् कुक्कुट्या अण्डकैश्च 'तलिएहिं' तलितैः, 'भज्जिएहिं' भर्जितैः, 'सोल्लिएहिं' पक्वैः सह 'सुरं च' सुरां=मदिरां नाना विधां च, 'आसाएमाणे' आस्वादयन्, अत्र विस्वादयन् परिभाजयन् परिभुञ्जानः, इति सङ्ग्राह्यम्, 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ७ ॥

भज्जेंति, सोल्लंति' तलते थे, भुंजते थे, और पकाते थे। 'तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य' तलकर भुंजकर और पका कर फिर वे उन्हें 'रायमग्गंसि' राजमार्ग पर 'अंतरावणंसि' दुकानों के भीतर रखकर बेंचते थे, इस प्रकार 'अंडयपणिएण वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' अंडों की बिक्री से वे अपनी आजविका चलाते थे। 'अप्पणोवि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहूहिं काइ-अंडएहि य जाव कुक्कुडि-अंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ' वह निर्णय व्यापारी स्वयं भी उन अनेक कौवी से लेकर कुक्कुडी-मुर्गी आदि के अंडों के साथ२ जब कि वे तलकर भुंजकर और पकाकर तैयार कर दिये जाते थे अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन आदि करता हुआ अपना समय बीताता था॥

તળતા ભૂંજતા અને પકાવતા હતા 'तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य' તળીને, ભુંજીને તથા પકાવીને પછી તે 'रायमग्गंसि' રાજમાર્ગ પર 'अंतरावणंसि' દુકાનોમાં રાખીને વેચતા હતા આ પ્રમાણે 'अंडयपणिएण वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' ઇંડાઓના વેપારથી તે પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. 'अप्पणोवि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहूहिं काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ' તે નિર્ણય વ્યાપારી પોતે પણ તે અનેક કાગડી આદિના ઇંડાઓ જે તળીને સેકીને તથા પકાવીને તૈયાર કરાએલા મળતા તેની સાથે અનેક પ્રકારનાં મદિરા-દારૂ આદિનું સેવન કરીને પોતાનો સમય વીતાવતો હતો

भावार्थ— गौतम के प्रश्न का समाधान करने के लिये प्रभुने इस प्रकार कहा— इस जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्र में पुरिमताल नाम का एक नगर था। इसमें एक राजा रहता था। जिसका नाम उदय था। यहा एक व्यापारी रहता था। इसका नाम निर्नय था। इसके यहा अंडो का व्यापार था। अंडों का समह करने के लिये इसके यहा अनेक नौकर चाकर नियुक्त थे। वे प्रतिदिन टोकरी एव कोथला लेकर नगर क बाहर ही आस पास अंडो के अन्वेषण के लिये घूमा करते और जहा जिसे जो भी अंडे मिलते उन्हे उठाकर अपनीर टोकरी या कोथलों में भर लिया करते। कई नौकर ऐसे भी थे जो उन सब अंडो को तलते थे, भुंजते थे और पकाते थे। और उन सब को लेकर बाजार में दुकानों के अदर रखकर वेचते थे। इस प्रकार उन सब की भरण पोषण की वृत्ति उनकी विक्री की आय से चला करती थी। निर्नय व्यापारी भी इन तले हुए भुजे हुए एव पकाये हुए अंडों के साथ२ अनेक प्रकार की मदिरा का भोगोपभोग करता था ॥ सू० ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ—ગૌતમના પ્રશ્નનુ સમાધાન કરવા માટે પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યુ આ જમ્બૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા પુરિમતાલ નામનુ નગર હતુ, તેમા એક રાજા રહેતા હતા જેનુ નામ ઉદય હતુ ત્યા એક વેપારી રહેતા હતા તેનુ નામ નિર્નય હતુ તેને ત્યા ઇંડાઓનો વેપાર હતો ઇંડાઓનો સગ્રહ કરવા માટે તેને ત્યા અનેક નોકર ચાકર રાખવામા આવ્યા હતા, તેઓ હમેશા ટોપલા અને કોથળાઓ લઇને નગરની બહાર આસપાસ ઇંડાઓની શોધમા ફરતા હતા અને જે ઠેકાણેથી જેને જે કોઇ પ્રાણીના ઇંડા મળતા તેને લઇને પોતાની ટોપલીઓમા અથવા તો કોથળામા ભરી લેતા હતા, કેટલાક એવા નોકર પણ હતા કે જેઓ તમામ પ્રકારના ઇંડાઓને તળતા હતા સેકતા અને પકાવતા હતા, પછી તે તમામ ઇંડાઓને લઇને બજારમા દુકાનોની અદર રાખીને વેચતા હતા, આ પ્રમાણે તે તમામ માણસો ॥ ભરણ-પોષણની ગોઠવણ તે વેપારની આવકમાથી ચાલતી હતી નિર્નય વેપારી પણ એ તળેલા શેકેલા અને પકાવેલા ઇંડાઓની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા-દારૂનો ભોગ-ઉપભોગ કરતો હતો ॥૭॥

मूलम्—सू० ८

तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए एयकम्मे ४ सुबहु पावं समज्जिणित्ता एगं वाससहस्सं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए उक्कोसं सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। सेणं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे ॥ सू० ८ ॥

टीका—सू० ८

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स निर्णयोऽण्डकवाणिजकः, 'एयकम्मे' एतत्कर्मा=अण्डकसंग्रहविक्रयकर्मकरणशीलः, अत्र–'एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' इति पदत्रयं संग्राह्यम्, 'एतत्प्रधानः'=अण्डकसंग्रहविक्रयतत्परः, एतद्विद्यः–अण्डकसंग्रहविक्रयाचरणनिष्ठः, 'सुबहु पावं, घोरं पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य उपार्जितं कृत्वा एकं वर्षसहस्रं 'परमाउयं' परमायुष्कं=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'तच्चाए पुढवीए' तृतीयस्या

'तए णं से णिण्णए०' इत्यादि

'तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए' इस प्रकार उस निर्णय अंड-व्यापारी ने कि जिसका 'एयकम्मे४' अंडों का व्यापार करना आदि और स्वयं भी उनका खाने पीने में उपयोग करना यही एक जीवनभर तक कर्म रहा 'सुबहु पावं समज्जिणित्ता' अनेक प्रकार के पापकर्मों का उपार्जन करके 'एगं वाससहस्सं' एक हजार वर्ष की 'परमाउं पालइत्ता' उत्कृष्ट अपनी आयु समाप्त कर वह जब 'कालमासे कालं किच्चा' कालमास मे मरा तब

'तए णं से णिण्णए' ઇત્યાદિ

तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए' આ પ્રમાણે તે નિર્ણય ઇંડાના વેપારી કે જેને 'एयकम्मे४' ઇંડાઓનો વેપાર કરવો વગેરે અને પોતે પણ ખાવા-પીવામાં તેનો ઉપયોગ કરવો એજ એક જીવનભર સુધીનું કર્મ રહ્યું સુબહુ पावं समज्जिणित्ता ' અનેક પ્રકારના પાપકર્મોનો સંચય કરી મેળવીને 'एगं वाससहस्सं ' એક હજાર વર્ષની ' परमाउं पालइत्ता ' ઉત્કૃષ્ટ પોતાની આયુષ્ય પૂરી કરીને તે જ્યારે ' कालमासे कालं किच्चा ' કાલ માસમાં મરણ

पृथिव्याम् 'उक्कोस' उत्कर्षतः सप्तसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः। स खलु 'ताओ' तस्याः=तृतीयपृथिव्याः, 'अणतर' अनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य इहैव शालाटव्या चोरपल्ल्या विजयस्य चोरसेनापतेः 'खंदसिरीए भारियाए' स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्यायाः कुक्षौ पुत्रतया 'उववण्णे' उत्पन्नः ॥ सू० ८ ॥

'तच्चाए पुढवीए' तृतीय पृथिवी के 'उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' उत्कृष्ट सात सागर की स्थितिवाले नरक मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ 'से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता' वहा की स्थिति पूर्ण भोग कर जब वह वहा से निकला तो 'इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे' इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली मे चोरों के सेनापति विजय की स्कंदश्री भार्या की कुक्षि मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥

भावार्थ— इस प्रकार निर्नय व्यापारी ने अपनी एक हजार वर्ष की आयु इन्हीं पापमय कर्मों के करनेर मे ही व्यतीत कर दी। जब वह मरा तो कृत पाप कर्मों के उदय से तृतीय नरक का जहा सात सागर की उत्कृष्ट आयु है नारकी हुआ। वहा की स्थिति भोग वह वहा से भी निकला और शालाटवी नामकी

પામ્યો ત્યારે 'तच्चाए पुढवीए' ત્રીજી પૃથ્વીના 'उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, 'से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता' ત્યાની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે તે ત્યાથી નીકળ્યો પછી 'इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छसि पुत्तत्ताए उववण्णे' આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા ચોર લોકોના સેનાપતિ વિજયની સ્કંદશ્રી પત્નીના ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો

ભાવાર્થ— આ પ્રમાણે નિર્નય વેપારીએ પોતાની ૧૦૦૦ એક હજાર વર્ષની આયુષ્ય તે પાપમય કર્મો કરવામાજ વીતાવી પછી તે જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે કરેલા પાપ કર્મોના ઉદયથી તે ત્રીજુ નરક જ્યા સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે ત્યા નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યાની સ્થિતિ ભોગવીને

मूलम्—सू० ९

तए णं तीसे खंदसिरीए भारियाए अण्णया कयाइ तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए-धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ४ जाओ णं बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं अण्णाहि य चोर महिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ५ आसाएमाणीओ ४ विहरंति। जिमियभुत्तुत्तरागयाओ, पुरिसणेवत्था, सण्णद्ध० जाव पहरणा भरिएहि य फल-एहिं, णिक्किट्ठाहिं असिहिं, अंसगएहिं तोणेहिं, सजीवेहिं धणुहिं, समुक्खि त्तेहिं सरेहिं, समुल्लासियाहि य दामाहि, लंबियाहि य ओसारियाहि उरु घंटाहिं, छिप्पतूरेण वज्जमाणेणं २ महया ३ उक्किट्ठ जाव-समुद्दरवभूयपिव करेमाणीओ सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ समंता आलोएमाणीओ २ आहिं-डमाणीओ २ दोहलं विणेंति। तं सेयं, जइ णं अहंपि बहुहिं मित्तणाइणियग-सयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं अण्णाहि य जाव सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ समंता आलोएमाणी २ आहिंडमाणी २ दोहलं विणिज्जामि-त्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियाइ ॥ सू० ९ ॥

टीका—सू० ९

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'तीसे' तस्याः 'खंदसिरीए भारियाए' स्कन्दश्रियः भार्यायाः, अन्यदा कदाचित् त्रिषु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु 'इमेयारूवे'

चोरपल्ली मे चोरों के सरदार विजय की भार्या स्कन्दश्री की कुक्षि (गर्भ) मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥ सू ८ ॥

'तए णं तीसे०' इत्यादि।

'तए णं' गर्भ स्थित हो जाने के बाद 'तीसे खंदसिरीए भारि-याए' उस स्कन्दश्री भार्या को 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय जब कि

त्याथी पणु ते नीकल्यो अने शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां चोरोना सरदार विजयनी भार्या-स्त्रीना गर्भमां पुत्ररूपथी उत्पन्न थयो ॥८॥

'तए णं तीसे०' इत्यादि

'तए णं' गर्भ स्थित थया पछी 'तीसे खंदसिरीए भारियाए' ते स्कंदश्री स्त्रीने 'अण्णया कयाइं' कोई एक समय ज्यारे के 'तिण्हं

पृथिव्याम् ' उक्कोस ' उत्कर्षतः सप्तसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया ' उववण्णे ' उत्पन्नः । स खलु ' ताओ ' तस्याः=तृतीयपृथिव्याः, ' अणतर ' अनन्तर ' उव्वट्टित्ता ' उद्वर्त्य=निःसृत्य इहैव शालाटव्या चोरपल्ल्या विजयस्य चोरसेनापतेः ' खंदसिरीए भारियाए ' स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्यायाः कुक्षौ पुत्रतया ' उववण्णे ' उत्पन्नः ॥ सू० ८ ॥

' तच्चाए पुढवीए ' तृतीय पृथिवी के ' उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ' उत्कृष्ट सात सागर की स्थितिवाले नरक मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ ' से ण ताओ अणंतर उव्वट्टित्ता ' वहा की स्थिति पूर्ण भोग कर जब वह वहा से निकला तो ' इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे ' इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली मे चोरों के सेनापति विजय की स्कंदश्री भार्या की कुक्षि मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥

भावार्थ— इस प्रकार निर्नय व्यापारी ने अपनी एक हजार वर्ष की आयु इन्हीं पापमय कर्मों के करनेर मे ही व्यतीत कर दी। जब वह मरा तो कृत पाप कर्मों के उदय से तृतीय नरक का जहा सात सागर की उत्कृष्ट आयु है नारकी हुआ। वहा की स्थिति भोग यह वहा से भी निकला और शालाटवी नामकी

પામ્યો ત્યારે ' तच्चाए पुढवीए ' ત્રીજી પૃથ્વીના ' उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, ' से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता ' ત્યાની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે તે ત્યાથી નીકળ્યો પછી ' इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खदसिरीए भारियाए कुच्छसि पुत्तत्ताए उववण्णे ' આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા ચોર લોકોના સેનાપતિ વિજયની સ્કંદશ્રી પત્નીના ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ— આ પ્રમાણે નિર્નય વેપારીએ પોતાની ૧૦૦૦ એક હજાર વર્ષની આયુષ્ય તે પાપમય કર્મો કરવામાજ વીતાવી પછી તે જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે કરેલા પાપ કર્મોના ઉદયથી તે ત્રીજુ નરક જ્યા સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે ત્યા નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યાની સ્થિતિ ભોગવીને

सुरा च ५ नानाविधा 'आसाएमाणीओ' आस्वादयन्त्य=ईषत् स्वादयन्त्य, अत्र 'विसाएमाणीओ' विस्वादयन्त्य'=विशेषेण स्वादयन्त्य' 'परिभाएमाणीओ' परिभाजयन्त्य'=विभाग कुर्वन्त्य 'परिभुंजेमाणीओ' परिभुञ्जाना, इति पदत्रय मग्राह्यम्, विहरन्ति। 'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ जिमितभुक्तोत्तरागता.-जिमिता'-कृतभोजना, भुक्तोत्तरम्=भोजनानन्तरम् आगता'=योग्य स्थान प्राप्ता, 'पुरिसणेवत्था' पुरुषनेपथ्याः=पुरुषवेषधारिण्य, 'सण्णद्ध-जाव-पहरणा सन्नद्ध-यावत्-प्रहरणा अत्र यावच्छब्दादेव योजना बोध्या-' सण्णद्धबद्धवम्मिय कवया, उप्पीलियसरासणपट्टिया, पिणद्धगेवेज्जविमलवरचिंधपट्टा, गहियाउहप्पहरणा इति। सन्नद्धबद्धवर्मितकवचा - कवच=तनुत्राण, वर्म=लोहमयकुलिकादि-रूप संजातमस्मिन् इति वर्मितम्-सन्नद्ध=शरीरे आरोपणाद्, बद्ध=गाढतर बन्धनेन बन्धनात्, कवच याभिस्ता सन्नद्धबद्धवर्मितकवचा। 'उप्पीडित शरासनपट्टिका:' उत्पीडिता=गुणसारणेन वक्रीकृता शरासनपट्टिका=धनुर्दण्डो याभिस्तास्तथा। 'पिनद्धग्रैवेयकविमलवरचिह्नपट्टा'-ग्रैवेयक=ग्रीवाभूषण, विमल-वरश्चिह्नपट्ट:=वीरचिह्नपट्टश्चेति पदद्वयस्य द्वन्द्व ग्रैवेयकविमलवरचिह्नपट्टौ, तौ पिनद्धौ=बद्धौ याभिस्तास्तथा, 'गृहीतायुधप्रहरणा' गृहीतानि आयुधानि=

आहार को तथा सब प्रकार की मदिरा को आस्वादती-ईषत्रूप से स्वाद लेती हैं विस्वादती-विशेषरूप से स्वाद लेती हैं परिभाजती-विभाग करती है और परिभोग करती हैं। इस प्रकार अपने समय को व्यतीत करती हैं 'जिमियभुत्तु-त्तरागयाओ' तथा जो भोजन करने के बाद योग्यस्थान पर आकर 'पुरिसणेवत्था सण्णद्ध-जाव-पहरणा' पुरुषवेष से सुसज्जित हो, लोहमयकुलिकावाले कवच को पहिन कर, डोरी के चढाने से वक्र हुए धनुष को तान कर, कण्ठाभरण पहिन कर एव वीरागनाओं के चिह्नस्वरूप पट्ट को बाध कर, बाण और तलवार आदि

પ્રકારના આહારને તમામ પ્રકારની મદિરા દારૂની સાથે ખાય છે સ્વાદ લે છે, વિશેષ રૂપથી સ્વાદ લે છે તથા સૌને વહેંચીને પરિભોગ કરે છે એ પ્રમાણે પોતાના સમયને વ્યતીત કરે છે 'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ' તથા જે ભોજન કર્યા પછી યોગ્ય સ્થાન પર આવીને 'पुरिसणेवत्था सण्णद्ध-जाव-पहरणा' પુરૂષવેષથી સુસજ્જિત થઇને, લોહમય કુતુલિકાવાળા કવચને પહેરીને દોરીને ચઢાવવાથી વક્ર થયેલા ધનુષને તાણીને, કંઠાભરણ પહેરીને અર્થાત વીરાગનાઓના ચિહ્ન જેવો પટ્ટો બાંધીને બાણ અને તલવાર આદિ

अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः 'दोहले' दोहदः=गर्भप्रभावजनितोऽभिलाषः, 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः=समुत्पन्नः — धन्याः=प्रशंसनीयाः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बानां सुलब्धं जन्मजीवितफलम्, कास्ता अम्बाः? इत्याकाङ्क्षायामाह—'जाओ णं' इत्यादि। याः खलु अम्बाः बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, अन्याभिश्च चोरमहिलाभिः सार्धं संपरिवृताः स्नाताः 'जाव पायच्छित्ता' यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः, सर्वालङ्कारविभूषिताः विपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्य

'तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' गर्भ पूरे तीन मास का हो चुका था 'इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' इस प्रकार दोहला उत्पन्न हुआ। 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ' वे माताएँ धन्य हैं, कृतपुण्य हैं, कृतार्थ हैं एवं उन्हीं का जन्म और जीवन सफल है कि 'जाओ णं' जो निश्चय से 'बहुहिं मित्त णाइ–णियग–सयणसंबंधि–परियणमहिलाहिं' अनेक मित्रों की, ज्ञाति की, निजजनों की, स्वजनों की, संबंधियों की एवं परिजनों की स्त्रियों तथा 'अण्णाहि य चोरमहिलाहिं सद्धिं' अन्य चोरों की स्त्रियों के साथ२ 'संपरिवुडा' परिवृत होती हुई 'ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया' स्नानसे, कौतुक, मंगल, एवं प्रायश्चित से निवृत्त होकर तथा समस्त वस्त्र एवं आभूषणोंसे सुसज्जित बन कर 'विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च आसाएमाणीओ४ विहरंति' विपुल अशन पान खादिम एवं स्वादिम इस तरह चारों प्रकार के

मासाणं बहुपडिपुण्णाणं ગર્ભ પૂરા ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' આ પ્રમાણે દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે–' धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ તે માતાઓ ધન્ય છે, પુણ્યવાન છે, કૃતાર્થ છે, કૃતલક્ષણ છે અને તેનોજ જન્મ અને જીવન સફળ છે કે—' जाओ णं ' જેઓ નિશ્ચયથી ' बहूहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं અનેક મિત્રોની, જ્ઞાતિની સ્વજનોની, નિજજનોની સંબંધીઓની અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા अण्णाहि य चोरमहिलाहिं सद्धिं અન્ય ચોરોની સ્ત્રીઓ સાથે સાથે ' संपरिवुडा વીંટાઇને 'ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया સ્નાનથી કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઇને તથા તમામ પ્રકારના વસ્ત્ર તથા આભૂષણથી સમ્પૂર્ણ તૈયાર થઇને विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च आसाएमाणीओ४ विहरंति પુષ્કળ અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ આ પ્રમાણે ચાર

समुद्दरवभूय पिव ' उत्कृष्ट–यावत् समुद्ररवभूतमिव, अत्र यावच्छब्देनैव योजना–' उक्किट्ठसीहनायबोलकलकलरवेण ' इति । उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकल-रवेण=उत्कृष्टः–आनन्दमहाध्वनि , सिंहनादः=प्रसिद्ध. बोलश्च=वर्णव्यक्तिरहितो ध्वनिः, कलकलश्च=व्यक्तवचनः, स एव यो रव'=शब्दस्तेन, समुद्ररवभूतमिव= समुद्रशब्द प्राप्तमिव गगनमण्डल ' करेमाणीओ ' कुर्वाणा' ' सालाडवीए चोर पल्लीए ' सालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् ' आलोएमाणीओ ' आलोक-मानाः २ ' आहिंडमाणीओ २ ' आहिण्डमानाः२=भ्रमन्त्य २ ' दोहल ' दोहद= गर्भप्रभावजनिताऽभिलाष , ' विणेंति ' विनयन्ति=पूरयन्ति ' त ' तत् ' सेय ' श्रेयः=श्रेयस्कर भवति यदि खलु ' अहपि ' अहमपि, बहुभि', मित्रज्ञाति-निजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभि. अन्याभिश्च चोरमहिलाभि. सार्धं संपरिवृता, स्नाता यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता सर्वालङ्कारविभूपिता

सिंहनादों स, वर्णों को अव्यक्त ध्वनि से, एव कलकल–वर्णों क व्यक्त शब्दों स मानों समुद्र की गर्जना को प्राप्त न हुआ हो इस प्रकार गगनमडल का गुञ्जित करती हुई ' सालाडवीए चारपल्लीए ' शालाटवी नामकी चोरपल्ली में ' सव्वओ समंता ' सब तरफ चोरों ओर ' आलोएमाणीओ२ ' देखता२ ' आहिंडमाणी-ओ२ ' एव घूमतीं२ ' दोहल विणेंति ' अपन दोहल का पूर्ति करता हैं। ' त सेय जइ ण अहपि बहुहि मित्तणाइ विणिज्जामि मुझे भी यही बात श्रेयस्कर है कि–मैं भी इसी तरह अनेक मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, सबधी, एव परिजनों की स्त्रियों एव अन्य चोरस्त्रियों क साथ२ स्नानकर कौतुक

સિંહનાદોથી, વર્ણોના અવ્યક્ત–ન સમજાય એવા ધ્વનિથી, કલકલ–વર્ણોના વ્યક્ત-સમજાય એવા શબ્દોથી એટલે કે સમુદ્રની ગર્જના થતી ન હોય એવી રીતે ગગનમંડળને ગુંજિત કરતી सालाडवीए चोरपल्लीए ' શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં सव्वओ समता ' તમામ ઠેકાણે ચારેય તરફ आलोएमाणीओ ' જોતી જોતી ' आहिंडमाणीओ અને ફરતી ફરતી ' दोहल विणेति પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે ' त सेय जइ ण अहपि बहुहि मित्तणाइ० विणिविज्जामि' મારા માટે પણ એ વાત હિતકર છે કે–હું પણ એ પ્રમાણે અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજજન, સ્વજન, સંબંધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા અન્ય ચોરસ્ત્રીઓની સાથે સાથે સ્નાન કરી, કૌતુક મંગલ અને પ્રાયશ્ચિતથી નિવૃત્ત થઈને તથા

अस्त्राणि शरादीनि, प्रहरणानि=शस्त्राणि खड्गादीनि याभिस्तास्तथा ' भरिएहिं य ' भरितैश्च=हस्ते धृतैः ' फलएहिं ' फलकैः ' ढाल ' इतिप्रसिद्धैः ' निक्किट्ठाहिं ' निष्कृष्ट'=कोशाद्‌ाकृष्टै' ' असिहिं ' असिभि'=खड्गैः, ' असगएहिं ' अंशगतैः स्कन्धधृतैः ' तोणेहिं ' तूणैः=शरधिभि', ' भाता ' इति भाषायाम्, ' सजिवेहिं ' सजीवै' जीवा=धनुर्गुण. ' धनुपडोरी ' इति भाषायाम्, तत्सहितानि सजीवानि तैस्तथा ' धणुहिं ' धनुर्भिः–' समुक्खित्तेहिं ' समुत्क्षिप्तै =प्रक्षेपणार्थं धनुषि योजितै , ' सरेहिं ' शरैः, ' समुल्लालियाहि य ' समुल्लालिताभिश्च, ' दामाहिं ' दामभि =पाशकविशेषैः, ' लंबियाहिं ' लम्बिताभिः ' उस्सारियाहिं ' उत्सारिताभि =चालिताभिः, ' ऊरुघंटाहिं ' ऊरुघण्टाभिः जङ्घाऽवस्थितघण्टाभिः, ' छिप्पतूरेण ' क्षिप्रतूर्येण=शीघ्रवाद्यमानतूर्येण शीघ्र शीघ्र यद् वाद्यते तेनेत्यर्थः, ' वज्जमाणेण '२, वाद्यमानेन २, ' महया २ ' महता २ ' उक्किट्ठ–जाव

को लेकर, तथा ' भरिएहिं ' भरित–हाथ में ली हुई ढालों से ' णिक्किट्ठाहिं असिहिं ' म्यान से बाहर की गई तलवारों से, ' असगएहिं तोणेहिं ' कंधे पर लटके हुए तूणीरों से ' सजीवेहिं धणुहिं ' डोरीसहित धनुषों से ' समुक्खित्तेहिं सरेहिं ' लक्ष्य वेधन करने के लिये धनुष पर आरोपित किये गये बाणों से ' समुल्लालियाहिं दामाहिं ' समुल्लालित–ऊंची की गई पाशों–फाँसी देने की रस्सियों से ' लंबियाहिं उस्सारियाहिं ' लटकती हुई एवं उत्सारित–ऊपर सरकाई गई ' ऊरुघंटाहिं ' उरुघंटाओं–जंघा में अवस्थित घंटाओं से ' महया महया छिप्पतूरेण वज्जमाणेण २ ' बडे२ जल्दी२ बजने वाले बजाये गये बाजों से ' उक्किट्ठं जाव समुद्दरवभूयं पिव करेमाणीओ ' आनंद की महाध्वनि से,

लईने तथा भरिएहिं ' भरित હાથમાં લીધેલી ' फलिएहिं ' ઢાલોથી ' णिक्किट्ठाहिं असिहिं મ્યાનમાંથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી असगएहिं तोणेहिं ' ખભા ઉપર લટકતા બાણોના ભાતાઓથી ' सजीवेहिं धणुहिं દોરીસહિત ધનુષોથી ' समुक्खित्तेहिं सरेहिं લક્ષ્ય વેધન કરવા માટે ધનુષપર ચઢાવેલા બાણોથી ' समुल्लालियाहिं दामाहिं સમુલ્લાલિત–ઉંચી કીધેલી પાશો–ફાંસી દેવાની દોરડિયોથી ' लंबियाहिं उस्सारियाहिं લટકતી રહેલી અને ઉપર સરકાએલી ' ऊरुघंटाहिं ' ઉરૂઘંટાઓ–જાંઘમાં અવસ્થિત ઘંટાઓથી ' महया महया छिप्पतूरेण वज्जमाणेण २ મોટા મોટા અને જલદી જલદી વાગે તેવા વગાડેલા વાજાથી उक्किट्ठं जाव समुद्दरवभूयं पिव करेमाणीओ ' આનંદની મહાધ્વનિથી

मूलम्—सू० १०

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरिं भारियं ओहय-जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी-किण्णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जाव झियासि, तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि।

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म खंदसिरिं भारियं एवं वयासी-अहासुहं देवाणुप्पिए, एयमट्ठं पडिसुणेइ। तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया विजएणं चोरसेणावइणा अब्भणुण्णाया समाणी हट्ठतुट्ठ० बहुहिं मित्त-जाव अण्णाहि य बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया जाव विभूसिया विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ५ आसाएमाणी ४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागया पुरिसणेवत्था सण्णद्धबद्ध-जाव आहिंडमाणी दोहलं विणेइ। तए णं सा खंदसिरी भारिया संपुण्णदोहला, संमाणियदोहला, विणीयदोहला, वोच्छिण्णदोहला संपण्णदोहला तं गब्भं सुहं-सुहेणं परिवहइ॥ सू० १०॥

कृतार्थ एवं पुण्यशाली है जो भोजन के बाद अनेक प्रकार के पुरुषवेषों से सुसज्जित बन, कवच आदि धारण करती हैं और वीरांगनाओं जैसी होकर एक हाथ में ढाल और दूसरे हाथ में चमचमाती हुई तलवार को ले कर घर से बाहर निकलती है, एवं इस शालाटवी में चारों ओर देखती एवं घूमती हुई भ्रमण करती हैं। ताने गये धनुषों की टंकारों से, बजाये गये बाजों की गडगडाहट से, सिंहनादादिक शब्दों से और जंघाओं में बांध कर लटकाई गई घंटिओं के निनादों से समुद्र

ઓને પણ ખાવા આપે છે, તેનોજ જન્મ કૃતાર્થ છે અને પુણ્યશાલી છે કે-જે ભોજન કર્યા પછી, અનેક પ્રકારના પુરૂષવેષોથી સુસજ્જિત થઈને કવચ આદિ હથિઆર ધારણ કરે છે, અને વીરાંગનાઓ જેવી થઈને એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં ચમકતી તલવારને પકડીને ઘેરથી બહાર નીકળે છે અને તે શાલાટવીમાં ચારેય તરફ જોતી અને ફરતી ફરે છે તાણેલા ધનુષોના ટંકારથી, વાગતા વાજાઓના ગડગડાટથી સિંહનાદ જેવા શબ્દોથી અને પગની બે જાંઘો વચ્ચે બાંધેલી અને લટકતી ઘંટડીઓના અવાજોથી સમુદ્રની ગર્જના

विपुलमशनादिकं भुक्त्वा पुरुपनेपेण तथैव शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २ आहिण्डमाना २ दोहद 'विणिज्जामि' विनयामि= पूरयामि इतिकृत्वा 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अवि नीयमाने=अपूर्यमाणे सति यावद् 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति 'कथमयं मम दोहदः पूर्णः स्या' दिति चिन्तयतीत्यर्थः ॥ सू० ९ ॥

मंगल एवं प्रायश्चित से निवट कर तथा समस्त अलङ्कारों से विभूषित होकर एवं विपुल अशनादि का भोजनकर इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली में सब तरफ चारों ओर देखती२ घूमती२ अपने दोहले की पूर्ति करूं। 'त्तिकट्टु' इस प्रकार विचार करने के अनन्तर जब 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उसका यह दोहला पूर्ण नहीं हुआ तो 'जाव झियाइ' उसके चित्त में 'मेरा यह दोहला कैसे पूर्ण होगा' इस प्रकार का विचारात्मक आर्तध्यान उद्भूत हुआ ॥

भावार्थ— गर्भ जब ठीक तीन माह का हो चुका-तब स्कंदश्री को एक दोहला उत्पन्न हुआ, उस में इस ने विचारा कि वे माताएँ धन्य है जो अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति से प्रसन्नवदन होती रहती है। स्त्रीपर्याय पाना उन्हीं नारियों का सफल है जो इस अवस्था में अपनी परिचित सहेलियों के साथ बैठ कर अनेक प्रकार का भोजन करती है, उनके साथ विविध प्रकार की मदिरा का सेवन करती हैं। खुद खाती है और दूसरों को भी खिलाती है। उन्हीं का जन्म

તમામ અલંકારોથી શણગાર સજીને અને પુષ્કલ અશનાદિનું ભોજન કરીને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં તમામ ઠેકાણે ચારેય બાજુ જોતી-જોતી તથા ફરતી ફરતી મારા દોહલાની પૂર્તિ કરૂં 'त्तिकट्टु' આ પ્રકારનો વિચાર કર્યા પછી જ્યારે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' તેનો એ દોહલો પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તેના ચિત્તમાં 'મારો આ દોહલો કેવી રીતે પૂર્ણ થશે' આ પ્રકારના વિચારનું આર્ત્તધ્યાન થયું

ભાવાર્થ— ગર્ભ જ્યારે બરાબર ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે સ્કંદશ્રીને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો, તેમાં તેણે વિચાર કર્યો કે તે માતાઓ ધન્ય છે કે-જે પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલાની પૂર્તિ થવાથી પ્રસન્ન મુખથી રહે છે સ્રીપર્યાય પ્રાપ્ત થવો તે સ્રીઓનો સફળ છે કે જે એ અવસ્થામાં પોતાની પરિચિત સખી સાહેલીઓની સાથે બેસીને અનેક પ્રકારના ભોજન કરે છે, તેઓની સાથે વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનું સેવન કરે છે પોતે ખાય છે અને બીજા

मूलम्—सू० १०

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरिं भारियं ओहय–जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी–किण्हं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि, तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि ।

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म खंदसिरिं भारियं एवं वयासी–अहासुहं देवाणुप्पिए, एयमट्ठं पडिसुणेइ । तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया विजएणं चोरसेणावइणा अब्भणुण्णाया समाणी हट्ठतुट्ठ० बहुहिं मित्त–जाव अण्णाहि य बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया जाव विभूसिया विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ४ आसाएमाणी ४ विहरइ । जिमियभुत्तुत्तरागया पुरिसणेवत्था सण्णद्धबद्ध–जाव आहिंडमाणी दोहलं विणेइ । तए णं सा खंदसिरी भारिया संपुण्णदोहला सम्माणियदोहला विणीयदोहला, वोच्छिण्णदोहला संपुण्णदोहला तं गब्भं सुहं–सुहेणं परिवहइ ॥ सू० १० ॥

कृतार्थ एवं पुण्यशाली है जो भोजन के बाद अनेक प्रकार के पुरुषवेषों से सुसज्जित बन, कवच आदि धारण करती हैं और वीरांगनाओं जैसी होकर एक हाथ में ढाल और दूसरे हाथ में चमचमाती हुई तलवार को ले कर घर से बाहर निकलती हैं, एवं इस शालाटवी में चारों ओर देखती एवं घूमती हुई भ्रमण करती हैं । ताने गये धनुषों की टंकारों से, बजाये गये बाजों की गडगडाहट से, सिंहनादादिक शब्दों से और जंघाओं में बांध कर लटकाई गई घंटिओं के निनादों से समुद्र

ઓને પણ ખાવા આપે છે, તેનોજ જન્મ કૃતાર્થ છે અને પુણ્યશાલી છે કે- જે ભોજન કર્યા પછી, અનેક પ્રકારના પુરૂષવેષોથી સુસજ્જિત થઇને કવચ આદિ હથિઆર ધારણ કરે છે, અને વીરાંગનાઓ જેવી થઇને એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં ચમકતી તલવારને પકડીને ઘેરથી બહાર નીકળે છે અને તે શાલાટવીમાં ચારેય તરફ જોતી અને ફરતી ફરે છે તાણેલા ધનુષોના ટંકારથી, વાગતા વાજાઓના ગડગડાટથી, સિંહનાદ જેવા શબ્દોથી અને પગની બે જાંઘો વચ્ચે બાંધેલી અને લટકતી ઘંટડીઓના અવાજોથી સમુદ્રની ગર્જના

विपुलमशनादिकं भुक्त्वा पुरुषनेपथ्येण तथैव शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २ आहिण्डमाना २ दोहदं 'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि इतिकृत्वा 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने=अपूर्यमाणे सति यावद् 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति 'कथमथ मम दोहदः पूर्णः स्या' दिति चिन्तयतीत्यर्थः ॥ सू० ९ ॥

मंगल एवं प्रायश्चित से निवट कर तथा समस्त अलङ्कारों से विभूषित होकर एवं विपुल अशनादि का भोजनकर इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली में सब तरफ चारों ओर देखतीर घूमतार अपने दोहले की पूर्ति करूं। 'त्तिकट्टु' इस प्रकार विचार करने के अनन्तर जब 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उसका यह दोहला पूर्ण नहीं हुआ तो 'जाव झियाइ' उसके चित्त में 'मेरा यह दोहला कैसे पूर्ण होगा' इस प्रकार का विचारात्मक आर्तध्यान उद्भूत हुआ ॥

भावार्थ— गर्भ जब ठीक तीन माह का हो चुका—तब स्कंदश्री को एक दोहला उत्पन्न हुआ, उस में इस ने विचारा कि वे माताएँ धन्य हैं जो अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति से प्रसन्नवदन होती रहती हैं। स्त्रीपर्याय पाना उन्हीं नारियों का सफल है जो इस अवस्था में अपनी परिचित सहेलियों के साथ बैठ कर अनेक प्रकार का भोजन करती है, उनके साथ विविध प्रकार की मदिरा का सेवन करती है। खुद खाती हैं और दूसरों को भी खिलाती है। उन्हीं का जन्म

તમામ અલંકારોથી શણગાર સજીને અને પુષ્કલ અશનાદિનું ભોજન કરીને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં તમામ ઠેકાણે ચારેય બાજુ જોતી-જોતી તથા ફરતી ફરતી મારા દોહલાની પૂર્તિ કરૂં 'त्तिकट्टु' આ પ્રકારનો વિચાર કર્યા પછી જ્યારે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि', તેનો એ દોહલો પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તેના ચિત્તમાં 'મારો આ દોહલો કેવી રીતે પૂર્ણ થશે' આ પ્રકારના વિચારનું આર્ત્તધ્યાન થયું

ભાવાર્થ— ગર્ભ જ્યારે બરાબર ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે સ્કંદશ્રીને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો, તેમાં તેણે વિચાર કર્યો કે તે માતાઓ ધન્ય છે કે-જે પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલાની પૂર્તિ થવાથી પ્રસન્ન મુખથી રહે છે સ્રીપર્યાય પ્રાપ્ત થવો તે સ્રીઓનો સફળ છે કે જે એ અવસ્થામાં પોતાની પરિચિત સખી સાહેલીઓની સાથે બેસીને અનેક પ્રકારના ભોજન કરે છે, તેઓની સાથે વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનું સેવન કરે છે પોતે ખાય છે અને બીજા

देवानुप्रिय ! मम त्रिपु मासेपु, ' जाव झियामि ' यावद् ध्यायामि=अत्र यावच्छब्देनैव योजनाऽवगन्तव्या—बहुप्रतिपूर्णेपु एव दोहदः प्रादुर्भूतः—बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, अन्याभिश्च चोरमहिलाभिः सार्धं सपरिवृता स्नाता यावत् सर्वालङ्कारविभूपिता विपुलमशनादिक सुरा च ५ आस्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना विहरामि, तदनन्तर पुरुपवेप धृत्वा गृहीतायुधप्रहरणा यावत् शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २, आहिण्डमाना २ दोहद विनयामि, इतिकृत्वा इति मनसि निधाय, तस्मिन् दोहदे अपूर्यमाणे सति यावद् ध्यायामि, इति।

भायाने विजय से इस प्रकार कहा— ' एव खलु देवाणुप्पिया ममं तिण्ह मासाण जाव झियामि ' हे नाथ ! मेरे गर्भ के अब ठीक तीन माह पूर्ण हो चुके है। मुझे इस समय ऐसा दोहला उत्पन्न हुआ है कि—मैं अनेक मित्र, ज्ञाति निजक, स्वजन, सबधी और परिजनों की महिलाओं एव अन्य चोरों की महिलाओं के साथ घिरी हुई नहा धोकर और समस्त अलकारों से विभूषित बन विपुल अशनादिक सामग्री एव विविध प्रकार की मदिरा को आस्वादती विशेषरूप से स्वादती उनका परिभोग करती एव दूसरोंको बाटती हुई विचरूँ, फिर पुरुप के वेप से सज्जित होकर आयुध एव प्रहरण लेकर इस शालाटवी मे चारों ओर देखती हुई घूमू—भ्रमण करूँ एव अपने दोहद की पूर्ति करूँ। परन्तु हे नाथ ! इस दोहद की अभीतक भी पूर्ति नहीं हो रही है, अत पूर्ति के लिये चिन्तित हू।

સ્ત્રીએ વિજયને આ પ્રમાણે કહ્યુ—' एव खलु देवाणुप्पिया मम तिण्ह मासाण जाव झियामि ' હે નાથ ! મારા ગર્ભને બરાબર હાલમા ત્રણ માસ પૂરા થઇ ગયા છે આ વખતે મને એવો દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે કે હુ અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ નિજક, સ્વજન, સબધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ અને બીજા ચોરોની સ્ત્રીઓની સાથે વીટાઇ સ્નાન કરીને પછી તમામ અલકારો—ઘરેણાથી શોભાયમાન થઇ પુષ્કલ અશનાદિક સામગ્રી અને વિવિધ પ્રકારની મદિરા—દારૂનો સ્વાદ લેતી વિશેષ સ્વાદ લેતી તેનો પરિભોગ કરતી તથા બીજાને પણ દેતી વિચરૂ, પછી પુરૂષના વેષમા તૈયાર થઇને આયુધ અને પ્રહરણ લઇને આ શાલાટવીમા ચારે તરફ જોતી જોતી ફરૂ અને મારા દોહદની પૂર્તિ કરૂ પરન્તુ હે નાથ! આ મારા દોહદની આજ સુધી પૂર્તિ થઇ શકી નથી તેથી તેની પૂર્તિ માટે હુ ચિન્તાતુર છુ

टीका—मू० १०

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः स्कन्दश्रियं भार्याम् 'ओहय जाव पासइ' अपहत०-यावत् पश्यति। अपहतमनःसङ्कल्पाम् आर्तध्यानं कुर्वती पश्यति, दृष्ट्वा ताम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-किं= कुतः खलु त्वं हे देवानुप्रिये! अपहतमनःसङ्कल्पा यावद् ध्यायसि। ततः खलु सा स्कन्दश्रीर्भार्या विजयं चोरसेनापतिमेवमवादीत्-एवं खलु हे

की गर्जना की तरह आकाशमार्ग को गुञ्जित करती हैं। मैं भी इसी प्रकार से चाहती हूँ। परन्तु उसका यह विचार सफल नहीं हो सका। अतः उसके हृदय मे बडी भारी चिन्ता बढ गई ॥ सू० ९ ॥

'तए णं से विजए०' इत्यादि।

'तए णं' कुछ समय के बाद 'से विजयचोरसेणावई' उस विजय चोरसेनापति ने 'खंदसिरिं भारियं' अपनी स्कंदश्री भार्या को 'ओहय जाव पासइ' आर्त्तध्यान करती हुई देखा-चिन्ता मे तन्मय देखा। 'पासित्ता एवं वयासी' देखकर वह उससे इस प्रकार बोला- 'किण्णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जाव झियासि' हे देवानुप्रिये! तुम किस कारण से चिन्ता मे तन्मय बनी हुई विचारों मे मग्न हो। 'तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी' पति के इस प्रकार वचन सुनने के पश्चात् इस स्कंदश्री

પ્રમાણે આકાશ માર્ગને ક્ષુભિત-ગુંજિત કરે છે હું પણ એ પ્રમાણે ઇચ્છા રાખું છું પરન્તુ તેનો એ વિચાર સફળ થઇ શક્યો નહિ તેથી તેના હૃદયમાં ભારે ચિન્તા વધવા લાગી ॥સૂ૦૯॥

'तए णं से विजए०' ઇત્યાદિ

'तए णं' કેટલાક સમય પછી 'से विजयचोरसेणावई' તે વિજય ચોર સેનાપતિએ 'खंदसिरिं भारियं' પોતાની સ્કંદશ્રી સ્ત્રીને 'ओहय जाव पासइ' આર્ત્તધ્યાન કરતી ચિન્તાતુર સ્થિતિમાં પડેલી જોઇ 'पासित्ता एवं वयासी' જોઇને તે સ્ત્રીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો 'किण्णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जाव झियासि' હે દેવાનુપ્રિયે! તમે શું કારણથી ચિન્તાતુર થઇને વિચારોમાં મગ્ન થઇ ગઇ છો 'तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी' પોતાના પતિના આ પ્રકારના વચન સાંભળીને પછી તે સ્કંદશ્રી

ङ्कारविभूषिता विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्यं सुरा च ५ आस्वादयन्ती ४ विहरति, जिमितभुक्तोत्तरागता पुरुषनेपथ्या सन्नद्धबद्धवर्मितकवचा यावद् गृहीतायुधप्रहरणा, 'जाव आहिंडमाणी' यावत्-आहिण्डमाना, अत्र यावच्छब्देन-शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वत समन्तात् आलोकमाना २' इति संग्राह्यम्। आहिण्डमाना२-भ्रमन्ती २ 'दोहलं विणेइ' दोहद विनयति-पूरयतीत्यर्थः। ततः खलु सा स्कन्दश्रीभार्या 'सपण्णदोहला' सम्पन्नदोहदा= समाप्तदोहदा, 'समाणियदोहला' समानितदोहदा- संमानित=आदृतः दोहदः=अभिलषितं यस्या सा तथा 'विणीयदोहला' विनीतदोहदा, 'वोच्छिण्णदोहला' व्युच्छिन्नदोहदा=इष्टवस्तुप्राप्त्याऽभिलाषाऽभावात्, 'सपुण्णदोहला'

और सर्वालंकारों से विभूषित बन विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य सामग्री का एवं विचित्र प्रकार की मदिरा का खूब आस्वाद लिया, विस्वाद लिया, परिभाग किया तथा दूसरों को भी अशनादि दिया और जीमने के बाद अपने स्थान पर आकर पुरुषवेष से सज्जित होकर, कवचादि धारणकर और आयुध एवं प्रहरणों को लेकर चोरपल्ली में चारों ओर निरीक्षण करती हुई घूमने लगी। 'तए णं सा खंदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ' इस प्रकार उस स्कंदश्री भार्या ने कि जिसका दोहद अच्छी तरह पूर्ण हुआ पतिने जिसके दोहद को आदर की दृष्टि से देखा, तथा हर तरह से जिसकी पूर्ति करने में कोई त्रुटि नहीं की गई, एवं इष्ट

અલંકારોથી શણગાર કરીને, પુષ્કલ અશન-પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય પદાર્થોનો તેમજ વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનો ખૂબ સ્વાદ લીધો, વિસ્વાદ લીધો, પરિભોગ કર્યો તથા બીજાને પણ અશનાદિ આપ્યા, પછી, પોતાના સ્થાન પર આવીને પુરૂષના વેષથી તૈયાર થઈને કવચાદિક ધારણ કરીને તથા આયુધ પ્રહરણોને લઈ ચોરપલ્લીમાં ચારે બાજુએ જોતી જોતી ફરવા લાગી 'तए णं सा खंदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला तं गब्भं सुहसुहेणं परिवहइ' આ પ્રમાણે તે સ્કંદશ્રી સ્ત્રીનો દોહદ સારી રીતે પૂર્ણ થયો પોતાના પતિએ તેના દોહદને આદરભાવની દ્રષ્ટિથી જોયું તથા દરેક પ્રકારે તેની પૂર્તિ કરવામાં કોઈ પ્રકારે ખામી નહિ રાખી અર્થાત્ ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી

ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्याया अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य स्कन्दश्रियं भार्याम् एवमवादीत्–' अहासुहं ' यथासुखं कुरु हे देवानुप्रिये !, इत्युक्त्वा एतमर्थं स ' पडिसुणेइ ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति। ' तयाणंतरं ' तदनन्तरं सा स्कन्दश्रीर्भार्या विजयेन चोरसेनापतिनाऽभ्यनुज्ञाता सती हृष्टतुष्टहृदया बहुभिः मित्र–यावत् परिजन-महिलाभिः अन्याभिश्च बहुभिश्चोरमहिलाभिः सार्धं परिवृता स्नाता यावत् सर्वा

' तएणं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म ' इस प्रकार विजय चोरसेनापति ने अपनी भार्या स्कंदश्री के मुख से इस अभिप्राय को सुनकर और उसका अच्छी तरह विचार कर ' खंदसिरिं भारियं एवं वयासी ' अपनी भार्या स्कंदश्री से इस प्रकार कहा कि–' अहासुहं देवाणुप्पिए ' हे देवानुप्रिये ! तुझे जिस में सुख मिले वैसा करो ' एयमट्ठं पडिसुणेइ ' इस प्रकार कहकर उसने उसके अभिप्राय को स्वीकृत कर लिया। ' तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया ' इस के बाद उस स्कंदश्री भार्या ने ' विजएणं चोरसेणावइणा एवमब्भणुण्णाया समाणी ' जब कि उसको अपने पति विजय चोरसेनापति की आज्ञा मिल चुकी ' हट्ठतुट्ठ० बहुहिं मित्त–जाव अण्णाहिं बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं ' हृदय होकर अनेक मित्रादिकों एवं चोरों की महिलाओं ने

ङ्कारविभूषिता विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्यं सुरा च ५ आस्वादयन्ती ४ विहरति, जिमितभुक्तोत्तरागता पुरुषनेपथ्या सनद्धबद्धवर्मितकवचा यावद् गृहीतायुधप्रहरणा, 'जाव आहिंडमाणी' यावत्–आहिण्डमाना, अत्र यावच्छब्देन–शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वत समन्तात् आलोकमाना २' इति संग्राह्यम्। आहिण्डमाना२–भ्रमन्ती २ 'दोहलं विणेइ' दोहदं विनयति–पूरयतीत्यर्थः। ततः खलु सा स्कन्दश्रीभार्या 'सपण्णदोहला' सम्पन्नदोहदा=समाप्तदोहदा, 'समाणियदोहला' समानितदोहदा– समानित=आदृतः दोहदः=अभिलषितं यस्या सा तथा 'विणीयदोहला' विनीतदोहदा, 'वोच्छिणदोहला' व्युच्छिन्नदोहदा=इष्टवस्तुप्राप्त्याऽभिलाषाऽभावात्, 'सपुण्णदोहला'

और सर्वालंकारो से विभूषित बन विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य सामग्री का एव विचित्र प्रकार की मदिरा का खूब आस्वाद लिया, विस्वाद लिया, परिभोग किया तथा दूसरो को भी अशनादि दिया और जीमन के बाद अपने स्थान पर आकर पुरुषवेष से सज्जित होकर, कवचादि धारणकर और आयुध एव प्रहरणो को लेकर चोरपल्ली मे चारो ओर निरीक्षण करती हुई घूमने लगी। 'तए ण सा खदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला त गब्भ सुह सुहेण परिवहइ' इस प्रकार उस स्कद श्री भार्या ने कि जिसका दोहद अच्छी तरह पूर्ण हुआ पतिने जिसके दोहद को आदर की दृष्टि से देखा, तथा हर तरह से जिसकी पूर्ति करने मे कोई त्रुटि नहीं की गई, एव इष्ट

અલંકારોથી શણગાર કરીને, પુષ્કલ અશન–પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય પદાર્થોનો તેમજ વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનો ખૂબ સ્વાદ લીધો, વિસ્વાદ લીધો, પરિભોગ કર્યો તથા બીજાને પણ અશનાદિ આપ્યા, પછી, પોતાના સ્થાન પર આવીને પુરૂષના વેષથી તૈયાર થઇને કવચાદિક ધારણ કરીને તથા આયુધ પ્રહરણોને લઇ ચોરપલ્લીમા ચારે બાજુએ જોતી જોતી ફરવા લાગી तए ण सा खदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला त गब्भ सुहसुहेण परिवहइ આ પ્રમાણે તે સ્કદશ્રી સ્ત્રીનો દોહદ સારી રીતે પૂર્ણ થયો પોતાના પતિએ તેના દોહદને આદરભાવની દૃષ્ટિથી જોયુ તથા દરેક પ્રકારે તેની પૂર્તિ કરવામા કોઇ પ્રકારે ખામી નહિ રાખી અર્થાત ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી

मूलम्—सू० ११

तए णं सा खंदसिरी चोरसेणावइणी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया। तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स इड्ढिसक्कार-समुदएणं दसरत्तट्ठिइवडियं करेइ। तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स अतीते एक्कारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ, आमंतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एवं वयासी—जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए, से य अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्गसेणे णामेणं ॥सू० ११॥

टीका—सू० ११

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा स्कन्दश्रीः 'चोरसेणावइणी' चोरसेनापतिभार्या, 'णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णानाम्, अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी—नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=साधिकं पूर्णेषु सार्धसप्तदिवसाधिकेषु सत्सु इत्यर्थः। 'दारयं पयाया' दारकं प्रजाता=प्रजनितवती।

रुचे वैसा ही करो। इस प्रकार पतिद्वारा अपने दोहले की पूर्ति करने के लिये अनुमोदित हुई। उस स्कन्दश्री ने उत्पन्न हुई इच्छानुसार अपने दोहले की पूर्ति की। दोहले की पूर्ति होनेसे गर्भ भी उसका आनंद के साथ बढ़ने लगा॥ सू० १० ॥

'तए णं सा खंदसिरी' इत्यादि।

'तए णं' जब गर्भ अच्छी तरह से बढ चुका तब 'सा खंदसिरी चोरसेणावइणी' उस चोरसेनापति की पत्नी स्कन्दश्री ने 'णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' नौ महिना के ठीक साढे सात दिन अधिक पूर्ण होते ही 'दारगं पयाया' पुत्र का जन्म दिया।

પ્રિયે! જેવી રીતે તમને રૂચે તે પ્રમાણે કરો આ પ્રમાણે પતિદ્વારા પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરવા માટે અનુમોદન મળ્યુ ત્યારે તે સ્કંદશ્રીએ પોતાને જે પ્રમાણે ઇચ્છા થઇ હતી તે પ્રમાણે દોહલાની પૂર્તિ કરી, દોહલાની પૂર્તિ થવાથી ગર્ભ પણ તેનો આનંદથી વધવા લાગ્યો ॥૧૦॥

'तए णं सा खंदसिरी' ઇત્યાદિ

'तए णं' જ્યારે ગર્ભ સારી રીતે વધીને પૂરા દિવસો ગયા ત્યારે 'सा खंदसिरी चोरसेणावइणी' તે ચોરસેનાપતિની પત્ની સ્કંદશ્રીએ 'णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' નવ માસ અને ઉપરાંત સાડાસાત દિવસ વધારે પૂરા થયા ત્યારે 'दारयं पयाया' પુત્રને જન્મ આપ્યો 'तए णं से विजयचोर

सपूर्णदोहदा=अभिलाषस्य सर्वथाऽभावात् त गर्भ 'सुहसुहेण' सुख सुखेन= दोहदपूरणाद् अतिसुखेन 'परिवहइ' परिवहति=धारयति ॥ सू० १० ॥

वस्तु की प्राप्ति जिसकी प्रत्येक अभिलाषाएँ शात हो गई और जिस फिर आगे कोई अभिलाषा भी उद्भूत नहा हुई सुखपूर्वक गर्भ को वहने लगी ॥

भावार्थ – एक समय की बात है कि जब स्कदश्री अपने विचारो की धारा मे मग्न बैठी हुई थी तब सहसा विजयने उस देख लिया। पास जाकर विजयन उसस पूछा– हे देवानुप्रिये! तुम मुझे चिंतामग्न क्यो दृष्टिपथ मे आरही हो। पति के वचनो का सुनकर स्कदश्री ने कहा–हे नाथ! यह तो आपको ज्ञात ही है कि–मेरा यह गर्भका तीसरा महिना समाप्त हो चुका है। मुझे इस समय इस प्रकार का दोहद–मनोरथ उत्पन्न हुआ है कि–"मैं मित्र, ज्ञाति आदि जनोंकी महिलाओं के साथ एव अन्य चोरमहिलाओं के साथ२ परिवृत होकर समस्त अलंकारो को पहिन कर अनेक प्रकार की भोजनसामग्री का एव विविध जाति की मदिराका सेवन करूँ। और पुरुषवेष को पहिन कर विविध अस्त्र शस्त्रों को लेकर इस शालाटवी में चारो ओर घूमूँ'। अपनी पत्नी के इस दोहले को सुनकर विजयन उससे कहा– हे देवानुप्रिये! जैसा तुम्हें

તેની પ્રત્યેક અભિલાષાઓ શાન્ત થઇ ગઇ અને તેને ફરીથી આગળ ઉપર પણ કોઇ અભિલાષા ઉત્પન્ન થઇ નહિ અને સુખપૂર્વક ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સ્કદશ્રી પોતાના વિચારોની ધારામા મગ્ન થઇને બેઠી હતી, ત્યારે એકદમ વિજયે તે સ્કદશ્રીને જોઇ લીધી પછી તેના પાસે જઇને વિજયે તેને પૂછ્યુ કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે આજે ચિતામા ડુબી ગયા હો તેવા મને કેમ દેખાઓ છો? કહો શુ હકીકત છે? પતિના વચનો સાભળીને સ્કદશ્રીએ કહ્યુ કે–હે નાથ! એ તો આપ જાણો છો કે–મારા આ ગર્ભનો ત્રીજો માસ પૂરો થઇ ગયો છે, મને આ સમયે એક પ્રકારનો દોહદ–મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે કે–' હુ મિત્ર, જ્ઞાતિ, આદિ જનોની પત્ની–સ્ત્રીઓની સાથે તથા અન્ય ચોરમહિલાઓની સાથે વચમા બેસીને તમામ પ્રકારના અલકારો પહેરીને અનેક પ્રકારની ભોજનસામગ્રી તથા વિવિધ પ્રકારની મદિરા–દારૂનુ સેવન કરૂ, અને પછી પુરૂષનો વેષ પહેરીને વિવિધ અસ્ત્ર–શસ્ત્ર લઇ કરીને આ શાલાટવીમા ચારેય બાજુ ફરુ પોતાની પત્નીના આ પ્રકારના દોહલા–મનોરથને સાભળીને વિજયે તેને કહ્યુ હે–દેવાનુ-

आमन्त्रयित्वा यावत् तस्यैव मित्रज्ञातिप्रभृतेः पुरतः=अग्रे एवमवादीत्-'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकम् 'इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि' अस्मिन् दारके गर्भगते सति, 'इमेयारूवे दोहले' अयमेतद्रूपो दोहदः प्रादुर्भूत, स चाभग्नः 'तम्हा णं' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु अस्माकं दारकः 'अभग्गसेणे णामेणं' अभग्नसेनो नाम्ना ॥ सू० ११ ॥

जब वे सब के सब एकत्रित हो चुके, तब उन सब के समक्ष उसने इस प्रकार कहा- 'जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए से य अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्गसेणे नामेणं' जब यह हमारा बालक अपनी माता के गर्भ में आया था तब इसकी माता का इस२ प्रकार का दोहद अभग्न हुवा इसलिये इसका नाम 'अभग्नसेन' रहे।

भावार्थ— कुछ अधिक दिन सहित नौ माह व्यतीत होने पर स्कंदश्री के पुत्र हुआ। विजय ने इसके जन्म का बड़े ही ठाट-बाट के साथ उत्सव मनाया। ११ दिन निकलने के बाद १२वें दिन सर्व प्रकार का भोजन तैयार किया गया और मित्र ज्ञाति आदि परिजनों को आमंत्रित कर जिमाया गया। जीम कर जब सब एक जगह बैठ गये-तब विजय ने उनके समक्ष इस बालक का नाम दोहले के अनुसार अभग्नसेन रखा ॥ सू० ११ ॥

આમંત્રણ આપ્યા પછી જ્યારે તે તમામ એકઠા થયા ત્યારે તે સૌના સમક્ષમાં તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું-' जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए सेय अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्गसेणे नामेणं આ અમારો બાળક પોતાની માતાના ગર્ભમાં આવ્યો હતો, ત્યારે તેની માતાને અમુક પ્રકારના દોહલા-મનોરથ અભગ્ન થયા તે માટે આ બાળકનું નામ અભગ્નસેન રહે હોય

ભાવાર્થ— થોડા વધારે દિવસ નવ માસ પૂરા થતા સ્કંદશ્રીને પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, વિજયે તે જન્મનો મોટા ઠાઠ-માઠથી ઉત્સવ ઉજવ્યો, અગિયાર દિવસ પૂરા થઇને બારમા દિવસે સર્વ પ્રકારના ભોજન તૈયાર કરાવ્યા, અને મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ પરિજનો સૌને આમંત્રણ આપ્યું ને જમાડયા, જમી રહ્યા પછી સૌ એક સ્થળે જ્યારે બેઠા હતા ત્યારે વિજયે તેઓના સમક્ષ આ બાળકનું નામ દોહલા પ્રમાણે અભગ્નસેન રાખ્યું ॥૧૧॥

ततः खलु स विजयचौरसेनापतिस्तस्य दारकस्य 'इड्ढिसक्कारसमुदएण' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन-ऋद्ध्या=वस्त्रसुवर्णादिना सत्कारः=सम्मान, तस्य समुदयः= समूहस्तेन 'दसरत्तट्ठिइवडिय' दशरात्रस्थितिपतित=दशरात्र यावत् स्थितिप त-स्थिति'=मर्यादा-कुलरीतिस्तत्र पतित=समागत-कुलपरम्परागतमर्यादाऽनु गत पुत्रजन्मोत्सवमित्यर्थः, 'करेइ' करोति। ततः खलु स विजयचोर-सेनापतिस्तस्य दारकस्यातीते एकादशे दिवसे समाप्ते द्वादशे दिवसे, विपु-लम् अशन पान खाद्य स्वाद्य 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति=पाचयति, उप-स्कारयित्वा मित्र ज्ञाति निजक स्वजन सम्बन्धि परिजनम् 'आमंतेइ' आमन्त्रयति,

---

अनन्तर विजय चोरसेनापतिने 'तस्स दारगस्स' उस दारक का 'इड्ढिसक्कारसमुदएण' अपनी ऋद्धि-वस्त्र सुवर्ण द्वारा सम्मानपूर्वक 'दसरत्तट्ठिइवडिय करेइ' दस रात्रि तक कुलरीत के अनुसार जन्मोत्सव मनाया। 'तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स' पश्चात् उस विजय चोरसेनापति ने उस दारक की उत्पत्ति के जब 'अतीते एक्कारसमे' ११ ग्यारह दिन समाप्त हो चुके, तब 'संपत्ते बारसाहे' १२वां दिवस लगते ही 'विउल असणं ४ उवक्खडावेइ' विपुल अशनादिक सामग्री रंधवाई। 'उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० मंतेइ' रंधवाकर फिर उसने अपने मित्र, ज्ञाति, परिजनों को आमंत्रित किया। 'आमंतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एवं वयासी' आमंत्रित करने के पश्चात्

सेणावई' પુત્રજન્મ થયા પછી વિજય ચોરસેનાપતિએ 'तस्स दारगस्स' તે દારક-બાળકનો 'इड्ढिसक्कारसमुदएण' પોતાની ઋદ્ધિ-વસ્ત્ર સુવર્ણદ્વારા સન્માનપૂર્વક दसरत्तट्ठिइवड्डिय करेइ' દસ રાત્રિ સુધી કુલરીતિ પ્રમાણે જન્મોત્સવ ઉજવ્યો 'तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स પછી તે વિજય ચોરસેનાપતિએ તે બાળકના જન્મનો જ્યારે अतीते एक्कारसमे दिवसे' ૧૧ અગિયારમો દિવસ પૂરો થઇ ગયો, ત્યારે संपत्ते बारसाहे ૧૨ બારમો દિવસ પ્રારંભ થતાંજ 'विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ' પુષ્કલ અશનાદિક સામગ્રીની રસોઇ કરાવી उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ' રસોઇ કરાવીને પછી તેણે પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિ, પરિજનોને (પોતાની સંબંધમાં રહેનારાને) આમંત્રણ આપ્યું, 'आमंतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एवं वयासी'

जाव अट्ठओ दाओ ' अष्ट दारिकाः परिणीतवान्, यावत् अष्टौ दायान् लब्धवान् ' उप्पिं पासाय० ' उपरि–भवनावतमकेऽष्टभिर्भार्याभिः सह मानुष्यकान् भोगभोगान् ' भुंजमाणे विहरइ ' भुञ्जन् विहरति । ततः खलु स विजयचोरसेनापतिः ' अण्णया कयाइ ' अन्यदा कदाचित् ' कालधम्मुणा संजुत्ते ' कालधर्मेण सयुक्त –मृत इत्यर्थः ।

ततः खलु सोऽभग्नसेनकुमारः पञ्चभिश्चौरशतैः सार्धं ' सपरिवुडे ' सपरिवृतः, ' रोयमाणे ' रुदन्=अश्रूणि मुञ्चन्, क्रन्दन्=उच्चस्वरेण रुदन् विलपन्= ' हे पितः ! ' इत्यादि व्यक्तं रुदन् चोरसेनापतेः, महता ' इड्ढिसक्कारसमुदएण '

लांघकर तरुणावस्था को प्राप्त हुवा । ' अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ उप्पिं पासाय भुंजमाणे विहरइ ' पिताने इसका विवाह आठ कन्याओंके साथ कर दिया । प्रत्येक कन्या के पिताने इसे दहेज मे वस्तुए आठ२की संख्या मे प्रदान कीं। यह उन आठ स्त्रियों के साथ एक स्वतंत्र भवन मे मनुष्यभवसबधी कामभोगों को भोगते हुए रहने लगा । ' तए णं से विजयचोरसेणावई अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते ' एक समय इसका पिता विजय चोरसेनापति कालधर्म को प्राप्त हो गया । ' तए णं से अभग्गसेणे कुमारे पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे ' अभग्नसेन कुमार ने पांचसौ चोरों के साथ मिलकर ' रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे ' रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं विलाप करते हुए ' विजयस्स चोरसेणावइस्स ' अपने पिता विजय चोरसेनापतिकी

थयो ' अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ उप्पिं पासाय० भुंजमाणे विहरइ ' त्यारे तेना पिताए तेनो विवाह आठ कन्याओनी साथे कर्यो प्रत्येक कन्याना पिताए तेने पहेरामणीमा प्रत्येक वस्तुओ आठ आठनी सख्यामा आपी ते आठ स्त्रीओनी साथे एक स्वतत्र भवनमा मनुष्यभवसबधी कामभोगोने भोगवतो रहेवा लाग्यो तए ण से विजए चोरसेणावई अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते ' एक समये तेना पिता विजय चोरसेनापति मृत्यु पाम्या ' तए ण से अभग्गसेणे कुमारे पचहिं चोरसएहिं सद्धिं सपरिवुडे ' अभग्नसेन कुमारे पाचसो चोरोनी साथे मळीने रोयमाणे कदमाणे विलवमाणे ' रुदन तथा आक्रंदन–विलाप करवा साथे ' विजयस्स चोरसेणावइस्स ' पोताना पिता विजय चोरसेना

मूलम्—सू० १२

तए णं से अभग्गसेणे कुमारे पंचधाई जाव परिवड्ढइ। तए णं से अभग्गसेणे णाम कुमारे उम्मुक्कबालभावे यावि होत्था। अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ, उप्पिंपासाय० भुंजमाणे विहरइ। तए णं से विजए चोरसेणावई अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से अभग्गसेणे कुमारे पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे विजयस्स चोरसेणावइस्स महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ, करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था। तए णं से पंच चोरसयाइं अन्नया कयाइं अभग्गसेणं कुमारं सालाडवीए चोरपल्लीए महया२ इड्ढि० चोरसेणावइत्ताए अभिसिंचति। तए णं से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए, अहम्मिए जाव कप्पायं गेण्हइ॥ सू० १२॥

टीका—सू० १२

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स 'अभग्गसेणे कुमारे' अभग्नसेनः कुमारः 'पंचधाई जाव परिवड्ढइ' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः यावत् निर्वात–निर्व्याघात–गिरिकन्दरालीनचम्पकपादप इव सुखं सुखेन परिवर्धते। पञ्चधात्रीनामान्यत्रैव द्वितीयाध्ययने पञ्चदशसूत्रे प्रोक्तानि। 'तए णं से' ततः खलु स' 'अभग्गसेणे णाम कुमारे' अभग्नसेननामकः कुमारः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तश्चापि 'होत्था' अभवत्। 'अट्ठ दारियाओ

'तए णं से अभग्गसेणे कुमारे' इत्यादि

'तए णं' नामसंस्कार हो चुकने के बाद 'अभग्गसेणे कुमारे' अभग्नसेन कुमार 'पंचधाई जाव परिवड्ढइ' अब पंचधायों से पालित होता हुआ वृद्धिगत होने लगा। 'तए णं से अभग्गसेणे णाम कुमारे उम्मुक्कबालभावे जाए यावि होत्था' क्रमशः वृद्धिगत होतेर यह बाल्य अवस्था को

'तए णं से अभग्गसेणे कुमारे' ઇત્યાદિ

'तए णं' નામસંસ્કાર થઇ ગયા પછી 'अभग्गसेणे कुमारे' અભગ્નસેન કુમાર 'पंचधाई जाव परिवड्ढइ' હવે પાંચ ધાયોથી પાલિત થતો વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો 'तए णं से अभग्गसेणे णाम कुमारे उम्मुक्कबालभावे यावि होत्था' ક્રમશઃ વૃદ્ધિ પામતા પામતા તે બાલ્યાવસ્થા પૂરી કરીને તરૂણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત

ध्ययने तृतीयसूत्रे प्रोक्तः। 'कप्पाय' -कल्पाय-कल्पः=उचितः, आयः=प्रजातो लाभः कल्पायः=प्रजाभिर्देयो राजभाग, कर इत्यर्थः त 'गेण्हइ' गृह्णाति=पुरिमतालनगराधीशस्य महाबलनामकस्य राज्ञः कर प्रजाभ्यः पितृवत् सोऽभग्नसेनकुमारो बलादपहरतीति भाव' ॥ सू० १२ ॥

महा अधार्मिक होता हुआ प्रजा से प्रदत्त राजभाग को अपने लिये बलपूर्वक ग्रहण करने लगा।

भावार्थ— अभग्नसेन के लालन पालन के लिये विजयने पाच धायोंको नियुक्त कर दिया। पाच धायोंकी देखरेख मे पलकर जब अभग्नसेन तरुण हो गया, तो विजयने उसका विवाह आठ कन्याओं के साथ कर दिया। कन्या के पिताने इसे खूब दहेज दिया। अब वह उपरामहलमे उन आठ स्त्रियों के साथ मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोंको भोगते हुवे रहने लगा। एक दिन की बात है कि अचानक अभग्नसेन के पिता विजयका मरण हो गया। ठाटबाटके साथ अभग्नसेनने पाचसौ चोरों के साथ मिलकर पिताकी श्मशानयात्रा निकाली। दाहसंस्कार सपन्न हो चुकने के बाद अभग्नसेनने और भी जो उस समय के लौकिक कृत्य होते थे वे भी सब किये। जब सब बातो से यह निवृत्त हो चुका और पितृमरणजन्य शोक भी जब इसका हट गया, तब चोरों ने मिलकर इसे महोत्सवपूर्वक पिता के पद पर शालाटवी मे अभिषिक्त कर

गेण्हइ અને તે મહા અધાર્મિક થઈને પ્રજાએ આપેલા રાજભાગને પોતાના માટે બળપૂર્વક પ્રજા પાસેથી પોતે લેવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—અભગ્નસેનના લાલન-પાલન માટે વિજયે પાચ ધાયોની ગોઠવણુ કરી દીધી, પાચ ધાયોની દેખરેખમા પાલન પામી જ્યારે અભગ્નસેન તરૂણુ થયો ત્યારે વિજયે તેનો વિવાહ આઠ કન્યાઓની સાથે કર્યો અને કન્યાના પિતાએ તેને ખૂબ પહેરામણી પણુ આપી, પછી તે ઉપરના મહેલમા આઠ સ્ત્રીઓની સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવતો રહેવા લાગ્યો. એક દિવસની વાત છે કે, અચાનક અભગ્નસેનના પિતા વિજયનું મૃત્યુ થયું પછી ઠાઠ-માઠની સાથે અભગ્નસેને પાચસો ચોરોની સાથે મળીને પિતાની સ્મશાનયાત્રા કાઢી, અગ્નિસસ્કાર થયા પછી અભગ્નસેને બીજા જે જે લૌકિકવ્યવહારસમ્બન્ધી કાર્યો હતા તે પણુ કર્યા જ્યારે તમામ કામથી નિવૃત્ત થયો અને પિતાના મરણુસબધી શોક પણુ મટી ગયો, ત્યારે તમામ ચોરલોકોએ મળી મોટા મહોત્સવપૂર્વક પિતાના પદ પર શાલાટવીમા તેને બેસાડયો અને

ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'णीहरण' निर्हरण=श्मशानदेशनयन 'करेइ' करोति। कृत्वा 'बहूइं' बहूनि 'लोइयाइं' लौकिकानि 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि दानादीनि 'करेइ' करोति। कृत्वा 'कालेणं' कियता कालेन 'अप्पसोग' अल्पशोकः 'जाए यावि होत्था' जातश्चाप्यभवत्। 'तए णं ते' ततः खलु ते पञ्च चोरशतानि अन्यदा कदाचित् अभग्नसेन कुमार शालाटव्यां चोरपल्ल्यां 'महया२' महता २ 'इड्ढि०' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन चोरसेनापतित्वेन 'अभिसिंचति' अभिषिञ्चन्ति, ततः खलु सोऽभग्नसेनकुमारश्चोरसेनापतिर्जातः, चोरसेनापतेः पद प्राप्त इत्यर्थ। ततः स कीदृशो जातः? किं च करोति?—त्याह— 'अहम्मिए' इत्यादि। अधार्मिको यावत्—अत्र यावच्छब्दगम्योर्थोऽस्मिन्नेवाऽ

'इड्ढिसक्कारसमुदएण णीहरण करेइ' ऋद्धि एव सत्कार के साथ श्मशानयात्रा निकाली 'करित्ता बहुइ लोइयाइ मयकिच्चाइ करेइ' तदनन्तर अभग्नसेनने पिता की मृत्युके उस अवसर पर होने वाले और भी अनेक लौकिक कृत्य किये 'करित्ता कालेण अप्पसोए जाए यावि होत्था' लौकिक कृत्यों के समाप्त होने के बाद क्रमशः अभग्नसेन शोकरहित हो गया। 'तए ण ते पचचोरसयाइ' तत्पश्चात् उन पाचसौ चोरोंने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'अभग्गसेण कुमार' उस अभग्नसेन को 'सालाडवीए अभिसिंचति' शालाटवी नामक चोरपल्ली में गाजे बाजे के साथ चोरों के सेनापतिपद पर स्थापित कर दिया। 'तए ण से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए' इस तरह वह अभग्नसेन कुमार अब चोरों का सेनापति बन गया। 'अहम्मिए जाव कप्पाय गेण्हइ' और यह

पतिनी 'इड्ढिसक्कारसमुदएण णीहरण करेइ' ऋद्धि (संपत्ति) पूर्वक सत्कार साथे श्मशानयात्रा काढी 'करित्ता बहुइ लोइयाइं मयकिच्चाइ करेइ' ते पछी अभग्नसेने पितानां मृत्यु पछीनां थतां तमाम लौकिकव्यवहारो पण कर्या 'करित्ता कालेण अप्पसोए जाए यावि होत्था' लौकिक क्रियाओ पूरी थया पछी थोडा समय पछी हळवे हळवे अभग्नसेन शोकरहित थई गयो. 'तए ण ते पचचोरसयाइ' ते पछी ते पांचसो चोरोए 'अन्नया कयाइ' कोई एक समय 'अभग्गसेण कुमार' ते अभग्नसेनने 'सालाडवीए अभिसिंचति' शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां गाजते वाजते बहुज आनंदथी चोरोना सेनापतिपद पर स्थापित कर्यो 'तए ण से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए' ए प्रमाणे ते अभग्नसेन कुमार हवे चोरोना सेनापति बनी गया, अहम्मिए जाव कप्पाय

ध्ययने तृतीयसूत्रे प्रोक्त. । 'कप्पाय'-कल्पाय-कल्पः=उचित', आयः=प्रजातो लाभ' कल्पायः=प्रजाभिर्देयो राजभाग', कर इत्यर्थः त 'गेण्हइ' गृण्हाति= पुरिमतालनगराधीशस्य महाबलनामकस्य राज्ञः कर प्रजा-यः पितृवत् सोऽभग्नसेनकुमारो बलादपहरतीति भाव ॥ सू० १२ ॥

महा अधार्मिक होता हुआ प्रजा से प्रदत्त राजभाग को अपने लिये बलपूर्वक ग्रहण करने लगा ।

भावार्थ— अभग्नसेन के लालन पालन के लिये विजयने पाच धायोंको नियुक्त कर दिया । पाच धायोंकी देखरेख मे पलकर जब अभग्नसेन तरुण हो गया, तो विजयने उसका विवाह आठ कन्याओं क साथ कर दिया। कन्या क पिताने इसे खूब दहेज दिया । अब वह उपरामहलमे उन आठ स्त्रियों के साथ मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोंको भोगते हुवे रहने लगा । एक दिन की बात है कि अचानक अभग्नसेन के पिता विजयका मरण हो गया । ठाटबाटके साथ अभग्नसेनने पाचसौ चोरों के साथ मिलकर पिताकी श्मशानयात्रा निकाली। दाहसंस्कार संपन्न हो चुकने के बाद अभग्नसेनने और भी जो उस समय के लौकिक कृत्य होते थे वे भी सब किये। जब सब बातो से यह निवृत्त हो चुका और पितृमरणजन्य शोक भी जब इसका हट गया, तब चोरों न मिलकर इसे महोत्सवपूर्वक पिता के पद पर शालाटवी मे अभिषिक्त कर

गेण्हइ અને તે મહા અધાર્મિક થઇને પ્રજાએ આપેલા રાજભાગને પોતાના માટે બળપૂર્વક પ્રજા પાસેથી પોતે લેવા લાગ્યો

ભાવાર્થ —અભગ્નસેનના લાલન-પાલન માટે વિજયે પાચ ધાયોની ગોઠવણ કરી દીધી, પાચ ધાયોની દેખરેખમા પાલન પામી જ્યારે અભગ્નસેન તરુણ થયો ત્યારે વિજયે તેનો વિવાહ આઠ કન્યાઓની સાથે કર્યો અને કન્યાના પિતાએ તેને ખૂબ પહેરામણી પણ આપી, પછી તે ઉપરના મહેલમા આઠ સ્ત્રીઓની સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવતો રહેવા લાગ્યો એક દિવસની વાત છે કે, અચાનક અભગ્નસેનના પિતા વિજયનું મૃત્યુ થયું પછી ઠાઠ-માઠની સાથે અભગ્નસેને પાચસો ચોરોની સાથે મળીને પિતાની સ્મશાનયાત્રા કાઢી, અગ્નિસસ્કાર થયા પછી અભગ્નસેને બીજા જે જે લૌકિકવ્યવહારસમ્બન્ધી કાર્યો હતા તે પણ કર્યા જ્યાર તમામ કામથી નિવૃત્ત થયો અને પિતાના મરણસબધી શોક પણ મટી ગયો, ત્યારે તમામ ચોરલોકોએ મળી મોટા મહોત્સવપૂર્વક પિતાના પદ પર શાલાટવીમા તેને બેસાડયો અને

मूलम्—सू० १३

तए णं ते जाणवया पुरिसा अभग्गसेणचोरसेणावइणा बहुगाम घायावणाहिं ताविया समाणा अण्णमण्णं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया! अभग्गसेणचोरसेणावई पुरिमताले णयरे पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्लं जणवयं बहुहिं गामघाएहिं जाव णिद्धणं करेमाणे विहरइ, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया! महब्बलस्स रण्णो एयमट्ठं विण्णवित्तए। तए णं जाणवया पुरिसा एयमट्ठं अण्णमण्णं पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गिण्हंति, गिण्हित्ता जेणेव पुरिमताले णयरे, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता महब्बलस्स रण्णो तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेंति, करयल० अंजलिं कट्टु महब्बलं रायं एवं वयासी-एवं खलु सामी! सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्गसेणे चोरसेणावई अम्हं बहुहिं गामघाएहि य जाव णिद्धणे करेमाणे विहरइ, तं इच्छामो णं सामी! तुब्भं बाहुच्छायापरिग्गहिया णिब्भया निरुव्विग्गा सुहं सुहेणं परिवसित्तए त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बलरायं एयमट्ठं विण्णवेंति ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु ते जानपदाः=देशनिवासिनः पुरुषा

दिया। इस प्रकार अभिषिक्त होकर यह चोरोंका सेनापति बन गया। अभग्नसेन चोर सेनापति ठीक अपने पिताके ही अनुरूप हो चला और महा अधार्मिक वृत्ति से युक्त होते हुए प्रजासे बलपूर्वक राजभाग को भी छीनने लग गया ॥ सू० १२ ॥

'तए णं ते जाणवया' इत्यादि

'तए णं' इसके बाद **'जाणवया पुरिसा'** उन देशनिवासी पुरुषोंने **'अभग्गसेण-**

તે ચોરોનો સેનાપતિ બની ગયો, અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ બરાબર પોતાના પિતા પ્રમાણેજ ચાલવા લાગ્યો અને મહા અધાર્મિક વૃત્તિથી યુક્ત બનીને પ્રજા પાસેથી બલ વડે રાજભાગને લેવા લાગ્યો ॥૧૨॥

'तए णं ते जाणवया' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'ते जाणवया पुरिसा' તે દેશના નિવાસી પુરૂષોએ

अभग्नसेनचोरसेनापतिना 'बहुगामघायावणाहिं' बहुग्रामघातनाभिश्च=बहूना ग्रामाणा लुण्टनै' 'ताविया' तापिताः सन्त' 'अण्णमण्ण' अन्योन्य=परस्परम् 'सद्दावेंति' शब्दयन्ति=आह्वयन्ति, शब्दयित्वा एवमवादिषु-एव खलु हे देवानुप्रियाः! अभग्नसेनचोरसेनापति' पुरिमतालनगरे पुरिमतालनगरस्य 'उत्तरिल्ल' उत्तरीयम्=उत्तरदिगवस्थितम् 'जणवय' जनपद=देश बहुभिः 'गामघाएहिं' ग्रामघातै.=ग्रामलुण्टनै यावत् निर्धन निष्कण कुर्वन् विहरति।

चोरसेणाइणा' अभग्नसेन चोरसेनापतिद्वारा 'बहुगामघायावणाहिं ताविया समाणा' अनेक ग्रामोंकी घातना आदि से सतापित होकर अण्णमण्ण सद्दावेइ' परस्पर मिलकर विचार करने का इरादा किया, इसके लिये उन्हों ने सबके पास सूचना पहुँचादी 'सद्दावित्ता एव वयासी' सूचना मिलतेही जब सब एकत्रित हो चुके तब उन्होंने इस प्रकार कहना प्रारभ किया— 'एव खलु देवाणुप्पिया' भाईयों! सुनो— हम सब लोग यहा पर इसलिये एकत्रित हुए हैं कि 'अभग्गसेण-चोरसेणावई' चोरों का सरदार यह अभग्नसेन 'पुरिमताल नयरे पुरिमताल नगर में 'पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्ल जणवय' पुरिमताल नगर के उत्तर दिशा में रहे हुए जनपद को 'बहुहिं गामघाएहिं जाव णिद्धण करेमाणे विहरइ' अनेक ग्रमों के विध्वंस आदि दुष्कर्यों से निर्धन कर रहा है 'त सेय

' अभग्गसेणचोरसेणाइणा અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિદ્વારા ' बहुगाम-घायावणाहिं ताविया समाणा અનેક ગામોની ઘાતના આદિથી સતાપિત થઈને 'अण्णमण्ण सद्दावेइ' પરસ્પર મળીને વિચાર કરવાનો ઇરાદો કર્યો અને તે માટે સૌને તેઓએ સૂચના પહોચાડી આપી ' सद्दावित्ता एव वयासी સૂચના મળતાજ તમામ માણસો એકઠા થઈ ગયા ત્યારે તેઓની પાસે આ પ્રમાણે કહેવાને પ્રારભ કર્યો ' एव खलु देवाणुप्पिया ! ' ભાઈઓ! સાભળો! આપણે તમામ માણસો અહિંયા એટલા માટે એકઠા થયા છીએ કે 'अभग्गसेण-चोरसेणावई ચોરોના સરદાર એ અભગ્નસેન ' पुरिमतालनयरे પુરિમતાલ નગરમા ' पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्ल जणवय ' પુરિમતાલ નગરની ઉત્તર દિશામા રહેલા જનપદોને ' बहुहिं गामघाएहिं जाव णिद्धण करेमाणे विहरइ ' અનેક ગામોનો નાશ આદિ દુષ્ટ કર્મોથી નિર્ધન કરી રહ્યો છે त सेय खलु

'तं' तत्=तस्मात् 'सेयं' श्रेयः खलु हे देवानुप्रियाः! महाबलस्य राज्ञः 'एयमट्ठं' एतमर्थं 'विण्णवित्तए' विज्ञापयितुम्। ततः खलु ते जानपदाः=देशनिवासिनः पुरुषा एतमर्थं 'अण्णमण्णं' अन्योन्य=परस्पर 'पडिसुणेंति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति। 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'महत्थं' महार्थं=विशिष्टप्रयोजनकं, 'महग्घं' महार्घं=महामूल्यकं 'महरिहं' महार्हं=महता योग्यं, 'रायरिहं' राजार्हं=राजयोग्यं 'पाहुडं' प्राभृतम्=उपहारं 'भेट' इति भाषायाम्। 'गिण्हंति' गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव पुरिमतालनगरं तत्रैवो

खलु देवाणुप्पिया!' इसलिये हम सब की भलाई अब इसी में है कि हम सब लोग 'एयमट्ठं महब्बलस्स रण्णो विण्णवित्तए' इस बात को महाबल नरेश के निकट पहुँचावें। 'तए णं जाणवया पुरिसा' इस प्रकार जनपदनिवासी पुरुषों ने 'एयमट्ठं अण्णमण्णं पडिसुणेंति' इस बात को एकमत होकर स्वीकार करलिया। 'पडिसुणित्ता महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गिण्हंति' स्वीकृति मिलते ही राजा के पास जाने के लिये उन्हों ने विशिष्ट प्रयोजन की सिद्धिकारक महामूल्य एवं महार्ह—बडे पुरुषों के योग्य ऐसा प्राभृत 'जो राजा की भेंट के योग्य था साथ में लिया। 'गिण्हित्ता जेणेव पुरिमतालणयरे तेणेव उवागच्छंति' और लेकर पुरिमताल नगर की ओर चल दिये 'उवागच्छित्ता जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छंति' वहां पहुँचकर वे राजा महाबल के

देवाणुप्पिया!' એટલા માટે સૌની કુશળતા એમાં છે કે આપણે તમામ માણસો 'एयमट्ठं महब्बलस्स रण्णो विण्णवित्तए' મળી આ હકીકતને મહાબલ રાજા પાસે પહોંચાડીએ 'तए णं जाणवया पुरिसा' આ પ્રમાણે જનપદના નિવાસી પુરુષોએ 'एयमट्ठं अण्णमण्णं पडिसुणेंति' સૌએ મળીને આ વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો 'पडिसुणित्ता महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गिण्हंति' સૌ મળીને સ્વીકાર કર્યા પછી રાજાની પાસે જવા માટે તેઓએ વિશેષ પ્રકારની પ્રયોજનસિદ્ધિકારક મહામૂલ્યવાન વસ્તુ મોટા પુરૂષો માટે યોગ્ય એવા રાજાને ભેટ ધરવા યોગ્ય વસ્તુ હતી તે સાથે લીધી 'गिण्हित्ता जेणेव पुरिमतालणयरे तेणेव उवागच्छंति' અને લઈને પુરિમતાલ નગરની તરફ ચાલ્યા 'उवागच्छित्ता जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छंति' ત્યાં પહોંચીને

पागच्छन्ति, उपागत्य यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य महाबलस्य राज्ञस्तन्महार्थं यावत् प्राभृतम् उपनयन्ति=पुरतः स्थापयन्ति। करतलपरिगृहीतं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा महाबलं राजानमेवमवादिषुः– एवं खलु हे स्वामिन्! शालाटव्या चोरपल्ल्याम् अभग्नसेनश्चोरसेनापतिः, 'अम्ह' अस्मान् बहुभिः 'गामघाएहि य' ग्रामघातैश्च = ग्रामलुण्टनैश्च यावत् निर्धनान् कुर्वन् विहरति 'त' तत्=तस्मात् इच्छाम खलु हे स्वामिन्! 'तुब्भ' युष्माकं 'बाहुच्छायापरिग्गहिया बाहुच्छायापरिगृहीताः निर्भया

पास गये। 'उवागच्छित्ता महब्बलस्स रण्णो' जाकर उन्हों ने महाबल नरेश के लिये 'तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेंति' बडे पुरुषों के अनुरूप उस नजराने को भेंट किया। तथा 'करयल० अंजलिं कट्टु महब्बलं एवं वयासी' दोनों हाथ जोड कर महाबल नरेश से इस प्रकार प्रर्थना की–'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् सुनिये हमारी यह प्रर्थना है कि– 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्गसेणे चोरसेणावई' शालाटवी नामकी चोरपल्ली में अभग्नसेन जो चोरों का सरदार है 'अम्ह बहुहिं गामघाएहिं य जाव निद्धणे करेमाणे विहरइ' हम लोगों को ग्रामघात आदि दुष्कृत्यों द्वारा निर्धन करता हुआ विचर रहा है 'तं इच्छामो णं सामी!' इसलिये हे स्वामिन्! हम सब चाहते हैं कि 'तुब्भं बाहुच्छाया परिग्गहिया णिब्भया णिरुव्विग्गा सुहसुहेण परिवसित्तए' आपकी छत्रच्छाया के

મહાબલ રાજાની પાસે ગયા उवागच्छित्ता महब्बलस्स रण्णो' જઇને તેઓએ મહાબલ રાજા માટે 'तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेंति' મોટા પુરૂષોને યોગ્ય તે ભેટ આપી (નજરાણું કર્યું) તથા करयल० अंजलिं कट्टु महब्बलं एवं वयासी બે હાથ જોડી મહાબલ રાજા પાસે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી– एवं खलु सामी' હે સ્વામિન્! સાંભળો અમારી આ પ્રાર્થના છે કે 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्गसेणे चोरसेणावई' શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં અભગ્નસેન જે ચોરોનો સરદાર છે તે 'अम्ह बहुहिं गामघाएहिं य जाव निद्धणे करेमाणे विहरइ' અમારા માણસોને ગ્રામઘાત–ગામ ભાંગવા આદિ દુષ્ટ કર્મો વડે નિર્ધન કરી નાખીને વિચરે છે, 'तं इच्छामो णं सामी!' એટલા માટે હે સ્વામિન્! અમે સૌ ઇચ્છા કરીએ છીએ કે–तुब्भं बाहुच्छाया–परिग्गहिया णिब्भया णिरुव्विग्गा सुहसुहेण परिवसित्तए' આપની છત્રછાયામાં

निरुद्विग्नाः सन्तः सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवसित्तए' परिवस्तुम्, इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'पायवडिया' पादपतिताः=चरणोपरि प्रणताः 'पंजलिउडा' प्राञ्जलिपुटाः सन्तः महाबल राजानम् एतमर्थम्=उक्तमर्थं 'विण्णवेंति' विज्ञापयन्ति ॥ सू० १२ ॥

सहारे रहे हुए हम सब प्रजाजन निर्भय एवं निरुद्विग्न होते हुए सुखपूर्वक रहें। 'त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बलराय एयमट्ठ विण्णवेंति' ऐसा कह कर वे सब के सब नरेश के पैरों में पड़— और हाथ जोड कर विनयपूर्वक इस प्रकार अपना निवेदन राजा को सुना दिया ॥

भवार्थ— इस प्रकार जब अभग्नसेन के कुकृत्यों से प्रजाजन अधिक दुःखी हो चुके। उसके हिंसक कृत्यों से जब वे खून ऊब चुके, तब उन्हों ने परस्पर में मिलकर यह सर्वसम्मति से विचार किया कि—भाइयों! हम सब लोगों का अपनी रक्षा का उपाय अब क्या करना चाहिये? अभग्नसेन अपने दुष्कृत्यों से नहीं हटता है, ऐसा कौनसा उपाय या मार्ग ग्रहण करना चाहिये? सब ने एक स्वर में यही कहा कि जैसे भी हो सके, हम सब को मिलकर महाबल नरेश के पास इस बात को पहुँचाना चाहिये ताकि अभग्नसेन का उपद्रव हट सके। इस प्रकार का विचार स्थिर होते ही समस्त प्रजाजन बहुमूल्य

રહેલા અમે સૌ પ્રજાજન નિર્ભય અને ઉદ્વેગરહિત થઇ સુખપૂર્વક રહીએ 'त्तिकट्टु पायवडिया पञ्जलिउडा महब्बल राय एयमट्ठ विण्णवेंति' એ પ્રમાણે કહીને તે સૌ રાજાના પગમા પડી ગયા અને હાથ જોડીને વિનય પૂર્વક એ પ્રમાણે પોતાનું નિવેદન રાજાને સભળાવી દીધુ

ભાવાર્થ— આ પ્રકારે જ્યારે અભગ્નસેનના ભૂડા કૃત્યોથી પ્રજા વધારે દુખી થવા લાગી, તેના હિંસક કૃત્યોથી તે સૌ ખૂબ કટાળી ગયા ત્યારે તે સૌએ પરસ્પર મલીને સૌની સમ્મતિથી વિચાર કર્યો કે-ભાઇઓ! આપણા સૌની રક્ષા માટે હવે આપણે શુ ઉપાય કરવો જોઇએ, અભગ્નસેન પોતાના દુષ્ટ કર્મોથી અટકતો નથી માટે હવે એવો કયો ઉપાય અથવા માર્ગ લેવો જોઇએ? તમામ મલીને એકજ અવાજથી કહ્યુ કે-જેવી રીતે બની શકે તેવી રીતે આપણે સૌ મલીને આ વાત રાજા મહાબલને પહોચાડવી જોઇએ, કે જેથી કરી અભગ્નસેન તરફથી થતો ઉપદ્રવ મટી શકે, આ પ્રમાણે સૌનો વિચાર સ્થિર થતાજ સમસ્ત-પ્રજાજન બહુજ મૂલ્યવાન નજરાણાની વસ્તુ લઇ રાજાની પાસે પહોચ્યા, અને

मूलम्—सू० १४

तए ण से महब्बले राया तेसिं जाणवयाण पुरिसाण अंतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे तिवलिय भिउडिं णिलाडे साहट्टु दंड सद्दावेइ, सद्दाविता एवं वयासी-गच्छह ण तुम देवाणुप्पिया! सालाडवि चोरपल्लिं विलुंपाहि, अभग्गसेण चोरसेणावइं जीवग्गाह गिण्हाहि, गिण्हित्ता ममं उवणेहि। तए ण से दंडे तहत्ति एयमट्ठ पडिसुणेइ। तए ण से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध-जाव-पहरणेहिं सद्धिं संपरिवुडे, मग्गइएहिं फलएहिं जाव छिप्पतूरेण वज्जमाणेण२ महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० १४ ॥

टीका—सू० १४

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा तेषा जानपदाना

नजराना लेकर नरेश के निकट पहुँचे, और अपने दुःख की बात कह कर उनसे अपनी रक्षा करने के लिये प्रार्थना की, और साथ मे यह भी कहा कि महाराज! आप जैसे नरेशों की छत्रच्छाया मे हमारी इस प्रकार दुर्दशा हो यह शोभा की बात नहीं है, हम तो यही चाहते हैं कि आप के सहारे हमारा जीवन आदि सुरक्षित रहे! ॥ सू० १३ ॥

'तए ण से महब्बले०' इत्यादि।

'तए ण' इस प्रकार 'से महब्बले राया' उस महाबल नरेश ने 'तेसिं जाणवयाण पुरिसाण' उन देशनिवासी पुरुषों के 'अंतिए' पास से

પોતાના દુઃખની વાત કહીને પોતાના રક્ષણ માટે પ્રાર્થના કરી અને સાથે સાથે તે પણ કહ્યુ કે મહારાજ! આપ જેવા રાજવીની છત્રછાયામા અમારી આવી દુર્દશા થાય છે તે શોભારૂપ નથી, અમે તો એ ઇચ્છીએ છીએ કે આપની સહાયથી અમારૂ જીવન વગેરે સુરક્ષિત રહે ॥૧૩॥

'तए ण से महब्बले०' ઇત્યાદિ

'तए ण' આ પ્રમાણે 'से महब्बले राया' તે મહાબલ રાજાએ 'तेसिं जाणवयाण पुरिसाण' તે નગરના રહેનારા પુરૂષો 'अंतिए' પાસેથી

निरुद्विग्नाः सन्तः सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवसित्तए' परिवस्तुम्, इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'पायवडिया' पादपतिताः=चरणोपरि प्रणताः 'पंजलिउडा' प्राञ्जलिपुटाः सन्तः महाबल राजानम् एतदर्थम्=उक्तमर्थं 'विण्णवेंति' विज्ञापयन्ति ॥ सू० १३ ॥

सहारे रहे हुए हम सब प्रजाजन निर्भय एवं निरुद्विग्न होते हुए सुखपूर्वक रहें। 'त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बलराय एयमट्ठं विण्णवेंति' ऐसा कह कर वे सब के सब नरेश के पैरों में पड़े और हाथ जोड कर विनयपूर्वक इस प्रकार अपना निवेदन राजा को सुना दिया ॥

भावार्थ— इस प्रकार जब अभग्नसेन के कुकृत्यों से प्रजाजन अधिक दुःखी हो चुके। उसके हिंसक कृत्यों से जब वे खूब ऊब चुके, तब उन्हों ने परस्पर में मिलकर यह सर्वसम्मति से विचार किया कि—भाइयो! हम सब लोगों को अपनी रक्षा का उपाय अब क्या करना चाहिये? अभग्नसेन अपने दुष्कृत्यों से नहीं हटता है, ऐसा कौनसा उपाय या मार्ग ग्रहण करना चाहिये? सब ने एक स्वर में यही कहा कि जैसे भी हो सके, हम सब को मिलकर महाबल नरेश के पास इस बात को पहुँचाना चाहिये ताकि अभग्नसेन का उपद्रव हट सके। इस प्रकार का विचार स्थिर होते ही समस्त प्रजाजन बहुमूल्य

રહેલા અમે સૌ પ્રજાજન નિર્ભય અને ઉદ્વેગરહિત થઇ સુખપૂર્વક રહીએ 'त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बल राय एयमट्ठं विण्णवेंति' એ પ્રમાણે કહીને તે સૌ રાજાના પગમા પડી ગયા અને હાથ જોડીને, વિનય પૂર્વક એ પ્રમાણે પોતાનું નિવેદન રાજાને સંભળાવી દીધુ

ભાવાર્થ— આ પ્રકારે જ્યારે અભગ્નસેનના ભૂંડા કૃત્યોથી પ્રજા વધારે દુઃખી થવા લાગી, તેના હિંસક કૃત્યોથી તે સૌ ખૂબ કંટાળી ગયા ત્યારે તે સૌએ પરસ્પર મલીને સૌની સંમતિથી વિચાર કર્યો કે-ભાઇઓ! આપણા સૌની રક્ષા માટે હવે આપણે શું ઉપાય કરવો જોઇએ, અભગ્નસેન પોતાના દુષ્ટ કર્મોથી અટકતો નથી માટે હવે એવો કયો ઉપાય અથવા માર્ગ લેવો જોઇએ? તમામ મલીને એકજ અવાજથી કહ્યુ કે-જેવી રીતે બની શકે તેવી રીતે આપણે સૌ મલીને આ વાત રાજા મહાબલને પહોંચાડવી જોઇએ, કે જેથી કરી અભગ્નસેન તરફથી થતો ઉપદ્રવ મટી શકે, આ પ્રમાણે સૌનો વિચાર સ્થિર થતાજ સમસ્ત-પ્રજાજન બહુજ મૂલ્યવાન નજરાણાની વસ્તુ લઇ રાજાની પાસે પહોંચ્યા અને

तथेति–' तथाऽस्तु ' इतिकृत्वा ' एयमट्ठं ' एतमर्थं ' पडिसुणेइ ' प्रतिशृणोति= स्वीकरोति। ततः खलु स दण्डः, बहुभिः पुरुषैः ' सण्णद्ध जाव पहरणेहिं ' सन्नद्धबद्धवर्मितकवचैः, यावद् गृहीतायुधप्रहरणैः, सार्धं संपरिवृतः, ' मग्गइएहिं ' हस्तपाशितैः हस्ते बद्धैरित्यर्थः ' मग्गइअ ' इति देशीयशब्दः। ' फलएहिं फलकैः–' ढाल ' इति भाषाप्रसिद्धैः, ' जाव छिप्पतूरेहिं अत्र यावच्छब्देन–' णिक्किट्ठाहिं असीहिं, अंसगएहिं तोणेहिं, सजीवेहिं धणूहिं, समुक्खित्तेहिं सरेहिं समुल्लालियाहि य दामाहिं, लंबियाहिय, ओसारियाहिं, उरुघंटाहिं ' इति सङ्ग्राह्यम्। एषां पदानां व्याख्याऽत्रैवाध्ययने नवमसूत्रे कृताऽस्माभिः। ' छिप्पतूरेण ' क्षिप्रतूर्येण=शीघ्रवाद्येन, शीघ्रं शीघ्रं यत् वाद्यते तेनेत्यर्थः। ' वज्जमाणेण२ ' वाद्यमानेन २ ' महया उक्किट्ठसीहणाय० ' महता–उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण

एयमट्ठं पडिसुणेइ ' महाबल नरेश की इस आज्ञा को सुनने के बाद उस दंडसेनापति ने ' तहत्ति ' कहकर उनके उस आदेश का स्वीकार किया। ' तए णं से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध जाव छिप्पतूरेण वज्जमाणेण महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ ' इस प्रकार राजा के आदेश का स्वीकार करने के बाद वह दंड सेनापति अनेक योद्धा पुरुषों से कि जो कवच आदि पहिर कर सन्नद्ध हो चुके थे एवं आयुध और प्रहरणों को जो अच्छी तरह अपने २ हाथों में संभाल कर ले चुके थे, ढालों को जिन्होंने अपने हाथों में बांध लिया था, युक्त होकर जल्दी २ बजनेवाले बजते हुए वादित्रों की गडगडाहट के शब्दों से समुद्रकी

एयमट्ठं पडिसुणेइ મહાબલ રાજાની આ પ્રમાણે આજ્ઞાને સાંભળીને પછી તે દંડસેનાપતિએ तहत्ति કહીને તેમના એ હુકમનો સ્વીકાર કર્યો ' तए णं से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सद्धिं जाव छिप्पतूरेण वज्जमाणेण महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ ' એ પ્રમાણે નરેશના આદેશનો સ્વીકાર કર્યા પછી તે દંડસેનાપતિ અનેક યોદ્ધા પુરુષોથી કે જે કવચ આદિ પહેરીને તૈયાર થઇ ગયેલા હતા અને જેણે આયુધોને સારી રીતે પોતાના હાથમાં સંભાળીને લઈ લીધા હતા, જેણે પોતાના હાથમાં ઢાલોને બાંધી લીધી હતી, તેઓથી યુક્ત થઇને જલદી જલદી વાગનારા વાજીંત્રોના ગડગડાટ

पुरुषाणाम् अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य 'आसुरत्ते' आशुरक्तः यावत् 'मिसमिसेमाणे' मिसमिसायमानः=क्रोधानलेन जाज्वल्यमानः, 'तिवलियं' त्रिवलिकां, 'भिउडिं' भ्रुकुटिं 'णिलाडे' ललाटे 'साहट्टु' संहृत्य=संकोच्य, 'दंडं' दण्डं=दण्डनामकं सेनापतिम् 'सद्दावेइ' शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्–गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिय! शालाटवीं चोरपल्लीं 'विलुपाहि' विलुम्प=विध्वंसय-लुण्टयेत्यर्थः, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं 'जीवग्गाहं गिण्हाहि' जीवग्राहं गृहाण जीवन्तं गृहाणेत्यर्थः, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'मम उवणेहि' माम् उपनय=मत्समीपमानयेत्यर्थः। ततः खलु स दण्डः सेनापतिः 'तहत्ति'

'एयमट्ठं' इस बात को 'सोच्चा' सुनकर एवं 'निसम्म' पूर्वापर इस पर अच्छी तरह विचार कर 'आसुरत्ते जाव मिसमिसायमाणे' शीघ्र ही कुपित हो क्रोधरूपी अग्नि से अत्यंत ज्वलित होते हुए तथा 'तिवलिय' त्रिवलित 'भिउडिं' भ्रुकुटी को 'णिलाडे,' मस्तक पर 'साहट्टु' चढाते हुए 'दंडं सद्दावेइ' दंडसेनापति को अपने निकट बुलाया। 'सद्दावित्ता एवं वयासी' बुलाकर उससे इस प्रकार कहा—'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्र यहांसे जाओ और 'सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि' शालाटवी नामकी चोरपल्ली को विध्वंस करदो। और 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं' चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित ही पकड लो। 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' पकड कर उसे मेरे पास ले आओ। 'तए णं से दंडे तहत्ति

'एयमट्ठं' ते वातने 'सोच्चा' सांभळीने अने 'निसम्म' ते वात माटे सारी रीते पूर्वापर विचार करीने 'आसुरत्ते जाव मिसमिसायमाणे' तुरतज कोप करी क्रोधरूपी अग्निथी अत्यंत बळता थका तथा 'तिवलिय' त्रिवलित 'भिउडिं' भ्रुकुटीने 'णिलाडे' माथापर 'साहट्टु' चढावीने 'दंडं सद्दावेइ' दंड सेनापतिने पोतानी पासे बोलाव्या, 'सद्दावित्ता एवं वयासी' बोलावीने तेने आ प्रमाणे कह्युं—'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! तमे तुरतज अहिंथी जाओ अने 'सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि' शालाटवी नामनी चोरपल्लीनो नाश करी नाखो अने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि' चोरोना सरदार अभग्नसेनने जीवतोज पकडी लो. 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' पकडीने तेने मारी पासे लई आवो. 'तए णं से दंडे तहत्ति

मूलम्—मू० १५

तए णं तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स चोरपुरिसा इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया, करयल-जाव एवंवयासी-'एवं खलु देवाणुप्पिया पुरिमताले णयरे महब्बलेण रण्णा महया भडचडगरेण परिवारेण दंडे आणत्ते-गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया ! सालाडविं चोरपल्लिं विलुपाहि, अभग्गसेणचोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि, गिण्हित्ता मम उवणेहि।' तए णं से दंडे महया भड-चडगरेण जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, पंचचोरसयाइं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं, तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा चेव पडिसेहित्तए ॥ सू० १५ ॥

टीका—मू० १५

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु तस्य अभग्नसेननामकस्य चोरसेना पतेश्चोरपुरुषा अस्याः कथायाः लब्धार्थाः=ज्ञातार्थाः सन्तः, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, यत्रैव अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागताः सन्तः 'करयल-जाव

'तए णं' इत्यादि।

'तए णं' बाद में 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' चोरों के सरदार उस अभग्नसेन के 'चोरपुरिसा' चोरपुरुषोंने 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' इस वृत्तान्त-समाचार को जाना तब 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' वे सब के सब शालाटवी नामक चोरपल्ली में जहां वह अभग्नसेन चोरसेनापति था वहां

'तए णं तस्स' इत्यादि

'तए णं' ते पछी 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' ચોરોના સરદાર તે અભગ્નસેનના 'चोरपुरिसा' ચોર પુરૂષોએ જ્યારે 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' આ સમાચાર જાણ્યા ત્યારે 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' તે સૌ મળી શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં જ્યાં તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિ હતો ત્યાં આવ્યા અને 'करयल जाव

समुद्रमिव गगनमण्डल 'करेमाणे' कुर्वन् पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन 'णिगच्छइ' निगच्छति-निःसरति, 'णिगच्छित्ता' निर्गत्य, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैव 'पहारेत्थ' प्राधारयद्, उद्युक्तोऽभवत्, 'गमणाए' गमनाय ॥ सू० १४ ॥

तरह गगनमण्डलको गुञ्जित करता हुआ ठीक पुरिमताल के बीच में के मार्गसे भीतरसे होकर निकला। और 'णिगच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए' निकल कर जहाँ वह शालाटवी नामकी चोरपल्ली थी वहाँ पर जाने के लिये प्रस्थित हुआ।

भावार्थ— प्रजाजनों की प्रार्थना सुनने के बाद महाबल नरेशने उन्हें धैर्य बधाया और क्रोधायमान होकर उसने उसी समय अपने दड नामके सेनापति को पास में बुलाकर यह आदेश दिया कि—हे सेनापति! तुम यहाँ से शीघ्र जाओ और जाकर शालाटवी नामकी चोरपल्ली को नष्ट-भ्रष्ट कर दो। तथा चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित पकड कर मेरे साम्हने उपस्थित करो। नरेश के इस आदेश को प्रमाण मानकर दड सेनापति अपनी सेनाके योद्धाओं को अस्त्रशस्त्रादिक से सुसज्जित कर वहाँ से शीघ्र ही चल पडा और बाजों को बजाता हुआ वह ठीक पुरिमताल नगरके भीतर से निकलकर उस चोरपल्ली की ओर चला ॥ सू० १४ ॥

સાથે સમુદ્રની ગર્જના જેમ આકાશ મંડળને ગુંજીત કરતો પુરિમતાલના મધ્ય બજારના માર્ગના અંદરના ભાગમાંથી નીકળ્યો, અને 'णिगच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए' જ્યાં તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લી હતી ત્યાં જવા માટે પ્રસ્થિત થયો.

ભાવાર્થ— પ્રજાજનોની પ્રાર્થના સાંભળીને પછી મહાબલ રાજવીએ પ્રજાજનોને ધીરજ આપી પછી ક્રોધાયમાન થઈને તેમણે તેજ વખતે પોતાના દંડ નામના સેનાપતિને પોતાની પાસે બોલાવીને એ પ્રમાણે હુકમ કર્યો કે—હે સેનાપતિ! તમે અહિંથી તુરતજ જાઓ અને જઈને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીનો નાશ કરી નાખો તથા ચોરોના સરદાર અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા સામે ઉભો રાખો, રાજાના આ પ્રમાણે હુકમનો સ્વીકાર કરીને દંડસેનાપતિ પોતાની સેનાના યોદ્ધાઓને અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સાથે તૈયાર કરી ત્યાંથી તુરતજ ચાલી નીકળ્યા અને વાજીંત્ર વગાડતા તે ઠીક પુરિમતાલ નગરની અંદરથી નિકળીને ચોરપલ્લી તરફ ચાલતા થયા ॥૧૪॥

मूलम्—सू० १५

तए णं तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स चोरपुरिसा इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया, करयल–जाव एवं वयासी–'एवं खलु देवाणुप्पिया पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा महया भडचडगरेणं परिवारेणं दंडे आणत्ते–गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया ! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि, अभग्गसेणचोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि, गिण्हित्ता मम उवणेहि।' तए णं से दंडे महया भडचडगरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, पंचचोरसयाइं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं, तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा चेव पडिसेहित्तए ॥ सू० १५ ॥

टीका—सू० १५

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु तस्य अभग्नसेननामकस्य चोरसेनापतेश्चोरपुरुषा अस्याः कथायाः लब्धार्थाः=ज्ञातार्थाः सन्तः, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, यत्रैव अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागताः सन्त 'करयल–जाव

'तए णं' इत्यादि।

'तए णं' बाद में 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' चोरों के सरदार उस अभग्नसेन के 'चोरपुरिसा' चोरपुरुषोंने 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' इस वृत्तान्त–समाचार को जाना तब 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' वे सब के सब शालाटवी नामक चोरपल्ली मे जहा वह अभग्नसेन चोरसेनापति था वहा

'तए णं तस्स' इत्यादि

'तए णं' ते पछी 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' चोरोना सरदार ते अभग्नसेनना 'चोरपुरिसा' चोर पुरुषोओ ज्यारे 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' आ समाचार जाण्या त्यारे 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' ते सौ मळी शालाटवी नामनी चोरपल्लीमा ज्या ते अभग्नसेन चोर सेनापति हतो त्या आव्या अने 'करयल जाव

समुद्रमिव गगनमण्डलं 'करेमाणे' कुर्वन् पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निगच्छति-निःसरति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैव 'पहारेथ' प्राधारयद्, उद्युक्तोऽभवत्, 'गमणाए' गमनाय ॥ सू० १४ ॥

तरह गगनमण्डलको गुञ्जित करता हुआ ठीक पुरिमताल के बीच में के मार्गसे भीतरसे होकर निकला। और '**णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए**' निकल कर जहाँ वह शालाटवी नामकी चोरपल्ली थी वहाँ पर जाने के लिये प्रस्थित हुआ।

भावार्थ— प्रजाजनों की प्रार्थना सुनने के बाद महाबल नरेशने उन्हें धैर्य बधाया और क्रोधायमान होकर उसने उसी समय अपने दड नामके सेनापति को पास में बुलाकर यह आदेश दिया कि—हे सेनापति! तुम यहाँ से शीघ्र जाओ और जाकर शालाटवी नामकी चोरपल्ली को नष्ट-भ्रष्ट कर दो। तथा चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित पकड कर मेरे साम्हने उपस्थित करो। नरेश के इस आदेश को प्रमाण मानकर दड सेनापति अपनी सेनाके योद्धाओं को अस्त्रशस्त्रादिक से सुसज्जित कर वहाँ से शीघ्र ही चल पडा और बाजों को बजाता हुआ वह ठीक पुरिमताल नगरके भीतर से निकलकर उस चोरपल्ली की ओर चला ॥ सू० १४ ॥

સાથે સમુદ્રની ગર્જના જેમ આકાશ મંડળને ગુંજીત કરતો પુરિમ તાલના મધ્ય બજારના માર્ગના અંદરના ભાગમાથી નીકળ્યો, અને **णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए**' જ્યા તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લી હતી ત્યા જવા માટે પ્રસ્થિત થયો.

ભાવાર્થ— પ્રજાજનોની પ્રાર્થના સાભળીને પછી મહાબલ રાજવીએ પ્રજાજનોને ધીરજ આપી પછી ક્રોધાયમાન થઈને તેમણે તેજ વખતે પોતાના દંડ નામના સેનાપતિને પોતાની પાસે બોલાવીને એ પ્રમાણે હુકમ કર્યો કે—હે સેનાપતિ! તમે અહિંથી તુરતજ જાઓ અને જઈને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીનો નાશ કરી નાખો તથા ચોરોના સરદાર અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા સામે ઉભો રાખો, રાજાના આ પ્રમાણે હુકમનો સ્વીકાર કરીને દંડસેનાપતિ પોતાની સેનાના યોદ્ધાઓને અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સાથે તૈયાર કરી ત્યાથી તુરતજ ચાલી નીકળ્યા અને વાજીત્ર વગાડતા તે ઠીક પુરિમતાલ નગરની અંદરથી નિકળીને ચોરપલ્લી તરફ ચાલતા થયા ॥૧૪॥

योधवृन्देन सार्धं यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधारयद् गमनाय, प्रस्थित इत्यर्थः ।

ततः खलु स अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तेषां चोरपुरुषाणामन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य पञ्चचोरशतानि शब्दयति, शब्दयित्वा एव–वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–'एवं खलु हे देवानुप्रियाः! पुरिमताले नगरे 'महब्बले जाव' महाबलो यावद्, अत्र यावच्छब्देन–'महाबलो राजा दण्डमाज्ञप्तवान्= शालाटवीं चोरपल्लीं लुण्टयित्वा, अभग्नसेनचोरसेनापतिं जीवग्राहं गृहीत्वा

राजाका आदेश पाकर वह दंडसेनापति सबल भटसमूह से युक्त होकर इस शालाटवी नामक चोरपल्लीकी ओर आनेके लिये प्रस्थित हो चुका है ।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म पंचचोरसयाइं सद्दावेइ' अपने गुप्तचर चोरों से इस प्रकार समाचार पाने के बाद उस अभग्नसेन चोरसेनापतिने सोच समझकर अपने उन पांचसौ चोरोंको बुलाया 'सद्दावित्ता एवं वयासी' और बुलाकर इस प्रकार कहा– 'एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए' हे देवानुप्रियो! मेरे शूरवीर योद्धाओ! सुनो तुम्हें जिस कारण को लेकर यहां एकत्रित किया है वह कारण इस प्रकार है आज पुरिमताल नगरमें महाबल नरेशने भटसमूह से युक्त दंडसेनापतिको इस

આ પ્રકારનો મહાબલ રાજવીનો હુકમ મેળવીને, તે દંડ સેનાપતિએ બલવાન યોદ્ધાઓના સમૂહથી તૈયાર થઈને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીની તરફ આવવા માટે પ્રસ્થાન કરી દીધું છે

'तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म पंचचोरसयाइं सद्दावेइ' પોતાના ખાનગી ખબર આપનારા ચોરો પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર મળ્યા પછી તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ વિચાર કરી સમજીને પોતાના તે પાંચસો ચોરોને બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता एवं वयासी' બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે–'एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए' હે દેવાનુપ્રિયો! મારા શૂરવીર યોદ્ધાઓ સાંભળો! તમને જે કારણ માટે અહિં એકત્રિત–એકઠા કર્યા છે, તેનું કારણ એ છે કે–આજ પુરિમતાલનગરમાં મહાબલ રાજાએ મોટા યોદ્ધાઓના, સમૂહ સાથે

एव वयासी' करतलपरिगृहीत मस्तकेऽञ्जलिं बध्वा, एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादिषुः=उक्तवन्तः-एवं खलु हे देवानुप्रियाः! पुरिमताले नगरे महाबलेन राज्ञा महता 'भडचडगरेण' भटचटकरेण=भटसमूहेन परिवारेण 'दण्डे' दण्डः=दण्डसेनापतिः, 'आणत्ते' आज्ञप्तः-गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिय! 'सालाडविं' शालाटवीं चोरपल्लीं 'विलुपाहि' विलुम्प=लुण्टय। अभग्नसेनचोरसेनापतिं जीवग्राहं गृहाण=जीवन्तं गृहाण, गृहीत्वा, मामुपनय=मत्समीपमानय। ततः खलु स दण्डो महता 'भडचडगरेण' भटचटकरेण=

आये और 'करयल जाव एवं वयासी' दोनो हाथ माथे पर रखकर इस प्रकार कहने लगे-'एवं खलु देवाणुप्पिया!' हे देवानुप्रिय! सुनिये हम एक समाचार आपको सुनाते हैं, वह इस प्रकार है 'पुरिमताले णयरे महब्बलेण रण्णा' पुरिमताल नगरमे महाबल नरेशने 'महया भडचडगरेण परिवारेण' भटसमूहरूप परिवारसे उपलक्षित 'दण्डे आणत्ते' दडसेनापतिको इस प्रकार आदेश दिया है कि-'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुपाहि' हे देवानुप्रिय! तुम जाओ और शालाटवी नामकी चोरपल्ली को नष्ट करदो तथा 'अभग्गसेण चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि' अभग्गसेन चोरसेनापति को जाता पकडलो 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' पकड कर उसे मेरे पास ले आओ! 'तए णं से दण्डे महया भडचडगरेण जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए' इस प्रकार महाबल

एव वयासी બન્ને હાથ માથાપર રાખીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા 'एवं खलु देवाणुप्पिया!' હે દેવાનુપ્રિય! અમે આપને એક સમાચાર સંભળાવીએ છીએ તે આ પ્રમાણે છે- पुरिमताले णयरे महब्बलेण रण्णा પુરિમતાલ નગરમાં મહાબલ રાજાએ महया भडचडगरेण परिवारेण' ભટસમૂહરૂપ પરિવારથી ઉપલક્ષિત ' दण्डे आणत्ते દંડ સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે 'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुपाहि હે દેવાનુપ્રિય! તમે જાઓ અને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીનો નાશ કરી દો તથા अभग्गसेण-चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને જીવતો પકડી લો. 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' પકડીને તેને મારા પાસે લઇ આવો. 'तए णं से दण्डे महया भडचडगरेण जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए'

मूलम्—मू० १६

तए ण ताइ पंचचोरसयाइ अभग्गसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति। तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणावई विउल असण ४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते भोयणमंडवसि त विउल असण ४ सुर च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागए वि य ण समाणे आयते चोक्खे परमसुइभूए पंचहिं चोर सएहिं सद्धिं अल्ल चम्म दुरुहइ दुरुहित्ता सण्णद्ध जाव पहरणे मग्गइएहिं जाव रवेण समुद्दरवभूयपिव करेमाणे पच्छावरण्हकालसमयंसि सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता विसमदुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए त दंड पडिवालेमाणे २ चिट्ठइ ॥ सू० १६ ॥

टीका—मू० १६

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु तानि पञ्चचोरशतानि अभग्नसेनस्य 'तहत्ति' तथेति–'तथाऽस्तु' 'इत्युक्त्वा' यावत् प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति।

पकडना चाहता है और राजा के पास भेजना चाहता है अत हे मेरे वीर योद्धाओ! तुम्हारा कर्तव्य है और हमारी भी यही सम्मति है कि शत्रु जबतक हमारे स्थान तक नहीं पहुचता तबतक हम इसे बीच ही में रोक दे। इसी में भलाई समाई हुई है ॥ सू० १५ ॥

'तए ण ताइं पंचचोरसयाइ' इत्यादि।

'तए ण ताइं पंचचोरसयाइ' इसके पश्चात् उन पाचसौ चोरोंने 'अभग्गसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति' अपने सरदार अभग्नसेन के इस आदेश को 'तहत्ति' कह कर स्वीकार कर लिया 'तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणा-

---

પકડવા ઇચ્છે છે અને રાજાની પાસે મોકલવા ચાહે છે તો હે મારા વીર યોદ્ધાઓ! તમારૂ કર્તવ્ય અને મારી પણ એ સમતિ છે કે શત્રુ જ્યા સુધી આપણા સ્થાન સુધી પહોચ્યા નથી ત્યા સુધીમા આપણે તેને વચમાજ રોકી દેવા, તેમા આપણુ હિત સમાએલુ છે ॥૧૫॥

'तए ण ताइ पचचोरसयाइ' ઇત્યાદિ

'तए ण ताइ पचचोरसयाइ' તે પછી એ પાચસો ચોરલોકોએ 'अभग्गसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति' પોતાના સરદાર અભગ્નસેનના એ હુકમને 'तहत्ति' કહીને સ્વીકારી લીધો 'तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणावई'

मामुपनय। तदाज्ञया महता योधवृन्देन सह दण्डो यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली' इति बोध्यम्। 'तेणेव पहारेत्थ गमणाए' तत्रैव प्राधारयद् गमनाय–आगमनायेत्यर्थः प्रवृत्तः, 'त' तत्=तस्मात् 'सेय' श्रेयः खलु हे देवानुप्रियाः! 'अम्ह' अस्माकं यत् त दण्ड महाबलस्य राज्ञः सैन्यसहित सेनापतिम्, शालाटवी चोरपल्लीम् 'असपत्त' असंप्राप्तम्=शालाटवीं चोरपल्लीमसंप्रविष्टम् 'अतरा चेव' अन्तरैव, मार्गमध्य एव 'पडिसेहित्तए' प्रतिषेधयितुम्–निरोद्धुम्, अस्माक श्रेय इति पूर्वेण सम्बन्धः॥ सू० १५॥

प्रकार आदेश दिया है कि–तुम जा कर शालाटवी को नष्ट करदो और अभग्नसेन को जीता पकडकर मेरे पास उपस्थित करो। इस प्रकार वह अपने मालिक के आदेश के अनुसार पुरिमताल नगर से भटों से परिवृत होकर शालाटवी की ओर प्रस्थित हो चुका है 'त सेय खलु देवाणुप्पिया! अम्हं त दंड सालाडविं चोरपल्लिं असपत्त अतरा चेव पडिसेहित्तए' अत हे देवानुप्रियो! अब हमारी भलाई इसी में है कि हम सब मिलकर उस का साम्हना करे और जबतक वह शालाटवी तक नहीं पहुचे तबतक उसे बीच ही में रोक ल।

भावार्थ—अनेक सुसज्जित योद्धाओं सहित द ड सेनापति के चोरपल्ली को नष्ट–भ्रष्ट करने को आने के समाचार जब अभग्नसेन को अपने गुप्तचरोंद्वारा ज्ञात हुए तो उसने चोरों को एकत्रित किया और ये समाचार उन्हे सुना दिये। साथ में उसने सब के लिये यह भी आदेश दिया कि–देखो यह हमें जीता

દડ સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે, તમે જઈને શાલાટવીનો નાશ કરો, અને અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા પાસે ઉભો રાખો તે પોતાના રાજા–ધણીના હુકમ પ્રમાણે પુરિમતાલ નગરથી ભટોના સમૂહ સાથે શાલાટવી તરફ રવાના થઈ ગયા છે 'त सेय खलु देवाणुप्पिया' अम्ह त सालाडविं चोरपल्लिं असपत्त अतरा चेव पडिसेहित्तए તેથી હે દેવાનુપ્રિયો! હવે આપણુ હિત એમા છે કે–આપણે સૌ મળીને તેનો સામનો કરીએ જ્યા સુધી તે શાલાટવી સુધી આવી પહોચ્યા નથી ત્યા સુધીમા તેને રસ્તામા (વચમા)જ રોકી દેવા

ભાવાર્થ— અનેક સુસજ્જિત યોદ્ધાઓસહિત દડ સેનાપતિ ચોરપલ્લીનો નાશ કરવા આવે છે તે સમાચાર જ્યારે અભગ્નસેનના ગુપ્તચરો પાસેથી તેને જાણવામા આવ્યા ત્યારે તેણે તમામ ચોરોને એકઠા કર્યા અને તે સમાચાર તેને સભળાવ્યા. સાથે તેણે સૌને એ આજ્ઞા પણ કરી કે જુઓ તે મને જીવતો

रागएवि य ण' जिमितभुक्तोत्तरागतोऽपि च खलु जिमितः=कृतभोजनः, भुक्तोत्तर=भोजनानन्तरम् आगतः—भोजनस्थानादन्यत्रागतः सन् 'आयंते' आचान्तः=कृतचुलुकः, 'चक्खे' चोक्ष करमुखप्रक्षालनेन शुद्धः, 'चोक्ख' इति देशीयः शब्दः। 'परमसुइभूए' परमशुचिभूतः—सर्वथा पवित्रो भूत्वा, पञ्चभिश्चौरशतैः सार्धम् 'अल्ल' आर्द्रे, 'चम्म' चर्म 'दूरूहइ' दूरोहति। 'सण्णद्ध जाव पहरणे' सन्नद्धबद्धवर्मितकवचः, यावद् गृहीतायुधप्रहरण., 'मग्गइएहिं' हस्तबद्धै., 'जाव-रवेण' यावत्-फलकैः, निष्कृष्टाभिरसिभि., असगतैस्तूणैः, सजी

और दूसरों को भी खिलाया पिलाया। 'जिमियभुत्तुत्तरागएवि य ण समाणे आयंते चोक्खे परमसुइभूए पचहिं चोरसएहि सद्धिं अल्ल चम्म दुरूहइ' भोजन कर चुकने पर फिर वह वहा से निकला और निकल कर उसने कुल्ला किया— हाथ मुँह को साफ कर शुद्धि किया। अच्छी तरह जब यह शुद्ध हो चुका तब पाचसौ चोरों के साथ२ गीले चमडे के आसन पर बैठा 'दुरूहित्ता' बैठ कर सब चोरों को सज्जित होने का आदेश दिया। अपने सेनापति का आदेश पाकर वे सब के सब सज्जित होगये। उसने भी स्वय 'सण्णद्ध जाव पहरणे' कवच को पहिना और आयुध प्रहरण आदि अनेक प्रकार के शस्त्रों को लिया। इस प्रकार 'मग्गइएहिं जाव रवेण' हाथों में पकडी हुई ढालों से, म्यान से बाहिर काढी गई तलवारों से, कंधों पर टागे गये भातों से, प्रत्यञ्चासहित धनुषों से, उनपर आरोपित बाणो से सज्जित योघाओं

जिमियभुत्तुत्तरागएवि य ण समाणे आयते चोक्खे परमसुइभूए पचहिं चोरसएहिं सद्धिं अल्ल चम्म दूरुहइ' भोજન કર્યા પછી તે ત્યાથી નીકળ્યા અને નીકળી કરીને પછી કોગળા કર્યા હાથ મુખને સાફ કરી શુદ્ધ કરી બરાબર જ્યારે શુદ્ધ થઇ ગયુ ત્યારે પાચસો ચોરોની સાથે ગીલા-ભીના ચામડાના આસન પર બેઠા 'दूरुहित्ता बेसीने तमाम ચોરોને તૈયાર થવાનો હુકમ કર્યો, પછી પોતાના સેનાપતિનો હુકમ થતા તે સૌ સજ્જ-તૈયાર થઇ ગયા તેણે પોતે પણ 'सण्णद्धजावपहरणे' કવચ પહેર્યું અને આયુધ પ્રહરણ આદિ અનેક પ્રકારના શસ્ત્રો લીધા, આ પ્રમાણે 'मग्गइएहिं जाव रवेण હાથોમા પકડેલી ઢાલોથી, મ્યાનમાથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી, ખભાપર ટાગેલા તીરોના ભાથાથી, પ્રત્યચા સહિત ધનુષોથી, તેમા-પર રાખેલા બાણોથી સજ્જિત ચોદ્ધાઓની સાથે એકી

ततः खलु सोऽभग्नसेनश्चोरसेनापतिर्विपुलम् अशन पान खाद्य स्वाद्यं 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति = पाचयति, पाचयित्वा पञ्चभिश्चोरशतैः सार्धं स्नातः यावत् कृतकौतुकमङ्गलमायश्चित्तः, राजसैन्यप्रतिषेधकार्ये विजयप्राप्ति-विघ्ननिवृत्तिकामनयेति भावः 'भोयणमडवसि' भोजनमण्डपे तं विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्य 'सुर च' सुरा च=मदिरा च, अत्र-'महु च, मेरग च, जाइ च, सीधु च, पसण्ण च' इति सग्राह्यम्, एषा पदाना व्याख्याऽत्रैव द्वितीयाऽध्यय नेऽष्टमसूत्रे निगदिता। 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्, अत्र-विस्वादयन्, परि भाजयन्, परिभुञ्जानः, इत्यपि बोध्यम् 'विहरइ' विहरति। 'जिमियभुत्तु-

त्तरं' जब उसका आदेश सबने सहर्ष मान लिया पश्चात् उस अभग्नसेन चोर सेनापतिने 'विउल असण ४ उवक्खडावेइ' बहुत ही अधिक मात्रा में चार प्रकार के आहार को तयार करवाया 'उवक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं' सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते' सब प्रकार का भोजन तयार करवा कर फिर पाचसौ चोरों के साथ उसने स्नान किया और कौतुक मगल एव प्रायश्चित आदि कृत्य भी किये उसने जो ये कौतुक मगल एव प्रायश्चित्त कृत्य किये वे राजा की सेना को रोकने के लिये एव विजयलाभ मे आने वाले विघ्नों की निवृत्ति की इच्छा से ही किये 'भोयणमंडवसि त विउल' असण ४ सुर च५ आसाएमाणे४ विहरइ' इसके बाद उसने भोजनशाला में बैठकर उस तयार किये हुए ४ प्रकार के आहार का और नाना प्रकार की मदिराक आस्वाद किया विस्वाद किया

જ્યારે તેના હુકમને સૌએ સહર્ષ થઇને સ્વીકારી લીધો ત્યારે પછી તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિએ 'विउल असण ४ उवक्खडावेइ' બહુજ વિશેષ પ્રમાણમા ચાર પ્રકારના આહારને તૈયાર કરાવ્યા उवक्खडावित्ता पचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते તમામ પ્રકારનું ભોજન તૈયાર કરાવીને પછી પાચસો ચોરોની સાથે તેણે સ્નાન કર્યું અને કૌતુક મગલ એવ પ્રાયશ્ચિત આદિ કાર્યો પણ કર્યાં તેણે જે કૌતુક મગલ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા તે રાજાની સેનાને રોકવા માટે એટલે પોતાના વિજયલાભમા આવનારા વિઘ્નોની નિવૃતિ થવાની ઇચ્છાથી કર્યા છે भोयणमडवसि त विउल असण४ सुर च ५ आसाएमाणे४ विहरइ તે પછી તેણે ભોજનશાળામા બેસીને તે તૈયાર કરેલા ચાર પ્રકારના આહાર તથા નાના પ્રકારની મદિરાનો આસ્વાદ-વિસ્વાદ કર્યો અને બીજાઓને પણ ખવરાવ્યા પીવરાવ્યા

मात्रा मे इतजाम किया। चारों प्रकार का आहार पर्याप्तमात्रा मे तयार करवाया गया। भोजन के तयार होने पर सेनापति ने सब के साथ स्नान किया। कौतुक मगल आदि कार्य भी उसने शत्रुसैन्य को रोकने एव विजय मे आने वाले विघ्नों की निवृत्ति की कामना से किये। शारीरिक कार्यों से निपट कर फिर वह सबके साथ भोजनशाला मे गया। वहा उसने सबके सग मे भोजन किया, भोजन करके हाथ मूँह साफ किये। पश्चात् वहा से आकर गाले चमडे के आसन पर बैठकर उसने सब अपने ५०० चोरों को सज्जित होन का आदेश दिया। सेनापति का आदेश पाकर वे सब के सब बहुत जल्दी अस्त्र शस्त्रों से सज्जित होगये। सेनापति भी स्वयं कवच आदि से सज्जित हुआ। सब के ढाल, तलवार, धनुष आदि स सज्जित हो चुकने पर वह अभग्नसेन दिवस के चोथे प्रहर में बजते हुए वाजों की गड–गढ ध्वनि से आकाश मंडल को शब्दमय करता हुआ चोरपल्ली से सब के साथ निकला। चलते२ वह एक दुर्गम जगल में आ पहुँचा। पास में पर्याप्त आहार पानी का इन्तजाम था ही। इसलिये निश्चिन्त होकर वह इस बात की प्रतीक्षा करने लगा कि कब यहा से होकर दडसेनापति निकलता है ॥ सु १६ ॥

ગોઠવણુ કરી હતી ચાર પ્રકારના આહાર પૂરા પ્રમાણુમા તૈયાર કરાવ્યા હતા, ભોજન તૈયાર થતા સેનાપતિએ સૌના સાથે સ્નાન કર્યું, કૌતુક મગલ આદિ કાર્ય પણુ તેણે શત્રુસૈન્યને રોકવા માટે વિજયમા આવનારા વિઘ્નોની નિવૃત્તિની ભાવનાથી કર્યા, શારીરિક કાર્યોથી નિવૃત્ત થઇને પછી સૌના સાથે ભોજન શાળામા ગયા, ત્યા સૌના સાથે ભોજન કર્યું ભોજન કર્યા પછી મુખ અને હાથ સાફ કર્યા, પછી ત્યાથી આવીને ભીના ચામડાના આસન પર બેસીને તેણે તમામ પોતાના ૫૦૦ પાચસો ચોરોને તૈયાર થવાનો હુકમ આપ્યો, સેનાપતિનો હુકમ મળતા તે તમામ બહુજ ઉતાવળથી અસ્ત્ર-શસ્ત્રોથી સજાયમાન થઇ તૈયાર થઇ ગયા, સેનાપતિ પોતે કવચ આદિ ધારણુ કરી સજ્જિત થઇ તૈયાર થયા તમામ માણુસો (યોધાઓ) મો ઢાલ, તલવાર, ધનુષ આદિથી તૈયાર થઇ ગયા પછી તે અભગ્નસેન દિવસના ચોથા પ્રહરમા વાગતા વાજાઓની ધ્વનિ વડે આકાશમડળને ગજવતા-શબ્દમય કરતા થકા ચોરપલ્લીથી સૌની સાથે નીકળ્યા ચાલતા ચાલતા એક દુર્ગમ જગલમા આવી પહોચ્યા, પોતાના પાસે સપૂર્ણ રીતે આહાર પાણીની ગોઠવણુ હતી તેથી ચિન્તારહિત થઇને તેઓ એ વાતની રાહ જોવા લાગ્યા કે હવે કયારે અહિ આગળ થઇને દડ સેનાપતિ નીકળશે ॥૧૬॥

वैर्धनुर्भि , समुत्क्षप्तैः शरैः, क्षिप्रतूर्येण वाद्यमानेन २ महता महता उत्कृष्ट सिंहनादवोलकलकलरवेण, समुद्ररवभूतमिव गगनमण्डलं कुर्वन् 'पच्चावरह्न-कालसमयंसि' पश्चादपराह्नकालसमये = दिवसस्य चतुर्थप्रहरे शालाटव्याश्चोर पल्ल्याः 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति=निःसरति 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य 'विसमदुग्ग-गहणट्ठिए' विषमदुर्गगहनस्थितः-विषमम्=उच्चनीचं, दुर्ग=दुर्गम यद् गहन= वन तत्र स्थितः, 'गहियभत्तपाणए' गृहीतभक्तपानकः-गृहीते भक्तपानके= आहारपानीये येन स तथा, तं दण्ड=सैन्यसहितं सेनापतिं 'पडिवालेमाणे २' प्रतिपालयन् २=प्रतीक्षमाणः २ 'चिट्ठइ' तिष्ठति ॥ सू० १६ ॥

के साथ२ जल्दी२ बजते हुए वादित्रों के शब्दों एव उत्कृष्ट सिंहनाद, बोल और कलकलरव से समुद्र की तरह गगनमण्डल को गर्जित करता हुआ 'पच्चावरह्नकालसमयंसि' दिवस के चतुर्थ प्रहर में 'सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ' उस शालाटवी चोरपल्ली से निकला। 'णिग्गच्छित्ता' निकल कर 'विसमदुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए त दड पडिवालेमाणे२ चिट्ठइ' विषम और दुर्गम वन मे ठहर गया। साथ मे यह अपने घर से पर्याप्त आहार पानी का इतजाम करके ले गया था इसलिये निश्चिन्त होकर वह वहा बैठे२ सैन्यसहित उस दंडसेनापति की प्रतीक्षा करने लगा।

भावार्थ— सेनापति को बीच मे ही रोक लेने की अभग्नसेन की सलाह सबके पसद आगई। चारसेनापति ने सब के खाने पीने का पर्याप्त

સાથે જલદી૨ વાગનારા વાજીત્રોના શબ્દો એટલે કે ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ, બોલ અને કલકલરવથી સમુદ્રની માફક ગગનમંડળને ગજાવતા થકા 'पच्चवरह्न कालसमयंसि' દિવસના ચોથા પ્રહરમા 'सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ' તે શાલાટવી ચોરપલ્લીથી નીકળ્યા 'णिग्गच्छित्ता' નિકળીને 'विसम दुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए त दड पडियालेमाणे२ चिट्ठइ' વિષમ અને દુર્ગમ વનમા રહ્યા પોતાના સાથે ઘેરથી પરિપૂર્ણ આહાર-પાણી વગેરેની ગોઠવણ કરી લીધી હતી તેથી ચિંતારહિત બની તેઓ ત્યા આગળ બેઠા અને સૈન્ય સહિત તે દંડ સેનાપતિ આવે છે તેની રાહ જોવા લાગ્યા,

ભાવાર્થ—સેનાપતિને વચ્ચમાજ રોકી લેવાની અભગ્નસેનની સલાહ સૌને પસંદ પડી, ચોરસેનાપતિએ સૌના માટે ખાવા-પીવાની સંપૂર્ણ રીતે

'संपलग्गे' संप्रलग्नः=योद्धुं प्रवृत्तः 'यावि होत्था' प्राप्यभवत्। ततः खलु सोऽभग्नसेनचोरसेनापतिस्तं दण्ड=सेनापतिं 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'हयमहिय जाव' अत्र 'जाव' इतिपदेन-'हयमहियपवरवीरघाइयनिवडियचिंधद्धय-पडागं दिसोदिसिं' इति संग्रहः। हतमथितप्रवरवीरघातितनिपातितचिह्न-ध्वजपताकम्-हत'=शस्त्राघातं प्राप्तः, मथितः=मुष्टिपादप्रहारादिना मूर्छितः, प्रवरवीरघातित'-प्रवरवीराः=सुभटाः घातिताः=विनाशिता यस्य स तथा, निपतितचिह्नध्वजपताकः-निपातिताः चिह्नध्वजाः = गरुडादिचिह्नयुक्तकेतवः, पताकाश्च यस्य स तथा, ततश्चतुर्णां पदानां कर्मधारयस्तम्। 'दिसोदिसिं' दिशोदिशं-तदभिमुखस्थाया दिशोऽपरां दिशम् 'पडिसेहेइ' प्रतिषेधयति=निव-

---

च्छित्ता' आते ही 'अभग्गसेणेणं चोरसेणावइणा सद्धिं' अभग्नसेन चोरसेनापति के साथ 'संपलग्गे यावि होत्था' उसका संग्राम प्रारंभ हो गया। 'तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई' संग्राम प्रारंभ होते ही उस अभग्नसेन चोरसेनापति ने 'तं दंडं' उस दंड सेनापति को 'खिप्पा-मेव हयमहिय-जाव पडिसेहेइ' पहिले तो शीघ्र ही शस्त्रों से वेधा, बाद में मुष्टि एवं पावों के प्रहारों से उसे मूर्च्छित कर दिया। पश्चात् इसके सेना के सुभटों को क्षत विक्षत कर खूब मारा पीटा। इसकी गरुड आदि चिह्नों से युक्त ध्वजा और पताकाएँ छुडाकर जमीन पर पटक दीं। और उसे उसकी साम्हने की दिशा से दूसरी दिशा की तरफ खदेड दिया। 'तए णं से दंडे

'अभग्गसेणचोरसेणावइणा सद्धिं' અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિની સાથે 'संपलग्गे यावि होत्था' તેના યુદ્ધનો આરંભ થઇ ગયો. 'तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई' યુદ્ધ પ્રારંભ થતાંજ તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ 'तं दंडं' તે દંડ સેનાપતિને 'खिप्पामेव हयमहियजाव पडिसेहेइ' પ્રથમ તો તુરતજ શસ્ત્રોથી વિંધી નાખ્યો, પછીથી મુઠી અને પગના પ્રહારોથી તેને મૂર્ચ્છિત કરી દીધો, તે પછી તેની સેનાના સુભટોને ક્ષત-વિક્ષત (જખમી-ઘવા-એલ) કરીને ખૂબ માર માર્યો અને તેની ગરૂડ આદિ ચિન્હોથી યુક્ત ધ્વજા અને પતાકાઓ છોડાવીને જમીન પર નાખી દીધી અને તેને પોતાની સામેની દિશામાંથી બીજી દિશામાં કાઢી દીધા 'तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावइणा'

मूलम्—सू० १७

तए णं से दंडे जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभग्गसेणेण चोरसेणावइणा सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था। तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तं दंडं खिप्पामेव हयमहिय-जाव पडिसेहइ। तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावइणा हय जाव पडिसेहिए समाणे अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे अधारणिज्जमितिकट्टु जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-जाव एवं वयासी-एवं खलु सामी! अभग्गसेणे चोरसेणावई विसम दुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए, णो खलु से सक्के केणइ सुबहुएणवि आस बलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चाउरंगिणीबलेणपि उर-उरेण गिण्हित्तए, ताहे सामेण य भेएण य उवप्पदाणेण य वीसंभमाणे उवत्ते यावि होज्जा। तए णं से महब्बले राया जेवि य से अब्भिंतरगा सीसगसमा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणा तेवि य णं विउलेण धणकणगरयणसंतसारसावएज्जेण भिंदइ, अभग्गसेणस्स य चोरसेणावइस्स अभिक्खणं२ महत्थाइं महग्घाइं महरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ, पेसित्ता अभग्ग-सेणं चोरसेणावइं वीसंभमाणेइ ॥ सू० १७ ॥

टीका—सू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स दण्डः=दण्डसेनापतिः यत्रैव अभग्न-सेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य अभग्नसेनेन चोरसेनापतिना सार्धं

'तए णं से दंडे' इत्यादि

'तए णं' बाद में 'से दंडे' वह दंड सेनापति 'जेणेव अभग्गसेणे तेणेव उवागच्छइ' चलतेर वहीं पर आ पहुँचा कि जहाँ वह अभग्नसेन चोरों का सरदार इसकी प्रतीक्षा में ठहरा हुआ था। 'उवाग-

---

'तए णं से दंडे' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से दंडे' તે દંડ સેનાપતિ 'जेणेव अभग्गसेणे तेणेव उवागच्छइ' ચાલતા ચાલતા ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યા જ્યાં તે અભગ્ન સેન ચોરોનો સરદાર તેની રાહ જોઇ રહેલો હતો, 'उवागच्छित्ता' આવતાજ

पतिः 'विसमदुग्गगहणट्ठिए' विषमदुर्गगहनस्थितः=विषमम्=उचनीच, दुर्गं=दुर्गम, यद् गहन=वन, तत्र स्थितः, 'गहियभत्तपाणए' गृहीतभक्तपानकः=सहानीताहारपानीयकः, नो खलु स शक्यः केनापि सुबहुकेनापि अश्वबलेन वा हस्तिबलेन वा योधबलेन वा रथबलेन वा चतुरङ्गिणीबलेनापि 'उरउरेण' साक्षात्, 'उरउरेणं' इत्यव्य देशीयपदम् 'गिण्हित्तए' ग्रहीतुम्–अभग्नसेनः केनापि बलेन साक्षाद् ग्रहीतुं न शक्य इति सक्षिप्तोऽर्थः, 'ताहे' तदा, 'सामेण य' साम्ना=प्रियवचनेन च, 'भेएण य' भेदेन–आभ्यन्तरिकैर्बन्धु-

---

मेरे लौट आने का कारण यह है कि–'अभग्गसेणे चोरसेणावई' वह अभग्नसेन चोरसेनापति 'विसमदुग्गगहणट्ठिए' विषम और दुर्गम महावन के भीतर छिपा हुआ बैठा था 'गहियभत्तपाणए' खाने पीने की समस्त सामग्री उसके पास थी। ऐसी परिस्थिति में तो 'णो खलु से सक्के केणइ सुबहुएणवि आसबलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चउरंगिणीबलेणपि उर-उरेण गिण्हित्तए' वह किसी भी उपाय से चाहे बहुत भी घोडों का बल हो हाथियों का बल हो, योधाओं का बल हो, रथों का बल हो, अथवा चतुरंगिणी सेना का भी बल हो, किसी के भी द्वारा पकडा नहीं जा सकता– किसी भी बल से वह साक्षात् गृहीत नहीं हो सकता। हां कुछ उपाय ऐसे अवश्य है जिनके द्वारा यह हाथ आ सकता है, जैसे–'सामेण य' प्रिय वचन से 'भेएण य'

કારણ એ છે કે–'अभग्गसेणे चोरसेणावई' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ 'विसमदुग्गगहणट्ठिए' વિષમ અને દુર્ગમ મહાવનની અંદર છુપાઈને બેઠો હતો 'गहियभत्तपाणए' ખાવા–પીવાની તમામ સામગ્રી તેના પાસે હતી, આવી પરિસ્થિતિમાં તો 'णो खलु से सक्के केणइ सुबहुएणवि आसबलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चाउरंगिणीबलेणवि उरउरेण गिण्हित्तए' તે કોઈ પણ ઉપાયથી ચાહે ઘણા ઘોડાઓનું બલ હોય, હાથિઓનું બલ હોય, યોધાઓનું બલ હોય, રથોનું બલ હોય અથવા ચતુરંગિણી સેનાનું પણ બલ હોય, કોઈપણ દ્વારા પકડી શકાતો નથી, કોઈ પણ પ્રકારના બલથી તે સાક્ષાત્ પકડી નહિ શકાય, હા એક એવો ઉપાય જરૂર છે કે જેના દ્વારા તે હાથમાં આવી શકશે, જેમ કે 'सामेण य' પ્રિય વચનથી 'भेएण य' બન્ધુ મિત્રાદિકોમાં પરસ્પર ખટપટ

र्तयति परावर्तयतीत्यर्थः। ततः खलु स दण्डोऽभग्नसेनचोरसेनापतिना हतमथित-यावत् प्रतिषेधितः सन् 'अत्थामे' अस्थामा=अस्थिरः, 'अबले' अबलः-शारीरिकबलहीनः, 'अवीरिए' अवीर्य'=मनोबलरहितः 'अपुरिसक्कारपरक्कमे' अपुरुषकारपराक्रमः=उद्योगशक्तिरहितः 'अधारणिज्ज' अधारणीयम् अधारणीय='धारयितुमशक्य चोरबलम् अस्माभिः' 'इति-कट्टु' इति-कृत्वा=इति-विदित्वा, स दण्डः-यत्रैव पुरिमताल नगर यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीत शिरआवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एव'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-एव खलु हे स्वामिन्! अभग्नसेनचोरसेना

अभग्गसेणचोरसेणावइणा' इस प्रकार वह दण्डसेनापति उस अभग्नसेन चोर सेनापतिद्वारा 'हय-जाव पडिसेहिए समाणे' हत, मथित आदि दशासंपन्न हुआ 'अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे अधारणिज्जमितिकट्टु' अस्थिर, बलहीन, मानसिकशक्तिरहित एव उद्योगशक्तिविहीन बन कर 'इस चोर सैन्य का हम साम्हना नहीं कर सकते यह दुष्प्रधर्ष (जिसका दमन करना मुश्किल हो ऐसा) है' ऐसा विचार कर 'जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ' वह पुरिमताल नगर की ओर महाबल नरेश के निकट वापिस वहाँ से लौट आया। 'उवागच्छित्ता' आकर 'करयल जाव एव वयासी' उसने दोनों हाथ जोडकर नरेश का अभिवादन किया और इस प्रकार फिर वह बोला-'एव खलु सामी' हे स्वामिन्!

આ પ્રમાણે તે દંડસેનાપતિએ અભગ્નસેનચોરસેનાપતિદ્વારા 'हयजाव पडिसेहिए समाणे' હતમથિત (ઘવાએલ-વલોવાએલ) આદિદશાપ્રાપ્ત થઇને 'अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे' अधारणिज्जमितिकट्टु' અસ્થિર, બલહીન, માનસિકશક્તિરહિત અને ઉદ્યોગશક્તિરહિત બનીને 'આ ચોરસૈન્યનો અમે સામનો કરી શકતા નથી આ દુષ્પ્રધર્ષ (જેનું દમન મુશ્કેલીથી થાય એવો) છે' એ પ્રમાણે વિચાર કરીને 'जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ' તે પુરિમતાલ નગરની તરફ મહાબલ રાજાની પાસે ત્યાંથી પાછા ફરી આવ્યા 'उवागच्छित्ता' આવીને 'करयल जाव एव वयासी' તેણે બન્ને હાથ જોડીને રાજાને વંદન કર્યું અને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા-'एव खलु सामी' હે સ્વામિન્! મારૂં પાછું ફરી આવવાનું

अभग्नसेनचोरसेनापतौ स्नेह भवयति, स्वस्मिन् स्नेहमुत्पादयतीत्यर्थः । अभग्नसेनस्य च चोरसेनापतेः समीपे 'अभिक्खणं २' अभीक्ष्णम् २ पुनः पुनः महार्थानि=महाप्रयोजनानि, महार्घाणि=महामूल्यानि, महार्हाणि=महता योग्यानि, राजार्हाणि=राजयोग्यानि 'पाहुडाइ' प्राभृतानि=उपहारवस्तूनि 'पेसेइ' प्रेषयति, 'पेसित्ता' प्रेषयित्वा, अभग्नसेन चोरसेनापतिं 'वीसंभमाणेइ' विश्रम्भमानयति स महाबलो राजा तस्याभग्नसेनस्य विश्वासमुत्पादयतीत्यर्थः ॥ सू० १७ ॥

उत्तमोत्तमवस्तुओं से एवं रुपया पैसा आदि से फोड लिया, अभग्नसेन के ऊपर जो इन सब का स्नेह था, उसे दूर कर दिया और अपने ऊपर अनुरक्तियुक्त बना लिया। तथा 'अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स अभिक्खणं अभिक्खणं महत्थाइ महग्घाइ महारिहाइ रायरिहाइ पाहुडाइ पेसेइ' अभग्नसेन चोरसेनापति के निकट निरन्तर वार वार महार्थ–महाप्रयोजनसाधक, महार्घ–महामूल्यवाले, महार्ह–महापुरुषादि के योग्य एवं राजार्ह–राजा महाराजाओं के अनुरूप नजरानों को भेजना प्रारंभ किया। 'पेसित्ता' इस प्रकार नजराना–उपहार भेज२ कर राजा ने उसे अपने ऊपर 'विसंभमाणेइ' विश्वासयुक्त बना लिया।

भावार्थ— दंडसेनापति के आते ही अभग्नसेन क्रोध से आरक्त बन उसके ऊपर भूखे वाघ की तरह झपटा। दोनों का वहीं पर घमसान युद्ध प्रारंभ हो गया। अभग्नसेन ने पहिले से ही इसे आते प्रमाण तीक्ष्ण बाणों से घायल कर दिया।

આદિથી ફોડી લીધા, અભગ્નસેનના ઉપર તે સૌનો સ્નેહ હતો તેને દૂર કરી અને પોતાના પર પ્રસન્ન રહે તેમ બનાવી લીધા તથા 'अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स अभिक्खणं अभिक्खणं महत्थाइ महग्घाइ महरिहाइ रायरिहाइ पाहुडाइ पेसेइ' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિના પાસે હમેશા વાર વાર મહાર્થ–મહાપ્રયોજનસાધક મહાર્ઘ-મહામૂલ્યવાળા, મહાર્હ–મહાપુરૂષોને યોગ્ય અને રાજાર્હ–રાજા–મહારાજાઓને લાયક નજરાણા-ભેટ મોકલવાનો પ્રારંભ કર્યો 'पेसित्ता' આ પ્રમાણે નજરાણા ઉપહાર મોકલી મોકલીને રાજાએ તેને પોતાના ઉપર 'वीसंभमाणेइ' વિશ્વાસ રાખે તેવો બનાવી દીધો

ભાવાર્થ—દંડ સેનાપતિ આવતાજ અભગ્નસેન ક્રોધથી લાલ–ચોળ બનીને તેનાપર ભૂખ્યા વાઘ પ્રમાણે પડયો, બન્નેનો ત્યાં આગળ ઘમસાણ યુદ્ધ થવા લાગ્યું અભગ્નસેને પહેલેથીજ તેના આવ[illegible] બાણોથી ઘાયલ કરી દીધો

मित्रादिभिर्वैमत्योत्पादनेन च, 'उवप्पदाणेण य' उपप्रदानेन=अभिमतवस्तुदानेन च, 'वीसभमाणे' विश्रम्भमाणः–उपजातविश्वासः, 'उवत्ते' उपात्तः=गृहीतः 'यावि होज्जा' चापि भवेत्, ग्रहीतु शक्यः स्यादित्यर्थः। ततः खलु स महाबलो राजा 'जेवि य' येऽपि च 'से' तस्याभग्नसेनस्य 'अब्भितरगा' आभ्यन्तरकाः=आसन्ना मन्त्रिप्रभृतयः, 'सीसगसमा' शीर्षकसमाः–यथा शीर्षक=मस्तकं शरीरस्य रक्षकं तथा ये तस्य रक्षकास्ते तथा इत्यर्थः, तथा मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनाः, 'तेवि य णं' तानपि च खलु विपुलेन "धणकणगरयणसत्तसारसावएज्जेण' धनकनकरत्नसत्सारस्वापतेयेन, 'भिंदइ' भिनत्ति, तेषाम्

बन्धुमित्रादिको में परस्परमें खटपट करा देने से, 'उवप्पदाणेण य' इच्छित वस्तु प्रदान करने से, सर्व प्रथम इन उपायो से 'वीसंभमाणे' इसे अपने ऊपर विश्वासु बना लेना चाहिये, जब इसे पुरा विश्वास जम जायगा तब सरल रीति से 'उवत्ते' यह अपने द्वारा गृहीत हो जायगा। 'तए ण से महाबले' सेनापति की इस प्रकार सलाह सुन चुकने के बाद उस महाबल नरेश ने 'से' उस अभग्नसेन के 'जेवि य' जितने भी 'अब्भितरगा' सदा उसके निकट बैठने वाले, मत्री आदि जन थे, 'सीसगसमा' जितने भी उसके अगरक्षक थे, 'मित्त–णाइ–णियग-सयण–संबधि–परियणा' और जो भी उसके मित्र ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबधो, परिजन थे 'तेवि य ण' उन सब को 'धणकणगरयणसत्तसारसावएज्जेण भिंदइ' धन से, कनक से, रत्नों से

કરાવવાથી 'उवप्पदाणेण य' ઇચ્છિત વસ્તુ આપવાથી, સર્વ પ્રથમ એ ઉપાયોથી 'विसंभमाणे' તેને આપણા પર વિશ્વાસુ બનાવી લેવો જોઇએ, જ્યારે તેનો આપણા પર પૂરો વિશ્વાસ જામી જાય ત્યારે સરલ રીતિથી 'उवत्ते' તે આપણાથી પકડાઇ જશે 'तए ण से महाबले' સેનાપતિની આ પ્રકારની સલાહ સાભળી લીધા પછી તે મહાબલ રાજવીએ 'से' તે અભગ્નસેનના 'जेवि य' જેટલા તેના 'अब्भितरगा' હમેશા તેના પાસે બેસવા વાળા મન્ત્રિ આદિ માણસો હતા, 'सीसगसमा' જેટલા તેના અંગરક્ષક હતા 'मित्तणाइणियग सयणसंबधिपरियणा' અને બીજા જે તેના મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સબધી, પરિજન હતા 'तेवि य ण' તે તેમને '' धणकणगरयणसत्तसारसावएज्जेण भिंदइ' ધનથી, સોનાથી, રત્નોથી ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓથી અને રૂપિયા–પૈસા

मूलम्—सू० १८

तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे एगं महं महइमहालियं कूडागारसालं कारेइ, अणेगखंभसयसंनिविट्ठं पासाईयं ४। तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे उस्सुक्कं जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ। उग्घोसावित्ता, कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया! सालाडवीए चोरपल्लीए, तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं करयल जाव एवं वयह–एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बलेण रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए तं किण्णं देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४, पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य इह हव्वमाणेज्जा उदाहु सयमेव गच्छेज्जा? ॥ सू० १८ ॥

न चतुरंगिणी सेना ही उसे जीत सकती है। यह शक्तिबल से तो वश में किया नहीं जा सकता, तब मेरी राय तो अब यही है कि–उसे शाम दाम दण्ड और भेद से वश करने का प्रयत्न करना चाहिये। प्रबल शत्रु इनके द्वारा ही परास्त किये जाते है। इस प्रकार दंड सेनापति की उचित सलाह मानकर महाबल नरेश ने ऐसा ही किया। धनादिक की सहायताद्वारा उसने अभग्नसेन के पक्ष के मनुष्यों को फोड कर अपनी ओर कर लिया। तथा अभग्नसेन को भी अनेक प्रकार की भेटों द्वारा अपने ऊपर विश्वस्त बना लिया ॥ सू० १७ ॥

પણ તેને જીતી શકતી નથી, તે શક્તિ-બળ વડે તો કોઈ રીતે વશ કરી શકાશે નહિ, ત્યારે મારો વિચાર હાલમાં એ છે કે તેને શામ, દામ, દંડ અને ભેદ વડે કરીને વશ કરવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ મહાબળવાન શત્રુનો પણ તેના દ્વારા પરાજય કરી શકાય છે આ પ્રમાણે દંડ સેનાપતિની ઉચિત સલાહ માનીને મહાબલ નરેશે તે પ્રમાણે કર્યું ધન આદિની સહાયતાદ્વારા તેણે અભગ્નસેનના પક્ષમાં રહેનારા મનુષ્યોને ફોડયા અને પોતાના પક્ષમાં કરી લીધા તથા અભગ્નસેનને પણ અનેક પ્રકારની ભેટો દ્વારા પોતાનો વિશ્વાસુ બનાવી લીધો ॥૧૭॥

बाद में मुष्टि एव पाँवों के प्रहारों से इसकी खूब खबर ली। इसकी सेना को तितर बितर कर ध्वजाएँ एव पताकाएँ छीनकर जमीन पर पटक दीं। इस प्रकार अपनी दुर्दशा देख कर वह दडसेनापति एकदम घबरा गया, उसका साम्हना करने की उसमें बिलकुल शक्ति नहीं रही। वह सर्वथा निर्वीर्य बन पुरुषार्थ से भी क्षीण मलीन होता हुआ 'यह चोरसेनापति दुर्जेय है' इस प्रकार के विचार से अपने नगर को वापिस लौट आया। आकर नरेश से यथावत् समस्त वृत्तान्त आद्योपान्त कह सुनाया। उसने उसमें अभग्नसेन की शक्ति के गौरव का वर्णन करते हुए बतलाया कि—हे नाथ! मैं ज्यों ही यहा से ससैन्य शालाटवी की ओर प्रस्थित हुआ एक गहन दुर्गम अटवी में अपने पूर्णरूप से खाने पीने की व्यवस्था कर छिपे हुए उस अभग्नसेन ने मेरा साम्हना किया। उस साम्हन में मुझे यह पूर्णरूप से विश्वास हो गया है कि जब यह इस प्रकार के उसके समक्ष न अश्वबल काम दे सकता है, न हस्तिबल टिक सकता है, न योद्धाओं की शक्ति उसे विजित कर सकती है, न रथबल उसे अपनी दुष्प्रवृत्ति से रोक सकता है और

પછી મુઠીઓ તથા પગના પ્રહાર વડે તેની ખૂબ ખબર લીધી તેની સેનાને અસ્ત-વ્યસ્થ (વેરણુ-છેરણુ) કરી ધ્વજા-પતાકા પડાવીને જમીન પર નાખી દીધા આ પ્રમાણે પોતાની દુર્દશા જોઇને તે દડસેનાપતિ એકદમ ગભરાઇ ગયો, અને તેનો સામનો કરવાની તેનામા બીલકુલ શક્તિ રહી નહિ, તે તદ્દન નિર્વીર્ય બની પુરૂષાર્થથી પણુ ક્ષીણુ મલિન થઇ ગયો 'આ ચોરસેનાપતિ દુર્જય છે એવા વિચારથી પોતાના નગરમા પાછો ફરી આવ્યો, આવીને રાજાને જે કાઇ હકીકત હતી તે તમામ પહેલેથી છેટલે સુધી કહી સભળાવી, તેણે અભગ્નસેનની શક્તિના ગૌરવનુ વર્ણન કરતા જણાવ્યુ કે-હે નાથ! હુ જ્યા અહિથી સૈન્ય સાથે શાલાટવીની તરફ પ્રસ્થિત થયો તેવામા એક ગહન દુર્ગમ વનમા પોતાના પૂરા પ્રમાણુમા ખાન-પાનની ગોઠવણુ કરીને સતાઇ રહેલ તે અભગ્નસેને મારો સામનો કર્યો, તેણે અમારો સામનો કર્યો તેમા મને પૂરી રીતે વિશ્વાસ આવી ગયો કે-જ્યારે આ પ્રકારે તેના પાસે અશ્વબલ કામ આપી શકતુ નથી, હાથીનું બળ પણુ ટકી શકતુ નથી યોદ્ધાઓની શક્તિ પણુ તેને જીતી શકતી નથી રથોનુ બળ પણુ તેની દુષ્પ્રવૃત્તિને રોકી શકતુ નથી અને ચતુરંગિણી સેના

मूलम्—मू० १८

तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे एगं महं महइमहालियं कूडागारसालं कारेइ, अणेगखंभसयसंनिविट्ठं पासाईयं ४। तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे उस्सुक्कं जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ। उग्घोसावित्ता, कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया! सालाडवीए चोरपल्लीए, तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं करयल जाव एवं वयह—एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए तं किण्णं देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४, पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य इह हव्वमाणेज्जा उदाहु सयमेव गच्छेज्जा? ॥ मू० १८ ॥

न चतुरंगिणी सेना ही उसे जीत सकती है। यह शक्तिबल से तो वश में किया नहीं जा सकता, तब मेरी राय तो अब यही है कि—उसे शाम दाम दण्ड और भेद से वश करने का प्रयत्न करना चाहिये। प्रबल शत्रु इनके द्वारा ही परास्त किये जाते हैं। इस प्रकार दंड सेनापति की उचित सलाह मानकर महाबल नरेश ने ऐसा ही किया। धनादिक की सहायताद्वारा उसने अभग्नसेन के पक्ष के मनुष्यों को फोड कर अपनी ओर कर लिया। तथा अभग्नसेन को भी अनेक प्रकार की भेटों द्वारा अपने ऊपर विश्वस्त बना लिया ॥ सू० १७ ॥

પણ તેને જીતી શકતી નથી, તે શક્તિ-બળ વડે તો કોઈ રીતે વશ કરી શકાશે નહિ ત્યારે મારો વિચાર હાલમા એ છે કે તેને શામ, દામ, દંડ અને ભેદ વડે કરીને વશ કરવાના પ્રયત્નો કરવા જોઇએ મહાબળવાન શત્રુનો પણ તેના દ્વારા પરાજય કરી શકાય છે આ પ્રમાણે દંડ સેનાપતિની ઉચિત સલાહ માનીને મહાબલ નરેશે તે પ્રમાણે કર્યું ધન આદિની સહાયતાદ્વારા તેણે અભગ્નસેનના પક્ષમા રહેનારા મનુષ્યોને ફોડયા અને પોતાના પક્ષમા કરી લીધા તથા અભગ્નસેનને પણ અનેક પ્રકારની ભેટો દ્વારા પોતાનો વિશ્વાસુ બનાવી લીધો ॥૧૭॥

बाद में मुष्टि एव पाँवों के प्रहारों से इसकी खून खबर ली। इसकी सेना को तितर बितर कर ध्वजाएँ एव पताकाएँ छीनकर जमीन पर पटक दीं। इस प्रकार अपनी दुर्दशा देख कर वह दडसेनापति एकदम घबरा गया, उसका साम्हना करने की उसमें बिलकुल शक्ति नहीं रही। वह सर्वथा निर्वीर्य बन पुरुषार्थ से भी क्षीण मलीन होता हुआ 'यह चोरसेनापति दुर्जय है' इस प्रकार के विचार से अपने नगर को वापिस लौट आया। आकर नरेश से यथावत् समस्त वृत्तान्त आद्योपान्त कह सुनाया। उसने उसमें अभग्नसेन की शक्ति के गौरव का वर्णन करते हुए बतलाया कि–हे नाथ! मैं ज्यों ही यहा से ससैन्य शालाटवी की ओर प्रस्थित हुआ एक गहन दुर्गम अटवी में अपने पूर्णरूप से खान पीने की व्यवस्था कर छिपे हुए उस अभग्नसेन ने मेरा साम्हना किया। उस साम्हने में मुझे यह पूर्णरूप से विश्वास हो गया है कि जब यह इस प्रकार के उसके समक्ष न अश्वबल काम दे सकता है, न हस्तिबल टिक सकता है, न योद्धाओं की शक्ति उसे विजित कर सकती है, न रथबल उसे अपनी दुष्प्रवृत्ति से रोक सकता है और

પછી મુઠીઓ તથા પગના પ્રહાર વડે તેની ખૂબ ખબર લીધી તેની સેનાને અસ્ત-વ્યસ્થ (વેરણુ-છેરણુ) કરી ધ્વજા-પતાકા પડાવીને જમીન પર નાખી દીધા આ પ્રમાણે પોતાની દુર્દશા જોઇને તે દડસેનાપતિ એકદમ ગભરાઇ ગયો, અને તેનો સામનો કરવાની તેનામા બીલકુલ શક્તિ રહી નહિ, તે તદ્દન નિર્વીર્ય બની પુરૂષાર્થથી પણ ક્ષીણ મલિન થઇ ગયો 'આ ચોરસેનાપતિ દુર્જય છે એવા વિચારથી પોતાના નગરમા પાછો ફરી આવ્યો, આવીને રાજાને જે કાંઇ હકીકત હતી તે તમામ પહેલેથી છેલ્લે સુધી કહી સભળાવી, તેણે અભગ્નસેનની શક્તિના ગૌરવનું વર્ણન કરતા જણાવ્યુ કે-હે નાથ! હું જ્યા અહિંથી સૈન્ય સાથે શાલાટવીની તરફ પ્રસ્થિત થયો તેવામા એક ગહન દુર્ગમ વનમા પોતાના પૂરા પ્રમાણમા ખાન-પાનની ગોઠવણ કરીને સંતાઇ રહેલ તે અભગ્નસેને મારો સામનો કર્યો, તેણે અમારો સામનો કર્યો તેમા મને પૂરી રીતે વિશ્વાસ આવી ગયો કે-જ્યારે આ પ્રકારે તેના પાસે અશ્વબલ કામ આપી શકતુ નથી, હાથીનું બળ પણ ટકી શકતુ નથી યોદ્ધાઓની શક્તિ પણ તેને જીતી શકતી નથી રથોનુ બળ પણ તેની દુષ્પ્રવૃત્તિને રોકી શકતુ નથી. અને ચતુરંગિણી સેના

मताले नगरे 'उस्सुक' उच्छुल्कम्, शुल्कग्रहणरहितं, 'उस्सुक' इत्यादीनि वक्ष्यमाणस्य प्रमोदस्य विशेषणानि। 'जाव' यावत्, अत्र यावच्छब्देन-' उक्कर, अभडप्पवेसं अदण्डिमकुदण्डिम, अधरिम, अधारणिज्ज, अणुद्धुयमुयग, अमिलायमल्लदाम, गणियावरनाडइज्जकलिय, अणेगतालाचराणुचरिय, पमुइयपक्कीलियाभिराम, महरिह' इति संग्रहः। तत्र 'उत्करम्'=करवर्जित-यत्र क्षेत्रगवादिकं प्रति राज्ञे द्रव्यं न देयं भवति तमित्यर्थः। 'अभटप्रवेशम्' यत्र अविद्यमानः भटानां=राजाज्ञानिवेदकानां राजपुरुषाणां कौटुम्बिकगृहेषु प्रवेशो यत्र तम्, 'अदण्डिमकुदण्डिम' दण्डोऽपराधानुसारेण निग्रहस्तेन निवृत्तं, राज्ञे देयतया व्यवस्थापितं दण्डिमम्, कुदण्ड=अनुचितनिग्रहस्तेन निर्वृत्तं कुदण्डिमम्, ते उभे अविद्यमाने यत्र प्रमोदे सोऽदण्डिमकुदण्डिमस्तम्, 'अधरिम' अविद्यमानं धरिमं=ऋणद्रव्यं यत्र स तथा

जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ' १० दिन तक भरने वाले एक उत्सव की घोषणा करवाई। यहां यावत् शब्द से घोषणा में राजपुरुषों ने यह प्रकट किया कि 'उक्कर' इस उत्सव मे आई हुई किसी भी वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा, इसमें दुकानों के लिये लीगई जमीन का भाडा तथा विक्री के लिये लाई गई गाय आदि पर का महसूल बिलकुल माफ किया गया है, 'अभडप्पवेस' राजा के तर्फ से कोई भी राजपुरुष किसी के घर पर आकर नवन आज्ञा की घोषणा नहीं कर सकेंगे, 'अदण्डिमकुदंडिम' उचित और अनुचित सब प्रकार का दंड इसमे माफ रहेगा, 'अधरिम' कोई भी साहूकार किसी भी कर्जदार को इस उत्सव मे अपना ऋण अदा करने के लिये कह न सकेगा—

પુરિમતાલ નગરમાં 'उस्सुक्क जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ' १० दस दिवस भराय तेवा એક ઉત્સવની ઘોષણા કરાવી, અહીં યાવત્ શબ્દથી ઘોષણામાં રાજપુરૂષોએ એ વસ્તુ પ્રકટ કરી કે–'उक्कर' આ ઉત્સવમાં આવેલી કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર રાજ્ય તરફથી કર (ટેક્સ) લેવામાં આવશે નહિ તેમજ આ ઉત્સવમાં દુકાનો કરવા માટે જે જમીન આપવામાં આવશે તેનું ભાડું લેવાશે નહિ અને વેચાણ કરવા માટે લાવેલી ગાય આદિ પરનો કર તદ્દન માફ કરેલો છે 'अभडप्पवेस' રાજ્ય તરફથી કોઈ પણ નોકર કોઈના ઘેરે આવીને નવા હુકમની જાહેરાત કરશે નહિ 'अदण्डिमकुदण्डिम' ઉચિત-અને અનુચિત તમામ પ્રકારના દંડ તેમાં માફ રહેશે 'अधरिम' કોઈપણ શાહુકાર કોઈપણ કરજદારને આ ઉત્સવમાં પોતાનું દેણું આપવા માટે કહી શકશે નહિ

टीका—मू० १८

'तए ण' इत्यादि । ततः खलु स महाबलो राजाऽन्यदा कदाचित् पुरिमताले नगरे एकां महतीं प्रशस्ताम् 'महइमहालियं' महातिमहालिकाम्=अतिविशाला 'कूडागारसाल' कूटागारशाला=पर्यन्तभवन 'कारेइ' कारयति सा कीदृशी ?=मित्याह—'अणगखंभसयसंनिविट्ठं' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टाम्=अनेकशतस्तम्भयुक्ताम् 'पासाईय' प्रासादीयां=प्रसन्नताकारिणीम्, अत्र—'दरिसणिज्ज, अभिरूव, पडिरूव' इति त्रीणि पदानि सग्रहीतव्यानि । दर्शनीयाम्, अभिरूपाम्, प्रतिरूपाम् । ततः खलु स महाबलो राजा, अन्यदा कदाचित् पुरि

'तए ण से०' इत्यादि ।

'तए ण' इस के बाद 'से महब्बले राया' इस महाबल नरेश ने 'अण्णया कयाइ' कोई एक समय 'पुरिमतालणयरे' पुरिमताल नगर में 'एग' एक 'मह' प्रशस्त 'महइमहालिय' अतिशय विशाल 'कूडागारसाल' कूटागारशाला 'कारेइ' बनवाई । 'अणेगखंभसयसंनिविट्ठ' जो अनेक खंभों से युक्त थी । 'पासाईय' चित्त को आनंद प्रदान करने वाली थी । 'दरिसणिज्ज अभिरूव पडिरूव' दर्शनीय थी, अभिरूप थी, एव विशिष्ट शोभा का पात्र होने से जो अद्वितीय मानी जाती थी । 'तए ण से महब्बले राया अण्णया कयाइ' एक दिन की बात है कि उस महाबल नरेश ने किसी एक समय 'पुरिमतालणयरे' पुरिमताल नगर में 'उस्सुक

तए ण से इत्यादि

तए ण' ते पछी 'से महब्बले राया' ते महाबल नरेशे 'अण्णया कयाइ' कोई એક સમય 'पुरिमतालणयरे' પુરિમતાલ નગરમાં 'एग' એક 'मह' વખાણવા યોગ્ય 'महइमहालिय' અતિશયવિશાલ 'कूडागारसाल' કૂટાગારશાલા 'कारेइ' બનાવી 'अणेगखंभसयसंनिविट्ठ' જે અનેક થાંભલાઓથી જોડાએલી હતી, 'पासाईय, दरिसणिज्ज, अभिरूव, पडिरूव' ચિત્તને આનંદ આપનારી હતી જોવા લાયક હતી અનુરૂપ=મળને મળતી જેવી જોઈએ તેવી હતી અને વિશેષ શોભાપાત્ર હોવાથી તે અદ્વિતીય-અજોડ માનવામાં આવતી હતી 'तए ण से महब्बले राया अण्णया कयाइ' એક દિવસની વાત છે કે તે મહાબલ રાજાએ કોઈ એક સમય 'पुरिमतालणयरे'

मताले नगरे 'उस्सुक' उत्कुङ्कम्, शुल्कग्रहणरहित, 'उस्सुकं' इत्यादीनि वक्ष्यमाणस्य प्रमोदस्य विशेषणानि। 'जाव' यावत, अत्र यावच्छन्देन-' उक्कर, अभडप्पवेसं अदण्डिमकुदण्डिम, अधरिम, अधारणिज्ज, अणुद्धुयमुयग, अमिलायमल्लदाम, गणियावरनाडइज्जकलिय, अणेगतालाचराणुचरिय, पमुइयपक्कीलियाभिराम, महरिह' इति संग्रहः। तत्र 'उक्करम्'=करवर्जित-यत्र क्षेत्रगवादिकं प्रति राज्ञे द्रव्य न देय भवति तमित्यर्थ। 'अभटप्रवेशम्' यत्र अविद्यमानः भटाना=राजाज्ञा निवेदकाना राजपुरुषाणा कौटुम्बिकगृहेषु प्रवेशो यत्र तम्, 'अदण्डिमकुदण्डिम' दण्डोऽपराधानुसारेण निग्रहस्तेन निर्वृत्त, राज्ञे देयतया व्यवस्थापितं दण्डिमम्, कुदण्ड =अनुचितनिग्रहस्तेन निर्वृत्त कुदण्डिमम्, ते उभे अविद्यमाने यत्र प्रमोदे सोऽदण्डिमकुदण्डिमस्तम्, 'अधरिम' अविद्यमान धरिम=ऋणद्रव्य यत्र स तथा

जाव दसरत्त पमोय उग्घोसावेइ' १० दिन तक भरने वाले एक उत्सव की घोषणा करवाई। यहा यावत् शब्द से घोषणा में राजपुरुषों ने यह प्रकट किया कि 'उक्कर' इस उत्सव मे आई हुई किसी भी वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा, इसमे दुकानों के लिये लगाई जमीन का भाडा तथा बिक्री के लिये लाई गई गाय आदि पर का महसूल बिलकुल माफ किया गया है, 'अभडप्पवेस' राजा के तर्फ से कोई भी राजपुरुष किसी के घर पर आकर नवीन आज्ञा की घोषणा नहीं कर सकेंगे, 'अदण्डिमकुदंडिम' उचित और अनुचित सब प्रकार का दंड इसमे माफ रहेगा, 'अधरिम' कोई भी साहूकार किसी भी कर्जदार को इस उत्सव मे अपना ऋण अदा करने के लिये कह न सकेगा–

પુરિમતાલ નગરમા 'उस्सुक्क जाव दसरत्त पमोय उग्घोसावेइ' ૧૦ દસ દિવસ ભરાય તેવા એક ઉત્સવની ઘોષણા કરાવી, અહીં યાવત્ શબ્દથી ઘોષણામા રાજપુરૂષોએ એ વસ્તુ પ્રકટ કરી કે-'उक्कर' આ ઉત્સવમા આવેલી કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર રાજ્ય તરફથી કર (ટેક્સ) લેવામા આવશે નહિ તેમજ આ ઉત્સવમા દુકાનો કરવા માટે જે જમીન આપવામા આવશે તેનું ભાડું લેવાશે નહિ અને વેચાણ કરવા માટે લાવેલી ગાય આદિ પરનો કર તદ્દન માફ કરેલો છે 'अभडप्पवेस' રાજ્ય તરફથી કોઈ પણ નોકર કોઈના ઘેરે આવીને નવા હુકમની જાહેરાત કરશે નહિ 'अदण्डिमकुदण्डिम' ઉચિત-અને અનુચિત તમામ પ્રકારના દંડ તેમા માફ રહેશે 'अधरिम' કોઈપણ શાહુકાર કોઈપણ કરજદારને આ ઉત્સવમા પોતાનુ દેણુ આપવા માટે કહી શકશે નહિ

तम्, उत्तमर्णाधमर्णाभ्या परस्पर तद्दणनिवारणार्थं न कलहनीय किन्तु तद् द्रव्य राज्ञा देय भविष्यतीति भाव'। 'अधारणिज्ज' अविद्यमानः धारणीयोऽधमर्णो यत्र स तथा तम्, केनापि जनेन कस्मादपि ऋण न ग्राह्यम्, तस्मै ऋणग्राहकाय राज्ञा धनमपुनर्ग्रहणाय दास्यते इति भावः। 'अणुद्धुयमुयंग अनुध्धूतमृदङ्गम्–अनूध्धूताः=वादकैरानुपूर्व्येण वादनार्थमुत्क्षिप्ताः, मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, यद्वा–अनुध्धूतमृदङ्गम्, अनुध्धूता=अत्यक्ता वादकैर्वादनार्थं परिगृहीता मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, 'अमिलायमल्लदाम' अम्लानमाल्यदामानम् 'गणियावरनाडइज्जकलिय' गणिकावरनाटकीयकलित=गणिकावरैर्नाटकपात्रैश्च कलितो यः स तथा, तम्, 'अणेगतालाचराणुचरिय' अनेकतालाचरानुचरितम्–अनेकै, तालाचरै'=प्रेक्षकविशेषैः तालदायकैरित्यर्थ', अनुचरितम्=आसेवितमित्यर्थ', 'पमुइयपक्कीलियाभिराम' प्रमुदितप्रक्रीडिताभिरा

और न इसके लिये वे दोनों परस्पर मे किसी भी प्रकार से अशान्ति ही उत्पन्न कर सकेंगे। 'अधारणिज्जं' कर्जदार के कर्ज को राजा अपनी तरफ से चुकता करेगा, 'अणुद्धुयमुयग' गाने बजाने की इसमे पूर्ण व्यवस्था रहेगी, 'अमिलायमल्लदाम' माला गूथने लायक अम्लान–खिले हुए पुष्पों की दुकाने भी यहा खोली जायेंगी। 'गणियावरनाडइज्जकलिय' वेश्याओं एव नाटक करने वालों के नाच, गान एव अभिनय, इस अवसर देखने को मिलेंगे। 'अणेगतालाचराणुचरिय' तालविद्या में निपुण जनों का यहा अच्छा जमघट रहेगा, 'पमुइयपक्कीलियाभिराम' अनेक प्रकार के खेल और तमाशे यहा जनता को दिखलाये जायेंगे जनता के प्रत्येक आवश्यकीय कार्यों की एव

અને લેણુદાર તથા દેણુદાર બન્ને પરસ્પર અશાન્તિ ઉત્પન્ન કરી શકશે નહિ 'अधारणिज्ज' કરજદારનું જે કરજ છે, તે રાજા પોતાના તરફથી ચૂકવી આપશે 'अणुध्धुयमुयग' તથા ગાવા–બજાવવા ની તેમા પૂરી વ્યવસ્થા રહેશે अमिलायमल्लदाम' માલા ગુથવા લાયક અમ્લાન–નહિ કરમાએલા (ખીલેલા) પુષ્પોની દુકાનો પણ ત્યા ખોલવામા આવશે गणियावरनाडइज्जकलिय' વેશ્યાઓ અર્થાત્ નાટક કરનારાઓનો નાચ, ગાયન અને અભિનય, આ અવસર ઉપર જોવા મળશે, 'अणेगतालाचराणुचरिय તાલવિદ્યામા કુશળ માણસોની અહીં સારી રીતે જમાવટ થશે पमुइयपक्कीलियाभिराम અનેક પ્રકારના ખેલ અને તમાસા અહીં માણસોને બતાવવામા આવશે માણસોની તમામ પ્રકારની

प्रमु=प्रमुदितैः = प्रहृष्टैः प्रक्रीडितैः = प्रक्रीडनैश्चाभिराम=मनोहरम् 'महरिहं' महार्हं = महता योग्यम्, 'दसरत्त' दशरात्र=दशाहोरात्रव्यापकम्, 'पमोय' प्रमोदम्=हर्षम्=उत्सवम्, 'उग्घोसावेइ' उद्घोषयति, स्वपुरुषैरुद्घोषणा कारयतीत्यर्थः। उद्घोषयित्वा, कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा=आहूय, 'एव'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत् = गच्छत खलु यूय हे देवानुप्रियाः! शालाटव्या चोरपल्ल्याम् तत्र खलु यूयम् अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतलपरिगृहीत शिरआवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'वयह' वदत–एव खलु हे

उसकी सुखसुविधा की यहा सुदर से सुन्दर व्यवस्था की जावेगी, 'महरिह' इसे जहा तक हो सकेगा–दर्शनीय एव अनुकरणीय बनाने की हर तरह से चेष्टा की जायगी। इस प्रकार राजाने अपने जनों द्वारा उत्सव की घोषणा कराई। 'उग्घोसावित्ता' इस घोषणा के हो चुकने पर फिर नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' अपने आज्ञाकारी पुरुषों को अपने निकट बुलवाया 'सद्दावित्ता' और बुला कर 'एव वयासी' इस प्रकार कहा कि–'गच्छह ण तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रियो! आप लोग जाओ, जाकर 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटवीस्थित चोरपल्ली मे 'तत्थ ण तुम्हे अभग्गसेण चोरसेणावइ' अभग्नसेन चोरसेनापति को 'करयल जाव एव वयह' योग्य शिष्टाचारपूर्वक अभिवादन कर हमारी ओर से यह खबर दो 'एव खलु देवाणुप्पिया!' देखो समाचार

જરૂરીઆતો અને તેઓના સુખ માટે અહી સારામા સારી ગોઠવણ કરવામા આવશે 'महरिह' તેને બનશે ત્યા સુધી દર્શનીય અર્થાત્ અનુકરણીય બનાવવા માટે દરેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામા આવશે આ પ્રમાણે રાજાએ પોતાના માણસોદ્વારા ઉત્સવની ઘોષણા-જાહેરાત કરાવી 'उग्घोसावित्ता' આ પ્રમાણે ઘોષણા કરાવ્યા પછી ફરીથી રાજાએ 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' પોતાની આજ્ઞામા રહેનાર પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एव वयासी' આ પ્રમાણે કહ્યુ– गच्छह ण तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિયો! આપ લોકો જાઓ! જઇને 'सालाडवीए चोरपल्लीए' શાલાટવીસ્થિત ચોરપલ્લીમા 'तत्थ ण तुम्हे अभग्गसेण चोरसेणावइ' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને करयल जाव एव वयह' શિષ્ટાચારયોગ્ય અભિનદન કરીને અમારા તરફથી એ ખબર આપો – एव खलु देवाणुप्पिया!' સમાચાર એ છે કે 'पुरिमताले

तम्, उत्तमर्णाधमर्णाभ्या परस्पर तद्ऋणनिवारणार्थं न कलहनीय किन्तु तद् द्रव्य राज्ञा देय भविष्यतीति भाव'। 'अधारणिज्ज' अविद्यमानः धारणीयोऽधमर्णो यत्र स तथा तम्, केनापि जनेन कस्मादपि ऋण न ग्राह्यम्, तस्मै ऋणग्राहकाय राज्ञा धनमपुनर्ग्रहणाय दास्यते इति भावः। 'अणुध्धुयमुयंग अनुध्धूतमृदङ्गम्-अनूध्धूताः=वादकैरानुपूर्व्येण वादनार्थमुत्क्षिप्ताः, मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, यद्वा-अनुध्धृतमृदङ्गम्, अनुध्धृता=अत्यक्ता वादकैर्वादनार्थं परिगृहीता मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, 'अमिलायमल्लदाम' अम्लानमाल्य दामानम् 'गणियावरनाडइज्जकलिय' गणिकावरनाटकीयकलित=गणिकावरैर्नाटकपात्रैश्च कलितो यः स तथा, तम्, 'अणेगतालाचराणुचरिय' अनेकतालाचरानुचरितम्-अनेकै, तालाचरैः=प्रेक्षकविशेषैः तालदायकैरित्यर्थः, अनुचरितम्=आसेवितमित्यर्थं, 'प्रमुइयपकीलियाभिराम' प्रमुदितप्रक्रीडिताभिरा

और न इसके लिये वे दोनों परस्पर मे किसी भी प्रकार से अशान्ति ही उत्पन्न कर सकेंगे। 'अधारणिज्जं' कर्जदार के कर्ज को राजा अपनी तरफ से चुकता करेगा, 'अणुद्धुयमुयग' गाने बजाने की इसमे पूर्ण व्यवस्था रहेगी, 'अमिलायमल्लदाम' माला गूथने लायक अम्लान-खिले हुए पुष्पों की दुकाने भी यहा खोली जायेंगी। 'गणियावरनाडइज्जकलिय' वेश्याओं एव नाटक करने वालों के नाच, गान एव अभिनय, इस अवसर देखने को मिलेंगे। 'अणेगतालाचराणुचरिय' तालविद्या में निपुण जनों का यहा अच्छा जमघट्ट रहेगा, 'पमुइयपकीलियाभिराम' अनेक प्रकार के खेल और तमाशे यहा जनता को दिखलाये जावेंगे जनता के प्रत्येक आवश्यकीय कार्यों की एव

અને લેણદાર તથા દેણદાર બન્ને પરસ્પર અશાન્તિ ઉત્પન્ન કરી શકશે નહિ 'अधारणिज्ज કરજદારનુ જે કરજ છે, તે રાજા પોતાના તરફથી ચૂકવી આપશે 'अणुध्धुयमुयग તથા ગાવા-બજાવવાની તેમા પૂરી વ્યવસ્થા રહેશે अमिलायमल्लदाम' માલા ગુથવા લાયક અમ્લાન-નહિ કરમાએલા (ખીલેલા) પુષ્પોની દુકાનો પણ ત્યા ખોલવામા આવશે गणियावरनाडइज्जकलिय' વેશ્યાઓ અર્થાત્ નાટક કરનારાઓનો નાચ, ગાયન અને અભિનય, આ અવસર ઉપર જોવા મળશે, 'अणेगतालाचराणुचरिय' તાલવિદ્યામા કુશળ માણુસોની અહી સારી રીતે જમાવટ થશે 'पमुइयपक्कीलियाभिराम અનેક પ્રકારના ખેલ અને તમાસા અહી માણુસોને બતાવવામા આવશે માણુસોની તમામ પ્રકારની

प्रम्=प्रमुदितैः = प्रहृष्टैः प्रक्रीडितै' = प्रक्रीडनैश्चाभिराम=मनोहरम् 'महरिहं' महार्हं = महता योग्यम्, 'दसरत्त' दशरात्रं=दशाहोरात्रव्यापकम्, 'पमोय' प्रमोदम्=हर्षम्=उत्सवम्, 'उग्घोसावेइ' उद्घोषयति, स्वपुरुषैरुद्घोषणां कारयतीत्यर्थः। उद्घोषयित्वा, कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा=आहूय, 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत् = गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः! शालाटव्यां चोरपल्याम् तत्र खलु यूयम् अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'वयह' वदत-एवं खलु हे

उसकी सुखसुविधा की यहां सुन्दर से सुन्दर व्यवस्था की जावेगी, 'महरिह' इसे जहां तक हो सकेगा-दर्शनीय एवं अनुकरणीय बनाने की हर तरह से चेष्टा की जायगी। इस प्रकार राजाने अपने जनों द्वारा उत्सव की घोषणा कराई। 'उग्घोसावित्ता' इस घोषणा के हो चुकने पर फिर नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' अपने आज्ञाकारी पुरुषों को अपने निकट बुलवाया 'सद्दावित्ता' और बुला कर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि-'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रियो! आप लोग जाओ, जाकर 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटवीस्थित चोरपल्ली में 'तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेन चोरसेनापति को 'करयल जाव एवं वयह' योग्य शिष्टाचारपूर्वक अभिवादन कर हमारी ओर से यह खबर दो 'एवं खलु देवाणुप्पिया!' देखो समाचार

જરૂરીઆતો અને તેઓના સુખ માટે અહીં સારામાં સારી ગોઠવણ કરવામાં આવશે 'महरिह' તેને બનશે ત્યાં સુધી દર્શનીય અર્થાત્ અનુકરણીય બનાવવા માટે દરેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામાં આવશે આ પ્રમાણે રાજાએ પોતાના માણસોદ્વારા ઉત્સવની ઘોષણા-જાહેરાત કરાવી 'उग्घोसावित्ता' આ પ્રમાણે ઘોષણા કરાવ્યા પછી ફરીથી રાજાએ 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' પોતાની આજ્ઞામાં રહેનારા પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एवं वयासी આ પ્રમાણે કહ્યું- गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિયો! આપ લોકો જાઓ! જઈને 'सालाडवीए चोरपल्लीए' શાલાટવીસ્થિત ચોરપલ્લીમાં 'तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને करयल जाव एवं वयह' શિષ્ટાચારયોગ્ય અભિનંદન કરીને અમારા તરફથી એ ખબર આપો - एवं खलु देवाणुप्पिया!' સમાચાર એ છે કે 'पुरिमताले

देवानुप्रियाः ! पुरिमतालनगरे महाबलेन राज्ञा उच्छुल्को यावत् दशरात्रव्यापकः प्रमोद'=उत्सव', 'उग्घोसिए' उद्घोषितः, 'त' तस्मात् 'किण्ण' किं खलु 'तुम्हे' यूयं हे देवानुप्रियाः ! विपुलमशनादिकं 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्काराश्च 'इह' इह 'हव्व' अर्वाक्=शीघ्रम् 'आणेज्जा' आनाययेत=आनायपिष्यथ 'उदाहु' उताहो=अथवा 'सयमेव गच्छेज्जा' स्वयमेव गमिष्यथ ? ॥ सू० १८ ॥

यह है कि– 'पुरिमताले णयरे महब्बलेण रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए' पुरिमताल नगर मे महाबल नरेश ने १० दिन तक एक उत्सव मनाने की योजना की है–इस मे आने वाली चीजों पर चुगी आदि सब प्रकार के कर राज्य की ओर से माफ किये गये है। इस उत्सव मे मनोविनोद की प्रत्येक सामग्री का पूर्ण प्रबंध किया गया है 'त किं ण देवाणुप्पिया' इस लिये हे देवानुप्रिय ! आप 'विउल असण ४ पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' विपुल, अशन–पानादिक एव पुष्प, वस्त्र, गंध, मालादिक समस्त सामग्री 'इह हव्वमाणेज्जा' यहा मगवायेंगे 'उदाहु' अथवा 'गच्छेज्जा' आप स्वय वहा पधारेंगे ? ॥

भावार्थ— महाबल नरेश ने दंडसेनापति की सम्मति के अनुसार अभग्नसेन को अपने वश मे करने के लिये आयोजन प्रारंभ कर दिया। इसमे उसने सर्व प्रथम नगर मे किसी एक समय एक सुदर कूटागारशाला का जो विशेष

णयरे महब्बलेण रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए' પુરિમતાલ નગરમા મહાબલ રાજાએ દસ દિવસ સુધીનો એક ઉત્સવ ઉજવવાની યોજના કરી છે તેમા આવનારી ચીજોપર ચુંગી (દાણ) આદિ સર્વ પ્રકારના કર રાજ્ય તરફથી માફ કરેલા છે આ ઉત્સવમા મનોરજનની તમામ સામગ્રીનો પૂરો પ્રબધ કર્યો છે 'त किं ण देवाणुप्पिया ! એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય ! આપ विउल असण ४ पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेय પુષ્કળ અશન, પાનાદિક અને પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગધમાલાદિક તમામ સામગ્રી इह हव्वमाणेज्जा અહી મગાવશો उदाहु' અથવા सयमेव गच्छेज्जा' આપ પોતે ત્યા પધારશો.

ભાવાર્થ—મહાબલ નરેશે દંડ સેનાપતિની સલાહ પ્રમાણે, અભગ્નસેનને પોતાના વશ કરવા માટે આયોજન (પ્રવૃત્તિ) પ્રારભ કરી દીધો તેમા તેણે સૌ પહેલા નગરમા કોઇ એક સમયે એક સુદર વિશેષ વિશાલતાવાળી

विशालता लिये हुए था निर्माण करवाया। राजाने इसे विशेषचित्ताकर्षक बनवाया। भवन पूर्णरूप मे जब सागोपाग निर्मित हो चुका तब राजाने अपने राजपुरुषोंद्वारा नगर मे यह घोषणा करवाई कि–नगर मे १० दिन तक एक महान उत्सव होगा, जिसमे जनता के लिये हरएक प्रकार से सुविधा दी जायगी, बहार अथवा शहर के समस्त दुकानदारों से किसी भी वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा। दुकान के लिये जमीन राज्य की ओर से मुफ्त दी जायगी। उत्सव मे कोई भी व्यक्ति किसी भी व्यक्ति के लिये ऋण आदि अदा करने के लिये बाध्य नहीं कर सकेगा। कर्ज राजा की तरफ से चुकाया जायगा। राजकर्मचारी पुरुष मेले में सम्मिलित हुए किसी भी व्यक्ति को किसी भी रूप से दबा नहीं सकेंगे। व्यवस्था हरएक प्रकार की इस उत्सव में सुन्दर से सुन्दर बनाने की तरफ ध्यान दिया गया है। आदि२ और भी उत्सव की जिस प्रकार से व्यवस्था चित्ताकर्षक बन सके उन२ बातों को नरेश ने अपन व्यक्तियों द्वारा घोषित करवा दिया।

घोषणा हो चुकने पर नरेश ने कौटुम्बिक पुरुषों को फिर से अपने निकट बुलवाया और कहा कि शालाटवी में जाकर चोरपल्ली मे रहने वाले अभग्नसेन

કૂટાગાર શાલા નિર્માણ કરાવી, રાજાએ તેને ખાસ કરીને ચિત્તનું આકર્ષણ કરે તેવી બનાવી, તે ભવન પૂરી રીતે જ્યારે સાગોપાગ તૈયાર થઇ ગયુ ત્યારે રાજાએ પોતાના રાજપુરૂષોદ્વારા નગરમા એવી ઘોષણા–જાહેરાત કરાવી કે, નગરમા દશ દિવસ સુધી એક મહાન ઉત્સવ થશે, જેમા માણસો માટે દરેક પ્રકારની સગવડ આપવામા આવશે, બહાર અથવા શહેરના તમામ દુકાનદારો પાસેથી કોઇ પણ વસ્તુ પર રાજ્ય તરફથી કર–દાણ લેવાશે નહિ, દુકાનો માટે રાજ્ય તરફથી જમીન મફત આપવામા આવશે ઉત્સવમા કોઇ પણ માણસ કોઇ માણસ પાસેથી લેણ વસુલ કરવા માટે હરકત કરી શકશે નહિ, દેણ હશે તે રાજ્ય તરફથી ચૂકવી અપાશે, રાજના નોકરો આ ઉત્સવમા આવેલા કોઇ પણ માણસને કોઇ પણ પ્રકારે દબાવી શકશે નહિ આ ઉત્સવમા દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા સારામા સારી રાખવા માટે ધ્યાન આપવામા આવ્યુ છે તેમજ ઉત્સવ ચિત્તનું આકર્ષણ કરે તેવો બનાવવા માટેની તમામ સૂચના રાજાએ પોતાના નોકરો દ્વારા કરાવી દીધી સૂચના કરાવ્યા પછી રાજાએ કૌટુમ્બિક પુરૂષોને ફરીથી પોતાના પાસે બોલાવ્યા અને કહ્યુ કે— શાલાટવીમા જાઓ અને ચોરપલ્લીમા રહેવાવાળા અભગ્નસેનને આ સમાચાર

मूलम्—सू० १९

तए ण ते कोडुंबियपुरिसा महब्बलस्स रण्णो करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता पुरिमतालाओ णयराओ पडिणिक्खमंति, पडिणिक्खमित्ता णाइ विकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं सुहेहिं पायरासेहिं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता अभग्गसेण चोरसेणावइ करयल जाव एवं वयासी—एव खलु देवाणुप्पिया! पुरिमतालनयरे महब्बलेण रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा?। तए ण से अभग्गसेणे ते कोडुबियपुरिसे एव वयासी—'अहण्ण देवाणुप्पिया! पुरिमतालणयरे सयमेव गच्छामि। तए ण कोडु बियपुरिसे सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ ॥सू० १९॥

टीका—सू० १९

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः महाबलस्य राज्ञः करतलपरिगृहीत शिरआवर्त मस्तके अञ्जलि कृत्वा तथेति—'तथाऽस्तु' इति

से यह समाचार कहते हुए कहना कि—नरेश ने इस उत्सव मे सम्मिलित होने के लिये आपको सादर आमन्त्रित किया है और यह पुछवाया है कि क्या आप उतम खाने पीने की सामग्री एव पुष्प वस्त्र गंध माला आदि समस्त सामग्री यहा मगवायेंगे अथवा आप स्वय वहा पधारेंगे? ॥ सू० १८ ॥

'तए ण ते' इत्यादि।

'तए ण' इस प्रकार के आदेश को सुनने के बाद 'ते कोडुबियपुरिसा' उन कौटुम्बिकपुरुषोंने 'महब्बलस्स रण्णो' महाबल नरेश को 'करयल जाव पडिसुणेंति' सादर करबद्ध नमस्कार कर उनके द्वारा प्रदत्त

કહો અને કહેવુ કે—રાજાએ આ ઉત્સવમા સમ્મિલિત થવા માટે આપને આદરપૂર્વક આમત્રણ કર્યુ છે અને પૂછાવ્યુ છે કે—આપ ઉત્તમ ખાવા પીવાની સામગ્રી તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગધ, માલા આદિ સમસ્ત સામગ્રી ત્યા મગાવશો અથવા આપ પોતે ત્યા પધારશો? ॥ સૂ ૧૮ ॥

'तए ण ते' ઇત્યાદિ

'तए ण' આ પ્રમાણે આદેશને સાભળીને પછી 'ते कोडुबियपुरिसा' તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ 'महब्बलस्स रण्णो' મહાબલ રાજાને 'करयल जाव पडिसुणेंति' આદર બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરી તેમણે આપેલા હુકમનો સ્વીકાર

कृत्वा प्रतिशृणोति=आज्ञां स्वीकरोति । प्रतिश्रुत्य, पुरिमतालान्नगरात् 'पडिणिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रामन्ति=निर्गच्छन्ति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'णाइविकिट्ठेहिं' नातिविकृष्टैः=अनतिदीर्घैः, 'अद्धाणेहिं' अध्वभिः=मार्गैः 'सुहेहिं' सुखैः=सुखजनकैः, 'पायरासेहिं' प्रातराशैः=प्रातरशनीयैः=प्रातःकाले भोजनीयैः सह यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैवोपागच्छन्ति । उपागत्य, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतल-यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'एवं'-वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादिषुः-एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! पुरिमतालनगरे

आदेश का स्वीकार किया । 'पडिसुणित्ता' एव स्वीकार कर 'पुरिमतालाओ णयराओ' वे पुरिमताल नगर से 'पडिणिक्खमंति' शालाटवी की ओर जाने के लिये निकले । 'पडिणिक्खमित्ता' निकल कर 'णाइविकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं' अतिदूर नहीं ऐसे नजदीक के मार्ग से चलते हुए 'सुहेहिं' सुखपूर्वक 'पायरासेहिं' रास्ते में कलेवा करते२ वे सब के सब 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली' जहां वह शालाटवी चोरपल्ली थी 'तेणेव उवागच्छंति' वहाँ आपहुँचे । 'उवागच्छित्ता' आते ही उन्हों ने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेन चोरसेनापति के लिये सादर 'करयल जाव एवं वयासी' हाथ जोड इस प्रकार कहना प्रारंभ किया- 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! सुनिये 'एवं खलु' हमारे मुख से राजा ने आप के लिये इस प्रकार समाचार

કર્યો 'पडिसुणित्ता' એ પ્રમાણે સ્વીકાર કરીને 'पुरिमतालाओ णयराओ' તે પુરિમતાલ નગરથી 'पडिणिक्खमंति' શાલાટવી તરફ જવા માટે નીકળ્યા 'पडिणिक्खमित्ता' નીકળીને 'णाइविकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं' બહુ દૂર નહિ એવા નજીકના માર્ગથી ચાલતા થકા 'सुहेहिं' સુખપૂર્વક 'पायरासेहिं' રસ્તામાં કલેવા (નાસ્તા, ચા-પાણી) કરતા કરતા તે સૌ 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली' જ્યાં તે શાલાટવી ચોરપલ્લી હતી, 'तेणेव उवागच्छंति' ત્યાં આવી પહોંચ્યા 'उवागच्छित्ता' આવીને તેઓએ 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને સાદર 'करयल जाव एवं वयासी' હાથ જોડી નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો 'देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય ! સાંભળો 'एवं खलु' આપના માટે રાજાએ આ પ્રમાણે સમાચાર

'महब्बलेण रण्णा' महाबलेन राज्ञा, 'उस्सुक्के' उच्छुल्कः शुल्कग्रहणरहितः, 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'उत्करः, अभटप्रवेशः, इत्यादि यावत् दशरात्रव्यापकः प्रमोदः=उत्सव उद्घोषितः, तस्मात् किं खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! विपुलमशनादिकं पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारांश्च. इह शीघ्रमानायिष्यथ, इति विज्ञेयम्, 'उदाहो' उताहो=अथवा, 'सयमेव' स्वयमेव 'गच्छेज्जा' गच्छेत=आगमिष्यथेत्यर्थः। 'तए णं' ततः खलु सोऽभग्नसेनस्तान् कौटुम्बिक पुरुषान् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'अहण्णं' अहं खलु हे देवानुप्रिया.'

कहलवाया है कि- 'पुरिमतालणयरे महब्बलेण रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा' पुरिमताल नगर मे सुझ महाबल नरेश ने एक १० दिन का उत्सव उद्घोषित किया है, उसमें किसी भी प्रकार का कर सम्मिलित होनेवाली जनता से नहीं लिया जायगा। जनता के मनोविनोद के लिये ही यह उत्सव किया गया है। इत्यादि पूर्वोक्त समस्त बाते इस उत्सव के साथ लगती हुई उन्हो ने अभग्नसेन से कहीं। और साथ में यह भी निवेदन किया कि हे देवानुप्रिय ! आप से नरेश ने यह भी पुछवाया है कि-आप क्या खाने पीने की सामग्री को एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री को यहीं मगवायेगे अथवा आप स्वयं वहा पधारेगे। 'तए णं से अभग्गसेणे ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी' इस प्रकार उन कौटुम्बिकपुरुषों की बात सुन कर वह अभग्नसेन उनसे इस प्रकार बोला 'अहण्णं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! मैं 'पुरिमताल-

કહેવરાવ્યા છે તે અમારા મુખથી સાભળો 'पुरिमतालणयरे महब्बलेण रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा' પુરિમતાલ નગરમા મે-મહાબલ નરેશે એક દસ દિવસનો ઉત્સવ ઉજવવાનુ જાહેર કર્યું છે, તેમા આવનારી જનતા પાસેથી કોઇ પણ પ્રકારનો કર-દાણ લેવામા આવશે નહિ, માણસોના મનોરંજન માટે જ એ ઉત્સવ કરવામા આવ્યો છે ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત આગળ કહેલી તમામ વાત આ ઉત્સવને લગતી જે હતી તે અભગ્નસેનને કહી અને સાથે તે પણ જણાવ્યુ કે-હે દેવાનુપ્રિય ! આપને રાજાએ તે વાત પણ પૂછાવી છે કે આપ શુ ખાવા-પીવાની સામગ્રી તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર ગંધ માલા આદિ સામગ્રી આપના પાસે અહિં મગાવશો કે આપ પોતેજ ત્યા પધારશો? 'तए णं से अभग्गसेणे ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी' આ પ્રમાણે કૌટુમ્બિક પુરૂષોની વાત સાભળીને તે અભગ્નસેન તેઓને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો- 'अहण्णं देवाणु

पुरिमतालनगरे स्वयमेव गच्छामि=आगमिष्यामि 'तए णं' ततस्तदनन्तरं खलु कौटुम्बिकपुरुषान् 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्कारयति, सम्मानयति, सत्कारयित्वा सम्मानयित्वा प्रतिविसर्जयति ॥ सू० १९ ॥

णयरे सयमेव गच्छामि' पुरिमताल नगर में स्वयं आऊँगा। 'तए णं कोडुंबियपुरिसे सक्कारेइ सम्माणेइ' इस प्रकार अपना अभिप्राय कहकर उस अभग्नसेनने उन सब का अच्छी तरह से आदर सत्कार एवं सन्मान किया। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' सत्कार एवं संमान करके बाद में उसने उन आये हुए राजपुरुषों को विसर्जित किये।

भावार्थ— महाबल नरेश का आदेश प्रमाण कर वे समस्त कौटुम्बिक पुरुष पुरिमताल नगर से शीघ्र प्रस्थित होकर ऐसे मार्ग से उस शालाटवी स्थित चोरपल्ली की ओर रवाना हुए जो वहां से विशेष दूर नहीं पडता था। रास्ते में खाते पीते हुए वे लोग आनंदपूर्वक चोरपल्ली में जा पहुँचे। पहुँचते ही उन्होंने अभग्नसेन चोरसेनापति को हाथ जोड नमस्कार किया। और नरेशद्वारा पुरिमताल नगर में मनाये जाने वाले उत्सव का यथावत् समस्त समाचार कह सुनाया। सुनते ही अभग्नसेन ने भी अपना हार्दिक अभिप्राय

प्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! હું 'पुरिमतालणयरे सयमेव गच्छामि' પોતેજ પુરિમતાલ નગરમા આવીશ 'तए णं कोडुंबियपुरिसे सक्कारेइ सम्माणेइ' આ પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય કહીને તે અભગ્નસેને તે આવેલા સૌનો સારી રીતે આદર સત્કાર અને સન્માન કર્યું 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' સન્માન અને સત્કાર કર્યો પછી તેણે આવેલા સૌ રાજપુરૂષોને વિદાય-રવાના કર્યા

ભાવાર્થ—મહાબલ રાજાની આજ્ઞાને પ્રમાણ કરીને તે તમામ કૌટુમ્બિક પુરૂષો પુરિમતાલ નગરથી તુરતજ તૈયાર થઇને બહુ દૂર ન થાય તેવા માર્ગથી શાલાટવીમા રહેલી ચોરપલ્લી તરફ રવાના થયા, રસ્તામા ખાતા-પીતા આનંદ કરતા તે માણસો ચોરપલ્લીમા જઇ પહોંચ્યા પહોંચતાજ તેઓએ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા, અને રાજાએ કહેલા પુરિમતાલ નગરમા ઉજવવામા આવનાર ઉત્સવ વિષેના તમામ સમાચાર કહી સંભળાવ્યા સમાચાર સાભળીને અભગ્નસેને પણ પોતાનો અંતરનો અભિપ્રાય તેઓને

मूलम्—सू० २०

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई बहुहिं मित्त–जावपरिवुडे ण्हाए जाव पायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए सालाडवीओ चोरपल्लीओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुरिमतालणयरे, जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं० महब्बल रायं जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता महत्थं जाव पाहुडं उवणेइ। तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं जाव पडिच्छइ, अभग्गसेणं चोरसेणावइं सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता विसज्जेइ, कूडागारसालं च से आवसहं दलयइ। तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई महब्बलेणं रण्णा विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ ॥ सू० २० ॥

टीका—सू० २०

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सोऽभग्नसेनश्चोरसेनापतिर्बहुभिः, 'मित्त–जाव परिवुडे' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनैः परिवृतः, 'ण्हाए

उनसे कह दिया। पश्चात् उसने उन सबको अच्छी तरह आदर सत्कार के साथ वहां से पुरिमताल नगर के लिये विसर्जित कर दिये ॥ सू० १९ ॥

'तए णं से अभग्गसेणे०' इत्यादि

'तए णं' कौटुम्बिक पुरुषों के वहां से प्रस्थान कर चुकने बाद 'से अभग्गसेणे चोरसेणावई' उस अभग्नसेन चोरसेनापतिने 'बहुहिं मित्त जाव परिवुडे' अनेक अपने मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, सम्बन्धी एवं परिजनों से परिवृत होकर 'ण्हाए जाव पायच्छित्ते' स्नान किया। स्नान करने के बाद उसने कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त कृत्य किये। इन सब से निवृत्त होकर बाद में

કહ્યો, પછી તેણે આવેલા તમામનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો, પછી તે સૌને પુરિમતાલ નગર જવા માટે રજા આપી ॥૧૯॥

'तए णं से अभग्गसेणे०' ઇત્યાદિ

'तए णं' કૌટુમ્બિક પુરૂષો ત્યાંથી રવાના થયા પછી. 'से अभग्गसेणे चोरसेणावई' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ 'बहुहिं मित्त–जाव परिवुडे' પોતાના અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સમ્બન્ધી અને પરિજનોની સાથે મળીને 'ण्हाए जाव पायच्छित्त' સ્નાન કર્યું સ્નાન કર્યા પછી તેણે કૌતુક

जाव पायच्छित्ते ' स्नात यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः, सर्वालङ्कारविभूषितः, शालाटवीचोरपल्लीतः ' पडिणिक्खमइ ' प्रतिनिष्क्रामति=निःसरति । प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव पुरिमतालनगरं यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा महाबलं राजानं जयेन विजयेन वर्धयति, वर्धयित्वा महार्थं ' जाव ' यावत् ' पाहुडं ' प्राभृतम्=उपहारम्, ' उवणेइ ' उपनयति=पुरतः स्थापयति । ' तए णं ' ततः खलु स महाबलो राजा

' सव्वालंकारविभूसिए ' समस्त अलकारों से विभूषित होकर वह ' सालाडवीओ चोरपल्लीओ ' शालाटवीस्थित चोरपल्ली से ' पडिणिक्खमइ ' निकला ' पडिणिक्खमित्ता ' निकल कर ' जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ ' पुरिमताल नगर पहुँचा और वहाँ पहुँचते ही वह महाबल नरेश के निकट जाकर उपस्थित होगया। ' उवागच्छित्ता ' उपस्थित होकर ' करयलपरिग्गहियं० महब्बलं रायं जएणं विजएणं वद्धावेइ ' उसने नरेश को हाथ जोड नमस्कार किया और जय विजय के नाद से वधाया। ' वद्धावित्ता महत्थं जाव पाहुडं उवणेइ ' वधाकर फिर उसने महार्थ महामूल्य विशिष्ट नजराना राजा के सन्मुख भेट स्वरूप मे रखदिया ' तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं० पडिच्छइ ' नरेश ने भी चोरों के

મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્ત કાર્ય કર્યું એ તમામ કામથી નિવૃત્ત થઇને પછી ' सव्वालंकारविभूसिए ' તમામ અલંકારોથી શણગાર સજીને તે ' सालाडवीओ चोरपल्लीओ ' શાલાટવીસ્થિત ચોરપલ્લીથી ' पडिणिक्खमइ ' નિકળ્યો. ' पडिणिक्खमित्ता ' નીકલી કરીને ' जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ ' પુરિમતાલ નગર આવી પહોંચ્યો અને પહોંચતાજ તુરતજ મહાબલ રાજાની પાસે જઇને ઉભો રહ્યો ' उवागच्छित्ता ' ઉપસ્થિત થઈને (નજીક ઉભા રહીને) ' करयलपरिग्गहियं० महब्बलं रायं जएणं विजएणं वद्धावेइ ' તેણે રાજાને હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા અને જય-વિજયના ધ્વનિથી વધાવ્યા, ' वद्धावित्ता महत्थं जाव पाहुडं उवणेइ ' વધાવીને પછી તેણે મહામૂલ્યવાન નજરાણું રાજાના સન્મુખ ભેટ તરીકે રાખી દીધું ' तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं' पडिच्छइ '

अभग्नसेनस्य चोरसेनापतेः त महार्थ माभृत यावत् 'पडिच्छइ' प्रतीच्छति=गृह्णाति। ततः खलु अभग्नसेनचोरसेनापतिं सत्कारयति संमानयति, सत्कृत्य समान्य विसर्जयति, 'कूडागारसाल च' कूटागारशाला च 'आवसहं' आवसथ=वसतिं 'दलयइ' ददाति। ततः खलु सोऽभग्नसेनसेनापतिर्महाबलेन राज्ञा विसर्जितः सन् यत्रैव कूटागारशाला तत्रैवोपागच्छति ॥ सू० २० ॥

सेनापति उस अभग्नसेन का वह महार्थ महामूल्य नजराना स्वीकृत कर लिया। और 'अभग्गसेण चोरसेणावई सक्कारेइ' उसका अच्छी तरह से आदर सत्कार किया एव 'सम्माणेइ' सन्मान किया। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' जब अभग्नसेन का अच्छी तरह से अपनी आर से सत्कार एव सन्मान हो चुका तब 'विसज्जेइ' वहा से उसकी बिदा की 'कूडागारसाल च से आवसह दलयइ' विदाकर उसे कूटागारशाला मे डेरा दिलाया। 'तए ण से अभग्गसेणचोरसेणावई' कूटागारशाला मे ठहरना निश्चित हो जाने के बाद वह अभग्नसेन चारसेनापति 'महब्बलेण रण्णा' महाबल नरेश द्वारा 'विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ' विसर्जित होकर जहा वह कूटागार शाला थी वहा आया।

भावार्थ— अभग्नसेन ने पुरिमताल नगर मे मनाये जाने वाले उत्सव मे सम्मिलित होने के अभिप्राय से अपनी तैयारी प्रारभ की— उसने सर्वप्रथम

રાજાએ પણ ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેને મૂકેલુ નજરાણુ, તેનો સ્વીકાર કર્યો અને અભગ્गसेण चोरसेणावइ सक्कारेइ' તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો અને सम्माणेइ' સન્માન કર્યું सक्कारित्ता सम्माणित्ता જ્યારે અભગ્નસેન નો સારી રીતે પોતાના તરફથી સત્કાર સન્માન થઇ ગયો ત્યારે 'विसज्जेइ' પછી તેને ત્યાથી વિદાયગીરી આપી 'कूडागार साल च से आवसह दलयइ' વિદાય કરીને તેને કૂટાગારશાલામા તબુ આપ્યા 'तए ण से अभग्गसेणचोरसेणावई' કૂટાગારશાળામા રહેવાનુ નક્કી થયા પછી તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ 'महब्बलेण रण्णा' મહાબલ નરેશદ્વારા विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ' વિદાય પામી જ્યા તે કૂટાગારશાલા હતી ત્યા આવ્યા

ભાવાર્થ— અભગ્નસેને પુરિમતાલ નગરમા થતા ઉત્સવમા હાજરી આપવાના અભિપ્રાયથી ત્યા જવા માટે પોતાની તૈયારીનો પ્રારભ કર્યો, તેણે

मूलम्—सू० २१

तए णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ उवक्खडावित्ता तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेंति। तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई बहुहिं मित्त० सद्धिं संपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ पमत्ते विहरइ ॥ सू० २१ ॥

अपने मित्रों को एवं स्वजन सबंधी आदिकों को इसकी खबर भिजवा दी। वे सब के सब ठीक समय पर इसके पास आ पहुँचे। सबके आजाने पर अभग्नसेन ने स्नान किया, और मषीतिलकादि किये उसके बाद वह अपने शरीर पर बहुमूल्य वस्त्र आभरण पहिर कर अपने स्थान से सब के साथ पुरिमताल नगर की तरफ बडे ठाट–बाट से चला। वहा पहुँच कर उसने महाबल नरेश से मुलाकात की। नमनपूर्वक उसने नरेश का अभिनंदन किया और जय विजय नाद से राजा को वधाया, और नरेश के लिये जो यह उपहार लाया था, वह उसने राजा की सेवा मे अर्पित किया। राजा ने बहुत आनंद के साथ इस की प्रदत्त भेट को स्वीकार कर इसका आदर सत्कार किया तथा उसके ठहरने आदि की व्यवस्था कूटागार शाला मे करने की अपने परिचारकों को आज्ञा दी।

सौथी प्रथम पोताना मित्रो, स्वजन संबंधी आदि सोने आ वातनी खबर मोकलावी दीधी एटले ते सौ बराबर समय प्रमाणे तेना पासे आवी पहोंच्या, सौ आवी गया पछी, अभग्नसेने स्नान कर्युं अने मषी–तिलक आदि कर्यां ते पछी पोताना शरीर पर बहुज मूल्यवान वस्त्र अने आभूषण पहेरीने पोताना स्थानथी सौना साथे पुरिमताल नगर तरफ भारे ठाठमाठथी चाल्यो, त्यां पहोंचीने महाबल राजानी मुलाकात करी नमनपूर्वक तेणे राजाने अभिनंदन कर्युं अने जय-विजय नादथी राजाने वधाव्या तथा राजा माटे जे भेट लाव्या हता ते तेणे राजानी सेवामां अर्पण करी, राजाए घणाज आनंदनी साथे तेणे आपेली भेटनो स्वीकार कर्यो, अने स्वीकार्या पछी तेनो आदर सत्कार कर्यो, तथा तेने रहेवा वगेरेनी व्यवस्था कूटागारशालामां करवानी पोताना नोकरोने आज्ञा करी पछी अभग्नसेन

टीका—मू० २१

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण, 'वयासी' अवादीत्—गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः! विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेह' उपस्कारयत= पाचयत 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य=पाचयित्वा, तं विपुलमशनादिकं सुरां च,

---

अभग्नसेन भी राजा से बिदा होकर उस कूटागार शाला की ओर चल दिया। वहां आकर वह वहां ठहर गया ॥ सू० २० ॥

'तए णं से महब्बले०' इत्यादि।

'तए णं' अभग्नसेन के कूटागार शाला में ठहर चुकने के बाद 'से महब्बले राया' महाबल नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषों को अपने पास बुलवाया। 'सद्दावित्ता' और बुलाकर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि—'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! आप लोग यहां से जाओ और 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' विपुल अशनादि तैयार कराओ 'उवक्खडावित्ता' भोजन तयार हो जाय तब 'तं विउलं असणं४ सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' उस निष्पन्न हुए भोजन को एवं साथ में अनेक प्रकार

પણ રાજાની પાસેથી વિદાય લઈ તે કૂટાગારશાલા તરફ ચાલતો થયો, ત્યાં આવી રહી ગયો ॥૨૦॥

'तए णं से महब्बले' ઇત્યાદિ

'तए णं' અભગ્નસેન કૂટાગારશાલામાં સ્થિર થયા પછી 'से महब्बले राया' મહાબલ નરેશે 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' કૌટુમ્બિક પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' અને બોલાવીને 'एवं वयासी' તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! તમે લોકો સૌ અહિંથી જાઓ અને 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' પુષ્કલ અશનાદિ તૈયાર કરો 'उवक्खडावित्ता' ભોજન તૈયાર થઈ જાય ત્યારે 'तं विउलं असणं सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' એ તૈયાર થયેલા ભોજનને અને સાથે અનેક

मेरकं च, जातिं च, सीधु च, प्रसन्ना च, तथा सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालङ्कार च, 'अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' अभग्नसेनस्य चोरसेनापतेः 'कूडागारसालाए कूटागारशालायाम् 'उवणेह' उपनयत=समीपे प्रापयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा० करतलपरिगृहीत यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा तथेति राजाज्ञा स्वीकृत्य तदनुसारेण विपुलमशनादिकं सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालङ्कार च अभग्नसेनस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति=समीपे प्रापयन्ति। ततः खलु सोऽभग्नसेनचोरसेना-

की मदिरा को तथा पुष्प, गध, माला और अलंकार आदि सामग्री को चोरों के सेनापति अभग्नसेन के पास कूटागारशाला में ले जाओ। 'तए णं' राजा के इस प्रकार के आदेश होने के बाद 'ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेंति' वे कौटुम्बिक पुरुष नरेश की आज्ञा प्रमाण कर और उन्हें नमन कर वहाँ से चले आये और भोजनशाला में आकर समस्त सामग्री तयार करवाई, और निष्पन्न हुई उस खाने पीने की समस्त सामग्री को, अनेक प्रकार की मदिरा को, एवं पुष्प गध माला आदि को साथ मे लेकर कूटागारशाला में जाकर उपस्थित हुए, और नमन कर सब लाई हुई उस सामग्री आदि को चोरों के सेनापति अभग्नसेन के समक्ष रखदिया। 'तए णं' बाद में 'से अभग्गसेणचोरसेणावई बहुहिं मित्त० सद्धिं सपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए तं विउलं असणं४ सुरं च ५ आसाएमाणे४ पमत्ते विहरइ' उस अभग्नसेन

પ્રકારની મદિરા તથા પુષ્પ, ગંધ, માલા અને અલંકાર આદિ સામગ્રીને ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેનની પાસે કૂટાગારશાલામાં લઈ જાઓ 'तए णं' રાજાના આ પ્રકારનો હુકમ થયા પછી 'ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेंति' તે કૌટુમ્બિક પુરૂષો રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણ કરીને તથા તેને નમન કરીને ત્યાંથી ભોજનશાલામાં આવી સમસ્ત ભોજન સામગ્રી તૈયાર કરાવી અને તૈયાર થયેલી ખાવા-પીવાની તમામ સામગ્રી તથા અનેક પ્રકારની મદિરા અને પુષ્પમાલા આદિ સામગ્રી સાથે લઇને કૂટાગારશાળામાં જઇને ઉભા રહ્યા, અને નમન કરીને જે સામગ્રી લાવ્યા હતા તે તમામને ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેનની નજીક રાખી દીધી 'तए णं' તે પછી 'से अभग्गसेणचोरसेणावई बहुहिं मित्त० सद्धिं सपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणे४ पमत्ते विहरइ'

टीका—सू० २१

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण, 'वयासी' अवादीत्-गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रिया.! विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेह' उपस्कारयत= पाचयत 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य=पाचयित्वा, तं विपुलमशनादिकं सुरां च,

---

अभग्नसेन भी राजा से विदा होकर उस कूटागार शाला की ओर चल दिया। वहां आकर वह वहां ठहर गया ॥ सू० २० ॥

'तए णं से महब्बले०' इत्यादि।

'तए णं' अभग्नसेन के कूटागार शाला में ठहर चुकने के बाद 'से महब्बले राया' महाबल नरेश ने कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषों को अपने पास बुलवाया। 'सद्दावित्ता' और बुलाकर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि–'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! आप लोग यहां से जाओ और 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' विपुल अशनादि तैयार कराओ 'उवक्खडावित्ता' भोजन तयार हो जाय तब 'तं विउलं असणं४ सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' उस निष्पन्न हुए भोजन को एवं साथ में अनेक प्रकार

પણ રાજાની પાસેથી વિદાય લઇ તે કૂટાગારશાલા તરફ ચાલતો થયો, ત્યાં આવી રહી ગયો ॥૨૦॥

'तए णं से महब्बले' ઇત્યાદિ

'तए णं' અભગ્નસેન કૂટાગારશાલામાં સ્થિર થયા પછી 'से महब्बले राया' મહાબલ નરેશે 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' કૌટુમ્બિક પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' અને બોલાવીને 'एवं वयासी' તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું કે– 'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! તમે લોકો સૌ અહિંથી જાઓ અને 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' પુષ્કલ અશનાદિ તૈયાર કરો 'उवक्खडावित्ता' ભોજન તૈયાર થઇ જાય ત્યારે 'तं विउलं असणं सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' એ તૈયાર થયેલા ભોજનને અને સાથે અનેક

मूलम्—सू० २२

तए णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया! पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेह, अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हह, गिण्हित्ता मम उवणेह'। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति। पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेंति, अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति। गिण्हित्ता महब्बलस्स रन्नो उवणेंति। तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ। एवं खलु गोयमा! अभग्गसेणे चोरसेणावई पुरा पोराणाणं जाव विहरइ ॥ सू० २२ ॥

टीका—सू० २२

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान्

भोजनशाला में पहुँचे और वहां सब प्रकार की खाने पीने की सामग्री तयार करवाकर राजा के आदेशानुसार उसे कूटागारशाला में ठहरे हुए अभग्नसेन के पास ले गये। अभग्नसेन ने नहा धोकर एवं अपने नैमित्तिक कर्मों से निवृत्त होकर अपनी मित्रमंडलीसहित उस आई हुई सामग्री का बडे आनंद के साथ उपभोग किया। खा चुकने पर वे सब के सब नशा के आवेश से बेभान हो गये। अभग्नसेन भी बेहोश होगया ॥ सू० २१ ॥

'तए णं से महब्बले०' इत्यादि।

'तए णं' अभग्नसेन एवं उसके साथियों के बेहोश होने के बाद 'से महब्बले राया' उस महाबल नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ'

સ્વીકારીને તે સૌ ભોજનશાળામાં પહોંચ્યા અને ત્યાં ખાવા પીવાની સામગ્રી તૈયાર કરાવીને રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે કૂટાગારશાળામાં રહેલા, અભગ્નસેનની પાસે લઇ ગયા, અભગ્નસેને ન્હાઇ ધોઇને તથા પોતાના નૈમિત્તિક કર્મોથી નિવૃત્ત થઇને પોતાની મિત્રમંડલી સહિત તે આવેલી સામગ્રીનો ઘણાજ આનંદ સાથે ઉપભોગ કર્યો ખાધા પછી તે સૌ મદિરાના નિશા–કેફ–ના આવેશમાં બેભાન થઇ ગયા, અભગ્નસેન પણ બેભાન થઇ ગયો ॥૨૧॥

'तए णं से महब्बले' ઇત્યાદિ

'तए णं' અભગ્નસેન તથા તેના સાથીદારો બેભાન થઇ ગયા પછી 'से महब्बले राया' તે મહાબલ રાજાએ कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ કૌટુંબિક

पतिर्बहुभिः मित्र-ज्ञातिप्रभृतिभिः सार्धं सपरिवृतः स्नातो यावत् सर्वालंकार विभूषितस्त विपुलमशनादिकं सुरां च विविधाम् 'असाएमाणे' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभाजयन् परिभुञ्जानः 'पमत्ते' पमत्तः=प्रमादयुक्तः, 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति ॥ सू० २१ ॥

चोरसेनापति ने अपने सब मित्रजनों आदि के साथ स्नान आदि कर एव अच्छी तरह कपडे और अलकारों से सुसज्जित होकर उस आई हुई समस्त खाने पीने की सामग्री का और अनेक प्रकार की मदिरा का इच्छानुसार आस्वादन किया, परिभोग किया और पश्चात् नशे के आवेश में वह होश-रहित हो गया।

भावार्थ— जब अभग्नसेन अपनी मित्रादिमंडलीसहित कूटागार शाला में ठहर चुका, तब उस समय उसकी पाहुनगति करने के लिये महाबल नरेश न अपने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाकर यह आदेश प्रदान किया—कि तुम सब लोग यहा से शीघ्र जाओ और भोजनशाला में पहुँचकर खाने पीने का सब प्रकार का सामान अधिक मात्रा में तयार कराओ। जब सब चीज तयार हो जावे तव उसे मदिरा आदि एव पुष्पमाला आदि के साथ लेकर कूटागार शाला मे अभग्नसेन के निकट जाओ। नरेश की इस आज्ञा को स्वीकार कर वे सब

તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ પોતાના તમામ મિત્રજનો આદિ સાથે સ્નાન આદિ કરીને તથા સારી રીતે કપડા પહેરી તથા અલકારોથી સુસજ્જિત થઈને તે આવેલી તમામ ખાવા-પીવાની સામગ્રી તથા અનેક પ્રકારની મદિરાનું ઇચ્છાનુસાર આસ્વાદન કર્યું, પરિભોગ કર્યો અને પછી નિશા-કેફ-ના આવેશમા હોશરહિત-(ચેતનરહિત-ભાનવિનાનો) થઇ ગયો

ભાવાર્થ—જ્યારે અભગ્નસેન પોતાની મિત્રમડલી સાથે કૂટાગારશાલામા રહ્યો ત્યારે તે સમયે તેની મેમાનગતિ કરવા માટે મહાબલ રાજાએ પોતાના કૌટુમ્બિક પુરૂષોને બોલાવીને એ આજ્ઞા કરી કે- તમે સૌ લોકો અહિંથી તાકીદથી જાઓ અને ભોજનશાલામા પહોંચીને ખાવા-પીવાના તમામ પ્રકારના સામાનને વધારે પ્રમાણમા તૈયાર કરાવો અને જ્યારે તમામ વસ્તુ તૈયાર થઇ જાય ત્યારે તે તમામને મદિરા આદિ પુષ્પમાલા વગેરેની સાથે લઇને કૂટાગારશાલામા અભગ્નસેનની પાસે લઇ જાઓ રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને

सेनापतिं जीवग्राहं गृह्णन्ति। गृहीत्वा महाबलस्य राज्ञः, 'उवणेंति' उपनयन्ति=समीपमानयन्ति। ततः खलु स महाबलो राजा अभग्नसेनं चोरसेनापतिम्, 'एएणं' एतेन 'विहाणेणं' विधानेन 'वज्झं' वध्यम्='अयं हन्तव्यः' इति, 'आणवेइ' आज्ञापयति। अभग्नसेनं हन्तुं महाबलेन राज्ञा कौटुम्बिकपुरुषा आज्ञप्ताः। इति पर्यन्तमुक्त्वा भगवान् पुनर्गौतमं संबोध्याह-'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि, हे गौतम! अभग्नसेनश्चोरसेनापतिः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभवे पुराणानां=पूर्वकालकृतानाम्, 'जाव' यावत् अत्र यावच्छब्देन-'दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे' इति संग्राह्यम्। दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाऽध्ययने द्वादशसूत्रे कृता 'विहरइ' विहरति=वर्तते ॥ सू० २२ ॥

'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति' अभग्नसेन चोरसेनापति को जिन्दा ही पकड लिया। 'गिण्हित्ता महब्बलस्स रन्नो उवणेंति' पकडकर वे उसे अपने स्वामी महाबल नरेश के निकट ले आये। 'तए णं' बाद मे 'से महब्बले राया' उस महाबल राजा ने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' अभग्नसेन चोरसेनापति के लिये अपने पुरुषों को इस प्रकार से 'यह मारने योग्य है,' ऐसी आज्ञा प्रदान की।

'एवं खलु गोयमा' इस प्रकार हे गौतम! 'अभग्गसेणे चोरसेणावई पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' यह अभग्नसेन चोरसेनापति पूर्वोपार्जित दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त अपने अशुभ पाप कर्मों का विशेष फल भोग रहा है।

'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને જીવતોજ પકડી લીધો 'गिण्हित्ता महब्बलस्स रन्नो उवणेंति' પકડી કરીને તેઓ તેને પોતાના ધણી મહાબલ રાજાની નજીક લઇ આવ્યા 'तए णं' તે પછી 'से महब्बले राया' તે મહાબલ રાજાએ 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ માટે પોતાના પુરુષોને 'આ પ્રકારથી એ મારવા યોગ્ય છે' એવી આજ્ઞા આપી

'एवं खलु गोयमा' આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! अभग्गसेणे चोरसेणावई पुरापोराणाणं जाव विहरइ' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ પૂર્વના મેળવેલા દુશ્ચીર્ણ, દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પોતાના અશુભ પાપકર્મોના વિશેષ ફળને ભોગવી રહ્યો છે

शब्दयति, शब्दयित्वा ' एवं ' वक्ष्यमाणप्रकारेण, ' वयासी ' अवादीत्-गच्छत खलु यूय हे देवानुप्रियाः! पुरिमतालस्य नगरस्य ' दुवाराइ ' द्वाराणि निर्गम प्रवेशमार्गान् ' पिहेह ' पिधत्त, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं ' जीवग्गाह गिण्हह ' जीवग्राह गृहाण-जीवन्तं गृहाणेत्यर्थः। ' गिण्हित्ता ' गृहीत्वा ' ' मम उवणेह ' मामुपनयत=मत्समीपमानयतेत्यर्थः। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः करतल-परिगृहीत यावत् प्रतिशृण्वन्ति=राजाज्ञा स्वीकुर्वन्ति, प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य, पुरिमतालस्य नगरस्य द्वाराणि ' पिहेंति ' पिदधति=आवृण्वन्ति, अभग्नसेनं चोर-

---

कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया ' सद्दावित्ता ' बुलाकर ' एव वयासी ' फिर ऐसा कहा- ' गच्छह ण देवाणुप्पिया! ' हे देवानुप्रिय! तुम जाओ, और ' पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेह ' पुरिमताल नगर के समस्त दरवजों को बंद कर दो। तथा ' अभग्गसेण चोरसेणावइ ' अभग्नसेन चोरसेनापति को ' जीवग्गाह गिण्हह ' जीवित ही पकडलो ' गिण्हित्ता मम उवणेह ' पकडकर उसे मेरे पास ले आओ। ' तए ण ' नृपका यह आदेश सुनने के पश्चात् ' ते कोडुबियपुरिसा करयल० जाव पडिसुणेंति ' उन कौटुम्बिक पुरुषों ने राजा के प्रदत्त आदेश को बडी भक्ति के साथ नमनपूर्वक स्वीकार किया। ' पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेंति ' स्वीकार कर चुकने पर उन्हों ने शीघ्र ही पुरिमताल नगर के समस्त द्वारों को बन्द कर दिया, एव

પુરૂષોને બોલાવ્યા ' सद्दावित्ता ' બોલાવીને ' एव वयासी ' પછી આ પ્રમાણે કહ્યુ ' गच्छह ण देवाणुप्पिया! હે દેવાનુપ્રિય! તમે જાઓ ' पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेह પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાઓને બંધ કરી દો, તથા ' अभग्गसेण चोरसेणावइ ' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને ' जीवग्गाह गिण्हह ' જીવતોજ પકડી લીઓ ' गिण्हित्ता मम उवणेह ' પકડીને તેને મારી પાસે લઇ આવો तए ण રાજાના આ પ્રકારના હુકમને સાંભળીને પછી ' ते कोडुबियपुरिसा करयल० जाव पडिसुणेंति તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ રાજાએ આપેલા હુકમને મહાન્ભક્તિ સાથે નમનપૂર્વક સ્વીકારી લીધો પડિसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेंति ' સ્વીકાર કર્યા પછી તુરતજ તેઓએ પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાને બંધ કરી દીધા અને,

टीका—सू० २३

गौतमस्वामी भगवन्तं पृच्छति-'अभग्गसेणे णं भंते!' इत्यादि। हे भदन्त!=हे भगवन्! अभग्नसेनः खलु चोरसेनापतिः कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं' कुत्र 'गच्छिहिइ' गमिष्यति, कुत्र 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते?।

भगवानाह-'गोयमा!' इत्यादि। हे गौतम! अभग्नसेनश्चौरसेनापतिः, 'सत्तावीसं वासाइं' सप्तविंशतिं वर्षाणि 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्ट-

---

इस प्रकार हे गौतम! यह अभग्नसेन अपने पूर्वोपार्जित निकाचित दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ पाप कर्मों के उदयजन्य फल को भोग रहा है ॥सू० २२॥

'अभग्गसेणे णं भंते' इत्यादि।

अभग्नसेनकी भुज्यमान अत्यंत दारुण वेदनाका कारण जानकर श्री गौतम स्वामीने श्रमण भगवान् महावीरसे पुनः यह प्रश्न किया कि-'भंते' हे भदन्त 'अभग्गसेणे चोरसेणावई' यह अभग्नसेन चोरसेनापति 'कालमासे' अपनी आयु पूर्ण होने पर 'कालं किच्चा' मर कर 'कहिं गच्छिहिइ' कहां जायगा? 'कहिं उववज्जिहिइ' कहां उत्पन्न होगा?। गौतम का यह प्रश्न सुनकर श्रमण भगवान महावीरने कहा-'गोयमा!' हे गौतम 'अभग्गसेणे चोर-सेणावई' यह अभग्नसेन चोरसेनापति 'सत्तावीसं वासाइं' सत्तावीस २७ वर्षकी 'परमाउयं पालइत्ता' उत्कृष्ट आयुको भोगकर 'अज्जेव तिभागावसेसे

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! તે અભગ્નસેન પોતાના પૂર્વે મેળવેલા, નિકાચિત દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ પાપકર્મોના ઉદયજન્ય ફળને ભોગવી રહ્યો છે ॥૨૨॥

'अभग्गसेणे णं भंते!' ઇત્યાદિ

અભગ્નસેનની ભુજ્યમાન (ભોગવાતી) અત્યંત દારૂણ વેદનાનું કારણ જાણી કરીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ફરીથી એ પ્રશ્ન કર્યો કે-'भंते' હે ભદન્ત 'अभग्गसेणे णं चोरसेणावई' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ 'कालमासे' પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી 'कालं किच्चा' મરણ પામીને 'कहिं गच्छिहिइ' ક્યાં જશે? 'कहिं उववज्जिहिइ' ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? ગૌતમનો આ પ્રશ્ન સાંભળીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું-'गोयमा' હે ગૌતમ! 'अभग्गसेणे चोरसेणावई' તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિ 'सत्तावीसं वासाइं' સત્તાવીસ ૨૭ વર્ષની 'परमाउयं पालइत्ता'

मूलम्—सू० २३

अभग्गसेणे ण भंते ! चोरसेणावई कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ? । गोयमा ! अभग्गसेणे चोरसेणावई सत्तावीस वासाइ परमाउय पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे मूलमित्ते कए समाणे कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसेण० एग सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ । से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता, एवं ससारो जहा पढमे जाव पुढवीसु । तओ उव्वट्टित्ता वाणार सीए णयरीए सूयरत्ताए पच्चायाहिइ । से ण तत्थ सोयरिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ॥ सू० २३ ॥

भावार्थ— अभग्नसेन एव उसकी मित्रमंडली जब अच्छी तरह वेसुध बन चुकी तब नरेश ने उनका समाचार ज्ञातकर कौटुम्बिक पुरुषों को अपने पास बुलाया और उनके आने पर यह आज्ञा प्रदान करते हुए उनसे कहा कि—तुम शीघ्र जाओ और पुरिमताल नगर के समस्त दरवाजों को बंध करदो, तथा बद करने के बाद ही जल्दी से जल्दी जीते हुए अभग्नसेन को पकड कर मेरे पास ले आओ । राजा की उक्त आज्ञा शिरोधार्य कर उन लोगों ने वैसा ही किया । प्रथम नगर के समस्त दरवाजे बद किये, बाद मे जाते हुए अभग्नसेन को पकड कर राजा के समीप उपस्थित कर दिया । नरेश ने उसे मारने की आज्ञा दी ।

ભાવાર્થ— અભગ્નસેન અને તેની મિત્રમડલી જ્યારે સારી રીતે બેભાન થઇ ગઇ ત્યારે રાજાએ એવા સમાચાર જાણીને કૌટુમ્બિક પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા અને તેઓ આવ્યા ત્યારે તેઓને આજ્ઞા કરતા બોલ્યા કે-તમે તુરત જ જાઓ અને પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાઓને બધ કરી આપો તથા બધ કર્યા પછી જલદી જઇને જીવતોજ અભગ્નસેનને પકડી કરીને મારા પાસે લાવો, રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞા માથે ચઢાવીને તેઓએ રાજાના કહેવા પ્રમાણે કર્યું પ્રથમ નગરના તમામ દરવાજાને બધ કરી દીધા, તે પછી જીવિતદશામા અભગ્નસેનને પકડીને રાજાની નજીક ઉભો રાખ્યો, પછી રાજાએ તેને મારવાની પોતાના માણસોને આજ્ઞા આપી

ण्या'-मित्यादि-' पृथिवीकायेषु अनेकशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते ' इति पर्यन्त पुनः-पुनर्भवाटवीभ्रमण प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतोऽवगन्तव्यम् । ' तओ उव्वट्टित्ता ' ततः=अनेकलक्षवार पृथिवीकायेषु भ्रमण कृत्वा तदनन्तरम्, उद्वर्त्य=निःसृत्य, ' वाणारसीए णयरीए ' वाराणस्या-काश्या नगर्या ' सूयरत्ताए ' शूकरतया ' पच्चायाहिइ ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते इत्यर्थः । स खलु तत्र ' सोयरिएहिं शौकरिकैः=शूकरजीविभिः शूकरघातकैरित्यर्थः, ' जीवियाओ ववरोविए ' जीविताद् व्यपरोपितः सन् तत्रैव वाराणस्या नगर्या श्रेष्ठिकुले पुत्रतया ' पच्चायाहिइ ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥ सू० २३ ॥

पृथिवीमे सातसागरकी उत्कृष्ट स्थितिसे युक्त नारकीपर्यायमे उत्पन्न होगा इत्यादि । इस प्रकार लाखों वार पृथिवी कायमे जन्म मरण के दुःखों को भोगता हुआ यह भवरूपी अटवीमे भ्रमण करता रहेगा । भ्रमण का प्रकार प्रथम अध्ययन के २१वे सूत्रमे प्रदर्शित किया गया है वही प्रकार यहा भी समझना चाहिये । ' तओ उव्वट्टित्ता ' पृथिवीकाय के भ्रमण का समाप्त कर फिर यह ' वाणारसीए णयरीए ' बनारस-काशी नगरीमे ' सूयरत्ताए ' सूकर की पर्यायसे ' पच्चायाहिइ ' उत्पन्न होगा । ' से ण तत्थ सोयरिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे ' यह उस पर्यायमे शिकारियों द्वारा मारा जाकर ' तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ' पुन उसी बनारस नगरी मे किसी एक श्रेष्ठी के कुल मे पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ।

પામીને ત્રીજી પૃથિવીમા સાત સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી યુક્ત નારકી પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે ઇત્યાદિ, આ પ્રમાણે લાખો વાર પૃથિવીકાયમા જન્મ મરણના દુઃખને ભોગવતો થકા આ ભવરૂપી અટવી (વન)મા ભ્રમણ કરતો રહેશે ભ્રમણના પ્રકાર પ્રથમ અધ્યયનના ૨૧ એકવીસમા સૂત્રમા જણાવેલા છે તેજ પ્રકાર અહિ પણ સમજી લેવા જોઈએ ' तओ उव्वट्टित्ता ' પૃથ્વીકાયના ભ્રમણને પૂરૂ કરીને ફરી તે ' वाणारसीए णयरीए ' બનારસ-કાશી નગરીમા सूयरत्ताए સૂકર-ભૂંડના પર્યાયથી ' पच्चायाहिइ ' ઉત્પન્ન થશે से ण तत्थ सोयरिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे ' તે એ પર્યાયમા શિકારીઓદ્વારા માર્યો જશે પછી ' तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ કરીને તે બનારસ કાશી નગરીમા કોઈ એક શેઠીયાના કુળમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે

मायुष्यम् , ' पालइत्ता ' पालयित्वा, ' अज्जेव ' अद्यैव ' तिभागावसेसे ' त्रिभा गावशेषे=भागत्रयतोऽवशिष्टे चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, दिवसे ' सूलभिन्ने ' शूलभिन्नः= शूल=लोहमय सुतीक्ष्णकण्टक, ' शूली ' इति भाषाप्रसिद्ध, तेन भिन्नः=विद्धः कृत' सन् कालमासे कालं कृत्वा ' इमीसे ' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्याम्, ' उक्कोसेण ' उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया ' उववज्जिहिइ ' उत्पत्स्यते । स खलु ततोऽनन्तरम् ' उव्वट्टित्ता ' उद्वर्त्य=रत्न प्रभायाः पृथिव्या निःसृत्य, ' एव ' अमुना प्रकारेण, ससार'=भवाद् भवा न्तरे भ्रमणम्, ' जहा पढमे जाव पुढवीसु ' यथा प्रथमे यावत् पृथिवीषु प्रथमाध्ययनवत् सरीसृपेषूत्पत्स्यते, तत्र खलु काल कृत्वा द्वितीयस्या पृथिव्या त्रिसागरोपमस्थितिकेषु नैरायकेषु, ततोऽनन्तर पक्षिषु, ततस्तृतीयस्या पृथि

सेसे दिवसे ' आजही दिनके चौथे प्रहरमें ' सूलभिन्ने कए समाणे ' शूली पर आरोपित होकर ' कालमासे कालं किच्चा ' मृत्यु के अवसरमें मर कर ' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ' इस रत्नप्रभा पृथिवीमें ' उक्कोसेण एगसागरो वमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उत्कृष्ट एकसागर की स्थितिवाले नारकी की पर्यायसे ' उववज्जिहिइ ' उपन्न होगा । ' से ण ताओ अणतरं उव्वट्टित्ता एव संसारो जहा पढमे जाव पुढवीसु वहा की स्थिति पूर्ण भोगकर जब यह वहासे निकलेगा तो प्रथम अध्ययनमें वर्णित प्रकारकी तरह सरीसृपोंमे उत्पन्न होगा, वहासे निकलकर द्वितीय पृथिवीमे तीनसागर की उत्कृष्ट स्थितिसे नारकी पर्याय मे, वहासे निकलकर पक्षियोंके भवोमे, यहासे मरकर तृतीय

ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને ' अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे ' આજના જ દિવસના ચોથા પ્રહરમા सूलभिन्ने कए समाणे શૂલીપર આરોપિત થઇને ' कालमासे काल किच्चा ' મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને ' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા ' उक्कोसेण एगसागरोव मट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए ' ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરની સ્થિતિ વાળા નરકમા નારકીની પર્યાયથી उववज्जिहिइ ઉત્પન્ન થશે से ण ताओ अणतरं उव्वट्टित्ता एव ससारो जहा पढमे जाव पुढवीसु ત્યાની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનમા વર્ણવેલા પ્રકારો પ્રમાણે સરી સૃપોમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યાથી નીકળીને બીજી પૃથિવીમા ત્રણ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી નારકી પર્યાયમા, ત્યાથી નીકળીને પક્ષિઓના ભવોમા, ત્યાથી મરણ

टीका—सू० २४

'से ण तत्थ' इत्यादि। सः=पूर्ववर्णितोऽभग्नसेनजीवः खलु तत्रोन्मुक्त-बालभावः, 'एव जहा पढमे' एव यथा प्रथमे प्रथमाध्ययनवत् तत्र यद्वाविंशति तमसूत्रोक्तवर्णनवद् वर्णनं बोध्यम्। यावत् 'अंत' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति। 'णिक्खेवो' निक्षेपः=निगमन समाप्तिवाक्यं वाच्यमित्यर्थः, तद् यथा—

'से णं तत्थ' इत्यादि।

सेठ के यहा पुत्ररूप से उपन्न हो जाने पर जब 'से' वह अभग्नसेनका जीव 'तत्थ' वहा 'उम्मुक्कबालभावे' अपने बाल्यकाल के बाद यौवन अवस्था सपन्न होगा तब प्रथम अध्ययन मे २२ वे सूत्र मे जिस प्रकार मृगापुत्र की अवस्था का वर्णन किया है, उसी प्रकार इसका भी वर्णन समझ लेना चाहिये। जिस प्रकार मृगापुत्र ने तथारूप स्थविरों के समीप धर्म श्रवणकर अनगारधर्म स्वीकार कर अन्तमें अपने समस्त कर्मों का विनाश कर मुक्ति का लाभ करेगा उसी प्रकार यह भी तथारूप स्थविरों के समीप धर्म का श्रवण कर मुनिधर्म अंगीकार कर अन्तमें मुक्तिगामी बनेगा। इस प्रकार का वहा का यह समस्त वर्णन यहा पर अनुवर्तित कर लेना चाहिये। सूत्रस्थ 'निक्खेवो' यह पद इस अध्ययन की समाप्ति का सूचक है, वह इस प्रकार—'एवं खलु जंबू'

'से ण तत्थ०' ઇત્યાદિ

શેઠના ઘેર પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયા પછી જ્યારે 'से' તે અભગ્નસેનનો જીવ 'तत्थ' ત્યા 'उम्मुक्कबालभावे' પોતાના બાલ્યકાલ પછી જ્યારે યોવન અવસ્થાને પામશે, ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનના ૨૨ બાવીસમા સૂત્રમા જે પ્રમાણે મૃગાપુત્રની અવસ્થાનુ વર્ણન કર્યુ છે, તેજ પ્રમાણે આનુ પણ સમજી લેવુ જોઇએ જે પ્રમાણે મૃગાપુત્રે તથારૂપ સ્થવિરોના પાસે ધર્મ શ્રવણ કરીને અણગાર ધર્મનો સ્વીકાર કરીને અન્તમા પોતાના તમામ કર્મોનો સપૂર્ણ પણે નાશ કરી મુક્તિનો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો, તેજ પ્રમાણે આ પણ તથારૂપ સ્થવિરોની સમીપ-પાસે ધર્મને સાભળીને મુનિધર્મ અગીકાર કરીને અન્તમા મુક્તિગામી બનશે તે પ્રમાણે ત્યાનુ એ તમામ વર્ણન અહિં આગળ અનુવર્તિત કરી (યોજી) લેવુ જોઇએ, સૂત્રસ્થ 'निक्खेवो' એ પદ આ અધ્યયનની સમાપ્તિનુ સૂચક છે તે આ પ્રમાણે-'एव खलु जबू!

मूलम्—सू० २४

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे, एवं जहा पढमे जाव अंतं काहिइ। णिक्खेवो ॥ सू० २४ ॥

भावार्थ— अभग्नसेन की दारुण परिस्थिति का हेतु परिज्ञातकर गौतम स्वामीने पुन श्रमण भगवान महावीर प्रभु से वह प्रश्न पूछा कि–हे भदन्त! यह इस परिस्थिति मे मर कर कहा जायगा? कहा उत्पन्न होगा?। गौतम की जिज्ञासाका समाधान करते हुए प्रभुने कहा कि–हे गौतम! यह २७ वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन कर आज ही दिन के चौथे पहर मे शूलीद्वारा मर कर प्रथम नरक मे नारकी की पर्यायमे उत्पन्न होगा। वहा की एक सागर की उत्कृष्ट स्थिति को भोगकर जब यह वहा से निकलेगा तो जिस प्रकार प्रथम अध्ययन मे २१वे सूत्रमे मृगापुत्र का भ्रमणप्रकार वर्णित किया गया है उसी प्रकार इसका भी होगा। बाद मे यह बनारस नगरी मे सूकर की पर्याय मे जन्म धारण करेगा। वहा यह शिकारियों द्वारा मारा जावेगा और वहीं पर किसी सेठ के कुलमे पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ॥ सू २३ ॥

ભાવાર્થ— અભગ્નસેનની દારૂણુ પરિસ્થિતિનું કારણુ જાણી કરીને ગૌતમ સ્વામીએ ફરીથી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને એ પ્રશ્ન પૂછયો કે–હે ભદન્ત! તે આવી પરિસ્થિતિમા મરણુ પામીને કયા જશે? કયા ઉત્પન્ન થશે? ગૌતમની જીજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા પ્રભુએ કહ્યુ કે–હે ગૌતમ! તે ૨૭ સત્તાવીશ વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમા શુલીદ્વારા મરણુ પામીને પહેલી નરકમા નારકીના પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યા એક સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે તે પછી જે પ્રમાણે પહેલા અધ્યયનના ૨૧ મા એકવીસમા સૂત્રમા મૃગાપુત્રના ભ્રમણુનો પ્રકાર વર્ણવેલો છે, તે પ્રમાણે એના પણુ ભવભ્રમણુના પ્રકાર થશે, પછી તે બનારસ-કાશી નગરીમા સૂકર–ભૂડની પર્યાયમા જન્મ પામશે ત્યા તે જીવ શીકારીઓદ્વારા માર્યો જશે અને પછી તેજ બનારસ–કાશી નગરીમા કોઇ એક શેઠના કુળમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે ॥ ૨૩ ॥

" पुव्वुप्पन्ना रोगा, पसमंति य ईइवेरमारीओ।
अइवुट्ठि-अणावुट्ठी, न होइ दुब्भिक्ख डमरं च " ॥ १ ॥

छाया— पूर्वोत्पन्ना रोगाः, प्रशाम्यन्ति च ईति-वैर-मार्यः।
अतिवृष्टिरनावृष्टिर्न भवति दुर्भिक्षं डमरं च ॥ १ ॥

तत्कथं श्रीमन्महावीरे भगवति पुरिमताले नगरेऽवस्थिते सत्येवा भग्नसेनं प्रति महाबलस्य राज्ञः पूर्ववर्णितो वैरभावः सजातः ? इति। अत्रोच्यते—सर्वमिदमनिष्टमिष्टं वा प्राणिनां स्वकृतकर्मवशादेव समुत्पद्यते, कर्म च

' पुव्वुप्पन्ना रोगा, पसमंति य ईइवेरमारीओ।
अइवुट्ठि-अणावुट्ठी, न होइ दुब्भिक्ख डमरं च ॥ १ ॥

भावार्थ—जहा तीर्थंकरों का विचरण होता रहता है वहा जीवों के पूर्वोत्पन्न रोग स्वत शात हो जाते हैं, वैर एव मरी आदि बीमारिया नष्ट हो जाती हैं। अतिवृष्टि, अनावृष्टि एव दुर्भिक्ष आदि सब प्रकारके उपद्रव भी शात हो जाते हैं। अब यह सिद्धान्त का कथन है तो श्री भगवान् महावीर के पुरिमताल नगरमें विराजने पर भी अभग्नसेन के प्रति महाबल नरेश का यह पूर्वोक्त वैरभाव कैसे हुआ ?

उत्तर—सिद्धान्त में सोपक्रम और निरुपक्रम के भेद से कर्म दो प्रकार से वर्णित किये हैं। प्राणियों का जितना भी इष्ट और अनिष्ट होता है वह सब

'पुव्वुप्पन्ना रोगा, पसमंति य ईइवेरमारीओ,
अइवुट्ठि-अणावुट्ठी, न होइ दुब्भिक्ख डमरं च ' ॥ १ ॥

ભાવાર્થ— જ્યા તીર્થંકરોનું વિચરવાનું થાય છે ત્યા જીવોમા પૂર્વોત્પન્ન રોગ પોતાની મેળેજ શાત થઇ જાય છે, વૈર અને મરી (કોલેરા) આદિ નાશ પામે છે અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ-દુષ્કાળ આદિ તમામ પ્રકારના ઉપદ્રવો પણ શાત થઇ જાય છે આવું જ્યા સિદ્ધાન્તવચન છે, તો શ્રી ભગવાન મહાવીર પુરિમતાલ નગરમા બિરાજતા છતા અભગ્નસેનના પ્રતિ મહાબલ રાજાને એ પૂર્વે કહેલો વેરભાવ શા માટે થયો ?

ઉત્તર— સિદ્ધાન્તમા સોપક્રમ અને નિરૂપક્રમના ભેદથી કર્મના બે પ્રકાર વર્ણવેલા છે પ્રાણીઓનું જેટલું ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ થાય છે તે સર્વ

' एव खलु जबू ! समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाण तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिवेमि '

अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्री सुधर्मा स्वामी कथयति-' एव खलु ' इत्यादि । हे जम्बूः ! एवं खलु श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दु'खविपाकाना तृतीयस्याध्ययनस्याऽयमर्थः प्रज्ञप्तः। इति ब्रवीमि=यथा भगवता निगदित तथैव त्वा कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ।

ननु यत्र देशे तीर्थङ्करा विहरन्ति, तत्र पञ्चविंशतेर्योजनाना मध्ये वैरादयोऽनर्था न भवन्ति । उक्तञ्च—

समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते तिवेमि ' इस अध्ययन की समाप्ति के अवसर में श्रीसुधर्मा स्वामी कहते हैं कि–हे जम्बू ! इस प्रकार श्रमण भगवान महावीर ने जिन्होंने सिद्धिस्थान को प्राप्त किया है इस दु खविपाकके तृतीय अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है, ऐसा मैं कहता हू । मैंने इसमें अपनी निज कल्पना से कुछ भी नहीं कहा है, श्रमण भगवान महावीर के मुखसे जैसा मैंने सुना है वैसा ही तुमसे कहा है अत यह श्रद्धेय–ग्राह्य है ॥

शका—जिस देशमें तीर्थंकर विचरते है वहा २५ पचीस योजन के भीतर२ जीवों में परस्पर वैर आदि अनर्थ उत्पन्न नहीं होते हैं, उक्तञ्च—

સમણેણ ભગવયા મહાવીરેણ જાવ સંપત્તેણ દુહવિવાગાણ તચ્ચસ્સ અજ્ઝયણસ્સ અયમટ્ઠ પણ્ણત્તે ત્તિબેમિ ' આ અધ્યયનની સમાપ્તિના અવસરે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-હે જમ્બૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેણે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું છે તેણે આ દુ ખવિપાકના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિપાદન કરેલા છે, એવાજ હુ કહુ છુ, મે આ વિષે મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઇ કહ્યુ નથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખથી જેવુ મે સાભળ્યુ છે, તેવું જ મે તમને કહ્યુ છે તેથી તે શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય તથા ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે

શકા-જે દેશમા તીર્થ કર વિચરે છે, ત્યા આગળ પચીસ (૨૫) યોજનની અદર-અદર જીવોમા પરસ્પર વૈર આદિ અનર્થ ઉત્પન્ન થતા નથી, જેમ કહ્યું છે-

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

मूलम्—मू० १

जइ णं भंते ! चउत्थस्स उक्खेवो । एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सोहंजणी णाम णयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा । तीसे णं सोहंजणीए णयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए देवरमणे णामं उज्जाणे होत्था । तत्थ णं अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, पुराणे ॥ मू० १ ॥

टीका—मू० १

श्रीजम्बूस्वामी तृतीयाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा, श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति— 'जइ णं भंते !' इत्यादि । 'चउत्थस्स उक्खेवो' चतुर्थस्य=चतुर्थाऽध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् । अत्रैवमुपक्षेपोऽनुसन्धेयः—

'जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते चउत्थस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते, तए णं से सुहम्मे अणगारे जम्बू-अणगारं एवं वयासी' इति ।

यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं समाप्तेन दुःखविपाकानां तृतीयस्याऽध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः—

॥ चतुर्थ अध्ययन ॥

जंबू स्वामी तृतीय अध्ययन का अर्थ सुनकर श्री सुधर्मस्वामी से अब चौथे अध्ययनके विषयमें पूछते हैं—'जइ णं भंते' इत्यादि। हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीरने जो कि सिद्धिस्थान को प्राप्त हुए हैं दुःखविपाकनामक प्रथमश्रुतस्कन्ध के तृतीय अध्ययन का जो यह भाव प्रतिपादित किया है कि—अभग्नसेन ने अपने

— ચોથુ અધ્યયન —

જબૂ સ્વામી ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ સાભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામીને હવે ચોથા અધ્યયનના વિષયમા પૂછે છે-' जइ णं भंते ? ઇત્યાદિ

હે ભદત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે દુખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિ-

द्विविधम्-सोपक्रमं निरुपक्रमं च, तत्र यानि वैरादीनि सोपक्रमकर्मजन्यानि, तान्येव जिनातिशयादुपशाम्यन्ति साध्यव्याधिवत्। यानि तु निरुपक्रमकर्मोद्भवानि, तान्यवश्य विपाकवेद्यानि, असाध्यव्याधिवत् ॥ सू० २४ ॥

॥ इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री–विपाक-श्रुते दुःखविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् अभग्नसेननामकं तृतीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १।३ ॥

अपने कृत कर्मोंद्वारा ही साध्य होता है, इनमें जो वैरभाव आदि सोपक्रमकर्म द्वारा उत्पन्न होते हैं, वे ही जिनेन्द्र के अतिशय से उपशांत होते हैं। जिस प्रकार वैद्य की दवा से साध्यरोग ही शांत किये जाते हैं, असाध्य नहीं। जिन वैर आदि भावों का हेतु निरुपक्रम कर्म है, वे नियम से जीवों को अपना फल देते ही है ॥ सू०२४ ॥

॥इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध की 'विपाकचन्द्रिका' नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद मे 'अभग्नसेन' नामक तृतीय अध्ययन सम्पूर्ण हुआ ॥ १ । ३ ॥

પોતાના કરેલા કર્મોદ્વારા જ સાધ્ય થાય છે તેમાં જે વૈરભાવ આદિ સોપક્રમકર્મ દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે તેજ જિનેન્દ્રના અતિશયથી ઉપશાંત થાય છે જે પ્રમાણે વૈદ્યની દવાથી સાધ્ય રોગજ શાંત કરી શકાય છે અસાધ્ય નહિ જે વૈર ભાવનું કારણ નિરૂપક્રમ કર્મ છે, તે નિયમપ્રમાણે જીવોને પોતાનું ફળ આપેજ છે ॥ ૨૪ ॥

ઇતિશ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની 'विपाकचन्द्रिका' ટીકામાં દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં અભગ્નસેન નામના ત્રીજા અધ્યયનનો ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥ ૧ । ૩ ॥

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जइ ण भंते ! चउत्थस्स उक्खेवो । एवं खलु जम्बूः ! तेण कालेण तेण समएण सोहंजणी णाम णयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा । तीसे ण सोहंजणीए णयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए देवरमणे णाम उज्जाणे होत्था । तत्थ ण अमोहस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था, पुराणे ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

श्रीजम्बूस्वामी तृतीयाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा, श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—'जइ ण भंते !' इत्यादि । 'चउत्थस्स उक्खेवो' चतुर्थस्य=चतुर्थाऽध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् । अत्रैवमुपक्षेपोऽनुसन्धेयः—

'जइ णं भंते समणेण जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते चउत्थस्स ण भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते, तए ण से सुहम्मे अणगारे जम्बू-अणगार एवं वयासी' इति ।

यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दुःखविपाकानां तृतीयस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः—

॥ चतुर्थ अध्ययन ॥

जंबू स्वामी तृतीय अध्ययन का अर्थ सुनकर श्री सुधर्मस्वामी से अब चौथे अध्ययनके विषयमें पूछते है— 'जइ ण भंते' इत्यादि। हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीरने जो कि सिद्धिस्थान को प्राप्त हुए है दुःखविपाकनामक प्रथमश्रुतस्कन्ध के तृतीय अध्ययन का जो यह भाव प्रतिपादित किया है कि—अभग्नसेन ने अपने

— ચોથું અધ્યયન —

જંબૂ સ્વામી ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ સાંભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામીને હવે ચોથા અધ્યયનના વિષયમાં પૂછે છે-' जइ ण भंते ! ' ઇત્યાદિ

હે ભદંત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિ-

अभग्नसेनस्य य' स्वकृतदुष्कृतफलविपाकस्तद्रूपोऽर्थः प्रज्ञप्तः, चतुर्थस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान संप्राप्तेन कोऽर्थ प्रज्ञप्तः ?। तत खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बू नामकमनगारम् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण ' वयासी ' अवादीत्—

एव खलु हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये ' सोहजणी णाम णयरी ' शोभाञ्जनी नाम नगरी, ' होथा ' आसीत् । सा कीदृशी?–त्याह– ' रिद्धत्थिमियसमिद्धा ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धा=ऋद्धा=नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्ता बहुजनसंकुला च, स्तिमिता=स्वचक्रपरचक्रभयरहिता, समृद्धा=धनधान्यादि-

---

द्वारा कृत दुष्कर्मोंका महाभयकर फल भोगा है वह तो मैंने सुना, अब श्री श्रमण भगवान् महावीरने जो सिद्धिस्थान को पाचुके हैं इस चतुर्थ अध्ययन का क्या भाव प्रतिपादित किया है ? इस प्रकार जबूस्वामी की जिज्ञासा जानकर श्री सुधर्मा स्वामी इस चौथे अध्ययन का भाव फरमाते हैं–' एव खलु ' इत्यादि ।

' एव खलु जबू ' हे जम्बू ! सुनो, इस चतुर्थ अध्ययन का अर्थ श्रमण भगवान महावीरने इस प्रकार से कहा है–' तेणं कालेण तेणं समएण ' उस काल में और उस समय मे ' सोहंजणी णामं णयरी होत्था ' शोभाञ्जनी इस नामकी एक नगरी थी। ' रिद्धत्थिमियसमिद्धा ' यह नभ-स्पर्शी अनेक प्रासादों से युक्त तथा अनेक जनों से व्याप्त थी। स्वचक्र और

પાદિત કર્યા છે કે–અભગ્નસેને પોતાના કરેલા દુષ્કર્મોના મહા ભયકર ફળ ભોગવ્યા છે, તે તો મે સાભળ્યુ હવે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પામી ચૂક્યા છે તે ચોથા અધ્યયનના ભાવ શુ પ્રતિપાદન કર્યા છે? આ પ્રમાણે જબૂસ્વામીની જીજ્ઞાસા જાણીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયના ભાવ જણાવે છે–' एव खलु ઇત્યાદિ

' जबू ' હે જમ્બૂ ! સાભળો, આ ચોથા અધ્યયનનો અર્થ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ પ્રમાણે કહ્યો છે–' तेण कालेण तेण समएण ' તે કાળ અને તે સમયને વિષે ' सोहजणी णाम णयरी होत्था ' શોભાજની એ નામની એક નગરી હતી ' रिद्धत्थिमियसमिद्धा ' તે આકાશ સુધી સ્પર્શ કરે એવા અનેક મહેલોથી યુક્ત તથા અનેક માણસોથી વ્યાપ્ત હતી, તે નગરીમા રહેવા વાળી પ્રજાને સ્વચક્ર અને પરચક્રનો જરા પણ ભય

पूर्णा, अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयसमासः। मकलवैभवपूर्णा शान्तिसम्पन्ना चेत्यर्थः। 'तीसे ण' तस्याः खलु 'सोहंजणीए णयरीए' शोभाञ्जन्या नगर्याः 'वहिया' वहिः 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशान-कोणे इत्यर्थः। देवरमणे णाम उज्जाणे' देवरमण नामोद्यानं-देवरमणनामक मुद्यानम् 'होत्था' आसीत्। तत्र खलु 'अमोहस्स जक्खस्स' अमोघस्य=अमोघनामकस्य यक्षस्य 'जक्खायतणे' यक्षायतन=यक्षस्थानम्, आसीत्। तत् कीदृश ?-मित्याह-'पुराणे' पुराण=पुरातनम् ॥ सू० १ ॥

परचक्र का भय इस में रहने वाली प्रजा को बिलकुल ही नहीं था। यह सदा धन धान्य आदिसे खूब परिपूर्ण थी। तात्पर्य यह है कि-यह नगरी सदा विभव से पूर्ण एवं शांति से संपन्न थी। 'तीसे णं सोहंजणीए णयरीए' उस शोभाञ्जनी नगरी के 'बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' बाहर की ईशान कोण में 'देवरमणे णामं' देवरमण इस नामका एक 'उज्जाणे होत्था' उद्यान था। 'तत्थ णं' उस उद्यान में 'अमोहस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था' अमोघ नामके यक्ष का एक यक्षायतन था। 'पुराणे' यह बहुत प्राचीन था।

भावार्थ - तृतीय अध्ययन का स्पष्टीकरण सुनकर जंबूस्वामी को चतुर्थ अध्ययन के भाव को परिज्ञात करनेकी जिज्ञासा बढी। इस अपनी बढी हुई जिज्ञासा की शांति के लिये वे श्री सुधर्मा स्वामी से पूछ रहे है-

---

न હતો, તે હમેશાં ધન ધાન્ય વગેરેથી પરિપૂર્ણ હતી તાત્પર્ય એ છે કે-તે નગરી હમેશાં વૈભવથી પૂર્ણ અને શાંતિ-સુખથી સંપન્ન હતી 'तीसे णं सोहंजणीए णयरीए' તે શોભાંજની નગરીના 'बहिया उत्तरपुरित्थिमे दिसीभाए' બહારના ઇશાન કોણમાં 'देवरमणे णाम' દેવરમણ એ નામનો એક 'उज्जाणे होत्था' બગીચો હતો 'तत्थ णं' તે ઉદ્યાનમાં 'अमोहस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था' અમોઘ નામના યક્ષનું એક નિવાસસ્થાન હતું 'पुराणे' તે બહુજ પ્રાચીન હતું

ભાવાર્થ— ત્રીજા અધ્યયનનું સ્પષ્ટીકરણ સાંભળીને જમ્બૂસ્વામીને ચોથા અધ્યયનના ભાવને સાંભળવાની-જાણવાની જીજ્ઞાસા વધી, તેથી પોતાની વધી રહેલી જીજ્ઞાસાને શાંત કરવા માટે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછી રહ્યા છે-

मूलम्—सू० २

तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए महच्चदे नाम राया होत्था, महया०। तस्स णं महच्चदस्स रण्णो सुसेणे णाम अमच्चे होत्था, साम-भेय-दंड० - णिग्गह कुसले। तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए सुदंसणा णाम गणिया होत्था। वण्णओ ॥ सू० २ ॥

हे भदन्त! श्रमण भगवान् महावीर ने जो तृतीय अध्ययन का स्पष्टीकरण के निमित्त अभग्नसेन का परिषदा के भीतर जीवनवृत्तान्त सुनाया था, वह तो मैं आपके मुखारविन्द से सुनलिया अब मैं यह सुनना चाहता हूं कि उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने चतुर्थ अध्ययनका क्या भाव फरमाया है? इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मास्वामी फरमाते हैं- हे जंबू! उस काल में और उसी समय मे शोभाञ्जनी नामकी एक नभस्तलचुंबी प्रासादों से अलंकृत, अनेक जनों से संकुल, स्वचक्र परचक्र के भयसे निर्मुक्त एवं धन धान्यादि से सदा परिपूर्ण नगरी थी। इस के बाहिर ईशान कोण में देवरमण नामका एक सुन्दर बगीचा था। उसमे अमोघनामक यक्ष का बहुत प्राचीन एक आयतन था ॥ सू १ ॥

હે ભદન્ત! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જે ત્રીજા અધ્યયનના સ્પષ્ટીકરણના નિમિત્તે અભગ્નસેનનું જીવનવૃતાન્ત પરિષદમાં સંભળાવ્યું હતું, તે તો મેં આપના મુખકમલથી સાંભળી લીધું હવે હું તે સાંભળવાની ચાહના-ઇચ્છા કરૂં છું કે તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ચોથા અધ્યયનના ભાવ શું કહ્યા છે? આ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે-હે જમ્બૂ! તે કાલ અને તે સમયમાં શોભાંજની નામની એક નગરી હતી, તે મોટા-મોટા આકાશને સ્પર્શ કરે તેવા મહેલોથી શોભતી, અનેક માણસોની વસ્તીથી ભરપૂર સ્વચક્ર-પરચક્રના ભયથી રહિત અને ધન તથા ધાન્યાદિથી હમેશાં પરિપૂર્ણ હતી તે નગરીના બહારના ઇશાન કોણના ભાગમાં દેવરમણ નામનો એક સુંદર બગીચો હતો તે બગીચામાં અમોઘ નામના યક્ષનું બહુજ પ્રાચીન નિવાસસ્થાન હતું ॥૧॥

टीका—सू० २

'तत्थ ण' इत्यादि । तत्र खलु शोभाञ्जन्या नगर्यां 'महचंदे नाम राया' महाचन्द्रनामकः, राजा होत्था' आसीत् । स कीदृशः? इत्याह— 'महया०' अनेन 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इति संग्राह्यम्, महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=महाश्चासौ हिमवान् महाहिमवान्, स इव महान् अन्यमहापर्वतापेक्षया, मलयो = मलयाचलः, मन्दरो=मेरुगिरिः, महेन्द्रः=पर्वतविशेषस्तद्वत् सारः=प्रधानो यः स तथा। तस्य खलु महाचन्द्रस्य राज्ञः 'सुसेणे णाम अमच्चे' सुषेणो नाम=सुषेणनामकः, अमात्यः=मन्त्री 'होत्था' आसीत् । स कीदृशः? इत्याह—'सामभेयदंड०' इति । 'सामभेयदंडउवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू' इति संग्राह्यम् । सामभेददण्डोप-

---

'तत्थ ण' इत्यादि ।

'तत्थ ण' इस नगरमे 'महचंदेनाम राया होत्था' एक महाचंद नामका राजा था । मलयाचल सुमेरुगिरि और महेन्द्र के जैसा अन्यनृपतियों मे प्रधान था । 'तस्स ण महचंदस्स रण्णो' उस महाचंद्र नरेश का 'सुसेणे णाम अमच्चे होत्था' सुषेण इस नामका एक मंत्री था । 'सामभेयदंड०णिग्गहकुसले' यह साम, भेद एवं दण्ड आदि राजनीति प्रयुक्त करने में पटु एवं परचित्तरंजन करने मे कुशल था । यहा दंड के आगे के शून्य से 'उवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू' इस पाठ का ग्रहण हुआ है । इन साम आदि पदों की व्याख्या इस प्रकार है—आपस

'तत्थ ण' ઇત્યાદિ

'तत्थ ण' તે નગરીમા 'महच्चदे नाम राया होत्था' એક મહાચંદ નામના રાજા હતા 'महया०' તે હિમાલય પર્વત જેવા મહાન હતા મલયાચલ, સુમેરૂ પર્વત અને મહેન્દ્રના જેવા બીજા રાજાઓમા મુખ્ય હતા 'तस्स ण महच्चदस्स रण्णो' તે મહાચંદ રાજાને 'सुसेणे णाम अमच्चे होत्था' સુષેણ નામના એક મંત્રી હતા, 'सामभेयदड० णिग्गहकुसले' તે સામ, ભેદ અને દંડ આદિ રાજનીતિનો ઉપયોગ કરવામા અને બીજાઓના ચિત્તને રંજન કરવામા કુશળ હતા અહિં દંડ શબ્દની પાસે જે શૂન્ય છે તે શૂન્યવડે 'उवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू' આ પાઠને ગ્રહણ કરવામા આવ્યો છે, તે સામ આદિ પદોની વ્યાખ્યા આ

प्रदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिज्ञः–परस्परोपकारप्रदर्शनगुणकीर्तनादिना शत्रोरात्म वशीकरण साम, शत्रुपरिवारस्य परस्पर स्नेहापनयन भेद., धनहरणादिको दण्ड., गृहीतधनप्रतिदानादिकमुपप्रदान, तद्रूपा या राजनीतयः, तासा सुप्रयुक्त–सुष्ठु प्रयोगो=व्यापारो यस्य स तथा, नयाना=न्यायाना उक्तलक्षणनीतीना च विधि–प्रकार जानाति यः स तथा, पश्चात् पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'णिग्गहकुसले' निग्रहकुशल –निग्रहः=नियमन वशीकरण, तत्र कुशल'=निपुणः। तत्र खलु शोभाञ्जन्या नगर्या 'सुदसणा णाम गणिया' सुदर्शना नाम–सुदर्शनानाम्नी गणिका 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः=अस्या वर्णनम्, स चान्यत्र विज्ञेयः ॥ सू० २ ॥

मे एक दूसरे के उपकार के दिखलाने स एव गुणों के कथन आदिसे शत्रु को अपन वश करना साम है। जिस उपाय से शत्रु के पक्ष के परिवार में फूट डाली जाती है उसका नाम भेद है। शत्रु के धन आदि का हरण कर लेना दण्ड है। शत्रु के गृहीत धन को वापिस कर देना उपप्रदान है। वह सचिव इन राजनीतियों क प्रयोग करने में एव न्याय करने की विधि में विशेष विचक्षण था। किस नीति एव किस न्याय से क्या काम करना होता है, किस की किस समय आवश्यक्ता पडती है, ये सब बाते वह भली प्रकार जानता था। 'तत्थ ण सोहजणीए णयरीए' उसी शोभाञ्जनी नगरी में 'सुदंसणा णाम गणिया होत्था' एक वेश्या रहती थी जिसका नाम सुदर्शना था। इसका वर्णन कामध्वजा वेश्या के समान है।

પ્રમાણે છે–પરસ્પરમા એક બીજાનો ઉપકાર બતાવીને ગુણોનુ કથન કરીને શત્રુને પોતાને વશ કરી લેવા તે સામ છે, જે ઉપાયથી શત્રુના પક્ષના પરિવારમા કે આપસમા ફુટ પાડવી તેનુ નામ ભેદ છે શત્રુના ધન વગેરે પદાર્થોનુ હરણ કરવુ તે દડ છે, શત્રુના લઇ લીધેલા ધનને પાછુ આપવુ તે ઉપપ્રદાન છે ને પ્રધાન (મત્રી) તે રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામા અને ન્યાય કરવાની કળામા વિશેષ કુશળ હતો, કઇ નીતિથી અને કયા ન્યાય વડે કયુ કામ કરવું જોઇએ, કયા સમયે કોની જરૂરીયાત પડે છે તે તમામ વાત બહુજ સારી રીતે જાણતો હતો तत्थ ण सोहजणीए णयरीए તે શોભાજની નગરીમા सुदसणाणाम गणिया होत्था ' એક સુદર્શના નામની વેશ્યા પણ રહેતી હતી તેનું વર્ણન કામધ્વજા વેશ્યાના જેવું છે

मूलम्—सू० ३

तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए सुभद्दे णामं सत्थवाहे होत्था, अड्ढे जाव अपरिभूए। तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाणामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया अहीण०। तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए सगडे णामं दारए होत्था, अहीण० ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र खलु शोभाञ्जन्यां नगर्यां 'सुभद्दे णामं' सुभद्रो नाम=सुभद्रनामकः 'सत्थवाहे सार्थवाहः 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह–' अड्ढे जाव अपरिभूए ' इति। आढ्यः=धनवान् यावद् अपरिभूतः। तस्य खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य 'भद्दाणामं' भद्रानाम=भद्रानाम्नी 'भारिया'

भावार्थ—इस नगरी के राजा का नाम महाचंद्र था। यह विशिष्ट प्रतापशाली था। इस का एक मंत्री था। जिसका नाम सुषेण था। यह राजनीति एवं न्याय में विशेष चतुर था। किसी को निग्रह—वश करने में अतिशय बुद्धिसंपन्न था। यहां पर सुदर्शना नामकी एक वेश्या रहती थी। जो रूप लावण्य से संपन्न थी॥ सू. २॥

'तत्थ णं' इत्यादि।

'तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए' इस सोभाञ्जनी नगरी में सुभद्र नामका एक सार्थवाह रहता था। यह जन धन आदि से परिपूर्ण था। 'तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाणामं भारिया होत्था' इस

ભાવાર્થ— આ નગરીના રાજાનું નામ મહાચંદ હતું તે વિશેષ પ્રતાપી હતા તેને એક મંત્રી હતા, જેનું નામ સુષેણ હતું તે મંત્રી રાજનીતિ અને ન્યાયમાં ઘણાજ ચતુર હતા કોઇને પણ વશ કરવામાં કે કબ્જે કરવામાં બહુજ બુદ્ધિસંપન્ન હતા, આ નગરીમાં એક સુદર્શના નામની વેશ્યા રહેતી હતી, તે પણ રૂપ અને લાવણ્યથી પૂર્ણ હતી ॥૨॥

'तत्थ णं' ઈત્યાદિ

'तत्थ णं' શોભાંજની નગરીમાં સુભદ્ર નામના એક સાર્થવાહ પણ રહેતા હતા તે માણસોથી અને ધનાદિકથી પરિપૂર્ણ હતા 'तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाणामं भारिया होत्था' તે સુભદ્રની પત્નીનું નામ ભદ્રા હતું 'सुकुमाल०

प्रदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिज्ञः–परस्परोपकारप्रदर्शनगुणकीर्तनादिना शत्रोरात्म वशीकरण साम, शत्रुपरिवारस्य परस्पर स्नेहापनयन भेदः, धनहरणादिको दण्डः, गृहीतधनप्रतिदानादिकमुपप्रदान, तद्रूपा या राजनीतयः, तासा सुप्रयुक्त–सुष्ठु प्रयोगो=व्यापारो यस्य स तथा, नयाना=न्यायाना उक्तलक्षणनीतीना च विधि–प्रकार जानाति यः स तथा, पश्चात् पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'णिग्गहकुसले' निग्रहकुशल –निग्रहः=नियमन वशीकरण, तत्र कुशलः=निपुणः। तत्र खलु शोभाञ्जन्या नगर्या 'सुदसणा णाम गणिया' सुदर्शना नाम–सुदर्शनानाम्नी गणिका 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः=अस्या वर्णनम्, स चान्यत्र विज्ञेयः ॥ सू० २ ॥

मे एक दूसरे के उपकार के दिखलाने स एव गुणों क कथन आदिसे शत्रु को अपने वश करना साम है। जिस उपाय से शत्रु के पक्ष के परिवार में फूट डाली जाती है उसका नाम भेद है। शत्रु के धन आदि का हरण कर लेना दण्ड है। शत्रु के गृहीत धन को वापिस कर देना उपप्रदान है। वह सचिव इन राजनीतियों क प्रयोग करने में एव न्याय करने की विधि में विशेष विचक्षण था। किस नीति एव किस न्याय से क्या काम करना होता है, किस की किस समय आवश्यकता पडती है, ये सब बाते वह भली प्रकार जानता था। 'तत्थ ण सोहजणीए णयरीए' उसी शोभाञ्जनी नगरी में 'सुदंसणा णाम गणिया होत्था' एक वेश्या रहती थी जिसका नाम सुदर्शना था। इसका वर्णन कामध्वजा वेश्या के समान है।

પ્રમાણે છે–પરસ્પરમા એક બીજાનો ઉપકાર બતાવીને ગુણોનુ કથન કરીને શત્રુને પોતાને વશ કરી લેવા તે સામ છે, જે ઉપાયથી શત્રુના પક્ષના પરિવારમા કે આપસમા કુટ પાડવી તેનુ નામ ભેદ છે શત્રુના ધન વગેરે પદાર્થોનુ હરણ કરવુ તે દડ છે, શત્રુના લઇ લીધેલા ધનને પાછુ આપવુ તે ઉપપ્રદાન છે ને પ્રધાન (મત્રી) તે રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામા અને ન્યાય કરવાની કળામા વિશેષ કુશળ હતો, કઇ નીતિથી અને કયા ન્યાય વડે કયુ કામ કરવું જોઇએ, કયા સમયે કોની જરૂરીયાત પડે છે તે તમામ વાત બહુજ સારી રીતે જાણતો હતો तत्थ ण सोहजणीए णयरीए' તે શોભાજની નગરીમા सुदसणाणाम गणिया होत्था ' એક સુદર્શના નામની વેશ્યા પણ રહેતી હતી તેનું વર્ણન કામધ્વજા વેશ્યાના જેવુ છે

टीका—मू० ४

तेण कालेण ' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरो यावत् शोभाञ्जन्या नगर्या यत्रैव देवरमणनामकमुद्यान तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः। 'परिसा परिषत् जनाना संहतिः 'णिग्गया' निर्गता— श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितु शोभाञ्जनीनगरीतो बहिर्निःसृता। 'राया वि' राजाऽपि=महाचन्द्रनामको भूपतिश्च 'णिग्गओ' निर्गत। यत्रैव श्रमणो भगवान महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिण करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते। 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः=भगवता श्रुत-चारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्ट। 'परिसा पडिगया' परिषत् प्रतिगता=धर्मकथा श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिनिवृत्ता। राजाऽपि प्रतिगतः ॥ ४ ॥

'तेण कालेण०' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण उस काल और उस समय में 'समणे भगव महावीरे० समोसढे' श्रमण भगवान महावीर विहार करते हुए उस शोभाञ्जनी नगरी में जहा देवरमण नामका वह उद्यान था वहा पर पधारे। प्रभुका आगमन जानकर 'परिसा णिग्गया' जनता उनके दर्शन एव उनसे धर्म श्रवण करने के लिये अपनेर स्थान स निकली। 'रायावि णिग्गओ महाचद्र नरेश भी निकला। 'धम्मो कहिओ' वे सब के सब चलकर वहा पर आये जहा श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे। सबोंने प्रभु की वदना की, नमस्कार किया एव पर्युपासना की। धमकथा सुनकर सबके सब भगवान

तेण कालेण ' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण ' તે કાળ અને તે સમયને વિષે समणे भगव महावीरे० समोसढे ' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા થકા તે શોભાજની નગરીમા જ્યા દેવરમણ નામનો બગીચો હતો ત્યા પધાર્યા પ્રભુનું આગમન જાણી કરીને ' परिसा णिग्गया ' ત્યાની જનતા તેમના દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી નીકળી ' रायावि णिग्गओ ' મહાચન્દ્ર રાજવી પણ નીકળ્યા धम्मो कहिओ ' તે સૌ ચાલી કરીને જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યા આગળ આવ્યા આ સૌએ પ્રભુની વદના કરી નમસ્કાર કર્યા અને પર્યુપાસના અર્થાત્ સેવામા બેઠા પ્રભુએ તમામને શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, ધર્મકથા સાભળીને

भार्या, 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी ?–त्याह–' सुकुमालपाणिपाया ' सुकुमारपाणिपादा=कोमलकरचरणा, तथा– अहीण० '–' अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा ' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा–अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपतः, परिपूर्णानि लक्षणतः, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिंस्तत्, तथाविधं शरीरं यस्याः सा तथा। तस्य खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य 'पुत्ते' पुत्रः, भद्राभार्यायाः 'अत्तए' आत्मजः 'सगडे णाम दारए' शकटो नाम=शकटनामकः, दारकः 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह–' अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे ' इति, अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥ सू० ३ ॥

मूलम् सू० ४

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे० समोसढे। परिसा णिग्गया। राया वि णिग्गओ। धम्मो कहिओ। परिसा पडिगया ॥ सू० ४ ॥

सुभद्र की भार्या का नाम भद्रा था। ' सुकुमालपाणिपाया अहीण० ' इसके कर और चरण दोनों सुकुमार थे। शरीर भी पांचों इन्द्रियों के यथावस्थित प्रमाण से परिपूर्ण था। ' तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए ' उस सुभद्र सार्थवाह का एक पुत्र था जो इसकी भद्रा पत्नी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था। ' सगडे णामं दारए होत्था ' इसका नाम शकट था। ' अहीण० ' यह भी परिपूर्ण अंगोपांग वाला और रूप लावण्य से युक्त था।

भावार्थ—स्पष्ट है ॥ सू ३ ॥

' अहीण० ' तेना હાથ અને પગ બન્ને સુકુમાલ કોમલ હતા, શરીર પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોના યથા-યોગ્ય પ્રમાણથી પરિપૂર્ણ હતું ' तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए ' તે સુભદ્ર સાર્થવાહને એક પુત્ર હતો તે તેની ભદ્રા પત્નીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો ' सगडे णामं दारए होत्था ' તે બાળકનું નામ શકટ હતું ' अहीण० ' તે પણ અંગોપાંગ પરિપૂર્ણ અને રૂપ-લાવણ્યથી શોભાયમાન હતો

ભાવાર્થ— સ્પષ્ટ છે ॥૩॥

'पुरिसे' पुरुषान् पश्यति, 'तेसिं' तेषां हस्त्यारूढानामश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतम् एकं 'सइत्थियं' सस्त्रीक = स्त्रीसहितं पुरुषं 'पासइ' पश्यति। कथम्भूतं पुरुषं?-मित्याह-'अवउडगबंधणं' इति। अवकोटकबन्धन-अवकोटकेन = कृकाटिकाया अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तम्, गलाधोभागतः पृष्ठदेशमानीतया रज्ज्वा पृष्ठदेशे बद्धं हस्तद्वयं यस्य तमित्यर्थः। 'उक्कित्तकण्णणासं' उत्कृत्तकर्णनासम् 'जाव उग्घोसणं यावद् उद्घोषणाम्, इहैव योजना-'णेइत्तुप्पियगत्तं' इत्यादि 'इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं सुणेइ-'णो खलु देवाणुप्पिया! इमस्स पुरिसस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झइ' इति। एषां पदानां व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रे द्रष्टव्या। 'चिंता' चिन्ता-तं पुरुषं दृष्ट्वा श्रीगौतमस्वामिन-

---

घोडों एवं मनुष्यों को देखा। 'तेसिं णं पुरिसाणं मज्झगयं' उन हाथी एवं घोडों पर चढे हुए पुरुषों के मध्य में रहे हुए 'एगं' एक 'सइत्थियं पुरिसं अवओडगबंधणं उक्कित्त जाव उग्घोसणं चिंता तहेव जाव भगवं वागरेइ' स्त्रीसहित पुरुष को देखा। उसके गर्दन के नीचे के भाग से लेकर पृष्ठ देशपर्यन्त रस्सी से दोनों हाथ बंधे हुए थे। उस की नाक और कान दोनों कटे हुए थे। आदि२ स्थितियुक्त उस पुरुष को देखकर, एवं उस के विषय में की जाती हुई घोषणा को सुनकर गौतम स्वामी के मन में इस प्रकार विचार उत्पन्न हुआ- आश्चर्य है कि यह पुरुष पूर्वभव में कृत अशुभ कर्मों के फलस्वरूप नरक जैसी वेदना का अनुभव कर रहा है। इस प्रकार विचार कर

ઘોડાઓ અને મનુષ્યોને જોયા 'तेसिं णं पुरिसाणं मज्झगयं' તે હાથી-ઘોડાઓ પર ચઢેલા પુરૂષોના મધ્યમાં રહેલો 'एगं' એક 'सइत्थियं पुरिसं अवओडगबंधणं उक्कित्त० जाव उग्घोसणं, चिंता तहेव जाव भगवं वागरेइ' સ્ત્રીસહિત પુરૂષને જોયો તેના ગર્દનના નીચેના ભાગથી લઇ પાછળની પીઠના તમામ ભાગ સુધી દોરડાથી બન્ને હાથ બાંધેલા હતા, તેના નાક અને કાન બન્ને કાપેલા હતા, આવી સ્થિતિમાં તે પુરૂષને જોઇને અને તેના સંબંધમાં જે જાહેરાત થતી તે સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે—આશ્ચર્ય છે કે આ પુરૂષ પૂર્વભવમાં કરેલાં અશુભ કર્મોના ફળ-સ્વરૂપ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહેલ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને

मूलम्—सू० ५

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे। तत्थ ण हत्थी आसे पुरिसे। तेसिं णं पुरिसाण मज्झगयं पासइ एग सइत्थिय पुरिसं अवउडगबंधणं उक्खित्त जाव उग्घोसण, चिंता तहेव जाव भगव वागरेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू० ५

'तेण कालेण' यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः, गौतम', 'जाव' यावत्-एवमत्र योजना प्रागुक्तरीत्या-भगवदाज्ञामुपादाय भिक्षानयनार्थं शोभाञ्जनी नगर्यामुच्चनीचमध्यमकुलान्यटन् 'रायमग्गे' राजमार्गे 'ओगाढे' अवगाढः= समागतः। तत्र खलु 'हत्था' हस्तिन. पश्यति, 'आस' अश्वान् पश्यति

को वदना एव नमस्कार कर वापिस अपने स्थान पर गये। राजा भी वापिस गया॥ भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू ४ ॥

'तेण कालेण०' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेट्ठे अतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे' बडे शिष्य गौतम स्वामी, भगवान की आज्ञा प्राप्तकर -भिक्षा-के लिये शोभाञ्जनी नगरी में उच्च, नीच एव मध्यम कुलों में फिरते हुए राजमार्ग पर आये। 'तत्थ ण हत्थी आसे पुरिसे' वहा उन्होंने हाथियों,

તે સૌ ભગવાનને વદના-નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાનપર પાછા ગયા, રાજા પણ પોતાના સ્થાનપર ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ ૪ ॥

તેણં કાલેણ ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાળ અને તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી, ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને ભિક્ષા માટે શોભાંજની નગરીમા ઉચ્ચ-નીચ અને મધ્યમ કુલોમા ફરતા થકા રાજમાર્ગ પર આવ્યા 'तत्थ ण हत्थी आसे पुरिसे' ત્યા તેમણે હાથીઓ,

मूलम्—सू० ६

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे छगलपुरे णयरे होत्था। तत्थ सीहगिरी णाम राया होत्था, महया०। तत्थ णं छगलपुरे णयरे छण्णिए णाम छागलिए परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तत्थ णं छण्णियस्स छागलियस्स बहूणं अयाण य, एलयाण य, रोज्झाण य, वसभाण य ससयाण य, पसयाण य, सूयराण य, सिंघाण य, हरिणाण य, संभराण य, महिसाण य, सयबद्धाणि य, सहस्सबद्धाणि य, जूहाणि य वाडगंसि सण्णिरुद्धाइं चिट्ठंति। अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा बहवे अए य जाव महिसे य सारक्खमाणा संगोवेमाणा चिट्ठंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा अयाण य जाव जूहाणि य गिहंसि सण्णिरुद्धाइं चिट्ठंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा, बहवे अए य, जाव महिसे य जीवियाओ ववरोवित्ता मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेंति, करित्ता छण्णियस्स छागलियस्स उवणेंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा ताइं बहुयाइं अयमंसाइं य जाव महिसमंसाइं य तवएसु य कवल्लीसु य कंदुसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति य, भज्जेंति य, सोल्लेंति य, तलित्ता य३ रायमग्गंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति। अप्पणावि य णं से छण्णिए छागलिए बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसेहिं य तलिएहिं य भज्जिएहिं य सोल्लिएहिं य सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ॥ सू० ६॥

टीका—सू० ६

'एवं खलु०' इत्यादि। एवं खलु हे गौतम! तस्मिन् काले

'एवं खलु०' इत्यादि।

'गोयमा!' हे गौतम! गौतमस्वामी के पूछने पर भगवान फरमाते हैं कि—'एवं खलु' इस प्रकार 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल में

'एवं खलु' ઇત્યાદિ

ગૌતમ સ્વામીએ પૂછયું ત્યારે ભગવાન કહે છે કે-'ગોયમા!' હે ગૌતમ! 'એવં ખલુ' આ પ્રમાણે 'તેણં કાલેણં તેણં સમએણં' તે કાળ અને તે

श्चिन्ता = मनसि संकल्पः समुदपद्यतेत्यर्थः । 'तहेव जाव भगवं वागरेइ' तथैव यावद् भगवान् व्याकरोति । 'तथैव यावद्' इत्यनेनास्यैव द्वितीयाध्ययने पञ्चमसूत्रे यथा वर्णितं तद्वदेवात्रापि बोध्यम् । अहो ! खलु अयं पुरुषः पूर्वभवकृतानामशुभानां कर्मणां फलं नरकप्रतिरूपिकां वेदनामनुभवतीति विचिन्त्य स श्रीगौतमस्वामी उच्चनीचमध्यमकुलेषु यावदटन् यथापर्याप्तां समुदानीभिक्षां गृहीत्वा भगवतः समीपमागत्य तत् सर्वं प्रदर्श्य भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्यैवमवादीत्– हे भगवन् ! एवं खलु अहं त्वयाऽभ्यनुज्ञातः सन् शोभाञ्जन्यां नगर्यां भिक्षार्थं गच्छन् राजमार्गे सस्त्रीकमेकं पुरुषं नरकप्रतिरूपिकां वेदनामनुभवन्तं दृष्टवान् । स खलु हे भगवन् ! पूर्वभवे क आसीत् ? यावत् प्रत्यनुभवन् विहरति ? । ततो भगवान् व्याकरोति = वक्ष्यमाणप्रकारेण गौतमस्वामिनं प्रति तस्य पुरुषस्य चरित्रं वर्णयतीत्यर्थः ॥ सू० ५ ॥

गौतम स्वामी उच्च नीच मध्यम कुलों मे फिर कर यथापर्याप्त भिक्षा ले भगवान के समीप आये । आते ही उन्होंने समस्त गृहीत भिक्षा भगवान को दिखलाई, और उन्हे वन्दन एवं नमस्कार कर वे फिर इस प्रकार बोले कि–हे भगवन् ! मैं आज आप से आज्ञा प्राप्तकर शोभाञ्जना नगरी मे भिक्षा के लिये गया, जाते२ मार्ग मे मैंने सस्त्रीक एक पुरुष को देखा–जो नरक जैसी वेदना का अनुभव कर रहा था । हे भदन्त ! यह पुरुष पूर्वभव मे कौन था - जो इस प्रकार की दारुण व्यथा का पात्र बना हुआ है । फिर भगवान उस पुरुषका चरित्र कहते हैं । भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ५ ॥

ગૌતમ સ્વામી ઉચ્ચ-નીચ મધ્યમ કુલોમાં ફરીને પૂરતી ભિક્ષા લઈને ભગવાનની પાસે આવ્યા. આવતાની સાથે જ તેમણે જે ભિક્ષા લાવી હતી તે તમામ ભગવાનને બતાવી અને વંદન-નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા કે – ભગવાન ! હું આપની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને આજે શોભાંજની નગરીમાં ભિક્ષા લેવા માટે ગયો, જતા જતા માર્ગમાં મેં એક પુરૂષને સ્ત્રીની સાથે જોયો. તે નરકના જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહ્યો હતો. હે ભદન્ત ! તે પુરૂષ પૂર્વભવમાં કોણ હતો. જે આ પ્રકારની દારૂણ વેદના ભોગવવાનું પાત્ર બન્યો છે? હવે ભગવાન તેનું ચરિત્ર કહે છે. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ. ૫ ॥

तत्र खलु छन्निकस्य छागलिकस्य बहूनाम् ' अयाण य ' अजाना च= छागाना च, ' एलयाण य ' एलकाना=मेषाणा च, ' गोज्झाण य ' रोज्झाना= पशुविशेषाणाम् ' रोझ ' इति भाषाप्रसिद्धानाम् । ' वसभाण य ' वृषभाणा च, ' ससयाण य ' शशकाना च, ' पसयाण य ' पसयाना=मृगशिशूना च, 'सूयराण य शूकराणा च ' सिंघाण य ' सिंहाना च, ' हरिणाण य ' हरिणाना च ' संभराण य साम्भराणा च, ' महिसाण य ' महिषाणा च ' सयबद्धाणि य ' शतबद्धानि शत-शतमजादीन् योजयित्वा बद्धानि च, ' सहस्सबद्धाणि य ' सहस्रबद्धानि—सहस्र सहस्र योजयित्वा बद्धानि च ' जूहाणि य ' यूथानि च ' वाडगंसि ' वाटके= परिधिरूपेण कण्टकादिना वेष्टित स्थान वाट' स एव वाटकस्तस्मिन्, ' सण्णि-रुद्धाइ ' संनिरुद्धानि ' चिट्ठंति ' तिष्ठन्ति ' अन्ने य तत्थ बहवे पुरिसा ' अन्ये

' तत्थ ण छण्णियस्स छागलियस्स बहूण ' वहा उस छन्निक कसाई के यहा बहुतसे ' अयाण य एलयाणय ' बकरों का मेषों का, ' रोझाण य ' रोझों का, ' वसभाण य ' बैलों का ' ससयाण य ' खरगोशों का ' पसयाण य ' बालमृगों का ' सूयराण य ' सूअरों का ' सिंघाण य ' सिंहों का ' हरिणाण य ' हिरणों का ' संभराण य ' साभरों का ' महिसाण य ' एव महिषों का ' सयबद्धाणि ' सौ सौ के बधे हुए ' सहस्सबद्धाणि ' हजार हजार के बधे हुए ' जूहाणि ' समूह ' वाडगंसि ' बाडा—काटों की बाड से वेष्टित स्थान मे ' सण्णिरुद्धाइ ' बधे हुए ' चिट्ठंति ' रहते थे। ' अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा ' इसके पास और दूसरे अनेक पुरुष काम करते थे।

'तत्थण छन्नियस्स छागलियस्स बहूण ते शहेरमा छन्निक कसाईने त्या घणा 'अयाण य एलयाण य बकराओना घेटाओना रोझाण य' रोझोना 'वसभाण य' बलदोना ' ससयाण य ' ससलाओना पसयाण य ' बालमृगोना ' सूयराण य सूअरोना ' सिंघाण य सिंहोना हरिणाण य हरणोना ' संभराण य ' साबरोना ' महिसाण य ' पाडाओना ' सयबद्धाणि ' सौ सौना बाधेला ' सहस्सबद्धाणि ' हजार हजारना बाधेला ' जूहाणि ' समूह ' वाडगंसि वाडाओ—कांटानी वाडथी विंटायेला स्थानमा ' सण्णिरुद्धाइ बाधेला ' चिट्ठंति ' रहेता हता 'अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा तेना पासे बीजा अनेक माणुसो काम करता हता, ते कसाई ते माणुसोनी नोकरीना पगारमा

तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'छगलपुरे' छगलपुरनामक नगर 'होत्था' आसीत्। तत्र 'सीहगिरी णाम' सिंहगिरिर्नाम=सिंहगिरि नामक, 'राया' राजा 'होत्था' आसीत्। स कीदृश'? इत्याह—'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः, अस्य व्याख्याऽस्मिन्नेवाध्ययने प्रागुक्ता। तत्र खलु छगलपुरे नगरे छन्निको नाम छागलिकः परिवसति, स कीदृश.? इत्याह—'अड्ढे' इत्यादि। आढ्य., यावदपरिभूत, अधार्मिको यावद् दुष्प्रत्यानन्दः।

एव उस समय मे 'इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे' इसी जंबूद्वीप नामक द्वीप मे और इसी भरतक्षेत्र मे 'छगलपुरे णयरे होत्था' एक छगलपुर नामका नगर था। 'तत्थ सीहगिरी णाम राया होत्था' उस नगर का राजा सिंहगिरि था। वह 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवान पर्वत जैसा, मलयाचल सुमेरुगिरि और महेन्द्र पर्वत के समान अन्य राजाओं मे प्रधान था। 'तत्थ ण छगलपुरे णयरे छण्णिए णाम छागलिए परिवसइ अड्ढे जाव अपरिभूए' उसी छगलपुर नगर में छन्निक नाम का एक कसाई भी रहता था। वह आढ्य जन धन धान्य आदि से खूब परिपूर्ण एव यावत् सबके अपरिभूत - किसी से पराभव नहीं पाता था, वह बडा अधार्मिक अधर्मसेवी एव अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाता था। यावत् दुष्प्रत्यानन्द - दूसरे को दुःख पहुचाने मे ही अपना आनन्द मानता था।

समयने विषे इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे' आ जम्बूद्वीपना आ भरत क्षेत्रने विषे 'छगलपुरे णयरे होत्था' छगलपुर नामनुं एक नगर हतुं 'तत्थ सीहगिरी णाम राया होत्था' ते नगरना सिंहगिरि नामना राजा हता, ते 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवान पर्वत जेवा मलयाचल सुमेरुगिरि अने महेन्द्र पर्वत समान अन्य राजाओमा प्रधान-मुख्य हता 'तत्थ ण छगलपुरे णयरे छण्णिए णाम छागलिए परिवसइ अड्ढे जाव अपरिभूए' ते छगलपुर नगरमा छन्निक नामनो एक कसाई पण रहेतो हतो, ते खूब धन, धान्य आदि संपत्तिथी पूर्ण हतो अने कोईथी पराभव पामे तेवो न हतो अने बहु ज अधर्मी अधर्मसेवी अने अधर्मथी ज पोतानी आजीविका चलावतो हतो, बीजाने दुःख पहोचाडवामाज पोतानो आनन्द समजतो हतो

'कप्पणीकप्पियाइ' कल्पनीकल्पितानि=कर्तरीकर्तितानि लघुलघूनि खण्डानीत्यर्थः, कुर्वन्ति। कृत्वा छन्निकस्य छागलिकस्य 'उवर्णेति' उपनयन्ति=समीप आनयन्ति। अन्ये च तस्य बहवः पुरुषास्तानि बहुकानि अजमांसानि = छागमांसानि यावद् महिषमांसानि च 'तवएसु य' तपकेषु च-तपकाः = लघुतलनपात्राणि तेषु, 'तवा' इति ख्यातेषु 'कवल्लीसु य' कवल्लीषु च = 'कडाह' इति प्रसिद्धेषु, 'कंदूसु य' कन्दूषु=लघुकटाहेषु च 'भज्जणएसु य' भर्जनकेषु च, भर्जनकानि=भर्जनपात्राणि तेषु च, 'इंगालेसु य' अङ्गारेषु=निर्धूमेषु काष्ठाद्यग्निषु च, 'तलेंति य' तलयन्ति च, तलधातुश्चुरादिपठित, तलनपात्रे घृतादीनि निक्षिप्य तत्र पचन्तीत्यर्थः, 'भज्जेंति य' भृज्जन्ति च, 'सोल्लेंति य' सोल्लयन्ति= शूले धृत्वा पचन्ति। 'तलित्ता य' तलयित्वा च, अत्र भृष्ट्वा सोलयित्वा च, इत्यपि बोध्यम्। राजमार्गे

'मंसाइ कप्पणीकप्पियाइ करेंति' उनके मांस के फिर वे कैंची से कतर२ कर टुकडे करते थे। 'करित्ता छण्णियस्स छागलियस्स उवणेंति' टुकडे कर पश्चात् उस छन्निक कसाई के पास उन्हे ले जाते। 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' कोई पुरुष ऐसे भी कर्मचारी थे जो 'ताइ बहुयाइ अयमंसाइ य जाव महिसमंसाइ तवएसु य कवल्लीसु य कंदूसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति२' इन लाये हुए समस्त अजादिक के मांसखडों को लोह के तवों पर, बडे२ कडाहों मे, छोटी२ कढैयो में, भूजन के पात्रों मे एव अंगारों के ऊपर यथाक्रम से घी में तलते थे, भूजते थे एव सेकते थे 'तलित्ता य२' तलकर भूंजकर और सेककर फिर वे 'रायमग्गंसि' राजमार्ग मे— मनुष्यों के आने जाने के मार्ग मे

याइ करेंति' તેના માંસના કાતર વડે કાતરીને ટુકડા કરતા હતા 'करित्ता छण्णियस्स छागलियस्स उवणेंति' ટુકડા કર્યા પછી તે છન્નિક કસાઇ પાસે તે લઇ જતા હતા 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' કેટલાક એવા નોકર પણ હતા કે 'ताइ बहुयाइ अयमंसाइ य जाव महिसमंसाइ तवएसु य कवल्लीसु य कंदूसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति२' તે લાવેલા સમસ્ત બકરા આદિના માંસના ટુકડાઓને લોઢાના તવા-તાવડા પર, મોટી કડાઇઓમાં, નાની કડાઇઓમાં, સેકવાના વાસણમાં અને અંગારાપર યથાક્રમ ઘીમાં તળતા હતા ભુંજતા હતા અને સેકતા હતા 'तलित्ता य२' તળીને ભૂંજીને સેકીને પછી 'रायमग्गंसि' રાજમાર્ગમાં-

च तत्र बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्त भृति भक्तवेतनाः, इदमसकृद्व्याख्यातम् 'बहवे अये जावमहिसे य' बहूनजाश्च यावद् महिषाश्च 'सारक्खमाणा' संरक्षन्तः, 'सगोवेमाणा' सगोपायन्तस्तिष्ठति। 'अण्णेय से बहवे पुरिसा' अन्ये च 'से' तस्यऽन्निक छागलिकस्य, बहवः पुरुषा अजाना यावद् महिषाणा यूथानि 'गिहंसि' गृहे 'सण्णिरुद्धाइ' संनिरुद्धानि 'किच्चा' कृत्वा 'चिट्ठ ति' तिष्ठन्ति। अन्ये च तम्य बहवः पुरुषा दत्तभृतिभक्तवेतनाः बहून् अजान् यावद् महिषाश्च, 'जीवियाओ ववरो विंति' जीविताद् व्यपरोपयन्ति=जीवितात्पृथक्कुर्वन्ति–मारयन्तीत्यर्थः। 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य=मारयित्वा मामानि

यह कसाई उन्हे उनकी नौकरी के उपलक्ष्य मे भाजन एव वेतन प्रदान करता था। 'बहवे अए य जाव महिसे य' इसमे कितनेक नौकर चाकर उन सब ही बकरों से लेकर महिषों तक के समस्त जानवरों की 'सारक्खमाणा सगोवेमाणा चिट्ठंति' रक्षा करते थे सार–मभाल करते थे। 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' कितनेक उसके पुरुष–नौकर चाकर 'अयाण य जाव जूहाणि य' उन समस्त अजादिक जानवरों के समूहों को 'गिहंसि' उनके अपनेर स्थानों मे 'सण्णिरुद्धाइ किच्चा चिट्ठंति' बद किये हुए रहते थे। 'अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभतवेयणा एव दूसरे कई नौकर चाकर कि जिन्हे इसकी ओर से भोजन एव वेतन प्राप्त होता था वे 'बहवे अए य जाव महिसे य जीवियाओ ववरोविंति' बहुत से उन अजादि से लेकर महिषों तक जानवरों को जीवन से पृथक करते थे–मारते थे। 'ववरोवित्ता' मारकर

તેમને ભોજન અને પૈસા આપતો હતો 'बहवे अए य जाव महिसे य' તે નોકરોમા કેટલાક નોકરો તે તમામ બકરાથી લઇને પાડા સુધીના તમામ જાનવરોની 'सारक्खमाणा सगोवेमाणा चिट्ठंति' રક્ષા કરતા, સાર સભાલ કરતા હતા, अण्णे य से बहवे पुरिसा કેટલાક તેના નોકર–ચાકર 'अयाण य जाव जूहाणि य' તે તમામ બકરા આદિ જાનવરોના સમૂહોને 'गिहंसि' પોત–પોતાના સ્થાનોમા सण्णिरुद्धाइ किच्चा चिट्ठंति બધ કરીને રહેતા હતા 'अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' બીજા કેટલાક નોકરો કે જેમને કસાઇ તરફથી ભોજન અને પગાર મળતો હતો તેવા बहवे अए य जाव महिसे य जीवियाओ ववरोविंति' ઘણા બકરા આદિથી લઇને પાડાઓ સુધીના જાનવરોને મારતા હતા 'ववरोवित्ता' મારીને 'मसाइ कप्पणीकप्पि

धनिक बहुत परिवार वाला एव महा अधार्मिक छन्निक नामका कसाई भी रहता था। इसके यहा अनेक अज आदि जानवर एक बाडे मे अनेकों की सख्या मे घिरे हुए बधे रहते थे। इनकी सार–सभार के लिये उसके यहा अनेक नौकर चाकर काम काज किया करते थे। वह उन्हे खाना पीना एव वेतन देता था। उन सब का काम अलग२ बटा हुआ था। कोई उनकी रक्षा करते थे। किसी२ का काम यह था कि वह उन्हे उनके बाधनेयोग्य स्थान मे बाधता, और वहीं पर रोककर रखता, ताकि वे कहीं बाहिर भाग नहीं सकते। कोई उनके वध करने के लिये नियुक्त थे। वे उनका वधकर उनके मास को कैंची आदि से कतर२ कर टुकडे२ करते और अपने मालिक के पास उन्हे ले जाते। जब मालिक उनका अच्छी तरह निरीक्षण कर चुकता, तब उन टुकडों को तवा आदि पर तलकर भूंजकर एव पकाकर बेंचने के लिये राजमार्ग पर रखकर बैठते और उनकी बिकी से जो भी आय होती उससे अपनी आजीविका चलाते। तथा स्वय वह छन्निक कसाई भी तले हुए भूंजे हुए एव पके हुए उस मास के साथ अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन करता था। ॥ सू ६ ॥

અને મહા અધાર્મિક છન્નિક નામનો કસાઇ પણ રહેતો હતો તેને ત્યા બકરા આદિ ઘણાજ જાનવરો મોટી સખ્યામા એક વાડામા બાધી રાખવામા આવતા હતા, તેની સારવાર માટે ઘેર અનેક નોકર–ચાકર કામ કર્યા કરતા હતા, નોકરોને ખાવા–પીવાનુ અને પગાર પણ આપતો હતો તે તમામ નોકરોનુ કામ–કાજ સૌને વહેચી આપેલુ હતુ, કેટલાક પશુઓના રક્ષણનુ કામ કરતા હતા, કેટલાક તેને સારી રીતે બાધતા હતા, કેટલાક ત્યા બાધેલા પશુઓ બહાર જતા ન રહે તે સભાળ રાખતા હતા, કેટલાક તેને મારવા માટે રાખેલા હતા. તે પશુઓનો વધ કરી તેના માસને કાતરથી ટુકડા કરીને પોતાના માલિકની પાસે લઇ જતા, અને માલિક બરાબર તેને જોઇ લેતા તે પછી તે માસના ટુકડાઓને, તાવડા આદિ પર તળીને ભુજીને, પકાવીને, તે વેચવા માટે રાજમાર્ગ પર રાખીને બેસતા હતા, અને તેના વેચાણની આવકમાથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા પોતે છન્નિક કસાઇ પણ, તળેલા ભુજેલા અને પકાવેલા, માસની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનુ સેવન કરતો હતો ॥ સૂ૦ ૬ ॥

' वित्तिं कप्पेमाणा ' वृत्तिं कल्पयन्त'=तेषां मांसानां विक्रयेण जीविकां कुर्वन्तः, विहरन्ति। आत्मनाऽपि च खलु स छन्निकश्छागलिको बहुविधैरजमांसैर्यावद् महिषमांसैश्च तलितैश्च भृष्टैश्च, ' सोल्लिएहि य ' शूलपक्वैश्च सह ' सुरं च ५ ' सुरां= मदिरां नानाविधां च, ' आसाएमाणे ४ ' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभुञ्जानः परिभाजयंश्च विहरति ॥ सू० ६ ॥

' वित्तिं कप्पेमाणा विहरति ' रखकर उन्हें बेचते और उस बिक्री की आय से अपनी जीविका चलाते। ' अप्पणा वि य णं से छण्णिए छागलिए बहुविहेहिं अयमसेहिं जाव महिसमंसेहिं ' वह छन्निक कसाई भी अजादिक से लेकर महिषतक के अनेक प्रकार के मांस के साथ जो ' तलिएहिं य भज्जिएहिं य ' तला हुआ होता, भूजा हुआ होता एवं ' सोल्लेहिं य ' शूल पर रखकर जो पकाया हुआ होता उस के साथ ' सुरं च४ आसाएमाणे४ विहरइ अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन आदि करता।

भावार्थ— गौतम स्वामी का इस प्रकार प्रश्न सुनकर वीर प्रभु ने कहा— हे गौतम! उस काल एवं उस समय में इस जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में स्थित इस भरत क्षेत्र मे एक छगलपुर नाम का नगर था। उसका शासक— राजा सिंहगिरि था। यह बहुत ही अधिक पराक्रमशाली था। इसके शत्रु भी इसका नाम सुनकर भय से कंपित हो उठते थे। इसी नगर मे एक

માણુસોને જવા-આવવાના રસ્તા ઉપર ' वित्तिं कप्पेमाणा विहरति રાખીને તેને વેચતા હતા અને તે વેચાણુની આવકમાંથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા अप्पणावि य णं से छण्णिए छागलिए बहुविहेहिं अयमसेहिं जाव महिसमंसेहिं તે છન્નિક કસાઈ પણ બકરાદિકથી લઈને પાડાઓ સુધીના અનેક પ્રકારના માંસની સાથે જે ' तलिएहिं य भज्जिएहिं य ' તળેલા ભુંજીને કરેલા सोल्लेहिंय શુલપર રાખીને પકાવેલા તેઓની સાથે ' सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ ' અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણ સેવન કરતો હતો

ભાવાર્થ— ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રકારના પ્રશ્નને સાંભળીને વીર પ્રભુએ કહ્યું કે—હે ગૌતમ! તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં રહેલા આ ભરત ક્ષેત્રમાં એક છગલપુર નામનું નગર હતું તેના રાજાનું નામ સિંહગિરિ હતું તે બહુજ વધારે પરાક્રમ વાળો હતો, તેના શત્રુઓ પણ તેનું નામ સાંભળીને ભયથી કંપી ઉઠતા હતા તે નગરમાં એક ધનિક મોટા પરિવાર વાળો

विज्ञे' एतद्विद्यः-अजादियावन्महिषयूथमारणादिविधिज्ञः। 'एयसमायारे' एतत्समाचारः-अजादियावन्महिषयूथमारणाद्याचरणशीलः। सुबहु पापकर्म कलिकलुष 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=उपार्जितं कृत्वा, सप्तवर्षशतानि=सप्तशत-संवत्सरान् परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा, चतुर्थ्यां पृथिव्यामुत्कर्षेण दशसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः। ततः खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्रा नाम्नी भार्या 'जाइणिंदुया' जातिनिन्दुका=जन्मतो मृतवत्सा, 'यावि होत्था' चाप्यभवत्। 'जाया जाया दारगा' जाता जाता दारकाः=शिशवः 'विणिहायमावज्जंति' विनिघात-

---

विधि में जो विशेष निपुण था 'एयसमायारे' यही जिसका आचरण था 'सुबहु पावकम्म कलिकलुस' अत्यंत घोरतर निकाचितबंधसहित अनेक पापकर्मों को 'समज्जिणित्ता' उपार्जित कर 'सत्तवाससयाइं परमाउं पालित्ता' ७०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु को भोगकर 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मरकर 'चउत्थीए पुढवीए' चौथी पृथिवी में कि जहां 'उक्कोसेणं दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कृष्ट १० सागर की स्थिति वाले नारकावास हैं उनमें 'णेरइयत्ताए' नारकी की पर्याय से 'उववण्णे' उत्पन्न हुआ। 'तए णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था' सुभद्र सेठ की भद्रा भार्या जातिनिंदुक थी 'जायार दारगा विणिहायमावज्जंति' उत्पन्न होते ही इसके बच्चे मरजाते

બકરાદિક પશુઓને મારવાની વિધિમાં તે વિશેષ કુશળ હતો. 'एयसमायारे' એજ જેનું આચરણ હતું 'सुबहु पावकम्म कलिकलुस' અત્યંત ઘોરતર નિકાચિતબંધસહિત અનેક પાપકર્મોને 'समज्जिणित्ता' ઉપાર્જન કરી મેળવીને 'सत्तवाससयाइं परमाउं पालित्ता' ૭૦૦ સાતસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને 'कालमासे कालं किच्चा' મૃત્યુનો સમય આવતાં મરણ પામીને 'चउत्थीए पुढवीए' ચોથી પૃથિવીમાં કે જ્યાં 'उक्कोसेणं दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ દસ સાગરની સ્થિતિ વાળા નરકવાસ છે તેમાં 'णेरइयत्ताए' નારકોની પર્યાયથી 'उववण्णे' ઉત્પન્ન થયો. 'तए णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था' સુભદ્ર શેઠની ભદ્રા નામની પત્ની જાતિનિન્દુક હતી 'जायार दारगा विणिहायमावज्जंति' તેનાં બાળકો અવતરતાંની

मूलम्—सू० ७

तए णं से छण्णिए छागलिए एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे सुबहु पावकम्म कलिकलुस समज्जिणित्ता सत्तवाससयाइ परमाउ पालित्ता कालमासे काल किच्चा चउत्थीए पुढवीए उक्कोसेण दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। तए ण सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था, जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जंति। तए ण से छण्णिए छागलिए चउत्थीए पुढवीए अणतर उव्वट्टित्ता इहेव सोहजणीए णयरीए सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे ॥ सू० ७ ॥

टीका—सू० ७

'तए ण' इत्यादि। तत. खलु स छन्निकश्छागलिक', 'एयकम्मे' एतत्कर्मा–एतत्=अजादीना–यावन्महिषाणा यानि यूथानि तानि शतबद्धानि सहस्रबद्धानि कृत्वा, तेषा मारण तन्मासानि पक्त्वा तेषा विक्रयेण वृत्ति कल्पन, तथा तैर्मासैः सह नानाविधसुरासेवनरूप च कर्म=क्रिया यस्य स एतत्कर्मा। 'एयप्पहाणे' एतत्प्रधान –एतत्=उक्त कर्म प्रधान यस्य स तथा, अजादियावन्महिषयूथमारणतन्मासविक्रयभक्षणमद्यपानतत्पर इत्यर्थ। 'एय

'तए ण से० इत्यादि।

'तए ण' पश्चात् 'से छण्णिए छागलिए' वह छन्निक कसाइ 'एयकम्मे' कि जिसका अजादि स लगाकर महिषों तक के पशुओ का शतबद्ध एव सहस्रबद्ध समुदाय का मारना एव उनके मास का पकवाना तथा उसकी बिक्री से आजीविका करना, उनके मासादिकों के साथ नाना२ प्रकार की मदिरा का आसेवन आदि करना यही एक कार्य था। 'एयप्पहाणे' यही जिसका प्रधान कर्तव्य था 'एयविज्जे' अजादिक पशुओं को मारने की

तपण से०' ઇત્યાદિ

'तए ण' તે પછી 'से छण्णिए छागलिए' તે છંન્નિક કસાઇ 'एयकम्मे' જેનું બકરા આદિથી લઇને પાડાઓ સુધીના પશુઓને સો અને હજારોની સંખ્યામાં મારવા અને તેના માંસને રાંધવું તથા તેના વેચાણમાંથી આજીવિકા ચલાવવી, પશુઓના માંસાદિકની સાથે નાના પ્રકારની મદિરાઓનું સેવન કરવું એજ એક કામ હતું 'एयप्पहाणे' તેજ જેનું મુખ્ય કામ હતું 'एयविज्जे'

मूलम्—मू० ८

तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइं तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए–धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं जाव सुलद्धे तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले जाओ णं बहूणं णाणाविहाणं नयरगोरूवाणं पसूण य जलयर–थलयर–खहयरमाईण पक्खीण य बहूहिं मंसेहिं तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं सद्धिं सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसन्नं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभुंजेमाणीओ परिभाएमाणीओ दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं जाव विणिज्जामि–त्ति कट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा जाव झियाइ। तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे भद्दं भारियं ओहय जाव पासइ एवं वयासी–किं णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जाव झियासि?। तए णं सा भद्दा सत्थवाही सुभद्दं सत्थवाहं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि। तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे भद्दाए भारियाए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भद्दं भारियं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! तुहं गब्भंसि अम्हाणं पुव्वकयपावप्पभावेणं केई अहम्मिए जाव-दुप्पडियाणंदे जीवे ओयरिए तेणं एयारिसे दोहले पाउब्भूए, तं होउ णं एयस्स पसाएणं–त्ति कट्टु से सुभद्दे सत्थवाहे केणवि उवाएणं तं दोहलं विणेइ। तए णं सा भद्दा सत्थवाही संपुण्णदोहला सम्माणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिन्नदोहला संपन्नदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ॥ सू० ८॥

चतुर्थ नरक में वहां का नारकी उत्पन्न होता है। अब सुभद्र सेठ की कथा सुनिये– इस की जो भद्रा भार्या थी वह जाति निन्दुका थी कि इसकी संतान होते ही मरजाती थी। वह निस्संतान थी। वह छन्निक का जीव १० सागर की वहां की आयू पूर्ण होनेपर निकलकर इसी सेठ की सेठानी के गर्भ मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। ॥ सू ७ ॥

થાય છે, હવે સુભદ્ર શેઠની કથા સાભળો –તેની જે પત્ની ભદ્રા, તે જાતિનિન્દુકા હતી તેને સંતાન જન્મ પામતાની સાથે જ મરણ પામતા હતા, તેથી તે સંતાન વિનાની હતી તે છન્નિકનો જીવ ૧૦ દસ સાગરની ત્યાની આયુષ્ય પૂર્ણ થતા ત્યાથી નીકળીને તે શેઠની શેઠાણીના ગર્ભમા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો ॥ સૂ૦ ૭ ॥

मापद्यन्ते–जाता एव म्रियन्ते इत्यर्थः । ततः खलु स छन्निकश्छागलिकश्चतुर्थ्याः पृथिव्या अनन्तरम्, 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निस्सृत्य इहैव शोभाञ्जन्यां नगर्यां सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्रानाम्न्या भार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ=उदरे 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया=पुत्रगर्भतया 'उववण्णे'= उत्पन्नः भद्राया गर्भे जन्म लब्धवान् ॥ सू० ७ ॥

थे 'तए णं से छण्णिए छागलिए' वह छन्निक कसाई 'चउत्थीए पुढवीए' अब उस चतुर्थी पृथिवी से अणतरं उव्वट्टित्ता' अपनी आयु के समाप्त होने के अनन्तर ही निकलकर 'इहेव सोहंजणीए णयरीए' इसी शोभाञ्जनी नगरी मे 'सुभद्दस्स सत्थवाहस्स' उस सुभद्र सेठ की 'भद्दाए भारियाए' भद्राभार्या की 'कुक्षिसि पुत्तत्ताए उववण्णे' कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ।

भावार्थ— एक समय की बात है कि वह छन्निक कसाई कि जिसने अपना ७०० वर्ष का समस्त जीवन इन्हीं पशुओं के मारने में, उनके मास की विक्री से अपनी आजीविका करने में, स्वय मास खाने एव मदिरा के पीने में ही व्यतीत किया है । जब अपनी आयु का अन्तिम समय समीप आजाता है तब वह काल के गाल का अतिथि बनकर उपार्जित पापकर्मों के निकाचित बंध को भोगने के लिये १० सागर की स्थितियुक्त

સાથે જ તુરત મરણ પામતા હતા 'तए णं से छण्णिए छागलिए' તે છન્નિક કસાઇ 'चउत्थीए पुढवीए' હાલમા તે ચોથી પૃથિવીમાથી अणतरं उव्वट्टित्ता' પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ત્યાથી નીકળીને 'इहेव सोहंजणीए णयरीए આ શોભાંજની નગરીમા 'सुभद्दस्स सत्थवाहस्स' તે સુભદ્ર શેઠની 'भद्दाए भारियाए' ભદ્રા પત્નીના 'कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे' ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો છે

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે તે છન્નિક કસાઇ કે જેણે પોતાની ૭૦૦ સાતસો વર્ષની આયુષ્યનો તમામ સમય પશુઓ મારવામા, તેના માસના વેચાણથી પોતાની આજીવિકા ચલાવવામા, પોતે માસ સાથે મદિરા પાન કરવામાજ વીતાવ્યો છે, જ્યારે પોતાની આયુષ્યનો છેલ્લો સમય નજીક આવે છે ત્યારે તે કાળના મુખનો અતિથિ બનીને મેળવેલા પાપકર્મોના નિકાચિત બધને ભોગવવા માટે ૧૦ દસ સાગરની સ્થિતિવાળા ચોથા નરકમા ત્યાનો નારકી થઇને ઉત્પન્ન

पुण्य=सुखजनकं कर्म याभिस्ताः, कृतलक्षणाः-कृत फलयुक्त लक्षण=सुख जीवनरेखादिरूप याभिस्ताः, कृतविभवाः-कृतः=सफलीकृत दानादिशुभकार्य-योगेन विभवः=ऐश्वर्यसंपत्तिरुपो याभिस्ताः, सुलब्ध खलु तासा मानुष्यक जन्मजीवितफलं-सुलब्ध=शोभनप्रकारेण प्राप्त खलु=निश्चयेन तासा मातृणा मानुष्यक=मनुष्यसम्बन्धि जन्मजीवितफल=जन्मनो जीवितस्य च फलं, याः खलु मातरः बहूना=बहुसंख्यकाना नानाविधानाम्=अनेकप्रकाराणा नगरगोरू-पाणा=नागरिकगवादीना पशूना च, तथा जलचरस्थलचरखचरादीना पक्षिणा च बहुभिर्मासैः=प्रचुरमासैः, कीदृशैः ? इत्याह-तलितैः घृततैलादिना, भर्जितैः= अग्निपक्वैः, सोल्लैः=शूले धृता पक्वैः सार्द्धं सुरा च=मदिरा, कीदृशीम् ? इत्याह-

कृतपुण्य हैं उन्होंने पूर्वभवमे पुण्य उपार्जित किया है, वे कृतलक्षण-सुख जीवन आदि शुभरेखाओंसे युक्त है, कृतविभव-उन्होंने अपने विभव-सपत्ति को दानादि शुभ कार्य में सफल किया है। 'सुलद्धे ण तासिं माणुस्सए जम्मजीवि यफले' उन्हीं का ही मनुष्यसम्बन्धी जन्म और जीवन सफल है 'जाओ ण बहूण णाणाविहाण णयरगोरूवाण पसूण य जलयर थलयर-खहयर-माईण पक्खीण य' जिन्हों ने बहुत से अनेक प्रकार के नगरगोरूप-नगर के गाय आदि पशुओं के तथा जलचरादि पक्षियों के 'बहूहिं मंसेहिं' बहुत मास जो कि 'तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं' घृत तैल आदि से तला गया हो, अग्निपक्व किया गया हो और शूलपर रखकर पकाया गया हो

છે, તેઓએ પૂર્વભવમા પુણ્ય મેળવેલુ હશે, તે કૃતલક્ષણ- સુખ જીવન, આદિ શુભ રેખાઓથી યુકત છે, કૃતવિભવ- તેમણે પોતાનો વૈભવ અને સપત્તિને દાનાદિ શુભ કાર્યમા સફળ કરી છે सुलद्धे ण तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले તેમનો જ મનુષ્યસમ્બન્ધી જન્મ અને જીવન સફળ છે 'जाओ ण बहूण णाणाविहाण णयरगोरूवाण पसूण य जलयर-थलयर-खहयर-माईण पक्खीण य જેણે ઘણાજ પ્રકારના નગરગોરૂપ-નગરના ગાય આદિ પશુઓના તથા જલચરાદિ પક્ષિઓના 'बहूहिं मंसेहिं' ઘણાજ માસ જે तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं ઘૃત-તેલ આદિથી તળેલા હોય, અગ્નિથી પકાવ્યા હોય અને શૂળ પર રાખીને

टीका—सू० ८

'तए णं तीसे०' इत्यादि।

'तए णं' ततः गर्भस्थित्यनन्तरं खलु तस्या भद्रायाः सार्थवाह्या अन्यदा कदाचित् कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' त्रिषु मासेषु सर्वथा परिपूर्णेषु सत्सु अयमेतद्रूपः 'दोहले' दोहदः=गर्भस्थजीवप्रभावजनितोऽभिलाषः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः=संजातः। स कीदृशः? इत्याह 'धण्णाओ णं' इत्यादि। धन्याः=प्रशंसनीयाः खलु ता अम्बाः=जनन्यः एव सपुण्याः=पुण्यवत्यः ता अम्बाः कृतार्थाः=कृतेष्टसिद्धयः खलु ता अम्बाः, अत्र यावत्करणात् 'कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ' इत्येषां सङ्ग्रहः। कृतपुण्याः—पूर्वमेव कृत

'तए णं तीसे०' इत्यादि।

'तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइ तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' तदनंतर उस भद्रा सार्थवाही के गर्भ के ३ माह जब पूर्ण हो चुके तब उस को इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं जाव' वे माताएँ धन्य है पुण्यवती हैं और कृतार्थ हैं यावत् शब्द से कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ' इन पदों का संग्रह है। वे माताएँ

'तए णं तीसे' ઇત્યાદિ

'तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइ तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' તે પછી તે ભદ્રા સાર્થવાહીના ગર્ભના ત્રણ ૩ માસ જ્યારે પૂર્ણ થઇ ગયા ત્યારે તેને આ પ્રમાણે દોહલો (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો કે-'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं जाव' તે માતાઓ ધન્ય છે, પુણ્યવતી છે, અને કૃતાર્થ છે યાવત્ શબ્દથી कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ' આ પદોનો સંગ્રહ છે, તે માતાઓ પુણ્યશાળી

एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य=पर्यालोच्य भद्रा भार्यामेवमवादीत्-'एवं खलु' इत्यादि- एवं खलु=निश्चयेन हे देवानुप्रिये! तव गर्भे आवयोः पूर्वकृतपापप्रभावेण कोऽपि=कश्चित् अधार्मिकः=धर्मशून्यः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः, 'अधर्मानुगः' इत्यादि विशेषणविशिष्टः, दुष्प्रत्यानन्द.=दुष्कृत्यकरणेष्वेव प्रसन्नमनाः, एवंविधो जीव 'ओयरिए' अवतरितः=तव गर्भे समागत इत्यर्थ., तेन कारणेन एतादृशो दोहदः प्रादुर्भूत, तत्=तस्माद् भवतु खलु एतस्य= गर्भगतजीवस्य प्रसादन=प्रसन्नता 'ति कट्टु' इतिकृत्वा=इतिविमृश्य स सुभद्र सार्थवाह. केनाप्युपायेन मासमदिरासदृशफल-तद्रसप्रदानरूपेण तं

सुनकर और हृदय मे धारणकर भद्रा भार्या को इस प्रकार बोले 'एवं खलु देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिये! 'तुह गब्भंसि' तेरे गर्भ में 'अम्हाणं पुव्वकयपावप्पहावेण' अपने पूर्व संचित पाप के प्रभाव से 'कोई' कोई एक 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे जीवे ओयरिए' अधार्मिक आदि विशेषण विशिष्ट, एवं दूसरों को दुःख पहुचाने में ही प्रसन्नता मनाने वाला जीव आया है 'तेण एयारिसे दोहले पाउब्भूए' इसी कारण तुझे यह दोहला उत्पन्न हुआ है 'तं होउ णं एयस्स पसायणं' तो इस गर्भगत जीव का भला हो 'तिकट्टु' ऐसा सोचकर 'से सुभद्दे सत्यवाहे' वह सुभद्र सार्थवाह 'केणवि उवाएण' किसी उपाय से अर्थात् मास-मदिरा के सदृश आकार के फल और रस को उसे देकर उसके 'तं दोहलं विणेइ'

एव वयासी' ભદ્રા ભાર્યાની એ ત્રેથી તે વાત સાંભળીને હૃદયમાં ધારણ કરીને ભદ્રા પત્નીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો- एव खलु देवाणुप्पिया!' હે દેવાનુ- પ્રિયે! 'तुह गब्भंसि તારા ગર્ભમાં 'अम्हाण पुव्वकयपावप्पहावेण' અમારા પૂર્વસંચિત પાપના પ્રભાવથી 'केई' કોઈ એક 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे जीवे ओयरिए' અધાર્મિક આદિ વિશેષણવિશિષ્ટ, અને બીજાઓને દુઃખ પહોંચાડવામાં પોતે આનંદ માનનારો જીવ આવ્યો છે 'तेण एयारिसे दोहले पाउब्भूए' તે કારણથી તને આ પ્રકારનો દોહલો-મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે 'तं होउ ण एयस्स पसायणं' તો આ ગર્ભમાં રહેલા જીવનું સારૂ થાઓ 'त्तिकट्टु' એવો વિચાર કરીને 'से सुभद्दे सत्थवाहे' તે સુભદ્ર સાર્થવાહ 'केणवि उवाएणं' કોઈ પણ ઉપાયથી અર્થાત્ માંસ-મદિરાના જેવા આકારના ફળ અને તેના રસ આપીને

स हे देवानुप्रिये ! अपहतमनःसङ्कल्पा सती आर्त्तध्यान करोषि ? । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही सुभद्र सार्थवाहमेवमवादीत्–'एव खलु' इत्यादि– एव खलु हे देवानुप्रिय ! मम त्रिषु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु बहूना गोरूपाणा पशूना जलचरादिपक्षिणा च मासैः सह मदिराणामुपभोगरूपो दोहद प्रादुर्भूतस्तस्मिन्नपूरिते अपहतमनःसङ्कल्पा सती 'झियामि' ध्यायामि=आर्त्त-ध्यान करोमि । ततः खलु स सुभद्र सार्थवाहः भद्राया भार्याया अन्तिके

देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि' हे देवानुप्रिये ! तुम ऐसे आर्त्तध्यान क्यो करती हो ? 'तए ण सा भद्दा सत्थवाही सुभद्द सत्थवाह एव वयासी' सुभद्र के ऐसे पूछने पर वह भद्रा सार्थवाही कहने लगी–'एव खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्ह मासाण जाव झियामि' हे देवानुप्रिय ! मेरे गर्भ के तीन माह पूरे होने पर इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ है कि– मैं नगर के बहुतसे गोरूप पशुओं के और जलचरादि पक्षियों के तले भूंजे सोले किये हुए मास के साथ मद्यादि पाच प्रकार की मदिरा का आस्वादन करूँ, वार वार स्वाद लूँ, उनका परिभोग करूँ और अन्यस्त्रियों को भी दूँ, इस प्रकार के दोहले के पूरे न होने से मैं 'झियामि' आर्त्तध्यान कर रही हूँ । 'तए ण से सुभद्दे सत्थवाहे' फिर वह सुभद्र सार्थवाह 'भद्दाए भारियाए एयमट्ठं सोचा निसम्म भद्द भारिय एव वयासी' भद्रा भार्या के समीप इस बात को

किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि' હે દેવાનુપ્રિય ! તમે આ પ્રકારે આર્ત્તધ્યાન શા માટે કરો છો ? 'तए ण सा भद्दा सत्थवाही सुभद्द सत्थवाह एव वयासी' સુભદ્રના પૂછવાથી તે ભદ્રા સાર્થવાહી કહેવા લાગી– 'एव खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्ह मासाण जाव झियामि' હે દેવાનુપ્રિય! મારા ગર્ભના ત્રણ માસ પૂરા થતા મને આ પ્રમાણે દોહલો–મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે કે–'હું નગરના ઘણાજ ગાય-રૂપ પશુઓના તથા જલચરાદિ પક્ષિઓના તળેલા, ભુંજેલા અને શૂલપર રાખીને પકાવેલા માસની સાથે મધુઆદિ પાચ પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરુ, વારવાર સ્વાદ લઉં તેનો પરિભોગ કરૂ અને બીજી સ્ત્રીઓને પણ તે આપુ, આ પ્રકારનો દોહલો પૂરો થયો નહિ તેથી હું 'झियामि' આર્ત્તધ્યાન કરી રહી છુ 'तए ण से सुभद्दे सत्थवाहे' પછી તે સુભદ્ર સાર્થવાહ 'भद्दाए भारियाए अंतिए एयमट्ठ सोचा निसम्म भद्द भारिय

टीका—मू० ९

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही नवाना मासाना 'बहुपडिपुण्णाण' बहुप्रतिपूर्णाना, सप्तम्यर्थे षष्ठी नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु इत्यर्थ, दारकं=पुत्र 'पयाया' प्रजाता=प्रजनितवती। अत्रा न्तर्भावितण्यर्थ। ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्मापितरौ=मातापितरौ 'जायमेत्त चेव' जातमात्रमेव त दारक शकटस्य 'हेट्ठओ' अधः 'ठावेंति' स्थापयत =दास्या निक्षेपयतः। स्थापयित्वा = निक्षेप्य 'गिण्हावेंति' ग्राहयत =आनाययत, ग्राहयित्वा—आनाय्य, पुनः 'दोच्चंपि' द्विती-

---

'तए ण सा०' इत्यादि।

'तए ण' एक दिन की बात है कि 'सा भद्दा सत्थवाही' उस भद्रा सेठानी ने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय जब कि 'णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' अपने गर्भ के पूरे ९ माह व्यतीत हो चुके थे 'दारग' एक पुत्र को 'पयाया' जन्म दिया। 'तए ण तस्स दारगस्स' पुत्र के जन्म होने के बाद उसके 'अम्मापियरो' माता पिता ने 'जायमेत्त चेव' उस बालक को उत्पन्न होने के समय ही 'सगडस्स हेट्ठओ ठावेंति' गाडी के नीचे दासीद्वारा रखवा दिया। 'ठावित्ता' रखवाकर फिर उसे 'गिण्हावेंति' उठवालिया। 'गिण्हावित्ता' उठवाकर 'दोच्चपि' दुवारा वहीपर 'ठावेंति' फिर रखवा दिया 'ठावित्ता'

'तए ण सा०' ઇત્યાદિ

'तए ण' એક દિવસની વાત છે કે– 'सा भद्दा सत्थवाही' તે ભદ્રા શેઠાણીએ 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય જ્યારે 'णवण्ह मासाण बहुपडि पुण्णाण' પોતાના ગર્ભના પૂરા ૯ નવ માસ પૂરા થઇ ગયા ત્યારે 'दारक' એક પુત્રને 'पयाया' જન્મ આપ્યો 'तए ण तस्स दारगस्स' પુત્રનો જન્મ થયા પછી તેના માતા–પિતાએ 'जायमेत्त चेव' તે બાળકનો જન્મ થયાના સમયે જ 'सगडस्स हेट्ठओ ठावेंति' દાસીદ્વારા ગાડીની નીચે રખાવી દીધો 'ठावित्ता' રખાવીને પછી 'गिण्हावेंति' પાછો ફરીથી ત્યાંથી ઉઠાવી લીધો 'गिण्हावित्ता' ઉઠાવી લઇને 'दोच्चपि' ફરી બીજીવાર પાછો ત્યાં આગળ 'ठावेंति' રખાવી દીધો 'ठावित्ता' રખાવી કરીને 'दोच्चपि गिण्हावेंति' ફરીથી બીજીવાર

दोहदं विनयति=पूरयति । ततः खलु=दोहदपूर्त्यनन्तर सा भद्रा सार्थवाही सपूर्णदोहदा समस्ताभिलषितपुरणात्, समानितदोहदा वाञ्छितार्थसमानयनात्, विनीतदोहदा संपूर्णमनोरथपुरणात्, व्यवच्छिन्नदोहदा निवृत्ताभिलाषत्वात्, सपन्नदोहदा अभिलषितवस्तुभक्षणात्, त गर्भ सुखसुखेन=अतिसुखेन परिवहति=धारयति ॥ सू० ८ ॥

मूलम्—सू० ९

तए ण सा भद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइ णवण्ह मासाण बहु पडिपुण्णाण दारग पयाया, तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायमेत्त चेव सगडस्स हेट्ठओ ठावेंति, ठावित्ता गिण्हावेंति, गिण्हावित्ता दोच्चपि ठावेंति, ठावित्ता दोच्चपि गिण्हावेंति, आणुपुव्वेण सारक्खेंति सगोवेंति, संवड्ढेंति। जहा उज्झियए, जाव जम्हा ण अम्हं इमे दारए जायमेत्ते चेव सगडस्स हेट्ठा ठाविए, तम्हा ण होउ ण अम्हं एस दारए सगडे नामेण, सेसं जहा उज्झियए। सुभद्दे लवणसमुद्दे कालगए, माया वि कालगया। से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे ॥ सू० ९ ॥

उस दोहले को पूरा किया। 'तए ण सा भद्दा सत्थवाही' फिर यह भद्रा सार्थवाही दोहले के पूर्ण होने पर, वाञ्छित वस्तु की प्राप्ति से दोहले का सम्मान होने पर, समस्त मनोरथ के पूर्ण होनेसे अभिलाषकी निवृत्ति होनेपर, और इच्छित वस्तु के खालेने से प्रसन्न हुई वह 'त गब्भ' उस गर्भ को 'सुहंसुहेण' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी।

भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू ८ ॥

'त दोहल विणेइ' तेना દોહલા (મનોરથ)ને પૂરો કર્યો 'तए ण सा भद्दा सत्थवाही' પછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી પોતાનો દોહલો (મનોરથ) પૂરો થતા, ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિથી દોહલાનુ સન્માન થતા, તમામ મનોરથ પૂરા થવાથી પોતાની જે જે અભિલાષાઓ હતી તે નિવૃત્ત થતા, ઇચ્છિત વસ્તુ ખાવાથી પ્રસન્ન થયેલી તે 'त गब्भ' તે ગર્ભને सुहसुहेण સુખ-પૂર્વક 'परिवहइ' ધારણ કરવા લગી

ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ८ ॥

नाम्ना ' सेस जहा उज्झियए ' शेषं यथा उज्झितकः, अस्यैव द्वितीयाध्ययने पञ्चदशसूत्रे यथोज्झितको वर्णितस्तथाऽत्रशिष्टमेतस्य शकटदारकस्य वर्णनं बोध्यम्। ' सुभद्दे ' सुभद्रः सार्थवाहः, शकटदारकस्य पितेत्यर्थ, लवणसमुद्रे ' कालगए ' कालगतः=मृत । ' मायावि ' माताऽपि=शकटदारकस्य जनन्यपि भद्रा सार्थवाहीत्यर्थः, ' कालगया ' कालगता=मृता । ' सेवि ' सोऽपि शकटदारकः ' सयाओ गिहाओ ' स्वकाद् गृहात् ' णिच्छूढे ' निक्षिप्त=निःसारितः । नगरगोप्तृकैः स दुराचारितया गृहान्निष्कासित इत्यर्थः ॥ सू० ९ ॥

" शकट " इस नाम से इस की प्रसिद्धि होओ। ' सेस जहा उज्झियए ' बाकी का आगे का इस का वर्णन उज्झित दारक के समान जान लेना चाहिये। ' सुभद्दे सत्थवाहे लवणसमुद्दे कालगए, मायावि कालगया ' इसका पिता सुभद्र सेठ लवणसमुद में डूबकर मर गया। माता भी इसकी मर गई । ' से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे ' उस शकट दारक को भी राजपुरुषों ने मिलकर घर से बाहर निकाल दिया। क्यों कि यह दुराचारी हो गया था ।

भावार्थ— जब सुभद्र की धर्मपत्नी भद्रा सेठानी का गर्भ पूरे नौ माह का हो चुका तब किसी एक समय में उसने एक पुत्र को जन्म दिया। जन्मते ही माता-पिता ने इसे किसी एक गाडी के नीचे दो बार रखवाकर उठवालिया। पुत्र का लालन पालन उन्हों ने बहुत ही आनंद और ममता के

આ નામથી એની પ્રસિદ્ધિ થાઓ, ' सेस जहा उज्झियए ' બાકીનું આગળનું એ બાળકનું વર્ણન ઉજ્ઝિત બાળકના પ્રમાણે જાણી લેવું જોઈએ ' सुभद्दे सत्थवाहे लवणसमुद्दे कालगए मायावि कालगया ' તેના પિતા સુભદ્ર શેઠ લવણ સમુદ્રમાં ડુબી ગયા અને મરણ પામ્યા, તેની માતા પણ મરણ પામી ગઈ ' सेवि सयाओ गिहाओ णिच्छूढे ' તે શકટ દારક (બાળક)ને, પણ રાજપુરૂષોએ મળીને તેના ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો, કારણ કે તે દુરાચારી થઈ ગયો હતો.

ભાવાર્થ— જ્યારે સુભદ્રના ધર્મપત્ની ભદ્રા શેઠાણીને ગર્ભ નવ માસનો થઈ ચુક્યો ત્યાર પછી કોઈ એક સમયને વિષે તેણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. જન્મ થતાની સાથેજ-તે બાળકને તેના માતા-પિતાએ કોઈ એક ગાડીની નીચે બે વાર રખાવી દીધો, અને પછી ઉઠાવી લીધો અને તે પુત્રનું લાલન-પાલન

यमपि-द्वितीयवारमपि स्थापयतः, स्थापयित्वा पुनर्द्वितीयवारमपि ग्राहयतः। 'आणुपुव्वेण' आनुपूर्व्येण=क्रमेण 'सारक्खेति' संरक्षयतः, 'संगोवेंति' संगोपयतः, 'संवड्ढेंति' संवर्धयतः। 'जहा उज्झियए' यथा उज्झितकः, अस्यैव द्वितीयाध्ययने चतुर्दशे सूत्रे यथा उज्झितको वर्णितस्तद्वदित्यर्थः। 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ एकादशे दिवसे निवृत्ते, संप्राप्ते द्वादशे दिवसे इदमेतद्रूपं गौणं गुणनिष्पन्नं नामधेयं कुरुतः' इति बोध्यम्। 'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकम् अयं दारकः 'जायमेत्ते' जातमात्र एव शकटस्य 'हेट्ठा' अधः, 'ठाविए' स्थापितः, तस्मात् खलु भवतु अस्माकम् एष दारकः शकटो

रखवाकर 'दोच्चंपि गिण्हावेंति' दुबारा फिर उठवा लिया 'आणुपुव्वेण सारक्खेंति संगोवेंति संवड्ढेंति' फिर पश्चात् क्रमशः उन्होंने उसकी रक्षा की और खूब अच्छी तरह सार-संभाल की एवं उसे बड़ा किया। 'जहा उज्झियए' इसकी सार-संभाल आदि सब द्वितीय अध्ययन में वर्णित उज्झित दारक की तरह ही हुई। 'जाव जम्हा णं अम्हं इमे दारए' जब पुत्र का ११ वां दिन व्यतीत हो चुका और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ तब इस के माता पिता ने इस ख्याल से कि यह हमारा पुत्र 'जायमेत्ते चेव' उत्पन्न होते ही 'सगडस्स हेट्ठा' गाडी के नीचे 'ठाविए' रखवा दिया गया था 'तम्हा णं' इसलिये 'होउ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेणं'

ઉઠાવી લીધો 'आणुपुव्वेण सारक्खेति संगोवेंति संवड्ढेंति' પછી ક્રમશઃ તેમણે તેની રક્ષા કરવા માટે બહુજ સારી રીતે સાર-સંભાલ રાખી અને તે બાળકને મોટો કર્યો 'जहा उज्झियए' આ બાળકની સાર-સંભાળ તમામ પ્રકારે બીજા અધ્યયનમાં વર્ણન કરેલા ઉજ્ઝિત બાળકની પ્રમાણે કરી 'जाव जम्हा णं अम्हं इमे दारए' આ પુત્રના જન્મ પછી અગીઆર ૧૧ મો દિવસ પૂરો થઇ ગયો અને બારમા ૧૨ દિવસનો પ્રારંભ થયો, ત્યારે તેના માતા-પિતાએ આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે-આ અમારો પુત્ર 'जायमेत्ते चेव' ઉત્પન્ન થતાં 'सगडस्स हेट्ठा' ગાડીની નીચે "ठाविए' રાખી દેવામાં આવ્યો હતો, 'तम्हा णं' એટલા માટે 'होउ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेणं' 'શકટ

टीका—सू० १०

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स शकटो दारक स्वकाद् गृहात् 'णिच्छूढे समाणे' निक्षिप्त.=निःसारितः सन्, शोभाञ्जन्या नगर्यां 'सिंघाडग जाव' 'शृङ्गाटक यावत्'—अत्रैव योजना—'शृङ्गाटक त्रिक चतुष्क चत्वर महापथ–पथेषु, द्यूतखल्केषु, वेश्यागृहकेषु पानागारेषु, सुखसुखेन विहरति। ततः खलु स शकटो दारक अनपघट्टकः, अनिवारक, स्वच्छन्दमति. स्वैरप्रचारः, मद्यप्रसङ्गी, चोरद्यूतवेश्यादारप्रसङ्गी जातश्चाप्यभवत्। ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित्' इति। एषा व्याख्या द्वितीयाध्ययनेऽष्टादशसूत्रे कृता। 'सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं' सुदर्शनया=सुदर्शनानाम्न्या,

---

'तए ण से' इत्यादि।

'तए ण' पश्चात् 'सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे' अपने घर से बाहर निकला हुवा 'से सगडे दारए' वह शकट दारक शोभाञ्जनी नगरी में 'सिंघाडग–तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था' शृगाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर और महापथादि में, जुआ खेलने के अड्डों में, वेश्याओं के वाटों में, दारुके पीठों मे, निस्सकोच से घूमने फिरने लगा। कोई अभिभावक न होने से एव खोटे मार्ग से कोई निषेधक न होने से अवारा इतस्तत घूमने के कारण हरएक व्यसन के सेवन मे निपुण हो गया। किसी एक समय इसका सम्बन्ध उस सुदर्शना वेश्या के साथ होगया।

'तए ण से' ઇત્યાદિ

'तए ण' પછી सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे' પોતાના ઘરમાથી બહાર નીકળ્યા પછી 'से सगडे दारए' તે શકટ દારક શોભાજની નગરીમા 'सिंघाडग–तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था' શૃગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર અને મહાપથાદિ (મોટા રસ્તા)માં, જુગાર રમવાના અડ્ડાઓમા, વેશ્યાઓના વાડામા, દારૂઓના પીઠામા નિસ્સકોચપણે ફરવા લાગ્યો કોઇ સરક્ષક નહિ હોવાના કારણે અર્થાત ખોટા માર્ગે જતે તેને અટકાવનાર કોઇ નહિ હોવાથી સ્વતત્રપણે આમનેમ ફરવાના કારણે સમય જતા તમામ પ્રકારના વ્યસન સેવનમા કુશળ થઇ ગયો અને કોઇ એક સમયમા તેનો સબધ

मूलम्—सू० १०

तए णं से सगडे दारए सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे सिंघाडग तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था। तए णं से सुसेणे अमच्चे तं सगडं दारगं अण्णया कयाइ सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ, णिच्छुभावित्ता सुदरिसणं गणियं अब्भितरए ठावेइ, ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ। तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ। तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ, लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ सू० १० ॥

साथ किया। जब यह ११ दिन का हो चुका और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ, तब उन्हों ने इस बालक की नामसंस्कारविधि की और यह समझकर कि—यह होते ही गाडी के नीचे रखवाने में आया था इसलिये इसका नाम शकट रखना ही उचित है, इस अभिप्रायसे उन्होंने इसका नाम शकट रखदिया। जब शकट बाल्यावस्था का उल्लंघन कर युवावस्था में पहुँचा तो इसका पिता लवणसमुद्र में डूबकर मर गया और माता भी मर गई। यह संरक्षक के अभाव में दुराचारी हो गया। नगररक्षकोंने इसकी यह परिस्थिति देखकर इसको इसके घर से बाहर निकाल दिया। ॥ सू० ९ ॥

બહુજ આનંદ અને પ્રેમથી કર્યું જ્યારે તે અગીઆર ૧૧ દિવસનો થઇ ગયો અને બારમા દિવસમા પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેમણે તે બાળકની નામસંસ્કાર-વિધિ કરવા વિચાર્યું કે–આ બાળક જન્મતાની સાથેજ ગાડીની નીચે રાખવામા આવ્યો હતો તે કારણથી એનું નામ ‘શકટ’ રાખવું તેજ યોગ્ય છે આ અભિપ્રાયથી તેનું નામ તેઓએ ‘શકટ’ રાખી દીધું શકટ જ્યારે બાલ્યાવસ્થા પૂરી કરીને યુવાવસ્થામા આવી પહોચ્યો તે સમયમા તેના પિતા લવણસમુદ્રમા ડુબી ગયા અને મરણ પામ્યા અને તેની માતા પણ મરી ગઇ પાછળથી શકટનું સંરક્ષક કોઇ નહિ રહેવાથી તે દુરાચારી બની ગયો, ત્યારે નગરના રક્ષકોને આ વાતની ખબર પડી જતા તેને (શકટને) તેના ઘરમાથી બહાર કાઢી મૂકયો, ॥૬॥

समाणे' निक्षिप्तः=निःसृतः सन् 'अण्णत्थ कत्थवि' अन्यत्र कुत्रापि 'सुइ वा रइ वा धिइ वा' स्मृतिं वा रतिं वा धृतिं वा, 'अलभमाणे' अलभमानः, 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दादेव बोध्यम्-तच्चित्तः, तन्मनाः, तल्लेश्यः, तदध्यवसायः, तदर्थोपयुक्तः, तदर्पितकरणः, तद्भावनाभावितः, सुदर्शनाया गणिकाया बहूनि अन्तराणि च छिद्राणि च विवराणि च प्रतिजाग्रत् प्रतिजाग्रद् विहरति। एषा व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे निगदिता। ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः, 'लभेइ' लभते। लब्ध्वा, 'रहस्सिय' राहसिकं सुदर्शनागृहम् 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य सुदर्शनया सार्धमुदारान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति ॥ सू० १० ॥

शकट दारक उस सुदर्शना वेश्या के घर से निकाला हुआ 'अण्णत्थ कत्थवि सुइ वा रइ वा धिइ वा अलभमाणे जाव विहरइ' अन्यत्र किसी भी स्थान मे उसे उसके सिवाय और किसी भी पदार्थ की न तो स्मृति आई, न इसके मन मे किसी भी प्रकार से चैन पडी और न कहीं पर उसे आश्वासन ही मिला। 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' इस प्रकार अस्तव्यस्तपरिस्थितिसंपन्न हुए उस शकट दारक को किसी एक समय सुदर्शना के घर मे प्रवेश करने के लिये अवसर हाथ आगया। 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही यह लुक-छिप कर सुदर्शना के घर मे घुस गया। 'अणुप्पविसित्ता

શકટ દારક તે સુદર્શના વેશ્યાના ઘેરથી નીકળેલો 'अण्णत्थ कत्थवि सुइ वा रइ वा धिइ वा अलभमाणे जाव विहरइ' અન્ય-બીજા સ્થળે ગયો ત્યા તેને સુદર્શના વેશ્યા વિના બીજો કોઈ પદાર્થ સાભર્યો નહિ, તેમજ તેના મનમા કોઈ પ્રકારે ચેન પડયુ નહિ, તેમજ બીજા કોઈ સ્થળે તેને શાંતિ મળી નહિ 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' આ પ્રમાણે અસ્ત-વ્યસ્ત વાળી પરિસ્થિતિ પામેલો તે શકટ દારક તેને કોઈ એક સમયે સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમા પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' અવસર મળતાની સાથેજ તે છાની રીતે છુપાઈને સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમા ઘુસી ગયો 'अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं

गणिकया=वेश्यया, सार्धं=सह 'संपलग्गे' संप्रलग्नः=सम्मिलितः, 'यावि होत्था' चाप्यभवत्। ततः खलु स 'सुसेणे अमच्चे' सुषेणोऽमात्यस्त शकट दारकमन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभावेइ' निक्षेपयति=निःसारयति। 'णिच्छुभावित्ता' निक्षेप्य, सुदर्शना गणिकाया 'अब्भितरए' अभ्यन्तरे, 'ठावेइ' स्थापयति। 'ठावित्ता' स्थापयित्वा, सुदर्शनया गणिकया सार्धमुदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान्-भुज्यन्ते=अनुभूयन्ते इति भोगाः=विषयास्तेषां भोगाः-भोगभोगास्तान् 'भुंजमाणे' भुञ्जानो विहरति। ततः खलु स शकटो दारकः सुदर्शनाया गृहात् 'णिच्छूढे

'तए णं' संबंध हो जाने के बाद 'से सुसेणे अमच्चे' उस सुषेण अमात्यने 'तं सगडं दारगं' उस शकट दारक को 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ' सुदर्शना गणिका के घर से भी निकलवा दिया। 'णिच्छुभावित्ता' निकलवा कर 'सुदरिसणं गणियं अब्भितरए ठावेइ' बाद मे उसने सुदर्शना वेश्या को अंदर ही रोक दिया, जिससे उसके साथ कोई न मिल सके। 'ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं' और उस सुदर्शना गणिका के साथ मनुष्यसंबंधी कामभोगों को 'भुंजमाणे विहरइ' भोगता हुवा रहने लगा। 'तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे' इस प्रकार वह

તે સુદર્શના વેશ્યાની સાથે પણ બંધાઇ ગયો, 'तए णं' સંબંધ થઇ ગયા પછી 'से सुसेणे अमच्चे' તે સુષેણ મંત્રીએ 'तं सगडं दारगं' તે શકટ દારકને 'अण्णया कयाइं' કોઇ એક સમય, 'सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ' સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાંથી પણ 'णिच्छुभावेइ' બહાર કઢાવી મૂક્યો 'णिच्छुभावित्ता' બહાર કઢાવીને 'सुदरिसणं गणियं अब्भितरए ठावेइ' પછીથી તેણે તે સુદર્શના વેશ્યાને પણ તેનાજ ઘરમાં રોકી દીધી, જેથી તેની સાથે કોઇને મળવાનું બની શકે નહિ, 'ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं' અને તે સુદર્શના વેશ્યાની સાથે મનુષ્ય-સમ્બંધી કામભોગોને 'भुंजमाणे विहरइ' ભોગવતો થકો રહેવા લાગ્યો 'तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे' એ પ્રમાણે તે

समाणे' निस्सिए=निःसृतः सन् 'अण्णत्थ कत्थवि' अन्यत्र कुत्रापि 'सुइं वा रइं वा धिइं वा' स्मृतिं वा रतिं वा धृतिं वा, 'अलभमाणे' अलभमानः, 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दादेव बोध्यम्-तच्चित्तः, तन्मनाः, तल्लेश्यः, तदध्यवसायः, तदर्थोपयुक्तः, तदर्पितकरणः, तद्भावनाभावितः, सुदर्शनाया गणिकाया बहूनि अन्तराणि च छिद्राणि च विवराणि च प्रतिजाग्रत् प्रतिजाग्रद् विहरति। एषा व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे निगदिता। ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः, 'लभेइ' लभते। लब्ध्वा, 'रहस्सियं' राहसिकं सुदर्शनागृहम् 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य सुदर्शनया सार्धमुदारान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति ॥ सू० १० ॥

शकट दारक उस सुदर्शना वेश्या के घर से निकाला हुआ 'अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' अन्यत्र किसी भी स्थान में उसे उसके सिवाय और किसी भी पदार्थ की न तो स्मृति आई, न इसके मन में किसी भी प्रकार से चैन पडी और न कहीं पर उसे आश्वासन ही मिला। 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' इस प्रकार अस्तव्यस्तपरिस्थितिसंपन्न हुए उस शकट दारक को किसी एक समय सुदर्शना के घर में प्रवेश करने के लिये अवसर हाथ आगया। 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही यह लुक-छिप कर सुदर्शना के घर में घुस गया। 'अणुप्पविसित्ता

શકટ દારક તે સુદર્શના વેશ્યાના ઘેરથી નીકળેલો 'अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' અન્ય-બીજા સ્થળે ગયો ત્યાં તેને સુદર્શના વેશ્યા વિના બીજો કોઇ પદાર્થ સાંભર્યો નહિ, તેમજ તેના મનમાં કોઇ પ્રકારે ચેન પડયું નહિ, તેમજ બીજા કોઇ સ્થળે તેને શાંતિ મળી નહિ 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' આ પ્રમાણે અસ્ત-વ્યસ્ત વાળી પરિસ્થિતિ પામેલો તે શકટ દારક તેને કોઇ એક સમયે સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' અવસર મળતાની સાથેજ તે છાની રીતે છુપાઇને સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં ઘુસી ગયો 'अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं

सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरइ' घुसकर वहा वह सुदर्शना के साथ उदार कामभोगों को भोगने लगा।

भावार्थ— जब शकट दारक अपने घर से बाहर निकाल दिया गया, उस समय बिलकुल स्वच्छंद बनजाने के कारण एव किसी की भी लाज शर्म न रहने के कारण यह हरएक व्यसन के सेवन मे विशेष स्वतन्त्र हो गया। यह कभी लोगों को शृङ्गाटक–त्रिकोणमार्ग पर, कभी त्रिक–मिले हुए तीनमार्ग पर, कभी चतुष्क–चार मार्ग पर एव कभी महापथ–राजमार्ग पर दृष्टिपथ होने लगा। अवारा इतस्तत घूमने फिरने से इसकी चित्तवृत्ति कुकर्मों की ओर विशेषरूप से आकृष्ट हो गई। जिस प्रकार विन लगाम का घोडा स्वच्छद होकर यहा–वहा चक्कर काटता फिरता है ठीक यही हालत इसकी भी हुई। अत मे यह सुदर्शना वेश्या के चक्कर मे पड जाता है और घनचक्करसा बन विषयों के जाल मे आपादमग्न हो जाता है, परन्तु इस अभागे को वहा पर भी शांति नहीं मिलती है। वहा के नरेश का अमात्य इस इस वेश्या के घर से भी खदेर देता है और स्वय उस वेश्या के साथ कामभोगों

भुंजमाणे' घुसीने ते त्या सुदर्शना वेश्यानी साथे उदार काम–भोगोनो परिभोग करवा लाग्यो

भावार्थ— शकट दारकने ज्यारे घरनी बहार काढी मूकवामा आव्यो त्यार पछी ते दरेक प्रकारे स्वच्छंदी बनी जवना कारणे तेमज कोइनी लज्जा के शरम नहि रहेवाना कारणथी ते दरेक प्रकारना व्यसनोनु सेवन करवामा वधारे स्वतंत्र थई गयो, ते कोई वखते शृगाटक त्रिकोणमार्ग, क्यारेक त्रण रस्ता मळता होय तेवा स्थळे, क्यारेक चार रस्ता पर, क्यारेक राजमार्ग पर जोवामा आववा लाग्यो, अकुश विना ते आम–तेम चारेय बाजु फरवा–घुमवा लाग्यो तेथी तेनी चित्तवृत्ति कुकर्मो तरफ वधारे आकर्षण पामी, जेम लगाम विनानो घोडो स्वच्छंदी बनीने आडो–अवळो फरीने चककर मारे छे, तेवीज हालतमा आ शकट फरवा लाग्यो छेवटे ते सुदर्शना वेश्याना चक्करमा पडी जाय छे अने घनचक्कर जेवो बनीने विषयोनी जाळमा माथाथी पग सुधी डुबी जाय छे, परन्तु ते अभागीआने त्या आगळ पण शांति मळती नथी, ते नगरना राजाना मत्री ते वेश्याना घरमाथी पण ते शकटने काढी मूके छे,

मूलम्—सू० ११

इमं च णं सुसेणे अमच्चे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए मणुस्स-वग्गुराए परिक्खित्ते जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सगडं दारयं सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे तिवलियं भिउडिं णिडाले साहट्टु सगडं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अट्ठि जाव महियं कारेइ, कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ, कारित्ता जेणेव महचंदे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-जाव एवं वयासी-एवं खलु सामी! सगडे दारए मम अंतेउरंसि अवरद्धे। तए णं से महचंदे राया सुसेणं अमच्चं एवं वयासी-तुमं चेव णं देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दंडं णिव्वत्तेहि। तए णं से सुसेणे अमच्चे महच्चंदेणं रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ। तं एवं खलु गोयमा! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं जाव विहरइ ॥ सू० ११ ॥

को भोगता है। उधर वह इस फिराक मे रहता है कि—मैं ऐसा अवसर कब पाऊँ जो फिर से इस के साथ कामभोग भोगूँ। वेश्या के विना इसको क्षणभर भी सुख नहीं मालूम होता था। रात—दिन यह तन्मय बनकर उसकी प्राप्ति क उपायमे आर्तध्यान किया करता था। वेश्यासे अलग होजानेपर यह सब अपनी सुध—बुध भूलगया। चित्त मे इसको क्षणभर भी कहीं भी शांति नहीं पडती थी। एक समय की बात है कि उसको किसी प्रकार से वेश्या

અને તે સ્વય વેશ્યાની સાથે કામભોગોને ભોગવે છે હવે તે શકટ એ વિચાર કરે છે કે — મને ફરીથી એવો અવસર ક્યારે મળે કે હુ તે વેશ્યાની સાથે ફરીથી કામભોગોને ભોગવું વેશ્યા વિના એક ઘડી પણ તેને ચેન પડતુ નથી તેમજ કોઇ સ્થળે સુખ જણાતુ નથી, રાત્રી અને દિવસ વેશ્યામા તન્મય બનીને તેની પ્રાપ્તિ કરવા માટે ઉપાય કરે છે અને આર્ત્તધ્યાન કર્યા કરે છે વેશ્યા પાસેથી જૂદો પડતા તે પોતાની તમામ પ્રકારની શુધ-બુધ ભૂલી ગયો છે, તેના ચિત્તમા એક ક્ષણ માટે પણ ક્યાય શાતિ પડતી નથી એક સમયની

टीका—सू० ११

'इमं च ण' इत्यादि। इतश्च खलु सुषेणोऽमात्यः स्नातः यावत् सर्वालंकारविभूषितः, 'मणुस्सवग्गुराए' मनुष्यवागुरया = मनुष्यसमूहेन 'परिक्खित्ते' परिक्षिप्तः=वेष्टितः, यत्रैव सुदर्शनाया गणिकाया गृहं तत्रैवोपाग

के घर मे प्रवेश करने का अवसर हाथ लग गया। अवसर पाते ही यह छिपकर उसके पास पहुँचा और पहिले की तरह वैषयिक सुखों का अनुभव करने लगा ॥ सू० १० ॥

'इम च ण०' इत्यादि।

'सुसेणे अमच्चे' एक समय की बात है कि जब सुषेण अमात्य सुदर्शना वेश्या के घर जाने के लिये इच्छुक हुआ, तब उसने सर्व प्रथम 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' स्नान आदि क्रियाएँ कीं और उनसे निपट कर योग्य समस्त अलंकारों से अपना शरीर सुसज्जित किया। 'मणुस्स वग्गुराए परिक्खित्ते' सर्व प्रकार से सुसज्जित होकर फिर यह मनुष्यों से परिवेष्टित होकर 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' जहां उस सुदर्शना वेश्या का घर था 'तेणेव उवागच्छइ' वहाँ पहुँचा 'उवागच्छित्ता' पहुँचते ही उसने 'सगड दारय सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ

वात छे के— तेने એક સમય વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો, અવસર મળતાજ તે છુપી રીતે વેશ્યાની પાસે પહોંચી ગયો અને પ્રથમ પ્રમાણે વિષય ભોગો ભોગવવા લાગ્યો ॥૧૦॥

'इम च ण०' ઇત્યાદિ

'सुसेणे अमच्चे' એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સુષેણ મંત્રીએ સુદર્શના વેશ્યાના ઘેર જવા માટેની ઇચ્છા કરી, ત્યારે તેણે સૌથી પ્રથમ 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' સ્નાન આદિ ક્રિયાઓ કરી અને તે કામથી નિવૃત્ત થઇને યોગ્ય પ્રકારના તમામ અલંકારોથી પોતાના શરીરને શણગાર્યું-સજ્જિત કર્યું 'मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते' સર્વ પ્રકારથી સજ્જિત થયાં પછી તે મનુષ્યોની સાથે મળીને 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' જ્યાં તે સુદર્શના વેશ્યાનું ઘર હતું 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં પહોંચ્યો 'उवागच्छित्ता' પહોંચતાજ તેણે सगड दारय सुदरिसणाए सद्धिं

च्छति, उपागत्य शकटं दारक सुदर्शनया सार्धम् उदारान् भोगभोगान् भुञ्जानं पश्यति, दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः=शीघ्रक्रुद्धः 'जाव' यावत् 'मिसिमिसेमाणे' मिसमिसायमानः=क्रोधेन जाज्वल्यमानः, 'तिवलिय' त्रिवलिका 'भिउडिं' भ्रुकुटिं 'णिडाले' ललाटे 'साहु' संहृत्य=सङ्कोच्य शकट दारक पुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'अट्ठि जावमहियगत्त' अत्र 'जाव' – शब्दादेव योजना–'अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं' अस्थिमुष्टिजानुकूर्परप्रहारेण सभग्नमथितगात्र, 'कारेइ' कारयति 'कारित्ता' कारयित्वा 'अवउडगबधण' अवकोटकबन्धन–अवकोटकेन=ककाटिकाया ग्रीवापश्चाद्भागत अधोनयनेन बन्धन यस्य स तथा तम्, गलाधोमार्गतः पृष्ठदेशमानीतया रज्ज्वा पृष्ठदेशे बद्ध हस्तद्वय यस्य

भुंजमाण पासइ' शकट दारक को सुदर्शना वेश्या के साथ उदार भोगभोगो का भोगते हुए देखा। 'पासित्ता' देखते ही वह एकदम 'आसुरुत्ते जाव मिमिमिसेमाणे' उस पर लाल पाला होगया और मिसमिसाकर उसन त्रिवली को और भ्रुकुटि को 'णिडाले' अपने मस्तक पर चढाकर 'सगड दारय' उस शकट दारक को 'पुरिसेहिं गिण्हावेइ' अपने सेवकों द्वारा पकडवा लिया 'गिण्हावित्ता' और पकडवाकर 'अट्ठि जाव महिय कारेइ' उसने उसको अस्थि, मुष्टि, जानु, कूर्पर–कोनी के प्रहारों स खूब पिटवाया। 'कारित्ता अव उडगबधण कारेइ' जब उस पर खूब मार पड चुकी तब बाद मे फिर उसने इसके दोनों हाथ गर्दनमें फदा डलवाकर उससे पीठ के पाछे बंधवादिये।

उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाण पासइ' શકટ દારકને સુદર્શના વેશ્યાની સાથે ઉદાર કામભોગોને ભોગવતો જોયો 'पासित्ता' જોઈને તુરતજ 'आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे' તેના પર લાલ પીળો (ક્રોધાયમાન) થઇ ગયો અને ભમરને 'णिडाले' લલાટમા ચઢાવી 'सगड दारय' તે શકટ દારકને 'पुरिसेहि गिण्हावेइ' પોતાના નોકરો દ્વારા પકડાવી લીધો गिण्हावित्त' પકડાવી કરીને 'अट्ठि जाव महिय कारेइ' તેણે તે શકટને અસ્થિ, મુઠી, ઢીંચણ, કૂર્પર–કોણી વગેરેના પ્રહારો કરીને ખુબ માર માર્યો 'कारित्ता अवउडगबंधण कारेइ' જ્યારે તેના પર ખૂબ માર પડી ચૂક્યો તે પછી, તેણે તે શકટના બે હાથ, ગરદન પાછળ રખાવીને તેની પીઠની પાછળ બંધાવી દીધા 'कारित्ता' બંધાવીને

टीका—सू० ११

'इमं च ण' इत्यादि। इतश्च खलु सुषेणोऽमात्यः स्नातः यावत् सर्वालङ्कारविभूसितः, 'मणुस्सवग्गुराए' मनुष्यवागुरया = मनुष्यसमूहेन 'परिक्खित्ते' परिक्षिप्तः=वेष्टितः, यत्रैव सुदर्शनाया गणिकाया गृहं तत्रैवोपाग

के घर मे प्रवेश करने का अवसर हाथ लग गया। अवसर पाते ही यह छिपकर उसके पास पहुँचा और पहिले की तरह वैषयिक सुखों का अनुभव करने लगा ॥ सू० १० ॥

'इम च ण०' इत्यादि।

'सुसेणे अमच्चे' एक समय की बात है कि जब सुषेण अमात्य सुदर्शना वेश्या के घर जाने के लिये इच्छुक हुआ, तब उसने सर्व प्रथम 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' स्नान आदि क्रियाएँ कीं और उनसे निपट कर योग्य समस्त अलंकारों से अपना शरीर सुसज्जित किया। 'मणुस्स वग्गुराए परिक्खित्ते' सर्व प्रकार से सुसज्जित होकर फिर यह मनुष्यों से परिवेष्टित होकर 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' जहा उस सुदर्शना वेश्या का घर था 'तेणेव उवागच्छइ' वहाँ पहुँचा 'उवागच्छित्ता' पहुँचते ही उसने 'सगड दारय सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ

વાત છે કે— તેને એક સમય વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો, અવસર મળતાજ તે છુપી રીતે વેશ્યાની પાસે પહોચી ગયો અને પ્રથમ પ્રમાણે વિષય ભોગો ભોગવવા લાગ્યો ॥૧૦॥

'इम च ण०' ઇત્યાદિ

'सुसेणे अमच्चे' એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સુષેણ મંત્રીએ સુદર્શના વેશ્યાના ઘેર જવા માટેની ઇચ્છા કરી, ત્યારે તેણે સૌથી પ્રથમ 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' સ્નાન આદિ ક્રિયાઓ કરી અને તે કામથી નિવૃત્ત થઇને યોગ્ય પ્રકારના તમામ અલંકારોથી પોતાના શરીરને શણગાર્યું-સજ્જિત કર્યું 'मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते' સર્વ પ્રકારથી સજ્જિત થયાં પછી તે મનુષ્યોની સાથે મળીને 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' જ્યા તે સુદર્શના વેશ્યાનું ઘર હતું 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યા પહોચ્યો 'उवागच्छित्ता' પહોચતાજ તેણે 'सगड दारय सुदरिसणाए सद्धिं

महाचन्द्रेण राज्ञाऽभ्यनुज्ञातः सन् शकटं दारकं सुदर्शनां च गणिकाम् 'एएण' एतेन=प्रत्यक्षदृश्यमानेन 'विहाणेण' विधानेन=प्रकारेण, 'वज्झं' व-ध्यम्= 'सुदर्शनासहितः शकटदारको हन्तव्यः' इति, 'आणवेइ' आज्ञापयति।

शकटदारकस्य पूर्वकृतं कर्म वर्णयित्वा गौतमं प्रति भगवान् पुनराह–'तं' इत्यादि। तत्–तस्मात् एव खलु हे गौतम! शकटो दारकः 'पुरापुराणानां' पूर्व भवोपार्जितानां 'दुच्चिण्णाणं' दुश्चीर्णानां 'जाव' यावत्, अत्र योजना–दुष्प्रति-क्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनु भवन्, इति। एषा व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशे सूत्रे निगदिता। 'विहरइ' विहरति–अस्तीत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

महचंदेण रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' इस प्रकार उस सुषेण अमात्य ने महाचंद्र नरेश द्वारा आज्ञा पाकर इस शकट दारक को और उस सुदर्शना वेश्या को इस विधान से वध्य ठहराया। अर्थात् 'ये दोनों मारने योग्य हैं' ऐसा दंड विधान किया।

इस प्रकार शकट दारक के पूर्वकृत कर्मों का कथन कर भगवान वीरप्रभु गौतम के प्रति कहने लगे कि– 'तं एवं खलु गोयमा! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं जाव विहरइ' हे गौतम! इस तरह यह शकट दारक पूर्वभव में उपार्जित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मों का पापमय फलविशेष भोग रहा है।

'तए णं से सुसेणे अमच्चे महच्चंदेण रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' આ પ્રમાણે તે સુષેણ મંત્રી મહાચંદ્ર નરેશની આજ્ઞા મળતાં આ શકટ દારકને અને તે સુદર્શના વેશ્યાને આ વિધાન વડે કરી વધ્ય ઠેરાવ્યા, અર્થાત્ 'આ બન્ને મારવા યોગ્ય છે' આ પ્રમાણે દંડવિધાન કર્યું

આ પ્રમાણે શકટ દારકના પૂર્વકૃત કર્મોનું કથન કરીને ભગવાન વીરપ્રભુ ગૌતમના પ્રતિ કહેવા લાગ્યા કે– 'तं एवं खलु गोयमा! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं जाव विहरइ' હે ગૌતમ! આ પ્રમાણે તે શકટ દારક પૂર્વભવમાં ઉપાર્જિત દુષ્પ્રતિકાન્ત અશુભ કર્મોનું પાપમય ફળવિશેષ ભોગવી રહ્યો છે

तमित्यर्थः, कारयति, कारयित्वा यत्रैव महाचन्द्रो राजा, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीत यावत् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्-हे स्वामिन्! एव खलु शकटो दारक' 'मम' मम 'अतेउरसि' अन्तःपुरे, 'अवरद्धे-' अपराद्ध'=अपराध कृतवान्। तत' खलु स महाचन्द्रो राजा सुषेण ममात्यमेवमवादीत्-'तुमं चेव' त्वमेव खलु हे देवानुप्रिय! शकटस्य दारकस्य दण्ड 'णिव्वत्तेहि' निर्वर्तय=विधेहि-कुरु इत्यर्थः। ततः खलु स सुषेणोऽमात्यो

'कारित्ता' बंधवाकर 'जेणेव महचदे राया तेणेव उवागच्छइ' जहा महाचद्र नरेश विराजमान थे वहा उसे वह ले गया। 'उवागच्छित्ता' पहुचते ही उसने 'करयल जाव एव वयासी' नरेश को हाथ जोडकर नमन किया और इस प्रकार बोला कि-'एव खलु सामी' हे स्वामिन्! सावधान होकर मेरी प्रार्थना सुनिये, वह प्रार्थना इस प्रकार है-'सगडे दारए मम अतेउरसि' इस शकट दारक ने मेरे अत पुर में 'अवरद्धे' अपराध किया है। 'तए ण से महचदे राया' अमात्य की उस बात को सुनकर वह महाचद्र नरेश 'सुसेण अमच्च एव वयासी' उस सुषेण अमात्य से इस प्रकार बोला कि-'तुम चेव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दड णिव्वत्तेहि' हे देवानुप्रिय! तुम ही इस शकट दारक के लिये दंड का निर्धारण करो- तुम ही इसे दंडविधान करो। 'तए ण से सुसेणे अमच्चे

'जेणेव महचदे राया तेणेव उवागच्छइ' જ્યા મહાચદ્ર નરેશ બિરાજમાન હતા તેમના પાસે લઇ ગયા 'उवागच्छित्ता' ત્યા પહોચવાની સાથેજ તેણે 'करयल जाव एव वयासी' હાથ જોડીને રાજાને નમન કર્યું અને આ પ્રમાણે બોલ્યા કે- 'एव खलु सामी' હે સ્વામિન્! સાવધાન થઈને મારી પ્રાર્થના સાંભળો! પ્રાર્થના આ પ્રમાણે છે-'सगडे दारए मम अतेउरसि' આ શકટ દારકે મારા અત પુરમા 'अवरद्धे' અપરાધ કર્યો છે 'तए ण से महचदे राया' મત્રીની આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને તે મહાચદ્ર નરેશ 'सुसेण अमच्च एव वयासी' તે સુષેણ મત્રીને આ પ્રમાણે બોલ્યા કે— 'तुम चेव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दड णिव्वत्तेहि' હે દેવાનુપ્રિય! તમેજ એ શકટ દારક માટે શુ દડ આપવો તે નિર્ધાર કરો - તમેજ તેને દડ વિધાન કરો!

मूलम्—सू० १२

सगडे ण भंते ! दारए कालगए कहिं गच्छिहिइ? कहिं उववज्जिहिइ?, गोयमा ! सगडे ण दारए सत्तावण्णं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे एगं महं अओमयं तत्तं समजोइभूयं इत्थीपडिमं अवयासाविए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ।

से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता रायगिहे णयरे मातंगकुलंसि जमलत्ताए पच्चायाहिइ। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो-णिव्वत्ते एक्कारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे इमं एयारूवं णामधेज्जं करिस्संति, होउ णं दारए सगडे णामेणं, होउ णं दारिया सुदरिसणा णामेणं ॥ सू० १२ ॥

टीका—सू० १२

गौतमः स्वामी भगवन्तं पृच्छति-'सगडे णं भंते' इत्यादि।

हे भदन्त! 'सगडे णं' सुदर्शनागणिकासहितः शकटः खलु दारकः 'कालगए' कालगतः=मृतः सन् 'कहिं' कुत्र 'गच्छिहिइ' गमिष्यति? 'कहिं' कुत्र 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते?।

इस प्रकार श्री वीर प्रभु ने शकट दारक की कथा सुनाकर श्री गौतमस्वामी से कहा कि—हे गौतम ! यह शकट दारक पूर्वभवोपार्जित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मों का फल भोग रहा है ॥ सू० ११ ॥

'सगडे णं०' इत्यादि।

गौतम स्वामी पुनः श्रमण भगवान् महावीर से प्रश्न करते हैं कि—'भंते' हे भदन्त ! 'सगडे णं दारए' यह शकट दारक 'कालगए' मृत्यु के अवसर पर मर कर यहा से 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ'

આ પ્રમાણે શ્રી વીર પ્રભુએ શકટ દારકની કથા સંભળાવીને શ્રી ગૌતમને કહ્યુ કે-હે ગૌતમ ! તે શકટ દારક પૂર્વભવમાં સંચય કરેલાં દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ કર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે ॥ ૧૧ ॥

'सगडे णं भंते' ઇત્યાદિ

ગૌતમ સ્વામી ફરીથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પ્રશ્ન કરે છે — 'भंते' હે ભદંત ! सगडे णं दारए તે શકટ દારક कालगए' મૃત્યુના અવસર પર મરણ પામીને ત્યાંથી कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ'

भावार्थ— एक समय की घटना है कि जब वह शकट दारक उस वेश्या के साथ प्रेमपाश मे वंधा हुआ था, ठीक इसी समय सुषेण अमात्य नहा धोकर और साफ सुथरे कपडे पहिन एव समस्त आभूषणो से भूषित होकर अपने परिचारकों के साथ उस वेश्या के घर पहुँचा। आते ही वह शकट दारक को देखकर क्रोध के आवेश से लाल पीला होगया। भ्रुकुटी और त्रिवली माथे पर चढ गई। उसने उसी समय शकट दारक को अपने परिचारकों के द्वारा पकडवाकर खूब पिटवाया। जिसे जो हाथ लगा—उसने उसी से उसे पीटा— किसी ने अस्थि से, किसी ने कुहनी से और किसी ने लातों से उसको खूब पीटा। फिर उसको मुश्कें बधवाकर वह अमात्य उसे महाचद्र नरेश के पास ले गया और नमस्कार कर बोला, कि— हे स्वामिन्! इसने मेरे अन्तपुर मे उपद्रव किया है अत इसे क्या दड निर्धारित करना चाहिये?। अमात्य की बात को सुनकर नरेश इसके दडविधान का अधिकार अमात्य को ही सोप दिया। अमात्य ने इसको और उस सुदर्शना गणिका को मारने योग्य घोषित कर दिया।

ભાવાર્થ— એક સમયની ઘટના છે કે જ્યારે તે શકટ દારક તે વેશ્યાની સાથે પ્રેમપાશમા બધાએલા હતો, બરાબર તે સમયમા સુષેણ મત્રી-પ્રધાન સ્નાન કરી તથા સાફ ધોએલા કપડા પહેરીને તથા તમામ પ્રકારના ઘરેણાથી શણગાર કરીને પોતાના પરિચારકોની સાથે તે વેશ્યાને ઘેર ગયા, જતાની સાથેજ મત્રીએ તે શકટ દારકને જોયો ત્યારે મત્રી એકદમ ક્રોધાતુર થઇ ગયા નેત્રના ભમર ચઢી ગયા અને તેજ વખતે પોતાના નોકરો દ્વારા શકટ દારકને ઘણોજ માર માર્યો, નોકરોને જે કાઇ હાથમા આવ્યુ તે લઇને શકટને ખૂબ માર માર્યો, કોઇએ અસ્થિથી, કોઇએ મુઠી, કોણી અને કોઇએ લાતોથી તેને ખૂબ માર-માર્યો શકટને મુસ્કેટાટ બાધીને રાજાની પાસે (મહાચદ્ર રાજાની પાસે) લઇ આવ્યા, અને રાજાને નમન કરીને બોલ્યા કે – હે સ્વામિન્! આ માણસે મારા અત-પુરમા ઉપદ્રવ કર્યો છે, તેથી એને શુ દડ આપવો તે નિરધાર કરવો જોઇએ! મત્રીની આ હકીકત સાભળીને રાજાએ દડ વિધાન કરવાની સત્તા મત્રીજીને સોપી દીધી તે પછી મત્રીએ શકટ અને સુદર્શના વેશ્યાને "મારવા યોગ્ય છે", એવી જાહેરાત કરી દીધી

गणिकाया अपि वधदण्डविधानात् साऽपि लोहमयीं तप्ता पुरुषरूपा पुत्तलिका माश्लेषिता कालमासे कालं कृत्वा रत्नप्रभाया नैरयिकतया समुत्पत्स्यते, इति बोध्यम् । एतच्चाग्रे 'जमलत्ताए' इत्यनेन स्फुटीभविष्यति ॥

सः=सुदर्शनाजीवसहित शकटदारकजीवः खलु ततोऽनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, राजगृहे नगरे मातङ्गकुले=चाण्डालकुले 'जमलत्ताए' यमलतया=युगलतया-पुत्रपुत्रीरूपेण 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते । तत खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिव्वत्ते एकारसमे दिवसे' निवृत्ते=व्यतीते, एकादशे दिवसे 'सपत्ते बारसाहे' समाप्ते द्वाद-

---

वह सुदर्शना वेश्या भी उसी समय एक बडी लोहनिर्मित तप्त अग्निरूप पुरुष की आकृति को आलिङ्गन करती हुई मरकर रत्नप्रभापृथिवी के नैरयिकों में नैरयिक होकर उत्पन्न होगी। यह बात मूल में नहीं होते हुए भी अगले सूत्रस्थित 'जमलत्ताए' 'यमलतया' इस पद से स्पष्ट होजायगा। 'से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता' वहा की आयु पूर्ण करने के अनतरही वहा से निकलकर वे 'रायगिहे णयरे' राजगृह नगर में 'मातगकुलंसि' मातग-चाण्डाल क कुलमें 'जमलत्ताए पच्चायाहिइ' युगल-जोड रूप से-पुत्र पुत्री रूप स उत्पन्न होंगे 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो' पश्चात् इन बालकों क माता पिता 'णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे' जब इनके जन्म के ११ ग्यारह दिन समाप्त हो जावेंगे और 'संपत्ते बारसाहे' १२ वा

એક મોટી લોહનિર્મિત તપ્ત અગ્નિરૂપ પુરુષની આકૃતિને આલિંગન કરતી થકી મરણ પામીને રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકીઓમા નારકી જીવપણે ઉત્પન્ન થશે આ વાત મૂળમા નથી, પરંતુ આગળના સૂત્રસ્થિત 'जमलत्ताए' 'यमलतया' આ પદથી સ્પષ્ટ થઇ જશે 'से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता' ત્યાની આયુષ્ય પૂરી કરીને તે પછી ત્યાથી નીકળીને 'रायगिहे णयरे' રાજગૃહ નગરમા मातग कुलसि માતગ-ચાડાલના કુલમા 'जमलत्ताए पच्चायाहिइ' યુગલ-જોડલા રૂપથી-પુત્ર-પુત્રી રૂપથી ઉત્પન્ન થશે 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो' પછી તે બાળકોના માતા-પિતા णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे જ્યારે તેના જન્મના અગીઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થઇ જશે અને 'सपत्ते बारसाहे' ૧૨

भगवानाह–' गोयमा ' इत्यादि। हे गौतम ! शकटः–खलु दारक', ' सत्तावण्णं ' सप्तपञ्चाशद् ' वासाइ ' वर्षाणि ' परमाउ ' परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा, ' अज्जेव ' अद्यैव ' तिभागावसेसे ' त्रिभागावशेषे='त्रभागतोऽवशिष्टे चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, दिवसे ' एग ' एका, ' मह ' महतीम् ' अओमयं ' अयोमयीं=लोहनिर्मिताम् ' तत्त ' तप्ताम्=अग्नितप्ताम्, ' समजोइभूय ' समज्योतिर्भूताम्=अग्निरूपाम्, ' इत्थीपडिम ' स्त्रीप्रतिमाम्=स्त्रीपुत्तलिकाम्, ' अवयासाविए समाणे ' आश्लेषितः सन् कालमासे काल कृत्वा अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतया ' उववज्जिहिइ ' उत्पत्स्यते। सुदर्शना

कहाँ जायगा, कहाँ उत्पन्न होगा। इस प्रकार गौतम की जिज्ञासा को जानकर प्रभु ने कहा कि– **' गोयमा '** हे गौतम ! **सगडे ण दारए सत्तावण्ण वासाइ परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे '** यह शकट दारक अपनी उत्कृष्ट ५७ वर्ष की आयु को भोगकर आज ही दिवस के चतुर्थ प्रहर में **' एग मह अओमय तत्त समजोइभूयं इत्थीपडिम अवयासाविए समाणे '** एक महती लोहनिर्मित तप्त अग्निरूप स्त्री की आकृतिरूप पुत्तली को आलिंगन करता हुआ **' कालमासे काल किच्चा '** मृत्यु के अवसर पर मरकर **' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए '** इस रत्नप्रभा पृथिवी के **' णेरइएसु '** नैरयिकों में **' णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ** नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा।

ક્યા જશે, ક્યા ઉત્પન્ન થશે આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીની જીજ્ઞાસાને જાણીને પ્રભુએ કહ્યું કે–'ગોયમા હે ગૌતમ ! **'सगडे ण दारए सत्तावण्ण वासाइ परमाउ' पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे '** તે શકટ દારક પોતાની ઉત્કૃષ્ટ ૫૭ સત્તાવન વર્ષની આયુષ્યને ભોગવીને આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમા **एग मह अओमय तत्त समजोइभूय इत्थीपडिम अवयासाविए समाणे** એક મોટી લોઢામાથી બનાવેલી તપ્ત અગ્નિરૂપ સ્ત્રીની આકૃતિરૂપ પુતલીને આલિંગન કરતો થકો **'कालमासे काल किच्चा'** મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને **इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए '** તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના **'णेरइएसु** નારકી જીવોમા **णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ** નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે તે સુદર્શના વેશ્યા પણ તે સમયે

मूलम्—सू० १३

तए णं से सगडे दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुप्पत्ते अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ । तए णं सा सुदरिसणा वि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ । तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य मुच्छिए ४ सुदरिसणाए भगिणीए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए णं' इत्यादि । ततः खलु स शकटो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः=तारुण्यं प्राप्तः, अलं=पूर्णतया भोगसमर्थश्चापि भविष्यति । ततः खलु सा

पूर्णकर फिर ये राजगृह नगर मे चाडाल के कुल मे जुगल–जोडे के रूप से उत्पन्न होंगे, वहा इनके माता पिता ११ वे दिन के समाप्त होने पर १२ वे दिन इनका वही पूर्व का नाम शकट और सुदर्शना रखेंगे। पहिले जन्म में ये दोनों भिन्न२ रूप मे थे, इस जन्म मे ये बहिन–भाई होंगे। ॥ सू १२ ॥

'तए णं से०' इत्यादि।

'तए णं' बाद मे 'से सगडे दारए' वह शकट दारक 'उम्मुक्कबालभावे' अपने बाल्यकाल के व्यतीत होने पर जब 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' युवावस्थासपन्न होगा तब 'अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ'

પછી તે રાજગૃહ નગરમા ચાડાલના કુળમા જુગલ-જોડલા રૂપથી ઉત્પન્ન થશે ત્યા તેના માતા–પિતા ૧૧ અગીઆર દિવસ પૂરા થતા બારમા દિવસે તેનુ પૂર્વનુ નામ શકટ તથા સુદર્શના રાખશે પ્રથમના જન્મમા એ બન્ને જૂદા–જૂદા રૂપમા હતા આ જન્મમા તે ભાઇ-બેન થશે ॥૧૨॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ

तए णं પછીથી से सगडे दारए તે શકટ દારક 'उम्मुक्कबालभावे પોતાનુ બાલજીવન પૂરૂં થયા પછી જ્યારે जोव्वणगमणुप्पत्ते' યુવાવસ્થામા આવશે ત્યારે अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ પૂર્ણરૂપથી ભોગ ભોગવવામા

शाहे=द्वादशे दिवसे 'इम एयारूव' इदमेतद्रूप नामधेय करिष्यत'—'होउ ण' भवतु खलु 'दारए सगडे णामेण' दारकः=शकटो नाम्ना, भवतु खलु दारिका 'सुदरिसणा णामेण' सुदर्शना नाम्ना, अत्रेद बोध्यम्—शकटो दारकः पूर्वं शोभाञ्जन्या नगर्यां सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्राया भार्यायाः कुक्षितः समुत्पन्नः, सुदर्शना च शोभाञ्जन्या नगर्यां गणिकाऽऽसीत् । पश्चात्—स शकटो दारक सुदर्शनासहितो भवान्तरे राजगृहे नगरे मातङ्गकुले यमलतया समुत्पन्नो भविष्यति, किन्तु तत्र भ्रातृभगिन्योः सम्बन्धो भविष्यतीति ॥ सू० १२ ॥

दिन जब प्रारभ होगा तब इनका 'इम एयारूव णामधेज्ज करिस्सति' इस प्रकार नाम रखेंगे कि— 'होउ ण दारए सगडे नामेण' हमारा यह बच्चा 'शकट' इस नाम से प्रसिद्ध होओ, तथा 'होउ ण दारिया सुदरिसणा नामेण' हमारी यह बच्ची 'सुदर्शना' इस नामसे प्रसिद्ध हो।

भावार्थ— पूर्व प्रश्न का समाधान होने पर गौतम के चित्त मे फिर से एक जिज्ञासा जगी, और उन्हो न प्रभु से पुन प्रश्न किया कि— हे भदन्त ! यह शकट दारक इस सुदर्शनासहित मरकर यहा से कहा जायगा और कहा उत्पन्न होगा ? । भगवान फरमाते है कि—हे गौतम ! ये आज ही दिवस के चतुर्थ प्रहर मे लोह की बनाई हुई ताती स्त्री और पुरुष की पुतली का अलिंगन करते हुए मरण करेगे और रत्नप्रभा नामकी प्रथम पृथिवी के नरक मे नारको की पर्याय मे उत्पन्न होगे । वहा की उत्कृष्ट स्थिति १ सागरोपमप्रमाण

બારમા દિવસનો પ્રારભ થશે, ત્યારે તેઓનુ 'इम एयारूव णामधेज्ज करिस्सति' આ પ્રકારે નામ રાખશે કે— 'होउ ण दारए सगडे नामेण' અમારો આ બાળક શકટ આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ, તથા 'होउ ण दारिया सुदरिसणा नामेण' અમારી આ બાળિકા સુદર્શના આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ

ભાવાર્થ— આગળના પ્રશ્નનુ સમાધાન થયા પછી ગોતમના ચિત્તમા ફરીથી એક જીજ્ઞાસા જાગી, અને તેણે પ્રભુને ફરીથી પ્રશ્ન કર્યો કે ભદન્ત ! તે શકટ દારક એ સુદર્શનાસહિત મરણ પામીને ત્યાથી કયા જશે ? અને કયા ઉત્પન્ન થશે ? ભગવાન કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમા લોઢાની બનાવેલી તપાવેલી અગ્નિ જેવી સ્ત્રી-અને પુરૂષની પુતલીનુ આલિંગન કરતા થકા મરણ પામશે અને રત્નપ્રભા નામની પૃથિવીના નરકમા નારકીની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧ સાગરોપમપ્રમાણે પૂરી કરીને

मूलम्—सू० १३

तए ण से सगडे दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुप्पत्ते अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ। तए ण सा सुदरिसणा वि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ। तए ण से सगडे दारए सुदरिसणाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य मुच्छिए ४ सुदरिसणाए भगिणीए सद्धिं उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्सइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए ण' इत्यादि। तत' खलु स शकटो दारक' 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभाव =बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः= तारुण्य प्राप्त•, अल=पूर्णतया भोगसमर्थश्चापि भविष्यति। तत• खलु सा

पूर्णकर फिर ये राजगृह नगर मे चाडाल के कुल मे जुगल–जोडे के रूप से उत्पन्न होगे, वहा इनके माता पिता ११ वे दिन के समाप्त होने पर १२ वे दिन इनका वही पूर्व का नाम शकट और सुदर्शना रखेंगे। पहिले जन्म में ये दोनों भिन्न२ रूप मे थे, इस जन्म मे ये बहिन–भाई होंगे। ॥ सू १२ ॥

'तए ण से०' इत्यादि।

'तए ण' बाद मे 'से सगडे दारए वह शकट दारक 'उम्मुक्कबालभावे' अपने बाल्यकाल के व्यतीत होने पर जब 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' युवावस्थासपन्न होगा तब 'अल भोगसमत्थे यावि भविस्सइ'

પછી તે રાજગૃહ નગરમા ચાડાલના કુળમા જુગલ-જોડલા રૂપથી ઉત્પન્ન થશે ત્યા તેના માતા–પિતા ૧૧ અગીઆર દિવસ પૂરા થતા બારમા દિવસે તેનુ પૂર્વનુ નામ શકટ તથા સુદર્શના રાખશે પ્રથમના જન્મમા એ બન્ને જૂદા–જૂદા રૂપમા હતા આ જન્મમા તે ભાઇ-બેન થશે ॥૧૨॥

'तए ण से इत्यादि

तए ण પછીથી से सगडे दारए તે શકટ દારક 'उम्मुक्कबालभावे પોતાનુ બાલજીવન પૂરૂ થયા પછી જ્યારે जोव्वणगमणुप्पत्ते ' યુવાવસ્થામા આવશે ત્યારે अल भोगसमत्थे यावि भविस्सइ ' પૂર્ણરૂપથી ભોગ ભોગવવામા

सुदर्शनाऽपि दारिका उन्मुक्तबालभावा 'विण्णायपरिणयमेत्ता' विज्ञातपरिणतमात्रा–विज्ञात=विज्ञान, तत् परिणतमात्रं यस्याः सा तथा, सवर्धमान विज्ञानवतीत्यर्थ, यौवनकमनुप्राप्ता रूपेण च यौवनेन च लावण्येन च 'उक्किट्ठा' उत्कृष्टा=उत्कर्षयुक्ता, उत्कृष्टशरीरा चापि भविष्यति। ततः खलु स शकटो दारकः सुदर्शनाया रूपे च यौवने च लावण्ये च 'मुच्छिए' मूर्च्छित 'गिद्धे' गृद्धः, 'गढिए' ग्रथित, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः, मूर्च्छितादीना व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे कृता। सुदर्शनया भगिन्या सार्धमुदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरिष्यति ॥सू० १३॥

पूर्णरूप से भोग भोगने मे समर्थ होजायगा, तथा 'तए ण सा सुदरिसणावि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता' वह सुदर्शना कन्या भी बाल्य अवस्था को लाघ कर जब यौवनावस्था को प्राप्त करेगी उस समय उस को अपनी युवावस्था प्राप्त होने का ज्ञान हो जायगा और यह 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ' रूप एव यौवन तथा लावण्य से युक्त होकर यह बहुत ही सुदरशरीरवाली बनजायगी। 'तए ण से सगडे दारए' वह शकट दारक 'सुदरिसणाए' इस सुदर्शना के 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य' उस अनुपम रूप मे यौवन मे और लावण्य मे 'मुच्छिए४' मूर्च्छित होकर, गृद्ध होकर, ग्रथित होकर, अध्युपपन्न बनकर 'सुदरिसणाए भगिणीए

समर्थ थई जशे तथा 'तए ण सा सुदरिसणावि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता' ते सुदर्शना कन्या पण बाल अवस्था पूरी करी ज्यारे यौवन अवस्थाने प्राप्त थशे ते समय तेने पोतानी युवावस्थानु भान-ज्ञान थई जशे अने ते 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ' रूप, यौवन अने लावण्यथी युक्त थईने ते घणीज सुन्दरशरीरवाळी बनी जशे 'तए ण से सगडे दारए' ते शकट दारक 'सुदरिसणाए' आ सुदर्शनाना 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य' ते अनुपम रूपमा, यौवनमा अने लावण्यमा 'मुच्छिए ४' मूर्च्छित थईने गृद्ध थईने, ग्रथित थईने, अध्युपपन्न बनीने 'सुदरिसणाए भगिणीए सद्धि

मूलम्—सू० १४

तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ। तए णं से सगडे दारए कूडग्गाहे भविस्सइ, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। एयकम्मे सुबहुं पावं समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। संसारो तहेव जाव पुढवीसु। से णं तओ अणंतरं उवट्टित्ता वाराणसीए णयरीए मच्छत्ताए उववज्जिहिइ। से णं तत्थ मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए। तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ। बोहिं बुज्झिहिइ, पव्वज्जा, सोहम्मे कप्पे, महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५। णिक्खेवो ॥ सू० १४ ॥

॥ दुहविवागस्स चउत्थं अज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

टीका—सू० १४

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स शकटो दारकः, अन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्तं' कूटग्राहताम्=कपटेन-प्राणिनां वशीकरणम्, 'उवसंपज्जित्ता णं' उपसंपद्य=सम्प्राप्य खलु 'विहरिस्सइ' विहरिष्यति। ततः खलु स

सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ' उस अपनी बहिन सुदर्शना के साथ उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगेगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १३ ॥

'तए णं से०' इत्यादि।

'तए णं' पश्चात् 'से सगडे दारए' वह शकट दारक 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ' कपट से अन्य प्राणियों को अपने वश में करने की कला को प्राप्त करेगा।

उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ' ते पोतानी बेन सुदर्शनानी साथे उदार मनुष्यसंबंधी कामभोगोने भोगवशे. भावार्थ स्पष्ट छे ॥१३॥

'तए णं से०' इत्यादि

'तए णं' पछी 'से सगडे दारए' ते शकट दारक 'अण्णया कयाइ' कोई एक समय 'सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ' बीजा प्राणीओने कपटथी पोताना वश करवानी कळाने प्राप्त थशे 'तए णं से सगडे

शकटो दारकः कूटग्राहो भविष्यति। अधार्मिको यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्परितोष्यः, पापकर्मभ्योऽपरिनिवृत्त इत्यर्थः। 'एयकम्मे' एतत्कर्मा=वञ्चनादि-पापकर्मयुक्तः, सुबहु पाप 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=उपार्जित कृत्वा काल मासे काल कृत्वाऽस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'संसारो' ससार'=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम् तहेव' तथैव यथा प्रथमे–प्रथमाध्ययने मृगापुत्रस्य वर्णित इति भाव। 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु, अत्र यावच्छब्दात्–सरीसृपादि–यावत् पृथिवीषु भ्रमण बोध्यम्, तच्च प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतो विज्ञेयम्। 'से ण' स खलु

'तए ण से सगडे दारए कूडग्गाहे भविस्सइ' इसलिये वह शकट दारक कूटग्राह इस नाम से जनता मे प्रसिद्ध हो जायगा 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' यह अधामिक एव दुष्प्रत्यानद होगा। इस अपने पापकर्म से भी अरुचि नहीं होगी। यह सदा 'एयकम्मे' इसी ठगविद्या मे निरतर क्रियाशील रहेगा, अत 'सुबहु पाव समज्जिणित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइत्ताए उववज्जिहिइ' यह अपनी प्रवृत्ति से मलिनतम अनेक पापकर्मों को उपार्जित कर आयु के अतसमय मरकर इसी रत्नप्रभा पृथिवी मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इसका 'संसारो तहेव जाव पुढवीसु' परिभ्रमण उसी प्रकार होगा–जिस प्रकार प्रथम अध्ययन मे मृगापुत्र का प्रकट करने मे आया है–ससारभ्रमण इसका मृगापुत्र के समान

दारए कूडग्गाहे भविस्सइ' એટલા કારણથી તે શકટ દારક 'કૂટગ્રાહ' આ નામથી જનતામા પ્રસિદ્ધ થશે 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનદ થશે, તેને પોતાના પાપકર્મમા કોઈ વખત પણ અરૂચી થશે નહિ તે હમેશા एयकम्मे તે ઠગવિદ્યામા નિરતર ક્રિયા કરતો રહેશે તેથી सुबहु पाव समज्जिणित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ તે પોતાની મલિનતમ પ્રવૃત્તિથી અનેક પાપકર્મોને ઉપાર્જિત કરીને આયુષ્યના અન્ત સમયે મરણ પામીને રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે તેનુ 'ससारो तहेव जाव पुढवीसु' પરિભ્રમણ આજ પ્રમાણે થશે, જે પ્રમાણે પ્રથમ અધ્યયનમા મૃગાપુત્રનું વર્ણન પ્રગટ કરવામાં આવ્યુ છે–સસારભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણેજ

ततोऽनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निःसृत्य वाराणस्या नगर्या 'मच्छत्ताए' मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु तत्र 'मच्छे' मत्स्यः=मत्स्य-देहधारी, 'मच्छवधिएहिं' मत्स्यवधिकैः=मत्स्यघातकैः 'वहिए' वधितः=वधं प्राप्तः-हत इत्यर्थः, 'तत्थेव' तत्रैव वाराणस्या नगर्या श्रेष्ठिकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति-उत्पत्स्यते। 'बोहिं' बोधिं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते। इदमत्र वोध्यम्-स खलु वाराणस्या नगर्या श्रेष्ठिकुले समुत्पन्नः सन् तत्रोन्मुक्तबालभावस्तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके बोधिं भोत्स्यते=सम्य-क्त्वं लप्स्यते इत्यर्थः। 'पव्वज्जा' प्रव्रज्या-पूर्वोक्तवत् तस्य प्रव्रज्याग्रहण

ही समझना चाहिये। 'से णं तओ अणंतरं' पृथिवीकाय आदि मे अनेकवार परिभ्रमण कर वहा से निकलकर 'वाणारसीए णयरीए' बनारस नगरी मे 'मच्छत्ताए उववज्जिहिइ' मत्स्य की पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तत्थ मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए' यह उस पर्याय में मच्छीमारों द्वारा मारा जाकर 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए' उसी वाणारसी नगरी मे किसी श्रेष्ठी के कुल मे पुत्ररूप से 'पच्चायाहिइ' जन्म लेगा। 'बोहिं बुज्झिहिइ' वहा जब यह बाल्यभावसे निकलकर जवान होगा तब तथारूप स्थविरों के समीप धर्म श्रवण कर सम्यक्त्व की प्राप्ति करेगा। 'पव्वज्जा' सम्यक्त्व-रत्न की प्राप्ति होने के बाद यह फिर भागवती दीक्षा को धारण कर अपनी

સમજી લેવુ જોઇએ 'से णं तओ अणंतरं' પૃથિવીકાયિક આદિમા અનેક વાર પરિભ્રમણ કરીને ત્યાથી નીકળીને 'वाणारसीए णयरीए' બનારસ નગરીમા 'मच्छत्ताए उववज्जिहिइ' મત્સ્યની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે 'से णं मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए' તે એ પર્યાયમા મચ્છીમારોદ્વારા માર્યો જશે પછીથી 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए' એ વાણારસી નગરીમા કોઇ એક શેઠીઆના કુળમા પુત્રરૂપથી 'पच्चायाहिइ' જન્મ લેશે 'बोहिं बुज्झिहिइ' ત્યા એ જ્યારે બાલ્યભાવથી નીકળી કરીને જુવાનીમાં આવશે ત્યારે તથારૂપ સ્થવિરોની સમીપ ધર્મ સાભળી કરીને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરશે 'पव्वज्जा' સમ્યક્ત્વરત્નની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે ભાગવતી દીક્ષાને ધારણ કરીને પોતાની આયુષ્યના અંતે તે પર્યાયનો પરિત્યાગ

बोध्यमित्यर्थः। ततः खलु स कालमासे काल कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेनो त्पत्स्यते। ततोऽनन्तर स देवशरीर त्यक्त्वा 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे यानि कुलानि भवन्ति आढ्यानि तेषा खलु अन्यतमस्मिन् कुले पुत्रतयो- त्पत्स्यते। 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति=तत्र सिद्धो भविष्यति। भोत्स्यते= केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेय ज्ञास्यति। मोक्ष्यति=सकलकर्मबन्धाद् विमुक्तो भवि ष्यति। परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुख प्राप्स्यति। सर्वदु'खानामन्तं करिष्यति।

'णिक्खेवो' निक्षेपो=निगमन समाप्तिवाक्य, स पूर्ववद् बोध्य। तथाहि-'एव खलु जम्बू! समणेण भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण दुहविवा गाण चउत्थस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते-त्ति बेमि।' अस्याध्ययनस्य समा प्तिकाले श्री सुधर्मा स्वामी कथयति-'एव खलु' इत्यादि। हे जम्बू! एव खलु श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दु खविप काना

आयु के अत में उस पर्यायका परित्याग करके 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मकल्प में देवपर्याय से जन्म धारण कर वहा की स्थिति का पूर्ण भोगकर फिर यह वहा से च्यवकर 'महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५' महाविदेह क्षेत्र मे जो भी आढ्यकुल होंगे उनमे किसी एक आढ्यकुल मे पुत्र की पर्याय से उत्पन्न होगा। दीक्षा धारण कर वह सिद्ध होगा।

'णिक्खेवो' इस प्रकार यह इस अध्ययन का निक्षेप-निगमन- समाप्तिवाक्य है। अर्थात् सुधर्मास्वामी ने जम्बूस्वामी से कहा कि-हे जम्बू! श्रमण भगवान महावीर स्वामी ने दु खविपाक के चतुर्थ अध्ययन का यह

કરીને 'सोहम्मे कप्पे' સૌધર્મ કલ્પમા દેવપર્યાયથી જન્મ ધારણ કરીને ત્યાની સ્થિતિને પૂર્ણ ભોગવી કરીને ફરીને ત્યાથી ચ્યવીને 'महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५' મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જે કોઇ આઢય પૂરૂ શ્રેષ્ઠ કુળ હશે તેમા જે સારૂ આઢય-પૂર્ણ રીતે સારૂ કુળ હશે તે કુળમા પુત્રની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે દીક્ષા ધારણ કરી તે સિદ્ધ થશે

'णिक्खेवो' આ પ્રમાણે આ અધ્યયનનું નિક્ષેપ-નિગમન-સમાપ્તિ- વાકય છે અર્થાત્ સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીને કહ્યુ કે— હે જબૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દુ ખવિપાકના ચોથા અધ્યયનના આ

चतुर्थस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त इति ब्रवीमि=यथा भगवता कथितं तथैव त्वां कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० १४ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री-विपाक-श्रुते दुःखविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् शकटनामकं चतुर्थमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ ४ ॥

भाव प्रतिपादित किया है ॥

भावार्थ— शकट दारक एवं सुदर्शना जब बाल्यकाल का परित्याग कर यौवन अवस्था को प्राप्त होंगे उस समय शकट दारक सुदर्शना के उभरते हुए यौवन पर मुग्ध होकर उसके प्रेमजाल में ज्ञान-ध्यान सबकुछ विसर्जित करके उसका अपना बन जायगा। यौवन के तेज से चमचमाती हुई सुदर्शना भी भगिनी के स्थान में इसकी अर्धाङ्गिनी के पद को सुशोभित करने लगेगी। उसके साथ यह अपनी यौवनलीला का अनुभव करता हुआ आनंदमग्न हो सबकुछ भूल जायगा। कूटग्राहता-कपटजाल में प्राणियों को फँसाकर अपना उल्लू सीधा करना-ही शकट दारक का एक निश्चित अपना कर्तव्य होगा। इससे यह 'कूटग्राह' इस नाम से प्रसिद्ध होगा। यह उस विद्या में ही विशेष निष्णात बनकर येन-केन प्रकारेण इसी अधार्मिक वृत्ति में रत होकर सदा

ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે

ભાવાર્થ— શકટ દારક અને સુદર્શના જ્યારે બાલક જીવનનો સમય પૂરો કરી યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે, તે સમયે શકટ દારક, સુદર્શનાના ઉભરાતા યૌવન પર મુગ્ધ થઈને તેની પ્રેમજાળમાં જ્ઞાન-ધ્યાન તમામ ભૂલી જઈને તે સુદર્શનાનો થઈ જશે, યૌવનના તેજથી ચમકતી સુદર્શના પણ બહેનના સ્થાને, તેની પત્નીના પદને શોભાવશે, તેની સાથે તે પણ પોતાની યૌવનલીલાનો અનુભવ કરીને આનંદ માણતો તમામ વાત ભૂલી જશે કૂટગ્રાહ-તે કપટજાળમાં પ્રાણીઓને ફસાવીને પોતાનું કામ સરળ કરવું, એજ શકટ દારકનું કર્તવ્ય થશે, તે કારણથી 'કૂટગ્રાહ' આ નામથી પ્રસિદ્ધ થશે તે એ વિદ્યામાં કુશળ બનીને દરેક પ્રકારે અધર્મમય વૃત્તિમાં પ્રસન્ન થઈને હમેશા

परवचनादिक जैसे घोरतर पापकर्मों के करने से जरा भी नहीं हिचक खायगा। इस प्रकार यह इस कुकृत्य से अनेक पापकर्मों का बंधकर मर कर रत्नप्रभा नाम की प्रथम पृथिवी के नरक का नारकी होगा। इसके संसारभ्रमण की कथा ठक प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र जैसी ही समझना चाहिये। किसी एक समय यह पृथिवीकाय आदि के भ्रमण को समाप्तकर बनारस नगरी में मत्स्य की पर्याय से उत्पन्न होकर मछुओं द्वारा मारा जायगा, और वहीं पर किसी एक श्रेष्ठी के यहा पुत्र का जन्म धारण कर युवान होते ही स्थविरों के समीप धर्म का श्रवण करके बोधि 'समकित' को प्राप्त करेगा। प्रव्रज्या लेकर यह मरकर सौधर्म स्वर्ग मे उत्पन्न होगा। वहा से चवकर महाविदेह मे किसी एक आढ्यकुल मे जन्म धारण कर सिद्धिस्थान को प्राप्त करेगा। सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामी से कहते हैं कि– हे जम्बू! इस प्रकार इस चतुर्थ अध्ययन का श्रमण भगवान् महावीर स्वामीने यह भाव प्रकट किया है यही मैने तुझे कहा है ॥ सू० १४ ॥

॥इति श्री विपाकश्रुतकी विपाकचन्द्रिका टीका में दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंधमें 'शकट' नामक चतुर्थ अध्ययन का हिंदीभाषानुवाद सम्पूर्ण॥

બીજાને ઠગવું તેવા ઘોરતર પાપકર્મો કરવામાં જરાપણ અચકાશે નહિ આ પ્રમાણે તે આ કુકૃત્યોથી અનેક પાપકર્મોનો બંધ કરીને રત્નપ્રભા નામની પ્રથમ પૃથિવીના નરકમાં નારકી થશે તેના સંસારભ્રમણની કથા પ્રથમ અધ્યયનમાં કહેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે સમજી લેવી, કોઈ એક સમય એ પૃથિવીકાય આદિના ભ્રમણને સમાપ્ત કરી બનારસ નગરીમાં મત્સ્યની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈને મચ્છીમારો દ્વારા માર્યો જશે અને ત્યાં આગળ કોઈ એક, શેઠને ઘેર પુત્ર રૂપથી જન્મ ધારણ કરી યુવાન અવસ્થા આવતાજ સ્થવિરોના પાસેથી ધર્મ સાભળીને સમકિતને પ્રાપ્ત કરશે પ્રવ્રજ્યા દીક્ષા લઈને તે મૃત્યુ પામ્યા પછી સૌધર્મ સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થશે ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહમાં કોઈ એક સારા કુળમાં જન્મ ધારણ કરી સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરશે સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે–હે જમ્બૂ! આ પ્રમાણે આ ચોથા અધ્યયનના શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે ભાવ પ્રકટ કર્યા છે, તે ભાવ મે તમને કહ્યા છે ॥૧૪॥

ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની 'विपाकचन्द्रिका' ટીકામાં દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં 'शकट' નામના ચોથા અધ્યયનનો ગુજરાતીભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

मूलम्—मू० १

श्रीजम्बूस्वामी चतुर्थाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—
'जइ णं भंते' इत्यादि ।

जइ णं भंते ! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं कोसंबी णामं णयरी होत्था । रिद्धत्थिमियसमिद्धा । बाहिं चंदोत्तरणे उज्जाणे । सेयभद्दे जक्खे । तत्थ णं कोसंबीए णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था । महयाहिमवंत० । तस्स णं सयाणीयस्स रन्नो पुत्ते मियावईए देवीए अत्तए उदयणे णामं कुमारे होत्था । अहीण० जाव सव्वंगसुंदरंगे । से णं जुवराया होत्था । तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णामं देवी होत्था, तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णामं पुरोहिए होत्था । रिउव्वेयजजुव्वेय० ४ । तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णामं भारिया होत्था । तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णामं दारए होत्था अहीण–जाव–सुंदरंगे ॥ सू० १ ॥

टीका—मू० १

'जइ णं भंते पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो' यदि खलु भदन्त ! पञ्चमस्याध्ययनस्य उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम्, स चैवम्—

पंचम अध्ययन

श्री जंबूस्वामी चतुर्थ अध्ययन का भाव सुन कर अब पांचवें अध्ययन का भाव श्री सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं— 'जइ णं भंते' इत्यादि ।

'जइ णं भंते ! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो' इत्यादि ।

पंचम अध्ययन के अवतरण का संबंध इस प्रकार समझना चाहिये—

પાંચમું અધ્યયન

શ્રી જંબૂસ્વામી ચોથા અધ્યયનના ભાવ સાંભળીને પછી પાંચમા અધ્યયનના ભાવ શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે– 'जइ णं भंते' ઇત્યાદિ

'जइ णं भंते! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो' ઇત્યાદિ

પાંચમા અધ્યયનના અવતરણનો સંબંધ આ પ્રમાણે સમજવો જોઈએ –

'जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं चउत्थस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, पंचमस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते । तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी '-इति ।

यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं समाप्तेन दुःखविपाकानां चतुर्थस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, पञ्चमस्य खलु हे भदन्त != हे भगवन् ! अध्ययनस्य दुःखविपाकानां श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । ततः खलु स सुधर्माऽनगारः=श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजम्बूनामकमनगारमेवं=वक्ष्यमाण प्रकारेण अवादीत्-'एवं खलु जम्बू !' इत्यादि । एवं खलु हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये=भगवतः श्रीवर्द्धमानस्वामिनो विहरणावसरे, कौशम्बी नाम नगरी आसीत् । कीदृशी सा ? इत्याह-'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' ऋद्धस्तिमितसमृद्धा, तत्र ऋद्धा=नभःस्पर्शिबहुप्रासादैः बहुलपौरजनैश्च

हे भदंत ! श्रमण भगवान महावीर ने जो सिद्धिस्थान को प्राप्त हुए हैं इस दुःखविपाक के चतुर्थ अध्ययन का यह भाव फरमाया, किन्तु इसके पंचम अध्ययन का भगवान ने क्या भाव प्रकट किया है ? । सुधर्मा स्वामी जंबूस्वामी से कहते हैं कि- 'एवं खलु' इत्यादि ।

'एवं खलु जंबू !' हे जंबू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय में 'कोसंबी णामं णयरी होत्था' कौशाम्बी नाम की एक नगरी थी । जो 'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' नभस्तलस्पर्शी प्रासादों एवं बहुल पौरजनों से वृद्धिगत थी । जिसमें वसनेवाली जनता को किसी भी

હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે તેમણે એ દુઃખવિપાકના ચોથા અધ્યયનના તે ભાવ કહ્યા છે, પરન્તુ તેના પાંચમા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને શું પ્રગટ કર્યા છે ? હવે સુધર્મા સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે— 'एवं खलु' ઇત્યાદિ

एवं खलु जंबू ! હે જંબૂ ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાલ અને તે સમયને વિષે कोसंबी णामं णयरी होत्था કૌશામ્બી નામની એક નગરી હતી જે 'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' આકાશનો સ્પર્શ કરે એવા ઉંચા-ઉંચા મહેલો અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર હતી તે નગરીમાં નિવાસ કરનારી

वृद्धिमुपगता, स्तिमिता=स्वचक्रपरचक्रादिभयरहितत्वेन स्थिरा, समृद्धा=धनधान्यादिपूर्णा 'बाहिं' बहिः=तस्या नगर्या बहिर्भागे चन्द्रोत्तरणमुद्यानं, तत्र श्वेतभद्रो यक्ष आसीत्। तत्र खलु कौशाम्ब्या नगर्यां शतानीको नाम राजा आसीत्। स कीदृश ? इत्याह-'महयाहिमवंत०' महाहिमवन्महामलय मन्दरमहेन्द्रसारः=धैर्यगाम्भीर्यमर्यादादिगुणसम्पन्न, इत्यादि। तस्य खलु शतानीकस्य राज्ञः पुत्रः मृगावत्या देव्या आत्मजः उदयनो नाम कुमार आसीत्। कीदृशः? इत्याह-'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः,

---

तरह से स्वचक्र और परचक्र का थोडासा भी भय नहीं था। जनता यहा की सदा धन-एव धान्य आदि से परिपूर्ण थी। 'बाहिं चदोत्तरणे उज्जाणे' इस नगरी के बाहिर चद्रोत्तरण नाम का एक उद्यान था। 'सेयभद्दे जक्खे' उसमें श्वेतभद्र नामका एक यक्ष था। 'तत्थ ण कोसंबीए णयरीए सयाणीए णाम राया होत्था' उसी कौशाबी नगरी में शतानीक नाम का एक राजा था। 'महयाहिमवत०' यह धैर्य, गाभीर्य, एव मर्यादादि अनेकगुणों से सपन्न था। 'तस्स ण सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते मियावतीए देवीए अत्तए उदयणे णाम कुमारे होत्था' उस शतानीक राजा का पुत्र जो मृगावती देवी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था उदयन नाम का था। 'अहीण जाव सव्वगसुदरगे' इसका शरीर अहीन एव परिपूर्ण पाचों ही इद्रियों से युक्त था, अत सर्वाङ्गसुदर था। 'से ण जुवराया

પ્રજાને સ્વચક્ર અને પરચક્રનો કોઇ પ્રકારે ભય ન હતો ત્યાની પ્રજા હમેશા ધન-ધાન્ય વડે પરિપૂર્ણ હતી 'बाहिं चदोत्तरणे उज्जाणे' તે નગરીની બહાર ચદ્રોત્તરણ નામનો એક બગીચો હતો 'सेयभद्दे जक्खे' તેમા શ્વેતભદ્ર નામનો એક યક્ષ હતો 'तत्थ ण कोसबीए णयरीए सयाणीए णाम राया होत्था' તે કોશામ્બી નગરીમા શતાનીક નામનો એક રાજા હતો, महयाहिमवत' તે ધૈર્ય, ગાભીર્ય, અને મર્યાદાદિ અનેક ગુણોથી સપન્ન હતો 'तस्स ण सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते मियावतीए देवीए अत्तए उदयणे णाम कुमारे होत्था તે શતાનીક રાજાને મૃગાવતી દેવીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો જેનું નામ ઉદયન હતુ अहीण जाव सव्वगसुदरगे' તેનુ શરીર અહીન અર્થાત્ પાચ ઇન્દ્રિયોથી પરિપૂર્ણ હતુ, માટે તે સર્વાગસુન્દર હતો, 'से ण जुवराया होत्था'

अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रिययुक्तशरीरवान्, यावत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्गो युवराजोऽभूत्। तस्य खलु उदयनस्य कुमारस्य पद्मावती नाम देवी आसीत्। तत्र खलु शतानीकस्य राज्ञः सोमदत्तो नाम पुरोहित आसीत्। कीदृशः ?— ' रिउव्वेयजजुव्वेय० ४ ' ऋग्वेद–यजुर्वेद–सामवेदा–थर्वणवेदकुशलः, अधीत साङ्गोपाङ्गवेदविद्य , इत्यादि। तस्य खलु सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ता नाम भार्याऽऽसीत्। तस्य खलु सोमदत्तस्य पुत्रः वसुदत्ताया आत्मजो बृहस्पतिदत्तो नाम दारकोऽभवत् ' अहीण० ' अहीनमतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीर॰ यावत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्ग ॥ सू० १ ॥

होत्था ' इसे नरेश ने युवराजपदपर नियुक्त कर दिया था। ' तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णाम देवी होत्था ' उस उदयन कुमार की रानी का नाम पद्मावती था। ' तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णाम पुरोहिए होत्था ' शतानीक राजा का सोमदत्त नाम का एक पुरोहित था। यह ' रिउव्वेय–जजुव्वेय० ४ ' ऋग्वेद यजुर्वेद, सामवेद और अथर्वण वेद, इन चारों वेदों एव इन के अग और उपागों का ज्ञाता था। ' तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णाम भारिया होत्था ' इस सोमदत्त पुरोहित की भार्या का नाम वसुदत्ता था। ' तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए वहस्सइदत्ते णाम दारए होत्था ' इस सोमदत्त का पुत्र एव वसुदत्ता का आत्मज ' बृहस्पतिदत्त ' इस नामका एक पुत्र था। ' अहीण जाव सव्वगसुदरगे ' यह उदयन कुमार की तरह

તેને રાજાએ યુવરાજપદ આપેલુ હતુ 'तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णाम देवी होत्था ते ઉદયન કુમારની રાણીનું નામ પદ્માવતી હતુ, ' तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णाम पुरोहिए होत्था ' તે શતાનીક રાજાનો સોમદત્ત નામનો એક પુરોહિત હતો તે रिउव्वेयजजुव्वेय० ' ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ સામવેદ, અને અથર્વણ વેદ એ પ્રમાણે ચારેય વેદો અને તેના અગ-ઉપાગોનો, જાણકાર હતો तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णाम भारिया होत्था તે સોમદત્ત પુરોહિતની સ્રીનું નામ 'વસુદત્તા' હતુ तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए वहस्सइदत्ते णाम दारए होत्था તે સોમદત્તનો પુત્ર અને વસુદત્તાનો આત્મજ 'બૃહસ્પતિદત્ત' નામનો એક પુત્ર હતો अहीणजावसव्वगसुदरगे'

मूलम्—सू० २

तेण कालेण तेण समएण समणे भगवं महावीरे समोसरिए, तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव जाव रायमग्गं ओगाढे तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे, तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ, चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं भगवं। वागरेइ ॥ सू० २ ॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवान् महावीरः समवसृतः=कौशाम्ब्या नगर्याश्चन्द्रोत्तरणोद्याने समागतः। तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवान् गौतमः तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेण यावत् भिक्षार्थमाज्ञां गृहीत्वा कौशाम्बीनगर्या राजमार्गमवगाढः=समागतः। तथैव = पूर्वोक्तप्रकारे-

---

ही सौन्दर्यशाली था। इसका शरीर अहीन एवं परिपूर्ण पाचों इन्द्रियों की रचना से युक्त था अतः यह सर्वांगसुंदर था। भावार्थ—स्पष्ट है ॥ सू १ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण' अवसर्पिणी काल के 'तेण समएण' चौथे आरे में उस समय 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान महावीर ग्रामानुग्राम विचरते हुए 'समोसरिए' कौशाबी नगरी के चंद्रोत्तरणनामक उद्यान में आये 'तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव रायमग्गं ओगाढे' उसी समय और उसी काल में भगवान गौतम पूर्वोक्तरीति के अनुसार प्रभु से भिक्षाटन की आज्ञा प्राप्तकर कौशाम्बी नगरी के राजमार्ग पर आ निकले

તે ઉદયન કુમાર જેવો સૌંદર્યવાન હતો તેનું શરીર પરિપૂર્ણ પાંચ ઇંદ્રિયોની રચનાથી યુક્ત એટલે કે તે સર્વાંગસુન્દર હતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૧॥

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण' અવસર્પિણી કાલના 'तेण समएण' ચોથા આરામાં તે સમયે 'समणे भगवं महावीरे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા થકા 'समोसरिए' કૌશાંબી નગરીના ચંદ્રોત્તરણ નામના બગીચામાં આવ્યા-પધાર્યા 'तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव रायमग्गं ओगाढे' તે સમય અને તે કાલને વિષે ભગવાન ગૌતમ પૂર્વે કહેલી રીતિ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી ભિક્ષા માટે જવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને કૌશાંબી

णैव तत्र पश्यति हस्तिनः अश्वान् पुरुषान्। तेषां मध्ये एकं पुरुषं पश्यति। दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'चिंता' मनसि संकल्पः पूर्ववत् समुदपद्यत। तथैव= पूर्ववद् भगवत्समीपे समागत्य भैक्षं प्रदर्श्य, वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमो भगवन्तं 'पुच्छइ' पृच्छति। भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभवं 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० २ ॥

'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' जैसा पहिले के अध्ययनों में प्रकट किया जा चुका है— उसी माफिक इन्हों ने उस राजमार्ग में अनेक हाथियों का घोडों का और राजपुरुषों का विशाल समूह देखा। और साथ मे 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' उनके बीच में एक ऐसा पुरुष देखा जो उन पुरुषों द्वारा विशेष रूप से ताडित कर दुःखी किया जा रहा था, जो अपने इस जीवन मे ही नरकाधिक वेदना को भोग रहा था। 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं। भगवं वागरेइ' इस प्रकार उसकी अत्यंत दयनीय दशा का निरीक्षण कर भगवान गौतम के चित्त मे एक विशेष प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई। वहां से आते ही उन्हों ने प्राप्त भिक्षान्न प्रभु को दिखलाकर एवं वन्दना और नमस्कार कर मार्ग मे घटित इस घटना के विषय मे भगवान से पूछा। भगवान उसके पूर्वभव का वृत्तान्त सुनाने लगे। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

નગરીના રાજમાર્ગ પર થઈને નીકળ્યા 'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' જેવી રીતે પહેલાના અધ્યયનોમાં કહેલું છે તે પ્રમાણે તેમણે તે રાજમાર્ગમાં અનેક હાથીઓના, અનેક ઘોડાઓના અને રાજપુરૂષોના વિશાલ સમૂહને જોયા અને સાથે સાથે 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' તેના વચ્ચે એક એવો પુરૂષ જોયો જેને, ઉપર જણાવેલા પુરૂષો વિશેષરૂપથી મારીને દુઃખી કરતા હતા, તે પોતાના એજ જીવનમાં નરકથી વધારે વેદનાને ભોગવી રહ્યો હતો 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं, भगवं वागरेइ' આ પ્રકારે તેની અત્યંત કરૂણાજનક દશાને જોઈને ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમાં એક વિશેષ પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ ત્યાંથી પાછા આવતાજ જે ભિક્ષા મળેલી તે તેમણે પ્રભુને બતાવીને વંદના તથા નમસ્કાર કરીને રાજમાર્ગમાં જે જોએલી ઘટના તે વિષે ભગવાનને પૂછ્યું ભગવાન તેના પૂર્વભવનો વૃત્તાન્ત સંભળાવવા લાગ્યા ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥૨॥

तदेवाह 'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि।

मूलम्—सू० ३

एवं खलु गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभद्दे णामं णयरे होत्था रिद्ध० तत्थ णं सव्वओभद्दे णयरे जियसत्तू णामं राया होत्था। तत्थ णं जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णामं पुरोहिए होत्था। रिउव्वेय-जाव-अथव्वणवेयकुसले यावि होत्था। तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए जियसत्तुस्स रण्णो रज्जबलविवद्धणट्ठयाए कल्लाकल्लिं एगमेगं माहणदारगं, एगमेगं खत्तियदारगं, एगमेगं वइस्सदारगं, एगमेगं सुद्दारगं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता तेसिं जीवंतगाणं चेव हियउडए गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ। तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए अट्ठमी-चउद्दसीसु दुवे२ माहणखत्तियवइस्ससुद्दारए, चउण्हं मासाणं चत्तारि२, छण्हं मासाणं अट्ठ२, संवच्छरस्स सोलस२, जाहे २ वि य णं जियसत्तू णं राया परबलेणं अभिजुज्जइ ताहे ताहेवि य णं से महेसरदत्ते पुरोहिए अट्ठसयं माहणदारगाणं, अट्ठसयं खत्तियदारगाणं, अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुद्दारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ, तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा ॥सू० ३॥

टीका—सू० ३

एवं खलु हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव=अत्रैव जम्बूद्वीपे द्वीपे=मध्यजम्बूद्वीपे भारते वर्षे=दक्षिणार्धभरते सर्वतोभद्रं नाम

'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि।

'एवं खलु गोयमा!' हे गौतम! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' अवसर्पिणी काल के चौथे आरे मे 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभद्दे णामं णयरे होत्था' इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र मे एक वैताढ्य

'एवं खलु' ઇત્યાદિ

'एवं खलु गोयमा!' હે ગૌતમ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभद्दे णामं

णैव तत्र पश्यति हस्तिनः अश्वान् पुरुषान्। तेषा मध्ये एकं पुरुष पश्यति। दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'चिंता' मनसि संकल्पः पूर्ववत् समुदपद्यत। तथैव=पूर्ववद् भगवत्समीपे समागत्य भैक्ष प्रदर्श्य, वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमो भगवन्तं 'पुच्छइ' पृच्छति। भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभव 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० २ ॥

'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' जैसा पहिले के अध्ययनों में प्रकट किया जा चुका है– उसी माफिक इन्हों ने उस राजमार्ग में अनेक हाथियों का घोडों का और राजपुरुषों का विशाल समूह देखा। और साथ मे 'तेसिं मज्झे एग पुरिस पासइ' उनके बीच में एक ऐसा पुरुष देखा जो उन पुरुषों द्वारा विशेष रूप से ताडित कर दुःखी किया जा रहा था, जो अपने इस जीवन मे ही नरकाधिक वेदना को भोग रहा था। 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभव। भगव वागरेइ' इस प्रकार उसकी अत्यत दयनीय दशा का निरीक्षण कर भगवान गौतम के चित्त मे एक विशेष प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई। वहा से आते ही उन्हों ने प्राप्त भिक्षान्न प्रभु को दिखलाकर एव वन्दना और नमस्कार कर मार्ग मे घटित इस घटना के विषय मे भगवान से पूछा। भगवान उसके पूर्वभव का वृत्तात सुनाने लगे। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

નગરીના રાજમાર્ગ પર થઇને નીકળ્યા 'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' જેવી રીતે પહેલાના અધ્યયનોમા કહેલુ છે તે પ્રમાણે તેમણે તે રાજમાર્ગમા અનેક હાથીઓના, અનેક ઘોડાઓના અને રાજપુરૂષોના વિશાલ સમૂહને જોયા અને સાથે સાથે 'तेसिं मज्झे एग पुरिस पासइ' તેના વચ્ચે એક એવો પુરૂષ જોયો જેને, ઉપર જણાવેલા પુરૂષો વિશેષરૂપથી મારીને દુ:ખી કરતા હતા, તે પોતાના એજ જીવનમા નરકથી વધારે વેદનાને ભોગવી રહ્યો હતો 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभव, भगव वागरेइ' આ પ્રકારે તેની અત્યત કરૂણાજનક દશાને જોઇને ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમા એક વિશેષ પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ ત્યાથી પાછા આવતાજ જે ભિક્ષા મળેલી તે તેમણે પ્રભુને બતાવીને વદના તથા નમસ્કાર કરીને રાજમાર્ગમા જે જોએલી ઘટના તે વિષે ભગવાનને પૂછ્યુ ભગવાન તેના પૂર્વભવનો વૃત્તાન્ત સભળાવવા લાગ્યા ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥૨॥

वेदकल्पश्चाप्यभवत्। ततः खलु स महेश्वरदत्त पुरोहितः 'जियसत्तुस्स रन्नो' जितशत्रो राज्ञः 'रज्जबलविवद्धणट्ठयाए' राज्यबलविवर्धनार्थतायै=राज्यबलवृद्धयर्थम्, अत्र स्वार्थे तल् प्रत्ययः 'एगमेग माहणदारग' एकैकं ब्राह्मणदारकम्, 'एगमेग खत्तियदारग' एकैकं क्षत्रियदारकम्, 'एगमेग वइस्सदारग' एकैकं वैश्यदारकम्, 'एगमेग सुद्ददारग' एकैकं शूद्रदारकम् 'गिण्हावेइ' ग्राहयति 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा तेषां 'जीवंतगाण चेव' जीवतामेव 'हियउडए' हृदयपुटकान 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रो राज्ञः 'संतिहोम' शान्तिहोम=शान्त्यर्थं हवन 'करेइ' करोति।

से महेसरदत्ते पुरोहिए' यह महेश्वरदत्त पुरोहित 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रु नरेश के 'रज्जबलविवद्धणट्ठयाए' राज्यबल की विशेष वृद्धि के लिये 'कल्लाकल्लिं' प्रतिदिन 'एगमेग माहणदारग' एक एक ब्रह्मण के बालक को 'एगमेग खत्तियदारग' एक एक क्षत्रिय के बालक को 'एगमेग वइस्सदारग' एक एक वैश्य के बालक को 'एगमेग सुद्ददारग' एक एक शूद्र के बालक को 'गिण्हावेइ' पकडवाता और 'गिण्हावित्ता' पकडवाकर 'तेसिं जीवतगाणं चेव हियउडए गिण्हावेइ' जावित उनके हृदयपुट–हृदय के मांसपिंड को निकलवा लेता था। 'गिण्हावित्ता' निकलवाकर फिर वह उससे 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रु नरेश की 'संतिहोम' शांति के निमित्त हवन 'करेइ' करता था। 'तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए'

तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'जियसत्तुस्स रण्णो' જિતશત્રુ રાજાના रज्जवलविवद्धणट्ठयाए રાજ્યબળની વિશેષ વૃદ્ધિ માટે 'कल्लाकल्लिं' પ્રતિદિન 'एगमेग माहणदारग' એક એક બ્રાહ્મણના બાલકને 'एगमेग' એક એક 'खत्तियदारग' ક્ષત્રિયના બાલકને 'एगमेग' એક એક 'वइस्सदारग' વૈશ્યના બાળકને 'एगमेग सुद्ददारग એક એક શૂદ્રના બાળકને 'गिण्हावेइ' પકડાવતો હતો 'गिण्हावित्ता' પકડાવીને 'तेसिं जीवतगाणं चेव हियउडए गिण्हावेइ' જીવિત તેના હૃદયપુટ–હૃદયના માંસપિંડને કાઢી લેતો હતો, 'गिण्हावित्ता' કાઢીને પછી તે તેનાથી 'जियसत्तुस्स रण्णो' જિતશત્રુ નરેશની संतिहोम શાંતિ નિમિત્તે હવન 'करेइ' કરતો હતો 'तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए' અને ફરી તે

नगरमासीत् ' रिद्ध० ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र खलु सर्वतोभद्रे नगरे जितशत्रुर्नाम राजा बभूव । ' तस्स ण ' तस्य खलु 'जियसत्तुस्स रन्नो' जितशत्रोः राज्ञः ' महेसरदत्ते नाम पुरोहिए होत्था ' महेश्वरदत्तो नाम पुरोहितोऽभवत् । कीदृशः ? ' रिउव्वेय–जाव–अथव्वणवेयकुसले ' ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेदाथर्वण-

नाम का पर्वत है। गंगा और सिन्धु नाम की दो नदियों से विभक्त हो जाने के कारण इस क्षेत्र के छह खंड हो गये हैं। उनमे ५ म्लेच्छ-खड एव १ आर्यखड है। इसी आर्यखड का नाम दक्षिणार्धभरत है इस मे सर्वतोभद्र नाम का एक नगर था ' रिद्ध० ' इसकी शोभा कौसबी नगरी जैसी थी, अर्थात्– इसमे वहुत ऊँचे२ प्रासाद बने हुए थे। अनेक जाति के लोगों का यह निवासस्थान था। यहा वसने वाली जनता के लिये किसी भी प्रकार की भीति नहीं थी। वह धन एव धान्यादिक से परिपूर्ण था। ' **तत्थ णं सव्वओभद्दे णयरे जियसत्तू णाम राया होत्था** ' ' **तत्थ ण जियसुत्तस्स रण्णो महेसरदत्ते णाम पुरोहिए होत्था** ' उस समय वहा का राजा जितशत्रु था। इसके एक पुरोहित था, जिसका नाम महेश्वरदत्त था। ' **रिउव्वेय–जाव–अथव्वणवेयकुसले याविहोत्था** ' यह साङ्गोपाङ्ग ऋग्वेद से लेकर अथर्वणवेद तक ४ चारों वेदों का ज्ञाता था। ' **तए ण**

णयरे होत्था ' આ જમ્બૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા એક વૈતાઢય નામનો પર્વત છે, ગગા અનેસિંધુ નામની બે નદીઓથી વિભક્ત થવાને કારણે તે ક્ષેત્રના છ ખડથઇ ગયા છે તેમા ૫ મ્લેચ્છખડ અને ૧ એક આર્યખડ છે, તે આર્યખડનુ નામ દક્ષિણાર્ધભરત છે તેમા સર્વતોભદ્ર નામનુ એક નગર હતુ ' **રિદ્ધ०** ' તેની શોભા કોશામ્બી નગરી જેવી હતી અર્થાત્ તેમા ઘણાજ મોટા–મોટા મહેલ બનેલા હતા અનેક જાતિના માણસોનુ તે નિવાસસ્થાન હતુ, ત્યા રહેનારી પ્રજાને કોઇપણ પ્રકારની ભીતિ–ભય ન હતો તે ધન–ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ હતી ' **तत्थ ण सव्वओभद्दे णयरे जियसत्तू णाम राया होत्था** ' ' **तत्थ ण जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णाम पुरोहिए होत्था** ' તે સમયે તે નગરીનો રાજા જીતશત્રુ હતો તેનો એક પુરોહિત હતો, જેનુ નામ મહેશ્વરદત્ત હતુ **रिउव्वेयजावअथव्वणवेयकुसले यावि होत्था** ' તે સાગોપાગ ઋગ્વેદથી લઇને અથર્વણવેદ સુધીના ચારવેદોનો જાણકાર હતો

च खलु महेश्वरदत्तः पुरोहितः अष्टशतम्–अष्टोत्तरशतमित्यर्थः, एवमग्रेऽपि बोध्यम्। ब्राह्मणदारकाणाम्, अष्टशतं क्षत्रियदारकाणाम्, अष्टशतं वैश्यदारकाणाम्, अष्टशतं शूद्रदारकाणां 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैर्ग्राहयति, ग्राहयित्वा तेषां 'जीवंतगाणं चेव' जीवतामेव 'हियउडियाओ' हृदयपुटिकाः ग्राहयति, ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति। 'तए णं से' ततः खलु स परबलं=शत्रुसैन्यं 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'विद्धंसेइ वा' विध्वंसयति=नाशयति 'पडिसेहेइ वा' प्रतिषेधयति=निवर्तयति ॥ सू० ३ ॥

'से महेसरदत्ते पुरोहिए' वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ ब्राह्मणों के बालकों को, १०८ क्षत्रियों के बालकों को, १०८ वैश्यों के बालकों को, और शूद्रों के १०८ बालकों को राजपुरुषों द्वारा पकड़वा लेता और 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' पकड़वाकर उनका हृदयपुट निकलवाता, निकलवाकर उससे जितशत्रु नरेश की शांति की कामना से शांतिहोम करता 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' इस प्रकार वह पुरोहित परसैन्य का शीघ्र ही विनाश करदेता और कितनेक सैनिकों को खदेड देता था।

वि य णं' त्यारे त्यारे पणु 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ એકસો આઠ બ્રાહ્મણોના બાળકોને, १०८ ક્ષત્રિયોના બાળકોને, १०८ વૈશ્યોના બાળકોને, १०८ શૂદ્રોના બાળકોને રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવતો અને 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' પકડાવીને તેના હૃદયપિંડને કઢાવી લેતો કઢાવીને તેના વડે જિતશત્રુ રાજાની શાંતિની કામનાથી હોમ કરતો 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' તે પ્રમાણે એ પુરોહિત પરસૈન્યનો તુરતજ નાશ કરી દેતો અને કેટલાક સૈન્યોને ભગાડી આપતો હતો

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु सः महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'अट्ठमीचउद्दसीसु' अष्टमीचतुर्दश्यो' द्वौ द्वौ 'माहण-खत्तिय-वइस्स-सुद्ददारए' ब्राह्मण-क्षत्रिय-वैश्य-शूद्रदारकौ-एकैकस्य वर्णस्य द्वौ द्वौ बालकौ अष्टावित्यर्थः, ग्राहयति, ग्राहयित्वा शान्तिहोमं करोतीति भाव'। एव चतुर्णा मासाना चतुरश्चतुर', षण्णा मासानामष्टाष्ट, सवत्सरस्य पोडश पोडश बालकान् ब्राह्मणादीना चतुर्णा वर्णानामेकैकस्य वर्णस्य ग्राहयति, ग्राहयित्वा तेषा बालकाना हृदयपुटकान् ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति। 'जाहेरवि य ण' यदा यदापि च खलु जितशत्रुः खलु राजा परबलेन=शत्रुसैन्येन 'अभिजुज्जइ' अभियुज्यते=आक्रम्यते, 'ताहेरवि य ण' तदा तदापि

फिर वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठमीचउद्दसीसु' अष्टमी एव चतुर्दशी के दिन 'दुवेर माहणखत्तियवइस्ससुद्ददारए' दो दो ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य एव शूद्र के बालकों को पकडवा लेता और पकडवा कर उनके हृदय के मासपिंड से नरेश की शाति के निमित्त हवन करता था। 'चउण्ह मासाण चत्तारि चत्तारि, छण्ह मासाण अट्ठ २' इसी प्रकार चार महिनों के ४-४, छह मास के ८-८ 'संवच्छरस्स' एक साल के 'सोलसर' सोलह सोलह बालकों को पकडवा लिया करता, और उनका हृदय निकाल कर उससे जितशत्रु राजा की शाति के निमित्त हवन किया करता था। 'जाहेरवि य ण' जब २ भी 'जियसत्तू ण राया' जितशत्रु राजा 'परबलेण अभिजुज्जइ' परबल-शत्रुसैन्य से आक्रान्त होता 'ताहेरवि य ण' तब २ भी

પછી તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'अट्ठमीचउद्दसीसु' આઠમ અને ચોદશના દિવસે 'दुवेर माहणखत्तियवइस्ससुद्दारए' બે બે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રના બાળકોને પકડાવતો અને તેના હૃદયના માંસપિંડવડે રાજાની શાંતિ માટે હવન કરતો હતો चउण्ह मासाण चत्तारि चत्तारि, छण्ह मासाण अट्ठ २ તે પ્રમાણે ચાર મહિનાના ૪-૪ ચાર-ચાર, છ માસના ૮-૮ આઠ આઠ सवच्छरस्स એક વર્ષ માટે સોળ-સોળ બાળકોને પકડાવતો અને તેનું હૃદય કાઢીને જીતશત્રુ રાજાની શાંતિનિમિત્તે હવન કર્યા કરતો હતો. जाहेरवि य ण જ્યારે જ્યારે પણ जियसत्तू ण राया જીતશત્રુ રાજા 'परबलेण अभिजुज्जइ પરબળ - શત્રુસૈન્યથી આક્રાન્ત થતો 'ताहेर

च खलु महेश्वरदत्तः पुरोहितः अष्टशतम्-अष्टोत्तरशतमित्यर्थः, एवमग्रेऽपि बोध्यम्। ब्राह्मणदारकाणाम्, अष्टशतं क्षत्रियदारकाणाम्, अष्टशतं वैश्यदारकाणाम्, अष्टशतं शूद्रदारकाणां 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैर्ग्राहयति, ग्राहयित्वा तेषां 'जीवंतगाणं चेव' जीवतामेव ''हियउडियाओ' हृदयपुटिकाः ग्राहयति, ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति। 'तए णं से' ततः खलु स परबलं=शत्रुसैन्यं 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'विद्धंसेइ वा' विध्वंसयति=नाशयति 'पडिसेहेइ वा' प्रतिषेधयति=निवर्त्तयति ॥ सू० ३ ॥

'से महेसरदत्ते पुरोहिए' वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ ब्राह्मणों के बालकों को, १०८ क्षत्रियों के बालकों को, १०८ वैश्यों के बालकों को, और शूद्रों के १०८ बालकों को राजपुरुषों द्वारा पकडवा लेता और 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' पकडवाकर उनका हृदयपुट निकलवाता, निकलवाकर उससे जितशत्रु नरेश की शांति की कामना से शांतिहोम करता 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' इस प्रकार वह पुरोहित परसैन्य का शीघ्र ही विनाश करदेता और कितनेक सैनिकों को खदेड देता था।

'ति यणं' त्यारे त्यारे पणु 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ એકસો આઠ બ્રાહ્મણોના બાળકોને, १०८ ક્ષત્રિયોના બાળકોને, १०८ વૈશ્યોના બાળકોને, १०८ શૂદ્રોના બાળકોને રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવતો અને 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' પકડાવીને તેના હૃદયપિંડને કઢાવી લેતો કઢાવીને તેના વડે જિતશત્રુ રાજાની શાંતિની કામનાથી હોમ કરતો 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' તે પ્રમાણે એ પુરોહિત પરસૈન્યનો તુરતજ નાશ કરી દેતો અને કેટલાક સૈન્યોને ભગાડી આપતો હતો

भावार्थ— हे गौतम ! इस जंबूद्वीपस्थित भरतखण्ड मे एक विशाल नगर था। जो सर्वप्रकार से समृद्ध एवं धनधान्यादि से पूर्ण हरा–भरा था। इस में जनता के मुख पर सदा आनंद छाया हुआ रहता था। कोई किसी भी प्रकार से दुःखी नहीं था। सर्वतोभद्र इस नगर का नाम था। यहां का राजा जितशत्रु था। इस का एक पुरोहित था। जो वेदविद्या में पूर्णरूप से निष्णात था। महेश्वरदत्त इस नाम से यह जनता में प्रसिद्ध था। वेदविहित हिंसा को यह हिंसा नहीं मानता था इसी लिये यह अपने नरेश की शांति के निमित्त नरमेधयज्ञ जैसा अधर्म कृत्य किया करता था। उसके लिये यह नगरनिवासी चारों वर्णों के बच्चों को राजपुरुषों से पकडवाता और उनके जिन्दे–जीते–हुओं का हृदय–कलेजा को निकलवा कर उनकी उसमें आहुतियां देता था। नरेश के ऊपर अन्य नरेश आक्रमण न कर सके यही यज्ञ के करने का इसका एक प्रधान उद्देश्य था। इस यज्ञ की पूर्ति के लिये यह इतना भयंकर से भयंकर अनर्थ करने में थोडासा भी संकोच नहीं करता। यह पुरोहित के रूप में एक पिशाच था। मानव के रूप में दानव था। निर्दयता सदा इसके हृदय में रहा करती थी। दया

ભાવાર્થ— હે ગૌતમ ! આ જંબૂદ્વીપસ્થિત ભરતખંડમાં એક વિશાલ નગર હતું, તે સર્વ પ્રકારથી સમૃદ્ધ અને ધન–ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ–ભરેલું હતું તે નગરની પ્રજાના મુખપર હમેશાં આનંદ વરતતો હતો, કોઇપણ પ્રકારનું ત્યાં દુઃખ ન હતું, તે નગરનું નામ સર્વતોભદ્ર હતું, તેના રાજા જિતશત્રુ હતા, તેને એક પુરોહિત હતો તે વેદવિદ્યામાં પરિપૂર્ણ–નિષ્ણાત હતો, અને માણસોમાં તે મહેશ્વરદત્ત આ નામથી પ્રસિદ્ધ હતો, વેદવિહિત–વેદમાં પ્રતિપાદન કરેલી હિંસાને તે હિંસા માનતો નહિ એટલે તે પોતાના રાજાની શાંતિના નિમિત્તે નરમેધયજ્ઞ જેવું અધર્મ કૃત્ય કર્યા કરતો હતો તે માટે તે નગરના નિવાસી ચારેય વર્ણોના બાળકોને રાજપુરૂષોદ્વારા પકડાવતો અને તે જીવતાં બચ્ચાઓના હૃદય–કાળજાને કઢાવીને તેની આહુતીઓ આપતો હતો, પોતાના રાજા પર બીજા–કોઇ રાજાઓ આક્રમણ ન કરી શકે, એજ ફકત યજ્ઞ કરવાનો પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય હતો, તે યજ્ઞની પૂર્તિ માટે તે એવું ભયંકરથી પણ ભયંકર અનર્થ કર્મ કરવામાં થોડો પણ સંકોચ કરતો નહિ, એ પુરોહિતના રૂપમાં એક પિશાચ હતો માનવના રૂપમાં દાનવ–અસુર હતો હમેશાં તેના હૃદયમાં નિર્દયતા ગ્વાજ કરતી હતી તેના હૃદયમાં દયા ન હતી

मूलम्—मू० ४

तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए एयकम्मे ४ सुबहुं पावं समज्जिणित्ता तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा पंचमाए पुढवीए उक्कोसेणं सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववण्णे। से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव कोसंबीए णयरीए सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे, संपत्ते बारसाहे, इमं एयारूवं णामधिज्जं करेंति–जम्हा णं अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए, तम्हा णं होउ णं अम्हं दारए बहस्सइदत्ते णामेणं। तए णं से बहस्सइदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ। तए णं से बहस्सइदत्ते दारए, उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था। से णं उदयणस्स कुमारस्स पियबालवयंसए यावि होत्था। सहजायए सहवड्ढियए सहपंसुकीलियए ॥ सू० ४ ॥

इसके हृदय में नहीं थी। यह अष्टमी और चतुर्दशी जैसे पवित्र पर्वों पर भी अपने पापकर्मों से नहीं हटता था। यह इन दिनों को भी उक्त संख्या मे चतुर्वर्ण के बालकों को पकडवा पकडवा कर उनके सुकुमार हृदयों की आहुतिया अग्नि मे दिया करता था। जब २ ज्यों २ जितशत्रु नरेश पर परसैन्य का आक्रमण होता तब २ त्यों २ यह अधर्म का पुंज महेश्वरदत्त उक्त संख्या मे ब्राह्मण आदि के प्राणप्यारे पुत्रों को पकडवाकर उनके कलेजों को होम मे झोंका करता। यह है इस पुरोहित की निर्दयता का नमूना। इस प्रकार यह कितनेक शत्रुसैन्य को यज्ञ के प्रभाव से नष्ट कर देता, तथा कितनेक

આઠમ અને ચૌદશ જેવા પવિત્ર પર્વોમા પણ પોતાના પાપથી હઠતો નહિ તે દિવસોમા પણ એ પુરોહિત ચાર વર્ણના ઉપર કહેલા પ્રમાણે સંખ્યામા બાળકોને પકડાવીને તેના સુકોમલ હૃદય-કલેજાની આહુતીઓ અગ્નિમા દીધા કરતો હતો જ્યારે જ્યારે જિતશત્રુ રાજવીના ઉપર પરસૈન્યનું આક્રમણ થતું ત્યારે ત્યારે તે અધર્મનીગ શિ-ઢગલો મહેશ્વરદત્ત ઉપર કહેલી સંખ્યામા બ્રાહ્મણ આદિના પ્રાણપ્યારા પુત્રોને પકડાવી તેના કાળજાઓને હોમ કરવાના કુંડમા ધકેલી દેતો આ છે પુરોહિતની નિર્દયતાનો નમુનો આ પ્રમાણે તે કેટલાક શત્રુઓના સૈન્યને

टीका—मू० ४

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु स महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मकारी–'सुबहु पाव' सुबहु पापं, 'जाव समज्जिणित्ता' यावत् समर्ज्य=समुपार्ज्य त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउ' परमायुः, उत्कृष्टमायुष्यं पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'पचमाए पुढवीए' पञ्चम्या पृथिव्या धूमप्रभाया 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' सप्तदशसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे'

को पास मे ही नहीं आने देता—दूर से ही उन्हे खदेड दिया करता था। ॥ सू० ३ ॥

'तए ण से' इत्यादि।

'तए ण' इस प्रकार 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' यह महेश्वरदत्त पुरोहित कि 'एयकम्मे४' जिस का प्रतिदिन का यही निर्दय कर्म था। 'सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता' घोरातिघोर पापकर्मों का सचय कर 'तीस वाससयाइ' तीन हजार ३००० वर्ष की 'परमाउ पालित्ता' उत्कृष्ट आयु को भोगकर 'कालमासे काल किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मर कर 'पचमाए पुढवीए' धूमप्रभानामक पाचवीं पृथिवी मे 'सत्तरसमागरोवमठ्ठिइएसु नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सागर की स्थितिवाले नरक मे 'नेरइयत्ताए'

યજ્ઞના પ્રભાવથી નાશ કરી દે તો, તથા કેટલાકને તો નજીકમા આવવાજ દેતો નહિ અને દૂરથી ભગાડી દેતો હતો ॥ સૂ ૩ ॥

'तए ण से' ઇત્યાદિ

'तए ण' આ પ્રમાણે 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત કે 'एयकम्मे ४' જેનું હમેશાનું એજ નિર્દય કર્મ હતુ 'सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता' અનેક ઘોરાતિઘોર પાપકર્મોના સચય કરીને 'तीस वाससयाइ' ત્રણ હજાર ૩૦૦૦ વર્ષની 'परमाउ पालित्ता' ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને 'कालमासे काल किच्चा' મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને 'पचमाए पुढवीए' ધૂમપ્રભા નામની પૃથ્વીમા 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' ઉત્કૃષ્ટ ૧૭ સત્તર સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા 'नेरइयत्ताए'

उपपन्नः। 'से णं ताओ' स खलु तस्याः पृथिव्या अनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य इहैव 'कोसंबीए नयरीए' कौशाम्ब्या नगर्यां सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ताया भार्यायाः पुत्रतयोत्पन्नः। 'तए णं' ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ 'निव्वत्ते एगारसे दिवसे' निवृत्ते एकादशे दिवसे 'संपत्ते बारसाहे' सम्प्राप्ते द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे 'इमं एयारूवं' इदमेतद्रूपं वक्ष्यमाणं 'नामधेज्जं' नामधेयं कुरुतः, 'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकं अयं दारकः सोमदत्तस्य पुत्रः, वसुदत्ताया आत्मजोऽस्ति 'तम्हा णं' तस्मात्

नारकीपने से 'उववण्णे' उत्पन्न हुआ। 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव कोसंबीए णयरीए' वहां की पूर्ण स्थिति को भोगनेके अनंतर ही यह वहां से निकलकर इसी भरतक्षेत्र की कौशाम्बी नगरी में 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववन्ने' सोमदत्त पुरोहित की वसुदत्ता नामकी भार्या से पुत्ररूप मे उत्पन्न हुआ है 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे' जब इसकी प्रसूति के ११ दिन व्यतीत हो चुके तब इसके माता-पिता ने 'संपत्ते बारसाहे' १२ दिन प्रारंभ होते ही 'इमं एयारूवं णामधिज्जं करेंति' इसका इस रूप से नामसंस्कार किया— 'जम्हा णं' कि 'अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए' यह हमारा बालक मुझ सोमदत्त का पुत्र है और वसुदत्ता की कुक्षि से उत्पन्न हुआ है

નારકીપણાથી 'उववण्णे' ઉત્પન્ન થયો, 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव कोसंबीए णयरीए' ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને પછી તે ત્યાંથી નીકળીને આ ભરતક્ષેત્રની કૌશામ્બી નગરીમાં सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववन्ने' સોમદત્ત પુરોહિતની વસુદત્તા નામની પત્નીથી પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો છે 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे' જ્યારે તેના જન્મના અગીઆર ૧૧ દિવસ વીતી ગયા, ત્યારે તેના માતા-પિતાએ 'संपत्ते बारसाहे' ૧૨ બારમા દિવસનો આરંભ થતાંજ 'इमं एयारूवं णामधिज्जं करेंति' તેનું એ પ્રમાણે નામકરણ સંસ્કાર કર્યું 'जम्हा णं' કે 'अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए' આ અમારો બાળક મારો-સોમદત્તનો પુત્ર છે અને વસુદત્તાના ગર્ભથી ઉત્પન્ન

खलु 'होउ ण' भवतु खलु 'अम्हं' अस्माकं दारकः 'बहस्सइदत्ते नामेण' बृहस्पतिदत्तो नाम्ना। 'तए ण से' ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारकः 'पंचधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चधात्रीपरिरक्षितः 'जाव परिवड्ढइ' यावत्परिवर्धते। 'तए ण से' ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारकः 'उम्मुक्क बालभावे' उन्मुक्तबालभावः=निवृत्तबाल्यावस्थः 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकम नुप्राप्तः=तारुण्यं प्राप्तः 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्र=मवर्धमानविज्ञान वान, 'होत्था' अभूत्। 'से ण' स खलु उदयनस्य कुमारस्य=जितशत्रो र्युवराजस्य 'पियवयंसए यावि होत्था' प्रियवयस्यकश्चाप्यभवत्=प्रियमित्रम-भूत्। कीदृशः ? 'सहजायए' सहजातकः=समानकाले समुत्पन्नः 'सहवड्ढि-यए' सहवर्द्धितकः=सहैव वृद्धिं प्राप्तः, 'सहपंसुकीलियए' सहपांशुक्रीडितकः= सहैव कृतबालक्रीडः ॥ सू० ४ ॥

'तम्हा ण' इसलिये 'होउ ण अम्हं दारए बहस्सइदत्ते णामेण' हमारा यह बालक 'बृहस्पतिदत्त' इस नाम से प्रसिद्ध होवे 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ' 'बृहस्पतिदत्त इस नाम से संस्कारित यह बालक पांच धायमाताओंद्वारा सुरक्षित होता हुआ आनंद से बढने लगा। 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था' जब यह बृहस्पतिदत्त दारक बाल्यावस्था का उल्लंघन कर यौवन अवस्था को प्राप्त हो चुका एवं उसको यौवन अवस्था प्राप्त होने का ज्ञान होगया तब 'से ण उदयणस्स कुमारस्स पियबालवयसए यावि होत्था' इसकी

થયો છે 'तम्हा ण' એટલા માટે होउ ण अम्ह दारए बहस्सइदत्ते णामेण અમારો એ બાળક "બૃહસ્પતિદત્ત" આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ. तए ण से बहस्सइदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ' 'બૃહસ્પતિદત્ત' આ નામથી સંસ્કાર પામેલો આ બાળક પાંચ ધાયમાતાઓ દ્વારા રક્ષણ પામીને આનંદથી વધવા લાગ્યો 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए उम्मुक्क बालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था જ્યારે તે બૃહસ્પતિદત્ત બાળક બાળ-અવસ્થા પૂરી કરીને યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. અર્થાત્ તેને યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાનું જ્ઞાન થઈ ગયું ત્યારે 'से ण उदयणस्स कुमारस्स पियबालवयसए यावि होत्था' તેની મિત્રતા શતાનીક રાજાના યુવરાજ પુત્ર

मित्रता शतानीक नरेश के युवराज पुत्र उदयन कुमार के साथ हुई। मित्रता का कारण यह था कि 'सहजायए' ये दोनों साथ २ ही जन्मे थे, 'सहवड्ढियए' साथ २ ही बढे हुए थे, सहपसुकीलियए' और साथ ही ये दोनों मिलकर बालक्रीडा किया करते थे।

भावार्थ— इस प्रकार इस महेश्वरदत्त पुरोहित ने कि जिसका रातदिन का यज्ञ करना ही एक कर्तव्य था—अपने कुकृत्यों से अनेक घोरातिघोर पापकर्मों को अर्जित करके अपनी ३००० वर्ष की आयु को समाप्त कर दिया। हिंसामय दुष्कृत्यों ने इस की मानसिक धारा को कुपथगामिनी बनाकर नरक का अधिकारी बनाने योग्य पापकर्मों का संचय बना दिया। यह जब मरा तब अपने कृत पापकर्मों के अशुभतम फल को भोगने के लिये पंचम पृथिवी—पांचवें १७ सागर की उत्कृष्ट—स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय में उत्पन्न हुआ। वहां की सर्व प्रकार की भयंकर वेदना को भोगते २ इसने वहां की अपनी १७ सागर की स्थिति पूर्ण की, और वहां से निकल कर भरतक्षेत्रस्थित कौशाम्बी नगरी में सोमदत्त पुरोहित की भार्या वसुदत्ता की कुक्षि से पुत्ररूप में उत्पन्न हुआ। इसके जन्म के ११ दिन जब निकल चुके तब माता—पिता ने १२ वें दिन इसका नाम बृहस्पतिदत्त

ઉદયન કુમારની સાથે થઇ મિત્રતાનું કારણ એ હતું કે - सहजायए એ બન્ને સાથે—સાથે જન્મ્યા હતા 'सहवड्ढियए' સાથે સાથેજ મોટા થયા હતા 'सहपसुकीलियए' અને સાથેજ બન્ને મળીને બાલક્રીડા કરતા હતા

ભાવાર્થ— આ પ્રમાણે તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત કે જેને રાત્રી—દિવસ યજ્ઞ કરવો એજ એક કર્તવ્ય હતું, તે પોતાના ભુંડાકૃત્યોથી અનેક ઘોરાતિઘોર પાપકર્મોને મેળવીને પોતાની ૩૦૦૦ ત્રણ હજાર વર્ષની આયુષ્યને પૂરી કરી દીધી જ્યારે તે મરણ પામ્યો ત્યારે પોતાના કરેલા પાપકર્મોના અશુભતમ ફળને ભોગવવા માટે પાંચમી પૃથિવી—પાંચમું નરક, જેની સત્તર ૧૭ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તે નરકમાં નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, ત્યાંની સર્વ પ્રકારની ભયંકર વેદનાને ભોગવતો—ભોગવતો ત્યાંની ૧૭ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાંથી નીકળીને ભરતક્ષેત્રમાં રહેલી કૌશામ્બી નગરીમાં સોમદત્ત પુરોહિતની સ્ત્રી વસુદત્તાના ઉદરથી પુત્રરૂપમાં ઉત્પન્ન થયો તેના જન્મના અગીઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થતા પછી ૧૨ બારમા દિવસે તેના માતા—પિતાએ તેનું બૃહસ્પતિદત્ત

मूलम्—सू० ५

तए णं से सयाणीए राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से उदयणे कुमारे बहूहिं राईसर-जाव-सत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं संपरिवुडे, रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ, करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू० ५

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से' ततः खलु स शतानीको राजा अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः, मृत इत्यर्थः।

रखा। बृहस्पतिदत्त पांच धायमाताओं की देख-रेख में पलपुस कर बडा होने लगा। बाल्यावस्था से इसने यौवन अवस्था को पाया, तत्सम्बन्धी ज्ञान भी इसका विकसित होने लगा। धीरे २ इसकी दोस्ती शतानीक नरेश के युवराज कुमार उदयन के साथ होगई। ये दोनों साथ २ ही जन्मे थे, साथ २ ही बढे हुए थे और साथ २ ही इन दोनों ने मिल-जुल कर बालक्रीडाएँ भी की थीं। ॥ सू० ४ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं' इसके अनन्तर 'से सयाणीए राया' वह शतानीक राजा 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्म

નામ રાખ્યું બૃહસ્પતિદત્ત પાંચ ધાયમાતાઓની દેખરેખમાં પાલન-પોષણ પામી મોટો થવા લાગ્યો, બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને તે યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. યૌવન અવસ્થાસમ્બન્ધી તેનું જ્ઞાન પણ વિકસિત થવા લાગ્યું ધીરે ધીરે તેની મિત્રતા શતાનીક રાજાના યુવરાજ કુમાર ઉદયન સાથે થઇ ગઇ તે બન્ને સાથેજ જન્મ્યા હતા સાથેજ મોટા થયા અને એક બીજા સાથે મળીને બાલક્રીડા કરી હતી ॥ સૂ૦ ૪ ॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से सयाणीए राया' તે શતાનીક રાજા 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય 'कालधम्मुणा संजुत्ते' કાલધર્મને પામી

'तए णं से उदयणे कुमारे' ततः खलु स उदयनः कुमारः 'बहुहिं' बहुभिः 'राईसर-जाव-सत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं' राजेश्वर-यावत्सार्थवाहप्रभृतिभिः सार्धं संपरिवृतः 'रोयमाणे' रुदन्=अश्रूणि मुञ्चन् 'कंदमाणे' क्रन्दन्=उच्चस्वरेण रोदनं कुर्वन् 'विलवमाणे' विलपन्=आर्त्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवन् सन् शतानीकस्य राज्ञः स्वपितुः 'महया' महता 'इड्ढिसक्कारसमुदएणं' ऋद्धिसत्कार-समुदयेन=विभवानुसारसमुचितविधिना 'णीहरणं' निर्हरणं=श्मशाननयनं करोति। कृत्वा 'बहूइं' बहूनि 'लोइयाइं' लौकिकानि 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि=दानादीनि करोति ॥ सू० ५ ॥

को प्राप्त हो गया 'तए णं से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसर-जाव सत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं' उसके मरन के बाद उस उदयन कुमार ने राजेश्वर से लेकर सार्थवाह तक अनेक पुरुषों के साथ परिवृत होकर 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' खूब रुदन किया, खूब उच्चस्वर से आक्रन्दन किया, खूब आर्त्तस्वर से विलाप किया। 'सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढिसक्कार समुदएणं णीहरणं करेइ' और अपने पिता शतानीक नरेश की अपने विभव के योग्य उचित विधि के अनुसार श्मशानयात्रा निकाली। 'करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार करके फिर उसने समस्त मृत्यु अवसर पर होनेवाले लौकिक कार्य किये। भावार्थ स्पष्ट है। ॥ सू० ५ ॥

ગયા 'तए णं से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसरजावसत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं' તેના મૃત્યુ પછી તે ઉદયન કુમારે રાજેશ્વર તથા સાર્થવાહ વગેરે અનેક પુરૂષો સાથે મળીને 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' ખૂબ રૂદન કર્યું, ખૂબ ઉચ્ચા સ્વરથી આક્રંદન કર્યું, ખૂબ આર્ત્તસ્વરથી વિલાપ કર્યો 'सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ' અને પોતાના પિતા શતાનીક રાજાની પોતાના વૈભવના પ્રમાણમાં યોગ્ય વિધિ પ્રમાણે શ્મશાનયાત્રા કાઢી करित्ता बहुहिं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ દાહસંસ્કાર કરીને પછી તમામ મૃત્યુ અવસર પર કરવા યોગ્ય લૌકિક કાર્યો કર્યાં ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૫॥

मूलम्—सू० ६

तए णं ते बहवे राईसर-जाव-सत्थवाहा उदयणं कुमारं महया२ रायाभिसेएणं अभिसिंचंति। तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए महया०। तए णं से बहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए। से णं उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्मं करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिन्नवियारे जाए यावि होत्था। तए णं से बहस्सइदत्ते पुरोहिए उदयणस्स रन्नो अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे, अण्णया कयाइ पउमावईए देवीए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था। पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥सू० ६॥

टीका—सू० ६

'तए णं ते' इत्यादि। 'तए णं ते' ततः खलु ते बहवः 'राईसर जाव-सत्थवाहा' राजेश्वर-यावत्सार्थवाहा' उदयनं कुमारं 'महया २' महता२ 'रायाभिसेएणं' राजाभिषेकेण=राज्याभिषेकविधिना, 'अभिसिंचइ' अभिषिञ्चति= अभिषिक्तं करोति। 'तए णं से' ततः खलु स उदयन कुमारो राजा जातः।

'तए णं ते' इत्यादि।

'तए णं' मृत्युकृत्य हो जाने के बाद 'ते बहवे राईसर-जाव सत्थवाहा' उन समस्त राजेश्वर से लेकर नगर के साहूकारों ने मिल-जुलकर 'उदयणं कुमारं महया२ रायाभिसेएणं' उदयन कुमार का बडे ही उत्सव के साथ राज्याभिषेक 'अभिसिंचंति' किया 'तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए' वह उदयन कुमार अब राजा बन गया। 'महया०'

तए णं ते ઇત્યાદિ

'तए णं મૃત્યુ પછીના લૌકિક વ્યવહારોનું કામ પૂરૂ થઇ રહ્યા પછી 'ते बहवे राईसर-जाव-सत्थवाहा તમામ રાજેશ્વર અને નગરના શાહુકારો હળી-મળીને उदयणं कुमारं महया२ रायाभिसेएणं' ઉદયન કુમારનો મહાન ઉત્સવપૂર્વક રાજ્યાભિષેક 'अभिसिंचंति' કર્યો 'तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए' તે ઉદયન કુમાર હવે રાજા તરીકે રાજગાદી પર આવ્યા,

स कीदृशः ? 'महया०' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=धैर्यगाम्भीर्य मर्यादादिगुणयुक्तः। 'तए णं से' ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारकः उदयनस्य राज्ञः 'पुरोहिए जाए' पुरोहितो जातः। 'से ण' स खलु=बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः 'उदयणस्स रण्णो' उदयनस्य राज्ञः 'पुरोहियकम्म करेमाणे' पुरोहितकर्म कुर्वन् 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थानेषु=शयनभोजनादिसमस्तस्थानेषु 'सव्वभूमियासु'=प्रासादगृहकोष्ठकोषागारादिषु 'अंतेउरे य' अन्तःपुरे च 'दिन्नवियारे' दत्तविचारः=दत्तराजाभिप्रायः सर्वत्र संचरणार्थं प्राप्तराजाज्ञ इत्यर्थः, जातश्चाप्यभवत्=सर्वत्राऽप्रतिबन्धविहारोऽभूत्। 'तए ण' ततः खलु=एवं प्राप्तराजाज्ञानन्तरं स बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः उदयनस्य राज्ञः 'अंतेउरे' अन्तःपुरे

यह धैर्य, गांभीर्य एवं मर्यादादिक राजगुणों से सुशोभित होने लगा। 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए' वह बृहस्पतिदत्त पुरोहित के पद पर प्रतिष्ठित हो गया। 'से ण उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्म करेमाणे' वह उदयन राजा का पुरोहितकर्म करता हुआ 'सव्वट्ठाणेसु' राजा के शयन भोजन आदि सब स्थानों मे 'सव्वभूमियासु' सब भूमिकाओं मे अर्थात् सब राजमहलों आदि मे 'अंतेउरे य' और राजा के अन्तःपुर मे भी 'दिन्नवियारे जाए यावि होत्था' जाने के लिए राजा का अभिप्रायवाला अर्थात् राजा की आज्ञा प्राप्त किया हुआ बेरोक-टोक जाता आता था। 'तए ण से बहस्सइदत्ते फिर तो वह बृहस्पतिदत्त 'उदयणस्स' अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले

महया०' ते धैर्य, गांभीर्य अने मर्यादा आदि राजगुणोथी सुशोभित थवा लाग्या, तए ण से बहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए' ते बृहस्पतिदत्त पुरोहितना पद उपर स्थान पाम्या 'से ण उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्म करेमाणे ते उदयन राजाना पुरोहित कर्म करतो थको सव्वट्ठाणेसु' राजानी शयन भोजन आदि बधी जग्याओ 'सव्वभूमियासु' राजाना बधा राजमहेलो आदिमा 'अंतेउरे य' अने अन्तःपुरमा पण 'दिन्नवियारे' जवा आववा माटे राजानो अभिप्राय मेळवेलो अर्थात् राजानी आज्ञा प्राप्त करेलो वगर रोक-टोक जतो आवतो 'तए ण से बहस्सइदत्ते' फरी तो ते बृहस्पतिदत्त उदयणस्स रण्णो अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे ते उदयन राजाना

'वेलासु य' वेलासु च=उचितावसरेषु 'अवेलासु य' अवेलासु च=अनवसरेषु भोजनशयनादिकालरूपेषु 'कालेसु य' कालेसु च=प्रथमतृतीयप्रहरादिषु 'अकालेसु य' अकालेषु च=मध्याह्नादिषु 'राओ य' रात्रौ च 'वियाले य' विकाले च=सन्ध्यायां 'पविसमाणे' प्रविशन् 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'पउमावईए देवीए सद्धिं' पद्मावत्या देव्या सार्धं 'संपलग्गे यावि' सम्लग्नश्चापि=आसक्तश्चापि 'होत्था' अभवत्। पद्मावत्या देव्या सार्धं 'उरालाइं' उदारान् 'भोगभोगाइं' भोगभोगान्=विषयसुखानि 'भुंजमाणे' भुञ्जानः विहरति ॥ सू० ६ ॥

य पविसमाणे' उदयन राजा के अंतःपुर मे योग्य समय मे, भोजन एवं शयन आदिरूप विकाल समय मे, दिन के प्रथम, तृतीय आदि प्रहरों मे, मध्याह्न आदिरूप अकाल मे, रात्रि मे, एवं संध्या मे भी आने जाने लगा। इसे किसी भी समय मे अंतःपुर में जाने आने का रोक नहीं था। 'अण्णया कयाइ' एक समय की बात है कि– 'पउमावईए देवीए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था' इस प्रकार के स्वतंत्र आने जाने से इसका अनुचित संबंध भी पद्मावती देवी के साथ हो गया, और इसने 'पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ' पद्मावती के साथ मनुष्यसम्बन्धी उदार कामभोगों को भोगने लगा।

भावार्थ— राजेश्वर आदि समस्त जनों ने मिल–जुल कर शतानीक नरेश के संपूर्ण मृत्यु–कृत्य हो चुकने पर उसके पुत्र उदयन कुमार को

અંતઃપુરમાં યોગ્ય સમયે, ભોજન અને શયન આદિ ખાનગી સમયે, દિવસના પ્રથમ, ત્રીજા આદિ પ્રહરોમાં, મધ્યાહ્ન આદિ અકાલ (યોગ્ય સમય નહિ તે) માં રાત્રીએ અને સાયંકાલે આવવા જવા લાગ્યો, પુરોહિત અંતઃપુરમાં ગમે ત્યારે જાય આવે તો તેને કોઇ રોકી શકતું નહિ આ પ્રમાણે સ્વતંત્ર રીતે તેનું આવવાનું અને જવાનું થવાથી પદ્માવતી દેવી સાથે તેનો અનુચિત સંબંધ પણ થઇ ગયો અને તે 'पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ' પદ્માવતીની સાથે મનુષ્યસંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો

ભાવાર્થ— રાજેશ્વર આદિ સૌ માણસોએ મળીને શતાનીક રાજવીના મૃત્યુ પછીની તમામ ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી તેના કુમાર ઉદયનને

मूलम्—सू० ७

इम च ण उदयणे राया ण्हाए जाव विभूसिए जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ। तए णं से उदयणे राया वहस्सइदत्तं पुरोहियं पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते तिवलियं भिउडिं णिलाडे साहट्टु वहस्सइदत्तं पुरोहियं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जाव एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ। एवं खलु गोयमा वहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाणं जाव विहरइ ॥ सू० ७ ॥

अभिषेकपूर्वक राजगद्दी पर स्थापित कर दिया। अब तो उदयन कुमार युवराज से नृपति बन गये। राजयोग्य सुन्दर गुणों से वे विभूषित होने लगे, धैर्य गांभीर्य आदि समस्त राजोचित गुण—उनमें निवास करने लगे। उन्हों ने अपने यहां के पुरोहित पद पर अपने बालमित्र बृहस्पतिदत्त को स्थापित कर दिया। बृहस्पतिदत्त पुरोहित को अंतःपुर में हरएक समय आने जाने की छूट भी मिल गई। जब इसकी इच्छा होती तब यह वहां चला जाता और जब इच्छा होती वहां से चला आता। एक समय की बात है कि इस प्रकार की स्वतंत्रता ने इसके जीवनपट में एक विलक्षण परिवर्तन किया—पद्मावती देवी जो उदयन नरेश की रानी थी, उसके साथ इसका अनुचित संबंध स्थापित हो गया। वह उस पद्मावती रानी के साथ मनुष्यसंबंधी कामभोगों को भोगने लगा ॥ सू० ६ ॥

અભિષેકપૂર્વક રાજગાદી પર બેસાડયા, જે ઉદયન કુમાર રાજકુમાર હતા, તે નૃપતિ-રાજા બની ગયા, રાજાના જેવા જોઈએ તેવા સુન્દર ગુણોથી તે શોભવા લાગ્યા, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, આદિ તમામ રાજાના ઉચિત ગુણો તેનામાં ઘર કરીને રહેવા લાગ્યા, તેણે પોતાના પાસે પુરોહિત પદ પર પોતાના બાલમિત્ર બૃહસ્પતિદત્તને સ્થાન આપ્યું બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને અંતઃપુરમાં ગમે ત્યારે પોતાની ઇચ્છા મુજબ જવા-આવવાની છુટ મળી ગઈ, જ્યારે તેની ઇચ્છા થાય ત્યારે અંતઃપુરમાં જાય, અને ઇચ્છા થાય ત્યારે ત્યાંથી પાછા ચાલ્યા આવે, એક વખતની વાત છે કે – પુરોહિતને મળેલી સ્વતંત્રતાએ તેના જીવનમાં એક વિલક્ષણ પરિવર્તન કર્યું – પદ્માવતી દેવી જે ઉદયન રાજાના રાણી છે, તેના સાથે પુરોહિતનો અનુચિત સમ્બન્ધ બંધાઈ ગયો, અને તે પદ્માવતી રાણી સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો ॥ સૂ૦ ૬ ॥

टीका—सू० ७

'इम च ण' इत्यादि। 'इम च ण' अस्मिन्-अवसरे खलु उदयनो राजा 'ण्हाए' स्नातः=कृतस्नानः 'जावविभूसिए' यावद्विभूषितः=यावत्सर्वालङ्कारविभूषितः 'जेणेव पउमावई देवी' यत्रैव पद्मावती देवी=यस्मिन्नन्तःपुरे पद्मावती देवी तिष्ठति 'तेणेव' तत्रैव=तत्पार्श्वे 'उवागच्छइ' उपागच्छति 'तए ण से' ततः खलु स उदयनो राजा बृहस्पतिदत्त पुरोहितं पद्मावत्या देव्या सार्धं उदारान् भोगभोगान् भुञ्जान पश्यति, दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः शीघ्र कोपाविष्ट 'तिवलिय' त्रिवलिका=त्रिवलियुक्ता 'भिउडिं'

'इम च ण' इत्यादि।

एक समय की बात है कि—जब पुरोहितजी पद्मावती देवी के साथ विलास कर रहे थे 'इम च ण' इसी अवसर पर 'उदयणे राया' उदयन नरेश 'ण्हाए जाव विभूसिए' नहा-धोकर एव राजसी ठाट-बाट से सुसज्जित हो कर 'जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ' जहा वह पद्मावती देवी थी वहा आये 'तए ण से उदयणे राया बहस्सइदत्त पुरोहिय पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुंजमाण पासइ' आते ही उदयन नरेश ने बृहस्पतिदत्त पुरोहित को पद्मावती के साथ उदार भोगभोगों को भोगते हुए देखा। 'पासित्ता आसुरुत्ते तिवलिय भिउडिं णिलाडे साहट्टु बहस्सइदत्त पुरोहिय पुरिसेहिं गिण्हावेइ' देखते ही वह कुपित हो गया। क्रोध के आवेश से उसके

इम च ण' ઇત્યાદિ

એક સમયની વાત છે કે-જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવીની સાથે વિલાસ કરી રહ્યા હતા, તે સમય પર 'उदयणे राया' ઉદયન નરેશ ण्हाए जाव विभूसिए નાહી-ધોઇને રાજવૈભવ પ્રમાણે ઠાઠ-માઠથી તૈયાર થઇને जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ જ્યા તે પદ્માવતી દેવી હતા ત્યા આવ્યા तए ण से उदयणे राया बहस्सइदत्त पुरोहिय पउमावईए देवीए सद्धिं- उरालाइ भोगभोगाइ भुंजमाण पासइ આવતાજ ઉદયન રાજાએ બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને પદ્માવતી દેવીના સાથે ઉદાર ભોગોને ભોગવતો જોયો 'पासित्ता आसुरुत्ते तिवलिय भिउडिं णिलाडे साहट्टु बहस्सइदत्त पुरोहिय पुरिसेहिं गिण्हावेइ' જોતાની સાથેજ તે કોપાયમાન થઇ ગયો, ક્રોધના

भ्रुकुटिं 'णिलाडे' ललाटे 'साहट्टु' संहृत्य=उन्नीय बृहस्पतिदत्तं पुरोहितं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा 'जाव' यावत् 'एएणं विहाणेणं' एतेन प्रत्यक्षदृश्यमानेन विधानेन 'वज्झं' वध्यं 'आणवेइ' आज्ञापयति ।

भगवानाह–'एवं खलु' इत्यादि । एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम ! बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः 'पुरा पोराणाणं' पुरा पुराणानां=पुरा=पूर्वं पुराणानां=पूर्वकालकृतानां 'जाव विहरइ' यावद् विहरति । अत्र यावच्छब्दात्–'दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे' इति संग्राह्यम् । एषा व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता । विहरति वर्तते ॥ सू० ७ ॥

मस्तक पर त्रिवलियुक्त भ्रुकुटी तन गई । उसने शीघ्र ही अपने नौकरों द्वारा बृहस्पतिदत्त पुरोहित को पकड़वा लिया । 'गिण्हावित्ता जाव एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' पकड़वा कर उसने उसके इसकृत्य के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है । 'एवं खलु गोयमा ! बहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' भगवान कहते हैं कि हे गौतम ! इस प्रकार यह बृहस्पतिदत्त पुरोहित पूर्वोपार्जित अपने अशुभतम कर्मों का यह फल भोग रहा है ।

भावार्थ— एक समय की बात है जब कि पुरोहित जी पद्मावती देवी के साथ वैषयिक क्रीडाएँ कर रहे थे, उदयन नरेश स्नानादिक क्रियाओं से निवृत्ति पा राजसी वेशभूषा से सजधजकर पद्मावती के विलासभवन पर

આવેશમાં તેના માથાપર કપાલમાં ત્રણ વલિ સાથે નેણના ભ્રમર ચઢી ગયા, અને તુરત તેણે પોતાના નોકરો દ્વારા બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને પકડાવી લીધો. 'गिण्हावित्ता जाव एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' પકડાવી કરીને તેને તેના કૃત્ય પ્રમાણે તેને "મારી" નાખો એવી જાહેરાત કરી 'एवं खलु गोयमा ! बहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તે બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિત પોતાના પૂર્વોપાર્જિત અશુભતમ કર્મોનું એ ફળ ભોગવી રહ્યો છે

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવી સાથે વિષયક્રીડા કરી રહ્યો હતો, તેવામાં ઉદયન રાજા સ્નાનાદિક ક્રિયાઓ કરીને

मूलम्—सू० ८

बहस्सइदत्ते णं भंते ! दारए इओ कालगए कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! बहस्सइदत्तेण दारए पुरोहिए चउसट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे सूलीभिण्णे कए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु । तओ हत्थिणाउरे णयरे मियत्ताए पच्चायाइस्सइ। से णं तत्थ वाउरिएहिं वहिए समाणे तत्थेव हत्थिणाउरे नयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए० बोहिं। सोहम्मे कप्पे महाविदेहेवासे सिज्झिहिइ णिक्खेवो ॥ सू० ८ ॥

पंचमं अज्झयणसम्मत्तं ॥ ५ ॥

पहुँचते हैं, पहुँचते ही वहा उन्होंने रानी पद्मावती के साथ उसका अनुचित व्यवहार देखा। इस व्यवहार के देखते ही राजा के चित्त में क्रोध की ज्वाला भभक उठी। इस दुष्कृत्य को देखते ही उनके मस्तक पर भ्रुकुटि तन गई। उन्हों ने अपने परिचारकों को आदेश दिया कि इस दुष्ट का शीघ्र पकड लो। आदेश पाते ही परिचारकों ने उसे शीघ्र पकड लिया। पकडते ही नरेश ने उसे उसके इस अयोग्यकृत्य के अनुरूप दडव्यवस्था वहीं पर कर दी, इस दडव्यवस्था में वह वध्य घोषित कर दिया गया है। अत प्रभु कहते हैं–हे गौतम ! इस पुरोहित के नरक सदृशवेदना भोगने का कारण उसके किये हुए पापकर्म हैं, जो जैसा करता है उसका उसे फल अवश्य२ भोगना पडता है। ॥ सू०७ ॥

રાજસી વેષ ભૂષા રાજવી શણગારથી તમામ રીતે તૈયાર થઇને પદ્માવતીના વિલાસ ભવન પર પહોચ્યો છે તો ત્યા આગળ તેમણે રાણી પદ્માવતીની સાથે અનુચિત વ્યવહાર જોયો, આ વ્યવહાર જોતાજ રાજાના ચિત્તમા ક્રોધની જ્વાલા ભભકી ઉઠી તેણે એ દુષ્કૃત્યને જોતાજ તેના નેણ ચડી ગયા અને પોતાના નોકરોને હુકમ આપ્યો કે આ દુષ્ટને જલદી પકડી લો હુકમ મળતાજ નોકરોએ જલદીથી તેને પકડી લીધો પકડી લીધા પછી, રાજાએ તેના અયોગ્ય કૃત્યના પ્રમાણે દડ વ્યવસ્થા ત્યા આગળજ કરી આપી જે જાહેર કર્યું કે આ માણસ વધ કરવા યોગ્ય છે આ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધુ છે તેથી પ્રભુ કહે છે કે હે ગૌતમ ! એ પુરોહિત જે નરકના જેવી વેદના ભોગવે છે તેનું કારણ તેણે કરેલુ પાપકર્મ તેજ છે, જે માણસ જેવુ કરે છે–તેને તેવુ ફળ અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે ॥ સૂ૦ ૭ ॥

टीका—सू० ८

गौतमः पृच्छति—'बहस्सइदत्तेण भंते दारए' बृहस्पतिदत्तः खलु भदन्त! दारकः 'इओ' इतः=अस्माद् भवात् 'कालगए' कालगतः=मृतः सन् 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते? 'गोयमा' हे गौतम! बृहस्पतिदत्तः खलु दारकः पुरोहितः 'चउसट्ठिं वासाइं' चतुष्षष्टिं वर्षाणि परमायु'=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा 'अज्जेव' अद्यैव 'तिभागावसेसे दिवसे' त्रिभागावशेषे दिवसे=दिवसस्य चतुर्थे प्रहरे 'सूलाभिण्णे कए समाणे' शूलीभिन्नः कृतः सन कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे' अस्या 'रयण०'

'बहस्सइदत्तेण' इत्यादि।

पुन गौतम स्वामी ने प्रभु से प्रश्न किया। 'भंते' हे भदन्त! यह 'बहस्सइदत्ते' बृहस्पतिदत्त पुरोहित 'इओ कालमासे काल किच्चा' यहा से अपने समय पर मर कर 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' कहा जायगा और कहा उत्पन्न होगा, 'गोयमा बहस्सइदत्ते दारगे चउसट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे' इस प्रकार गौतम स्वामी का प्रश्न सुनकर प्रभु ने समाधान निमित्त कहा— हे गौतम। यह बृहस्पतिदत्त पुरोहित कि जिसकी ६४ वर्ष की उत्कृष्ट आयु है आज अपनी सपूर्ण आयु के साथ होते ही चतुर्थ प्रहर में 'सूलीभिण्णे कए' शूली पर चढाने से 'कालमासे काल किच्चा' ठीक उसी समय पर मर कर इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इसी

'बहस्सइदत्तेण' ઇત્યાદિ

ફરી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો 'भंते' હે ભદન્ત! તે 'बहस्सइदत्ते' બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિત इओ कालमासे काल किच्चा' ત્યાથી પોતાનો સમય પૂરો થતા મરણુ પામીને 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' ક્યા જશે? અને ક્યા ઉત્પન્ન થશે? 'गोयमा बहस्सइदत्ते दारए चउसट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे,' આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન સાભળીને પ્રભુએ તેમના સમાધાન માટે કહ્યુ હે ગૌતમ! તે બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતની ૬૪ ચોસઠ વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય છે, આજ તેની સપૂર્ણ આયુષ્યની સ્થિતિ પૂરી થવાથી દિવસના ચોથા પ્રહરમા સૂલીભિણ્ણે कए' શૂલી પર ચઢાવવાથી 'कालमासे काल किच्चा' બરાબર

रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकतयोत्पत्स्यते । ' ससारो ' संसारः=भवाद् भवान्तरभ्रमण ' तहेव ' तथैव यथा प्रथमाध्ययने वर्णितस्तद्वत् ' जाव पुढवीसु ' यावत् पृथिवीषु=पृथिवीकायेषु=अनेकशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते । अत्र यावच्छब्द-बोध्योऽर्थः प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतो ज्ञातव्य । ' तओ ' ततो निःसृत्य हस्तिनापुरे नगरे ' मियत्ताए ' मृगतया ' पच्चायाइस्सइ ' प्रत्यायास्यति । ' से ण ' स खलु ' वाउरिएहिं ' वागुरिकैः=व्याधैः ' वहिए समाणे ' त्रयितः-वध प्राप्तः हतः सन् ' तत्थेव ' तत्रैव हस्तिनापुरे नगरे ' सेट्ठिकुलंसि ' श्रेष्ठि कुले ' पुत्तत्ताए ' पुत्रतया उत्पत्स्यते । ' बोहिं ' बोधि भोत्स्यते । ' सोहम्मे

रत्नप्रभा पृथिवी मे नारकी की पर्याय मे उत्पन्न होगा ' ससारो तहेव ' एक भव से दूसरे भवों मे भ्रमण करने रूप ससार इसका वैसा ही होगा जैसा प्रथम अध्ययन मे मृगापुत्र का वर्णन हुआ ह अर्थात् यह ' जाव पुढवीसु ' पृथिवी काय मे लाखों बार उत्पन्न होगा । बाद प्रथम अध्ययन के २१ वे सूत्र मे जो भ्रमण का वृत्तान्त वर्णित हुआ है वही यहा पर ' यावत् ' शब्द से उसका जानना चाहिये । पश्चात् ' तओ हत्थिणाउरे मियत्ताए पच्चायाइस्सइ ' वहा से निकल कर यह हस्तिनापुर मे तिर्यञ्चगति मे मृग की पर्याय से उत्पन्न होगा । ' से ण तत्थ वाउरिएहिं वहिए समाणे ' यह इस पर्याय मे शिकारियों द्वारा मारा जाकर ' तत्थेव हत्थिणाउरे सेट्ठिकुलंसि ' उसी हस्तिनापुर नगर मे किसी सेठ के यहा पुत्र रूप से उत्पन्न होकर स्थविरों के

ते समये मरण पामीने ' इमीसे रयणप्पभाए ते रत्नप्रभा पृथिवीमा नारकीनी पर्यायमा उत्पन्न थशे 'ससारो तहेव ' એક ભવમાથી બીજે ભ્રમણ કરવા રૂપ સસાર તેનો એવો હશે કે જેવી રીતે પહેલા અધ્યયનમા મૃગાપુત્રના સસારનું વર્ણન છે અર્થાત્ તે જાવ પુઢવીસુ ' પૃથિવીકાયમા લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે તે પછી પહેલા અધ્યયનના ૨૧મા સૂત્રમા જે ભ્રમણનું વૃતાન્ત કરેલ છે તેજ અહિ ' યાવત ' શબ્દથી આનું વર્ણન જાણી લેવુ જોઇએ પછી ' तओ हत्थिणाउरे मियत्ताए पच्चायाइस्सइ ' ત્યાથી નીકલીને તે હસ્તિનાપુરમા તિર્યંચ ગતિમા મૃગની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે ' से ण तत्थ वाउरिएहिं वहिए समाणे ' તે પર્યાયમા શિકારીઓ દ્વારા માર્યો જશે तत्थेव ' हत्थिणाउरे णयरे सेट्ठिकुलंसी ' પછી તે હસ્તિનાપુર નગરમા કોઇ એક

कप्पे ' सौधर्मे कल्पे देवो भविष्यति । महाविदेहे वर्षे ' सिज्झिहिइ ' सेत्स्यति । ' णिक्खेवो ' निक्षेपः—समाप्तिवाक्यम् । ' बोधिं भोत्स्यते ' इत्यादीना व्याख्या-पूर्वाध्ययनवद्बोध्या ॥ सू० ८ ॥

॥ इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल व्रतिविरचिताया श्री–विपाक-श्रुते दु खविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्यायाम् बृहस्पतिदत्त नामक पञ्चमाध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १.५ ॥

निकट धर्म श्रवण कर बोध को प्राप्त करेगा ' सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ णिक्खेवो ' सम्यक्त्व की प्राप्ति से यह मर कर सौधर्म स्वर्ग का देव हो वहा से च्युत होकर विदेह क्षेत्र मे उत्पन्न हो मुनिधर्म की आराधना से सिद्धि स्थान का भोक्ता बनेगा । निक्षेप–हे जम्बू ! इस पचम अध्ययन का भाव जैसा भगवान ने फरमाया है वैसा ही मैंने तेरे से कहा है । भावार्थ स्पष्ट है । ॥ सू० ८ ॥

॥इति श्री विपाकश्रुतक दु खविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कध की ' विपाकचन्द्रिका ' टीका के हिन्दी अनुवाद मे ' बृहस्पतिदत्त ' नामक पाचवॉ अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १–५ ॥

શેઠને ત્યા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થઇને સ્થવિરોની પાસે ધર્મશ્રવણ કરી બોધિબીજ (સમ્યક્ત્વ)ને પ્રાપ્ત કરશે ' सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ णिक्खेवो ' સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે મરણ પામીને સૌધર્મ સ્વર્ગમા દેવ થશે, ત્યાથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા ઉત્પન્ન થઇ મુનિધર્મની આરાધનાથી સિદ્ધિસ્થાનનો ભોકતા બનશે નિક્ષેપ હે જમ્બૂ ! આ પાચમા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને જે પ્રમાણે કહેલ છે તેવાજ ભાવ મે તમને કહ્યા છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૮॥

ઇતિ વિપાકશ્રુતના ' दु खविपाक ' નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધની ' विपाकचन्द्रिका ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા ' बृहस्पतिदत्त ' નામક પાચમુ અધ્યયન સમ્પૂર્ણ ॥૧૫॥

॥ अथ षष्ठमध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जम्बूस्वामी पृच्छति–' जइण भंते ' इत्यादि।

जइण भंते! छट्ठस्स उक्खेवो। एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं महुरा णयरी भंडीरे उज्जाणे सुदरिसणे जक्खे सिरिदामे राया बंधुसिरी भारिया पुत्ते णंदिसेणे णामं कुमारे अहीण जाव जुवराया। तस्सणं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णामं अमच्चे होत्था सामभेयदंड० ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

' जइण भंते ' यदि खलु भदन्त! ' छट्ठस्स उक्खेवो ' षष्ठस्योपक्षेपः, प्रारम्भवाक्यम्, स चैवम्–' समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पंचमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते?। तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी इति।' व्याख्या पूर्ववत्। एवं खलु हे जम्बू!

षष्ठ अध्ययन

जम्बू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं– ' जइणं भंते ' इत्यादि।

' भंते ' हे भदन्त! श्रमण भगवान महावीर ने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त हो चुके हैं दुःखविपाक के पंचम अध्ययन का यह बृहस्पतिदत्त का आख्यान रूप भाव प्रकट किया। वह तो मैंने सुना परन्तु इस छट्ठे अध्ययन का भगवानने क्या भाव फरमाया है? सुधर्मास्वामी फरमाते हैं– ' एवं खलु ' इत्यादि।

છટ્ઠું અધ્યયન

જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે ' जइण भंते ' ઇત્યાદિ

' भंते ' હે ભદન્ત! શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર કે જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ છે તેમણે દુઃખવિપાકના પાચમા અધ્યયનના તે બૃહસ્પતિદત્તના આખ્યાનરૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યો છે તે તો મે સાભળ્યા પરન્તુ આ છઠ્ઠા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને શું ફરમાવ્યા છે? સુધર્મા સ્વામી કહે છે एवं खलु ઇત્યાદિ

હે જમ્બૂ! ' छट्ठस्स उक्खेवो ' છઠ્ઠા અધ્યયનનો ઉત્ક્ષેપ-ઉપોદ્ઘાત

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन समये 'महुरा नयरी' मथुरा नगरी आसीत्, तत्र 'भंडीरे उज्जाणे' भण्डीरमुद्यानम् 'सुदरिसणे जक्खे' सुदर्शनः-सुदर्शन-नामको यक्ष आसीत्। तत्र 'सिरिदामे राया' श्रीदाम-राजा आसीत्। तस्य-'बंधुसिरी भारिया' बन्धुश्रीर्भार्या आसीत्। तयो 'पुत्ते' पुत्र: 'णंदिसेणे णाम कुमारे' नन्दिसेनो नाम कुमारः आसीत्। स कीदृश इत्याह-'अहीण०' इति। अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः 'जाव जुवराया' यावत् युवराजः। 'तस्स णं' तस्य खलु 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञ 'सुबंधू णाम' सुबन्धुर्नाम 'अमच्चे' अमात्यः 'होत्था' आसीत्,

---

हे जम्बू! 'छट्ठस्स उक्खेवओ' छठवे अध्ययन का उपोद्घात यहा करना चाहिये।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल में एव उस समय में 'महुरा णयरी' मथुरा नामकी नगरी थी। 'भंडीरे उज्जाणे' उसमे भंडीर नाम का उद्यान था। 'सुदरिसणे जक्खे' उस उद्यान मे सुदर्शन नाम का एक यक्ष रहता था। 'सिरिदामे राया' मथुरा नगरी के राजा का नाम श्रीदाम था। 'बंधुसिरी भारिया' इस राजा की रानी का नाम बंधुश्री था। 'पुत्ते णंदिसेणे णाम कुमारे' इसके पुत्र का नाम नंदिषेन कुमार था। 'अहीण जाव जुवराया' इसका शरीर वडा ही सुन्दर था। नरेश ने इसे युवराज पद पर अभिषिक्त कर दिया था। 'तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णाम

અહિ કહેવો જોઇએ

હે જમ્બૂ 'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'महुराणयरी' મથુરા નામની નગરી હતી 'भंडीरे उज्जाणे' તેમા ભંડીર નામનો બગીચો હતો 'सिरिदामे राया' તે મથુરા નગરીના રાજાનું નામ શ્રીદામ હતુ 'बंधुसिरी भारिया' તે રાજાની રાણીનું નામ બંધુશ્રી હતુ 'पुत्ते णंदिसेणे णाम कुमारे' તેના પુત્રનું નામ નંદિસેન કુમાર હતુ 'अहीण जाव जुवराया' તેનું શરીર ઘણુંજ સુંદર હતુ અને રાજાએ તેને યુવરાજ પદ પર અભિષિક્ત કરી દીધા હતા 'तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णाम अमच्चे होत्था' શ્રીદામ રાજાને સુબંધુ નામના મંત્રી

स कीदृशः ? 'सामभेयदंड०' 'सामभेयदंड–उवप्पयाणणीति–सुप्पउत्तणयविहिन्नू' सामभेददण्डोपमदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिज्ञः, इदमस्यैव चतुर्थाध्ययने द्वितीय सूत्रे व्याख्यातम् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

तस्सण सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था। अहीण० तस्सण सिरिदामस्स रण्णो चित्ते णाम अलंकारिए होत्था। सेण सिरिदामस्स रण्णो चित्त बहुविह अलंकारियकम्म करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था ॥ सू० २ ॥

टीका—सू० २

'तस्सण' इत्यादि। 'तस्सण' तस्य खलु सुबन्धोरमात्यस्य 'बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था' बहुमित्रीपुत्रो नाम दारकः आसीत्। स कीदृशः ? इत्याह–'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः। 'तस्सण'

अमच्चे होत्था श्री दाम राजा का सुबंधु नाम का एक अमात्य था। 'सामभेयदंड उवप्पयाणणीति सुप्पउत्तणयविहिन्नू' साम, भेद, दंड, उपप्रदारूप राजनीति के प्रयोग करने मे यह विशेष कुशाग्र बुद्धि वाला था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

'तस्स सुबंधुस्स०' इत्यादि।

'तस्स सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था' सुबंधु का एक पुत्र था। जिसका नाम बहुमित्रीपुत्र था। 'अहीण०' यह भी बडा सुन्दर था। 'तस्स ण सिरीदामस्स रण्णो चित्ते णाम अलंकारिए होत्था' श्रीदाम राजा का एक अलंकारिक नापित–नाई था इसका नाम चित्र

પ્રધાન હતા '' सामभेयदंडउवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू ' સામ, ભેદ, દંડ, ઉપપ્રદાન રૂપ (દામ) રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામા તે વિશેષ કુશાગ્રબુદ્ધિ (તીક્ષ્ણબુદ્ધિ) વાળો હતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૧॥

'तस्स सुबंधुस्स' ઇત્યાદિ

'तस्स सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था' સુબંધુ મંત્રીના એક પુત્ર હતા જેનું નામ 'બહુમિત્રીપુત્ર' હતુ 'अहीण०' તે પણ બહુજ સુંદર હતો 'तस्स ण सिरीदामस्स रण्णो चित्ते णाम अलंकारिए होत्था' શ્રીદામ રાજાને એક અલંકારિ નાપિત–નાઇ (હજામ) ' હતો,

तस्य खलु श्रीदाम्नो राज्ञः 'चित्ते णाम अलंकारिए होत्था' चित्रो नाम अलङ्कारिकः=नापितः आसीत्। 'से ण' स खलु चित्रः=चित्रनामालङ्कारिकः, श्रीदाम्नो राज्ञः 'चित्त' चित्रम्-आश्चर्यजनकं बहुविध=नानाप्रकार 'अलकारियकम्म' अलङ्कारिकर्म=क्षौरकर्म 'करेमाणे' कुर्वन् 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थानेषु=शयनभोजनादिसमस्तस्थानेषु 'सव्वभूमियासु' सर्वभूमिकासु=प्रासादगृहकोष्ठकोष्ठागारादिषु 'अतेउरे य' अन्त पुरे च 'दिण्णवियारे' दत्त-विचार.-विचरण-सचरण विचारः, दत्तः-राज्ञा आदिष्टो विचारो यस्मै स तथा, यस्य सर्वत्रान्तःपुरे सचारार्थमाज्ञा नृपेण दत्ताऽऽसीत्, स इत्यर्थः। चाप्यभवत् ॥ सू० २ ॥

मूलम्—सू० ३

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे। परिसा राया य णिग्गओ जाव पडिगया रायावि गओ। तेण कालेण तेण समएण समणस्स जेट्ठे जाव

था। 'से ण सिरिदामस्स रण्णो चित्तं बहुविह अलकारियकम्म करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था' यह राजा का आश्चर्य जनक विविध प्रकार का अलकारिक कर्म-क्षौरकर्म किया करता था। यह राजा का अत्यत विश्वास पात्र था। इसलिये नरेश ने इसे 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थान-शयन, भोजन आदि समस्त स्थानो मे 'सव्वभूमियासु समस्तभूमिका-प्रासादगृह एव कोष्ठागार आदि समस्त भूमि मे और 'अंते-उरे य' अपने रणवास मे 'दिण्णवियारे आने जाने की छूट दे रखी थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू २ ॥

तेनु नाम चित्र हतु, 'से ण सिरिदामस्स रण्णो चित्त बहुविह अलकारियकम्म करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था ते राजाना आश्चर्यजनक विविध प्रकारना अलकारिक काम-क्षौरकर्म (हजामत) करतो हतो ते राजानो बहुज विश्वासपात्र हतो, तेथी राजाએ तेने 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थान—शयन, भोजन आदि तमाम स्थानोमा, तमाम प्रकारना राजमंदिर अर्थात् कोष्ठागार आदि तमाम स्थळमा अने 'अतेउरेय' पोताना राणी-निवासमा 'दिण्णवियारे आववा जवानी छुट आपी हती भावार्थ स्पष्ट छे ॥२॥

रायमग्ग ओगाढे तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ। तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झ गयं एगं पुरिसं पासइ जाव णरणारीसंपरिवुडं। तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा चच्चरंसि तत्तंसि अओमयंसि समजोइयंसि, सीहासणंसि, णिवेसावेंति। तयाणंतरं च णं पुरिसाणं मज्झगयं तं पुरिसं बहुहिं अयकलसेहिं तत्तेहिं समजोइभूएहिं, अप्पेगइया तंबभरिएहिं, अप्पेगइया तउयभरिएहिं, अप्पेगइया सीसगभरिएहिं कलं२ भरिएहिं, अप्पेगइया खारतेल्लभरिएहिं महया २ रायाभिसेएणं अभिसिंचंति। तयाणंतरं च णं तत्तअओमयं समजोइभूयं अओमयसंडासएणं गहाय हारं पिणद्धेंति। तयाणंतरं च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं चिंता तहेव जाव वागरेइ ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

'तेणं कालेणं' इत्यादि। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी समोसढे' स्वामी=श्रीवर्धमानस्वामी समवसृतः=समागतः। धर्मश्रवणार्थं परिषद् निर्गता, राजाऽपि निर्गतः। धर्मं श्रुत्वा परि

'तेणं कालेणं' इत्यादि।

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय मे 'सामी समोसढे' श्रमण भगवान महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए मथुरा नगरी के भंडीर उद्यान में पधारे। भगवान के पधारने के समाचार सुनकर 'परिसा राया य णिग्गओ' परिषद और राजा दोनों प्रभु के दर्शन के लिये अपने२ स्थान से उस बगीचे की ओर निकले। प्रभु की वंदना और नमस्कार कर लोग यथास्थान बैठ गये। भगवान ने सब को धर्म का उपदेश

'तेणं कालेणं' ઇત્યાદિ

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'सामी समोसढे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા થકા મથુરા નગરીના ભંડીર નામના બગીચામાં પધાર્યાં ભગવાન પધાર્યા છે—તેવા સમાચાર સાંભળીને 'परिसा राया य णिग्गओ' પરિષદ—સભા અને રાજા બન્ને પ્રભુના દર્શન કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી તે બગીચા તરફ ચાલ્યા પ્રભુ પાસે પહોંચીને પ્રભુને વંદના નમસ્કાર કરીને માણસો યથાસ્થાન—જેને જે જે યોગ્ય હોય તેવા સ્થાને બેસી ગયા ,ભગવાને તમામને ધર્મનો ઉપદેશ

पत् प्रतिगता। राजापि गतः। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे जाव' ज्येष्ठो यावत् ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमोऽनगारः भगवदाज्ञां प्राप्य भिक्षार्थं मथुराया नगर्यामुच्चनीचमध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षामटन् 'रायमग्ग ओगाढे' राजमार्गमवगाढः=राजमार्गे समागतः। 'तहेव' तथैव पूर्ववदेव 'हत्थी आस पुरिस' हस्तिनः, अश्वान् पुरुषान् पश्यति। 'तेसिं च णं पुरिसाणं' तेषां च खलु पुरुषाणां मध्यगतमेकं पुरुषं पश्यति, कीदृशम्? 'जाव णरणारीसंपरिवुडं'

दिया। 'परिसा पडिगया' उपदेश श्रवण कर आई हुई परिषद पीछी गई 'रायावि गओ' एवं राजा भी अपने घर गया। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उसी काल एवं उसी समय की यह बात है कि 'समणस्स जेट्ठे जाव रायमग्गं ओगाढे' श्रमण भगवान महावीर के बडे शिष्य श्री गौतम स्वामी भगवान से नगर में गोचरी करने की आज्ञा प्राप्त कर नगर में प्रवेश किये आतेर वे राजमार्ग पर आ पहुँचे। 'तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ' पहिले की तरह उन्हों ने वहां अनेक हाथियों को अनेक घोडों को एवं अनेक पुरुषों को देखा। 'तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ' उन पुरुषों के बीच उन्हों ने एक ऐसे पुरुष को देखा जो अनेक 'णरणारीसंपरिवुडं' नरनारियों से घिरा हुआ था। और

आप्यो 'परिसा पडिगया' ઉપદેશ સાભળીને તે સભા પાછી પોતાના સ્થાને ગઇ 'रायावि गओ' અને રાજા પણ પોતાના રાજમહિર ગયા 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાલ અને તે સમયની એક વાત છે કે 'समणस्स जेट्ठे जाव रायमग्गं ओगाढे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી ભગવાન પાસેથી નગરમા ગોચરી કરવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને નગરમા પ્રવેશ કર્યો અને રાજમાર્ગ પર આવ્યા, 'तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ' પહેલા પ્રમાણેજ તેમણે ત્યા આગળ અનેક હાથીઓને, અનેક ઘોડાઓને અને અનેક પુરૂષોને જોયા 'तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ' તે પુરૂષોના વચ્ચમા તેમણે એક એવો પુરૂષ જોયો જે અનેક 'णरणारीसंपरिवुडं' સ્ત્રી-પુરૂષો વડે ઘેરાએલો હતો અને સાથે

यावत् नरनारीसंपरिवृतम् । 'तए ण त पुरिस ' ततः खलु त पुरुष 'रायपुरिसा ' राजपुरुषाः 'चचरंसि ' चत्वरे=चतुष्पथस्थाने 'तत्तंसि ' तप्ते= अग्निसंतप्ते 'अओमयसि ' अयोमये=लोहनिर्मिते 'समजाइयसि ' समज्योतिष्के= अग्निसदृशे 'सीहासणसि ' सिंहासने 'णिवेसावेंति ' निवेशयन्ति=उपवेशयन्ति । 'तयाणतर च ण ' तदनन्तर च खलु 'पुरिसाण मज्झगय ' पुरुषाणा मध्यगत त पुरुष 'बहुहिं ' बहुभिः 'अयकलसेहिं ' अयःकलशैः=लोहकलशैः 'तत्तेहिं ' तप्तैः 'समजोइभूएहिं ' समज्योतिर्भूतैः=अग्निसदृशैः 'अप्पेगइया ' अप्येके 'तंबभरिएहिं ' ताम्रभृतैः,=द्रवीभूतताम्रपूर्णैः, 'अप्पेगइया ' अप्येके 'तउयभरिएहिं ' त्रपुभृतैः=द्रवीभूत-जसद इति-प्रसिद्धधातुविशेषपूर्णैः 'अप्प

साथ में यह भी देखा कि 'तए ण त पुरिस रायपुरिसा ' उस पुरुष को उन राज पुरुषों ने 'चचरसि ' चौहट्टे पर रखे हुए 'अयोमयसि ' एक लोह निर्मित 'तत्तसि ' सतप्त 'सीहासणसि ' सिंहासन के ऊपर, जो 'समजोइयंसि ' अग्नि के समान लाल हो रहा है 'णिसियावेंति ' बैठा दिया । और 'तयाणतर च ण ' बैठा चुकने के पश्चात् 'पुरिसाण मज्झगय त पुरिस ' पुरुषों के मध्यगत उस पुरुष का 'अप्पेगइया ' कितनेक पुरुष 'तत्तेहिं' सतप्त अतएव 'समजो- इभूएहिं ' अग्नि जैसे लाल 'बहुहिं अयकलसेहिं ' अनेक लोह निर्मित घडों से कि जिनमे 'तब भरिएहिं' पिघला हुआ ताबा भरा हुआ है, 'अप्पेगइया कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे 'तउयभरिएहिं ' पिघला हुआ जसद भरा हुआ

એ પણ જોયુ કે, 'तए ण त पुरीस रायपुरिसा ' તે પુરૂષને રાજાના નોકરોએ चच्चरसि ' ચૌટા (મધ્ય રસ્તા) પર 'अओमयसि ' રાખેલા એક લોહનિર્મિત (લોઢાનું બનેલુ) 'तत्तसि ' તપાવેલા 'सीहासणसि સિંહાસનના ઉપર જે 'समजोइयसि અગ્નિના સમાન લાલ થઇ રહેલ હતુ 'णिवेसावेंति તેના પર બેસાડી દીધો અને 'तयाण तर च ण બેસાડયા પછી 'पुरिसाण मज्झगय त पुरिस પુરૂષોના મધ્યગત તે પુરૂષના ઉપર તે સૌ अप्पेगया કેટલાક પુરુષ तत्तेहिं ' તપાવેલા અર્થાત 'समजोइभूएहिं અગ્નિ જેવા લાલ 'बहुहिं अयकलसेहिं ' એવા અનેક લોહનિ ર્મિત ઘડાઓથી કે જેમાં 'तबभरिएहिं પીગળેલુ તાબુ ભર્યું છે, 'अप्पेगइया કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાથી કે જેમા 'तउयभरिएहिं ' પીગળાવેલુ જસત

गइया ' अप्येके ' सीसगभरिएहिं ' सीसकभृतैः=द्रवीभूतसीसकाख्यधातुविशेष-पूर्णैः ' कलकलभरिएहिं ' कलकलभृतैः=अतितप्तत्वात्कलकलशब्दायमानजलभृतैः ' अप्पेगइयाण ' अप्येके ' खारतेल्लभरिएहिं ' क्षारतैलभृतैः=क्षारचूर्णमिश्रतैल परिपूर्णैः ' महया महया ' महता महता ' रायाभिसेएण ' राजाभिषेकेण=यथा राजाऽभिषेको भवति तथेत्यर्थः, ' अभिसिंचन्ति ' अभिषिञ्चन्ति । ' तयाणंतरं च णं ' तदनन्तरं च खलु ' तत्तअओमय ' तप्तायोमय ' समजोइभूय ' सम ज्योतिर्भूतम्=अग्नितुल्यम् ' अओमयसंडासएण ' अयोमयसंदंशकेन ' गहाय ' गृहीत्वा-हारम्=अष्टादशसरिकं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति=परिधापयन्ति । ' तयाणंतरं च णं ' तदनन्तरं च खलु ' अद्धहारं ' अर्धहारं नवसरिकं हारं पिना-

है, ' अप्पेगइया ' कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे ' सीसगभरिएहिं पिघला हुआ सीसा भरा हुआ है, ' अप्पेगइया ' कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे ' कलकलभरिएहिं ' कलकल शब्द करता हुआ गर्म गर्म पानी भरा हुआ है, कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे ' खारतेल्लभरिएहिं ' क्षारतेल भरा हुआ है, इन सबों से व मानो ' महया२ रायाभिसेएण ' राजा का बडा अभिषेक ही करते हों इस रीति से ' अभिसिंचति ' अभिषेक करते हैं। ' तयाणंतर ' फिर वे उस को ' समजोइभूय तत्तअयोमय ' अग्नि जैसे लाल हुए सतप्त लोहे के ' हार ' १८ लर के हार को ' अओमयसंडासएण गहाय ' लोहे की सडासी से पकड कर ' पिणद्धेंति ' उस के गले में पहिराते

भरेलु छे, ' अप्पेगइया ' કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાઓ વડે કે જેમા ' सीसगभरिएहिं ' સીસાનો રસ ભરેલો છે, ' अप्पेगइया ' કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાથી કે જેમા ' कलकलभरिएहिं ' કલ–કલ શબ્દ કરતા ગરમ પાણી ભરેલા છે, કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાથી કે જેમા ' खारतेल्लभरिएहिं ' ક્ષાર તેલ ભરેલ છે, ' महया२ रायाभिसेएण ' જાણે કે સૌ મળીને રાજાને મોટો અભિષેક કરતા હોય એ પ્રમાણે તે अभिसिंचति ' સીંચતા હતા ' तयाणंतर ' પછી તેને ' समजोइभूय तत्त अयोमय ' અગ્નિ જેવા લાલ તપાવેલા લોઢાના ' हार ' ૧૮ સરાના હારને ' अओमयसंडासएण गहाय ' લોઢાની સાણસી વડે પકડીને ' पिणद्धेंति ' તેના ગળામાં પહેરાવતા હતા ' तयाणंतर

हयन्ति, ततः 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'तिसरियं पिणद्धेंति, पालंबं पिणद्धेंति, कडिसुत्तयं पिणद्धेंति' इत्यादिसङ्ग्रहः। तत्र 'तिसरियं' त्रिसरिकं हारं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति, ततः 'पालंबं' प्रालम्बं=कण्ठाभरणं 'कंठी, दोरा' इति भाषाप्रसिद्धं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति, ततः 'कडिसुत्तयं' कटिसूत्रकं कट्याभरणं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति, इत्यादियावत् पट्टं=ललाटाभरणम्, एवं 'मउडं' मुकुटं=शेखरकं पिनाहयन्तीति सम्बन्धः। 'चिंता तहेव' चिन्ता तथैव तं पुरुषं दृष्ट्वा गौतमस्वामिनः चिन्ता=विकल्पः, तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव-यथा प्रथमाध्ययने तथैवाऽभूत्। 'जाव' यावत्-श्रीगौतमः यथा पर्याप्तं भैक्षं भक्तपानं गृहीत्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य समीपे उपागच्छति, भक्तपानमुपदर्शयति, पूर्वदृष्टपुरुषवृत्तान्तं च पृच्छति। भगवान् 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० ३ ॥

है। 'तयाणंतरं च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं' बाद में उसे इसी प्रकार का एक तपा हुआ लोहे का अर्द्धहार नौ लर का, दूसरा तपा हुवा लोहे का तीन लर का हार पहिराते हैं, गले में 'पालंबं' तपी हुई लोहे की कंठी पहिराते हैं, कटि में तपे हुवे लोहे की कटि मेखला-कणदोरा पहिराते हैं। ललाट पर उसके इसी प्रकार का गर्म २ लोहे का पट्टा, बांधते है और सिर पर लोहे का गरम-गरम मुकुट भी पहिराते हैं। उसकी इस प्रकार की दयाजनक स्थिति, एवं नरक से भी अधिक वेदना देखकर गौतम के चित्त में 'तहेव चिंता' पूर्व अध्ययन मे कहे हुए की तरह अनेक प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई 'जाव वागरेइ' पर्याप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे प्रभु के समीप आये

च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं પછીથી તેઓ તે વ્યક્તિને આ પ્રકારના એક તપાવેલા લોઢાનો નવ સરનો હાર, બીજો તપાવેલા લોઢાનો ૩ ત્રણ સરનો હાર પહેરાવતા હતા ગળામા 'पालंब' તપાવેલી લોઢાની કંઠી પહેરાવતા હતા, કમરમા તપાવેલી લોઢાની કટિ-મેખલા (કંદોરો) પહેરાવતા હતા, કપાલ પર તેને ગરમ લોઢાનો પટો બાંધતા હતા, અને માથા પર ગરમ ગરમ લોઢાનો મુગટ પણ પહેરાવતા હતા. તે માણસની આ પ્રમાણે દયાજનક સ્થિતિ અર્થાત નરકથી પણ અધિક વેદના જોઇને ગૌતમના ચિત્તમા 'तहेव चिंता' આગળના અધ્યયનમા કહેવા પ્રમાણે અનેક પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ

मूलम्—मू० ४

एवं खलु गोयमा तेणं कालेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सीहपुरे णामं णयरे होत्था रिद्ध ४। तत्थ णं सीहपुरे णयरे सीहरहे णामं राया। तस्स णं सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे णामं चारगपालए होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयारूवे चारगभंडे होत्था। तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहूओ अयकुंडीओ अप्पेगइयाओ तंबभरियाओ अप्पेगइयाओ तउयभरियाओ अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ अप्पेगइयाओ कलकलभरियाओ अप्पेगइयाओ खार

और भक्त पान दिखलाकर पूर्वदृष्ट उस पुरुष का समस्त वृत्तान्त उन्हों ने प्रभु से निवेदित किया। यह इस प्रकार की दशा का पात्र क्यों हुआ है इस प्रकार के प्रश्न करने पर भगवान ने इस प्रकार फरमाया—

भावार्थ— एक समय की बात है कि भगवान वीर प्रभु ग्रामानुग्राम विहार करते हुए मथुरा नगरी के भंडीर उद्यान मे पधारे। प्रभु का आगमन सुनकर परिषद् बडे भक्तिभाव से प्रभु के दर्शन के लिये गई राजा भी गया। प्रभु की देशना सुनकर परिषद और राजा अपने२ स्थान वपिस चले गये।

भगवान के बडे शिष्य श्री गौतम स्वामी उसी समय प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर नगर मे गोचरी के लिये आये। उच्च नीच आदि कुलों मे पर्यटन कर

' जाव वागरेइ ' पूरी भिक्षा प्राप्त करीने पछी ते प्रभुनी पासे आव्या अने भिक्षान्न बतावीने तेमणे नगरना चोटामा जे जोयु हतु ते पुरुषनु तमाम वृत्तान्त प्रभुने कही बताव्यु, ते माणुसनी ए प्रमाणे दशा थवानु कारण शु छे ? आ प्रकारनो प्रश्न थता भगवाने आ प्रमाणे कह्यु

भावार्थ— एक समयनी वात छे के—भगवान वीरप्रभु ग्रामानुग्राम विहार करता थका मथुरा नगरीना भडीर नामना बगीचामा पधार्या, प्रभुनु आगमन सांभळीने परिषद बहुज भक्तिभावथी प्रभुना दर्शन करवा गई राजा पण गया प्रभुनी देशना-उपदेश सांभळी परिषद अने राजा पोताना स्थान पर पाछा गया

भगवानना मोटा शिष्य श्री गौतम स्वामी ते समये प्रभुनी आज्ञा प्राप्त करीने नगरमा गोचरी माटे गया, उच्च-नीच आदि कुळोमा फरीने

तेल्ल० अगणीकायसि अद्दहियाओ चिट्ठति । तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ अप्पे गइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ एल यमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठति । तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे हत्थदुयाण य पायदुयाण य हडीण य णियलाण य सकलाण य पुंजा य णिगरा य सणिखित्ता चिट्ठति, तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे वेणुलयाण य चिचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति । तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणगराण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति, तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे वरत्ताण य

जब वे राजमार्ग पर आये तो उन्हों ने एक बडी हृदयद्रावक घटना देखी। घटना इस प्रकार की है— अनेक हाथियों घोडों और पुरुषों के बीच मे उन्हों ने एक ऐसे व्यक्ति को देखा जो नरनारियों के समूह से घिरा हुआ था। राजपुरुष उसको नगर के एक चोहटे पर रखे हुए अग्नि के समान तप्त ऐसे लोहे के सिंहासन पर बैठाते हैं। बैठा कर फिर उन मे से कितनेक राजपुरुष लोहे के घडों मे पिघला हुआ गर्म गर्म तांबा भरकर उस पुरुष पर सींचते है, कितनेक पिघला हुआ गर्म गर्म जसत भरकर सींचते हैं, कितनेक पिघला हुआ गर्म गर्म सीसा सींचते है, कितनेक उकलता हुआ गर्म गर्म पानी सींचते हैं, और कितनेक क्षार चूर्ण मिश्रित गर्म गर्म तैल सींचते हैं

જ્યારે રાજમાર્ગ પર આવ્યા તો તેમણે એક મહાન હૃદયદ્રાવક ઘટના જોઈ ઘટના આ પ્રમાણે હતી કે— અનેક હાથીઓ, ઘોડાઓ અને પુરૂષોની વચ્ચે એક એવા માણસને જોયો જે સ્ત્રી-પુરૂષોના સમૂહથી ઘેરાએલો હતો, રાજાના નોકરો તેને નગરના એક ચૌટા-બજારમા રાખેલા, અગ્નિ સમાન તપેલા લોઢાના સિંહાસન પર બેસારતા હતા પછી તે નોકરોમાથી કેટલાક નોકરો લોઢાના ઘડામા પીગળાવેલા ગરમ ગરમ તાંબાનો રસભરી તે માણસના ઉપર રેડતા હતા, કેટલાક ગરમ કરેલા જસદના રસ રેડતા હતા, કેટલાક નોકર ગરમ કરેલા સીસાનો રસ રેડતા હતા, કેટલાક ઉકળેલ ગરમ પાણી રેડતા હતા, કેટલાક ક્ષાર ચૂર્ણ મેળવેલુ ગરમ-ગરમ તેલ રેડતા હત,

वागरज्जूण य वालसुत्तरज्जूण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति, तस्स ण दुज्जो-हणस्स चारगपालगस्स वहवे असिपत्ताण य करपत्ताण य खुरपत्ताण य कलंबचीरपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति। तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे लोहखीलाण य कडसक्कराण य अलिपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति। तस्स ण दुजोहणस्स चारगपालगस्स वहवे सूचीण य डंभणाण य कोट्टिलाण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति। तस्सण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे सत्थाण य पिप्पलाण य कुहाडाण य णहच्छेयणाण य दब्भाण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति ॥ सू० ४ ॥

मानो किसी वडे राजा का राज्याभिषेक करते हैं। फिर उसके बाद वे राजपुरुष लोहे की सडासी के द्वारा उसके गले मे अत्यन्त सतप्त लोहे का एक १८ लर का, दुसरा नौ लर का, और तीसरा ३ लर का हार और लोहे की गरम-गरम कंठी पहिराते है। और कमर में गर्म लोहे का कणदोरा पहिराते है। ललाट पर इसके एक गर्म लोहे का पट्टा लपेटते है, और साथ में उसके ऊपर लोहे का गरम-गरम मुकुट भी रख देते है। उसकी इस प्रकार की दारुण वेदना का अवलोकन कर गौतमस्वामी के चित्तमे इस प्रकार की विचार-धारा उत्पन्न हुई, और प्रभु के पास आकर प्राप्त भिक्षा प्रभु को दिखलाकर उस व्यक्ति का समस्त वृत्तान्त यथावत् कह सुनाया औ पूछा कि हे नाथ! यह किस अशुभ कर्म के उदय से इस नरक सदृश वेदना का अनुभव कर रहा है ॥ सू० ३ ॥

જાણે કે કોઇ મોટા રાજાને રાજ્યાભિષેક કરતા હોય! તે પછી તે રાજનોકરો લોઢાની સાણસીથી પકડીને તેના ગળામા અત્યત તપાવેલા લોઢાનો એક અઢાર ૧૮ સરનો, બીજો નવ ૯ સરનો, ત્રીજો ત્રણ સરનો હાર અને લોઢાની ગરમ-ગરમ કઠી પહેરાવતા હતા અને કમરમા ગરમ લોઢાનો કદોરો પહેરાવતા હતા, તથા કપાલ પર ગરમ લોઢાનો પટ્ટો બાધતા હતા, સાથે સાથે ગરમ લોઢાનો મુગુટ પણ પહેરાવતા હતા તેની એ પ્રમાણે દારૂણ વેદનાને જોઇને, ગૌતમ સ્વામીના ચિત્તમા આ પ્રમાણે વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ, અને પ્રભુ પાસે આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તે માણસના દુખનુ તમામ વૃત્તાન્ત જેવુ હતુ તેવુ કહી બતાવ્યુ અને પૂછયુ કે હે નાથ! તે કયા અશુભ કર્મના ઉદયથી નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે? ॥૩॥

टीका—मू० ४

'एव खलु गोयमा' इत्यादि। एव खलु हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'सीहपुरे णाम णयरे' सिंहपुर नाम नगर 'होत्था' आसीत्। तत् कीदृशमित्याह–'रिद्ध०' इति। ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्। 'तत्थ ण' तत्र खलु सिंहपुरे नगरे 'सीहरहे णाम राया' सिंहरथो नाम राजा बभूव। 'तस्स ण' तस्य खलु सिंहरथस्य राज्ञः 'दुज्जोहणे नाम चारगपालए' दुर्योधनो नाम चारकपालकः=कारागाररक्षकः–कोट्टपाल इत्यर्थ 'होत्था' आसीत्। कीदृश'? इत्याह– 'अहम्मिए' अधा

भगवान फरमाते है— 'एव खलु' इत्यादि।

हे गौतम! इसका चरित्र 'एव खलु' इस प्रकार है। 'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और उस समय मे 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे' जबूद्वीप नाम के इस मध्यद्वीप मे जो यह भारत क्षेत्र है उस मे 'सीहपुरे णाम णयरे होत्था' एक सिंहपुर नाम का नगर था। 'रिद्ध' यह जन धन आदि से खूब परिपूर्ण था। 'तत्थण सीहपुरे णयरे' इस सिंहपुर नगर मे 'सीहरहे णाम राया' एक सिंहरथ नाम का राजा था। 'तस्स ण सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे णाम चारगपालए होत्था' इस सिंहरथ राजा का एक कारागार रक्षक था जिसका नाम दुर्योधन था।

ભગવાન કહે છે—'एव खलु' ઇત્યાદિ

હે ગૌતમ! તેનું ચરિત્ર 'एव खलु' આ પ્રકારે છે 'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'इहेव जबुद्दीवे दीवे भारए वासे' જમ્બૂદ્વીપ નામના મધ્યદ્વીપમા જે ભારતક્ષેત્ર છે તેમા 'सीहपुरे णाम णयरे होत्था' એક સિંહપુર નામનું નગર હતુ 'रिद्ध०' તે માણસો અને ધન આદિથી ખૂબ ભરપૂર હતુ 'तत्थ ण सीहपुरे णयरे' તે સિંહ પુર નગરમા 'सीहरहे णाम राया' એક સિંહરથ નામનો રાજા હતો 'तस्स ण सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे णाम चारगपालए होत्था' તે સિંહ રથ રાજાનો કારાગાર (કેદખાના) રક્ષક હતો, જેનું નામ દુર્યોધન હતુ

र्मिकः 'जावदुप्पडियाणंदे' यावत्-दुष्प्रत्यानन्दः। 'तस्स णं' तस्य खलु 'दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'इमे एयारूवे' एतानि=वक्ष्यमाणानि एतद्रूपाणि=एतादृशानि=वक्ष्यमाणप्रकाराणि-'चारगभंडे' चारकभाण्डानि=चोरादिबन्धनार्थमुपकरणानि 'होत्था' आसन्। 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहूओ' बह्व्यः 'अयकुंडीओ' अयःकुण्ड्यः=लोहमयगम्भीरभाजनविशेषाः आसन्, तासु 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः=कतिपयाः 'तंबभरियाओ' ताम्रभृताः,-द्रवीभूतताम्रपूर्णाः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका' 'तउयभरियाओ' त्रपुभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'सीसगभरियाओ सीसकभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'कलकलभरियाओ' कलकलभृताः=कलकलशब्दयुक्तचूर्णमिश्रतैलपूर्णा' 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः

'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' यह महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंद था। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयारूवे चारगभंडे होत्था' इस दुर्योधन चारक पालक के यहां चोरों को दंड देने के लिये इस प्रकार के उपकरण थे। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहूओ अयकुंडीओ' अनेक उसके पास लोहे की बडी२ गहरी कुंडियां थीं। उनमें 'अप्पेगइयाओ' कितनीक तो 'तंबभरियाओ' पिघले हुए गर्म गर्म तांबे से भरी हुई रहती थीं 'अप्पेगइयाओ' कितनीक 'तउयभरियाओ' पिघले हुए गर्म गर्म जसद से भरी हुई रहती थीं 'अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ' कितनीक पिघले हुए गर्म२ सीसे से भरी हुई रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ कलकल-भरियाओ' कितनीक कलकल शब्द करते हुए-उकलते हुए चुने के पानी से

'अहम्मिए जाय दुप्पडियाणंदे' ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानंद हतो. 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयारूवे चारगभंडे होत्था' ते दुर्योधन चारक-पालकने त्यां आ प्रमाणे चोरोने दंड देवा माटे उपकरण राखेल हता 'तस्स णं चारगपालस्स बहूओ अयकुंडीओ' तेनी पासे लोढानी मोटी मोटी अनेक गहरी कुंडीओ हती तेमां 'अप्पेगइयाओ' केटलीक तो 'तंबभरियाओ' पीगळावेल गरम त्रांबाथी भरेली रहेती हती 'अप्पेगइयाओ' केटलीक तउयभरियाओ गरम पीगळावेल जसतना रसनी भरेली हती 'अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ' केटलीक गरम सीसानी भरेली रहेती हती 'अप्पेगइयाओ कलकलभारियाओ' केटलीक कल-कल शब्द करता उकळेला

'खारतेल्लभरियाओ' क्षारतैलतभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'अगणीकायसि' अग्निकाये—अग्न्युपरि 'अद्दहियाओ' आदहिताः=आदहनम् आदहः-(आङ्पूर्वकाद् 'दह्' धातोर्घञ्,) स संजात एषा ते आदहिताः, (आर्पत्वाओ-पधाऽवृद्धिः) उत्कालिताः (उत्कथिताः) 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति=आसन् । 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'उट्टियाओ' उष्ट्रिकाः मृण्मयबृहत्पात्रविशेषा' 'नाँद' इति प्रसिद्धाः 'आसमुत्तभरियाओ' अश्वमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'हत्थिमुत्तभरियाओ' हस्तिमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'उट्टमुत्तभरियाओ' उष्ट्रमूत्रभृता. 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'गोमुत्तभरियाओ' गोमूत्रभृता' 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका'

भरी हुई रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' कतनीक खारे गरमागरम तैल से भरी हुई रहती थीं और 'अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठति' कितनीक अग्नि के ऊपर गर्म पानी से उबलती रहती थीं। 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' उस दुर्योधन चारकपालक के यहा बहुत सी ऐसी भी मिट्टा की बडी२ नादें थीं जो सदा घाडों के मूत्र से भरी रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' कोई२ ऐसी भी थीं जिनमे हाथियों का मूत्र भरा रहता था। अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी भी थो जो ऊटों के मूत्र से लबालब भरी हुई थीं। 'अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी थी कि जिन में

ચુનાના પાણીથી ભરેલી હતી 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' કેટલીક ખારા ગરમ તેલની ભરેલી રહેતી હતી, અને अप्पेगइयाओ अगणिकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठति' કેટલીક અગ્નિ ઉપર ગરમ પાણીની ઉકળતી હોય તેવી રહેતી હતી 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યા માટીની મોટી મોટી કોઠીઓ હતી જે હમેશા ઘોડાઓના મૂત્રથી ભરી રાખવામા આવતી હતી अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' કોઇ કોઇ એવી પણ હતી કે જેમા હાથીઓના મૂત્ર ભર્યા રહેતા હતા 'अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' કેટલીક એવી પણ હતી જે ઉટોના મૂત્રથી ખૂબ ભરેલી રહેતી अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' કેટલીક એવી હતી કે જેમા ગાયોનુ મૂત્ર ભરેલુ હતુ 'अप्पेगइयाओ एलयमुत्त

'एलयमुत्तभरियाओ' एडकमूत्रभृताः=मेषमूत्रभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकाः 'महिसमुत्तभरियाओ' महिषमूत्रभृताः 'बहुपडिपुण्णाओ' बहुमतिपूर्णाः=आमुखं संभृताः 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति। 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'हत्थंदुयाण य' हस्तान्दुकाना-हस्तबन्धनविशेषाणां 'हथकडी' इतिप्रसिद्धानां 'पायदुयाण य' पादान्दुकाना पादबन्धनशृङ्खलाना 'हडीण य' हडीना=खोडकाना काष्ठबन्धनविशेषाणा 'खोडा' इति प्रसिद्धाना 'णियलाण य' निगडाना 'वेडी' इति प्रसिद्धाना 'सकलाण य' शृङ्खलाना च 'पुजा य' पुञ्जाः=सशिखरराशयश्च, 'णिगरा य' निकराः=अनेकराशिसमूहाश्च, 'सणिक्खित्ता' सनिक्षिप्ताः=स्थापिताः 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति।

गायो का मूत्र भरा हुआ था। 'अप्पेगइयाओ एलयमुत्तभरियाओ' कुछ२ ऐसी भी थीं कि जिन में मेढों का मूत्र भरा रहता था। 'अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ' कितनीक उनमें ऐसी भी थीं कि जो भैसो के मूत्र से भरी रहा करती थीं। यहा 'बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठति' मे 'बहुपडिपुण्णाओ' पद लबालब भरने के अर्थ में प्रयुक्त हुआ है। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे हत्थदुयाण य पायदुयाण य हडीण य णियलाण य सकलाण य पुंजा य णिगरा य' उस चारकपालक दुर्योधन के यहा अनेक हस्तान्दुक-हथकडी, अनेक पादान्दुक-पैरों के बाधने का बधन, अनेक हडी-खोडा, अनेक निगड-वेडी, और अनेक शृखलाओं का पुज एव निकर-समूह 'सणिक्खित्ता चिट्ठति' एक ओर मकान में एकत्रित किये हुए रखे रहते थे। इसी प्रकार

भरियाओ' કેટલીક એવી હતી કે જેમા ઘેટાના મૂત્ર ભર્યા રહેતા અપ્પેગઇયાઓ મહિસમુત્તભરિયાઓ' કેટલીક એમા એવી હતી કે જેમા પાડાઓના મૂત્ર ભરેલા હતા, આહીં બહુપડિપુણ્ણાઓ ચિટ્ઠતિ' મા 'બહુપડિપુણ્ણાઓ' પદ પૂરેપૂરી ભરવાના અર્થમા યોજાએલ છે તસ્સ ણ દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ બહવે હત્થદુયાણ ય પાયદુયાણ ય હડીણ ય ણિયલાણ ય સકલાણ ય પુંજા ય ણિગરા ય' તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા અનેક-હાથકડીઓ, અનેક પગની બાધવાની પગકડીઓ, અનેક હડી-ખોડા, અનેક નિગડ-બેડી અને અનેક શૃખલાઓના ઢગલા અને નિકર-સમૂહ એ તમામ 'સણિક્ખિત્તા ચિટ્ઠતિ' એક અલાયદા-જૂદા મકાનમા એકઠુ કરીને રખાતુ હતુ

'खारतेल्लभरियाओ' क्षारतैलभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'अगणीकायंसि' अग्निकाये–अग्न्युपरि 'अद्दहियाओ' आदहिताः=आदहनम् आदहः–(आङ्पूर्वकाद् 'दह्' धातोर्घञ्,) स सजात एषा ते आदहिताः, (आर्षत्वाओ-पधाह्रद्धिः) उत्कालिताः (उत्कथिताः) 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति=आसन् । 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'उट्टियाओ' उष्ट्रिकाः मृण्मयबृहत्पात्रविशेषा' 'नाँद' इति प्रसिद्धाः 'आसमुत्तभरियाओ' अश्व मूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'हत्थिमुत्तभरियाओ' हस्तिमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'उट्टमुत्तभरियाओ' उष्ट्रमूत्रभृता' 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'गोमुत्तभरियाओ' गोमूत्रभृता' 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका'

भरी हुई रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' कतनीक खारे गरमागरम तैल से भरी हुई रहती थीं और 'अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठंति' कितनीक अग्नि के ऊपर गर्म पानी से उबलती रहती थीं। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' उस दुर्योधन चारकपालक के यहा बहुत सी ऐसी भी मिट्टी की बडी२ नादें थीं जो सदा घोटों के मूत्र से भरी रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' कोई२ ऐसी भी थी जिनमे हाथियों का मूत्र भरा रहता था। अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी भी थी जो ऊटों के मूत्र से लबालब भरी हुई थीं। 'अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी थी कि जिन में

ચુનાના પાણીથી ભરેલી હતી 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' કેટલીક ખારા ગરમ તેલની ભરેલી રહેતી હતી, અને अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठंति' કેટલીક અગ્નિ ઉપર ગરમ પાણીની ઉકળતી હોય તેવી રહેતી હતી 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' તે દુર્યોધન ચારક–પાલકને ત્યા માટીની મોટી મોટી કોઠીઓ હતી જે હમેશા ઘોડાઓના મૂત્રથી ભરી રાખવામા આવતી હતી अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' કોઇ કોઇ એવી પણ હતી કે જેમા હાથીઓના મૂત્ર ભર્યા રહેતા હતા 'अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' કેટલીક એવી પણ હતી જે ઉટોના મૂત્રથી ખૂબ ભરેલી રહેતી 'अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' કેટલીક એવી હતી કે જેમા ગાયોનુ મૂત્ર ભરેલુ હતુ 'अप्पेगइयाओ एलयमुत्त

चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'वरत्ताण य' वरत्राणा=कर्पाससूत्ररज्जूना चर्मरज्जूनां वा 'वागरज्जूण य' वल्कलरज्जूना=वृक्षविशेपत्वङ्निर्मितरज्जूना 'वालसुत्तरज्जूण य' वालसूत्ररज्जूना=केशनिर्मितरज्जूना च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'असिपत्ताण य' असिपत्राणा=खड्गाना 'करपत्ताण य' करपत्राणा='करवत' इति प्रसिद्धाना च 'खुरपत्ताण य' क्षुरपत्राणाम् 'उस्तरा' इति प्रसिद्धाना च 'कलवचीरपत्ताण य' कदम्बचीरपत्राणा=शस्त्रविशेषाणा च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'लोहखीलाण य' लोहकीलाना च, 'कडसक्कराण य' कटशर्कराणा=वंशशला-

य वालसुत्तरज्जूण य पुजा य णिगरा य चिट्ठंति' अनेक वरत्रा-कपास के डोरों को मिलाकर बटने से तयार हुए मोटेर रस्सों का अथवा चमडे के रस्सों का, वल्कलरज्जुओं का, वालों की रस्सियों का भी पुंज और समूह मकान मे एक तरफ भरा रहता था। इसी प्रकार 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे असियत्ताण य, करपत्ताण य, खुरपत्ताण य, कलवचीरपत्ताण य, पुंजा य णिगरा य चिट्ठति' उसके यहा बहुत अधिक तलवारों का, करोतों का, खुरपों का, अथवा उस्तरों का, कदम्बचीरपत्रों का समुदाय का समुदाय भरा हुआ रखा रहता था। इसी तरह 'तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे लोहखीलाण य कडसक्कराण य, अलिपत्ताण य पुजा य णिगराय चिट्ठंत' उस चारक पालक दुर्योधन के यहा बहुत अधिक संख्या मे लोहे के कीलों का, वास

वालसुत्तरज्जूण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति' અનેક અનેક સુતરના દોરાથી ગુંથેલા મોટા રસ્સા (દોરડા) અથવા ચામડાના દોરડા, વલ્કલ દોરડાઓના સમૂહ મકાનના એક ભાગમા ભરેલા રહેતા હતા, આ પ્રમાણે 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे आसिपत्ताण य करपत्ताण य खुरपत्ताण य, कलबचीरपत्ताण य, पुजा य णिगरा य चिट्ठति' તેને ત્યા ઘણીજ તલવારો કરવતો ખરપીઆઓ, કદમ્બચીરપત્રોના ઢગલા ભરેલા રહેતા એ પ્રમાણે तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे लोहखीलाण य, कडसक्कराण य अलिपत्ताण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति' તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા ઘણાજ મોટા પ્રમાણમા લોઢાના ખીલાઓના, વાસની ગળીઓના, વીછીના ડખ

'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'वेणुलयाण य' वेणुलताना=वंशलताना 'चिंचालयाण य' चिञ्चालतानाम्-अम्लिकालताना 'छिवाण य' चिक्कणचर्मकशाना च, 'कसाण य' कशाना=चमयष्टिकाना 'वायरस्सीण य' वल्कलरश्मीना वटादित्वङ्मयरज्जूना ताडनप्रयोजनाना पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'सिलाण य' शिलाना=घटितपाषाणाना च 'लउडाण य' लकुटाना=दण्डाना च 'मोग्गराण य' मुद्गराणा च 'कणगराण य' कनङ्गराणा प्रवहणनिश्चलीकरणपाषाणाना च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य

उस चारकपालक दुर्योधन के यहा 'बहवे वेणुलयाण य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति' वशलताओं का, चिंचालताओं-अम्लिकालताओं का, छिवा-चिक्कण चर्म के कोडों का, कशा-चमयष्टियों का, बल्कलरस्सियों-वृक्ष की छाल से बनी हुई रस्सियों का, पुज और समूह मकान में एक तरफ रखा रहा करता था। इसी प्रकार 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' उस चारकपालक दुर्योधन के यहा 'बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणगराण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति' अनेक घडे हुए पत्थर की शिलाएँ, लकुट-दडे, मुद्गर, कणगर-नावों को रोकने के लगर, इनके पुज एव समूह मकान में एक तरफ भरे रहते थे, 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स उस दुर्योधन चारकपालक के यहा 'वरत्ताण य वागरज्जूण

આ પ્રમાણે તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા 'बहवे वेणुलयाण य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति' વશલતાઓના, ચીચાલતાઓ, અમ્લિકાલતાઓ, ચીકણુા ચામડાના કોયડાના કશા ચર્મયષ્ટિઓના, વલ્કલ દોરડીઓ-વૃક્ષની છાલમાથી બનાવેલી દોરીઓના મોટા સમૂહ ઢગલા મકાનમા એક તરફ રાખવામા આવતા હતા આ પ્રમાણે 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા 'बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणगराण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति' પત્થરની ઘડેલી અનેક શિલાઓ, લકુટદડ, મુદગર વહાણોને રોકવાના લગર તેના સમૂહ મકાનની અદર એક તરફ ભર્યો રહેતા હતા, 'तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યા 'वरत्ताण य वागरज्जूण य

मूलम्—मू० ५

'तए णं से दुज्जोहणे चारगपालए सीहरहस्स रण्णो बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ, विहाडित्ता अप्पेगइए तत्त तंबं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेण चेव अभिसेगं करेइ, अप्पेगइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता आसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्तं पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता वलस्स वमावेइ, अप्पेगइए तेण चेव उवीलं दलयइ, अप्पेगइए हत्थंदुयाहिं बंधावेइ,

भावार्थ— हे गौतम ! इसका चरित्र इस प्रकार है–इस मध्य जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में सिंहपुर नाम का एक नगर था। जो जन धन आदि ऋद्धि से संपन्न था। वहा के राजा का नाम सिंहरथ था। इसके यहा दुर्योधन नाम का एक चारकपाल (जेलर) था जो कारागार का अध्यक्ष था। यह महा अधार्मिक, अधर्मानुग, अधर्मसेवी, अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाने वाला दुराचारी व्रतनियम रहित और दूसरों को दुःख पहुचाने में ही आनन्द मनाने वाला था। इस दुर्योधन चारकपाल के घर में चोरों को दण्ड देने के लिये इस प्रकार के उपकरण रहते थे। इस के पास लोहे की बडी२ गहरी कुंडिया रहती थीं। उनमें कितनीक कुंडियाँ पिघले हुए गर्म गर्म तांबे से भरी हुई थीं। कितनीक पिघले हुए

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! તેનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે આ મધ્ય જંબૂદ્રીપની અંદર ભરતક્ષેત્રમાં સિંહપુર નામનું એક નગર હતું તે માણસોથી અને ધન ધાન્ય આદિ ઋદ્ધિથી ભરપૂર હતું, ત્યાંના રાજાનું નામ સિંહરથ હતું, તેને ત્યાં દુર્યોધન નામનો એક ચારકપાલ (જેલર) હતો તે કેદખાનાનો અધ્યક્ષ હતો અને મહા અધર્મી, અધર્મ ઉપર પ્રીતિવાળો, અધર્મસેવી, અધર્મથીજ પોતાની આજીવિકા ચલાવનારો, દુરાચારી, વ્રત-નિયમ રહિત અને બીજાને દુઃખ પહોંચાડનાર અને તેમાં આનન્દ માનનાર હતો, આ દુર્યોધન જેલરના ઘરમાં ચોર લોકોને દંડ દેવા માટે આ પ્રકારના સાધનો રહેતા હતા તેની પાસે લોઢાની મોટી ગહરી કુંડીઓ રહેતી, તેમાં કેટલીક કુંડીઓ પીગળાવેલા

काना च 'अलिपत्ताण य' अलिपत्राणा=वृश्चिकपुच्छसदृशविपाक्तशस्त्राणा च, पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'सूचीण य' सूचीना च, 'दम्भणाण य' दम्भनाना च, यैर ग्नितापितैः-लोहशलाकारूपैः चोरशरीरेऽङ्क उत्पाद्यते तेषा, 'कोट्टिलाण य' कोट्टिलाना=ह्रस्वमुद्गराणा च, पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहव' 'सत्थाण य' शस्त्राणा=गुप्ति प्रभृतीना च, 'पिप्पलाण य' पिप्पलाना=छुरिकाणा च, 'कुहाडाण य कुठा राणा च 'णहच्छेयणाण य' नखच्छेदनाना 'नहरणी' इति प्रसिद्धाना च 'दब्भाण य' दर्भाणा = दर्भाग्रवत्तीक्ष्णशस्त्राणा च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति ॥ सू० ४ ॥

की सलाइयो का, वृश्चिक-विच्छु-की पूंछ-डंक के समान विपाक्त शस्त्रों का पुज और निकर रखा रहता था। 'तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे सूचीण य डंभ णाण य कोट्टिलाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठंति' इसी तरह उस दुर्योधन के यहा अनेक सुची-सुईयों का, दम्भनक-डाभलगाने को लोहे की सलाईयों का छोटे२ मुद्गरों का भी सग्रह रहा करता था। 'तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे सत्थाण य पिप्पल्लाण य, कुहाडाण य, णहच्छेयणाण य, दब्भाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति' इसी प्रकार उसके यहा गुप्ती आदि शस्त्रों का, छुरियों का, कुठारों का, नखों को काटने वाली नहरणियों का एव दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारों का ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था।

સમાન વિષાક્ત હથિઆરોના જથ્થા એકઠા કરી રાખેલા હતા, 'तस्स णं दुज्जोहणस्स बहवे सूचीण य डभणाण य कोट्टिलाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठणि' એ પ્રમાણે તે દુર્યોધનને ત્યા અનેક સોયો, ડાભ લગાડવાની લોઢાની સળીઓ અને નાના—નાના મુદ્દગરોનો પણ સગ્રહ રહેતો હતો 'तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे सत्थाण य पिप्पलाण य कुहाडाण य णहच्छेयणाण य दब्भाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति' આ પ્રમાણે તેને ત્યા ગુપ્તિ આદિ હથિઆરો, છરીઓ, કુઠાર, નખ કાપવાની નેરણીઓ અને દર્ભની અણી જેવા તીક્ષ્ણ હથિઆરોના ઢગલા જમા રહેતા હતા

रेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसक्कराओ य दलावेइ, अलिए भंजावेइ, अप्पेगइए सूईओ य डभणाणि य हत्थगुलियासु य पायगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ, आउडावित्ता भूमिं कड्डावेइ, अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहछेयणएहि य अंग पच्छोलावेइ, पच्छोलावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लदब्भेहि य वेढावेइ, वेढावित्ता आयवंसि दलयइ, सुक्के समाणे चड चडस्स उप्पाडेइ ॥ सू० ५ ॥

के, वेडियों के, शृखलाओं के भी पुज के पुज पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक वशताओं–वासकी खापटियों के, इमली की कामठियों के, चिकने चमडे के कोडों के, कशाओं–चाबुकों के, और वृक्ष की छाल से बने हुए रस्सों के ढेर के ढेर पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक घडे हुए पाषाण की शिलाओं के, बडे बडे डडों के, मुद्गरों के, नौकाओं के रोकने के लंगरों के समूह के समूह रहते थे। फिर इसके यहा वरत्राओं–कपास के सूत से बटे हुए रस्सों के अथवा चमडे के बने हुए रस्सों के, वल्कल की रस्सियों के और बालों की बटी हुई रस्सियों के बहुतसे ढेर रहते थे। फिर इसके यहा अनेक तलवारों के, करोंतों के, खुरपों के अथवा उस्तरों के कदम्बचीरपत्रों–अतितीक्ष्ण अग्रभागवाले कणेरतृणविशेषों के पुज के पुंज रहते थे। फिर इसके यहा बहुत से लोहे के तीक्ष्ण कीलो के, बास की सलाइयो के, बिच्छू के डक के समान विपाक शस्त्रो के पुज के पुज घर मे रहते थे।

त्या वशलताओ–वासनी खापटीओना, आमलीनी कामडीओना, चिकणा चामडाना कोयडाओना, चाबुकोना अने वृक्षनी छालमाथी बनावेला दोरडाओना ढगला रहेता हता तेमज तेने त्या अनेक घडेली पाषाणनी शिलाओ, मोटा–मोटा डडा, मुद्गर, नौका–वहाणुने रोकवाना लगरोना समूह समूह रहेता हता, तेमज तेने घेर सुतरना गुथेला मोटा दोरडाओ अथवा चामडाना गुथेला दोरडाओ, वल्कलनी दोरडीओ, अने वाळोनी गुथेली दोरडीओ घणीज रहेती, अने तेने घेर अनेक तलवारो, करवतो, खरपीओ, अस्तराओ, कदम्बचीरपत्रो–अतितीक्ष्ण अग्रभागवाळा कणेरतृण विशेषना ढगला रहेला हता, ते सिवाय तेने त्या लोढाना तीक्ष्ण कीलो, वासनी सळीओ, वीछीना डख जेवा विषाक्त शस्त्रोना ढगला तेना घरमा रहेता हता, ते विना तीखी तीखी सुइओ, डाभ

अप्पेगइए पायदुयाहिं बधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे कारेइ, अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए संकोडियमोडिए कारेइ, अप्पेगइए सकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थछिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ अप्पेगइए उत्ताणए कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ, दलावित्ता लउलं दावेइ, दावित्ता पुरिसेहिं उक्कंपावेइ, अप्पेगइए तंतीहि य जाव सुत्तरज्जुहि य हत्थेसु य पादेसु य बंधावेइ, बंधावित्ता अगडंसि ओचूलं पाणगं पेज्जेइ, अप्पेगइए असिपत्तेहि य जाव कलंबचीरपत्तेहि य पच्छोलावेइ, पच्छोलावित्ता खारतेल्लेण अब्भंगावेइ, अप्पेगइए णिलाडेसु य अवट्टुसु य कोप्प

गर्म गर्म जसद से, कितनीक पिघले हुए गर्म गर्म सीसे से, कितनीक बहुत उकल जाने से कलकल शब्द करते हुए चुने के पानी से और कितनीक कुडिया गरम गरम खार तेल से भरी हुई थीं। कितनीक कुडिया तो हर समय पानी से भरी हुई अग्नि के ऊपर उबलती ही रहती थीं। फिर इसके यहाँ बहुतसी ऐसी मिट्टी की बडीर नादे भी थीं जिनमें कितनीक नादें घोडों के मूत्र से खूब भरी रहती थीं तो कितनीक हाथियों के मूत्र से, कितनीक ऊँटों के मूत्र से तो कितनीक बेलों के मूत्र से, कितनीक मेढों के मूत्र से तो कितनीक भैसों के मूत्र से भरी रहती थीं। फिर उस चारकपाल दुर्योधन के घर में अनेक हथकडियों के, पैरों के बाधने के बन्धनों के, तथा अनेक खोडों

તાંબાના રસથી ભરેલી હતી, કેટલીક ગરમ જસતથી, કેટલીક ગરમ સીસાના રસથી, કેટલીક ચુનાના ઉકળેલા પાણીથી અને કેટલીક કુડીઓ એકદમ ગરમ ખારવાળા તેલથી ભરેલી રહેતી હતી પાણીથી ભરેલી અગ્નિ પર ચઢેલી કેટલીક કુડીઓ નિરંતર ઉકળતીજ રહેતી હતી તે સિવાય માટીની પણ મોટી મોટી કોઠીઓ તેના પાસે હતી જે ઘોડાના મૂત્રથી પૂર્ણ ભરેલી રહેતી હતી, કેટલીક હાથીઓના મૂત્રથી, કેટલીક ઉંટોના મૂત્રથી, કેટલીક બળદોના મૂત્રથી, કેટલીક ઘેટાઓના અને કેટલીક પાડાઓના મૂત્રથી ભરી રહેતી હતી તે સિવાય તે જેલર દુર્યોધનના ઘરમા અનેક હાથકડીઓ તથા પગને બાંધવાના બન્ધનો તથા અનેક ખોડા-શૃંખલાઓના પણ ઢગલા રહેતા હતા, તેમજ તેને

नेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसक्कराओ य दलावेइ, अलिए भंजावेइ, अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ, आउडावित्ता भूमिं कंडूयावेइ, अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहच्छेयणएहि य अंगं पच्छावेइ, पच्छावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लदब्भेहि य वेढावेइ, वेढावित्ता आयवंसि दलयइ, सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ ॥ सू० ५ ॥

के, वेडियों के, शृखलाओं के भी पुज के पुज पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक वशताओं–वासकी खापटियों के, इमली की कामठियों के, चिकने चमडे के कोडों के, कशाओं–चाबुकों के, और वृक्ष की छाल से बने हुए रस्सों के ढेर के ढेर पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक घडे हुए पाषाण की शिलाओं के, बडे बडे डडों के, मुद्गरों के, नौकाओं के रोकने के लंगरों के समूह के समूह रहते थे। फिर इसके यहा वरत्राओं–कपास के सूत से बटे हुए रस्सों के अथवा चमडे के बने हुए रस्सों के, वल्कल की रस्सियों के और बालों की बटी हुई रस्सियों के बहुतसे ढेर रहते थे। फिर इसके यहा अनेक तलवारों के, करोंतों के, खुरपों के अथवा उस्तरों के कदम्बचीरपत्रों–अतितीक्ष्ण अग्रभागवाले कणेरतृणविशेषों के पुज के पुंज रहते थे। फिर इसके यहा बहुत से लोहे के तीक्ष्ण कीलों के, बास की सलाइयों के, बिच्छू के डंक के समान विषाक्त शस्त्रों के पुज के पुज घर मे रहते थे।

त्या वशलताओ–वासनी खापटीओना, आमलीनी कामडीओना, चिकणा चामडाना कोयडाओना, चाबुकोना अने वृक्षनी छालमाथी बनावेला दोरडाओना ढगला रहेता हता तेमज तेने त्या अनेक घडेली पाषाणनी शिलाओ, मोटा-मोटा डडा, मुद्गर, नौका–वहाणने रोकवाना लगरोना समूहे समूह रहेता हता, तेमज तेने घेर सुतरना गुथेला मोटा दोरडाओ अथवा चामडाना गुथेला दोरडाओ, वल्कलनी दोरडीओ, अने वाळोनी गुथेली दोरडीओ घणीज रहेती, अने तेने घेर अनेक तलवारो, करवतो, खरपीआओ, अस्तराओ, कदम्बचीरपत्रो–अतितीक्ष्ण अग्रभागवाळा कणेरतृण विशेषना ढगला रहेता हता, ते सिवाय तेने त्या लोढाना तीक्ष्ण कीलो, वासनी सळीओ, वीछीना डंख जेवा विषाक्त शस्त्रोना ढगला तेना घरमा रहेता हता, ते विना तीखी तीखी सुईओ, डाभ

टीका—सू० ५

'तएण से' इत्यादि। 'तएण से' ततः खलु सः 'दुज्जोहणे चारग पालए' दुर्योधनश्चारकपालकः 'सीहरहस्स रण्णो' सिंहरथस्य राज्ञः 'बहवे' बहून् 'चोरे य' चोराश्च 'पारदारिए य' पारदारिकाश्च 'गंठिभेयए य' ग्रन्थिभेदकाश्च 'रायावकारी य' राजापकारिणश्च 'अणधारए य' ऋणधारकांश्च ये ऋणं गृहीत्वा पुनर्दातुं नेच्छन्ति तान् 'बालघायए य' बालघातकाश्च

फिर इसके यहां तांबे तीसी सूइयों का, डाभ लगाने की लोहे की सलइयों का, छोटे२ मुद्गरों का भी संग्रह रहता था। इसी प्रकार इसके यहां गुप्ति आदि शस्त्रों का, छुरियों का, कुठारों का, नखों को काटने वाली नहरणियों का एवं दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारों का भी ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था ॥ सू० ४ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं' उसके बाद 'से दुज्जोहणे' इस चारकपालक दुर्योधन ने 'सीहरहस्स रण्णो' अपने सिंहरथ राजा के राज्य में रहने वाले 'बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य' अनेक चोरों को, अनेक परस्त्री-लंपटों को, अनेक ग्रंथिभेदकों-गांठकतरने वालों को, राजा के अनेक विद्रोहियों को, कर्ज अदा नहीं करने वालों को-उधार लेकर नहीं देने

લગાવવાની લોઢાની સળીઓ, નાના નાના મુદ્ગરોનો પણ સંગ્રહ રહેતો હતો, આ પ્રમાણે તેને ઘેર ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોના, છરીઓના, કુઠારોના નેરણીઓના અને દર્ભના અગ્રભાગ જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળા હથિઆરોના મોટા-મોટા ઢગલા જમા રહેતા હતા ॥૪॥

તએ ણં સે' ઇત્યાદિ

'તએ ણં તે પછી સે દુજ્જોહણે' તે ચારકપાલક-જેલર-દુર્યોધને 'સીહરહસ્સ રણ્ણો' પોતાના સિંહરથ રાજાના રાજ્યમાં રહેનાર 'બહવે ચોરે ય પારદારિએ ય ગંઠિભેયએ ય રાયાવકારી ય અણધારએ ય બાલઘાયએ ય વીસંભઘાયએ ય જૂયકરે ય ખંડપટ્ટે ય અનેક ચોરોને, અનેક પરસ્ત્રી-લંપટોને, અનેક ગાંઠીછોડાઓને, રાજાના અનેક વિદ્રોહિઓને દેણું નહિ આપનારાઓને-ઉધાર લઈ જઈને પૈસા નહિ આપનારાઓને, બાળકોની હત્યા કરવા

'वीसंभघायए य' विश्रम्भघातकान्=विश्वासघातकारिणश्च 'जूयकरे य' द्यूतकरान्=द्यूतक्रीडाकारिणश्च 'खडपट्टे य' खण्डपट्टांश्च=धूर्त्तांश्च 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा 'उत्ताणए' उत्तानकान्=ऊर्ध्वमुखान् 'पाडेइ' पातयति, पातयित्वा 'लोहदंडेण' लोहदण्डेन 'मुहं विहाडेइ' मुखं विघाटयति=उद्घाटयति, विघाटय=उद्घाटय 'अप्पेगइए' अप्येककान्=कतिपयान् 'तत्त' तप्तम्=अग्निसंयोगेन द्रवीभूत 'तंब' ताम्र 'पेज्जेइ' पाययति। एव 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'तउय' त्रपुक 'जसद' इति प्रसिद्ध, 'पेज्जेइ' पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'सीसग पेज्जेइ' सीसक पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'कलकल' चूर्णमिश्रिततप्ततैलं 'पेज्जेइ'

वालों को—बालकों की हत्या करने वालो को, विश्वासघातियो को, द्यूतक्रीडा करने वालो को, एव अनेक धूर्तों को 'पुरिसेहिं' राजपुरुषो द्वारा 'गिण्हावेइ' पकडवाता और 'गिण्हावित्ता' पकडवाकर 'उत्ताणए पाडेइ' सबको चित्ता लेटा देता 'पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ' चित्ता लेटाने के बाद उनका मुख एक लोहे के दडे से फडवाता 'विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तंबं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेण चेव अभिसेगं करेइ' फडवाकर किन्हीं को गरम—पिघला हुआ ताबा पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ जसद पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ सीसा पिलाता, किन्हीं को चूना से मिश्रित तप्त तैल पिलाता, किन्हीं को नमक मिला हुआ

વાળાઓને વિશ્વાસઘાતિઓને, જુગાર ખેલનારાઓને અને બીજા અનેક ધૂતારાઓને પુરિસેહિં' રાજપુરૂષો દ્વારા 'गिण्हावेइ' પકડાવતો અને 'गिण्हावित्ता' પકડાવીને 'उत्ताणए पाडेइ' તમામને ચિત્તા પાડી દેતો, 'पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ' ચિત્તા પાડીને પછી તેના મોઢામા એક લોઢાનો દંડ નાખી મોઢું ફડાવતો, 'विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तंबं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेण चेव अभिसेगं करेइ' ફડાવીને તાંબાનો ગરમ પીગળાવેલો રસ પીવરાવતો, કોઇને ગરમ કરી ગાળેલા જસતનો રસ, કોઇને ગરમ સીસાનો રસ પીવરાવતો, કોઇને ચૂનાના

टीका—सू० ५

'तएण से' इत्यादि। 'तएण से' ततः खलु सः 'दुज्जोहणे चारग पालए' दुर्योधनश्चारकपालकः 'सीहरहस्स रण्णो' सिंहरथस्य राज्ञः 'बहवे' बहून् 'चोरे य' चोरांश्च 'पारदारिए य' पारदारिकांश्च 'गठिभेयए य' ग्रन्थिभेदकांश्च 'रायावकारी य' राजापकारिणश्च 'अणधारए य' ऋणधारकांश्च ये ऋणं गृहीत्वा पुनर्दातुं नेच्छन्ति तान् 'बालघायए य' बालघातकांश्च

फिर इसके यहा तांबो सीसो सूइयो का, डाभ लगाने की लोहे की सलाइयो का, छोटे२ मुद्गरो का भी संग्रह रहता था। इसी प्रकार इसके यहा गुप्ति आदि शस्त्रो का, छुरियो का, कुठारो का, नखो को काटने वाली नहरणियो का एवं दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारो का भी ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था ॥ सू० ४ ॥

'तए ण से' इत्यादि।

'तए ण' उसके बाद 'से दुज्जोहणे' इस चारकपालक दुर्योधन ने 'सीहरहस्स रण्णो' अपने सिंहरथ राजा के राज्य में रहने वाले 'बहवे चोरे य पारदारिए य गठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य' अनेक चोरों को, अनेक परस्त्री—लंपटों को, अनेक ग्रंथिभेदकों—गाठकतरने वालों को, राजा के अनेक विद्रोहियों को, कर्ज अदा नहीं करने वालों को—उधार लेकर नहीं देने

લગાવવાની લોઢાની સળીઓ, નાના નાના મુદ્દગરોનો પણ સંગ્રહ રહેતો હતો, આ પ્રમાણે તેને ઘેર ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોના, છરીઓના, કુઠારોના નેરણીયોના અને દર્ભના અગ્રભાગ જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળાં હથિઆરોના મોટા-મોટા ઢગલા જમા રહેતા હતા ॥૪॥

'તએ ણ સે' ઇત્યાદિ

'તએ ણ તે પછી સે દુજ્જોહણે' તે ચારકપાલક-જેલર-દુર્યોધને 'સીહરહસ્સ રણ્ણો' પોતાના સિંહરથ રાજાના રાજ્યમાં રહેનાર 'બહવે ચોરે ય પારદારિએ ય ગંઠિભેયએ ય રાયાવકારી ય અણધારએ ય બાલઘાયએ ય વીસંભઘાયએ ય જૂયકરે ય ખંડપટ્ટે ય' અનેક ચોરોને, અનેક પરસ્ત્રી-લંપટોને, અનેક ગાંઠીછોડાઓને, રાજાના અનેક વિદ્રોહિઓને દેણું નહિ આપનારાઓને-ઉધાર લઇ જઇને પૈસા નહિ આપનારાઓને, બાલકોની હત્યા કરવા

'चेव' चैव=पुनरपि 'उवील' अवपीडा=वेदना 'दलयइ' दापयति-कारयतीत्यर्थः। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हत्थदुयाहिं' हस्तान्दुकाभिः=हस्तशृङ्खलाभिः, 'हथकडी' इतिप्रसिद्धाभिः 'बंधावेइ' बन्धयति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'पायदुयाहिं' पादान्दुकाभिः=पादशृङ्खलाभिः पादबन्धनरूपाभिः 'बंधावेइ' बन्धयति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हडिबंधणे' हडिबन्धनान्-हडिना बन्धनं येषां ते तथा तान्, 'खोडा' इतिप्रसिद्धबन्धनबद्धान् 'कारेइ' कारयति, 'अप्पेगइए अप्येककान् 'णियलबंधणे' निगडबन्धनान् निगडेन 'बेडी' इति प्रसिद्धेन बन्धनं येषां ते तथा तान् 'कारेइ' कारयति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'संकोडियमोडिए' संकोटितमोटितान्-संकोचितमोटितान् 'कारेइ' कारयति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'संकलबंधणे शृङ्खलाबन्धनान् 'कारेइ'

पुनः उसे खिलाता, इस प्रकार उन्हें प्राणान्तक कष्ट पहुँचाता। 'अप्पेगइए हत्थदुयाहिं बंधावेइ' किन्हीं २ को हथकडियों से जकडाकर बंधवा देता 'अप्पेगइए पायदुयाहिं बंधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे कारेइ, अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ' किन्हीं २ को पावों में बंधन डलवा कर बंधवा देता। किन्हीं २ को खोडा से बंधवा देता। किन्हीं २ को निगडों-बेडियों से कसवा देता। 'अप्पेगइए संकोडियमोडिए कारेइ, अप्पेगइए संकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थछिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ, अप्पेगइए उत्ताणए कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ' किन्हीं २ को वह संकुचित गात्र कर बांध देता और मोड कर टेढा मेढा कर देता। किन्हीं २ को

અને ફરીથી તે વમન તેમનેજ ખવરાવતો હતો, આ પ્રમાણે તેને પ્રાણાન્તક કષ્ટ પહોંચાડતો 'अप्पेगइए हत्थदुयाहिं बंधावेइ' કેટલાકને તે હાથકડીઓ નાખીને જકડીને બંધાવતો 'अप्पेगइए पायदुयाहिं बंधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे कारेइ अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ' કેટલાકના પગમાં બંધન બંધાવી દેતો, કેટલાકને ખીલા સાથે બાંધી દેતો, કેટલાકને બેડીઓ પહેરાવી દેતો 'अप्पेगइए संकोडियमोडिए कारेइ, अप्पेगइए संकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थछिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ, अप्पेगइए उत्ताणए कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ'

पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान 'खारतेल्ल पेज्जेइ' क्षारतैल पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'तेण चेव' तेनैव पूर्वोक्ततप्ततामादिद्रव्यजातेनैव 'अभिसेग करेइ' अभिषेकं करोति-स्नपयति। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'उत्ताणए' उत्तानकान्=उन्मुखान् 'पाडेइ' पातयति 'पाडित्ता' पातयित्वा 'आसमुत्त' अश्वमूत्र 'पेज्जेइ' पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हत्थिमुत्त' हस्तिमूत्र 'पेज्जेइ' पाययति 'जाव' यावत्-अप्येककान् 'महिसमुत्त' महिषमूत्र 'पेज्जेइ' पाययति। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हेट्ठामुहे' अधोमुखान् 'पाडेइ' पातयति, 'पाडित्ता' पातयित्वा 'बलस्स' बलात् 'वमावेइ' वमयति 'अप्पेगइए' अप्येकान् 'तेण' तेन वान्ताशनादिना

तेल पिलाता और उन्हीं तप्त ताम्रादिकों को उनके ऊपर मनमाना छिडकाता। 'अप्पेगइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता आसमुत्त पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्त पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं पेज्जेइ' चित्त लेटाये हुए किन्हीं२ को घोडे का मूत पिलाता, किन्हीं२ को वह बैल का, किन्हीं को मेंढे का, तो किन्ही को घाडे का मूत पिलाता, किन्हीं२ को हाथी का मूत पिलाता, किन्हीं२ को भैंसे का मूत पिलाता 'अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता बलस्स वमावेइ, अप्पेगइए तेण चेव उवील दलयइ, फिर उनमे से कितनों को औंधा लिटाता, लेटाकर जबर्दस्ती उनसे वमन कराता उसी वमन को फिर उन्हे खिलाता फिर वमन कराता और

મિશ્રણુ વાળુ ગરમ તેલ પીવરાવતો હતો, કેટલાકને મીઠુ મેળવેલુ તેલ પીવરાવતો હતો તેના શરીર ઉપર તપાવેલા તામ્ર આદિ ઇચ્છા પ્રમાણે છાટતો હતો અપ્પેગइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता आसमुत्त पेज्जेइ अप्पेगइए हत्थिमुत्त पेज्जेइ जाव महिसमुत्त पेज्जेइ ચિત્તા પાડેલા કેટલાકને ઉટના, કોઇને બળદના, કોઇને ઘેટાના, કોઇને ઘોડાના મૂત્ર પીવરાવતો હતો કેટલાકને હાથીના મૂત્ર પીવરાવતો, કોઇને પાડાના મૂત્ર પીવરાવતો હતો 'अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता बलस्स वमावेइ अप्पेगइए तेण चेव उवील दलयइ ફરી પાછા તેઓમાથી કેટલાકને ઉંધા પાડતો પાડીને જબરદસ્તીથી તેને વમન કરાવતો, તે વમનને પાછુ તેનેજ ખવરાવતો હતો, ફરી પાછુ તેને વમન કરાવતો,

निखन्य त्रोटयति। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'सूईओ य' सूचीश्च 'डंभणाणि य' दम्भनानि च प्रतप्तलोहाङ्कनानि 'डाम' इति प्रसिद्धानि 'हत्थंगुलियासु य' हस्ताङ्गुलिकासु 'पायगुलियासु य' पादाङ्गुलिकासु च 'कोट्टिल्लएहिं' कोट्टिल्लकैः=मुद्गरकैः 'आउडावेइ' आकोटयति=आकुट्य प्रवेशयति, 'आउडावित्ता' आकोट्य–अन्तःप्रवेश्य, 'भूमिं' भूमिं 'कड्ढावेइ' कण्डात्रयति भूमौ घर्षयतीत्यर्थः। करचरणाङ्गुलीषु सूचीः प्रवेश्य करचरणयोर्भूमौ घर्षणेन महादुःखमुत्पादयतीति भावः। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'सत्थएहि य' शस्त्रकैः=गुप्तिप्रभृतिभिः 'जाव' यावत्–यावच्छब्देन–'पिप्पलेहि य' पिप्पलैः=छुरिकाभिः, 'कुडाडेहि य' कुठारैः–इति सग्रहः, 'णहच्छेयणएहि य' नखच्छेदनकैश्च 'नहरणी' इति प्रसिद्धैः 'अंग' शरीर 'पच्छीलावेइ' प्रतक्षयति, 'पच्छोलावित्ता' प्रतक्ष्य 'दब्भेहि य' दर्भैश्च 'कुसेहि य' कुशैश्च, दर्भाः=समूलाः, कुशाः=निर्मूलाः तैः 'उल्लदब्भेहि य' आर्द्रदर्भैश्च 'वेढावेइ' वेष्टयति 'वेढा-

---

य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ' कितनों २ के हाथ की अगुलियों मे, पैर की अगुलियो मे सूईओं को, तप्त लोहे के डाभ लगाने वाले कीलों को मुद्गरो से ठोक २ कर गडवा देता। 'आउडावित्ता भूमिं कड्ढावेइ' गडवा कर फिर उन्हे भूमि पर घसीटवाता। 'अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहछेयणएहि य अंग पच्छोल्लावेइ' कितनों का वह गुप्ती आदि शस्त्रों से, यावत् शब्द मे छुरी, कुठार, और नहरणियो से शरीर छिन्न भिन्न करा देता। 'पच्छोल्लावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लदब्भेहि य वेढावेइ' छिन्नभिन्न करने बाद फिर वह हरे २ दर्भों और कुशों से उन्हे वेष्टित करवाता 'वेढावित्ता आयवंसि

'अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ' કેટલાકને હાથની આગળીઓમા, પગની આગળીઓમા સોયોને, તપાવેલા લોઢાના ડામ આપવા ખીલાઓને મુદ્ગરોથી ખૂબ અદર બેસારતા 'आउडावित्ता भूमिं कड्ढावेइ' ખૂબ ખીલા મારીને પછી તેને જમીન પર ઘસડાવતા, 'अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहछेयणएहि य अंग पच्छोलावेइ' કેટલાકના તે ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોથી, 'યાવત' શબ્દથી છરી કુઠાર, અને નેરણીઓથી શરીરને છિન્ન-ભિન્ન કરાવી દેતા 'पच्छोलावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लदब्भेहि य वेढावेइ' છિન્ન-ભિન્ન કરીને પછી તે લીલા-દર્ભ દાભડાથી તેને

यावत्–यावच्छब्देन–' करपत्तेहि य, खुरपत्तेहि य ' इति संग्रहः, तत्र 'करपत्तेहि य' करपत्रैः=' करवत ' इति प्रसिद्धैः काष्ठचीरणोपकरणविशेषैः ' खुरपत्तेहि य ' क्षुरपत्रैः ' उस्तरा ' इति प्रसिद्धैः ' कलंबचीरपत्तेहि य ' कदम्बचीरपत्रैः=तीक्ष्णाग्रशस्त्रविशेषैश्च ' पच्छोलावेइ ' प्रतक्षयति, प्रतक्ष्य ' खारतेल्लेण ' क्षारतैलेन ' अब्भगावेइ ' अभ्यङ्गयति=मर्दयति । ' अप्पेगइए ' अप्येककान्=कतिपयानपराधिनः 'निलाडेसु य' ललाटेषु 'अवडुसु य' कृकाटिकासु=ग्रीवासु ' कोप्परेसु य ' कूर्परेषु 'कुहणी' इति प्रसिद्धेषु 'जाणुसु य' जानुषु='घुटना' इति प्रसिद्धेषु 'खलुएसु य' पादमणिबन्धेषु च, एतेषु अङ्गेषु लोहकीलए य' लोहकीलकान् 'कडसकराओ य ' कटशर्कराश्च=वंशशलाका' ' दलावेइ ' दापयति=निखानयति, ' अलिए ' अलिकान्=अलिकण्टकान्=वृश्चिककण्टकान् ' भजावेइ ' भञ्जयति=पूर्वोक्ताङ्गेषु

पच्छोल्लाविता खारतेल्लेण अब्भगावेइ ' किन्हीं २ के वह अग और उपागो को तलवारो से छगवाता, करोतो से वहराता, उस्तराओ से छिलवाता और तीक्ष्ण अग्रभागवाले शस्त्रो से छिदवाता पश्चात् उन पर खारा तैल छिडकवाता और उसी तेल से मर्दन करवाता । ' अप्पेगइए णिलाडेसु य अवडुसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसकराओ य दलावेइ ' किन्हीं २ के मस्तक में, गर्दन में, कुहनियों में, घुटनो में, और पैर के सन्धिस्थानो मे वह लोहे के कीले, और बास की तीक्ष्ण मोटी २ शलाकाए ठुकवाता ' अलिए भजावेइ ' साथ में तीक्ष्ण काटों को भी उनके शरीर मे घुसवाकर उन्हे अधबिच से तुडवा देता । ' अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु

' अप्पेगइए असिपत्तेहि य जाव कलबचीरपत्तेहि य पच्छोल्लावेइ पच्छोल्लाविता खारतेल्लेण अब्भगावेइ ' કેટલાકના તે અગ અને ઉપાગોને તલવારોથી જૂદા પાડતા, કરવતોથી વેરતા, અસ્તરાઓથી છોલતા હતા, અને તીક્ષ્ણ અગ્રભાગ વાળા શસ્ત્રોથી તેને છેદતા–ભોંકતા, પછીથી તેના પર ખારૂ તેલ છટાવતા હતા, અને તે તેલ વડે કરી મર્દન કરાવતા, 'अप्पेगइए णिलाडेसु य अवडुसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसकराओ य दलावेइ ' કેટલાકના માથામા ગળામા કોણીઓમા ઘુટણોમા અને પગના સધિસ્થાનોમા લોઢાના ખીલાઓ, અને વાંસની તીક્ષ્ણ મોટી–મોટી સળીઓ ભોકતા અથવા મારતા 'अलिए भजावेइ' સાથે તીક્ષ્ણ કાટાઓને પણ તેના શરીરમા પરોવી અર્ધવચ્ચમા તે કાંટા તોડી નાખતા

अणतरं उव्वट्टित्ता इहेव महुराए णयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं तीसे बंधुसिरीए देवीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए–धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव जाओ णं अप्पणो पइस्स हिययमंसेण जाव सद्धिं सुरं च५

किन्हीं को ताता गर्म पिघला हुआ ताना पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ गरम–गरम जसद पिलाना, किन्हीं को पिघला हुआ सीसा पिलाता, किन्हीं को चूने से मिश्रित तप्त तैल पिलाता एवं किन्हीं को नमक मिला हुआ तैल पिलाता और उन्हीं तप्त ताम्रादिकों को उनके शरीर पर मनमाना छिडकवाता था। फिर वह चित्ता लिटाये हुए किन्हीं–किन्हीं को घोडे का मूत पिलाता, किन्हीं२ को हाथी का मून पिलाता, किन्हीं२ को ऊंट का तो किन्हीं२ को बैल का, किन्हीं२ को मेंढे का तो किन्हीं२ को पाडे का मूत पिलाता था। फिर उनमे से कितनों को नीचा मुंह कराकर बलात्कार (जबर्दस्ती) से वमन कराता और उसी वमन को उन्हे खिलाता, फिर वमन कराता और पुन उसे खिलाता इस प्रकार उन्हे प्राणान्तक कष्ट पहुंचाता था। फिर किन्हीं२ को वह हथकडियों से जकडा कर वधवा देता। किन्हीं२ को पाँवों मे बन्धन डलवा कर बंधवा देता। किन्हीं२ को खोडों से बंधवा देता। किन्हीं२ को निगडों वेडियों से कसवा देता। किन्हीं२ के शरीर को वह मरोड कर टेढा मेढा कर

ગરમ પીગળાવેલા તાબાનો રસ પીવડાવતા હતા, કેટલાકને એવાજ પ્રકારનો જસદનો રસ, કેટલાકને સીસાનો રસ, પીવડાવતા હતા, કેટલાકને ચુનામિશ્રિત તપાવેલુ તેલ પીવડાવતા, કેટલાકને નમક મેળવેલુ તેલ પાતા હતા, અને તપાવેલા તાબા આદિકથી તેના શરીર પર ઇચ્છા પ્રમાણે ડામ દેતા હતા, પછી તેને ચિત્તા પાડીને કેટલાકને ઘોડાનું મૂત્ર પાતા, કેટલાકને હાથીનું મૂત્ર, કેટલાકને ઉટના મૂત્ર કેટલાકને બળદના મૂત્ર, કેટલાકને ઘેટાના મૂત્ર, કેટલાકને પાડાના મૂત્ર પાતા હતા, તે પછી તેમાના કેટલાકને મુખ નીચુ કરાવીને બલાત્કાર (જબરદસ્તીથી)થી વમન કરાવતા હતા અને તે વમન પાછુ તેને જ ખવડાવતા, ફરી વમન કરાવતા, અને તેને જ ખવડાવતા આ પ્રમાણે તેને પ્રાણાન્તિક કષ્ટ પહોચાડતા હતા પછી કેટલાકને હાથકડીઓથી બાધીને જકડી લેતા, કેટલાકના પગમા બન્ધન નાખતા એને બાધી દેતા, કેટલાકને ખીલા સાથે બાધતા કેટલાકને બેડીઓથી તગ કરી દેતા, કેટલાકના

वित्ता' वेष्टयित्वा 'आयवसि' आतपे 'दलयइ' दापयति 'सुक्के समाणे' शुष्कान् सत तान् दर्भादीन् 'चडचडस्स' चडचड=शब्दपूर्वकम् 'उप्पाडेइ' उत्पाटयति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—सू० ६

तए णं से दुज्जोहणे चारगपालए एयकम्मे ४ सुबहुपावं समज्जिणित्ता एगतीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। से णं तओ

दलयइ सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ' जब वे अच्छी तरह से वेष्टित हो चुकते तब बाद में वह उन्हें धूप में खडा कर देता, जब वे कुश और दर्भ अच्छी तरह शुष्क हो चुकते तब वह उनको उनके शरीर से चड चड शब्द पूर्वक उखडवाता जिससे चमडी सहित वे निकलने लगते ॥

भावार्थ— फिर इस दुर्योधन जेलर ने सिंहरथ राजा के राज्य में बसने वाले जितने भी बदमाश थे-चोर, पारदारिक, व्यभिचारी थे, जितने भी गांठ कतरने वाले एवं राजा के विद्रोही जन थे, जितने भी उधार लेकर कर्ज अदा नहीं करने वाले थे, जितने भी बालकों की हत्या करने वाले, विश्वास घाती, जुआरी एवं जो भी धूर्त-ठग थे उन सब को राजपुरुषों द्वारा पकडवा कर उनको चित्ता लिटा देता और उनका मुख एक लोहे के डंडे से फडवाकर

वीटाळी देता 'वेढावित्ता आयवसि दलयइ सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ' ज्यारे सारी रीते वीटाळी देता ते पछी तेने सख्त ताप-तडकामां उभा राखता हता पछी ज्यारे ते दर्भ सूकाइ जतो त्यारे तेना शरीर परथी ते चडचड शब्दना ध्वनी साथे उखेडवामां आवतो त्यारे चामडी सहित ते नीकळतो हतो

भावार्थ —पछी ए दुर्योधन जेलरे सिंहरथ राजाना राज्यमां वसनारा जेटला बदमास हता (चोर हता) परस्त्री लंपट व्यभिचारी हता, जेटला गांठी छोडा हता, राजाना विरोधीजन हता जेटला उधार लइ कर्ज नहि देनारा हता, जेटला बाळकोनी हत्या करनारा हता विश्वासघाती, जुगारी अने जे धूर्त-ठग हता ते तमामने राजपुरुषो-राजना नोकरो द्वारा पकडावी लीधा पछी तेने चित्ता पाडता अने तेना मुखने एक लोढाना डंडाथी पहोळु करावीने केटलाकने तपावेला

वधुसिरी देवी नवण्ह मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया । तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे इमं एयारूवं णामधेज्जं करेंति-होउ णं अम्हं दारगे णंदिसेणे णामेणं । तए णं से णंदिसेणे कुमारे पंचधाईपरिवुडे जाव परिवड्ढइ । तए णं से णंदिसेणे कुमारे

मोटे२ रस्सों से, दोनों हाथ और दोनो पैर बधवा देता और इस हालत मे मुह को पानी मे डुबा कर उन से कुए का पानी पिलाता । किन्हीं२ के वह अग और उपाङ्गो को तलवारों से कटवाता, करोतों से चहराता, उस्तराओं से छिलवाता और तीक्ष्ण अग्र भागवाले शस्त्रों से छिदवाता, पश्चात् उन पर खारा तैल छिडकवाता और उसी खारे तेल से मर्दन करवाता, किन्हीं२ के मस्तक मे, गर्दन मे, कुहनियों मे और घुटनो मे वह लोहे के कीले और बास की तीक्ष्ण मोटी२ शलाकाएँ ठुकवाता । साथ मे तीक्ष्ण काटो को भी उनके शरीर मे घुसवा कर उन्हे अधबिच से ही तुडवा देता । किन्हीं२ की हाथ की अगुलियो मे पैर की अगुलियो मे सूइयो को, तप्त लोहे के डाम लगाने वाले कीलो को मुद्गरो से ठोकर२ कर गडवा देता, गडवाकर फिर वह उन्हे भूमि पर घसीटवाता । कितनो का वह गुप्ती आदि शस्त्रो से छूरी कुठार और नहरणियो से शरीर छिन्न भिन्न करा देता, छिन्नभिन्न कराकर फिर वह हरे२ दर्भों और कुशो से उन्हे

બન્ને હાથ-પગને બધાવી દેતા, પછી તેનું માથુ નીચે અને પગ ઉપર રખાવીને કુવામા લટકાવી દેતા, અને તેવી હાલતમા તેના મુખને પાણીમા ડુબાડી આપીને તેને તે કુવાનું પાણી પીવડાવતા હતા, કેટલાકના તલવારોથી અગ ઉપાગોને કાપી નખાવતા, કરવત વડે વહેરાવતા, અસ્તરાથી છોલાવતા અને તીક્ષ્ણ ધારવાળા શસ્ત્રોથી નેદાવતા-ભોકતા અને તેના ઉપર ખારૂ તેલ છાટતા, અને તે ખારા તેલનું મર્દન પણ કરાવતા, કેટલાકના માથામા, ગર્દનમા, કોણીઓમા અને ઘુટણોમા તે લોઢાના ખીલા અને વાસની મોટી તીક્ષ્ણ સળીઓ ખોસતા હતા, સાથે-સાથે તીક્ષ્ણ કાટા પણ તેના શરીરમા ખોસતા અને અધવચેથી તે કાટાની શૂળ તોડી નાખતા, કેટલાકને હાથ-પગની આગળીઓમા સોયો ખોસતા, તપાવેલા લોઢાથી ડામ આપવાના ખીલાઓને મુદ્દગરોથી ટીપી-ટીપીને બેસારતા હતા, પછી તેને જમીન પર ઘસડતા હતા, કેટલાકના તે શુપ્તિ આદિ હથિયારથી છરી-કુઠાર અને નેરણીઓથી શરીર છિન્ન-ભિન્ન કરાવતા હતા, છિન્ન ભિન્ન

जाव दोहलं विणेंति, तं जइ अहमवि जाव विणिज्जामि-त्तिकट्टु तंसि दोह लंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियाइ। रायपुच्छा, बंधुसिरीभणणं। तए णं से सिरिदामे राया तीसे बंधुसिरीए देवीए तं दोहलं केणवि उवाएणं विणेइ। तए णं सा बंधुसिरी देवी संपुण्णदोहला५ तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ। तए णं सा

बंधवा देता। किन्हीं२ को वह लोहे की साकलों से खूब कस देता। किन्हीं२ के वह हाथ काट देता, पाव काट देता, कान काट डालता, नाँक काट डालता, ओष्ठ काट डालता, जीभ छेद डालता और किन्हीं२ का मस्तक भी काट डालता था। किन्हीं२ को यह करौत आदि शस्त्रों द्वारा विदारित कर डालता। फिर यह किन्हीं२ को वेणुलताओं-बांसकी छडियों से पिटवाता, किन्हीं२ को चिञ्चालताओं-इमली की गीली छडियों से, किन्हीं२ को चिकने चमडे के कोडों से, किन्हीं२ का चमडे की यष्टि से, किन्हीं२ को वृक्षों की छाल से बनी हुई रस्सियों से खूब पिटवाता। किन्हीं२ को वह चित्ता लिटा के उनके छाती पर बडी-बडी शिला रखवा देता और उस शिला पर एक लकडी रखकर फिर उस लकडी के दोनों कानों को मनुष्यों से पकडवा कर बेलन की तरह उसे उनकी छाती पर फिरवाता जिस से उनकी हड्डिया चूर२ हो जातीं। किन्हीं२ को वह तातों से वरत्राओं-चमडे की बटी हुई मोटी रस्सियों से वल्कल (वृक्षों की छाल) की बनी हुई रस्सियों से और सूत के

શરીરને મરોડી કરી વાંકુ-ચુંકુ કરી બાંધતા કેટલાકને લોઢાની સાંકળોથી બાંધી દેતા, કેટલાકના હાથ કાપી નાખતા પગ કાપી નાખતા હતા કાન, નાક, હોઠ, જીભ અને મસ્તક કાપી નાખતા હતા કેટલાકને કરવતો વડે કરીને વેરી નાખતા હતા, પછી કેટલાકને તો વેણુલતા વાંસની સોટીઓથી માર મરાવતા, કેટલાકને આંબલીની લીલી સોટીઓથી કેટલાકને ચિકણા ચામડાના કોયડાથી, કેટલાકને ચામડાની ગઠેલી સોટીઓથી, કેટલાકને વૃક્ષની છાલમાંથી બનાવેલી દોરડીઓથી ખૂબ માર-મારતા હતા, કેટલાકને ચિત્તા સુવાડીને તેની છાતી પર મોટી મોટી શિલાઓ રાખી દેતા, અને તે શિલાઓ પર લાકડીઓ રાખીને પછી તે લાકડીઓને બન્ને કાનોને પુરુષો પાસે પકડાવીને વેલણની માફક તેને તેની છાતી પર ફેરવતા, તેથી તેનાં હડ્ડી-હાડકાઓનો ચૂરે-ચૂરા થઈ જાતા, કેટલાકને તાંતોથી વરત્રાઓથી-ચામડાની ગુંથેલી મોટી દોરડીઓથી વલ્કલ-વૃક્ષની છાલની બનાવેલી દોરડીઓથી અને સૂતરના મોટા દોરડાથી તેના

एतत्समाचारः-उक्तकर्माचरणशीलः । 'सुबहुपावं' नानाविधपापं 'समज्जिणित्ता समर्ज्य=समुपार्ज्य 'एगतीसं वासस्याइं' एकत्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः= उत्कृष्टमायुष्यं 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'बावीस सागरोवमट्ठिइएसु' द्वाविंशतिसागरोपम स्थितिकेषु 'नेरइएसु' नैरयिकेषु 'उववण्णे' उपपन्नः=उत्पन्नः । 'सेणं' स खलु 'तओ' ततः तस्मात् स्थानाद् 'अणंतरं' अनन्तरम् = अन्तर रहितम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य 'इहेव' इहैव=अत्रैव 'महुराए नयरीए' मथुरायां नगर्यां 'सिरिदामस्स रन्नो' श्रीदाम्नो राज्ञः 'बंधुसिरीए देवीए' बन्धुश्रिया देव्याः 'कुच्छिसि' कुक्षौ 'पुत्तत्ताए' पुत्रत्वेन 'उववण्णे' उपपन्नः=उत्पन्नः ।

स्वभाव था। वह 'सुबहुपावं समज्जिणित्ता' अपने कृत कर्मानुसार अनेक प्रकार के बहुल पापकर्मों के बंध करने में ही। 'एगतीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता' अपनी ३१०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु पूर्ण कर 'कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' मृत्यु के अवसर मर कर छठी पृथवी के २२ सागर की उत्कृष्ट स्थिति वाले नरक में उत्पन्न हुआ। 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव महुराए णयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे' वहां की २२ सागर की स्थिति पूर्ण कर जब यह वहां से निकला तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बंधुश्री की कुक्षि मे पुत्ररूप से गर्भ मे आया। 'तए णं' गर्भ स्थिति होने के बाद

હતો. તે 'सुबहुपावं समज्जिणित्ता' પોતાના કૃત કર્માનુસાર અનેક પ્રકારના બહુલ ઘણાજ પાપકર્મોનો બંધ કરવામાંજ 'एगतीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता' પોતાની ૩૧૦૦ એકત્રીસસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને 'कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને છઠ્ઠી પૃથિવીના ૨૨ બાવીસ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव महुराए णयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे' ત્યાંની બાવીસ ૨૨ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળ્યા તે પછી આ મથુરા નગરીમાં શ્રીદામ રાજાની બંધુશ્રી રાણીના ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ગર્ભમાં આવ્યા 'तए णं' ગર્ભ

उम्मुक्कबालभावे जाव विहरइ, जाव जुवराया जाए यावि होत्था। तए णं से णंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए४ इच्छइ सिरिदाम रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए ॥ सू० ६ ॥

टीका—सू० ६

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु स दुर्योधनः चारकपालः 'एयकम्मे' एतत्कर्मा ४ एतदेव=चौरपारदारिकानामधिकतरघोरदण्डकरणमेव कर्म-क्रिया यस्य स एतत्कर्मा, अत्र 'एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे इति पदत्रय संग्राह्यम्। एतत्प्रधानः-एतत्-अनुचिताधिकतरदण्डकरणकर्म प्रधानं यस्य स तथा, एतद्विद्यः एतस्मिन् कर्मणि विद्या-ज्ञानं यस्य स तथा, घोरतरदण्डकरणविधिज्ञः,

वेष्टित करवाता, वेष्टित होने पर उन्हे धूप में खडा कर देता, जब वे दर्भ और कुश अच्छी तरह सूख जाते तब वह उनको उनके शरीर से चडचड शब्द पूर्वक उखडवाता जिससे चमडी सहित वे निकलने लगते ॥ सू० ५ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं' इस प्रकार 'से दुज्जोहणे चारगपालए' वह दुर्योधन चारकपालक कि जिसका 'एयकम्मे ४' रात दिन का यही काम था, अनुचित अधिकतर दण्ड देना ही प्रधान कर्म था, इसी कर्म में जिसने विशेष विचक्षणता प्राप्त की थी। एवं इसी प्रकार के कर्मों के आचरण करने का जिसका

કરાવીને પછી લીલા દર્ભ-દાભડાથી તેના શરીર પર વિંટાળતા, વિંટાળીને તેને તડકામા રાખતા હતા તાપમા રહેવાથી જ્યારે તે દર્ભ સૂકાઇ જતો હતો ત્યારે તેના શરીર પરથી ચડ-ચડ શબ્દ થતા એને ઉખેડાવતા તેથી ચામડી સહિત તે નીકળવા લાગતો

'तए णं से' ઇત્યાદિ

'तए णं' આ પ્રમાણે 'से दुज्जोहणे चारगपालए' તે દુર્યોધન ચારક-પાલક જેનું 'एयकम्मे ४' રાત્રી-દિવસ એજ કામ હતુ, અનુચિત અધિકતર દંડ દેવો એજ પ્રધાન કામ હતુ, તે કામમા તેણે વિશેષ કુશળતા પ્રાપ્ત કરેલી હતી અર્થાત્ આવા પ્રકારના કર્મોનું આચરણ કરવું એજ જેનો સ્વભાવ

'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि तदा श्रेयः। 'तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणे' अविनीयमाने=अपूरिते सति शुष्का बुभुक्षिता निर्मासा अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा अपहतमनःसङ्कल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति। 'रायपुच्छा, बधुसिरीभणणं' एकदा राजा तां पश्यति पृच्छति च। सा सर्वं कथयति। ततः खलु स श्रीदामा राजा तस्या

और अन्य स्त्रियों को देती हुई 'दोहलं विणेंति' दोहद को पूर्ण करती है 'तं जइ अहमवि' तो यदि मैं भी 'जाव' यावत् इसी प्रकार से श्रीदाम राजा के हृदयमांस को पांचों प्रकार की मदिराओं के साथ उपभोगादि करती हुई अपने दोहद को 'विणिज्जामि' पूर्ण करूँ तो अच्छा हो। 'तिकट्टु' ऐसा सोच कर वह 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस दोहले के पूर्ण न होने पर 'जाव' यावत् सूकने लगी, मांस रहित, निस्तेज, रोगिष्ठ, रोगग्रस्त शरीर वाली और हताश होती हुई 'झियाइ' आर्त ध्यान करने लगी। 'रायपुच्छा बधुसिरीभणणं' ऐसी स्थिति में बैठी हुई उस बंधुश्री को एक समय राजा ने देखा और इस परिस्थिति का कारण पूछा। उस बंधुश्री ने अपना सब वृत्तान्त राजा को कह सुनाया 'तए णं से सिरिदामे

આસ્વાદન કરી, વારવાર સ્વાદ લઇને પરિભોગ કરતી અન્ય સ્ત્રીઓને આપીને 'दोहलं विणेंति' દોહદ (મનોરથ) ને પૂર્ણ કરે છે 'जइ अहमवि' તો હું પણ 'जाव' યાવત એ પ્રમાણે શ્રી દામ રાજાના હૃદયના માંસને પાંચ પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ઉપભોગાદિ કરીને મારા દોહદ મનોરથ 'विणिज्जामि' પૂર્ણ કરૂં તો સારૂં છે 'त्ति कट्टु' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' પોતાનો દોહલો પૂર્ણ નહિ થવાથી 'जाव' યાવત સુકાવા લાગી, ભુખી રહેવા લાગી, માંસરહિત નિસ્તેજ રોગીષ્ઠ રોગગ્રસ્ત શરીરવાળી અને હતાશ બનીને 'झियाइ' આર્તધ્યાન કરવા લાગી 'रायपुच्छा बधुसिरीभणणं' આવી સ્થિતિમાં બેઠેલી તે બંધુશ્રીને એક સમય રાજાએ જોઇ અને તે પરિસ્થિતિ થવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તે બંધુશ્રીએ પોતાનો તમામ વૃતાન્ત રાજાને કહી સંભળાવ્યો 'तए णं से सिरि

'तएणं' ततः खलु गर्भस्थित्यनन्तरं तस्या बन्धुश्रियो देव्याः 'तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' त्रिषु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु सत्सु अयमेतद्रूपो दोहदः प्रादुर्भूतः-धन्या खलु ता अम्बाः सपुण्याः, इत्यादि विशेषणविशिष्टास्ता अम्बाः, तासामेव सुलब्धं जन्मजीवितफलं याः खलु 'अप्पणो' आत्मनः=स्वस्य 'पइस्स' पत्युः 'हिययमंसेण' हृदयमांसेन 'जाव' यावच्छब्देन तलितेन भर्जितेन शूल्येन सार्द्धं 'सुरं च' सुरां च ५ 'आसाएमाणे४' आस्वादयन्त्यः ४ दोहदं 'विणेंति' विनयन्ति=पूरयन्ति, तद् यद्यहमपि यावत्-एवं प्रकारेण दोहदं

'तीसे वधुसिरीए देवीए' उस बधुश्री देवी के गर्भ के 'तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' तीन मास पूरे होने पर 'इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' इस प्रकार का दोहद उत्पन्न हुआ 'धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव' वे माताएँ धन्य हैं यावत् पुण्यवती हैं कृतार्थ है कृतपुण्य हैं-उन्हों ने पूर्वभव में पुण्य किया है, कृतलक्षण है-वे शुभ लक्षणों से युक्त हैं और कृतविभव अर्थात् उन्हों ने ही अपने विभव-संपत्ति को दानादि शुभकार्य मे सफल किया है। उन्हीं का मनुष्य सम्बन्धी जन्म और जीवन सफल है कि 'जाओ णं अप्पणो पइस्स हिययमंसेण जाव सद्धिं' जो अपने२ पति के हृदय के मांस के, यावत्-जो कि तलित-भर्जित और शूल पर रख कर पकाया हुआ हो, उसके-साथ ''सुरं च ५' मधु, मेरक जाति, सीधु और प्रसन्ना-ऐसे पांच प्रकार की मदिराओं का एक बार आस्वादन करतीं बार बार स्वाद लेतीं परिभोग करतीं

रह्या पछी तीसे वधुसिरीए देवीए ते બંધુશ્રી દેવીના ગર્ભને 'तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' ત્રણ માસ પૂરા થયા પછી इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' આવા પ્રકારનો દોહદ (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો. 'धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव' તે માતાઓ ધન્ય છે, યાવત્ પુણ્યવતી છે, કૃતાર્થ છે, કૃત પુણ્ય (તેણે પુણ્ય કરેલા છે) જેઓએ પૂર્વભવમાં પુણ્ય કર્યાં છે. કૃતલક્ષણ-તે શુભ લક્ષણોથી યુક્ત છે અને કૃતવિભવ અર્થાત્ તેમણેજ પોતાના વૈભવ-સંપત્તિને દાનાદિ શુભ કાર્યોમાં સફલ કરી છે તેનોજ મનુષ્ય સમ્બન્ધી જન્મ અને જીવન સફલ છે કે—'जाओ णं अप्पणो पइस्स हिययमंसेण जाव सद्धिं' જે પોતાના પતિના હૃદયના માંસને યાવત્-તળી ભુંજીને અને અને શુલ પર રાખીને પકાવેલા હોય અને તેની સાથે सुरं च ५ મધુ-મેરક જાતી, સીધુ અને પ્રસન્ના એવી પાંચ પ્રકારની મદિરા (દારૂ)ઓના એકવાર

'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि तदा श्रेय। 'तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणे' अविनीयमाने=अपूरिते सति शुष्का बुभुक्षिता निर्मांसा अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा अपहतमनःसंकल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति। 'रायपुच्छा, बंधुसिरीभणणं' एकदा राजा तां पश्यति पृच्छति च। सा सर्वं कथयति। ततः खलु स श्रीदामा राजा तस्याः

और अन्य स्त्रियों को देती हुई 'दोहलं विणेंति' दोहद को पूर्ण करती हैं 'तं जइ अहमवि' तो यदि मैं भी 'जाव' यावत् इसी प्रकार से श्रीदाम राजा के हृदयमांस को पांचों प्रकार की मदिराओं के साथ उपभोगादि करती हुई अपने दोहद को 'विणिज्जामि' पूर्ण करूँ तो अच्छा हो। 'तिकट्टु' ऐसा सोच कर वह 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस दोहले के पूर्ण न होने पर 'जाव' यावत् सूकने लगी, मांस रहित, निस्तेज रोगिष्ठ, रोगग्रस्त शरीर वाली और हताश होती हुई 'झियाइ' आर्त्त ध्यान करने लगी। 'रायपुच्छा बंधुसिरीभणणं' ऐसी स्थिति में बैठी हुई उस बंधुश्री को एक समय राजा ने देखा और इस परिस्थिति का कारण पूछा। उस बंधुश्री ने अपना सब वृत्तांत राजा को कह सुनाया 'तए णं से सिरिदामे

आस्वादन करी, वारंवार स्वाद लइने परिभोग करती अन्य स्त्रीओने आपीने 'दोहलं विणेंति' दोहद (मनोरथ) ने पूर्ण करे छे 'जइ अहमवि' तो हुं पण 'जाव' यावत् ए प्रमाणे श्री दाम राजाना हृदयना मांसने पांच प्रकारनी मदिराओनी साथे उपभोगादि करीने मारा दोहद मनोरथ 'विणिज्जामि' पूर्ण करुं तो सारुं छे 'ति कट्टु' आ प्रमाणे विचार करीने ते 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' पोतानो दोहलो पूर्ण नहि थवाथी 'जाव' यावत् सुकावा लागी, भुखी रहेवा लागी, मांसरहित निस्तेज रोगीष्ठ रोगग्रस्त शरीरवाळी अने हताश बनीने 'झियाइ' आर्त्तध्यान करवा लागी 'रायपुच्छा बंधुसिरीभणणं' आवी स्थितिमां बेठेली ते बंधुश्रीने एक समय राजाए जोइ अने ते परिस्थिति थवानुं कारण पूछ्युं, त्यारे ते बंधुश्रीए पोतानो तमाम वृतान्त राजाने कही संभळाव्यो 'तए णं से सिरि

न्धुश्रियो दोहद केनाप्युपायेन=अलक्षिततया स्वहृदयमासस्थाने माससदृशान्यवस्तुविशेषप्रदानरूपेण 'विणेइ' विनयति=दोहद पूरयति। ततः खलु सा बन्धुश्रीदेवी सम्पूर्णदोहदा ५ यावत् त गर्भ 'सुहसुहेण' सुखसुखेन=सुखपूर्वक परिवहति=धारयति स्म। 'तए ण' ततः खलु सा 'बधुसिरी' बन्धुश्री' 'नवण्ह मासाण' नवसु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाण' बहुप्रतिपूर्णेषु 'जाव' यावत् 'दारग पयाया' दारक प्रजाता=प्रजनितवती। 'तए ण' तत खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिवत्ते एगारसे दिवसे' निवृत्ते

राया' तदनन्तर उस श्रीदाम राजा ने 'तीसे बधुसिरीए देवीए दोहल' उस बन्धुश्री देवी के उस दोहद को 'केणवि उवाएण' किसी एक उपाय से अर्थात् जिससे वह नहीं समझ सके इस प्रकार अपने हृदय मास के स्थान पर मास के सदृश अन्य वस्तु को देकर 'विणेइ' पूरा किया। 'तए ण सा बधुसिरी देवी' फिर वह बधुश्री देवी ऐसा करने से 'सपुण्ण-दोहला ५ दोहले के सपूर्ण होने पर, संमानित होने पर किसी वस्तु की अभिलाषा से रहित होकर 'त गब्भ उस गर्भ को 'सुह सुहेण सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी। 'तए ण सा बधुसिरी णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण जाव दारग पयाया' गर्भ के ९ माह जब ठीक २ पूर्ण हो चुके तब बधुश्री ने एक पुत्र को जन्म दिया। 'तए ण तस्स दारगस्स जन्म होने पर इस बालक के 'अम्मापियरो' माता पिता ने

दामे राया ते पछी श्रीदाम राजाએ, 'तीसे बधुसिरीए देवीए दोहल' ते બન્ધુશ્રી દેવીના તે દોહલાને (મનોરથને) 'केणवि उवाएण' કોઈ પણ એક ઉપાયથી અર્થાત જેથી તે સમજી શકે નહિ કે તેવી રીતે પોતાના હૃદયના માસની જગ્યાએ માસના જેવી જ બીજી વસ્તુ આપીને 'विणेइ' પૂરો કર્યો 'तए ण सा बधुसिरी देवी પછી તે બંધુશ્રી દેવી એ પ્રમાણે કરવાથી 'सपुण्णदोहला ५ દોહલો પૂર્ણ થતા સમાનિત થતા તેને કોઇ પણ વસ્તુની અભિલાષા રહી નહિ त गब्भ તે ગર્ભને 'सुहसुहेण' સુખપૂર્વક 'परिवहइ ધારણ કરવા લાગી 'तए ण सा बधुसिरी णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण जाव दारग पयाया' ગર્ભના ૯ નવ માસ બરાબર પૂરા થઇ ગયા ત્યારે બંધુશ્રીએ એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો 'तए ण तस्स दारगस्स' જન્મ

एकादशे दिवसे 'संपत्ते बारसाहे' समाप्ते द्वादशाहे 'इमं एयारूवं' इदमेतद्रूपं 'नामधेज्जं' नामधेयं 'करेति' कुरुतः 'होउ णं' भवतु खलु 'अम्हं' अस्माकं 'दारगे' दारकः=पुत्रः 'नंदिसेणे नामेणं' नन्दिषेणो नाम्ना नन्दिषेण-इति नामकः। 'तए णं से' ततः खलु सः 'नंदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'पंचधाईपरिवुडे' पञ्चधात्रीपरिवृतः 'जाव परिवड्ढइ' यावत् परिवर्धते। 'तए णं से' ततः खलु सः 'नंदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः 'जाव विहरइ' यावत् विहरति=आस्ते। 'जाव जुवराया जाए यावि होत्था' यावत् युवराजो जातश्चाप्यभवत्। 'तए णं

'णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे' ग्यारह दिनों के निकल चुकने पर १२ वें दिन के प्रारंभ होते ही 'इमं एयारूवं णामधेज्जं करेंति' इस अपने पुत्रका इस प्रकार नामसंस्कार किया। 'होउ णं अम्हं दारगे नंदिसेणे णामेणं' कि हमारा यह पुत्र 'नंदिषेण' इस नाम से प्रसिद्ध होओ। 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे उम्मुक्कबालभावे जाव विहरइ' वह नंदिषेण कुमार बाल्यकाल को उल्लंघन कर जब तरुणावस्था को प्राप्त हुआ तब इसके पिताने इसे 'जुवराया जाए यावि होत्था' युवराज पद प्रदान कर दिया, यह युवराज बन गया। 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए' नंदिषेण कुमार के चित्त में यह भावना जागी कि मैं

થયા પછી તે બાળકના अम्मापियरो માતાપિતાએ 'णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे' અગિઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થયા પછી બારમા ૧૨ મા દિવસના પ્રારંભમા એટલે બારમે દિવસે 'इमं एयारूवं णामधेज्जं करेंति' પોતાના એ પુત્રના આ પ્રમાણે નામ સંસ્કાર કર્યા 'होउ णं अम्हं दारगे नंदिसेणे णामेणं' કે આ અમારો પુત્ર 'नंदिसेण' આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ ! 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे उम्मुक्कबालभावे जाव विहरइ' નંદિસેણ કુમાર હવે બાલજીવનનો સમય પૂરો કરીને જ્યારે તરૂણ અવસ્થાને (યૌવનપણાને) પ્રાપ્ત થયા ત્યારે તેના પિતાએ તેને 'जुवराया जाए यावि होत्था' યુવરાજપદ આપ્યું અને તે યુવરાજ બન્યા. 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं करेमाणे

बन्धुश्रियो दोहद केनाप्युपायेन=अलक्षिततया स्वहृदयमासस्थाने माससदृशान्यवस्तुविशेषप्रदानरूपेण 'विणेइ' विनयति=दोहदं पूरयति। ततः खलु सा बन्धुश्रीदेवी सम्पूर्णदोहदा ५ यावत् तं गर्भं 'सुहसुहेणं' सुखसुखेन=सुखपूर्वकं परिवहति=धारयति स्म। 'तए णं' ततः खलु सा 'बंधुसिरी' बन्धुश्री 'नवण्हं मासाणं' नवसु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णेषु 'जाव' यावत् 'दारगं पयाया' दारकं प्रजाता=प्रजनितवती। 'तए णं' ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिव्वत्ते एगारसे दिवसे' निर्वृत्ते

राया' तदनन्तर उस श्रीदाम राजा ने 'तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं' उस बन्धुश्री देवी के उस दोहद को 'केणवि उवाएणं' किसी एक उपाय से अर्थात् जिससे वह नहीं समझ सके इस प्रकार अपने हृदय मांस के स्थान पर मांस के सदृश अन्य वस्तु को देकर 'विणेइ' पूरा किया। 'तए णं सा बंधुसिरी देवी' फिर वह बन्धुश्री देवी ऐसा करने से 'संपुण्णदोहला ५' दोहले के संपूर्ण होने पर, संमानित होने पर किसी वस्तु की अभिलाषा से रहित होकर 'तं गब्भं' उस गर्भ को 'सुहसुहेणं' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी। 'तए णं सा बंधुसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' गर्भ के ९ माह जब ठीक २ पूर्ण हो चुके तब बन्धुश्री ने एक पुत्र को जन्म दिया। 'तए णं तस्स दारगस्स' जन्म होने पर इस बालक के 'अम्मापियरो' माता पिता ने

दामे राया' તે પછી શ્રીદામ રાજાએ, 'तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं' તે બન્ધુશ્રી દેવીના તે દોહલાને (મનોરથને) 'केणवि उवाएणं' કોઈ પણ એક ઉપાયથી અર્થાત્ જેથી તે સમજી શકે નહિ કે તેવી રીતે પોતાના હૃદયના માંસની જગ્યાએ માંસના જેવી જ બીજી વસ્તુ આપીને 'विणेइ' પૂરો કર્યો 'तए णं सा बंधुसिरी देवी' પછી તે બન્ધુશ્રી દેવી એ પ્રમાણે કરવાથી 'संपुण्णदोहला ५' દોહલો પૂર્ણ થતાં સન્માનિત થતાં તેને કોઈ પણ વસ્તુની અભિલાષા રહી નહિં 'तं गब्भं' તે ગર્ભને 'सुहसुहेणं' સુખપૂર્વક 'परिवहइ' ધારણ કરવા લાગી 'तए णं सा बंधुसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' ગર્ભના ૯ નવ માસ બરાબર પૂરા થઈ ગયા ત્યારે બન્ધુશ્રીએ એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો 'तए णं तस्स दारगस्स' જન્મ

मूलम्—सू० ७

तएणं से णंदिसेणे कुमारे सिरिदामस्स रण्णो अंतरं अलभमाणे अण्णया कयाइ चित्तं अलंकारियं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-तुमं णं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि। तए णं तुमं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि ता णं अहं तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि, तुमं अम्हेहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि। तए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ सू० ७॥

टीका—सू० ८

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से' ततः खलु स नन्दिषेणः कुमारः 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञः स्वपितुः 'अंतरं'=मरणावसरम् 'अलभ

बना दिया। युवराज बनने पर यह इस समय की प्रतीक्षा में रहने लगा कि मैं अपने पिता को मार कर स्वयं इस राज्य श्री का अनुभव करूँ ॥ सू० ६ ॥

'तएणं से' इत्यादि सूत्र ७

'तए णं' इस प्रकार के निकृष्ट विचार के बाद 'से नंदिसेणे कुमारे' उस नंदिषेण कुमारने 'सिरिदामस्स रण्णो' अपने पिता श्रीदाम राजाके मरने का 'अंतरं' अवसर 'अलभमाणे' हाथ आता नहीं जानकर 'अण्णया कयाइ'

બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે તેના પિતાએ તેને યુવરાજ પદ આપ્યું યુવરાજ થયા પછી તે એ સમયની રાહ જોવા લાગ્યા કે હું મારા પિતાને મારીને હું પોતે આ રાજ્ય લક્ષ્મીનો અનુભવ કરું ॥૬॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ,

'तए णं' આ પ્રકારના નિકૃષ્ટ વિચાર પછી 'से णंदिसेणे कुमारे' તે નંદિસેણ કુમારે 'सिरिदामस्स रण्णो' પોતાના પિતા શ્રીદામ રાજાને મારવાનો 'अंतरं' અવસર 'अलभमाणे' હાથ આવ્યો નહિ, એવું સમજીને

से ' ततः खलु स ' नंदिसेणे कुमारे ' नन्दिषेणः कुमारः ' रज्जे य ' राज्ये च ' जाव अंतेउरे य ' यावद् अन्तःपुरे च ' मुच्छिए ' मूर्च्छितः ' गिद्धे ' गृद्धः ' गढिए ' ग्रथितः ' अज्झोववण्णे ' अध्युपपन्नः सन ' इच्छइ ' इच्छति ' सिरिदाम राय ' श्रीदामनामक राजान ' जीवियाओ ववरोवित्ता ' जीविताद् व्यपरोप्य ' सयमेव ' स्वयमेव ' रज्जसिरिं ' राज्यश्रिय ' कारेमाणे ' कारयन्= अमात्यादिभिर्वर्धयन् ' पालेमाणे ' पालयन् ' विहरित्तए ' विहर्तुम् सू० ॥ ६ ॥

अपने पिता श्रीदाम राजा को मार कर स्वय अमात्यादि के साथ इस राज्य की वृद्धि करता हुआ तथा अच्छी तरह से सरक्षण करता हुआ राज्यश्रीका पालन करूं।

भावार्थ— दुर्योधनने अपनी ३१०० वर्ष की समस्त आयु इन पापकर्मों के करने में व्यतीत की। इन पापकर्मों के करने से उसने अनेक विध चिकने कर्मों का बध किया। मृत्यु के अवसर पर मर कर यह छठी पृथ्वी के नरक का नारकी हुआ। वहा की २२ सागर की आयु समाप्त कर जब यह मरा तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बधुश्री के उदर में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। ठीक ९ माह जब पूरे निकल चुके। बधुश्री ने तब एक पुत्र को जन्म दिया। १२ वें दिन इसका नामसस्कार हुआ। नंदिषेण इस का नाम रखा गया। बाल्यावस्था से जब यह जवान-तरुण हुआ-तब पिता ने उसे युवराज

पालेमाणे विहरित्तए ' नदिसेणु कुमारना चित्तमा ओ भावना जागी के हु मारा पिताश्रीने-श्रीदामराजाने मारीने हु पोते मारा नोकरोनी साथे मत्री-आदिनी साथे आ राज्यनी वृद्धि करीने तथा सारी रीते रक्षण करीने राज्यनु पालन करु

भावार्थ— दुर्योधने पोतानी ३१०० ओकत्रीससो वर्षनी तमाम आयुष्य ते पापकर्मो करवामाज व्यतीत करी, ते पापकर्मोना करनाथी तेणे अनेकविध चीकणा कर्मोनो बध कर्यो, मृत्युना समये मरण पामीने ते छठ्ठी पृथिवीना नरकमा नारकी थयो त्यानी २२ बावीश सागरनी आयुष्य पूरी करीने ज्यारे मरण पाम्यो ते पछी मथुरा नगरीमा श्रीदाम राजानी राणी बधुश्रीना उदरमा पुत्ररूपथी उत्पन्न थयो, बराबर नव मास पूरा वीती गया त्यारे बधुश्रीओ ओक पुत्रने जन्म आप्यो, बारमा १२मा दिवसे तेना नामसस्कार थया नदिसेणु तेनु नाम राख्यु, ते पोतानी

मूलम्—सू० ७

तएण से णंदिसेणे कुमारे सिरिदामस्स रण्णो अंतरं अलभमाणे अण्णया कयाइ चित्तं अलंकारियं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–तुमं णं देवाणुप्पिया! सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि। तए णं तुमं देवाणुप्पिया! सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि ता णं अहं तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि, तुमं अम्हेहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि। तए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ सू० ७॥

टीका—सू० ८

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से' ततः खलु स नन्दिषेणः कुमारः 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञः स्वपितुः 'अंतरं'=मरणावसरम् 'अलभ-

---

बना दिया। युवराज बनने पर यह इस समय की प्रतीक्षा में रहने लगा कि मैं अपने पिता को मार कर स्वयं इस राज्य श्री का अनुभव करूँ ॥ सू० ६ ॥

'तएणं से' इत्यादि सूत्र ७

'तए णं' इस प्रकार के निकृष्ट विचार के बाद 'से नंदिसेणे कुमारे' उस नंदिषेण कुमारने 'सिरिदामस्स रण्णो' अपने पिता श्रदाम राजाके मरने का 'अंतरं' अवसर 'अलभमाणे' हाथ आता नहीं जानकर 'अण्णया कयाइ'

બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે તેના પિતાએ તેને યુવરાજ પદ આપ્યું યુવરાજ થયા પછી તે એ સમયની રાહ જોવા લાગ્યા કે હું મારા પિતાને મારીને હું પોતે આ રાજ્ય લક્ષ્મીનો અનુભવ કરૂં ॥૬॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ,

'तए णं' આ પ્રકારના નિકૃષ્ટ વિચાર પછી 'से नंदिसेणे कुमारे' તે નંદિસેણ કુમારે 'सिरिदामस्स रण्णो' પોતાના પિતા શ્રીદામ રાજાને મારવાનો 'अंतरं' અવસર 'अलभमाणे' હાથ આવ્યો નહિ, એવું સમજીને

से ' ततः खलु स ' नंदिसेणे कुमारे ' नन्दिषेणः कुमारः ' रज्जे य ' राज्ये च ' जाव अंतेउरे य ' यावद् अन्तःपुरे च ' मुच्छिए ' मूर्च्छितः ' गिद्धे ' गृद्धः ' गढिए ' ग्रथितः ' अज्झोववण्णे ' अध्युपपन्नः सन् ' इच्छइ ' इच्छति ' सिरिदाम राय ' श्रीदामनामकं राजानं ' जीवियाओ ववरोवित्ता ' जीवितात् व्यपरोप्य ' सयमेव ' स्वयमेव ' रज्जसिरिं ' राज्यश्रियं ' कारेमाणे ' कारयन्= अमात्यादिभिर्वर्धयन् ' पालेमाणे ' पालयन् ' विहरित्तए ' विहर्तुम् सू० ॥ ६ ॥

अपने पिता श्रीदाम राजा को मार कर स्वयं अमात्यादि के साथ इस राज्य की वृद्धि करता हुआ तथा अच्छी तरह से संरक्षण करता हुआ राज्यश्रीका पालन करूँ।

भावार्थ— दुर्योधनने अपनी ३१०० वर्ष की समस्त आयु इन पापकर्मों के करने में व्यतीत की। इन पापकर्मों के करने से उसने अनेक विध चिकने कर्मों का बंध किया। मृत्यु के अवसर पर मर कर यह छठी पृथवी के नरक का नारकी हुआ। वहां की २२ सागर की आयु समाप्त कर जब यह मरा तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बंधुश्री के उदर में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। ठीक ९ माह जब पूरे निकल चुके। बंधुश्री ने तब एक पुत्र को जन्म दिया। १२ वें दिन इसका नामसंस्कार हुआ। नंदिषेण इस का नाम रखा गया। बाल्यावस्था से जब यह जवान–तरुण हुआ–तब पिता ने उसे युवराज

पालेमाणे विहरित्तए ' नंदिसेणु कुमारना चित्तमां ओ भावना जागी के हुं मारा पिताश्रीने–श्रीदामराजाने मारीने हुं पोते मारा नोकरोनी साथे मंत्री–आदिनी साथे आ राज्यनी वृद्धि करीने तथा सारी रीते रक्षण करीने राज्यनुं पालन करुं.

भावार्थ— दुर्योधने पोतानी ३१०० ओकत्रीससो वर्षनी तमाम आयुष्य ते पापकर्मो करवामांज व्यतीत करी, ते पापकर्मोना करवाथी तेणे अनेकविध चीकणां कर्मोनो बंध कर्यो, मृत्युना समये मरण पामीने ते छठ्ठी पृथिवीना नरकमां नारकी थयो. त्यांनी २२ बावीश सागरनी आयुष्य पूरी करीने ज्यारे मरण पाम्यो ते पछी मथुरा नगरीना श्रीदाम राजानी राणी बंधुश्रीना उदरमां पुत्ररूपथी उत्पन्न थयो, बराबर नव मास पूरा वीती गया त्यारे बंधुश्रीओ ओक पुत्रने जन्म आप्यो, बारमा १२मा दिवसे तेना नामसंस्कार थया, नंदिसेणु तेनुं नाम राख्युं, ते पोतानी

'खुर' क्षुर 'णिवेसेहि' निवेशय=क्षुरेण कण्ठच्छेदं कुरु-इत्यर्थः 'ताण' ततः खलु अहं 'तुम' त्वाम् 'अद्धरज्जय' अर्द्धराज्यकं=राज्यार्धभागिनं करिष्यामि, 'तुम' त्वं 'अम्हेहिं सद्धिं' अस्माभिः सार्धं 'उराले' उदारान् 'भोगभोगाइ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् 'भुजमाणे' भुञ्जानः विहरिष्यसि। 'तए णं से' ततः खलु स चित्रोऽलङ्कारिकः 'णदिसेणस्स कुमारस्स' नन्दिषेणस्य कुमारस्य 'वयण' वचनं 'एयमट्ठ' एतदर्थं=पूर्वोक्तराजमारणार्थं सयुक्तं 'पडिसुणइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति ॥ सू० ७ ॥

खुर णिवेसेहि' अब ऐसा करना कि जिस समय श्रीदाम नरेश को तुम हजामत बनाने जाओ तब हजामत बनाते समय नरेश के कंठ में अपना उस्तरा भोक देना। देखो यह विचार किसी को प्रकट न हो- तुम यदि इस काम मे सफलप्रयास वाले हो जाओगे तो निश्चय समझना मै 'तुम अद्धरज्जय करिस्सामि' तुम्हे अपना आधा राज्य दे दूगा। 'तुम्ह अम्हेहिं सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्ससि' तब तुम मेरे साथ ही साथ उदार मनुष्यसबधी प्रचुरभोगों को आनद के साथ भोगोगे। 'तए णं से चित्ते अलकारिए णदिसेणस्स कुमारस्स वयण एयमट्ठ पडिसुणेइ' इस प्रकार उस चित्र नाई ने नदिषेण कुमार के इस प्रकार के राजा को मारने के लिये कहे गये वचनों को स्वीकार कर लिया।

હવે તમે એ પ્રમાણે કરો કે, તમે જ્યારે શ્રીદામ નરેશની હજામત બનાવવા જાઓ ત્યારે, હજામત બનાવવાના સમયે રાજાના કંઠમા-ગળામા તમારો અસ્તરો ખોસી દેવો અને જુઓ, આ વિચાર કોઇ પાસે પ્રગટ ન થવા પામે તે ધ્યાન આપવુ જો તમે આ કામમા સફળ નિવડશો તો નકી સમજવુ કે હુ 'तुम अद्धरज्जय करिस्सामि' તમને મારૂ અર્ધરાજ્ય આપી દઇશ ત્યારે 'तुम्ह अम्हेहिं सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्ससि' તમે મારી સાથેજ ઉદાર મનુષ્ય સમ્બન્ધી ભોગોપભોગોને આનંદની સાથે ભોગવશો, 'तए णं से चित्ते अलकारिए णदिसेणस्स कुमारस्स वयण एयमट्ठ पडिसुणेइ' તે ચિત્ર વાણંદે નંદિસેણ કુમારના આ પ્રમાણે રાજાને મારવા માટે જે વચનો કહ્યા તેનો સ્વીકાર કર્યો

माणे' अलभमानः=अप्राप्तः सन् 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'चित्त अलकारिय' चित्र=चित्रनामकम् अलङ्कारिक=नापित 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा एवमवादीत् 'तुम ण देवाणुप्पिया' त्व खलु हे देवानुप्रिय! 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञः 'सव्वट्ठाणेसु य' सर्वस्थानेषु=शय्यादिस्थानेषु 'सव्वभूमियासु य' सर्वभूमिकासु=सर्वप्रासादादिषु 'अतेउरे य' अन्तःपुरे च 'दिण्णवियारे' दत्तविचारः-अस्य व्याख्याऽस्मिन्नेवाध्ययने द्वितीयसूत्रे कृता। 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञः 'अभिक्खण २' अभीक्ष्ण२=पुनः पुनः 'अलकारियकम्म' अलङ्कारिककर्म=क्षौरकर्मादि 'करेमाणे' कुर्वन् विहरसि 'तण' तत्-तस्मात्कारणात् खलु त्व हे देवानुप्रिय! श्रीदाम्नो राज्ञः अलङ्कारिककर्म=क्षौरादिकर्म कुर्वन् 'गीवाए' ग्रीवायां=कण्ठदेशे

किसी एक समय 'चित्त अलकारिय' चित्र नामके नाई को 'सद्दावेइ' अपने पास बुलाया 'सद्दावित्ता' और बुलाकर एव वयासी इस प्रकार कहा-'तुम ण देवाणुप्पिया' कि हे देवानुप्रिय! तुम सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अतेउरे य दिण्णवियारे, सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खण २ अलकारियकम्म करेमाणे विहरसि' श्रीदाम नरेशके सर्वस्थानो मे समस्त भूमियों में एव अत पुरमें रातदिन जाते आते रहते हो। हरएक जगह तुम्हे राजा की ओर से आने जानेकी छूट है। तथा तुम्हीं श्रीदाम नरेश का बार २ क्षौरक्रिया-हजामत विगेरे अलकारिक कर्म भी करते रहते हो 'तए ण तुम देवाणुप्पिया!' इसलिये हे देवानुप्रिय! तुम 'सिरिदामस्स रण्णो अलकारियकम्म करेमाणे गीवाए

'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમયે 'चित्त अलकारिय' ચિત્ર નામના વાળંદને 'सद्दावेइ' પોતાના પાસે બોલાવ્યો सद्दावित्ता અને બોલાવીને एव वयासी આ પ્રમાણે કહ્યું-'तुम ण देवाणुप्पिया' કે હે દેવાનુપ્રિય! તમે सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अतेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खण २ अल्कारियकम्म करेमाणे विहरसि' શ્રીદામ નરેશના સર્વસ્થાનોમા, તમામ ભૂમિમા અને અત પુરમા રાત્રી અને દિવસ જવા આવવા લાગ્યા છો દરેક સ્થળે રાજા તરફથી તમને આવવા જવાની છુટ છે, તથા તમે શ્રીદામ રાજાની હજામત વગેરે અલકારિક કર્મ કરતા રહો છો, 'तए ण तुम देवाणुप्पिया!' એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય! 'सिरिदामस्स रण्णो अल्कारियकम्म करेमाणे गीवाए खुर णिवेसेहि'

'खुर' क्षुर 'णिवेसेहि' निवेशय=क्षुरेण कण्ठच्छेदं कुरु-इत्यर्थः 'ताण' ततः खलु अहं 'तुम' त्वाम् 'अद्धरज्जय' -अर्द्धराज्यकं=राज्यार्धभागिनं करिष्यामि, 'तुम' त्वं 'अम्हेहिं सद्धिं' अस्माभिः सार्धं 'उराले' उदारान् 'भोगभोगाइ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् 'भुजमाणे' भुञ्जानः विहरिष्यसि। 'तए ण से' ततः खलु स चित्रोऽलङ्कारिकः 'णदिसेणस्स कुमारस्स' नन्दिषेणस्य कुमारस्य 'वयण' वचनं 'एयमट्ठ' एतदर्थं=पूर्वोक्तराजमारणार्थ-संयुक्तं 'पडिसुणइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति ॥ सू० ७ ॥

खुर णिवेसेहि' अब ऐसा करना कि जिस समय श्रीदाम नरेश को तुम हजामत बनाने जाओ तब हजामत बनाते समय नरेश के कंठ में अस्त्रा, उस्तरा भोक देना। देखो यह विचार किसी को प्रकट न हो– तुम यदि इस काम मे सफलप्रयास वाले हो जाओगे तो निश्चय समझना मैं 'तुम अद्धरज्जय करिस्सामि' तुम्हें अपना आधा राज्य दे दूंगा। 'तुम्हे अम्हेहिं सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्ससि' तब तुम मेरे साथ ही साथ उदार मनुष्यसंबधी प्रचुरभोगों को आनंद के साथ भोगोगे। 'तए ण से चित्ते अलकारिए णदिसेणस्स कुमारस्स वयण एयमट्ठ पडिसुणेइ' इस प्रकार उस चित्र नाई ने नंदिषेण कुमार के इस प्रकार के राजा को मारने के लिये कहे गये वचनों को स्वीकार कर लिया।

હવે તમે એ પ્રમાણે કરો કે, તમે જ્યારે શ્રીદામ નરેશની હજામત બનાવવા જાઓ ત્યારે, હજામત બનાવવાના સમયે રાજાના કંઠમા–ગળામા તમારો અસ્તરો ખોસી દેવો અને જુઓ, આ વિચાર કોઇ પાસે પ્રગટ ન થવા પામે તે ધ્યાન આપવુ જો તમે આ કામમા સફળ નિવડશો તો નક્કી સમજવુ કે હુ 'तुम अद्धरज्जय करिस्सामि' તમને મારૂ અર્ધરાજ્ય આપી દઇશ ત્યારે 'तुम्हे अम्हेहिं सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्ससि' તમે મારી સાથેજ ઉદાર મનુષ્ય સમ્બન્ધી ભોગોપભોગોને આનંદની સાથે ભોગવશો, 'तए ण से चित्ते अलकारिए णदिसेणस्स कुमारस्स वयण एयमट्ठ पडिसुणेइ' તે ચિત્ર વાણંદે નંદિષેણ કુમારના આ પ્રમાણે રાજાને મારવા માટે જે વચનો કહ્યા તેનો સ્વીકાર કર્યો

कुमृत्युना, 'मारिस्सइ' मारयिष्यति ? 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य 'भीए' भीतः 'तत्थे' त्रस्तः 'तसिए' त्रसितः 'उव्विग्गे' उद्विग्नः सन् यत्रैव श्रीदामा राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रीदामानं राजानं रहस्यिकं=गुप्तवृत्तान्तं 'करयल जाव' करतल यावत्-करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्-एवं खलु स्वामिन् ! नन्दिषेणः कुमारः राज्ये च यावत्-अन्तःपुरे च मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन् 'इच्छइ' इच्छति 'तुब्भे' युष्मान् 'जीवियाओ ववरोवित्ता' जीविताद् व्यपरोप्य 'सयमेव' स्वयमेव 'रज्जसिरिं' राज्यश्रियं 'कारेमाणे' कुर्वन् 'पालेमाणे' पालयन् 'विहरित्तए' विहर्तुम्। 'तए णं से' ततः खलु सः

किस अशुभ-कुमरण से मरवा देगा। 'त्तिकट्टु' इस प्रकार सोच समझ कर वह 'भीए' डरता२ 'जेणेव सिरिदामे राया तेणेव उवागच्छइ' वहां पहुँचा-जहां वह श्रीदाम नरेश था। 'उवागच्छित्ता' पहुँचकर 'सिरिदामं रायं रहस्सियगं करयल जाव एवं वयासी' उसने श्रीदाम नरेश को दोनों हाथ मस्तक पर रखकर नमन किया, और इस गुप्तवार्ता का इस प्रकार कथन भी कर दिया। 'एवं खलु सामी' हे नाथ ! 'नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव मुच्छिए४' नंदिषेण कुमार राज्य-राष्ट्र और अन्तःपुर में अत्यंत मूर्च्छित एवं गृद्ध बना हुआ है वह 'इच्छइ तुब्भे जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए' चाहता है कि मैं राजा को मार कर स्वयं राजगद्दी का मालिक बन जाऊँ 'तए णं

કેવા અશુભ-કુમરણથી મરાવી નાખશે 'त्तिकट्टु' આ પ્રમાણે મનમાં વિચારી સમજીને તે 'भीए' ડરતો ડરતો 'जेणेव सिरिदामे राया तेणेव उवागच्छइ' જ્યાં તે શ્રીદામ રાજા હતા ત્યાં પહોંચ્યો. 'उवागच्छित्ता' પહોંચીને 'सिरिदामं रायं रहस्सियगं करयल जाव एवं वयासी' તેણે શ્રીદામ નરેશને બે હાથ માથાપર રાખીને નમન કર્યું, અને તે ગુપ્ત વાતનું આ પ્રમાણે કથન કર્યું-અર્થાત ગુપ્ત વાત કહી બતાવી 'एवं खलु सामी' હે નાથ ! 'नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव मुच्छिए ४' નંદિસેણ કુમાર રાજ્ય-રાષ્ટ્ર અને અન્તઃપુરમાં બહુજ આસક્ત અર્થાત્ ગૃદ્ધ બની ગયા છે તે 'इच्छइ तुब्भे जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए' ઇચ્છે છે કે હું રાજાને મારીને પોતેજ રાજગાદીનો માલીક બની જાઉં

श्रीदामा राजा चित्रस्यालङ्कारिकस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एयमट्ठं' एतमर्थं=स्वमरणरूपं नन्दिषेणविचारं 'सोच्चा' श्रुत्वा=कर्णगोचरीकृत्य 'णिसम्म' निशम्य=हृदयेऽवधार्य 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः=शीघ्रक्रुद्धः ४ 'जाव साहट्टु' यावत् संहृत्य यावद् भ्रुकुटिं ललाटे संहृत्य=सङ्कोच्य 'णंदिसेणं कुमारं' नन्दिषेणं कुमारं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=स्वाज्ञाकारिराजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा 'एएणं' एतेन=मारणरूपेण 'विहाणेणं' विधानेन='कानून' इति प्रसिद्धेन 'वज्झं' वध्यं='आणवेइ' आज्ञापयति।

भगवानाह-'तं एवं खलु' तदेवं खलु हे गौतम! 'णंदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'जाव' यावत्-पुरा पुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, 'विहरइ' विहरति=वर्त्तते ॥ सू० ८ ॥

सिरिदामे राया चित्तस्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म आसुरुत्ते४ जाव' चित्र नाई की इस प्रकार की बात सुनकर श्रीदाम नरेश सहसा क्रोध के आवेश से तलमला उठा और 'जाव साहट्टु णंदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' भ्रुकुटि टेडी कर अपने परिवार को शीघ्र ही नंदिषेण कुमार को पकडने की आज्ञा दी। 'गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' पकडवा उसने इस मारने रूप विधान से इसे वध्य घोषित कर दिया। इस प्रकार 'गोयमा!' हे गौतम! 'णंदिसेणे कुमारे जाव विहरइ' यह नंदिषेण कुमार पूर्व मे आचरित अपने अशुभतम पापकर्मों के कटुक फल को भोग रहा है।

'तए णं सिरिदामे राया चित्तस्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा' ચિત્ર વાળંદની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને શ્રીદામ નરેશ એકદમ ક્રોધના આવેશથી તલમલા થઈ ગયા અને જાવ साहट्टु णंदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ ભવર ત્રાસા કરીને પોતાના નોકરોને તુરતજ નંદિસેણ કુમારને પકડવાની આજ્ઞા કરી गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' પકડીને તેણે તે કુમારને મારવાના વિધાન-ઉપાયથી મારવા યોગ્ય છે એવી જાહેરાત કરી દીધી, આ પ્રમાણે 'गोयमा!' હે ગૌતમ! 'णंदिसेणे कुमारे जाव विहरइ' તે નંદિસેણ કુમાર પોતે પૂર્વે કરેલા અશુભતમ પાપકર્મોના કડવા ફળને ભોગવી રહ્યો છે

मूलम्—सू० ९

णंदिसेणे कुमारे इओ चुओ कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! णंदिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव, तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ! से णं तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले वोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ। एवं खलु णिक्खेवो छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि ॥ सू० ९ ॥

* ॥ छट्ठं अज्झयणं समत्तं ॥ *

भावार्थ— नंदिषेण कुमार की बात सुन और स्वीकार कर वह नाई वहां से सीधा चल दिया और इस प्रकार विचार करने लगा कि यदि यह बात श्रीदाम नरेश के कानों मे पड जायगी तो न मालूम वह मेरी क्या अशुभतम गति कर डालेगा ' इस भय से त्रस्त हो कर श्रीदाम नरेश के निकट आया। नंदिषेण के साथ जो कुछ बात हुई थी वह उसने राजा को कह सुनाई। राजा ने सुन कर क्रोध के आवेश मे आकर नौकरों से तुरत ही नंदिषेण को पकडवा लिया और पकडवा कर इस प्रकार की आज्ञा दी—कि जाओ, इसे मार डालो, यह इसी शिक्षा का योग्य है! इस प्रकार हे गौतम! नंदिषेण के कष्ट भोगने के कारण इस के पूर्वभव के संचित अपार अशुभतम कर्म हैं। उन्हीं का यह फल है जो यह इस प्रकार की वेदना भोग रहा है ॥ सू० ८ ॥

ભાવાર્થ—નંદિસેણુ કુમારની વાત સાંભળી અને સ્વીકાર કરીને તે વાણંદ ત્યાંથી સીધો ચાલ્યો ગયો, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે— ' જો આ વાત શ્રીદામ નરેશના કાને પડી જાશે તો મને શું ખબર કે મારી કેવી ગતિ કરી નાખશે, એ ભયથી ત્રાસ પામી શ્રીદામ નરેશની પાસે આવ્યો નંદિષેણુની સાથે જે કાંઇ વાત થઇ હતી તે તેણે રાજાને કહી બતાવી રાજા તે વાત સાંભળી ક્રોધના આવેશમાં આવીને નોકરો પાસે તુરતજ નંદિષેણુને પકડાવી લીધો, અને પકડાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે જાઓ! નંદિષેણુને મારી નાખો તે એ શિક્ષાને યોગ્ય છે આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! નંદિષેણુ જે કષ્ટ ભોગવે છે તેનું કારણુ તેના પૂર્વભવમાં સંચય કરેલા અપાર અશુભતમ કર્મ છે તેનુંજ એ ફળ છે જે અહિં આ પ્રકારે ભોગવી રહ્યો છે ॥૮॥

टीका—सू० ९

गौतमः प्राह—'णदिसेणे' इत्यादि। 'णदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'इओ चुओ' इतश्च्युतः=अस्माल्लोकाद् मृतःसन् 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते?। भगवान् कथयति—'गोयमा' गौतम! 'णदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'सट्ठिं वासाइं' षष्टिं वर्षाणि 'परमाउं' परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे=मृत्युसमये कालं कृत्वा=मृत्वा 'इमीसे' अस्या 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकतया उत्पत्स्यते। 'ससारो' संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमण 'तहेव' तथैव=मृगापुत्रवदेव विज्ञेय'। 'तओ' तत यावदनेकशतसहस्रकृत्वः पृथिवीकायेषूत्पत्स्यते। ततो निःसृत्य 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'मच्छत्ताए'

'णदिसेणे' इत्यादि।

गौतम ने पुन प्रभु से पूछा—हे भदन्त! 'णदिसेणे कुमारे' यह नन्दिषेण कुमार 'इओ चुओ' यहा से मर कर 'कहिं गच्छिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ' कहा जायगा कहा उत्पन्न होगा? तब प्रभु ने कहा 'गोयमा!' हे गौतम! सुनो, 'णदिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे काल किच्चा' यह नन्दिषेण कुमार ६० वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु समाप्त कर मृत्यु के अवसर मे मर कर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव' इस रत्नप्रभा नाम की प्रथम पृथिवी के नरक मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इस का ससार परिभ्रमण मृगापुत्र की तरह ही

'नदिसेणे' ઇત્યાદિ

ગૌતમે ફરી પ્રભુને પૂછયુ હે ભદન્ત! 'णदिसेणे कुमारे' નંદિસેણ કુમાર 'इओ चुओ' અહિંથી મરણ પામીને 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' કયા જશે, કયા ઉત્પન્ન થશે? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યુ 'गोयमा!' હે ગૌતમ સાભળો! 'णदिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा' તે નંદિસેણ કુમાર ૬૦ સાઠ વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પુરી કરીને મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव' આ રત્નપ્રભા નામની પૃથિવીના નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેના સસારનું પરિભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવુ જોઇએ તે લાખોવાર પૃથિવીકાયમા ઉત્પન્ન થશે 'तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ'

मूलम्—सू० ९

णंदिसेणे कुमारे इओ चुओ कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! णदिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव, तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ! से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमत करेहिइ। एव खलु णिक्खेवो छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि ॥ सू० ९ ॥

※ ॥ छट्ठ अज्झयण समत्तं ॥ ※

भावार्थ— नदिषेण कुमार की बात सुन और स्वीकार कर वह नाई वहा से सीधा चल दिया और इस प्रकार विचार करने लगा कि यदि यह बात श्रीदाम नरेश के कानों मे पड जायगी तो न मालूम वह मेरी क्या अशुभतम गति कर डालेगा' इस भय से त्रस्त हो कर श्रीदाम नरेश के निकट आया। नंदिषेण के साथ जो कुछ बात हुई थी वह उसने राजा को कह सुनाई। राजा ने सुन कर क्रोध के आवेश मे आकर नौकरों से तुरत ही नदिषेण को पकडवा लिया और पकडवा कर इस प्रकार की आज्ञा दी—कि जाओ, इसे मार डालो, यह इसी शिक्षा का योग्य है! इस प्रकार हे गौतम! नदिषेण के कष्ट भोगने के कारण इस के पूर्वभव के संचित अपार अशुभतम कर्म हैं। उन्हीं का यह फल है जो यह इस प्रकार की वेदना भोग रहा है ॥ सू० ८ ॥

ભાવાર્થ—નંદિસેણુ કુમારની વાત સાભળી અને સ્વીકાર કરીને તે વાળંદ ત્યાથી સીધો ચાલ્યો ગયો, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—જો આ વાત શ્રીદામ નરેશના કાને પડી જાશે તો મને શુ ખબર કે મારી કેવી ગતિ કરી નાખશે, એ ભયથી ત્રાસ પામી શ્રીદામ નરેશની પાસે આવ્યો નંદિષેણુની સાથે જે કાંઇ વાત થઇ હતી તે તેણે રાજાને કહી બતાવી રાજા તે વાત સાભળી ક્રોધના આવેશમા આવીને નોકરો પાસે તુરતજ નંદિષેણુને પકડાવી લીધો, અને પકડાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે જાઓ! નંદિષેણુને મારી નાખો તે એ શિક્ષાને યોગ્ય છે આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! નંદિષેણુ જે કષ્ટ ભોગવે છે તેનું કારણુ તેના પૂર્વભવમા સચય કરેલા અપાર અશુભતમ કર્મ છે તેનુંજ એ ફળ છે જે અહિં આ પ્રકારે ભોગવી રહ્યો છે ॥૮॥

मन्त करिष्यति। श्रीसुधर्मा स्वामी माह-'एव खलु' इत्यादि। एव खलु 'णिक्खेवो' निक्षेप=समाप्तिवाक्य तथाहि-हे जम्बू! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् मोक्ष प्राप्तेन 'छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्तेत्ति बेमि' षष्ठस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त, इति ब्रवीमि-व्याख्या पूर्ववत् ॥सू० ९॥

॥इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री शाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त जैनशास्त्राचार्य-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलाल-व्रतिविरचिताया श्री-विपाक श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्याया षष्ठमध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १ । ६ ॥

दु खो का आत्यन्तिक अभाव हो जायगा। 'एव खलु निक्खेवो' भगवान महावीर प्रभुने इस छट्ठे अध्ययन का यह भाव फरमाया है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ९ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दु खविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद में 'नन्दिषेण' नामक छठा अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-६ ॥

दु ખોનો આત્યતિક અભાવ થઈ જશે 'एव खलु निक्खेवो' ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ આ છઠ્ઠા અધ્યયનના આ પ્રમાણે ભાવ કહ્યા છે ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥૯॥

ઇતિ વિપાકશ્રુતનો દુ ખવિપાકના પ્રથમ શ્રુતસ્કધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા 'નન્દિષેણ' નામનુ 'છઠ્ઠુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥૧- ॥

मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'से ण' स खलु 'तत्थ' तत्र 'मच्छिएहिं' मात्स्यिकैः=मत्स्यजीविभिः 'वहिए समाणे' वधित'=हत' सन 'तत्थेव' तत्रैव 'सेट्ठिकुले' श्रेष्ठिकुले मत्यायास्यति। तत्र 'बोहिं' बोधि-सम्यक्त्वं भोत्स्यते=प्राप्स्यति। ततो नि सृत्य 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उपपत्स्यते। तत. महाविदेहे वर्षे जन्म प्राप्य 'सिज्झिहिइ' सेत्स्य ति सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते–केवलज्ञानेन सर्व ज्ञेय ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते–कर्मबन्धाद् मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुख प्राप्स्यति। 'सव्वदुक्खाणमंत करेहिइ' सर्वदु खाना

जान लेना चाहिये। यह लाखों बार पृथवीकाय मे उत्पन्न होगा, 'तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ' फिर हस्तिनापुर नगर मे जन्म धारण करेगा 'से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंत करेहिइ' उस पर्याय मे यह मच्छीमारों द्वारा मारा जाकर वहीं पर किसी श्रेष्ठि के कुल मे उत्पन्न होगा, वहा बोध का लाभ कर यह मर कर सौधर्म नाम के कल्प मे देव होगा, वहा की स्थिति समाप्त कर फिर यह वहा से चव कर महाविदेह क्षेत्र मे निर्वाण का लाभ करेगा। केवलज्ञान स समस्त ज्ञेय पदार्थ का ज्ञाता होगा। कर्मबध से सदा के लिये छूटकारा पा जायगा। इसे वहा अव्याबाध अनत सुख की प्राप्ति होगी। मुक्ति अवस्था मे इसके सम्पूर्ण

પછી હસ્તિનાપુર નગરમા માછલાની યોનિમા જન્મ ધારણ કરશે 'से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंत करेहिइ' એ પર્યાયમા તે મચ્છીમારો દ્વારા માર્યા જશે પછી ત્યા આગળજ શ્રેષ્ઠના કુલમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યા બોધિ–સમકિતનો લાભ પામી તે મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ નામના કલ્પમા દેવ થશે, ત્યાની સ્થિતિ પૂરી કરીને પછી ત્યાથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા મોક્ષનો લાભ પ્રાપ્ત કરશે કેવલ જ્ઞાનથી તમામ જ્ઞેય પદાર્થના જ્ઞાતા થશે કર્મબધનથી હમેશા માટે છુટી જશે, એને ત્યા આગળ અવ્યાબાધ અનત સુખની પ્રાપ્તિ થશે, મુક્તિની અવસ્થામા તેના તમામ

णयरे' पाटलीपण्ड नगरमासीत्, तत्र 'वणसडे उज्जाणे' वनपण्डनामकमुद्यानम्। तस्मिन् 'उबरदत्ते जक्खे' उदुम्बरदत्तो यक्ष आसीत्। 'तत्थ ण' तत्र खलु 'पाडलिसडे णयरे' पाटलिपण्डे नगरे 'सिद्धत्थे राया' सिद्धार्थो राजाऽऽसीत्। 'तत्थ ण पाडलिसडे णयरे' तत्र खलु पाटलिपण्डे नगरे 'सागरदत्ते सत्थवाहे' सागरदत्त' सार्थवाह आसीत्, कीदृशः? 'अड्ढे जाव अपरिभूए' आढ्यो यावदपरिभूत.। 'तस्स ण' तस्य खलु सागरदत्तस्य पुत्र गङ्गदत्ताया भार्याया. 'अत्तए' आत्मज'=अङ्गजात 'उबरदत्ते णाम दारए होत्था' उदुम्बरदत्तो नाम दारक आसीत्,

उस काल में एव उस समय में एक पाटलीपड नामका नगर था। (वणसडे उज्जाणे) उस नगर में एक वनषड नामका बगीचा था। (उबरदत्ते जक्खे) उस में उदुबरदत्त नामका एक यक्ष रहता था (तत्थ पाडलिसडे णयरे सिद्धत्थे राया) पाटलीपड नगर के राजा का नाम सिद्धार्थ था। (तत्थ ण पाडलिसडे णयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था) उसी नगर में एक सार्थवाह रहता था इसका नाम था सागरदत्त। (अड्ढे जाव अपरिभूए) यह विशेष धनवान था। साथ में इतना भाग्यशाली था कि कोई भी व्यक्ति इसका तिरस्कार नहीं कर सकता था। (तस्स ण गगदत्ता भारिया) इसे गगदत्ता नामकी भार्या था। (तस्स ण सागरदत्तस्स पुत्ते गगदत्ताए भारियाए अत्तए उबरदत्ते णाम दारए होत्था) इस सागरदत्त का पुत्र गगदत्ताभार्या का अगजात उदुबरदत्त था। यह (अहीण०) विशेष खूबसूरत था। अग उपागों से परिपूर्ण था। प्रत्येक इन्द्रियों की यथार्थ रचना से इसका शरीर विशेषरूप स देखने वालों के चित्त का अपना

(तत्थ ण पाडलिसडे णयरे) ते काल अने ते समयने विषे એક પાટલીખડ નામનું નગર હતુ, (वणसडे उज्जाणे) તેમા એક વનખડ નામનો બગીચો હતો (उबरदत्ते जक्खे) તેમા ઉદુબરદત્ત યક્ષનો સ્થાન હતો (तत्थ ण पाडलिसडे णयरे सिद्धत्थे राया) પાટલીખડ નગરના રાજાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતુ (तत्थ ण पाडलिसडे णयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था) તે નગરમા એક સાગરદત્ત નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો (अड्ढेजाव अपरिभूए) તે ઘણોજ ધનવાન હતો તેમજ એટલો ભાગ્યશાલી હતો કે કોઈ પણ માણુસ તેનો તિરસ્કાર કે અપમાન કરી શકતો નહી (तस्स ण गगदत्ता भारिया) તેને ગગદત્તા નામની પત્ની હતા (तस्स ण सागरदत्तस्स पुत्ते गगदत्ताए भारियाए अत्तए उबरदत्ते णाम दारए होत्था) તે સાગરદત્તનો પુત્ર ગગદત્તા પત્ની થકી જન્મ પામેલ ઉદુબરદત્ત હતો, તે (अहीण०) ઘણોજ સુદર રૂપવાન હતો અને તેના અગ-ઉપાગો પણ પૂર્ણ હતા તમામ ઇન્દ્રિયોની યથાર્થ રચનાથી જોનારાઓને તેનુ શરીર વિશેષ પણે–

॥ अथ सप्तमाध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जइ णं भंते! उक्खेवो सत्तमस्स। एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे णयरे वणसंडे उज्जाणे उंबरदत्ते जक्खे। तत्थ णं पाडलिसंडे णयरे सिद्धत्थे राया। तत्थ णं पाडलिसंडे णयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था। अड्ढे जाव अपरिभूए। तस्स णं गंगदत्ता भारिया। तस्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगदत्ताए भारियाए अत्तए उंबरदत्ते णामं दारए होत्था अहीण० ॥ १ ॥ सू० ॥

टीका-सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि।

'जइ णं भंते' श्री जम्बूस्वामी पृच्छति-'उक्खेवो' उत्क्षेपः, तथाहि-समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं छट्ठस्स णं अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते सत्तमस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते इति। सुधर्मा स्वामी प्राह-एवं खलु हे जम्बू! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'पाडलिसंडे-

---

सप्तम अध्ययन

'जइ णं भंते! इत्यादि सू० १

(जइ णं भंते! उक्खेवो सत्तमस्स) जंबू स्वामी से सुधर्मा स्वामी पूछते हैं हे भदन्त! श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त कर लिये हैं, इस दुःखविपाक के छठे अध्ययन का भाव इस पूर्वोक्त प्रकार से कहा। परन्तु उन श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस सप्तम अध्ययन का क्या भाव फरमाया है?। श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं कि-(एवं खलु जंबू!) हे जंबू! (तेणं कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे णयरे)

સાતમું અધ્યયન-

'जइणं भंते?' ઇત્યાદિ -

(जइणं भंते! उक्खेवो सत्तमस्स) જમ્બૂ સ્વામી, સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે- હે ભદન્ત? શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી લીધું છે, તે દુઃખ-વિપાકના છઠા અધ્યયનના ભાવ એ પૂર્વોક્ત પ્રમાણે કહ્યા, પરન્તુ તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ સાતમા અધ્યયનના ભાવ શું કહેલા છે? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-(एवं खलु जंबू!) હે જમ્બૂ! (तेणं कालेणं तेणं सम

समवसरण वनषण्डमुद्यान प्रति भगवदागमन 'जाव' यावत् 'परिसा गया' परिषद्गता' धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'भगवं गोयमे' भगवान् गौतम 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव भगवत' श्री-महावीरस्वामिनो भिक्षार्थमाज्ञा गृहीत्वा 'जेणेव पाडलिसंडे णयरे' यत्रैव पाटलि-षण्ड नगर 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पाटलिषण्डे नगरे 'पुरत्थिमेणं दुवारेणं' पौरस्त्येन द्वारेण-पूर्वदिगवस्थितेन द्वारेण 'अणुप्पविसइ'

में ग्रामानुग्राम विहार करते २ श्रमण भगवान महावीर पाटलिषंड नगर के वनखण्ड नाम के उद्यान में आये। प्रभु का आगमन सुनकर नगर निवासी एवं नरेश सब के सब हर्षोत्फुल्ल होकर प्रभु को वंदना करने के लिये एवं उन से धर्म का श्रवण करने के लिये अपने २ निवासस्थान से निकल कर उस बगीचे में आये। प्रभु को वंदना एवं नमस्कार कर परिषद और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। सुनकर सब प्रमुदित होकर वापिस अपने २ स्थान पर गये। (तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाडलिसंडे णयरे तेणेव उवागच्छइ) उस काल और उस समय में भगवान के बडे शिष्य गौतमस्वामी पूर्व अध्ययनों में कथित विधि के अनुसार प्रभु से नगर में गोचरी को जानेकी आज्ञा प्राप्त कर रवाना हुए (उवागच्छित्ता पाडलिसंडे णयरे पुरत्थिमेणं दुवारेण अणुप्पविसइ) वे उस नगर के पूर्व दिशा में रहे हुए दरवाजे से प्रविष्ट हुए।

વિષે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાટલીખંડ નામના નગરના બગીચામાં આવ્યા, પ્રભુ પધાર્યા છે તે વાત સાંભળીને નગરના માણસો અને રાજા એ તમામ હર્ષથી પ્રફુલ્લિત થઈને પ્રભુને વંદના કરવા માટે એટલે કે તેમના પાસેથી ધર્મ શ્રવણ સાંભળવાની ઈચ્છાથી પોતાના નિવાસસ્થાનથી નીકલીને તે બગીચામાં આવ્યા પ્રભુને વંદન-નમસ્કાર કરીને સભા અને રાજા પોતાના સ્થાન પર બેસી ગયા પછી પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો તે સાંભળીને તમામ પ્રસન્ન થઈને પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા (तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाडलिसंडे णयरे तेणेव उवागच्छइ) તે કાલ અને તે સમયને વિષે, ભગવાનના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી આગળના અધ્યયનોમાં કહેલી વિધિ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી નગરમાં ગોચરી કરવા જવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને રવાના થયા (उवागच्छित्ता पाडलिसंडे णयरे पुरत्थिमेणं दुवारेण अणुप्पविसइ) ગૌતમ સ્વામીએ, તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કર્યો,

कीदृशः ? 'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरं ॥ सू० १ ॥

मूलम्— सू० २

तेण कालेण तेण समएण समोसरण जाव परिसा गया। तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाडलिसंडे णयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पाडलिसंडे णयरे पुरत्थिमेण दुवारेण अणुप्पविसइ। तत्थ ण पासइ एग पुरिस कच्छुल्ल कोढिय दाउयरियं भगंदलिय अरिसिल्ल कासिल्ल सासिल्ल सोफिल्ल सूयमुह सूयपाय सडियहत्थगुलिय सडियपायंगुलिय सडियकण्णणासिय रसियाए य पूयेण य थिविथिविंत वणमुहकिमिउण्णुयंतपगलंतपूयरुहिर लालामुह पगलंतकण्णणास अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाण कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूयमाण मच्छियाचडयरपहगरेण अण्णिज्ज-माणमग्ग फुट्टहडाहडसीस दडिखडवसण खंडमल्लखंडहत्थगयं गिहेर देहंबलियाए वित्तिं कप्पेमाण पासइ। तयाणतर भगवं गोयमे उच्चणीय जाव अडइ अहापज्जत्त गिण्हइ गिण्हित्ता पाडलीसडाओ णयराओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भत्तपाण पडिदसेइ, पडिदसित्ता समणेण३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव बिलमिव पण्णगभूएण अप्पाणेण आहारमाहारेइ, आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ ॥२॥ सू०॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समोसरण'

और आकृष्ट कर लिया करता था ॥ सू० १ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि सूत्र २

(तेण कालेण तेण समएण जाव परिसा गया) उस काल और उस समय

ચિત્તને પોતાની તરફ આકર્ષણ કરી લેતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧॥

'तेण कालेण" ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण जाव परिसा गया) તે કાલ અને તે સમયને

रसिकया='शटितदुर्गन्धिविकृतरुधिरेण' 'पूएण य' पूयेन=शटितदुर्गन्धिविकृतरुधिरजलेन 'थिविथिवित' थिविथिविशब्दं कुर्वन्त 'वणमुहकिमिउण्णुयतपगलतपूयरुहिर' व्रणमुखकृम्युन्नुदत्प्रगलत्पूयरुधिर–व्रणमुखात् कृमयः उन्नुदन्तः प्रगलन्ति पूयरुधिराणि च यस्य स तथा तम्, यस्य व्रणमुखात् कृमयो बहिर्निःसरन्ति उत्पत्य पतन्ति पूयरुधिराणि प्रगलन्ति तमित्यर्थः। 'लालामुह' लालायुक्तमुख 'पगलतकण्णणास' प्रगलत्कर्णनास=प्रगलन्तौ कर्णौ नासे च यस्य स तथा तम्, 'अभिक्खणं२' अभीक्ष्णं२=वार वार 'पूयकवले य' पूयकवलान्=शटितरुधिरकवलान् 'रुहिरकवले य' रुधिरकवलान् 'किमिकवले य' कृमिकवलांश्च 'वममाण' वमन्तम्=मुखादुद्गिरन्त 'कट्ठाइ' कष्टानि=कष्टकराणि, दर्शकजनमनोव्यथाजनकानि 'कलुणाइ' करुणानि=करुणारसोत्पादकानि 'वीसराइ' विस्वराणि=दुःस्वराणि

(रसियाए य पूयेण य थिविथिवित) सडे हुए एवं विकृत खून से- तथा पीव से जिसके शरीर में 'थिविथिवि' इस प्रकार का शब्द हो रहा था, (वणमुहकिमिउण्णुयतपगलतपूयरुहिर) जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीव भी जिन्हों से वह रही थी, (लालामुह) लार से जिसका मुख सना हुआ था। (पगलतकण्णणास) सडजाने से कान और नाक जिसके गिर चुके थे। (अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणे) जो पीप और सडे हुए खून के कुल्लों का एवं कृमियों के ढेरों का वारवार वमन कर रहा था। (कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूयमाण) जो इस प्रकार के कष्टकारी दुःखद एवं करुणाजनक अव्यक्त शब्दों को बोल रहा था कि जिन्हें सुनकर हर एक व्यक्ति के मन मे दया आती थी। (मच्छियाचडगरपहगरेण

ગયેલા અને બગડેલા લોહીથી અને પરૂથી જેના શરીરમા થિવિથિવિ આ પ્રકારના શબ્દ થઈ રહ્યો હતો, (वणमुहकिमिउण्णुयतपगलतपूयरुहिर) જેના ઘાના આગલના ભાગથી કીડા ટપકી રહેલા હતા, અને જેને પરૂ-વહેતુ હતુ, (लालामुह) જેના મુખમાથી લાળ ટપકતી હતી, (पगलतकण्णणास) કાન અને નાક જેના સડી જવાથી તુટી ગયા હતા, (अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणे) પરૂ અને સડેલા લોહીના કુટના (કોગળા) અને કૃમિયોના ઢગલાના વારવાર વમન-ઉલટી કરતો હતો, (कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूयमाण) આ પ્રમાણે જે કષ્ટકારી દુઃસ્વર અર્થાત્ કરૂણાજનક અવ્યકત શબ્દો બોલી રહ્યો હતો કે જેને સાભળીને સૌ કોઇ માનવ વ્યકિતને પોતાના મનમા તની દયા આવતી હતી, (मच्छियाचडगरपहगरेण अण्णिज्जमाणमग्ग) માખીઓના

अनुप्रविशति, 'तत्थ णं' तत्र खलु 'पासइ' पश्यति 'एगं पुरिसं' एकं पुरुषं, कीदृशम्? इत्याह—'कच्छुल्लं' कच्छूमन्त—कण्डूयनरोगयुक्तं 'कोढियं' कुष्ठिनं=कुष्ठरोगयुक्तं 'दोउरियं' द्व्योदरिकं—द्वे उदरे इव उदरं यस्य स तथा तम् जलोदररोगयुक्तम्, 'भगंदलियं' भगन्दरिकं भगन्दररोगयुक्तम्, 'अरिसिल्लं' अर्शोवन्तम्=अर्शोरोगयुक्तम्, 'कासिल्लं' कासवन्तं=कासरोगयुक्तं, 'सासिल्लं' श्वासवन्तं=श्वासरोगयुक्तं, 'सोफिल्लं' शोफवन्तं=शोथरोगयुक्तं, 'सूयमुहं' शूनमुखं=शूनं=शोथयुक्तं, मुखं यस्य स तथा तम्, एवमग्रेऽपि 'सूयहत्थं' शूनहस्तं=शोथयुक्तहस्तम्, 'सूयपायं' शूनपादं=शोथयुक्तचरणं 'सडियहत्थंगुलियं' शटितहस्ताङ्गुलिकं 'सडियपायंगुलियं' शटितपादाङ्गुलिकं 'सडियकण्णणासियं' शटितकर्णनासिकं 'रसियाए य'

(तत्थ णं पासइ एगं पुरिसं) प्रविष्ट होते हैं कि वहां उन्होंने एक ऐसे पुरुष को देखा जो (कच्छुल्लं, कोढियं, दोउयरियं, भगंदलियं अरिसिल्लं, कासिल्लं, सासिल्लं, सोफिल्लं, सूयमुहं, सूयपायं, सडियहत्थंगुलियं, सडियपायंगुलियं.) खाज से युक्त हो रहा था, समस्त शरीर भर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेट के जैसा जिसका पेट था—जलोदर रोग से जो पीडित था। भगंदर जिसे हो रहा था। बवासीर से जो अत्यंत कष्ट मे था। खाँसी जिसे क्षण२ में चल रही थी। श्वास की जिसे बीमारी थी। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुंह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पाव जिसके सब ओर से खूब सूजे—फूले हुए थे। हाथों एवं पैरों की अंगुलियाँ जिसकी गल गई थीं (सडियकण्णणासियं) कान एवं नाक भी जिसके बिल्कुल सड चुके थे।

(तत्थ णं पासइ एगं पुरिसं) प्रवेश करता ज तेमणे त्यां आगण એક પુરૂષને જોયો તે (कच्छुल्लं कोढियं दोउयरियं भगंदलियं, अरिसिल्लं, कासिल्लं, सासिल्लं सोफिल्लं सूयमुहं, सूयपायं, सडियहत्थंगुलियं, सडियपायंगुलियं,) ખજવાલથી સહિત હતો આખાયે શરીરમાં કોઢ થયો હતો પેટ એકદમ મોટું હતું, જલોદર રોગથી પીડાતો હતો, જેને ભગંદર થયેલું હતું, બવાસીરના રોગથી બહુજ કષ્ટ થતું, ખાંસી જેને ઘડીએ-ઘડીએ આવતી હતી, જેને શ્વાસ રોગની બીમારી હતી, તમામ શરીરમાં જેને સોજો આવી ગયો હતો, જેનું મુખ સુજીને ફુલી ગયું હતું, જેના હાથ-પગ બહુજ સુજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ-પગની આંગળીઓ જેની ગળી ગઇ હતી, (सडियकण्णणासियं) જેના કાન અને નાક તમામ સડી ગયા હતા, (रसियाए य पूएण य थिविथिविंत) સડી

पज्जत्त' यथापर्याप्तमाहार 'गिण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा 'पाडलिसंडाओ णयराओ' पाटलिषण्डात् नगरात् 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'भत्तपाण' भक्तपानम्=अशन पान च 'पडिदंसेइ प्रतिदर्शयति, प्रतिदर्श्य 'समणेण३' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'अब्भणुण्णाए समाणे' अभ्यनुज्ञातः सन् 'जाव' यावत् 'विलमिव पण्णगभूएण' विलमिव पन्नगभूतेन 'अप्पाणेण' आत्मना 'आहारमाहारेइ' आहारमाहारयति-आहार करोति । यथा सर्पो विल प्रविशन् विलस्य पार्श्वद्वयमस्पृशन् आत्मान विले प्रवेशयति तथा स्वादाभिलापाभावाद्

गिण्हइ) यथा पर्याप्त (आवश्यकतानुसार) आहार ग्रहण किया (गिण्हित्ता पाडलीसंडाओ णयराओ पडिनिक्खमइ) उसे लेकर पाटलीषंड नगर से वापिस अपने स्थान की ओर प्रस्थित हुए। (पडिणिक्खमित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) आते ही वे जहाँ श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहा आये और (उवागच्छित्ता भत्तपाण पडिदंसेइ) आकार प्राप्त भक्तपान उन्होंने प्रभु को दिखलाया। (पडिदंसित्ता समणेण३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव विलमिव पण्णगभूएण अप्पाणेण आहार माहारेइ) अनन्तर प्रभुने आहार करने की आज्ञा दे दी। गौतमने जैसे सर्प अपने विल में प्रवेश करते समय उसके दोनों पार्श्वभागों से नहीं अडता है और सीधा प्रवेश कर जाता है ठीक उसी तरह अपने मुख में इतस्तत स्वाद की अभिलाषा से सचालित न

પર્યાપ્ત (આવશ્યકતાનુસાર) આહાર મેળવ્યો (गिण्हित्ता पाडलीसंडाओ णयराओ पडिनिक्खमइ) આહાર લઈને પાટલીખંડ નગરમાંથી પાછા પોતાના સ્થાને આવ્યા (पडिणिक्खमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) આવતાજ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યા, અને (उवागच्छित्ता भत्तपाण पडिदंसेइ) તે પછી પ્રાપ્ત આહાર-પાણી પ્રભુને બતાવ્યાં (पडिदंसित्ता समणेण३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव बिलमिव पण्णगभूएण अप्पाणेण आहारमाहारेइ) તે પછી પ્રભુએ આહાર કરવાની આજ્ઞા આપી, ગૌતમે જેવી રીતે સર્પ પોતાના દરમાં પ્રવેશ કરવા સમયે પોતાના બન્ને બાજુના ભાગને (પાર્શ્વભાગને) ક્યાંઇ સ્પર્શ થવા દેતો નથી અને સીધો પ્રવેશ કરે તેવીજ રીતે પોતાના મુખમાં આમ-તેમ સ્વાદની અભિલાષાથી નહિ ફેરવતાં આહાર કર્યો,

रचनानि, 'कूयमाण' कूजन्तम्=अव्यक्तमुच्चरन्त शेष प्रथमाध्ययनवत्-नगर-विशेषस्त्वयम्, 'मच्छियाचडगरपहगरेण' मक्षिकाचटकरपहकरेण=मक्षिकाणा वृन्द-वृन्देन 'अण्णिज्जमाणमग्ग' अन्वीयमानमार्गम्=अनुगम्यमानमार्गम् 'फुट्टहडाहडसीस' स्फुटद्धडाहडशीर्ष=शिरोवेदनया व्यथितमस्तक 'दडिखडवसण' दण्डिखण्डवसन=दण्डी=कन्थाधारी भिक्षुविशेषः तद्वत्खण्डवस्त्रयुक्त च, 'खडमल्लखडहत्थगय' खण्डमल्लखण्डहस्तगतम्=अशनपानार्थं शरावखण्डद्वययुक्तहस्त 'गिहे२' गृहे गृहे=प्रतिगृह 'देहबलियाए' देहबलिकया=देहनिर्वाहार्थ बलिका=आहारग्रहण देहबलिका=भिक्षावृत्ति', तया 'विर्त्ति' वृत्तिम्=आजीविका 'कप्पेमाण' कल्पयन्त=कुर्वन्त 'पासइ' पश्यति। 'तयाणतर' तदनन्तर 'भगव गोयमे' भगवान् गौतमः 'उच्चणीय, जाव अडइ' उच्चनीय यावदडति=उच्चनीचमध्यमकुलानि सामुदानिकभिक्षार्थं भ्रमति, 'अहा-

---

अण्णिज्जमाणमग्ग) मक्खियों का झुण्ड का झुण्ड जिसके चारों ओर भनभन करता हुआ पीछे२ चलता था। (फुट्टहडाहडसीस) भयकर शिरकी पीडा से जिसका मानों माथा फूटा जा रहा था, (दडिखडवसण) कन्थाधारी भिक्षुकी तरह जो फटे हुए टाट के टुकडे ओढे हुए था। (खडमल्लखडहत्थगय) खाने और पानी पीने के लिये जिसने अपने हाथ में दो कपाल-मिट्टीके वर्तन के टुकडे ले रखे थे और (देहबलियाए विर्त्ति कप्पेमाण पासइ) शरीर निर्वाह के लिये घर घर भीख माँगता था उसको गौतम स्वामीने देखा।

(तयाणतर भगव गोयमे उच्चनीय जाव अडइ) इसके बाद भगवान गौतम भिक्षा के लिये नगर के ऊँच नीच आदि कुलों में घूमने लगे और (अहापज्जत्त

टोળा જેના શરીરની ચારેય બાજુ બણુ-બણુ કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા. (फुट्टहडाहडसीस) માથાની ભયકર પીડાથી જેનુ માથુ ફાટી જતુ હતુ, (दडिखडवसण) કન્થાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણના ટુકડા ઓઢેલા હતા (खडमल्लखडहत्थगय) ખાવા-પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમા બે માટીના વાસણના ટુકડા રાખેલા હતા અને (देहबलियाए विर्त्ति कप्पेमाण पासइ) શરીર નિર્વાહ માટે ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો હતો તેને ગૌતમ સ્વામીએ જોયો

(तयाणंतर भगव गोयमे उच्चनीय जाव अडइ) ते પછી ભગવાન ગૌતમ ભિક્ષા માટે નગરના ઉચ-નીચ આદિ કુળોમા ફરવા લાગ્યા, અને (अहापज्जत्त' गिण्हइ) યથા

तएण से गोयमे तच्च पि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे त चेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ।

चोत्थ पि छट्ठक्खमणपारणगसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, 'अहो ण इमे पुरिसे पुरापोराणाण जाव एव वयासी। 'एव खलु अह भते' छट्ठक्खमणपारणगसि जाव रीयते० पुरत्थिमिल्लेण दुवारेण पविट्ठे। तत्थ ण एग पुरिस पासामि कच्छुल्ल जाव कप्पेमाण। तए ण अह दोच्च पि छट्ठपारणगसि

नगर में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मागी। भगवान का आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहा से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए। अन्दर प्रवेश किया तो वहा उन्होंने ऐक ऐसे पुरुष को देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बडा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था। भगदर जिसके हो रहा था। बवासीर की पीडा से जो अत्यन्त कष्ट में था। खासी जिसे क्षण२ मे चल रही थी। श्वास की बीमारी से जिसका दम घुट रहा था। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुँह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पाव जिसके सब सूजकर फूले हुए थे। हाथों एव पैरों की अगुलिया जिसकी गल गई थीं। कान एव नाक जिस के बिलकुल सड चुके थे। सडे हुए एव विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर मे 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था। जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी। लार से जिसका मुख सना हुआ था।

ગૌતમ સ્વામી ત્યાથી રવાના થયા અને તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરૂષને જોયા કે જેને પોતાના શરીરમા ખજવાલ આવતી હતી, તમામ શરીરમા કોઢ થયેલો હતો, બે પેટ જેવડુ તેનુ પેટ હતુ અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો જેને ભગદર થયેલુ હતુ બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુખી હતો, ખાસી જેને વારવાર આવતી હતી, શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુટાતો હતો તમામ શરીરમા જેને સોજો થયો હતો મોઢુ સૂજીને જેનુ ફુલી ગયુ હતુ, હાથ પગ જેના તમામ સૂજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ—પગની આગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેના નાક—કાન તમામ સડી ગયા હતા, સડેના અને બગડેલા લોહી તથા પરૂથી જેના શરીરમા "થિવિ–થિવિ" જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાથી કીડા ટપકતા હતા, અને પરૂ પણ વહેતુ હતુ, લાળથી મુખ જેનુ ભર્યુ હતુ, નાક—કાન સડી

आहार मुखे इतस्ततो न सचालयन् गलविले प्रवेशयतीति भाव., 'आहारमाहारित्ता' आहारमाहार्य=आहार कृत्वा 'सजमेण तवसा' सयमेन तपसा 'अप्पाण भावेमाणे' आत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति ॥सू० २॥

मूलम्—सू० ३

तए ण से भगव गोयमे दाच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि पढमाए पोरिसीए सज्झाय करेइ जाव पाडलिसड नयर दाहिणिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसइ, त चेव पुरिस पासइ कच्छुल्ल तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ।

करते हुए आहार किया (आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) और आहार करके तप सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान में लग गये ।

भावार्थ—उस काल और उस समय में ग्रामानुग्राम विहार करते२ श्रमण भगवान महावीर पाटलिषड नगर के उद्यान में आये। प्रभुका आगमन सुनकर नगर की परिषद एव राजा सबके सब हर्षित होकर प्रभु को वदना एव धर्मश्रवण करने के लिये अपने२ घर से निकलकर उस बगीचे में आये। प्रभु को वन्दना एव नमस्कार कर परिषद और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर सब प्रमुदित होकर वापिस अपने२ स्थान पर गये। उस काल उस समय गौतम स्वामी भगवान महावीर स्वामी के समीप आये और छठ–बेलेके पारणा–निमित्त पाटलिषड

(आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) અને આહાર કરીને તપ-સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમા લાગી ગયા

ભાવાર્થ– તે કાલ અને તે સમયને વિષે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાટલીખડ નગરના બગીચામા આવ્યા, પ્રભુનું આગમન સાભળીને નગરની પરિષદ અને રાજા સૌ હર્ષ પામીને પ્રભુને વદન કરવા અને ધર્મ દેશના સાભળવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામા આવ્યા, પ્રભુને વન્દના નમસ્કાર કરીને પરિષદ અને રાજા સૌ સૌના સ્થાને બેઠા અને પ્રભુએ ધર્મદેશના આપી, પછી ધર્મદેશના સાભળીને સૌ પ્રસન્ન થઇ પાછા પોતાના સ્થાનકે ગયા તે કાલ તે સમયને વિષે ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાસે આવીને છઠ્ઠ-બેલાના પારણા માટે પાટલીખડ નગરમા ગોચરી માટે જવાની આજ્ઞા માગી, ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને

तएणं से गोयमे तच्चं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्ल० पासइ।

चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी। 'एवं खलु अहं भंते! छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे। तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं। तए णं अहं दोच्चं पि छट्ठपारणगंसि

नगर में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मांगी। भगवान की आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहां से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए। अन्दर प्रवेश किया तो वहां उन्होंने ऐक ऐसे पुरुष को देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बडा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था। भगंदर जिसके हो रहा था। बवासीर की पीडा से जो अत्यन्त कष्ट में था। खांसी जिसे क्षण२ में चल रही थी। श्वास की बीमारी से जिसका दम घुट रहा था। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुँह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पांव जिसके सब सूजकर फूले हुए थे। हाथों एवं पैरों की अंगुलियां जिसकी गल गई थीं। कान एवं नाक जिस के बिल्कुल सड चुके थे। सडे हुए एवं विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर मे 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था। जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी। लार से जिसका मुख सना हुआ था।

ગૌતમ સ્વામી ત્યાંથી રવાના થયા અને તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરૂષને જોયો કે જેને પોતાના શરીરમાં ખંજવાલ આવતી હતી તમામ શરીરમાં કોઢ થયેલો હતો, બે પેટ જેવડું તેનું પેટ હતું અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો જેને ભગંદર થયેલું હતું બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુ:ખી હતો, ખાંસી જેને વારંવાર આવતી હતી, શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુટાતો હતો તમામ શરીરમાં જેને સોજો થયો હતો મોઢું સૂજીને જેનું ફુલી ગયું હતું, હાથ પગ જેના તમામ સૂજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ—પગની આંગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેના નાક—કાન તમામ સડી ગયા હતા, સડેના અને બગડેલા લોહી તથા પરૂથી જેના શરીરમાં "થિવિ—થિવિ" જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાંથી કીડા ટપકતા હતા, અને પરૂ પણ વહેતું હતું, લાળથી મુખ જેનું ભર્યું હતું, નાક—કાન સડી

आहार मुखे इतस्ततो न सचालयन् गलबिले प्रवेशयतीति भाव', 'आहारमाहारित्ता' आहारमाहार्य=आहार कृत्वा 'संजमेण तवसा' संयमेन तपसा 'अप्पाणं भावेमाणे' आत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति ॥सू० २॥

मूलम्—सू० ३

तए णं से भगवं गोयमे दोच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ जाव पाडलिसंड नयरं दाहिणिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ, तं चेव पुरिसं पासइ कच्छुल्लं तहेव जाव संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ।

करते हुए आहार किया (आहारमाहारित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) और आहार करके तप संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान में लग गये।

भावार्थ—उस काल और उस समय में ग्रामानुग्राम विहार करते२ श्रमण भगवान महावीर पाटलिषंड नगर के उद्यान में आये। प्रभुका आगमन सुनकर नगर की परिषद् एवं राजा सबके सब हर्षित होकर प्रभु को वंदना एवं धर्मश्रवण करने के लिये अपने२ घर से निकलकर उस बगीचे में आये। प्रभु को वन्दना एवं नमस्कार कर परिषद् और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर सब प्रमुदित होकर वापिस अपने२ स्थान पर गये। उस काल उस समय गौतम स्वामी भगवान महावीर स्वामी के समीप आये और छठ–बेलेके पारणा–निमित्त पाटलिषंड

(आहारमाहारित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) અને આહાર કરીને તપ-સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમાં લાગી ગયા.

ભાવાર્થ– તે કાલ અને તે સમયને વિષે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પાટલીખંડ નગરના બગીચામાં આવ્યા, પ્રભુનું આગમન સાંભળીને નગરની પરિષદ અને રાજા સૌ હર્ષ પામીને પ્રભુને વંદન કરવા અને ધર્મ દેશના સાંભળવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામાં આવ્યા, પ્રભુને વન્દના નમસ્કાર કરીને પરિષદ અને રાજા સૌ સૌના સ્થાને બેઠા અને પ્રભુએ ધર્મદેશના આપી, પછી ધર્મદેશના સાંભળીને સૌ પ્રસન્ન થઇ પાછા પોતાના સ્થાનકે ગયા તે કાલ તે સમયને વિષે ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાસે આવીને છઠ્ઠ-બેલાના પારણા માટે પાટલીખંડ નગરમાં ગોચરી માટે જવાની આજ્ઞા માગી, ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને

तएणं से गोयमे तच्चं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ।

चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी। 'एवं खलु अहं भंते' छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे। तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं। तए णं अहं दोच्चं पि छट्ठपारणगंसि

नगर में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मांगी। भगवान की आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहां से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए। अन्दर प्रवेश किया तो वहां उन्होंने ऐक ऐसे पुरुष को देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बडा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था। भगंदर जिसके हो रहा था। बवासीर की पीडा से जो अत्यन्त कष्ट में था। खांसी जिसे क्षण२ में चल रही थी। श्वास की बीमारी से जिसका दम घुट रहा था। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुँह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पांव जिसके सब सूजकर फूले हुए थे। हाथों एवं पैरों की अंगुलियां जिसकी गल गई थीं। कान एवं नाक जिस के बिल्कुल सड चुके थे। सडे हुए एवं विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर मे 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था। जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी। लार से जिसका मुख सना हुआ था।

ગૌતમ સ્વામી ત્યાંથી રવાના થયા અને તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરૂષને જોયો કે જેને પોતાના શરીરમાં ખજવાલ આવતી હતી તમામ શરીરમાં કોઢ થયેલો હતો, બે પેટ જેવડું તેનું પેટ હતું અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો જેને ભગંદર થયેલું હતું બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુઃખી હતો, ખાંસી જેને વારવાર આવતી હતી શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુંટાતો હતો તમામ શરીરમાં જેને સોજો થયો હતો મોઢું સૂજીને જેનું ફુલી ગયું હતું, હાથ પગ જેના તમામ સૂજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ—પગની આંગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેના નાક—કાન તમામ સડી ગયા હતા, સડેલા અને બગડેલા લોહી તથા પરૂથી જેના શરીરમાં "થિવિ-થિવિ" જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાંથી કીડા ટપકતા હતા, અને પરૂ પણ વહેતું હતું, લાળથી મુખ જેનું ભર્યું હતું, નાક—કાન સડી

दाहिणिल्लेण दुवारेण० तच्चपि छट्ठक्खमणगसि पच्चत्थिमेण, तहेव०। तए ण अह चोत्थ पि छट्ठक्खमणपारणगसि उत्तरदुवारेण अणुप्पविसामि, त चेव पुरिस

सडजाने से नाक और कान जिसके गिर चुके थे। जो पीप और सडे हुए खून के कुल्लोंका एव कृमियों के ढेरों का वारवार वमन कर रहा था। जो इस प्रकार के कष्टकारी एव करुणाजनक दुस्स्वर-दुखभरी ध्वनि से अव्यक्त शब्दों को बोल रहा था कि जिन्हें सुनकर हर एक व्यक्ति के मन में दया आ जाती थी। मक्खियों का झुण्ड का झुण्ड जिसके चारों ओर भिन-भिन करता हुआ पीछे पाछे चलता था। भयङ्कर शिर की पीडा से जिसका माथा मानो फूटा जा रहा था। कन्थाधारी भिक्षु की तरह जो फटे हुए टाट के टुकडे ओढे हुए था। खाने और पानी पीने के लिए जिसने अपने हाथ में दो कपाल-मिट्टी के वर्त्तन के टुकडे ले रखे थे। शरीर निर्वाह के लिये वह घर-घर भीख मागता फिरता था उसको गौतम स्वामीने देखा।

इसके बाद भगवान गौतम भिक्षाके लिये नगर के ऊँच-नीच आदि कुलों में घूमने लगे और यथापर्याप्त आहार ग्रहण कर पाटलिषंड-नगर से निकलकर अपने स्थान आये और श्रमण भगवान महावीर स्वामी को प्राप्त आहार दिखलाकर भगवान की आज्ञा से-जैसे सर्प बिल में प्रवेश करते समय बिलके दोनों भागों को नहीं अटता है अर्थात सीधा प्रवेश कर जाता है, ठीक उसी तरह अपने मुख में स्वाद की अभिलाषासे इतस्तत॰

જવાથી જેના ખરી પડયા હતા પરૂ અને બગડેલા લોહી, અને કૃમિઓના ઢગલાનું વાર વાર વમન કરતો હતો, જે આ પ્રમાણે કષ્ટકારી-કરૂણાજનક દુ સ્વર-દુ ખ ભર્યા ધ્વનિથી અ વ્યક્ત (કોઈ સમજે નહિ એવા) શબ્દો બોલતો હતો કે જેને સાભળીને હરકોઈ માણસના મનમા દયા આવી જતી હતી, માખીઓના ટોળા જેના ચારેય બાજુ ભણુ-ભણાટ કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા ભયકર માથાની પીડાથી જેનુ માથુ ફુટી જતુ હતુ, કન્થાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણના ટુકડા જેણે ઓઢયા હતા, ખાવા અને પાણી પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમા માટીના વાસણના બે ટુકડા લીધા હતા, શરીર નિર્વાહ માટે ઘર-ઘર ભિક્ષા માગતો ફરતો હતો તેને ગોતમ સ્વામીએ જોયો, તે પછી ભગવાન ગોતમ સ્વામી ભિક્ષા માટે નગરના ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમા ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા-આહાર ગ્રહણ કરી પાટલીખડ નગરથી નીકળીને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રાપ્ત આહાર બતાવીને ભગવાનની આજ્ઞાથી-સર્પ જેમ દરમા પ્રવેશ કરવા સમયે દરના બન્ને ભાગોને નહિ અડતા સીધો દરમા પ્રવેશ કરે છે, બરાબર તેજ

पासामि कच्छुल्लं जाव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ । चिंता मम "। पुव्वभवपुच्छा ०। वागरेइ ॥ सू ३ ॥

टीका—सू० ३

'तए णं से' इत्यादि ।

'तए णं से' ततः खलु स 'भगवं गोयमे' भगवान् गौतमः 'दोच्चंपि' द्वितीयमपि वारं 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'पढमाए पोरिसीए' प्रथमायां पौरुष्यां 'सज्झायं करेइ' स्वाध्यायं करोति 'जाव' यावत्-पात्रादिकं प्रमार्ज्य भिक्षार्थं भगवतोऽनुज्ञां गृहीत्वा 'पाडलिसंडं नगरं' पाटलिषण्डं नगरं 'दाहिणिल्लेणं दुवारेणं' दाक्षिणात्येन द्वारेण 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति तत्र 'तं चेव पुरिसं' तमेव पुरुषं-यः पौरस्त्ये द्वारे दृष्टस्तमेव 'पासइ' पश्यति, कीदृशं ? 'कच्छुल्लं' कच्छूमन्तं=कण्डूयनरोगयुक्तं

सचालित न करते हुए-आहार किया फिर तप और सयम से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे-अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान में लग गये ॥ सू० २ ॥

'तए णं से' इत्यादि सूत्र ३

(तए णं) पश्चात् (से भगवं गोयमे दोच्चंपि) वे भगवान गौतम स्वामी द्वितीय वार भी (छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ जाव पाडलिसंडं णयरं दाहिणिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ) दूसरे छट्ठ खमण पारणा के दिवस में प्रथम पौरुषी में स्वाध्याय एवं द्वितीय पौरुषी में ध्यान करने के बाद प्रभु से आहार लाने की आज्ञा प्राप्त कर पाटलिषंड नगर में गोचरी के लिये निकले। दक्षिण दिशाके दरवाजे से नगर में ज्यों ही उन्होंने प्रवेश किया कि (तं चेव पुरिसं पासइ

પ્રમાણે પોતાના મુખમાં સ્વાદની અભિલાષાથી મુખની બન્ને-બાજુ આમ-તેમ નહિ ફેરવતાં આહાર કર્યો પછી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમાં લાગી ગયા ॥ સૂ૦ ૨ ॥

'तए णं से०' ઈત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से भगवं गोयमे दोच्चंपि) તે ભગવાન ગૌતમ સ્વામી બીજીવાર પણ (छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ जाव पाडलिसंडे णयरे दाहिणिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ) બીજા છઠ્ઠ ખમણ પારણાના દિવસે પ્રથમ પોરસીમાં સ્વાધ્યાય, અને બીજી પોરસીમાં ધ્યાન કર્યા પછી પ્રભુ પાસેથી આહાર લાવવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને પાટલીખંડ નગરમાં ગોચરી માટે નીકળ્યા, દક્ષિણ તરફના દરવાજેથી નગરમાં તેમણે જેવો પ્રવેશ કર્યો છે, (तं चेव पुरिसं पासइ कच्छुल्लं

'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तसर्वरोगयुक्तं यावद् गृहे गृहे भिक्षां कुर्वन्तं पश्यति। तदनन्तरं भगवान् गौतमः उच्चनीचमध्यमकुलेषु भिक्षामटन् यथापर्याप्तमाहारं गृहीत्वा भगवतः समीपे समागच्छति, 'जाव' यावत् 'संजमेण०' संयमेन तपसा ऽऽत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति।

'तए णं से गोयमे' ततः खलु स गौतमः 'तच्चपि' तृतीयमपि वारं 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तविधिना 'जाव' यावत् भिक्षार्थं भगवतः आज्ञां प्राप्य पाटलिषण्डे नगरे पच्चत्थिमिल्लेणं' पाश्चात्येन=पश्चिमदिगवस्थितेन 'दुवारेणं' द्वारेण 'अणुप्पविसमाणे' अनुप्रविशन् 'तचेव' तमेव पूर्वोक्तं पुरुषं 'कच्छुल्लं' कच्छुलादिनानाविधरोगयुक्तं यावद् भिक्षावृत्तिं

कच्छुल्लं तहेव जाव संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) वहां उसी पुरुष को देखा जो खाज आदि सब रोगों से युक्त था यावत् पूर्ण दुःखी और भीख मांगता था। गौतम स्वामीने ऊँच नीचादि कुलों में भ्रमण कर यथा पर्याप्त भिक्षा प्राप्त की और उसे लेकर वे अपने स्थान पर आये। पूर्व की तरह आहार पानी करके तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए णं से गोयमे तच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ) इसी प्रकार जब वे तृतीयवार भी छट्ठखमणपारणा के लिये प्रभु की आज्ञा लेकर उसी नगर की ओर प्रस्थित हुए और ज्यों ही उन्होंने उस में पश्चिम दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहां पर भी कण्डूयन आदि

तहेव जाव संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) त्यां એવા પુરૂષને જોયો જે ખજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુઃખી અને ભીખ માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, પૂર્વ પ્રમાણે આહાર પાણી કરીને તપ અને સંયમમાં પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા, (तए णं से गोयमे तच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ) એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર પણ છટ્ઠ ખમણ પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યાં આગળ પણ ખજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત

कुर्वन्त 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा भगवान् गौतमो भिक्षा गृहीत्वा भगवतः समीपे समागत्य पूर्ववदेव सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरति ।

तदनन्तर 'चोत्थपि' चतुर्थवारमपि 'छट्ठक्खमणपारणगसि' षष्ठक्षपणपारणके भगवान् गौतम पाटलिषण्डे नगरे 'उत्तरिल्लेण०' औत्तरेण=उत्तरदिग्व्यवस्थितेन द्वारेण अनुप्रविशति, तत्र तमेव पूर्ववर्णित पुरुष पश्यति दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूप.=वक्ष्यमाणप्रकार' 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिक.=आत्मनि यावत् मनोगत सकल्प 'समुप्पण्णे' समुत्पन्नः—'अहो ण' अहो खलु 'इमेपुरिसे' अय पुरुष' 'पुरापोराणाण' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभवकृताना पुराणानाम्=अनेकभव-सचिताना कर्मणा 'जाव' यावत्—पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन् विहरति इति

रोगों से पीडित उसा पुरुष को देखा। पूर्वकी तरह वहा से गोचरी लेकर वापिस अपने स्थान पर आये, यावत्–सयम एव तपसे अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (चोत्थ पि छट्ठक्खमणपारणगसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो ण इमे पुरिसे पुरापोराणाण जाव एव वयासी) इसी प्रकार चतुर्थवार भी जब वे छट्ठ के पारण के निमित्त प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर भिक्षाचर्या के लिये नगर में उत्तर के द्वार से प्रविष्ट हुए तब भी उसी व्यक्ति को उन्होंने देखा। देखकर उनके चित्त में इस प्रकार का सकल्प हुआ कि अहो ! यह पुरुष पूर्वभव में किये गये एव अनेक भवों के सचित कर्मों के इस अनेक व्याधिरूप फलको भोग रहा है। भिक्षा लेकर जब वे नगर से वापिस आये तब प्राप्त भिक्षा को दिखाकर प्रभु से उन्हों ने कहा कि (एव

ते पुरुषने जोयो, पूर्व प्रमाणे त्याथी गोचरी लईने पाछा फरी पोताना स्थान पर आव्या, यावत् सयम, अने तपथी पोताना आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या (चोत्थ वि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाण जाव एव वयासी) आ प्रमाणे चोथीवार पण ज्यारे ते छठना पारणा निमित्ते प्रभुनी आज्ञा मेळवीने भिक्षा माटे नगरमा उत्तरना दरवाजाथी प्रवेश कर्यो त्यारे पण ते व्यक्तिने तेमणे जोयो, जोईने तेना चित्तमा आ प्रमाणे सकल्प थयो के अहो ! आ पुरुष पूर्वभवमा करेला अनेक भवोना सचित कर्मोना आ अनेक व्याधिरूप फळने भोगवी रह्यो छे भिक्षा लईने नगरथी पाछा आव्या त्यारे प्राप्त भिक्षाने बतावीने प्रभुने तेणे कह्यु के (एव खलु अह भते छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रियंते०

'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तसर्वरोगयुक्त यावद् गृहे गृहे भिक्षा कुर्वन्त पश्यति। तदनन्तर भगवान् गौतमः उच्चनीचमध्यमकुलेषु भिक्षामटन् यथापर्याप्तमाहार गृहीत्वा भगवत• समीपे समागच्छति, 'जाव' यावत् 'सजमेण०' सयमेन तपसा ऽऽत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति।

'तए ण से गोयमे' ततः खलु स गौतमः 'तच्चपि' तृतीयमपि वार 'छट्ठक्खमणपारणगसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तविधिना 'जाव' यावत् भिक्षार्थं भगवतः आज्ञा प्राप्य पाटलिपण्डे नगरे पच्चत्थिमिल्लेण' पाश्चात्येन=पश्चिमदिगवस्थितेन 'दुवारेण' द्वारेण 'अणुप्पविसमाणे' अनुप्रविशन् 'तचेव' तमेव पूर्वोक्त पुरुष 'कच्छुल्ल' कच्छुलादिनानाविधरोगयुक्त यावद् भिक्षावृत्ति

कच्छुल्ल तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) वहा उसी पुरुष को देखा जो खाज आदि सब रोगों से युक्त था यावत् पूर्ण दु खी और भीख मागता था। गौतम स्वामीने ऊँच नीचादि कुलों में भ्रमण कर यथा पर्याप्त भिक्षा प्राप्त की और उसे लेकर वे अपने स्थान पर आये। पूर्व की तरह आहार पानी करके तप और सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) इसी प्रकार जब वे तृतीयवार भी छट्ठखमणपारणा के लिये प्रभु की आज्ञा लेकर उसी नगर की ओर प्रस्थित हुए और ज्यों ही उन्होंने उस में पश्चिम दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहा पर भी कण्डूयन आदि

तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) त्या એવા પુરૂષને જોયો જે ખજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુ ખી અને ભીખ માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમા ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, પૂર્વ પ્રમાણે આહાર પાણી કરીને તપ અને સયમમા પોતાના આત્માને ભાવિત કરત થકા વિચરવા લાગ્યા, (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર પણ છઠ્ઠ ખમણ પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યા આગળ પણ ખજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત

कुर्वन्त 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा भगवान् गौतमो, भिक्षा गृहीत्वा भगवतः समीपे समागत्य पूर्ववदेव संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति।

तदनन्तर 'चोत्थंपि' चतुर्थवारमपि 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके भगवान् गौतम पाटलिषण्डे नगरे 'उत्तरिल्लेण०' औत्तरेण=उत्तरदिग्वर्तिस्थितेन द्वारेण अनुप्रविशति, तत्र तमेव पूर्ववर्णित पुरुष पश्यति दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए'१ आध्यात्मिक'=आत्मनि यावत् मनोगत संकल्पः 'समुप्पण्णे' समुत्पन्नः-'अहो णं' अहो खलु 'इमेपुरिसे' अयं पुरुषः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभवकृतानां पुराणानाम्=अनेकभवसंचितानां कर्मणां 'जाव यावत्-पापकं फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन् विहरति इति

रोगों से पीडित उसी पुरुष को देखा। पूर्वकी तरह वहा से गोचरी लेकर वापिस अपने स्थान पर आये, यावत्-संयम एवं तपसे अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी) इसी प्रकार चतुर्थवार भी जब वे छट्ठ के पारण के निमित्त प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर भिक्षाचर्या के लिये नगर में उत्तर के द्वार से प्रविष्ट हुए तब भी उसी व्यक्ति को उन्होंने देखा। देखकर उनके चित्त में इस प्रकार का संकल्प हुआ कि अहो! यह पुरुष पूर्वभव में किये गये एवं अनेक भवों के संचित कर्मों के इस अनेक व्याधिरूप फलको भोग रहा है। भिक्षा लेकर जब वे नगर से वापिस आये तब प्राप्त भिक्षा को दिखाकर प्रभु से उन्हों ने कहा कि (एवं

ते पुरुषने जोयो, पूर्व प्रमाणे त्याथी गोचरी लईने पाछा फरी पोताना स्थान पर आव्या, यावत् संयम, अने तपथी पोताना आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या (चोत्थं वि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी) आ प्रमाणे चोथीवार पण ज्यारे ते छठना पारणा निमित्ते प्रभुनी आज्ञा मेळवीने भिक्षा माटे नगरमा उत्तरना दरवाजाथी प्रवेश कर्यो त्यारे पण ते व्यक्तिने तेमणे जोयो जोईने तेना चित्तमा आ प्रमाणे संकल्प थयो के अहो! आ पुरुष पूर्वभवमा करेला अनेक भवोना संचित कर्मोना आ अनेक व्याधिरूप फळने भोगवी रह्यो छे भिक्षा लईने नगरथी पाछा आव्या त्यारे प्राप्त भिक्षाने बतावीने प्रभुने तेणे कहु के (एवं खलु अहं भंते छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रियंते०

'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तसर्वरोगयुक्त यावद् गृहे गृहे भिक्षा कुर्वन्त पश्यति। तदनन्तर भगवान् गौतमः उच्चनीचमध्यमकुलेषु भिक्षामटन् यथापर्याप्तमाहार गृहीत्वा भगवत• समीपे समागच्छति, 'जाव' यावत् 'सजमेण०' सयमेन तपसा ऽऽत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति।

'तए ण से गोयमे' ततः खलु स गौतमः 'तच्चपि' तृतीयमपि वार 'छट्ठक्खमणपारणगसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तविधिना 'जाव' यावत् भिक्षार्थं भगवत• आज्ञा प्राप्य पाटलिपण्डे नगरे पच्चत्थिमिल्लेण' पाश्चात्येन=पश्चिमदिगवस्थितेन 'दुवारेण' द्वारेण 'अणुप्पविसमाणे' अनुप्रविशन् 'तचेव' तमेव पूर्वोक्त पुरुष 'कच्छुल्ल' कच्छुल्लादिनानाविधरोगयुक्त यावद् भिक्षावृत्ति

कच्छुल्ल तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) वहा उसी पुरुष को देखा जो खाज आदि सब रोगों से युक्त था यावत् पूर्ण दु खी और भीख मागता था। गौतम स्वामीने ऊँच नीचादि कुलों में भ्रमण कर यथा पर्याप्त भिक्षा प्राप्त की और उसे लेकर वे अपने स्थान पर आये। पूर्व की तरह आहार पानी करके तप और सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्लु ० पासइ) इसी प्रकार जब वे तृतीयवार भी छट्ठखमणपारणा के लिये प्रभु की आज्ञा लेकर उसी नगर की ओर प्रस्थित हुए और ज्यों ही उन्होंने उस में पश्चिम दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहा पर भी कण्डूयन आदि

तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) त्या એવા પુરૂષને જોયો જે ખજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુખી અને ભીખ માગતો હતો ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમા ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, પૂર્વ પ્રમાણે આહાર પાણી કરીને તપ અને સયમમા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા, (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર પણ છઠ્ઠ ખમણ, પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યા આગળ પણ ખજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત

वाच्यम् । एव 'तच्चपि' तृतीयवारमपि 'छट्ठ०' इति षष्ठक्षपणपारणकेऽह 'पच्चत्थिमेण' पाश्चात्येन द्वारेण प्रविष्ट' 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव कच्छ्वादिरोग-युक्त देहनिर्वाहार्थ भिक्षा कुर्वन्त पश्यामि । 'तए ण' ततः खलु 'चउत्थपि' चतुर्थ-वारमपि अह 'छट्ठपारणगसि' षष्ठपारणके पाटलिषण्डे नगरे 'उत्तरदारेण' उत्तरदिक्स्थितद्वारेण अनुप्रविशामि तदा 'त चेव' तमेव पुरुष पश्यामि, कीदृश ? 'कच्छुल्ल' कच्छूरोगयुक्त 'जाव' यावत्-स देहवलिकया=शरीरनिर्वाहार्थ 'वित्ति' वृत्ति=भिक्षावृत्ति 'कप्पेमाणे' कल्पयन्=कुर्वन् विहरति, त दृष्ट्वा चिन्ता 'अहो णइमे पुरिसे' इत्यादिरूपो विचार' मम मनसि सजात । 'पुव्वभवपुच्छा' पूर्वभवपृच्छा 'से ण भते पुरिसे पुव्वभवे के आसी' स खलु हे भदन्त ! पुरुष' पूर्वभवे क आसीत्, इत्यादिरूपा पृच्छा गौतमेन कृता । 'वागरेइ' व्याकरोति=भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभववृत्तान्त कथयति ॥ ३ सू० ॥

जब मैं छठके पारणा के लिये वहा पश्चिम के द्वार से गया तब भी उसीको देखा । चतुर्थ वार भी पारणा के लिये जब मै वहा उत्तर द्वार से गया तब भी मैने उसे उसी हालत में देखा । (चिंता मम पुव्वभवपुच्छा० वागरेइ) प्रभो ! उसे देखकर मेरे हृदय में अनेक प्रकार की विचारधाराएँ उत्पन्न हुई । मैं भिक्षा लेकर वापिस आया । हे नाथ ! इसकी इस प्रकार की परिस्थिति का क्या कारण हुआ है ? यह पूर्वभव में कौन था ? गौतम की यह बात सुनकर प्रभुने इस प्रकार कहना प्रारभ किया—

भावार्थ—प्रथम पारणा की तरह गौतम स्वामी अन्य पारणाओं के लिये भी उसी नगर में आते जाते रहे । वे छठ-छठकी तपस्या करते थे । जब पारणा का दिन होता तब यथाविधि प्रभु से आज्ञा लेकर पारणा के लिये नगर में जाते थे । उस

છટ્ઠના પારણા માટે ત્યા પશ્ચિમના દરવાજેથી ગયો ત્યારે પણ તેને જોયો, ચોથી વખત પણ પારણા માટે જ્યારે હુ ઉત્તરના દરવાજે થઈ ગયો ત્યારે પણ મે તેને તેવીજ હાલતમા જોયો (चिंता मम पुव्वभवपुच्छा वागरेइ) પ્રભો ! તેને જોઈને મારા હૃદયમા અનેક પ્રકારની વિચાર ધારાઓ ઉત્પન્ન થઈ હુ ભિક્ષા લઈને પાછો આવ્યો, હે નાથ ! તેની એ પ્રમાણે સ્થિતિ થવાનુ કારણ શુ છે ? તે પૂર્વભવમા કોણ હતો ? ગૌતમની આ પ્રમાણે વાત સાભળીને પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહેવાનો પ્રારભ કર્યો

ભાવાર્થ—પ્રથમ પારણા પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામી બીજા પારણા માટે પણ તે નગરમા જવા-આવવા લાગ્યા તે છટ્ઠ છટ્ઠની તપસ્યા કરતા હતા, જ્યારે પારણાનો દિવસ આવતો ત્યારે યથાવિધિ પ્રભુની આજ્ઞા લઈને પારણા માટે નગરમા જતા હતા

कृत्वा-मनसि सचिन्त्य भिक्षां गृहीत्वा भगवतः समीपे समागत्य यावत्-भगवन्तम् आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वकं वन्दित्वा एवमवादीत्-एवं खलु अहं 'भंते' हे भदन्त ! 'छट्ठस्स' षष्ठस्य=षष्ठभक्तस्य पारणके 'जाव' यावत्-'रियंते' रियन् भिक्षार्थं गच्छन् 'जेणेव' यत्रैव पाटलिषण्डं नगरं तत्रैवोपागच्छामि, उपागत्य पाटलिषण्डस्य नगरस्य पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविष्टः। 'तत्थ णं' तत्र खलु एकं पुरुषं पश्यामि, कीदृशं ? 'कच्छूल्लं' कच्छूमन्तं 'जाव' यावत्-भिक्षावृत्तिं 'कप्पेमाणं' कल्पयन्तं=कुर्वन्तम्। 'तए णं' ततःखलु 'अहं दोच्चंपि' द्वितीयवारमपि 'छट्ठपारणगंसि' षष्ठपारणके 'दाहिणिल्लेणं' दाक्षिणात्येन द्वारेण 'तहेव' तथैव पूर्वोक्तं सर्वमत्रापि

खलु अहं भंते ! छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं) हे भदन्त ! मैं आप से आज्ञा लेकर छट्ठके पारण के दिन भिक्षा निमित्त जब पाटलिषंड नगर में उसके पौरस्त्य द्वार से प्रविष्ट हुआ तो हे भदन्त ! वहां मैंने एक ऐसा पुरुष देखा जिसके समस्त शरीर में कण्डूयन आदि सब रोग व्याप्त हैं और जो घर२ भीख मांगता फिर रहा था। (तए णं अहं दोच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि दाहिणिल्लेणं दुवारेणं० तच्चंपि छट्ठक्खमण-पारणगंसि पच्चत्थिमेणं तहेव०। तए णं अहं चोत्थंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तर-दुवारेणं अणुप्पविसामि) इत्यादि। इसी प्रकार मैं द्वितीयवार भी छट्ठके पारणे के लिये उस नगर में जब दक्षिण के द्वार से गया तब भी उसी पुरुष को देखा तृतीय वार भी

पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं, जाव कप्पेमाणं) હે ભદન્ત ! હું આપની આજ્ઞા લઇને છઠના પારણાના દિવસે ભિક્ષા નિમિત્તે જ્યારે પાટલીખંડ નગરમાં જ્યારે તેના આગલા દરવાજાથી પ્રવેશ કર્યો તો હે ભદન્ત ! ત્યાં મેં એક એવો પુરૂષ જોયો જેના સમસ્ત શરીરમાં ખજવાલ આદિ તમામ રોગ વ્યાપ્ત હતો. ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો ફરતો હતો (तए णं अहं दोच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि पच्चत्थिमेणं तहेव०। तए णं अहं तच्चत्थंपि, छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरदुवारेणं अणुप्पविसामि) इत्यादि આ પ્રમાણે હું બીજી વખત પણ છઠના પારણા માટે તે નગરમાં જ્યારે દક્ષિણના દરવાજાથી ગયો, ત્યારે પણ તે પુરૂષને જોયો ત્રીજી વખત પણ જ્યારે હું

तस्मिन् समये 'इहेव' इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'विजयपुरे णाम णयरे होत्था' विजयपुर नाम नगरमासीत्, कीदृशम्? 'रिद्ध०३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, इत्यादि। 'तत्थ ण' तत्र खलु विजयपुरे नगरे 'कणगरहे णाम राया' कनकरथो नाम राजा 'होत्था' आसीत्। 'तस्स ण' तस्य खलु कनकरथस्य राज्ञः 'धण्णतरी णामे वेज्जे होत्था' धन्वन्तरिर्नाम वैद्य आसीत्। स कीदृश.? इत्याह—'अट्ठगाउव्वेयपाढए' अष्टाङ्गा युर्वेदपाठकः आयुर्वेद.=वैद्यकशास्त्र, तस्याष्टावङ्गानि 'तजहा' तद्यथा=तानीमानि—(१) 'कोमारभिच्च' कौमारभृत्य, कुमाराणां=बालकाना भृतिः=पोषण, तत्र साधु= नैपुण्य कौमारभृत्यम्। कुमारपोषणनिमित्तस्य क्षीरस्य दुष्टस्तन्यजन्यव्याधि-

---

काल और उस समय में (इहेव जबूदीवे दीवे भारह वासे विजयपुरे नाम नयरे होत्था। रिद्ध०) इसी जबू द्वीपके भरत क्षेत्र में एक विजयपुर नामका नगर था। वह शोभा सपन्न एव समृद्ध था। (तत्थ ण विजयपुरे णयरे कणगरहे नाम राया होत्था) इसके राजाका नाम कनकरथ था (तस्स ण कणगरहस्स रन्नो धन्नतरी नाम वेज्जे होत्था) इस कनकरथ राजा के धन्वतरी नामका एक वैद्य था। (अट्ठगाउव्वेयपाढए) यह अष्टाग आयुर्वेद का विशिष्ट ज्ञाता था। आयुर्वेद के अष्टागों का नाम इस प्रकार है (कोमारभिच्च सालागे सल्लहत्ते कायतिगिच्छा जगोले भूयविज्जा रसायणे वाईकरणे सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे) कौमारभृत्य, शालाक्य, शल्यहत्य, काय–चिकित्सा, जाङ्गुलिक, भूतविद्या, रसायन और वाजीकरण। इन में बालकों के पोषण करने में कारणभूत दूध की खराबी दूर करना कौमारभृत्य१, नेत्र नासिका आदि के रोगों का शलाई से परिशोधन करना—शालाक्य२,

---

વિષે (इहेव जबूद्दीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नाम नयरे होत्था रिद्ध०) આ જબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા એક વિજયપુર નામનું નગર હતુ, તે શોભાસપન્ન અર્થાત્ સમૃદ્ધ હતુ (तत्थ ण विजयपुरे णयरे कणगरहे नाम राया होत्था) તેના રાજાનું નામ કનકરથ હતુ (तस्स ण कणगरहस्स रन्नो धन्नतरी नाम वेज्जे होत्था) તે કનકરથ રાજાના ધન્વતરી નામના વૈદ્ય હતા, (अट्ठगाउव्वेयपाढए) તે અષ્ટાગ આયુર્વેદના વિશેષ જાણકાર હતા આયુર્વેદના આઠ અગોના નામ આ પ્રમાણે છે (कोमारभिच्च १ सालागे २ सल्लहत्ते ३ कायतिगिच्छा ४ जगोले ५ भूयविज्जा ६ रसायणे ७ वाईकरणे ८ सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे) કૌમારભૃત્ય ૧, શાલાક્ય ૨, શલ્યહત્ય ૩, કાયચિકિત્સા ૪, જાગુલિક ૫, ભૂતવિદ્યા ૬, રસાયણ ૭, અને વાજીકરણ ૮, તેમા બાલકોના પોષણમા કારણભૂત દૂધની ખરાબી દૂર કરવી, તે કૌમારભૃત્ય છે ૧ નાક, નેત્ર આદિ અવયવોના રોગો

भगवान् कच्छ्वादिरोगयुक्तस्य तस्य पुरुषस्य पूर्वभववृत्तान्तं कथयति- 'एवं खलु' इत्यादि ।

मूलम्-सू० ४

एवं खलु, गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नामं नयरे होत्था रिद्ध० । तत्थ णं विजयपुरे नयरे कणगरहे नामं राया होत्था । तस्स णं कणगरहस्स रन्नो धन्नंतरी नामं वेज्जे होत्था अट्ठंगाउव्वेयपाढए, तं जहा कोमारभिच्चं सालागे सल्लहत्ते कायतिगिच्छा जंगोले भूयविज्जा रसायणे वाजीकरणे, सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे ॥ ४ ॥ सू० ॥

टीका-सूत्र ४

एवं खलु 'गोयमा, हे गौतम ! तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले

नगर के चार दरवाजे थे । भिन्न२ दरवाजों से होकर ये उस में प्रविष्ट होते । परन्तु जिस व्यक्ति को अनेक प्रकार की बीमारियों का पुंजस्वरूप भीख मांगता हुआ उन्होंने प्रथम पारणा के दिन पूर्व दिशा के दरवाजे से प्रविष्ट होते समय देखा, उसी व्यक्ति को उन्होंने चारों पारणाओं के दिन चारों ही दरवाजे देखा । गौतम स्वामीने चतुर्थ पारणा के दिन प्रभु से पूछा कि यह मनुष्य जो इस प्रकार की नरकाधिक वेदना का पात्र बना हुआ है सो पूर्वभव में कौन था ? और इसने क्या पाप किया जिससे यह इतना दुःख पा रहा है ? ॥ सू० ३ ॥

'एवं खलु' इत्यादि सूत्र ४

(एवं खलु गोयमा !) हे गौतम ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस

તે નગરના ચાર દરવાજા હતા જૂદા-જૂદા દરવાજામાં પસાર થઈને તેમાં તે પ્રવેશ કરતા હતા, પરન્તુ જે વ્યક્તિને અનેક પ્રકારની બિમારીઓના ઢગલા સ્વરૂપ ભીખ માગતો હોય તેવી રીતે પ્રથમ પારણાના દિવસે પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કરતી સમયે જોયો, તે વ્યક્તિને તેમણે ચારેય પારણાના દિવસોમાં ચારેય દરવાજે જોયો. ગૌતમ સ્વામીએ ચોથા પારણાના દિવસે પ્રભુને પૂછયું કે-તે મનુષ્ય જે આ પ્રકારની નરકથી પણ અધિક વેદનાનું પાત્ર બન્યો છે, પૂર્વભવમાં કોણ હતો ? અને તેણે શું પાપ કર્યું છે કે જેના ફળરૂપ આટલું દુઃખ ભોગવી રહ્યો છે ? ॥ સૂ૦ ૩ ॥

एवं खलु गोयमा ! ઇત્યાદિ

(एवं खलु गोयमा !) હે ગૌતમ ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ અને તે સમયને

वाजित्रद्वलोत्पादन, तत्प्रतिपादक शास्त्रम्, इद वैद्यकशास्त्रस्याष्टममङ्गम्। स धन्वन्तरिर्वैद्यः आयुर्वेदस्य पूर्वोक्ताष्टाङ्गज्ञानप्रवीण आसीत्। पुन' स कीदृश'? इत्याह-'सिवहत्थे' शिवहस्तः-शिव-कल्याणम् आरोग्यमित्यर्थः, तत् हस्ते यस्य स तथा, तस्य हस्तस्पर्शमात्रेण रोगी रोगमुक्तो भवतीति भाव। 'सुहहत्थे' शुभहस्तः, सुखहस्तो वा, शुभ सुख वा हस्ते=हस्तस्पर्शो यस्य स तथा। 'लहुहत्थे' लघुहस्तः-लघुः-व्रणचीरणशलकादिक्रियासु दक्षः हस्तो यस्य स तथा हस्तलाघवसम्पन्नः ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—सू० ४

तए ण से धण्णतरी वेज्जे विजयपुरे नयरे कणगरहस्स रन्नो अतेउरे य अन्नेसिं वहूण राईसर जाव सत्थवाहाण अन्नेसिं च वहूण दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराण य अप्पेगइयाण मच्छमसाइ उवदेसेइ। अप्पेगइयाणं कच्छभमसाइ, अप्पेगइयाण गोहामसाइ, अप्पेगइयाण मगरमसाइ, अप्पेगइयाण सुसुमारमसाइ एव एलयरोज्झसूयरमिगससयगोमसमहिसमसाइ, अप्पेगइयाण त्तित्तिरमसाइ, अप्पेगइयाण वट्टकलावककवोयकुक्कुडमयूरमसाइं अणेसिं च वहूण जलयरथलयरखहयरमाईण मसाइ उवदेसेइ, अप्पणाव्वि

तथा इस धन्वन्तरि के हाथ में ऐसा तो यश था कि यह जिस रोगी को अपने हाथ से छू देता उसका रोग अवश्य दूर हो जाता था। यह सुख या शुभ हस्तवाला था, रोगीको इसके हस्तस्पर्श से सुख का अनुभव होने लग जाता था। फोडा आदि के चीरने फाडने में यह इतना सिद्धहस्त था कि रोगी को चीरा फाटी के कष्टका अनुभव ही नहीं होता था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

આયુર્વેદના આઠ અંગોના પૂર્ણ જાણકાર હતા તથા એ ધન્વંતરીના હાથમાં એવો તો યશ હતો કે જે (રોગીને) પોતાના=તેમના હાથનો સ્પર્શ થતો તેના રોગ અવશ્ય નાશ પામતા હતા, તે સુખ તથા શુભ હાથવાળા હતા, રોગીને તેના હાથનો સ્પર્શ થતાજ સુખનો અનુભવ થતો હતો, ફોડલા આદિને ચીરવા તથા ફાડવામાં એ એટલા કુશળ હતા કે-સિદ્ધહસ્ત હતા, રોગીને ચીર-ફાડમાં જરા પણ કષ્ટનો અનુભવ થતો નહિ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

प्रशमनरूप प्रथममङ्गम् । (२) 'सालागे' शालाक्य – शलाकाया. कर्म शालाक्य नयननासिकादिरोगाणां शलाकया परिशोधन द्वितीयमङ्गम् । (३) 'सल्लहत्ते' शल्यहत्य = शल्यस्य हत्या = हननम् उद्धारः, शल्यहत्या तत्प्रतिपादक शास्त्र शल्यहत्य = शरीरप्रविष्टतीरादिशल्योद्धरणनिरूपक शास्त्र तृतीयमङ्गम्। (४) 'कायतिगिच्छा' कायचिकित्सा=कायस्य=ज्वरादिरोगादिग्रस्तशरीरस्य चिकित्सा= रोगप्रतिक्रिया यस्मिन् शास्त्रे तत् चतुर्थमङ्गम् । (५) 'जंगोले' जाङ्गुलिक=जाङ्गुलि'= विषवैद्य,तत्कर्म जाङ्गुलिक–सर्पादिविविधविषविघातक शास्त्र पञ्चममङ्गम् । (६) 'भूयवेज्जे' भूतविद्या=भूतोपद्रवशमक शास्त्र षष्ठमङ्गम् । (७) 'रसायणे' रसायन–रस'=वय'स्थापनार्थमायुर्मेधाजनको रोगापहरणसमर्थश्चामृतरस, तस्य– अयन=प्राप्ति, तत्प्रतिपादक शास्त्रमपि रसायनम्, इद सप्तममङ्गम् (८) 'वाईकरणे' वाजीकरणम्–अवाजिन' वाजिन' करणं वाजीकरणम्=अल्पक्षणशुक्रवीर्यस्य

शरीर में प्रविष्ट तीर आदि शल्य किस तरह बाहर निकालना चाहिये इस प्रकार की विधि प्रदर्शक शास्त्र–शल्यहत्य३, ज्वरादिक रोग से ग्रसित शरीर की चिकित्सा का प्रतिपादकशास्त्र–कायचिकित्सा४, सर्प आदि जहरीले जानवरों के अनेक प्रकार के विषों के विनाशक प्रयोगों का प्रतिपादक शास्त्र,–जाङ्गुलिक५, भूतों के उपद्रवों को शमन करने वाला शास्त्र,–भूतविद्या६, वयके स्थापन के लिये आयु और मेधा का जनक, एव अनेक रोगों का अपहारक जो अमृतरस है उनकी विधिका प्रतिपादक शास्त्र–रसायन७, और निर्वीर्य व्यक्ति भी वाजी–घोडे जैसा बलिष्ठ जिस ओषधि के सेवन से बन जाता है– उसका कथन करने वाला शास्त्र–वाजीकरण है। वह धन्वतरि इन अष्टांगों का पूर्णज्ञाता था

माटे शलाका–(सळी) वडे–परिशोधन करवु ते शालाकय २, 'शरीरमांथी तीर आदि शल्यने केवी रीते बहार काढवु जोइए ए मार्ग बतावनारू शास्त्र ते शल्यहत्य ३, ज्वरादिक रोगमा घेराएला शरीरनी चिकित्सानु प्रतिपादन करनारू शास्त्र ते काय– चिकित्सा ४ सर्प आदि झेरी जानवरोना अनेक प्रकारना विषो तेनुं निवारण करवा तेवा प्रयोगोनु प्रतिपादक शास्त्र ते जागुलिक ५, भूतोना उपद्रवोने शान्त करनारू शास्त्र ते भूतविद्या, ६, वयना स्थापन माटे आयुष्य अने मेधा–बुद्धि उत्पन्न करनारू अर्थात् अनेक रोगो निवारण करनार जे अमृत रस छे तेनी विधिनुं प्रतिपादन करनारू शास्त्र ते रसायण शास्त्र ७, अने निर्वीर्य व्यकित पण घोडा जेवो जेना सेवनथी बलवान बनी जाय छे, ते विधि जणावनारू शास्त्र ते वाजीकरण छे, ८, ते धन्वतरी उपर जणावेल

वाजिवद्बलोत्पादन, तत्प्रतिपादकं शास्त्रम्, इदं वैद्यकशास्त्रस्याष्टममङ्गम्। स धन्वन्तरिर्वैद्यः आयुर्वेदस्य पूर्वोक्ताष्टाङ्गज्ञानप्रवीण आसीत्। पुनः स कीदृशः? इत्याह-'सिवहत्थे' शिवहस्तः-शिवं-कल्याणम् आरोग्यमित्यर्थः, तत् हस्ते यस्य स तथा, तस्य हस्तस्पर्शमात्रेण रोगी रोगमुक्तो भवतीति भावः। 'सुहहत्थे' शुभहस्तः, सुखहस्तो वा, शुभं सुखं वा हस्ते=हस्तस्पर्शे यस्य स तथा। 'लहुहत्थे' लघुहस्तः-लघुः-व्रणचीरणशल्यकादिक्रियासु दक्षः हस्तो यस्य स तथा हस्तलाघवसम्पन्नः ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—सू० ४

तए णं से धण्णंतरी वेज्जे विजयपुरे नयरे कणगरहस्स रन्नो अंतेउरे य अन्नेसिं बहूणं राईसर जाव सत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराण य अप्पेगइयाणं मच्छमंसाइं उवदेसेइ। अप्पेगइयाणं कच्छभमंसाइं, अप्पेगइयाणं गोहामंसाइं, अप्पेगइयाणं मगरमंसाइं, अप्पेगइयाणं सुसुमारमंसाइं एवं एलयरोज्झसूयरमिगससयगोमंसमहिसमंसाइं, अप्पेगइयाणं तित्तिरमंसाइं, अप्पेगइयाणं वट्टकलावककवोयकुक्कुडमयूरमंसाइं अण्णेसिं च बहूणं जलयरथलयरखहयरमाईणं मंसाइं उवदेसेइ, अप्पणा वि

तथा इस धन्वन्तरि के हाथ में ऐसा तो यश था कि यह जिस रोगी को अपने हाथ से छू देता उसका रोग अवश्य दूर हो जाता था। यह सुख या शुभ हस्तवाला था, रोगीको इसके हस्तस्पर्श से सुख का अनुभव होने लग जाता था। फोडा आदि के चीरने फाडने में यह इतना सिद्धहस्त था कि रोगी को चीरा फाडी के कष्टका अनुभव ही नहीं होता था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

આયુર્વેદના આઠ અંગોના પૂર્ણ જાણકાર હતા તથા એ ધન્વંતરીના હાથમાં એવો તો યશ હતો કે જે (રોગીને) પોતાના=તેમના હાથનો સ્પર્શ થતો તેના રોગ અવશ્ય નાશ પામતા હતા, તે સુખ તથા શુભ હાથવાળા હતા, રોગીને તેના હાથનો સ્પર્શ થતાંજ સુખનો અનુભવ થતો હતો, ફોલ્લા આદિને ચીરવા તથા ફાડવામાં એ એટલા કુશળ હતા કે-સિદ્ધહસ્ત હતા, રોગીને ચીર-ફાડમાં જરા પણ કષ્ટનો અનુભવ થતો નહિ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

य णं से धण्णतरी वेज्जे तेहिं बहूहिं मच्छमंसेहि य जाव मयूरमंसेहि य अन्नेहि य बहूहिं जलयरथलयरखहयरमंसेहि य सोल्लिएहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च आसाएमाणे विसाएमाणे विहरइ।

तए णं से धण्णतरी वेज्जे एयकम्मे० सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता बत्तीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ॥ सू० ५॥

टीका—सू०

'तए णं से धण्णतरी' इत्यादि।

'तए णं से' ततः खलु स 'धण्णतरी वेज्जे' धन्वन्तरिर्वैद्य', विजयपुरे नगरे कनकरथस्य राज्ञः 'अंतेउरे' अन्तःपुरे 'अण्णेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'राईसर जाव सत्थवाहाणं' राजेश्वर यावत्सार्थवाहानां- राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहानाम्, अन्येषां च बहूनां 'दुब्बलाण य' दुर्बलानां=बलरहितानां च, 'गिलाणाण य'

'तए णं से धण्णतरी० इत्यादि सूत्र ९

(तए णं से धण्णतरी वेज्जे) उस धन्वतरी वैद्य का यह काम था कि वह (विजयपुरे णयरे कणगरहस्स रण्णो) विजयपुर में कनकरथ राजा के (अंतेउरे य) अन्तःपुर में रहने वाली स्त्रियों का (अन्नेसिं बहूणं राईसर जाव सत्थवाहाणं) तथा नगरनिवासी अन्य अनेक राजेश्वर से लेकर सार्थवाह पर्यन्त मनुष्यों का (अन्नेसिं च बहूणं दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य) एवं अन्य बहुत से दुर्बलों का, ग्लानों का, व्याधितों—प्राणोंका शीघ्र नाश करने वाले ज्वर, श्वास, कास, दाह, अतिसार, भगन्दर, शूल, अजीर्ण आदि के रोगियोंका—देरसे नाश करनेवाले ज्वर, अतिसार, आदि

"तए णं से धण्णतरी" ઇત્યાદિ

(तए णं से धण्णतरी वेज्जे) તે ધન્વતરી વૈદ્યનું એ કામ હતું કે તે (विजयपुरे णयरे कणगरहस्स रण्णो) વિજયપુરમાં કનકરથ રાજાના (अंतेउरे य) અંતઃપુરમાં રહેવાવાળી સ્ત્રીઓના તથા (अन्नेसिं बहूणं राईसर जाव सत्थवाहाणं) તથા નગરનિવાસી અન્ય અનેક રાજેશ્વરથી લઈને સાર્થવાહ સુધી મનુષ્યોના (अन्नेसिं च बहूणं दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य) એ પ્રમાણે બીજા ઘણા દુબળાઓના, ગ્લાનોના, પ્રાણોના જલદી નાશ કરવાવાળા જ્વર, શ્વાસ કાસ, દાહ, અતિસાર, ભગન્દર, શૂલ, અજીર્ણ, આદિના રોગીઓના, વિલંબે નાશ કરવાવાળા

ग्लानाना=क्षीणवीर्याणां च, 'वाहियाण य' व्याधितानां-सद्योघाति-ज्वर-श्वास-कास-दाह-तिसार-भगन्दर-शूलाजीर्णव्याधियुक्तानां च, 'रोगियाण य' रोगिकानां=चिरव्यातिज्वरातीसारादिरोगयुक्तानां च, 'अणाहाण य' अनाथानां च, असहायानां 'सणाहाण य' सनाथानां च 'समणाण य' श्रमणानां=गैरिकशाक्यादीनां, 'माहणाण य' माहनानां=याचकविशेषाणां 'भिक्खुगाण य' भिक्षुकाणां=भिक्षावृत्तीनां च, 'करोडियाण य' करोटिकानां=कापालिकानां च, खर्परधारिणामित्यर्थः, 'कप्पडियाण य' कार्पटिकानां=जीर्णकन्थाधारिणां च, 'आउराण य' आतुराणाम्=असाध्यरोगपीडितानां च मध्ये 'अप्पेगइयाण' अप्येकेषां=कतिपयानां रोगिणां 'मच्छमंसाइं' मत्स्यमांसानि, 'उवदिसइ' उपदिशति=रोगप्रतिक्रियायां भक्षणार्थं कथयति। अप्येकेषां 'कच्छभमंसाइं'

रोगों से युक्त रोगियों का, (अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउ०) अनाथों-जिनका कोई भी रक्षक नहीं था ऐसे रोगियोंका, सनाथों-जिनकी सेवा शुश्रूषा करने वाले घर में थे ऐसे रोगियों का, शाक्यादिक श्रमणोंका, माहनों याचकविशेषों का, भिक्षुक-भिक्षावृत्ति करने वालों का, करोटिक-कापालिकों का, कार्पटिकों-जीर्ण कन्था धारण करने वालों का और आतुरों-असाध्य रोग वालों का सबका-इलाज किया करता था। यह इन में से (अप्पेगइयाण मच्छमंसाइं उवदेसेइ) कितनेक को रोग की प्रतिक्रिया के निमित्त खाने के लिये मत्स्य के मांस का उपदेश देता, 'मत्स्य के मांस खाने से यह रोग शांत हो जायगा' ऐसा कहता (अप्पेगइयाण कच्छभमंसाइं) कितनेक से कहता कि-'कच्छपका मांस खाओ तब यह रोग नष्ट होगा' इसी प्रकार (अप्पेगइयाण गाहमंसाइं, अप्पेगइयाण मगरमंसाइं, अप्पे-

જ્વર, અતિસાર, આદિ રોગોથી યુક્ત રોગીઓના, (अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउ०) અનાથો જેને કોઈ રક્ષક નથી એવા રોગીઓના, સનાથો-જેની સેવા શુશ્રૂષા કરનાર ઘરમાં હોય એવા રોગીઓના, શાક્યાદિ શ્રમણોના, માહનો-યાચક વિશેષોના, ભિક્ષુક-ભિક્ષાવૃત્તિ કરવાવાળાઓના, કરોટિક-કાપાલિકોના, જીર્ણકન્થા ધારણ કરનારાઓના અને અસાધ્ય રોગવાળાઓના એ સૌના ઈલાજ કર્યા કરતો હતો, તે એમાંથી (अप्पेगइयाण मच्छमंसाइं उवदेसेइ) કોઈ-કોઈને રોગની પ્રતિક્રિયા માટે માછલાનું માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતો હતો, "માછલાનું માંસ ખાવાથી આ રોગ શાંત થઈ જશે." એ પ્રમાણે કહેતો હતો. (अप्पेगइयाण कच्छभमंसा.) કોઈ-કોઈને કહેતો કે-'કાચબાનું માંસ ખાઓ ત્યારે આ રોગ નાશ પામશે." એ પ્રમાણે

कच्छपमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'गाहमंसाइं' ग्राहमांसानि, ग्राहाणाम्= जलचरविशेषाणां मांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'मगरमंसाइं' मकरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'सुसुमारमंसाइं' सुसुमारमांसानि, सुसुमाराः=जलचर-विशेषास्तेषां मांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'अयमंसाइं' अजमांसानि=उपदि-शति। 'एवं' अनेनैव प्रकारेण 'एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस महिसमंसाइं उवदिसइ' एडक-रोज्झ-(गवय)-सूकर-मृग-शशक-गोमांस-महिषमांसानि स्थल चरमांसानि उपदिशति, तत्र-एडकः=मेषः, रोज्झः=गवयः, सूकरः=वराहः, मृग शशकौ प्रसिद्धौ। अप्येकेषां 'तित्तिरमंसाइं' तित्तिरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'वट्टग-लावग-कवोय-कुक्कुडमयूरमंसाइं' वर्त्तक-लावक-कपोत-कुक्कुट-मयूरमांसानि-

गइयाणं सुसुमारमंसाइं, अप्पेगइयाणं अयमंसाइं, एवं एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) किन्हीं२ को ग्राह के मांस खाने का, किन्हीं२ को मगर के मांस-खानेका, किन्हीं२को सुसुमार के मांस खाने का, किन्हीं२को बकरे के मांस खानेका, किन्हीं२को मेढा के, रोझ के, सूकर के, मृगके, खरगोश के, गाय के और भैंसा के मांस खाने का उपदेश देता रहता था। किन्हीं२ से यह कहा करता था कि (त्तित्तिरमंसाइं) तुम तीतर का मांस खाओ, (अप्पेगइयाणं) और किन्हीं२ से कहा करता कि-तुम (वट्टक लावक कवोय कुक्कुड मयूर-मंसाइं) बटेर का, तुम लावा का, तुम कबूतर का, तुम मुर्गे का, और तुम मयूर का मांस खाओ। (अन्नेसिं च बहूणं जलयर थलयर-खहयरमाईणं मंसाइं उवदेसेइ) किन्हीं से ऐसा कहता रहता था कि तुम

(अप्पेगइयाणं गाहमंसाइं अप्पेगइयाणं मगरमंसाइं, अप्पेगइयाणं सुसुमारमंसाइं अप्पेग-इयाणं अयमंसाइं, एवं-एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) કોઈ-કોઈને ગ્રાહનું માંસ ખાવાનું, કોઈને મગરનું માંસ ખાવાનું, કોઈને સુસુમાર (જલ જંતુ) નું માંસ ખાવાનું, કોઈને બકરાનું માંસ, કોઈને ઘેટાનું, રોઝનું, સુવરનું મૃગનું, ખરગોશનું, ગાયનું કે પાડા વગેરેના માંસ ખાવાનું કહેતો હતો કેટલાકને એમ કહેતો હતો કે, (तित्तिरमंसाइं) તમે તેતરનું માંસ ખાઓ, (अप्पेगइयाणं) અને કેટલાકને કહેતો કે તમે (वट्टक-लावक-कवोय-कुक्कुड-मयूरमंसाइं) બતકનું, લાવાનું, કબુતરનું, મુરગાનું અને મોરનું માંસ ખાઓ (अन्नेसिं च बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाइणं मंसाइं उवदेसेइ) કોઈ કોઈને એવી રીતે કહેતો હતો કે તમે ઘણાજ જલચર જીવોના-થલચર જીવોના અને

खेचरमांसानि उपदिशति, तत्र 'वर्तक'='बटेर' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेषः, 'लावग' लावक'='लावा' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेष । 'अन्नेसिं च बहूण' अन्येषां च बहूनां 'जलयर-थलयर-खहयरमाईण' जलचर-स्थलचर-खेचरादीनां मांसानि उपदिशति। 'अप्पणावि य णं से' आत्मनापि च खलु स =स्वयमपि स धन्वन्तरिर्वैद्यः 'तेहिं' तैः =पूर्वोक्तै 'मच्छमंसेहि य' मत्स्यमांसैः यावत्-यावच्छब्देन-पूर्वकथितैः सर्वविधैर्मांसैः 'अण्णेहि य बहूहिं' अन्यैश्च बहुभिः 'जलयर-थलयर-खहयरमंसाइं' जलचर-स्थलचर-खेचरमांसानि 'सोल्लिएहि य' शौल्यैः=अग्निपक्वैः, 'भज्जिएहि य' भर्जितैः =कटाहादौ शुष्कपक्वैश्च सह 'सुरं च५' सुरां च५ 'आसाएमाणे'४ आस्वादयन्४ विहरति, 'तए णं से' ततः खलु सः

इन बहुत से जलचर जीवों का, तुम थलचर जीवों का, तुम खेचर जीवों का मांस खाओ। दूसरों को ही मांस खाने का यह उपदेश देकर शांत रहता हो सो बात नहीं है किन्तु (अप्पणावि य णं से धण्णंतरी वेज्जे) स्वयं भी वह धन्वंतरी वैद्य (तेहिं बहूहिं मच्छमंसेहिं य जाव मयूरमंसेहिं य अन्नेहिं य बहूहिं जलयर-थलयर-खहयरमंसेहिं य) उन मछली आदि से लेकर मयूर तक के समस्त जीवों के मांस के साथ तथा जलचर थलचर एवं खेचर आदि तिर्यञ्चों के मांस के साथ (सोल्लिएहिं य तलिएहिं य भज्जिएहिं य सुरं च आसाएमाणे विसाएमाणे३ विहरइ) कि जो शूलों पर लटका कर पकाया जाता था, तवा आदि पर जो तैलादि से तला हुआ होता था, अग्नि आदि द्वारा जो शुष्क भुजा हुआ रहता था उनके साथ अनेक प्रकार की मदिरा को यथेच्छ खाता पीता रहता था, एवं दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था।

ખેચર જીવોના માંસ ખાઓ બીજાનેજ માંસ ખાવાનો એ જાતનો ઉપદેશ આપીને શાંત રહેતો નહિ, પરંતુ (अप्पणावि य णं से धण्णंतरी वेज्जे) પોતે પણ તે ધન્વંતરી વૈદ્ય (तेहिं बहूहिं मच्छमंसेहिं य जाव मयूरमंसेहिं य अन्नेहिं य बहूहिं जलयर-थलयर-खहयरमंसेहिं य) તે માછલી આદિથી લઈને, મોર સુધીના તમામ જીવોના માંસની સાથે થલચર અને ખેચર આદિ તિર્યંચોના માંસની સાથે (सोल्लिएहिं य तलिएहिं य भज्जिएहिं य सुरं च ५ आसाएमाणे विसाएमाणे ३ विहरइ) કે જે શૂલીઓ પર લટકાવીને પકાવવામાં આવે છે તવા આદિ પર જે તેલ આદિથી તળવામાં આવતા, અગ્નિ આદિ દ્વારા જેને સૂકા ભૂંજવા-સેકવામાં આવતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખાતો-પીતો હતો અને બીજાને પણ ખવરાવતો-અને પીવરાવતો હતો.

कच्छपमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'गाहमंसाइं' ग्राहमांसानि, ग्राहाणाम्= जलचरविशेषाणां मांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'मगरमंसाइं' मकरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'सुसुमारमंसाइं' सुसुमारमांसानि, सुसुमाराः=जलचर-विशेषास्तेषां मांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'अयमंसाइं' अजमांसानि=उपदि-शति। 'एवं' अनेनैव प्रकारेण 'एलय-रोज्झ-सुयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं उवदिसइ' एडक-रोज्झ-(गवय)-सूकर-मृग-शशक-गोमांस-महिषमांसानि स्थल चरमांसानि उपदिशति, तत्र-एडकः=मेषः, रोज्झः=गवयः, सूकरः=वराहः, मृग शशकौ प्रसिद्धौ। अप्येकेषां 'तित्तिरमंसाइं' तित्तिरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'वट्टग-लावग-कवाय-कुक्कुडमयूरमंसाइं' वर्त्तक-लावक-कपोत-कुक्कुट-मयूरमांसानि-

---

गइयाणं सुसुमारमंसाइं, अप्पेगइयाणं अयमंसाइं, एवं एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) किन्हीं२ को ग्राह के मांस खाने का, किन्हीं२ को मगर के मांस-खानेका, किन्हीं२को सुसुमार के मांस खाने का, किन्हीं२को बकरे के मांस खानेका, किन्हीं२को मेढा के, रोझ के, सूकर के, मृगके, खरगोश के, गाय के और भैंसा के मांस खाने का उपदेश देता रहता था। किन्हीं२ से यह कहा करता था कि (त्तित्तिरमंसाइं) तुम तीतर का मांस खाओ, (अप्पेगइयाणं) और किन्हीं२ से कहा करता कि-तुम (वट्टक लावक-कवोय कुक्कुड मयूर-मंसाइं) वटेर का, तुम लावा का, तुम कबूतर का, तुम मुर्गे का, और तुम मयूर का मांस खाओ। (अन्नेसिं च बहूणं जलयर थलयर-खहयरमाईणं मंसाइं उवदेसेइ) किन्हीं से ऐसा कहता रहता था कि तुम

(अप्पेगइयाणं गाहमंसाइं अप्पेगइयाणं मगरमंसाइं, अप्पेगइयाणं सुसुमारमंसाइं अप्पेग-इयाणं अयमंसाइं, एवं-एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) કોઈ-કોઈને આહનું માંસ ખાવાનું, કોઈને મગરનું માંસ ખાવાનું, કોઈને સુસુમાર (જલ જંતુ) નું માંસ ખાવાનું કોઈને બકરાનું માંસ, કોઈને ઘેટાનું, રોઝનું, સુવરનું મૃગનું, ખરગોશનું, ગાયનું કે પાડા વગેરેના માંસ ખાવાનું કહેતો હતો. કેટલાકને એમ કહેતો હતો કે, (तित्तिरमंसाइं) તમે તેતરનું માંસ ખાઓ, (अप्पेगइयाणं) અને કેટલાકને કહેતો કે તમે (वट्टक-लावक-कवाय-कुक्कुड-मयूरमंसाइं) બતકનું, લાવાનું, કબુતરનું, મુરગાનું અને મોરનું માંસ ખાઓ (अन्नेसिं च बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाईणं मंसाइं उवदेसेइ) કોઈ કોઈને એવી રીતે કહેતો હતો કે તમે ઘણાજ જલચર જીવોના-થલચર જીવોના અને

खेचरमासानि उपदिशति, तत्र 'वर्त्तक.'='बटेर' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेषः, 'लावग' लावक'='लावा' इति प्रसिद्ध' पक्षिविशेष । 'अन्नेसिं च वहूण' अन्येषा च बहूना 'जलयर–थलयर–खहयरमाईण' जलचर–स्थलचर–खेचरादीना मासानि उपदिशति। 'अप्पणावि यणसे' आत्मनापि च खलु स'=स्वयमपि स धन्वन्तरिर्वैद्यः 'तेहिं' तै =पूर्वोक्तै· 'मच्छमसेहि य' मत्स्यमासै· यावत्–यावच्छब्देन–पूर्वकथितै सर्वविधमासै· 'अण्णेहि य बहुहिं' अन्यैश्च बहुभि· 'जलयर–थलयर-खहयरमसाइ' जलचर–स्थलचर–खेचरमासानि 'सोल्लिएहि य' शौल्यै =अग्निपक्वै , 'भज्जिएहि य' भर्जितै =कटाहादिकादौ शुष्कपक्वैश्च सह 'सुर च५' सुरा च५ 'असाएमाणे'४ आस्वादयन्४ विहरति, 'तए ण से' तत खलु सः

इन बहुत से जलचर जीवों का, तुम थलचर जीवों का, तुम खेचर जीवों का मास खाओ। दूसरों को ही मास खाने का यह उपदेश देकर शात रहता हो सो बात नहीं है किन्तु (अप्पणावि य ण से धण्णतरी वेज्जे) स्वय भी वह धन्वतरी वैद्य (तेहिं बहूहिं मच्छमसेहिं य जाव मयूरमसेहिं य अन्नेहि य बहूहिं जलयर थलयर-खह-यरमसेहिं य) उन मछली आदि से लेकर मयूर तक के समस्त जीवों के मास के साथ तथा जलचर थलचर एव खेचर आदि तिर्यञ्चों के मास के साथ (सोल्लिएहिं य तलिएहि य भज्जिएहि य सुर च आसाएमाणे विसाएमाणे३ विहरइ) कि जो शूलों पर लटका कर पकाया जाता था, तवा आदि पर जा तैलादि से तला हुआ होता था, अग्नि आदि द्वारा जो शुष्क भुजा हुआ रहता था उनके साथ अनेक प्रकार की मदिरा को यथेच्छ खाता पीता रहता था, एव दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था।

ખેચર જીવોના માસ ખાઓ બીજાનેજ માસ ખાવાનો એ જાતનો ઉપદેશ આપીને શાંત રહેતો નહિ, પરંતુ (अप्पणावि य ण से धण्णतरी वेज्जे) પોતે પણ તે ધન્વતરી વૈદ્ય (तेहिं बहूहिं मच्छमसेहिं य जाव मयूरमसेहिं य अन्नेहि य बहूहिं जलयर–थलयर–खहयरमसेहिं य) તે મછલી આદિથી લઈને, મોર સુધીના તમામ જીવોના માસની સાથે થલચર અને ખેચર આદિ તિર્યંચોના માસની સાથે (सोल्लिएहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुर च ५ आसाएमाणे विसाएमाणे ३ विहरइ) કે જે શૂલીઓ પર લટકાવીને પકાવવામા આવે છે 'તવા' આદિ પર જે તેલ આદિથી તળવામા આવતા, અગ્નિ આદિ દ્વારા જેને સૂકા ભૂજવા–સેકવામા આવતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખાતો–પીતો હતો અને બીજાને પણ ખવરાવતો–અને પીવરાવતો હતો

'धण्णतरी वेज्जे' धन्वन्तरिवैद्य 'एयकम्मे४' एतत्कर्मा४ एतत्=उक्तविविधमत्स्यमांसभक्षणतदुपदेशकरणरूपं कर्म यस्य स तथा, ४ 'सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता' समर्थ्य=समुपार्ज्य 'बत्तीसवाससयाइं' द्वात्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायु=उत्कृष्टायु पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठया पृथिव्या 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'बावीससागरोवमट्ठिइएसु' द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु 'नरइएसु' नैरयिकेषु 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः ॥सू० ५॥

मूलम्-सू० ६

तए णं सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स गंगदत्ता भारिया जाइणिंदुयावि होत्था। तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमावज्जंति, तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए अयं अज्झत्थिए५ समुप्पण्णे एवं-खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं

(तएणं से धण्णतरी वेज्जे एयकम्मे० सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता बत्तीस वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता) वह धन्वतरी वैद्य कि जिस का एक यही कर्म था, स्वयं मांस खाना और दूसरों को मांस खाने का उपदेश देना, अनेक प्रकार के पाप कर्मों का उपार्जनकर ३२०० वर्ष प्रमाण अपनी उत्कृष्ट आयु के व्यतीत होने पर (कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीस सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने) मर कर छठी पृथिवी के नरक में कि जहां पर उत्कृष्ट स्थिति २२ सागर की है नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ।

भावार्थ—यह वैद्य अपनी विद्या में विशेष निपुण था, इसलिये राजा के अन्तःपुर की समस्त रानियों का एवं नगर के समस्त लोगों की चिकित्सा किया करता

(तए णं से धण्णतरी वेज्जे एयकम्मे० सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता बत्तीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता) તે ધન્વતરી વૈદ્ય કે જેનું એક જ કર્મ હતું કે, પોતે માંસ ખાતો અને બીજાને માંસ ખાવાનો ઉપદેશ દેતો, તે અનેક પ્રકારના પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરી બત્રીસો (૩૨૦૦) વર્ષ પ્રમાણ પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી થતાં (कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीस सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने) મરણ પામીને છઠ્ઠી પૃથિવીના નરકમાં કે જ્યાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (૨૨) બાવીસ સાગરની છે ત્યાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ—તે વૈદ્ય પોતાની વિદ્યામાં વિશેષ કુશળ હતો તેથી રાજાના અંતઃપુરની તમામ રાણીઓની અને નગરના તમામ લોકોની ચિકિત્સા કર્યા કરતો હતો.

सद्धिं बहुइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामि। णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि। तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ० कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ० सुलद्धे णं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए जम्मजीवियफले जासिं मण्णे णियगकुच्छिसंभूयाइं थणदुद्धलुद्धगाइं मम्मणपयंपियाइं थणमूलकक्खदेसभागं अइसरमाणाइं मुद्धगाइं पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊण उच्छंगणिवेसियाइं दिंति समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मंजुलप्पभणिए, अहण्णं अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा, एत्तो एगयरमवि ण पत्ता, तं सेयं खलु मम कल्लं जाव जलंते सागरदत्तं सत्थवाहं आपुच्छित्ता सुबहुपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं सद्धिं पाडलिसंडाओ णयराओ पडिणिक्खमित्ता बहिया जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायतणे तेणेव उवागच्छित्तए, उवागच्छित्ता तत्थ णं उंबरदत्तस्स जक्खस्स

था। राजेश्वर आदि से लेकर सार्थवाहों तक के घरों में इस का प्रवेश था। अपनी चिकित्सा का यह एक नमूना था। राजा के महल से लेकर रंक की झोपड़ी तक यह प्रसिद्धि पा चुका था, अतः हर एक व्यक्ति का यह पूर्ण विश्वासपात्र बन गया था। क्या दुर्बल, क्या ग्लान, क्या व्याधित, क्या रोगी आदि समस्त जन इसके पास अपनी२ बीमारी की चिकित्सा कराने आते रहते। चिकित्सा करते२ यह सब के लिये उनके रोगों का शमन के निमित्त मत्स्य आदि जीवों के मांस खाने का उपदेश दिया करता। किन्हीं२ को मत्स्य के मांस खाने का, किन्हीं२ को कच्छप के मांस खाने का और किन्हीं२ को ग्राह आदि प्राणियों के मांस खाने का प्रतिदिन उपदेश देता। स्वयं भी मांस खाने में यह बहुत गृद्ध था। मांस को भूनकर तल कर एवं सेंक कर यह

રાજેશ્વર આદિથી લઈને સાર્થવાહો સુધીના ઘરોમાં તેનો પ્રવેશ હતો, પોતાની ચિકિત્સાનો તે એક નમુનો હતો. રાજાના મહેલથી આરંભીને રંકની ઝુંપડી સુધી તે પ્રસિદ્ધ થયો હતો, તેથી કરી તમામ માણસોનો તે વિશ્વાસપાત્ર બની ગયો હતો, દુર્બલ, ગ્લાન રોગી અને પીડિતજનો સૌ તે વૈદ્યના પાસે પોતાના રોગની ચિકિત્સા કરાવવા આવતા હતા, ચિકિત્સા કરતા કરતા તે તમામ રોગીઓને રોગ નિવારણ માટે માછલાં આદિ જીવોના માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતો હતો. કેટલાકને મત્સ્ય આદિના માંસ ખાવાનો, કોઈને કાચબાનું માંસ ખાવાનો કોઈને ગ્રાહ-ઝુંડનું માંસ ખાવાનો પ્રતિદિન ઉપદેશ આપતો હતો, પોતે માંસ ખાવાનો બહુજ ગૃદ્ધ-આસક્ત હતો માંસને શેકીને, તળીને અનેક પ્રકારની મદિરાની સાથે તે ખાધા કરતો હતો, આ પ્રકારના વ્યવસાયમાં તે વૈદ્ય

महरिह पुप्फच्चणं करित्तए, करित्ता जाणुपायवडियाए उवयाइत्तए-जइ णं अहं देवाणुप्पिया! दारगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं अहं जायं च दायं च भायं च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढिस्सामित्ति कट्टु उवयाइयं उवाइणित्तए एवं संपेहेइ२ कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया तुब्भेहिं सद्धिं जाव ण पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए, तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी मम पिणं देवाणुप्पिये एसच्चेव मणोरहे कहण्णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि-गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ ॥ ६ सू० ॥

टीका—सू० ६

'तए णं सागरदत्तस्स' इत्यादि।

'तए णं' ततः खलु सागरदत्तस्य सार्थवाहस्य गङ्गदत्ता भार्या 'जाइणिंदुया' जातिनिन्दुका=जन्मतो मृतवत्सा 'यावि होत्था' चाप्यभवत्। 'तीसे' तस्याः 'जे जे जाया दारगा' ये ये जाता दारकाः तेते सर्वे 'विणिघायमावज्जंति' विनिघात-

अनेक प्रकार की सुरा के साथ खाया करता था। इस प्रकार के व्यवसाय में ही इस वैद्यने अपनी ३२००बत्तीस सौ वर्ष की आयु समाप्त कर दी। अन्त में जब यह अनेक पापों के पोटले को माथे पर लाद कर मरा तब यह छठी पृथ्वी के२२ सागर की स्थिति वाले नरक में उत्पन्न हुआ ॥ सू० ५ ॥

'तए णं सागरदत्तस्स०' इत्यादि सू० ३

(तए णं) एक समय की बात है कि (सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स) सागरदत्त सार्थवाह की (गंगदत्ता भारिया) गंगदत्ता नामक स्त्री थी। वह (जाइणिंदुयावि होत्था) जातिनिन्दुक थी। (तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमावज्जंति)

પોતાની (૩૨૦૦) બત્રીસસો વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરી, અંતમાં જ્યારે તે અનેક પાપોના ગાંસડા માથા પર બાંધીને-લાદીને મરણ પામ્યો ત્યારે, તે છઠ્ઠી, પૃથિવીના બાવીસ (૨૨) સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉત્પન્ન થયો ॥ સૂ૦ ૫ ॥

"तए णं सागरदत्तस्स०" ઇત્યાદિ

(तए णं) એક સમયની વાત છે કે (सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स) સાગરદત્ત સાર્થવાહની (गंगदत्ता भारिया) ગંગદત્તા નામની સ્ત્રી હતી તે (जाइणिंदुयावि होत्था) જાતિનિન્દુક હતી (तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमावज्जंति) તેને જે જે બાળકો

मापद्यन्ते जातमात्रा एव म्रियन्ते । 'तए णं' ततः खलु 'तीसे' तस्याः 'गंगदत्ताए सत्थवाहीए' गङ्गदत्तायाः सार्थवाह्या 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'पुव्वरत्तावरत्त-कालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रेर्मध्यभागे 'कुडुंबजागरियं' कुटुम्ब-जागरिकां 'जागरमाणीए जाग्रत्या =कुर्वत्या' अयं=वक्ष्यमाणः, 'अज्झत्थिए' आध्या-त्मिकः ५ आत्मनि मनोगतः सकल्पः समुदपद्यत । एवं खलु अहं सागरदत्तेन सार्थवाहेन सार्धं बहूनि वर्षाणि यावत् उदारान् मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः 'भोगभोगाइं' भोगभोगान्=कामभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना विहरामि=वसामि । किन्तु 'णो चेव णं' नैव खलु अहं दारकं वा=आयुष्मन्तं बालं वा दारिकां वा=आयुष्मतीं बालिकां वा 'पयायामि' प्रजाये-प्रजनयामीत्यर्थः 'तं धण्णाओ णं ताओ' तद् धन्या

इस के जो जो बालक होता था वह उत्पन्न होते ही मर जाता था । (तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए) कुछ समय बाद उस गंगदत्ता सार्थवाही को (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) रात्रि के मध्यभाग में जब कि यह कुटुम्बजागरणा करती थी (अयं अज्झत्थिए समुप्पण्णे) इस प्रकार का अध्यवसाय उत्पन्न हुआ। (एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं सद्धिं बहुइं वासाइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामि) कि मैं सागरदत्त सार्थवाह के साथ बहुत वर्षों से उराल–प्रधान मनुष्य संबंधी कामभोगों को भोग रही हूँ (णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि) तो भी अभी तक मुझ से जो जीवित रहे ऐसा न तो कोई पुत्र ही उत्पन्न हुआ है और

થતા હતા તે ઉત્પન્ન થતાજ મૃત્યુ પામતા હતા (तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए) કેટલાક સમય પછી તે ગંગદત્તા સાર્થવાહીને (अण्णया कयाइ) કોઇ એક સમય (पुव्वरत्ता-वरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) રાત્રીના મધ્ય ભાગમાં જ્યારે તે કુટુંબ જાગરણા કરતી હતી ત્યારે (अयं अज्झत्थिए समुप्पण्णे) આ પ્રકારનો અધ્યવસાય (વિચાર) થયો કે (एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं सद्धिं बहुइं वासाइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामि) હું સાગરદત્ત સાર્થવાહની સાથે ઘણાજ વર્ષોથી મનુષ્ય સંબંધી–ઉદાર કામ-ભોગોને ભોગવી રહી છું (णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि) તો પણ આજ સુધી મને જીવતો રહે એવો કોઇ પુત્ર ઉત્પન્ન ન થયો કે પુત્રી પણ ઉત્પન્ન ન થઇ (तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ॰

खलु ता 'अम्मयाओ' अम्बा' मातर', सपुण्या॰, कृतार्थाः, कृतपुण्या , कृतलक्षणाश्च खलु ता अम्बाः, 'सुलद्धे ण 'सुलब्ध खलु तासाम् अम्बाना 'माणुस्सए जम्मजीवियफले' मानुष्यक जन्मजीवितफलम् अस्ति 'जासिं' यासा मन्ये णियगकुच्छिसंभूयाइ' निजकुक्षिसम्भूता' 'थणदुद्धलुद्धगाइ' स्तनदुग्धलुब्धकाः-स्तनदुग्धाभिलाषिण ''मम्मणपयपियाइ' मन्मनप्रजल्पिता मन्मनेति मधुरसमुल्लापयुक्ताः 'थणमूलकक्खदेसभाग' स्तनमूलकक्षदेशभाग=स्तनमूलात्=स्तनमूलभागात् कक्षदेशभाग=कक्षैकदेशम् 'अहिसरमाणाइ' अभिसरन्त =निर्गमप्रवेशौ कुर्वन्तः 'मुद्धगाइ' मुग्धकाः=सरलहृदयाः 'पुणो पुणो य' पुनः पुनश्च 'कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं' कोमलकमलोपमाभ्या

न कोई पुत्री ही। (त धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ सपुण्णओ॰ कयत्थाओ॰ कयपुण्णाओ॰ कयलक्खणाओ सुलद्धे ण तासिं अम्मयाण माणुस्सए जम्मजीवियफले) अत वे ही माताएँ धन्य हैं, वे ही माताएँ पुण्यशालिनी हैं वे ही माताएँ कृतार्थ हैं और उन्हीं माताओं की स्त्रीपर्याय सफल है तथा उन्हीं माताओंने अपने मानवभव के जन्म और जीवन को सफल किया है (जासिं मण्णे णियगकुच्छिसभूयाइ थणदुद्धलुद्धगाइ मम्मणपयपियाइ थणमूलकक्खदेसभाग अइसरमाणाइ मुद्धगाइ पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊण उच्छगणिवेसियाइ) कि जो अपनी कुक्षि से उत्पन्न हुए, स्तन के दुग्ध में लुब्धक बने, मन मन इस प्रकार के मधुर आलापों को बोलने वाले स्तन के मूल भाग से कक्ष देश भाग तक अभिसरण करने वाले, एव भोले भाले ऐसे बालकों को अपने कोमल कमल जैसे हाथों से ग्रहण

कयत्थाओ॰ कयपुण्णाओ॰ कयलक्खणाओ॰ सुलद्धे ण तासिं अम्मयाण माणुस्सए जम्मजीवियफले) तेथी ते भाताओने धन्य छे, ते भाताओज पुण्यशाली छे, ते भाताओ कृतार्थ छे अने ते भाताओनीज स्त्रीपर्याय-सफ्ल छे तथा ते भाताओओज पोताना मानवलवनो जन्म अने जीवन सफ्ल करेलो छे के (जासिं मण्णे णियगकुच्छिसभूयाइ थणदुद्धलुद्धगाइ मम्मणपयपियाइ थणमूलकक्खदेसभाग अइसरमाणाइ मुद्धगाइ पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊण उच्छगणिवेसियाइ) जे पोतानी कुखथी उत्पन्न थयेल, स्तन दुधमा-धावणुमा लुब्धक बनेल, मन-मन आ प्रकारना मधुर आलापोथी बोलनार, स्तनना मूल भागथी कक्षदेश भाग सुधी अभिसरणु करवावाळा अने भोला भाला एवा बाळकोने पोताना कोमल कमल जेवा हाथो वडे ग्रहणु करीने

हस्ताभ्यां 'गिण्हिऊण' गृहीत्वा 'उच्छंगणिवेसियाइं' उत्सङ्गनिवेशिता.=अङ्के स्थापिता सन्त', 'निति' ददति 'समुल्लावए' समुल्लापकान्-समुल्लापा एव समुल्लापकास्तान्-सम्यगुच्च शब्दान् 'सुमहुरे' सुमधुरान् पुनःपुन' 'मञ्जुलप्पभणिए' मञ्जुलप्रभणितान्-'मा-मा' इति श्रवणरमणीयभापितान् ददति मातृप्रभृतिश्रवणाय वितरन्ति, तादृशान् शब्दान् कुर्वन्ति, ता मातरो धन्या इति भाव.। किन्तु 'अहण्णं' अहं खलु अधन्या, अपुण्या, अकृतपुण्याऽस्मि यत 'एत्तो' एतेपु=दारकाणां वा दारिकाणां वा प्रभणितादिपु 'एगयरमवि' एकतरमपि=कञ्चिदेकमपि 'ण पत्ता' न प्राप्ता 'त' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेय' श्रेय खलु मम 'कल्लं जाव जलते' कल्ये यावत् ज्वलति, कल्ये प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां यावत् 'उदियते'=उदिते सूर्ये सहस्ररश्मौ दिनकरे तेजसा ज्वलति=

कर गोदी में रखती है और जो बालक अपनी माता को (समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मंजुलप्पभणिए दिंति) गोदी में बैठकर सुन्दर आलापों को एवं मधुर अपनी वाणी से "मा मा" इस कर्णप्रिय रमणीय शब्द को सुनाते हैं। (अहं णं अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा) मै तो बिल्कुल अधन्य हू, अकृतपुण्य हू और मदभागिनी हू, जो (एत्तो एगयरमवि ण पत्ता) उनके इन मधुर आलापादिकों मे से किसी भी आलाप सुनने का सौभाग्य प्राप्त नहीं कर रही हू। (सेयं खलु मम कल्लं) अब प्रात होने पर मुझे यही श्रेय है कि जब (जलते) सूर्य अपनी आभा से चमकने लगेगा तब मैं (सागरदत्तं सत्थवाहं आपुच्छित्ता) सागरदत्त सार्थवाह से पूछकर (सुबहुपुप्फवत्थ-गंधमल्लालंकारं गहाय) अनेक पुष्प, वस्त्र, गधमाल्य, एवं अलकारों को लेकर (बहुहिं

ખોળામાં રાખે છે અને જે બાળક પોતાની માતાના (समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मंजुलप्पभणिए दिंति) ખોળામાં બેસીને સુંદર આલાપોથી પોતાની વાણી વડે "મા-મા" એવા કર્ણપ્રિય શબ્દો સંભળાવે છે (अहं णं अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा) હું તો તદ્દન ભાગ્યહીન છું, અને મંદ ભાગ્યવાળી છું તેથી (एत्तो एगयरमवि ण पत्ता) તેના એ મધુર આલાપાદિ પૈકીના કોઈપણ આલાપ સાંભળવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકયું નથી (सेयं खलु मम कल्लं) હવે સવાર થતાંજ મારે માટે એજ હિતકર છે કે જ્યારે (जलते) સૂર્ય પોતાની આભાથી ચમકવા લાગશે ત્યારે હું- (सागरदत्तं सत्थवाहं आपुच्छित्ता) સાગરદત્ત સાર્થવાહને પૂછી કરીને- (सुबहुपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय) અનેક

देदीप्यमाने सति सागरदत्त सार्थवाह 'आपुच्छित्ता' आपृच्छय 'सुबहुपुष्फवत्थ-गंधमल्लालंकार' सुबहुपुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कार 'गहाय' गृहीत्वा 'बहुहिं' बहुभिः 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धि-परिजनमहिलाभिः सार्धं पाटलिषण्डात् नगरात् 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'बहिया' बहिः 'जेणेव' यत्रैव 'उंबरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'जक्खायणे' यक्षायतनं 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छित्तए' उपागन्तुम्, उपागत्य 'तत्थ णं' तत्र खलु उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'महरिहं' महार्हं=महामूल्यं 'पुप्फच्चणं' पुष्पार्चनं=पुष्पैः पूजनं 'करित्तए' कर्तुं कृत्वा 'जाणुपायवडियाए' जानुपादपतिताया जानुभ्यां=जानुनी भूमौ निपात्येत्यर्थः, पादयोः=यक्षचरणयोः पतिताया=नतायाः 'उवयाइत्तए' उपयाचितुं=कार्यसिद्धौ सत्यां प्राभृतार्थं मानसिकं सङ्कल्पं कर्तुम्। उपयाचना-स्वरूपमाह-'जइ णं' इत्यादि-'जइ णं' यदि खलु अहं हे देवानुप्रिय! दारकं वा

मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परियणमहिलाहिं सद्धिं) अनेक मित्रों, ज्ञातिजनों, स्वजनों एवं संबंधीजनों तथा परिजनों की महिलाओं के साथ (पाडलिसंडाओ णयराओ पडिणिक्खमित्ता) पाटलिषंड नगर से निकल कर (बहिया) बाहिर की तर्फ जो (उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे) उदुंबरदत्त यक्ष का यक्षायतन है (तेणेव उवागच्छित्तए) वहां जाऊं। (उवागच्छित्ता) और जाकर (तत्थ णं उंबर-दत्तस्स जक्खस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए) वहां उस उदुंबरदत्त यक्ष की महार्ह पुष्पार्चा करूँ। एवं (करित्ता जाणुपायवडियाए उवयाइत्तए) पूजन के बाद दोनों घुटनों को टेक कर यक्ष के चरणों में पड कर यह याचना करूँ। (जइ णं अहं देवाणु-प्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि) कि हे देवानुप्रिय! यदि मैं पुत्र अथवा पुत्री

પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલ્ય-અને અલંકારોને લઇને (बहुहिं मित्तणाइ-णियग-सयण संबंधि-परियण-महिलाहिं सद्धिं) અનેક મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, સ્વજનો, સંબંધીજનો તથા પરિજનોની સ્ત્રીઓની સાથે (पाडलिसंडाओ णयराओ पडिणिक्खमित्ता), પાટલીખંડ નગરથી નીકળી કરી (बहिया) બહારના ભાગમાં જે (उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे) ઉદુંબરદત્ત યક્ષનું યક્ષાયતન છે (तेणेव उवागच्छित्तए) ત્યાં જાઉં (उवागच्छित्ता) અને જઇને (तत्थ णं उंबरदत्तस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए) ત્યાં તે ઉદુંબરદત્ત યક્ષની તેનાં લાયક મહા પુષ્પાર્ચા કરૂં (एवं करित्ता जाणु-पायवडियाए उवयाइत्तए) પૂજન કર્યા પછી બન્ને ઘુટણના ટેકાથી યક્ષના ચરણોમાં પડી એ યાચના કરૂં કે (जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि) હે દેવાનુપ્રિય? જો

दारिका वा 'पयायामि' मजाये=जनयामि 'तो ण' तर्हि खलु अह 'जाय च' याग च=पूजा 'दाय च' दाय=दान 'भाय च' भाग=लाभांश 'अक्खयणिहिं च, अक्षयनिधिं च=देवभाण्डागार देवद्रव्य च, 'अणुवड्ढिस्सामि', अनुवर्धयिष्यामि 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति सङ्कल्प्य 'उवयाइय', उपयाचित "मन्नौती' 'बोलवा' इति प्रसिद्धम् 'उवाइणित्तए' उपयाचितु मम श्रेयः, -इति पूर्वेण सम्बन्धः। एव 'सपेहेइ' समेक्षते=मनसि विचारयति, समेक्ष्य=विचार्य 'कल्ल जाव जलते' कल्ये यावज्ज्वलिते सूर्योदये सति 'जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे'- यत्रैव सागरदत्त' सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सागरदत्त सार्थवाहमेवमवादीत्-एव खलु, हे देवानुप्रिय! 'तुम्भेहिं सद्धिं' युष्माभि सार्द्ध

इनमें से जीते हुए किसी भी एक को जन्म दू (तो ण) तो निश्चय से (अह जाय च दाय च भाय च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढिस्सामि) मैं पूजा के अर्थ, दान के अर्थ, और भोग के अर्थ आप के भडार को भर दूगी, (त्ति कट्टु) इस प्रकार (उवयाइय उवाइणित्तए) कर का मैं उस यक्ष से मनौती मनाऊ-इसी में अब मेरा कल्याण है (एव सहेपेइ सपेहित्ता) इस प्रकार उस गगदत्ता सार्थवाही ने विचार किया। विचार करने पश्चात् (कल्ल जाव जलते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) जब प्रात काल हुआ और सूर्य जब अपनी किरणमाला से खूब चमकने लगा, तब वह गगदत्ता जहा उसके पति सागरदत्त सेठ थे वहा गई (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) और जाकर सागरदत्त सार्थवाह से इस प्रकार बोला- (एव खलु अह देवाणुप्पिया तुम्भेहिं सद्धिं जाव ण पत्ता) कि हे देवानुप्रिय ! मने

મારે પુત્ર અથવા પુત્રી એ બેમાથી કોઈ પણ એકનો જીવતો હોય તેની સ્થિતિમા જન્મ થાય તો- (तो ण) નિશ્ચયથી (अह जाय च दाय च भाय च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढिस्सामि) હુ પુજાર્થે, દાન માટે, અને ભોગ માટે આપના ભડારને ભરી આપીશ, (त्तिकट्टु) આ પ્રમાણે (उवयाइय उवाइणित्तए) માનતા માનીને હુ તે યક્ષનુ મન મનાવીશ, તેમા હવે મારુ કલ્યાણ છે (एव सपेहेइ) આ પ્રમાણે તે ગગદત્તા સાર્થવાહીએ વિચાર કર્યો (सपेहित्ता) વિચાર કરીને પછી (कल्ल जाव जलते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) જ્યારે પ્રાત કાલ થયો અને સૂર્ય જ્યારે પોતાના કિરણોથી ખૂબ ચમકવા લાગ્યો, ત્યારે તે ગગદત્તા જ્યા પોતાનો પતિ સાગરદત્ત શેઠ હતા ત્યા ગઈ (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाहं एव वयासी) અને જઈને સાગરદત્ત સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી (एवं खलु अह देवाणुप्पिया तुम्भेहिं सद्धिं० ण पत्ता) કે હે દેવાનુ

'जाव' यावत् बहूनि वर्षाणि उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरामि, किन्तु अद्य प्रभृति अहं एकतरमपि दारकं वा दारिकां वा 'ण पत्ता' न प्राप्ता 'तं इच्छामि णं' तद् इच्छामि खलु हे देवानुप्रिय ! 'तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया' युष्माभिरभ्यनुज्ञाता=भवता साक्षाज्ञाह 'जाव उवाइणित्तए' यावत् उपयाचितुम्=उदुम्बरदत्त यक्षं पुत्रार्थमाराधयितुं वाञ्छामीति भावः । 'तए णं से' ततः खलु स सागरदत्तः सार्थवाहो गङ्गदत्तां भार्यामेवमवादीत्–'ममपि णं' ममापि खलु हे देवानुप्रिये ! 'एस चेव मणोरहे' एष एव मनोरथ'=अभिलाषो वर्त्तते यत् 'कहण्णं' कथं खलु=केनोपायेन 'तुमं' त्वं दारकं वा दारिकां वा 'पयाएज्जासि' प्रजनयेः, अहमपीदं वाञ्छामि चिन्तयामि च "केनोपायेन तव सन्ततिः स्यादिति" इत्याशयः । एवमुक्त्वा उदुम्बरदत्त-

तुम्हारे साथ बहुत वर्षोसे आज तक उदार कामभोगों को भोगा है, किन्तु फिर भी मुझे किसी प्रकार से अभी तक भी एक भी आयुष्मान् पुत्र या पुत्री की प्राप्ति नहीं हुई है (तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया) इस लिये हे देवानुप्रिय ! मैं चाहती हू कि (तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए) तुम से आज्ञा लेकर मैं वस्त्रादिक पूजन की सामग्री लेकर मनोती मनाने के लिये उदुम्बरदत्त यक्ष के यक्षायतन जाऊँ । (तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी) इस प्रकार अपनी पत्नी के वचनों को सुनने के बाद वह सागरदत्त सार्थवाह गंगदत्ता से इस प्रकार बोला कि (मम पि णं देवाणुप्पिये एसचेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये ! मेरी भी आन्तरिक यही भावना है कि–(कहण्णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि) किस उपाय से तुम्हारे पुत्र या पुत्री होवे । ऐसा कह कर सागरदत्त ने (गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ)

પ્રિય ! મે આજ સુધી તમારા સાથે ઘણાં વર્ષો સુધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવ્યા છે, પરન્તુ મને કોઈ પ્રકારે આજસુધી એક પણ આયુષ્માન પુત્ર કે પુત્રીની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ (तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया) તે માટે હે દેવાનુપ્રિય ! હુ ચાહુ છુ કે (तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए) તમારા પાસેથી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને હુ વસ્ત્રાદિક અર્ચાની સામગ્રી લઈ કરીને મનોતી–માનતા મનાવા માટે ઉદુમ્બરદત્ત યક્ષના યક્ષાયતને જાઉં. (तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी) તે પ્રમાણે પોતાના પત્નીના વચનોને સાભળીને પછી તે–સાગરદત્ત સાર્થવાહ ગંગદત્તાને આ પ્રમાણે બોલ્યા કે (ममं पि णं देवाणुप्पिये एसचेव मणोरहे) હે દેવાનુપ્રિયે ! મારી પણ આતરિક એજ ભાવના છે કે (कहण्णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि) ક્યા ઉપાયથી તમારે પુત્ર અથવા પુત્રી થાય, એ પ્રમાણે કહીને સાગરદત્તે (गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ)

यक्षाराधनरूपमर्थम्, 'गगदत्ताए भारियाए' गङ्गदत्ताया भार्यायाः 'एयमट्ठ' एतमर्थं 'अणुजाणइ' अनुजानाति=स्वीकरोति ॥सू० ६॥

मूलम्—सू० ७

तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी सुबहु पुप्फ० जाव मित्तणाइ० महिलाहिं सद्धिं सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता पाडलिसड णयर मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहु पुप्फगध-मल्लालकार ठवेइ, ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ, ओगाहित्ता जलमज्जण करेइ, करित्ता जलकीड करेइ, करित्ता ण्हाया कयकोउयमगलपायच्छित्ता उल्लपडसाडिया पुक्खरिणी पच्चुत्तरित्ता त पुप्फ० गिण्हइ गिण्हित्ता जेणेव उवरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायथणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उवरदत्तस्स जक्खस्स आलोए पणाम करेइ, करित्ता लोमहत्थ परामुसइ, परामुसित्ता उवरदत्तजक्ख लोमहत्थएणं पमज्जइ, पमज्जित्ता दगधाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठिं ओलूहेइ, ओलूहित्ता सेयाइ वत्थाइ परिहेइ, परिहित्ता महरिह पुप्फारुहण वत्थारुहण मल्लारुहण गधारुहण चुण्णारुहण करेइ, करित्ता धूव डहइ, धूवं डहित्ता जाणुपायवडिया एव वयासी–जइ ण अह देवाणुप्पिया! दारग वा दारिय वा पयायामि तो ण जाव उवाइणइ, उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥७॥सू०॥

टीका—

'तए ण सा गगदत्ता' इत्यादि ।

'तए ण सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन 'अब्भणुण्णाया समाणी' अभ्यनुज्ञाता सती 'सुबहु पुप्फ०' सुबहु पुष्पगन्धमाल्या-

---

गगदत्ता के कथित अभिप्राय को स्वीकृत कर लिया। भावार्थ–स्पष्ट है ॥ सू० ६ ॥

'तए ण सा गगदत्ता भारिया०' इत्यादि सूत्र ६

(तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी) इस के बाद अपने पति सागरदत्त द्वारा इस काम के लिये जिसे आज्ञा प्राप्त

ગગદત્તાએ કહેલા વિચારનો સ્વીકાર કરી લીધો. ભાવાર્થ–સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ६ ॥

'तए ण सा गगदत्ता भारिया०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ० ७ ॥

(तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी) –તે પછી પોતાના પતિ સાગરદત્ત દ્વારા તે કામ માટે આજ્ઞા જેણે પ્રાપ્ત થઇ ગઇ છે (सा

लङ्कार ठइत्ता 'जाव' यावत् 'मित्तणाइ० महिलाहिं' मित्रज्ञाति-स्वजनसम्बन्धि-परिजन-महिलाभिः सार्धं 'सयाओ गिहाओ' स्वस्माद् गृहाद् 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रमति, प्रतिनिष्क्रम्य पाटलिषण्ड नगर मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति, निर्गत्य 'जेणेव' यत्रैव 'पुक्खरिणी' पुष्करिणी 'तणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य 'पुक्खरिणीए तीरे' पुष्करिण्यास्तीरे सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालङ्कार 'ठवेइ' स्थापयति, स्थापयित्वा 'पुक्खरिणी' पुष्करिणीम्, 'ओगाहइ' अवगाहते=प्रविशति, अवगाह्य=प्रविश्य 'जलमज्जण' जलमज्जन=जलमुडंन करोति कृत्वा 'जलकीड' जलक्रीडां=जललीलां करोति, कृत्वा

हो चुकी है (सा गगदत्ता भारिया) ऐसी वह गगदत्ता सेठानी (सुबहु पुप्फ० जाव मित्तणाइ० महिलाहिं सद्धिं) अनेक पुष्प आदि वस्तुओं को लेकर अपने परिचित जनों की महिलाओं के साथ२ (सयाओ गिहाओ) अपने घर से बाहिर निकली और (पडिणिक्खमित्ता) निकल कर (पाडलिसड णयरं मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ) पाटलिषड नगर के ठीक मध्यभाग से होकर उस यक्षायतन की ओर चली। (णिग्गच्छित्ता) चलतीर वह (जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) वहां आई कि जहा एक पुष्करिणी-बावडी थी। (उवागच्छित्ता) आकर उसने (पुक्खरिणीए तीरे सुबहु पुप्फगंधमल्लालकार ठवेइ) उस पुष्करिणी के तट पर वे साथ में लाए हुए सब पुष्प गध, माल्य एव अलकार आदि रख दिये। (ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ) रख कर वह फिर उस पुष्करिणी में स्नान के निमित्त प्रविष्ट हुई। (ओगाहित्ता) घुस कर उसने (जलमज्जण करेइ) उस के जल में डुबकी लगाई। (करित्ता

गगदत्ता भारिया) એવી તે ગંગદત્તા શેઠાણી (सुबहु पुप्फ० जाव मित्तणाइ०-महिलाहिं सद्धिं) અનેક પુષ્પો આદિ વસ્તુઓ લઇ પોતાના પરિચિત માણસોની સ્ત્રીઓની સાથે સાથે (सयाओ गिहाओ) પોતાના ઘરથી બહાર નીકલી અને (पडिणिक्खमित्ता) (पाडलिसडं णयरं मज्झ-मज्झेण णिग्गच्छइ) પાટલીખંડ નગરના બરાબર મધ્ય ભાગમા થઈને તે યક્ષના સ્થાન તરફ ચાલી (णिग्गच्छित्ता) ચાલતી-ચાલતી તે (जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) ત્યા આવી કે જ્યા એક પુષ્કરિણી-વાવડી હતી- (उवागच्छित्ता) આવીને તેણે (पुक्खरिणीए तीरे सुबहु पुप्फगधमल्लालकार ठवेइ) તે પુષ્કરિણીના કાંઠા પર પોતાની સાથે લાવેલ તમામ પુષ્પ, ગંધ, માલ્ય, અલંકાર આદિ રાખી દીધા (ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ) રાખીને તેણે પછી પુષ્કરિણીમા સ્નાન કરવા માટે પ્રવેશ કર્યો, (ओगाहित्ता) પ્રવેશ કરીને તેણે (जलमज्जणं करेइ) તે જલમા ડુબકી મારી (करित्ता जलकीडं करेइ) અને તેણે તે પાણીમા જલક્રીડા કરી, (करित्ता ण्हाया) જલ-

''ण्हाया'' स्नाता 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता 'उल्लपडसाडिया' आर्द्रपटशाटिका=आर्द्रवस्त्रैव पुष्करिणी 'पच्चुत्तरइ' प्रत्युत्तरति=ततो बहिर्निस्सरति, प्रत्युत्तीर्य=बहिर्निस्सृत्य 'तं' तत्=पूर्वस्थापितं 'पुप्फ०' पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारं 'गिण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा 'जेणेव' यत्रैव उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'जक्खायियणे' यक्षायतनं=यक्षस्थानं 'तेणेव' तेनैव उपागच्छति, उपागत्य उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'आलोए' आलोके दर्शने सति 'पणाम करेइ' प्रणामं करोति=प्रणमति, प्रणामं कृत्वा 'लोमहत्थं' रोमहस्तं=मयूरपिच्छमार्जनी 'परामुसइ' परामृशति=स्पृशति गृह्णातीत्यर्थः । परामृश्य=

जलकीडं करेइ) डुबकी लगाने के बाद फिर उसने उसमें जलक्रीडा की। (करित्ता ण्हाया) जल क्रीडा कर उसने स्नान किया, इस प्रकार जब वह अच्छी तरह स्नान कर चुकी एवं (कयकोउयमंगलपायच्छित्ता) कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्त कर्म से जब निपट चुकी तब (उल्लपडसाडिया) गीली साडी पहिरी हुई ही वह (पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ) पुष्करिणी से बाहर निकली। (पच्चुत्तरित्ता तं पुप्फ० गिण्हइ) और निकल कर उसने वे तट पर रखे हुए पुष्प आदि लिये। (गिण्हित्ता जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायणे तेणेव उवागच्छइ) उठा कर वह उस ओर चली कि जिस ओर उस यक्ष का यक्षायतन था। (उवागच्छित्ता) यक्षायतन में पहुँचते ही उसने (उंबरदत्तस्स जक्खस्स) ज्यों ही उदुम्बरदत्त यक्ष को (आलोए) देखा त्यों ही (पणामं करेइ) उसे प्रणाम किया। (करित्ता लोमहत्थं परामुसइ) प्रणाम करने के अनन्तर उसने वहीं पर रखी हुई मयूरों के पंखों की बनी एक पीछी उठाई

क्रीडा करीने पछी तेणे स्नान कर्युं, आ प्रमाणे ते ज्यारे सारी रीते स्नान करी रही ते पछी (कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता) कौतुक, मंगल अने प्रायश्चित कर्मथी ज्यारे निवृत्त थई त्यारे (उल्लपडसाडिया) लीली (भिंजाएली) साडी पहेरीने ते (पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ) पुष्करिणीथी बहार नीकली (पच्चुत्तरित्ता तं पुप्फ० गिण्हइ) अने नीकलीने तेणे कांठा पर राखेला पुष्पो, आदि जे राख्युं हतुं ते लीधुं (गिण्हित्ता जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायणे तेणेव उवागच्छइ) लई करीने यक्षना स्थान तरफ चाली (उवागच्छित्ता) यक्षना स्थानमां पहोंचीने ज तेणे (उंबरदत्तस्स जक्खस्स) ज्यां उदुम्बरदत्त यक्षने (आलोए) जोया ते वखतेज (पणामं करेइ) तेने प्रणाम कर्या (करित्ता लोमहत्थं परामुसइ) प्रणाम कर्या पछी तेणे त्यां आगळ मूकेली मोरनां पींछानी बनेली

गृहीत्वा 'उंबरदत्त जक्खं' उदुम्बरदत्त यक्षं 'लोमहत्थएण' रोमहस्तकेन 'पमज्जइ' प्रमार्ष्टि=प्रमार्जयति=रजोऽपनयतीत्यर्थ, प्रमार्ज्य=रजोऽपनीय 'दगधाराए' दक-धारया=उदकधारया 'अब्भुक्खेइ' अभ्युक्षति, अभ्युक्ष्य 'पम्हल०' पम्हलसुकुमालाए 'गंधकासाइयाए' इति संग्राह्यम्। पक्ष्मलसुकुमारया=सुकोमलरोमवत्या गन्धकाषा-यिकया=सुगन्धियुक्तकषायरङ्गरञ्जितशाटिकया सुगन्धिवस्त्रेणेत्यर्थः 'गायलट्ठिं' गात्रयष्टिं=यक्षशरीरं 'ओलूहेइ' अवरूक्षयति=शुष्कं करोति, मोञ्छतीत्यर्थः 'ओलूहित्ता' अवरूक्ष्य 'सेयाइं वत्थाइं' श्वेतानि वस्त्राणि 'परिहेइ' परिधापयति, परिधाप्य 'महरिहं' महार्हं 'पुप्फारुहणं' पुष्पारोहणं=पुष्पसमर्पणं 'वत्थारुहणं' वस्त्रारोहणं=वस्त्रसमर्पणं 'मल्लारुहणं' माल्यारोहणं=पुष्पमालासमर्पणं 'गंधारुहणं' गन्धारोहणं 'चुण्णारुहणं' चूर्णारोहणं=गन्धचूर्णसमर्पणं 'करेइ' करोति, कृत्वा 'धूवं डहइ' धूपं दहति, दग्ध्वा

(परामुसित्ता उंबरदत्तं जक्खं लोमहत्थएणं पमज्जइ) उठा कर उसने उस उदु-बरदत्त का उस पीछी से प्रमार्जन किया। (पमज्जित्ता दगधाराए अब्भुक्खेइ) प्रमार्जन कर उसने जलकी धारा से उसका अभिषेक किया। (अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठिं ओलूहेइ) अभिषेक करने के अनन्तर उसने उस यक्ष के शरीर के जलकणों को एक ऐसे वस्त्र से साफ किया जो महीन, कोमल एवं सुगंधित कषाय रंग से रंगा हुआ था। (ओलूहित्ता सेयाइं वत्थाइं परिहेइ) जब यक्ष के शरीर के जलकण बिलकुल शुष्क हो चुके, तब उसने फिर उसे सफेद वस्त्र पहिराये (परिहित्ता महरिहं पुप्फारुहणं, वत्थारुहणं, मल्लारुहणं, गंधारुहणं, चुण्णारुहणं, करेइ) वस्त्र पहिराने के बाद फिर उसने उसे बहुमूल्य पुष्प समर्पित किये, वस्त्र समर्पित किये, पुष्पमालाएँ समर्पित कीं, चन्दनादिक सुगंधित द्रव्य समर्पित किये और गन्धचूर्ण भी अर्पित किये। (करित्ता

એક પીંછી લીધી (परामुसित्ता उंबरदत्तं जक्खं लोमहत्थएणं पमज्जइ) પીંછી લઈને તેણે તે ઉદુમ્બરદત્તને તે પીંછી વડે પ્રમાર્જન કર્યું (पमज्जित्ता दगधाराए अब्भुक्खेइ) પ્રમાર્જન કરીને પછી જલ ધારા વડે તેને અભિષેક કર્યો (अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठिं ओलूहेइ) અભિષેક કર્યા પછી તેણે તે યક્ષના શરીરના જલકણોને એક એવા વસ્ત્રથી સાફ કર્યા જે પાતલું, કોમળ, અને સુગંધિત કષાય રંગથી રંગેલ વસ્ત્ર હતું, (ओलूहित्ता सेयाइं वत्थाइं परिहेइ) જ્યારે યક્ષના શરીરના જલકણ તમામ શુષ્ક થઈ ગયા, ત્યારે તેને શ્વેત વસ્ત્ર પહેરાવ્યા, (परिहित्ता महरिहं पुप्फारुहणं वत्थारुहणं, मल्लारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं करेइ) વસ્ત્ર પહેરાવ્યા પછી તેણે તે યક્ષને બહુમૂલ્ય પુષ્પ સમર્પણ કર્યા વસ્ત્ર સમર્પણ કર્યા અને ગંધચૂર્ણ પણ અર્પણ કર્યું, (करित्ता धूवं डहइ, धूवं डहित्ता

'जाणुपायवडिया' जानुपादपतिता=जानुभ्या यक्षपादयोः पतिता सती 'एव वयासी' एवमवादीत्–'जइ ण अह' यदि खलु अह देवानुप्रिय !=हे यक्ष ! दारक वा दारिका वा 'पयायामि' प्रजाये=प्रजनयामि, 'तो ण' तर्हि खलु–'जाव' यावत्–अहं 'जाय च' याग=पूजा 'दाय च' दान दीनदुःखिभ्योऽन्नादिवितरण 'भाय च' भाग=लाभाश 'अक्खयणिहिं च' अक्षयनिधिं देवभाण्डागार च 'अणुवड्ढिस्सामि' अनुवर्धयिष्यामि = देवद्रव्यवृद्धिं करिष्यामि 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा = 'उवयाइय' उपयाचित मानसिक सकल्प 'उवाइणइ' उपयाचते=करोति, 'उवाइणित्ता' उपयाच्य जामेव दिसिं पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता=समागता 'तामेव दिसिं' तस्यामेव दिशि 'पडिगया' प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता ॥सू० ७॥

धूव डहइ, धूव डहित्ता जाणुपायवडिया एव वयासी) सब चीजों को अर्पित कर उसने वहा धूप खेई। धूप खेने के बाद वह यक्ष के चरणों में दोनों घुटनों को टेक कर पड गई और मनौती मनाने के रूप में इस प्रकार बोली–(जइ ण अह देवाणुप्पिया दारग वा दारिय वा पयायामि, तो णं जाव उवाइणइ) कि हे देवानुप्रिय यक्षेश ! यदि मैं आयुष्मान् पुत्र अथवा पुत्री को जन्म दू तो नियम से याग–पूजा, दान, लाभाश और आप के अक्षयभडार की वृद्धि करूँगी। इस प्रकार कह कर उसने उससे मनौती मनाई (उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) इस प्रकार मनौती मना कर वह जिस दिशा से होकर अपने घर से यहा आई थी, उसी दिशा से होकर वह अपने घर वापिस चली गई। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० ७॥

जाणुपायवडिया एव वयासी) તમામ વસ્તુઓ અર્પણ કરીને તેણે ત્યા ધૂપ કર્યો, અને ધૂપ કર્યા પછી તે યક્ષના ચરણોમા બન્ને ઘુટણોને ટેકો આપીને પગમા પડી ગઇ અને માનતા માનતી હોય તેમ આ પ્રમાણે બોલી, (जइ ण अह देवाणुप्पिया दारग वा दारियं वा पयायामि, तो ण जाव उवाइणइ) કે હે દેવાનુપ્રિય યક્ષેશ ! જો મને આયુષ્યમાન્ પુત્ર અથવા પુત્રીનો જન્મ થાય તો નિયમ પ્રમાણે યાગ–પૂજા, દાન, લાભાશ અને આપના અક્ષય ભડારનો વધારો કરીશ આ પ્રમાણે કહીને તેણે માનતા મનાવી. (उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) આ પ્રમાણે માનતા મનાવીને જે દિશાએથી પોતાના ઘેરથી આવી હતી તેજ દિશાથી પોતાના ઘેર પાછી ચાલી ગઇ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૭ ॥

मूलम्—सु० ८

तए ण से धण्णतरी वेज्जे ताओ णरगाओ अणंतर उव्वट्टित्ता इहेव, जंबूदीवे२ भारहे वासे पाडलीसडे णयरे गगदत्ताए भारियाए कुच्छिमि पुत्तताए उववण्णे। तए ण तीसे गगदत्ताए भारियाए तिण्ह मासाणं बहुपडिपुण्णाण अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए, धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ जाव फले, जाओ णं विपुल असण४ उवक्खडावेंति, उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्त० जाव परिवुडाओ तं विपुल असण४ सुर च५ पुप्फ जाव गहाय पाडलिसड णयरं मज्झमज्झेण पडिणिक्खमति, पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पुक्खरिणी ओगाहेंति, ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ताओ त विपुल असण४ सुर च५ बहुहिं मित्तणाइ जाव सद्धि आसाएंति४ आसाइत्ता४ दोहल विणेंति, एव संपेहेइ, सपेहित्ता कल्ल जाव जलते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी—"धन्नाओ ण ताओ जाव विणेंति," त इच्छामि ण जाव विणित्तए। तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ। तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता त विउल असण४ सुर च५ सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ, परिगिण्हावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीं ओगाहेइ, ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ता पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ। तए ण ताओ मित्त जाव महिलाओ गगदत्त सत्थवाहिं मल्लालकारविभूसिय करेंति, तए ण सा गगदत्ता भारिया ताहिं मित्तजाव अण्णाहिं बहुहिं णयरमहिलाहिं सद्धि त विपुल असण४ सुरच५ आसाएमाणी४ दोहल विणेइ, विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया। तए ण सा गगदत्ता भारिया पसत्थदोहला त गब्भ सुहसुहेण परिवहइ। तए ण सा गगदत्ता भारिया णवण्ह मासाण जाव दारय पयाया ठिइ जाव णामे जम्हाणं अम्ह इमे दारए उबरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए त होउ ण इमे दारए उबरदत्ते णामेण। तए ण से उबरदत्ते दारए पचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ ॥८॥मू०॥

टीका—सू० ८

'तए णं से धण्णतरी वेज्जे' इत्यादि ।

'तए णं से' ततः खलु सः 'धण्णतरी वेज्जे' धन्वन्तरिर्वैद्यः 'ताओ णरगाओ' तस्मात् नरकात्=षष्ठ्याः पृथिव्याः 'अणतरं' अनन्तरम् पश्चात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'इहेव' अत्रैव 'जंबूदीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे=जम्बूद्वीपनामके द्वीपे-मध्यजम्बूद्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे=भरतखण्डे, 'पाडलिसंडे णयरे' पाटलिषण्डे नगरे गङ्गदत्तायाः भार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ 'पुत्तत्ताए' पुत्रत्वेन 'उववण्णे' उत्पन्नः । 'तए णं' ततः खलु तस्याः गङ्गदत्ताया भार्यायाः-'तिण्हं मासाणं' त्रिषु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु सत्सु 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'दोहले' दोहदः=गर्भप्रभावजनितोऽभिलाषः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः-

'तए णं से धण्णतरी वेज्जे' इत्यादि ।

(तए णं) एक समय की बात है कि (से धण्णतरी वेज्जे) उस धन्वंतरी वैद्य का जीव (ताओ णरगाओ) उस छठे नरक से (अणंतरं) अपनी भवस्थिति पूर्ण होते ही (उव्वट्टित्ता) निकल कर (इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पाडलिसंडे णयरे गंगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे) इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए पाटलिषंड नाम के नगर में वसने वाले सागरदत्त सेठ की भार्या गंगदत्ता की कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ । (तए णं तीसे गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) जब इसके उस गंगदत्ता की कुक्षि में आये हुए३ मास ठीक व्यतीत हो चुके, तब गंगदत्ता के चित्त मे इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ । (धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ) कि वे माताएँ

'तए णं से धण्णतरी वेज्जे०' ઇત્યાદિ

(तए णं) એક સમયની વાત છે કે (से धण्णतरी वेज्जे) તે ધન્વતરી વૈદ્યનો જીવ (ताओ णरगाओ) તે છઠ્ઠા નરકથી (अणंतरं) પોતાની ભવસ્થિતિ પૂરી થતાજ (उव्वट्टित्ता) નીકળીને (इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पाडलिसंडे णयरे गंगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे) તે જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા રહેલા પાટલીષંડ નામના નગરમા રહેનારા સાગરદત્ત શેઠની સ્ત્રી ગંગદત્તાના ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો. (तए णं तीसे गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) જ્યારે તે એ ગંગદત્તાની કુક્ષિ-ઉદરમા આવ્યાને ૩ ત્રણ માસ બરાબર પૂરા થયા, ત્યારે ગંગદત્તના ચિત્તમા આ પ્રકારનો એક દોહલો-મનોરથ-ઉત્પન્ન થયો. (धण्णाओ णं ताओ-

समुत्पन्नः। दोहदस्वरूपमाह—'धण्णाओ णं' इत्यादि। 'धण्णाओ णं ताओ' धन्या खलु ताः 'अम्मयाओ' अम्बाः=मातरः 'जाव फले' यावत्फल अत्र यावच्छब्दादेव योजना—सपुण्या, कृतार्था, कृतपुण्या., कृतलक्षणाश्च ता मातरः, तथा सुलब्धं तासामम्बानां मानुष्यकं जन्मजीवितफलम्, 'जाओ णं' याः खलु 'विउलं' विपुलं, 'असणं४' अशन पान खाद्य स्वाद्यम् उवक्खडावेंति' उपस्कारयन्ति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'बहुहिं' बहुभि' मित्त जाव' मित्र—यावत्—मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः 'परिवुडाओ' परिवृता 'त विपुलं अशनम्=अशनादि चतुर्विधमाहारं 'सुरं च५' सुरा च ५। 'पुप्फ जाव' पुष्प यावत्—पुष्पगन्धमाल्यालंकारं 'गहाय' गृहीत्वा 'पाटलिसंड णयरं' पाटलिषण्ड नगरं 'मज्झमज्झेणं' मध्यमध्येन—मध्यतो भूत्वा 'पडिणिक्खमंति' प्रतिनिष्क्राम्यन्ति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'जेणेव पुक्खरिणी'

धन्य हैं (जाव फले) वे ही माताएँ सपुण्य—पुण्यसहित हैं, वे ही कृतार्थ हैं, वे ही माताएँ कृतपुण्य हैं, उन्हीं माताओं का जन्म और जीवन दोनों सफल है (जाओ णं विउलं असणं४ उवक्खडावेंति) जो विपुल प्रमाण में ४ प्रकार का आहार तैयार करवाती हैं और (उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्त—जाव परिवुडाओ) तैयार करवा कर अपने मित्रादि परिजनों की महिलाओं के साथ परिवृत होकर (तं विउलं असणं४ सुरं च५ पुप्फ जाव गहाय पाडलिसंड णयरं मज्झमज्झेणं पडिणिक्खमंति) उस तैयार किये हुए अशन को विविध प्रकार की मदिरा को एवं पुष्प, गन्ध, माल्य, वस्त्र और अलंकार को लेकर पाडलिषंड नगर के बीचों—बीच होकर जो निकलती हैं। (पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति) और निकल कर जहां पुष्करिणी है वहां

अम्मयाओ) के ते माताओ धन्य छे (जाव फले) तेज माताओ पुण्यवंत छे, तेज कृतार्थ छे, तेज माताओ कृतपुण्य छे, ते माताओनो जन्म अने जीवन बन्ने सफ़ळ छे, (जाओ णं विउलं असणं ४ उवक्खडावेंति) जे पुष्कळ प्रमाणमां ४ प्रकारना आहार तैयार करावे छे, अने (उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्त जाव परिवुडाओ) तैयार करावीने पोताना मित्रादि परिजनोनी स्त्रीओनी साथे परिवृत—वींटाळाईने (तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ पुप्फ जाव गहाय पाडलिसंड णयरं मज्झमज्झेणं पडिणिक्खमंति) ते तैयार करेला खोराकने विविध प्रकारनी मदिरा—दारु अने पुष्प, गन्ध माला, वस्त्र अलंकारने लईने—पाटलीखंड नगरना वच्चो वच्च रस्ताथी नीकळे छे (पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति) अने नीकलीने ज्यां पुष्करिणी छे त्यां जाय छे (उवागच्छित्ता पुक्खरिणिं ओगाहंति)

यत्रैव पुष्करिणी 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य पुष्करिणीम् 'ओगाहेंति' 'अवगाहन्ते, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य 'ण्हाया' स्नाताः 'जाव पायच्छित्ताओ' यावत्-प्रायश्चिताः-कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः 'तं' तत् विपुलम् अशन४ अशनादि चतुर्विधमाहार 'सुर च५' सुरा च५ 'बहुहिं' बहुभिः 'मित्तणाइ जाव सद्धिं' मित्रज्ञाति-यावत् सार्धं=मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः सार्धं 'आसाएंति'४ आस्वादयन्ति विस्वादयन्ति, परिभाजयन्ति,परिभुञ्जते, आसाइत्ता४' आस्वाद्य, विस्वाद्य, परिभाज्य, परिभुज्य च 'दोहल विणेंति' दोहद विनयन्ति-पूरयन्तीति। अनेन पूर्वोक्तप्रकारेण 'संपेहेइ' समक्षते=गङ्गदत्ता भार्या स्वमनसि विचारयति, 'संपेहित्ता' सम्प्रेक्ष्य,=विचार्य 'कल्ल जाव जलते' कल्ये यावज्ज्वलति=आगामिनि दिवसे

जाती है। (उवागच्छित्ता पुक्खरिणी ओगाहेंति) जाकर उसमें अवगाहन करती है। (ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ताओ त विउल असण४ सुर च५ बहुहिं मित्तणाइ जाव सद्धिं आसाएंति४) अवगाहन कर स्नान करती है और कौतुक, मगल एव प्रायश्चित से निवृत्त हो उस चतुर्विध आहार को एव विविध प्रकार की उस मदिरा को अपने मित्रादि परिजनों की महिलाओं के साथ खाती हैं, स्वादती हैं, विभक्त कर दूसरों को देती है और स्वय भी उसका परिभोग करती हैं। (आसाइत्ता दोहल विणेति) इस प्रकार आस्वादनादि क्रियापूर्वक जो माताएँ अपने दोहले की निवृत्ति करती हैं वे धन्याति-धन्य हैं (एव सपेहेइ) इस प्रकार उसने विचार किया। (सपेहित्ता) विचार कर के वह फिर (कल्ल) प्रात काल (जाव जलते) जब सूर्य की आभा चारों ओर फैल चुकी

જઈને તેમા અવગાહન કરે છે (સ્નાન કરે છે-ડુબકી મારે છે) (ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ताओ त विउल असण४ सुरच५ बहुहिं मित्तणाइ जाव सद्धिं आसाएंति४) ડુબકી મારી સ્નાન કરી અને કૌતુક, મગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઈ તે ચતુર્વિધ આહારને અને વિવિધ પ્રકારની મદિરાને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની મહિલાઓ સાથે ખાય છે સ્વાદ લે છે ભાગ પાડીને બીજાને આપે છે અને પોતે પણ તેનો પરિભોગ કરે છે (आसाइत्ता दोहल विणेति) આ પ્રમાણે આસ્વાદનાદિ ક્રિયાપૂર્વક જે માતાઓ પોતાના દોહલા-(મનોરથ)ને પૂર્ણ કરે છે તે ધન્યાતિધન્ય છે (एव सपेहेइ) આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો, (सपेहित्ता) વિચાર કરીને ફરી તે (कल्ल) પ્રાત કાલ (जाव जलंते) જ્યારે સૂર્યના કિરણો ચારેય બાજુ ફેલાઈ ગયા છે ત્યારે (जेणेव सागरदत्ते

सूर्योदये सति 'जेणेव' यत्रैव सागरदत्तः सार्थवाहः 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सागरदत्त सार्थवाहमेवमवादीत्-'धन्नाओ ण ताओ' धन्याः खलु ता अम्बाः पूर्वोक्तवत्-या स्वदोहद 'विणेति' विनयन्ति 'त' तत्=तस्मात् कारणात् 'इच्छामि ण' इच्छामि खलु 'जाव' यावत्-पूर्ववर्णितवदेव अहमपि स्वदोहद 'विणित्तए' विनेतु= पूरयितुमिच्छामीति पूर्वेण सम्बन्ध। 'तए ण से' ततः खलु स सागरदत्त' सार्थवाहः गङ्गदत्तायाः भार्याया' 'एयमट्ठ' एतमर्थ=दोहदपूरणरूपम् 'अणुजाणइ' अनुजानाति= अनुमोदते 'ओम्' इति स्वीकरोति। तत खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती विपुलमशन पान खाद्य स्वाद्य 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'त' तत् विपुलमशन४ 'सुरच९' सुरा च५

तब (जेणेव सागरदत्ते तेणेव उवागच्छइ) उठ कर जहा अपने पति सागरदत्त थे वहा पहूँची। (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) पहूँचते ही उसने सागरदत्त सेठ से इस प्रकार कहा (धण्णाओ ण ताओ जाव विणे ति) वे माताएँ धन्य हैं जो इस२ प्रकार से अपने दोहले को पूर्ण करती हैं, दोहले की पूर्ति के लिये इसने जो कुछ भावनाएँ अपने मन में पल्लवित की थीं, वे सबकी सब सागरदत्त को कह सुनाई। (त इच्छामि णं जाव विणित्तए) इस लिये मैं भी आप की आज्ञा पाकर इसी उपाय से अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति करना चाहती हूँ। (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) सागरदत्त सार्थवाहने अपनी पत्नी गगदत्ता के कथित इस अभिप्राय को सुनकर स्वीकार कर लिया (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४

तेणेव उवागच्छइ) ઉઠીને જ્યા પોતાના પતિ સાગરદત્ત હતા ત્યા પહોચી, (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) પહોચતાની સાથેજ તેણે સાગરદત્ત શેઠને આ પ્રમાણે કહ્યુ (धण्णाओ ण ताओ जाव विणेंति) તે માતાઓ ધન્ય છે જે આ પ્રમાણે પોતાના દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે દોહલાની પૂર્તિ માટે તેણે જે કાંઈ ભાવનાઓ પોતાના મનમા ખીલવી હતી તે તમામ સાગરદત્ત પાસે કહી સભળાવી (त इच्छामि ण जाव विणित्तए) એ માટે હુ પણ આપની આજ્ઞા મેળવીને આ ઉપાયથી મને ઉદ્ભવેલા દોહલાની-મનોરથની પૂર્તિ કરવા ચાહુ છુ (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) સાગરદત્ત સાર્થવાહે પોતાની પત્ની ગગદત્તાએ કહેલા અભિપ્રાયને સાભળીને તે અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો, (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अ भणुण्णाया समाणी विउल असण४ उवक्खडावेइ) પતિએ

'सुबहुपुप्फ०' सुबहुपुष्पगन्धमाल्यालङ्कार 'परिगिण्हावेइ' परिग्राहयति, परिग्राह्य 'बहुहिं' बहुभिः 'जाव' यावत्–मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः परिवृता यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति। 'उपागत्य,' पुष्करिणी-मवगाहते, अवगाह्य 'ण्हाया जाव पायच्छित्ता' स्नाता कृतवलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता 'पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ' पुष्करणीतः प्रत्युत्तरति=बहिर्निस्सरति। 'तए णं' ततः खलु 'ताओ' ता 'मित्त जाव महिलाओ' मित्रज्ञातिस्वजन-सम्बन्धिपरिजनमहिलाः 'गंगदत्तसत्थवाहिं' गङ्गदत्ता सार्थवाहीं 'सव्वालंकारविभूसियं करेंति' सर्वालङ्कारविभूषितां=वस्त्रालङ्कारपरिमण्डितां कुर्वन्ति। 'तए णं सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या 'ताहिं' ताभिः=पूर्वोक्ताभिः 'मित्तजाव' मित्रयावत्–मित्रज्ञाति-

---

उवक्खडावेइ) पति द्वारा अपना अभिप्राय स्वीकृत जान कर–अथवा पति द्वारा अनुमोदित होकर उस गंगदत्ताने विपुल मात्रा में ४ प्रकार का आहार पकवाया (उवक्खडावित्ता त विउल असण४ सुरं च सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ) पकवा कर उन चारों प्रकार के आहार को, नाना प्रकार की मदिरा को, एवं पुष्प गंध माला अलंकार आदि को साथ में लिया (परिगिण्हावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) साथ में लेकर फिर वह अनेक मित्रादि–परिजनों की महिलाओं के साथ परिवृत हो कर पुष्करिणी पर आई। आकर उसने उनके साथ वहां स्नान किया। कौए आदि प्राणियों को अन्नादि देने रूप बलि कर्म किया। कौतुक, मंगल मषीतिलकादि किया और बाहर आई। (तए णं ताओ मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहिं

પોતાના અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો તે વાત જાણીને અથવા પતિનું અનુમોદન મળ્યું તેથી તે ગંગદત્તાએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચાર પ્રકારના આહાર બનાવ્યા, (उवक्खडावित्ता त विउल असण४ सुरं च सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ) બનાવીને તે ચાર પ્રકારના આહારને, નાના પ્રકારની મદિરાઓને, પુષ્પ, ગંધ, માલા અલંકારાદિને સાથે લીધા (परिगिण्हावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) સાથે લઈને તે પછી અનેક મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓ સાથે વિંટાઈને તે પુષ્કરિણીના કાંઠે આવી અને તેઓના સાથે તેણે સ્નાન કર્યું, કાગડા આદિ પ્રાણીઓને અન્નાદિ આપીને બલિકર્મ કર્યું, કૌતુક, મંગલ મષીતિલકાદિ કર્યું, અને બહાર આવી (तए णं ताओ मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं

सूर्योदये सति 'जेणेव' यत्रैव सागरदत्तः सार्थवाहः 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सागरदत्त सार्थवाहमेवमवादीत्–'धन्नाओ ण ताओ' धन्याः खलु ता अम्बाः पूर्वोक्तवत्–या स्वदोहद 'विणेंति' विनयन्ति 'त' तत्=तस्मात् कारणात् 'इच्छामि ण' इच्छामि खलु 'जाव' यावत्–पूर्ववर्णितवदेव अहमपि स्वदोहद 'विणित्तए' विनेतु= पूरयितुमिच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः। 'तए ण से' ततः खलु स सागरदत्तः सार्थवाहः गङ्गदत्तायाः भार्यायाः 'एयमट्ठ' एतमर्थ=दोहदपूरणरूपम् 'अणुजाणइ' अनुजानाति= अनुमोदते 'ओम्' इति स्वीकरोति। ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती विपुलमशन पान खाद्य स्वाद्य 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'त' तत् विपुलमशन४ 'सुरच६' सुरा च५

तब (जेणेव सागरदत्ते तेणेव उवागच्छइ) उठ कर जहा अपने पति सागरदत्त थे वहा पहुँची। (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) पहुँचते ही उसने सागरदत्त सेठ से इस प्रकार कहा (धण्णाओ ण ताओ जाव विणेति) वे माताएँ धन्य हैं जो इस२ प्रकार से अपने दोहले को पूर्ण करती हैं, दोहले की पूर्ति के लिये इसने जो कुछ भावनाएँ अपने मन में पल्लवित की थीं, वे सबकी सब सागरदत्त को कह सुनाई। (त इच्छामि णं जाव विणित्तए) इस लिये मैं भी आप की आज्ञा पाकर इसी उपाय से अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति करना चाहती हूँ। (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) सागरदत्त सार्थवाहने अपनी पत्नी गगदत्ता के कथित इस अभिप्राय को सुनकर स्वीकार कर लिया (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४

तेणेव उवागच्छइ) ઉઠીને જ્યા પોતાના પતિ સાગરદત્ત હતા ત્યા પહોચી, (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) પહોચતાની સાથેજ તેણે સાગરદત્ત શેઠને આ પ્રમાણે કહ્યુ (धण्णाओ ण ताओ जाव विणेंति) તે માતાઓ ધન્ય છે જે આ પ્રમાણે પોતાના દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે દોહલાની પૂર્તિ માટે તેણે જે કાઈ ભાવનાઓ પોતાના મનમા ખીલવી હતી તે તમામ સાગરદત્ત પાસે કહી સભળાવી (त इच्छामि ण जाव विणित्तए) એ માટે હુ પણ આપની આજ્ઞા મેળવીને આ ઉપાયથી મને ઉદ્ભવેલા દોહલાની-મનોરથની પૂર્તિ કરવા ચાહુ છુ (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) સાગરદત્ત સાર્થવાહે પોતાની પત્ની ગગદત્તાએ કહેલા અભિપ્રાયને સાભળીને તે અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો, (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४ उवक्खडावेइ) પતિએ

पुण्णाणं' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु=सार्द्धसप्तदिवसाधिकेषु नवसु मासेषु गतेष्वित्यर्थः, 'जाव', यावत्, 'दारयं' दारकं 'पयाया' प्रजनितवती 'ठिइ जाव णामे' स्थितियावत् नाम, स्थितिपतिता कुलक्रमागता दाशाहिक-महोत्सवक्रिया कृत्वा मातापितरौ तस्य नाम कुरुतः 'जम्हा णं' यस्मात्खलु 'अम्हं' अस्माकम् 'इमे दारए' अयं दारकः 'उंबरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'उवयाइयलद्धए' उपयाचितलब्धकः=आराधनया प्राप्तः 'तं होउ णं' तस्माद् भवतु खलु 'इमे दारए' अयं दारकः 'उंबरदत्ते णामेणं' उदुम्बरदत्तो नाम्ना। 'तए णं से' ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः 'पंचधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चधात्रीभिः परिपालितः 'जाव' यावत् 'परिवड्ढइ' परिवर्धते=सुखेन वृद्धिं प्राप्नोति ॥सू० ८॥

पयाया ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए, उंबरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए) गर्भ जब पूरे नौमास का हो गया—नौमास सहित ७॥ दिन जब अधिक हो गये, तब उसने पुत्र को जन्म दिया। अपने कुलक्रम से चली आई दशाह्निक महोत्सव-क्रिया कर मातापिताने उसका नाम इस ख्याल से कि यह, हमें, उदुंबर यक्ष की आराधना से प्राप्त हुआ है (तं होउ णं इमे दारए उंबरदत्ते णामेणं) इस लिये इस बच्चे का "उदुम्बरदत्त" ऐसा नाम होओ। (तए णं से उदुंबरदत्ते दारए पंचधाई-परिग्गहिए जाव परिवड्ढइ) नाम-संस्कार के पश्चात् अब वह उदुम्बरदत्त दारक पांच धाय माताओं से परिगृहीत होता हुआ आनंद पूर्वक वृद्धि को प्राप्त होने लगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ८ ॥

ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए उंबरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए) ગર્ભ જ્યારે નવ માસનો પૂરો થઈ ગયો—નવ માસ સહિત સાડાસાત ૭॥ દિવસ જ્યારે વધારે ગયા ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો, પોતાના કુલાચાર પ્રમાણે ચાલી આવતી દશમે દિવસે થનારી મહોત્સવ ક્રિયા કરીને માતાપિતાએ તે બાળકનું નામ એ લક્ષથી રાખ્યું કે આ પુત્ર અમને ઉદુંબર યક્ષની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થયો છે (तं होउ णं इमे दारए उंबर-दत्ते णामेणं) તે માટે આ બાળકનું નામ 'ઉદુમ્બરદત્ત" એ નામ રાખવું છે (तए णं से उंबरदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ) નામ સંસ્કાર પછી હવે તે ઉદુંબરદત્ત બાળક પાંચ ધાય માતાઓથી પરિગ્રહીત (પરિપાલિત) બનીને આનંદપૂર્વક મોટો થવા લાગ્યો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૮ ॥

स्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः 'अण्णाहिं बहुहिं', अन्याभिर्बहुभिः नगरमहिलाभिः सार्धं 'त', तत् गृहादानीत 'असण४' अशन पान खाद्य स्वाद्य सुरां च 'आसाएमाणी४' आस्वादयन्ती विस्वादयन्ती, परिभाजयन्ती, परिभुञ्जती 'दोहल' दोहद 'विणेइ' विनयति=पूरयति, 'विणित्ता' विनीय=परिपूर्य 'जामेव दिसिं पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता 'तामेव दिसिं पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगता=गृहं प्रति निवृत्तेत्यर्थः। 'तए णं सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या 'पसत्थदोहला५' प्रशस्तदोहदा=सम्पूर्णदोहदवती५ 'तं गब्भं' तं गर्भं 'सुहसुहेणं' सुखसुखेन=सुखपूर्वकं 'परिवहइ' परिवहति=धारयति। 'तए णं सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या 'णवण्हं मासाणं बहुपडि-

---

सव्वालंकारविभूसियं करेंति) फिर उस गंगदत्ता सेठानी को साथ की मित्रादि-परिजनों की महिलाओंने मिल कर समस्त अलंकारों से विभूषित किया (तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्त जाव अण्णाहिं बहूहिं णयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ) पश्चात् उस गंगदत्ता भार्याने उन मित्रादि-परिजनों की एवं अनेक अन्य नगरनिवासी जनों की महिलाओं के साथ२ उस विपुल अशन पान आदि का एवं अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन किया और अपने दोहद की पूर्ति की। (विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) इस प्रकार वह अपने दोहद की पूर्ति कर जहां से आई वहां वापिस गई। (तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला५ तं गब्भं सुहसुहेणं परिवहइ) इस रीति से दोहद के संपन्न होने पर उस गंगदत्ताने उस अपने गर्भ को आनंद के साथ धारण किया। (तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं मासाणं जाव दारयं

सत्थवाहिं सव्वालंकार-विभूसियं करेंति) પછી તે ગંગદત્તા શેઠાણીને તેમની મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓએ મલીને તમામ અલંકારોથી વિભૂષિત કરી (तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्त जाव अण्णाहिं बहूहिं णयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ) પછી તે ગંગદત્તા સ્ત્રી તે મિત્રાદિ પરિજનોની અને અન્ય નગરવાસીજનોની સ્ત્રીઓની સાથે મલી તે પુષ્કળ અશન-પાન આદિને અને અનેક પ્રકારની મદિરાઓનું આસેવન કર્યું અને પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરી. (विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) આ પ્રમાણે, પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરીને જ્યાંથી આવી હતી ત્યાં પાછી ગઈ (तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला५ तं गब्भं सुहसुहेणं परिवहइ) આ પ્રમાણે દોહદ પૂર્ણ થતાં તે ગંગદત્તાએ પોતાના ગર્ભને આનંદથી ધારણ કર્યો (तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं मासाणं जाव दारयं पयाया

स उदुम्बरदत्तो दारकः 'निच्छूढे' निक्षिप्त=स्वकाद् गृहाद् निष्कासितः 'जहा-उज्झियए' यथा उज्झितक=उज्झितकवत्। ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः स्वकाद् गृहान्निःसृतः सन् पाटलिषण्डे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथ-पथेषु परिभ्रमति।

'तए णं तस्स उंबरदत्तस्स' इत्यादि। 'तए णं तस्स' ततः खलु तस्य उदुम्बरदत्तस्य दारकस्य 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'सरीरगंसि' शरीरे 'जमगसमगमेव' यमकसमकमेव=युगपदेव 'सोलस' षोडश 'रोगायंका' रोगातङ्काः=रोगाः= कासादयः, आतङ्काः=उदरशूलादयः 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूताः, 'तं जहा' तद्यथा-ते यथा-तेषां नामान्याह-'सासे' श्वासः १ 'कासे' कासः२ 'जाव' यावत् 'कोढे' कुष्ठ १६।

वहा के राजपुरुषों ने उदुम्बरदत्त को चाल-चलन से भ्रष्ट होने के कारण (जहा उज्झियए) पूर्व में वर्णित उज्झित दारक की तरह घर से बाहर निकाल दिया। (तए णं तस्स उंबरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइ सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया) घर से बाहर निकाला गया उदुम्बरदत्त पाटलिषंड नगर में शृंगाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर और महापथ, इन में लावारिस-अनाथ की तरह इतस्ततः घूमता फिरता और चरित्रभ्रष्ट बन गया। भक्ष्याभक्ष्य, गम्यागम्य आदि के विवेक से बिलकुल विहीन हो गया। स्वच्छन्द प्रवृत्तिशाली होने से एवं अगम्य के साथ गमन करने से इसके शरीर में एक ही साथ १६ प्रकार के रोग और आतंक उत्पन्न हुए। (तं जहा)-जैसे (सासे कासे जाव कोढे) श्वास, कास से लगा कर कोढ तक। (तए णं से उंबरदत्ते

ત્યાંના રાજપુરૂષોએ ઉદુંબરદત્તની ચાલ-ચલગત ભ્રષ્ટ હોવાના કારણે (जहा उज्झियए) ઉજ્ઝિત દારકની પ્રમાણે ઘરથી બહાર કાઢી મૂક્યો, (तए णं तस्स उंबरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइ सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया) ઘરથી બહાર કાઢી મૂકેલો તે ઉદુંબરદત્ત પાટલીખંડ નગરમાં શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક ચત્વર અને મહાપથ, તેમાં લાવારિસ-ધણી વિનાના રેઢીઆળ માણસ પ્રમાણે રખડતો થઈ આમ-તેમ ઘુમતો-ફરતો અને ચારિત્ર ભ્રષ્ટ બની ગયો. ભક્ષ્યા-ભક્ષ્ય, ગમ્યાગમ્ય વિવેકથી એકદમ રહિત બની ગયો-સ્વચ્છંદી પ્રવૃત્તિવાળો બનવાથી અગમ્યની સાથે ગમન કરવાથી તેના શરીરમાં એક સાથે સોળ ૧૬ પ્રકારના રોગો અને આતંકો ઉત્પન્ન થયા (तं जहा सासे कासे जाव कोढे) શ્વાસ કાસથી માંડીને કોઢ સુધી (तए णं से उंबरदत्ते दारए सोलसहिं

मूलम्—सू० ९

तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे जहा विजयमित्ते, कालधम्मुणा संजुत्ते। गगदत्तावि। उंबरदत्ते निच्छूढे जहा उज्झियए। तए णं तस्स उंबरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइ सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तजहा-सासे१ कासे२ जाव कोढे। तए ण से उंबरदत्ते दारए सोलसहिं रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे सडियहत्थ जाव विहरइ। एवं खलु गोयमा। उंबरदत्ते दारए पुरापुराणाण जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० ९॥

टीका—सू० ९

'तए ण से' इत्यादि ।

'तए ण से' ततःखलु स सागरदत्त सार्थवाहः 'जहा विजयमित्ते' यथा विजयमित्रः=अत्रैव द्वितीयाध्ययनोक्तविजयमित्रसार्थवाहवत्—लवण–समुद्रमध्ये 'कालधम्मुणा सजुत्ते' कालधर्मेण सयुक्तो जातः–मृत इत्यर्थः, 'गगादत्ता वि' गङ्गदत्तापि=सागरदत्तस्य भार्या गङ्गदत्तापि लक्ष्मीविनाश पोतविनाश पतिमरण चानुचिन्तयन्तीर कालधर्मेण सयुक्ता जाता=मृता । 'उंबरदत्ते' स

'तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे०' इत्यादि।

(तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे) किसी एक समय की बात है कि वह सागरदत्त सार्थवाह (जहा विजयमित्ते) द्वितीय अध्ययन में वर्णित विजयमित्र सार्थवाह की तरह (कालधम्मुणा सजुत्ते) लवण समुद्र मे डूब कर मर गया। (गगदत्तावि) गगदत्ता भी अपने पति का अचानक मरण सुन कर एव जहाज के लवण समुद्र मे डूब जाने से समस्त लक्ष्मी का विनाश जान कर दु खित हो मर गई (उंबरदत्ते निच्छूढे)

'तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे' ઇત્યાદિ

(तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे) કોઇ એક સમયની વાત છે કે તે સાગરદત્ત સાર્થવાહ (जहा विजयमित्ते) બીજા અધ્યયનમા વર્ણિત વિજયમિત્ર સાર્થવાહ પ્રમાણે (कालधम्मुणा सजुत्ते) લવણ સમુદ્રમા ડૂબીને મરણ પામ્યો, (गगदत्तावि) ગગદત્તા પણ પોતાના પતિનું અચાનક મૃત્યુ સાભળીને તથા લવણ સમુદ્રમા વહાણ ડૂબી જવાથી તમામ લક્ષ્મીનો નાશ થઈ ગયો જાણીને દુ ખીત થઈને મરણ પામી (उंबरदत्ते निच्छूढे)

टीका—सू० १०

गौतम' पृच्छति—'से ण' इत्यादि ।

'से ण' स खलु उदुम्बरदत्तो दारकः कालमासे काल कृत्वा 'कहि-गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । हे गौतम ! उदुम्बरदत्तो दारकः 'बावत्तरिं वासाइं' द्विसप्तति वर्षाणि= द्विसप्ततिवर्षपरिमित 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायु पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे' अस्या 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभाया पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'ससारो' ससार=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम्, 'तहेव' तथैव=मृगा-

---

'से ण उबरदत्ते दारए०' इत्यादि ।

गौतम पूछते हैं–(से ण उबरदत्ते दारए) हे भदन्त ! यह उदुम्बरदत्त दारक (कालमासे काल किच्चा) काल मास में काल कर (कहिं गच्छिहिइ उववज्जिहिइ) कहा जायगा ? और कहा उत्पन्न होगा ? इस प्रकार गौतम का प्रश्न सुनकर भगवानने कहा (गोयमा उबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे काल किच्चा) गौतम ! यह उदुम्बरदत्त दारक अपनी ७२ वर्ष की उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर काल के अवसर मर कर (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ससारो तहेव) प्रथम पृथिवी में १ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । इसका भव से भवान्तर भ्रमण मृगापुत्र की तरह ही समझना चाहिये । यह

"से ण उबरदत्ते दारए" ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! (से ण उबरदत्ते दारए) તે ઉદુંબરદત્ત દારક (कालमासे काल किच्चा) મરણ સમયે મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) ક્યા જશે ? અને ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? આ પ્રકારનો ગૌતમનો પ્રશ્ન સાભળીને ભગવાને કહ્યું (गोयमा उबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे काल किच्चा) હે ગૌતમ ! તે ઉદુંબરદત્ત દારક પોતાની ૭૨ બહોતેર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને મરણ સમયે મરણ પામીને (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ससारो तहेव) પ્રથમ–પહેલી પૃથિવીમા એક ૧ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેનુ એક ભવમાથી બીજા ભવનુ પરિભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે

'तए ण से' ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः 'सोलसहिं' षोडशभिः 'रोगायकेहिं' रोगातङ्कैः 'अभिभूए समाणे' अभिभूतः सन् 'सडियहत्थ जाव' शटितहस्त यावत्-शटितहस्ताङ्गुलिकः, शटितपादाङ्गुलिकः', इत्यादि सर्वं पूर्ववद् विज्ञेयम्, यावद् भिक्षावृत्तिं कुर्वन् 'विहरइ' विहरति। भगवान् कथयति-'एवं खलु' इत्यादि। 'एवं खलु गोयमा!' एवं खलु हे गौतम! 'उंबरदत्ते दारए' उदुम्बरदत्तो दारकः 'पुरापुराणाण' पुरापुरातनाना=पूर्वभवकृताना 'जाव' यावत्-कर्मणा पापकं फल-वृत्तिविशेष 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति ॥सू० ९॥

मूलम्—सू० १०

से ण उंबरदत्ते दारए कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ, ससारो तहेव जाव पुढवीसु। तओ हत्थिणाउरे णयरे कुक्कुडत्ताए पच्चायाहिइ, जायमित्ते चेव गोट्ठिल्लवहिए तत्थेव हत्थिणाउरे णयरे सेट्ठिकुलंसि उववज्जिहिइ, बोहिं, सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ। निक्खेवो ॥सू० १०॥

॥ सत्तमं अज्झयणं समत्तं ॥७॥

दारए सोलसहिं रोगायकेहिं अभिभूए समाणे) इस प्रकार श्वास कास से लगाकर कोढ तक के१६ प्रकार के रोग और आतकों से व्यथित वह उदुंबरदत्त (सडियहत्थ जाव विहरइ) अग उपागो से विहीन बना हुआ, जैसा कि इसी अध्ययन में द्वितीय सूत्र में कहा गया है, घर घर भीख मागता फिर रहा है।

भगवान कहते है कि-(एवं खलु गोयमा) हे गौतम! इस प्रकार (उंबर-दत्ते दारए पुरापुराणाण जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ) यह उदुंबरदत्त दारक अपने पूर्वोपार्जित अनेकविध पापकर्मों का फल भोग रहा है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ९ ॥

રોગાયકેહિં અભિભૂએ સમાણે) આ પ્રમાણે શ્વાસ-કાસથી લઈને કોઢ સુધીના સોળ પ્રકારના રોગ અને આતંક પીડિત તે ઉદુમ્બરદત્ત (સડિયહત્થ જાવ વિહરઇ) અંગ-ઉપાંગોથી રહિત બનીને જેવી રીતે આ અધ્યયનના બીજા સૂત્રમાં કહેલ છે તેમ ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો ફરતો હતો, ભગવાન કહે છે કે (एवं खलु गोयमा) હે ગૌતમ! આ પ્રમાણે (उंबरदत्ते दारए पुरापुराणाण जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ) તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક પોતાના પૂર્વોપાર્જિત અનેક પ્રકારના પાપ કર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૯ ॥

टीका—सू० १०

गौतमः पृच्छति—'से णं' इत्यादि।

'से णं' स खलु उदुम्बरदत्तो दारकः कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं-गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ?। भगवानाह–'गोयमा' इत्यादि। हे गौतम ! उदुम्बरदत्तो दारकः 'बावत्तरिं वासाइं' द्विसप्ततिं वर्षाणि=द्विसप्ततिवर्षपरिमितं 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे' अस्यां 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभायां पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'संसारो' संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम्, 'तहेव' तथैव=मृगा-

---

'से णं उंबरदत्ते दारए०' इत्यादि।

गौतम पूछते हैं–(से णं उंबरदत्ते दारए) हे भदन्त ! यह उदुम्बरदत्त दारक (कालमासे कालं किच्चा) काल मास में काल कर (कहिं गच्छिहिइ उववज्जिहिइ) कहां जायगा ? और कहां उत्पन्न होगा ? इस प्रकार गौतम का प्रश्न सुनकर भगवानने कहा (गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) गौतम ! यह उदुम्बरदत्त दारक अपनी ७२ वर्ष की उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर काल के अवसर मर कर (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव) प्रथम पृथिवी में १ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इसका भव से भवान्तर भ्रमण मृगापुत्र की तरह ही समझना चाहिये। यह

"से णं उंबरदत्ते दारए" ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! (से णं उंबरदत्ते दारए) તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક (कालमासे कालं किच्चा) મરણ સમયે મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? આ પ્રકારનો ગૌતમનો પ્રશ્ન સાંભળીને ભગવાને કહ્યું (गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) હે ગૌતમ ! તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક પોતાની ૭૨ બહોતેર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને મરણ સમયે મરણ પામીને (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव) પ્રથમ–પહેલી પૃથિવીમાં એક ૧ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેનું એક ભવમાંથી બીજા ભવનું પરિભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે

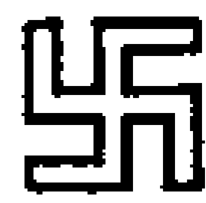
पुनरदेव विज्ञेयम्। 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु पृथिवीकायेषु अनेकशतसहस्रकृत्व' उत्पत्स्यते। 'तओ' ततः=तदनन्तर 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'कुक्कुडत्ताए' कुक्कुटतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्ययास्यति=कुक्कुटो भविष्यतीत्यर्थः। सः 'जायमित्ते चेव' जातमात्र एव 'गोट्ठिल्लवहिए' गोष्ठिकवधित'=गोष्ठिकपुरुषैर्वध प्राप्तः सन् 'तत्थेव' तत्रैव 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'सेट्ठिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। तत्र 'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्व प्राप्स्यति। ततो मृत्वा 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्म कल्पे देवो भविष्यति। ततश्च्युत्वा 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे-महाविदेहे क्षेत्रे उत्पत्स्यते। तत्र सः 'सिज्झिहिइ' सेत्स्यति। अस्य

पृथिवीकाय में अनेक शतसहस्र वार उत्पन्न होगा। वहा से भ्रमण कर फिर यह हस्तिनापुर नगर में कुक्कुट–मुर्गा की पर्याय में जन्म धारण कर गोष्ठिक पुरुषों द्वारा मारा जायगा और फिर उसी हस्तिनापुर मे किसी सेठ के घर में उत्पन्न होगा, वहा इसे स्थविरों के पास धर्म श्रवण करने से बोधिका लाभ होगा। मर कर तप सयम के प्रभाव से यह सौधर्म स्वर्ग का देव होगा। वहा से च्यव कर फिर यह महाविदेह क्षेत्र में जन्म धारण करेगा। वहा दीक्षा लेकर सकल कर्मों का क्षय कर सिद्धिगति को प्राप्त

સમજી લેવુ જોઇએ તે જીવ પૃથિવી કાયમા અને સેકડોવાર-હજારોવાર (એક લક્ષ-લાખો વાર) ઉત્પન્ન થશે, ત્યાથી ભ્રમણ કરીને ફરી તે હસ્તિનાપુર નગરમા કુકડાની પર્યાયમા જન્મ ધારણ કરી ગોષ્ઠિક પુરુષો દ્વારા મારવામાં આવશે, અને ફરી તેજ હસ્તિનાપુરમા કોઇ એક શેઠના ઘેર ઉત્પન્ન થશે ત્યા તે સ્થવિરો પાસે ધર્મ-શ્રવણ કરશે, અને ધર્મ-શ્રવણ કરવાથી તેને બોધિનો લાભ થશે, પછી મરણ પામીને તપ સયમના પ્રભાવથી તે સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમા દેવ થશે પછી ત્યાથી ચવીને ફરી પાછો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જન્મ ધારણ કરશે, ત્યા દીક્ષા લઇને સકલ કર્મોનો ક્ષય કરીને સિદ્ધિગતિને

व्याख्या पूर्ववत्। 'निक्खेवो' निक्षेप=समाप्तिवाक्यं, तथाहि-'एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते' इति। 'त्तिबेमि' इति ब्रवीमि=यथा भगवत: समीपे मया श्रुतं तथैव त्वां कथयामि ॥१०सू०॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री शाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री-विपाक-श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां सप्तममध्ययनं समाप्तम् ॥ १-७ ॥

कहेगा (निक्खेवो) इस प्रकार हे जम्बू! इस सप्तम अध्ययन का यह भाव भगवानने फरमाया है। मैंने जैसा प्रभु से सुना वैसा ही तुम से कहा है। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० १०॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध का 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद में 'नन्दिषेण' नामक छठा अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-७ ॥

કહેશે (निक्खेवो) આ પ્રમાણે હે જમ્બૂ? આ સાતમા અધ્યયનના આ ભાવ ભગવાને કહેલ છે મે પણ પ્રભુ પાસેથી જેવા સાભળ્યા છે તેવીજ રીતે તમને કહેલ છે. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

ઇતિશ્રી વિપાકશ્રુતનો દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા 'ઉદુમ્બરદત્ત' નામનું સાતમુ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૧—૭ ॥

॥ अष्टममध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जइ णं भंते अट्ठमस्स उक्खेवो' एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सोरियपुरं णयरं, सोरियवडिंसगं उज्जाणं, सोरिओ जक्खो, सोरियदत्तो राया। सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं एगे मच्छंधपाडए होत्था। तत्थ णं समुद्ददत्ते णामं मच्छंधे परिवसइ अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णामं भारिया होत्था अहीण०। तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णामं दारए होत्था अहीण० ॥सू०१॥

टीका—सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि। 'जइ णं भंते' यदि खलु हे भदन्त ! 'अट्ठमस्स उक्खेवो' अष्टमस्योपक्षेप'=प्रारम्भवाक्यम्, तथाहि—'समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहवि

अष्टम अध्ययन

'जइ णं भंते ! अट्ठमस्स उक्खेवो' इत्यादि।

इस सूत्र के कथन का समन्वय इस प्रकार से समझना चाहिये " समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स 'दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ' तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी "। भावार्थ—हे भदन्त ! यदि श्रमण भगवान महावीर ने दुःखविपाक के सप्तम अध्ययन का 'उदुंबरदत्त' की कथानक रूप भाव प्रतिपादित किया है तो उन्हीं प्रभुने

આઠમું અધ્યયન

जइ णं भंते अट्ठमस्स उक्खेवो' ઇત્યાદિ

આ સૂત્રમાં કહેલા કથનનું સમન્વય આ પ્રમાણે સમજવો જોઈએ- ' समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबुअणगारं एवं वयासी ' ભાવાર્થ— હે ભદન્ત ? જો કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના સાતમા અધ્યયનનો ઉદુંબરદત્તની કથા રૂપ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે, તો પ્રભુશ્રીએ તેના આઠમા અધ્યયનના ભાવ

वागाण समणेण भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते'। 'तए ण से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगार एव वयासी-'' इति। जम्बूस्वामी श्रीसुधर्मस्वामिन पृच्छति-'जइ णं भंते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त ! हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दु खविपाकाना सप्तमस्या-ध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, अष्टमस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दु खविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन कोऽर्थ प्रज्ञप्त' ! ततः खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बूनामकमनगारमेव-वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्—

एव खलु हे जम्बू ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सोरियपुर णयर' शौर्यपुर नगरम्। 'सोरियवडिंसग उज्जाण' शौर्यावतसक-मुद्यानम्। 'सोरिओ जक्खो' शौर्यो यक्ष.-शौर्यनामको यक्ष। 'सोरियादत्ते राया' तत्र-शौर्यदत्तनामको राजा आसीत्। 'तस्स ण' तस्य खलु 'सोरियपुरस्स णयरस्स वहिया' शौर्यपुरस्य नगरस्य वहि 'उत्तरपुरत्थिमे दिसाभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशान-

---

इसके अष्टम अध्ययन का क्या भाव कहा है? इस प्रकार जम्बू स्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामी ने कहा कि-हे जम्बू ! सुनो ! सिद्धिस्थानगत श्रीमहावीर प्रभुने अष्टम अध्ययन का जो भाव कहा है, वह इस प्रकार है—

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल में और उस समय में (सोरियपुर णयर) शौर्यपुर नामका नगर था। उस में (सोरियवडिंसग उज्जाण) एक शौर्यावतसक नामका वगीचा था। (सोरिओ जक्खो) उस वगीचे में शौर्य नामका एक यक्ष रहता था। (सोरियदत्तो राया) उस नगर का राजा शौर्यदत्त था। (तस्स ण सोरियपुरस्स णयरस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए) उस शौर्यपुर नगर के उत्तर पौरस्त्य—

શું કહ્યા છે? આ પ્રકારનો જમ્બૂ સ્વામીનો પ્રશ્ન થતાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું કે હે જમ્બૂ ! સાભળો ! સિદ્ધિ-સ્થાન પામેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ આઠમા અધ્યયનનો જે ભાવ કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તે સમયને વિષે (सोरियपुर णयर) શૌર્યપુર નામનું નગર હતું, તમાં (सोरियवडिंसग उज्जाण) એક શૌર્યાવતસક નામનો બગીચો હતો, (सोरिओ जक्खो) તે બગીચામાં શૌર્ય નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો, (सोरियदत्तो राया) તે નગરના રાજાનું નામ શૌર્યદત્ત હતું (तस्स ण सोरियपुरस्स णयरस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए) તે શૌર્યપુર નગરના ઉત્તર દિશાના ભાગમાં

कोणे 'एत्थ ण' अत्र खलु=एकदेशभागे 'एगे' एकः 'मच्छंधपाडए' मत्स्यबन्धपाटकः= कैवर्त्तजनवसतिः 'होत्था' आसीत्, 'तत्थ ण' तत्र खलु 'समुद्ददत्ते णाम' समुद्रदत्तो नाम 'मच्छंधे' मत्स्यबन्धः=कैवर्त्तः 'परिवसइ' परिवसति। कीदृशः? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=सन्तोषकरणैरप्यनुत्पद्यमान सन्तोषः। 'तस्स णं' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था' समुद्रदत्ता नाम भार्याऽऽसीत्। सा कीदृशी? इत्याह-'अहीण०' अहीनपरि पूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा। 'तस्स णं' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य पुत्रः समुद्र दत्ताया भार्याया 'अत्तए' आत्मजः 'सोरियदत्ते णाम' शौर्यदत्तो नाम 'दारए होत्था' दारकोऽभवत्, स कीदृशः इत्याह-'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥सू० १॥

दिग्भाग में ईशान कोण में (एत्थ ण एगे मच्छंधपाडए होत्था) एक ओर एक कैवर्तक-मच्छी मारों-की वस्ती थी (तत्थ ण समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ) उस वस्ती में समुद्रदत्त नामका एक मच्छीमार रहता था। यह (अधम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी था। (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था) समुद्रदत्त मच्छीमार की भार्या का नाम समुद्रदत्ता था। (अहीण०) यह बहुत ही सुन्दर थी। प्रमाण एवं लक्षण से इस की पाचों इन्द्रियां परिपूर्ण थीं। (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था) इस समुद्रदत्त मच्छीमार का एक पुत्र था जो समुद्रदत्ता की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था। इस का नाम शौर्यदत्त था (अहीण०) यह भी बहुत सुन्दर और इन्द्रियों की परिपूर्णता से युक्त था। भावार्थ-स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

ઈશાન ખુણામાં (एत्थ ण एगे मच्छंधपाडए होत्था) એક બાજુ કૈવર્તક-મચ્છીમારોની વસ્તી હતી (तत्थ ण समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ) તે વસ્તીમાં સમુદ્રદત્ત નામનો એક મચ્છીમાર રહેતો હતો, તે (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) મહાઅધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था) તે સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારના સ્ત્રીનું નામ સમુદ્રદત્તા હતું (अहीण०) તે ઘણીજ સુન્દર હતી પ્રમાણ અર્થાત્ લક્ષણથી તેની પાંચ ઇંદ્રિયો પરિપૂર્ણ હતી (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था) એ સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારને એક પુત્ર હતો જે સમુદ્રદત્તાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો, તેનું નામ શૌર્યદત્ત હતું (अहीण०) તે પણ ઘણાજ સુન્દર અને ઇન્દ્રિયોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

मूलम् सू० २

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे जाव परिसा पडिगया। तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे० जाव सोरियपुरे णयरे उच्चणीय० अहापज्जत्तं समुदाणियं भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता तस्स मच्छधपाडगस्स अदूरसामंतेणं वीइवयमाणे महइमहालयाए मणुस्सपरिसाए मज्झगयं पासइ एगं पुरिसं सुक्कं भुक्खं णिम्मंसं अट्ठिचम्मावणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाडगणियत्थं मच्छकंटएणं गलए अणुलग्गेणं कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं कूयमाणं अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणं पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था-अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता जेणेव समणे३ जाव पुव्वभवपुच्छा जाव वागरणं ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी समोसढे' स्वामी समवसृतः=श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः' 'जाव परिसा पडिगया' यावत् परिषत् प्रतिगता, यावत्-परिषद् भगवद्वन्दनार्थं ग्रामान्निर्गता, भगवता धर्मः कथितः, धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता। 'तेण कालेण तेण समएण'

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे) उसी काल में और उसी समय में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री श्रमण भगवान वीरप्रभु उस नगर के शौर्यावतंसक बगीचे में आये। (जाव परिसा पडिगया) नगर निवासीजन एवं राजा सबके सब प्रभु का आगमन सुन कर उनके वंदन करने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए। प्रभुने धर्म का उपदेश दिया। सुनकर सबके सब अपने२ स्थान पर वापिस

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા-કરતા શ્રી શ્રમણુ ભગવાન વીર પ્રભુ તે નગરના શૌર્યાવતંસક બગીચામાં આવ્યા (जाव परिसा पडिगया) નગરનિવાસી માણસો અને રાજા તથા તેના કર્મચારીઓ સૌ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે તે બગીચામાં એકઠા થયા આવેલા સૌ માણુસોને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, તે ઉપદેશ સાંભળીને

कोणे 'एत्थ ण' अत्र खलु=एकदेशभागे 'एगे' एकः 'मच्छपाडए' मत्स्यबन्धपाटकः= कैवर्त्तजनवसतिः 'होत्था' आसीत्, 'तत्थ ण' तत्र खलु 'समुद्ददत्ते णाम' समुद्रदत्तो नाम 'मच्छंधे' मत्स्यबन्धः=कैवर्त्तः 'परिवसइ' परिवसति। कीदृशः? इत्याह–'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=सन्तोषकरणैरप्यनुत्पद्यमान सन्तोषः। 'तस्स ण' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था' समुद्रदत्ता नाम भार्याऽऽसीत्। सा कीदृशी? इत्याह–'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा। 'तस्स ण' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य पुत्रः समुद्रदत्ताया भार्याया 'अत्तए' आत्मजः 'सोरियदत्ते णाम' शौर्यदत्तो नाम 'दारए होत्था' दारकोऽभवत्, स कीदृशः इत्याह–'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः। ॥सू० १॥

दिग्भाग में ईशान कोण में (एत्थ ण एगे मच्छपाडए होत्था) एक ओर एक कैवर्तक–मच्छी मारों–की वस्ती थी (तत्थ ण समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ) उस वस्ती में समुद्रदत्त नामका एक मच्छीमार रहता था। यह (अधम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानदी था। (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था) समुद्रदत्त मच्छीमार की भार्या का नाम समुद्रदत्ता था। (अहीण०) यह बहुत ही सुन्दर थी। प्रमाण एवं लक्षण से इस की पाचों इन्द्रिया परिपूर्ण थीं। (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था) इस समुद्रदत्त मच्छीमार का एक पुत्र था जो समुद्रदत्ता की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था। इस का नाम शौर्यदत्त था (अहीण०) यह भी बहुत सुन्दर और इन्द्रियों की परिपूर्णता से युक्त था। भावार्थ–स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

ઈશાન ખુણામા (एत्थ ण एगे मच्छपाडए होत्था) એક બાજુ કૈવર્ત્તક–મચ્છીમારોની વસ્તી હતી (तत्थ ण समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ) તે વસ્તીમા સમુદ્રદત્ત નામનો એક મચ્છીમાર રહેતો હતો, તે (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) મહાઅધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था) તે સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારના સ્રીનું નામ સમુદ્રદત્તા હતુ (अहीण०) તે ઘણીજ સુન્દર હતી પ્રમાણ અર્થાત્ લક્ષણથી તેની પાચ ઇંદ્રિયો પરિપૂર્ણ હતી (तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था) એ સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારને એક પુત્ર હતો જે સમુદ્રદત્તાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો, તેનું નામ શૌર્યદત્ત હતુ (अहीण०) તે પણ ઘણાજ સુન્દર અને ઇન્દ્રિયોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

मूलम् सू० २

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसड्ढे जाव परिसा पडिगया। तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे० जाव सोरियपुरे णयरे उच्चणीय० अहापज्जत्तं समुदाणियं भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता तस्स मच्छंधपाडगस्स अदूरसामंतेणं वीइवयमाणे महइमहालयाए मणुस्सपरिमाण मज्झगयं पासइ एगं पुरिसं सुक्कं भुक्खं णिम्मंसं अट्ठिचम्मावणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाडगणियत्थं मच्छकंटएणं गलए अणुलग्गेणं कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं कूयमाणं अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणं पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था—अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता जेणेव समणे३ जाव पुव्वभवपुच्छा जाव वागरणं ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी समोसड्ढे' स्वामी समवसृतः=श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः' जाव परिसा पडिगया' यावत् परिषत् प्रतिगता, यावत्—परिषद् भगवद्वन्दनार्थं ग्रामान्निर्गता, भगवता धर्मः कथितः, धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता। 'तेण कालेण तेण समएण'

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसड्ढे) उसी काल में और उसी समय में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री श्रमण भगवान वीरप्रभु उस नगर के शौर्यावतंसक बगीचे में आये। (जाव परिसा पडिगया) नगर निवासीजन एवं राजा सबके सब प्रभु का आगमन सुन कर उनके वंदन करने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए। प्रभुने धर्म का उपदेश दिया। सुनकर सबके सब अपने२ स्थान पर वापिस

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसड्ढे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા-કરતા શ્રી શ્રમણ ભગવાન વીર પ્રભુ તે નગરના શૌર્યાવતંસક બગીચામાં આવ્યા (जाव परिसा पडिगया) નગરનિવાસી માણસો અને રાજા તથા તેના કર્મચારીઓ સૌ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે તે બગીચામાં એકઠા થયા. આવેલા સૌ માણસોને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, તે ઉપદેશ સાંભળીને

तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे जाव' ज्येष्ठ' यावत्-ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमः स्वाध्यायादि कृत्वा विधिपूर्वक भगवदाज्ञां गृहीत्वा 'सोरियपुरे णयरे' शौर्यपुरे नगरे 'उच्चनीय०' उच्चनीचमध्यमकुलानि भिक्षामटन् 'अहापज्जत्त' यथापर्याप्त, यावता निर्वाहो भवति तावत्परिमित 'समुदाणिय भिक्ख' समुदानिर्भी भिक्षा 'गहाय' गृहीत्वा 'सोरियपुराओ णयराओ' शौर्यपुरात् नगरात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति, प्रतिनिष्क्रम्य 'तस्स मच्छंधपाडगस्स' तस्य मत्स्यबन्धपाटकस्य=कैवर्त्तनिवासस्थानस्य 'अदूरसामंतेण' अदूरसामन्तेन=पार्श्वभागेन 'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'महइमहालयाए' महातिमहालयाया 'मणुस्सपरिसाए' मनुष्यपरिषदो 'मज्झगय' मध्यगत 'पासइ' पश्यति 'एगं पुरिसं' एक

गये। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे जाव सोरियपुरे णयरे उच्चनीय० अहापज्जत्त समुदाणिय भिक्ख गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ) इसी समय की यह एक घटना है कि प्रभु के बडे शिष्य गोतम स्वामी जो महा तपस्वी थे। उनकी तपस्या के पारणा के निमित्त गोचरी लेने के लिए प्रभु से आज्ञा लेकर उस नगर में आये। ऊँच-नीच आदि कुलो में घूम कर यथा पर्याप्त भिक्षा लेकर ये शौर्यपुर नगर से चले (पडिणिक्खमित्ता महइमहालयाए इत्यादि) जब ये बगीचा की ओर उस मच्छीमारों की वस्ती के पास से होकर आ रहे थे, तब इन्होंने ठीक वहीं पर तक बडा भारी मनुष्यों का झुंड देखा। (मणुस्सपरिसाण मज्झगय पासइ एग पुरिस) उस झुण्ड में इन्होंने एक ऐसा पुरुष देखा जो (सुक्क

સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા ગયા (तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे जाव सोरियपुरे णयरे उच्चनीय० अहापज्जत्त समुदाणिय भिक्ख गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ) એ સમયની એક-તે ઘટના છે કે, પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે મહાતપસ્વી હતા તે છઠ્ઠની તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ગોચરી લેવા માટે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને તે નગરમા આવ્યા, ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમા ફરીને જે કાંઈ ભિક્ષા મળી તે લઈને શૌર્યપુર નગરથી ચાલ્યા (पडिणिक्खमित्ता महइमहालयाए इत्यादि) જ્યારે ગૌતમ સ્વામી તે બગીચાની એક બાજુ જ્યા મચ્છીમારોની વસ્તી છે તેની પાસે થઈને આવતા હતા, ત્યારે તેમણે-બરાબર રીતે ત્યા આગળ એક ઘણાજ માણસો એકઠા થયેલા જોયા (मणुस्सपरिसाण मज्झगय पासइ एग पुरिस) તે એકઠા થયેલા ટોળાઓમા તેમણે એક એવો પુરૂષ જોયો જે (सुक्कं भुक्खं णिम्मंसं अट्ठिचम्मा

पुरुष 'सुक्कं' शुष्कं शोणिताभावात्, 'भुक्खं' बुभुक्षितं=क्षुधापीडितं 'णिम्मंसं' निर्मांसं=मांसरहितम् 'अट्ठिचम्मावणद्धं' अस्थिचर्मावनद्धम्=अतिकृशत्वादस्थिसंलग्नचर्मकं 'किडिकिडियाभूयं' किटिकिटिकाभूतम्=अतिकृशत्वादुपवेशनादिक्रियायां कटकटेति शब्दायमानास्थिकं 'णीलसाडगणियत्थं' नीलशाटकनिवसितं=नीलशाटकं=नीलपरिधानवस्त्रं निवसितं=परिहितं येन यस्य वा स तथा तं=परिहितनीलवस्त्रं 'मच्छकंटएणं' मत्स्यकण्टकेन 'गलए अणुलग्गेणं' गलेऽनुलग्नेन=कण्ठप्रविष्टेन गलगतमत्स्यकण्टकेनेत्यर्थः, 'कट्ठाइं' कष्टान्=कष्टकरान् श्रोतृजनमनोव्यथाजनकान् 'कलुणाइं' करुणान्=करुणरसोत्पादकान् 'विसराइं' विस्वरान् विकृतस्वरान् 'दुस्सराइं' दुःस्वरान्=गद्गदस्वरान् शब्दान् 'कूयमाणं' कूजन्तम्=आरटन्तम् 'अभिक्खणं२' अभीक्ष्णं२ वारं वारं 'पूयकवले य' पूयकवलान्=शटितरुधिरकवलान् 'रुहिरकवले य' रुधिरकवलान् 'किमिकवले य' कृमिकवलांश्च 'वममाणं' वमन्तम् उद्गिरन्तं 'पासइ' पश्यति,

भुक्खं णिम्मंसं अट्ठिचम्मावणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाडगणियत्थं वममाणं पासइ) शरीर में खून न होने से इसका शुष्क था, भूखा था, क्षुधा से पीडित था, मांस से रहित था, अतिकृश होने से जिसकी हड्डियों में चमडी चिपटी हुई है और उठते बैठते समय जिसकी हड्डियाँ चटचट शब्द करती थीं, जिसने नील वस्त्र पहिरा हुआ था, गले में जिसके मछलियों का कांटा लगा हुआ होने से जो अधिक पीडा का अनुभव कर रहा था, जिस के पीडा से निकले हुए गद्गद विलाप को सुनने वालों के हृदय में करुणा उत्पन्न होती थी। निरन्तर जिसके मुख से सडे हुए खून और पीप के कुल्ले गिर रहे थे, साथ में खून का भी जो वमन कर रहा था। वमन में जिसके कृमियों का ढेर का ढेर था। (पासित्ता) इस पुरुष को देख कर गौतम स्वामी के चित्त में

वणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाडगणियत्थं वममाणं पासइ) તેના શરીરમાં લોહી નહિ હોવાથી એકદમ સુકાએલો હતો, ભૂખ્યો હતો, ભુખથી પીડિત હતો, શરીરમાં માંસ ન હતું તેથી અતિ દૂબળો હોવાના કારણે તેના હાડકાં સાથે ચામડી ચોટેલી હતી, અને ઉઠતાં બેસતાં જેના હાડકાંના સંબંધથી ચામડીના ચટચટ શબ્દ થતા હતા, જેણે નીલા રંગનું વસ્ત્ર પહેરેલું હતું, ગળામાં જેને માછલીનો કાંટો લાગેલ હતો તેથી બહુજ દુઃખ થતું હોય તેમ જણાતું હતું, જેની પીડાથી તેના ગદ્-ગદ્ શબ્દ પૂર્વકના વિલાપને સાંભળીને સાંભળનારના હૃદયમાં કરૂણા ઉત્પન્ન થતી હતી, હમેશાં જેના મુખમાંથી સડેલું લોહી અને પરૂના કોગળા નીકળતા હતા, એટલું જ નહિ પણ સાથે સાથે-તે લોહીનું વમન કરતો હતો અને તેના વમનમાં કૃમિઓના ઢગલા હતા (पासित्ता)

'पासित्ता' दृष्ट्वा गौतमस्वामिन 'इमे' अय=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए' आध्या-
त्मिक.५ 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत-'अहोणं' अहो ! खलु महदाश्चर्यमेतत् यद् 'इमे
पुरिसे' अयं पुरुषः 'पुरापुराणाणं' पुरापुराणानां 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र
यावच्छब्दादेव योजना-'दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं
फलवित्तिविसेसं पच्चणुभवमाणे' इति। एषा व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादश-
सूत्रे कृता। एवं 'सपेहेइ' सम्प्रेक्षते=विचारयति 'सपेहित्ता' सम्प्रेक्ष्य 'जेणेव' यत्रैव
श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'जाव पुव्वभवपुच्छा' यावत्
पूर्वभवपृच्छा तस्य पुरुषस्य पूर्वभवं पृच्छतीत्यर्थः। 'जाव वागरणं' यावद् व्याकरणं=
वक्ष्यमाणप्रकारेण तस्य पुरुषस्य पूर्वभववर्णनं भगवान् करोतीत्यर्थः ॥सू० २॥

मूलम् सू० ३

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे
भारहे वासे णंदिपुरे णामं णयरे होत्था। मित्ते राया, तस्स णं मित्तस्स रन्नो सिरीए
नामं महाणसिए होत्था अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तस्स णं सिरीयस्स
महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा

(इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था) इस प्रकार विचारधारा उत्पन्न हुई। (अहो णं
इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ) अरे ! यह पुरुष पूर्वोपार्जित अशुभतम
कर्मों के फल को भोग रहा है। (एवं सपेहेइ) इस प्रकार गौतम स्वामीने विचार किया।
(सपेहित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) विचार कर फिर वे
भगवान महावीर के पास पहुँचे और इस के (पुव्वभवपुच्छा जाव वागरणं) पूर्वभव
की पृच्छा की-पूर्वभवों को पूछा। भगवानने उसके पूर्वभव इस प्रकार कहा। भावार्थ
स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

એ પુરૂષને જોઇને ગૌતમ સ્વામીના ચિત્તમાં (इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था)
આ પ્રમાણે વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ (अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणाणं
जाव विहरइ) અરે ! આ પુરૂષ પૂર્વોપાર્જિત (પૂર્વ જન્મમાં કરેલાં)
અશુભતમ કર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે (एवं सपेहेइ) આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ
વિચાર કર્યો (सपेहित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) વિચાર કરીને
પછી તે ભગવાન મહાવીરના પાસે પહોંચ્યા અને તેના પૂર્વભવ વિષેનો પ્રશ્ન પૂછ્યો:
ભગવાને તેના પૂર્વભવ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું-ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૨ ॥

कुडाकुडिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जिवियाओ ववरोवेंति, ववरोवित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति। अण्णे य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पंजरंसि सण्णिरुद्धा चिट्ठंति, अण्णे य बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव णिप्पक्खेंति, णिप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति। तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयरथलयरखहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ, तंजहा सण्हखंडियाणि य वट्टखंडियाणि य दीहखंडियाणि य रहस्सखंडाणि य हिमपक्काणि य जम्मपक्काणि य घम्मपक्काणि य मारुयपक्काणि य कालाणि य हेरंगाणि य महिट्ठाणि य अमलरसियाणि य मुद्दियारसियाणि य कविट्ठरसियाणि य दालिमरसियाणि य मच्छरसियाणि य तलियाणि य भज्जियाणि य सोल्लियाणि य उवक्खडावेइ। अण्णे य बहवे मच्छरसए य एणिज्जरसए य तित्तिररसए य जाव मयूररसए य अण्णं च विउलं हरियसागं उवक्खडावेइ उवक्खडावित्ता मित्तस्स रण्णो भोयणमंडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ। अप्पणावि य णं से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहूहिं जाव जलयरथलयरखहयरमंसेहिं रसिएहिं य हरियसागेहि य सोल्लेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ। तए णं से सिरीए महाणसिए एयकम्मे४ सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे ॥ सू० ३ ॥

टीका सू० ३

भगवानाह—'एवं खलु गोयमा' इत्यादि। एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव जम्बुद्दीवे दीवे' इहैव

'एवं खलु गोयमा० !' इत्यादि।

(एवं खलु गोयमा) हे गौतम (तेणं कालेणं तेणं समएणं) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में (इहेव जंबूदीवे दीवे) इस जंबू द्वीप के (भारहे वासे)

'एवं खलु गोयमा!' ઇત્યાદિ

(एवं खलु गोयमा)! હે ગૌતમ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં, (इहेव जंबुदीवे दीवे) એ જંબૂદ્વીપના (भारहे वासे) ભારત

जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'णदिपुर णाम णयरे' नन्दिपुर नाम नगर 'होत्था' आसीत् । तत्र 'मित्ते राया' मित्रनामको राजा आसीत् । तस्स ण मित्तस्स रण्णो' तस्य खलु मित्रस्य राज्ञः 'सिरीए नाम' श्रीको नाम 'महाणसिए' महानसिकः=अन्नपाचकः 'होत्था' आसीत् । स कीदृश ? अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्परितोष'–अधर्माचरणे निरतिरहितः । 'तस्स ण' तस्य खलु 'सिरीयस्स' श्रीकनाम्न' 'महाणसियस्स' महानसिकस्य बहवो 'मच्छिया य' मात्स्यिकाश्च=मत्स्यघातिनः कैवर्त्ताः, 'वागुरिया य' वागुरिकाश्च=मृगबन्धकाः लुब्धकाः 'साउणिया य' शाकुनिकाश्च=पक्षिघातकाः, एते सर्वे 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतना

भारत क्षेत्र में (णदिपुरे णाम णयरे होत्था) नदिपुर नाम का एक नगर था । (मित्ते राया) इस का राजा का नाम मित्र था (तस्स ण मित्तस्स रण्णो सिरीए णाम महाणसिए होत्था) राजा का एक रसोइया था जिसका नाम श्रीक था । (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे) यह महा अधार्मिक एव दुप्रत्यानद–दुष्परितोष–अधमाचरण में विरति से विहीन था । (तस्स ण सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव महिसे य त्तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेंति) इस रसोइये के यहा पर अनेक नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मत्स्यघाती थे, कोई मृगघाती थे, कोई शाकुनिक–पक्षी का शिकार करने वाले थे । अपने२ काम का सबको इसकी ओर से वेतनादि दिया जाता था । ये लोग प्रतिदिन बहुत

क्षेत्रमा, (णदिपुरे णाम णयरे होत्था) नदिपुर नामनु એક નગર હતુ, (मित्ते राया) त्या राजानु नाम मित्र हतु (तस्स ण मित्तस्स रण्णो सिरीए णाम महाणसिए होत्था) ते राजाने એક રસોયો હતો–જેનુ નામ શ્રીક હતુ, (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे) ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानदि–दुष्परितोष–अधर्माचरणमाज प्रसन्न हतो, (तस्स ण सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्ण भइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेंति) ते रसोयाना पासे अनेक नोकर–चाकर काम करता हता, तेमा कोई मत्स्यघाती (मच्छीमार) हता, कोई मृगघाती, कोई शाकुनिक–पक्षीना शिकार करवावाळा हता, ते तमामने तेओना कामना प्रमाणमा तेना तरफथी पगार आपवामा आवतो हतो ते माणसो हमेशा घणीज सख्यामा

प्राग्व्याख्यातमेतत्। 'कल्लाकल्लिं' कल्यकल्य=प्रतिदिन 'बहवे' बहून् 'सण्हमच्छे य' श्लक्ष्णमत्स्याश्च=मत्स्यविशेषान् 'जाव' यावत् यावच्छब्देन 'खल्लमच्छा, जुगमच्छा, विब्भिडिमच्छा, ल्हमणमच्छा' इत्यादिसंग्रहः। 'पडागाइपडागे य' पताकातिपताकान् मत्स्यविशेषान्, तथा 'अए य' अजाश्च 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'एलए य गोज्झे य सूयरे य मिगे य' इति संग्रहः। एडकाश्च रोज्झाश्च=गवयान् सूकराश्च 'माहिसे य' महिषाश्च 'तित्तिरे य' तित्तिराश्च 'जाव' यावत्-'वट्टए य, लावए य, कवोए य, कुक्कुडे य' वर्तकाश्च, लावकाश्च, कपोताश्च, कुक्कुटाश्च, 'मयूरे य' मयूराश्च 'जिवियाओ ववरोवेंति' जीविताद् व्यपरोपयन्ति=मारयन्ति 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य 'सिरीयस्स' श्रीकस्य 'महाणसियस्स' महानसिकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति=समर्पयन्ति। 'अण्णे य' अन्ये च 'से' तस्य महानसिकस्य 'बहवे' बहव 'तित्तिरा य' तित्तिराश्च 'जाव मयूरा य' यावत् मयूराश्च 'पंजरंसि' पञ्जरे 'सणिरुद्धा' संनिरुद्धा=प्रतिरुद्धाः 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति। 'अण्णे य बहवे पुरिसा' अन्ये च बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइ-

---

अधिक सख्या मे, अनेक मत्स्य विशेषों की, यावत् 'पताकातिपताक' नाम के मत्स्यों की, बकराओं की, एडकों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैंसों की, तीतरों की, चिटियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों की, और मयूरों की शिकार क्रिया करते थे (ववरोवित्ता) शिकार कर इन सब जानवरों को ये लोग (सिरीयस्स) उस श्रीक नाम के (महाणसियस्स) महानसिक-रसोइये को (उवणेंति) दे दिया करते थे। (अण्णे य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पंजरंसि सणिरुद्धा चिट्ठंति) और भी अनेक इसके यहा तीतर से लेकर मयूर तक जानवर-पक्षी थे जो पिंजरों में बद रहा करते थे। (अण्णे य बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा) इस के यहा

અનેક મત્સ્ય વિશેષો યાવત્ (તમામ પ્રકારના મત્સ્ય) પતાકાતિપતાક નામના માછલાના, બકરાઓના એડકો, રોઝ, સૂવરો, મૃગલાઓ, પાડાઓ, તેતરો ચીડીઆ, લાવાપક્ષીઓ, કબૂતરો, કુકડાઓ, મોર વગેરેના શિકાર કરતા હતા (ववरोवित्ता) શિકાર કરીને તે શિકારીઓ તમામ જાનવરો (सिरीयस्स) તે શ્રીક નામના (महाणसियस्स) મહાનસિક-રસોઈઆને (उवणेंति) આપી જતા હતા (अण्णे य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पंजरंसि सणिरुद्धा चिट्ठंति) અને બીજા પણ અનેક તેને ત્યા તેતરથી લઈને મોર સુધીના પક્ષી હતા જે પાંજરામા પૂરેલા રહેતા હતા (अण्णे य बहवे पुरिसा

भरावेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः 'बहवे' बहून् 'तित्तिरे य' तित्तिरांश्च 'जाव मयूरे य' यावत् मयूरांश्च 'जीवियए चेव' जीवितकानेव 'णिप्पक्खेंति' निष्पक्षयन्ति=पक्षरहितान् कुर्वन्ति-जीवितानामेव पक्षिणां पक्षानुत्पाटयन्तीत्यर्थः', 'णिप्पक्खित्ता' निष्पक्षीकृत्य पक्षिणः पक्षरहितान् कृत्वा 'सिरीयस्स' श्रीकस्य महानसिकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति= आनीय समर्पयन्ति'

'तए णं' ततः खलु 'से' सः 'सिरीए महाणसिए' श्रीको महानसिकः 'बहूणं' बहूनां 'जलयरथलयरखहयराणं' जलचरस्थलचरखेचराणां 'मंसाइं' मांसानि 'कप्पणीकप्पियाइं' कल्पनीकल्पितानि-कर्त्तरीकर्त्तितानि 'करेइ' करोति, कीदृशानि करोतीति दर्शयति-'तंजहा' इत्यादि। 'तंजहा' तद्यथा=तानि यथा-'सण्हखंडियाणि य' श्लक्ष्णखण्डितानि च=सूक्ष्मरूपेण खण्डीकृतानि 'वट्टखंडियाणि य' वृत्तखण्डितानि च=गोलाकारेण खण्डीकृतानि 'दीहखंडियाणि य' दीर्घखण्डितानि च=लम्बरूपेण-

---

कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे जो वेतन और भोजन पर नौकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पखों को उखाडते रहते थे, और (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाड कर फिर वे उन्हें ले जाकर उस श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे। (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयर-खहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तं जहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) तब वह श्रीक रसोइया उन समस्त प्राप्त जलचर थलचर और खेचर सञ्ज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यंच जीवों को मार कर उनके मांस के कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते कई गोल२, कई लम्बे२ और कई ऐसे

दिण्णभइभत्तवेयणा) तेमज तेने त्यां केटलाक बीजा एवा नोकर चाकर पण हता जे पगार अने भोजन मेळवीने नोकरी करता हता, तेनुं काम ए हतुं के ते (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तेतरथी लईने मोर सुधीनां तमाम जीवता पक्षीओनी पांखो उखाडता हता, अने (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाडीने पछी तेओ लईने ते रसोयाने आपता हता (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयरखहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तंजहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) सुधी ते श्रीक रसोयो ते मळेला तमाम जलचर, थलचर, अने खेचर सञ्ज्ञी पांच इन्द्रियोवाळा तिर्यंच जीवोने मारीने तेना मांसना कातरथी टुकडा करी नाखतो, तेमां केटलाक टुकडा नाना थता, केटलाक गोळ, लांबा अने केटलाक

खण्डीकृतानि 'रहस्सखडियाणि य' ह्रस्वखण्डितानि च=लघुरूपेण खण्डीकृतानि। तथा 'हिमपक्काणि य' हिमपक्वानि च 'हिम' 'बर्फ' इति भाषाप्रसिद्धम् 'जम्म-पक्काणि य' जन्मपक्वानि=स्वयमेव पक्वानि 'घम्मपक्काणि य' घर्मपक्वानि= सूर्यातपपक्वानि 'मारुयपक्काणि य' मारुतपक्वानि च 'कालाणि य' कालानि च=कालपक्वानि 'हेरगाणि य' हेरङ्गाणि च=मत्स्यमांसेन पक्वानि 'महिट्ठाणि य' महिष्ठानि च=तक्रसमृष्टानि 'आमलगरसियाणि य' आमलकरसितानि च= आमलकरससंस्कृतानि 'मुद्दियारसियाणि य' मृद्वीकारसितानि च=द्राक्षारससंस्कृतानि 'कविट्ठरसियाणि य' कपित्थरसितानि च-कपित्थरससंस्कृतानि 'कपित्थ' 'कविठ' इति भाषाप्रसिद्धम्, 'दालिमरसियाणि य' दाडिमरसितानि च=दाडिमरससंस्कृतानि, 'मच्छरसियाणि य' मत्स्यरसितानि च=मत्स्यरससंस्कृतानि च। तथा 'तलियाणि य' तलितानि च तैलादिषु 'भज्जियाणि य' भर्जितानि च अङ्गारादिषु, 'सोल्लियाणि य' शौल्यानि च शूलपक्वानि शूले धृत्वा अङ्गारादिषु पक्वानि 'उवक्खडावेइ' उप-

---

भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को वह वर्फ में डाल कर पकाता, कितनेक को वह अलग रख देता जो स्वत ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रखकर शुष्क कर लेता, कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता, कितनेक को समयानुसार पकाता, कितनेक को वह मछलियों के मांस में, कितनेक को मठा में-रायता के रूप में, कितनेक को आवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैंथ के रस में, कितनेक को दाखों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकने रख देता। कितनेक टुकडों को वह तैल से तलता, कितनेक को भूजता और कितनेक को लोहे के तकुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन

એવા પણ થતા હતા કે તદ્દન નાના થતા હતા તેમાના કેટલાકને બરફમા રાખીને પકાવતા, કેટલાકને જૂદા રાખવામા આવતા અને એમજ સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તાપ-તડકામા રાખી સુકાવી લેતા, કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવી લેતા, કેટલાકને સમય પ્રમાણે સુકવી લેતા, કેટલાકને તે મછલીઓના માંસમા પકવતા, કેટલાકને છાસમા રાયતાના રૂપમા, કેટલાકને આબળાના રસમા, કેટલાકને કોઠાના રસમા, કેટલાકને દ્રાક્ષના રસમા, કેટલાકને અનારના રસમા કેટલાકના માછલીઓના રસમા પાકવા માટે રાખવામા આવતા, કેટલાક ટુકડાઓને તે રસોયો તેલમા તળતો હતો, કેટલાકને ભૂજતો, કેટલાકને લોઢાના (શલાકા) ત્રાક પર લટકાવી અગ્નિમા સેકતો, આ

भत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः 'बहवे' बहून् 'तित्तिरे य' तित्तिरांश्च 'जाव मयूरे य' यावत् मयूरांश्च 'जीवियए चेव' जीवितकानेव 'णिप्पक्खेंति' निष्पक्षयन्ति=पक्षरहितान् कुर्वन्ति-जीवितानामेव पक्षिणां पश्चानुत्पाटयन्तीत्यर्थः, 'णिप्पक्खित्ता' निष्पक्षीकृत्य पक्षिणः पक्षरहितान् कृत्वा 'सिरीयस्स' श्रीकस्य महानसिकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति= आनीय समर्पयेन्ति'

'तए णं' ततः खलु 'से' सः 'सिरीए महाणसिए' श्रीको महानसिकः 'बहूणं' बहूनां 'जलयरथलयरखहयराणं' जलचरस्थलचरखेचराणां 'मंसाइं' मांसानि 'कप्पणीकप्पियाइं' कल्पनीकल्पितानि-कर्त्तरीकर्त्तितानि 'करेइ' करोति, कीदृशानि करोतीति दर्शयति-'तंजहा इत्यादि। 'तंजहा' तद्यथा=तानि यथा-'सण्हखंडियाणि य' श्लक्ष्णखण्डितानि च=सूक्ष्मरूपेण खण्डीकृतानि 'वट्टखंडियाणि य' वृत्तखण्डितानि च=गोलाकारेण खण्डीकृतानि 'दीहखंडियाणि य' दीर्घखण्डितानि च=लम्बरूपेण-

---

कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे जो वेतन और भोजन पर नौकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पर्खों को उखाडते रहते थे, और (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाड कर फिर वे उन्हें ले जाकर उस श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे। (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयर-खहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तं जहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) तब वह श्रीक रसोइया उन समस्त प्राप्त जलचर थलचर और खेचर सज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यंच जीवों को मार कर उनके मांस के कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते कई गोल२, कई लम्बे२ और कई ऐसे

दिण्णभइभत्तवेयणा) તેમજ તેને ત્યાં કેટલાક બીજા એવા નોકર ચાકર પણ હતા જે પગાર અને ભોજન મેળવીને નોકરી કરતા હતા, તેનું કામ એ હતું કે તે (बहवे तित्तिरे य जाव मयरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) તેતરથી લઈને મોર સુધીનાં તમામ જીવતા પક્ષીઓની પાંખો ઉખાડતા હતા, અને (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) ઉખાડીને પછી તેઓ લઈને તે રસોયાને આપતા હતા (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयरखहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तंजहा-सण्ह-खंडियाणि य उवक्खडावेइ) સુધી તે શ્રીક રસોયો તે મળેલા તમામ જલચર, થલચર, અને ખેચર સંજ્ઞી પાંચ ઇન્દ્રિયોવાળા તિર્યંચ જીવોને મારીને તેના માંસના કાતરથી ટુકડા કરી નાખતો, તેમાં કેટલાક ટુકડા નાના થતા, કેટલાક ગોળ, લાંબા અને કેટલાક

खण्डीकृतानि 'रहस्सखंडियाणि य' ह्रस्वखण्डितानि च=लघुरूपेण खण्डीकृतानि। तथा 'हिमपक्काणि य हिमपक्वानि च 'हिम' 'बर्फ' इति भाषाप्रसिद्धम् 'जम्मपक्काणि य' जन्मपक्वानि=स्वयमेव पक्वानि 'घम्मपक्काणि य' घर्मपक्वानि=सूर्यातपपक्वानि 'मारुयपक्काणि य' मारुतपक्वानि च 'कालाणि य' कालानि च=कालपक्वानि 'हेरंगाणि य' हेरङ्गाणि च=मत्स्यमासेन पक्वानि 'महिट्ठाणि य' महिष्ठानि च=तक्रसमृष्टानि 'आमलगरसियाणि य' आमलकरसितानि च=आमलकरसमस्कृतानि 'मुद्दियारसियाणि य' मृद्वीकारसितानि च=द्राक्षारससस्कृतानि 'कविट्ठरसियाणि य' कपित्थरसितानि च-कपित्थरससंस्कृतानि 'कपित्थ' 'कविठ' इति भाषाप्रसिद्धम्, 'दालिमरसियाणि य' दाडिमरसितानि च=दाडिमरससस्कृतानि, 'मच्छरसियाणि य' मत्स्यरसितानि च=मत्स्यरसमस्कृतानि च। तथा 'तलियाणि य' तलितानि च तैलादिषु 'भज्जियाणि य' भर्जितानि च अङ्गारादिषु, 'सोल्लियाणि य' शौल्यानि च शूलपक्वानि शूले धृत्वा अङ्गारादिषु पक्वानि 'उवक्खडावेइ' उप-

---

भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को वह बर्फ में डाल कर पकाता, कितनक को वह अलग रख देता जो स्वत ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रखकर शुष्क कर लेता, कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता, कितनेक को समयानुसार पकाता, कितनेक को वह मछलियों के मास में, कितनेक को मठा में–रायता के रूप में, कितनेक को आवले के रस में, कितनेक को कपित्थ–कैथ के रस में, कितनेक को दाखों के रस में, कितनक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकने रख देता। कितनेक टुकडों को वह तैल से तलता, कितनेक को भूजता और कितनेक को लोहे के तकुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन

એવા પણ થતા હતા કે તદ્દન નાના થતા હતા તેમાના કેટલાકને બરફમા રાખીને પકાવતા, કેટલાકને જૂદા રાખવામા આવતા અને એમજ સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તાપ-તડકામા રાખી સુકાવી લેતા, કેટલાકને હવા–વાયુદ્વારા પકાવી લેતા, કેટલાકને સમય પ્રમાણે સુકવી લેતા, કેટલાકને તે મછલીઓના માસમા પકવતા, કેટલાકને છાસમા રાયતાના રૂપમા, કેટલાકને આબળાના રસમા, કેટલાકને કોઠાના રસમા, કેટલાકને દ્રાક્ષના રસમા કેટલાકને અનારના રસમા કેટલાકના માછલીઓના રસમા પાકવા માટે રાખવામા આવતા, કેટલાક ટુકડાઓને તે રસોયો તેલમા તળતો હતો, કેટલાકને ભૂજતો કેટલાકને લોઢાના (શલાકા) ત્રાકે પર લટકાવી અગ્નિમા સેકતો, આ

स्कारयति=सस्कारयति । 'अण्णे य वहवे' अन्यांश्च बहून् 'मच्छरसए य', मत्स्यरसान् 'एणिज्जरसए य' ऐणेयरसान्=मृगमासरसान् तित्तिररसए य' तित्तिररसान 'जाव' यावत्-वटेरादिरसान् मयूररसए य' मयूररसांश्च । तथा 'अण्ण च विउल' अन्य च विपुल 'हरियसाग' हरितशाक=हरितशाकजात 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्ख डावित्ता उपस्कार्य 'मित्तस्स रण्णो' मित्रस्य राज्ञ. 'भोयणमडवसि', भोजनमण्डपे= भोजनस्थाने 'भोयणवेलाए' भोजनवेलायाम् 'उवणेइ' उपनयति समीपे स्थापयति। 'अप्पणावि य ण से' आत्मनापि=स्वयमपि च खलु स श्रीको महानसिकः 'तहिं' तै'=पूर्वोक्तै 'बहुहिं' बहुभि 'जाव' यावत्श्लक्ष्णमत्स्यादिमांसै 'जलयरथलयरखहयर-मसेहिं' जलचरस्थलचरखेचरमासै' 'रसिएहिं' रसितैः=आमलकादिरसयुक्तै 'हरिय-सागेहि य' हरितशाकैश्च 'तलिएहि य तलितैश्च 'भज्जिएहि य' भर्जितैश्च 'सोल्लिएहि य'

सब मास के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था (अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) साथ में मछलियों के मास के रस को, मृग के मास के रस को, तीतर के मास के रस को तथा वटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक के मास के रस को एव और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। (उवक्खडावित्ता) सब को अच्छी तरह पका कर फिर वह पके हुए सामान को (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ) मित्र राजा के पास भोजनशाला मे भोजन करने के अवसर पर पहुँचा देता। तथा (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल विहरइ) स्वय भी वह श्रीक रसोइया-उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मासों के पके हुए तले हुए भुजे हुए टुकड़ों के साथ

પ્રમાણે તે શ્રીક રસોયો તે તમામ માસના ટુકડાઓને અનેક પ્રકારે પકાવતો હતો (अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) સાથે-સાથે માછલીઓના માસના રસને, મૃગમાસના રસને, તેત્તરના માસ રસને તથા બટેર-એક પ્રકારનું પક્ષી આદિ જાનવરોથી લઇને મોર સુધીના માસરસને અને બીજા અધિક માત્રામા શાક-તરકારીને પણ પકાવતો હતો (उवक्खडावित्ता) એ તમામને સારી રીતે પકાવીને તે પછી તે પકાવેલી સામગ્રીને (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवसि भोयणवेलाए उवणेइ) ભોજન કરવાના સમયે મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામા પહોંચાડી દેતો તથા (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल० विहरइ) પોતે પણ તે શ્રીક આગળ કહેલા તમામ જીવો-પ્રાણીઓના માસોના પકાવેલા, તળેલા, અને ભૂંજેલા ટુકડા સાથે સાથે અનેક

शौल्यैः शूल्यपक्वैश्च सह 'सुरं च६' सुरां च६ 'आसाएमाणे४ आस्वादयन्४ 'विहरइ' विहरति। 'तए ण से' ततः खलु स श्रीको महानसिकः 'एयकम्मे' एतत्कर्मा४ सुबहु=अतिशय 'पावकम्मं' पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'तेत्तीसं वाससयाइं' त्रयस्त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उववण्णे' उत्पन्नः ॥ सू० ३॥

मूलम् सू० ४

तए णं सा समुद्ददत्ता भारिया णिंदूयावि होत्था जाया२ दारगा विणिघायमावज्जति। जहा गंगदत्ताए चिंता आपुच्छणा उवाइय दोहला जाव

अनेक प्रकार की मदिरा को खाता पीता था। (तए णं से सिरीए महाणसिए एय-कम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे) एक समय की बात है कि जब उस रसोइये की समस्त ३३०० वर्ष की आयु इन्हीं खोटे२ कामों के करने में पूरी हो गई तब वह अपने काल समय में मर कर छठी पृथिवी में जाकर उत्पन्न हुआ।

भावार्थ—भगवान कहते हैं—हे गौतम! इसके पूर्वभव का वृत्तान्त इस प्रकार है—इसी अवसर्पिणी काल के चौथे आरे में इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में नन्दिपुर नामका एक नगर था, वहां के राजा का नाम मित्र था। उस राजा के रसोडे का काम करने वाला श्रीक नामका एक रसोइया था। यह महा अधार्मिक अधर्मानुग अधर्मिष्ठ अधर्मसेवी अधर्म से ही अपना जीवननिर्वाह करने वाला एवं यावत् दुष्प्रत्यानन्द दूसरे को

પ્રકારની મદિરાને-ખાતો અને પીતો હતો (तए णं से सिरीए महाणसिए एयकम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे) એક સમયની વાત છે કે જ્યારે તે રસોયાની ૩૩૦૦ વર્ષની તમામ આયુષ્ય એ પ્રમાણે ખોટાં કામો કરવામાંજ પૂરી થઈ ગઈ ત્યારે, તે પોતાના કાલ સમયે મરણ પામીને છઠ્ઠી પૃથિવીમાં જઈને ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ—ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ! તેના પૂર્વભવોનો વૃત્તાંત આ પ્રમાણે છે, તે અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં આ જમ્બૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં નન્દિપુર નામનું એક નગર હતું, ત્યાંના રાજાનું નામ મિત્ર હતું, તે રાજાના રસોડાનું કામ કરનારો શ્રીક નામનો એક રસોયો હતો, તે મહા અધર્મી, અધર્માનુગ, અધર્મિષ્ઠ, અધર્મસેવી, અધર્મથીજ પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરવાવાળો અને બીજાને દુઃખ પહોં-

स्कारयति=सस्कारयति। 'अण्णे य वहवे' अन्याश्च बहून् 'मच्छरसए य', मत्स्यरसान् 'एणिज्जरसए य' ऐणेयरसान्=मृगमांसरसान् तित्तिरसए य' तित्तिररसान् 'जाव' यावत्–वटेरादिरसान् मयूररसए य' मयूररसाश्च। तथा 'अण्ण च विउल' अन्य च विपुल 'हरियसाग' हरितशाक=हरितशाकजात 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्ख-डावित्ता उपस्कार्य 'मित्तस्स रण्णो' मित्रस्य राज्ञ 'भोयणमडवसि' भोजनमण्डपे=भोजनस्थाने 'भोयणवेलाए' भोजनवेलायाम् 'उवणेइ' उपनयति समीपे स्थापयति। 'अप्पणावि य ण से' आत्मनापि=स्वयमपि च खलु स श्रीको महानसिक 'तेहि' तैः=पूर्वोक्तै 'वहुहि' वहुभि. 'जाव' यावत्श्लक्ष्णमत्स्यादिमांसै 'जलयरथलयरखहयर-मसेहिं' जलचरस्थलचरखेचरमांसै 'रसिएहिं' रसितैः=आमलकादिरसयुक्तै' 'हरिय-सागेहि य' हरितशाकैश्च 'तलिएहि य तलितैश्च 'भज्जिएहि य' भर्जितैश्च 'सोल्लिएहि य'

सब मास के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था (अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) साथ में मछलियों के मास के रस को, मृग के मास के रस को, तीतर के मास के रस को तथा वटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक के मास के रस को एव और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। (उवक्खडावित्ता) सब को अच्छी तरह पका कर फिर वह पके हुए सामान को (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवसि भोयणवेलाए उवणेइ) मित्र राजा के पास भोजनशाला मे भोजन करने के अवसर पर पहुँचा देता। तथा (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च वहुहिं जाव जल विहरइ) स्वय भी वह श्रीक रसोइया–उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मासों के पके हुए, तले हुए भुजे हुए टुकडों के साथ

પ્રમાણે તે શ્રીક રસોયો તે તમામ માસના ટુકડાઓને અનેક પ્રકારે પકાવતો હતો (अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) સાથે-સાથે માછલીઓના માસના રસને, મૃગમાસના રસને, તેત્તરના માસ રસને તથા બટેર–એક પ્રકારનું પક્ષી આદિ જાનવરોથી લઈને મોર સુધીના માસરસને અને બીજા અધિક માત્રામા શાક-તરકારીને પણ પકાવતો હતો (उवक्खडावित्ता) એ તમામને સારી રીતે પકાવીને તે પછી તે પકાવેલી સામગ્રીને (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवसि भोयणवेलाए उवणेइ) ભોજન કરવાના સમયે મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામા પહોંચાડી દેતો તથા (अप्पणावि य ण से सिरीए महा-णसिए तेहिं च वहुहिं जाव जल० विहरइ) પોતે પણ તે શ્રીક આગળ કહેલા તમામ જીવો–પ્રાણીઓના માસોના પકાવેલા, તળેલા, અને ભૂંજેલા ટુકડા સાથે સાથે અનેક

दारए पचधाइपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वण-गमणुपत्ते यावि होत्था। तए ण से समुद्ददत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते। तए ण से सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्त० रोयमाणे३ समुद्ददत्तस्स णीहरण करेइ।

जीवों को मार कर उनके कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते, कई गोल, कई लम्बे२, और कई ऐसे भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को वह बर्फ में डाल कर पकाता। कितनेक को वह अलग रख देता सो स्वत ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रख कर शुष्क कर लेता। कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता। कितनेक को समयानुसार पकाता। कितनेक को वह मछलियों के मास में, कितनेक को मठा में रायता के रूप में, कितनेक को आवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में, कितनेक को दाखों को रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों को रस में पकाता था। कितनेक-टुकडों को वह तैल से तलता, कितनेक को भुजता, और कितनक को लाहे के तवुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन सब मास के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था। फिर वह साथ में मछलियों के मास के रस को, मृग के माम के रस को, तीतर के माम के रस को, तथा बटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक मास के रस को, एव और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। सबको अच्छी

ખેચર સજ્ઞી પચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોને મારીને તેના કાતરથી ટુકડા કરી નાખતો હતો, તેમા કેટલાક ટુકડા સૂક્ષ્મ થતા, કેટલાક ગોળ, કેટલાક લાબા, અને કેટલાક એવા પણ થઇ જતા કે તદ્દન નાના હોય તે ટુકડામાથી કેટલાકને બરફમા નાખીને પકાવતો, કેટલાકને તે જૂદા રાખતો જે સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તડકામા રાખી સૂકાવી નાખતો, અને કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવતો હતો કેટલાક સમયાનુસાર પાકી જતા હતા, કેટલાકને માછલીઓના માસમા, કેટલાકને છાસ-દહીંમા રાયતાના રૂપમા, કેટલાકને આબળાના રસમા, કેટલાકને કોઠાના રસમા, દ્રાક્ષના, અનારના અને કેટલાકને માછલીઓના રસમા પકાવતો હતો કેટલાક ટુકડાઓને તેલમા તળતો હતો, કેટલાકને ભૂજતો, અને કેટલાકને લોઢાના તવા પર સળી લોઢાની હોય તેના પર ચઢાવીને અગ્નિમા સેકતો હતો, આ પ્રમાણે તે શ્રીક રસોયો તે તમામ માસના ટુકડાઓને જૂદી-જૂદી રીતે પકાવતો હતો, તે સાથે વળી માછલીઓના માસરસને-મૃગના માસરસને, તેતર, બટેર આદિ જાનવરોથી લઇને મોર સુધીના માસરસને અને બીજી મોટી મોટી માત્રામા શાક-તરકારીઓને પણ પકાવતો હતો, એ તમામને સારી રીતે પકાવીને પછી

दारग पयाया जाव जम्हा ण अम्ह इमे दारए सोरियस्स जक्खस्स उवाइय-लद्धे तम्हा ण होउ ण अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते णामेण । तए ण से सोरियदत्ते

दु.ख पहुचाने मे ही प्रसन्न होने वाला था । उस श्रीक रसोइये के अधिकार मे बहुत से नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मात्स्यिक–मत्स्यघाती थे, कोई वागुरिक–मृगघाती थे, कोई शाकुनिक–पक्षियों का शिकार करने वाले थे। अपने२ काम का सबको इसकी ओर से वेतन भोजन आदि दिया जाता था। ये लोग प्रतिदिन बहुत सख्या में श्लक्ष्ण मत्स्य–श्लक्ष्ण जाति के मत्स्यों की यावत् पताकातिपताका जाति के मत्स्यों की, तथा बकराओं की, मेषों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैंसों की, तीतरों की, चिडियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों–मुर्गों की और मयूरों की शिकार कर इन सब जानवरों को इस श्रीक रसोइये को लाकर दिया करते थे। फिर इसके यहा और भी तीतर से लेकर मयूर तक पक्षिगण पिंजरों में बद किये हुए रहते थे। इसके यहा कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे, जो वेतन और भोजन पर नोकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पखों को उखाडते रहते थे, फिर वे उन्हें ले जा कर श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे ।

वह श्रीक उन समस्त जलचर थलचर और खेचर सज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यञ्च

ચાડવામાજ પ્રસન્ન થવાવાળો હતો, તે શ્રીક રસોયાના અધિકારમા ઘણાજ–નોકર–ચાકર કામ કરતા હતા, તેમા કેટલાક મત્સ્ય મારનાર હતા, કોઈ મૃગ મારનાર, કોઈ શાકુનિક–પક્ષીઓનો શિકાર કરવાવાળા હતા તે દરેક નોકરોને પોતાના કામના પ્રમાણમા તે રસોયા તરફથી પગાર અને ભોજન પણ મળતુ હતુ, તે નોકરો હમેશા ઘણીજ મોટી સખ્યામા શ્લક્ષ્ણ મત્સ્ય–શ્લક્ષ્ણ જાતિના મત્સ્યો તથા પતાકાતિપતાકા જાતિના મત્સ્યોનો, બકરાઓ, ઘેટાઓ, રોઝો, સુકરો (ભુડો), મૃગો, પાડાઓ, તિત્તિરો, ચકલા, લાવા પક્ષીઓ, કબુતરો, કુકડાઓ, મરઘાઓ, અને મોર આ તમામનો શિકાર કરીને તે તમામ જાનવરો લાવીને તે રસોયાને આપતા હતા, તે સિવાય તેને ત્યા બીજા પણ તેત્તરથી લઇને મોર સુધીના પક્ષીઓ પાજરામા બાધેલા રહ્યા કરતા હતા, તે રસોયા પાસે બીજા એવા પણ નોકર ચાકર હતા જે પગાર અને ભોજન મળે તેમ નોકરી કરતા હતા, તે નોકરોનુ કામ એ હતુ કે, તેઓ તેત્તરથી લઇને મોર સુધીના તમામ જીવતા પ્રાણીઓની પાખો ઉખાડતા હતા અને તે પાખ વિનાના તમામ પ્રાણીઓ લાવીને તે શ્રીક રસોયાને આપતા હતા, તે શ્રીક એ તમામ જલચર, થલચર અને

दारए पंचधाइपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते यावि होत्था। तए णं से समुद्ददत्ते अण्णया कयाइं कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से सोरियदत्ते दारए बहूहिं मित्त० रोयमाणे३ समुद्ददत्तस्स णीहरणं करेइ।

जीवों को मार कर उनके कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते, कई गोल, कई लम्बे२, और कई ऐसे भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को यह बर्फ में डाल कर पकाता। कितनेक को यह अलग रख देता जो स्वतः ही पक जाते। कितनेक को यह धूप में रख कर सुखा कर देता। कितनेक को हवा के द्वारा पका देता। कितनेक को समयानुसार पकाता। कितनेक को यह मछलियों के मांस में, कितनेक को मठा में रायता के रूप में, कितनेक को आंवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में, कितनेक को दाखों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकाता था। कितनेक-टुकडों को यह तैल में तलता, कितनेक को भुनता, और कितनेक को लोह के तवे (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार यह श्रीक रसोइया इन सब मांस के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था। फिर यह साथ में मछलियों के मांस के रस को, मृग के मांस के रस को, तीतर के मांस के रस को, तथा बटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक मांस के रस को, एवं और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। सबको अच्छी

ખેચર સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોને મારીને તેના કાતરથી ટુકડા કરી નાખતો હતો, તેમાં કેટલાક ટુકડા સૂક્ષ્મ થતા, કેટલાક ગોળ, કેટલાક લાંબા, અને કેટલાક ખાસ પણ થઈ જતા કે તદ્દન નાના હોય તે ટુકડામાંથી કેટલાકને બરફમાં નાખીને પકાવતો, કેટલાકને તે જુદા રાખતો જે સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તડકામાં રાખી સૂકવી નાખતો, અને કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવતો હતો કેટલાક સમયાનુસાર પાકી જતા હતા, કેટલાકને માછલીઓના માંસમાં, કેટલાકને છાશ-દહીંના રાયતાના રૂપમાં, કેટલાકને આંબળાના રસમાં, કેટલાકને કોઠાના રસમાં, દ્રાક્ષના, અનારના અને કેટલાકને માછલીઓના રસમાં પકાવતો હતો કેટલાક ટુકડાઓને તેલમાં તળતો હતો, કેટલાકને ભૂંજતો, અને કેટલાકને લોઢાના તવા પર ગળી લોઢાની ડાંગ તેના પર ચડાવીને અગ્નિમાં સેકતો હતો, આ પ્રમાણે તે શ્રીક રસોઇયો તે તમામ માંસના ટુકડાઓને જુદી-જુદી રીતે પકાવતો હતો, તે સાથે વળી માછલીઓના માંસરસને-મૃગના માંસરસને, તેતર, બટેર આદિ જાનવરોથી લઈને મોર સુધીના માંસરસને અને બીજી ઘણી મોટી માત્રામાં શાક-તરકારીઓને પણ પકાવતો હતો, આ તમામને સારી રીતે પકાવીને પછી

दारग पयाया जाव जम्हा ण अम्ह इमे दारए सोरियस्स जक्खस्स उवाइय-लद्धे तम्हा ण होउ ण अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते णामेण । तए णं से सोरियदत्ते

दुःख पहुचाने मे ही प्रसन्न होने वाला था। उस श्रीक रसोइये के अधिकार में बहुत से नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मात्स्यिक-मत्स्यघाती थे, कोई वागुरिक-मृगघाती थे, कोई शाकुनिक-पक्षियों का शिकार करने वाले थे। अपने२ काम का सबको इसकी ओर से वेतन भोजन आदि दिया जाता था। ये लोग प्रतिदिन बहुत सख्या में श्लक्ष्ण मत्स्य-श्लक्ष्ण जाति के मत्स्यों की यावत् पताकातिपताका जाति के मत्स्यों की, तथा बकराओं की, मेषों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैसों की, तीतरों की, चिडियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों-मुर्गों की और मयूरों की शिकार कर इन सब जानवरों को इस श्रीक रसोइये को लाकर दिया करते थे। फिर इसके यहा और भी तीतर से लेकर मयूर तक पक्षिगण पिंजरों में बद किये हुए रहते थे। इसके यहा कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे, जो वेतन और भोजन पर नोकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पखों को उखाडते रहते थे, फिर वे उन्हें ले जा कर श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे।

वह श्रीक उन समस्त जलचर थलचर और खेचर सज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यञ्च

ચાડવામાજ પ્રસન્ન થવાવાળો હતો તે શ્રીક રસોયાના અધિકારમા ઘણાજ-નોકર-ચાકર કામ કરતા હતા, તેમા કેટલાક મત્સ્ય મારનાર હતા, કોઈ મૃગ મારનાર, કોઈ શાકુનિક-પક્ષીઓનો શિકાર કરવાવાળા હતા તે દરેક નોકરોને પોતાના કામના પ્રમાણમા તે રસોયા તરફથી પગાર અને ભોજન પણ મળતુ હતુ તે નોકરો હમેશા- ઘણીજ મોટી સખ્યામા શ્લક્ષ્ણ મત્સ્ય-શ્લક્ષ્ણ જાતિના મત્સ્યો તથા પતાકાતિપતાકા જાતિના મત્સ્યોનો, બકરાઓ, ઘેટાઓ, રોઝો, સુકરો (ભુડો), મૃગો, પાડાઓ, તિત્તિરો, ચકલા, લાવા પક્ષીઓ, કબુતરો, કુકડાઓ, મરઘાઓ, અને મોર આ તમામનો શિકાર કરીને તે તમામ જાનવરો લાવીને તે રસોયાને આપતા હતા, તે સિવાય તેને ત્યા બીજા પણ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીના પક્ષીઓ પાજરામા બાધેલા રહ્યા કરતા હતા, તે રસોયા પાસે બીજા એવા પણ નોકર ચાકર હતા જે પગાર અને ભોજન મળે તેમ નોકરી કરતા હતા, તે નોકરોનું કામ એ હતુ કે, તેઓ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીના તમામ જીવતા પ્રાણીઓની પાખો ઉખાડતા હતા અને તે પાખ વિનાના તમામ પ્રાણીઓ લાવીને તે શ્રીક રસોયાને આપતા હતા, તે શ્રીક એ તમામ જલચર, થલચર અને

सप्तमा-ध्ययनोक्तायाः तद्वत् चिन्ता=पुत्रप्राप्त्यर्थं यक्षोपयाचनरूपो विचार अस्या अपि समुत्पन्नः। 'आपुच्छणा' आमन्त्रणा=पति प्रति पृच्छाकरणम्। तद्वदेव 'उवाइय' उपयाचित-यक्षमन्दिरे गत्वोपयाचनकरणम्। श्रीकमहानसिकजीवस्य षष्ठपृथिव्याः स्वायुःक्षयेणास्या गर्भे समवतरणम्। त्रिषु मासेषु पूर्णेषु 'दोहला' उत्पन्नदोहदा पूर्णदोहदा-मांसमदिराभक्षणरूपदोहदप्रादुर्भावस्तत्पूर्तिश्च, तत्पश्चात्-'जाव' यावत्-नवसु मासेषु प्रतिपूर्णेषु 'दारग' दारकः=पुत्र 'पयाया' प्रजाता जनितवती जाव यावत्-परम्परागत पुत्रजन्मोत्सव कृत्वा प्राप्ते द्वादशे दिवसे मातापितरौ तस्य नामधेयं कुरुत, तथाहि-'जम्हा ण' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माक 'इमे दारए' अयं दारकः 'सोरियस्स जक्खस्स' शौर्यस्य यक्षस्य 'उवाइयलद्धे' उपयाचित-

का जीव पुत्ररूप से अवतरित हुआ। जब गर्भ ठीक३ माह का हो गया तब समुद्रदत्ता के मन में गर्भ के प्रभाव से गगदत्ता की तरह दोहला उत्पन्न हुआ। उसने इस दोहले की पूर्तिके लिये अपने पति से कहा, जैसा कि गगदत्ता ने कहा था। इसने उसके दोहले की पूर्ति के साधनों को जुटाने की अनुमति देदी। यह भी अपने दोहद की पूर्ति के लिये शौर्ययक्ष के आयतन मे पहुँची, और वहा उसने उसकी मनौती (मानता) की। इस प्रकार जब इसका दोहला पूर्ण हो चुका तब नौ माह के पूर्ण होते ही उसने एक पुत्र को जन्म दिया। मातापिता ने पुत्रप्राप्ति का ठाटबाट के साथ उत्सव किया। ११ दिन के व्यतीत होने पर१२ वें दिन में उन्होंने ऐसा ख्याल कर कि-यह पुत्र हमे शौर्य-यक्ष की आराधना से प्राप्त हुआ है इसलिये इसका नाम शौर्यदत्त रखना चाहिये अत उसका

જાતિ નિન્દુક હતી, તેના ગર્ભમા છઠ્ઠી નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને (ભોગવીને) તે શ્રીક રસોયાનો જીવ પુત્રરૂપે અવતર્યો, જ્યારે ગર્ભ બરાબર ત્રણ ૩ માસનો થઈ ગયો ત્યારે સમુદ્રદત્તાના-મનમા ગર્ભના પ્રભાવથી ગંગદત્તાના પ્રમાણે દોહલા-મનોરથ-ઉત્પન્ન થયો ત્યારે તેણે તે દોહલાની પૂર્તિ માટે પોતાના પતિને કહ્યુ, જેવી રીતે ગંગદત્તાએ કહ્યુ હતુ તે પ્રમાણે કહ્યુ તે પતિએ પોતાની સ્ત્રીના દોહલાની પૂર્તિના સાધનોને મેળવવાની અનુમતિ આપી તે પણ (સ્ત્રી) પોતાના દોહલાની પૂર્તિ માટે શૌર્યયક્ષના નિવાસ સ્થાને પહોંચી અને ત્યા તેણે યક્ષની માનતા કરી, આ પ્રમાણે જ્યારે તેનો દોહલો પૂર્ણ થઈ ચુકયો ત્યારે નવ ૯ માસ પૂરા થતા તેણે એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો માતા-પિતાએ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો તેથી મોટા ઠાઠ-માઠથી એક ઉત્સવ કર્યો બાળકના જન્મના અગિયાર દિવસ પુરા થઈને જ્યારે ૧૨ બારમો દિવસ થયો ત્યારે તેણે એવો વિચાર કર્યો કે, આ પુત્ર અમને શૌર્યયક્ષની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થયો છે, એટલા માટે એનુ નામ શૌર્યદત્ત રાખવુ

अण्णया कयाइ से सयमेव मच्छधमहत्तरगत्त उवसंपज्जित्ताण विहरइ। तए ण से सोरियदत्ते दारए मच्छगे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे ॥सू० ४॥

टीका—सू ४

'तए ण स' इत्यादि। 'तए ण सा' तत खलु सा 'समुद्दत्ता भारिया' समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य भार्या समुद्रदत्ता 'णिदूया वि' निन्दुकापि=मृतवत्सा 'होत्था' आसीत्। तस्या: 'जाया२' जाता जाता=उत्पन्नमात्रा एव दारका 'विणिहायमावज्जति' विनिघातमापद्यन्ते=म्रियन्त इत्यर्थ, 'जहा गगदत्ताए' यथा गङ्गदत्ताया

तरह पका कर फिर वह पके हुए सामान को मित्र राजा के पास भोजनशाला में भोजन करने के अवसर पर पहुँचा देता। तथा स्वय भी वह श्रीक रसोइया उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मास के पके हुए, तले हुए, भुजे हुए टुकडों के साथ२ अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन करता था। इस श्रीक रसोइये का जानवरों को मारना और मास मदिरा का सेवन करना यही एक प्रधान काम था। इसी काम में इसने विचक्षणता प्राप्त की थी, एव इसी प्रकार के पापकर्मों के आचारण करने का ही इसका स्वभाव था। यह अपनी तेंतीस सौ (३३००) वर्ष की पूरी आयु इन्हीं कामों में समाप्त कर मृत्यु के अवसर मर कर छठी पृथिवी में जाकर उत्पन्न हुआ ॥ सू० ३ ॥

'तए ण सा' इत्यादि।

इसके बाद मच्छीमार समुद्रदत्त की स्त्री जिसका नाम समुद्रदत्ता था और जो जातिनिन्दुका थी, उसके गर्भ में छठे नरक की स्थिति को भोगकर वह श्रीक रसोइया

તે પકાવેલા સામાનને મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામા ભોજન કરવાના સમયે પહોચાડતો હતો, તથા તે પોતે શ્રીક રસોયો પણ આગળ જે કહ્યા તે તમામ જીવોના માસના પકાવેલા તળેલા ભૂજેલા, પદાર્થોની સાથે-સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણ સેવન કરતો હતો, તે શ્રીક રસોયાને જાનવરોને મારવા તથા માસ-મદિરાનું સેવન કરવુ એજ મુખ્ય કામકાજ હતુ, તે કામમા તેણે પૂરી રીતે કુશળતા મેળવી હતી, અને એ પ્રકારના પાપકર્મોનું આચરણ કરવાનોજ જેનો સ્વભાવ હતો, તે રસોયો પોતાની તેત્રીસસો-૩૩૦૦ વર્ષની પૂરી આયુષ્ય એ કામોમાજ સમાપ્ત કરીને મૃત્યુ પામ્યો પછી છઠ્ઠી પૃથિવીમા જઈને ઉત્પન્ન થયો ॥ સૂ૦ ૩ ॥

તए ण सा ઈત્યાદિ

(तए ण सा) તે પછી મચ્છીમાર સમુદ્રદત્તની સ્ત્રી કે જેનું નામ સમુદ્રદત્તા હતુ અને જે

'सयमेव' स्वयमेव 'मच्छंधमहत्तरगत्त' मत्स्यबन्धमहत्तरकत्व=मत्स्यबन्धाधिपतित्वम् 'उवसंपज्जित्ता णं' उपसम्पद्य=प्राप्य खलु 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति। 'तए णं से' ततः खलु स 'सोरियदत्ते दारए' शौर्यदत्तो दारकः 'मच्छंधे' मत्स्यबन्धः 'जाए अहम्मिए' जातोऽधार्मिकः-अधार्मिको जात इत्यन्वयः, 'जाव' यावत् 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=पापकर्मभिर्दुष्परितोष्यः-बहुविधपापकर्मनिरतो जात इत्यर्थः ॥सू० ४॥

मूलम्-सू० ५

तए णं तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स बहवे पुरिसा दिन्नभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति, ओगाहित्ता बहूहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमद्दणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवंपुलेहि य जंभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हंति, गिण्हित्ता एगट्ठियाओ भरेंति, भरित्ता कूलं गाहिंति, कूलं गाहित्ता मच्छखलए करेंति, करित्ता आयवंसि दलयंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा आयवतत्तेहिं मच्छेहिं तलिएहि य भज्जिएहि य

महत्तरगत्तं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ) पिता की दाहक्रिया आदि समाप्त होने पर किसी एक समय इसे मच्छीमारों ने मिल कर इसके पिता के पद पर नियुक्त कर दिया। (तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) इस प्रकार यह अपने पिता के पद पर रहता हुआ मछली आदि की शिकार करने में निपुण हो गया, साथ में महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी भी बन गया। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

मेव मच्छंधमहत्तरगत्तं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ) પિતાની દાહક્રિયા આદિ સમાપ્ત થયા પછી કોઈ એક સમયે મચ્છીમારોએ મળીને તેને પિતાના પદ ઉપર નિયુક્ત કર્યો (तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) આ પ્રમાણે તે પોતાના પિતાના પદ ઉપર રહીને માછલાં આદિનો શિકાર કરવામાં કુશળ બની ગયો. સાથે-સાથે મહા અધર્મી અને બીજાને દુઃખ પહોંચાડવામાં આનંદ માનવાવાળો બની ગયો.

ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૪ ॥

लब्ध=उपयाचनामाप्तोऽस्ति, 'तम्हा ण' तस्मात्खलु 'होउ ण' भवतु खलु 'अम्हं' अस्माकम् 'इमे दारए' अय दारकः 'सोरियदत्ते णामेण' शौर्यदत्तो नाम्ना। 'तए ण से' ततः खलु स शौर्यदत्तो दारकः 'पचधाइपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीत'=पञ्चधात्री परिपालित 'जाव' यावत्-गिरिकन्दरागतचम्पकपादप इव सुखसुखेन परिवर्धते। तत खलु स शौर्यदत्तो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=गतबाल्यावस्थः 'विण्णायपरिणयमित्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः=परिपक्वविज्ञानः 'जोव्वणगमणुपत्ते यावि' यौवनकमनुप्राप्तः=युवावस्थासम्पन्नश्चापि 'होत्था' अभवत्। 'तए ण से' ततः खलु स समुद्रदत्तो मत्स्यबन्धः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा सजुत्ते' कालधर्मेण सयुक्त'=मृतः। 'तए ण से' ततः खलु स 'सोरियदत्ते दारए' शौर्यदत्तो दारक' 'बहुहिं' बहुभि' 'मित्त०' मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनै सार्धं 'रोयमाणे२' रुदन् विलपन् क्रन्दन् 'समुद्दत्तस्स' समुद्रदत्तस्य 'णीहरण' निर्हरण=मृतदेहस्य श्मशाने नयन 'करेइ' करोति, 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'से' स. शौर्यदत्तः

"शौर्यदत्त" नाम रखा। (तए ण से सोरियदत्ते दारए पचधाईपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुपत्ते यावि होत्था) शौर्यदत्त पॉच धाय माताओं से लालित पालित होता हुआ जब बाल्य अवस्था से पार होकर तरुण अवस्था वाला हुआ, एव युवावस्था के ज्ञान से सपन्न हो गया, (तए ण से समुद्दत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) तब उस के पिता समुद्रदत्त का देहात हो गया। (तए ण से सोरियदत्ते दारिए बहुहिं मित्त० रोयमाणे२ समुद्दत्तस्स णीहरण करेइ) इसने अनेक मित्रादि परिजनों के साथ मिल कर रोते चिल्लाते हुए समुद्रदत्त की श्मशानयात्रा निकाली। (अण्णया कयाइ से सयमेव मच्छध

જોઈએ આ નિર્ણય કરીને "શૌર્યદત્ત" નામ રાખ્યુ (तए ण से सोरियदत्ते दारए पंचधाइपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जाव जोव्वणगमणुपत्ते यावि होत्था) શૌર્યદત્તને પાચ-ધાય માતાઓ લાલન-પોષણ-પાલન વગેરે કરવા લાગી અને તેમ કરતા જ્યારે તેની બાલ-અવસ્થા પૂરી થઈ અને તરૂણ-જવાન અવસ્થામા આવ્યો અને યુવાન અવસ્થાનુ જ્ઞાન પણ મળી ગયુ (तए ण से समुद्दत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) ત્યારે તેના પિતા સમુદ્રદત્તનુ મરણ થયુ (तए ण से सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्त० रोयमाणे२ समुद्दत्तस्स णीहरण करेइ) ત્યારે તેણે અનેક મિત્રો-પરિજનોની સાથે મળીને, રોતા-કકળતા સમુદ્રદત્તની શ્મશાન યાત્રા કાઢી (अण्णया कयाइ से सय-

'दहमद्दणेहि य' ह्रदमर्दनैः=स्नुही (थुहर) दुग्धनिक्षेपेण जलविकृतिकरणैः 'दहमहणेहि य' ह्रदमथनैः=वृक्षशाखादिर्विलोडनैः, दहवहणेहि य' ह्रदवहनैः=नालिकादिना ह्रदजलनिःसारणैः 'दहपवहणेहि य' ह्रदप्रवहणैः=ह्रदजले मत्स्यादिग्रहणार्थं नौकया भ्रमणै, तथा 'पवपुलेहि य' प्रपम्पुलैः=मत्स्यबन्धनविशेषैः, 'जभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहिय, हिल्लिरीही य, झिल्लिरीहि य, एते जभादिशब्दा सर्वे देशीया जालवाचका', तैः=मत्स्यबन्धनविशेषैः 'जालेहि य' जालैश्च, 'गलेहि य' गलैः=गलकण्टकैः, 'कूडपासेहिय' कूटपाशैः,=पाशरूपैर्बन्धनविशेषैः 'वक्कबंधेहि य' वल्कलबन्धैः, 'सुत्तबंधेहि य' सूत्रबन्धैः. 'बालबंधेहि य' बालबन्धैः=केशनिर्मितबन्धनैश्च शौर्यदत्तस्य भृत्या 'बहवे' बहून् 'सण्हमच्छे य' श्लक्ष्णमत्स्यान् 'जाव' यावत् 'पडागाइपडागे य' पताकातिपताकान्=एतन्नामकान् मत्स्यान् श्लक्ष्णमत्स्यादारभ्य पताकातिपताकमत्स्यपर्यन्तमनेकविधा मत्स्या भवन्ति, तथा हि प्रज्ञापनासूत्रस्य प्रथमपदे 'से किं तं मच्छा ? मच्छा अणेगविहा पण्णत्ता, तंजहा— सण्हमच्छा खवल्लमच्छा जुगमच्छा विज्झडियमच्छा हलिमच्छा मगरमच्छा रोहियमच्छा हलीसागरा गागरावडा वडगरा गब्भया उसगारा तिमितिमिंगिला णक्का तंदुलमच्छा कणिक्का

वे इतस्तत चक्कर काटते, थूहर का दूध भरकर पानी में डालते जिससे पानी खराब हो जाय, वृक्षों की शाखा से कभी२ पानी का विलोडन करते, मोरियों द्वारा कभी२ उसका पानी बाहिर निकाल देते, कभी२ नौका पर चढे२ ही पानी में इधर उधर डोला करते। तथा प्रपम्पुलों द्वारा, जभाओं द्वारा, तिसराओं द्वारा, भिसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, हिल्लिरियों द्वारा, झिल्लिरियों द्वारा (ये सब शब्द जालविशेष के वाची है) जालों द्वारा, गलकटकों द्वारा, कूटपाशों द्वारा, वल्कलबन्धों द्वारा, सूत्रबन्धों द्वारा, बालबन्धों द्वारा, अनेक श्लक्ष्ण मछलियों को पताकातिपताका मछलियों

માટે વસ્ત્રોમા તેનું પાણી ભરીને ગાળતો તેમા આમ તેમ ચકર મારતો થોરનુ દૂધ ભરીને પાણીમા નાખતો જેનાથી પાણી ખરાબ થઈ જાય, વૃક્ષોની ડાળીઓ કાપીને પાણીમા નાખતો, મોરી વડે કરી ક્યારેક તેનુ પાણી બહાર કાઢી નાખતો, ક્યારેક વહાણ ઉપર ચઢીને પાણીમા આજુ-બાજુ ડોળ્યા કરતો હતો તથા અનેક પ્રકાર જાળો જેના નામો-જેવી કે,પ્રપમ્બુલો, જ ભાઓ,તિસરાઓ,ભિસરાઓ,ધિસરાઓ વિસરાઓ,હિલ્લિરીઓ, ઝિલ્લિરિઓ, આ દરેક જાતની જાલ વડે તથા જાળો દ્વારા, ગલકટકો, કૂટપાશો, વલ્કલ બન્ધો, સૂત્રબન્ધો, બાલબન્ધોદ્વારા અનેક શ્લક્ષ્ણ માછલીઓને, પતાકાતિપતાકા નામની માછ

सोल्लिएहि य रायमग्गंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरति। अप्पणावि य णं से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहिं य जाव पडागाइपडागेहिं य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं च ५ आसाएमाणे४ विहरइ ॥ सू० ५॥

टीका—

'तए णं तस्स' इत्यादि। 'तए णं तस्स' ततः खलु तस्य 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'बहवे पुरिसा' बहवः पुरुषाः 'दिन्नभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः 'कल्लाकल्लिं' कल्याकल्य–प्रतिदिनम् 'एगट्ठियाहिं' एकार्थिकाभिः=नौकाभि 'जउणं महाणइं' यमुना महानदीम् 'ओगाहिंति' अवगाहन्ते, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य 'बहुहिं' बहुभिः 'दहगालणेहि य' ह्रदगालनैः=ह्रदजलनिर्गालनैः, मत्स्यादिग्रहणार्थं ह्रदजलस्य वस्त्रादिभिर्गालनैः, 'दहमलणेहि य' ह्रदमलनैः=जले पुनः पुनर्भ्रमणै

'तए णं तस्स' इत्यादि।

(तए णं) कुछ समय के बाद (तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स) इस मच्छीमार शौर्यदत्त के यहा (बहवे पुरिसा) अनेक पुरुष (दिन्नभइभत्तवेयणा) कि जिन्हें इसकी तरफ से वेतन और खुराक मिलती थी (कल्लाकल्लिं) प्रतिदिन (एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति) नौकाओं पर बैठ कर यमुना नदी में घुसते (ओगाहित्ता) घुस कर (बहुहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमद्दणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवपुलेहि य जभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हति) वहा पर वे मछलियों को पकडने के लिये वस्त्रों से उसका पानी भर कर छानते उसमें

'तए ण तस्स' ઇત્યાદિ

(तए ण) કેટલાક સમય પછી (तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स) તે મચ્છીમાર શૌર્યદત્તને ત્યાં, (बहवे पुरिसा) અનેક પુરૂષ (दिन्नभइभत्तवेयणा) જેઓને તેના તરફથી ખોરાક અને પગાર મળતો હતો, (कल्लाकल्लिं) પ્રતિદિન (एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति) વહાણમાં બેસીને યમુના નદીમાં ઉતરતા (ओगाहित्ता) નદીમાં ઉતરીને (बहुहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमद्दणेहि य दहमहणेहिय दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवपुलेहि य जंभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हति)) ત્યાં આગળ તે માછલીઓને પકડવા

जीविका 'कप्पेमाणा, कल्पमानाः=कुर्वन्तो विहरन्ति। 'अप्पणावि य ण' आत्मना=स्वयमपि च खलु 'से सोरियदत्ते' स शौर्यदत्तः 'बहुहिं' बहुभिः 'सण्हमच्छेहि य' श्लक्ष्णमत्स्यैः 'जाव पडागाइपडागेहि य' यावत् पताकातिपताकैः=मत्स्यविशेषैः, कीदृशैः? 'तलिएहि य' तलितैः 'भज्जिएहि य' भर्जितैः 'सोल्लिएहिं य' शौल्यैश्च-शूलादौ समारोप्याङ्गाराग्निना पक्वैः सह 'सुरं च५' सुरां च५ 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्४ विहरति ॥ सू०॥

(अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं५ आसाएमाणे४ विहरइ) वह शौर्यदत्त भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताका मछलियों तक के समस्त जलचर जीवों के मास के साथ जो तला हुआ, भुजा हुआ एवं शूल पर पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का उपभोग करता रहता था और दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था।

भावार्थ—जब शौर्यदत्त अपने पिता के पद पर आसीन हो गया, तब उसने भी अपना परम्परागत व्यापार प्रारभ कर दिया। इसके लिये उसने अपने घर पर अनेक नौकर वेतन और भोजन पर नियुक्त कर लिये। ये नौकर चाकर प्रतिदिन जमुना नदी पर जाते और नौका द्वारा उसमें अवगाहन करते। वहा जितनी भी मछलिया होती उन्हें जैसे भी बनता पकडते, वहा पर वे मछलियों को पकडने के लिये वस्त्रों से उस का पानी भर कर छानते, यमुना में वे इधर उधर चक्कर काटते, थूहर का दूध

विहरंति) પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા (अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं५ आसाएमाणे ४ विहरइ) તે શૌર્યદત્ત પણ તે તમામ શ્લક્ષ્ણ માછલીઓથી લઈને પતાકાતિપતાકા માછલીઓ સુધીના તમામ જલચર જીવોના માસની સાથે જે તળેલુ, ભુજેલુ અને પકાવેલુ હતુ તે, અનેક મદિરાઓની સાથે ઉપભોગ કરતો હતો, અને બીજાને પણ ખાવામા આપતો હતો.

ભાવાર્થ—જ્યારે શૌર્યદત્ત પોતાના પિતાના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યો, ત્યારે તેણે પણ પોતાના પરમ્પરાગત ધન્ધા પ્રારભ કરી દીધો તે માટે તેના પોતાના ઘરપર નોકર પગાર અને ભોજન મળે તેવી રીતે રાખેલા હતા, તે નોકર-ચાકર હમેશા જમુના-યમુના નદીમા જઈને વહાણદ્વારા તેમા અવગાહન કરતા ત્યાથી જેટલી માછલીઓ મળતી તેને ગમે તેવી રીતે પણ પકડતા હતા ત્યા માછલીઓને પકડવા માટે વસ્ત્રોથી પાણી ભરીને ગાળતા, અને યમુનામા આમ-તેમ ચારેય બાજુ ચક્કર મારતા થોરનુ

मच्छा सण्हिमत्थिया मच्छा लभणमच्छा पडागा, पडागाइपडागा जोयावन्ने तहप्पगारो, सेत्ते मच्छा" तान् सर्वानित्यर्थ, 'गिण्हति' गृह्णन्ति। 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा तैर्मत्स्यैः 'एगट्ठियाओ' एकार्थिका=नौका 'भरेंति' भरन्ति=पूरयन्ति। 'भरित्ता, भृत्वा 'कूल' यमुनातट 'गाहिंति' गाहन्ते=आनयन्ति। 'गाहित्ता' गाहित्वा=आनीय 'मच्छखलए' मत्स्यखलान्=मत्स्याना-खलान्-राशीन् 'करेंति' कुर्वन्ति, 'करित्ता' कृत्वा 'आयवंसि' आतपे 'दलयंति' ददति। 'अण्णे य' अन्ये च 'से' तस्य शौर्य-दत्तस्य 'बहवे पुरिसा' बहवः पुरुषा दत्तभृतिभक्तवेतना 'आयवतत्तेहिं' आतपतप्तैः= आतपशुष्कैः 'मच्छेहिं' मत्स्यैः कीदृशैस्तैः? 'तलिएहि य' तलितैः, 'भज्जिएहि य' भर्जितैः 'सोल्लिएहिं य' शौल्यैः शूलपक्वैश्च 'रायमग्गंसि' राजमार्गे 'वित्ति' वृत्तिम्=

को पकडते थे। (गिण्हित्ता) पकड कर (एगट्ठियाओ भरेंति) उन्हें वे सब नौका में डालते जाते। जब नौका भर जाती, तब वे (भरित्ता कूल गाहिंति) उस भरी हुई नौका को तीर पर ले आते। (कूल गाहित्ता मच्छखलए करेंति) तीर पर आन कर वे सब उन मछलियों का ढेर करते (करित्ता आयवंसि दलयंति) ढेर करने के बाद वे उन्हें धूप में फैला कर सुखा देते। (अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा) कुछ पुरुष उसके पास इस बात की भी नौकरी आदि पाते थे जो उन सुकाई गई मछलियों को (तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य) तैल से तलते थे, भुजते थे और शूलों द्वारा पकाते थे, फिर बाद में उन्हें (रायमग्गंसि) राजमार्ग में रख कर बेंचते थे, और इस प्रकार (वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) अपनी जीविका चलाते थे।

હીઓને પકડતો હતો, (गिण्हित्ता) પકડી કરીને (एगट्ठियाओ भरेंति) તેને પોતાના વહાણમા નાખતો જતો હતો જ્યારે તેનું વહાણ ભરાઈ જતુ ત્યારે તે (भरित्ता कूल गाहिंति) ભરેલા વહાણને નદીના કાંઠે લઈ જતો હતો, (कूल गाहित्ता मच्छखलए करेंति) કાંઠે લાવીને તે વહાણમાથી માછલીઓ બહાર કાઢીને ઢગલા કરતો હતો (करित्ता आयवंसि दलयंति) ઢગલા કરીને પછી તેને તડકામા પહોળી કરીને સૂકવતો હતો, (अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा) કેટલાક પુરૂષો તેના પાસે એ વાતની પણ નોકરી કરતા હતા કે જે સુકાઈ ગયેલી માછલીઓને (तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य) તેલમા તળતા હતા, ભુજતા હતા, અને શૂલી પર ચઢાવીને પકાવતા હતા પછી તેને (रायमग्गंसि) રાજમાર્ગમા રાખીને વેચતા હતા, અને એ પ્રમાણે (वित्तिं कप्पेमाणा

जीविका 'कप्पेमाणा, कल्पमाना.=कुर्वन्तो विहरन्ति । 'अप्पणावि य ण' आत्मना=स्वयमपि च खलु 'से सोरियदत्ते' स शौर्यदत्त. बहुहिं' बहुभिः 'सण्हमच्छेहि य' श्लक्ष्णमत्स्यै 'जाव पटागाइपडागेहि य' यावत् पताकातिपताकै=मत्स्यविशेषैः, कीदृशैः ? 'तलिएहि य' तलितैः 'भज्जिएहि य' भर्जितैःसोल्लिएहिं य' शौल्यैश्च-शूलादौ समारोप्याङ्गाराग्निना पक्वैः सह 'सुरं च५' सुरा च५ 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्४ विहरति ॥८ मू०॥

(अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं५ आसाएमाणे४ विहरइ) वह शौर्यदत्त भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताका मछलियों तक के समस्त जलचर जीवों के मास के साथ जो तला हुआ, भुजा हुआ एव शूल पर पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का उपभोग करता रहता था और दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था ।

भावार्थ—जब शौर्यदत्त अपने पिता के पद पर आसीन हो गया, तब उसने भी अपना परम्परागत व्यापार प्रारभ कर दिया । इसके लिये उसने अपने घर पर अनेक नौकर वेतन और भोजन पर नियुक्त कर लिये। ये नोकर चाकर प्रतिदिन जमुना नदी पर जाते और नौका द्वारा उसमें अवगाहन करते । वहा जितनी भी मछलिया होती उन्हें जैसे भी बनता पकडते, वहा पर वे मछलियों को पकडने के लिये वस्त्रों से उस का पानी भर कर छानते, यमुना में वे इधर उधर चक्कर काटते, थूहर का दूध

विहरति) પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા (अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं५ आसाएमाणे ४ विहरइ) તે શૌર્યદત્ત પણ તે તમામ શ્લક્ષ્ણ માછલીઓથી લઈને પતાકાતિપતાકા માછલીઓ સુધીના તમામ જલચર જીવોના માસની સાથે જે તળેલુ, ભુજેલુ અને પકાવેલુ હતુ તે, અનેક મદિરાઓની સાથે ઉપભોગ કરતો હતો, અને બીજાને પણ ખાવામા આપતો હતો

ભાવાર્થ—જ્યારે શૌર્યદત્ત પોતાના પિતાના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યો, ત્યારે તેણે પણ પોતાના પરમ્પરાગત ધન્ધા પ્રારભ કરી દીધો તે માટે તેના પોતાના ઘરપર નોકર પગાર અને ભોજન મળે તેવી રીતે રાખેલા હતા, તે નોકર-ચાકર હમેશા જમુના-યમુના નદીમા જઈને વહાણદ્વારા તેમા અવગાહન કરતા ત્યાથી જેટલી માછલીઓ મળતી તેને ગમે તેવી રીતે પણ પકડતા હતા ત્યા માછલીઓને પકડવા માટે વસ્ત્રોથી પાણી ભરીને ગાળતા, અને યમુનામા આમ-તેમ ચારેય બાજુ ચકર મારતા થોરનું

मूलम्—सु० ६

तए णं तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स अण्णया कयाइं ते मच्छे तलिए भज्जिए सोल्लिए य आहारेमाणस्स मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था। तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! सोरियपुरे णयरे सिंघाडग जाव पहेसु महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणा२ एवं वयह एवं खलु देवाणुप्पिया!

भर कर पानी में डालते जिससे पानी खराब हो जाता और मछलिया मर कर पानी के ऊपर आ जातीं, कभी२ वृक्षों की शाखाओं से पानी का विलोडन करते, कभी२ मोरियों द्वारा नदी का पानी बाहिर निकालते, कभी२ नौका पर चढे२ ही पानी में इधर उधर डोला करते। तथा प्रपबुलों द्वारा, जभाओं द्वारा, तिसराओं द्वारा, भिसराओं द्वारा, घिसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, हिल्लिरियों द्वारा, झिल्लिरियों द्वारा अर्थात् इन पूर्वोक्त प्रकार की नानाविध जालविशेषों द्वारा, तथा सामान्य जालों द्वारा, गलकंटकों द्वारा, कूटपाशों द्वारा, वल्कलबन्धों द्वारा, सूत्रबंधों द्वारा, बालबधों द्वारा अनेक श्लक्ष्ण मछलियों को यावत् पताकातिपताका अर्थात् प्रज्ञापना सूत्र के प्रथम पद में कहे हुए समस्त मछलियों को पकडते थे और उन सब को नौका में भरते थे। जब नौका भर जाती, तब वे उस भरी हुई नौका को तीर पर ले आते। तीर पर लाकर उस नौका से मछलियों को निकाल कर तीर पर ढेर करते और उन्हें फैला कर धूप में सुखा देते थे। कुछ

દૂધ ભરીને પાણીમા નાખતા, જેના વડે પાણી ખરાબ થઈ જતુ અને માછલીઓ મરી જતી અને પાણીમા ઉપર આવતી, કોઈ કોઈ વખત વૃક્ષોની ડાળીઓથી પાણીનું આલોડન (હલાવતા) કરતા, ક્યારેક મોરીયો દ્વારા નદીનું પાણી બહાર કાઢી નાખતા, ક્યારેક વહાણ પર ચઢીને પાણીને ચારેય બાજુ ડોળ્યા કરતા, તથા પ્રપબુલોદ્વારા, જભાઓદ્વારા, તિસરાઓદ્વારા, ભિસરાઓદ્વારા, ઘિસરાઓદ્વારા, વિસરાઓદ્વારા, હિલ્લિરીયો દ્વારા, ઝિલ્લિરિયો દ્વારા, અર્થાત્ આ નામની અનેક પ્રકારની જાળોદ્વારા તથા સામાન્ય જાળોદ્વારા, ગળકંટકોદ્વારા, કૂટપાશોદ્વારા વલ્કલબંધોદ્વારા, સૂત્રબંધો દ્વારા, બાલબંધો દ્વારા અનેક શ્લક્ષ્ણ માછલીઓ તથા પતાકાતિપતાકા અર્થાત્ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પ્રથમ પદમા કહેલ સમસ્ત માછલીઓને પકડતો હતો અને તે તમામને વહાણમા ભરતો હતો અને જ્યારે વહાણ ભરાઈ જતુ ત્યારે તે ભરેલા વહાણને નદી કાંઠે લઈ જઈને તે વહાણમાથી માછલીઓનો ઢગલો કાંઠા પર કરતો હતો અને તે

सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे, जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए तस्स णं सोरियदत्ते विउलं अत्थसंपयाणं दलयइ । तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसेंति ॥सू. ६॥

टीका—सू० ६

'तए णं तस्स' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु तस्य 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्यदत्तस्य मत्स्य-बन्धस्य अन्यदा कदाचित् 'ते मच्छे' तान् मत्स्यान् 'तलिए भज्जिए सोल्लिए य' तलितान् भर्जितान् शौल्यान्=शूलपक्वांश्च 'आहारेमाणस्स'

पुरुष उसके पास इस बात की नौकरी करते थे कि उन सुखाई हुई मछलियों को तैल से तलते थे, भुजते थे, शूलों पर रख कर पकाते थे । तयार कर फिर उनको राज-मार्ग में रख कर बेंचते थे, उन्हें बेंचकर कर अपनी आजीविका चलाते थे । वह शौर्य-दत्त स्वय भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताक मछलियों तक के जलचर जीवों के मास के साथ जो तला हुआ भुजा हुआ पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन करता रहता था और दूसरों को भी खिलाता पिलाता था ॥सू० ६॥

'तए णं तस्स०' इत्यादि ।

(तए णं तस्स सोरियदत्तस्स) उस शौर्यदत्त (मच्छंधस्स) मच्छीमार के (अण्णया कयाइ) किसी एक समय जब कि वह (ते मच्छे) उन मछलियों को कि जो (तलिए भज्जिए सोल्लिए) तली हुई भुजी हुई एवं शूलों पर रख कर पकाई हुई थीं (आहारेमाणस्स) खा रहा था (मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था) तब गले

ઢગલાને પહોળો કરાવીને સૂકાવતો હતો, કેટલાક પુરૂષો તેના પાસે એ જાતની નોકરી પણ કરતા હતા કે તે સૂકાવેલી માછલીઓને તેલમા તળતા હતા, ભુંજતા, શૂલો પર રાખીને પકાવતા હતા, પછી તે તૈયાર કરીને તેને રાજમાર્ગ પર રાખીને વેચતા હતા, તેને વેચીને પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા તે શૌર્યદત્ત પોતે તે તમામ શ્લક્ષ્ણ માછલીઓથી લઈને પતાકાતિપતાક માછલીઓ સુધીના જલચર, જીવોના માંસની સાથે જે તળેલા, ભુંજેલા, પકાવેલા હતા તે પણ ખાતો અને તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો તેમજ બીજાને પણ ખવરાવતો પીવરાવતો હતો ॥ સૂ૦ ૫ ॥

'तए णं तस्स ઈત્યાદિ'

(तए णं तस्स सोरियदत्तस्स) તે શૌર્યદત્ત (मच्छंधस्स) મચ્છીમારને (अण्णया कयाइ) કોઈ એક સમય તે જ્યારે (ते मच्छे) તે માછલીઓને જે (तलिए भज्जिए सोल्लिए) તળેલી, ભુંજેલી અને ત્રાડ પર રાખીને પકાવેલી હતી તે (आहारेमाणस्स) ખાતો હતો, તેવામા (मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था) તેના ગળામા માછલીનો

आहारयतः=भुञ्जानस्य 'मच्छकटए' मत्स्यकण्टकः 'गलए' गले=गलबिले 'लग्गे यावि' लग्नश्चापि 'होत्था' अभवत् । 'तए णं से' ततः खलु स शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः 'महयाए वेयणाए' महत्या वेदनया 'अभिभूए समाणे' अभिभूतः=पीडितः सन् 'कोडुंबियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान्=स्वकर्मकरपुरुषान् 'सद्दावेइ' शब्दयति 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत् 'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे' यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'सोरियपुरे णयरे' शौर्यपुरे नगरे 'सिंघाडग जाव पहेसु' शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु 'महया२ सद्देणं' महता२ शब्देन=उच्चस्वरेण 'उग्घोसेमाणा२' उद्घोषयन्तः२ 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयह' वदत-एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'सोरियदत्तस्स' शौर्यदत्तस्य 'मच्छकंटए' मत्स्यकण्टकः 'गलए लग्गे' गले लग्नः=गले विद्धः 'जं' यत् 'जो णं' यः खलु इच्छति 'विज्जो वा' वैद्यो वा 'विज्जपुत्तो वा' वैद्यपुत्रो वा ६ 'सोरिय-

में मछलियों का काटा लग गया। (तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे) इससे उस शौर्यदत्त मच्छीमार ने बहुत ही प्रबल वेदना से आक्रान्त होकर (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अपने नौकर-चाकरों को बुलाया। (सद्दावित्ता एवं वयासी) और बुलाकर इस प्रकार कहा (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! सोरियपुरे णयरे सिंघाडग जाव पहेसु) हे देवानुप्रिय! आप लोग शौर्यपुर नगर में जाओ, और शृङ्गाटक आदि मार्गों में (महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणा२ एवं वयह) बडे२ जोर के शब्दों से यह घोषणा करो कि (एवं खलु देवाणुप्पिया! सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे) हे देवानुप्रियो! सुनो! शौर्यदत्त के गले में मछली का काटा लग गया (जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए) जो वैद्य अथवा वैद्य का पुत्र आदि उस, शौर्यदत्त

કાંટો લાગ્યો. (तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे) તેથી તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર ઘણીજ દારૂણ વેદનાથી આક્રાન્ત બનીને (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના નોકર ચાકરને પોતાના પાસે બોલાવ્યો. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યુ (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! सोरियपुरे णयरे सिंघाडग जाव पहेसु) હે દેવાનુપ્રિય! તમે લોકો શૌર્યપુર નગરમા જાઓ, અને શૃંગાટક આદિ માર્ગોમા (महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणा२ एवं वयह) મોટા-મોટા જોરદાર શબ્દોથી એ ઘોષણા કરો કે (एवं खलु देवाणुप्पिया! सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे) હે દેવાનુપ્રિયો! સાભળો! શૌર્યદત્તના ગળામા માછલીનો કાંટો લાગ્યો છે (जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ

दत्तस्स मच्छियस्स' शौर्यदत्तस्य मात्स्यिकस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए' निर्हर्तुं=निष्कासयितुम् इच्छतीति पूर्वेण सम्बन्धः, 'तस्स णं' तस्मै खलु 'सोरियदत्ते' शौर्यदत्तः विपुलम् 'अत्थसंपयाणं' अर्थसंप्रदानं=धनदानं 'दलयइ' ददाति। 'तए णं ते' ततः खलु ते 'कोडुंबियपुरिसा' कौटुम्बिकपुरुषाः 'जाव उग्घोसेंति' यावत् शृङ्गाटकादिषु उद्घोषयन्ति=घोषणां कुर्वन्ति ॥सू० ६॥

मूलम्—सू० ७

तए णं ते बहवे विज्जा य इमं एयारूवं उग्घोसणं उग्घोसिज्जंतं णिसामेंति, णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छंधे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छंति सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, णो चेव णं संचाएंति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा। तए णं ते बहवे विज्जा य जाहे णो संचाएंति सोरियदत्तस्य मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा२ ताहे संता३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया ॥सू० ७॥

मच्छीमार के गले से कांटे को बाहर निकाल देगा (तस्स णं सोरियदत्ते विपुलं अत्थसंपयाणं दलयइ) उसके लिये शौर्यदत्त अधिक से अधिक द्रव्य प्रदान करेगा। (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसेंति) इस प्रकार शौर्यदत्त का आदेश पाकर वे लोग शौर्यपुर नगर मे गये और वहां शृंगाटक आदि मार्गों में जा कर पूर्वोक्त घोषणा कह सुनाई। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ६ ॥

णीहरित्तए) તો જે વૈદ્ય અથવા વૈદ્યના પુત્ર આદિ હોય તે એ શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ગળામાંથી કાંટાને બહાર કાઢશે (तस्स णं सोरियदत्ते विउलं अत्थसंपयाणं दलयइ) તો તેને શૌર્યદત્ત વધારેમાં વધારે દ્રવ્ય આપશે (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसेंति) આ પ્રમાણે શૌર્યદત્તની આજ્ઞા મેળવીને તે લોકો શૌર્યપુર નગરમાં ગયા અને ત્યાં શૃંગાટક આદિ માર્ગોમાં જઈને પૂર્વોકત ઘોષણા કહી સંભળાવી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૬ ॥

टीका—सू० ७

'तएण ते' इत्यादि । 'तए ण ते' तत खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो वैद्याश्च३ 'इम एयारूव' एतामेतद्रूपा पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्घोसण' उद्घोषणा 'उग्घोसिज्जत' उद्घोष्यमाणा 'णिसामेंति' निशामयन्ति=शृण्वन्ति, 'णिसामित्ता' निशम्य=श्रुत्वा 'जेणेव' यत्रैव=यत्र स्थाने 'सोरियदत्तस्स गिहे' शौर्यदत्तस्य गृह 'जेणेव सोरियदत्ते मच्छधे' यत्रैव शौर्यदत्तो मत्स्यबन्ध 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहुहिं' बहुभि.=बहुप्रकाराभिः 'उप्पत्तियाहि य४' औत्पातिकीभि, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च–एताभिश्चतसृभि 'बुद्धीहिं य' बुद्धिभिश्च 'परिणममाणा' परिणमन्तः= नैपुण्य माप्नुवन्त सन्तो वैद्यादय. 'वमणेहि य'

'तए ण ते' इत्यादि ।

(तए ण) इसके अनन्तर (ते बहवे विज्जा य) नगरनिवासी समस्त वैद्यों ने (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जंत णिसामेंति) इस प्रकार की उनके द्वारा की गई घोषणा को सुना । (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छधे तेणेव उवागच्छति) सुनकर वे जहा शौर्यदत्त का घर एव वह शौर्यदत्त था वहा पहुँचे। (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा) पहुँचते ही उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी एव पारिणामिकी बुद्धियों से सपन्न हो उसे (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) वमन द्वारा, छर्दन द्वारा, कठ एव तालु आदि अवयवों को दबाने द्वारा, स्थूल

(तए ण ते) ઇત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (ते बहवे विज्जा य) તે નગરમા રહેનારા તમામ વૈદ્યોએ (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जत णिसामेंति) એ પ્રકારની કરેલી ઘોષણા–જાહેરાત સાભળી (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छधे तेणेव उवागच्छति) સાભળીને જ્યા શૌર્યદત્તનું ઘર હતુ અર્થાત્ શૌર્યદત્ત જ્યા રહેતા ત્યા ગયા (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा) ત્યા પહોચીને તુરતજ તેમણે વાત કરી એટલે તે વૈદ્યો ઔત્પાતિકી વૈનયિકી, કાર્મિકી, અને પારિણામિકી બુદ્ધિઓથી સપન્ન હતા તેઓએ (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) વમનદ્વારા છર્દનદ્વારા, કઠ–તાલુ આદિ અવયવોને

वमनै=स्वयं सम्भूतै. 'छड्डणेहि य' छर्दनैः=प्रयोगकृतैर्वान्तिविशेषैः, 'ओवीलणेहि य' अवपीडनैः=कण्ठतालत्वाद्यवपीडनैः, 'कवलग्गाहेहि य' कवलग्राहैः=स्थूलकवलनिर्गालनैः 'सल्लुद्धरणेहि य' शल्योद्धरणैः=शल्योद्धरणयन्त्रप्रयोगैः 'विसल्लीकरणेहि य' विशल्यीकरणैः=विशल्यीकारकौषधादिप्रयोगैश्च 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए वा' निर्हर्तुं= शस्त्रादिना निष्कासयितुं 'विसोहित्तए वा' विशोधयितुम्=औषधादिप्रयोगद्वारा पूयादिनिस्सारणेन शोधयितुं वा इच्छन्ति, किन्तु 'णो चेव णं' नैव खलु 'संचाएंति' शक्नुवन्ति 'णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा' निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा। 'तए णं ते' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो वैद्याश्च 'जाहे' यदा 'णो संचाएंति' नो शक्नुवन्ति 'सोरियदत्तस्स' शौर्यदत्तस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए वा २' निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, 'ताहे' तदा 'संता ३' अत्र 'संता, तंता, परितंता' इति पदत्रयं बोध्यम्। तत्र 'संता' श्रान्ताः, 'तंता' तान्ताः=खिन्नाः' 'परितंता' उपायर-

श्वासों को खिलाने द्वारा, शल्योद्धरणयन्त्र के प्रयोगों द्वारा, विशल्यीकारक औषधादि के प्रयोगों द्वारा, उस शौर्यदत्त मच्छीमार के गले से मछली के कांटे को निकालने का अथवा उसे वहीं पर पका कर गलाने का प्रयत्न किया। परन्तु (णो चेव णं संचाएंति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) वे अपने काम में कृतकार्य नहीं हुए। (तए णं ते बहवे विज्जा य० जाहे णो संचाएंति सोरियदत्तस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा ताहे संता ३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) अत वे सब के सब वैद्य जब इस शौर्यदत्त के गले से मछली के लगे हुए कांटे को निकालने एवं गलाने में समर्थ नहीं हुए तब श्रान्त तान्त एवं परितान्त होकर—उपाय—

દબાવવા દ્વારા, સ્થૂલ શ્વાસો ખવરાવવાના ઉપાય દ્વારા, શલ્યોદ્ધરણ યંત્રના પ્રયોગ દ્વારા, વિશલ્યીકારક ઔષધાદિ પ્રયોગો દ્વારા, તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ગળામાંથી માછલીઓના કાંટાને બહાર કાઢવા માટે અથવા ત્યાં આગળ પાકીને કાંટા ગળી જાય તે માટે પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ (णो चेव णं ते संचाएंति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) તે વૈદ્યો પોતાના કામમાં સફળ થયા નહિ (तए णं ते बहवे विज्जा य० जाहे णो संचाएंति सोरियदत्तस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा ताहे संता ३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) તે કારણથી એ તમામ વૈદ્ય જ્યારે તે શૌર્યદત્તના ગળામાં લાગેલા માછલીના કાંટાને બહાર કાઢી શક્યા નહિ ત્યારે થાકીને મનમાં ક્લેશ

टीका—सू० ७

'तएण ते' इत्यादि । 'तए ण ते' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो वैद्याश्च३ 'इम एयारूव' एतामेतद्रूपा पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्घोसण' उद्घोषणा 'उग्घोसिज्जत' उद्घोष्यमाणा 'णिसामेंति' निशामयन्ति=शृण्वन्ति, 'णिसामित्ता' निशम्य=श्रुत्वा 'जेणेव' यत्रैव=यत्र स्थाने 'सोरियदत्तस्स गिहे' शौर्यदत्तस्य गृह 'जेणेव सोरियदत्ते मच्छवे' यत्रैव शौर्यदत्तो मत्स्यबन्ध' 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहुहिं' बहुभिः=बहुप्रकाराभि' 'उप्पत्तियाहि य४' औत्पातिकीभि, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च–एताभिश्चतसृभि' 'बुद्धीहिं य' बुद्धिभिश्च 'परिणममाणा' परिणमन्त'= नैपुण्य माप्नुवन्त सन्तो वैद्यादय. 'वमणेहि य'

'तए ण ते' इत्यादि ।

(तए ण) इसके अनन्तर (ते बहवे विज्जा य) नगरनिवासी समस्त वैद्यों न (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जंत णिसामेंति) इस प्रकार की उनके द्वारा की गई घोषणा को सुना । (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छवे तेणेव उवागच्छति) सुनकर वे जहा शौर्यदत्त का घर एव वह शौर्यदत्त था वहा पहुँचे। (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा) पहुँचते ही उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी एव पारिणामिकी बुद्धियों से सपन्न हो उसे (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) वमन द्वारा, छर्दन द्वारा, कठ एव तालु आदि अवयवों को दबाने द्वारा, स्थूल

(तए ण ते) ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (ते बहवे विज्जा य) તે નગરમા રહેનારા તમામ વૈદ્યોએ (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जंत णिसामेंति) એ પ્રકારની કરેલી ઘોષણા—જાહેરાત સાભળી (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छवे तेणेव उवागच्छति) સાભળીને જ્યા શૌર્યદત્તનુ ઘર હતુ અર્થાત શૌર્યદત્ત જ્યા રહેતા ત્યા ગયા (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य, परिणममाणा) ત્યા પહોચીને તુરતજ તેમણે વાત કરી એટલે તે વૈદ્યો ઔત્પાતિકી વૈનયિકી કાર્મિકી, અને પારિણામિકી બુદ્ધિઓથી સપન્ન હતા તેઓએ (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) વમનદ્વારા છર્દનદ્વારા, કઠ-તાલુ આદિ અવયવોને

मासोपचयरहितः 'अट्ठिचम्मावणद्धे' अस्थिचर्मावनद्ध'=अस्थिसलग्नचर्मा-एतादृशो भूत्वा 'विहरइ' विहरति।

एव शौर्यदत्तस्य मत्स्यवन्धस्य चरित्र वर्णयित्वा भगवानाह-'एव खलु गोयमा' इत्यादि। एव खलु हे गौतम! 'सोरियदत्ते मच्छधे' शौर्यदत्तो मत्स्यवन्धः पुरापोराणाण' पुरापुराणाना=पूर्वभवोपार्जिताना 'जाव' यावत्=दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभाना कर्मणा पापरू फलवृत्ति-विशेष मत्यनुभवन् विहरति ॥सू०८॥

मूलम्—सू० ९

सोरियदत्ते णं भते! मच्छवे इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ! गोयमा! सत्तरिवासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव जाव पुढवीसु। से ण तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ। से ण तओ मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुलसि० बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ५। णिक्खेवो ॥सू० ९॥

॥ अट्ठम अज्झयण समत्त ॥८॥

चमडा हड्डियों में अटका रहने के कारण यह अस्थिचमावनद्ध हो गया। इस प्रकार की परिस्थितिसपन्न बना हुआ यह आज अपने जीवन के दिनों को निकाल रहा है। इस प्रकार शौर्यदत्त मच्छीमार के चरित्र को वर्णन करके भगवान ने कहा (एव खलु, गोयमा! सोरियदत्ते मच्छधे पुरापोराणाण जाव विहरइ) इस प्रकार हे गौतम! यह शौर्यदत्त मच्छीमार पूर्वभव में उपार्जित दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त, अशुभ पाप कर्मों के पापमय फल को भोग रहा है। भावार्थ स्पष्ट है। ॥ सू० ८ ॥

ચોંટી રહેવા લાગી તે કારણથી અસ્થિચર્માવનધ્ધ (માત્ર હાડકા અને ચામડીવાળો) થઈ ગયો આ પ્રકારની પરિસ્થિતિસપન્ન થયેલો તે હવે પોતાના જીવનના દિવસો કાઢે છે આ પ્રમાણે શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ચરિત્રનુ વર્ણન કરીને ભગવાને કહ્યુ (एव खलु गोयमा! सोरियदत्ते मच्छधे पुरापोराणाण जाव विहरइ) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર પૂર્વભવમા ઉપાર્જિત દુશ્ચીર્ણ, દુષ્પ્રતિક્રાન્ત, અશુભ પાપકર્મોના પાપમય ફળને ભોગવી રહ્યો છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૮ ॥

हितत्वाद् विशेषेण खिन्ना' सन्तः 'जामेव दिसं पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता = समागता 'तामेव दिसं पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगताः=स्वस्वस्थानं समाप्ताः ॥ सू० ७ ॥

मूलम्—सू० ८

तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे विज्जपडियारणिव्विण्णे तेण दुक्खेण अभिभूए सुक्के जाव विहरइ, एवं खलु गोयमा ! सोरियदत्ते मच्छंधे पुरापोराणाणं जाव विहरइ ॥सू० ८॥

टीका—सू० ८

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से' ततः खलु सः 'सोरियदत्ते मच्छंधे' शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः 'विज्जपडियारणिव्विण्णे' वैद्यप्रतिचारनिर्विण्णः=वैद्यकृतोपचारैर्हताशः 'तेण दुक्खेण' तेन दुःखेन 'अभिभूए' अभिभूतः=पीडितः सन् 'सुक्के' शुष्कः= शोणिताभावेन शुष्कशरीरः 'जाव' यावत्-अत्रैव योजना-'भुक्खे' बुभुक्षितः= अन्नादिरुचेरभावात्, 'लुक्खे' रूक्षः=शरीरकान्तिवर्जितः 'निम्मंसे' निर्मांसः=

रहित होकर जहा से आये थे वहा पर वापिस चले गये । भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० ७॥

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे) इसके बाद वह शौर्यदत्त मच्छीमार (विज्जपडियारणिव्विण्णे) जब वैद्यों द्वारा भी हताश हो गया, तब (तेण दुक्खेण) उस दुःख से (अभिभूए सुक्के जाव विहरइ) अत्यंत पीडित होकर कृशशरीर हो गया । यहा यावत् शब्द से "भुक्खे लुक्खे निम्मंसे अट्ठिचम्मावणद्धे" अन्न खाने को रुचि चली जाने से यह बुभुक्षित रहने लगा, शारीरिक कांति से रहित होने से यह बिल्कुल रूक्ष बन गया । मांस की वृद्धि से रहित होने के कारण निर्मांस और

પામીને ઉપાય રહિત બનીને જ્યાથી આવ્યા હતા ત્યા પાછા ચાલ્યા ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૭ ॥

तए णं से ઈત્યાદિ

(तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे) તે પછી એ શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર (विज्जपडियारणिव्विण्णे) જ્યારે વૈદ્યોથી લાભ ન થયો ત્યારે હતાશ થઈ ગયો ત્યારે (तेण दुक्खेण) તે દુઃખથી (अभिभूए सुक्के जाव विहरइ) બહુજ પીડા પામીને કૃશશરીર (દુબળો) થઈ ગયો, અહિં યાવત્ શબ્દથી "भुक्खे लुक्खे निम्मंसे अट्ठिचम्मावणद्धे", અનાજ ખાવાની રૂચી બંધ થવાથી તે ભૂખ્યો રહેવા લાગ્યો અને શરીરની કાંતિ નાશ પામવાથી તે એકદમ રૂક્ષ-બની ગયો. માંસની વૃદ્ધિ રહિત થવાથી હાડકામા ચામડી

'से णं तओ' स खलु ततः 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'मच्छत्ताए' मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'से णं' स खलु 'तओ' ततः=तस्माद् भवात् 'मच्छिएहिं' मात्स्यिकैः=मत्स्यवन्धैः 'जीवियाओ ववरोविए समाणे' जीविताद् व्यपरोपितः=मारितः सन् 'तत्थेव' तत्रैव हस्तिनापुरे 'सेट्ठिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले उत्पत्स्यते। तत्र 'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्वं प्राप्स्यति। अनगारो भूत्वा ततः 'सोहम्मे' सौधर्मे कल्पे=

में उत्कृष्ट १ सागर की स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इसका भव से भवान्तररूप संसार मृगापुत्र की तरह जानना चाहिये। अर्थात् यह भी उसी की तरह लाखों वार पृथिवीकाय में उत्पन्न होगा। बाद में वहां से निकल कर यह हस्तिनापुर नगर में मच्छी की पर्याय में जन्म लेगा। (से णं तओ मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुलंसि० बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ५) वहां पर भी यह मच्छीमारों द्वारा जीवन से वियुक्त कराया जायगा, पश्चात् वहीं पर किसी श्रेष्ठी के कुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होकर यह स्थविर साधुओं के समीप धर्म-श्रवण करते हुए बोधि का लाभ करेगा। फिर यह इस पर्याय से छूट कर सौधर्म स्वर्ग

पर्यायथी उत्पन्न थशे. तेना एक भवमांथी बीजा भवमां भवान्तररूप संसार मृगापुत्रना प्रमाणे जाणी लेवो जोईए, अर्थात् आ शौर्यदत्त पण मृगापुत्रना प्रमाणे लाखोवार पृथिवी कायमां उत्पन्न थशे, ते पछी त्यांथी नीकळीने ए हस्तिनापुर नगरमां मच्छीनी पर्यायमां जन्म लेशे (से णं तओ मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुलंसि० बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ०) त्यां आगळ मच्छीमार द्वारा तेनुं जीवन नाश पामशे, पछी त्यां आगळ कोई शेठना कुळमां पुत्ररूपे उत्पन्न थई ते स्थविर-मुनिओनी पासेथी धर्म सांभळीने बोधि-बीजनो लाभ प्राप्त करशे पछी ते जीव ए पर्यायथी छूटीने सौधर्म स्वर्गमां देव-अने त्यांथी महाविदेहमां

टीका-सू० ९

गौतमस्वामी भगवन्त पृच्छति-'सोरियदत्ते ण' इत्यादि। 'सोरियदत्ते ण' शौर्यदत्तः खलु 'भंते' हे भदन्त! 'मच्छंधे' मत्स्यबन्ध 'इओ' इतः=अस्माद्भवात् कालमासे काल कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति? कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम! 'सत्तरिवासाइं' सप्ततिवर्षाणि 'परमाउं' परमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पत्स्यते। 'संसारो' संसार=भवान्तरे परिभ्रमण 'तहेव' तथैव= मृगापुत्रवदेव 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीकायेषु अनन्तशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते।

'सोरियदत्ते ण' इत्यादि।

गौतमस्वामी ने भगवान से पूछा कि-हे भदन्त! यह शौर्यदत्त मच्छीमार (इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) इस पर्याय से मृत्यु के अवसर पर मर कर कहा जायगा? कहा उत्पन्न होगा? भगवान ने कहा- (गोयमा) हे गौतम! (सत्तरिवासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे काल किच्चा) यह सत्तर (७०) वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर अब काल मास में मृत्यु के अधीन होता हुआ (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु, से ण तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ) इस रत्नप्रभा पृथिवी

'सोरियदत्ते ण" इत्यादि

गौतम स्वामीએ ભગવાનને પૂછ્યું કે હે ભદન્ત! તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર (इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) આ પર્યાયમા મરણ પામીને ક્યા જશે? ક્યા ઉત્પન્ન થશે? ભગવાને કહ્યું (गोयमा) હે ગૌતમ! (सत्तरि-वासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे काल किच्चा) તે ૭૦ સિત્તેર વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને કાલ સમયે મરણ પામીને, (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु से ण तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ) આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમા ઉત્કૃષ્ટ એક ૧ સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકીની

॥ अथ नवममध्ययनम् ॥

जइ णं भंते ! उक्खेवो णवमस्स। एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं रोहीडए णामं णयरे होत्था रिद्ध०। पुढवीवडिंसए उज्जाणे। धरणे जक्खे। वेसमणदत्ते राया। सिरी देवी। पूसणंदी कुमारे जुवराया। रोहीडए णयरे दत्ते णामं गाहावई परिवसइ अड्ढे०। कण्हसिरी भारिया। तस्स णं दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णामं दारिया होत्था, अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा ॥ सू०१ ॥

टीका—सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि।

यदि खलु हे भदन्त ! 'उक्खेवो' उपक्षेपः प्रारम्भवाक्यं 'णवमस्स' नवमस्याध्ययनस्य, तथाहि— 'समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ?। तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारमेवं वयासी—' इति। जम्बूस्वामी—सुधर्मस्वामिनं पृच्छति—'जइ णं भंते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त ! श्रमणेन भगवता

नवमां अध्ययन

'जइ णं भंते' इत्यादि।

(उक्खेवो) इस सूत्र का प्रारम्भवाक्य इस प्रकार है—"जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी" जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं—'जइ णं भंते' इत्यादि। हे भदन्त ! सिद्धिस्थान में प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीरने

નવમું અધ્યયન

"जइ णं भंते" ઇત્યાદિ

(उक्खेवो) આ સૂત્રના પ્રારંભના વાક્ય આ પ્રમાણે છે "जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी" જંબૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—(जइ णं भंते) ઇત્યાદિ હે ભદન્ત ! સિદ્ધિસ્થાનમાં બિરાજતા (સિદ્ધિસ્થાન પ્રાપ્ત) શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના આઠમા અધ્યયનમાં તે ભાવ પ્રતિપાદન

मथमस्वर्गे उत्पत्स्यते। ततो 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ५' सेत्स्यति५। 'णिक्खेवो' निक्षेपः। व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० ९॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित–कलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक – वादिमानमर्दक – श्रीशाहू – छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त–'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल–व्रतिविरचितायां श्रीविपाकश्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां 'शौर्यदत्त' नामक–मष्टममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ८ ॥

में देव–और वहा से महाविदेह में जन्म लेकर सिद्धिगति को प्राप्त होगा। (णिक्खेवो) इस प्रकार श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस अध्ययन का यह भाव फरमाया है। (त्तिबेमि) जैसा मैंने भगवान से सुना है वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू० ९ ॥

इति श्री विपाकश्रुत के दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की विपाक–चन्द्रिकाटीका के हिन्दी अनुवाद मे 'शौर्यदत्त' नामक अष्टम अध्ययन सम्पूर्ण ॥१–८॥

જન્મ લઈને સિદ્ધિ ગતિને પામશે (ણિક્ખેવો) આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ અધ્યયનનો ભાવ કહ્યો છે (ત્તિબેમિ) ભગવાન પાસેથી જેવુ મે સાભળ્યુ છે તેવુજ મે તમને કહ્યુ છે ॥ સૂ૦ ૯ ॥

ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રુતના દુ ખ વિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા 'શૌર્યદત્ત' નામનુ આઠમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૧ । ૮ ॥

आसीत्। तत्र खलु 'रोहीडए णयरे' रोहितके नगरे 'दत्ते णाम' दत्तो नाम 'गाहावई परिवसइ' गाथापतिः परिवसति। स कीदृशः ? 'अड्ढे' आढ्य यावद् अपरिभूतः। तस्य दत्तगाथापतेः 'कण्हसिरी भारिया' कृष्णश्रीर्भार्या आसीत्। 'तस्स णं दत्तस्स' तस्य खलु दत्तस्य 'धूया' दुहिता 'कण्हसिरीए अत्तया' कृष्णश्रिय आत्मजा देवदत्ता नाम दारिका 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी ? इत्याह-'अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा' अहीन यावत् उत्कृष्टशरीरा-अत्र यावच्छब्दात्-अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, यौवनेन रूपेण लावण्येनातीवोत्कृष्टा, इति सग्रहः ॥सू०१॥

मूलम्—सू० २

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसड्ढे जाव परिसा णिग्गया। तेण कालेण तेण समएण जेट्ठे अतेवासी छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव रायमग्ग ओगाढे हत्थी आसे पुरिसे पासइ। तेसिं पुरिसाण मज्झगय पासइ एग इत्थिय अवउडगबधण उक्कित्तकण्णणास जाव सूले भिज्जमाण पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए ४ तहेव णिग्गए जाव एव वयासी-एस णं भते ! से इत्थिया पुव्वभवे का आसी ? ॥सू० २॥

(रोहीडए णयरे दत्ते णाम गाहावई परिवसइ) इस रोहितक नगर में दत्त नाम का एक गाथापति रहता था। (अड्ढे०) यह धनसपन्न एव अपरिभवनीय था। (कण्हसिरी भारिया) गाथापति की भार्या का नाम कृष्णश्री था। (तस्स णं दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया होत्था) इस दत्त के कृष्णश्री से उत्पन्न एक देवदत्ता नामकी दारिका थी। (अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा) जो इन्द्रियों की प्रमाणोपेत एव लक्षणोपेत रचना से परिपूर्ण शरीरवाली थी, यौवन, रूप एव लावण्य से अत्यत उत्कृष्ट थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

गाहावई परिवसइ) ते रोहितक नगरमा दत्त नामना એક ગાથાપતિ રહેતા હતા, (अड्ढे०) તે ધન સપન્ન અને કોઈથી પરાભવ ન પામે તેવા હતા, (कण्हसिरी भारिया) ગાથાપતિના સ્ત્રીનુ નામ "કૃષ્ણશ્રી હતુ (तस्स णं दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया होत्था) તે દત્તને કૃષ્ણશ્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી દેવદત્તા નામની એક દારિકા-બાળકી હતી (अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा) ઈન્દ્રિયોની સપ્રમાણતા અર્થાત્ યોગ્ય લક્ષણોની રચનાથી પરિપૂર્ણ શરીરવાળી હતી, યૌવન, રૂપ અને લાવણ્યમા બહુજ ઉત્કૃષ્ટ હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं प्राप्तेन दुःखविपाकानामष्टमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः। नवमस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ?। ततः खलु स सुधर्मानगारो जम्बूमनगारमेवमवादीत्—

एवं खलु हे जम्बूः! 'तेण कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'रोहीडए णामं णयरे' रोहितकं नाम नगरं 'होत्था' आसीत्, तत्-कीदृशम्? इत्याह- 'रिद्ध०-रिद्धत्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्। तत्र 'पुढवीवडिंसए' पृथिव्यवतंसकम्=एतन्नामकम् 'उज्जाणे' उद्यानमासीत्। तत्र 'धरणे जक्खे' 'धरणो यक्षः। तस्मिन् नगरे 'वेसमणदत्ते राया' वैश्रवणदत्तो राजा, तस्य 'सिरी' श्रीः= श्रीनाम्नी देवी=राज्ञी, 'पूसणंदी कुमारे' पुष्पनन्दिः कुमारः 'जुवराया' युवराज

दुःखविपाक के अष्टम अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है, तो हे भदन्त! इसके नवमें अध्ययन का क्या भाव उन्होंने कहा है? इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर सुधर्मा स्वामी कहते हैं—

(एवं खलु जंबू) इस प्रकार हे जंबू! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल और उस समय में (रोहीडए णामं णयरे होत्था) रोहितक नामका एक नगर था। (रिद्ध० पुढवीवडिंसए उज्जाणे) यह रिद्ध, स्तिमित और समृद्ध था। इसमें पृथिवी का आभूषण स्वरूप एक पृथिवी-अवतंसक नामका बगीचा था। (धरणे जक्खे) इस बगीचा में धरण नामका एक यक्ष रहता था। (वेसमणदत्ते राया) नगर का अधिपति 'वैश्रवणदत्त' इस नाम का एक राजा था। (सिरी देवी) इसकी रानी का नाम श्री देवी था और (पूसणंदी कुमारे जुवराया) युवराज का नाम पुष्पनन्दि कुमार था।

કર્યો છે તો હે ભદન્ત! આ નવમા અધ્યયનનો ભાવ તેમણે શું કહ્યો છે? આ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીએ પૂછયું ત્યારે સુધર્મા સ્વામી કહે છે—

(एवं खलु जंबू) આ પ્રમાણે હે જંબૂ (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (रोहीडए णामं णयरे होत्था) એક રોહિતક નામનું નગર હતું (रिद्ध०पुढवी-वडिंसए उज्जाणे) તે રિદ્ધસ્તિમિત અને સમૃધ્ધ હતું તેમાં પૃથિવીના આભૂષણરૂપ એક પૃથિવી-અવતંસક નામનો બગીચો હતો (धरणे जक्खे) તે બગીચામાં ધરણ નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો (वेसमणदत्ते राया) નગરના અધિપતિ "વૈશ્રવણદત્ત" આ નામના એક રાજા હતા (सिरी देवी) તેના રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતું (पूसणंदी कुमारे जुवराया) તેના યુવરાજનું નામ પુષ્પનંદિ કુમાર હતું (रोहीडए णयरे दत्ते णामं

गृहीत्वा 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव 'जाव' यावत्-रोहितके नगरे भिक्षामटन् 'रायमग्ग' राजमार्गम् 'ओगाढे' अवगाढः=समागत । तत्र 'हत्थी' हस्तिनः 'आसे' अश्वान् 'पुरिसे' पुरुषांश्च 'पासइ' पश्यति । 'तेसिं पुरिसाणं' तेषां पुरुषाणां 'मज्झगयं' मध्यगतां 'पासइ' पश्यति । कां पश्यतीत्याह-'एगं इत्थियं' एकां स्त्रियम् । कीदृशीम् 'अवउडगबंधणं' अवकोटकबन्धनां=व्याख्या प्रागुक्ता, 'उक्खित्तकण्णणासं' उत्कृत्तकर्णनासां 'जाव' यावत्-'सूले' शूले=शूलायां 'भिज्जमाणं' भिद्यमानां 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा तस्य भगवतो गौतमस्य 'इमे' अयं=वक्ष्यमाण 'अज्झत्थिए०' आध्यात्मिकः४ आत्मनि मनोगतः-सङ्कल्पः 'तहेव' तथैव पूर्वोक्तप्रकार एव समुदपद्यत, 'णिग्गए' निर्गत सामुदा-

---

लेकर छठ के पारणा के निमित्त (तहेव जाव रायमग्ग ओगाढे) पूर्वोक्त विधि के अनुसार रोहितक नगर के ऊंच-नीचादि कुलों में भिक्षा के लिये फिरते हुए राजमार्ग में आये। (हत्थी आसे पुरिसे पासइ) वहां उन्होंने अनेक हाथियों, घोडों और पुरुषों को देखा। साथ में (तेसिं पुरिसाणं मज्झगयं पासइ एगं इत्थियं अवउडगबंधणं उक्खित्तकण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ) उन पुरुषों के बीच में उन्होंने एक ऐसी स्त्री देखी कि जिसके दोनों हाथ पीछे की ओर करके बंधे हुए थे। नाक और कान जिसके दोनों कटे हुए थे। शूली पर जो चढी हुई थी। (पासित्ता इमे अज्झत्थिए४) ऐसी कष्ट दशा में पडे हुई स्त्री को देखकर भगवान गौतम के चित्त में ये वक्ष्यमाण संकल्प पूर्व की तरह उत्पन्न हुए। पश्चात् (णिग्गए)

કરીને ભગવાનની આજ્ઞા લઇને છઠના પારણા નિમિત્તે (तहेव जाव रायमग्ग ओगाढे) આગળ કહેવામાં આવી છે તે વિધિ મુજબ રોહિતક નગરમાં ઉચ્ચ-નીચાદિક કુળોમાં ભિક્ષા માટે ફરતા ફરતા રાજમાર્ગ પર આવ્યા (हत्थी आसे पुरिसे पासइ) ત્યાં તેમણે અનેક હાથીઓ, ઘોડાઓ અને પુરૂષોને જોયા સાથે (तेसिं पुरिसाणं मज्झगयं पासइ एगं इत्थियं अवउडगबंधणं उक्खित्तकण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ) તે પુરૂષોના વચમાં એક એવી સ્ત્રીને જોઇ કે જેના બન્ને હાથ પાછળથી બાંધેલા હતા નાક અને કાન જેના કાપેલા હતા અને જે શૂલી પર ચડેલી હતી (पासित्ता इमे अज्झत्थिए४) આવી કષ્ટ દશામાં પડેલી તે સ્ત્રીને જોઇને, ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમાં આગળ કહેવા પ્રમાણે સંકલ્પ થયો. પછી (णिग्गए) યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी' स्वामी=श्रीमहावीरस्वामी 'समोसड्ढे' समवसृत =समागतः 'जाव' यावत्–भगवदागमन श्रुत्वा 'परिसा णिग्गया' परिषन्निर्गता=राजापि निर्गत', भगवन्त वन्दित्वा नमस्कृत्य यावत् पर्युपास्ते। धर्मः कथित । धर्मकथा श्रुत्वा भगवन्त वन्दित्वा नमस्कृत्य परिषत् प्रतिगता, राजापि प्रतिगत । इति पूर्ववद् बोध्यम्। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे अतेवासी' ज्येष्ठो ऽन्तेवासी=ज्येष्ठशिष्य' गौतमस्वामी स्वाध्यायप्रतिलेखनादि कृत्वा भगवदाज्ञा

'तेण कालेण' इत्यादि ।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल एव उस समय में (सामी समोसड्ढे) श्रमग भगवान महावीर स्वामी ग्रामानुग्राम विहार करते हुए रोहितक नगर के पृथिवी-अवतसक बगीचे में पधारे। (जाव परिसा णिग्गया) भगवान का आगमन सुन कर नगरवासी जन एव राजा प्रभु के दर्शन करने एव उनसे धर्मकथा सुनने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए। सबने भगवान को वदना नमस्कार किया। और उनकी पर्युपासना की। प्रभु ने धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुन कर जनता एव राजा वदना नमस्कार कर वहा से अपने२ स्थान को गये (तेण कालेण तेण समएण) इसी काल और इसी समय (जेट्ठे अतेवासी) भगवान महावीर के बडे शिष्य गौतम स्वामी (छट्ठक्खमण-पारणगसि) स्वाध्याय ध्यान एव प्रतिलेखनादिक क्रिया समाप्त कर भगवान की आज्ञा

"तेण कालेण" ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તે સમયને વિષે (सामी समोसड्ढे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા રોહિતક નગરના પૃથિવી–અવતસક બગીચામા પધાર્યા (जाव परिसा णिग्गया) ભગવાનનુ આગમન સાભળીને નગર નિવાસી મનુષ્યો અને રાજા સૌ મળીને પ્રભુના દર્શન કરવા અને તેમના પાસેથી ધર્મકથા સાભળવા માટે તે બગીચામા એકઠા થયા, અને સૌએ ભગવાનને વદના–નમસ્કાર કર્યા, અને તેમની પર્યુપાસના કરી પ્રભુએ ધર્મકથા કહી સભળાવી, પછી–નમસ્કાર કરીને સૌ ત્યાથી પોતાના સ્થાનકે ગયા (तेण कालेण तेण समएण) તે કાળ અને તે સમયને વિષે, (जेट्ठे अतेवासी) ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી (छट्ठक्खमणपारणगसि) સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને પ્રતિલેખનાદિક ક્રિયા પૂરી

टीका—सू० ३

भगवान् देवदत्ताया' पूर्वभव वर्णयति 'एव खलु' इत्यादि ।

एव खलु 'गोयमा' हे गोतम !—'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव' इहैव—'जम्बूद्दीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'सुपइट्ठे णाम णयरे' सुप्रतिष्ठ नाम नगर 'होत्था' आसीत्, 'रिद्ध०३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र 'महासेणे राया' महासेनो राजा आसीत् , 'तस्स णं महासेणस्स रण्णो' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञ 'धारिणीपामोक्ख' धारिणीप्रमुख 'देवीसहस्स' देवीसहस्र 'ओरोहे यावि' अवरोधश्चापि 'होत्था' आसीत् । 'तस्स ण' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञ पुत्र. 'धारिणीए देवीए अत्तए' धारिण्या देव्या आत्मजः 'सीहसेणे णाम कुमारे होत्था'

'एव खलु गोयमा०' इत्यादि ।

गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभुने देवदत्ता के पूर्वभव का इस प्रकार वर्णन किया (एव खलु गोयमा) हे गौतम (तेण कालेण तेण समएण इहेव जम्बुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णाम णयरे होत्था) उस काल एव उस समय में इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में सुप्रतिष्ठ नाम का एक नगर था । यह (रिद्ध०३) रिद्ध, स्तिमित एव समृद्ध था । (तत्थ महासेणे राया) इसमे महासेन नाम का राजा रहता था । (तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था) इस महासेन नृपति के अन्त'पुर में धारिणी आदि एक हजार रानिया थीं । (तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था)

"एव खलु गोयमा !" ઇત્યાદિ

ગૌતમના પ્રશ્નને સાભળીને પ્રભુએ દેવદત્તાના પૂર્વભવનુ આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું (एव खलु गोयमा) હે ગૌતમ ? (तेण कालेणं तेण समएण इहेव जम्बुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था) તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જમ્બુદ્વીપના ભરત-ક્ષેત્રમા સુપ્રતિષ્ઠ નામનુ એક નગર હતુ તે (रिद्ध०३) ઋદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતુ. (तत्थ महासेणे राया) તેમા મહાસેન નામના રાજા રહેતા હતા (तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था) તે મહાસેન રાજાના અન્ત પુરમા ધારિણી આદિ એક હજાર રાણીઓ હતી (तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था) રાજાને એક પુત્ર હતો જે ધારિણી દેવીના

निकी भिक्षा गृहीत्वा श्रीगौतमस्वामी रोहितकात् नगरात्, 'जाव' यावत्-पूर्ववद् भगवत समीपे समागत्य 'एव वयासी' एवमवादीत् 'एसा ण' एषा खलु 'भते' हे भदन्त! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत्? ॥सू० २॥

मूलम्-सू० ३

एव खलु गोयमा! तेण कालेण तेण समएण इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णाम णयरे होत्था रिद्ध० ३। तत्थ महासेणे राया, तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था। तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था अहीण० जुवराया। तए ण तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पच पासायवर्डिसयसयाइ कारेंति, अब्भुगय०। तए ण तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाण पचण्ह रायवरकण्णगसयाण एगदिवसेण पाणिं गिण्हावेंति। पचसयओ दाओ। तए ण सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ ॥सू० ३॥

यथाप्राप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे उस रोहितक नगर से चले और जहा श्री भगवान महावीर स्वामी विराजमान थे वहा आये। प्राप्त भिक्षा दिखा कर (एव वयासी) प्रभु से उन्होंने उस स्त्री का समस्त वृत्तान्त कहा। साथ में यह भी पूछा (एसा ण भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) कि हे भदन्त! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

પાછા તે પોતાના સ્થાન પર ચાલ્યા અને જ્યા શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજતા હતા ત્યા આવ્યા અને પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને (एव वयासी) ગૌતમ સ્વામીએ જોયેલી સ્ત્રીનો તમામ વૃત્તાત કહ્યો અને તે સાથે એ પણ પૂછ્યુ (एसा ण भते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) કે હે ભદન્ત! તે સ્ત્રી પૂર્વભવમા કોણ હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० २ ॥

टीका—सू० ३

भगवान् देवदत्तायाः पूर्वभवं वर्णयति 'एवं खलु' इत्यादि ।

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव' इहैव–'जंबूद्दीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'सुपइट्ठे णामं णयरे' सुप्रतिष्ठं नाम नगरं 'होत्था' आसीत्, 'रिद्ध०३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र 'महासेणे राया' महासेनो राजा आसीत्, 'तस्स णं महासेणस्स रण्णो' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञः 'धारिणीपामोक्खं' धारिणीप्रमुखं 'देवीसहस्सं' देवीसहस्रं 'ओरोहे यावि' अवरोधश्चापि 'होत्था' आसीत् । 'तस्स णं' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञः पुत्रः 'धारिणीए देवीए अत्तए' धारिण्या देव्या आत्मजः 'सीहसेणे णामं कुमारे होत्था'

'एवं खलु गोयमा०' इत्यादि ।

गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभुने देवदत्ता के पूर्वभव का इस प्रकार वर्णन किया (एवं खलु गोयमा) हे गौतम (तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था) उस काल एवं उस समय में इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में सुप्रतिष्ठ नाम का एक नगर था । यह (रिद्ध०३) रिद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था । (तत्थ महासेणे राया) इसमें महासेन नाम का राजा रहता था । (तस्स णं महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) इस महासेन नृपति के अन्तःपुर में धारिणी आदि एक हजार रानियां थीं । (तस्स णं महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णामं कुमारे होत्था)

"एवं खलु गोयमा !" ઇત્યાદિ

ગૌતમના પ્રશ્નને સાભળીને પ્રભુએ દેવદત્તાના પૂર્વભવનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું (एवं खलु गोयमा) હે ગૌતમ ? (तेण कालेणं तेण समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था) તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જમ્બુદ્વીપના ભરત-ક્ષેત્રમા સુપ્રતિષ્ઠ નામનુ એક નગર હતુ તે (रिद्ध०३) રિદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતુ. (तत्थ महासेणे राया) તેમા મહાસેન નામના રાજા રહેતા હતા (तस्स णं महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) તે મહાસેન રાજાના અન્તઃપુરમા ધારિણી આદિ એક હજાર રાણીઓ હતી (तस्स णं महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णामं कुमारे होत्था) રાજાને એક પુત્ર હતો જે ધારિણી દેવીના

निकी भिक्षा गृहीत्वा श्रीगौतमस्वामी रोहितकात् नगरात्, 'जाव' यावत्-पूर्ववद् भगवत समीपे समागत्य 'एवं वयासी' एवमवादीत् 'एसा णं' एषा खलु 'भंते' हे भदन्त! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत्? ॥सू० २॥

मूलम्-सू० ३

एवं खलु गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था रिद्ध० ३। तत्थ महासेणे राया, तस्स णं महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था। तस्स णं महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णामं कुमारे होत्था अहीण० जुवराया। तए णं तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पंच पासायवडिंसयसयाइं कारेंति, अब्भुगय०। तए णं तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाणं पंचण्हं रायवरकण्णगसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हावेंति। पंचसयओ दाओ। तए णं सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पंचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ ॥सू० ३॥

यथाप्राप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे उस रोहितक नगर से चले और जहा श्री भगवान महावीर स्वामी विराजमान थे वहा आये। प्राप्त भिक्षा दिखा कर (एवं वयासी) प्रभु से उन्होंने उस स्त्री का समस्त वृत्तान्त कहा। साथ मे यह भी पूछा (एसा णं भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) कि हे भदन्त! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

પાછા તે પોતાના સ્થાન પર ચાલ્યા અને જ્યા શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજતા હતા ત્યા આવ્યા અને પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને (एवं वयासी) ગૌતમ સ્વામીએ જોયેલી સ્રીનો તમામ વૃત્તાંત કહ્યો અને તે સાથે એ પણ પૂછ્યુ (एसा णं भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) કે હે ભદન્ત! તે સ્રી પૂર્વભવમા કોણ હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૨ ॥

शतानाम् 'एगदिवसेण' एकदिवसे (अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया,) 'पाणिं' पाणिं=हस्तं 'गिण्हावेंति' ग्राहयत। 'पंचसयओ दाओ' पञ्चशतको दायः=तस्मै सिंहसेन-कुमाराय पञ्चशतराजवरकन्यकानां स्वस्वमातापितृभ्यां हिरण्यसुवर्णादीनां दासीपर्यन्तानां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यको दायः प्रदत्त इत्यर्थः। 'तए णं' ततः खलु स सिंहसेनः कुमारः 'सामापामोक्खेहिं' श्यामाप्रमुखैः 'पंचहिं' पञ्चभिः 'देवीसएहिं' देवीशतैः 'सद्धिं' सार्धं 'उप्पिं०' उपरिप्रासादे यावत् दिव्यान् मानुष्यान् कामभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ३ ॥

मूलम्—सू० ४

तए णं से महासेणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते णीहरणं० राया जाए महया०। तए णं से सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अवसेसाओ देवीओ णो आढाइ णो परिजाणाइ, अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ। तए णं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं एमीसे कहाए लद्धट्ठाइं समाणाइं-एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्हं धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ तं सेयं खलु अम्हं सामं देविं अग्गिप्प-ओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए, एवं संपेहेंति, संपेहित्ता सामाए देवीए अंतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडि-जागरमाणीओ२ विहरंति। तए णं सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणी

राजाओं की कन्याओं के साथ एक ही दिन विवाह कर दिया (पंचसयओ दाओ) सिंहसेन के लिये इन पांच सौ कन्याओं के मातापिताओं ने दहेज में हिरण्य सुवर्ण आदि से लेकर दासीपर्यन्त प्रत्येक वस्तु पांच पांच सौ की गणना में प्रदान की। (तए णं सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पंचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) सिंहसेन कुमार अब श्यामाप्रमुख अपनी पांच सौ स्त्रियों के साथ उन प्रासादों में रहता हुआ दिव्य मनुष्य-भव-सम्बन्धी कामभोगों को भोगने लगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० ३॥

કન્યાઓની સાથે એક દિવસમાં વિવાહ કર્યો (पंचसयओ दाओ) સિંહસેન માટે તે પાંચસો કન્યાઓના માતા-પિતાઓએ પહેરામણીમાં હિરણ્ય-સુવર્ણ આદિથી લઈને દાસી સુધીની પ્રત્યેક વસ્તુ પાંચસોની સંખ્યા-પ્રમાણ આપી, (तए णं सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पंचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) સિંહસેન કુમાર એ શ્યામા-પ્રમુખ પોતાની પાંચસો સ્ત્રીઓની સાથે તે મહેલોમાં રહીને દિવ્ય મનુષ્યભવ સંબંધી કામ-ભોગોને ભોગવવા લાગ્યો. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૩ ॥

सिंहसेनो नाम कुमार आसीत्। कीदृश. ? 'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः 'जुवराया' युवराजः। 'तए ण' तत' खलु तस्य 'सीहसेणस्स कुमारस्य' सिंहसेनस्य कुमारस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'पचपासायवडिसयसयाइ' पञ्चप्रासादावतसकशतानि 'कारेंति' कारयतः कीदृशानि ? 'अब्भुग्गय०' 'अब्भुग्गयमूसियपहसिए विव' अभ्युद्गतोच्छ्रितानि=अत्यन्तोच्चानि, प्रहसितानीव, हसितुमारब्धानीवेत्यर्थ., इत्यादि सर्वं प्रासादावतसकवर्णन ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रादितोऽवसेयम्। 'तए ण' ततः खलु तस्य सिंहसेनस्य कुमारस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'सामापामोक्खाण' श्यामाप्रमुखाना 'पचण्ह' पञ्चाना 'रायवरकण्णगसयाण' राजवरकन्यका-

राजा का एक पुत्र था जो धारिणी देवी की कुक्षि से जन्मा था। इस का नाम था सिंहसेन कुमार। यह (अहीण०) विशिष्ट शोभाशाली था। राजा ने इसे (जुवराया) युवराज पद पर स्थापित कर दिया था। (तए ण तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पचपासायवडिसयसयाइ कारेंति) किसी एक समय की बात है कि इस सिंहसेन कुमार के माता–पिता ने पाचसौ सुन्दर से सुन्दर प्रासाद बनवाये। (अब्भुगय०) जो बहुत ही उन्नत थे एव देखनेवालों को ऐसे प्रतीत होते थे कि मानों ये हँस रहे हैं। प्रासादों के विषय का विशेष वर्णन ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र से जान लेना चाहिये। (तए ण तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाण पचण्ह रायवरकण्णगसयाण एगदिवसेण पाणिं गिण्हावेंति) राजारानी ने मिलकर अपने पुत्र सिंहरथ का किसी एक समय श्यामाप्रमुख पाचसौ उत्तम

ઉદરથી જન્મ પામ્યો હતો, તેનું નામ સિંહસેન કુમાર હતું, (अहीण०) તે વિશેષ પ્રકારથી શોભાયમાન હતો. રાજાએ તેને (जुवराया) યુવરાજ પદ પર સ્થાપિત કર્યો હતો. (तए ण तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पचपासायवडिसयसयाइ कारेंति) કોઈ એક સમયની વાત છે કે તે સિંહસેન કુમારના માતા–પિતાએ પાચસો સુદરમા સુદર મહેલ બનાવરાવ્યા, (अब्भुगय०) જે ઘણાજ ઉન્નત હતા અને જોનાર માણસને એમ લાગે કે જાણે આપણા સામે તે મહેલ હસતા હોય. (तए ण तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाण पचण्ह रायवरकण्णगसयाण एगदिवसेण पाणिं गिण्हावेंति) રાજા અને રાણીએ મળીને પોતાના પુત્ર સિંહરથના કોઈ એક સમયને વિષે શ્યામા પ્રમુખ પાચસો ઉત્તમ રાજાઓની

श्यामाया देव्या 'मुच्छिए०' मूर्च्छित गृद्ध', ग्रथितः, अत्युपपन्न =अत्यासक्तः संजात इत्यर्थ 'अवसेसाओ देवीओ' अवशेषा देवी =अन्या राज्ञीः 'णो आढाइ' नो आद्रियते=न मन्यते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति, द्रष्टुमपि नेच्छति, 'अणाढियमाणे' ता अनाद्रियमाण तासामनादर कुर्वाण. 'अपरिजाणमाणे' अपरिजानानः दृष्टीगोचरीकर्तुमप्यवाञ्छन् 'विहरइ' विहरति। 'तए ण' तत' खलु 'तासिं' तासा 'एगूणगाण' एकोनानाम्-एकसख्यान्यूनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशताना नवनवत्यधिकचतु शताना राज्ञीनामित्यर्थ. 'एगूणाइ' एकोनानि एकसख्यान्यूनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि एकोनपञ्चशतमातर इत्यर्थः 'इमासे कहाए' अस्या कथाया 'लद्धट्ठाइ' लब्धार्थानि=ज्ञातरहस्यसुतापमानानि

श्यामा देवी में (मुच्छिए४) अत्यत मूर्च्छित, गृद्ध एव अत्यासक्त बन गया और (अवसेसाओ देवीओ) बाकी रानियों की ओर (णो आढाइ णो परिजाणाइ) इसने सर्वथा उपेक्षा धारण करली—उनका न यह आदर करता, न उनकी किसी भी प्रकार से अनुमोदन करता, न उनकी तरफ देखता और न वचनादिक द्वारा उन्हें सतुष्ट ही करता। (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे) इनका अनादर करने वाला और इन्हें अपनी आँख उठा कर भी नहीं देखने की इच्छा रखने वाला यह सिंहसेन राजा श्यामा रानी के साथ ही सुख से अपने दिन व्यतीत करता हुआ आनद से रहने लगा। (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) जब इसका इस प्रकार का व्यवहार उन ४९९ लडकियों की ४९९ वें माताओं ने (इमीसे कहाए

દેવીમા (मुच्छिए४) અત્યત મોહ પામી અત્યાસક્ત બની ગયો અને (अवसेसाओ देवीओ) બાકીની રાણીઓ તરફ (णो आढाइ णो परिजाणाइ) તેણે એકદમ ઉપેક્ષા કરી, બાકીની બીજી કોઈ રાણીઓનો તે આદર કરતો નથી, નથી અનુમોદન આપતો તેમજ તેના તરફ દ્રષ્ટિ નથી અને મીઠા વચનો વડે કરી સતોષ પણ આપતો નથી (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ) બીજી તમામ રાણીઓનો અનાદર કરવાવાળા અને નેત્ર ઉચા કરીને સામુ પણ નહિ જોનાર તે સિંહસેન રાજા શ્યામા રાણીના સાથેજ સુખપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે, અને આનદથી રહે છે (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) જ્યારે રાજાનો આ પ્રકારનો વ્યવહાર તે ૪૯૯ ચારસો નવાણુ રાણીઓ જેના તરફ રાજા દ્રષ્ટિ પણ નથી કરતો તે સ્ત્રીઓની માતાઓના જાણવામા આવ્યો (इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ) હકીકત સાભળી અર્થાત् (एव खलु सीहसेणे

एव वयासी-एव खलु मम एगूणाण पचण्ह सवत्तीसयाण एगूणाइ पचमाइ-सयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ एव वयासी-एव खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरति, त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सति त्तिकट्टु भीया ४ जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ओहय जाव-ज्झियाइ ॥ सू० ४ ॥

टीका-सू० ४

'तएण से' इत्यादि ।

'तए ण से' तत खलु स' 'महासेणे राया' महासेनो राजा 'अण्णया-कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा सजुत्ते' कालधर्मेण सयुक्त =मृत. । 'णीहरण' निर्हरण-अत्रैव योजना-तत. खलु स सिंहसेनो दारको बहुभिर्मित्रज्ञातिप्रभृतिभि॰ सह रुदन् ३ सिंहसेनस्य निर्हरण=मृतशरीरस्य स्मशानदेशे प्रापण करोति । लौकिक-मृतकृत्यानि करोति, तत खलु स सिंहसेनो दारक॰, 'राया जाए' राजा जात, स कीदृश ? 'महया०' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार, व्याख्यातमेतत् । 'तए ण से' तत खलु स सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए'

'तए ण से' इत्यादि ।

(तए ण) अनन्तर (से महासेणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) किसी एक समय महासेन नरेश कालधर्म को प्राप्त हो गये । सिंहसेन ने अनेक मित्रादि-परिजनों के साथ मिल कर अपने पिता की अन्त्येष्टि क्रिया की । मृत्युकृत्यों के बाद सिंहसेन ने अपने पिता के पद का भार सभाला अर्थात् यह (राया जाए) स्वय राजा हो गया (महया०) यह महाहिमवान्, महामलय, मन्दर और महेन्द्र के जैसा शक्तिशाली था । (तए ण से सीहसेणे राया) यह सिंहसेन राजा (सामाए देवीए)

'तए ण से' ઇત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (से महासेणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) કોઈ એક સમય મહાસેન રાજા મરણ પામ્યા, પછી સિંહસેને અનેક મિત્રાદિ પરિજનોની સાથે મળીને પોતાના પિતાની અન્ત્યેષ્ટિ ક્રિયા કરી મૃત્યુ પછી લોક વ્યવહારની ક્રિયા કર્યા પછી સિંહસેને પોતાના પિતાનું પદ સભાળી-લીધુ અર્થાત્ તે (राया जाए) પોતે રાજા બની ગયો (महया०) તે મહાહિમવાન, મહામલય, મદર અને મહેન્દ્ર જેવો શક્તિશાળી હતો (तए ण से सीहसेणे राया) એ સિંહસેન રાજા (सामाए देवीए) શ્યામા

श्यामाया देव्या 'मुच्छिए०' मूर्च्छित गृद्ध', ग्रथितः, अध्युपपन्न =अत्यासक्तः संजात इत्यर्थ 'अवसेसाओ देवीओ' अवशेषा देवी =अन्या राज्ञी. 'णो आढाइ' नो आद्रियते=न मन्यते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति, द्रष्टुमपि नेच्छति, 'अणाढियमाणे' ता अनाद्रियमाण' तासामनादर कुर्वाण. 'अपरिजाणमाणे' अपरिजानान. दृष्टीगोचरीकर्त्तुमप्यवाञ्छन् 'विहरइ' विहरति। 'तए ण' तत' खलु 'तासि' तामा 'एगूणगाण' एकोनानाम्-एकसख्यान्यूनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशताना नवनवत्यधिकचतु शताना राज्ञीनामित्यर्थ 'एगूणाइ' एकोनानि एकसख्यान्यूनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि एकोनपञ्चशतमातर इत्यर्थः 'इमासे कहाए' अस्या कथाया 'लद्धट्ठाइ' लब्धार्थानि=ज्ञातरास्वसुतापमानानि

श्यामा देवी मे (मुच्छिए४) अत्यत मूर्च्छित, गृद्ध एव अत्यासक्त बन गया और (अवसेसाओ देवीओ) बाकी रानियों की ओर (णो आढाइ णो परिजाणाइ) इसने सर्वथा उपेक्षा धारण करली—उनका न यह आदर करता, न उनकी किसी भी प्रकार से अनुमोदन करता, न उनकी तरफ देखता ओर न वचनादिक द्वारा उन्हें सतुष्ट ही करता। (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे) इनका अनादर करने वाला और इन्हें अपनी ओर उठा कर भी नहीं देखने की इच्छा रखने वाला यह सिहसेन राजा श्यामा रानी के साथ ही सुख से अपने दिन व्यतीत करता हुआ आनन्द से रहने लगा। (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) जब इसका इस प्रकार का व्यवहार उन ४९९ लडकियों की ४९९ वें माताओं ने (इमीसे कहाए

દેવીમા (मुच्छिए४) અત્યત મોહ પામી અત્યાસક્ત બની ગયો અને (अवसेसाओ देवीओ) બાકીની રાણીઓ તરફ (णो आढाइ णो परिजाणाइ) તેણે એકદમ ઉપેક્ષા કરી, બાકીની બીજી કોઇ રાણીઓનો તે આદર કરતો નથી, નથી અનુમોદન આપતો તેમજ તેના તરફ દ્રષ્ટિ નથી અને મીઠા વચનો વડે કરી સતોષ પણ આપતો નથી (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ) બીજી તમામ રાણીઓનો અનાદર કરવાવાળા અને નેત્ર ઉંચા કરીને સામુ પણ નહિ જોનારા તે સિંહસેન રાજા શ્યામા રાણીના સાથેજ સુખપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે, અને આનદથી રહે છે (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) જ્યારે રાજાનો આ પ્રકારનો વ્યવહાર તે ૪૯૯ ચારસો નવાણુ રાણીઓ જેના તરફ રાજા દ્રષ્ટિ પણ નથી કરતો તે સ્ત્રીઓની માતાઓના જાણવામા આવ્યો (इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ) હકીકત સાભળી અર્થાત્ (एव खलु सीहसेणे

'समाणाइ' सन्ति, अस्य 'एव सपेहेंति' इत्यग्रेणान्वय., किं सम्प्रेक्षन्ते=किं विचारयन्तीत्याकाङ्क्षायामाह-'एव खलु' इत्यादि। एव खलु सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्या 'मुच्छिए४' मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्न. सन् 'अम्ह धूयाओ' अस्माकं दुहितृः 'णो आढाइ'नो आद्रियते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति=द्रष्टुमपि नेच्छति 'त सेय' तच्छ्रेयः खलु 'अम्ह' अस्माकं 'साम देविं' श्यामा देवीम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण वा 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण वा 'सत्थप्पओगेण वा' शस्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद्-व्यपरोपयितुम्, एवं 'सपेहेंति' सम्प्रेक्षन्ते=विचारयन्ति। 'सपेहित्ता' विचार्य ता एकोनपञ्चशतमातरः, 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्याः 'अतराणि य' अन्तराणि च=अवसराणि 'छिद्दाणि य'

लद्धट्ठाइ समाणाइ) सुना अर्थात् (एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) यह सिंहसेन राजा हमारी लडकियों से न बोलता-चालता है और न इनकी तरफ देखता ही है, किन्तु रातदिन श्यामा देवी में ही अत्यत आसक्त बना रहता है, (त सेय खलु अम्ह साम देवी अग्गिपओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) तो अब इसीमें हमारी भलाई है कि हम लोग उस श्यामा देवी को अग्नि के प्रयोग से विषके प्रयोग से अथवा शस्त्र के प्रयोग से जीवन से वियुक्त कर दें। (एव सपेहेंति) इस प्रकार उन्होंने-सबने विचार किया। (सपेहित्ता) विचार करने के बाद वे सब अब (सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ२ विहरंति) श्यामादेवी के छिद्रों की, दूषणों की, राजा की अनुपस्थिति रूप विरह की, अथवा

राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) ते सिंहसेन राजा अमारी पुत्रीओ साथे बोलता-चालता नथी तेमना तरफ जोता पण नथी अने रात्री दिवस श्यामा देवी उपर अत्यन्त आसक्त बनी रहेला छे (त सेय खलु अम्ह साम देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) हवे तो अमारु हित ए रीतेज छे के अमो ते श्यामादेवीने अग्निना प्रयोगथी, विषना प्रयोगथी अथवा शस्त्रना प्रयोगथी तेना जीवननो नाश करी नाखीए (एव सपेहेंति) आ प्रमाणे ते सौए मळीने विचार कर्यो (सपेहित्ता) विचार करीने पछी ते सौ हवे (सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ २ विहरंति) श्यामादेवीना छीद्रोनी, दूषणोनी, राजानी गेरहाजरी रुप विरहनी, अथवा कोई समय नोकर चाकर अने परिजन विना फक्त श्यामा एकली होय-ए प्रकारना अवसरनी राह

छिद्राणि च=दूषणानि 'विरहाणि य' विरहांश्च=राजानुपस्थितिरूपान्-एकान्तस्थानानि वा, 'पडिजागरमाणीओ२' प्रतिजाग्रत्य.२=गवेषन्त्य २ विहरन्ति=तिष्ठन्ति। 'तए णं सा' ततः खलु श्यामा देवी 'इमीसे' अस्याः=स्वघातरूपायाः 'कहाए' कथायाः=वार्त्तया, लद्धट्ठा समाणी' लब्धार्था सती 'एवं वयासी'=एवमवादीत्=स्वमनस्येवमवदत्-एवं विचारयति स्मेत्यर्थ.-एवं खलु 'मम' मम 'एगूणाणं पंचण्हं' एकोनाना पञ्चानां 'सवत्तीसयाणं' सपत्नीशतानाम् 'एगूणाइं' एकोनानि 'पंचमाइसयाइं' पञ्चमातृशतानि-एकोनपञ्चशतमातरः 'इमीसे कहाए' अस्याः कथाया 'लद्धट्ठाइं समाणाइं' लब्धार्थानि सन्ति 'अण्णमण्णं' अन्योन्यम् 'एवं वयासी' एवमवादिषुः=विचारयन्ति स्म-एवं खलु 'सीहसेणे राया' सिंहसेनो राजा 'जाव' यावत्='श्यामाया देव्यां मूर्च्छितः४ सन् अस्माकं दुहितॄः नो आद्रियते नो परिजानाति, तत् श्रेयः खलु अस्माकं श्यामां देवीमग्निप्रयोगेण विषप्रयोगेण शस्त्रप्रयोगेण वा जीविताद् व्यपरोपयितुम्, एवं विचार्य ता एकोनपञ्चशतमातरः मम अन्तराणि छिद्राणि

किस समय यह परिजन से रहित अकेली होती है, इस प्रकार के अवसर की प्रतीक्षा एवं गवेषणा करती हुई रहने लगीं। (तए णं सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणी एवं वयासी) जब श्यामादेवी को यह उनका विचार ज्ञात हुआ तब उसने भी अपने मन में इस प्रकार विचार किया (एवं खलु मम एगूणाणं पंचण्हं सवत्तीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं इमीसे कहाए लद्धट्ठाइं समणाइं अण्णमण्णं एवं वयासी) कि मेरी एक कम पांचसौ सौतों की माताओंने जो यह परस्पर में इस प्रकार विचार किया है कि (एवं खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरंति) सिंहसेन राजा श्यामा देवी से ही अधिक प्रेम आदि करता है और हमारी लडकियों की

અને શોધ કરવા લાગ્યા (तए णं सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणी एवं वयासी) આ પ્રમાણે પોતાની ૪૯૯ શોક સ્ત્રીઓના માતા તરફથી ચાલતી પ્રવૃત્તિ શ્યામા દેવીના જાણવામાં આવી ત્યારે તેણે પણ પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો (एवं खलु मम एगूणाणं पंचण्हं सवत्तीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं इमीसे कहाए लद्धट्ठाइं समाणाइं अण्णमण्णं एवं वयासी) મારી શોક બહેનોની ૪૯૯ માતાઓએ જે પરસ્પરમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો છે કે (एवं खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरंति) સિંહસેન રાજા શ્યામા દેવીના સાથે અધિક પ્રેમ આદિ રાખે છે, અને અમારી

'समाणाइ' सन्ति, अस्य 'एव सपेहेंति' इत्यग्रेणान्वयः, किं ममेक्षन्ते=किं विचारयन्तीत्याकाङ्क्षायामाह-'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्या 'मुच्छिए४' मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन् 'अम्हं धूयाओ' अस्माकं दुहितॄः 'णो आढाइ'नो आद्रियते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति=द्रष्टुमपि नेच्छति 'तं सेयं' तच्छ्रेयः खलु 'अम्हं' अस्माकं 'सामं देविं' श्यामां देवीम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण वा 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण वा 'सत्थप्पओगेण वा' शस्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद् व्यपरोपयितुम्, एवं 'सपेहेंति' सम्प्रेक्षन्ते=विचारयन्ति। 'सपेहित्ता' विचार्य ता एकोनपञ्चशतमातरः, 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्या 'अंतराणि य' अन्तराणि च=अवसराणि 'छिद्दाणि य'

रुद्धाइं समाणाइ) सुना अर्थात् (एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्हं धुयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) यह सिंहसेन राजा हमारी लडकियों से न बोलता-चालता है और न इनकी तरफ देखता ही है, किन्तु रातदिन श्यामा देवी में ही अत्यंत आसक्त बना रहता है, (तं सेयं खलु अम्हं सामं देवी अग्गिपओगेग वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) तो अब इसीमें हमारी भलाई है कि हम लोग उस श्यामा देवी को अग्नि के प्रयोग से विषके प्रयोग से अथवा शस्त्र के प्रयोग से जीवन से वियुक्त कर दें। (एवं सपेहेंति) इस प्रकार उन्होंने-सबने विचार किया। (सपेहित्ता) विचार करने के बाद वे सब अब (सामाए देवीए अंतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ२ विहरंति) श्यामादेवी के छिद्रों की, दूषणों की, राजा की अनुपस्थिति रूप विरह की, अथवा

राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्हं धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) ते सिंहसेन राजा अमारी पुत्रीओ साथे બોલતા-ચાલતા નથી તેમના તરફ જોતા પણ નથી અને રાત્રી દિવસ શ્યામા દેવી ઉપર અત્યન્ત આસક્ત બની રહેલા છે (तं सेयं खलु अम्हं सामं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) હવે તો અમારૂ હિત એ રીતેજ છે કે અમો તે શ્યામાદેવીને અગ્નિના પ્રયોગથી, વિષના પ્રયોગથી અથવા શસ્ત્રના પ્રયોગથી તેના જીવનનો નાશ કરી નાખીએ (एवं सपेहंति) આ પ્રમાણે તે સૌએ મલીને વિચાર કર્યો (सपेहित्ता) વિચાર કરીને પછી તે સૌ હવે (सामाए देवीए अंतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ - विहरंति) શ્યામાદેવીના છીદ્રોની, દૂષણોની, રાજાની ગેરહાજરી રૂપ વિરહની, અથવા કોઈ સમય નોકર ચાકર અને પરિજન વિના ફક્ત શ્યામા એકલી હોય-એ પ્રકારના અવસરની રાહ

टीका—सू० ९

'तए णं से' इत्यादि ।

'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'इमीसे कहाए' अस्याः कथायाः पूर्वोक्तायाः 'लद्धट्ठे समाणे' लब्धार्थः सन् 'जेणेव कोवघरे' यत्रैव कोपगृहं 'जेणेव सामा देवी' यत्रैव श्यामा देवी स्थिता 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सामं देविं' श्यामां देवीम् 'ओहय जाव पासइ' अपहतमनः-सङ्कल्पां यावद् आर्त्तध्यानं कुर्वतीं पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत् 'किं णं' किं खलु केन कारणेन खलु 'तुमं' त्वं हे देवानुप्रिये ! 'ओहय जाव-ज्झियासि' अपहतमनःसङ्कल्पा यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि ? । 'तए णं सा' ततः खलु सा श्यामा देवी 'सिंहसेणेणं रन्ना' सिंहसेनेन राज्ञा 'एवं वुत्ता समाणी' एवमुक्ता सती 'उप्फेण-उप्फेणिय' उत्फेनोत्फेनितं=कोपवशात्फेनप्रकाशनपूर्वकं

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए णं) अनन्तर (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा (इमीसे कहाए) इस समाचार से (लद्धट्ठे समाणे) परिचित होता हुआ (जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) जहां कोपगृह था तथा उसमें जिस जगह श्यामा देवी थी वहां पर पहुँचा (उवागच्छित्ता सामं देविं ओहय जाव पासइ) पहुँचते ही उसने श्यामा देवी को अनमनी एवं आर्त्तध्यान करती हुई देखा। (पासित्ता एवं वयासी) देख कर वह श्यामा देवी से बोला कि (किं णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) हे देवानुप्रिये ! तुम आज अनमनी क्यों हो और क्यों आर्त्तध्यान कर रही हो ? (तए णं सा सामा देवी सीहसेणेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी उप्फेण उप्फेणिय सीहसेणं रायं

'तए णं से' ઇત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન રાજા (इमीसे कहाए) આ સમાચારથી (लद्धट्ठे समाणे) પરિચિત થયા પછી તે (जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં કોપઘર-કોપગૃહ હતું તથા તે ઘરમાં જે ઠેકાણે શ્યામા દેવી હતા ત્યાં આગળ ગયા (उवागच्छित्ता सामं देविं ओहय जाव पासइ) પહોંચતાજ તેણે શ્યામા દેવીને ચિંતાતુર અને આર્ત્તધ્યાન કરતા જોયા (पासित्ता एवं वयासी) જોઈને રાજા શ્યામા દેવીને કહેવા લાગ્યા કે (किं णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આજે ઉદાસ શા માટે છો ? અને શા માટે આર્ત્તધ્યાન કરો છો ? (तए णं सा सामा देवी सीहसेणेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेणं रायं एवं वयासी)

विरहांश्च 'पडिजागरमाणीओ' प्रतिजाग्रत्यो विहरन्ति इति, 'त ण णज्जइ ण' तन्न ज्ञायते खलु 'मम' मां 'केणइ कुमारेण' केनापि कुमारेण=कुमृत्युना=अपमृत्युना 'मारिस्सेंति' मारयिष्यन्ति 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य 'भीया४' भीता त्रस्ता त्रसिता उद्विग्ना सती 'जेणेव कोवघरे' यत्रैव कोपगृहं 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'ओहय जाव' अपहत यावद्-अपहतमनःसंकल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति ॥सू०४॥

मूलम्—सू० ५

तए णं से सीहसेणे राया इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सामं देविं ओहय जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी—किंणं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जावज्झियासि ? तए णं सा सामा देवी सीहसेणेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणियं सीहसेणं रायं एवं वयासी—एवं खलु सामी ! मम एगूणपंचसवत्तीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं इमीसे कहाए लद्धट्ठाइं समाणाइं अण्णमण्णं सद्दाविंति सद्दावित्ता एवं वयासी—एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्हं धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ जाव अंतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरंति, तं ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सेंति त्तिकट्टु भीया ४ जावज्झियामि ॥ सू० ५ ॥

तरफ देखता तक भी नहीं है आदि२। (त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सेंति) सो न मालूम ये सब मुझे किस समय किस कुमार=कुमौत से मार डाले। (त्तिकट्टु) ऐसा मन ही मन विचार कर (भीया४) भयभीत, त्रासित और उद्विग्न चित्त होकर (जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ) जहां कोप घर था वहां गई। और (उवागच्छित्ता) जा कर (ओहय जावज्झियाइ) विमनस्क हो आर्त्तध्यान करने लगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

પુત્રીઓ તરફ નજર પણ કરતો નથી આદિ (त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सेंति) આ પ્રમાણે છે તો મને શું ખબર કે એ તમામ મળીને મારો નાશ કરે અને કમોતે મરાવે (त्तिकट्टु) આ પ્રમાણે મનમાજ વિચાર કરીને (भीया४) ભયભીત, ત્રસિત અને ઉદ્વેગમય ચિત્ત બનીને (जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં કોપ ઘર હતું ત્યાં ગઈ અને (उवागच्छित्ता) જઈને (ओहय जावज्झियाइ) ઉદ્વેગમય થઈને આર્તધ્યાન કરવા લાગી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૪ ॥

टीका—सू० ९

'तए ण से' इत्यादि ।

'तए ण से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'इमीसे कहाए' अस्याः कथायाः पूर्वोक्तायाः 'लद्धट्ठे समाणे' लब्धार्थः सन् 'जेणेव कोववरे' यत्रैव कोपगृह 'जेणेव सामा देवी' यत्रैव श्यामा देवी स्थिता 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'साम देविं' श्यामा देवीम् 'ओहयजाव पासइ' अपहतमनः-सकल्पा यावद् आर्त्तध्यान कुर्वतीं पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'एव वयासी' एवमवादीत् 'किं ण' किं खलु केन कारणेन खलु 'तुम' त्व हे देवानुप्रिये ! 'ओहय जाव-ज्झियासि' अपहतमन सकल्पा यावद् ध्यायसि=आर्तध्यान करोषि ? । 'तए ण सा' ततः खलु सा श्यामा देवी 'सिहसेणेण रन्ना' सिंहसेनेन राज्ञा 'एव वुत्ता समाणी' एवमुक्ता सती 'उप्फेण-उप्फेणिय' उत्फेनोत्फेनित=कोपवशात्फेनप्रकाशनपूर्वक

'तए ण से' इत्यादि ।

(तए ण) अनन्तर (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा (इमीसे कहाए) इस समाचार से (लद्धट्ठे समाणे) परिचित होता हुआ (जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) जहा कोपगृह था तथा उसमें जिस जगह श्यामा देवी थी वहा पर पहुँचा (उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ) पहुँचते ही उसने श्यामा देवी को अनमनी एव आर्त्तध्यान करती हुई देखा। (पासित्ता एव वयासी) देख कर वह श्यामा देवी से बोला कि (किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) हे देवानुप्रिये ! तुम आज अनमनी क्यों हो और क्यों आर्त्तध्यान कर रही हो ? (तए णं सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेण राय

'तए ण से' ईत्यादि

(तए ण) ते पछी (से सीहसेणे राया) ते सिंहसेन राजा (इमीसे कहाए) आ समाचारथी (लद्धट्ठे समाणे) परिचित थया पछी ते (जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) ज्यां कोपघर-कोपगृह हतु तथा ते घरमा जे ठेकाणे श्यामा देवी हता त्यां आगळ गया (उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ) पहोंचताज तेणे श्यामा देवीने चिंतातुर अने आर्त्तध्यान करता जोया (पासित्ता एव वयासी) जोईने राजा श्यामा देवीने कहेवा लाग्या के (किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) हे देवानुप्रिये ! तमे आजे उदास शा माटे छो ? अने शा माटे आर्त्तध्यान करो छो ? (तए ण सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेण राय एवं वयासी)

'सीहसेण राय' सिंहसेन राजान 'एव वयासी' एवमवादीत्–एव खलु हे स्वामिन्! 'मम' मम 'एगूणपचसवत्तीसयाण' एकोनपञ्चसपत्नीशतानाम् 'एगूणपचमाइसयाइ' एकोनपञ्चमातृशतानि=सपत्नीना नवनवत्यधिकचतु'-शतमातर. 'इमीसे कहाए' अस्याः–वक्ष्यमाणायाः कथाया 'लद्धट्ठाइ समाणाइ' लब्धार्थानि सन्ति 'अण्णमण्ण' अन्योन्य=परस्पर 'सद्दावेंति' शब्दयन्ति=आह्वयन्ति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एव-वयासी' एवमवादिषु एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण विचारयन्ति स्म एव खलु 'सीहसेणे राया' सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए मुच्छिए४' श्यामाया देव्या मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽभ्युपपन्न' सन् 'अम्ह धुयाओ' अस्माक दुहितृः 'णो आढाइ णो परिजाणाइ' नो आद्रियते नो परिजानाति 'जाव' यावत्अग्निविषादिप्रयोगेण मा मारयितुम्, एव विचार्य ताः एकोनपञ्चशतमातरः मम 'अतराणि य' अन्तराणि च=अवसराणि 'छिद्दाणि य' छिद्राणि=दूषणानि 'विरहाणि य' विरहान्=भवदनुपस्थितिरूपान्

एव वयासी) सिंहसेन राजा द्वारा इस प्रकार पूछी गई श्यामा देवी बडे ही क्रोध के साथ इस प्रकार बोली (एव खलु सामी मम एगूणपचसवत्तीसयाण एगणपचमाइ-सयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी) स्वामिन्! मेरी इन एक कम पाचसौ सौतोंके एककम पाच सौ माताओं ने इस समाचार को जानकर परस्पर में मिल कर गुप्त मत्रणा की है और उसमें उन्होंन ऐसा विचार किया है (एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धुयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ जाव अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरति) कि यह सिंहसेन राजा श्यामा देवी, में ही अतिशय अनुरक्त है, इससे यह हमारी पुत्रियों की ओर जरा भी आख उठा कर नहीं देखता है

સિંહસેન રાજાએ આ પ્રમાણે પૂછયુ ત્યારે, શ્યામા દેવી મહા ક્રોધની સાથે આ પ્રમાણે કહેવા લાગી (एव खलु सामी मम एगूणपचसवत्तिसयाण एगूणपचमाइसयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ अण्णमण्ण सद्दावेति सद्दावित्ता एव वयासी) સ્વામિન્! મારી ચારસો નવાણુ શોક છે તેમની દરેક માતાઓએ મારા સાથેના તમારા પ્રેમની હકીકત જાણી છે તેથી તે સૌએ મળીને આ પ્રકારની છાની- ગુપ્ત વિચારણા કરી છે અને તેમા એવો વિચાર કર્યો છે (एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्हं धुयाओ णो आढाइ ण परिजाणाइ जाव अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरति) કે તે- સિંહસેન રાજા શ્યામાદેવીમાજ અતિશય આસક્ત છે તેથી તે રાજા, અમારી પુત્રીઓના સામેદ્રષ્ટિ પણ કરતા નથી તેમજ તેમના સાથે બોલતા ચાલતા નથી, એટલા

एकान्तस्थानानि वा 'पडिजागरमाणीओ' प्रतिजाग्रत्य=गवेषयन्त्यो विहरन्ति। 'त ण णज्जइ' तन्न ज्ञायते 'मम' मा 'केणइ कुमारेण' केनापि कुमारेण अग्नि-विषादिप्रयोगेण 'मारिस्संति' मारयिष्यन्ति 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि विचार्येह 'भीया ४' भीता ४ सती 'जावज्झियामि' यावद् ध्यायामि, यावत्-अपहतमन सकल्पाऽऽर्त्तध्यान करोमि ॥ सू० ५ ॥

और न उनसे बोलता चालता ही है, इसलिये अपनी पुत्रियों के इस काटे को जैसे भी सभवित उपाय से बने वैसे शीघ्र ही नष्ट कर देना चाहिये, इत्यादि सब समाचार उसने अपने पति को कह सुनाया। और साथ में यह भी कह दिया कि न जाने इस ईर्ष्या भाव से प्रेरित हुए ये लोग सब मुझे किस समय कुमौत से मार डालें। (त्ति कट्टु भीया४ जावज्झियामि) इस विचार से मैं अत्यत भयभीत बनी हुई हू और इसीलिये अनमनी तथा आर्त्तध्यान से युक्त हो रही हू।

भावार्थ—राजा को जब रानी के कोपगृह में प्रवेश करने का समाचार विदित हुआ तब वह उसके पास उस कोपवर में पहुँचा और पहुँचते ही उसने उसे कोपवर में आने का सकल वृत्तान्त अनमनी बनी हुई रानी से पूछा। रानीने गुस्से में आकर यथास्थित समस्त वृत्तान्त राजा को कह दिया, उसमें उसने बतलाया कि हमारा और आपका जो स्नेह है उसे ये हमारी सौतों के माताएँ सहन नहीं करती है। उन्होंने मिल कर परस्पर मे यह विचार निश्चित कर लिया है कि हमारी पुत्रियों के सुख

માટે અમારી પુત્રીઓનો તે કાટો જે કોઇ સભવિત ઉપાય હોય અને એ રીતે બની શકે તેમ તુરતજ તેનો નાશ કરી દેવો જોઇએ, ઇત્યાદિ, તમામ સમાચાર પોતાના પતિને કહી સભળાવ્યા, અને સાથે તે પણ કહી આપ્યુ કે- મને પૂરો ભય છે કે તેઓ ઇર્ષાભાવથી પ્રેરાઇને મારૂ અકાળે મૃત્યુ કરાવશે (त्ति कट्टु भीया ४जावज्झियामि) આ વિચારથીજ હુ બહુજ ભયભીત બની ગઇ છુ, અને તે કારણથીજ ઉદાસીન થઇને આર્તધ્યાન કરૂ છુ,

ભાવાર્થ—રાણી કોપગૃહમા છે એવા સમાચાર રાજાએ જાણ્યા ત્યારે તે રાજા રાણીના પાસે તે કોપગૃહમા આવ્યા અને રાજા આવ્યા પછી તેણે કોપઘરમા આવવાની તમામ હકીકત ઉદાસીન બનેલા રાણીને પૂછી ત્યારે રાણીએ ક્રોધ સાથે તમામ હકીકત હતી તે રાજાને કહી સભળાવી અને જણાવ્યુ કે મારો અને તમારો જે અતરનો સ્નેહ છે તેને મારી જે શોક છે તેની માતાઓ સહન કરી શકતી નથી એટલુજ નહિ પણ તે સૌએ પરસ્પર મલીને એ વિચાર નિશ્ચય કર્યો છે કે " અમારી પુત્રીઓના સુખમા

मूलम्-सू० ६

तए णं से सीहसेणे राया सामं देविं एवं वयासी मा णं तुमं देवाणुप्पिया ? ओहय जाव झियाहि, अहं णं तहा जत्तीहामि जहा णं तव णत्थि कुत्तोवि सरीरस्स आबाहे वा पबाहे वा भविस्सइ त्तिकट्टु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ, समासासित्ता तओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेह अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं४, करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता सुप्पइट्ठस्स णयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेंति अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं, करित्ता जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥६॥सू०॥

टीका—सू० ६

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'सामं देविं' श्यामां देवीं

में बाधा डालने वाले इस श्यामा देवी रूप कांटे को किसी भी उपाय से जैसे बने वेसे जल्दी निकाल देना चाहिये। अतः हे नाथ ! ये लोग न मालूम किस समय मुझे कुमौत से मार डालें। इसलिये मेरा मन सचिंत है, कहीं पर भी मन को शांति नहीं है। और इसीलिये मेरी यह दशा हुई है ॥ सू० ५ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

(तए णं) श्यामादेवी से इस प्रकार समाचार सुनने बाद (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा (सामं देविं) श्यामा देवी से (एवं वयासी) इस प्रकार बोला।

વિઘ્ન કરનારી એ શ્યામાદેવી રૂપ જે કાંટો છે-તે કોઈ પણ ઉપાયથી જેમ બને તેમ જલદીથી કાઢી નાખવો જોઈએ તેથી હે નાથ! તે લોકો મને ક્યારે કમોતે મારી નાખશે તે કહી શકતી નથી, તેથી મારૂં મન ચિંતાતુર છે અને કોઈ પણ સ્થળે મનને શાંતિ થતી નથી તે કારણથીજ મારી આ દશા થઈ છે ॥ સૂ૦ ૫ ॥

"तए णं से" ઇત્યાદિ

(तए णं) શ્યામાદેવી પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર સાંભળ્યા પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન રાજા (सामं देविं) શ્યામા દેવીને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે બોલ્યા

'एव वयासी' एवमवादीत् 'मा ण तुम' मा खलु त्व हे देवानुप्रिये! 'ओहय जावज्झियाहि' अपहत यावद् ध्याय=अपहतमन सङ्कल्पा मा आर्त्त यान कुरु। 'अहण्ण' अह खलु 'तहा जत्तीहामि' तथा यतिष्ये=तेन प्रकारेण यत्न करिष्यामि 'जहा ण' यथा खलु=येन तव 'णत्थि' नास्ति-न भवति=न भविष्यतीत्यर्थ, 'कुत्तोवि' कुतोऽपि =कुतश्चिदपि शरीरस्य 'आवाहे वा' आबाधो वा=ईषत्पीडा 'पवाहे वा' प्रबाधो वा प्रकृष्टा पीडा वा 'भविस्सइ' भविष्यति, अस्य नास्तीति पूर्वेण सम्बन्ध., यद्वा- 'णत्थि' नास्ति इति निषेधार्थकमव्यय क्रियाविशेषणम्। आबाधो न भविष्यतीत्यादिरर्थ। आबाधादिसद्भावो न भविष्यतीति यावत्। पचति भवतीतिवदय प्रयोग'। 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति कथयित्वा 'ताहि' ताभिः=पूर्वोक्तस्वरूपाभिः 'इट्ठाहिं' इष्टाभि ११=मनोभिलषिताभि. 'जाव' यावत्-'मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं' मितमधुरसश्रीकाभि वाग्भिः 'समासासइ' समाश्वासयति=विश्वासमुत्पादयति। 'समासासित्ता' समाश्वास्य 'तओ' ततः=तस्मात्स्थानात् कोपगृहात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति, 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य=निस्सृत्य 'कोडुंबियपुरिसे'

(मा ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियाहि) हे देवानुप्रिये! तुम अनमनी मत बनो और न आर्त्तध्यान ही करो। (अह ण तहा जत्तीहामि जहा ण तव णत्थि कुत्तोवि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइत्ति कट्टु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ) मैं इस प्रकार का प्रयत्न करूँगा कि जिससे तुम्हारे शरीर को किसी भी तरह से किसी के भी द्वारा जरा सी भी पीडा न हो सकेगी। इस प्रकार मित मधुर सश्रीक वचनों द्वारा उसे आश्वासन प्रदान किया। (समासासित्ता तओ पडिणिक्खमइ) आश्वासन देकर फिर वह वहा से चला आया। (पडिणिक्खमित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अपने स्थान पर वापिस आते ही उसने नोकरजनों को बुलाया (सद्दावित्ता

(मा ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियाहि) હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાસ થશો નહિ અને આર્ત્તધ્યાન પણ કરશો નહિ (अह ण तहा जत्तीहामि जहा ण तव णत्थि कुत्तो वि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइ त्तिकट्टु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ) હું એવા પ્રકારનો પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી કરીને તમારા શરીરને કોઈપણ પ્રકારથી કોઈ પણ દ્વારા જરા પણ પીડા નહિ થઈ શકે આ પ્રમાણે પ્રિય અને હિંમત ભર્યા વચનો દ્વારા રાજાએ શ્યામા દેવીને આશ્વાસન આપ્યું (समासासित्ता तओ पडिनिक्खमइ) આશ્વાસન આપીને પછી તે રાજા ત્યાંથી ચાલ્યા આવ્યા (पडिनिक्खमित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના સ્થાન પર પાછા આવતાજ તેણે નોકરોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા

कौटुम्बिक-पुरुषान्=स्वनिदेशवर्त्तिनो जनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे' यूयं हे देवानुप्रिया! 'सुपइट्ठस्स नयरस्स' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः=बहिर्भागे 'एगं महं' एकां महतीं 'कूडागारसालं' कूटाकारशाला=पर्वतशिखर तुल्या शाला 'करेह' कुरुत=कारयतेत्यर्थः, कीदृशीम्? इत्याह-'अणेगखंभसयसंनिविट्ठं' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टा=बहुशतस्तम्भयुक्ता 'जाव' यावत् 'पासाईयं४' प्रासादीयां दर्शकजनमनःप्रसादजनिकां 'दरिसणिज्जं' दर्शनीयां=दर्शनयोग्याम् 'अभिरूवं' अभिरूपाम्=अभि प्रतिक्षणं नवं नवमिव रूपं यस्याः सा अभिरूपा ताम्, मनोज्ञ-रूपामित्यर्थः, 'पडिरूवं' प्रतिरूपाम्-अद्वितीयरूपाम् 'करित्ता' कृत्वा मम 'एयमाणत्तियं' एतामाज्ञप्तिकां 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत। 'तए णं ते' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः

एवं वयासी) और बुलाकर इस प्रकार कहा कि (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) देवानुप्रिय! तुम लोग यहा से जाओ और (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एगं महं कूडागारसालं करेह) सुप्रतिष्ठ नगर के बहि प्रदेश में एक भारी कूट आकारवाली शाला जो पर्वत के शिखर के तुल्य हो, (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं) तथा जिसमे सैकडों खंभे लगे हुए हों, जो दर्शकजनों के चित्त को मुदित करने वाली हो, दर्शनीय हो, जिसका रूप क्षण क्षण मे देखने वालों को अपूर्व प्रतीत होता हो एवं जिसके सदृश और कोई शाला न हो ऐसी बनवाओ। (करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) बनवा कर मुझे पीछे खबर दो। (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल-जाव पडिसुणेंति) राजा के इस प्रकार कीआज्ञा को उन कौटुम्बिक पुरुषों ने दोनों हाथों

(सद्दावित्ता एवं वयासी) અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યુ કે (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) દેવાનુપ્રિય! તમે સૌ અહિંથી જાઓ અને (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एगं महं कूडागारसालं करेह) સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બહારના ભાગમા એક મોટી ભારે કૂટ આકાર વાળી શાળા જે પર્વતના શિખરના બરાબર હોય, (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं) તથા જેમા સેકડો ખાભા લાગેલા હોય અને તે સ્થળ જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી હોય, જોવા લાયક હોય, જેનુ રૂપ જોનારને ક્ષણે-ક્ષણે અપૂર્વ જણાય અને જેના સમાન બીજી કોઈ પણ શાળા ન હોય તેવી બનાવો (करित्ता मम एयमाण-त्तियं पच्चप्पिणह) બનાવીને પછી મને ખબર આપો (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति) રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ બે હાથ

'करयल जाव' करतल यावत् करतलपरिगृहीत शिर-आवर्त्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा राजाज्ञा 'पडिसुणति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य 'सुपइट्ठस्स णयरस्स वहिया' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य बहिः, 'पच्चत्थिमे दिसीभाए' पाश्चात्ये दिग्भागे=पश्चिमाया दिशि 'एग महं कूडागारसालं' एका महतीं कूटाकारशाला 'करेंति' कुर्वन्ति-कारयन्ति। 'अणेगखभ०' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टाम्, 'जाव' यावत् 'पासाईय०' प्रासादीया दर्शनीयाम् अभिरूपाम् प्रतिरूपाम्। 'करित्ता' कृत्वा=कारयित्वा 'जेणेव सीहसेणे राया' यत्रैव सिंहसेनो राजा 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'तमाणत्तिय' तामाज्ञप्तिका=पूर्वोक्तामाज्ञा 'पच्चप्पिणति' प्रत्यर्पयन्ति=स्वामिन्! कूटागारशाला सम्पादिताऽस्माभिरिति निवेदयन्तीति ॥६॥सू०॥

को जोड कर स्वीकार किया और (पडिसुणित्ता सुपइट्ठस्स णयरस्स वहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एग महं कूटागारसाल करेंति) आज्ञा प्रमाण कर वे सबके सब सुप्रतिष्ठ नगर के बहि प्रदेश में पश्चिम दिशा की ओर जाकर उस कूटाकार वाली शाला की रचना कराने में लग गये। (अणेगखंभसयसंनिविट्ठ पासाईय) उस में उन्होंने सैकडों खंभों की रचना करवाई। शाला देखने वालों के चित्त को आनंद देनेवाली, दर्शनीय, अपूर्वरूप संपन्न एवं अद्वितीय बनकर जब तैयार हो चुकी, तब (जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छति) वे जहां सिंहसेन नरेश विराजमान थे वहां पर आये और (उवागच्छित्ता तमाणत्तिय पच्चप्पिणति) आकर निवेदन किया कि हे नरेश! आपकी आज्ञानुसार कूटाकार शाला बन कर तैयार हो चुकी है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ६ ॥

જોડીને સ્વીકાર કર્યો અને (पडिसुणित्ता सुपइट्ठस्स णयरस्स वहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एग महं कूटागारसालं करेंति) આજ્ઞા સ્વીકારીને તે તમામ સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બહારના પ્રદેશમા પશ્ચિમ દિશા તરફ જઈને તે કૂટાકારવાળી શાળાની રચના કરવામા લાગી ગયા (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं करित्ता) તેમા તેઓએ સેકડો થાભાઓની રચના કરાવી, શાળા જોનારના ચિત્તને આનંદ આપનારી, દર્શનીય, અપૂર્વરૂપ સપન્ન, અર્થાત્ અજોડ બનાવી આપી પછી જ્યારે તૈયાર થઈ ત્યારે (जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छति) તે જ્યા સિંહસેન રાજા બિરાજમાન હતા, ત્યા આગળ આવ્યા અને (उवागच्छित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणति) આવીને નિવેદન કર્યું કે હે રાજા! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કૂટાકાર શાળા બનીને તૈયાર થઈ ગઈ છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૬ ॥

काडुम्बिक-पुरुषान्=स्वनिदेशवर्त्तिनो जनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे' यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'सुपइट्ठस्स नयरस्स' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः=बहिर्भागे 'एगं महं' एकां महतीं 'कूडागारसालं' कूटाकारशाला=पर्वतशिखर तुल्या शाला 'करेह' कुरुत=कारयतेत्यर्थः, कीदृशीम् ! इत्याह-'अणेगखंभसयसंनिविट्ठं' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टा=बहुशतस्तम्भयुक्ता 'जाव' यावत् 'पासाईयं' प्रासादीया दर्शकजनमनःप्रसादजनिका 'दरिसणिज्जं' दर्शनीया=दर्शनयोग्याम् 'अभिरूवं' अभिरूपाम्=अभि प्रतिक्षणं नवं नवमिव रूपं यस्याः सा अभिरूपा ताम्, मनोज्ञ-रूपामित्यर्थः, 'पडिरूवं' प्रतिरूपाम्-अद्वितीयरूपाम् 'करित्ता' कृत्वा मम 'एयमाणत्तियं' एतामाज्ञप्तिका 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत। 'तए णं ते' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः

एवं वयासी) और बुलाकर इस प्रकार कहा कि (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) देवानुप्रिय ! तुम लोग यहा से जाओ और (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एगं महं कूडागारसालं करेह) सुप्रतिष्ठ नगर के बहि प्रदेश में एक भारी कूट आकारवाली शाला जो पर्वत के शिखर के तुल्य हो, (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं) तथा जिसमें सैकड़ों खंभे लगे हुए हों, जो दर्शकजनों के चित्त को मुदित करने वाली हो, दर्शनीय हो, जिसका रूप क्षण क्षण में देखने वालों को अपूर्व प्रतीत होता हो एवं जिसके सदृश और कोई शाला न हो ऐसी बनवाओ। (करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) बनवा कर मुझे पीछे खबर दो। (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल-जाव पडिसुणेंति) राजा के इस प्रकार कीआज्ञा को उन कौटुंबिक पुरुषों ने दोनों हाथों

(सद्दावित्ता एवं वयासी) અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) દેવાનુપ્રિય ! તમે સૌ અહિંથી જાઓ અને (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एगं महं कूडागारसालं करेह) સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બહારના ભાગમાં એક મોટી ભારે કૂટ આકાર વાળી શાળા જે પર્વતના શિખરના બરાબર હોય, (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं) તથા જેમાં સેંકડો થાંભલા લાગેલા હોય અને તે સ્થળ જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી હોય, જોવા લાયક હોય, જેનું રૂપ જોનારને ક્ષણે-ક્ષણે અપૂર્વ જણાય અને જેના સમાન બીજી કોઈ પણ શાળા ન હોય તેવી બનાવો (करित्ता, मम एयमाण-त्तियं पच्चप्पिणह) બનાવીને પછી મને ખબર આપો (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति) રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ બે હાથ

पञ्चमातृशतानि 'सीहसेणेण रण्णा' सिंहसेनेन राज्ञा 'आमंतियाइं' आमन्त्रितानि=आहूतानि 'समाणाइं' सन्ति 'सव्वालंकारविभूसियाइं' सर्वालङ्कारविभूषितानि 'जहाविभवेण' यथाविभवेन=स्वस्वविभवानुसारेण 'जेणेव सुपइट्ठे णयरे' यत्रैव सुप्रतिष्ठं नगरं 'जेणेव सीहसेणे राया' यत्रैव सिंहसेनो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति। 'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'एगूणाणं' एकोनानां 'पंचदेवीसयाणं' पञ्चदेवीशतानाम् 'एगूणाणं' एकोनानां 'पंचण्हं माईसयाणं' पञ्चानां मातृशतानां 'कूडागारसालं' कूटाकारशालाम् 'आवसहं' आवसथम्, वासस्थानं 'दलयइ' ददाति ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—

तए णं से सीहसेणे राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया विउलं असणं४ उवणेह, सुबहुं पुप्फ-वत्थगंधमल्लालंकारं च कूडागारसालं साहरेह, तए णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव साहरेंति, तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं सव्वालंकारविभूसियाइं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणाइं४ गंधव्वेहि य णाडएहि य उवगीयमाणाइं नच्चिज्जमाणाइं विहरंति,

---

उवागच्छंति) आमंत्रित हुए वे सबके सब एककम पांचसौ माताएँ समस्त अपनी२ विभवसंपत्ति के अनुसार समस्त अलंकारों से विभूषित होकर सुप्रतिष्ठ नगर में जहां सिंहसेन नरेश विराजमान थे वहां आ पहुँचीं। (तए णं से सीहसेणे राया एगूणाणं पंचदेवीसयाणं एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवसहं दलयइ) जब वे वहां आ चुकीं तब उस सिंहसेन नरेश ने उन एककम पांचसौ अपनी भार्याओं की एककम पांचसौ माताओं को उस कूटाकार शाला में ठहरा दिया। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ७ ॥

આમંત્રણ મળતા તે તમામ ચારસો નવાણુ માતાઓ પોતાની સંપત્તિ પ્રમાણે તમામ અલંકારથી શણગાર કરીને સુપ્રતિષ્ઠ નગરમાં જ્યાં સિંહસેન રાજા બિરાજમાન હતા ત્યાં આવી પહોંચી (तए णं से सीहसेणे राया एगूणाणं पंचदेवीसयाणं एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवसहं दलयइ) તે તમામ જ્યારે રાજા પાસે આવી ગઇ ત્યારે તે સિંહસેન નરેશે તે ચારસો નવાણુ પોતાની પત્નીઓની ચારસો નવાણુ માતાઓને તે કૂટાકાર શાલામાં રહેવાનું કરાવ્યું ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૭ ॥

मूलम्—सू० ७

तए ण से सीहसेणे राया अण्णया कयाइ एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ आमतेइ। तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आमतियाइ समाणाइ सव्वालकार-विभूसियाइ जहाविभवेण जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सीहसीणे राया तेणेव उवागच्छति। तए ण से सीहसेणे राया एगूणाण पचदेवीसयाण एगूणाण पचण्ह माइसयाण कूडागारसाल आवसह दलयइ॥ ७ सू०॥

टीका—सू० ७

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'एगूणगाण' एकोनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशतानाम् 'एगूणाइ पचमाइसयाइ' एकोनानि पञ्चमातृशतानि नवनवत्यधिकचतुःशतसख्यका स्वश्वश्रू 'आमतेइ' आमन्त्रयति—तासामागमनाया मन्त्रण प्रेषयति। 'तए ण' ततः खलु 'तासिं' तासाम् 'एगूणगाण' एकोनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशतानाम् 'एगूणपचमाइसयाइ' एकोन-

---

'तए ण से' इत्यादि।

(तए ण) कूटाकार शाला के सम्पूर्णरूप से निर्मित हो चुकने बाद (से सीहसेणे राया) उस सिंहसेन नरेशने (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ आमतेइ) एक कम पाचसौ अपनी पत्नियों की माताओं को वहा पर आमत्रित किया (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आमतियाइ समाणाइ सव्वालकार विभूसियाइ जहाविभवेण जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सीहसेणे राया तेणेव

"तए ण से" ઇત્યાદિ

(तए ण) ફૂટાકાર શાળા સંપૂર્ણ રૂપથી તૈયાર થયા પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન નરેશે (अण्णया कयाइ) કોઈ એક સમયે (एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ आमतेइ) ચારસો નવાણુ પોતાની પત્નીઓ હતી તેની માતાઓને તે ફૂટાકાર શાળામાં પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवी-सयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ सीहसेण रण्णा आमतियाइ समाणाइ सव्वालकार-विभूसियाइ जहाविभवेण जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सेहसीणे राया तेणेव उवागच्छति)

उपनयन्ति 'तए णं' ततः खलु 'तासिं' तासाम् 'एगूणगाणं' एकोनानां 'पंचण्हं' पञ्चानां 'देवीसयाणं' देवीशतानाम् 'एगूणपंचमाइसयाइं' एकोनपञ्चमातृशतानि 'सव्वालंकारविभूसियाइं' सर्वालङ्कारविभूषितानि 'तं विउलं' तद् विपुलम् 'असणं४' अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं च 'सुरं च ५' सुरां च५ 'आसाएमाणाइं' आस्वादयमानानि, विस्वादयमानानि, परिभाजयमानानि, परिभुञ्जानानि 'गंधव्वेहि य' गान्धर्वैश्च=गायकपुरुषैः=गानकलाकुशलैर्गायकैः 'णाडएहि य' नाटकैश्च –नर्त्तकपुरुषैश्च 'उवगीयमाणाइं' उपगीयमानानि 'नच्चिज्जमाणाइं' नर्त्यमानानि विहरन्ति। 'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रकालसमये=अर्द्धरात्रौ 'बहुहिं पुरिसेहिं'

के बाद उन कौटुम्बिक पुरुषोंने राजा की आज्ञा के अनुसार समस्त खान पीन एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री उस कूटाकार शाला में उपस्थित कर दी। (तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं सव्वालंकारविभूसियाइं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणाइं४ गंधव्वेहि य णाडएहि य उवगीयमाणाइं नच्चिज्जमाणाइं विहरंति) अनन्तर उन एक कम पांचसौ देवियों की एककम पांचसौ माताओंने उन आये हुए चारों प्रकार के आहार को खूब खाया पीया, दूसरों को भी खिलाया पिलाया, मदिरा भी खूब पी और पिलाई। गन्धर्वों ने भी इनके आने की खूब खुशियां मनायीं, इसके उपलक्ष में उन्होंने खूब इनकी प्रशंसा के गान गाये। नर्तक लोगोंने मनमाने अपने नृत्यों से भी इनका स्वागत किया (तए णं से सीहसेणे राया अद्धरत्तकालसमयंसि बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव

રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે તમામ ખાવા-પીવાની વસ્તુ અને પુષ્પ, વસ્ત્ર-ગંધમાલા આદિ સામગ્રી તમામ તે કૂટાકાર શાલામાં લાવીને મૂકી આપી (तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं सव्वालंकारविभूसियाइं तं विउलं असणं ४ सुरं च५ आसाएमाणाइं४ गंधव्वेहि य णाडएहि य उवगीयमाणाइं नच्चिज्जमाणाइं विहरंति) તે પછી ચારસો નવાણું (૪૯૯) પત્નીઓની માતાઓ (૪૯૯) એ તે આવેલા ચાર પ્રકારના આહારના પદાર્થોનો સારી રીતે આહાર કર્યો, મદિરા પીધી, બીજાને પણ ખવરાવ્યા-પીવરાવ્યા, મદિરા પણ પાઈ, ગન્ધર્વોએ પણ તેઓના આવવા માટેનો આનંદ જણાવ્યો તેઓના માનમાં ગંધર્વોએ તેઓની પ્રશંસાના ગીત ગાયા તથા નૃત્ય કરનાર માણસોએ મનમાન્યા પોતાના નૃત્યથી તેઓનું સ્વાગત કર્યું (तए णं से सीहसेणे राया अद्धरत्तकालसमयंसि बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ) પછી સિંહસેન

पुरिसेहिं सपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता कूडागारसालाए दुवाराइं पिहेइ, पिहित्ता कूडागारसालाए सव्वओ समंता अगणिकायं दलयइ, तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणगाइं पंचमाइसयाइं सीहसेणेणं रण्णा आलीवियाइं समाणाइं रोयमाणाइं २ अत्ताणाइं असरणाइं कालधम्मुणा संजुत्ताइं ॥ सू० ८ ॥

टीका—सू० ८

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'गच्छह णं तुब्भे' गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'विउलं' विपुलम् 'असणं४' अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् 'उवणेह' उपनयत=कूटागारशालायां प्रापयत । तथा 'सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं च' सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालंकारं च 'कूडागारसालं' कूटाकारशालां 'साहरेह' संहरत=नयत । 'तए णं ते' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः 'तहेव' तथैव=राजाज्ञानुसारेणैव 'जाव' यावत्–'साहरेंति' संहरन्ति=

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए णं) पश्चात् (से सीहसेणे राया) उस सिंहसेन राजा ने (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अपने नौकर–चाकरों को बुलाया (सद्दावित्ता) और बुलाकर (एवं) इस प्रकार (वयासी) कहा कि (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! आप लोग यहां से जाओ (विउलं असणं४ उवणेह) और ४ प्रकार का आहार वहां ले जाओ साथ में (सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं च कूडागारसालं साहरेह) अनेक प्रकार के पुष्प, वस्त्र, गंध माल्य और अलंकार भी इस कूटशाला में ले जाओ । (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव साहरेंति) राजा की इस प्रकार आज्ञा सुनने

'तए णं से' ઈત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન રાજાએ (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના નોકર ચાકરોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एवं) આ પ્રમાણે (वयासी) કહ્યું કે (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ? આપ સૌ અહિંથી જાઓ (विउलं असणं४ उवणेह) અને ચાર પ્રકારના આહાર ત્યાં લઈ જાઓ સાથે (सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं च कूडागारसालं साहरेह) અનેક પ્રકારના પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલ્ય અને અલંકાર પણ તે કૂટશાલામાં લઈ જાઓ। (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव साहरेंति) રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞા સાંભળ્યા પછી તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ

मूलम्—सू० ९

तए णं से सीहसेणे राया एयकम्मे४ सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता चउत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णे। तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं

नि शरण होकर कालधर्म से संयुक्त हो गयीं।

भावार्थ—उन सबके उस कूटाकार शाला में ठहर जाने पर राजाने अपने नौकर-चाकरों को बुला कर कहा कि–हे देवानुप्रिय! तुम लोग यहां से जाओ और चारों प्रकार के आहार को वहां ले जाओ और साथ में अनेक प्रकार के पुष्प, वस्त्र, गंध, माला, और अलंकारों को भी ले जाओ। राजा की आज्ञा पाकर वे कौटुम्बिक पुरुष राजा की आज्ञा के अनुसार चारों प्रकार के तैयार किये हुए आहार को एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री को उस कूटाकार शाला में उपस्थित कर दिये। अनन्तर उन चार सौ नवाणु देवियों की ४९९ माताओं ने उस आये हुए चार प्रकार के आहार को खूब खाया पीया, पुष्प वस्त्र गंध माला आदि का उपभोग किया और अनेक प्रकार की मदिराओं को खूब पी और पिलाई। गंधर्वों के विविध प्रकार के गाने सुने, एवं नर्तकों के नृत्यों को खूब देखा और खूब खुशी मनाई। बाद में वह सिंहसेन राजा उसी दिन अर्द्ध रात्रि के समय में अपने अनेक निजी पुरुषों को लेकर इस कूटाकार

साधनोनो अभाव जोई नि शरणु बनीने तमाम मरणु पामी गई

भावार्थ— ते तमाम ए कूटाकार शाळामां गई अने स्थिर थई त्यारे राजाए पोताना नोकर-चाकरोने बोलावीने कह्युं के हे देवानुप्रिय! तमे सौ अहिंथी जाओ अने चार प्रकारना आहारना पदार्थो त्यां शाळामां लई जाओ तेमज साथे साथे अनेक प्रकारना पुष्प, वस्त्र, गंध माला अने अलंकारोने पणु लई जाओ राजानी आ प्रमाणे आज्ञा मेळवीने ते सौ नोकर-चाकर वर्गे राजानी आज्ञा प्रमाणे चार प्रकारना तयार करावेला आहारना पदार्थो तथा पुष्प, वस्त्र, गंध माला आदि सामग्रीने लई कूटाकार शाळामां लाव्या पछी ते चारसो नवाणु स्त्रीओनी माताओए ते चार प्रकारना आहारना पदार्थो खाधा-पीधा, पुष्प, वस्त्र, गंध, माला आदि पदार्थोनो पणु योग्य रीते उपभोग कर्यो साथे अनेक प्रकारनी मदिराओने पणु खूब पीधी अने बीजाने पणु आपी, गन्धर्वोना विध-विध प्रकारना गीत सांभळ्या, अने नृत्य करनाराओना नाचने पणु खूब जोया तथा खुशी थया, पछीथी ते सिंहसेन राजा ते दिवसे अर्धरात्रीना समये

बहुभि पुरुषै 'सपरिवुडे' सपरिवृत=सहित 'जेणेव' यत्रैव 'कुडागारसाला' कूटाकारशाला 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छइ' उपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'कुडागारसालाए' कूटाकारशालाया. 'दुवाराइ' द्वाराणि 'पिहेइ' पिदधाति=आवृणोति, 'पिहित्ता' पिधाय 'कूडागारसालाए' कूटाकारशालाया' 'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्तात् 'अगणिकाय दलयइ' अग्निकाय दापयति=कूटाकारशाला ज्वालयतीत्यर्थ । 'तए ण' ततः खलु 'तासिं' तासाम् 'एगूणगाण' एकोनाना 'पचण्ह' पञ्चाना 'देवीसयाण' देवीशतानाम् 'एगूणगाइ' एकोनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि 'सीहसेणेण रण्णा' सिंहसेनेन राज्ञा 'आलीवियाइ समाणाइ' आदीपितानि=प्रज्वालितानि सन्ति 'रोयमाणाइ३' रुदन्ति=रोदन कुर्वन्ति 'कंदमाणाइ' क्रन्दन्ति, उच्चै स्वरेण रुदन्ति 'विलवमाणाइ' विलपन्ति=शिरःस्फोटनपूर्वक विलाप कुर्वन्ति, 'अत्ताणाइ' अत्राणानि=रक्षारहितानि 'असरणाइ' अशरणानि=शरणरहितानि 'कालधम्मुणा सजुत्ताइ' कालधर्मेण सयुक्तानि–तासामेकोनपञ्चशतदेवीनामेकोनपञ्चशतमातरो मृता इत्यर्थ ॥सू० ८॥

उवागच्छइ) फिर वह सिंहसेन नरेश अर्द्ध रात्रि के समय में अनेक अपने निजी पुरुषों से युक्त होकर उस कूटाकार शाला की तरफ आया। (उवागच्छित्ता कुडागारसालाए दुवाराइ पिहेइ) वहा पहुँच कर पहिले तो उसने उसके समस्त दरवाजों को बन्द करवा दिया। (पिहित्ता कुडागारसालाए सव्वओ समता अगणिकाय दलयइ) पश्चात् उस कूडाकार शाला में उसने सब तरफ से अग्नि लगवा दी। (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणगाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आलीवियाइ समाणाइ रोयमाणाइ३ अत्ताणाइ असरणाइ कालधम्मुणा सजुत्ताइ) इससे एककम पाचसौ उन सब देवियों की वे ४९९ वे माताएँ सिंहसेन राजा के द्वारा जलाई गई हुई रुदन करतेर आक्रन्दन करतेर और विलाप करतेर रक्षा के साधनों के अभाव में

नरेश अर्धरात्रीना समये पोताना अनेक स्वजनोनी साथे ते कूटाकार शाळा तरफ चाल्या (उवागच्छित्ता सालाए दुवाराइ पिहेइ) त्या पहोचीने प्रथम तो तेणे तमाम दरवाजा बध कराबी दीधा (पिहित्ता कूडागारसालाए सव्वओ समता अगणिकाय दलयइ) पछी कूटाकार शाळामा तेणे चारेय बाजुथी अग्नि लगावी दीधी (तए ण तासिं एगूण-गाण पचण्ह देवीसयाण एगूणगाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आलीवियाइ समाणाइ रोयमाणाइ३ अत्ताणाइ असरणाइ कालधम्मुणा सजुत्ताइ) तेथी चारसो नवाणु पोतानी पत्नीओनी चारसो नवाणु माताओने सिंहसेन राजाए सळगावी दीधी त्यारे ते सौ रुदन–आक्रदन करती अने विलाप करती करती पोताना रक्षणना

समुपार्ज्य 'चउत्तीसं वाससयाइं' चतुस्त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः=उत्कृष्टायुः 'पालइत्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'बावीससागरोवमट्ठिइएसु' द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु 'णेरइएसु' नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः। 'से णं' स खलु सिंहसेनजीवः 'तओ' ततः=तस्मात् स्थानात् 'अणंतरं' अनन्तरम्=अन्तररहितम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'इहेव' इहैव=अत्रैव 'रोहीडए णयरे' रोहितके नगरे 'दत्तस्स सत्थवाहस्स' दत्तस्य सार्थवाहस्य 'कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि' कृष्णश्रियो भार्यायाः कुक्षौ=गर्भे 'दारियत्ताए उववण्णे' दारिकातया-पुत्रीत्वेन उत्पन्नः। 'तए णं सा कण्हसिरी' ततः खलु सा कृष्णश्री 'णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं'

उपार्जन कर (चउत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालइत्ता) ३४०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु के समाप्त हो चुकने पर (कालमासे कालं किच्चा) मृत्यु के अवसर में मर कर (छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे) छठी पृथिवी के उत्कृष्ट २२ सागर की स्थितिवाले नरक में नारकीपर्याय से उत्पन्न हुआ। (से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णे) वहां से स्थिति पूर्ण कर यह सिंहसेन का जीव निकल इसी रोहितक नगर मे दत्त सार्थवाह की भार्या कृष्णश्री की कुक्षि में पुत्रीरूप से उत्पन्न हुआ। (तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया) जब नौ माह ७॥ दिन अच्छी तरह से व्यतीत हो

वाससयाइं परमाउं पालइत्ता) ३४०० चोतरीसो वर्षनी उत्कृष्ट आयुष्य पूरी थई रह्या पछी, (कालमासे कालं किच्चा) मृत्यु समये मरण पामीने (छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे) छठ्ठी पृथिवीना उत्कृष्ट २२ बावीस सागरनी स्थितिवाळा नरकमा नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थयो. (से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णे) त्यानी स्थिति पूर्ण करीने ते सिंहसेननो जीव निकळीने आ रोहितक नगरमा दत्तसार्थवाहनी भार्या-स्त्री कृष्णश्रीना उदरमाथी पुत्री रूपे उत्पन्न थयो. (तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया) ज्यारे नव मास अने उपर साडासात (७ १/२) रात्री सारी रीते वीती गया, त्यारे कृष्णश्रीए पुत्रीनो

वहुपडिपुण्णाण जाव दारियं पयाया सुकुमाल जाव सुरूवा। तए णं तीसे दारियाए अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे विउलं असणं४ जाव मित्त०णामधेज्जं करेंति, तं होउ णं दारिया देवदत्ता णामेणं। तए णं सा देवदत्ता दारिया पंचधाईपरिग्गहिया जाव परिवड्ढइ ॥ सू० ९ ॥

टीका-सू० ९

'तए णं' इत्यादि ।

तत खलु स सिंहसेनो राजा 'एयकम्मे४' एतत्कर्मा४-एकोनपञ्चशत-श्वश्रूहिंसनकर्मकारक, एवमन-एतत्प्रधान, एतद्विध एतत्समाचार इत्यपि बोध्यम् । 'सुबहुं' सुबहु=अत्यधिक 'पावकम्मं' पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=

शाला की तरफ आया। वहा पहुँचकर उसने पहले उन निजी पुरुषों द्वारा कूटाकार शाला के समस्त दरवाजों को बद करवा दिया पश्चात् उस कूटाकार शाला के चारों तरफ आग लगवा दी। इससे वे ४९९ देवियों की सबकी सब ४९९ माताएँ सिंहसेन राजा के द्वारा जलाई गई हुई रुदन करते२ आक्रन्दन करते२ और विलाप करते२ रक्षाके साधनों के अभाव में नि शरण होकर कालधर्म को प्राप्त हुई-मर गई ॥सू० ८॥

'तए णं' इत्यादि ।

(तए णं) इस के अनन्तर (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन नरेश (एयकम्मे४) कि जिसने अपनी समस्त सासों को मारने रूप महा अधार्मिक कृत्य किया इसी भयकर अपराध से (सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता) अनेक प्रकार के पापकर्मों का

પોતાના અનેક નિજ જનને સાથે લઇને તે કૂટાકાર શાળા પાસે આવ્યા આવીને પ્રથમ પોતાના માણસોને આજ્ઞા કરીને શાળાના તમામ દરવાજા બધ કરાવ્યા અને તે પછી કૂટાકાર શાળાની ચારેય બાજુ આગ લગાવી દીધી તેથી ચારસો નવાણુ (૪૯૯) દેવીઓની માતાઓ તમામ (૪૯૯) સિંહસેન રાજા દ્વારા અગ્નિથી બળતી થકી રૂદન કરવા લાગી આક્રંદન અને વિલાપ કરતી પોતાના રક્ષણના સાધનોના અભાવે આશ્રય વિનાની થઇને કાલધર્મને પામી ગઇ-અર્થાત્ મરણ પામી ગઈ ॥ સૂ૦ ૮ ॥

"तए णं" इत्यादि

(तए णं) તે પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન નરેશ (एयकम्मे०) કે જેણે પોતાની તમામ સાસુઓને મારવા રૂપ મહા અધાર્મિક કૃત્ય કર્યું છે તે ભયકર અપરાધથી (सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता) અનેક પ્રકારના પાપકર્મોને ઉપાર્જન કરી (चउत्तीस

रीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा ॥ सू० ११ ॥

टीका—

'इम च ण' इत्यादि ।

'इम च ण' इतश्च खलु 'वेसमणदत्ते राया' वैश्रवणदत्तो राजा 'ण्हाए जाव विभूसिए' स्नातो यावत् सर्वालङ्कारविभूषितः 'आसं दुरूहइ' अश्वं दूरोहति=आरोहति दुरूहित्ता' दूरुह्य=आरुह्य 'बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे' बहुभिः पुरुषैः सपरिवृतः 'आसवाहणियाए' अश्ववाहनिकायै=अश्वक्रीडार्थम्—अश्वारूढो यत्राश्वगतिलीलाप्रदर्शनपूर्वकमश्वं वाहयति साऽश्वक्रीडाऽश्ववाहनिका तया तस्यै तदर्थमित्यर्थः । 'निज्जायमाणे' निर्यान्=निर्गच्छन् 'दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स' दत्तस्स गाथापतेर्गृहस्य 'अदूरसामंते' नातिदूरे नातिसमीपे पार्श्वभागत इत्यर्थः. 'वीइवयइ' व्यतिव्रजति=गच्छति । 'तए णं से वेसमणे राया' ततः खलु स वैश्रवणो राजा 'जाव' यावत् अश्वक्रीडार्थं निर्गच्छन् दत्तगाथापतेर्गृहसमीपतः 'वीईवयमाणे'

'इम च ण' इत्यादि ।

(इम च ण) एक समय की बात है (वेसमणदत्ते राया) वैश्रवण दत्त राजा (ण्हाए जाव विभूसिए) स्नान कर के वस्त्राभूषणों से अलंकृत हो कर (आसं दुरूहइ) अपने घोडे पर सवार हुआ, (दुरुहित्ता) सवार होकर (बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे अनेक पुरुषों के साथ (आसवाहणियाए) अश्व क्रीडा करने के लिये (निज्जायमाणे) जाता हुआ (दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ) दत्तगाथापति के घर के कुछ पास से होकर निकला । (तए णं से वेसमणे राया जाव वीईवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसेण कीलमाणिं पासइ) जाते

"इम च ण" इत्यादि

(इम च ण) એક સમયની વાત છે (वेसमणदत्ते राया) વૈશ્રવણદત્ત રાજા (ण्हाए जाव विभूसिए) સ્નાન કરીને વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈને (आसं दुरूहइ) પોતાના ઘોડા પર સ્વાર થયા (दुरुहित्ता) સ્વાર થઈને (बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे) અનેક પુરૂષોની સાથે-સાથે (आसवाहणियाए) અશ્વક્રીડા કરવા માટે (निज्जायमाणे) જઈ રહ્યા હતા (दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ) દત્તગાથાપતિના ઘરની નજીક પાસે થઈને નીકળ્યા, (तए णं से वेसमणे राया जाव वीईवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसेण कीलमाणिं पासइ) તે વખતે તે વૈશ્રવણ રાજાએ મહેલ ઉપર

'उक्किट्ठसरीरा' उत्कृष्टशरीरा=परमसुन्दरी 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। ततः खलु सा देवदत्ता दारिका अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'ण्हाया' स्नाता=कृतस्नाना 'जाव विभूसिया' यावद् विभूषिता=सर्वालङ्कारविभूषिता परिहितसुन्दरवस्त्राभरणा सती 'बहूहिं खुज्जाहिं' बहुभिः कुब्जाभिः 'जाव' यावत्-अष्टादशदेशीयाभिर्दासीभिः 'परिक्खित्ता' परिक्षिप्ता=परिवृता 'उप्पिं आगासतलंसि' उपरि आकाशतले प्रासादोपरिभागे 'चाँदनी' इति प्रसिद्धे स्थाने 'कणगतिंदूसएण' कनकतिन्दूसकेन=सुवर्णकन्दुकेन 'कीलमाणी' क्रीडन्ती 'विहरइ' विहरति=वर्त्तते ॥ सू० १० ॥

मूलम्—सू० ११

इमं च णं वेसमणदत्ते राया ण्हाए जाव विभूसिए आसं दुरुहइ, दुरुहित्ता बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे आसवाहणियाए णिज्जाएमाणे दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ। तए णं से वेसमणे राया जाव वीईवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसेण कीलमाणिं पासइ, पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव विम्हिए कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—कस्स णं देवाणुप्पिया! एसा दारिया? किं वा णामधेज्जं? तए णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणरायं करयल० एवं वयासी—एस णं सामी दत्तसत्थवाहस्स धूया कण्हसि

और लावण्य से सुन्दर दीखने लगा। (तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइ ण्हाया जाव विभूसिया बहुहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता) किसी एक समय यह देवदत्ता लडकी स्नान कर और वस्त्राभूषण पहिर कर अपनी १८ देश की दासियों के परिवार के साथ (उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसएण कीलमाणी विहरइ) ऊपर आकाशतल—प्रासाद के ऊपरी भाग—चांदनी—में सुवर्ण की गेंद से क्रीडा कर रही थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १० ॥

લાવણ્યથી સુન્દર દેખાવા લાગી. (तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइ ण्हाया जाव विभूसिया बहुहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता) કોઈ એક સમયે તે દેવદત્તા પુત્રી સ્નાન કરી અને વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને પોતાની અઢાર દેશની દાસીઓના પરિવાર સાથે (उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसएण कीलमाणी विहरइ) પોતાના આકાશતલ જેવા મહેલના ઉપરના ભાગમાં—ચાંદનીમાં સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૧૦ ॥

स्वामिन् ! 'दत्तसत्थवाहस्स' दत्तसार्थवाहस्य 'धुया' दुहिता=पुत्री 'कण्हसिरीए भारियाए' कृष्णश्रियो भार्याया 'अत्तया' आत्मजा 'देवदत्ता णाम दारिया' देवदत्ता नाम दारिका रूपेण यौवनेन लावण्येन चोत्कृष्टा उत्कृष्टशरीरा अस्ति ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—सू० १२

तए णं से वेसमणे राया आसवाहणियाओ पडिणियत्ते समाणे अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! दत्तस्य धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह जइवि य सा सयं रज्जसुक्का। तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेसमणेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्टतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता ण्हाया जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति ॥ सू० १२ ॥

टीका—सू० १२

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं से वेसमणे राया' ततः खलु स

सामी दत्तसत्थवाहस्स धुया कण्हसिरीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया) हे स्वामिन्! यह दत्त सार्थवाह की लडकी है। कृष्णश्री नाम की उसकी भार्या से यह उत्पन्न हुई और इसका नाम देवदत्ता है। (रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव अईव२ उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा) यह रूप, यौवन एवं लावण्य से उत्कृष्ट एवं अनुपम-शरीरसपन्न है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से, इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से वेसमणे राया) उस वैश्रवण राजाने (आसवाह-

दत्तसत्थवाहस्स धुया कण्हसिरीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया) હે સ્વામિન્! તે દત્તસાર્થવાહના પુત્રી છે કૃષ્ણશ્રી નામના તેના પત્નીથી તે ઉત્પન્ન થએલ છે અને તેનુ નામ દેવદત્ત છે (रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा) તે રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ અર્થાત્ અનુપમ-શરીરસંપન્ન છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

'तए णं से" ઇત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से वेसमणे राया) તે વૈશ્રવણ રાજાએ (आसवाहणियाओ

व्यतिव्रजन् 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकाम् 'उप्पिं आगासतलगंसि' उपरि-आकाशतले प्रासादोपरिभागे 'कणगतिंदूसेण' कनकतिन्दूसेन=सुवर्णकन्दुकेन 'कीलमाणिं' क्रीडन्तीं 'पासइ' पश्यति। 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'देवदत्ताए दारियाए' देवदत्ताया दारिकायाः 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य' रूपेण यौवनेन लावण्येन च 'जाव' यावत्-विम्हिए' विस्मितः=अहो! अदृष्टपूर्वमीदृशं रूपमित्याश्चर्ययुक्तः सन् 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'कस्स णं देवाणुप्पिया!' कस्य खलु हे देवानुप्रियाः? 'एसा' एषा=प्रासादशिखरे कनककन्दुकेन क्रीडन्ती दारिका? किं वा णामधेज्जं' किं वा नामधेयमस्याः?। 'तए णं' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा 'वेसमणराय' वैश्रवणराजं 'करयल०' करतलपरिगृहीतं शिर-आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'एस णं' एषा खलु 'सामी' हे

हुए उस वैश्रवण राजाने ऊपर मकान पर सुवर्ण की कंदुक से क्रीडा करती हुई उस देवदत्ता को देखा। (पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव विम्हिए) देख कर देवदत्ता के रूप से यौवन से और लावण्य से अति आश्चर्ययुक्त हुआ। ऐसा रूप तो आज तक देखने में नहीं आया इस प्रकार चकितचित्त होकर उसने (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अपने कौटुम्बिकपुरुषों को बुलाया (सद्दावित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) ऐसा कहा (कस्स णं देवाणुप्पिया एसा दारिया) हे देवानुप्रिय! कहो, यह किस की पुत्री है? (किं वा णामधेज्जं) इसका नाम क्या है? (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणराय करयल० एवं वयासी) इस प्रकार नृपति का कथन सुनकर उन कौटुम्बिकपुरुषोंने हाथ जोड कर ऐसा कहा कि (एस णं

સોનાના ગેડી-દડાથી ક્રીડા-રમતી તે દેવદત્તાને જોઇ (पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव विम्हिए) જોઇને દેવદત્ત ના રૂપથી-યૌવનથી અને લાવણ્યથી આશ્ચર્ય પામી ગયો આવુ રૂપ આજસુધી જોવામા આવ્યુ નથી- આ પ્રમાણે ચકિત-ચિત્ત-ચલાયમાન થઇને તેણે (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના કૌટુમ્બિક પુરૂષોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહ્યુ, (कस्स णं देवाणुप्पिया एसा दारिया) હે દેવાનુપ્રિયો! કહો એ કોના પુત્રી છે (किं वा णामधेज्जं) તેનું નામ શુ? (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणराय करयल० एवं वयासी) આ પ્રમાણે રાજાના વચન સાભળીને તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ હાથ જોડીને આ પ્રમાણે કહ્યુ કે - (एस णं सामी

ते 'अभिंतरठाणिज्जा पुरिसा' आभ्यन्तरस्थानीयाः पुरुषाः 'वेसमणेण रण्णा' वैश्रवणेन राज्ञा 'एवं वुत्ता समाणा' एवमुक्ताः सन्तः 'हट्ठतुट्ठा' हृष्टतुष्टा =हर्षितहृदया सन्तुष्टमानसाः 'करयल जाव' करतल यावत् करतलपरिगृहीतं शिर-आवर्त्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा-'पडिसुणेंति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति। 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य= स्वीकृत्य 'ण्हाया' स्नाताः 'जाव' यावत्-कृतबलिकर्माणः=पशुपक्ष्याद्यर्थकृतान्नभागाः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः=दुःस्वप्नादिदोषनिवारणार्थं प्रायश्चित्तरूपेण धृतदध्यक्षतदूर्वादिकाः 'सुद्धप्पावेसाइं' शुद्धप्रवेश्यानि शुद्धानि=शुचीभूतानि शुक्लानि वा प्रवेश्यानि-राजसभादौ प्रवेष्टुं योग्यानि वस्त्राणि प्रवरपरिहिताः=प्रवरतया यथोचितरूपेण परिहिताः=परिधृतवन्तः 'जेणेव दत्तस्स गिहे' यत्रैव दत्तस्य गृहं 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति ॥सू० १२॥

मणेण रण्णा एवं वुत्ता समाणा) इस प्रकार राजा के द्वारा कहे गये उन आभ्यन्तरिक पुरुषोंने (हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेति) बडे ही हर्ष से युक्त होकर हाथ जोडकर राजा के इस आदेश का स्वीकार किया। और (पडिसुणित्ता) स्वीकार कर (ण्हाया-जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया) स्नान किया, पशु पक्षी आदि के लिये अन्न वितरण किया, एवं दुःस्वप्न आदि दोष की निवृत्ति के लिये प्रायश्चित्तरूप से दधि दूर्वादिक मांगलिक वस्तुएं धारण कीं, पश्चात् राजसभा में प्रवेश करते समय पहिरने के योग्य उचित वस्त्रादिकों को पहिर कर वे (जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छति) जिस ओर दत्तसार्थवाह का घर था उस ओर रवाना हुए। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १२ ॥

समाणा) આ પ્રમાણે રાજાએ કહેલા વચનો તે પોતાના અંદરના ભાગના માણસોએ-પુરૂષોએ (हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेंति) ઘણાજ હર્ષ સાથે હાથ જોડીને રાજાના એ હુકમનો સ્વીકાર કર્યો, અને (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને (ण्हाया जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया) સ્નાન કર્યું, પશુ પક્ષીઓ માટે અન્ન વહેંચ્યું અને દુઃસ્વપ્ન આદિ દોષોની નિવૃત્તિ માટે પ્રાયશ્ચિત રૂપે દહી, દુર્વાદિ માંગલીક વસ્તુઓ ધારણ કરી. પછી રાજસભામાં પ્રવેશ કરવાના સમયે પહેરવા યોગ્ય અને વસ્ત્રાદિક પહેરી કરીને તે (जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति) જે તરફ દત્ત સાર્થવાહનું ઘર છે તે તરફ રવાના થયા. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે.

वैश्रवणो राजा 'आसवाहणियाओ' अश्ववाहनिकातः 'पडिणियत्ते समाणे' प्रतिनिवृत्तः सन् 'अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे' अभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान्=निजान्तरङ्गजनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा='आहूय' 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'गच्छह णं तुब्भे' गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'दत्तस्स धूयं' दत्तस्य दुहितरं=पुत्रीं 'कण्हसिरीए अत्तयं' कृष्णश्रियः आत्मजां=कृष्णश्रीभार्याकुक्षिसंभूतां देवदत्तां दारिकां 'पूसणंदिस्स जुवरण्णो' पुष्पनन्दिनो युवराजस्य 'भारियत्ताए' भार्यातया (भार्यात्वेन)'वरेह' वृणुध्वम् 'जइवि य सा सयं रज्जसुक्का' यद्यपि च सा स्वयं राज्यशुल्का=राज्यदानेनापि देया भवेत्, यद्वा यदि सा स्वयं राज्यशुल्का=पट्टराज्ञी भवितुमिच्छेत् तथापि तत्स्वीकृत्य तां वृणुध्वमिति भावः । 'तए णं' ततः खलु

णियाओ पडिणियत्ते समाणे) अश्ववाहनिका–अश्वक्रीडा से प्रतिनिवृत्त होकर (अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे) आभ्यंतर स्थान पर नियुक्त पुरुषों को (सद्दावेइ) बुलाया (सद्दावित्ता) और बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र जाओ ! और (दत्तस्स धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह) दत्त की पुत्री जो कृष्णश्री की कुक्षि से उत्पन्न हुई है एवं जिसका नाम देवदत्ता है उसे अपने युवराज पुष्पनंदी के लिये वरण करो । (जइवि य सा सयं रज्जसुक्का) यदि उसके वरण करने के शुल्क में राज्य भी देना पडे तो कोई चिन्ता जैसी बात नहीं है अथवा यदि वह स्वयं पट्टरानी होने की अपनी भावना व्यक्त करे तो भी ठीक है, परन्तु जिस तरह से यह वरण की जाय उस तरह से करो । (तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेस–

पडिणियत्ते समाणे) અશ્વક્રીડાથી નિવૃત્ત થઈને (अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे) પોતાના અંદરના સ્થાનપર રાખેલ પુરૂષોને (सद्दावेइ) બોલાવ્યા (सद्दावित्ता) અને બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રકારે કહ્યું (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલદી જાઓ, અને (दत्तस्स धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह) દત્તની પુત્રી જે કૃષ્ણશ્રીની કુખથી ઉત્પન્ન થઈ છે અને જેનું નામ દેવદત્તા છે, તેને આપણા યુવરાજ પુષ્પનંદી સાથે પરણાવો. (जइवि य सा सयं रज्जसुक्का) તે કન્યા સાથે યુવરાજનો સંબંધ કરવામાં જે શુલ્ક—સ્ત્રી ધન તરીકે રાજ્ય આપવું પડે તો પણ કોઈ ચિન્તા નથી અથવા તો જો તે પોતે (દેવદત્તા) પટરાણી થવાની પોતાની ભાવના જણાવે તો પણ ઠીક છે પરન્તુ જે રીતે યુવરાજ સાથે તેનો સંબંધ થાય તે પ્રમાણે કરો. (तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेसमणेणं रण्णा एवं वुत्ता

'अब्भुट्ठेइ' अभ्युद्गत. तेषां पुरुषाणां समुख गत.' 'आसणेण' आसनेन-आसन-दानेन 'उवणिमंतेइ' उपनिमन्त्रयति=आसनोपरि उपवेष्टुं प्रार्थयति। 'उवणिमंतित्ता' उपनिमन्त्र्य 'ते पुरिसे' तान् पुरुषान् 'आसत्थे' आस्वस्थान्=स्वस्थीभूतान् 'वीसत्थे' विस्वस्थान् विशेषेण स्वस्थान् 'सुहासणवरगए' सुखासनवरगतान्= सुखासनोपविष्टान् 'एवं वयासी' एवमवादीत्-किमवादीत्? इत्याह-'संदिसंतु णं' इत्यादि। 'संदिसंतु णं' संदिशन्तु=आज्ञापयन्तु खलु हे देवानुप्रिया ! 'किमागमणप्पओयणं' किमागमनप्रयोजनं-भवतामागमनं किमर्थं जातम्? इति भावः। 'तए णं' ततः खलु ते 'रायपुरिसा' राजपुरुषा. दत्तं सार्थवाहम् 'एवं वयासी' एवमवादिषु- 'अम्हे णं' वयं खलु हे देवानुप्रिय! तव 'धूयं' दुहितरं 'कण्हसिरीए अत्तयं' कृष्णश्रियः आत्मजां= कुक्षिसंभूतां 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकां

उठ कर (सत्तट्ठपयाइं अब्भुग्गए) उन के सत्कार के लिये ७-८ पग सामने गया। उनको आगे लेकर फिर उसने उनसे (आसणेणं उवणिमंतेइ) आसन पर बैठने की प्रार्थना की। (उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी) प्रार्थना करने पर जब वे सब आसन पर बैठ गये तब आस्वस्थ एवं विशेषरूप से प्रसन्नचित्त बने हुए राजपुरुषों से दत्तसार्थवाह ने इस प्रकार कहा-(संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओयणं) कहिये देवानुप्रिय ! यहां तक आने का क्या प्रयोजन है? (तए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थवाहं एवं वयासी) दत्त सार्थवाह का प्रश्न सुन कर उन लोगों ने उससे इस प्रकार कहा-(अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेमो) हे देवानुप्रिय ! हम लोग आपकी पुत्री एवं कृष्णश्री की आत्मजा जो देवदत्ता है उसे

રાજપુરૂષોને) (आसणेणं उवणिमंतेइ) આસન પર બેસવાની પ્રાર્થના કરી (उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी) પ્રાર્થના કર્યા પછી જ્યારે તે સૌ આસન પર બેસી ગયા, ત્યારે તે સૌ રાજપુરૂષોને વિશેષ પ્રસન્ન થઈને દત્ત સાર્થવાહે આ પ્રમાણે કહ્યું— (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओयणं) અહો દેવાનુપ્રિય ! આપને અહિં આવવાનું પ્રયોજન શું છે ? (तए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थवाहं एवं वयासी) દત્તસાર્થવાહનો આ પ્રકારનો પ્રશ્ન સાંભળીને રાજપુરૂષોએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું– (अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेमो) હે દેવાનુપ્રિય ! અમે લોકો આપના પુત્રી એટલે કૃષ્ણ-

मूलम्—सू० १३

तए णं से दत्ते सत्थवाहे ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ, पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ० आसणाओ, अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइं अब्भुग्गए आसणेणं उवणिमंतेइ, उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी-अम्हे णं देवाणुप्पिया ! तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेमो, तं जइ णं जाणासि देवाणुप्पिया ! जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसणंदिस्स जुवरण्णो, भण देवाणुप्पिया ! किं दलयामो सुकं ? तए णं से दत्ते ते अब्भितर ट्ठाणिज्जे पुरिसे एवं वयासी-एयं चेव देवाणुप्पिया ! मम सुकं, जण्णं वेसमण-दत्ते राया मम दारियाणिमित्तेणं अणुगिण्हइ। ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ। तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेंति ॥सू. १३॥

टीका—सू० १३

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'से दत्ते सत्थवाहे' स दत्त सार्थवाहः 'ते पुरिसे' तान् पुरुषान् 'एज्जमाणे' एजमानान्=आगच्छतः 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हट्ठतुट्ठ०' हृष्टतुष्टहृदयः 'आसणाओ अब्भुट्ठेइ' आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति, 'अब्भुट्ठेत्ता' अभ्युत्थाय 'सत्तट्ठपयाइं' सप्ताष्टपदानि

'तए णं' इत्यादि।

(तए णं से दत्ते सत्थवाहे) दत्त सार्थवाहने आते हुए उन राजपुरुषों को देखा। (पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) देखकर वह बडे ही हर्षभाव से युक्त होकर एवं सन्तुष्ट मन हो अपने आसन से उठखडा हुआ और (अब्भुट्ठित्ता)

'तए णं' ઇત્યાદિ

(तए णं से दत्ते सत्थवाहे) દત્ત સાર્થવાહે તે આવતા રાજપુરૂષોને જોયા (पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) જોઇને ઘણાજ હર્ષ ભાવ સાથે અને સન્તુષ્ટમન થઇને પોતાના આસન ઉપરથી ઉભા થયા અને (अब्भुट्ठित्ता) ઉઠીને (सत्तट्ठपयाइं अब्भुग्गए) તેના સત્કાર માટે ૭-૮ પગલા સામે ગયા તેઓને આગળ કરીને તેમણે તેઓને (આવેલા

देवानुप्रियाः ! मम 'सुक्क' शुल्क 'जण्ण' यत्खलु 'वेसमणदत्तेराया' वैश्रवणदत्तो राजा 'मम' मा 'दारियाणिमित्तेण' दारिकानिमित्तेन 'अणुगिण्हइ' अनुगृह्णाति= अनुग्रह करोति, इति कथयित्वा 'ते अब्भितरटठाणिज्जे पुरिसे' तान् आभ्यन्तर-स्थानीयान् पुरुषान् 'विउलेण' विपुलेन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण' पुष्पवस्त्रगन्ध माल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति । 'तए णं' ततः खलु ते आभ्यन्तर स्थानीया पुरुषाः 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छति'

मम दारिया निमित्तेण अणुगिण्हइ) हे देवानुप्रिय ! मेरे लिये यही मूल्य है जो वे वैश्रवणदत्त नरेश हमारी पुत्री के निमित्त हमारे ऊपर अनुग्रह कर रहे हैं अर्थात् यही उनकी हमारे ऊपर बडी भारी कृपा है जो हमारी पुत्री के साथ अपने युवराज का संबध चाह रहे हैं। इससे अधिक इस संबध का मूल्य क्या हो सकता है ! (ते अब्भिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) इस प्रकार कह कर उस दत्त सार्थवाहने उन राजपुरुषों का विपुल पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलकारों से खूब सत्कार किया (सम्माणेइ) समान किया। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एव समान कर फिर उसने इन सबको (पडिविसज्जेइ) बिदा किया। (तए णं ते अब्भिंतरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) वहा से बिदा होकर वे राजपुरुष भी जहाँ वैश्रवण राजा थे वहा पर वापिस आये और

जण्णं वेसमण दत्तेराया मम दारियानिमित्तेण अणुगिण्हइ) હે દેવાનુપ્રિય ! મારા માટે એજ મૂલ્ય-શુલ્ક છે કે- વૈશ્રવણદત્ત નરેશ અમારી પુત્રીને નિમિત્ત રાખી અમારા પર અનુગ્રહ કરી રહ્યા છે, અર્થાત્ તેમની અમારા પર મોટી કૃપા છે જે અમારી પુત્રી સાથે પોતાના યુવરાજનો સંબંધ કરવા ચાહે છે, આથી વિશેષ આ સંબંધનું મૂલ્ય શું હોઇ શકે ? (ते अब्भिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) આ પ્રકારે કહીને તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરૂષોનો પુષ્કળ પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ, માલા અને અલંકારોથી ખૂબ સત્કાર કર્યો (सम्माणेइ) સન્માન કર્યું, (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર અને સન્માન કરી પછી તે સૌને (पडिविसज्जेइ) વિદાય કર્યા (तए णं ते अब्भिंतरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) ત્યાંથી વિદાય થઇને તે રાજપુરૂષ જ્યાં વૈશ્રવણ રાજા હતા ત્યાં આગળ પાછા આવ્યા અને (उवागच्छित्ता) આવીને

'पूसणदिस्स जुवरण्णो' पुष्पनन्दिनो युवराजस्य 'भारियाए' भार्यात्वेन 'वरमो' वृणुम, 'त जइ ण' तद् यदि खलु त्व 'जाणासि' जानासि हे देवानुप्रिय ! 'जुत्त वा' युक्त=सगत 'पत्त वा' प्राप्त वा=कुलोचितमर्यादाप्राप्त 'सलाहणिज्ज वा' श्लाघनीय= प्रशसनीय 'सरिसो वा सजोगो' सदृशो वाऽय सयोग इति, जानासि इति पूर्वेण सम्बन्धः, तदा 'दिज्जउ ण' दीयता खलु देवदत्ता भार्या 'पूसणदिस्स जुवरण्णो' पुष्पनन्दिने युवराजाय, 'भण' भण=कथय हे देवानुप्रिय ! 'किं दलयामो सुक्क' किं ददाम शुल्कम्=उपहारम् ? । 'तए ण' तत खलु स दत्त 'अभितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी' आभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान् एवमवादीत्–'एय चेव' एतदेव हे

अपने युवराज पुष्पनन्दी के लिये भार्यारूप से वरण करना चाहते हैं (त जइ ण जाणासि देवाणुप्पिया जुत्त वा पत्त वा सलाहणिज्ज वा सरिसो वा सजोगो दिज्जउ ण देवदत्ता भारिया पूसणदिस्स जुवरण्णो) सो यदि आपकी इसमें अनुमति हो तथा हे– देवानुप्रिय ! आप यदि इसे सगत और कुलोचित मर्यादा के अनुरूप एव प्रशसनीय समझते हों तथा 'यह सयोग सदृश है', ऐसा जो मानते हों तो आप अपनी पुत्री को हमारे युवराज पुष्पनदी के लिये दे दीजिये। तथा साथ में यह भी (भण) कह दीजिए कि (देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! (किं दलयामो सुक्क) इसके मूल्यस्वरूप में हमें क्या देना पडेगा। (तए ण) राजपुरुषों की इस प्रकार से बात सुनकर। (से दत्ते ते अभितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी) उस दत्त सार्थवाह ने उन राजपुरुषों से इस प्रकार कहा–(एय चेव देवाणुप्पिया मम सुक्क जण्ण वेसमणदत्ते राया

શ્રીના આત્મજા જે દેવદત્તા છે તેનો અમારા યુવરાજ પુષ્પનંદી માટે સંબધ (ભાર્યારૂપથી) કરવાની ઈચ્છા રાખીએ છીએ (त जइ ण जाणासि देवाणुप्पिया जुत्त वा पत्त वा सलाहणिज्ज वा सरिसो वा सजोगो दिज्जउ ण देवदत्ता भारिया पूसणन्दिस्स जुवरण्णो) તો જો આપની આ બાબતમાં સંમતિ હોય તથા હે દેવાનુપ્રિય ! આપ જો આ વિષે સહમત અને કુલોચિત મર્યાદાનો અનુકૂળ તથા પ્રશસાપાત્ર સમજાતા હો તથા 'આ સયોગ બરાબર છે' એવુ માનતા હો તો આપ આપની પુત્રી અમારા યુવરાજ પુષ્પનદી માટે આપો ! તથા સાથે એ પણ (भण) કહી આપો (देवाणुप्पिया), કે હે દેવાનુપ્રિય ! (किं दलयामो सुक्क) તે કન્યાના મુલ્ય તરીકે અમારે શુ આપવુ પડશે (तए ण) રાજપુરૂષોની આ પ્રમાણે વાત સાભળીને (से दत्ते ते अभितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी) તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરૂષોને આ પ્રમાણે કહ્યુ– (एय चेव देवाणुप्पिया मम सुक्क

देवानुप्रिया' ! मम 'मुक्क' शुल्क 'जण्ण' यत्खलु 'वेसमणदत्तेराया' वैश्रवणदत्तो राजा 'मम' मा 'दारियाणिमित्तेण' दारिकानिमित्तेन 'अणुगिण्हइ' अनुगृह्णाति= अनुग्रह करोति, इति कथयित्वा 'ते अभिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे' तान् आभ्यन्तर-स्थानीयान् पुरुषान् 'विउलेण' विपुलेन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण' पुष्पवस्त्रगन्ध-माल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति । 'तए ण' ततः खलु ते आभ्यन्तर स्थानीया पुरुषाः 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छंति'

मम दारिया निमित्तेण अणुगिण्हइ) हे देवानुप्रिय ! मेरे लिये यही मूल्य है जो वे वैश्रवणदत्त नरेश हमारी पुत्री के निमित्त हमारे ऊपर अनुग्रह कर रहे हैं अर्थात् यही उनकी हमारे ऊपर बडा भारी कृपा है जो हमारी पुत्री के साथ अपने युवराज का संबंध चाह रहे हैं । इससे अधिक इस संबध का मूल्य क्या हो सकता है ! (ते अभिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) इस प्रकार कह कर उस दत्त सार्थवाहने उन राजपुरुषों का विपुल पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों से खूब सत्कार किया (सम्माणेइ) समान किया। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एवं समान कर फिर उसने इन सबको (पडिविसज्जेइ) विदा किया। (तए ण ते अभिंतरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) वहा से विदा होकर वे राजपुरुष भी जहाँ वैश्रवण राजा थे वहा पर वापिस आये और

जण्ण वेसमण दत्तेराया मम दारियानिमित्तेण अणुगिण्हइ) હે દેવાનુપ્રિય ! મારા માટે એજ મૂલ્ય-શુલ્ક છે કે- વૈશ્રવણદત્ત નરેશ અમારી પુત્રીને નિમિત્ત રાખી અમારા પર અનુગ્રહ કરી રહ્યા છે, અર્થાત્ તેમની અમારા પર મોટી કૃપા છે જે અમારી પુત્રી સાથે પોતાના યુવરાજનો સબધ કરવા ચાહે છે, આથી વિશેષ આ સબધનું મૂલ્ય શુ હોઇ શકે ? (ते अभिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) આ પ્રકારે કહીને તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરુષોનો પુષ્કળ પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ માલા અને અલંકારોથી ખૂબ સત્કાર કર્યો (सम्माणेइ) સન્માન કર્યું (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર અને સન્માન કરી પછી તે સૌને (पडिविसज्जेइ) વિદાય કર્યા (तए ण ते अभिंतर-ट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) ત્યાથી વિદાય થઇને તે રાજપુરુષ જ્યા વૈશ્રવણ રાજા હતા ત્યા આગળ પાછા આવ્યા અને (उवागच्छित्ता) આવીને

तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'वेसमणस्स रण्णो' वैश्रवणस्य राज्ञः 'एयमट्ठं' एतमर्थं=दत्तसार्थवाहस्वीकृतिरूप वृत्तान्त 'णिवे`ति' निवेदयन्ति ॥सू. १३॥

मूलम्—सू० १४

तए णं से दत्ते गाहावई अण्णया कयाइ सोभणंसि तिहिकरणदिवसण-क्खत्तमुहुत्तंसि विउलं असणं४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ, आमंतित्ता ण्हाए जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए तेणं मित्त० सद्धिं संपरिवुडे तं विउलं असणं ४ आसाएमाणे४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागए आयंते२ त मित्तणाइ० विउलेणं गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता

(उवागच्छित्ता) आकर (वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेंति) उन्होंने वैश्रवण नरेश के लिये दत्तसार्थवाह की स्वीकृति रूप सकल वृत्तान्त कह सुनाया।

भावार्थ—जब दत्तसार्थवाहने अपने घर पर आये हुए राजा के खास व्यक्तियों को देखा तो उसके हर्ष का ठिकाना नहीं रहा। उसने उठकर सबका अभि-वादन किया। सात आठ पैर चल कर वह उन्हें अपने स्थान पर ले आया। और सुन्दर आसन पर बैठा कर उनसे आने का कारण पूछा। शांतचित्त होकर उन लोगोंने अपने आने का कारण इस प्रकार प्रकट किया—श्रेष्ठिन्! आपकी जो देवदत्ता पुत्री है हम उसे अपने युवराज के लिये वरण करना चाहते हैं। कहिये, इसमें भेट स्वरूप हमें आपको क्या देना चाहिये। आप यह विश्वास रखें यह संबंध बहुत ही उचित है। यदि आपकी भावना हो तो संबंध आज से ही निश्चित कर लिया जाय। इस

(वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेंति) તેમણે વૈશ્રવણ નરેશ માટે દત્તસાર્થવાહે જે વાતનો સ્વીકાર કર્યો હતો તે તમામ વાત કહી સંભળાવી

ભાવાર્થ—જ્યારે દત્તસાર્થવાહે પોતાના ઘેર આવેલા રાજાના ખાસ માણસોને જોયા તો તેના હર્ષનો પાર ન રહ્યો તેણે ઉઠીને તમામને અભિવાદન કર્યું (દરેકના નામ લઈને નમસ્કાર કર્યા) સાત-આઠ પગલા આગળ ચાલીને તેઓને પોતાના સ્થાન પર લઈ આવ્યા, અને સુન્દર આસન પર બેસાર્યા અને તેઓના આવવાનું કારણ પૂછ્યું—પછી શાંત ચિત્ત થઈને પોતે જે કારણથી આવ્યા છે તે કારણ કહ્યું, શેઠજી! આપની જે દેવદત્તા પુત્રી છે તેનો લગ્ન સંબંધ અમે અમારા યુવરાજની સાથે કરવા ચાહીએ છીએ તો આપ અમને જણાવો કે તેના બદલામાં ભેટરૂપે અમારે તમને શું આપવાનું રહેશે? તમે ખાત્રીથી માનશો કે આ સંબંધ ઘણોજ યોગ્ય છે જો તમારી ભાવના હોય તો સંબંધનો આજથીજ નિશ્ચય કરી લઈએ, આ પ્રમાણે રાજપુરૂષોનો અભિપ્રાય સાંભળીને

सम्माणित्ता देवदत्त दारियं ण्हायं जाव विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरोहेइ, दुरोहित्ता सुबहुमित्त जाव सद्धिं सपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइय-रवेणं रोहीडगं णयरं मज्झमज्झेणं जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेइ, वद्धावित्ता वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ ॥सू० १४॥

टीका—सू० १४

'तए णं से दत्ते' इत्यादि । ततः खलु स दत्तो गाथापतिः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'सोभणंसि' शोभने 'तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तंसि' तिथिकरण-

प्रकार राजपुरुषों का अभिप्राय सुन कर दत्तसार्थवाह बहुत ही प्रसन्न हुआ। अन्त में उसने अपनी इस सबंध के लिये शुभ सम्मति प्रदर्शित करी और कहा कि यह आप लोगों का बडा भारी अनुग्रह है जो आप जैसे बडे व्यक्ति हमारे जैसे छोटे व्यक्तियों के साथ अपने युवराज का सबंध स्थापित कर रहे हैं। सबंध-वार्ता निर्णीत हो जाने पर दत्तसार्थवाह ने चलते समय उन राजपुरुषों को पुष्प वस्त्रादिकों से खूब आदर सत्कार कर विदा किये, वे सबके सब प्रसन्न वदन होते हुए वैश्रवण नरेश के पास आये, सबंध निश्चित हो जाने की वार्ता के समाचार सुना कर राजा को संतुष्ट किया ॥ सू० १३ ॥

'तए णं से दत्ते' इत्यादि ।

(तए णं) पश्चात् (से दत्ते गाहावई) उस दत्तसार्थवाहने (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तंसि) शुभ तिथि, शुभ

दत्तसार्थवाह घणाज प्रसन्न थया अने छेवटमां तेमणे आ संबंध माटे पोतानी शुभ संमति जाहेर करी बतावी अने कह्युं के तमारा सौनो मारा उपर मोटो अनुग्रह छे के आप जेवा मोटा माणसो अमारा जेवा नाना-माणसो साथे तमारा युवराजनो लग्न संबंध स्थापित करवा ईच्छो छो. पछी संबंध विषेनो निर्णय थया बाद दत्तसार्थवाहे-ज्यारे ते राजपुरुषो विदाय थवा लाग्या त्यारे तेमनो पुष्प वस्त्रादिकोथी घणोज आदर सत्कार कर्यो अने विदाय कर्या ते सौ राजपुरुषो प्रसन्नमुख बनीने वैश्रवण नरेशनी पासे आव्या अने संबंध नक्की थई गयो छे ते हकीकत कहीने राजाने प्रसन्न कर्या ॥ सू० १३ ॥

तए णं से दत्ते" ईत्यादि

(तए णं) पछी (से दत्ते गाहावई) ते दत्तसार्थवाहे (अण्णया कयाइ) कोई एक समय (सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तंसि) शुभ तिथि शुभकरण,

दिवसनक्षत्रमुहूर्ते 'विउल' विपुलम् 'असण ४' अशन पान खाद्य स्वाद्यम् 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'मित्तणाइ०' मित्रज्ञाति-निजस्वजनसम्बन्धिपरिजनान् 'आमंतेइ' आमन्त्रयति, 'आमंतित्ता' आमन्त्र्य 'ण्हाए' स्नात 'जाव पायच्छित्ते' यावत्-कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्त 'सुहासणवरगए' सुखासनवरगत =सुखमासीन 'तेण' तेन, 'मित्त०सद्धिं' मित्रज्ञाति-स्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्धं 'सपरिवुडे' सपरिवृत 'त' तत्-पूर्वोपस्कारित विपुलम् अशन पान खाद्य स्वाद्यम् 'आसाएमाणे४' आस्वादयन् ४ विहरति। 'जिमियभुत्तुत्तरागए' जिमितभुक्तोत्तरागत =प्राग्व्याख्यातमेतत्। 'आयंते२' आचान्त,

करण, शुभ दिवस, शुभ नक्षत्र, रूप शुभ मुहूर्त में (विउल असण० उवक्खडावेइ) बहुत अधिक४ चारों प्रकार का आहार तयार करवाया। (उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ) जब सब प्रकार से आहार की सामग्री विपुल मात्रा में सपन्न हो चुकी—उस समय उसने अपने मित्रजन ज्ञातिजन आदि सम्बन्धी परिजनों को आमन्त्रित किया। (आमंतित्ता ण्हाए जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए) फिर उसने अच्छी तरह से स्नान किया, बलिकर्म किया, कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित आदि भी किये। पश्चात् सुखासन पर बैठ कर उसने (तेण मित्त० सद्धिं सपरिवुडे त विउल असण४ आसाएमाणे४ विहरइ) अपने आये हुए मित्रादिकों के साथ सम्मिलितरूप से उस चारों प्रकार के आहार को खूब रुचिपूर्वक जीमा और जिमाया। (जिमियभुत्तुत्तरागए) जीम चुकने के बाद फिर इसने (आयंते२ त मित्तणाइ० विउलेण गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेण सक्कारेइ)

शुभ दिवस, नक्षत्र रूप मुहूर्तमा (विउल असण० उवक्खडावेइ) घणुंज मोटा प्रमाणमा चार प्रकारना आहारना पदार्थो तयार कराव्या, (उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ) ज्यारे तमाम प्रकारनी आहारनी सामग्री पुष्कळ प्रमाणमा तयार थई गई, ते समये तेणे पोताना मित्रजन, ज्ञातिजन आदि संबंधी परिजनोने आमंत्रण आप्युं अने तेडाव्या (आमंतित्ता जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए) पछी सारी रीते स्नान कर्युं कागडा आदि पक्षियोने अन्न आपवारूप बलि कर्म कर्युं, कौतुक मंगळ अने प्रायश्चित आदि पण कर्युं ते पछी सारी रीते सुखासन पर बेसीने तेमणे (तेण मित्त० सद्धिं सपरिवुडे त विउल असण४ आसाएमाणे४ विहरइ) पोताना आमंत्रित—अर्थात् आवेला मित्रादिको साथे मळीने ते चारेय प्रकारना आहारने खूब रुचिपूर्वक जम्या अने जमाडया (जिमियभुत्तुत्तरागए) जमी रह्या पछी तेमणे (आयंते२ त मित्तणाइ० विउलेण

चोक्षः, शुचिभूत:=हस्तमुखादिप्रक्षालनपूर्वकं शुचिभूत, 'तं' तत् 'मित्तणाइ०' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनं 'विउलेणं' विपुलेन 'गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेणं' गन्धपुष्पवस्त्रमाल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकां 'ण्हायं' स्नातां 'जाव' यावत् सर्वालङ्कार-विभूषितशरीरां 'पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं' पुरुषसहस्रवाहिनीं शिबिकां 'दुरोहेइ' दूरोहति=आरोहयति "दुरोहित्ता' दूरोह्य आरोह्य 'सुबहुमित्त जाव सद्धिं' सुबहुमित्र यावत् सार्धं-सुबहुमित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्धं 'सपरिवुडे' सपरिवृतः 'सव्विड्ढीए' सर्वद्धर्या 'जाव णाइयरवेणं' यावत् नादितरवेण, अत्र यावच्छब्दकरणा-देव योजनाऽवगन्तव्या-'सव्वजुईए, सव्वबलेणं, सव्वसमुदएणं, सव्वायरेणं, सव्वविभूईए,

---

अपने स्थान पर आकर आचमन किया, हस्त मुख आदि का अच्छी तरह प्रक्षालन किया। जब यह अच्छी तरह अपने हाथ मुह को साफ कर लिया तब फिर इसने भोज्य में सम्मिलित हुए मित्रादि परिजनों का गंध, पुष्प, वस्त्र, माला और अलंकार आदि द्वारा सत्कार किया। (सम्माणेइ) समान किया। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता देवदत्तं दारियं ण्हायं जाव विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरोहेइ) सत्कार और सन्मान करने बाद स्नान कराई हुई एवं समस्त अलंकारों से विभूषित शरीरवाली अपनी पुत्री देवदत्ता को उसने पालखी में-जिसे एक हजार आदमी वहन कर रहे थे-बिठा दिया। (दुरोहित्ता सुबहुमित्त जाव सद्धिं सपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं रोहीडगं णयरं मज्झंमज्झेणं जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ) जब वह पालखी में अच्छी तरह बैठ

गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ) पोताना आसन पर आवीने आचमन कर्युं, हाथ मुखने सारी रीते धोया, पछी ज्यारे सारी रीते पोताना मुख अने हाथने साफ करी लीधा पछी ते ओ मित्रादि परिजनोनो गंध, पुष्प वस्त्र, माला अने अलंकार आदि द्वारा सत्कार कर्यो (सम्माणेइ) सन्मान कर्युं (सक्कारित्ता सम्माणित्ता देवदत्तं दारियं ण्हायं जाव विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरोहेइ) सत्कार अने सन्मान कर्या पछी स्नान करावीने समस्त अलंकारोथी शणगारेली पोतानी पुत्री देवदत्ताने जे पालखीने एक हजार माणसो उपाडी रहेला छे ते पालखीमा बेसारी आव्या (दुरोहित्ता सुबहुमित्त जाव सद्धिं सपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव रोहीडगं णयरं मज्झंमज्झेणं जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ)

'सव्वविभूसाए, सव्वसंभमेण, सव्वपुप्फगंधमल्लालंकारेण, सव्वतुडियसद्दसण्णिणाएण, महया इड्ढीए, महया जुईए, महया बलेण, महया समुदएण, महया वरतुडियजमगसमगप्पवाइएण, संख–पणव–पडह–भेरि–झल्लरि–खरमुहिहुडुक्क–मुरय–मुअंग–दुंदुहि–णिग्घोसणाइयरवेण' इति। तत्र 'सव्वजुईए' सर्वद्युत्या–सकलवस्त्राभरणानां प्रभया, 'सव्वबलेण'–सर्वसैन्येन, सर्वसमुदयेन–सकलपौरपरिवारादिसमुदायेन, सर्वादरेण–सर्वप्रयत्नेन, 'सव्वविभूईए' सर्वविभूत्या–सर्वैश्वर्येण, सर्वसंपदेत्यर्थः, सर्वविभूषया–सर्वविधनेपथ्यादि-धारणेन सर्वशोभयेत्यर्थः, सर्वसंभ्रमेण सर्वौत्सुक्येन स्नेहमयेन चाञ्चल्येनेत्यर्थः, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालंकारेण=सुगममेतत्, 'सव्वतुडियसद्दसण्णिणाएण' सर्वत्रुटितशब्द सन्निनादेन सर्वविधानां त्रुटितानां वाद्यानां शब्दास्तेषां सन्निनादः संमिलितः संगतो नादः महान् घोषस्तेनेत्यर्थः। अत्र सर्वशब्दो बहुतरार्थबोधकः, इति बोधयितुं तद्व्याख्यारूपेण पुनराह–'महया इड्ढीए' इत्यादि। महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदायेन=समूहेन महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन= महता–बृहता, वरत्रुटितानां श्रेष्ठविविधवाद्यानां यमकसमकेन=युगपत्, प्रवादितेन, 'संख-पणव पडह–भेरि–झल्लरि–खरमुहि–हुडुक्क–मुरय–मुअंग–दुंदुहिणिग्घोसणाइयरवेण' शङ्ख पणव–पटह–भेरी–झल्लरी–खरमुखी–हुडुक्क–मुरज–मृदङ्ग–दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण

गई तब यह उसे लेकर मित्रादिपरिजनों से युक्त होकर सर्व प्रकार की ऋद्धि से, सर्व-प्रकार की कान्ति से, सकल वस्त्र और आभरणों की प्रभा से, सर्वसैन्यसे, सर्व समुदाय से सकल पौर परिवार आदि के समुदाय से, सर्व प्रकार के आदर से, सर्व प्रकार की विभूति से, सर्व प्रकार के नेपथ्यादिक के धारण से, सर्व प्रकार के ,सभ्रम से, सर्व प्रकार के पुष्प, गंध, माला एवं अलंकारों से, सब तरह के वादित्रों की गडगडाहट से, महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महान सैन्यादिरूप बल से, महान् समुदाय से, अनेक प्रकार के सुन्दर२ साथ२ बजते हुए शंख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, खरमुखी, हुडुक्क,

---

ત્યારે તે પાલખીમાં બેસી ગઇ ત્યારે તેને લઇને મિત્રાદિ પરિજનોના સાથે સર્વ પ્રકારની કાન્તિથી, તમામ વસ્ત્ર અને આભરણો–ઘરેણાંઓના તેજથી, સર્વ સૈન્યથી, સકલ નગરજન આદિ સમુદાયથી, સર્વ પ્રકારના આદરથી, સર્વ પ્રકારની વિભૂતિથી, સર્વ નૈપથ્યાદિક ધારણથી, સર્વ પ્રકારના સંભ્રમથી, સર્વ પ્રકારના પુષ્પ ગંધ, માલા અને અલંકારોથી યુકત તથા તમામ પ્રકારના વાજીંત્રોના નાદ સાથે મહાન્ ઋદ્ધિ-દ્યુતિ મહાસૈન્ય રૂપ બળ અને મોટા સમુદાય સાથે–અનેક પ્રકારના સુન્દર સાજ–વાગતા–શંખ, પણવ, પટહ, ભેરિ ઝાલર, ખરમુખી, હુડુક, મુરજ મૃદંગ, દુન્દુભીના શબ્દોના પ્રતિધ્વનિ સાથે રોહિતક

शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यविशेषाणां निर्घोषस्य नादितरवेण प्रति-ध्वनिना, 'रोहीडग णयरं' रोहितकस्य नगरस्य 'मज्झमज्झेणं' मध्यमध्येन 'जेणेव वेसमणरण्णो गिहे' यत्रैव वैश्रवणस्य राज्ञो गृहं 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'करयल जाव वद्धावेइ' करतलपरिगृहीतं शिर-आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा वैश्रवणं राजानं जयेन विजयेन=जयविजयशब्देन वर्धयति 'वद्धावित्ता' वर्धयित्वा 'वेसमणस्स रण्णो' वैश्रवणस्य राज्ञः 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकाम् 'उवणेइ' उपनयति ॥ सू० १४॥

मूलम्—सू० १५

तए णं से वेसमणे राया देवदत्तं दारियं उवणीयं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठ० विउलं असणं४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ जाव सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं पट्टयं दुरोहेइ, दुरोहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं मज्जावेइ, मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ, करित्ता अग्गिहोमं करेइ करित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणिं गिह्णावेइ। तए णं से वेसमणदत्ते राया पूसणंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नादियरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेइ, कारित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्तजाव परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ ॥ सू० १५ ॥

मृदंग मृदंग, दुन्दुभी के शब्दों की प्रतिध्वनि के साथ रोहितक नगर के ठीक मध्यभाग से होता हुआ जहां वैश्रवण राजा का प्रासाद था वहां पर गया। (उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेइ) जाकर उसने दोनों हाथ जोडकर राजा को "आप जयवन्त हों आपकी विजय हो" इन शब्दों से वधाया। (वद्धावित्ता) वधा कर (वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ) उसने उस वैश्रवण राजा के समक्ष अपनी देवदत्ता कन्या को उपस्थित कर दी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १४ ॥

નગરના બરાબર મધ્ય ભાગમાંથી પસાર થઈને જ્યાં વૈશ્રવણ રાજાનો મહેલ હતો ત્યાં આગળ ગયા (उवागच्छित्ता करयल० जाव वद्धावेइ) જઈને તેણે બન્ને હાથ જોડીને રાજાને "આપ જયવન્ત હો, આપનો-વિજય હો!" આ શબ્દેથી વધાવ્યા (वद्धावित्ता) વધાવીને (वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ) તેણે તે વૈશ્રવણ રાજાના સમક્ષ પોતાની દેવદત્તા કન્યાને ઉપસ્થિત કરી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૪ ॥

टीका—

'तए ण से वेसमणे' इत्यादि ।

ततः खलु स वैश्रवणो राजा 'देवदत्त दारियं' देवदत्तां दारिकाम् 'उवणीयं' उपनीतां=समीपमागतां 'पासइ' पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हट्ठतुट्ठ०' हृष्टतुष्टहृदयः 'विउलं' विपुलम् 'असण४' अशनादिकं चतुर्विधमाहारम् 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'मित्तणाइ०' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनान् 'आमंतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति 'जाव' यावत्-तान् विपुलेन पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं' पुष्पनन्दिकुमारं देवदत्तां दारिकां च 'पट्टयं' पट्टक=पट्टकोपरि 'दुरोहेइ' दूरोहयति=आरोहयति=उपवेशयति 'दुरोहित्ता' दूरोह्य

'तए ण से वेसमणे' इत्यादि ।

(तए ण) पश्चात् (से वेसमणे राया) वैश्रवण नरेशने (देवदत्तं दारियं) देवदत्ता दारिका को (उवणीयं) अपने पास आई हुई (पासइ) देखा, (पासित्ता) देखकर वह (हट्ठतुट्ठ० विउलं असणं४ उवक्खडावेइ) बहुत अधिक हर्षितचित्त हुआ। बाद में उसने चारों प्रकार के आहार को अधिकसे अधिक मात्रा में तयार करवाया। (उवक्खडावित्ता) तयार करवा कर (मित्तणाइ० आमंतेइ) उसने अपने मित्रादि परिजनों को आमंत्रित किया। (जाव सक्कारेइ सम्माणेइ) उनके साथ बैठकर उसने खूब मनमाना भोजन किया और सबको करवाया। पश्चात् गंध माला आदिकों से सबका सत्कार और सन्मान कर उसने (पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं पट्टयं दुरोहेइ) पुष्पनंदि कुमार को एवं देवदत्ता को पाट पर बैठाये (दुरोहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं

'तए ण से वेसमणे' इत्यादि

(तए ण) पछी ज्यारे (से वेसमणे राया) वैश्रवण नरेश (देवदत्तं दारियं) देवदत्ता બાલિકા-કન્યાને (उवणीयं) પોતાના પાસે આવેલી (पासइ) જોઈ ત્યારે (पासित्ता) જોઈને તે (हट्ठतुट्ठ० विउलं असणं४ उवक्खडावेइ) ચિત્તમાં ઘણો જ હર્ષ પામ્યા, પછીથી તેણે ચાર પ્રકારના આહારને વધારેમાં-વધારે પ્રમાણથી તૈયાર કરાવ્યા (उवक्खडावित्ता) તૈયાર કરાવીને (मित्तणाइ० आमंतेइ) તેણે પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોને આમંત્રણ આપીને બોલાવ્યા (जाव सक्कारेइ सम्माणेइ) અને તેઓની સાથે બેસીને તેણે ખૂબ મન-ભાવતા ભોજન કર્યા અને સૌને ભોજન કરાવ્યા, પછી ગંધ માલા આદિ વડે સૌનો સત્કાર અને સન્માન કર્યું પછી તેણે (पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं पट्टयं दुरोहेइ) પુષ્પનંદી કુમાર

'सेयापीएहिं' श्वेतपीतैः रजतसुवर्णमयैः 'कलसेहिं' कलशैः 'मज्जावेइ' मज्जयति- स्नपयति 'मज्जावित्ता' मज्जयित्वा=स्नपयित्वा 'वरणेवत्थियं' वरनेपथ्यिकाम्= श्रेष्ठवस्त्राभरणविभूषितां 'करेइ' करोति, कृत्वा 'अग्गिहोमं कारेइ' अग्निहोमं कारयति, कारयित्वा 'पूसणंदिकुमारं' पुष्पनन्दिकुमारं 'देवदत्ताए दारियाए' देवदत्ताया दारिकाया 'पाणिं गिण्हावेइ' पाणिं-करं ग्राहयति। 'तए णं' ततः खलु 'से वेसमणदत्ते राया' स वैश्रवणदत्तो राजा 'पूसणंदिस्स कुमारस्स' पुष्पनन्दिनः कुमारस्य 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकां 'सव्वड्ढीए' सर्वद्धर्या 'जाव नाइयरवेणं' यावत्-नादितरवेण, अत्रत्ययावच्छब्दसंग्राह्योऽर्थः प्रागनन्तरसूत्र एवोक्तः। 'महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं' महता ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'पाणिग्गहणं' पाणिग्रहणं=विवाहं 'कारेइ' कारयति,

---

मज्जावेइ) बैठा कर चान्दी और सोने के कलशों से उनका अभिषेक कराया। (मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ) अभिषेक किया हो जाने के बाद सुन्दर वस्त्र और आभूषणों से उन्हे अलकृत किया। (करित्ता अग्गिहोमं करेइ) अलकृत करा कर उनसे फिर हवन कराया। (करित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणिं गिण्हावेइ) होमविधि जब समाप्त हो चुकी, तब राजाने देवदत्ता का पुष्पनन्दि कुमार के साथ पाणिग्रहण करने की विधि करवाई। इस प्रकार (से वेसमणदत्ते राया पूसणंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नाइयरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेइ) उस वैश्रवण नरेश ने अपने युवराज पुष्पनंदि कुमार का देवदत्ता दारिका के साथ सर्व प्रकार की ऋद्धि आदि के अनुरूप बडे ही ठाटबाट से गाजे बाजे के साथ२ विवाहविधि पूर्ण की (करित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव

અને દેવદત્તાને પાટ ઉપર બેસાર્યાં (दुरूहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं मज्जावेइ) બેસારીને ચાંદી-સોનાના કળશાથી તેમનો અભિષેક કરાવ્યો (मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ) અભિષેક ક્રિયા થઈ રહ્યા બાદ સુંદર વસ્ત્ર અને અલંકારોથી શણગાર્યા (करित्ता अग्गिहोमं करेइ) શણગાર્યાં પછી તે વર-કન્યા પાસે હવન કરાવ્યો- (करित्ता पूसणंदिकुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नाइयरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेइ) તે વૈશ્રવણ રાજાએ પોતાના યુવરાજ પુષ્પનંદી કુમારની, દેવદત્તા કન્યાની સાથે સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ આદિને અનુકૂળ ગાજતે-વાજતે મોટા સમારંભપૂર્વક લગ્ન વિધિ પૂર્ણ કરી (करित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव परियणं च विउलेणं असण-

कारयित्वा 'देवदत्ताए भारियाए' देवदत्ताया भार्यायाः 'अम्मापियरो' अम्मापितरौ 'मित्त जाव परियण' मित्र यावत्परिजन 'विउलेण' विपुलेन=प्रचुरेण 'असणपाणखाइमसाइमेण' अशनपानखाद्यस्वाद्येन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य' पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालंकारेण च 'सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ' सत्करोति यावत् प्रतिविसर्जयति-सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति ॥सू० १५॥

मूलम्—सू० १६

तए णं से पूसणंदिकुमारे देवदत्ताए भारियाए सद्धिं उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं बत्तीसइबद्धनाडएहिं उवगिज्जमाणे२ जाव विहरइ। तए णं से वेसमणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते णीहरणं जाव राया जाए। तए णं से पूसणंदी राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था, कल्लाकल्लिं जेणेव सिरीदेवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पायपडणं करेइ, करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिंगावेइ, अट्ठिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए संवाहणाए संवाहावेइ, संवाहावित्ता सुरभिणा गंधवट्टएणं उव्वट्टावेइ उव्वट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ, तंजहा-उसिणोदएणं सीओदएणं गंधोदएणं, मज्जावित्ता विउलं असणं ४ भोयावेइ, सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव जिमियभुत्तुत्तरागयाए तओ पच्छा ण्हाइ भुंजइ वा, उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥सू० १६॥

परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ) इस प्रकार देवदत्ता भार्या के मातपिता को एवं मित्रादिपरिजनों को विपुल४ चारों प्रकार के आहार प्रदान से तथा पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों के प्रदान से खूब सत्कार सन्मान कर राजाने विदा किये। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १५ ॥

पाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ) આ પ્રમાણે દેવદત્તા ભાર્યાના માતા-પિતા અને મિત્રાદિ પરિજનોને પુષ્કલ ચાર પ્રકારના આહાર આપીને તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા અને અલંકારોથી ખુબ સત્કાર સન્માન કરીને રાજાએ તેઓને વિદાય કર્યા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૫ ॥

टीका—सू० १६

'तए ण से पूमणन्दिकुमारे' इत्यादि । 'तए ण से' ततः खलु स पुष्पनन्दिकुमारः 'देवदत्ताए भारियाए सद्धिं' देवदत्तया भार्यया सार्धम् 'उप्पिं' उपरि 'पसायवरगए' प्रासादवरगतः 'फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं' स्फुटद्भिर्वाद्यमानैर्मृदङ्गमस्तकैः वाद्यमानैर्मृदङ्गैः 'बत्तीसइबद्धनाडएहिं' द्वात्रिंशद्बद्धनाटकैर्द्वात्रिंशद्बद्धैः=द्वात्रिंशत्प्रकारैः-द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धैश्च नाटकैः 'उवगिज्जमाणे२' उपगीयमानः उपगीयमानः 'जाव' यावत्-उपलाल्यमानः२ शब्दस्पर्शरसरूपगन्धरूपान् विपुलान् मानुष्यकान् कामभोगान् प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति । 'तए ण' ततः खलु स वैश्रवणो राजा "अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मृतः । 'णीहरणं' निर्हरणं=श्मशान-भूमौ नयनं स्वराज्योचितऋद्धिसत्कारसमुदयेन

'तए ण से पूसणदिकुमारे०' इत्यादि ।

(तए ण) इस के बाद (से पूसणदिकुमारे) वह पुष्पनंदि कुमार (देवदत्ताए भारियाए) देवदत्ता भार्या के साथ (उप्पिं पासायवरगए) ऊपर प्रासाद पर रह कर (फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं) बज रहे हैं श्रेष्ठ मृदंग जिन में ऐसे (बत्तीसइबद्धनाडएहिं) बत्तीस प्रकार के नाटकों द्वारा कि जो भिन्न२ बत्तीस प्रकार के पात्रों द्वारा खेले जाते थे (उवगिज्जमाणे२) प्रशंसित होता हुआ (जाव विहरइ) शब्द रूप गंध रस-और स्पर्श-विषयक विपुल मनुष्यसंबंधी कामभोगों को भोगने लगा। (तए ण से वेसमणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते) किसी एक समय की बात है कि वैश्रवण राजा कालधर्म को प्राप्त हुआ। (णीहरणं जाव राया जाए) पुष्पनन्दिकुमार

'तए ण से पूसणदिकुमारे' ईत्यादि

(तए ण) ते पछी (से पूसणदिकुमारे) ते पुष्पनंदी कुमार (देवदत्ताए भारियाए) देवदत्ता भार्यानी साथे (उप्पिं पासायवरगए) महेलना उपरना भागमां रहीने (फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं) जेमां श्रेष्ठ मृदंग वागी रह्या छे એवा (बत्तीसइबद्धनाडएहिं) બત્રીશ પ્રકારના નાટકોદ્વારા કરવામાં આવતા ભિન્ન-ભિન્ન બત્રીસ પ્રકારના પાત્રો નાટક કરતા હતા (उवगिज्जमाणे२) પ્રશંસિત બનીને (जाव विहरइ) શબ્દ રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ વિષયક વિપુલ મનુષ્ય સંબંધી કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યા (तए ण से वेसमणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते) કોઈ એક સમયની વાત છે કે, વૈશ્રવણ રાજા કાલધર્મ (મરણ) પામી ગયા (णीहरणं जाव राया जाए) પુષ્પનંદી

सपादितम् । 'जाव' यावत्-लौकिकानि मरणकृत्यानि कृत्वा कालेनाल्पशोको जात । 'राया जाए' राजा जात =पितु' पद नृपासनमारूढ', राज्याभिषेक प्राप्त इत्यर्थ । 'तए ण' तत' खलु 'से पूसणंदी राया' स पुष्पनन्दी राजा 'सिरीदेवीए' श्रीदेवी-नाम्न्या 'मायाए' मातुः 'भत्ते यावि होत्था' भक्तश्चाप्यभवत् । 'कल्लाकल्लिं' कल्पाकल्पि प्रतिदिन 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीदेवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'पायपडण' पादपतन 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा ता मातरं 'सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं' शतपाकसहस्रपाकै तलै 'अब्भिगावेइ' अभ्यङ्गयति, 'अट्ठिसुहाए१, मंससुहाए२, तयासुहाए३, रोमसुहाए४' अस्थिसुखया१, मांससुखया२, त्वक्सुखया३, रोमसुखया४ च=अस्थि-मास त्वग्-रोमसुखोत्पादिकया 'चउव्विहाए'

ने अपने पिता की श्मशानयात्रा खूब गाजे बाजे के साथ निकाली। मृत्यु अवसर के समस्त कृत्यों से निश्चिन्त होकर अब वह स्वय राजा बन गया। (तए ण से पूसणंदी राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था) और अपनी माता श्रीदेवी का भक्त भी हो गया। (कल्लाकल्लि जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) वह प्रतिदिन जहा पर श्रीदेवी होती वहा जाता (उवागच्छित्ता पायपडण करेइ) और उनके चरणों में अपना मस्तक रखता। (करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिगावेइ) नमस्कार करने के बाद वह फिर अपनी माता की 'शतपाक वाले एव हजार पाकवाले तैलों द्वारा मालिश करता, मालिश हो चुकने पर फिर वह उसके शरीर का इस प्रकार से मर्दन करता कि जिससे उसे (अट्ठिसुहाए, मंससुहाए, तयासुहाए, रोमसुहाए) अस्थियों में सुख मिलता, मासपेसियों में आराम पहुँचता, शरीर की त्वचा में सुख मालूम

કુમારે પોતાના પિતાની સ્મશાન યાત્રા ખૂબ ગાજતે-વાજતે કાઢી મૃત્યુ પછીના સમસ્ત કાર્યો કરી નિશ્ચિન્ત બનીને હવે પછી પોતે રાજા બની ગયા (तए ण से पूसणंदी राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था) અને પોતાની માતા શ્રીદેવીના ભકત પણ થઈ ગયા (कल्लाकल्लि जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता पायपडण करेइ) અને તેમના ચરણોમા પોતાનું શિર નમાવતા (करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिगावेइ) નમસ્કાર કર્યા પછી ફરી પોતાના માતાની શતપાકવાળા અને હજાર પાકવાળા તૈલોદ્વારા માલિશ કરતો, અને માલિશ પુરું થયા બાદ તેમના શરીરનુ મર્દન કરતો (ચાંપતો) કે જેના વડે તેને (अट्ठिसुहाए, मंससुहाए, तयासुहाए रोमसुहाए) હાડકામા, માસપેશીઓમા સુખ અને આરામ મળતો હતો, શરીર-ચામડીમા સુખ જણાતું અને નાના-નાના રૂવાડામા આનંદ મળતો હતો આ પ્રમાણે (चउव्विहाए

चतुर्विधया 'संवाहणाए' संवाहनया=शरीरवैयावृत्त्या 'संवाहावेइ' संवाहयति=समर्दयति, 'संवाहावित्ता' संवाह्य शरीरसमर्दनं कृत्वा तत्पश्चात् सुरभिणा=सुगन्धयुक्तेन 'गंधवट्टएणं' गन्धवर्त्तकेन=गन्धचूर्णेन 'उवटना' इति प्रसिद्धेन 'उव्वट्टावेइ' उद्वर्त्तयति, 'उव्वट्टावित्ता' उद्वर्त्य 'तिहिं उदएहिं' त्रिभिरुदकैः 'मज्जावेइ' मज्जयति=स्नपयति। कीदृशेन त्रिविधोदकेन? इत्याह–'तं जहा' तद्यथा 'उसिणोदएणं' उष्णोदकेन, 'सीओदएणं' शीतोदकेन, 'गंधोदएणं' गन्धोदकेन। 'मज्जावित्ता' मज्जयित्वा=स्नपयित्वा 'विउलं' विपुलम् 'असणं४' अशनम्४=अशनादिकं चतुर्विधमाहारं 'भोयावेइ' भोजयति। 'सिरीए देवीए' श्रिया देव्या 'ण्हायाए' स्नातया 'जाव पायच्छित्ताए'

पटता एवं गमगानि में जिससे उसे आनन्द आता। इस प्रकार (चउव्विहाए संवाहणाए संवाहावेइ) पुष्पनन्दि कुमार इन४ चार प्रकार की वैयावृत्य (वेयावच्च) से प्रतिदिन अपनी जननी को आराम पहुँचाता रहता। इतना ही नहीं किन्तु वह जब उसके शरीर की मालिश एवं मर्दन कर चुकता तब (सुरभिणा गंधवट्टएणं उव्वट्टावेइ) वह सुगंधित चूर्ण से उसके शरीर का उबटन भी करता। (उव्वट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ) उबटना हो चुकने के अनंतर यह उसे तीन प्रकार के पानी से स्नान भी कराता वह इस प्रकार से (उसिणोदएण सीओदएण गंधोदएण) पहिले गर्म जलसे, बाद में शीतल जल से और फिर सुगंधित जलसे। इस प्रकार (मज्जावित्ता विउलं असणं४ भोयावेइ) जब माता का स्नान हो जाता तब फिर बाद में वह उसे४ चारों प्रकार के आहार का भोजन कराता (सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए

संवाहणाए संवाहावेइ) પુષ્પનંદી કુમાર તે ૪ ચાર પ્રકારની વૈયાવૃત્ય (સેવા)થી હંમેશાં કરી પોતાના માતાને આરામ પહોંચાડતો, એટલું જ નહિ પણ જ્યારે તે માતાના શરીરને માલિશ અને મર્દન કરી લેતો ત્યારે (सुरभिणा गंधवट्टएण उव्वट्टावेइ) તે સુગંધિત ચૂર્ણોથી (સુગંધી પદાર્થોથી) તેના શરીરને ઉવટનપણ કરતો હતો (उव्वट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ) સુગંધી પદાર્થો ચોળ્યા પછી–તે પોતાના માતાને ત્રણ પ્રકારના પાણીથી સ્નાન કરાવતો, તે આ પ્રમાણે છે (उसिणोदएण सीओदएण गंधोदएण) પ્રથમ ગરમ પાણીથી, પછી શીતલ જલથી અને પછી સુગંધીત જલથી, આ પ્રમાણે (मज्जावित्ता विउलं असणं४ भोयावेइ) જ્યારે માતાનું સ્નાન થઈ રહેતું, ત્યારે તેમને ચાર પ્રકારના આહારનું ભોજન કરાવતા હતા, (सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव

यावत्–कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताया 'जाव' यावत्–'जिमियभुत्तुत्तरागयाए' जिमित-भुक्तोत्तरागताया=भोजनानन्तरं स्वस्थाने समागताया कृतहस्तमुखादिप्रक्षालनाया शुचिभूताया सुखासनवरगताया=स्वासने यथासुखमुपविष्टाया सत्या 'तओ पच्छा' तत पश्चात्=तदनन्तरं मातृसेवानन्तरं स पुष्पनन्दी राजा 'ण्हाइ' स्नाति=स्वयं स्नानं करोति, 'भुंजइ वा' भुङ्क्ते च=भोजनं करोति, तथा 'उरालाइं' उदारान्=श्रेष्ठान् 'माणुस्सगाइं' मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनो 'भोगभोगाइं' भोगभोगान्=शब्दादिविषयान् 'भुंजमाणे विहरइ' भुञ्जानो विहरति=तिष्ठति ॥सू० १६॥

मूलम्—सु० १७

तए णं तीसे देवदत्ताए देवीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए इमेयारूवे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था–एवं खलु पूसणंदी राया सिरीदेवीए माईए भत्ते जाव विहरइ, तं एएणं विग्घाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरित्तए, तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए। एवं संपेहेइ, संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि य३ पडिजागरमाणी२ विहरइ ॥सू० १७॥

जाव जिमियभुत्तुत्तरागयाए) इस भांति श्रीदेवी के स्नान आदि से लेकर कौतुक, मंगल एवं प्रायश्चित्त विधि के कर चुकने पर तथा भोजन से निपट कर अपने स्थान पर आ चुकने पर और वहां हस्त मुख आदि का अच्छी तरह प्रक्षालन कर लेने पर एवं सुखासन पर विराजमान हो जाने पर (तओ पच्छा) उसके बाद राजा पुष्पनंदी (ण्हाइ भुंजइ वा) स्नान करता और भोजन करता। और (उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ) उदार मनुष्य संबंधी कामभोगों को भोगता था। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० १६॥

जिमियभुत्तुत्तरागयाए) આ પ્રમાણે શ્રીદેવી સ્નાન આદિથી લઈને કૌતુક, મંગલ, અને પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ કરી રહ્યા બાદ તથા ભોજન વિધિ પૂરી કર્યા પછી અને પોતાના સ્થાન પર આવી જતા ત્યાં હાથ-મુખ આદિનું બરાબર પ્રક્ષાલન કરી રહીને પછી સુખાસનપર બિરાજમાન થતા હતા (તઓ પચ્છા) તે પછી રાજા પુષ્પનંદી (ણ્હાઇ ભુંજઇ વા) સ્નાન કરતા અને ભોજન કરતા અને (ઉરાલાઇં માણુસ્સગાઇં ભોગભોગાઇં ભુંજમાણે વિહરઇ) ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામભોગોને ભોગવતા હતા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥સૂ૦ ૧૬॥

टीका—सू० १७

'तए णं तीसे' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'तीसे देवदत्ताए देवीए' तस्या देवदत्ताया देव्या. 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रिमध्यभागे 'कुडुंबजागरियं जागरमाणीए' कुटुम्ब-जागरिकां जाग्रत्याः=कुर्वत्या 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकार' 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः४=आत्मगत मनोगत सङ्कल्पः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत। स कीदृश.? इत्याह– 'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु 'पूसणंदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'सिरीदेवीए माईए भत्ते' श्रीदेव्या मातृभक्त 'जाव विहरइ' यावद् विहरति=सर्वप्रकारेण मातृसेवां कुर्वाण आस्ते 'तं' तत्- 'एएणं' एतेन=मातृभक्तिरूपेण 'विघाएणं' विघातेन-विघ्नेन मदनुकूलकार्यकरणप्रतिबन्धवशादिति भावः। 'णो

'तए णं तीसे' इत्यादि।

(तए णं) कुछ समय के बाद (तीसे देवदत्ताए देवीए) उस देवदत्ता देवी के (अण्णया कयाइ) अन्यदा कदाचित् जब कि यह (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रि के मध्य भागमें (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) कुटुंब की चिन्ता से जग रही थी, तब (इमेयारूवे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था) इस प्रकार का सङ्कल्प उत्पन्न हुआ (एवं खलु पूसणंदी राया सिरीए देवीए माईए भत्ते जाव विहरइ) यह पुष्पनन्दी राजा श्रीदेवी माता का भक्त हो रहा है (तं एएणं विघाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरित्तए) इसलिये इस मातृभक्तिरूप विघ्न से–जो उसे मेरे अनुकूल कार्य करने में प्रतिबन्ध स्वरूप है–मैं पुष्प-

तए णं तीसे' ઇત્યાદિ

(तए णं) કેટલાક સમય પછી (तीसे देवदत्ताए देवीए) તે દેવદત્તા દેવીએ (अण्णया कयाइ) અન્યદા કદાચિત્ જ્યારે કે તે (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) રાત્રીના મધ્ય ભાગમાં (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) કુટુંબની ચિન્તાથી જાગી રહી હતી, ત્યારે (इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पज्जित्था४) આ પ્રમાણે સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયા. (एवं खलु पूसणंदी राया सिरीए देवीए माईए भत्ते जाव विहरइ) આ પુષ્પનંદિ રાજા શ્રી દેવી માતાના ભક્ત થઇ ગયા છે (तं एएणं विघाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरित्तए) એટલા માટે માતૃભક્તિ રૂપ વિઘ્ન છે તે મારા અનુકૂળ કાર્ય કરવામાં પ્રતિબન્ધ સ્વરૂપ છે હું પુષ્પનંદિ રાજાના

सचाएमि' नो शक्नोमि अह 'पूमणन्दिणा रण्णा सद्धिं' पुष्पनन्दिना राज्ञा सार्धम् 'उरालाइ०' उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना 'विहरित्तए' विहर्तुं न शक्नोमीति पूर्वेणान्वयः। 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं' श्रेयः=समीचीनं खलु मम 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं=मम श्वश्रूम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण 'मतप्पओगेण वा' मन्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद्व्यपरोपयितुं=मारयितुं श्रेयः इति पूर्वेण सम्बन्धः। एवम्=अनेन प्रकारेण 'संपेहेइ' संप्रेक्षते=विचारयति 'संपेहित्ता' संप्रेक्ष्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'अंतराणि य ३' अन्तराणि-मारणानुकूलावसरान् छिद्राणि=विवराणि पुष्पनन्द्यनुपस्थितिरूपाणि, अन्यजनाभावेन गाढनिद्रावशेन च, निःशङ्कतया मारणानुकूलसमयान् इति भावः। 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२ गवेषयन्ती२ विहरति= आस्ते स्म ॥ सू० १७ ॥

नंदी राजा के साथ उदार मनुष्यसंबंधी कामभोगों के भोगने से वञ्चित हूं। (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) इसलिये मुझे अब यही उचित है कि मैं इस श्रीदेवी को अग्नि के प्रयोग से अथवा विष के प्रयोग से या मंत्र के प्रयोग से प्राणों से रहित कर दूं। (एवं, संपेहेइ) ऐसा उसने विचार किया। (संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि२ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) विचार कर के फिर अब वह श्रीदेवी को मारने के लिये समय की प्रतीक्षा करने लगी। पुष्पनंदी के अनुपस्थितिरूप उसके छिद्रों की बाट देखने लगी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १७ ॥

સાથે ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામભોગો ભોગવવામાં વંચિત છું (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) એટલા માટે મારા માટે એજ હાલ ઉચિત છે કે હું એ શ્રીદેવીને અગ્નિના પ્રયોગથી અથવા વિષના પ્રયોગથી અથવા મંત્રના પ્રયોગથી પ્રાણોથી રહિત કરી દઉં અર્થાત્ તેનો નાશ કરી નાખું, (एवं संपेहेइ) આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, (संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि२ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) વિચાર કરીને પછી તે હવે શ્રીદેવીને મારી નાખવા માટે અનુકૂળ સમયની રાહ જોવા લાગી. પુષ્પનંદિની ગેરહાજરી રૂપ તેના છિદ્રોની વાટ જોવા લાગી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૭ ॥

मूलम्—सू० १८

तए णं सा सिरी देवी अण्णया कयाइ मज्जाविया विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था, इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जाविय विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्तं पासइ, पासित्ता दिसालोयं करेइ, करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ, परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ, तावित्ता तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं संडासएणं गहाय जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिरीए देवीए अपाणंसि पक्खिवेइ। तए णं सा सिरी देवी महया२ सद्देणं आरसित्ता कालधम्मुणा संजुत्ता ॥सू०१८॥

टीका—सू० १८

'तए णं सा' इत्यादि।

'तए णं' ततः खलु सा 'सिरी देवी' श्रीर्देवी 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'मज्जाविया' मज्जिता=स्नपिता सती 'विरहियसयणिज्जंसि' विरहितशयनीये=एकान्तशय्यायां 'सुहपसुत्ता' सुखप्रसुप्ता=सुखनिद्रामुपगता 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। 'इमं च णं' एतस्मिन्नवसरे देवदत्ता देवी 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीर्देवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति। 'उवागच्छित्ता'

'तए णं सा' इत्यादि।

(तए णं) कुछ दिनों के बाद यह घटना घटी, श्रीदेवी (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (मज्जाविया) स्नापित होती हुई (विरहियसयणिज्जंसि) एकान्त में अपनी सेज पर (सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था) सुख की निद्रा मे सो रही थी (इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) यह देवदत्ता देवी उस सिरी देवी के पास आई (उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जाविय विरहियसयणिज्जंसि

'तए णं सा' ईत्यादि

(तए णं) केटलोक समय गया पछी आ घटना थई, श्रीदेवी (अण्णया कयाइ) कोई एक समय (मज्जाविया) स्नान करीने (विरहियसयणिज्जंसि) एकान्तमां पोतानी सेज-पथारीमां (सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था) सुखनी निद्रामां सूई रही हती (इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) ते देवदत्ता देवी ओ श्रीदेवीना पासे आव्या (उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जाविय विरहियसयणिज्जंसि

सचाणमि' नो शक्नोमि अहं 'पूसणन्दिणा रण्णा सद्धिं' पुष्पनन्दिना राज्ञा सार्धम् 'उरालाइ०' उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् 'भुजमाणी' भुञ्जाना 'विहरित्तए' विहर्तुं न शक्नोमीति पूर्वेणान्वयः। 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं' श्रेय =समीचीन खलु मम 'सिरिं देवीं' श्रियं देवीं=मम श्वश्रूम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण 'मतप्पओगेण वा' मन्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद्व्यपरोपयितु=मारयितु श्रेयः इति पूर्वेण सम्बन्धः। एवम्=अनेन प्रकारेण 'सपेसेइ' सम्प्रेक्षते=विचारयति 'सपेहित्ता', सम्प्रेक्ष्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'अतराणिय २' अन्तराणि-मारणानुकूलावसरान् छिद्राणि=विवराणि पुष्पनन्द्यनुपस्थितिरूपाणि, अन्यजनाभावेन गाढनिद्रावशेन च, निःशङ्कतया मारणानुकूलसमयान् इति भाव.। 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२ गवेषयन्ती२ विहरति= आस्ते स्म ॥ सू० १७ ॥

नदी राजा के साथ उदार मनुष्यसबधी कामभोगों के भोगने से वञ्चित हूं। (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) इसलिये मुझे अब यही उचित है कि मैं इस श्रीदेवी को अग्नि के प्रयोग से अथवा विष के प्रयोग से या मत्र के प्रयोग से प्राणों से रहित कर दू। (एवं, सपेहेइ) ऐसा उसने विचार किया। (सपेहित्ता सिरीए देवीए अतराणि२ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) विचार कर के फिर अब वह श्रीदेवी को मारने के लिये समय की प्रतीक्षा करने लगी। पुष्पनंदी के अनुपस्थितिरूप उसके छिद्रों की बाट देखने लगी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १६ ॥

સાથે ઉદાર મનુષ્ય સબધી કામભોગો ભોગવવામા વચિત છુ (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) એટલા માટે મારા માટે એજ હાલ ઉચિત છે કે હુ એ શ્રીદેવીને અગ્નિના પ્રયોગથી અથવા વિષના પ્રયોગથી અથવા મત્રના પ્રયોગથી પ્રાણોથી રહિત કરી દઉ અર્થાત્ તેનો નાશ કરી નાખુ, (एवं सपेहेइ) આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો (सपेहित्ता सिरीए देवीए अतराणि२ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) વિચાર કરીને પછી તે હવે શ્રીદેવીને મારી નાખવા માટે અનુકૂળ સમયની રાહ જોવા લાગી પુષ્પનદિની ગેરહાજરી રૂપ તેના છિદ્રોની વાટ જોવા લાગી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૭ ॥

योनावित्यर्थः, 'पक्खिवेइ' प्रक्षिपति=प्रवेशयति। 'तए णं' ततः खलु सा 'सिरी देवी' श्रीर्देवी 'महया२ सद्देणं' महता२ शब्देन=उच्चैः स्वरेण 'आरसित्ता' आरस्य=आक्रन्द्य 'कालधम्मुणा संजुत्ता' कालधर्मेण संयुक्ता=मृता ॥ सू० १८ ॥

मूलम्—सू० १९

तए णं तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ आरडियसद्दं सोच्चा णिसम्म जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता देवदत्तं देविं तओ अवक्कममाणिं पासंति, पासित्ता जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाणं णिच्चेट्ठं जीवविप्पजढं पासंति, पासित्ता 'हाहा अहो अकज्जं' तिकट्टु रोयमाणीओ कंदमाणीओ विलवमाणीओ जेणेव पूसणंदी राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पूसणंदिं रायं एवं वयासी-एवं खलु सामी! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया। तए णं से पूसणंदी राया तासिं दासचेडीणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म महया माइसोएणं अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चंपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए ॥ सू० १९ ॥

टीका—सू० १९

'तए णं तीसे' इत्यादि।

'तए णं' ततः खलु 'तीसे सिरीदेवीए' तस्याः श्रीदेव्याः 'दासचेडीओ'

के अपान भाग में-गुप्तस्थान में उसको प्रविष्ट कर दिया। (तए णं सा सिरी देवी महया२ सद्देणं आरसित्ता कालधम्मुणा संजुत्ता) उसके बाद श्रीदेवी बडे ऊँचे स्वर से चिल्लाकर कालधर्म को प्राप्त हो गई-मर गई। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० १८॥

'तए णं तीसे' इत्यादि।

(तए णं) जब (तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ) श्रीदेवी की दासियोंने

તુરતજ તેણે એ લોહદંડને શ્રીદેવીના અપાન ભાગ-ગુદાના ગુપ્ત ભાગમાં પ્રવેશ કરાવ્યો- (तए णं सा सिरी देवी महया२ सद्देणं आरसित्ता कालधम्मुणा संजुत्ता) આ પ્રમાણે લોઢાનો દંડ ગુદાદ્વારમાં ખોસવાથી શ્રીદેવી ભારે ઉંચા સ્વરથી રૂદન કરતી કરતી શોક કરીને મરણ પામી ગઈ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૮ ॥

'तए णं तीसे' ઇત્યાદિ

(तए णं) જ્યારે (तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ) શ્રીદેવીની દાસીઓએ

उपागत्य 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं 'मज्जावियं' मज्जितां=स्नपिताम् अत एव 'विरहिय-सयणिज्जंसि सुहपसुत्तं' विरहितशयनीये सुखप्रसुप्तां=गाढनिद्रासमाक्रान्तां 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'दिसालोयं' दिशालोकं=चतुर्दिक्षु इतस्ततोऽवलोकनं 'करेइ' करोति 'करित्ता' कृत्वा 'जेणेव भत्तघरे' यत्रैव भक्तगृहं 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवो-पागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य लोहदण्डं 'परामुसइ' परामृशति=गृह्णाति 'परामुसित्ता' परामृश्य=गृहीत्वा लोहदण्डं 'तावेइ' तापयति 'तावित्ता' तापयित्वा तं 'तत्तं' तप्तं 'समजोइभूयं' समज्योतिर्भूतम्=अग्निसदृशं 'फुल्लकिंसुयसमाणं' फुल्ल-किंशुकसमानम्=विकसितपलाशपुष्पवद्रक्तं लोहदण्डं 'संडासएणं' सदंशकेन 'गहाय' गृहीत्वा 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीर्देवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्या 'अपाणंसि' अपाने=गुह्यस्थाने

सुहपसुत्तं पासइ) और उसने उसे स्नान कर एकान्त में सेज पर सुख से सोती हुई देखा। (पासित्ता दिसालोयं करेइ) देख कर फिर इसने चारों तरफ दिशाओं की ओर देखा (करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) दिशावलोकन कर यह जहां भक्त-गृह था वहां पहुँची। (उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ) पहुँचते ही इसने वहां रखे हुए एक लोहदंड को उठाया (परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ) और उठा कर उसे तपाया (तावित्ता) तपा कर फिर वह उस (तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं) तप्त अग्निमय एवं किंसुक के फूल समान लाल लोहदंड को (संडासएणं गहाय) लोहे की सण्डासी से पकड कर (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) जहां श्रीदेवी थी वहां गई। (उवागच्छित्ता सिरीए देवीए अपाणंसि पक्खिवेइ) जाते ही उसने श्रीदेवी

सुहपसुत्तं पासइ) અને તેને સ્નાન કરી એકાન્તમાં સેજપલંગ પર સુખેથી સુતેલી જોઈ (पासित्ता दिसालोयं करेइ) જોઈને પછી તેણે ચારેય તરફની દિશાઓ સામું જોયું (करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) દરેક દિશા સામું જોયા પછી જ્યાં ભક્ત ગૃહ-ભોજનશાળા-રસોડું હતું ત્યાં પહોંચી ગઈ (उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ)પહોંચતાજ તેણે એ સ્થળે રાખેલો એક લોહદંડને ઉપાડયો (परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ) અને પછી તેને તપાવ્યો (तावित्ता) તપાવીને પછી તે (तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं) તપાવેલો અગ્નિ સમાન લોહદંડ કિંશુક-ખાખરાના ફુલ સમાન લાલચોળ થયો. તેને (संडासएणं गहाय) લોઢાની સાણસી વડે પકડીને (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં શ્રીદેવી હતી ત્યાં ગઈ (उवागच्छित्ता सिरीए देवीए अपाणंसि पक्खिवेइ) જઈને

मात.' इति, 'कन्दमाणीओ' क्रन्दन्त्य =उच्चै' स्वरेण रोदन कुर्वत्य 'विलवमाणीओ' विलपन्त्य =मस्तकादिस्फोटनपूर्वक हा ! अस्माक किं भविष्यतीति विलाप कुर्वत्य 'जेणेव पूसणंदी राया' यत्रैव पुष्पनन्दी राजा 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'पूसणदिं राय' पुष्पनन्दिन राजानम् 'एव वयासी' एवमवादिषु –'एव खलु सामी' हे स्वामिन् ! 'सीरी देवी' श्रीदेवी 'देवदत्ताए देवीए' देवदत्तया देव्या 'अकाले चेव' अकाल एव 'जीवियाओ ववरोविया' जीविताद् व्यपरोपिता=मारिता । 'तए ण' ततः खलु स 'पूसणंदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'तासि दासचेडीण' तासा दासचेटीनाम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एयमट्ठ' एतमर्थं=मातृमरणरूप वृत्तान्त 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=देवदत्तया देव्या मारितः

लगीं और सिर पीटती हुई विलाप करने लगीं। (जेणेव पूसणदी राया तेणेव उवागच्छति) रोती बिलखती हुई फिर वे जहा पुष्पनंदी राजा थे वहा पहुँचीं (उवागच्छित्ता पूसणदिं राय एव वयासी) पहुँचते ही उन्होंने पुष्पनदी राजा से इस प्रकार कहा, (एव खलु सामी ! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया) हे स्वामिन् सुनिये ! श्रीदेवी आज देवदत्ता देवी द्वारा अकाल में ही अपने जीवन से विप्रमुक्त करा दी गई हैं। (तए ण से पूसणदी राया तासिं दासचेडीण अतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म महया माइसोएग अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चपगपायवे धसत्ति धरणीतलसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए) इस प्रकार पुष्पनदी राजा उन दासियों के पास से इस बात को सुन कर और विचार कर

આક્રંદન કરવા લાગી અને માથુ કુટીને વિલાપ કરવા લાગી (जेणेव पूसणदी राया तेणेव उवागच्छति) રોતી વિલાપ કરતી કરતી જ્યાં પુષ્પનંદી રાજા હતા ત્યાં પહોંચી (उवागच्छित्ता पूसणदिं राय एव वयासी) પહોંચીનેજ તેણે પુષ્પનંદી રાજા પાસે આ પ્રમાણે વાત કરી (एव खलु सामी ! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया) હે સ્વામિન્ સાંભળો ! આજે શ્રીદેવી દેવદત્તાદેવી દ્વારા અકાલે જીવન પુરૂં કરી ગયા અર્થાત્ અકાળે દેવદત્તાએ શ્રીદેવીના જીવનનો અંત આણ્યો-(મૃત્યુ થયું) (तए ण से पूसणदी राया तासिं दासचेडीण अतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म महया माइसोएण अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चपगपायवे धसत्ति धरणीतलसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए) આ પ્રમાણે પુષ્પનંદી રાજા તે દાસીઓ પાસેથી એ વાત સાંભળીને

दासचेटय 'आरडियसद्द' आरटितशब्दम्=आर्त्तनाद चीत्कारशब्द 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=श्रीदेव्या अय चीत्कार इति हृद्यवधार्य 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीदेवी 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य तत्र 'देवदत्त देविं' देवदत्ता देवीं 'तओ' ततः=तस्मात्स्थानात् 'अवक्कम्ममाणिं' अपक्रामन्तीम्=अपगताम् 'पासति' पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव शयनीये श्रीदेवी समस्ति 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं 'णिप्पाण' निष्प्राणा=प्राणरहिता 'णिच्चेट्ठ' निश्चेष्टा=चलनादिक्रियावर्जिता 'जीवविप्पजढ' जीवविप्रयुक्ता=जीवरहिता 'पासति' पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हाहा अहो अकज्ज' हा हा अहो अकार्यम्=अकृत्यमिद जातम् 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'रोयमाणीओ२' रुदत्यः 'हा

(आरडियसद्द सोच्चा) उनके चिल्लाने की आवाज सुनी तब वे सुनते ही (णिसम्म) आवाज यह श्रीदवी का है ऐसा विचार कर (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) जहा वह श्रीदेवी थी वहाँ गयीं। (उवागच्छित्ता देवदत्त देविं तओ अवक्कममाणिं पासति) जाते ही उन्होंने वहा से दवदत्ता देवी को निकलते हुए देखा। (पासित्ता जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) देख कर वह श्रीदेवी जहा सोती थी फिर वे वहा पहुँचीं। (उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाण णिच्चेट्ठ जीवविप्पजढ पासति) पहुँचते ही उन्होंने श्रीदेवी को निष्प्राण, निश्चेष्ट एव जीवन से रहित देखा। (पासित्ता हा हा अहो अकज्जति कट्टु रोयमाणीओ कदमाणीओ विलवमाणीओ) देख कर वे सब की सब 'हा! हा! यह महा अनर्थ हुआ,' ऐसा कहती हुई रोने लगीं, आक्रन्दन करने

(आरडियसद्द सोच्चा) तेना रडवाना अवाजने साभळ्यो त्यारे तेणे साभळता ज (णिसम्म) आ अवाज-ध्वनि श्रीदेवीनो छे, एवो विचार करीने (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) ज्या श्रीदेवी हती त्या गई (उवागच्छित्ता देवदत्त देविं तओ अवक्कममाणिं पासति) त्या जताज ते दासीओए त्या आगळथी देवदत्ता देवीने निकळता जोया, (पासित्ता जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) जोईने ते श्रीदेवी ज्या सुता हता त्या ते पहोंची. (उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाण णिच्चेट्ठ जीवविप्पजढ पासति) पहोंचताज तेओए ते श्रीदेवीने निष्प्राण निश्चेष्ट एटले के जीवनरहित अवस्थामा जोया (पासित्ता हा-हा अहो! अकज्ज-त्ति कट्टु रोयमाणीओ कदमाणीओ विलवमाणीओ) जोईने ते तमाम स्त्रीवर्ग "हा-हा आ महा अनर्थ थयो, ए प्रमाणे कहेती अने रडवा लागी.

मित्रयावत्परिजनेन-मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन च 'सद्धिं' सार्धं 'रोयमाणे३' रुदन् 'कन्दमाणे' क्रन्दन्=उच्चैः-स्वरेण 'हा मातः ? क्व गतासि?' इत्यादि, 'विलवमाणे' विलपन्='हे मातः ! तव विरहः शल्यवदन्तरं दहति' इत्यादि-विलापं कुर्वन् 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'महया इड्ढि०' महता ऋद्धिसत्कार-समुदयेन 'णीहरणं करेइ' निर्हरणं करोति=अग्निसंस्कारं करोति। करित्ता' कृत्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्ट'-अतिकुपितः 'देवदत्तं देविं' देवदत्तां देवीं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः= राजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा एएणं 'विहाणेणं' एतेन प्रत्यक्षदृष्टेन विधानेन प्रकारेण 'वज्झं' वध्याम् 'इयं हन्तव्या' इति 'आणवेइ' आज्ञापयति।

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम ! देवदत्ता देवी 'पुरापोराणाणं' पुरा-

श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाहों तथा मित्र से लेकर परिजनों के (सद्धिं) साथ (रोयमाणे३) मिलकर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं 'हे मात ! तुम आज हम को छोड कर कहा चली गई, तुम्हारा विरह हमें इस समय शल्य के समान अरुन्तुद हो रहा है तुम्हारे वियोग मे मेरा हृदय फटा जा रहा है' इस रूप से विलाप करते हुए (सिरीए देवीए णीहरणं करेइ) श्रीदेवी की बडे उत्सव के साथ श्मशान यात्रा-अर्थी निकाली (करित्ता) अग्नि संस्कार हो जाने के पश्चात् उसने फिर (आसुरुत्ते) अत्यंत कुपित होकर (देवदत्तं देविं) देवदत्ता देवी को (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) राजपुरुषों द्वारा पकडवा लिया। (गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ) और पकडवा कर इस प्रत्यक्ष दृष्ट विधि के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है।

(एवं खलु गोयमा !) इस प्रकार हे गौतम ! (देवदत्ता देवी) देवदत्ता

સાર્થવાહો તથા મિત્રથી લઈને પરિજનોની (सद्धिं) સાથે (रोयमाणे३) મળીને રોતા-રૂદન કરતા થકા આક્રન્દન કરતા થકા હે માત ! તમે આજ અમને છોડીને ક્યા ચાલ્યા ગયા, તમારા વિયોગથી મારૂં હૃદય ફાટી જાય છે, આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા થકા (सिरीए देवीए णीहरणं करेइ) શ્રીદેવીની મોટા ઉત્સવની સાથે શ્મશાન યાત્રા કાઢી (करित्ता) અગ્નિ સંસ્કાર કર્યા પછી તેણે (आसुरुत्ते) અત્યંત કોપ કરીને (देवदत्तं देविं) દેવદત્તા દેવીને (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવી લીધી (गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ) અને પ્રત્યક્ષ પુરાવાને આધારે તે દેવદત્તા વધ્ય છે એ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધું.

(एवं खलु गोयमा !) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! (देवदत्ता देवी) દેવદત્તા દેવી (पुरा-

इति हृदयव्यापार्य 'महया माइसोएण' महता मातृशोकेन 'अप्फुण्णे समाणे' आस्पृष्टः सन्=आक्रान्तः सन् मूर्च्छाऽवस्था प्राप्य 'फरसुणियत्ते विव चपगपायवे' परशुनिकृत्त इव चम्पकपादपः=कुठारच्छिन्नचम्पकवृक्ष इव 'धसत्ति' धस इति शब्दपूर्वक 'धरणीयलंसि' धरणीतले=भूमौ 'सव्वगेहिं' सर्वाङ्गैः 'सण्णिवडिए' सनिपतितः ॥सू०१९॥

मूलम्—सू० २०

तए णं से पूसणंदी राया मुहुत्ततरेण आसत्थे समाणे बहुहिं२ राईसर-जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य सद्धिं रोयमाणे३ सिरीए देवीए महया इड्ढि० णीहरणं करेइ, करित्ता आसुरुत्ते देवदत्तं देविं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ। एवं खलु गोयमा! देवदत्ता देवी पुरापोराणाणं जाव विहरइ ॥ ॥सू० २०॥

टीका—सू० २०

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु सः 'पूसणंदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'मुहुत्ततरेण' मुहूर्त्तान्तरेण=किञ्चित्कालेन 'आसत्थे समाणे' आस्वस्थः=लब्धचेतनः सन् 'बहुहिं' बहुभिः 'राईसर जाव सत्थवाहेहिं' राजेश्वरयावत्सार्थवाहैः—राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहैः 'मित्त जाव परियणेण य'

असह्य मातृवियोग–जन्य शोक से आक्रान्त होता हुआ फरसा से काटे गये चंपक वृक्ष की तरह धस शब्द पूर्वक सर्वाङ्गों सहित–इकदम जमीन पर गिर पडा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सूत्र० १९ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से पूसणंदी राया) उस पुष्पनंदी राजाने (मुहुत्ततरेण) कुछ काल के पश्चात् (आसत्थे समाणे) सचेत होकर (बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य) बहुत से राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य,

અને વિચાર કરીને માતાના વિયોગના અસહ્ય શોકથી આક્રાન્ત થઇને કુહાડાથી ચંપકના વૃક્ષને કાપતા જેમ ધસ” શબ્દ થાય તે પ્રમાણે ધસ શબ્દપૂર્વક સર્વાંગો સહિત એકદમ જમીન પર પડી ગયા. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૧૯ ॥

'तए णं से' ઈત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से पूसणंदी राया) તે પુષ્પનંદી રાજાએ (मुहुत्ततरेण) થોડા સમય ગયા પછી (आसत्थे समाणे) સચેત થઈને (बहुहिं राइसर जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य) ઘણાજ રાજેશ્વર, તલવર, માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, ઈભ્ય શ્રેષ્ઠિ સેનાપતિ,

मित्रयावत्परिजनेन-मित्रादिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन च 'सद्धिं' सार्धं 'रोयमाणे३' रुदन् 'कन्दमाणे' क्रन्दन्=उच्चैः-स्वरेण 'हा मातः ? क्व गतासि?' इत्यादि, 'विलवमाणे' विलपन्='हे मातः ! तव विरहः शल्यवदन्तरं दहति' इत्यादि-विलापं कुर्वन् 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्या. 'महया इड्ढि०' महता ऋद्धिसत्कार-समुदयेन 'णीहरणं करेइ' निर्हरणं करोति=अग्निसंस्कारं करोति। 'करित्ता' कृत्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः-अतिकुपितः 'देवदत्तं देविं' देवदत्तां देवीं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः= राजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा एएण 'विहाणेणं' एतेन प्रत्यक्षदृष्टेन विधानेन प्रकारेण 'वज्झं' वध्याम् 'इयं हन्तव्या' इति 'आणवेइ' आज्ञापयति।

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम ! देवदत्ता देवी 'पुरापोराणाणं' पुरा-

श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाहों तथा मित्र से लेकर परिजनों के (सद्धिं) साथ (रोयमाणे३) सिसक कर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं 'हे मात ! तुम आज हम को छोड कर कहां चली गई, तुम्हारा विरह हमें इस समय शल्य के समान असन्तुष्ट हो रहा है तुम्हारे वियोग मे मेरा हृदय फटा जा रहा है' इस रूप से विलाप करते हुए (सिरीए देवीए णीहरणं करेइ) श्रीदेवी की बडे उत्सव के साथ श्मशान यात्रा-अर्थी निकाली (करित्ता) अग्नि संस्कार हो जाने के पश्चात् उसने फिर (आसुरुत्ते) अत्यंत कुपित होकर (देवदत्तं देविं) देवदत्ता देवी को (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) राजपुरुषों द्वारा पकडवा लिया। (गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ) और पकडवा कर इस प्रत्यक्ष दृष्ट विधि के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है।

(एवं खलु गोयमा !) इस प्रकार हे गौतम ! (देवदत्ता देवी) देवदत्ता

સાર્થવાહો તથા મિત્રથી લઈને પરિજનોની (सद्धिं) સાથે (रोयमाणे३) મળીને રોતા-રૂદન કરતા થકા આક્રન્દન કરતા થકા હે માત ! તમે આજ અમને છોડીને ક્યાં ચાલ્યા ગયા, તમારા વિયોગથી મારૂં હૃદય ફાટી જાય છે, આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા થકા (सिरीए देवीए णीहरणं करेइ) શ્રીદેવીની મોટા ઉત્સવની સાથે શ્મશાન યાત્રા કાઢી (करित्ता) અગ્નિ સંસ્કાર કર્યાં પછી તેણે (आसुरुत्ते) અત્યંત કોપ કરીને (देवदत्तं देविं) દેવદત્તા દેવીને (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવી લીધી (गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ) અને પ્રત્યક્ષ પુરાવાને કારણે તે દેવદત્તા વધ્ય છે એ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધું.

(एवं खलु गोयमा !) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! (देवदत्ता देवी) દેવદત્તા દેવી (पुरा-

पुराणानां=पूर्वभवकृतानां 'जाव' यावत्-दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्ती 'विहरइ' विहरति ॥सू० २०॥

मूलम् सू० २१

देवदत्ता णं भंते! देवी इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! असीइं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। संसारो तहेव। तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता गंगपुरे णयरे हंसत्ताए पच्चायाहिइ। से णं तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ, बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे सिज्झिहिइ५॥ णिक्खेवो॥ त्तिबेमि सू० २१॥

टीका सू० २१

'देवदत्ता णं भंते' इत्यादि।

गौतमः पृच्छति-'देवदत्ता णं' देवदत्ता खलु 'भंते' हे भदन्त! देवी 'इओ' इतः-अस्माद् भवात् कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम! 'असीइं वासाइं'

देवी (पुरापुराणाणं जाव विहरइ) पूर्वभव में किये हुए दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त एवं अशुभतम पाप कर्मों के विशेष फल को भोग रही है। भावार्थ स्पष्ट है॥ सू० २०॥

'देवदत्ता णं भंते' इत्यादि।

गौतमने पुनः पूछा (भंते) हे भदन्त! (देवदत्ता णं देवी) यह देवदत्ता देवी *अब (इओ कालमासे कालं किच्चा) इस भव से मर कर* (कहिं गच्छिहिइ) कहाँ जायगी? (कहिं उववज्जिहिइ) कहां उत्पन्न होगी? (गोयमा) हे गौतम! सुनो, यह (असीइं वासाइं परमाउयं पालित्ता) अस्सी वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन

पुराणाणं जाव विहरइ) पूर्वभवमां करेलां दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त अने अशुभतम पाप कर्मोना विशेष फळने भोगवी रही छे भावार्थ स्पष्ट छे ॥ २०॥

'देवदत्ता णं भंते' इत्यादि

गौतमे फरी पूछ्युं (भंते) हे भदन्त! (देवदत्ता णं देवी) ते देवदत्ता देवी हवे (इओ कालमासे कालं किच्चा) आ भवमांथी मरण पामीने (कहिं गच्छिहिइ) क्यां जशे? (कहिं उववज्जिहिइ) क्यां उत्पन्न थशे? (गोयमा) हे गौतम! सांभळो ते (असीइं वासाइं परमाउयं पालित्ता) एंसी वर्षनी पोतानी उत्कृष्ट आयुष्यने भोगवीने (कालमासे कालं

अशीतिं वर्षाणि 'परमाउय' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायु. 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्याम् 'उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कृष्ट सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'समारो तहेव' ससारस्तथैव=भवाद् भवान्तरभ्रमण प्रथमाध्ययनवद् विज्ञेयम्। 'तओ' तत पृथिवीकायात् 'अणतर' अनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य निस्सृत्य 'गगपुरे णयरे' गङ्गपुरे नगरे 'हसत्ताए पच्चायाहिइ' हसतया प्रत्यायास्यति हसो भविष्यतीत्यर्थः। 'से ण' स खलु देवदत्ताजीव' 'तत्थ' तत्र हसभवे 'साउणिएहिं' शाकुनिकै=पक्षिघातकै 'वधिए समाणे' वधित=मारित सन् 'तत्थेव गगपुरे णयरे' तत्रैव गङ्गपुरे नगरे 'सेट्ठिकुलसि' श्रेष्ठिकुले 'पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ' पुत्रतया उत्पत्स्यते। 'बोहिं०' तत्र बोधिं प्राप्स्यति। तत. 'सोहम्मे०' सौधर्मे-

कर (कालमासे काल किच्चा) मरण के अवसर में मर कर (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु) इसी रत्नप्रभा पृथिवी के१ सागर की स्थितिवाले (नेरइएसु) नरक में (णेरइयत्ताए)नारकी के रूप में (उववज्जिहिइ) उत्पन्न होगी। इसका भव से भवान्तर मे भ्रमण प्रथम अध्ययन मे कहे हुए मृगापुत्र के अनुसार समझ लेना चाहिये। (तओ अणतर उव्वट्टित्ता) इसके अनतर वहा से-पृथिवीकाय से निकल कर (गगपुरे णयरे) गगपुर नगर मे (हसत्ताए पच्चायाहिइ) यह हसरूप से उत्पन्न होगी। (से ण तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गगपुरे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ) वहा यह शिकारी द्वारा मारी जाकर पश्चात् उसी गगपुर नगर में किसी सेठ के घर पर पुत्ररूप से उत्पन्न होगी (बोहिं० सोहम्मे० महा-

किच्चा) મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु) એ રત્નપ્રભા પૃથિવીના એક સાગરની સ્થિતિવાળા (नेरइएसु) નરકમા (णेरइयत्ताए) નારકોના રૂપમા (उववज्जिहिइ) ઉત્પન્ન થશે તેનુ એક ભવથી બીજા ભવમા-ભવાન્તરમા ભ્રમણ તે પ્રથમ અધ્યયનમા કહેવામા આવેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવુ (तओ अणतर उव्वट्टित्ता) તે પછી ત્યાથી પૃથિવીકાયથી નીકલીને (गगपुरे णयरे) ગગપુર નગરમા (हसत्ताए पच्चायाहिइ) તે હસ રૂપથી ઉત્પન્ન થશે (से ण तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गगपुरे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ) ત્યા તે શિકારી દ્વારા મારી જશે પછી તે ગગપુર નગરમા કોઈ એક શેઠના ઘેર પુત્ર રૂપથી ઉત્પન્ન થશે, (बोहिं०

पुराणानां=पूर्वभवकृतानां 'जाव' यावत्-दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्ती 'विहरइ' विहरति ॥सू० २०॥

मूलम् सू० २१

देवदत्ता णं भंते! देवी इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! असीइ वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। संसारो तहेव। तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता गंगपुरे णयरे हंसत्ताए पच्चायाहिइ। से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ, बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे सिज्झिहिइ५॥ णिक्खेवो॥ त्तिबेमि सू० २१॥

टीका सू० २१

'देवदत्ता णं भंते' इत्यादि।

गौतमः पृच्छति-'देवदत्ता णं' देवदत्ता खलु 'भंते' हे भदन्त! देवी 'इओ' इत-अस्माद् भवात् कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम! 'असीइ वासाइं'

देवी (पुरापुराणाणं जाव विहरइ) पूर्वभव में किये हुए दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त एवं अशुभतम पाप कर्मों के विशेष फल को भोग रही है। भावार्थ स्पष्ट है॥ सू० २०॥

'देवदत्ता णं भंते' इत्यादि।

गौतमने पुनः पूछा (भंते) हे भदन्त! (देवदत्ता णं देवी) यह देवदत्ता देवी अब (इओ कालमासे कालं किच्चा) इस भव से मर कर (कहिं गच्छिहिइ) कहाँ जायगी? (कहिं उववज्जिहिइ) कहां उत्पन्न होगी? (गोयमा) हे गौतम! सुनो, यह (असीइ वासाइं परमाउयं पालित्ता) अस्सी वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन

पुराणाणं जाव विहरइ) પૂર્વભવમાં કરેલાં દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અને અશુભતમ પાપ કર્મોના વિશેષ ફળને ભોગવી રહી છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૨૦ ॥

'देवदत्ता णं भंते' ઇત્યાદિ

ગૌતમે ફરી પૂછ્યું (भंते) હે ભદન્ત! (देवदत्ता णं देवी) તે દેવદત્તા દેવી હવે (इओ कालमासे कालं किच्चा) આ ભવમાંથી મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ) ક્યાં જશે? (कहिं उववज्जिहिइ) ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? (गोयमा) હે ગૌતમ! સાંભળો તે (असीइ वासाइं परमाउयं पालित्ता) એંસી વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને (कालमासे कालं

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

नवमाध्ययनश्रवणानन्तरं श्रीजम्बूस्वामी दशमाध्ययनविषये श्री-सुधर्मस्वामिनं पृच्छति–'जइ णं भंते' इत्यादि ।

मूलम् सू० १

जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं दसमस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वद्धमाणपुरे णामं णयरे होत्था । विजयवद्धमाणे उज्जाणे । मणिभद्दे जक्खे । विजयमित्ते राया । तत्थ णं धणदेवे णामं सत्थवाहे होत्था अड्ढे० । तस्स णं पियंगू णामं भारिया । अंजू दारिया जाव-सरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका–सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि ।

'जइ णं भंते' यदि खलु हे भदन्त ! 'समणेणं भगवया महावीरेणं' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'दसमस्स' दशमस्य–दशमाध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः= प्रारम्भवाक्यं, तथाहि–'जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं नवमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दसमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी' इति। यावत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन दुःखविपाकानां

दशमा अध्ययन

नवमें अध्ययन को सुनने के बाद श्रीजम्बूस्वामी अब दशमे अध्ययन के विषय में श्रीसुधर्मास्वामी से पूछते हैं—

'जइ णं भंते !' इत्यादि ।

सिद्धिस्थान प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीरने दुःखविपाक के नवमें अध्ययन का अर्थ देवदत्ता के आख्यान से स्पष्ट किया है तो उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने

દશમું અધ્યયન

નવમું અધ્યયન સાંભળ્યા પછી શ્રી જમ્બૂ સ્વામી હવે દશમા અધ્યયનના વિષયમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—

"जइ णं भंते !" ઇત્યાદિ

સિદ્ધિસ્થાનને પામેલા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના નવમા અધ્ય-યનનો અર્થ દેવદત્તાના આખ્યાનથી સ્પષ્ટ કર્યો છે તો તેજ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે

सौधर्मकल्पे देवो भविष्यति। तत 'महाविदेहे' महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति ॥ 'णिक्खेवो' निक्षेपः=समाप्तिवाक्य पूर्ववत्। स चैवम्-एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थान सम्प्राप्तेन दुःखविपाकाना-दुःखविपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नवमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त इति। 'त्ति बेमि, इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥सू० २१॥

॥इति श्री - विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचिताया श्री-विपाक-श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्याया नवममध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १ । ९॥

विदेहे सिज्झिहिइ) वहा यह बोधि को पायगी, सयम लेकर मर कर सौधर्म स्वर्ग में देव होगी, वहा से च्यवकर महाविदेह में जन्म लेकर वहा से सिद्धिगति को प्राप्त करेगी। (णिक्खेवो) सुधर्मा स्वामी कहते हैं-हे जबू ! श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस नववें अध्ययन का जो भाव फरमाया है (त्तिबेमि) उसी प्रकार मैंने तुम से कहा है ॥सू० २१॥

इति श्रीविपाकश्रुत की विपाकचन्द्रिका टीका में दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध में 'देवदत्ता' नामक नवम अध्ययनका हिन्दीभाषानुवाद सपूर्ण ॥ १-९ ॥

सोहम्मे० महाविदेहे सिज्झिहिइ) त्या आगळ ते बोधिरत्न पामशे, सयम लईने मरण पाम्या पछी सौधर्म स्वर्गमा देव थशे त्याथी चवीने महाविदेहमा जन्म लईने त्याथी सिद्धिगतिने प्राप्त करशे (णिक्खेवो) सुधर्मा स्वामी कहे छे हे जम्बू ! श्रमण भगवान महावीर स्वामीए आ नवमा अध्ययनना जे भाव कह्या हता (त्तिबेमि) तेज प्रमाणे मे तमने कह्या छे ॥ सू० २१ ॥

इति श्रीविपाकश्रुतनी विपाकचद्रिका टीकामा दु खविपाक नामना प्रथम श्रुतस्कधमा 'देवदत्ता' नामना नवमा अध्ययननो गुजरातीभाषानुवाद सपूर्ण ॥ १ । ९ ॥

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

नवमाध्ययनश्रवणानन्तरं श्रीजम्बूस्वामी दशमाध्ययनविषये श्री-सुधर्मस्वामिनं पृच्छति-'जइ णं भंते' इत्यादि ।

मूलम् सू० १

जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं दसमस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वद्धमाणपुरे णामं णयरे होत्था । विजयवद्धमाणे उज्जाणे । मणिभद्दे जक्खे । विजयमित्ते राया । तत्थ णं धणदेवे णामं सत्थवाहे होत्था अड्ढे० । तस्स णं पियंगू णामं भारिया । अंजू दारिया जाव-सरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका-सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि ।

'जइ णं भंते' यदि खलु हे भदन्त ! 'समणेणं भगवया महावीरेणं' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'दसमस्स' दशमस्य-दशमाध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यं, तथाहि-'जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं नवमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दसमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी' इति। यावत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन दुःखविपाकानां

दशमा अध्ययन

नवमें अध्ययन को सुनने के बाद श्रीजंबूस्वामी अब दशमें अध्ययन के विषय में श्रीसुधर्मास्वामी से पूछते हैं—

'जइ णं भंते !' इत्यादि ।

सिद्धिस्थान प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीरने दुःखविपाक के नवमें अध्ययन का अर्थ देवदत्ता के आख्यान से स्पष्ट किया है तो उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने

દશમું અધ્યયન

નવમું અધ્યયન સાંભળ્યા પછી શ્રી જમ્બૂ સ્વામી હવે દશમાં અધ્યયનના વિષયમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—

"जइ णं भंते !" ઇત્યાદિ

સિદ્ધિસ્થાનને પામેલા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના નવમાં અધ્ય-યનનો અર્થ દેવદત્તાના આખ્યાનથી સ્પષ્ટ કર્યો છે તો તેજ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે

नवमस्या ध्ययनस्य अयमर्थ =पूर्वोक्तप्रकारो देवदत्ताचरित्ररूपो भाव प्रज्ञप्त स मया श्रुतः, किन्तु दशमस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दु खविपाकाना कोऽर्थः=कीदृशोऽर्थः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्त ? । 'तए ण' तत खलु स सुधर्माऽनगारः जम्बूमनगारम् 'एव वयासी' एवमवादीत्– 'एव खलु जबू' एव खलु हे जम्बू ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था' वर्धमानपुर नाम नगरमासीत्, तत्र 'विजयवद्धमाणे उज्जाणे' विजयवर्धमाननामकमुद्यानम् आसीत्। तस्मिन् उद्याने 'मणिभद्दे जक्खे' मणिभद्रो यक्ष आसीत् । तत्र नगरे 'विजयमित्ते राया' विजयमित्रो नाम राजा आसीत् । 'तत्थ ण' तस्मिन् खलु नगरे 'धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था' धनदेवो नाम सार्थवाह आसीत् । स कीदृश ? 'अड्ढे०' आढयो यावद् परिभूत. । 'तस्स ण' तस्य खलु धनदेवसार्थवाहस्य 'पियगू णाम भारिया' प्रियङ्गुर्नाम

दशवें अध्ययन का क्या भाव प्ररूपित किया है ? श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं (एव खलु जबू) हे जम्बू ! (तेण कालेण तेण समएण) उस काल में और उस समय में (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) वर्द्धमानपुर नामका एक नगर था । (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) उसमें विजयवर्द्धमान नामका उद्यान था । (मणिभद्दे जक्खे) उसमे मणिभद्र यक्ष रहता था । (विजयमित्ते राया) विजयमित्र राजा इस नगर के शासक थे । (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) यहा पर एक सार्थवाह भी रहता था, जिसका नाम धनदेव था । (अड्ढे०) यह विशेष धनाढ्य था । (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

દશમા અધ્યયનના ભાવ શુ કહેલા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, (एव खलु जबू) હે જમ્બૂ ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) વર્દ્ધમાનપુર નામનું એક નગર હતુ (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) તેમા વિજય-વર્દ્ધમાન નામનો બગીચો હતો, (मणिभद्दे जक्खे) તેમા મણિભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો (विजयमित्ते राया) વિજયમિત્ર રાજા એ નગરનો રાજા હતો (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) ત્યા આગળ એક સાર્થવાહ પણ રહેતો હતો, જેનું નામ ધનદેવ હતું (अड्ढे०) તે વિશેષ પ્રકારે ધનાઢ્ય-શ્રીમત હતો (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

भार्या, 'अजू दारिया' अञ्जूर्दारिका=अञ्जूनाम्नी पुत्री आसीत् । सा कीदृशीत्याह— 'जावसरीरा' यावत्शरीरा-अत्र यावच्छब्देन- 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा' इति बोध्यम् । अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा यौवनेन च लावण्येन च उत्कृष्टा उत्कृष्टशरीराऽऽसीत् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

समोसरणं । परिसा णिग्गया जाव पडिगया । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स ३ जेट्ठे जाव अडमाणे विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वीइवयमाणे पासइ एगं इत्थियं सुक्कं भुक्खं लुक्खं णिम्मंसं किडिकिडियाभूयं अट्ठिचम्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्ठाइं कलुणाइं विस्सराइं कूयमाणं पासइ, पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'समोसरणं' इत्यादि ।

'समोसरणं' समवसरणं-तस्य नगरस्य विजयवर्धमानोद्याने भगवत आगमनं संजातम् । 'परिसा णिग्गया' परिषन्निर्गता=भगवदागमनं श्रुत्वा नगर-

---

इसकी भार्या का नाम प्रियंगु था । (अजू दारिया जावसरीरा) इनके अंजू नाम की एक पुत्री थी । जो अहीन एवं प्रतिपूर्ण पांचों इन्द्रियों से विशिष्टशोभास्पदशरीरवाली थी । यौवन और लावण्य से जो उत्कृष्ट थी । इसीसे जिसका शरीर भी बहुत ही उत्कृष्ट मालूम देता था ॥ सू० १ ॥

'समोसरणं' इत्यादि ।

उस नगर के विजयवर्धमान उद्यान में (समोसरणं) श्री वीरप्रभु तीर्थंकर का आगमन हुआ । (परिसा णिग्गया) भगवान का आगमन सुन कर नागरिक जन प्रभु को

તેની પત્નીનું નામ પ્રિયંગુ હતું (अजू दारिया जावसरीरा) તેને અંજુ નામની એક પુત્રી હતી તે પાંચ ઇન્દ્રિયોથી વિશેષશોભાસ્પદશરીરવાળી હતી, યૌવન અને લાવણ્યથી તે ઉત્કૃષ્ટ હતી તેથી તેનું શરીર ઘણું જ સારૂં દેખાતું હતું ॥ સૂ૦ ૧ ॥

"समोसरणं०" ઇત્યાદિ

નગરના વિજયવર્દ્ધમાન બગીચામાં (समोसरणं) શ્રી વીર પ્રભુ તીર્થંકરનું આગમન થયું (परिसा णिग्गया) ભગવાનનું આગમન સાભળીને નાગરિક જન પ્રભુનાં

नवमस्याध्ययनस्य अयमर्थः=पूर्वोक्तप्रकारो देवदत्ताचरित्ररूपो भाव प्रज्ञप्त' स मया श्रुतः, किन्तु दशमस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दु खविपाकानां कोऽर्थः=कीदृशोऽर्थः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्त ? । 'तए ण' तत खलु स सुधर्माऽनगारः जम्बूमनगारम् 'एव वयासी' एवमवादीत्– 'एव खलु जबू' एव खलु हे जम्बू ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था' वर्धमानपुर नाम नगरमासीत्, तत्र 'विजयवद्धमाणे उज्जाणे' विजयवर्धमाननामकमुद्यानम् आसीत्। तस्मिन् उद्याने 'मणिभद्दे जक्खे' मणिभद्रो यक्ष आसीत् । तत्र नगरे 'विजयमित्ते राया' विजयमित्रो नाम राजा आसीत् । 'तत्थ ण' तस्मिन् खलु नगरे 'धणदेवे णाम सत्थवाहे-होत्था' धनदेवो नाम सार्थवाह आसीत् । स कीदृश ? 'अड्ढे०' आढ्यो यावद्-परिभूतः । 'तस्स ण' तस्य खलु धनदेवसार्थवाहस्य 'पियगू णाम भारिया' प्रियङ्गुर्नाम

दशवें अध्ययन का क्या भाव प्ररूपित किया है ? श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं (एव खलु जबू) हे जम्बू ! (तेणं कालेण तेण समएण) उस काल में और उस समय में (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) वर्द्धमानपुर नामका एक नगर था । (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) उसमें विजयवर्द्धमान नामका उद्यान था । (मणिभद्दे जक्खे) उसमें मणिभद्र यक्ष रहता था । (विजयमित्ते राया) विजयमित्र राजा इस नगर के शासक थे । (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) यहा पर एक सार्थवाह भी रहता था, जिसका नाम धनदेव था । (अड्ढे०) यह विशेष धनाढ्य था । (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

દશમા અધ્યયનના ભાવ શું કહેલા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, (एव खलु जबू) હે જમ્બૂ ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) વર્દ્ધમાનપુર નામનું એક નગર હતું (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) તેમાં વિજય-વર્દ્ધમાન નામનો બગીચો હતો, (मणिभद्दे जक्खे) તેમાં મણિભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો. (विजयमित्ते राया) વિજયમિત્ર રાજા એ નગરનો રાજા હતો (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) ત્યાં આગળ એક સાર્થવાહ પણ રહેતો હતો, જેનું નામ ધનદેવ હતું (अड्ढे०) તે વિશેષ પ્રકારે ધનાઢ્ય-શ્રીમંત હતો. (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

भार्या, 'अजू दारिया' अञ्जूर्दारिका=अञ्जूनाम्नी पुत्री आसीत्। सा कीदृशीत्याह- 'जावसरीरा' यावत्शरीरा-अत्र यावच्छब्देन- 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा' इति बोध्यम्। अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा यौवनेन, च लावण्येन च उत्कृष्टा उत्कृष्टशरीराऽऽसीत् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

समोसरणं। परिसा णिग्गया जाव पडिगया। तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स ३ जेट्ठे जाव अडमाणे विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वीइवयमाणे पासइ एगं इत्थियं सुक्कं भुक्खं लुक्खं णिम्मंसं किडिकिडियाभूयं अट्ठिचम्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्ठाइं कलुणाइं विस्सराइं कूयमाणं पासइ, पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते! इत्थिया पुव्वभवे का आसि? वागरणं ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'समोसरणं' इत्यादि।

'समोसरणं' समवसरणं-तस्य नगरस्य विजयवर्धमानोद्याने भगवत आगमनं संजातम्। 'परिसा णिग्गया' परिषन्निर्गता=भगवदागमनं श्रुत्वा नगर-

इसकी भार्या का नाम प्रियंगु था। (अजू दारिया जावसरीरा) इनके अजू नाम की एक पुत्री थी। जो अहीन एवं प्रतिपूर्ण पांचों इन्द्रियों से विशिष्टशोभास्पदशरीरवाली थी। यौवन और लावण्य से जो उत्कृष्ट थी। इसीसे जिसका शरीर भी बहुत ही उत्कृष्ट मालूम देता था ॥ सू० १ ॥

'समोसरणं' इत्यादि।

उस नगर के विजयवर्धमान उद्यान में (समोसरणं) श्री वीरप्रभु तीर्थंकर का आगमन हुआ। (परिसा णिग्गया) भगवान का आगमन सुन कर नागरिक जन प्रभु को

तेनी पत्नीनुं नाम प्रियंगु हतुं (अजू दारिया जावसरीरा) तेने अंजु नामनी एक पुत्री हती ते पांच इंद्रियोथी विशेषशोभास्पदशरीरवाळी हती, यौवन अने लावण्यथी ते उत्कृष्ट हती तेथी तेनुं शरीर घणुं ज सारुं देखातुं हतुं ॥ सू. १ ॥

"समोसरणं०" इत्यादि

नगरना विजयवर्द्धमान बगीचामां (समोसरणं) श्री वीर प्रभु तीर्थंकरनुं आगमन थयुं (परिसा णिग्गया) भगवाननुं आगमन सांभळीने नागरिक जन प्रभुनां

जनसहतिर्भगवन्तं वन्दितुं निस्सृता, 'जाव पडिगया' यावत् प्रतिगता धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता-प्रतिनिवृत्ता ।

तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स२' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठ' ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमगोत्र इन्द्रभूतिर्नामानगारः 'जाव' यावत्-भगवदाज्ञा गृहीत्वा वर्द्धमानपुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षाम् 'अडमाणे' अटन् 'विजयमित्तस्स रण्णो गिहस्स' विजयमित्रस्य राज्ञो गृहस्य 'असोगवणियाए' अशोकवनिकाया 'अदूरसामंतेण' 'अदूरसामन्तेन=नातिदूरेण नात्यासन्न पार्श्वभागत इत्यर्थः', 'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'पासइ' पश्यति, किं पश्यति ? इत्याह-'एग इत्थिय' एकां स्त्रियम्, कीदृशीम् ? इत्याह-'सुक्क' इत्यादि । 'सुक्क'

वदन करने के लिये अपने२ घर से निकल कर उस बगीचे में एकत्रित हुए। (जाव पडिगया) भगवान को वदन कर धर्मदेशना सुन कर बाद में सबके सब राजा सहित अपने२ स्थान पर गये। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) उसी काल और उसी समय में श्रमण भगवान महावीर प्रभु के वडे शिष्य गौतमगोत्री श्री इन्द्रभूति मुनि जो विशिष्ट तपस्वी थे वे छठके पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा प्राप्त कर वर्द्धमाननगर में भिक्षा के लिए गये और उच्चनीच आदि कुलों मे इतस्ततः विचरण करते हुए (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) विजयमित्त राजा के राजमहल की अशोकवाटिका के पास से होकर निकले इतने में उन्होंने वहा एक दृश्य देखा (एग इत्थिय सुक्क भुक्ख

દર્શન અને વદન કરવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામા આવ્યા (जाव पडिगया) ભગવાનને વદન કરી ધર્મદેશના સાંભળી પછી રાજા સહિત સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા (तेण कालेण तेण समएण समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ-ગોત્રના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ મુનિ જે વિશેષ તપસ્વી હતા, તે છઠ્ઠના પારણાના નિમિત્તે ભગવાન પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને વર્દ્ધમાન નગરમા ભિક્ષા માટે ગયા અને ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુળોમા ફરીને (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) વિજયમિત્ર રાજાના રાજમહેલની અશોકવાટિકાની પાસે થઈને નીકળ્યા છે, એટલામા તેમણે ત્યા આગળ એક દૃશ્ય જોયુ (एग इत्थिय सुक्क भुक्ख

शुष्का शोणितापचयात्, 'भुक्ख' बुभुक्षिता क्षुधावाहुल्यात् भोजनीयद्रव्याभावाच्च, 'लुक्ख' रूक्षा=रूक्षशरीरा कान्तिराहित्यात्, 'णिम्मंस' निर्मांसा मांसापचयात्, 'किडिकिडियाभूय' किटिकिटिकाभूता=किटिकिटिका-उपवेशनादिक्रियाया निर्मांसत्वेनास्थ्नां शब्द, तां भूता=प्राप्ता, ता=शब्दायमानास्थिकाम् 'अट्ठिचम्मावणद्ध' अस्थिचर्मावनद्धाम्=अस्थिचर्ममात्रावशेषामित्यर्थः, 'णीलसाडगणियत्थ' नीलशाटकनिवसिता=अतिमलिनवस्त्रपरिधानामित्यर्थ 'कट्ठाइ' कष्टानि=कष्टाऽऽवेदकानि 'कलुणाइ' करुणानि=करुणरसवन्ति 'विस्सराइ' विस्वराणि=आर्तस्वरयुक्तानि वचनानि 'कूयमाण' कूजन्तीं=सगद्गद वदन्तीं 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा

लुक्ख णिम्मंस किडिकिडियाभूय अट्ठिचम्मावणद्ध णीलसाडगणियत्थ कट्ठाइ कलुणाइ विस्सराइ कूयमाण पासइ) वहा एक स्त्री ऐसी देखी जो शोणित के अपचय से बिलकुल शुष्क हो रही थी, वेदना की बहुलता से जो कुछ भी नहीं खा पाती थी, इस लिये बुभुक्षित रहती थी। शरीर भी जिस का सर्वथा रूक्ष हो रहा था, इसीसे जिसके शरीर में काति का तो नाम ही नहीं मिल रहा था। मास के अपचय से जिसका शरीर निमास हो रहा था, इसीसे जब यह उठती बैठती थी, तब इसकी सधियों की अस्थियों में 'किटकिट' इस प्रकार का अव्यक्त शब्द होता था। शरीर में इसके नसाजाल और चमडे के सिवाय और कुछ नहीं दिखाई देता था। इसने सिर्फ१ नीली साडी ही पहिर रखी थी। इसके हार्दिक दुःख को व्यक्त करने वाले वे शब्द थे जो प्रतिसमय करुणारस से भीने हुए इसके गद्गद कठ से निकलते रहते थे। ये विस्वर

लुक्ख णिम्मंस किडिकिडियाभूय अट्ठिचम्मावणद्ध णीलसाडगणियत्थ कट्ठाइ कलुणाइ विस्सराइ कूयमाण पासइ) त्या એક સ્ત્રી એવી દેખી કે જે લોહી વ્યય થવાથી તદ્દન શુષ્ક થઈ ગઈ હતી વળીજ વેદના થવાના કારણે કાંઈ પણ ખોરાક ખાઈ શકતી નહિ તેથી તે ભુખી રહેતી હતી, જેનું શરીર પણ તદ્દન રૂક્ષ હતુ તે કારણથી તેના શરીરમા નામ માત્ર કાંતિ ન હતી, માસના વ્યયથી શરીર પણ જેનુ માંસરહિત થઈ રહેલુ હતુ, તેથી જ્યારે તે ઉઠતી બેસતી હતી ત્યારે તેના સાધાઓમા 'કિટ-કિટ' આ પ્રકારના અવ્યકત અવાજ થતા હતા, જેના શરીરમા નસોની જાળ અને ચામડા વિના બીજુ કાંઈ પણ દેખાતુ જ નહિ જેણે ફકત ૧ લીલા રગની સાડીજ પહેરી રાખી હતી. તેના હાર્દિક દુઃખને જણાવનારા તે શબ્દો હતા, જે પ્રતિ સમય કરુણા રસથી ભીંજાએલા અને તેના ગદ-ગદ કંઠથી નિકળતા હતા તે વિસ્વર હતા-આર્તસ્વર હતા (पासित्ता चिंता

जनसहतिर्भगवन्त वन्दितुं निस्सृता, 'जाव पडिगया' यावत् प्रतिगता धर्म श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता-प्रतिनिवृत्ता ।

तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स२' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे' ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमगोत्र इन्द्रभूतिर्नामानगारः 'जाव' यावत्-भगवदाज्ञा गृहीत्वा वर्द्धमानपुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षाम् 'अडमाणे' अटन् 'विजयमित्तस्स रण्णो गिहस्स' विजयमित्रस्य राज्ञो गृहस्य 'असोगवणियाए' अशोकवनिकाया 'अदूरसामंतेण' 'अदूरसामन्तेन=नातिदूरेण नात्यासन्नेन पार्श्वभागत इत्यर्थः, 'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'पासइ' पश्यति, किं पश्यति? इत्याह-'एगं इत्थियं' एकां स्त्रियम्, कीदृशीम्? इत्याह-'सुक्कं' इत्यादि । 'सुक्कं'

वदन करने के लिये अपने२ घर से निकल कर उस बगीचे में एकत्रित हुए। (जाव पडिगया) भगवान को वदन कर धर्मदेशना सुन कर बाद में सबके सब राजा सहित अपने२ स्थान पर गये। (तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) उसी काल और उसी समय में श्रमण भगवान महावीर प्रभु के बडे शिष्य गौतमगोत्री श्री इन्द्रभूति मुनि जो विशिष्ट तपस्वी थे वे छठके पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा प्राप्त कर वर्द्धमाननगर में भिक्षा के लिए गये और उच्चनीच आदि कुलों मे इतस्ततः विचरण करते हुए (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) विजयमित्त राजा के राजमहल की अशोकवाटिका के पास से होकर निकले इतने में उन्होंने वहा एक दृश्य देखा (एगं इत्थियं सुक्कं भुक्खं

દર્શન અને વંદન કરવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામાં આવ્યા (जाव पडिगया) ભગવાનને વંદન કરી ધર્મદેશના સાભળી પછી રાજા સહિત સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા (तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ-ગોત્રના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ મુનિ જે વિશેષ તપસ્વી હતા, તે છઠ્ઠના પારણાના નિમિત્તે ભગવાન પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને વર્દ્ધમાન નગરમા ભિક્ષા માટે ગયા અને ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમા ફરીને (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) વિજયમિત્ર રાજાના રાજમહેલની અશોકવાટિકાની પાસે થઈને નીકળ્યા છે, એટલામા તેમણે ત્યા આગળ એક દૃશ્ય જોયું (एगं इत्थियं सुक्कं भुक्खं

टीका—सू० ३

भगवान् कथयति-'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे इंदपुरे णामं णयरे' इन्द्रपुरं नाम नगरम् आसीत्। 'तत्थ णं' तत्र खलु 'इंददत्ते राया' इन्द्रदत्तो राजाऽऽसीत्। 'पुढवीसिरी णामं गणिया' पृथिवीश्रीर्नाम गणिका 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः'=वर्णनमन्यत्र द्रष्टव्य'। 'तए णं' ततः खलु सा 'पुढवीसिरी गणिया' पृथिवीश्रीर्गणिका 'इंदपुरे णयरे' इन्द्रपुरे नगरे 'बहवे' बहून् 'राईसरजावप्पभियओ' राजेश्वर-यावत्प्रभृतीन्-राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिप्रभृतीन् 'बहुहिं' बहुभिः 'चुण्णप्पओगेहि य' चूर्णप्रयोगैः 'जाव' यावत्-यावच्छब्देन-मन्त्रप्रयोगैः=

'एवं खलु' इत्यादि।

(एवं खलु गोयमा) हे गौतम! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) अवसर्पिणी के चौथे काल में (इहेव जंबुदीवे दीवे) इसी जम्बूद्वीप नामक द्वीप के (भारहे वासे) भरतक्षेत्र में (इंदपुरे णामं णयरे) इन्द्रपुर नामका नगर था। (तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ) इन्द्रदत्त राजा यहां का शासक था। पृथ्वीश्री नाम की एक गणिका यहां रहती थी। इसका वर्णन दूसरी जगह से जान लेना। (तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे) पृथ्वीश्री गणिका उस इन्द्रपुर नगर में (बहवे राईसर जावप्पभियओ) अनेक राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी और सेनापति आदि को (बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभियोगित्ता)

" एवं खलु " ઇત્યાદિ

(एवं खलु गोयमा) હે ગૌતમ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) અવસર્પિણીના ચોથા કાળમાં (इहेव जंबुद्दीवे दीवे) આ જમ્બૂદ્વીપના (भारहे वासे) ભરતક્ષેત્રમાં (इंदपुरे णामं णयरे) ઇન્દ્રપુર નામનું નગર હતું (तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ) ત્યાંના રાજાનું નામ ઇંદ્રદત્ત હતું, પૃથ્વીશ્રી નામની એક ગણિકા ત્યાં રહેતી હતી તેનું વર્ણન બીજા સ્થળથી જાણી લેવું (तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे) પૃથ્વીશ્રી ગણિકા તે ઇન્દ્રપુર નગરમાં (बहवे राईसर जावप्पभियओ) અનેક રાજેશ્વર, તલવર, માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, ઇભ્ય શ્રેષ્ઠિ અને સેનાપતિ આદિને (बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभिओगित्ता) અનેક પ્રકારના ચૂર્ણોના પ્રયોગોથી, મંત્રોના પ્રયોગોથી,

'चिंता' चिन्ता तद्दर्शनेन गौतमस्य मनसि विचारः समुत्पन्नः 'तहेव' तथैव= पूर्ववदेव 'जाव' यावत्-भगवतः समीपे गत्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'एस णं भंते' एषा खलु हे भदन्त ! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत्? 'वागरण' व्याकरणं तस्याः पूर्वभववर्णनं वक्ष्यमाणप्रकारेण भगवता कृतमिति भावः ॥सू० २॥

मूलम्—सू० ३

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे णामं णयरे। तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ। तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे बहवे राईसर-जावप्पभियओ बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभिओगित्ता उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ। तए णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुबहुं पावं समज्जिणित्ता पणतीसं वाससयाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा। सा णं तओ उव्वट्टित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियंगुभारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णा। तए णं सा पियंगू भारिया णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारियं पयाया। णामं अंजू। सेसं जहा देवदत्ताए ॥ सू० ३ ॥

थे—आर्त्तस्वर से युक्त थे। (पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं) दयनीय दशा में पडी हुई इस स्त्री को देख कर गौतम के मन में पूर्व अध्ययनों में कथित पद्धति के अनुसार विचार उत्पन्न हुआ। वे वहा से भगवान के समीप पहुँचे और बाले—हे भदन्त ! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी। गौतम की बात सुन कर प्रभुने उस स्त्री के पूर्वभव इस प्रकार से कहे ॥सू० २॥

तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं) દયાજનક દશામાં પડેલી તે સ્ત્રીને જોઇને ગૌતમના મનમાં પૂર્વના અધ્યયનોમાં કહેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થયો, પછી તે ગૌતમ ત્યાંથી નીકળીને ભગવાનની પાસે આવ્યા અને બોલ્યા હે ભદન્ત ! તે સ્ત્રી પૂર્વભવમાં કોણ હતી. ગૌતમની આ વાત સાંભળીને, પ્રભુએ તે સ્ત્રીના પૂર્વના ભવ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું ॥ સૂ૦ ૨ ॥

सुबहु पाप 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'पणतीस वासमयाइ' पञ्चत्रिंशद् वर्ष-शतानि 'परमाउय' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायु 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्या पृथिव्याम् 'उक्कोसेण बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कर्षेण द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णा' उत्पन्ना। 'सा ण' सा खलु 'तओ' तत =तस्याः पृथिव्या 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'इहेव वद्धमाणे णयरे' अत्रैव वर्धमाने नगरे 'धणदेवस्स सत्थवाहस्स' धनदेवस्य सार्थवाहस्य 'पियगुभारियाए' प्रियङ्गुभार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ 'दारियत्ताए' दारिकातया 'उववण्णा' उत्पन्ना। 'तए ण' तत खलु सा प्रियङ्गुभार्या 'णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु 'दारिय' दारिका 'पयाया' प्रजाता=प्रजनितवती। तस्या 'णाम' नाम 'अजू' अञ्जूः- इति। 'सेस' शेष=शेषवर्णन 'जहा देवदत्ताए' यथा देवदत्तायाः वर्णनम् अस्यैव नवमाध्ययने कृत तद्वदेवोऽयमित्यर्थ ॥ सू० ३ ॥

छठी पृथिवी के नरकों में नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुई। (सा ण तओ उव्वट्टित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियगुभारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णा) वहा से निकल कर वह इसी वर्द्धमान नगर में धनदेव सार्थवाह की प्रियगु भार्या की कुक्षि में अवतरित हुई। (तए ण सा पियगू भारिया णवण्ह मासाण बहुपडि-पुण्णाण दारिय पयाया, णाम अजू, सेस जहा देवदत्ताए) जब नौ माह अच्छी तरह से पूरे निकल चुके तब प्रियगुन एक पुत्री को जन्म दिया। उसका नाम 'अजू' रक्खा गया। अजू का बाकी वर्णन देवदत्ता के वर्णनका तरह समझ लेना चाहिये ॥सू० ३॥

સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી છઠ્ઠી પૃથિવીના નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઇ (सा ण तओ उव्वट्टित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियगु-भारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णा) ત્યાથી નીકળીને તે આ વર્દ્ધમાન નગરમા ધનદેવ સાર્થવાહની પ્રિયગુ પત્નીના ઉદરમા પુત્રીના રૂપે અવતરિત થઇ (तए ण सा पियंगू भारिया णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारिय पयाया, णाम अजू, सेस जहा देवदत्ताए) જ્યારે નવ માસ સારી રીત પૂરા નીકળી ગયા ત્યારે પ્રિયગુએ એક પુત્રીનો જન્મ આપ્યો, તેનુ નામ અજૂ રાખવામા આવ્યુ, બાકીનુ વિશેષ અજૂનું વર્ણન દેવદત્તાના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવુ ॥ સૂ० ૩ ॥

कार्मणप्रयोगैः उन्मत्तकरणादिप्रयोगैः हृदयोड्डापनप्रयोगैः=चित्ताकर्षणप्रयोगैः कायोड्डापनप्रयोगैः=कायाकर्षणप्रयोगैः=योगप्रयोगैः=पराभिभवनप्रयोगैः वशीकरणप्रयोगैश्चेति संग्रहः, 'अभिओगित्ता' अभियुज्य=वशीकृत्य 'उरालाइ' उदारान् माणुस्सगाइ' मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः 'भोगभोगाइ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना=कुर्वती 'विहरइ' विहरति। 'तए णं' ततः खलु सा 'पुढवीसिरी गणिया' पृथिवीश्रीर्गणिका 'एयकम्मा४' एतत्कर्मा४-चूर्णप्रयोगादिना राजेश्वरादिवशीकरणपूर्वकविषयभोगकारिणी, एतत्प्रधाना-चूर्णप्रयोगादितत्परा, एतद्विद्या-चूर्णप्रयोगादिविधानवती, एतत्समाचारा=एतदाचरणशीला, 'सुबहु पावं'

अनेक प्रकार के चूर्णों के प्रयोगों से, मंत्रों के प्रयोगों से, उन्मत्त बनाने वाले साधन आदि के प्रयोगों से, चित्त को आकर्षित करने वाले, काय को आकर्षित करने वाले, दूसरों का तिरस्कार करने वाले एवं वश में करने वाले ऐसे मन्त्रादिकों के प्रयोगों से अपने वश में करके (उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुंजमाणी विहरइ) उदार मनुष्यभव संबंधी कामभोगों को भोगा करती थी। (तए णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुबहु पावं समज्जिणित्ता पणतीसं वाससयाइ परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा) इस प्रकार वैषयिक सुख भोगते२ उसने अनेक पापकर्मों का उपार्जन करने में ही पैंतीस सौ ३९०० वर्ष की अपनी समस्त आयु व्यतीत कर दी। जब वह मरी तो उपार्जित पापकर्मों के उदय से वह २२ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले

ઉન્મત્ત બનાવનારા સાધન અને તેવા પ્રયોગોથી, ચિત્ત આકર્ષણ કરનારા પ્રયોગોથી, કાયાનું આકર્ષણ કરનારા પ્રયોગોથી, બીજાનો તિરસ્કાર કરનારા- અર્થાત્ વશ કરનારા પ્રયોગોથી એવા મંત્રાદિક પ્રયોગોવડે પોતાને વશ કરીને (उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ) મનુષ્યભવ સંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતી હતી (तए णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुबहु पावं समज्जिणित्ता पणतीसं वाससयाइ परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा) આ પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવતાં ભોગવતાં તેણે અનેક પાપકર્મોની કમાણી કરવામાંજ ૩૫૦૦ પાંત્રીસસો વર્ષની પોતાની તમામ આયુષ્ય વીતાવી દીધી અને જ્યારે તે મરણ પામી પછી મેળવેલા પાપકર્મોના ઉદયથી તે ૨૨ બાવીસ

दृष्टवान् 'तहा' तथाऽय विजयमित्रो राजाऽपि 'अजु अञ्जू दारिका 'पासइ' पश्यति किन्तु 'णवर' नवरम्=अय विशेषः-विजयमित्रो राजा 'अप्पणो अट्ठाए' आत्मनोऽर्थाय-स्वस्य प्रयोजनाय 'वरेइ' वृणुते। वैश्रवणदत्तस्तु स्वपुत्रस्य विवाहार्थमिति भावः। 'जहा तेतली' यथा तेतलि=तेतलिपुत्रप्रधानवत् 'जाव' यावत्-ज्ञाता-धर्मकथाङ्गसूत्रस्य चतुर्दशाध्ययनवर्णिततेतलिपुत्रप्रधानवद् विजयमित्रो राजाऽपि 'अजूए भारियाए सद्धि' अञ्ज्वा भार्यया सार्धम् 'उप्पि जाव' उपरि यावत्=उपरिप्रासादे उदारान् मानुष्यान् भोगभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति।

'तए ण' ततः खलु 'तीसे अजूए देवीए' तस्या अञ्ज्वा देव्याः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था' योनिशूलं प्रादुर्भूतं चाप्यभवत्। 'तए ण' ततः खलु 'से विजए राया' स विजयमित्रो राजा 'कोडुंबिय-

---

इस अजू दारिका को देखी। (णवर) परन्तु यहा इतनी विशेषता है कि वैश्रवणदत्त राजाने देवदत्ता का पाणिग्रहण सस्कार अपने पुत्र के साथ किया था, तब कि विजय राजाने अजू का पाणिग्रहण स्वय अपने ही साथ किया (जहा तेतली जाव अजूए भारियाए सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के १४ वें अध्ययन में वर्णित तेतलिपुत्र की तरह विजयमित्र राजाने भी अजू भार्या के साथ अपने महलों में रह कर सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसबधी कामभोगों को भोगा। (तए ण तीसे अजूए देवीए अण्णया कयाइ जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था) किसी एक समय अजू देवी को योनिशूल उत्पन्न हुआ। (तए ण से विजये राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) विजय राजाने यह बात जानकर परिचारकों को बुलाया। (सद्दावित्ता एव वयासी)

ભાગમા સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી જોઈ (ણવર) પરન્તુ અહિં એટલી વિશેષતા છે કે, વૈશ્રવણદત્ત રાજાએ દેવદત્તાનો વિવાહ-પાણીગ્રહણ સસ્કાર પોતાના પુત્ર સાથે કર્યો હતો, ત્યારે વિજયરાજાએ અજૂના લગ્ન ખૂદ પોતાના સાથેજ કર્યાં (जहा तेतली जाव अजूए भारियाए सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) જ્ઞાતાધર્મકથાગ સૂત્રમા ૧૪ ચૌદમા અધ્યયનમા વર્ણન કરેલા તેતલીપુત્રના પ્રમાણે વિજયમિત્ર રાજાએ પણ અજૂ ભાર્યાની સાથે પોતાના મહેલોમા રહીને સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યભવસબધી કામભોગોને ભોગવ્યા (तए ण तीसे अजूए देवीए अण्णया कयाइ जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था) કોઈ એક સમય અજૂ દેવીને યોનિશૂલ રોગ ઉત્પન્ન થયો. (तए ण से विजये राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) જ્યારે વિજય રાજાએ આ વાત સાભળી ત્યારે પરિચારકોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता एव

मूलम्—सू० ४

तए णं से विजए राया आसवाहणियाए णिज्जायमाणे जहा वेसमणदत्ते तहा अजु पासइ, णवरं अप्पणो अट्ठाए वरेइ, जहा तेतली जाव अजूए भारियाए सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ। तए णं तीसे अजूए देवीए अण्णया कयाइ जोणीमूले पाउब्भूए यावि होत्था। तए णं से विजये राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं देवाणुप्पिया! वद्धमाणपुरे णयरे सिंघाडग जाव एवं वयह, एवं खलु देवाणुप्पिया! विजयस्स रन्नो अजूए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए। जो णं इच्छइ विज्जो वा६ जाव उग्घोसंति। तए णं ते बहवे वेज्जा वा६ इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता बहूहिं उप्पत्तियाहिं य बुद्धीहिं परिणामेमाणा इच्छंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए, णो संचाएंति उवसामित्तए। तए णं ते बहवे विज्जा य६ जाहे णो संचाएंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए, ताहे संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया। तए णं सा अजूदेवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी सुक्का भुक्खा णिम्मंसा कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं विलवइ। एवं खलु गोयमा! अजूदेवी पुरा जाव विहरइ ॥ सू० ४ ॥

टीका सू० ४

'तए णं से विजए' इत्यादि

'तए णं' ततः खलु 'से विजए राया' स विजयो राजा 'आसवाहणियाए' अश्ववाहनिकायै 'णिज्जायमाणे' निर्यान्=निर्गच्छन् 'जहा वेसमणदत्ते' यथा वैश्रवणदत्त =वैश्रवणदत्तनामको राजा देवदत्ता प्रासादोपरि कनककन्दुकेन क्रीडन्तीं

'तए णं से विजए' इत्यादि ।

जिस प्रकार अपने प्रासाद के ऊपर सुवर्ण की कंदुक से खेलती हुई देवदत्ता को अश्वक्रीडा के लिये जाते समय वैश्रवणदत्त राजाने देखी थी, ठीक इसी तरह अश्वक्रीडा के लिये जाते समय विजयराजाने प्रासाद के ऊपर सुवर्णका गेंद से क्रीडा करती हुई

'तए णं से विजए' ઇત્યાદિ

જે પ્રમાણે દેવદત્તા પોતાના મહેલ ઉપર સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી હતી તેને વૈશ્રવણદત્ત રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતા વખતે જોઇ હતી બરાબર તેજ પ્રમાણે આ અજૂ દારિકા (બાળકી) ને પણ વિજય રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતા મહેલના ઉપરના

विजयमित्रनिदेशानुसारेण 'उग्घोसंति' उद्घोषयन्ति=घोषणां कुर्वन्ति। 'तए णं' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा वा६' बहवो वैद्या वा६ 'इमं एयारूवं' इमामेतद्रूपां=पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्घोसणं' उद्घोषणां 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य हृद्यवधार्य 'जेणेव विजए राया' यत्रैव विजयमित्रो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहूहिं' बहुभिः=बहुप्रकाराभिः, 'उप्पत्तियाहिं४' औत्पत्तिकीभिः, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च चतुर्विधाभिः 'बुद्धीहिं' बुद्धिभिः 'परिणामेमाणा' परिणम्यमानाः=परिणामं प्राप्ताः सन्तः इच्छन्ति 'अजूए देवीए' अञ्ज्वा देव्याः 'जोणीसूलं' योनिशूलम् 'उवसामित्तए' उपशमयितुम्, परन्तु 'णो संचाएंति' नो शक्नुवन्ति 'उवसामित्तए' उपशमयितुं नाशक्नुवन्नित्यर्थः। 'तए णं' ततः खलु ते बहवः 'विज्जा य६' वैद्याश्च६ 'जाहे' यदा 'णो संचाएंति' नो शक्नुवन्ति

ते बहवे विज्जा वा६ इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति) इस कृत घोषणा को उन सबने सुना और अच्छी तरह उस पर विचार किया। पश्चात् वे सबके सब विजय राजा के पास आये। (उवागच्छित्ता) आकर (बहूहिं उप्पत्तियाहिं४ बुद्धीहिं परिणामेमाणा इच्छंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए) उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी तथा पारिणामिकी इस तरह चार प्रकार की बुद्धियों से परिणत होकर अजू देवी के प्रादुर्भूत योनिशूल को शमन करने के लिये उपाय किये परन्तु (णो संचाएंति उवसामित्तए) वे अपने उपायों में सफलप्रयत्न नहीं हुए। (तए णं ते बहवे विज्जा य६ जाहे णो संचाएंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए ताहे संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया

(तए णं ते बहवे विज्जा वा६ इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति) આ પ્રમાણે જાહેરાત થઈ ત્યારે તે જાહેરાત સાંભળીને સૌએ તે વિષે સારી રીતે વિચાર કર્યો, પછી તે કામ કરવાની શક્તિ ધરાવતા તમામ-વિજય રાજાની પાસે આવ્યા (उवागच्छित्ता) આવીને (बहूहिं उप्पत्तियाहिं४ बुद्धीहिं परिणामेमाणा इच्छंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए) તેઓએ ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી કાર્મિકી તથા પારિણામિકી આ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિયોથી પરિપક્વ-બનીને અજૂદેવીને થયેલા યોનિ-શૂલ રોગનું શમન કરવા માટે ઉપાયો કર્યા પરન્તુ (णो संचाएंति उवसामित्तए) તે પોતાના કાર્યમાં સફળતા પામ્યા નહિ (तए णं ते बहवे विज्जा य६ जाहे णो संचाएंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए ताहे संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव

पुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान् 'सद्दावेइ' शब्दयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'गच्छह णं' गच्छत खलु हे देवानुप्रिया ! 'वद्धमाणपुरे णयरे' वर्धमानपुरे नगरे 'सिंघाडग जाव' शृङ्गाटक यावत्–शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु=सर्वेषु राजमार्गेष्वित्यर्थः, 'एवं वयह' एवं वदत–एवं खलु हे देवानुप्रिया ! 'विजयस्स रण्णो' विजयमित्रस्य राज्ञः 'अजूए देवीए' अञ्ज्वा देव्याः 'जोणीसूले पाउब्भूए' योनिशूल प्रादुर्भूतम् 'जो णं' यः खलु 'इच्छइ' इच्छति 'विज्जो वा६' वैद्यो वा 'जाव' यावत्–अत्र यावच्छब्देन–'विज्जपुत्तो वा, जाणओ वा, जाणयपुत्तो वा, तेइच्छिओ वा, तेइच्छिय पुत्तो वा' इति संग्रहः। वैद्यपुत्रो वा, ज्ञायको वा, ज्ञायकपुत्रो वा, चैकित्सिको वा, चैकित्सिकपुत्रो वा, अञ्जूदेव्या योनिशूलमुपशमयितु, तस्मै विजयमित्रो राजा विपुलमर्थसम्प्रदानं ददाति। ततस्ते कौटुम्बिकपुरुषा

बुला कर ऐसा कहा कि (गच्छह णं तुमं देवाणुपिया वद्धमाणणयरे) हे देवानुप्रिय ! तुम यहां से शीघ्र जाओ, और वर्द्धमाननगर में (सिंघाडग जाव एवं वयह) शृङ्गाटक आदि राजमार्गों के ऊपर खडे होकर इस प्रकार की घोषणा करो कि (एवं खलु देवाणुप्पिया विजयस्स रण्णो अजूए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए जो णं इच्छइ विज्जो वा६ जाव उग्घोसति) हे देवानुप्रिय नगरनिवासियों ! सुनो–विजय राजा की रानी अजू देवी को योनिशूल उत्पन्न हुआ है। जो कोई वैद्य, वैद्य का पुत्र, ज्ञायक, ज्ञायक का पुत्र और चिकित्सक अथवा चिकित्सक का पुत्र अजू देवी के योनिशूल को शांत करेगा तो उसके लिये राजा विपुल धनराशि देंगे। इस प्रकार उन कौटुम्बिक पुरुषोंने विजयमित्र राजा के निर्देशानुसार जोरों से घोषणा की। (तए णं

वयासी) બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું (गच्छह णं तुमं देवाणुप्पिया वद्धमाणणयरे) કે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે અહિંથી જલદી વર્દ્ધમાન નગરમાં જાઓ અને, (सिंघाडग जाव एवं वयह) શૃંગાટક આદિ રાજમાર્ગ ઉપર ઉભા રહીને, આ પ્રકારની જાહેરાત કરો કે (एवं खलु देवाणुप्पिया विजयस्स रण्णो अजूए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए जो णं इच्छइ विज्जो वा६ जाव उग्घोसति) હે દેવાનુપ્રિય ! નગરમાં રહેનારાઓ સાંભળો ! વિજય રાજાના રાણી અંજૂદેવીને યોનિશૂલ રોગ ઉત્પન્ન થયો છે જો કોઈ વૈદ્ય, વૈદ્યના પુત્ર, જ્ઞાયક, જ્ઞાયકના પુત્ર અને ચિકિત્સક અથવા ચિકિત્સકના પુત્ર અંજૂદેવીના યોનીશૂલ રોગને શાંત કરશે–મટાડશે તો, રાજા તેનો સારી રીતે ધન આપીને સત્કાર કરશે અર્થાત્ પુષ્કળ ધન આપશે આ પ્રમાણે રાજાના કૌટુમ્બિકપુરૂષોએ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે જાહેરાત કરી

एवं खलु हे गौतम ! इयं 'अजू देवी' अञ्जूनाम्नी विजयमित्रस्य राज्ञो देवी 'पुरा जाव' पुरा यावत्-पुरापुराणानां यावत् पापानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्ती=प्रतिक्षणमनुभवं कुर्वती 'विहरइ' विहरति ॥सू० ४॥

मूलम्—सू० ५

अजू णं भंते ! देवी इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! अजू णं देवी णउइवासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ । एवं संसारो जहा पढमे तहा णेयव्वं जाव वणस्सइएसु । सा णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सव्वओभद्दे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ । से णं तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ । से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ । पव्वज्जा० सोहम्मे० । से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पढमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ । एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते । सेवं भंते ! २ ॥सू० ५॥

॥ दुहविवागे दससु अज्झयणेसु पढमो सुयक्खंधो सम्मत्तो ॥

टीका—सू० ५

श्री गौतमस्वामी पृच्छति-'अजू णं भंते' इत्यादि ।

'अजू णं भंते देवी' अञ्जू खलु हे भदन्त ! देवी 'इओ' इतः

(एवं खलु गोयमा ! अजू देवी पुरा जाव विहरइ) इस प्रकार हे गौतम ! यह अजू देवी पूर्वोपार्जित, दुश्चीर्ण एवं दुष्प्रत्याक्रान्त अशुभतम पापकर्मों के फल को भोग रही है ॥ सू० ४ ॥

'अजू णं भंते' इत्यादि ।

फिर गौतमने प्रभु से पूछा कि-(भंते) हे भदन्त ! (अजू णं देवी) यह अजू

દુઃખમય સમય તેને વીતવા લાગી (एवं खलु गोयमा !) (अजू देवी पुरा जाव विहरइ) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! તે અજૂદેવી પૂર્વોપાર્જિત, દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભતમ પાપકર્મોના ફળને ભોગવી રહી છે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

'अजू णं भंते" ઇત્યાદિ

પછી ગૌતમે ફરીથી પ્રભુને પૂછ્યું કે - (भंते) હે ભદન્ત ! (अजू णं देवी) તે

'अजूए देवीए' अञ्ज्वा देव्या 'जोणासुल' योनिशूलम् 'उवसामित्तए' उपशमयितुम्, 'ताहे' तदा 'संता' श्रान्ताः-श्रमातुराः, 'तंता' तान्ताः खिन्नाः 'परितंता' सर्वथा खिन्ना' योनिशूल निवारयितुमसमर्थाः सन्त , 'जामेव दिसि पाउब्भूया' यस्या एव दिश प्रादुर्भूताः, 'तामेव दिसं पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगता'=परावृत्य स्वस्वगृह गता इत्यर्थः। 'तए ण' ततः खलु सा अञ्जूदेवी 'ताए वेयणाए' तया वेदनया 'अभिभूया समाणी' अभिभूता=पीडिता सती 'सुक्का' शुष्का शोणितापचयात् 'भुक्खा' बुभुक्षिता-अन्नादेररुचिसद्भावात् 'णिम्मंसा' निर्मांसा-मांसापचयात, एतादृशी सती 'कट्ठाइ' कष्टान्=कष्टयुक्तान्='कलुणाइ' करुणान्=करुणरसजनकान् 'वीसराइ' विस्वरान्=विकृतस्वरान् 'विलवइ' विलपति।

तामेव दिसं पडिगया) जब इनको यह निश्चय हो चुका कि अजूदेवी का यह योनिशूल हमारे द्वारा शान्त नहीं हो सकता है तब ये सब के सब श्रान्त और तान्त होते हुए जो जहा से आये थे वहा गये। (तए णं सा अजूदेवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी सुक्का भुक्खा णिम्मंसा कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ विलवइ) वैद्यों के द्वारा परित्यक्त हुई वह अजूदेवी उस वेदना से अत्यंत अब पीडित होने लगी। मारे कष्ट के यह बिलकुल सूक गई। शरीर में इसके मास तक नहीं रहा, खाने पीने की रुचि भी चली गई। बस रात दिन यह कष्टयुक्त, करुणारसजनक और विकृत स्वरयुक्त ऐसे दीनवचनों को बोलते२ अपना दु खमय समय व्यतीत करने लगी।

दिसं पडिगया) જ્યારે તે સૌ વૈદ્યોનો નિશ્ચય થયો કે અ જૂદેવીનો એ યોનીશૂલ રોગ અમારાથી શાત થઇ શકતો નથી ત્યારે તે તમામ થાકી ગયા અને જે જે સ્થળેથી આવ્યા હતા તે તે સ્થળે પાછા ચાલ્યા ગયા (तए णं सा अजूदेवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी सुक्का भुक्खा णिम्मंसा कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ विलवइ) વૈદ્યોએ જ્યારે અ જૂદેવીને રોગી તરીકે છોડી દીધા પછી તે અ જૂદેવી રોગની પીડાથી દુ ખ પામવા લાગ્યા અને રોગના કારણે પીડા થવાથી સુકાઈ ગયા અને તેના શરીરમા માસ પણ રહ્યુ નહિ અને ખાવા-પીવાની રૂચી નાશ પામી રાત્રિ અને દિવસ પીડા પામીને કરૂણારસજનક અને વિકૃતસ્વરયુક્ત એવા દીન-વચનો બોલતા-બોલતા પોતાનો

अनेकशतसहस्रकृत्व=अनेकलक्षवारम् उत्पत्स्यते । घोरदुष्कृताचरणेन जीवो वनस्पतिष्वपि निकृष्टवनस्पतिष्वेव समुत्पद्यते इति भाव ।

'सा ण' सा खलु 'तओ अणतर' ततोनन्तर=तत्पश्चात् वनस्पतिभवात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'सव्वओभद्दे णयरे' सर्वतोभद्रे नगरे 'मयूरत्ताए' मयूरतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते-इदमत्र बोध्यम्-अञ्जूदारिकाजीवो वायुतेजोऽपपृथिवीकायेषु परिभ्रमण कृत्वा वनस्पतिभवानन्तर मयूरभव प्राप्स्यतीति । 'से ण तत्थ' स खलु तत्र=मयूरभवे,'साउणिएहिं' शाकुनिकैः=पक्षिघातकपुरुषैः 'वहिए समाणे' वधित=वध प्राप्त सन् 'तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे' तत्रैव= तस्मिन्नेव सर्वतोभद्रे नगरे 'सेट्ठिकुलसि' श्रेष्ठिकुले 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति । 'से ण तत्थ' स खलु तत्र 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभाव=

दुग्धवाले वृक्ष-जैसे अर्क, स्नुही आदिकों में लाखों बार उत्पन्न होगी । क्यों कि घोर दुष्कृत्य के आचरणों से जीव वनस्पतियों मे भी जो निकृष्ट वनस्पतिया होती हैं उनमें ही उत्पन्न होता है । फिर (सा ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सव्वओभद्द णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ) यह वहा से निकलकर सर्वतोभद्र नामके नगर में मयूर के भव को लेकर जन्म धारण करेगी । (से ण तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ) यह उस मयूर के भव में वधिकों द्वारा मारी जाकर फिरसे उसी नगर में किसी सेठ के यहा पुत्ररूप से उत्पन्न होगी । (से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाण थेराण अतिए केवल बोहिं बुज्झिहिइ, पव्वज्जा० सोहम्मे०) जब अजू का जीव श्रेष्ठी के यहा पुत्र की पर्याय से उत्पन्न होकर

આદિ વૃક્ષોમા, કટુક દુધવાળા વૃક્ષો-જેવા કે આકડા, થોર, આદિમા લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે, કારણ કે ઘોર દુષ્કૃત્યોના આચરણથી જીવ વનસ્પતિઓમા પણ જે હલકી જાતની વનસ્પતિ હોય છે તેમાજ ઉત્પન્ન થાય છે, પછી (सा ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सव्वओभद्दे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ) તે ત્યાથી નીકળીને સર્વતોભદ્ર નામના નગરમા મોરનો ભવ-જન્મ પામશે (से ण तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ) તે મોરના ભવમા પારધિ દ્વારા મારી જશે પછી ફરીથી તે નગરમા કોઇ એક શેઠના ઘેર પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે (से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाण थेराण अतिए केवल बोहिं बुज्झिहिइ पव्वज्जा० सोहम्मे०) જ્યારે અજૂનો જીવ શેઠના ઘેર પુત્રના પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઇને ક્રમશ

अस्माद् भवात् कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं-उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'णउइवासाइं' नवतिवर्षाणि 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्याम् 'उक्कोसेणं सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कर्षेण सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । एवं 'संसारो' संसार= भवाद्भवान्तरे परिभ्रमणं 'जहा पढमे' यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रवर्णनम् 'तहा णेयव्वं' तथा नेतव्यं 'जाव वणस्सइएसु' यावद्वनस्पतिकेषु=वनस्पतिकायेषु तत्रापि कटुकवृक्षेषु निम्बादिषु कटुकदुग्धकेषु – अर्कस्नुहीप्रभृतिषु वनस्पतिषु

देवी (इओ) इस पर्याय से (कालमासे कालं किच्चा) मृत्यु के अवसर में मर कर (कहिं गच्छिहिइ) कहां जायगी (कहिं उववज्जिहिइ) कहां उत्पन्न होगी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (अजू णं देवी) यह अजू देवी (णउइवासाइं परमाउयं पालित्ता) ९० वर्ष की अपनी पूरी आयु को भोगकर (कालमासे कालं किच्चा), मृत्यु के अवसर में मर कर (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ) इस रत्नप्रभा पृथिवी के १ सागर की, उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी का जीव होगी (संसारो जहा पढमे तहा णेयव्वं) इसका भव से भवान्तर में भ्रमण प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र की तरह जानना चाहिये। यह उस भ्रमण (जाव वणस्सइएसु) वनस्पतिकायों में–कटुक वृक्ष–जैसे निम्बादिक वृक्षों में, कटुक

અજૂદેવી (इओ) આ પર્યાયથી (कालमासे कालं किच्चा) મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ) ક્યાં જશે ? (कहिं उववज्जिहिइ) ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अजू णं देवी) તે અજૂદેવી (णउइवासाइं परमाउयं पालित्ता) ૯૦ નેવું વર્ષની પોતાની આયુષ્યને પૂરી ભોગવીને (कालमासे कालं किच्चा) મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને, (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ) આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના એક સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં નારકીનો જીવ થશે (संसारो जहा पढमे तहा णेयव्वं) તેનું એક ભવથી બીજા ભવમાં પરિભ્રમણ પ્રથમ અધ્યયનમાં વર્ણવેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવું તે એ પ્રકારના ભ્રમણમાં (जाव वणस्सइएसु) વનસ્પતિ કાયોમાં કડવા વૃક્ષ-જેવા કે લીમડા

सेत्स्यति=सकलकृतकृत्यत्वेन सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवलालोकेन सकललोकालोक ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते=सर्वकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिणिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन शीतीभूतो भविष्यति='सव्वदुक्खाणमंत काहिइ' सर्वदुःखानामन्त करिष्यति=मानसिकवाचिककायिकक्लेशाना नाश करिष्यति=अव्याबाधसुखभाग् भविष्यतीति भावः। श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिन माह-एव खलु हे जम्बू! 'समणेण जाव सपत्तेण' श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्-सिद्धिगतिनामधेय स्थान सम्प्राप्तेन 'दुहविवागाण' दु खविपाकाना 'दसमस्स अज्झयणस्स' दशमस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे पण्णत्ते'

सिद्ध होगा, निर्मल केवलरूप आलोक से सकल लोक और अलोक का ज्ञाता होगा, सर्व प्रकार से ज्ञानावरण आदि कर्मों से मुक्त होगा और समस्त कर्मकृत विकारों से रहित होने से शीतीभूत होता हुआ त्रिविध-मानसिक, वाचनिक, एव कायिक क्लेशों का सर्वथा विनाशक हो जायगा अर्थात्-अव्याबाध सुख का भोक्ता होगा। (एव खलु जबू! समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेव भते! सेव भते!) सुधर्मास्वामी जबूस्वामी से कह रहे हैं-कि हे जबू! श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त कर चुके हैं दु खविपाक के इस दशवें अध्ययन का

કરશે સિદ્ધ થશે નિર્મલ કેવલરૂપ આલોકથી સકલ લોક અને અલોકના જ્ઞાતા થશે. સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોથી મુક્ત થશે અને સમસ્ત કર્મકૃત વિકારોથી રહિત હોવાથી શીતલીભૂત થઈને ત્રિવિધ-માનસિક વાચિક, અને કાયિક-ક્લેશોના સર્વથા વિનાશક થઈ જશે, અર્થાત્ -અવ્યાબાધ સુખના ભોક્તા થશે (एव खलु जबू! समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भते! सेव भते!) સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે -હે જંબૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા છે તેણે દુ ખવિપાકના આ દસમા અધ્યયનના

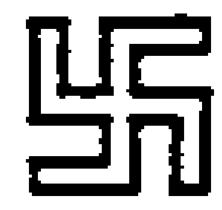
निवृत्तबालभाव–तरुणावस्थासम्पन्नः 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए' तथारूपाणां=बहुश्रुतानां स्थविराणामन्तिके=समीपे केवलं=शुद्धं 'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्वं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=लप्स्यते, ततः 'पव्वज्जा०' प्रव्रज्यां=प्रव्रज्याग्रहणं करिष्यति। तत्र कालं कृत्वा 'सोहम्मे०' सौधर्मे कल्पे देवो भविष्यति। गौतमः पृच्छति–हे भदन्त! 'से णं' स खलु पूर्वोक्तः सौधर्मकल्पवासी देवः 'ताओ देवलोगाओ' तस्मात् देवलोकात्=सौधर्मकल्पात् 'आउक्खएणं' आयुःक्षयेण 'भवक्खएणं' भवक्षयेण 'ठिइक्खएणं' स्थितिक्षयेण 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति? 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते?। भगवानाह–'गोयमा' हे गौतम! 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'जहा पढमे' यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रः तथा–तद्वद् 'जाव' यावत् 'सिज्झिहिइ'

क्रमशः अपने बाल्यकाल का परित्याग करता हुआ तरुणावस्थाको प्राप्त करेगा तब इस तथारूप–बहुश्रुत स्थविरों के समीप धर्मश्रवण से शुद्ध बोधि का लाभ होगा। इससे यह भागवती दीक्षा धारण करेगा और मर कर सौधर्म कल्प में देव होगा। (से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! महाविदेहे वासे जहा पढमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ) फिर गौतमने पूछा कि प्रभो! यह वहां से आयु के क्षय से, भव के क्षय से, स्थिति के क्षय से कहां जायगा, कहां उत्पन्न होगा? तब प्रभुने कहा कि–हे गौतम! प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र की तरह यह महाविदेह क्षेत्र में उत्पन्न होकर वहां से सफलरूप से कृतकृत्य हो जाने के कारण

પોતાનો બાલ્યકાળ પૂરો કરીને તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે તે તથારૂપ–બહુશ્રુત સ્થવિરોના સમીપ ધર્મ સાંભળવાથી શુદ્ધ બોધિનો લાભ પામશે અને બોધિ પ્રાપ્ત થવાથી તે ભાગવતી દીક્ષા ધારણ કરશે, અને મરણ પામીને સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ થશે (સે ણં તાઓ દેવલોગાઓ આઉક્ખએણં ભવક્ખએણં ઠિઇક્ખએણં કહિં ગચ્છિહિઇ કહિં ઉવવજ્જિહિઇ? ગોયમા! મહાવિદેહે વાસે જહા પઢમે જાવ સિજ્ઝિહિઇ બુજ્ઝિહિઇ પરિણિવ્વાહિઇ સવ્વદુક્ખાણમંતં કાહિઇ) ફરીથી ગૌતમે પૂછ્યું કે હે પ્રભો! તે ત્યાંથી આયુષ્ય ક્ષય થતાં, ભવ ક્ષય થતાં, સ્થિતિ ક્ષય થતાં ક્યાં જશે? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે–હે ગૌતમ! પ્રથમ અધ્યયનમાં વર્ણવેલા મૃગાપુત્ર પ્રમાણે તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં સફલરૂપથી કૃતકૃત્ય થઈ જવાના

अथ

द्वितीयः श्रुतस्कन्धः ॥

अयमर्थः प्रज्ञप्तः। श्रीजम्बूस्वामी प्राह-'सेव भंते! सेव भंते!' तदेव हे भदन्त! तदेव हे भदन्त!=यद् भगवता मम प्रतिबोधितं तत्सर्वं तदेव=तथैवास्ति ॥सू० ५॥

॥इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री-विपाकश्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् "अञ्जू" नामकं दशममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥१। १०॥

॥ इति श्रीविपाकश्रुतस्य दुःखविपाकाख्यः प्रथमः श्रुतस्कन्धः सम्पूर्णः ॥

यह भाव प्रतिपादित किया है, (त्तिबेमि) जैसा भगवान से मैंने सुना है वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू० ५ ॥

इति श्रीविपाकश्रुत की विपाकचन्द्रिका टीका में दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध में 'अंजू' नामक दसवें अध्ययन का हिन्दीभाषानुवाद सम्पूर्ण ॥ १० ॥

इति श्रीविपाकश्रुतका 'दुःखविपाक' नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध सम्पूर्ण ॥१॥

ભાવ જે પ્રતિપાદન કરેલા છે, (त्तिबेमि) તે જેવી રીતે મેં ભગવાન પાસેથી સાંભળ્યા છે, તેવાજ તમને કહ્યા છે ॥ સૂ० ૫ ॥

ઇતિ શ્રીવિપાકશ્રુતની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકામાં દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં 'अञ्जू' નામક દસમા અધ્યયનનો ગુજરાતીભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ ।૧। ૧૦॥

ઇતિ શ્રીવિપાકશ્રુતનું દુઃખવિપાક નામક પ્રથમશ્રુતસ્કંધ સંપૂર્ણ ॥ ૧ ॥

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

॥ अथ विपाकश्रुतस्य सुखविपाकनाम-
द्वितीय श्रुतस्कन्धः ॥

मूलम् —

तेण कालेण तेण समएण रायगिहे णयरे गुणसिले चेइए सुहम्मे समोसढे, जंबू जाव पज्जुवासमाणे एवं वयासी-जइ णं भंते ! समणेण जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अयमट्ठे पण्णत्ते, सुहविवागाणं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता, तंजहा-सुबाहु१, भद्दणंदीय २, सुजाए य ३, सुवासवे ४ । तहेव जिणदासे य ५, धणवई य ६, महब्बले ७ । भद्दणंदी ८, महचंदे ९, वरदत्ते १० तहेव य ॥ जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता, पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी ॥ १ सू० ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि । 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'रायगिहे णयरे' राजगृहं नगरमासीत् । तत्र 'गुणसिलए चेइए' गुणशिलकं चैत्यमासीत् । तस्मिन् चैत्ये=उद्याने 'सुहम्मे' सुधर्मा=

विपाकश्रुतका सुखविपाक नामका द्वितीय श्रुतस्कंध—

'तेण कालेण' तेण समएण' इत्यादि ।

(तेण कालेण तेण समएण) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में (रायगिहे णयरे) एक राजगृह नामका नगर था । उस में (गुणसिले चेइए) गुणशिलक नामका एक चैत्य-उद्यान था । वहां (सुहम्मे समोसढे) भगवान के पांचवें

વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામનો બીજો શ્રુતસ્કંધ

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં (रायगिहे णयरे) રાજગૃહ નામનું નગર હતું, તેમાં (गुणसिले चेइए) ગુણશિલક નામનું એક ચૈત્ય-ઉદ્યાન-બગીચો હતો (सुहम्मे समोसढे) ભગવાનના પાંચમા ગણધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યો સહિત ત્યાં પધાર્યા (जंबू जाव पज्जुवासमाणे) જમ્બૂસ્વામીએ

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

॥ अथ विपाकश्रुतस्य सुखविपाकनाम-

द्वितीय श्रुतस्कन्धः ॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण रायगिहे णयरे गुणसिले चेइए सुहम्मे समोसढे, जबू जाव पज्जुवासमाणे एव वयासी–जइण भते! समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण अयमट्ठे पण्णत्ते, सुहविवागाण भते! समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते? तएण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी–एव खलु जबू! समणेण जाव सपत्तेण सुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, तजहा–सुबाहु१, भद्दणदीय२, सुजाए य ३, सुवासवे ४। तहेव जिणदासे य ५, धणवई य ६, महब्बले ७। भद्दणदी ८, महचदे ९, वरदत्ते १० तहेव य ॥ जइण भते! समणेण जाव सपत्तेण सुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, पढमस्स ण भते! अज्झयणस्स सुहविवागाण समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते? तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी ॥ १ सू० ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'रायगिहे णयरे' राजगृह नगरमासीत्। तत्र 'गुणसिलए चेइए' गुणशिलक चैत्यमासीत्। तस्मिन् चैत्ये=उद्याने 'सुहम्मे' सुधर्मा=

विपाकश्रुतका सुखविपाक नामका द्वितीय श्रुतस्कध—

'तेण कालेण' तेण समएण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे मे (रायगिहे णयरे) एक राजगृह नामका नगर था। उस मे (गुणसिले चेइए) गुणशिलक नामका एक चैत्य–उद्यान था। वहा (सुहम्मे समोसढे) भगवान के पाचव

વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામનો બીજો શ્રુતસ્કધ

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા (रायगिहे णयरे) રાજગૃહ નામનુ નગર હતુ, તેમા (गुणसिले चेइए) ગુણશિલક નામનુ એક ચૈત્ય–ઉદ્યાન–બગીચો હતો (सुहम्मे समोसढे) ભગવાનના પાચમા ગણધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યો સહિત ત્યા પધાર્યા (जबू जाव पज्जुवासमाणे) જબૂસ્વામીએ

सुधर्मस्वामिनामको भगवतः पञ्चमो गणधरः 'समोसढे' समवसृतः=शिष्यैः सह समागतः। 'जंबू जाव' जम्बूः यावत् 'पज्जुवासमाणे' पर्युपासीनः= सविनय सेवां कुर्वाणः 'एवं वयासी' एवमवादीत्=एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=अपृच्छत् 'जइणं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं' यदि खलु हे भदन्त! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन 'दुहविवागाणं' दुःखविपाकानां=दुःखविपाकाख्यप्रथमश्रुतस्कन्धस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः= अयं=पूर्वोक्तप्रकारः अर्थः=भावः 'पन्नत्ते' प्रज्ञप्तः=कथितः स मया श्रुतः, सम्प्रति 'सुहविवागाणं भंते' सुखविपाकानां हे भदन्त!, सुखविपाकाख्यस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य हे भगवन्! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन, श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन 'के अट्ठे' कोऽर्थः=को भावः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=कथितः?। 'तए णं' ततः खलु 'से सुहम्मे अणगारे' स सुधर्माऽनगारः 'जंबु अणगारं' जम्बूमनगारम् 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु हे जम्बूः! 'समणेणं जाव

गणधर सुधर्मा स्वामी शिष्यों सहित पधारे। (जंबू जाव पज्जुवासेमाणे) जंबूस्वामी ने सविनय सेवा करते हुए (एवं वयासी) उन से इस प्रकार पूछा। (जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अयमट्ठे पण्णत्ते सुहविवागाणं भंते समणेणं-जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते) हे भदन्त! यदि श्रमण भगवान् महावीर ने जो सिद्धि को प्राप्त हो चुके हैं दुःख विपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध का यह पूर्वोक्त दश अध्ययन रूप भाव निरूपित किया है-तो हे भदन्त! उन्हीं प्रभु ने इस सुख विपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कंध का क्या भाव प्रतिपादित किया है? (तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) इस प्रकार पूछे जाने पर सुधर्म अनगारने जंबू अनगार के प्रति ऐसा कहा-

सविनयपणे सेवा करता थका (एवं वयासी) तेमने आ प्रमाणे पूछ्युं, (जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अयमट्ठे पण्णत्ते सुहविवागाणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते) हे भदन्त! जो के श्रमण भगवान महावीर जे सिद्धगतिने प्राप्त थया छे तेमणे दुःखविपाकनामना प्रथम श्रुतस्कंधना ते पूर्वोक्त दश अध्ययनरूप भाव निरूपण कर्या छे तो हे भदन्त! ते प्रभुए आ सुखविपाक नामना बीजा श्रुतस्कंधना भाव शुं प्रतिपादन कर्या छे? (तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु-अणगारं एवं वयासी) आ प्रमाणे पूछता सुधर्म-अणगारे जंबू अणगार

सपत्तेण' श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन-श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थान संप्राप्तेन, 'सुहविवागाण' सुखविपाकाना 'इम अज्झयणा पण्णत्ता' दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, 'तजहा' तद्यथा=तेषा नामानि सार्धगाथयाऽऽह—

"सुबाहू १ भद्दणंदी २ य, सुजाए ३ य सुवासवे ४ ।
तहेव जिणदासे ५ य, धणवई ६ य महब्बले ७ ॥ १ ॥
भद्दणंदी ८ महच्चंदे ९, वरदत्ते १० तहेव य ॥"

'सुबाहु' इत्यादि । सुबाहुः १, भद्रनन्दी च, २ सुजातश्च ३, सुवासवः ४ । तथैव जिनदासश्च ५, धनपतिश्च ६ महाबलः ७ । भद्रनन्दी ८, महाचन्द्रः ९, वरदत्तः १० तथैव च । एतानि दशाध्ययनानि तत्तच्चरित्रप्रतिपादकत्वेन

(एवं खलु जंबू समणेणं जाव सपत्तेणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) हे जंबू ! सिद्धिगति प्राप्त श्रमण भगवान महावीरने इस सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कध के १० अध्ययन प्रतिपादित किये हैं । (तजहा) वे इस प्रकार हैं—

सुबाहू१ भद्दणंदीय२, सुजाए य३, सुवासवे४
तहेव जिणदासे य५, धणवई य६ महब्बले७ ।
भद्दणंदी८, महच्चंदे९, वरदत्ते१० तहेव य)

सुबाहु१, भद्रनंदी२, सुजात३, सुवासव४, जिनदास५, धनपति६ महाबल७, भद्रनंदी८, महाचंद्र९, और वरदत्त१० । ये अध्ययन इन नामों से इस कारण प्रसिद्ध हुए हैं कि इनके चरित्रों का इन अध्ययनों में वर्णन किया गया है (जइणं भंते समणेणं

આત આ પ્રમાણે કહ્યું (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव सपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) હે જબૂ ! સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કધના ૧૦ દસ અધ્યયન પ્રતિપાદન કરેલા છે (तजहा) તે આ પ્રમાણે છે—

(सुबाहू,१ भद्दणंदी य,२ सुजाए य,३ सुवासवे,४ ।
तहेव जिणदासे य,५ धणवई य,६ महब्बले७ ।
भद्दणंदी,८ महच्चंदे,९ वरदत्त,१० तहेव य ।

सुबाहु,१ भद्रनन्दी,२ सुजात,३ सुवासव,४ जिनदास,५ धनपति,६ महाबल,७ भद्रनंदी ८ महाचन्द्र,९ અને वरदत्त १०, આ અધ્યયનો એ નામથી પ્રસિદ્ધ એ કારણથી થયા છે કે જે ઉપર જણાવ્યા તેના ચરિત્ર તે અધ્યયનમા વર્ણન

तत्तन्नाम्ना प्रसिद्धानि। श्री जम्बूस्वामी पृच्छति 'जइ णं भंते' इत्यादि।

'जइ णं' यदि खलु 'भंते' हे भगवन्! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन भगवता यावत्संप्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां=विपाकश्रुतस्य-द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य 'दस अज्झयणा पण्णत्ता' दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, तेषु 'पढमस्स णं' प्रथमस्य खलु 'भंते' हे भदन्त! 'अज्झयणस्स' अध्ययनस्य 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् संप्राप्तेन 'के अट्ठे पण्णत्ते' को ऽर्थः प्रज्ञप्तः=को भावः प्रतिपादितः?। 'तए णं' ततः खलु 'से सुहम्मे अणगारे' स सुधर्माऽनगारः 'जंबु अणगारं' जम्बूनामा नमनगारम् 'एवं वयासी' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्-प्रथमस्य सुबाहुकुमारस्य चरित्रमवर्णयत् ॥ सू० १ ॥

जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) जंबू स्वामी पुनः सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं कि हे भदन्त! श्रमण भगवान महावीर ने कि जो सिद्धिगति को प्राप्त हो चुके हैं इस सुखविपाक नाम द्वितीय श्रुतस्कन्ध के १० अध्ययन प्ररूपित किये हैं। परन्तु (भंते) हे भदन्त! उनमें से (पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते) उसके प्रथम अध्ययन का उन्हीं श्रमण भगवान महावीर प्रभुने क्या भाव प्रतिपादित किया है? (तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) इस प्रकार जंबू द्वारा पूछे जाने पर सुधर्म स्वामीने उनसे इस प्रकार कहा ॥ सू० १ ॥

કરવામાં આવ્યા છે (जइणं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) જમ્બૂ સ્વામિ ફરીથી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે હે ભદન્ત! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પામ્ય છે તેણે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધના ૧૦ દસ અધ્યયન પ્રરૂપિત કરેલા છે, પરન્તુ (भंते) હે ભદન્ત! તેમાંથી (पढमस्स णं भंते! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते) પ્રથમ અધ્યયનના તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યાં છે? (तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) જમ્બૂસ્વામીએ તે પ્રમાણે પૂછ્યું ત્યારે સુધર્મા સ્વામીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું ॥સૂ. ૧॥

मूलम्—

एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था, रिद्ध ३। तत्थ णं हत्थिसीसस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरंडए णामं उज्जाणे होत्था सव्वोउय०। तत्थणं कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था दिव्वे०। तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णामं राया होत्था महया०। तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था। तए णं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ, जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं, णवरं सुबाहुकुमारे, जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति, जाणित्ता अम्मापियरो पंच पासायवडिंसगसयाइं कारेंति अब्भुग्गय० भवणं, एत्थ जहा महब्बलस्स रण्णो णवरं पुप्फचूला-पामोक्खाणं पंचण्हं रायवरकण्णसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हावेंति। तहेव पंचसइओ दाओ जाव उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं जाव विहरइ ॥ सू० २ ॥

टीका—

'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था' हस्तिशीर्ष नाम नगरमासीत्। तत् कीदृशम् ? इत्याह—'रिद्ध०' ऋद्धस्तिमि-

---

'एवं खलु जंबू' इत्यादि।

प्रथम अध्ययन के अर्थ को स्पष्ट करने के लिये सुधर्म स्वामी कहते हैं कि (जंबू) हे जंबू ! (एवं खलु) सुबाहु कुमार का चरित्र इस प्रकार है (तेणं कालेणं तेणं समएणं) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में (हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था) हस्तिशीर्ष नाम का एक नगर था। (रिद्ध३) वह नगर ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था। (तत्थणं

'एवं खलु जंबू !' ईत्यादि

પ્રથમ અધ્યયનના અર્થને સ્પષ્ટ કરવા માટે સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે (जंबू) હે જંબૂ ! 'एवं खलु' સુબાહુ કુમારનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે (तेणं कालेणं तेणं समएणं) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં (हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था) હસ્તિશિર્ષ નામનું એક નગર હતું रिद्ध० આ નગર ઋદ્ધ, સ્તિમિત એવં સમૃદ્ધ હતું.

मितसमृद्धम्, इत्यादि । 'तत्थ ण' तत्र खलु 'हत्थिसीसस्स णयरस्स' हस्तिशीर्षस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः=बहिर्भागे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे, 'एत्थ णं' अत्र खलु एकस्मिन् स्थाने 'पुप्फकरडए णाम उज्जाणे होत्था' पुष्पकरण्डकं नामोद्यानमासीत् । कीदृशम्? इत्याह- 'सव्वोउय०' सव्वोउयपुप्फफलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे' सर्वर्तुकपुष्पफलसमृद्धं, रम्यं, नन्दनवनप्रकाशं, प्रासादीयं, दर्शनीयम्, अभिरूपं, प्रतिरूपम् । 'तत्थ ण' तत्र खलु तस्मिन्नुद्याने 'कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनमासीत् । तत्कीदृशम्? 'दिव्वे' दिव्यं=रमणीयम्, इत्यादि । 'तत्थ ण' तत्र खलु 'हत्थिसीसे णयरे' हस्तिशीर्षे नगरे 'अदीणसत्तू णाम राया होत्था' अदीनशत्रुर्नाम राजाऽभवत्, कीदृशः? 'महया०' 'महयाहिमवतमहंतमलय मंदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार -महाहिमवानिव=एतन्नामकवर्षधरपर्वत क्षुल्लहिमवत्पर्वतापेक्षया उच्चत्वायामोद्वेध(गाम्भीर्य)विष्कम्भपरिक्षेपादिना रत्नमयपद्मवरवेदिकानानामणिरत्नमयकूटकल्पतरुश्रेणिप्रभृतिना

हत्थिसीसस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ ण पुप्फकरडए णाम उज्जाणे होत्था) उस हस्तिशीर्ष नगर के बाहिर की ओर ईशानकोण में पुष्पकरडक नामका एक बगीचा था। (सव्वोउय० तत्थ ण कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था) यह सब ऋतुओं के पुष्प और फलों से समृद्ध था, उस बगीचे में कृतवनमालप्रिय यक्षका एक आयतन था । (दिव्वे) जो बहुत ही रमणीय था । (तत्थ ण हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णाम राया होत्था) उस हस्तिशीर्ष नगर मे अदीनशत्रु नामका राजा था। (महया०) जिस प्रकार महाहिमवान पर्वत क्षुल्लक हिमवत पर्वत की अपेक्षा ऊंचाई से

(तत्थ ण हत्थिसी सस्स णयरस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ ण पुप्फकरडए णाम उज्जाणे होत्था) ते હસ્તિશીર્ષ નગરના બહારના ભાગમાં ઈશાન ખુણામાં પુષ્પકરડક નામનો એક બગીચો હતો. (सव्वोउय० तत्थ ण कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था) ते સર્વ ઋતુઓના ફુલ અને ફળોથી ભરપુર હતો, તે બગીચામાં કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષનુ નિવાસ સ્થાન હતુ (दिव्वे) ते ઘણુ જ શોભાયમાન હતુ (तत्थ ण हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तूणाम राया होत्था) ते હસ્તિશીર્ષ નગરમાં અદી-

क्षेत्रमर्यादाकारित्वेन च महान्, तथाऽयमदीनशत्रुर्मेदिनीपतिरपि शेषराजापेक्षया जातिकुलनीतिन्यायादिना विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलप्रवाल-राज्य-राष्ट्रबल-वाहन-कोश--कोष्ठागारादिना जातिकुलधर्ममर्यादाकारित्वेन च महान् वरीवर्त्ति, तथा सर्वजनमनोमोदकतया विस्तृतयशःकीर्त्तिरूपसुगन्धतया च मलयवत्, औदार्यधैर्यगाम्भीर्यादिगुणैर्मन्दरवत्=मेरुवत् भूपवृन्दे दिव्यर्द्धि-दिव्यद्युति-दिव्यप्रभावादिभिर्महेन्द्रवत्=महेन्द्राभिधपर्वतविशेषवत् सार'=श्रेष्ठ । 'तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो' तस्य खलु अदीनशत्रो राज्ञः 'धारणीपामोक्ख' धारणीप्रमुख 'देवीसहस्स' देवीसहस्र=धारणीप्रमुखा सहस्रदेव्यः 'ओरोहे यावि'

गभीरता से, विष्कंभ से एवं परिक्षेप आदि से तथा रत्नमय पद्मवर वेदिका से, नानामणियों एवं रत्नों के कूट से, और कल्पतरुओं की श्रेणी आदि से क्षेत्र की मर्यादा करने वाला होने के कारण महान माना जाता है उसी तरह यह अदीनशत्रु राजा भी अन्य राजाओं की अपेक्षा जाति कुल, नीति एवं न्याय आदि से, तथा विपुल धन, कनक, रत्न, मणि, मौक्तिक, शंख, शिला, प्रवाल, राज्य, सैन्य, राष्ट्र, सवारी कोश एवं कोष्ठागार, इत्यादि द्वारा जाति और कुल की मर्यादा करने वाला होने के कारण महान था। तथा-सर्वजनों के मनको आनंदकारी होने से और विस्तृत यश एवं कीर्तिरूप सौरभ से सुरभित होने से मलय पर्वत के समान था, तथा औदार्य धैर्य गाम्भीर्यादि गुणों से मेरु पर्वत के समान था। अन्य राजाओं में दिव्य ऋद्धि से, दिव्यद्युति से, और दिव्य प्रभाव आदि से

નશત્રુ નામના રાજા હતા (महया०) જે પ્રમાણે મહાહિમવાન પર્વત, ક્ષુલ્લક હિમવત પર્વતની અપેક્ષા ઉંચાઇથી, ગભીરતાથી વિષ્કંભથી અને પરિક્ષેપ આદિથી તથા રત્નમય પદ્મવર વેદિકાની, નાના મણિઓ અર્થાત્ રત્નોના કૂટથી અને કલ્પ તરૂઓની શ્રેણી આદિથી, ક્ષેત્રની મર્યાદા કરનાર હોવાથી મોટો માનવામાં આવે છે તેજ પ્રમાણે, તે અદીનશત્રુ રાજા પણ અન્ય-બીજા રાજાઓના મુકાબલે જાતિ, કુલ, નીતિ, અને ન્યાય આદિમાં તથા વિપુલ ધન કનક, રત્ન, મણિ, મોતિ, શંખ, શિલા, પ્રવાલ, રાજ્ય, રાષ્ટ્ર સૈન્ય, સવારી કોશ અને કોષ્ઠાગાર ઇત્યાદિ દ્વારા, જાતિ અને કુલની મર્યાદા કરનાર હોવાથી વિસ્તૃત યશ અને કીર્તિરૂપ સુવાસથી સુવાસપૂર્ણ હોવાથી મલય પર્વતના સમાન હતો, તથા ઉદારતા ધીરતા= ગભીરતા આદિ ગુણોમાં મેરૂ પર્વત સમાન હતો અન્ય રાજાઓમાં દિવ્ય ઋદ્ધિથી દિવ્યદ્યુતિથી અને દિવ્યપ્રભાવ આદિથી

अन्तरोधे चापि=अन्तःपुरे' होत्था' आसीत् । 'तए णं' ततः खलु सा धारिणी देवी 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'तंसि तारिसगंसि' तस्मिन् तादृशे= पूर्वभवोपार्जितपुण्यपुञ्जाना प्राणिना योग्ये 'वासभवणंसि' वासभवने-शयन गृहे सुप्ता सती 'सीहं' सिंहं 'सुमिणे' स्वप्ने 'पासइ' पश्यति 'जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं' यथा मेघस्य=ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्य प्रथमाध्ययने मेघकुमारस्य जन्मवर्णनं तथाऽत्रापि भणितव्य=ज्ञातव्यम् 'णवर' नवरं अयमेव विशेषः, अत्र अकालमेघदोहदवक्तव्यता नास्ति । ततः खलु तस्य सुबाहु कुमारस्य मातापितरौ-'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार इति नाम 'जाव' यावत् 'अलं' परिपूर्णं 'भोगसमत्थं यावि' भोगसमर्थं चापि=चकारोऽवधारणार्थक,

---

महेन्द्र पर्वत के समान श्रेष्ठ माना जाता था । (तस्सणं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणी-पामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) इस अदीनशत्रु राजा के अन्त पुर में धारणी प्रमुख हजार देवियां थी । (तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वास भवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) एक समय की बात है कि धारिणी देवी किसी समय पुण्यवान प्राणियों के सोने योग्य शय्या पर सोई थी । उसने स्वप्न में सिंह देखा (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के प्रथम अध्ययन में मेघकुमार के जन्म के वर्णन की तरह यहां पर भी समझना चाहिये । (णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) इस में विशेषता यह है कि मेघकुमार की माता को अकाल मेघका का दोहद हुआ था, यहाँ पर ऐसा नहीं हुआ । इस शुभ स्वप्न से

મહેન્દ્ર પર્વતના સમાન શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવતો હતો (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) તે અદીનશત્રુ રાજાના અંત પુરમાં ધારણી પ્રમુખ હજાર દેવીઓ હતી (तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) એક સમયની વાત છે કે ધારણી દેવી કોઈ એક સમય પુણ્યવાન પ્રાણીઓને સુવા-શયન કરવા યોગ્ય શય્યા પર સુતી હતી ત્યારે તેણે સ્વપ્નામાં સિંહ જોયો (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) જ્ઞાતાધર્મ-કથાંગ-સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં મેઘકુમારના જન્મના વર્ણન પ્રમાણે અહીં પણ સમજી લેવું 'णवरं सुबाहुकुमार जाव अलंभोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) તેમાં વિશેષતા એ છે કે મેઘકુમારની માતાને અકાળે મેઘનો દોહદ મનોરથ થયો હતો, અહિં આગળ એ

'अपि' निश्चयार्थकः 'जाणति' जानीतः 'जाणित्ता' ज्ञात्वा 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'पंच पासायवडिंसगसयाइं' पञ्च प्रासादावतंसकशतानि=पञ्चशत-संख्यकान् श्रेष्ठप्रासादानित्यर्थः 'कारेति' कारयतः। कीदृशान् प्रासादान् कारयतः? इत्याह-अब्भुग्गय०' 'अब्भुग्गयमूसियपहसियविव मणिकणगरयणभत्ति-चित्ते' अभ्युद्गतोच्छ्रितान्=अत्युच्चान् अत्र द्वितीयाबहुवचनलोप आर्षत्वात्, प्रहसितानिव=प्रकृष्टहासयुक्तानिव=श्वेतोज्ज्वलप्रभया हसत इवेत्यर्थः, मणिकनक-रत्नभक्तिचित्रान्=पञ्चवर्णरत्नानां भक्तिभिः='विच्छित्तिविशेषैः चित्राणि यत्र तान्, इत्यादि प्रासादवर्णनं ज्ञातासूत्रोक्तमेघकुमारप्रासादवद् विज्ञेयम्। तेषां प्रासादानां मध्ये 'एगं च णं महं भवणं' एकं च खलु महद् भवनं कारयतः। तत्र एकम्=अद्वितीयं शोभादिगुणतस्तत्सदृशद्वितीयरहितम्, महत्=अतिविशालं, प्रधानं षड्ऋतुसम्बन्धिविविधसौख्यसम्पन्नं सोत्सवं वा, भवनम्=अभयदानसुपात्रदानादिभिः समुपार्जितपुण्यपुञ्जानां पुण्यभोगाय भवतीति

सुबाहु कुमार का जन्म हुआ। सुबाहुकुमार को माता और पिताने जब परिपूर्णरूप से भोगों के भोगने में समर्थ जाना, तब (अम्मापियरो पंच पासायवडिंसगसयाइं कारेंति) उन्होंने पांचसो ऊंचे२ सुन्दर प्रासाद इसके लिये बनवाये (अब्भुग्गय० भवणं एवं) ये प्रासाद अत्यंत ऊंचे थे। अत्यंत धवल होने के कारण ऐसे मालूम पडते थे कि मानों ये हँस ही रहे है। इन में नाना प्रकार के मणियों, सुवर्ण एवं रत्नों की विचित्र रचना से अनेक चित्र बने हुए थे। राजा ने उन प्रासादों के बीचोंबीच एक बडाभारी भवन भी बनवाया। जो अपनी शोभा से अद्वितीय एवं विशेष विस्तृत था। यह छहों ऋतुओं के समय की शोभा से संपन्न था। जिन्हों ने अभय सुपात्र – दानादिक से

પ્રમાણે નથી થયુ એ શુભ સ્વપ્નથી સુબાહુ કુમારનો જન્મ થયો સુબાહુ કુમારને માતા અને પિતાએ જ્યારે પરિપૂર્ણરૂપથી ભોગો ભોગવવામા સમર્થ જાણ્યા, ત્યારે (अम्मापियरो पंच पासायवडिंसगसयाइं कारेंति) તેણે પાચસો (૫૦૦) ઉંચા અને સુન્દર મહેલ તે કુમાર માટે બનાવ્યા (अब्भुग्गय० भवणं एवं) તે મહેલ બહુજ ઉંચ્ચા હતા અત્યત ધવલ (શ્વેત) હોવાના કારણે જાણે હસતા હોય તેવા જણાતા હતા તેમા અનેક પ્રકારના મણિઓ, સુવર્ણ અને રત્નોની વિચિત્ર રચનાથી અનેક ચિત્ર બન્યા હતા રાજાએ તે મહેલોના વચ્ચે એક મોટુ ભવન બનાવ્યુ હતુ તે પોતાની શોભામા અજોડ અને વિસ્તૃત હતુ તે છ ઋતુઓના સમયની શોભાથી સપન્ન હતુ જેણે અભય સુપાત્ર-

अवरोधे चापि=अन्तःपुरे' होत्था' आसीत्। 'तए णं' ततः खलु सा धारिणी देवी 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'तंसि तारिसगंसि' तस्मिन् तादृशे=पूर्वभवोपार्जितपुण्यपुञ्जानां प्राणिनां योग्ये 'वासभवणंसि' वासभवने-शयनगृहे सुप्ता सती 'सीहं' सिंहं 'सुमिणे' स्वप्ने 'पासइ' पश्यति 'जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं' यथा मेघस्य=ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्य प्रथमाध्ययने मेघकुमारस्य जन्मवर्णनं तथाऽत्रापि भणितव्यं=ज्ञातव्यम् 'णवरं' नवरं अयमेव विशेषः, अत्र अकालमेघदोहदवक्तव्यता नास्ति। ततः खलु तस्य सुबाहुकुमारस्य मातापितरौ-'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार इति नाम 'जाव' यावत् 'अलं' परिपूर्णं 'भोगसमत्थं यावि' भोगसमर्थं चापि=चकारोऽवधारणार्थकः,

---

महेन्द्र पर्वत के समान श्रेष्ठ माना जाता था। (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) इस अदीनशत्रु राजा के अन्तःपुर में धारणी प्रमुख हजार देवियां थीं। (तए णं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) एक समय की बात है कि धारिणी देवी किसी समय पुण्यवान प्राणियों के सोने योग्य शय्या पर सोई थी। उसने स्वप्न में सिंह देखा (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के प्रथम अध्ययन में मेघकुमार के जन्म के वर्णन की तरह यहां पर भी समझना चाहिये। (णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) इस में विशेषता यह है कि मेघकुमार की माता को अकाल मेघका का दोहद हुआ था, यहाँ पर ऐसा नहीं हुआ। इस शुभ स्वप्न से

મહેન્દ્ર પર્વતના સમાન શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવતો હતો (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) તે અદીનશત્રુ રાજાના અંતઃપુરમાં ધારણી પ્રમુખ હજાર દેવીઓ હતી (तए णं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) એક સમયની વાત છે કે ધારણી દેવી કોઈ એક સમય પુણ્યવાન પ્રાણીઓને સુવા-શયન કરવા યોગ્ય શય્યા પર સુતી હતી ત્યારે તેણે સ્વપ્નામાં સિંહ જોયો (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) જ્ઞાતાધર્મકથાંગ-સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં મેઘકુમારના જન્મના વર્ણન પ્રમાણે અહીં પણ સમજી લેવું (णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) તેમાં વિશેષતા એ છે કે મેઘકુમારની માતાને અકાળે મેઘનો દોહદ મનોરથ થયો હતો, અહિં આગળ એ

दिवसे 'पाणिं गिण्हावेंति' पाणिं ग्राहयत, सुबाहुकुमारस्य पञ्चशतराजकन्याभिः सह विवाह कारयत इति भाव'। 'तहेव' तथैव=भगवतीसूत्रोक्तमहाबल-राजवदेव 'पचसइओ दाओ' पञ्चशतिको दायः=हिरण्यादीना प्रत्येक पञ्चशतसख्यकः दाय=यौतुकम् पञ्चशतकन्यकाना स्वस्वमातापितृभ्या दीयमान द्रव्यम्, एकैककन्यकामातापितृभ्या हिरण्यादीना प्रत्येक पञ्चशतसख्यक. दायः मदत्त इत्यर्थः। उप्पिंपासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=सर्वोच्चप्रासादस्थित = प्रासादोपरिभूमिकाऽवस्थित, 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भि सवेग वाद्यमानै 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'मुइंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकै मृदङ्गमुखपुटै., वरतरुणीसम्प्रयुक्तै., द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धनाटकै. उपगीयमान २ उपलाल्यमान २ उदारान् मनुष्य-सम्बन्धिनः कामभोगान् भुञ्जान इति सग्राह्यम्। 'विहरइ' विहरति॥ सू० २॥

साथ पाणिग्रहण हुआ था। इन में पुष्पचूला बडी थी। इन कन्याओं का एक ही दिन सुबाहु कुमार के साथ विवाह हुआ था। भगवती-सूत्र मे जिस प्रकार महाबल राजा को श्वशुरपक्ष से दहेज में सुवर्ण आदि दायभाग ५००-५०० की सख्या में प्राप्त हुआ था, इसी प्रकार हर एक कन्या के माता पिताने भी अपने जामाता सुबाहु कुमार को ५००-५०० की सख्या म प्रत्येक दहेज की चीजें प्रदान की थीं। सुबाहुकुमार इन ५०० स्त्रियों के साथ उपरिभवनों मे रहकर कभी बाजों को सुनता तो कभी२ बत्तीस प्रकार के नाटकों को देखता। इस प्रकार उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगता हुआ रहने लगा ॥ सू० २॥

હતી, તે તમામ કન્યાઓના એકજ દિવસે સુબાહુકુમાર સાથે વિવાહ થયા હતા ભગવતી સૂત્રમા જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાને સાસરા પક્ષ તરફથી દહેજ-પહેરામણીમા સોના-આદિ દાયભાગ ૫૦૦-૫૦૦ની સખ્યામા પ્રાપ્ત થયા હતા, તેજ પ્રમાણે, આ સ્થળે પણ દરેક કન્યાના માતા-પિતાએ પણ પોતાના જમાઇ સુબાહુ કુમારને પાચસો-પાચસોની સખ્યામા તમામ દહેજ પહેરામણીની ચીજો આપી હતી સુબાહુ કુમાર તે ૫૦૦ પાચસો સ્ત્રીઓની સાથે ભવનના ઉપરના ભાગમા રહેતા અને ક્યારેક વાજીંત્રો સાભળતા હતા, ક્યારેક બત્રીસ પ્રકારના નાટકો જોતા હતા આ પ્રમાણે મનુષ્ય સબધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતા થકા રહેવા લાગ્યા ॥સૂ ૨॥

भवन, तत् कारयतः। ननु किं नाम भवन कश्च प्रासादः? उच्यते-भवन, दैर्घ्यापेक्षया किंचिन्न्यूनोच्छ्रायक, प्रासादस्तु दैर्घ्यापेक्षया द्विगुणोच्छ्रायकः। अथवा-एकभूमिक भवनम्, अनेकभूमिकः प्रासाद इति। भवनवर्णनमपि तत्रैव विलोकनीयम्। इह च प्रासादा वधूनिमित्त, भवन तु कुमारायेति विवेक'। एवम्=अनेनैव प्रकारेण पाणिग्रहणवर्णन 'जहा' यथा येन प्रकारेण 'महब्बलस्स रण्णो' महाबलस्य=भगवतीसूत्रोक्तमहाबलस्य राज्ञो वर्णन, तथैव सर्व विज्ञेय 'णवरं' नवरम्=अत्राय विशेष -अस्य सुबाहुकुमारस्य 'पुप्फचूलापामोक्खाण' पुष्पचूलाप्रमुखाणा 'पचण्ह रायवरकण्णगसयाण' पञ्चाना राजवरकन्याशताना=पञ्चशतसख्यकाना श्रेष्ठराजकन्यानाम् 'एगदिवसेण' एकदिवसे=एकस्मिन्नेव

पुण्य अर्जित किया है ऐसे पुरुषों को अपने कृत पुण्य के फलको भोगने के लिये जो स्थान विशेष प्राप्त होता है उसका नाम भवन है। दीर्घता की अपेक्षा ऊचाई में जो कुछ कम होता है वह भवन, तथा अपनी दीर्घता से जिस की दूनी ऊचाई होती है वह प्रासाद है यही भवन और प्रासाद में अन्तर है अथवा एक भूमि आगन वाला भवन और अनेक भूमिवाला प्रासाद होता है। राजाने भवन बनवाया था वह कुमार के निवास के लिये था एव प्रासाद वधुओं के लिये थे। भगवती सूत्र में जिस प्रकार महाबल राजा के विवाह का वर्णन किया गया है उसी प्रकार सुबाहुकुमार के विवाह का वर्णन भी समझना चाहिये। इस सुबाहुकुमार का पाचसौ (५००) कन्याओं के

दान આપીને પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હોય એવા પુરૂષોને પોતાના કરેલા પુણ્યના ફળને ભોગવવા માટે જે સ્થાન વિશેષ મળે છે તેનું નામ ભવન છે લબાઈની અપેક્ષાએ જે ઉચાઈમા ઓછુ હોય છે તે ભવન છે, તથા પોતાની લબાઈથી જેની બમણી ઉચાઈ હોય છે તે મહેલ છે ભવન અને પ્રાસાદ-મહેલમા અન્તર-ફરક એટલો છે, અથવા એક ભૂમિ આગણુવાળા તે ભવન અને અનેક ભૂમિ આગણુવાળા તે મહેલ કહેવાય છે રાજાએ જે ભવન બનાવરાવ્યુ હતુ તે રાજકુમારના નિવાસ માટે હતુ અને જે મહેલ હતો તે વહુઓના નિવાસ માટે હતો ભગવતી સૂત્રમા જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાના વિવાહનું વર્ણન કરેલુ છે તે પ્રમાણે સુબાહુ કુમારના વિવાહનું વર્ણન સમજી લેવુ તે સુબાહુ કુમારને પાચસો (૫૦૦) કન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ (લગ્ન) થયુ હતુ તે સૌમા પુષ્પચૂના મોટી

दिवसे 'पाणिं गिण्हावेंति' पाणिं ग्राहयत, सुबाहुकुमारस्य पञ्चशतराजकन्याभिः सह विवाहं कारयत इति भावः। 'तहेव' तथैव=भगवतीसूत्रोक्तमहाबल-राजवदेव 'पंचसइओ दाओ' पञ्चशतिको दायः=हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दायः=यौतुकम् पञ्चशतकन्यकानां स्वस्वमातापितृभ्यां दीयमानं द्रव्यम्, एकैककन्यकामातापितृभ्यां हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दायः प्रदत्त इत्यर्थः। उप्पिंपासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=सर्वोच्चप्रासादस्थितः= प्रासादोपरिभूमिकाऽवस्थितः, 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भिः सवेगं वाद्यमानैः 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'मुइंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः मृदङ्गमुखपुटैः, वरतरुणीसंप्रयुक्तैः, द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धनाटकैः उपगीयमानः २ उपलाल्यमानः २ उदारान् मनुष्य-सम्बन्धिनः कामभोगान् भुञ्जानः इति संग्राह्यम्। 'विहरइ' विहरति॥ सू० २॥

साथ पाणिग्रहण हुआ था। इन में पुष्पचूला बडी था। इन कन्याओं का सब का एक ही दिन सुबाहु कुमार के साथ विवाह हुआ था। भगवती-सूत्र में जिस प्रकार महाबल राजा को श्वशुरपक्ष से दहेज में सुवर्ण आदि दायभाग ५००-५०० की संख्या में प्राप्त हुआ था, इसी प्रकार हर एक कन्या के माता पिताने भी अपने जामाता सुबाहु कुमार को ५००-५०० की संख्या में प्रत्येक दहेज की चीजें प्रदान की थीं। सुबाहुकुमार इन ५०० स्त्रियों के साथ उपरिभवनों में रहकर कभी बाजों को सुनता तो कभी२ बत्तीस प्रकार के नाटकों को देखता। इस प्रकार उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगता हुआ रहने लगा॥ सू० २॥

હતી, તે તમામ કન્યાઓના એકજ દિવસે સુબાહુકુમાર સાથે વિવાહ થયા હતા ભગવતી સૂત્રમા જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાને સાસરા પક્ષ તરફથી દહેજ-પહેરામણીમા સોના-આદિ દાયભાગ ૫૦૦-૫૦૦ની સખ્યામા પ્રાપ્ત થયા હતા, તેજ પ્રમાણે, આ સ્થળે પણ દરેક કન્યાના માતા-પિતાએ પણ પોતાના જમાઇ સુબાહુ કુમારને પાચસો-પાચસોની સખ્યામા તમામ દહેજ પહેરામણીની ચીજો આપી હતી સુબાહુ કુમાર તે ૫૦૦ પાચસો સ્ત્રીઓની સાથે ભવનના ઉપરના ભાગમા રહેતા અને ક્યારેક વાજિંત્રો સાભળતા હતા, ક્યારેક બત્રીસ પ્રકારના નાટકો જોતા હતા આ પ્રમાણે મનુષ્ય સબધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતા થકા રહેવા લાગ્યા ॥સૂ. ૨॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण समणे भगवं महावीरे समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए। सुबाहू वि जहा जमाली तहा रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ राया परिसा गया। तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता जाव एवं वयासी-सद्दहामि णं भंते निग्गंथं पावयणं जाव जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे राईसरजावप्पभिईओ मुंडा भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइया णो खलु अहं तहा संचाएमि मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए, अहण्णं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामि। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह। तएणं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जइ, पडिवज्जित्ता तमेव रहं दुरुहइ। दुरूहित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए ॥ ३ सू० ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन्

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण समणे भगवं महावीरे समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए, सुबाहु वि जहा जमाली रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ, राया परिसा गया) उस काल और उस समय मे श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए हस्तिशीर्ष नगर के पुष्पकरंडक उद्यान में आये। जनता उनके दर्शनार्थ अपने२ स्थान से निकली, राजा अदीनशत्रु भी कूणिक राजा की तरह

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण समणे भगवं महावीरे समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए, सुबाहूवि जहा जमाली रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ, राया परिसा गया) તે કાલમા અને તે સમયને વિષે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા હસ્તિશિર્ષ નગરના પુષ્પકરંડક બગીચામા પધાર્યા માણસો તેમના

काले तस्मिन् समये 'समणे भगवं महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीरः 'समोसढे' समवसृतः=ग्रामानुग्रामं विहरन् समागतः। 'अदीणसत्तू' अदीनशत्रू राजा 'जहा कूणिए' यथा कूणिकः=कूणिकराजवत् 'णिग्गए' भगवद्वन्दनार्थं निर्गतः। 'सुबाहूवि' सुबाहुरपि=सुबाहुकुमारोऽपि 'जहा जमाली' यथा जमालिः=भगवतीसूत्रोक्तजमालिः 'तहा' तथैव 'रहेण णिग्गए' रथेन निर्गतः=रथमारुह्य निर्गत इत्यर्थः। 'जाव' यावत्-पञ्चाभिगमेन भगवतः समीपे समागत्य वन्दननमस्कारपूर्वकं पर्युपास्ते। भगवता तस्यां महातिमहालयायां पर्षदि 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः 'राया' राजा अदीनशत्रुः, धर्मं श्रुत्वा स्वभवनं गतः 'परिसा गया' परिषदपि प्रतिनिवृत्ता। 'तए णं से' ततः खलु सः

बडे ही ठाटबाट से निकला, भगवती सूत्र में प्रभुवंदना के लिये जमाली के निकलने का जिस प्रकार वर्णन किया गया है ठीक उसी प्रकार से सुबाहु कुमार भी श्रमण भगवान् महावीर प्रभु की वंदना निमित्त अपने स्थान से रथ पर सवार होकर निकला। पञ्च प्रकार के अभिगमन से भगवान के समीप पहुँच कर वह वंदनानमस्कारपूर्वक प्रभु की पर्युपासना करने लगा। प्रभुने उस आई हुई परिषद में धर्म का उपदेश दिया। परिषद और राजा धर्म देशना सुनकर अपने२ स्थान पर गये। (तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ) पश्चात् सुबाहु कुमार श्रमण भगवान् महावीर के समीप श्रुतचारित्ररूप धर्मका स्वरूप सुनकर एवं

દર્શન માટે પોતાના સ્થાનથી નીકળ્યા રાજા પણ કૂણિક રાજાના પ્રમાણે મોટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા ભગવતી સૂત્રમાં પ્રભુ વંદના માટે જમાલીના નીકળવા સંબંધે જે પ્રકારનું વર્ણન છે તેજ પ્રમાણે સુબાહુ કુમાર પણ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી રથ-પર સવાર થઈને નિકળ્યા છે પાંચ પ્રકારના અભિગમનથી ભગવાનના સમીપ જઈને તેઓ વંદના-નમસ્કાર પૂર્વક પ્રભુની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા પ્રભુએ તે આવેલી પરિષદમાં ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પછી તે પરિષદ અને રાજા ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા (तएणं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ) પછી સુબાહુકુમાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસેથી શ્રુત-ચારિત્ર રૂપ ધર્મના સ્વરૂપને સાંભળીને અને સારી રીતે તેનું મનન કરી અંતરમાં ઘણાજ પ્રસન્ન થયા, અને મનથી ખૂબ સંતોષ પામ્યા પછી પોતાના

सुबाहुकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'धम्मं' धर्म =श्रुतचारित्रलक्षणम्=अगारानगारलक्षण धर्मं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=ग्राह्यत्वेन हृदयधार्य 'हट्ठतुट्ठे हृष्टतुष्टः=हृष्टो हृदये प्रफुल्लः, तुष्टो मनसि तृप्त सन 'उट्ठाए' उत्थया=स्वकृतोत्थानक्रियया उट्ठेइ' उत्तिष्ठति, 'उट्ठित्ता' उत्थाय 'जाव' यावत् श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा 'एव वयासी' एवमवादीत्-'सद्दहामि ण' श्रद्दधामि= 'इद यथार्थमस्ती'-त्येव विश्वसिमि खलु, 'भते' हे भदन्त ! 'निग्गथ पावयण' नैर्ग्रन्थ प्रवचन 'जाव' यावत्-'पत्तियामि ण भते निग्गथ पावयण' 'पत्तियामि ण' प्रत्येमि='यथा भगवता प्रतिबोध्यते तथैव जीवादिस्वरूपमस्ती'ति प्रतीतिं करोमि खलु हे भदन्त ! नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्। 'रोयामि ण०' रोचयामि=

उसको अच्छी तरह मनन कर हृदय म अत्यत प्रफुल्लित और मन में खूब सतुष्ट होता हुआ अपने स्थान से स्वय उठा (उट्ठित्ता) और उठकर (जाव एवं वयासी) प्रभुको उसने वन्दना की और नमस्कार किया। पश्चात् इस प्रकार बोला-(सद्दहामि ण भते णिग्गथ पावयण जाव) हे भन्त ! म इस निर्ग्रन्थ प्रवचन पर श्रद्धा करता हू - मै मानता हू कि निर्ग्रन्थ प्रवचन ही यथार्थ है, ऐसा मुझे दृढ विश्वास है (पत्तियामि ण भते निग्गथ पावय ण रोयामि ण) निर्ग्रन्थ कथित प्रवचन की हो मै "आप जैसा समझाते ह वैसाही जीवादिक तत्वों का यथार्थ स्वरूप है" इस रूप से प्रतीति करता हू। अमृत धारा के समान हे नाथ ! मै आपके इस प्रवचन में रुचि करता हूँ।

સ્થાનથી પોતે ઉઠયા (उट्ठित्ता) ઉઠીને (जाव एव वयासी) પ્રભુને તેણે વદના કરી-નમસ્કાર કર્યા પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા- (सद्दहामि ण भते णिग्गथ पावयण जाव) હે ભદન્ત ! હુ આપના નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરૂ છુ હુ માનુ છુ કે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનજ સાચુ છે યથાર્થ છે, એ રીતે મને દૃઢ વિશ્વાસ છે (पत्तियामि ण भते निग्गथ पावयण रोयामि ण) નિર્ગ્રન્થે કહેલા પ્રવચનોમાજ હુ 'આપ જેવી રીતે સમજાવો છો તેવીજ રીતે જીવાદિક તત્ત્વોનું યથાર્થ સ્વરૂપ છે' અને તે પ્રમાણેજ હુ માનુ છુ સ્વીકારૂં છુ અમૃતધારા સમાન હોવાથી હુ આપના એ પ્રવચનોમા રૂચી ધરાવુ છુ

पीयूषधारावद् वाञ्छामि खलु हे भदन्त! नैर्ग्रन्थ प्रवचन, 'जहा ण' यथा खलु 'देवाणुप्पियाण' देवानुप्रियाणा=भवताम् 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'बहवे' बहवः 'राईसरजावप्पभिईओ' राजेश्वर यावत्-प्रभृतय -राजेश्वरतलवर-माडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिप्रभृतयः 'मुडा' मुण्डा =द्रव्यत केशलुञ्चनादिना भावतः कषायापगमेन मुण्डिता 'भवित्ता' भूत्वा 'अगाराओ' अगारात्=अगार गृह परित्यज्येत्यर्थ' 'अणगारियं' अनगारिता=मुनित्वं साधुत्व 'पव्वइया' प्रव्रजिता'=प्राप्ताः स्वीकृतवन्त इत्यर्थ। 'णो खलु अह' नो खलु अह 'तहा संचाएमि' तथा शक्नोमि 'मुंडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ अणगारियं' अगारादनगारिता 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितु=स्वीकर्त्तुम्, किन्तु 'अहण्ण' अह खलु 'देवाणुप्पियाण' देवानुप्रियाणा=भवताम् 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह'

(जहा ण देवाणुप्पियाण अतिए बहवे राईसर जावप्पभिईओ मुडा भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया) हे प्रभो! जिस प्रकार अनेक राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, और सेनापति आदि, जो आपके पास धर्मश्रवण कर केशलोंच आदि क्रियारूप द्रव्य मुडन से और कषाय के परित्यागरूप भावमुडन से युक्त होकर घर छोडकर प्रव्रजित हुए हैं (णो खलु अह तहा संचाएमि मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइत्तए) हे नाथ! मैं उस प्रकार से मुडित होकर गृह का परित्याग कर प्रव्रज्या धारण करने में असमर्थ हूँ। परन्तु (देवाणुप्पियाण अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामि) हे प्रभो! मैं आपके पास पाँच अणुव्रत, सात शिक्षाव्रत इस प्रकार

(जहा ण देवाणुप्पियाण अतिए बहवे राईसर जाव प्पभिईओ मुडा भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया) હે પ્રભો! આપની પાસે જે પ્રમાણે અનેક રાજેશ્વર તલવર, માડમ્બિક કૌટુમ્બિક, ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠિ અને સેનાપતિ આદિ, ધર્મ સાંભળીને કેશનું લોચન આદિ ક્રિયારૂપ દ્રવ્યમુંડન અને કષાયના પરિત્યાગ રૂપ ભાવમુંડન કરીને ઘર છોડી મુનિ થયા છે (णो खलु अह तहा सचाएमि मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइत्तए) હે નાથ! હું તે પ્રમાણે મુંડિત થઇને ગૃહનો ત્યાગ કરી મુનિપણું ધારણ કરવામાં અસમર્થ છું, પરન્તુ (देवाणुप्पियाण अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामि હે પ્રભો! હું આપના પાસે પાંચ

पञ्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक=पञ्चाणुव्रतमय सप्तशिक्षाव्रतमयम्, एव द्वादश-विध 'गिहिधम्म' गृहिधर्म=श्रावकत्व 'पडिवज्जिस्सामि' प्रतिपत्स्ये=स्वीकरिष्यामि। भगवान् कथयति-'अहासुह' यथा सुख=येन प्रकारेण सुख भवेत् तथा कुरु। किन्तु हे देवानुप्रिय!=हे सुबाहो! 'मा पडिबन्ध करेह' मा प्रतिबन्ध कुरु=अस्मिन् कार्ये विलम्ब मा कुरु। 'तए ण से' ततः खलु स सुबाहुकुमार' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह' पञ्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिकम् एव द्वादशविध 'गिहिधम्म' गृहिधर्म 'पडिवज्जइ' प्रतिपद्यते 'पडिवज्जित्ता' प्रतिपद्य तमेव रथ 'दुरुहइ' दूरोहति=आरोहति 'दुरुहित्ता' दुरुह्य=रथमारुह्य 'जामेव दिस-पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए' यस्या दिश प्रादुर्भूत=समागत तस्यामेव दिशि प्रतिगत ॥ सू० ३ ॥

द्वादशविध गृहस्थ धर्म का अगीकार करना चाहता हू। इस प्रकार सुबाहुकुमार की भावना जानकर प्रभुने कहा-(अहासुह देवाणुप्पिया) तुम्हें जैसा सुख हो वैसा करो, परन्तु (मा पडिबध करेह) विलम्ब न करो (तए ण से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जइ) इस तरह प्रभुके फरमाने पर सुबाहुकुमारने श्रमण भगवान महावीर के समीप पाच अणुव्रत सात शिक्षाव्रत इस प्रकार द्वादशविधरूप गृहस्थ धर्म को स्वीकार किया। (पडिवज्जित्ता तमेव रह दुरुहइ दुरुहित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) और गृहस्थ धर्म अगीकार कर अपने रथ पर बैठ कर जहा से आया वहा वापिस गया ॥सू० ३॥

અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત એ પ્રમાણે બાર વ્રત વિધિ રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મનો અંગીકાર કરવા ઇચ્છુ છુ આ પ્રમાણે સુબાહુકુમારની ભાવના જાણીને પ્રભુએ કહ્યુ (अहासुह देवाणुप्पिया) તમને જે પ્રમાણે સુખ ઉપજે તે પ્રમાણે કરો, પરન્તુ (मा पडिबध करेह) વિલમ્બ ન કરો (तएण से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जइ) આ પ્રમાણે પ્રભુએ કહ્યા પછી તુ તજ સુબાહુ કુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે પાચ અણુવ્રત- સાત શિક્ષાવ્રત આ પ્રમાણે બાર વ્રત રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો (पडिवज्जित्ता तमेव रह दुरुहइ दुरुहित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) અને ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કરી પોતાના રથ પર બેસી જ્યાથી આ વ્યા હતા ત્યા પાછા ચાલ્યા ગયા ॥સૂ૦૩॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई णाम अणगारे गोयमगोत्ते ण जाव एवं वयासी–अहो णं भंते! सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कंते कंतरूवे पिए पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदंसणे सुरूवे, बहुजणस्स वि य णं भंते! सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे, साहुजणस्स वि य णं भंते! सुबाहुकुमारे जाव सुरूवे। सुबाहुकुमारेण भंते! इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा? किण्णा पत्ता? किण्णा अभिसमण्णागया? को वा एस आसी पुव्वभवे जाव अभिसमण्णागया? ॥ सू० ४ ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे अंतेवासी' ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्य' 'इंदभूई णाम अणगारे गोयमगोत्ते ण' इन्द्रभूतिर्नामानगारो गौतमगोत्र खलु 'जाव' यावत्–भगवत समीपे समागत्य भगवन्तं वन्दित्वा नमस्यित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'अहो णं' अहो! खलु=आश्चर्यमेतत् 'भंते' हे भदन्त! 'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार' 'इट्ठे' इष्ट =इष्यते=वाञ्छयते

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उसी काल एव उसी समयमें (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (जेट्ठे अंतेवासी) बडे शिष्य (इंदभूई णाम अणगारे) इन्द्रभूति नामक अनगार (गोयमगोत्ते ण जाव) जिनका गौतम गोत्र था (प्रभुके समीप आकर) (एवं वयासी) इस प्रकार बोले। (अहो णं भंते! सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कंते कंतरूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदंसणे सुरूवे) हे भदन्त! यह आश्चर्य है कि सुबाहुकुमार (इट्ठे) समस्त जनों

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (जेट्ठे अंतेवासी) મોટા શિષ્ય (इंदभूई णाम अणगारे) ઇન્દ્રભૂતિ નામના અણગાર (गोयमगोत्ते ण जाव) જેને ગૌતમ ગોત્ર હતુ, તે પ્રભુના પાસે આવીને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે બોલ્યા (अहो णं भंते सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कंते कंतरूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदंसणे सुरूवे) હે ભદન્ત! તે આશ્ચર્ય છે કે સુબાહુકુમાર (इट्ठे)

प्रयोजनवशाद् य स तथा, सकलजनमनोरथपूरकत्वात्। स च विवक्षितकार्य-कारितयापि भवेदित्याह–'इट्ठरूवे' इष्टरूपः–आकृतेर्मनोहारित्वात्, इष्टः= इष्टरूपो वा कारणवशादपि स्यादित्याह–'कते' कान्तः=अभिलषणीयः–सर्व-सहायकारित्वात्, सतु कारणवशादपि स्यादित्याह–'कतरूवे' कान्तरूपः–कमनीया कृतिकत्वात्, एवंविधोऽपि स्वकर्मदोषात्परस्याप्रियो भवेदित्यत आह–'पिए' प्रियः–सर्वोपकारपरायणत्वेन प्रेमोत्पादकत्वात्, सतु स्वार्थवशादपि स्यादित्याह–'पियरूवे' प्रियरूपः–सर्वाङ्गसुन्दरत्वात्, एतादृश उपरिष्टादपि भवेदित्याह–'मणुन्ने' मनोज्ञः–हितकारित्वात्। एवं 'मणुन्नरूवे' मनोज्ञरूपः–दर्शकजनचित्ता कर्षकत्वात्, एवंविध एकदापि स्यादित्यत आह–'मणामे' मनोऽमः–

के मनोरथ की पूर्ति करने वाला होने से इष्ट है। (इट्ठरूवे) आकृति इसकी बडी ही मनोहर है इसलिये इष्टरूप है। (कते) सबका सहायक होने से कान्त अभिलषणीय है। यह तो कारणवश भी हो सकता है अतः कहते हैं कि यह (कंतरूवे) रूप से भी कान्त है, (पिए, पियरूवे, मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे, सोम्मे, सुभगे, पियदसणे, सुरूवे) यह सबजनोंके उपकार करने में परायण होने से प्रिय, सर्वाङ्गसुन्दर होने से प्रियरूप, प्रत्येकजन इसे अपने अन्त करण से सुन्दर मानते हैं इसलिये मनोज्ञ, एवं दर्शकजनके चित्त का आकर्षक होने से मनोज्ञरूप है। जो व्यक्ति इसे एकबार भी देख लेता है वह इसकी आकृति का सदा स्मरण किया करता है इसलिये अथवा विपत्तिकाल में भी सबके लिये सहायता

સમસ્ત માણુસોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારા હોવાથી ઇષ્ટ છે (વહાલા છે) (इट्ठरूवे) તેમની આકૃતિ બહુજ સુન્દર છે તે કારણથી ઇષ્ટ રૂપ છે (कते) સર્વને સહાયક હોવાથી કાન્ત છે (સ્વામી છે) ઇચ્છવા યોગ્ય છે, તે તો કારણ વશ થઇ શકે છે તેથી કહે છે કે તે (कतरूपे) રૂપમા પણ કાન્ત છે (पिए, पियरूवे, मणुणे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे, सुभगे, पियदसणे सुरूवे) તે સૌ માણુસોને ઉપકાર કરવામા પરાયણ હોવાથી પ્રિય, સર્વાંગ સુન્દર હોવાથી પ્રિયરૂપ પ્રત્યેક માણુસો તેને પોતાના અન્ત કરણથી સુન્દર માને છે તેથી મનોજ્ઞ, અને જોનારના ચિત્તનું આકર્ષણ થવાથી મનોજ્ઞરૂપ છે જે વ્યકિત તેને એક વાર પણ જુવે છે તે હમેશા તેની આકૃતિનું સ્મરણ કર્યાજ કરે છે એટલા માટે અથવા વિપત્તિકાલમા પણ સૌને સહાયતા પહોંચાડે છે

मनसा अम्यते=गम्यते नित्य सस्मरणेन यः स मनोऽमः–आचित्तहरणेन सर्वेषा मनस्यत्रस्थितत्वात्, एव 'मणामरूवे' मनोऽरूप –सकलजनमनोऽनुकूलाकृतित्वात्। एतदेव विशदयति–'सोम्मे' सौम्य'–भद्रस्वभावत्वेन सकलजनाह्लादकत्वात्, 'सुभगे' शुभग –कल्याणमार्गगामित्वात् 'पियदसणे' प्रियदर्शनः–दर्शनमात्रेणापि प्रेमाविर्भावात्, अतएव 'सुरूवे' सुरूप =अपूर्वरूपलावण्यादिसम्पन्नः। एतादृशस्तु कस्यचिदेकस्यापि भवेदित्यत आह–'बहुजणस्स वि' बहुजनस्यापि 'भंते' हे भदन्त! अय 'सुबाहुकुमरे' सुबाहुकुमारः 'इट्ठे जाव सुरूवे' इष्टः यावत् सुरूप, अय न केवल गृहस्थानामेव इष्ट इष्टरूपो यावत् सुरूप, किन्तु 'साहुजणस्स वि य ण' साधुजनस्यापि–सयमिजनस्यापि च खलु 'भते'

पहुँचाता है इसलिये भी यह मनोऽम है, मनोऽमरूप यह इस अपेक्षा से है कि इसकी आकृति सकलजनों के मन के अनुकूल है, भद्रप्रकृतिवाला होने से समस्त जनों को इससे आह्लाद उत्पन्न होता है अत यह सौम्य है, हितविधायक मार्ग मे सदा इसकी प्रवृत्ति रहती है इसलिये यह सुभग है, जो व्यक्ति इसे एकबार भी देख लेता है उसे इसके प्रति प्रेमका आविर्भाव हो जाता है इस अपेक्षा से यह प्रियदर्शन है, अपूर्वरूप और लावण्य से यह अलकृत है इसलिये यह सुरूपवाला है (बहुजणस्स वि य ण भते! सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे) यह सुबाहुकुमार "इष्ट से लेकर सुरूप" पर्यन्त के सर्व विशेषणों से युक्त किन्हीं २ खास जनों की दृष्टि से ही हो सो बात नहीं है, किन्तु हे नाथ! यह बहुतजनों की दृष्टि में भी इसी प्रकार है, और तो क्या–(साहुजणस्स वि य ण भते! सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे) यह तो साधुजनों की

તેથી પણ એ મનોમ છે મનોમરૂપ તે અપેક્ષાથી છે કે, તેની આકૃતિ તમામ માણસોના મનને અનુકૂળ છે, સરલપ્રકૃતિવાળા હોવાથી તમામ માણસોને તેનાથી પ્રસન્નતા ઉત્પન્ન થાય છે તેથી તે સૌમ્ય છે હિત થાય તેવા માર્ગમાજ હમેશા તેની પ્રવૃત્તિ રહે છે તેથી તે સુભગ છે, જે માણસ તેને એક વાર જોઈ લે છે તેને તેના પ્રતિ પ્રેમ જન્મે છે તેથી તે પ્રિયદર્શન છે અપૂર્વરૂપ, અને લાવણ્યથી તે અલકૃત છે (સુશોભિત છે) તેથી તે સુરૂપ વાળા છે, (बहुजणस्स वि य ण भते सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे) તે સુબાહુકુમાર "ઇષ્ટથી લઈને સુરૂપ સુધીના સર્વ વિશેષણોથી યુક્ત કોઈ કોઈ ખાસ માણસોની દૃષ્ટિથી હોય તે વાત નથી પરન્તુ હે નાથ! તે ઘણાજ માણસોની દૃષ્ટિમા આ પ્રમાણે છે બીજુ તો શુ! (साहुजणस्स वि य ण भते सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे) એ તો સાધુ

हे भदन्त ! 'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार' 'इट्ठे' जाव सुरूवे' इष्टो यावत् सुरूपो वर्त्तते। 'सुबाहुकुमारेण भंते' सुबाहुकुमारेण हे भदन्त! 'इमा' इय 'एयारूवा' एतद्रूपा=उपलभ्यमानस्वरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना श्रेष्ठा 'माणुस्सा' मानुष्या=मनुष्यसम्बन्धिनी 'रिद्धि' ऋद्धि'=रूपलावण्यादि-सम्पत्ति' 'किण्णा' कथ=केन कारणेन 'लद्धा' लब्धा=उपार्जिता' 'किण्णा पत्ता' कथ प्राप्ता=उपार्जिता सती कथं स्वायत्तीभूता 'किण्णा अभिसमण्णागया' कथमभिसमन्वागता=स्वायत्तीभूताऽपीयम् ऋद्धि' कथ=केन हेतुना-अभि= आभिमुख्येन सम्=साङ्गत्येन प्राप्तेः 'अनु' पश्चात् 'आगता' भोग्यतामुप-गतेति। 'को वा एस आसी पुव्वभवे' को वा एष'=सुबाहुकुमार' पूर्वभवे आसीत्? 'जाव अभिसमण्णागया' यावत्-अभिसमन्वागता, अत्र यावच्छब्दा-देव पाठसग्रहः-'किं नाणए वा किं गोत्तए वा कयरंसि णयरंसि वा गाम-सि वा सन्निवेसंसि वा, किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता, कस्स वा तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि आरिय सुवयण सोच्चा निसम्म सुबाहुणा कुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सिड्ढी लद्धा पत्ता' इति॥ तत्र 'किंनामको वा किंगोत्रो वा कतमस्मिन्=कस्मिन् नगरे वा ग्रामे वा संनिवेशे वाऽस्य जन्म

दृष्टि में भी इसी प्रकार से है (सुबाहुकुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा किण्णा पत्ता किण्णा अभिसमण्णागया) हे भगवन्! इस सुबाहु-कुमारने ये उपलब्ध स्वरूपवाली-सुबाहुकुमारमें पायी जाने वाली-उदार-प्रधान-श्रेष्ठ मनुष्य सबधी ऋद्धिया-रूपलावण्य आदि सम्पत्तिया-किस कारणसे उपार्जित कीं, किस कारणसे प्राप्त कीं, अपने अधीन कीं, और किस कारणसे यह सर्व प्रकारसे इनका भोक्ता बना? (को वा एस आसी पुव्वभवे जाव अभिसमण्णागया)

માણસની દૃષ્ટિમા પણ એ પ્રકારેજ છે (सुबाहुकुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा किण्णा पत्ता किण्णा अभिसमण्णागया) હે ભગવન! તે સુબાહુકુમારમા જે જોવામા આવતી ઉદાર, પ્રધાન શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય સબધી ઋદ્ધિઓ-રૂપ-લાવણ્યતા આદિ સપત્તિઓ કયા કારણથી મેળવી (અર્થાત્ તેને શી રીતે મળી) કયા કારણથી તેને પ્રાપ્ત થઈ, કયા કારણથી તે સપત્તિ તેને આધિન બની અને તેનો ભોકતા કેવી રીતે બન્યો? (को वा एस आसी पुव्वभवे जाव अभिसमण्णागया) પૂર્વભવમા

संजातम् ? तथा तस्मिन् भवे किं वा अभयदानसुपात्रदानादिकं 'दच्चा' दत्त्वा-वितीर्य किं वा अरसविरसादिकमाहारं 'भोच्चा' भुक्त्वा किं वा शीलादिकं 'समायरित्ता' समाचर्य-परिपाल्य, तथा 'कस्स वा' कस्य वा 'तहारूवस्स' तथारूपस्य 'समणस्स वा' श्रमणस्य=निर्ग्रन्थसाधोः 'माहणस्स वा' माहनस्य=द्वादशव्रतधारिश्रावकस्य वा 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एगमवि' एकमपि 'आरियं' आर्यम्=आर्यसम्बन्धिकं तीर्थंकरप्रतिपादितमित्यर्थः, 'सुवयणं' सुवचनं=पापनिवृत्तिरूपं निरवद्यवचनं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य तद्वाक्यमादेयतया हृद्यवधार्य सुबाहुना कुमारेण 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=उपलभ्यमानस्वरूपा उराला' उदारा=प्रधाना 'माणुसिड्ढी' मानुष्यर्द्धिः=मनुष्यसम्बन्धिरूपलावण्यगृहदारादिसम्पत्ति 'लद्धा' लब्धा 'पत्ता' प्राप्ता-इति। 'अभिसमन्नागया' अभिसमन्वागता=स्वाधीनतया भोग्यरूपेणोपस्थिता ? ॥ सू० ४ ॥

पूर्वभव में यह कौन था ? इसका क्या नाम था ? क्या गोत्र था ? किस नगर मे, किस ग्राम में अथवा किस देश में इसका जन्म हुआ ? इसने पूर्वभव में कौनसा अभयदान सुपात्रदान दिया ? स्वयं किस प्रकार का अरसविरस आदि आहार किया ? कौनसे शीलादिक व्रतका आचरण किया ? किस तथारूप श्रमण निर्ग्रन्थके, अथवा १२ व्रतधारी श्रावकके पास तीर्थंकर प्रतिपादित पापनिवृत्तिरूप एक भी निरवद्य वचन सुना और अच्छी तरह उसका मनन किया ? जिससे इसने ये उदार प्रधान सर्वोत्त मनुष्यसंबंधी रूप-लावण्यादि विभूतियां पाई हैं ॥ सू० ४ ॥

તે કોણ હતો ? તેનું નામ શું હતું ? કયું ગોત્ર હતું, ક્યા નગરમાં અને કયા ગામમાં અથવા કયા દેશમાં તેનો જન્મ થયો હતો, તેણે પૂર્વભવમાં કેવા પ્રકારનું અભયદાન, સુપાત્રદાન કર્યું હતું, અને તેણે કેવા અરસ વિરસ પદાર્થોના આહાર કર્યા હતા, કેવા પ્રકારના શીલાદિક વ્રતના આચરણ કર્યાં તથા કયા તથારૂપ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થના અથવા બાર વ્રતધારી શ્રાવકના પાસે તીર્થંકરે પ્રતિપાદન કરેલા પાપ નિવૃત્તિરૂપ એક પણ નિરવદ્ય વચન સાંભળ્યું અને સારી રીતે તે વચનનું મનન કર્યું જેનાથી તેણે આ ઉદાર પ્રધાન સર્વોત્તમ મનુષ્ય સંબંધી રૂપ લાવણ્યાદિ વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત કરી છે ? ॥ સૂ૦ ૪ ॥

मूलम्—

एवं खलु गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे, हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था, रिद्ध ३। तत्थणं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ, अड्ढे०। तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा णामं थेरा जाइसंपण्णा जाव पंचहिं समणसएहिं सद्धिं संपरिवुडा पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे णयरे जेणेव सहस्संबवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति। तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—

भगवान् सुबाहुकुमारस्य पूर्वभवं कथयति 'एवं खलु' इत्यादि

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' हस्तिनापुरं नाम नगरमासीत्। तत् कीदृशम् 'रिद्ध०' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे' तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ' सुमुखो

'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि।

गौतम के इस प्रकार पूछने पर प्रभुने कहा कि (एवं खलु गोयमा) हे गौतम (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल मे और उस समय में (इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था) इस जंबूद्वीप के भरत क्षेत्र में हस्तिनापुर नामका नगर था (रिद्ध३) जो ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था। (तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ) उस हस्तिनापुर

"एवं खलु गोयमा!" ઇત્યાદિ।

ગૌતમે આ પ્રમાણે પૂછયુ ત્યારે પ્રભુએ કહ્યુ કે-(एवं खलु गोयमा) હે ગૌતમ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था) આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા હસ્તિનાપુર નામનુ નગર હતુ (रिद्ध) જે ઋદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતુ (तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ) તે હસ્તિનાપુર નગરમા સુમુખ નામના એક ગાથા-

नाम गाथापति परिवसति 'अड्ढे०' आढ्य. यावत्–अपरिभूतः=पराभवरहित'। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'धम्मघोसा णाम थेरा' धर्मघोषा नाम स्थविराः, अत्रादरार्थे बहुवचनम्, स्थविराणा वर्णनमाह— 'जाइसपण्णा' जातिसम्पन्नाः=शुद्धमातृवंश्या, 'जाव' यावत्–'पचहिं समणसएहिं सद्धिं' पञ्चभि श्रमणशतैः सार्धं 'सपरिवुडा' सपरिवृताः=श्रमणसमूहसहिता 'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा' पूर्वानुपूर्व्या चरन्तः=तीर्थङ्कररीत्या विहरन्त' 'गामाणुगाम' ग्रामानुग्रामम्=एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तर 'दूइज्जमाणा' द्रवन्त'=गच्छन्त सन्त 'जेणेव हत्थिणाउरे णयरे' यत्रैव हस्तिनापुर नगर 'जेणेव सहस्सा-ववणे उज्जाणे' यत्रैव सहस्राम्रवणमुद्यान 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपाग-

---

नगर मे सुमुख नामका एक गाथापति रहता था। (अड्ढे०) यह धनादि वैभव सपन्न था तथा दूसरे अन्यजन इसका पराभव नहीं कर सकते थे। (तेण कालेण तेण समएण धम्मघोसा णाम थेरा जाइसपण्णा जाव पचहिं समणसएहिं सद्धिं सपरिवुडा) एक समय उसी अवसर मे धर्मघोष नामके स्थविर जो जातिसपन्न आदि विशेषणोंसे युक्त थे वे पाँचसौ अनगारों के साथ (पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगाम दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे णयरे जेणेव सहस्सववणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छति) पूर्वानुपूर्वी – तीर्थंकर प्रतिपादित पद्धति से एक ग्रामसे दूसरे ग्राम विहार करते हुए जहा हस्तिनापुर नगर था और उसमें भी जहा सहस्राम्रवन नामका उद्यान था वहा

પતિ રહેતા હતા (अड्ढे०) તે ધનાદિક વૈભવ સપન્ન હતા, તથા બીજા માણસો તેનો પરાભવ કરી શકતા નહિ, (तेण कालेण तेण समएण धम्मघोसा णाम थेरा जाइसपण्णा जाव पचहिं समणसएहिं सद्धिं सपरिवुडा) એક સમય તે અવસરમા ધર્મ-ઘોષ નામના સ્થવિર (મુનિ) જાતિસમ્પન્ન આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હતા તે પાચસો અણગારોની સાથે (पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगाम दूइज्जमाणा जेणेव हत्थि-णाउरे णयरे जेणेव सहस्सववणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छति) પૂર્વાનુપૂર્વી તીર્થંકર પ્રતિપાદિત પદ્ધતિથી એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા જ્યા હસ્તિનાપુર નગર હતુ અને તેમા પણ જ્યા સહસ્રામ્રવન નામનો બગીચો હતો ત્યા આગળ આવ્યા

च्छन्ति। 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अहापडिरूवं' यथाप्रतिरूप=यथाकल्प साधुकल्पानुसारेण 'उग्गहं' अवग्रहं=वसतेराज्ञां 'उग्गिण्हित्ता' अवगृह्य 'संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति' संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्तो विहरन्ति। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी' धर्मघोषाणां स्थविराणामन्तेवासी 'सुदत्ते णामं अणगारे'' सुदत्तो नामानगारः स कीदृशः ? इत्याह-'उराले' उदारः-निस्पृहत्वात् सकलजीवैः सह मैत्रीभावात्। 'जाव तेउलेस्से' यावत्तेजोलेश्यः, यावत्-'घोरे, घोरव्वए, संखित्तविउलतेउलेस्से' घोरः=परीषहोपसर्गकषाय-

पर आये। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति) आकर वे साधु कल्पके अनुसार वनपालसे वसति की आज्ञा प्राप्त कर तप और संयम से अपनी आत्माको भावित करते हुए विचरने लगे। (तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ) उसी काल और उसी समय में उन धर्मघोष आचार्य के अन्तेवासी एक सुदत्त मुनि थे। जो सकल जीवों के साथ मैत्री की भावनासे उदार थे एवं सांसारिक पदार्थों से जिनके चित्त में निस्पृहतावृत्ति होने से उदार थे। यावत्-(घोरे) परीषह उपसर्ग एवं कषायरूप शत्रुओं के नाश करने

(उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति) આવીને તેઓએ સાધુ કલ્પના નિયમ અનુસાર વનપાલથી વસતિની આજ્ઞા મેળવીને, તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (તેणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ) તે કાલ અને તે સમયને વિષે તે ધર્મઘોષ આચાર્યના સુદત્ત નામના અંતેવાસી મુનિ હતા, તે સકલ જીવોના સાથે મૈત્રી ભાવના પૂર્વક વર્તતા હતા અર્થાત્ તે ઉદાર હતા અને સંસારના પદાર્થો પ્રતિ જેના ચિત્તમાં નિસ્પૃહતા હતી તેથી તે ઉદાર હતા, યાવત્ (घोरे) પરિષહ-ઉપસર્ગો એવં કષાયરૂપ શત્રુઓનો નાશ કરવામાં શૂરવીર હતા, (घोरव्वए) કાયર માણસોને કઠિન એવા

शत्रुप्राणाशविधौ शूरः, घोरव्रत. घोर=कातरैर्दुश्चर्यं व्रत=सम्यक्त्वशीलादिकं यस्य स तथा, संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्य =संक्षिप्ता=शरीरान्तर्गतत्वेन सङ्कुचिता विपुला=विशाला अनेकयोजनपरिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्थाऽपि तेजोलेश्या= विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेषतेजोज्वाला यस्य स तथा, 'मास मासेण' मासमासेन=मासेन मासेन=मास मास व्याप्येत्यर्थः 'खममाणे' क्षपयन्= तीव्रेण तपसा काल यापयन्, 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—

तए णं से सुदत्ते अणगारे मासखमणस्स पारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ, जहा गोयमसामी तहेव सम्मघोसे थेरे आपुच्छइ जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुपविट्ठे। तए णं से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ, ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सयहत्थेणं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं पडिलाभेस्सामि त्ति कट्टु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे तुट्ठे, पडिलाभिएत्ति तुट्ठे ॥ सू० ६ ॥

में जो शूर थे, (घोरव्वए) कातर जनों से दुर्धर्ष ऐसे सम्यक्त्व और शीलादिकव्रतों के धारक थे, (संखित्तविउलतेउलेस्से) अनेक योजन परिमित क्षेत्र में रहने वाली वस्तु को भी भस्मसात् करनेवाली तेजोलेश्या को अपने शरीर के भीतर संकुचित करके रखे हुए थे और जो मास-मास-क्षपण का तपस्या करते हुऐ विचरते थे ॥सू०५॥

સમ્યક્ત્વ અને શીલાદિક વ્રતોના ધરનાર હતા (संखित्तविउलतेउलेस्से) જેણે અનેક યોજન પરિમિત ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળી વસ્તુઓને પણ ભસ્મ કરનારી તેજોલેશ્યાને પોતાના શરીરની અંદર સંકુચિત કરીને રાખી હતી અને જે માસ-માસ ક્ષપણની તપસ્યા કરતા થકા વિચરતા હતા ॥સૂ૦ ૫॥

टीका—

'तए ण से सुदत्ते' इत्यादि । 'तए ण से' ततः खलु स सुदत्तोऽनगार 'मासक्खमणपारणगंसि' मासक्षपणपारणके 'पढमाए पोरिसीए' प्रथमायां पौरुष्यां 'सज्झायं करेइ' स्वाध्यायं करोति, 'जहा गोयमसामी' यथा गौतम स्वामी=गौतमस्वामी यथा भिक्षाटनसामाचारीं प्रयुङ्क्ते, 'तहेव' तथैवायमपि तादृक्सामाचारीं समाचरन् 'धम्मघोसे थेरे' धर्मघोषान् स्थविरान् 'आपुच्छइ' आपृच्छति=भिक्षार्थमाज्ञां गृह्णाति 'जाव' यावत्-हस्तिनापुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु 'अडमाणे' अटन्=भिक्षार्थं भ्रमन् 'सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं' सुमुखस्य गाथापतेर्गृहम् 'अणुप्पविट्ठे' अनुप्रविष्ट=गत । 'तए ण से सुमुहे गाहावई' ततः खलु स सुमुखो गाथापतिः सुदत्तमनगारम् 'एज्जमाण' एज

'तए ण से' इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (से सुदत्ते अणगारे) वे सुदत्त अनगार (मासक्खमणस्स पारणगंसि) मासक्षपणपारणा के दिन (पढमाए पोरिसीए) प्रथम पौरुषी में (सज्झायं करेइ) स्वाध्याय किये (जहा गोयमसामी) गौतमस्वामी की तरह भिक्षा के समय में (धम्मघोसे थेरे आपुच्छइ) धर्मघोष आचार्यसे भिक्षा लाने के लिये आज्ञा माँगी और (जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविसइ) हस्तिनापुर नगर में उच्चनीच एवं मध्यमकुलों में भिक्षा के लिये घूमते हुए सुमुख गाथापति के घर पर पहुँचे । (तए ण) और (से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं एज्जमाणं पासइ) ज्यों ही उस सुमुख गाथापतिने सुदत्त अनगार को अपने घर पर आता हुआ देखा

'तए ण से' ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (से सुदत्ते अणगारे) તે સુદત્ત અણગાર (मासक्खमणस्स पारणगंसि) માસ ખમણ પારણાના દિવસે (पढमाए पोरिसीए] પ્રથમ પૌરસીમાં [सज्झायं करेइ] સ્વાધ્યાય કર્યો [जहा गोयमसामी] ગૌતમ સ્વામીના પ્રમાણે ભિક્ષાના સમયે [धम्मघोसे थेरे आपुच्छइ] ધર્મઘોષ આચાર્યને ભિક્ષા લાવવા માટે પૂછ્યું અને (जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे) હસ્તિનાપુર નગરમાં ઉચ્ચ-નીચ એવં મધ્યમ કુલોમાં ભિક્ષા લેવા માટે ફરતા ફરતા સુમુખ ગાથાપતિને ઘેર પહોંચ્યા (तए ण) અને (से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं एज्जमाणं पासइ) જ્યાં તે સુમુખ ગાથાપતિએ સુદત્ત અણગારને પોતાના ઘર પાસે આવતા જોયા કે તેજ

मानम्=स्वगृहमागच्छन्त 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा हट्ठतुट्ठ०' अनेन 'हट्ठतुट्ठचित्तमाणदिए पीइमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणहियए' इति सङ्ग्रहः। तत्र 'हट्ठतुट्ठचित्तमाणदिए' हृष्टतुष्टचित्तानन्दित'–हृष्ट-तुष्टम्=अतितुष्ट, यद्वा–हृष्ट=हर्षित तुष्ट=प्राप्तसन्तोष, तादृश चित्त यस्य स हृष्टतुष्टचित्त, अतएव आनन्दित=आनन्द प्राप्त, सजातमानसोल्लास इत्यर्थ। 'पीइमणे' प्रीतिमना=प्रीति =तृप्ति' सुदत्तानगारदर्शनेन मनसि यस्य स तथा, तृप्तमानस इत्यर्थ, 'परमसोमणस्सिए' परमसौमस्यित – परमम्=उत्कृष्ट च तत् सौमनस्य=प्रसन्नचित्तता चेति परमसौमनस्य, तत्सजातमस्येति =परमसौमनस्यित मुनिदर्शने परमानुरागपूर्णमनस्क इत्यर्थ, 'हरिसवसविसप्पमाण-हियए' हर्षवशविसर्पद्हृदय –हर्षवशेन विसर्पत्=परित उच्छ्वलद् हृदय यस्य स तथा, सुदत्तानगारदर्शनादमन्दानन्दतरङ्गसमुच्छलितचित्त इत्यर्थ। 'आसणाओ अब्भुट्ठेइ' आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति 'अब्भुट्ठित्ता' अभ्युत्थाय 'पायपीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात् प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य= अवतीर्य 'पाउयाओ' पादुके 'ओमुयइ' अवमुञ्चति 'ओमुइत्ता' अवमुच्य

रहों हा (पासित्ता) देखकर (हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) वह बहुत ही हर्षित हुआ, सुदत्त अनगार को देखकर मनमें उसके खूब तृप्ति हुई, मुनिदर्शन से उसके हृदय मे असाधारण अनुराग जाग्रत हुआ। हर्ष के वश से उसका अन्तःकरण भर गया। आनन्द के मारे उसका चित्त उल्लसित होने लगा। वह शीघ्र ही अपने आसन से उठा और (अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ) उठकर पादपीठ से होकर वह उससे नीचे उतरा (पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ) और उसने अपने पैरों से पादुकाएँ उतारीं (ओमुइत्ता एगसाडिय उत्तरासग करेइ) पादुकाएँ उतार कर

વખત (पासित्ता) જોઇને (हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) તે ઘણોજ હર્ષ પામ્યો, સુદત્ત મુનિને જોઇને મનમા ઘણાજ હર્ષથી તૃપ્તિ થઇ, મુનિ દર્શનવડે તેના હૃદયમા અસાધારણ પ્રેમ જાગૃત થયો હર્ષ વડે તેનુ અન્તઃકરણ ભરાઇ ગયુ અને આનદને લીધે તેનુ ચિત્ત હુલ્લાસમા આવી ગયુ અને તે તુરતજ પોતાના આસનથી ઉઠ્યા અને [अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ] ઉઠીને પાદપીઠથી નીચે ઉતર્યા [पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ] અને પોતાના પગની પાદુકાઓ ઉતારી [ओमुइत्ता एगसाडिय उत्तरासग करेइ] પાદુકાઓ ઉતારીને તેણે એક શાટિક–ઉત્તર સગ–છવોની યતના

'एगसाडिय' एकशाटिकम्=एका अखण्डा स्यूतरहिता शाटिका=वस्त्रं यस्मिन्नुत्तरासङ्गे स तथा तं तादृशम्, उत्तरासंग' उत्तरासङ्ग=यतनार्थं मुखोपरि-वस्त्रधारणं 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा गृहागतं सुदत्तमनगारं 'सत्तट्ठपयाइं' सप्ताष्टपदानि 'अणुगच्छइ' अनुगच्छति=सम्मुखं गच्छति, 'अणुगच्छित्ता' अनुगम्य 'तिक्खुत्तो' त्रिवारम् 'आयाहिण-पयाहिणं' आदक्षिणप्रदक्षिणम्=अञ्जलिपुटं बद्ध्वा तं बद्धाञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारं त्रिः परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूपं 'करेइ' करोति। 'करित्ता' कृत्वा 'वंदइ' वन्दते=स्तौति 'नमंसइ' नमस्यति=पञ्चाङ्गनमनपूर्वकं नमस्करोति। स्तुतिप्रकारमाह—

उसने एकशाटिक उत्तरासंग—जीवों की यतना के लिये मुख के उपर एक वस्त्र धारण किया। (करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ) वस्त्र धारण कर फिर वह सुदत्त अनगार के सामने सात आठ पग चला (अणुगच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिण-पायाहिणं करेइ) चलकर उसने तीनवार आदक्षिण प्रदक्षिणा की—अंजलि बान्ध कर दक्षिण कर्णमूल से आरंभ कर ललाट प्रदेश पर घुमाते हुए वामकर्णके अन्ततक चक्राकार घुमाकर फिर उस अंजलि को अपने मस्तक पर स्थापन करना उसको आदक्षिणप्रदक्षिण कहते हैं। (करित्ता वंदइ नमंसइ) बाद में उसने उनकी वंदना—स्तुति की कि—

માટે મુખ ઉપર એક વસ્ત્ર ધારણ કર્યું [करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं-अणुगच्छइ] વસ્ત્ર ધારણ કરીને પછી તે સુદત્ત અણુગારના સામા સાત આઠ પગલા ચાલ્યા [अणुगच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ] ચાલીને તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા કરી—બે હાથ જોડી દક્ષિણ—જમણા કાનના મૂળથી આરંભ કરી લલાટ પ્રદેશ પર ફેરવી ડાબા કાનના મૂળ સુધી ચક્રાકારે ફેરવીને તે બે હાથ જોડેલી અંજલીને પોતાના માથા પર સ્થાપન કરવી તેને આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કહે છે [करित्ता वंदइ नमंसइ] પછી તેણે તેમની વંદના—સ્તુતિ કરી કે—

'अद्य मे फलितो गेहे, सुरद्रुः कुसुमं विना ।
अनभ्रा चातुला वृष्टि,-र्मरुस्थल्यां सुरद्रुमः ॥ १ ॥
दरिद्रस्य गृहे हेम,-निचयः प्रकटोऽभवत् ।
प्रीणितोऽहं त्वदालोकात्, पीयूषपानतो यथा ॥ २ ॥
परोपकृतिधौरेया,-ऽङ्गीकुरु वचनं मम ।
भवत्पादरजःपातात् पवित्रीकुरु मे गृहम् ॥ ३ ॥" इति ।

'वंदित्ता' वन्दित्वा=पूर्वोक्तप्रकारेण स्तुत्वा 'नमंसित्ता' नमस्यित्वा नमस्कारं कृत्वा सुमुखो गाथापतिः सुदत्तमनगारं पुरः कृत्वा 'जेणेव' भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव भक्तगृहं तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सय-

हे भदन्त! आज आपका मेरे घर में पधारना मानो मेरे घर में कल्पवृक्ष विना फूल के ही फला है, विना बादल के ही पर्याप्त वृष्टि हुई है, मरुस्थली में कल्पवृक्ष ऊगा है ॥ १ ॥

दरिद्र के घर मे मानो निधान प्रगट हुआ है। हे भदन्त! मैं आपके दर्शन से इतना प्रसन्न हू, जैसे कोई अमृतपान से प्रसन्न होता है ॥ २ ॥

हे परोपकारी महापुरुष! आप मेरी प्रार्थना को स्वीकार कर अपने चरण रज के कण से इस मेरे घर को पवित्र करें ॥ ३ ॥

इस प्रकार स्तुति करके नमस्कार किया। (वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव

હે ભદન્ત! આપનુ આજે મારા ઘરમા પધારવુ થયુ તે જાણે કે, મારા ઘરમા કલ્પવૃક્ષ વિના ફુલથી ફળ્યુ છે, વાદળ વિનાજ જાણે-સપૂર્ણ વૃષ્ટિ થઈ છે મરૂભૂમિમા કલ્પવૃક્ષ ઉગ્યુ છે ॥ ૧ ॥

દારિદ્રના ઘરમા જાણે નિધાન-ભડાર પ્રગટ થયો છે હે ભદન્ત! હુ આપના દર્શનથી એટલો પ્રસન્ન થયો છુ કે જેમ કોઈ અમૃતપાન કરીને પ્રસન્ન થયો હોય ॥ ૨ ॥

હે પરોપકારી મહાપુરૂષ! આપ મારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરીને, તમારા ચરણરજના કણથી મારા ઘરને પવિત્ર કરો ॥ ॥

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) વદન-નમસ્કાર કર્યા પછી, જ્યા રસોડુ (રસોઈઘર-પાકશાળા-) હતુ ત્યા આવ્યા

हत्थेण' स्वहस्तेन 'विउलं' विपुलं=प्रचुरम् 'असण ४' अशन पान खाद्य स्वाद्य 'पडिलाभेस्सामि' प्रतिलाभयिष्यामि चतुर्विधाहारदानेन लाभं ग्रहीष्यामीत्यर्थः 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि विचार्य 'तुट्ठे' तुष्टः=सन्तुष्टमनाः, 'पडिलाभेमाणे' प्रतिलाभयमानः=विपुलमशनादिकं ददत् 'तुट्ठे' तुष्टः=प्रसन्नचित्तः, 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भितः=मया दानलाभः प्राप्तः 'त्ति' इति विचार्य 'तुट्ठे' तुष्टः=अतीव प्रसन्नतां प्राप्तः ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—

तए णं तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स तेणं दव्वसुद्धेणं दायगसुद्धेणं पडिग्गाहगसुद्धेणं तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं सुदत्ते अनगारे पडिलाभिए समाणे संसारे परित्तीकए, मणुस्साउए णिबद्धे, गिहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं, तंजहा— वसुहारा वुट्ठा दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए चेलुक्खेवे कए। आहयाओ देवदुंदुहीओ अंतरा वि य णं आगासंसि अहो दाणं २ घुट्ठे य। हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एव

भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) वन्दना नमस्कार करने के पश्चात् जहां रसोई घर था वहां पर आया। (उवागच्छित्ता) आकर (सयहत्थेण विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं पडिलाभेस्सामित्ति कट्टु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे तुट्ठे, पडिलाभिए त्ति तुट्ठे) जाकर वह दान देने के पहले 'मैं आज अपने हाथसे मुनिराजको विपुल अशनपान खाद्य और स्वाद्यका दान दूंगा, ऐसा विचार कर प्रसन्न चित्त हुआ फिर दान देते समय—अहो भाग्य कि आज मैं मुनिराजको विपुल अशनादि दे रहा हूं' ऐसा सोचकर प्रसन्न चित्त हुआ और जब दान दे चुका तब भी 'आज मेरा जन्म सफल हुआ कि

[उवागच्छित्ता] આવીને (सयहत्थेण विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं पडिलाभेस्सामि-त्ति कट्टु तुट्ठे पडिलाभेमाणे तुट्ठे पडिलाभिएत्ति तुट्ठे] તે દાન આપવા પૂર્વે હું આજ મારા હાથથી મુનિરાજને પુષ્કળ અશન પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યનાં દાન આપીશ, એવી ભાવના—વિચાર કરી પ્રસન્નચિત્ત થયો. પછી દાન દેવા સમયે, અહો! ભાગ્ય છે કે આજ હું મુનિરાજને પુષ્કળ આહારના અશનાદિ પદાર્થો આપી રહ્યો છુ એવો વિચાર કરી પ્રસન્ન ચિત્ત થયો. અને જ્યારે દાન-આહાર-આપી ચુક્યા

आइक्खइ ४ धण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई जाव त धण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई ॥ सू० ७ ॥

टीका—

'तए णं तस्स' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु 'तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स' तस्य सुमुखस्य गाथापतेः तेन सुमुखेन गाथापतिनेत्यर्थः, कर्तृ. सम्बन्धसामान्यविवक्षाया षष्ठी, 'तेण' तेन 'दव्वसुद्धेण' द्रव्यशुद्धेन= शुद्धद्रव्येण प्रासुकैषणीयमनोज्ञाशनादिरूपेण 'दायगसुद्धेण' दायकशुद्धेन= शुद्धदायकेन=उदारभावयुक्तेन दायकेन 'पडिग्गाहगसुद्धेण' प्रतिग्राहकशुद्धेन- शुद्धप्रतिग्राहकेण निरतिचारतपःसंयमसम्पन्नेन, 'तिविहेण' त्रिविधेन शुद्धेन द्रव्यादित्रयेण, 'तिकरणसुद्धेण' त्रिकरणशुद्धेन=दायकस्य शुद्धेन मनोवाक्कायलक्षणकरणत्रयेण 'सुदत्ते अणगारे' सुदत्तोऽनगारे 'पडिलाभिए समाणे' प्रतिलम्भिते=भिक्षान्नग्रहणेन प्रतिलाभदानाभिमुखीकृते सति, 'संसारे

मैंने अपने हाथसे मुनिराजको विपुल अशनादि प्रदान कर लाभ लिया है' ऐसा विचार कर भी प्रसन्नचित्त हुआ ॥ सू० ६ ॥

'तए णं तस्स' इत्यादि ।

(तए णं) उसके बाद (तस्स सुमुहस्स) उस सुमुख (गाहावइस्स) गाथापतिने (तेण दव्वसुद्धेण) उस द्रव्य की शुद्धिसे, (दायगसुद्धेण) दायककी शुद्धिसे—उदार भावयुक्त अपनी शुद्धिसे (पडिग्गाहगसुद्धेण) प्रतिग्राहक की शुद्धिसे—अतिचार रहित तप और संयमके आराधक सुदत्त जैसे अनगारकी शुद्धिसे, इन तीन प्रकार की शुद्धियों से, एवं तीन करण की शुद्धिसे अर्थात्

त्यारे पण आजे मारो जन्म सफळ थयो के मे-मारा हाथथी मुनिराजने पुष्कळ अशनादि आपीने लाभ लीधो, आ प्रमाणे विचार करीने प्रसन्न चित्त थयो ॥सू० ६॥

'तए णं तस्स' ईत्यादि

(तए णं) ते पछी (तस्स सुमुहस्स) ते सुमुख (गाहावइस्स) गाथापतिए (तेण दव्वसुद्धेण) ते द्रव्य शुद्धिथी (दायगसुद्धेण) दायकनी शुद्धिथी-उदारभाव युक्त पोतानी शुद्धिथी (पडिग्गाहगसुद्धेण) प्रतिग्राहकनी शुद्धिथी-अतिचार रहित तप अने संयमना आराधक सुदत्त जेवा अणगारनी शुद्धिथी, आ त्रण प्रकारनी शुद्धिथी एव त्रण करणोनी शुद्धिथी अर्थात् शुद्ध मन वचन अने कायाथी

परित्तीकए' संसार' परीतीकृत. परि=समन्तात् इतः=गत इति परीत, अपरीतः परीतः कृत इति परीतीकृत पराङ्मुखीकृतः प्रतिनिवर्तित इत्यर्थः, अल्पीकृत इति यावत्। 'मणुस्साउए णिबद्धे' मनुष्यायुष्क निबद्धम्। 'गिहंसि य' गृहे च 'से' तस्य, सुमुखस्य गाथापते 'इमाइं' इमानि=वक्ष्यमाणानि पञ्च 'दिव्वाइं' दिव्यानि=देवकृतानि 'पाउब्भूयाइं' प्रादुर्भूतानि 'तं जहा' तद्यथा=तानि पञ्चदिव्यानि यथा 'वसुहारा' वसुधारा=सुवर्णवृष्टि, 'वुट्ठा' वृष्टा देवैः सुवर्णवृष्टिः कृतेत्यर्थ १। 'दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए' दशार्धवर्णानि कुसुमानि निपातितानि, दशार्धवर्णानि=पञ्चवर्णानि कुसुमानि=पुष्पाणि निपातितानि देवैर्वर्षितानि २। 'चेलुक्खेवे कए' चेलोत्क्षेप कृत = वस्त्रवृष्टि कृतेत्यर्थ ३। आहयाओ देवदुदुहीओ' आहता देवदुन्दुभय देवदुन्दुभयो वादिता इत्यर्थ ४। अतरावि य णं आगासंसि' अन्तरापि च खलु

शुद्ध मन वचन और कायसे (सुदत्ते अणगारे पडिलाभिए समाणे संसारे परित्तीकए) सुदत्त अनगारको आहार दान देने पर अपना संसार अल्प किया। (मणुस्साउए णिबद्धे) एवं मनुष्यायु का बंध किया। (गिहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं) मुनि के प्रभावसे उसके घर पर पांच दिव्य बातें देवकृत हुई। (तं जहा) वे इस प्रकार हैं—(वसुहारा वुट्ठा,१ दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए,२ चेलुक्खेवे कए,३ आहयाओ देवदुदुहीओ,४ अतरावि य णं आगासंसि अहोदाणं२ घुट्ठे य) आकाशसे देवोंने सुवर्ण वृष्टि की१, पांच वर्णवाले फूल बरसाये२, वस्त्र बरसाये३, देवदुदुभि बजी४, और आकाशमें देवोंने "सुमुख गाथापति भाग्यशाली है, जिसने सुदत्त जैसे मुनिको आहारदान दिया, इसके

(सुदत्ते अणगारे पडिलाभिए समाणे संसारे परित्तीकए) સુદત્ત અણગારને દાન-(આહાર) આપીને પોતાનો સંસાર ઓછો કર્યો (मणुस्साउए णिबद्धे) એ પ્રમાણે મનુષ્યની આયુષ્યનો પણ બંધ કર્યો (गिहंसि य इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं) મુનિને દાન આપ્યું તે પુણ્યના પ્રભાવથી તેના ઘરમાં પાંચ દિવ્ય વાતો-દેવકૃત થઈ (तं जहा) તે આ પ્રમાણે છે (वसुहारा वुट्ठा१, दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए२, चेलुक्खेवे कए३, आहयाओ देवदुदुहीओ४, अतरावि य णं आगासंसि अहोदाणं२ घुट्ठे५ य) આકાશમાંથી દેવોએ સોનાની વૃષ્ટિ કરી१, પાંચ રંગના ફૂલ વરસાવ્યા२, વસ્ત્ર વરસાવ્યા३ દેવના દુંદુભી વાગ્યાં४,

आकाशे=आकाशमध्ये 'अहो दाण २' अहो दानमहोदानमिति 'घुट्ठे य' घुष्ट च=घोषितम् 'अहो ! सुमुखगाथापतिना सुदत्तनामानगाराय परमोदार भावेन दान दत्तम्, कोऽन्य एतादृशो दाता ?" इत्यादि वाक्यै दानमहिमा देवैरुच्चैः स्वरेण प्रकटीकृत इत्यर्थः ५। 'हत्थिणाउरे' हस्तिनापुरे 'सिंघाडग-जाव पहेसु' शृङ्गाटक यावत्पथेषु-शृङ्गाटक-त्रिक-चतुष्क-चत्वर-महापथ-पथेषु-प्राग्व्याख्यातमेतत्। 'बहुजनो' बहुजनः=जनसमुदाय, 'अण्णमण्णस्स' अन्योऽन्यस्य=परस्परम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'आइक्खइ ४' आख्याति= आकस्मिकदेवदुन्दुभिनादश्रवणजनितहर्षातिशये। सगद्गदकण्ठतया सामान्यतो वदति। 'एव भासइ' एवं भाषते=अहो! सुमुखो गाथापति-रीदृशः प्रभावशाली यस्य महिमा देवैरपि गीयते, इत्यादि विशेषवचनै-र्वदति। 'एवं पन्नवेइ' एवं प्रज्ञापयति='दान स्वर्गापवर्गकपाटोद्घाटनसमर्थ-'

जैसा दाता और कौन हो सकता है ?" इस प्रकार दानकी महिमा बडे ही उच्च स्वरसे देवोंने गाई। तथा (हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एव आइक्खइ ४) हस्तिनापुरमें आकस्मिक देववाणी और देवदुन्दुभि का नाद सुनकर सबलोग तीनकोणे के मार्ग पर, जहा तीन मार्ग मिलते हैं, जहा चार मार्ग मिलते हैं, जहा बहुत मार्ग मिलते हैं ऐसे मार्गों पर और राजमार्ग तथा सामान्य मार्ग इन सब जगह परस्पर में मिलकर हर्षातिरेकसे गद्गदस्वर होकर (एव भासइ) इस प्रकार कहते हैं कि यह सुमुख गाथापति बडा ही भाग्यशाली है, देखो इसकी महिमा देवता तक भी गाते हैं। (एव पन्नवेइ) इस प्रकार प्रज्ञापन करते हैं यह बात- सच है कि-दान, स्वर्ग और अपवर्ग के

અને આકાશમા દેવોએ "સુમુખ ગાથાપતિ ભાગ્યશાળી છે, જેણે સુદત્ત જેવા મુનિને આહાર-દાન આપ્યુ" તેના જેવા દાતા બીજા કોણ હોઇ શકે છે? આ પ્રમાણે દાનનો મહિમા મોટા ઉચા સ્વરથી ગાયો તથા (हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एव आइक्खइ ४) હસ્તિનાપુરમા આકસ્મિક દેવવાણી અને દેવદુન્દુભિના અવાજ સાભળીને ત્રણ ખુણાના રસ્તા પર-જ્યા ત્રણ રસ્તા એકઠા થાય છે જ્યા ચાર રસ્તા મળે છે જ્યા ઘણા માર્ગો મળે છે, એવા રસ્તા પર તથા રાજમાર્ગ અને સામાન્ય માર્ગ-આ તમામ જગ્યાએ પરસ્પર તમામ માણસો ઘણોજ હર્ષ પામી ગદ્ગદ્ સ્વર થઇ (एव भासइ) આ પ્રકારે કહે છે કે- આ સુમુખ ગાથાપતિ મહાભાગ્યશાળી છે જુઓ, તેનો મહિમા દેવતાઓ પણ ગાય છે (एव पन्नवेइ) અને આ પ્રમાણે જાહેર કરે છે કે એ વાત

मिति बोधयति। 'एव परूवेइ' एवं प्ररूपयति=अभयसुपात्रादिदानमस्माभि रवश्य कर्त्तव्य' मिति बोधयन् कथयति, किं कथयती?–त्याह–'धण्णे णं देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई' धन्यः=धन्यवादयोग्य खलु हे देवानुप्रियाः! सुमुखो गाथापतिः 'जाव' यावत्–यावच्छब्देनाय सङ्ग्रहः–'सपुण्णे णं देवाणुप्पिया' सुमुहे गाहावई, कयत्थे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। कयलक्खणे णं देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। कयविहवे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। सुलद्धे ण देवाणुप्पिया! तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स जम्मजीवियफले, जस्स इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया' 'सपुण्णे ण' सपुण्य=पुण्येन युक्तः खलु हे देवानुप्रियाः! सुमुखो

द्वार के कपाट को उघाडने में समर्थ है। (एव परूवेइ) इस प्रकार प्ररूपणा करते हैं कि–हमलोगों का भी कर्तव्य है कि हमलोग भी सुपात्रों में दान दिया करें। फिर कहते हैं कि (धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई जाव त धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई) देखो जब देवता तक सुमुख गाथापति की प्रशंसा कर रहे हैं–तो हमलोगों की तर्फ से भी यह अनिवार्य धन्यवाद का पात्र है। यावत् शब्द से ग्रहण किये गये पद इस प्रकार हैं–"सपुण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयत्थे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई! कयपुण्णे ण देवाणुप्पिया सुमुहे गाहावई! कयलक्खणे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयविहवे ण देवाणुप्पिया, सुमुहे गाहावई, सुलद्धे ण देवाणुप्पिया! तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स जम्मजीवियफले, जस्स ण इमा

સાચી છે કે સ્વર્ગ અને અપવર્ગ' (મોક્ષ) ના દરવાજા ઉઘાડવામા 'દાન' સમર્થ છે (एव परूवेइ) આ પ્રમાણે પ્રરૂપણુ કરે છે કે– આ ઉપરથી અમારૂ પણુ કર્તવ્ય છે કે અમારે સૌએ સુપાત્રોને દાન આપ્યા કરવુ જોઈએ, ફરી પણુ કહે છે કે, (धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई जाव त धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई) જુઓ જ્યારે દેવતાઓ સુધીના સૌ સુમુખ ગાથાપતિની પ્રશંસા કરે છે તો આપણુ સૌના તરફથી પણ તે અનિવાર્ય ધન્યવાદને પાત્ર છે, "यावत्" શબ્દથી ગ્રહણુ કરવામા આવેલા પદો આ પ્રમાણે છે "सपुण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयत्थे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई! कयपुण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। कयलक्खणे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयविहवे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, सुलद्धे ण देवाणुप्पिया! तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स

गाथापतिः। 'कयत्थे ण' कृतार्थ=कृतः=सम्पादित' अर्थ'=जन्मान्तरेष्टसिद्धिरूपं प्रयोजन येन स तथा, कृतवाञ्छितकार्यः खलु हे देवानुप्रिया.! सुमुखो गाथापतिः। 'कयपुण्णे ण' कृतपुण्यः=पूर्वभवोपार्जितपुण्यः खलु हे देवानुप्रिया ! सुमुखो गाथापतिः। 'कयलक्खणे ण' कृतलक्षण.=कृत=सफलीकृत लक्षण= पुण्यरेखाजीवनरेखादिरूप येन स तथा। 'कयविहवे ण' कृतविभवः=कृत = सफलीकृत सुपात्रदानरूपशुभकार्यकरणेन विभवः=ऐश्वर्यसम्पत्तिरूपो येन स मथा। अतएव 'सुलद्ध ण' सुलब्ध=शोभनप्रकारेण प्राप्त खलु 'तस्स सुमुहस्स गाहावईस्स' तस्य सुमुखस्य गाथापतेः=तेन सुमुखेन गाथापति- नेत्यर्थ, अत्र सम्बन्धसामान्ये षष्ठी। 'जम्मजीवियफले' जन्मजीवितफलं–

एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया" इनका अर्थ इस प्रकार है–(सपुण्णे ण देवा०) हे देवानुप्रिय ! यह सुमुख गाथापति बडा ही पुण्यशाली है (कयत्थे ण देवा०)इसने अब जन्मान्तर के लिए इष्ट की सिद्धि रूप प्रयोजन को सिद्ध कर लिया है। [कयपुण्णे ण देवा०] इसने पूर्वभव में अच्छे पुण्य का उपार्जन किया है जिससे सुपात्र दान देनेका अवसर हाथ लगा (कयलक्खणे ण देवा०) इसने अपनी पुण्यरेखा जीवनरेखा आदि शुभलक्षणों को सफल कर लिया है। (कयविहवे ण देवा०) सुपात्रदान देने रूप शुभकार्य के करने से इसका धन पाना सफल हो गया है। (सुलद्धे ण देवा०) धन्य है इस सुमुख गाथापति को जिसने अपने जन्म और जीवन का फल वास्तविक रूप में प्राप्त कर लिया है, देखो तो सही, यह प्रत्यक्ष मे दिखती हुई ऐसी उदार मनुष्यभवसबंधी

जम्मजीवियफले, जस्स ण इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया" તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે (सपुण्णे ण देवा०) હે દેવાનુપ્રિય ! તે સુમુખ ગાથાપતિ મોટા પુણ્યશાલી છે (कयत्थे ण देवा०) તેણે હાલમા આવતા જન્મ માટે અર્થાત્ જન્માતર માટે ઈષ્ટ (ઇચ્છિત વસ્તુ)ની સિદ્ધિરૂપ પ્રયોજનને સિદ્ધ કરી લીધુ છે [कयपुण्णे ण देवा०] તેણે પૂર્વભવમા સારા એવા મહાપુણ્યને મેળવેલુ છે, જેના વડે કરીને આવા સુપાત્રને દાન આપવાનો અવસર મળ્યો છે [कयलक्खणे ण देवा०] તેણે પોતાની પુણ્યરેખા જીવનરેખાઆદિ શુભ લક્ષણોને સફળ કરી લીધા છે (कयविहवे ण देवा०) સુપાત્રને દાન દેવારૂપ શુભ કાર્ય કરવાથી તેને જે ધન પ્રાપ્ત થયુ તે પણ સફળ થઈ ગયુ છે (सुलद्धे ण देवा०) તે સુમુખ ગાથાપતિને ધન્ય છે, કે

जन्मनो जीवितस्य च फलम् । अनेन सुमुखगाथापतिना मनुष्यजन्मापि सफलं कृतं जीवितमपि सफलं कृतमित्यर्थः, 'जम्स णं' अत्र तृतीयार्थे षष्ठी, येन खलु इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=ईदृशी 'उराला' उदारा=प्रधाना सकलसामग्रीयुक्तत्वात् 'माणुस्सरिद्धी' मनुष्यर्द्धिः 'लद्धा' लब्धा-उपार्जिता 'पत्ता' प्राप्ता-उपार्जिता सति स्वाधीनीभूता, 'अभिसमण्णागया' अभिसमन्वागता-भोग्यतामुपगता इत्यर्थः । 'जेण एरिसे अणगारे, येनेदृशः=तथारूपः अनगारः=सुदत्तनामा मुनिः पडिलाभिओ' प्रतिलम्भितः=भिक्षाग्रहणेन प्रतिलाभदानार्थमभिमुखीकृतः 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'धण्णे णं' धन्यः खलु सुमुखो गाथापतिः ॥ सू० ७ ॥

मूलम्—

तए णं से सुमुहे गाहावई बहूइं वाससयाइं आउयं पालेइ, पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव हत्थिणाउरे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे । तए णं सा धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिंपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा ! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३ । पभू णं भंते ! सुबाहुकुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए । हंता पभू ! ॥ सू० ८ ॥

ऋद्धि कि-जिसमें किसी भी वस्तु की न्यूनता नहीं है, सो इसे प्राप्त हुई है, इसे इस पर पूर्णरूप से अधिकार प्राप्त हुआ है-एवं यह इसे निर्विघ्नरूप से भोग रहा है, इसीसे यह बात पूर्णरूप से सत्य प्रतीत होती है कि यह विशिष्ट पुण्यशाली है और उसी पुण्य के उदय का यह भी फल है कि जो इसे सुदत्त जैसे मुनिराजको आहारदान देनेका लाभ मिला । धन्य है इस माईके लाल को ॥सू० ७॥

જેણે પોતાનો જન્મ અને જીવનનું વાસ્તવિક ફળ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે જુઓ તો ખરા ! આપણે નજરે જોઇ શકીએ છીએ તેની ઉદાર મનુષ્યભવસંબંધી ઋદ્ધિ કે જેમાં કોઈ પણ વસ્તુની ઉણપ નથી તેવી તેને પ્રાપ્ત થઇ છે, અને તે સમૃદ્ધિપર તેનો પૂરો અધિકાર પણ પ્રાપ્ત થયો છે તેથી તે ગાથાપતિ તે સમૃદ્ધિને નિર્વિઘ્નપણે ભોગવી રહ્યો છે તેથી એ વાત તો સત્ય જ છે કે- તે વિશેષ પુણ્યશાલી છે અને તે પુણ્યના ઉદયનું એ પણ ફળ છે કે જેને સુદત્ત જેવા મુનિરાજને આહારદાન આપવાનો લાભ મળ્યો, ધન્ય છે તે માતાના પુત્રને ! ॥ સૂ૦ ૭ ॥

टीका—

'तए णं से सुमुहे' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'से सुमुहे गाहावई' स सुमुखो गाथापतिः 'बहूइं वासस्याइं' बहूनि वर्षशतानि 'आउयं पालेइ' आयुष्कं पालयति, 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इहेव हत्थिणाउरे णयरे' इहैव हस्तिनापुरे नगरे 'अदीणसत्तुस्स रण्णो' अदीनशत्रो राज्ञः 'धारिणीए देवीए कुच्छिंसि' धारिण्या देव्याः कुक्षौ 'पुत्तत्ताए उववण्णे' पुत्रतया उपपन्न=उत्पन्नः। 'तए णं' ततः खलु सा धारिणी देवी 'सयणिज्जंसि' शयनीये=शय्यायां 'सुत्तजागरा' सुप्तजाग्रती=किञ्चित्सुप्ता किञ्चिज्जाग्रती 'ओहीरमाणी २' निद्राणा २ पुनःपुनरीषन्निद्रा-

'तए णं से सुमुहे' इत्यादि।

(तए णं से सुमुहे गाहावई) उस सुमुख गाथापति ने (बहूइं वाससयाइं आउयं पालेइ) सैकडों वर्षों की आयु पाली (पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) अपनी पूर्ण आयु भोगकर जब वह मृत्यु के अवसर पर मरा तो [इहेव हत्थिणाउरे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि] इसी हस्तिनापुर नगर में अदीनशत्रु राजा की धारिणी रानी की कुक्षि में [पुत्तत्ताए उववण्णे) पुत्र रूप से उत्पन्न हुआ। [तए णं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिंपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३] जब वह गर्भ में आया तब धारिणी देवी

'तए णं से सुमुहे' ઈત્યાદિ

(तए णं से सुमुहे गाहावई) તે સુમુખ ગાથાપતિ (बहूइं वाससयाइं आउयं पालेइ) સેંકડો વર્ષની આયુષ્ય પાળી (पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) પોતાની આયુષ્ય પૂર્ણરીતે ભોગવીને જ્યારે મૃત્યુ સમયે મરણ પામ્યા તે પછી (इहेव हत्थिणाउरे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि) આ હસ્તિનાપુર નગરમાં અદીનશત્રુ રાજાની ધારિણી રાણીના ઉદરથી (पुत्तत्ताए उववण्णे) પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયા (तए णं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी२ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिंपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा३)

मनुभवन्ती सती 'तहेव' तथैव पूर्ववदेव स्वप्ने 'सीहं पासइ' सिंह पश्यति। 'सेसं' शेष=शेषवर्णनं नामकरणविवाहादि सर्वं 'तं चेव' तदेवात्र वाच्य 'जाव' यावत् 'उप्पिपासाय०' उपरिप्रासादावतंसके मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जान 'विहरइ' विहरति, 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् पूर्वभवकृतसुपात्रदानप्रभावात् एवं खलु=निश्चयेन 'गोयमा' हे गौतम ! 'सुबाहुणा' सुबाहुना-सुबाहुकुमारेण 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=शरीरसम्पत्त्यादिरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना 'माणुस्सरिद्धी' मानुष्यकऋद्धिः 'लद्धा ३' लब्धा, प्राप्ता, अभिसमन्वागता। श्रीगौतम पृच्छति-'पभू णं' प्रभु=समर्थ= शक्तः खलु 'भंते' हे भदन्त ! सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार 'देवाणुप्पियाणं'

शय्या पर कुछ जगती भी और कुछ सोती भी निद्रा ले रही थी एव इसने स्वप्न में एक सिंह को देखा। गर्भस्थिति पूर्ण होने पर इसके बालक का जन्म हुआ। उसका नामकरण, एव विवाह आदि संस्कार सब-पहले ही वर्णित किया जा चुका है। बालक जब बडा हो गया तब यह अपने भवन मे रहकर उत्कृष्ट मनुष्य संबंधी भोगों को भोगने लगा। इस प्रकार हे गौतम। पूर्वभव मे कृत सुपात्रदान के प्रभाव से निश्चय सुबाहुकुमार ने यह प्रत्यक्ष दृश्यमान शरीरादि संपत्ति रूप सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसंबंधी ऋद्धियां प्राप्त की हैं और उन्हे अच्छी तरह से यह भोग भी रहा है। [पभू णं भंते ! सुबाहुकुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए] श्री गौतम पूछते हे कि हे भदन्त। यह सुबाहुकुमार देवानुप्रिय-आप के पास धर्म श्रवण कर द्रव्य एव भावरूप

જ્યારે તે ગર્ભમા આવ્યા, ત્યારે ધારિણીદેવી શય્યાપર જરા જાગતી હોય તેવી રીતે સુતી હતી અને નિદ્રા લઇ રહી હતી તે સમયમા તેણે સ્વપ્નમા એક સિંહને જોયો, હવે ગર્ભનો સમય પૂરો થતા યોગ્ય સમયે બાળકનો જન્મ થયો તેનું નામકરણ અને વિવાહ આદિ સંસ્કાર-તમામનું વર્ણન પહેલાંજ કરી આપ્યું છે બાળક જ્યારે મોટા થયા ત્યારે તે પોતાના ભવનમા રહીને ઉત્કૃષ્ટ મનુષ્યસંબંધી ભોગોને ભોગવવા લાગ્યા આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! પૂર્વભવમા કરેલા સુપાત્રદાનના પ્રભાવથી નિશ્ચય સુબાહુકુમારે એ પ્રત્યક્ષ નજરે દેખાતી શરીરાદિ સંપત્તિરૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યભવસંબંધી ઋદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી છે અને બહુજ સારી રીતે તે ભોગવી પણ રહ્યા છે (पभू णं भंते ! सुबाहुकुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए)

देवानुप्रियाणां=भवताम् अंतिए' अन्तिके 'मुंडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ' अगारात्=गृहं परित्यज्येत्यर्थः 'अणगारियं' अनगारितां-साधुतां 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितुम् ? अनगारितां स्वीकर्तुं समर्थः किम् ? इति भावः । भगवानाह-'हंता पभू' हन्त ! प्रभुः-हे गौतम ! सुबाहुकुमारः संयमग्रहणे समर्थोऽस्तीति भावः । 'हन्त' इति उक्तार्थस्वीकृतिवाचकमव्ययम् ॥ सू० ८ ॥

मूलम्-

तए णं से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तए णं समणे भगवं महावीरे अण्णया कयाइ हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ । तए णं से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ ॥ सू० ८ ॥

टीका

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु स भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं

से मुंडित हो घर का परित्याग करके प्रव्रज्या लेने के लिये समर्थ है क्या ? प्रश्न के समाधान निमित्त प्रभुने कहा-[हंता पभू] हां ! गौतम ! यह सुबाहुकुमार संयम ग्रहण करने में समर्थ है ॥सू०८॥

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए णं) सुबाहुकुमार का वृत्तान्त सुनने के बाद (भगवं गोयमे) भगवान् गौतम ने (समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ) श्रमण भगवान् महावीर की वन्दना की,

શ્રી ગૌતમ પૂછે છે કે- હે ભદન્ત ! તે સુબાહુકુમાર દેવાનુપ્રિય- આપના પાસે ધર્મ સાંભળી દ્રવ્ય અને ભાવરૂપથી મુંડિત થઇ ઘરનો ત્યાગ કરીને પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) લેવા માટે સમર્થ છે ? પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે પ્રભુએ કહ્યું (हंता पभू) હા ! ગૌતમ ! એ સુબાહુકુમાર સંયમ ગ્રહણ કરવામાં સમર્થ છે ॥ સૂ૦ ૮ ॥

(तए णं से) ઇત્યાદિ

(तए णं) સુબાહુકુમારનું વૃત્તાન્ત સાંભળ્યા પછી, (भगवं गोयमे) ભગવાન ગૌતમે, (समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને

भावयन् विहरति । 'तए ण' तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् 'हत्थिसीसाओ णयराओ' हस्तिशीर्षान्नगरात् 'पुप्फकरडाओ उज्जाणाओ' पुष्पकरण्डादुद्यानात् 'कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रमति, 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'वहिया' बहि 'जणवयविहार' जनपदविहार=देशविहार, विहरइ' विहरति=विचरति। 'तए ण' तत खलु स सुबाहुकुमारः 'समणोवासए जाए' श्रमणोपासको जात = द्वादशव्रतधारी श्रावको जात । कीदृश ? इत्याह–'अभिगयजीवाजीवे' अभिगत जीवाजीव =सम्यग्विज्ञातजीवाजीवस्वरूप 'जाव' यावत्–'फासुयएसणिज्जेण

नमस्कार किया । (वदित्ता णमसित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) वदना एव नमस्कार कर वे सयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए ण समणे भगव महावीरे अण्णया कयाइ हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ) किसी एक समय श्रवण भगवान् महावीरने हस्तिशीर्ष नगर क पुष्पकरडक उद्यान में रहे हुए कृतवनमालप्रिय यक्ष के यक्षायतन से विहार किया (पडिनिक्खमित्ता वहिया जणवय विहार विहरइ) वहा से विहार करके वे देश में विहार करने लगे (तए ण) इसी अतर में (से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ) वह सुबाहुकुमार श्रमणोपासक हो गया—१२ व्रतधारी श्रावक बन गया।

वदना-नमस्कार कर्यो, (वदित्ता णमसित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) वदन-नमस्कार करीने ते सयम अने तपथी आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या (तए ण समणे भगव महावीरे अण्णया कयाइ हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ) कोई એક સમય શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે હસ્તિશીર્ષ નગરના પુષ્પ કરડક નામના બગીચામા રહેલા કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષના યક્ષાયતન (નિવાસસ્થાન) થી વિહાર કર્યો (पडिनिक्खमित्ता वहिया जणवयविहार विहरइ) ત્યાથી વિહાર કરીને તે દેશમા વિહાર કરવા લાગ્યા (तए ण) તે સમયે (से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ) તે સુબાહુ-કુમાર પણ શ્રમણોપાસક થઈ ગયા-બાર વ્રતધારી શ્રાવક બની ગયા, જીવ અને અજીવ

असणपाणखाइमसाइमेणं समणे णिग्गथे'-प्रासुकैषणीयेन अशनपानखाद्यस्वाद्येन श्रमणान् निर्ग्रन्थान् 'पडिलाभेमाणे' प्रतिलम्भयन् 'विहरइ' विहरति॥सू०९॥

मूलम्—

तए णं से सुबाहुकुमारे अण्णया कयाइ चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ, पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ, संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ, दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ ॥ सू० १० ॥

टीका—

'तए णं' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु स सुबाहुकुमारः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु 'उद्दिष्ट' इति अमावास्या प्रोच्यते, अन्यत् स्पष्टम्। 'जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'पोसहसालं पमज्जइ' पौषधशालां प्रमार्जयति स्वयमेव यतनया,-'पमज्जित्ता' प्रमार्ज्य उच्चार-

जीव और अजीव तत्व के स्वरूप का ज्ञाता भी हो गया, और प्रासुक एषणीय चतुर्विध आहारों का निर्ग्रन्थ मुनियों को दान देता हुआ विचरने लगा ॥ सू० ९ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

(अण्णया कयाइ) किसी एक समय (से सुबाहुकुमारे) वह सुबाहुकुमार (चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ) चतुर्दशी अष्टमी अमावास्या और पूर्णमासी के दिन पौषधशाला में आया। (उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ) आकर सर्वप्रथम वह पौषधशाला को प्रमार्जित किया—पूँजा (पमज्जित्ता उच्चार-

તત્વના જાણકાર પણ બની ગયા પ્રાસુક, એષણીય ચતુર્વિધ આહારોનું નિર્ગ્રન્થ મુનિઓને દાન આપતા વિચરવા લાગ્યા ॥ સૂ૦ ૯ ॥

"तए णं से" ઇત્યાદિ

(अण्णया कयाइ) કોઇ એક સમયે, (से सुबाहुकुमारे) તે સુબાહુકુમાર (चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ) ચૌદસ, આઠમ અમાવસ્યા અને પૂનમના દિવસે પૌષધશાળામાં આવ્યા (उवागच्छित्ता पोसह सालं पमज्जइ) આવીને સૌથી પહેલા આ પૌષધશાળાને પોતે પુંજી પ્રમાર્જન કર્યું

पासवणभूमिं पडिलेहेइ' उच्चारप्रस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति निरीक्षते, 'पडिलेहित्ता' प्रतिलेख्य निरीक्ष्य 'दब्भसंथारगं संथरइ' दर्भसंस्तारकं संस्तृणाति, विस्तारयति, 'संथरित्ता' संस्तीर्य=विस्तार्य 'दब्भसंथारगं दुरुहइ' दूरोहति= आरोहति 'दूरुहित्ता' दूरुह्य 'अट्ठमभत्तं गिण्हइ' अष्टमभक्तं गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'पोसहसालाए पोसहिए' पोषधशालायां पौषधिक=गृहीतपौषधः 'अट्ठमभत्तिए' अष्टमभक्तिक =गृहीताष्टमभक्त कृतोपवासत्रय. 'पोसहं' पौषधं 'पडिजागरमाणे' प्रतिजाग्रत्=सेवमानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १० ॥

मूलम्

तए णं तस्स सुबाहुस्स कुमारस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ५ धण्णा णं ते गामागर-णगर जाव सण्णिवेसा, जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ। धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स ३ अंतिए पव्वइत्ता जाव गिहिधम्मं पडिवज्जंति। धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स ३ अंतिए धम्मं सुणेंति। तं जइ णं समणे

पासवणभूमिं पडिलेहेइ) पौषधशाला को प्रमार्जित करके फिर यह उच्चार एवं प्रस्रवण भूमि की प्रतिलेखना की। (पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ) इस भूमि की प्रतिलेखना करने के बाद फिर यह दर्भ का संथारा बिछाया (संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ) बिछाकर उस पर बैठा (दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं गिण्हइ) बैठकर अष्टमभक्त–तेले का प्रत्याख्यान किया (गिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ) अष्टमभक्त–तेलेका प्रत्याख्यान लेकर पौषधशाला में तीन दिनका पौषध लेकर पौषधकी जागरणा करता हुआ विचरने लगा ॥सू० १०॥

(पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहइ) पौषधशाળાને પ્રમાર્જન કરીને–પુંજીને પછી તે ઉચ્ચાર–પ્રસ્રવણ ભૂમિનું પ્રતિલેખન કર્યું (पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ) તે ભૂમિની પ્રતિલેખના કર્યા પછી તેણે દર્ભનો સંથારો પાથર્યો-બિછાવ્યો (संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ) બીછાવીને તેના પર બેઠા (दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं गिण्हइ) બેસીને, અષ્ટમ ભક્તના પ્રત્યાખ્યાન કર્યાં (પચ્ચખાણ કર્યા.) (गिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ) અષ્ટમ–ભક્તનાં પચ્ચખાણ લઈને પૌષધશાળામાં ત્રણ દિવસના પૌષધ વ્રત ધારણ કરી પૌષધની જાગરણા કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विहरिज्जा तए णं अहं समणस्स ३ अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा ॥ सू० ११ ॥

टीका—

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'सुबाहुस्स कुमारस्स' सुबाहोः कुमारस्य 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये= रात्रिप्रथमचरमभागे 'धम्मजागरियं जागरमाणस्स' धर्मजागरिकां जाग्रत 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूप =वक्ष्यमाणप्रकार, 'अज्झत्थिए' अत्र चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था' इति संग्रह। तत्र-'अज्झत्थिए' आध्यात्मिक'=आत्मगत' अङ्कुर इव, तदनु 'चिंतिए' चिन्तित.=पुन'पुन' स्मरणरूपो विचार' द्विपत्रित इव २, तत. 'कप्पिए' कल्पित.=स एव व्यवस्थायुक्त 'इदमेव सर्वविरतिग्रहणरूप करिष्यामी' ति कार्याकारेण परिणतो विचार पल्लवित इव ३, 'पत्थिए' प्रार्थितः=स एवेष्टरूपेण स्वीकृतः

'तए णं तस्स' इत्यादि।

(तए णं तस्स सुबाहुकुमारस्स) एकरोज पोसे में रहे हुए उस सुबाहुकुमार के (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) पूर्वरात्रि और अपररात्रि के समय में (धम्मजागरियं जागरमाणस्स) धर्म जागरणा करते हुए के मन मे (इमेयारूवे अज्झत्थिए ५) इस प्रकार का विचार उत्पन्न हुआ। यह विचार सर्व प्रथम इसके मन मे आया इसलिए अङ्कुर के समान होने से यह आध्यात्मिक कहलाया। पुन. पुन स्मरणरूप होने से द्विपत्रित की तरह चिन्तित, व्यवस्था युक्त—"मै अवश्य सर्वविरतिरूप चारित्र को अंगीकार करूँगा" इस प्रकारकी दृढ धारणा से समन्वित होने के कारण पल्लवित के समान

'तए णं तस्स' ઈત્યાદિ

(तए णं तस्स सुबाहुकुमारस्स) એક દિવસ પોષધવ્રતમાં રહીને તે સુબાહુકુમારે (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) પૂર્વરાત્રી અને પાછલીરાત્રીના સમયમાં ધર્મ જાગરણા કરતા થકા મનમાં (इमेयारूवे अज्झत्थिए ५) આ પ્રકારનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો, તે વિચાર સૌથી પ્રથમ તેના મનમાં આવ્યો તે માટે અંકુર સમાન હોવાથી તે આધ્યાત્મિક કહેવાયો, વારવાર સ્મરણરૂપ હોવાથી દ્વિપત્રિતના પ્રમાણે ચિન્તિત, વ્યવસ્થા યુક્ત-"હું અવશ્ય સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્રને અંગીકાર કરીશ" આ પ્રકારની દૃઢ ધારણા ગોઠવેલી હોવાના કારણે પલ્લવિત પ્રમાણે કલ્પિત,

पुष्पित इव ४, 'मणोगए सकप्पे' मनोगतः सङ्कल्पः=मनसि दृढरूपेण निश्चयः 'इत्थमेव मया कर्त्तव्यम्' इति विचारः फलित इव ५, समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्नः-'धण्णा ण ते' धन्याः खलु ते 'गामागरणगर जाव सण्णिवेसा' ग्रामाकरनगरयावत्सन्निवेशाः, अत्र यावच्छब्देन-'खेडकब्बडमडम्ब दोणमुहणपट्टणणिगमआसमसंवाहसनिवेसा' इति योजना, ग्रामाकरनगरखेटकर्बटमडम्बद्रोणमुखपत्तननिगमाश्रमसंवाहसनिवेशाः तत्र-ग्रामः=वृतिवेष्टितः। आकरः-सुवर्णरत्नाद्युत्पत्तिस्थानम्। नगरम्=अष्टादशकरवर्जितम्। खेट-धूलिप्राकारपरिक्षिप्तम्। मडम्ब-सार्धक्रोशद्वयान्तर्ग्रामान्तररहितम्।

कल्पित, इष्टरूपसे स्वीकृत होने के कारण पुष्पित के समान प्रार्थित एव मन में दृढरूपता से निश्चित होचुकने के कारण फलित के समान मनोगत सकल्प नाम से कहलाया। जिस प्रकार वृक्ष पहिले अङ्कुर रूप में पश्चात् द्विपत्रितरूप मे, फिर पल्लवितरूप में, बाद मे पुष्पितरूप में, और फिर फलितरूप में होता है उसी प्रकार सुबाहुकुमार का विचार भी ठीक इसी तरह से हुआ, इसलिये चिन्तित कल्पित आदि पदों की व्यवस्था यहाँ घटित हो जाती है (**धण्णा ण ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा**) धन्य हैं वे ग्राम (वाडसे वेष्टित प्रदेश) धन्य हैं वे आकर (सुवर्ण एव रत्नादिक की उत्पत्ति के स्थान) धन्य है वह नगर-(अष्टादश प्रकार के कर से रहित स्थान) धन्य है वह खेट (धूली प्राकार से वेष्टित स्थान) धन्य है वह-मडम्ब (ढाई कोस तक जिसके बीच में

ઇષ્ટરૂપથી સ્વીકૃત હોવાના કારણે પુષ્પિતના સમાન પ્રાર્થિત એવ મનમા દ્રઢ રૂપતાથી નિશ્ચિત થયેલા હોવાના કારણે ફલિત સમાન મનોગત સકલ્પ નામ કહેવાયા જે પ્રમાણે વૃક્ષ થવા પૂર્વ પ્રથમ અકુર રૂપમા પછીથી બે પાદડાના રૂપમા, પછી પાદડાથી ખિલેલા રૂપમા, પછીથી, પુષ્પિતરૂપમા, અને પછી ફળના રૂપમા થાય છે, તે પ્રમાણે સુબાહુકુમારના વિચારો પણ બરાબર તે પ્રમાણે થયા એટલા માટે ચિન્તિત કલ્પિત આદિ પદોની વ્યવસ્થા અહિ ઘટી શકે છે (**धण्णा ण ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा**) ધન્ય છે તે ગ્રામ (ફરતી વાડ હોય તે-ગામ કહેવાય છે) ધન્ય છે તે આકર (સોના અને રત્નાદિકનું ઉત્પત્તિ સ્થાન) ધન્ય છે તે નગર-(અઢાર પ્રકારના કરથી રહિત સ્થાન) ધન્ય છે તે ખેટ નાનું ગામડુ-ધન્ય છે તે મડમ્બ (અઢી ગાઉના પ્રમાણમા વચમા કોઈ ગામ ન હોય

द्रोणमुख-जलस्थलपथोपेतो जननिवासः। पत्तन=समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम्। तद् द्विविधं भवति-जलपत्तनं, स्थलपत्तनं चेति, नौभिर्यत्रगम्यते तज्जल-पत्तनं, यत्र च शकटादिभिर्गम्यते तत्स्थलपत्तनम्। यद्वा शकटादिभिर्नौभिर्वा यद् गम्यं तत् पत्तनं, यत् केवलं नौभिरेव गम्यं तत् पट्टनम्,। उक्तञ्च—

"पत्तनं शकटैर्गम्यं, घोटकैर्नौभिरेव च।
नौभिरेव तु यद् गम्यं, पट्टनं तत् प्रचक्षते ॥१॥" इति।

निगमः-प्रभूततरवणिग्जननिवासः। आश्रमः-तापसैरावासितं पश्चादपरोऽपि

कोई ग्राम न हो ऐसा स्थान) धन्य है वह द्रोणमुख-(जलस्थल मार्ग से युक्त स्थान) धन्य है वह पत्तन (समस्त वस्तुओं की प्राप्ति का स्थान) धन्य है वह निगम (अनेक-वणिक्जनों से बसा हुआ प्रदेश)। धन्य है वह आश्रम-(तपस्विजनों के रहने का स्थान) यह स्थान पहिले तपस्वियों द्वारा बसाया जाता है, फिर पीछे से दूसरे और भी लोग वहाँ आकर रहने लगते हैं। धन्य है वह सबाह-(कृषीवलों द्वारा धान्यकी रक्षा के लिये बनाया गया दुर्गभूमिस्थान अथवा पर्वत की चोटी पर रहा हुआ जनाधिष्ठित स्थल विशेष या जिसमें यहा वहा से आकर मुसाफिर लोग निवास विश्राम करे ऐसा स्थल विशेष) धन्य है वह सनिवेश-(जिसमे प्रधानतः सार्थवाह आदि बस रहे हों) पत्तन दो प्रकार का होता है—१ जलपत्तन २ स्थलपत्तन। जहा पर केवल नौका से ही जाया जाता है वह जलपत्तन, एवं जहा गाडी आदि सवारियों से जाया जाता है वह स्थलपत्तन है अथवा नौका एवं शकट से जो गम्य है वह पत्तन तथा केवल नौका से जो गम्य होता है वह

એવું સ્થાન) ધન્ય છે તે દ્રોણમુખ, (જલ-સ્થલ માર્ગથી યુક્તસ્થાન) ધન્ય છે તે પત્તન, (તમામ વસ્તુ જ્યાં મલી શકે તેવું સ્થાન) ધન્ય છે તે નિગમ, (અનેક વણિક્જનોથી વસેલો પ્રદેશ) ધન્ય છે તે આશ્રમ, (તપસ્વિજનોને રહેવાનું સ્થાન) તે તપસ્વિઓ દ્વારા પહેલાં વસાવવામાં આવે છે પછી બીજા માણસો પણ ત્યાં આવીને રહેવા લાગે છે) ધન્ય છે તે સંવાહ-(ખેડુતો દ્વારા અનાજની રક્ષા પર રહેલું સ્થળ વિશેષ અથવા તો જ્યાંત્યાંથી આવીને માણસો નિવાસ કરે એવું સ્થળ) ધન્ય છે તે સંનિવેશ, (જેમાં ખાસ કરીને સાર્થવાહ આદિ નિવાસ કરે છે) પત્તન બે પ્રકારના હોય છે (૧) જલપત્તન, (૨) સ્થલ પત્તન જ્યાં આગળ કેવળ વહાણ દ્વારાજ જઈ શકાય છે તે જલપત્તન છે અને જ્યાં ગાડી આદિ વાહનો વડે જઈ શકાય છે તે સ્થળ પત્તન છે અથવા તો નોકા-વહાણ અને ગાડાના સાધન વડે જઈ શકાય તે સ્થળ પત્તન છે અથવા તો કેવલ વહાણથી જઈ શકાય તે

लोकस्तत्रागत्य वसति। 'सराह'-कृषीवलैर्धान्यरक्षार्थं निर्मितं दुर्गभूमिस्थानम्, पर्वतशिखरस्थितजननिवासः, समागतप्रभूतपथिकजननिवासो वा। 'सन्निवेश'-समागतसार्थवाहादिनिवासस्थानम्।

ते ग्रामनगरादयो धन्या 'जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ' यत्र खलु श्रमणो भगवान् महावीरो विहरति=विचरति। तथा 'धण्णा णं ते' धन्याः खलु ते 'राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठिसेणावइ-सत्थवाहप्पभियओ' राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्य - श्रेष्ठि - सेनापतिसार्थवाहप्रभृतयः, तत्र-राजानः=चक्रवर्त्यादयः, ईश्वराः=ऐश्वर्यसम्पन्नाः-प्रभूतऋद्धिसम्पन्ना इत्यर्थः, तलवराः=सन्तुष्टभूपालदत्तपट्टबन्धपरिभूषितराजकल्पाः, माडम्बिकाः=ग्रामपतयः, इतरे प्रसिद्धाः। 'जे णं' ये खलु 'समणस्स ३'

पत्तन है। धन्य है वह पत्तन (जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ) जहाँ पर श्रमण भगवान महावीर विचरते हैं वे ग्रामादिक धन्य हैं। (धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स३ अंतिए मुंडा जाव पव्वयंति) वे राजेश्वर प्रभृति भी धन्य हैं जो श्रमण भगवान महावीर के समीप मुंडित होकर दीक्षा धारण करते हैं। यहां 'राईसर' पद से 'तलवरमाडंबियकोडुंबिय-इब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहप्पभियओ'' इन पदों का भी संग्रह हुआ है। चक्रवर्ती आदि राजा, ऐश्वर्यसंपन्न व्यक्ति ईश्वर, जिन्हे राजा सन्तुष्ट होकर पट्टबंध देता है ऐसे राज-तुल्य मानव तलवर, गांव के अधिपति माडम्बिक कहे गये हैं एवं कौटुम्बिक आदि जन तो प्रसिद्ध ही हैं। तथा-(धण्णा णं ते राईसर० जे णं

પત્તન છે ધન્ય છે તે પત્તન' (जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ] જ્યાં આગળ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિચરે છે તે ગ્રામાદિક ધન્ય છે (धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स३ अंतिए मुंडा जाव पव्वयंति] તે રાજેશ્વર પ્રભૃતિ પણ ધન્ય છે કે જેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે મુંડિત થઈને દીક્ષા ધારણ કરે છે અહિં 'રાઈસર' પદથી ''तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठिसेणावइ सत्थवाह-प्पभियओ' આ પદોનો પણ સંગ્રહ થયો છે ચક્રવર્તી રાજા, ઐશ્વર્ય સંપન્ન વ્યક્તિ ઈશ્વર જેના પર રાજા પ્રસન્ન થઈને પટ્ટબંધ આપે છે એવા માનવ તે રાજા જેવો છે તેને તલવર કહે છે, ગામના અધિપતિ તે માડમ્બિક કહેવાય છે અને કૌટુમ્બિક આદિ માણસો તો પ્રસિદ્ધ છે તથા

श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'मुंडा जाव पव्वयंति' मुण्डा यावत् प्रव्रजन्ति, 'मुंडा भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयंति' मुण्डा भूत्वा-अगारात् अनगारितां प्रव्रजन्ति=दीक्षां गृह्णन्ति। तथा 'धण्णा णं' धन्याः खलु ते 'राईसर०' राजेश्वर० राजेश्वरादयः 'जे णं' ये खलु 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'पंचाणुव्वइयं जाव गिहिधम्मं' पञ्चाणुव्रतिकं यावत्-गृहिधर्म-पञ्चाणुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकं द्वादशविधं गृहिधर्मं 'पडिवज्जंति' प्रतिपद्यन्ते। तथा 'धण्णा णं' धन्याः खलु ते 'राईसर०' राजेश्वरादयः 'जे णं' ये खलु 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके 'धम्मं' धर्मं= श्रुतचारित्रलक्षणं 'सुणेंति' शृण्वन्ति 'तं' तत्-तस्मात्कारणात् 'जइ णं' यदि खलु 'समणे भगवं महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीरः 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थङ्करपरम्परया 'जाव' यावत्-'चरमाणे गामाणुगामं' चरन्= विचरन् ग्रामानुग्रामम्=एकस्माद् ग्रामादव्यवहितं द्वितीयं ग्रामं 'दूइज्जमाणे'

समणस्स ३ अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव गिहिधम्मं पडिवज्जंति) वे राजेश्वर प्रभृतिजन इसलिये भी धन्य हैं कि जो श्रमण भगवान् महावीर के समीप पाँच अणुव्रत सात शिक्षाव्रत एवं बारह प्रकार के गृहस्थ धर्म अंगीकार करते हैं (धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स३ अंतिए धम्मं सुणेंति) वे भी राजेश्वर आदि धन्य हैं जो श्रमण भगवान महावीर के समीप श्रुतचारित्र रूप धर्म का उपदेश सुनते हैं (तं जइ णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विहरिज्जा तएणं अहं समणस्स ३ अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा) अतः यदि श्रमण

[धण्णा णं राईसर० जे णं समणस्स३ अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव गिहिधम्मं पडिवज्जंति] तेओ राजेश्वर प्रभृति माणुस એટલા માટે ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસે પાંચ અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત અર્થાત્ બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો અંગીકાર કરે છે [धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स ३ अंतिए धम्मं सुणंति] તે પણ રાજેશ્વર આદિ ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસે શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે છે [तं जइ णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विहरिज्जा तएणं अहं समणस्स३ अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा] તેથી જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તીર્થંકર પરમ્પરા પ્રમાણે વિહાર કરતા

द्रवन्=गच्छन् 'इहमागच्छेज्जा' इहाऽऽगच्छेत् इह=हस्तिशीर्षे नगरे पुष्पकरण्ड कोद्याने आगच्छेत् यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् 'विहरिज्जा' विहरेत् 'तए णं' ततःखलु=तर्हि अहं 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य' अंतिए' अन्तिके=समीपे 'मुंडे भवित्ता' द्रव्यतो भावतश्च मुण्डो भूत्वा 'जाव' यावत् 'अगाराओ अणगारियं' अगारात्= गृहात्- गृहं परित्यज्येत्यर्थः. अनगारिता=साधुतां 'पव्वएज्जा' प्रव्रजामि ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—

तए णं समणे भगवं महावीरे सुबाहुस्स कुमारस्स इमं एयारूवं अज्झत्थियं जाव वियाणित्ता पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे जेणेव हत्थिसीसे णयरे जेणेव पुप्फकरंडए उज्जाणे जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हित्ता संजमेण तवसा जाव विहरइ। परिसा निग्गया, रायावि निग्गओ। तए णं से सुबाहुकुमारे तं महया० जहा पढमं तहा निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, रायावि पडिगओ। तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ। निक्खमणाभिसेओ, तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी। तए णं से सुबाहू अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जित्ता बहुहिं चउत्थछट्ठट्ठम० तवोविहाणेहिं अप्पाणं भावित्ता बहुइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता आलोइय पडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववण्णे ॥ सू० १२ ॥

भगवान महावीर तीर्थंकर परम्परा के अनुसार विहार करते हुए जो यहां आयें – इस हस्तिशीर्ष नगर के पुष्पकरण्डक उद्यान में पधारें तो मैं उन प्रभु के समीप द्रव्य एवं भावसे मुंडित होकर भागवती दीक्षा अंगीकार करूँगा ॥ सू० ११ ॥

કરતા જો અહિં આવશે આ હસ્તિશીર્ષનગરમાં પુષ્પકરંડક બગીચામાં પધારશે તો હું એ પ્રભુના પાસે જઈ દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંડિત થઈને ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીશ. ॥સૂ૦ ૧૧॥

टीका

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु सुबाहुकुमारस्य तादृगविचारणानन्तरं 'समणे भगवं महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीरः 'सुबाहुस्स कुमारस्स' सुबाहोः कुमारस्य 'इमं' इमं=पूर्वोक्तम् 'एयारूवं' एतद्रूपं=संयमग्रहणवाञ्छारूपं 'अज्झत्थियं' आध्यात्मिकम् अन्तरात्मगतं 'जाव' यावत्-चिन्तितं, प्रार्थितं कल्पितं, मनोगतं संकल्पं 'विजाणित्ता' विज्ञाय 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या 'जाव' यावत् चरन् ग्रामानुग्रामं 'दूइज्जमाणे' द्रवन्=गच्छन् 'जेणेव' यत्रैव 'हत्थिसीसे णयरे' हस्तिशीर्षं नगरं 'जेणेव' यत्रैव 'पुप्फकरंडए उज्जाणे' पुष्पकरण्डकमुद्यानं 'जेणेव' यत्रैव 'कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनं 'तेणे' तत्रैव

'तए णं समणे' इत्यादि।

(तए णं) इसके पश्चात् (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (सुबाहुकुमारस्स) सुबाहुकुमार के (इमं) पूर्वोक्त (एयारूवं) संयमको ग्रहण करने की वाञ्छारूप (अज्झत्थियं) अन्तर्गतमात चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगतसंकल्प को (वियाणित्ता) जानकर (पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे) तीर्थंकर परम्परागत मार्ग के अनुसार विहार करते हुए (जेणेव हत्थिसीसे णयरे) जहां वह हस्तिशीर्षनगर था (जेणेव पुप्फकरंडए उज्जाणे) जहां वह पुष्पकरंडक उद्यान था, और (जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे) जहां कृतवनमालप्रिय यक्षका यक्षायतन था (तेणेव उवागच्छइ) वहां पर पधारे। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं

(तए णं समणे) ઇત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (समणे भगवं महावीरे) શ્રમણ ભગવંત મહાવીર - [सुबाहुकुमारस्स] સુબાહુકુમારના [इमं] પૂર્વોક્ત [एयारूवं] સંયમ ગ્રહણ કરવાની વાંછનારૂપ, [अज्झत्थियं] અન્તર્ગતમાગત ચિન્તિત પ્રાર્થિત, કલ્પિત મનોગત સંકલ્પને [वियाणित्ता] જાણીને [पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे] તીર્થંકર પરંપરાગત માર્ગના અનુસાર વિહાર કરતા-કરતા [जेणेव हत्थिसीसे णयरे] જ્યાં તે હસ્તિશીર્ષ નગર અને (जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे) જ્યાં કૃતવનમાલ પ્રિય યક્ષનું યક્ષાયતન-નિવાસસ્થાન હતું (तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં આગળ પધાર્યા, (उवागच्छित्ता) अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा जाव विहरइ) યથાયોગ્ય સંયમ

'उवागच्छइ' उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अहापडिरूवं' यथा-प्रतिरूप=स्वसंयममर्यादानुकूल 'उग्गहं' अवग्रहं=वसत्यादेराज्ञां 'उगिण्हित्ता' अवगृह्य=गृहीत्वा 'संजमेण तवसा' संयमेन तपसा 'जाव' यावत्-आत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति। 'परिसा निग्गया रायावि निग्गओ' परिषद् निर्गता राजाऽपि निर्गत-भगवद्वन्दनार्थं परिषद् नगरान्निर्गता, राजाऽपि च वन्दनार्थं निर्गत। 'तए णं' ततः खलु 'से सुबाहुकुमारे' स सुबाहुकुमार 'तं' तत् 'महया' महता ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'जहापढमं' यथाप्रथमं-यथा=येन प्रकारेण भगवतीसूत्रे जमालिर्निर्गत 'तहा' तथा-अयमपि 'निग्गओ' निर्गत.-जमालिवद् रथेन निर्गत इत्यर्थ। 'धम्मो कहिओ' धर्म कथित'-भगवता धर्मकथा कथिता 'परिसा पडिगया' परिषत् प्रतिगता=धर्मं श्रुत्वा

उगिण्हित्ता संजमेण तवसा जाव विहरइ) आकर संयम मर्यादा के अनुकूल अवग्रह (वसति में ठहरने की आज्ञा) लेकर संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (परिसा णिग्गया रायावि णिग्गओ) प्रभु का आगमन सुनकर जनता अपने२ स्थान से दर्शनार्थ एवं धर्मश्रवणार्थ निकली, राजा भी अपने महल से निकला। (तए णं से सुबाहुकुमारे तं महया जहा पढमं तहा निग्गओ) सुबाहुकुमार भी भगवतीसूत्र में वर्णित जमालि की तरह प्रभु की वन्दना एवं उनसे धर्मश्रवण करने की भावना से पहिले की तरह भगवान के समीप आये। (धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, रायावि पडिगओ) प्रभुने समस्त परिषद एवं राजा को धर्म का उपदेश दिया। उपदेश श्रवण कर परिषद एवं राजा सब के सब अपने२

મર્યાદાને અનુકૂલ અવગ્રહ, (વસતિમાં રહેવાની આજ્ઞા) લઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (परिसा णिग्गया रायावि णिग्गओ) પ્રભુનું આગમન સાંભળીને માણસો પોતાના નિવાસ સ્થાનથી દર્શન માટે અને ધર્મશ્રવણ કરવા માટે નીકળ્યા રાજા પણ પોતાના મહેલથી નીકળ્યા (तए णं से सुबाहुकुमारे तं महया जहा पढमं तहा निग्गओ) સુબાહુકુમાર પણ ભગવતી સૂત્રમાં વર્ણન કરેલ જમાલી પ્રમાણે પ્રભુને વંદના અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવાની ભાવનાથી પ્રથમ પ્રમાણે ભગવાનની પાસે આવ્યા (धम्मो कहिओ परिसा पडिगया राया वि पडिगओ) પ્રભુએ સમસ્ત પરિષદ અને રાજાને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ સાંભળીને પરિષદ અને રાજા સૌ પોતાના સ્થાનપર પાછા આવ્યા (तए णं से सुबाहु

प्रतिनिवृत्ता 'रायावि पडिगओ' राजाऽपि प्रतिगत'=प्रतिनिवृत्त । 'तए णं तत खलु स सुबाहुकुमार' 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'धम्मं' धर्म 'सोचा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=हृदयवधीय 'हट्ठ०' हृष्टतुष्टचित्तानन्दित प्रीतिमना हर्षवशविसर्पद्-हृदय' 'जहा मेहो' यथा मेघकुमार मातापितरौ पृष्टवान्, 'तहा' तथा सुबाहुकुमारोऽपि 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'आपुच्छइ आपृच्छति । 'निक्खमणाभिसेओ' निष्क्रमणाभिषेक -निष्क्रमणोत्सव 'तहेव' तथैव=मेघकुमारवदेव 'अणगारे जाए' अनगारो जात । कीदृश ? 'इरियासमिए ईर्यासमित = ईर्यासमितिसम्पन्न 'जाव बंभयारी' यावद् ब्रह्मचारी यावद् भाषासमित एव मनोगुप्त, वाग्गुप्त०, कायगुप्त, गुप्तेन्द्रिय, गुप्तब्रह्मचारी नवकोटिवि-

स्थान पर वापिस गये। (तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोचा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ) सुबाहुकुमारने श्रमण भगवान् महावीर के निकट धर्मश्रवण कर और उसे अच्छी तरह हृदय में निश्चित कर आनद एवं हर्ष से प्रफुल्लित हो मेघ कुमार की तरह घर जाकर अपने मातपिता से दीक्षा लेने की आज्ञा मागी। उन्होंने जब आज्ञा दे दी तब इनका (णिक्खमणाभिसेओ तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी) मेघकुमार की तरह दीक्षामहोत्सव हुआ और ये अनगार हो गये। एव ईर्यासमिति से सपन्न होकर नवकोटि से विशुद्ध ब्रह्मचर्यव्रतके आराधक बन गये। इस अवस्था मे साधु की समाचारी रूप भाषासमिति से, मनोगुप्ति से, वचनगुप्ति से, कायगुप्ति से, सुरक्षित बनकर इन्हो

कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ) સુબાહુકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધર્મ શ્રવણ કરી અને સારી રીતે હૃદયમાં નિશ્ચય કરી આનંદ-હર્ષથી પ્રફુલ્લિત થઈને મેઘકુમાર પ્રમાણે ઘેર આવીને પોતાના માતા-પિતા પાસે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા માગી તેઓએ જ્યારે આજ્ઞા આપી દીધી ત્યારે તે (णिक्खमणाभिसेओ तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी) મેઘકુમારના પ્રમાણે દીક્ષિત થયા અને તે અણગાર થઈ ગયા અને ઈર્યાસમિતિસંપન્ન બનીને નવકોટિથી વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યવ્રતના આરાધક બની ગયા તે અવસ્થામાં સાધુની સમાચારીરૂપ ભાષાસમિતિથી, મન ગુપ્તિથી, વચનગુપ્તિથી, કાયગુપ્તિથી, સુરક્ષિત બનીને તેણે પોતાની ઇન્દ્રિયોના ઉપર વિજય

टीका—

'से णं' इत्यादि। 'से णं' स खलु सुबाहुदेवः 'ताओ देवलोगाओ' तस्मात्=सौधर्मनामकात् देवलोकात् 'आउक्खएण' आयुःक्षयेण=आयुर्दलिकनिर्जरणेन, 'भवक्खएण' भवक्षयेण=देवभवनिबन्धनकर्मणां गत्यादीनां निर्जरणेन 'ठिइक्खएण' स्थितिक्षयेण=आयुःकर्मणः स्थितेर्वेदनेन 'अणंतरं' अनन्तरं=तदनु चयं=देवशरीरं 'चइत्ता' त्यक्त्वा 'माणुस्सं' मानुष्यं=मनुष्यसम्बन्धिनं 'विग्गहं' विग्रहं=शरीरं 'लभिहिइ' लप्स्यते, तत्र 'केवलं' केवलां=शुद्धां परिपूर्णां निरतिचारामिति यावत् 'बोहिं' बोधिं=जिनधर्मप्राप्तिरूपां 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=प्राप्स्यति 'बुज्झित्ता' बुद्ध्वा=बोधिं प्राप्य 'तहारूवाणं' तथारूपाणां=तादृशानां बहुश्रुतानां 'थेराणं' स्थविराणाम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'मुंडे जाव पव्वइस्सइ' मुण्डो यावत् प्रव्रजिष्यति-मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्रजिष्यति=दीक्षितो भविष्यति। 'से णं' स खलु

'से णं सुबाहुदेवे॰' इत्यादि।

अब (से णं सुबाहुदेवे) वह सुबाहुदेव (ताओ देवलोगाओ) उस देवलोक से (आउक्खएणं) आयु के क्षय से—आयु कर्म के दलिकों की निर्जरा से (भवक्खएणं, ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ) देवभव के कारणभूत कर्मों की निर्जरा से, आयुकर्म की स्थिति के वेदन से देवशरीर का परित्याग कर मनुष्य संबंधी शरीर प्राप्त करेगा। वहां (केवलं बोहिं बुज्झिहिइ बुज्झित्ता तहारूवाणं थेराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ) शुद्ध—परिपूर्ण—निरतिचार जिन धर्मप्राप्तिरूप बोधि को प्राप्त कर तथारूप स्थविरों के पास द्रव्य और भावरूप से मुंडित होकर अगारी से अनगारी

'सेणं सुबाहुदेवे' इत्यादि

હવે (से णं सुबाहुदेवे) તે સુબાહુદેવ (ताओ देवलोगाओ) તે દેવલોકથી (आउक्खएणं) આયુષ્યનો ક્ષય થતાં—આયુકર્મના દલિકોની નિર્જરા થવાથી (भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ) દેવભવનો ક્ષય કરીને આયુકર્મની સ્થિતિના વીતવાથી દેવશરીરનો પરિત્યાગ કરીને મનુષ્ય સંબંધી શરીરને પ્રાપ્ત કરશે ત્યાં (केवलं बोहिं बुज्झिहिइ, बुज्झित्ता तहारूवाणं थेराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ) શુદ્ધ પરિપૂર્ણ—નિરતિચાર જિનધર્મ પ્રાપ્તિરૂપ બોધિને પ્રાપ્ત કરીને તથારૂપ સ્થવિરોના પાસે દ્રવ્ય અને ભાવરૂપથી મુંડિત બનીને

सुमाङ्गीतः 'तत्थ' तत्र=तस्मिन् भवे संयमावस्थायामित्यर्थः। 'बहूइं वासाइं' बहूनि वर्षाणि 'सामण्णपरियागं' श्रामण्यपर्यायं=चारित्रपर्यायं 'पाउणिहिइ' पालयिष्यति 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः आलोचितं=गुरवे निवेदितं यदतिचारजातं तत् प्रतिक्रान्तं=गुरूपदिष्टप्रायश्चित्तेन पुनरकरणप्रतिज्ञया विशोधितं येन स तथा 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्तः=शुभध्यानमुपगतः 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'सणकुमारे कप्पे' सनत्कुमारे कल्पे=सनत्कुमाराख्ये तृतीये देवलोके उत्कृष्टसप्तसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवतयोत्पत्स्यते।

बनकर प्रव्रज्या लेगा। (से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणिहिइ) उस अवस्था में वह अनेक वर्षों तक श्रामण्य पर्याय-चारित्र पर्याय का पालन करेगा। (पाउणित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ) पालन कर के फिर वह आलोचितप्रतिक्रान्त होकर समाधि को प्राप्त होगा। अपने दोषों का गुरु से कथन करना आलोचना है, उनके द्वारा उन दोषों की शुद्धि के लिये प्रदर्शित मार्ग को स्वीकार करना और यह प्रतिज्ञा करना कि "अब आगे मैं इन दोषों से दूर रहूंगा" इसका नाम प्रतिक्रमण है, शुभध्यान का नाम समाधि है। पश्चात् काल अवसर काल कर सनत्कुमार नामके तृतीय देवलोक में, जहां सात सागर की उत्कृष्ट स्थिति है वहां देव की पर्याय में उत्पन्न होगा। (तओ माणुस्स,

---

આગારીથી અણગારી-(મુનિ) બનીને પ્રવ્રજ્યા લેશે (से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणिहिइ) તે અવસ્થામાં એ અનેક વર્ષો સુધી શ્રામણ્ય પર્યાય-ચારિત્ર-પર્યાયનું પાલન કરશે (पाउणित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ) પાલન કરીને પછી તે આલોચિત-પ્રતિક્રાન્ત થઈને સમાધિને પ્રાપ્ત કરશે, પોતાના અતિચારો ગુરુના પાસે જાહેર કરવા તે આલોચના છે ગુરુ પાસેથી તે અતિચારોની શુદ્ધિ માટે માર્ગ જાણીને જે માર્ગ બતાવે તેનો સ્વીકાર કરીને પછી તે પ્રતિજ્ઞા કરી કે "હવે હું આ દોષોથી દૂર રહીશ" તેનું નામ પ્રતિક્રમણ છે શુભ ધ્યાનનું નામ સમાધિ છે પછી કાલ અવસરે મરણ પામીને સનત્કુમાર નામના ત્રીજા દેવલોકમાં-જ્યાં સાત સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ત્યાં-દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે (तओ माणुस्सं पव्वज्जा, बंभलोए, माणुस्सं, महासुक्के,

'तओ' ततः-तदनन्तर तस्माद्देवलोकाच्च्युत्वा 'माणुस्स' मानुष्य जन्म ग्रहिष्यति, 'पव्वज्जा' प्रव्रज्या-तत्र प्रव्रजितो भविष्यति । तत काल कृत्वा 'बंभलोए' ब्रह्मलोके=ब्रह्मलोकाख्ये पञ्चमे देवलोके उत्कृष्टदश-सागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते । ततश्च्युत्वा 'माणुस्स मनुष्य जन्म-प्रव्रज्या च प्राप्स्यति । ततो मनुष्यभवात् 'महासुक्के' महाशुक्रे=महाशुक्राख्ये सप्तमे देवलोके उत्कृष्टसप्तदशसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते । ततः 'माणुस्स' मनुष्यजन्म, तत्र प्रव्रज्याग्रहण च भविष्यति । तस्माद् भवात् 'आणए' आनते=आनताख्ये नवमे देवलोके उत्कृष्टविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते । ततश्च्युत्वा 'माणुस्स' मनुष्यभव तत्र प्रव्रज्या च लप्स्यते । तत काल कृत्वा 'आरणए' आरणके=आरणकाख्ये एकादशे देवलोके उत्कृष्टद्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते । ततश्च्युत्वा 'माणुस्स' मानुष=मनुष्य

पव्वज्जा, बंभलोए, माणुस्स, महासुक्के, माणुस्स, आणए, माणुस्स, आरणए, माणुस्स, सव्वट्ठसिद्धे) वहा से च्यवकर फिर यह मानव पर्याय प्राप्त कर एव दीक्षित हो मर कर ब्रह्मलोक नामके ५में स्वर्गमें जहा १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है वहा-उत्पन्न होगा। वहा से च्यवकर मनुष्य जन्म ले, दीक्षित हो, मर कर १७ सागर का उत्कृष्ट स्थितियुक्त महाशुक्र स्वर्ग में, वहा से च्यव कर, मानव पर्याय धारण कर, दीक्षा ले, मर कर आनत नाम के देवलोक में—जहा उत्कृष्ट २० सागर की स्थिति है वहा—उत्पन्न होगा, यहा से च्यवकर मनुष्यभव धारण करेगा एव दीक्षा लेकर ११ वें आरण नामके देवलोक मे देवकी पर्याय से उत्पन्न होगा। यहा की २२ सागर प्रमाण स्थिति को भोग कर यह यहा से च्यव कर

माणुस्स, आणए, माणुस्स, आरणए माणुस्स, सव्वट्ठसिद्ध) त्याथी यवीने पछी ते मानव पर्याय पामीने दीक्षित थशे पछी मरण पामीने ते ब्रह्मलोक नामना पांचमा स्वर्गमा-ज्या १० दस सागरनी उत्कृष्ट स्थिति छे त्या-उत्पन्न थशे त्याथी च्यवीने मनुष्य जन्म लईने दीक्षाधारण करी मरणु पामीने १७ सत्तर सागरनी उत्कृष्ट स्थिति युकत महाशुक्र स्वर्गमा जशे त्याथी च्यवीने मानवपर्याय धारण करीने दीक्षा लई मरणु पाम्या बाद, आनत नामना देवलोकमा-ज्या उत्कृष्ट २० वीस सागरनी स्थिति छे त्या उत्पन्न थशे त्याथी च्यवीने मनुष्य भव धारण करशे अने दीक्षा लईने ११ मा आरणु नामना देवलोकमा, देवना पर्यायथी उत्पन्न थशे, त्यानी २२ बावीस सागरनी प्रमाण स्थितिने

जन्म प्रव्रज्या च प्राप्स्यति । तत्र-आलोचितप्रतिक्रान्त समाधिप्राप्त' कालमासे काल कृत्वा 'सव्वट्ठसिद्धे' सर्वार्थसिद्धे सर्वार्थसिद्धविमाने देवतयोत्पत्स्यते=सर्वार्थसिद्धविमाने त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते। 'से ण' स खलु सुबाहुजीव 'तओ अणतर' ततोऽनन्तर तस्मात्सर्वार्थसिद्धविमानात् 'अणतर' अनन्तरम् उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य-निस्सृत्य महाविदेहे वर्षे 'जाइ अड्ढाइ' यानि आढयानि=समृद्धानि कुलानि तेषामन्यतमस्मिन् कुले जन्म ग्रहीष्यति 'जहा दढपइण्णे' यथा दृढप्रतिज्ञ'=औपपातिकसूत्रे यथा दृढप्रतिज्ञो वर्णितस्तथाऽयमपि वाच्यः, तत्र 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति= सकलकार्यकारितया सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवलालोकेन

मानवके पर्याय में जन्म लेकर दीक्षित होगा। वहा यह अपने पापकर्मों की आलोचना एव प्रतिक्रमण कर मृत्यु के अवसर में मर कर सर्वार्थसिद्ध नामक विमान मे अहमिन्द्र होगा। यहा ३३ सागर की उत्कृष्ट एव जघन्य स्थिति है, इसे पूर्ण भोगकर (**से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता महाविदेहे वासे जाइ अड्ढाइ जहा दढपइण्णे सिज्झिहिइ ५**) यह सुबाहुकुमार का जीव सवार्थसिद्ध विमान से च्यवकर, महाविदेह क्षेत्र मे जो आढ्यकुल हैं, उनमें से किसी एक कुल में जन्म धारण करेगा। औपपातिक सूत्र म जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ का वर्णन है उसी तरह यहा इसका भी वर्णन समझना चाहिये। यहा से यह सिद्ध होगा, (**बुज्झिहिइ**) विमल केवलरूपी आलोक से सकल लोक और अलोक

ભોગવી કરીને ત્યાથી ચવીને માનવ પર્યાયમા જન્મ લઇને દીક્ષિત થશે ત્યા આગળ તે પોતાના પાપકર્મોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરી મૃત્યુ સમયે મરણ પામીને સર્વાર્થ-સિદ્ધ નામના વિમાનમા અહમિન્દ્ર થશે, ત્યા તેત્રીસ (૩૩) સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એવ જઘન્ય સ્થિતિ છે તેને પૂર્ણ ભોગવીને (**से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता महाविदेहे वासे जाइ अड्ढाइ जहा दढपइण्णे सिज्झिहिइ ५**) તે સુબાહુ કુમારનો જીવ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જે આઢ્યકુલ છે તેમા કોઈ એક કુલમા જન્મ ધારણ કરશે ઔપપાતિકસુત્રમા જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞનું વર્ણન છે તે પ્રમાણે અહિં પણ વર્ણન સમજી લેવુ ત્યાથી તે સિદ્ધ થશે (**बुज्झिहिइ**) વિમલ-કેવલ

सकललोकालोकं ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते=सकलकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन शीतलीभूतो भविष्यति, 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति=समस्तक्लेशनाशं करिष्यति-अव्याबाधसुखभाग् भविष्यतीत्यर्थः। एतत्पर्यन्तमुक्त्वा-श्रीसुधर्मास्वामी प्राह-एवं खलु हे जम्बूः! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन यावत्-सिद्धिगतिस्थानं संप्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथमस्य सुबाहुनामकस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः= पूर्वोक्तप्रकारो भावः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=कथितः। 'त्ति बेमि' इति ब्रवीमि-यथा भगवत्समीपे मया श्रुतं तथा त्वां कथयामीति ॥ सू० १३ ॥

का ज्ञाता होगा, (मुच्चिहिइ) सकल कर्मो से मुक्त होगा, (परिनिव्वाहिइ) समस्त कर्म-कृत विकारोंसे रहित होने के कारण शीतलीभूत होगा और (सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) समस्त क्लेशोंका नाश करेगा। (एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्ति बेमि) यहां तक कथन कर श्री सुधर्मा ने जंबू स्वामी से कहा।कि-सिद्धिगति प्राप्त श्रमण भगवान् महावीरने हे जंबू! सुखविपाक के प्रथम अध्ययन का यह पूर्वोक्त भाव कहा है उनके समीप जैसा सुना उसी प्रकार मैं ने यह तुम से कहा है ॥१३॥

રૂપી આલોકથી સકલ લોક અને અલોકના જ્ઞાતા થશે, (मुच्चिहिइ) સકલ કર્મોથી મુક્ત થશે (परिनिव्वाहिइ) સમસ્ત કર્મોના કરેલા વિકારોથી રહિત હોવાના કારણે શીતલીભૂત થશે અને (सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) તમામ ક્લેશોનો નાશ કરશે (एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते-त्ति बेमि) અહિં સુધી શ્રી સુધર્માએ જમ્બૂસ્વામીને કહ્યું કે સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે હે જમ્બૂ! સુખવિપાકના પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોક્ત (આગળ કહેવા પ્રમાણે) ભાવ કહ્યો છે, તેમના પાસેથી જેવું સાભળ્યું છે તેવુંજ મે તમને કહ્યું છે ॥ સૂ૦ ૧૩ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री शाहू-छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासी-लालव्रति-विरचितायां श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां सुबाहुकुमारनामकं प्रथममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ २ ॥ १ ॥

श्री विपाकश्रुत के सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कन्धका 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवादमें 'सुबाहुकुमार' नामक प्रथम अध्ययन सम्पूर्ण ॥२॥१॥

શ્રી વિપાક શ્રુતના સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કન્ધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં 'સુબાહુકુમાર' નામનું પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૧ ॥

॥ अथ भद्रनन्दिनामकं द्वितीयमध्ययनम् ॥

मूलम्—

बितियस्स उक्खेवओ । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभपुरे णयरे। थूभकरंडगे उज्जाणे। धण्णो जक्खो। धणवई राया, सरस्सई देवी, सुमिणदंसण, कहणं, जम्मणं, बालत्तणं, कलाओ य, जोव्वणं, पाणिग्गहणं, दाओ, पासाया, भोगा य जहा सुबाहुस्स। णवरं भद्दणंदी कुमारे, सिरिदेवीपामुक्खाणं पंचसयाणं रायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, सामिसमोसरणं, सावगधम्मं, पुव्वभवपुच्छा, महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी, विजयकुमारे, जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिए, माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे। सेसं जहा सुबाहुस्स जाव महाविदेहे, सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ ॥ सू० १ ॥

॥ बितियं अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका—

'बितियस्स' इत्यादि । 'बितियस्स' द्वितीयस्य-अध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः=प्रारम्भवाक्यरूपो वाच्यः। स चायम्-'जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, बीयस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं

भद्रनन्दिनामक द्वितीय अध्ययन

(बितियस्स उक्खेवओ एवं खलु) इस द्वितीय अध्ययन का प्रारंभ वाक्य इस प्रकार है (जइ णं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, बीयस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी)—जंबूस्वामीने श्री सुधर्मा स्वामी से पूछा कि हे

ભદ્રનન્દિ નામનું બીજું અધ્યયન—

(बितियस्स उक्खेवओ एवं खलु) આ બીજા અધ્યયનનું પ્રારંભનું વાક્ય આ પ્રમાણે છે (जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, बीयस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते। तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને

भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ?। तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी, इति।

जम्बूस्वामी पृच्छति–'जइ ण भते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत सिद्धिगतिनामधेय स्थान सम्प्राप्तेन सुखविपाकाना प्रथमस्य अध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, द्वितीयस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य सुखविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्सम्प्राप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्त ?। तत. खलु सुधर्माऽनगारो जम्बूमनगारम् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्–'एव खलु' इत्यादि। एव खलु हे जम्बू. ! 'तेणं कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'उसभपुरे णयरे' ऋषभपुर नाम नगरमासीत्। तत्र 'थूभकरडगे उज्जाणे' स्तूपकरण्डक नामोद्यानम्। तस्मिन् 'धण्णो जक्खो' धन्यो नाम यक्ष आसीत्। तस्मिन्नगरे 'धणवई राया' धनपतिर्नाम राजाऽऽसीत्। तस्य 'सरस्सई देवी' सरस्वती नाम देवी=राज्ञी

भदन्त ! यदि श्रमण भगवान् महावीरने कि, जो सिद्धिगति मे विराजमान हैं, इस सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कध के प्रथम अध्ययन का जो यह भाव कहा है तो उन सिद्धिगति को प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीर ने द्वितीय अध्ययन के क्या भाव फरमाया है ? श्री सुधर्मा कहते हैं–हे जम्बू ! (तेण कालेण तेण समएण) उसी काल एव उसी समय मे (उसभपुरे णयरे थूभकरडगे उज्जाणे धण्णो जक्खो) ऋषभपुर नामका नगर था। उसमे स्तूपकरडक उद्यान था। इसमें धन्य नामके यक्ष का यक्षायतन था। (धणवई राया) धनपति राजा इस नगर का अधिपति था। (सरस्सई देवी) इसकी

પૂછ્યુ કે હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જેણે સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્ત કરી છે અર્થાત્ સિદ્ધિગતિમા બિરાજમાન છે, તેમણે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કધના પ્રથમ અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે તે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે બીજા અધ્યયનના ભાવ શુ કહ્યા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, હે જમ્બૂ ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (उसभपुरे णयरे थूभकरडगे उज्जाणे धण्णो जक्खो) ઋષભપુર નામનુ નગર હતુ, તેમા સ્તૂપકરડક નામનો બગીચો હતો, તે બગીચામા ધન્ય નામના યક્ષનુ યક્ષાયતન (નિવાસ સ્થાન) હતુ (धणवई राया) તે નગરના અધિપતિ ધનપતિ રાજા હતા, (सरस्सई देवी) તેના રાણીનુ નામ સરસ્વતી દેવી હતુ (सुमिणदसण कहण जम्मण बालत्तण कलाओ य

आसीत्। 'सुमिणदसण' स्वप्नदर्शनम्। 'कहण' कथन=भूपाय निवेदनम्। 'जम्मण' जन्म। 'बालत्तण' बाल्यत्वम्। 'कलाओ य' कलाश्च द्वासप्तिकला ग्रहणम्। 'जोव्वण' यौवनम्। 'पाणिग्गहण' पाणिग्रहण=विवाहः। 'दाओ' दायः। 'पासाया' प्रासादाः। 'भोगा य' भोगाश्च। एतत्सर्वं वर्णनं जहा सुबाहुस्स' यथा सुबाहुकुमारस्य तथा विज्ञेय. 'णवर' नवरम्, अय विशेष.- अत्र 'भद्दनदी कुमारे' भद्रनन्दी कुमार'। 'सिरिदेवीपामुक्खाण पचसयाण रायवरकन्नगाण पाणिग्गहण' श्रीदेवीप्रमुखाणा पञ्चशताना राजवरकन्यकाना पाणिग्रहणम्। 'सामिसमोसरण=भगवत श्रीवर्धमानस्वामिनस्तत्र समागमनम्।

रानी का नाम सरस्वती देवी था। (सुमिणदसण कहण जम्मण बालत्तण कलाओ य जोव्वण पाणिग्गहण दाओ पासाया भोगा य जहा सुबाहुस्स) रानी का स्वप्नावलोकन, स्वप्नका राजा से निवेदन, पुत्र का जन्म, उसका लडकपन, ७२ कलाओं का शिक्षण, यौवन का आगमन, राज्यकन्याओं के साथ पाणिग्रहण, दहेज का मिलना, राजप्रासादों का निर्मापण एव विविध भोगों का अनुभवन ये सब बातें यहा सुबाहु कुमार के वर्णन जैसी ही जाननी चाहिये। (णवर) विशेषता सिर्फ इतनी ही है कि (भद्दनदी कुमारे सिरीदेवीपामुक्खाण पचसयाण रायवरकन्नगाण पाणिग्गहण सामिसमोसरण सावगधम्म पुव्वभवपुच्छा) इस राजा–धनपति के पुत्र का नाम भद्रनदी कुमार था। इसका धनपति राजाने ५०० राजकन्याओं के साथ पाणिग्रहण करवाया था। उन में मुख्य श्रीदेवी थी। भगवान वर्धमान स्वामी का जहा जब समवसरण हुआ तब

जोव्वण पाणिग्गहण दाओ पासाया भोया य जहा सुबाहुस्स) રાણીને સ્વપ્ન આવવુ રાજાને સ્વપ્નની હકીકત જણાવવી પુત્રનો જન્મ, તેનુ બાલપણુ, બહોત્તેર કલાનુ શિક્ષણ, યૌવનાવસ્થાનું આગમન, પાચસો રાજકન્યાઓ સાથે પાણીગ્રહણ–વિવાહ પહેરામણી મળવી, રાજમહેલોનું નિર્માણ અને વિવિધ ભોગો ॥ અનુભવ એ તમામ વાત અહિં સુબાહુકુમારના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવી જોઇએ (णवर) વિશેષતા માત્ર એટલીજ કે (भद्दनदीकुमारे सिरीदेवीपामुक्खाण पचसयाण रायवरकन्नगाण पाणिग्गहण सामिसमासरण सावगधम्म पुव्वभवपुच्छा) આ ધનપતિ રાજાના પુત્રનું નામ ભદ્રનન્દી કુમાર હતુ ભદ્રનદી કુમારના ધનપતિ રાજાએ ૫૦૦ પાચસો રાજકન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યા હતા તેમા મુખ્ય શ્રીદેવી હતા ભગવાન વર્ધમાનસ્વામીનું સમવસરણ

'सावगधम्मं' श्रावकधर्म-भद्रनन्दिकुमारो भगवत्समीपे श्रावकधर्मं स्वीकृतवान्। 'पुव्वभवपुच्छा' पूर्वभवपृच्छा=गौतमस्वामिना भगवत्समीपे भद्रनन्दिकुमारस्य पूर्वभवपृच्छा कृता। भगवत्कथनम्-'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'पुंडरीगिणी णयरी' पुण्डरीकिणी नगरी। तत्र 'विजयकुमारे' विजयकुमार आसीत्। तत्र तेन 'जुगबाहू' युगबाहुनामा 'तित्थयरे' तीर्थंकर=विहरमान तीर्थंकर 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भित। तेन 'माणुस्साउए निबद्धे' मनुष्यायुष्क निबद्धम्। तत्र कालं कृत्वा 'इह उप्पण्णे' इहोत्पन्न=वनपतिभूपस्य सरस्वतीदेवीकुक्षौ भद्रनन्दिकुमारत्वेन समुत्पन्न। 'सेसं' शेषम्-अवशिष्टं सर्ववर्णन

भद्रनंदी कुमारने उनके समीप धर्म श्रवण कर श्रावक के १२ व्रतों को धारण किया। गौतमस्वामीने भगवान से भद्रनंदी कुमार का पूर्वभव पूछा, भगवान्ने कहा (महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी विजयकुमारे जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिए माणुस्साउए निबद्धे) महाविदेह क्षेत्र में पुंडरीकिनी नगरी है। वहां वह विजयकुमार था। इसने एक समय युगबाहु तीर्थंकर को आहारदान दिया। उसके प्रभाव से इसे मनुष्य आयु का बंध हुआ। (इह उप्पण्णे सेसं जहा सुबाहुस्स जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) बाद में जब यह वहां से मरा तो वनपति भूपकी भार्या सरस्वती देवी की कुक्षि में पुत्ररूप से अवतरित हुआ। कालान्तर में इसका जन्म हुआ। भद्रनंदी कुमार इसका नाम रखा गया। बाकीका-

---

થયું ત્યારે ભદ્રનંદિકુમારે તેમના પાસે ધર્મ સાભળીને શ્રાવકના બાર વ્રતો ધારણ કર્યાં. ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને ભદ્રનંદિ કુમારના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું, ભગવાને તેનો ઉત્તર આપતાં કહ્યું કે (महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी विजयकुमारे जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिए माणुस्साउए निबद्धे) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં એક પુંડરીકિની નગરી છે, ત્યાં તે વિજયકુમાર હતા તેણે એક સમય યુગબાહુ તીર્થંકરને આહાર દાન આપ્યું, તેના પ્રભાવથી તેને મનુષ્યની આયુનો બંધ થયો (इह उप्पण्णे सेसं जहा सुबाहुस्स जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) પછી તે ત્યાંથી મરણ પામીને વનપતિ રાજાની રાણી સરસ્વતી દેવીના ઉદરમાં પુત્રરૂપે અવતર્યા, કાલાન્તરમાં તેનો જન્મ થયો, તેનું નામ ભદ્રનંદી

'जहा सुबाहुस्स' यथा सुबाहोः-सुबाहुकुमारवद् विज्ञेय 'जाव' यावत्-महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति। एतत्पदपञ्चक सुबाहुकुमाराध्ययने व्याख्यातम् ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित कलापालापक - प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक- श्रीशाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त -'जैनशास्त्राचार्य' - पदभूषित - कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री- घासी-लालव्रति-विरचितायां श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां भद्रनन्दिनामकं द्वितीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ २ ॥ २ ॥

अवशिष्ट वर्णन सुबाहु कुमार की तरह जानना चाहिये। यह महाविदेह क्षेत्र में जन्म लेकर सिद्धिगति को पायेगा। 'सेत्स्यति, भोत्स्यते' आदि क्रियापदों की व्याख्या प्रथम अध्ययन में कथित व्याख्या के अनुसार जाननी चाहिये ॥ सू० १ ॥

श्री विपाकश्रुत के सुख-विपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कन्ध की 'विपाक-चन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद में 'भद्रनन्दी' नामक द्वितीय अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २ ॥

કુમાર રાજ્યનું બાકીનું તમામ છેલ્લું વર્ણન સુબાહુકુમારના પ્રમાણે જાણી લેવું, તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે- 'सेत्स्यति, भोत्स्यते' આદિ ક્રિયાપદોની વ્યાખ્યા પ્રથમ અધ્યયનમાં કરેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે જાણી લેવી ॥ સૂ૦ ૧ ॥

શ્રી વિપાક શ્રુતના સુખ વિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કન્ધની વિપાક ચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદના 'ભદ્રનંદિ' નામનું બીજું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥

॥ अथ सुजातनामकं तृतीयमध्ययनम् ॥

मूलम्—

तच्चस्स उक्खेवओ । वीरपुरं णयरं, मणोरमं उज्जाणं, वीरसेणो जक्खो, वीरकण्हमित्ते राया सिरी देवी, सुजाए कुमारे, बलसिरीपामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं सामी समोसरिए, पुव्वभवपुच्छा, उसुयारे णयरे, उसभदत्ते गाहावई, पुप्फदत्ते अणगारे पडिलाभिए, माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ ५ ॥ सू० १ ॥

॥ तइयं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'तच्चस्स' इत्यादि । 'तच्चस्स' तृतीयस्य सुजातकुमारनामकस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः=प्रारम्भवाक्यं, स च द्वितीयाध्ययनोक्तवदत्रापि वाच्यः । तृतीयाध्ययनार्थविषये जम्बूस्वामिनः पृच्छा, ततः सुधर्मस्वामिनः प्रतिवचनम्-एवं खलु हे जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये वीरपुरं नगरमासीत् । तत्र मनोरमं=मनोरमनामकमुद्यानम् । वीरसेनयक्षस्य यक्षायतनम् । 'वीरकण्हमित्ते राया' वीरकृष्णमित्रो राजा । 'सिरी देवी'

सुजात नामक तृतीय अध्ययन—

'तच्चस्स उक्खेवओ' इत्यादि ।

जिस प्रकार द्वितीय अध्ययन के प्रारंभ करने का उद्देश्य प्रकट किया गया है उसी प्रकार इस तृतीय अध्ययन के प्रारंभ करने का भी उद्देश्य समझ लेना चाहिये । जंबू स्वामी से सुधर्मा स्वामी कहते हैं कि हे जंबू ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल एवं उस समय में वीरपुर नामका एक नगर था । उस में मनोरम नामका एक सुन्दर एवं सभी ऋतुओं में सुखदायी उद्यान था । उसमें वीरसेनयक्षका यक्षायतन था, वीर

સુજાત નામનું ત્રીજું અધ્યયન—

'तच्चस्स उक्खेवओ०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ० ૧ ॥

જે પ્રમાણે બીજા અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય પ્રગટ કરેલો છે તે પ્રમાણે આ ત્રીજા અધ્યયનના પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય સમજી લેવો. સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે હે જમ્બૂ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે વીરપુર નામનું એક નગર હતું તેમાં મનોરમ નામનો એક સુન્દર અને સર્વ ઋતુઓમાં

श्रीदेवी=श्रीनाम्नी राज्ञी। तयोः 'सुजाए कुमारे' सुजातः-सुजातनामा कुमारः। 'बलसिरीपामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं' बलश्री-प्रमुखाणां पञ्चशतकन्यकानां पाणिग्रहणम्। 'सामी समोसरिए' स्वामी समवसृतः= श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः। 'पुव्वभवपुच्छा' गौतमकृता पूर्वभव-पृच्छा। भगवान् कथयति-'उसुयारे णयरे' इषुकारनामकं नगरमासीत्, तत्र 'उसभदत्ते गाहावई' ऋषभदत्तो गाथापतिः परिवसति। तेन 'पुप्फदत्ते अणगारे पडिलाभिए' पुष्पदत्तोऽनगारः प्रतिलम्भितः, तेन 'माणुस्साउए निबद्धे' मानुष्यायुष्कं निबद्धम्। 'इह उप्पण्णे' ततः कालं कृत्वा इहोत्पन्न -

---

कृष्णमित्र यहां का राजा था। श्रीदेवी इसकी रानी का नाम था। इसका एक कुमार था। जिसका नाम सुजात था। सुजात कुमार का विवाह बलश्री आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था। भगवान् महावीर स्वामी विहार करते हुए यहां पर आये। नगर निवासी समस्तजन (राजा से लेकर प्रजा तक) प्रभु के वंदना के लिये आये। राजकुमार भी आया। धर्म श्रवण कर सब लोग वापिस गये। गौतमने प्रभु से सविनय राजकुमार का पूर्वभव पूछा। भगवानने उसका पूर्वभव इस प्रकार बतलाया—इषुकार नामका नगर था। इस में ऋषभदत्त गाथापति रहता था। पुष्पदत्त अनगार को इसने आहार दान दिया था। इसके प्रभाव से इसे मनुष्यायु का बंध हुआ। वहां अपना आयुष्य पूरा कर इस भव में

સુખ આપે તેવો સુખદાયિ બગીચો હતો વીરસેન યક્ષનું યક્ષાયતન હતું, અને વીરકૃષ્ણ-મિત્ર નામના ત્યાંના રાજા હતા તેમના રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતું, તેને એક કુમાર હતો, તેનું નામ સુજાત હતું તે સુજાત કુમારના વિવાહ બલશ્રી આદિ ૫૦૦ પાંચસો રાજ-કન્યાઓના સાથે કર્યા હતા ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આગળ આવ્યા નગરના તમામ માણસો-રાજા સહિત પ્રજા-સૌ મળીને પ્રભુને વંદન કરવા માટે આવ્યા, રાજકુમાર પણ આવ્યા ધર્મ ઉપદેશ સાંભળીને સૌ માણસો પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને સવિનય તે સુજાત કુમારના પૂર્વભવની વાત પૂછી ત્યારે ભગવાને તેના પૂર્વભવની હકીકત આ પ્રમાણે કહી બતાવી કે ઇષુકાર નામનું એક નગર હતું, તેમાં ઋષભદત્ત ગાથાપતિ રહેતા હતા તેણે પુષ્પદત્ત અણગારને આહારદાન આપ્યું હતું, તેના પ્રભાવથી તેણે મનુષ્યાયુનો બંધ કર્યો, ત્યાં પોતાનું આયુષ્ય

सुजातकुमारो जातः। 'जाव' यावत्-महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ' सेत्स्यति इ ॥ सू० १ ॥

॥ तृतीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

मूलम्—

चउत्थस्स उक्खेवओ। विजयपुरं णयरं, णंदणवणं उज्जाणं, असोगो जक्खो, वासवदत्ते राया, कण्हा देवी, सुवासवे कुमारे, भद्दापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं जाव पुव्वभवे, कोसंबी णयरी, धणपाले राया, वेसमणभद्दे अणगारे पडिलाभिए, इह उप्पण्णे जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ चउत्थं अज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

'चउत्थस्स' इत्यादि। 'चउत्थस्स' चतुर्थस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः=प्रारम्भवाक्यम्। भगवान् प्राह='विजयपुरं णयरं' विजयपुरं नगरम्। तत्र 'णंदणवणं उज्जाणं' नन्दनवनमुद्यानम्। 'असोगो जक्खो' अशोको यक्षः।

यह सुजात कुमार हुआ है। यह भविष्य में विदेह क्षेत्र में मुक्ति लाभ करेगा ॥ सू० १ ॥

तृतीय अध्ययन सम्पूर्ण ॥ ३ ॥

सुवासव नामक चौथा अध्ययन—

'चउत्थस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

चतुर्थ अध्ययन का प्रारंभ वाक्य कहना चाहिये—उस काल एवं उस समय में विजयपुर इस नाम से प्रसिद्ध सुरम्य नगर था। इस में बहुत प्राचीन एक सुन्दर उद्यान था। उद्यान का नाम नंदनवन था। इसमें अशोकयक्ष का यक्षायतन था। इस

પુરૂ કરી આ ભવમાં તે સુજાતકુમાર થયા છે, તે ભવિષ્યમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મુક્તિ-લાભ કરશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ત્રીજું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૩ ॥

સુવાસવ નામનું ચોથું અધ્યયન।

'ચઉત્થસ્સ ઉક્ખેવઓ' ઈત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ચોથા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય કહેવું જોઈએ, તે કાલે તે સમયને વિષે વિજયપુર એ નામથી પ્રસિદ્ધ સુરમ્ય એક નગર હતું તેમાં ઘણોજ પ્રાચીન સુંદર બગીચાનું નામ નંદનવન હતું, તેમાં અશોક યક્ષનું યક્ષાયતન-નિવાસ સ્થાન હતું તે નગરના રાજાનું

श्रीदेवी=श्रीनाम्नी राज्ञी। तयो 'सुजाए कुमारे' सुजातः-सुजातनामा कुमारः। 'बलसिरीपामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं' बलश्री-प्रमुखाणां पञ्चशतकन्यकानां पाणिग्रहणम्। 'सामी समोसरिए' स्वामी समवसृतः= श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः। 'पुव्वभवपुच्छा' गौतमकृता पूर्वभव-पृच्छा। भगवान् कथयति-'उसुयारे णयरे' इषुकारनामकं नगरमासीत्, तत्र 'उसभदत्ते गाहावई' ऋषभदत्तो गाथापतिः परिवसति। तेन 'पुप्फदत्ते अणगारे पडिलाभिए' पुष्पदत्तोऽनगारः प्रतिलम्भितः, तेन 'माणुस्साउए निबद्धे' मानुष्यायुष्कं निबद्धम्। 'इह उप्पण्णे' ततः कालं कृत्वा इहोत्पन्न-

---

कृष्णमित्र यहां का राजा था। श्रीदेवी इसकी रानी का नाम था। इसका एक कुमार था। जिसका नाम सुजात था। सुजात कुमार का विवाह बलश्री आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था। भगवान् महावीर स्वामी विहार करते हुए यहां पर आये। नगर-निवासी समस्तजन (राजा से लेकर प्रजा तक) प्रभु के वंदना के लिये आये। राजकुमार भी आया। धर्म श्रवण कर सब लोग वापिस गये। गौतमने प्रभु से सविनय राजकुमार का पूर्वभव पूछा। भगवानने उसका पूर्वभव इस प्रकार बतलाया—इषुकार नामका नगर था। इस में ऋषभदत्त गाथापति रहता था। पुष्पदत्त अनगार को इसने आहार दान दिया था। इसके प्रभाव से इसे मनुष्यायु का बंध हुआ। वहां अपना आयुष्य पूरा कर इस भव में

सुख आपे तेवो सुखदायि बगीचो हतो. वीरसेन यक्षनुं यक्षायतन हतुं, अने वीरकृष्ण-मित्र नामना त्यांना राजा हता. तेमना राणीनुं नाम श्रीदेवी हतुं, तेने એક કુમાર હતો, તેનું નામ સુજાત હતું. તે સુજાત કુમારના વિવાહ બલશ્રી આદિ ૫૦૦ પાંચસો રાજ-કન્યાઓના સાથે કર્યા હતા. ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આગળ આવ્યા. નગરના તમામ માણસો-રાજા સહિત પ્રજા-સૌ મળીને પ્રભુને વંદન કરવા માટે આવ્યા, રાજકુમાર પણ આવ્યા. ધર્મ ઉપદેશ સાંભળીને સૌ માણસો પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા. ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને સવિનય તે સુજાત કુમારના પૂર્વભવની વાત પૂછી ત્યારે ભગવાને તેના પૂર્વભવની હકીકત આ પ્રમાણે કહી બતાવી કે ઇષુકાર નામનું એક નગર હતું, તેમાં ઋષભદત્ત ગાથાપતિ રહેતા હતા, તેણે પુષ્પદત્ત અણગારને આહારદાન આપ્યું હતું. તેના પ્રભાવથી તેણે મનુષ્યાયુનો બંધ કર્યો, ત્યાં પોતાનું આયુષ્ય

'जाव सिद्धे' यावत् सिद्ध यावत् सकलकर्मक्षयं कृत्वाऽस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यतीत्यर्थः ॥ सू० १ ॥

॥ चतुर्थमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

मूलम्—

पंचमस्स उक्खेवओ। सोगंधिया णयरी, णीलासोगे उज्जाणे, सुकालो जक्खो, अप्पडिहओ राया, सुकण्हा देवी, महचंदे कुमारे तस्स अरहदत्ता भारिया, जिणदासो पुत्तो, तित्थयरागमणं जिणदासपुव्वभवे, मज्झमिया णयरी, मेहरहो राया, सुहम्मे अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ पंचमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'पंचमस्स' इत्यादि। 'पंचमस्स' पञ्चमस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः। 'सोगंधिया णयरी' सौगन्धिका नगरी आसीत्। तत्र 'णीलासोगे उज्जाणे' नीलाशोकमुद्यानम्। तस्मिन्नुद्याने 'सुकालो जक्खो' सुकालो यक्षः। तत्र नगर्याम् 'अप्पडिहओ राया' अप्रतिहतो राजाऽऽसीत्। तस्य 'सुकण्हा देवी' सुकृष्णा देवी 'महचंदे कुमारे'

भवमें समस्त कर्मों को काटकर सिद्ध–मुक्तिगामी होगा।

चतुर्थ अध्ययन सम्पूर्ण ॥४॥

जिनदासनामक पंचम अध्ययन—

'पंचमस्स उक्खेवओ०' इत्यादि।

यहां इस पंचम अध्ययन का उत्क्षेप कहना चाहिये। उसी काल और उसी समय में सौगन्धिका नामकी नगरी थी। वहां का नरेश अप्रतिहत था। सुकृष्णा देवी

थया छे, ते आ भवमां तमाम कर्मोनो नाश करी सिद्ध–मुक्तिगामी थशे

इति चोथुं अध्ययन संपूर्ण ॥ ४ ॥

જિનદાસ નામનું પાંચમું અધ્યયન—

'पंचमस्स उक्खेवओ०' ॥ सू. १ ॥

અહીં આ પાંચમા અધ્યયનનો ઉપક્ષેપ કહેવો જોઈએ, તે કાલ અને તે સમયને વિષે, સૌગન્ધિકા નામની નગરી હતી, ત્યાંના રાજાનું નામ અપ્રતિહત હતું, તેના રાણીનું નામ સુકૃષ્ણાદેવી હતું, નગરીની બહાર નીલાશોક આ નામથી પ્રસિદ્ધ ઘણોજ જુનો

तस्मिन्नगरे 'वासवदत्ते राया' वासवदत्तो राजाऽऽसीत्। तस्य 'कण्हा देवी' कृष्णा नाम्नी देवी=राज्ञी समभवत्। तयोः 'सुवासवे कुमारे' सुवासवः कुमारः 'भद्दापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं' भद्राप्रमुखानां पञ्चशत-कन्यकानां पाणिग्रहणम्। 'जाव' यावत्-'पुव्वभवो' पूर्वभवप्रश्नः। भगवत्क-थनम्-'कोसंबी णयरी' कौशाम्बी नगरी 'धणपाले राया' धनपालो राजा तेन 'वेसमणभद्दे अणगारे पडिलाभिए' वैश्रमणभद्रोऽनगारः प्रतिलम्भितः। ततः 'इह उप्पण्णे' इहोत्पन्नः-इह विजयपुरे नगरे सुवासवकुमारत्वेन समुत्पन्नः

नगर के राजा का नाम वासवदत्त था। इनकी रानी कृष्णादेवी थी। राजा और रानी के प्राणों का आधार एक पुत्र था जिसका नाम था। सुवासव कुमार इसका विवाह भद्रा आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था। एक समय श्रमण भगवान् महावीर विहार करते हुए इस नगर के उद्यान में पधारे। परिषद् और राजा दर्शनार्थ प्रभु के समीप आये। राजपुत्र भी आया। प्रभुने सब के लिये धर्म का उपदेश दिया, सुनकर सब के सब अपने२ स्थान पर वापिस गये। गौतम ने राजपुत्र का पूर्वभव प्रभु से पूछा। प्रभुने कहा— कौशाम्बी नगरी थी। धनपाल वहाका राजा था। उसने किसी एक समय वैश्रमणभद्र मुनि को आहार दान दिया, उसके पुण्य प्रभाव से मनुष्यायु का उसे बंध हुआ। मरकर वह अब इस नगर मे राजा का सुवासवकुमार नामका पुत्र होकर उत्पन्न हुआ है। यह अब इसी

નામ વાસવદત્ત હતુ તેને કૃષ્ણાદેવી નામના રાણી હતા, રાજા અને રાણી એ બન્નેના પ્રાણના આધાર રૂપ એક પુત્ર જેનુ નામ સુવાસવકુમાર હતુ તેનો વિવાહ ભદ્રા આદિ પાચસો રાજકન્યાઓના સાથે કર્યો હતો એક સમય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા થકા આ નગરના બગીચામા પધાર્યા ભગવાનનુ આગમન સાભળીને નગરના રાજા અને પ્રજા સૌ મળીને પ્રભુના દર્શન કરવા ગયા રાજપુત્ર પણ સાથે ગયા, સૌને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પછી ઉપદેશ સાભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા આવ્યા પછી ગૌતમે તે રાજપુત્રના પુર્વભવ વિષે પ્રભુને પૂછ્યુ ત્યારે પ્રભુએ કહ્યુ કે કૌશાબી નગરી હતી ધનપાલ નામના ત્યાના રાજા હતા તેણે કોઈ એક સમયને વિષે વૈશ્રમણ-ભદ્ર મુનિને આહાર-દાન દીધુ, તેના પુણ્યપ્રભાવથી મનુષ્ય આયુનો તેણે બંધ કર્યો પછી તે મરણ પામીને હાલ આ નગરમા રાજાના સુવાસવ કુમાર નામથી પુત્ર ઉત્પન્ન

॥ अथ षष्ठाऽध्ययनम् ॥

मूलम्—

छट्ठस्स उक्खेवओ। कणगपुर णयर, सेयासोए उज्जाणे, वीरभद्दो जक्खो, पियचंदो राया, सुभद्दा देवी, वेसमणे कुमारे जुवराया, सिरीदेवी-पामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं, धणवई जुवराय-पुत्तो जाव पुव्वभवो, मणिवया णयरी, मित्ते राया, संभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ छट्ठं अज्झयणं सम्पूर्णम् ॥ ६ ॥

टीका—

'छट्ठस्स' इत्यादि । 'छट्ठस्स' षष्ठस्य अध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः । 'कणगपुर णयर' कनकपुरं नगरमासीत् । तत्र 'सेयासोए उज्जाणे' श्वेताशोकमुद्यानम् । तस्मिन् 'वीरभद्दो जक्खो' वीरभद्रो यक्षः ।

मर कर यहा जिनदास हुआ है । अब यह इसी भव मे सिद्ध होगा ॥सू० १॥

पंचम अध्ययन सम्पूर्ण

धनपति नामका छठा अध्ययन

'छट्ठस्स उक्खेवओ' इत्यादि ।

(छट्ठस्स उक्खेवओ) छठे अध्ययनका प्रारंभ वाक्य । उसी काल और उसी समय में (कणगपुर णयर सेयासोए उज्जाणे) कनकपुर नामका नगर था । श्वेता-शोक नामका वहा उद्यान था । (वीरभद्दो जक्खो) वीरभद्र यक्ष का इस उद्यान में यक्षायतन

કર્યો પછી તે મૃત્યુ પામીને અહિં જિનદાસ થયા છે હવે તે આ ભવમાંજ સિદ્ધ થશે ॥ સૂ० ૧ ॥

પાંચમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥

ધનપતિ નામનું છઠ્ઠું અધ્યયન–

'छट्ठस्स उक्खेवओ०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ० ૧ ॥

(छट्ठस्स उक्खेवओ) છઠ્ઠા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય–તે કાલ તે સમયને વિષે (कणगपुरे णयरे सेयासोए उज्जाणे) કનકપુર નામનું નગર હતું શ્વેતાશોક નામનો ત્યાં બગીચો હતો, (वीरभद्दो जक्खो) વીરભદ્ર યક્ષનું ત્યાં યક્ષાયતન હતું, (पियचंदो

महाचन्द्रः कुमारोऽभूत् । तस्य 'अरहदत्ता भारिया' अर्हद्दत्ता भार्या तस्या अङ्गजातः 'जिणदासो पुत्तो' जिनदासः पुत्रः 'तित्थयरागमण' तीर्थकरागमनम् 'जिणदासपुव्वभवो' जिनदासपूर्वभवपृच्छेत्यर्थः । भगवत्कथनम्–'मज्झिमिया णयरी' मध्यमिका नगरी । 'मेहरहे राया' मेघरथो राजा । तेन 'सुहम्मे अणगारे पडिलाभिए' सुधर्माऽनगारः प्रतिलम्भित' 'जाव सिद्धे' यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यति ॥ सू० १ ॥

॥ इति पञ्चममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥

इसका राजा का नाम था । नगरी के बाहिर नीलाशोक इस नाम से प्रसिद्ध बहुत पुराना विस्तृत सुन्दर उद्यान था । इसमें सुकाल यक्ष का यक्षायतन था । राजा के पुत्र का नाम महाचन्द्रकुमार था । राजाकी भार्या का नाम अर्हद्दत्ता था । अर्हद्दत्ता की कुक्षि से पुत्र उत्पन्न हुआ, जिसका नाम जिनदास रक्खा गया । कालान्तर में विहार करते हुए यहा श्री तीर्थंकर वीर प्रभुका समवसरण हुआ । पूर्व अध्ययनों की तरह सब नर नारी तथा राजा प्रभुको वदना के लिये उद्यान में आये । प्रभु ने धर्मका उपदेश दिया । जिनदास भी सबके साथ उद्यान मे धर्म उपदेश सुनने के लिये आया था । धर्म का उपदेश श्रवण कर उसे भी अपूर्व आनद आया । गौतम स्वामीने प्रभु से इसका पूर्वभव पूछा । पूर्वभव के विषय में प्रभुने कहा—मध्यमिका नगरी थी । वहा का राजा मेघरथ था । उसने सुधर्मा मुनि को आहारदान दिया था । इससे मनुष्य आयु का उसे बध हुआ । वह

વિસ્તૃત સુદર બગીચો હતો, તેમા સુકાલ યક્ષનુ યક્ષાયતન (નિવાસ સ્થાન) હતુ, રાજાના કુવરનુ નામ મહાચદ્રકુમાર હતુ રાજાની ભાર્યાનુ નામ અર્હદત્તા હતુ અર્હદત્તાની ઉદરથી પુત્ર ઉત્પન્ન થયો તેનુ નામ જિનદાસ રાખ્યુ હતુ કાલાન્તરમા વિહાર કરતા કરતા ત્યા શ્રી તીર્થંકર વીર પ્રભુનુ સમવસરણ થયુ આગળ કહેલા અધ્યયનો પ્રમાણે તમામ નગર નિવાસી નર-નારી તથા રાજા પ્રભુને વદના કરવા માટે તે બગીચામા આવ્યા પ્રભુએ તેમને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, જિનદાસ પણ સૌના સાથે બગીચામા ધર્મ-ઉપદેશ સાભળવા માટે આવ્યા હતા ધર્મનો ઉપદેશ શ્રવણ કરીને તેને પણ અપૂર્વ આનદ આવ્યો, ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યુ, ત્યારે તે કુમારના પૂર્વભવ વિષયની હકીકત પ્રભુએ કહી–કે મધ્યમિકા નામની નગરી હતી, ત્યા મેઘરથ નામના રાજા હતા, તેણે સુધર્મા મુનિને આહારદાન દીધુ તેથી મનુષ્યના આયુષ્યનો તેણે બધ

॥ अथ षष्ठाऽध्ययनम् ॥

मूलम्—

छट्ठस्स उक्खेवओ। कणगपुर णयर, सेयासोए उज्जाणे, वीरभद्दो जक्खो, पियचदो राया, सुभद्दा देवी, वेसमणे कुमारे जुवराया, सिरीदेवीपामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण, तित्थगरागमण, धणवई जुवरायपुत्ते जाव पुव्वभवो, मणिवया णयरी, मित्ते राया, सभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ छट्ठ अज्झयण सम्पूर्णम् ॥ ६ ॥

टीका—

'छट्ठस्स' इत्यादि। 'छट्ठस्स' षष्ठस्य अध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपक। 'कणगपुर णयर' कनकपुर नगरमासीत्। तत्र 'सेयासोए उज्जाणे' श्वेताशोकमुद्यानम्। तस्मिन् 'वीरभद्दो जक्खो' वीरभद्रो यक्ष'।

मर कर यहा जिनदास हुआ है। अब यह इसी भव मे सिद्ध होगा ॥सू० १॥

पचम अध्ययन सम्पूर्ण

धनपति नामका छठा अध्ययन

'छट्ठस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

(छट्ठस्स उक्खेवओ) छठे अध्ययनका प्रारभ वाक्य। उसी काल और उसी समय में (कणगपुर णयर सेयासोए उज्जाणे) कनकपुर नामका नगर था। श्वेताशोक नामका वहा उद्यान था। (वीरभद्दो जक्खो) वीरभद्र यक्ष का इस उद्यान में यक्षायतन

कर्यो पछी ते मृत्यु पामीने अहि जिनदास थया छे हवे ते आ भवमाज सिद्ध थशे ॥ सू० १ ॥

પાચમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૫ ॥

ધનપતિ નામનુ છઠ્ઠુ અધ્યયન–

'छट्ठस्स उक्खेवओ०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ० १ ॥

(छट्ठस्स उक्खेवओ) છઠ્ઠા અધ્યયનનું પ્રારભ વાક્ય–તે કાલ તે સમયને વિષે (कणगपुरे णयरे सेयासोए उज्जाणे) કનકપુર નામનુ નગર હતુ શ્વેતાશોક નામનો ત્યા બગીચો હતો, (वीरभद्दो जक्खो) વીરભદ્ર યક્ષનુ ત્યા યક્ષાયતન હતુ, (पियचदो

तस्मिन्नगरे 'पियचदो राया' प्रियचन्द्रो राजा, तस्य 'सुभद्दा देवी' सुभद्रा देवी 'वेसमणे कुमारे जुवराया' वैश्रवण. कुमारो युवराज आसीत्। तस्य 'सिरिदेवीपामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण' श्रीदेवी प्रमुखाणा पञ्चशतराजवरकन्यकाना पाणिग्रहण' जातम्। 'तित्थगरागमण' तीर्थकरागमनम्। 'धणवई' धनपतिर्नाम 'जुवरायपुत्तो' युवराजपुत्र। वैश्रवणयुवराजस्य पुत्रो धनपतिनामाऽऽसीत् 'जाव' यावत् 'पुव्वभवो' पूर्वभव:=पूर्वभवपृच्छेत्यर्थ। भगवान् तस्य पूर्वभव कथयति-'मणिवया णयरी' मणिपदा नगरी। तत्र 'मित्ते राया' मित्रो राजा। तेन सभूतिविजए अणगारे' सम्भूतिविजय' अनगार 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भित' 'जाव सिद्धे'

था। (पियचदो राया सुभद्दा देवी वेसमणे कुमारे जुवराया) यहा का राजा प्रियचद्र था। इसकी रानी का नाम सुभद्रादेवी था। वैश्रवण कुमार युवराज था। (सिरीदेवी पामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण) इसका पाणिग्रहण सस्कार ५०० उत्तम राजाओं की कन्याओं के साथ हुआ था। इनमें मुख्य श्रीदेवी थी। (तित्थ-गरागमण धणवई जुवरायपुत्तो जाव पुव्वभवो) कालान्तर में यहा श्री वीरप्रभु का आगम। हुआ। वैश्रावण कुमार का एक पुत्र था जिसका नाम धनपति था। इसका पूर्वभव भगवान से गौतमने पूछा, प्रभुने इस प्रकार कहा-(मणिवया णयरी मित्ते राया सभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे) मणिपदा नामका एक नगरी थी, वहा का राजा मित्र था। उसने सभूतिविजय मुनिराज के लिए आहार दान किया,

राया सुभद्दा देवी-वेसमणे कुमारे जुवराया) त्याना राजा प्रियचद्र हता, तेमना राणीनु नाम सुभद्र देवी हतु, वेश्रवणकुमार युवराज हता (सिरीदेवीपामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण) तेना पाणीग्रहण सस्कार पाचसो (५००) उत्तम राजाओनी कन्याओना साथे थया हता तेमा मुख्य श्रीदेवी हता (तित्थगरागमण धणवई जुवरायपुत्तो जाव पुव्वभवो) केटलोक समय गया पछी भगवान वीर प्रभु त्या पधार्या वैश्रवण कुमारनो एक पुत्र हतो जेनु नाम धनपति हतु, तेना-पूर्वभव विषे गौतम स्वामीए भगवानने पूछयु त्यारे भगवाने आ प्रमाणे कह्यु (मणिवया णयरी मित्ते राया सभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे) मणिपदा नामनी एक नगरी हती, त्याना राजानु नाम मित्र हतु तेणे सभूतिविजय मुनिराजने आहार

यावत् सिद्धः-अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यतीत्यर्थः ॥ सू० १ ॥

॥ इति षष्ठमध्ययन समाप्तम् ॥ ६ ॥

॥ अथ सप्तममध्ययनम् ॥

मूलम् —

सत्तमस्स उक्खेवओ। महापुरे णयरे, रत्तासोगे उज्जाणे, रत्तपालो जक्खो, बले राया, सुभद्दा देवी, महब्बले कुमारे, रत्तवईपामोक्खाणं पंचसय-रायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं जाव पुव्वभवो, मणिपुरं णयरं, णागदत्ते गाहावई, इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ सत्तमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'सत्तमस्स' इत्यादि । 'सत्तमस्स' सप्तमस्य-सप्तमाध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उत्क्षेपकः । 'महापुरे णयरे' महापुरं नाम नगरमासीत्, तत्र 'रत्तासोगे उज्जाणे' रक्ताशोकनामकमुद्यानम्। तस्मिन् 'रत्तपालो जक्खो,

---

उससे उसे मनुष्यायु का बंध हुआ। सो मर कर अब यह वनपति हुआ है। यह इसी भव में सिद्ध होगा ॥ सू० १ ॥

षष्ठ अध्ययन सम्पूर्ण—

महाबलनामक सप्तम अध्ययन—

'सत्तमस्स उक्खेवओ०' इत्यादि ।

सप्तम अध्ययन का प्रारंभ वाक्य। उसी काल और उसी समय में महापुर नाम का एक नगर था। उसमें रक्ताशोक नामका सुन्दर प्राचीन उद्यान था। उसमें रक्तपाल नामके यक्ष का यक्षायतन था। नगर का राजा बल था। इसकी सुभद्रा नामकी

દાન આપ્યું, તેના પ્રભાવથી તેને મનુષ્યની આયુનો બંધ થયો. તે મરણ પામીને હાલમાં તે ધનપતિ થયો છે, તે આ ભવમાં સિદ્ધ થશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

છઠ્ઠું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૬ ॥

મહાબલ નામનું સાતમું અધ્યયન—

'सत्तमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

સાતમાં અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય-તે કાલ અને તે સમયને વિષે મહાપુર નામનું એક નગર હતું, તેમાં રકતાશોક નામનો સુંદર પ્રાચીન બગીચો હતો, તેમાં રકતપાલ

रक्तपालो यक्ष आसीत् । तस्मिन्नगरे 'बले राया' बलो=बलाभिधो राजा। तस्य 'सुभद्दा देवी' सुभद्रा देवी, 'महब्बले कुमारे' महाबलः=महाबलनामा-कुमारोऽभूत्। 'रत्तवईपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं' रक्तवतीप्रमुखाना पञ्चशतराजवरकन्यकाना पाणिग्रहणं जातम्। 'तित्थगरागमणं' तीर्थंकरागमनम्। 'जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभव'=पूर्वभवपृच्छा गोतमेन कृतेति भाव। भगवान कथयति-'माणीपुरं णयरं' माणीपुरं नगरम्। तत्र 'णागदत्ते गाहावई' नागदत्तो गाथापतिरासीत्। तेन 'इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए' इन्द्रदत्तोऽनगार. प्रतिलम्भित । 'जाव सिद्धे' यावत्-अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यति ॥ सू० १ ॥

॥ इति सप्तममध्ययन समाप्तम् ॥ ७ ॥

रानी थी, महाबल नामका कुमार था। राजा ने ५०० उत्तम राजाओं की कन्याओं के साथ इसका पाणिग्रहण कराया। इन ५०० स्त्रियों में रक्तवती मुख्य थी। कालान्तर में विचरते हुए श्री तीर्थंकर महावीर प्रभु का यहा आगमन हुआ। सब ने प्रभु के पास पहुँचकर धर्मामृत का पान किया। महाबल कुमार के पूर्वभव को गौतमने प्रभु से पूछा। प्रभुने कहा-माणीपुर नामका एक नगर था। यहा नागदत्त नामका एक गाथापति रहता था। उसने इन्द्रदत्त नामके मुनिराज को आहार-दान दिया। इससे उसने मनुष्यायु का बंध किया। वहा मर कर महाबल हुआ है। आगे यह दीक्षा लेकर इसी भव में मुक्तिका लाभ करेगा ॥सू० १॥

सप्तम अध्ययन सम्पूर्ण ॥७॥

નામના યક્ષનું યક્ષાયતન હતુ તે નગરના રાજાનુ નામ બલ હતુ, તેમના સુભદ્રા નામના રાણી હતા। મહાબલ નામના કુમાર હતા, રાજાએ પાચસો (૫૦૦) રાજાઓની કન્યાઓની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો હતો તે પાચસો રાણીઓમા રક્તવતી મુખ્ય હતી, કાલાન્તરમા વિચરતા-વિચરતા ભગવાન તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ત્યા પધાર્યા પછી સૌએ પ્રભુ પાસે જઈને ધર્મ ઉપદેશ રૂપી અમૃત પાન કર્યું મહાબલ કુમારના પૂર્વભવ વિષે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને પૂછ્યુ ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું- માણીપુર નામનુ એક નગર હતુ, ત્યા નાગદત્ત નામના એક ગાથાપતિ રહેતા હતા, તેણે ઇન્દ્રદત્ત નામના મુનિરાજને આહાર દાન કર્યું, તે પુણ્યથી તેને મનુષ્યના આયુષ્યનો બધ થયો પછી તે મરણ પામીને અહિં મહાબલ થયેલ છે, આગળ પર તે દીક્ષા લઈને આ ભવમા મુક્તિનો લાભ મેળવશે ॥સૂ૰ ૧॥

સાતમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૭ ॥

॥ अथाष्टममध्ययनम् ॥

मूलम्—

अट्ठमस्स उक्खेवओ। सुघोस णयर, देवरमणे उज्जाणे, वीरसेणो जक्खो, अज्जुणो राया, रत्तवई देवी, भद्दणंदी कुमारे, सिरिदेवीपामोक्खाण पंचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण, जाव पुव्वभवो, महाघोसे णयरे, धम्मघोसे गाहावई ,धम्मसीहे अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ अट्ठम अज्झयण समत्त ॥

टीका—

'अट्ठमस्स' इत्यादि। 'अट्ठमस्स' अष्टमस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः। 'सुघोस णयर' सुघोषनामक नगरमासीत्। तत्र 'देवरमणे उज्जाणे' देवरमणमुद्यानम्। तस्मिन् 'वीरसेणो जक्खो' वीरसेनो यक्ष। तस्मिन्नगरे 'अज्जुणो राया' अर्जुनो राजाऽऽसीत्, तस्य 'रत्तवई देवी' रक्तवती देवी, 'भद्दणदी कुमारे' भद्रनन्दी कुमार। तस्य 'सिरिदेवीपामोक्खाण पंचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण' श्रीदेवीप्रमुखाना पञ्चशतराजवरकन्यकाना पाणि-

---

भद्रनन्दीकुमार नामक अष्टम अध्ययन

'अट्ठमस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

अष्टम अध्ययन का प्रारम्भ वाक्य। सुघोष नामका नगर था। उसमें देवरमण नामका उद्यान था। वीरसेन यक्षका इसमें यक्षायतन था। अर्जुन इस नगर का राजा था। उसकी रानी का नाम रक्तवती था। भद्रनन्दी नामका कुमार था। राजाने कालान्तर में इसका विवाह ५०० राजकन्याओं के साथ किया। स्त्रियों में प्रधान श्रीदेवी थी। गौतमने प्रभुसे इसका पूर्वभव पूछा। भगवानने इसका पूर्वभव इस प्रकार

ભદ્રનન્દીકુમાર નામનુ આઠમુ અધ્યયન–

'अट्ठमस्स उक्खेवओ' ઈત્યાદિ ॥ સૂ० ૧ ॥

આઠમા અધ્યયનનુ પ્રારભ વાક્ય- સુઘોષ નામનુ નગર હતુ તેમા દેવરમણ નામનો બગીચો હતો વીરસેન યક્ષનુ તેમા યક્ષાયતન હતુ ત્યાના રાજાનુ નામ અર્જુન હતુ, તેના રાણીનુ નામ રકતવતી હતુ, અને ભદ્રનદી નામે કુમાર હતો, રાજાએ કેટલાક સમય પછી તેનો વિવાહ પાચસો રાજકન્યાઓના સાથે કરાવ્યો હતો તે તમામ સ્ત્રીઓમા મુખ્ય શ્રીદેવી હતા, ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યુ, તો ભગવાને

ग्रहण जातम् । 'जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छा। भगवान् कथयति-'महाघोसे णयरे' महाघोष नाम नगरमासीत्, तत्र 'धम्मघोसे गाहावई' धर्मघोषो गाथापति परिवसति। तेन 'धम्मसीहे अणगारे पडिलाभिए' धर्मसिंहोऽनगार मतिलम्भित 'जाव सिद्धे' यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यति ॥ सू० १ ॥

॥ इत्यष्टममध्ययन समाप्तम् ॥ ८ ॥

अथ नवममध्ययनम् ॥

मूलम्—

णवमस्स उक्खेवओ। चपा णयरी, पुण्णभद्दे उज्जाणे, पुण्णभद्दो जक्खो, दत्ते राया, दत्तवई देवी, महचदे कुमारे जुवराया, सिरिकतापामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण जाव पुव्वभवो तिगिच्छिया णयरी, जियसत्तू राया, धम्मवीरिई अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० ॥

॥ णवम अज्झयण समत्त ॥

टीका—

'णवमस्स' इत्यादि। 'णवमस्स' नवमस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ'

कहा—महाघोष नामका नगर था। वहा धर्मघोष नामका गाथापति रहता था। इसने धर्मसिंह नामक एक मुनि को आहारदान दिया सो इससे उसे मनुष्यायु का बध हो गया। वही मर कर भद्रनदी कुमार हुआ है। यह इसी भव मे दीक्षा लेकर सिद्ध होगा ॥सू० १॥

अष्टम अध्ययन सम्पूर्ण ॥८॥

महाचन्द्र नामक नवम अध्ययन—

'णवमस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

इस नवमें अध्ययन का प्रारम वाक्य। चपा नामकी नगरी थी। उसमें पूर्णभद्र

તેનો પૂર્વભવ આ પ્રમાણે કહ્યો મહાઘોષ નામનુ નગર હતુ ત્યા ધર્મઘોષ નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા, તેણે ધર્મસિંહ નામના એક મુનિને આહાર દાન દીધુ તેના વડે તેને મનુષ્યના આયુનો બધ થયો પછી તે મરણ પામીને ભદ્રનદીકુમાર થયા છે તે આ ભવમા દીક્ષા લઇને સિદ્ધ થશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

આઠમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥૮॥

મહાચન્દ્ર નામનુ નવમુ અધ્યયન ॥૯॥

'णवमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

આ નવમા અધ્યયનનુ પ્રારભ વાક્ય- ચપા નામની નગરી હતી તેમા પૂર્ણભદ્ર

उपक्षेपकः । 'चंपा णयरी' चम्पा नगरी। तत्र 'पुण्णभद्दे उज्जाणे' पूर्णभद्र-मुद्यानम् । तस्मिन् पुण्णभद्दो जक्खो' पूर्णभद्रो यक्षः । तस्मिन्नगरे 'दत्ते राया' दत्तो राजाऽऽसीत् । तस्य 'दत्तवई देवी' दत्तवती देवी 'महचंदे कुमारे जुवराया' महाचन्द्रः कुमारो युवराज आसीत् । तस्य 'सिरिकंतापामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं' श्रीकान्ताप्रमुखाणां पञ्चशतराजवरकन्यकानां पाणिग्रहणं संजातम् । जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभव = पूर्वभवपृच्छा । भगवान् पूर्वभवं कथयति, 'तिगिच्छिया णयरी' चिकित्सिका नगरी । तत्र 'जियसत्तू राया' जितशत्रू राजाऽऽसीत् । तेन 'धम्मविरिई अणगारे पडिलाभिए' धर्मविरतिरनगारः प्रतिलम्भितः । जाव सिद्धे' यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धोभविष्यति ॥सू० १॥

॥ नवममध्ययनं समाप्तम् ॥ ९ ॥

नामका उद्यान था । उस उद्यान में पूर्णभद्र नामका यक्ष रहता था । राजा का नाम दत्त और इसकी रानी का नाम दत्तवती था । महाचंद्र कुमार युवराज था । ५०० राजकन्याओं के साथ जिनमें श्रीकान्ता मुख्य थी युवराज का विवाह हुआ था । जब तीर्थंकर श्रीवीर प्रभु विहार करते हुए वहा आये तब गौतमने उनसे युवराज का पूर्वभव पूछा । प्रभुने युवराज का पूर्वभव इस प्रकार कहा—चिकित्सिका नामकी नगरी थी । जितशत्रु उसका राजा था । उसने एक समय धर्मविरति अनगार को आहार दिया सो मनुष्यायु को बांधकर वह मरा, वही इस नगर मे महाचंद्र हुआ है यह अब भविष्य में दीक्षा लेकर इसी भव में मुक्ति का लाभ करेगा ॥ सू० १ ॥

नवम अध्ययन संपूर्ण ॥९॥

નામનો બગીચો હતો, તે બગીચામાં પૂર્ણભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો, રાજાનું નામ દત્ત હતું, અને તેમના રાણીનું નામ દત્તવતી હતું, મહાચંદ્રકુમાર યુવરાજ હતા તેનો પાંચસો રાજકન્યાઓના સાથે વિવાહ થયો હતો, તેમાં શ્રીકાન્તા મુખ્ય હતી જ્યારે તીર્થંકર શ્રી વીરપ્રભુ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આવ્યા ત્યારે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને યુવરાજના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું ત્યારે પ્રભુએ યુવરાજના પૂર્વભવનો ઇતિહાસ આ પ્રમાણે કહ્યો—ચિકિત્સિકા નામની નગરી હતી તેમાં જિતશત્રુ નામના રાજા હતા, તેણે એક સમય ધર્મવિરતિ અણગારને આહાર દાન દીધું તેના વડે તેને મનુષ્યના આયુષ્યનો બંધ થયો પછી તે મરણ પામ્યો અને તે આ નગરમાં મહાચંદ્ર થયા છે તે હવે ભવિષ્યમાં દીક્ષા લઈને આ ભવમાં મુક્તિનો લાભ કરશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

નવમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥૯॥

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

मूलम्—

जइ णं दसमस्स उक्खेवओ। एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं साएये णामं णयरे होत्था, उत्तरकुरु उज्जाणे, पासमियो जक्खो, मित्तणंदी राया, सिरिकंता देवी, वरदत्ते कुमारे, वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं, सावगधम्मं, पुव्वभवो य, सयदुवारे णयरे, विमलवाहणे राया, धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे, सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा, कप्पंतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झिहिइ ५। एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भंते २ ! ॥ ॥ सू० १ ॥

॥ दसमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'जइ णं' इत्यादि। 'जइ णं' यदि खलु 'दसमस्स' दशमस्याध्ययनस्य उक्खेवओ उपक्षेपकः'=जम्बूस्वामिपृच्छारूपं प्रारम्भवाक्यम्। श्रीसुधर्मास्वामी

वरदत्त नामक दशम अध्ययन—

'जइ णं दसमस्स उक्खेवओ' इत्यादि सूत्र १

दशम अध्ययन का उपक्षेपक इस प्रकार है—जंबू स्वामीने श्री सुधर्मास्वामी से पूछा कि हे भदंत ! सिद्धि गति प्राप्त भगवान् महावीरने सुखविपाक नामक दूसरे श्रुत स्कंध के नौ अध्ययन के ये भाव प्ररूपित किये हैं तो उन श्रमण भगवान् महावीरने इस दसम-अध्ययन का क्या भाव निरूपित किया है ? सुधर्मा स्वामी कहते हैं—(एवं खलु जंबू !)

વરદત્ત નામનું દસમું અધ્યયન—

'जइ णं दसमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ । સૂ૦ ૧ ॥

દશમા અધ્યયનના ઉપક્ષેપક આ પ્રમાણે છે જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું કે હે ભદન્ત ! સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરે સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધના નવમ અધ્યયનના એ ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે તો તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ દસમા અધ્યયનના ભાવ શું પ્રરૂપિત કર્યા છે ? સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે- (एवं खलु

माह-एवं खलु हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'साएये णामं णयरे होत्था' साकेत नाम=सम्प्रति 'अयोध्या' इति प्रसिद्धं नगरमासीत् । तत्र उत्तरकुरु नाम 'उज्जाणे' उद्यानम् । तस्मिन्नुद्याने 'पासमिओ जक्खो' पार्श्वमृगो यक्षः । 'मित्तनंदी राया' मित्रनन्दी राजा । तस्य 'सिरिकंता देवी' श्रीकान्ता देवी, 'वरदत्ते कुमारे' वरदत्तः कुमारः । तस्य 'वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं' वीरसेनाप्रमुखाणां पञ्चशतदेवीनां पाणिग्रहणम् । 'तित्थगरागमणं' तीर्थंकरागमनं संजातम् । तत्पार्श्वे 'सावगधम्मं' श्रावकधर्मं=द्वादशविधं गृहिधर्मं स्वीकृतवान् । 'पुव्वभवो' पूर्वभवः – गौतमेन भगवत्सन्निधौ तस्य वरदत्तस्य पूर्वभव-

हे जम्बू ! (तेण कालेणं तेणं समएणं) उस काल एवं उस समय (सायेए णाम णयरे होत्था) साकेत नामका नगर था । वर्तमान में इसका नाम अयोध्या है । (उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जक्खो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वीरदत्ते कुमारे) उस में उत्तरकुरु नामका उद्यान था । पार्श्वमृग नामके यक्षका यक्षायतन था । मित्रनन्दी इस नगर का राजा था । इसकी रानी का नाम श्रीकांता और कुमार का नाम वरदत्त कुमार था । (वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं सावगधम्मं पुव्वभवो) वरदत्त कुमार का मित्रनंदी राजाने वीरसेना प्रमुख ५०० राजकन्याओं के साथ विवाह कर दिया । विहार करते हुए तीर्थंकर महावीर प्रभु वहां पर पधारे । उपदेश श्रवणकर वरदत्त कुमारने उनके समीप श्रावक के १२ व्रत धारण कर लिये । गौतम गणधरने

જવ) હે જમ્બૂ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ તે સમયને વિષે (सायेए णाम णयरे होत्था) સાકેત નામનું નગર હતું હાલમાં તેનું નામ અયોધ્યા છે. (उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जक्खो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वीरदत्ते कुमारे) તેમાં ઉત્તરકુરૂ નામનો બગીચો હતો, પાર્શ્વમૃગ નામના યક્ષનું તે યક્ષાયતન (નિવાસ-સ્થાન) હતું, મિત્રનંદી નામના તે નગરના રાજા હતા તેમના રાણીનું નામ શ્રીકાંતા હતું, અને કુમારનું નામ વરદત્ત કુમાર હતું (वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं सावगधम्मं पुव्वभवो) વરદત્તકુમારનો મિત્રનંદી રાજાએ વીરસેના પ્રમુખ પાંચસો રાજકન્યાઓના સાથે વિવાહ કરી દીધો. વિહાર કરતા કરતા તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ત્યાં આગળ પધાર્યા, ત્યારે તેમનો ઉપદેશ સાંભળી વરદત્ત કુમારે તેમના પાસે શ્રાવકના બાર ૧૨ વ્રત ધારણ કર્યાં, પછી ગૌતમ ગણધરે પ્રભુને વરદત્તના પૂર્વભવ

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

मूलम्—

जइ णं दसमस्स उक्खेवओ। एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं साएये णामं णयरे होत्था, उत्तरकुरु उज्जाणे, पासमियो जक्खो, मित्तणंदी राया, सिरिकंता देवी, वरदत्ते कुमारे, वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं, सावगधम्मं, पुव्वभवो य, सयदुवारे णयरे, विमलवाहणे राया, धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे, सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा, कप्पंतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झिहिइ ५। एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भंते २ ! ॥ ॥ सू० १ ॥

॥ दसमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'जइ णं' इत्यादि। 'जइ णं' यदि खलु 'दसमस्स' दशमस्याध्ययनस्य उक्खेवओ उपक्षेपकः=जम्बूस्वामिपृच्छारूप प्रारम्भवाक्यम्। श्रीसुधर्मास्वामी

वरदत्त नामक दशम अध्ययन—

'जइ णं दसमस्स उक्खेवओ' इत्यादि सूत्र १

दशम अध्ययन का उपक्षेपक इस प्रकार है—जंबू स्वामीने श्री सुधर्मास्वामी से पूछा कि हे भन्त ! सिद्धि गति प्राप्त भगवान् महावीरने सुखविपाक नामक दूसरे श्रुत स्कंध के नौ अध्ययन के ये भाव प्ररूपित किये हैं तो उन श्रमण भगवान् महावीरने इस दसम-अध्ययन का क्या भाव निरूपित किया है ? सुधर्मा स्वामी कहते हैं -(एवं खलु जंबू !)

વરદત્ત નામનુ દસમુ અધ્યયન—

'जइ णं दसमस्स उक्खेवओ' ઈત્યાદિ । સૂ૦ ૧ ॥

દશમા અધ્યયનના ઉપક્ષેપક આ પ્રમાણે છે જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછયું કે હે ભદન્ત ! સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરે સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધના નવમ અધ્યયનના એ ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે તો તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ દસમા અધ્યયનના ભાવ શું પ્રરૂપિત કર્યા છે ? સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે- (एवं खलु

तस्माद्देवलोकाच्च्युत्वा 'जाव' यावत्-तत्र-मनुष्यजन्म गृहीत्वा संयमं परिपाल्य कालं कृत्वा 'सव्वट्ठसिद्धे' सर्वार्थसिद्धे-विमाने उत्पत्स्यते। 'तओ' ततश्च्युत्वा महाविदेहे वर्षे 'जाव' यावत्-तत्र यानि आढ्यानि कुलानि सन्ति, तेष्वेकस्मिन् कुले जन्म गृहीत्वा सुबाहुवत् संयमं परिपाल्य कालमासे कालं कृत्वा तत्र 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति ॥

श्रीसुधर्मास्वामी उपसंहरन् जम्बूस्वामिनं प्राह-'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु हे जम्बू! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन यावत् सम्प्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'दसमस्स अज्झयणस्स' दशमस्याऽध्ययनस्य

जन्म धारण करेगा। एक एक स्वर्ग से च्यवकर बीच २ में मानव पर्याय का धारण करना एवं प्रव्रज्या ग्रहण करना यह सब सुबाहुकुमार के समान ही समझना चाहिये। अन्त में यह सर्वार्थसिद्ध में जायगा वहां से च्यव कर महाविदेह क्षेत्र में जो आढ्य-संपन्न-कुल होंगे उनमें से किसी एक कुल में उत्पन्न हो दीक्षा लेकर तप की आराधना से काल अवसर में काल कर सिद्धगति को प्राप्त करेगा।

श्रीसुधर्मास्वामी इस अध्ययन का उपसंहार करते हुए श्री जंबूस्वामी से कहते हैं (एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) हे जंबू! श्रमण भगवान् महावीरने-जो सिद्धिगति को प्राप्त हो चुके हैं, सुखविपाक नामक श्रुतस्कंधके इस दसम अध्ययन का यह

વચ્ચમાં વચ્ચમાં માનવ પર્યાયને ધારણ કરશે અને દીક્ષા ધારણ કરશે-આ તમામ હકીકત સુબાહુકુમાર પ્રમાણે સમજી લેવી અન્તમાં તે સર્વાર્થસિદ્ધમાં જશે, ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે આઢ્ય-સંપન્ન કુલ હશે તે કોઈ એક કુળમાં ઉત્પન્ન થઈ દીક્ષા લઈને તપ-સંયમની આરાધના કરી મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે

સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરીને શ્રી જંબૂ સ્વામીને કહે છે (एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) હે જમ્બૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પામ્યા છે તેમણે સુખવિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના આ દસમા અધ્યયનનો આ

पृच्छा कृता। भगवान् पूर्वभवं कथयति-'सयदुवारे णयरे' शतद्वारं नगरम्। तत्र 'विमलवाहणे राया' विमलवाहनो राजाऽऽसीत्। तेन 'धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे' धर्मरुचौ अनगारे प्रतिलम्भिते सति 'माणुस्साउए निबद्धे' मानुष्यायुष्कं निबद्धम्। तत 'इह उप्पण्णे' इहोत्पन्न। 'सेसं जहा सुबाहुस्स' शेष=शेषवर्णनं यथा सुबाहोः=सुबाहुकुमारस्य तथा विज्ञेयम्। एवमेव 'चिंत'।=चिन्तापौषधे प्रव्रज्याग्रहणविषयो विचार' संजात। 'जाव' यावत्-'पव्वज्जा' प्रव्रज्या=प्रव्रज्याग्रहणं कृतम्, 'कप्पतरे' कल्पान्तरे-अन्यान्यदेवलोके -सौधर्मादारभ्य तृतीये-सनत्कुमारे, पञ्चमे-ब्रह्मलोके, सप्तमे महाशुक्रे, नवमे आनते, एकादशे-आरणे देवलोके देवो भविष्यति, 'तओ' ततः

प्रभु से वरदत्त का पूर्वभव पूछा, प्रभुने कहा (सयदुवारे णयरे विमलवाहणे राया धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे इह उववण्णे) शतद्वार नामका नगर था। विमलवाहन वहां का राजा था। उसने धर्मरुचि नामके एक मुनि को आहार दिया। इससे उसे मनुष्यायु का बंध हुआ। मनुष्यायु का बंध कर वहां से मर कर अब वह मित्रनन्दी राजा के यहां वरदत्त कुमार हुआ है (सेस जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा कप्पतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झिहिइ) अवशिष्ट वर्णन इसका सुबाहु कुमार की तरह समझना चाहिये। यावत्-दीक्षा लेकर प्रथम स्वर्ग में जायेगा। सौधर्मस्वर्ग से लेकर तृतीय सनत्कुमार, पंचम--ब्रह्मलोक, सप्तम--महाशुक्र नवम--आनत, एवं एकादशम--आरण, इन स्वर्गों में

विष पूछयुं, त्यारे प्रभुએ કહ્યું- (सयदुवारे णयरे विमल वाहणे राया धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे इह उववण्णे) શતદ્વાર નામનું નગર હતું તેમાં વિમલવાહન નામના રાજા હતા તેણે ધર્મરૂચિ નામના એક મુનિને આહાર આપ્યો-તેના પુણ્યથી તેણે મનુષ્યના આયુનો બંધ કર્યો મનુષ્યના આયુનો બંધ કરી ત્યાંથી મરણ પામી મિત્રનંદી રાજાને ત્યાં વરદત્ત કુમાર થયા છે (सेस जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव सिज्झिहिइ) બાકીનું વર્ણન સુબાહુ કુમારના પ્રમાણે જાણી લેવું યાવત્ દીક્ષા લઈને પ્રથમ સ્વર્ગમાં જશે, સૌધર્મ સ્વર્ગથી લઈને ત્રીજા સનત્કુમાર, પાંચમા બ્રહ્મલોક સાતમું-મહાશુક્ર નવમું-આનત, એવં અગીઆરમું આરણ તે સ્વર્ગોમાં જન્મ ધારણ કરશે, પછી એક એક સ્વર્ગથી કરીને

मूलम्—

णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्कमरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जंति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त॥

॥ इति विवागसुय समत्त॥

टीका—

'णमो सुयदेवयाए' नमःश्रुतदेवतायै। 'विवागसुयस्स' विपाकश्रुतस्य 'दो सुयक्खधा' द्वौ श्रुतस्कन्धौ स्त, तथाहि– दुहविवागो य, सुहविवागो य' दु खविपाकश्च सुखविपाकश्च। तत्थ' तत्र=तयोर्मध्ये 'दुहविवागे' दु खविपाके 'दस अज्झयणा' दशाध्ययनानि 'एक्कमरगा' एकस्वरकाणि= समानवर्णनकानि–सन्ति। दशसु अध्ययनेषु पापकर्मणा विपाकवर्णन प्राय

(णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्य दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्करमगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।

श्रुतदेवता के लिये नमस्कार हो। इस विपाक श्रुत के दो श्रुतस्कध हैं। १ दु ख विपाक श्रुतस्कध और दूसरा सुखविपाक श्रुतस्कध। प्रथम श्रुत स्कन्ध के १० अध्ययन हैं। इसी प्रकार दूसरे श्रुतस्कधके भी १० अध्ययन हैं। इन सबका वर्णन प्राय एक सरीखा ही है–१ दु खविपाक श्रुतस्कध मे पापकर्मों के विपाक का वर्णन है तथा

(णमो सुयदेवयाए, विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्करसगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।)

શ્રુત દેવતાને નમસ્કાર થાઓ આ વિપાકશ્રુતના બે ૨ શ્રુતસ્કધ છે (૧) દુ ખવિપાક શ્રુતસ્કધ અને (૨) બીજો સુખવિપાક શ્રુતસ્કધ પ્રથમ શ્રુતસ્કધના ૧૦ – દસ અધ્યયન છે આ પ્રકારે બીજા શ્રુતસ્કધના પણ ૧૦ અધ્યયન છે તે સર્વનુ વર્ણન પ્રાય એક સરખુ જ છે (૧) દુ ખ વિપાક શ્રુતસ્કધમા પાપકર્મોના વિપાકનુ વર્ણન છે તથા (૨) સુખ વિપાક શ્રુતસ્કધમા પુણ્ય-

'अयमट्ठे' अयमर्थः=पूर्वोक्तरूपो भावः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=प्ररूपित । सुधर्मस्वामिनो वचन श्रुत्वा श्रीजम्बूस्वामी सविनय तस्य वचने श्रद्धा प्रकटयन्नाह' 'सेव भंते २' इति । 'सेव भंते २' तदेव भदन्त ! तदेव भदन्त !=हे भदन्त ! भवता'मयि कृपा विधाय यत्प्रतिपादित तत् एवम्= एवमेव=सत्यमेवास्ति, यत् सुखविपाके दशाध्ययनानि कथितानि तानि यथार्थतया श्रद्धेयानि सन्तीति भावः ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित–
कलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक–वादिमानमर्दक– श्रीशाहू–
छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त – 'जैनशास्त्राचार्य'–पदभूषित –कोल्हापुर–
राजगुरु बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री–घासीलाल
व्रति विरचितायां श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रि-
काख्यायां व्याख्यायां वरदत्ताख्य दशमम ध्ययन
सम्पूर्णम् ॥ २–१० ॥

वरदत्त का कथानकरूप भाव प्रकट किया है। श्रीसुधर्मास्वामी के इन वचनों को सुनकर श्री जम्बूस्वामी सविनय उनके वचनों में श्रद्धा प्रदर्शित करते हुए बोले- "सेव भंते२" हे भदंत! आपने कृपा कर जो सुनाया है वह इसी प्रकार है–सत्य ही है, इस सुखविपाक श्रुतस्कन्ध में जो ये दश अध्ययन प्ररूपित हुए हैं, वे यथार्थ सत्य हैं, श्रद्धेय हैं।

વરદત્તના આખ્યાનરૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યા છે શ્રી સુધર્માસ્વામીના આ પ્રકારના વચનો સાભળીને શ્રી જમ્બુસ્વામી સવિનય તેમના વચનોમા શ્રદ્ધા પ્રદર્શિત કરીને બોલ્યા 'सेव भंते २' હે ભદન્ત! આપે કૃપા કરીને જે સભળાવ્યુ છે તે આજ પ્રમાણે છે– સત્યજ છે, એ સુખવિપાકશ્રુતસ્કધમા જે આ દસ અધ્યયન પ્રરૂપિત કરેલા છે તે યથાર્થ-સત્ય છે અને શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય છે

मूलम्—

णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्स दो सुयक्खधा-दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जंति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त॥

॥ इति विवागसुय समत्त॥

टीका—

'णमो सुयदेवयाए' नम.श्रुतदेवतायै। 'विवागसुयस्स' विपाकश्रुतस्य 'दो सुयक्खधा' द्वौ श्रुतस्कन्धौ स्त, तथाहि- दुहविवागो य, सुहविवागो य' दु खविपाकश्च सुखविपाकश्च। 'तत्थ' तत्र=तयोर्मध्ये 'दुहविवागे' दु खविपाके 'दस अज्झयणा' दशाध्ययनानि 'एक्कसरगा' एकस्वरकाणि=समानवर्णनकानि-सन्ति। दशसु अध्ययनेषु पापकर्मणा विपाकवर्णन प्राय·

(णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्स दो सुयक्खधा-दुहविवागो य सुहविवागो य। दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।

श्रुतदेवता के लिये नमस्कार हो। इस विपाक श्रुत के दो श्रुतस्कध हैं। १ दु ख विपाक श्रुतस्कध और दूसरा सुखविपाक श्रुतस्कध। प्रथम श्रुत स्कन्ध के १० अध्ययन हैं। इसी प्रकार दूसरे श्रुतस्कधके भी १० अध्ययन है। इन सबका वर्णन प्राय एक सरीखा ही है-१ दु खविपाक श्रुतस्कध में पापकर्मों के विपाक का वर्णन है तथा

(णमो सुयदेवयाए, विवागसुयस्स दो सुयक्खधा-दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।)

श्रुत देवताने नमस्कार थाओ. आ विपाकश्रुतना बे श्रुतस्कध छे (१) दुःखविपाक श्रुतस्कध अने (२) बीजो सुखविपाक श्रुतस्कध प्रथम श्रुतस्कधना १० - दस अध्ययन छे आ प्रकारे बीजा श्रुतस्कधना पण १० अध्ययन छे ते सर्वनु वर्णन प्राय एक सरखु ज छे (१) दुःख विपाक श्रुतस्कधमा पापकर्मोना विपाकनु वर्णन छे तथा (२) सुख विपाक श्रुतस्कधमा पुण्य-

समानमस्तीत्यर्थः। तानि 'दससु चेव दिवसेसु' दशस्वेव दिवसेषु 'उद्दिसिज्जंति' उद्दिश्यन्ते=वाच्यन्ते। 'एव' अनेनैव प्रकारेण 'सुहविवागेवि' सुखविपाकेऽपि दशाध्ययनानि एकस्वरकाणि-समानवर्णनकानि, दशसु अध्ययनेषु पुण्यकर्मणां विपाकवर्णनं प्रायः समानमस्तीत्यर्थः। तानि दशाध्ययनान्यपि दशस्वेव दिवसेषूद्दिश्यन्ते, इति भाव। 'सेस' शेष=शेषवर्णनं 'जहा आयारस्स' यथा-ऽऽचारस्य-आचाराङ्गसूत्रस्य तथा विज्ञेयम् ॥

॥ एकादशमङ्गं समाप्तम् ॥

॥ इति विपाकश्रुतं समाप्तम् ॥

सुखविपाक श्रुतस्कंध में पुण्यकर्म के विपाक का वर्णन है। ये दोनों श्रुतस्कंध १०-१० दिनों में ही वाँचे जाते हैं। शेष वर्णन आचाराग-सूत्र की तरह समझना चाहिये। ११ वा अग विपाकश्रुत समाप्त हुआ।

इस प्रकार विपाकश्रुत के विपाकचन्द्रिका टीका का
हिन्दी-भाषानुवाद सम्पूर्ण हुआ ॥

કર્મના વિપાકનુ વર્ણન છે, તે બન્ને શ્રુતસ્કધો દસ-દસ (૧૦-૧૦) દિવસોમા વાચવામા આવે છે બાકીનુ વર્ણન આચારાગ સૂત્ર પ્રમાણે સમજી લેવુ ૧૧ અગીયારમુ અગ વિપાકશ્રુત સમાપ્ત થયુ

॥ આ પ્રમાણે વિપાકશ્રુતના વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાનો
ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સપૂર્ણ થયો ॥

